

RİNAP

Risale-i Nur
Araştırma Platformu

VIII. ULUSLARARASI,
BİLİMLER IŞIĞINDA
YARATILIŞ KONGRESİ

8TH INTERNATIONAL
CREATION CONGRESS
IN THE LIGHT OF SCIENCES

KONGRE BİLDİRİ KİTABI
CONGRESS PROCEEDINGS BOOK

Editör/Editor
Dr. Öğr. Üyesi Nafi YALÇIN

ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI - 113

24-26 Ekim 2024
October 24-26, 2024
ÜSKÜDAR-İSTANBUL

**ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI**

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI - 113
VIII. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ
BİLDİRİLER KİTABI

Kapak ve Grafik Tasarım

Esra ULUTAŞ

ISBN

978-625-93668-0-7

Yayıncılık Sertifika No

69591

Baskı Tarihi

2025

Baskı Sayısı

1. Baskı

İletişim Bilgileri

www.uskudar.edu.tr – yayin@uskudar.edu.tr

Tel: 0216 400 22 22 / Faks: 0216 4741256

Altunizade Mah. Üniversite Sk. No: 14

Pk: 34662 Üsküdar / İstanbul / Türkiye

Copyright © 2025

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak T.C. Üsküdar Üniversitesine aittir. Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Bu kitabın hiçbir kısmı yayıncısının yazılı izni olmaksızın elektronik veya mekanik, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi saklama, erişim sistemi ile çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve satışa sunulamaz.

Bu kitap VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi bildirilerinden derlenmiş olup metinlerde yer alan her tür görüş ve düşüncenin sorumluluğu bildirinin yazarına aittir.

VIII. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ

8TH INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES

KONGRE BİLDİRİ KİTABI
CONGRESS PROCEEDINGS BOOK

Editör/Editor
Dr. Öğr. Üyesi Nafi YALÇIN

24-26 Ekim 2024
October 24-26, 2024

KONGRE KURULLARI

KONGRE DÜZENLEME KURULU

- Prof. Dr. Hikmet KOÇAK (*Kongre Başkanı/Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. M.Sait KELEŞ (*Düzenleme Kurulu Bşk./Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Abdulhak Halim ULAŞ (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Âdem DURSUN (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Âdem Tatlı Kütahya (*Dumlupınar Üniversitesi/E*)
Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL (*Iğdır Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ali ALAŞ (*Necmettin Erbakan Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ali Osman BELDÜZ (*Karadeniz Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Atila DOĞAN (*Karadeniz Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ekrem KÖKSAL (*Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fatih SATIL (*Balıkesir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE (*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hasan AKAN (*Harran Üniversitesi*)
Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. İhsan Güngör ŞAT (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Koray KÖKSAL (*Bülent Ecevit Üniversitesi*)
Prof. Dr. Köksal PABUÇCU (*Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet ZELKA (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet Savsar (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. M. Sait Keleş (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Murat ÜNAL (*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*)
Prof. Dr. Niyazi BEKİ (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Orhan ERDOĞAN (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Osman ÇEREZCİ (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Saadetdin Çalışkan (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ (*Iğdır Üniversitesi*)
Prof. Dr. Selim ŞEKER (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Sevim IŞIK (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Şahmurat ARIK Kütahya (*Dumlupınar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Türker Tekin ERGÜZEL (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Yusuf SANCAK (*Bitlis Eren Üniversitesi*)
Doç. Dr. Ahmet KAVLAK (*Iğdır Üniversitesi*)
Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR (*Bitlis Eren Üniversitesi*)
Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ (*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*)
Doç. Dr. Kasım TAKIM (*Harran Üniversitesi*)
Doç. Dr. Kerim ÖZBEYAZ (*Bülent Ecevit Üniversitesi*)
Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ (*Atatürk Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Erhan Bektaş (*Üsküdar Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Fehmi Ağca (*Üsküdar Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Gamze Kağan (*Üsküdar Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Nafi YALÇIN (*Üsküdar Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Said Ocaklı (*Üsküdar Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Uygur Aydemir (*Üsküdar Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Çini (*Üsküdar Üniversitesi*)
Öğr. Gör. Selçuk Duman (*Üsküdar Üniversitesi*)
Arş. Gör. Kübra Kayıkçı (*Üsküdar Üniversitesi*)
Uzm. Dr. Selçuk ESKİÇUBUK (*Ankara Üniversitesi/E*)
Uzm. Psk. Adnan KALKAN (*Adana, Araştırmacı - Yazar*)

KONGRE BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Âdem TATLI (*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/E*)
Prof. Dr. Abdulhak Halim ULAŞ (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Âdem DURSUN (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ali ALAŞ (*Necmettin Erbakan Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL (*Iğdır Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ali Osman BELDUZ (*Karadeniz Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ (*Üsküdar Üniversitesi*)
Prof. Dr. Atila DOĞAN (*Karadeniz Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Cihat YAŞAROĞLU (*İnönü Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ekrem KÖKSAL (*Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ercan KAYA (*Atatürk Üniversitesi*)
Prof. Dr. Erhan PİŞKİN (*Dicle Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fatih SATIL (*Balıkesir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE (*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hasan AKAN (*Harran Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hasan ÖZÇELİK (*Süleyman Demirel Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hikmet KOÇAK (*Üsküdar Üniversitesi*)

Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan Güngör ŞAT (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail KOCAÇALIŞKAN (Biruni Üniversitesi)
Prof. Dr. İlham MİRAC (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kâzım UYSAL (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Koray KÖKSAL (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Köksal PABUÇCU (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÇİFTÇİ (Bingöl Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ZELKA (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Sait KELEŞ (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ÜNAL (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Niyazi BEKİ (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan ERDOĞAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman ÇAKMAK (İstanbul Rumeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman ÇEREZCİ (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İrfan KÜFREVOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Rahmi KASIMOĞULLARI (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Saadettin Çalışkan (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM (Ankara Üniversitesi/E)
Prof. Dr. Selahattin Çelebi (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim ŞEKER (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevim IŞIK (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Şadi EREN (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Şükrü Hakan ATALGIN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Türker Tekin ERGÜZEL (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yunus ÇENGEL (University of Nevada)
Prof. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf SANCAK (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya ALTUNER (Gaziosmanpaşa Üniversitesi/E)
Prof. Dr. Zeki EKER (Akdeniz Üniversitesi/E)
Doç. Dr. Ahmet KAVLAK (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Kasım TAKIM (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Kerim ÖZBEYAZ (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Fatih ORHAN (American University of Sharjah)
Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman AYDENİZ (Muş Alparslan Üniversitesi)

KONGRE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Âdem TATLI (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/E)
Prof. Dr. İsmail KOCAÇALIŞKAN (Biruni Üniversitesi)
Prof. Dr. Kâzım UYSAL (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat TARHAN (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İrfan KÜFREVOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Şener DİLEK (İnönü Üniversitesi/E)

KONGRE SEKRETERYASI

Dr. Öğr. Üyesi Nafi YALÇIN (Üsküdar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gamze KAĞAN (Üsküdar Üniversitesi)
Arş. Gör. Kübra KAYIKÇI (Üsküdar Üniversitesi)
Etkinlik Uzmanı Elif KAHVECİOĞLU (Üsküdar Üniversitesi)

İçindekiler

Önsöz	12
 1. AÇILIŞ KONUŞMASI	
Evrimin Evrimi ve Spinoza'nın Yanılgısı Nevzat TARHAN	14
 2. ULUSLARARASI KATILIMCILARIN BİLDİRİLERİ (İNGİLİZCE)	
Cosmology as Ayatology: The Universe as Fields of Divine Indicators Aref Ali NAYED	20
Moral Implications of Creation: A Nursian Perspective İbrahim ÖZDEMİR	26
Creation and Afterlife Instincts and Consciousness Transfer to the Afterlife Thomas J. PLEVYAK	37
Evolve Into Evil Ideologies. Darwin's, Not Evolution, Is the Problem Wardah ALKATIRI	41
 3. FEN- SAĞLIK BİLİMLERİ VE YARATILIŞ BİLDİRİLERİ	
Yeryüzünde İlk Hayat ve Jeolojik Devirlerdeki Canlılar Âdem TATLI	49
Hız. Âdem'in Üç Kademeli Yaratılışı İle İnsan Türünde Beş Tip Yaratmanın Emellendirilişine Biyolojik Bir Bakış Bahri TAYRAN	68
Bilgi Molekülleri Olarak Karbohidratlar: Şeker Kodu Barbaros NALBANTOĞLU	87

Adaçayı (Salvia Sp.) Bitkisinin İlginç Tozlaşma Mekanizması Fatih SATIL.....	92
Hafıza T Hücrelerinin Üretimi, Fonksiyonları ve Özgüllükleri Furkan GÜNEŞ.....	97
Mikro ve Makro Âlemin Uyumu: Akıllı Tasarımın Bilimsel Delilleri Halil Ahmet KIRKKILIÇ, Abdulhak Halim ULAŞ	103
İnsan Vücudundaki Yardımlaşma Tek Bir Yaratıcının Varlığına Delalet Ediyor Hamit OKUR	112
Doğal Seçilimin Seçemediği Canlı: Amfiyoksüs (Amphioxus) Kâzım UYSAL	121
Besin Elementlerinin Bitki Organlarında Adil Paylaşımı Bir Yaratıcıyı Nasıl Gösterir? Mehmet Ali BOZKURT.....	136
Tevhid Nazarıyla Jeolojik Zamanlar Cetveli Denemesi Mustafa DEDE	142
Yunuslarda Ekolojasyon Mustafa KAVASOĞLU, Kâzım UYSAL	147
Anatomik Lokalizasyonlar Çerçevesinde Yaratılışın Zorunluluğunun Matematiksel İspatı Ömer KUTLU	153
4. SOSYAL BİLİMLER VE YARATILIŞ BİLDİRİLERİ	
Ateizmin İlkeleri Ahmet KAVLAK	157
Mezopotamya Dinlerinde Yaratılış Alparslan AÇIKGENÇ	163
Ahmet Mithat Efendi'nin Dağarcık Dergisi'ndeki Evrim Tartışmaları Ayda BEKTAŞ	180
Modern-Seküler-Lâik Bilimin Bâtlı İnancı: Sebeplerin, Failsiz ve Öznesiz Hareket Ettiği İnancı Ayhan KÜFLÜOĞLU	189
Yaratılış Düşüncesinin Pozitif Psikoloji İlkeleri Çerçevesinde Pozitif Psikoterapideki Hikâye Anlatımı Tekniğine Uyarlanmasına Dair Örnekler Davut CEYLAN.....	203
Eski Doğu Akdeniz ve Mezopotamya Mitolojisinde İnsanoğlunun Yaratılışı Kübra KARAKÖZ	208
Evren ve İktisat Biliminin Dilinden Muhteşem Yaratılış Delilleri M. Said CEYHAN	222
Darvinizmin Sosyal Bilimler Yolculuğu Mahmut BOZAN.....	235
Yaratmanın Diller Düzeyinde Talim-i Esmâ ve Tecelli-i Esmâ ile Devamı Nafi YALÇIN	242
Sumerce-Akadca İki Dilli Metinler “Yaratılış Esastır” Diyor Sebahattin BAYRAM.....	250

5. DİNİ İLİMLER VE YARATILIŞ BİLDİRİLERİ

Kur’ân’a Göre Bütün Yaratılışın Allah’a İsnat Edilmesi Âdem DÖLEK.....	255
İnsanın İradî Fiillerinin Yaratılmasında Mülk-Melekût Bağlantısı Bünyamin DURAN	261
İmam Mâtürîdî’ye Göre Kur’ân’da Yaratmayla İlgili Kelimelerin Yoktan Yaratılışa Delaleti Meselesi Fehmi SOĞUKOĞLU	272
Yûnus Emre’nin Risâletü’n-Nushiyye Adlı Eserinde Yaratılış Düşüncesi Mustafa GÜNEŞ	278
Kur’ân’ın Yaratılış Prensipleriyle Seküler Bilim Anlayışının Eşyanın Oluşumuna Dair Genel Kabullerine Mukayeseli Bakış Fatih ÇELİKEL	288
Yaratılış ve Sürekliliğin Bilimsel ve Teolojik Temelleri Halil Ahmet KIRKILIÇ, Abdulhak Halim ULAŞ	297
Zerrelerin Dilinden Yaratıcı ve Yaratılış İdris GÖRMEZ	309
Fen Bilimleri ve Din İlimlerinin Bütünleştirilmesinde Akl-İ Selim Prensipleri İlham MİRAC.....	317
“Nefs-İ Vâhide” ve “Eşi” İle İlgili Ayetlere Evrimci Yaklaşımların Değerlendirilmesi Veysel GÜLLÜCE, Mehmet GÖKTAŞ	328

6. EVRİM GÖRÜŞÜNÜ DEĞERLENDİRME BİLDİRİLERİ

Tatlı Su Midyesinin Sevk-İ İlahi İle Sergilediği Davranışlar, Evrim Görüşünü Çürütüyor Abdullah KESER.....	341
Tür, Yaratılışı Yansıtan Bir Kavramdır Âdem TATLI, Hüseyin ALLAHVERDİ	355
Evrım, Yaratılış ve Ateizm Hakkında Kategorik Değerlendirmeler Ediz SÖZÜER	361
Evrım Çıkmazı Olarak Transhümanizm Orhan GÜNGÖRMÜŞ.....	368
Evrım, Yaşamın Anlamsızlığı ve Hiçlik Osman KARAAĞAÇ	375
Abiyogenez ve Evrim Teorileri Üzerine Mantıksal Akıl Yürütme Selçuk ESKİÇUBUK	381
Ernst Mayr’ın “Evrım Nedir?” Kitabındaki Bilimsel Çelişkileri Suna Aygün ALLAHVERDİ	397

7. DERS MÜFREDATLARI VE YARATILIŞ BİLDİRİLERİ

İman Eğitiminde Ders Kitapları Eleştirisi ve Alternatif Bir Model Ediz SÖZÜER	411
İlk ve Ortaöğretim Öğretim Programlarında Yaratılış Eksenli İçeriklere Çok Disiplinli Yaklaşım Mehmet Baki ÖZTÜRK, İlyas KARA, Pınar UÇKAN	422

8. YARATILIŞ UZAYINDA YAPAY ZEKÂ EKSENİ BİLDİRİLERİ

Moravec Paradoksu

İbrahim BALCIOĞLU, Sefa SAYGILI 443

Yapay Zekâ Bilinç ve Yaratılış

Sefa SAYGILI 448

9. KONGRE AÇIKLAMALARI

Kongre Sonuç Bildirgesi-Türkçe 456

Congress Final Declaration 458

Yaratılış Manifestosu-Türkçe 460

Yaratılış Manifestosu-İngilizce 468

Açık Mektup-Türkçe 476

Açık Mektup-İngilizce 478

Önsöz

Üsküdar Üniversitesi olarak birçok alanda bilimsel çalışmalar yürüterek çözümler geliştirmek azmi ve amacı ile hareket ediyoruz. Dünyanın gelecekte daha yaşanabilir bir yer olması için bugünden atılacak adımların önemine inanıyoruz.

Bilimsel gerçeklerin sadece tek bir bakış açısıyla değil, birçok açıdan çok disiplinli ve bütüncül olarak ele alınmasının insanı çok daha geniş bir anlayışa ulaştıracağı düşüncesindeyiz.

Yakın geçmişte nörobilimde beyin ve bilinç çalışmaları bizi materyalizmin çöküşüne götürdü. Spinoza'nın yanılgısı anlaşıldı. Akıllı tasarım tezi bir dış zekânın evreni tasarladığı artık bilimsel kabul ve onay görüyor. Nörobilim ve kuantum parçacık fiziğinde meydana gelen bilimsel gelişmelerden sonra varoluş ve maneviyat bilimin sınırları içerisine girmeye başladı. Madde temelli bir evren yaklaşımından enerji ve soyut bilgi temelli bir evren yaklaşımına geçildi. Her şeyin madde olmadığı, ondan önce mana ve soyut bilgi geldiği ve ardından somut bilgi ve maddenin oluştuğu kabul edildi. Bu gelişmeler ışığında bilimin farklı tezler ortaya atmasıyla varoluş ve yaratılış yeniden analiz edilmeye başlandı.

2017 yılından beri de Türkiye'de yaratılış konusu üniversite ortamında ele alınmaktadır. Yaratılış artık üniversitelerin bilimsel çalışacağı bir alan haline geldi. Yaratılış bilimsel çalışma laboratuvarına girdi.

Bu çerçevede varlık âlemini ve olayları sadece materyalist ve pozitivist bir yaklaşım yerine bilimler ve disiplinler arası araştırmalar ışığında ve bütüncül bir bilim bakışı ile Allah'ın isim ve sıfatlarıyla açıklamanın ve O'na nispet etmenin gerçekçi bir yol olduğunu değerlendirmekteyiz.

Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongrelerinin öncelikli hedefleri arasında, yaratılış konusunda bilim camiasında farkındalık oluşturmak, düşünce ufku katkısı sağlamak ve ilmi veriler doğrultusunda yaratılış gerçeğini, evrenin ve insanın yaratıldığını merkeze alarak bilim insanlarına ve genç nesillere yeni bir bakış açısı ile sunmaktır.

Bu kongrelerin dünyada bu alanda yapılacak çalışmalara önemli katkılar yaptığına ve yapacağına inanıyoruz. Bu kapsamda 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde **VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi**'ni düzenledik.

Kongremize Türkiye'den ve ülke dışından birçok değerli bilim insanı, araştırmacı, düşünür ve yazarın yaratılışın bilimsel olarak ele alınmasına katkıda bulunmasından büyük bir memnuniyet ve onur duyduk.

Kongremiz ayrıca TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından ilgili mevzuat doğrultusunda desteklenmeye uygun bulunmuştur. Bu değerli destekleri için TÜBİTAK ve BİDEB'e teşekkür ederiz.

Şimdi de kongremize katılım ile ilgili kısa bilgi vermek istiyorum:

Yurt içinden 80 bildiri ve yurt dışından (ABD, Libya ve Endonezya) 6 bildiri ile katılım gerçekleşti.

Yurtiçinde 41 Devlet ve Vakıf üniversitesinden, çeşitli kamu ve özel kurumlardan ve emekli olmuş akademisyenlerden bildirilerle katılımlar oldu.

Türkçe ve İngilizce yapılan Açılış Oturumu konuşmaları simültane olarak çevrildi. İkinci gün ilk oturum çevrimiçi ve İngilizce olarak yapıldı.

İlk gün 2 ayrı salonda 8 oturum, ikinci gün 2 ayrı salonda 10 oturum ve üçüncü gün 1 salonda 6 oturum gerçekleştirildi.

Kongrede sunulan tebliğlerden sahiplerinin onayı ile 48 adedi bu Kongre Bildiri Kitabında yayınlanmıştır. Tamamı yaratılış farklı açılardan ele alan bu tebliğlerden 12 tanesi Fen ve Sağlık Bilimleri, 10 tanesi Sosyal Bilimler, 9 tanesi Din İlimleri, 8 tanesi Evrim görüşünün değerlendirmesi, 2 tanesi Eğitim ve Müfredat, 2 tanesi Yapay Zekâ alanları ile ilgilidir.

Ayrıca VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nin sonunda bilim dünyası ve kamuoyuna hitaben hazırlanan Kongre Sonuç Bildirgesini, Yaratılış Manifestosunu ve Açık Mektubu da bu kitapta bulacaksınız.

Kongremizin bilim dünyasına, milletimize ve insanlığa yararlı olmasını dilerken katkı ve destekte bulunan tüm kurum ve kişilere Üsküdar Üniversitesi adına teşekkürlerimizi sunmak isterim.

Dr. Öğr. Üyesi Nafi YALÇIN

Editör

AÇILIŞ KONUŞMASI

EVİRİMİN EVİRİMİ VE SPİNOZA’NIN YANILGISI “Evrim genetik değil epigenetiktir!”

Nevzat TARHAN¹

Evrimin Süreçleri ve Mekanizmaları Değişime Açık mı?

Tekâmül anlamındaki Evrim, sabit bir süreç değildir, mükemmele doğru ilerlemesi gerekir. Canlı organizmaların adaptasyonu ve çevresel baskılara yanıtı ile birlikte, evlusionel süreçlerin kendisi de dönüşmektedir. Yatay gen transferi, epigenetik miras, mutasyon oranlarının değişimi gibi örnekler, evrimin dinamik yapısını gösterir. Dolayısıyla, “evrimin evrim geçirmesi” tezi, modern biyolojide yerini bulan bir düşüncedir ve evrimsel biyolojinin daha da derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlar. Bu nedenle, tür içi evlusionel süreçlerin dönüşebildiğine dair güçlü bilimsel kanıtlar vardır. Evrim mekanizmaları hem çevreyle hem de zamanla birlikte değişir ve bu da evrimin kendisinin de evrimleştiğini gösterir. Ancak tür dışı evlusionel süreçlere hiçbir kanıt yoktur.

Matematikle evrimin nikahı ne anlama gelir.

Matematiksel ispat yöntemlerine göre 10 üzeri 50 olasılıklar imkansızdır. Zamanın sınırlı olduğu doğum, bahar mevsimi gibi durumlarda cansız DNA nükleotidlerinin hep doğru kararlar vererek canlı organizma oluşturmaları bunun kendiliğinden olması akıl argümanına aykırıdır.

Matematiksel akıl; evrimin ‘tesadüfi varoluş + yaşam mücadeledir + doğal seçim + gücünün ayakta kalması’ paradigmasının dönüşümünün gerektiğini ön görür.

Epigenetik mekanizmalar ezber bozdu.

Epigenetik mekanizmalar Genetiğin Kuantumu olarak bilinir. Yani, gen ifadesini çevre koşullarına göre değiştiren ve nesiller boyunca aktarılabilen değişiklikler evrimin işleyişini yeniden değerlendirmemizi sağladı. Epigenetik değişiklikler, Darwin’in klasik doğal seçim modelinin ötesinde, canlıların çevresel koşullara daha dinamik şekilde yanıt vermesine olanak tanır. Bu da evrimin değişen koşullara göre nasıl “evrimleştiğini” gösterir.

Regülasyon ve Mutasyon Kontrolü: Belirli durumlarda mutasyon oranlarını düzenleyebilen genetik regülasyon mekanizmaları vardır. Örneğin, stres altındaki bakteriler daha yüksek mutasyon oranlarına geçer ama hiçbir zaman komplike bir işlev olan tür değişimi olmaz, daha iyiye değil daha kötüye evrilir kanser gibi.

1 Prof.Dr., Psikiyatrist, Üsküdar Üniversitesi, nevzat.tarhan@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6810-7096

Bu nedenle, tür içi evlasyonel süreçlerin dönüştürdüğüne dair güçlü bilimsel kanıtlar vardır. Evrim mekanizmaları hem çevreyle hem de zamanla birlikte değişir ve bu da evrimin kendisinin de evrimleştiğini gösterir. Ancak tür dışı evlasyonel süreçlere hiçbir kanıt yoktur. Moleküler biyoloji ve Genetik konusundaki son bilimsel çalışmalar şunları ön görmektedir.

1. **Klasik Evrim Yaklaşımı:** Evrim hipotezinin temeli genetik değişimdir: Darwin sonrası modern sentez (20. yy. ortası) evrimi esas olarak genetik mutasyon, rekombinasyon, genetik sürüklenme ve doğal seçim üzerinden açıklamıştır. Bu bağlamda “evrim = genetik evrim” anlayışı hâkimdir. Evrimin kalıcı ve nesiller boyu aktarılabilir birimlerinin DNA’daki mutasyonlar olduğu kabul edilir. Ancak DNA dizilimi laboratuvar ortamlarında CRISPR tekniği ile değiştirilebildiği halde bu bu tedavide kullanıldığı halde türler arasında değişim çalışmaları sonuçsuz kalmıştır. Bu görüş doğrulanamamış aynı zamanda Biyolojik olarak da yanlışlanamamıştır.
2. **Kimera çalışmaları:** 2021 yılında yapılan bir bilimsel çalışmada İnsan-maymun kimera (iki farklı DNA gruplarının aynı bedende bulunması) embriyoları çalışıldı. İnsan kök hücreleri makak embriyolarına enjekte edilerek insan-maymun kimera embriyoları oluşturuldu; kültürde ~19–20 gün yaşatılabildi. Bu, türler arası erken gelişim biyolojisini incelemek açısından çarpıcı bir “kanıt-ilke” (proof-of-concept) olsa da **tür dönüşümü** değildir ve ciddi etik kısıtlar vardır. Nature+2STAT+2

Modern Evrim Yaklaşım: Epigenetik katkılar anlaşılmağa başlandı. Epigenetik, DNA dizisi değişmeden gen ifadesinin çevre, yaşam deneyimleri veya gelişimsel süreçlerle düzenlenmesini ifade eder (DNA metilasyonu, histon modifikasyonu, mikro RNA’lar vb.). Bazı durumlarda epigenetik işaretler nesiller arası aktarılabilir (transgenerasyonel epigenetik kalıtım). Bu nedenle epigenetik değişimlerin de evrimsel süreçte rol oynayabileceği öne sürülür. Bu fikir, “extended evolutionary synthesis” (genişletilmiş evrim sentezi) olarak ifade edilmektedir.

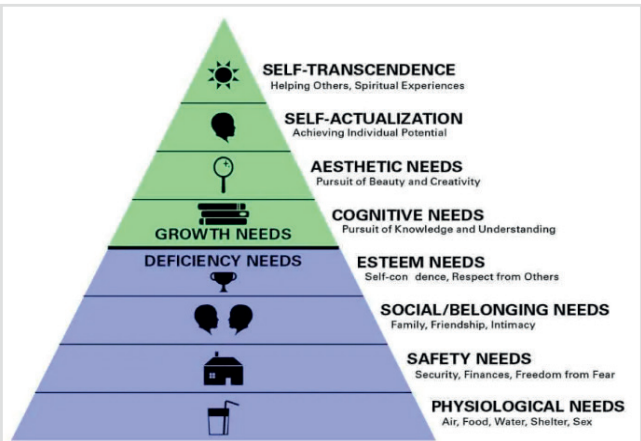
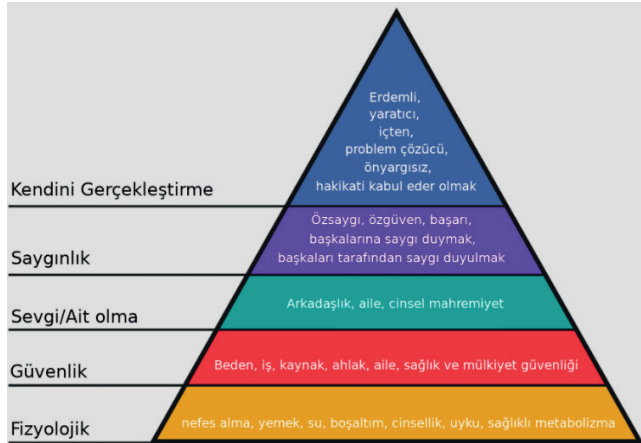
Sonuç: Evrimin akıl argümanına göre yeni paradigması şu olmalıdır. “Tasarımsal var oluş, yaşam uyumdur, bilinçli ve sınırlı seçim vardır, uyum sağlayan ayakta kalır.”

İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Kendini Aşma

Malumunuz Abraham Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi tablosu var. 1943 yılında yayınlanmış bir çalışmada ortaya atılmış ve sonrasında geliştirilmiş bir insan psikolojisi teorisidir. Hiyerarşi *Fizyolojik* ihtiyaçlarla başlayıp *Kendini Gerçekleştirme* ihtiyacı ile bitiyor. Maslow’un hayatının son dönemlerinde *Self-transcendence* “Kendini Aşma” adı altında yeni bir ihtiyaç düzeyini dile getirmiştir. 2010’da Venter isimli bir araştırmacı Maslow’un 1969 yılındaki kitabında ve sonraki yıllarda ise özel dergilerinde “kendini aşma” düzeyini vurguladığını belirtmiştir.

Psikoloji camiası bunu senelerce gizlemiş. Başkalarına yardım etme ve spiritüel deneyimler diye ruhsal deneyimler, manevi deneyimler gibi deneyimleri hayatının sonunda önceki hiyerarşinin üzerine eklemiş ve bunun yayını da Venter’in kendi yayını oldu.

Kapital sistem “insan sadece kendisi için yaşayan bir varlıktır” diye bir yanlış bir tanımlamayla bizi senelerce yanlış bilgilerle bugüne getirdi. Psikoloji eğitiminde de bu hep kullanıldı. Aslında bilimsel olarak herkesin kabul ettiği bir piramit bu. Ancak insan sadece kendisini düşünen bir varlık değil. Kendini gerçekleştirmeden sonra kendini aşma, yani başkaları için çalışma daha üst bir düzeydir. Yani insan diğer insanları da düşünüyor, manevi yönleri de düşünüyor, manevi ihtiyaçlarda var. Bu konu hep ihmal edilmişti ve gizli kalmıştı. Psikoloji eğitiminde kullanılmayan bu bilgiyi de vurgulamak istedim.

Hakikate götüren yollar nelerdir?

Burada bu bilgilerin önemli bir kısmını ve ayrıntılarını *Bilgelik Psikolojisi* kitabımda bulabilirsiniz. Şimdi bir kere hakikate götüren yollar nelerdir?

Bu yollardan birincisi **fiziksel akıldır**. Bu akıl maddesel dinamiklerle ilgili olup gözlem, beceri ve laboratuvarı kullanıyor.

İkincisi, **sezgisel akıldır**. Burada kiplik mantığını kullanılıyor. Emosyonel kuantum süreçleri burada önemli. İhtimal hesapları bu alanda kullanılıyor. Meteoroloji sezgisel akı kullanarak daha çok karar veriyor.

Üçüncüsü **anlamsal akıldır**. Anlamsal akıl değerler ve görünmeyen gerçeklikle ilgili mantık oluşturmayı sağlar ve beceri oluşturur. Rasyonel din ve inanç becerisini kapsar. Yapay Zekâ bunu kullanıyor. Yapay zekanın ortaya çıkışı Fuzzy (Bulanık) mantıkla oldu. Fuzzy mantığı da 1967'de bir Azerbaycanlı buluyor. Fuzzy mantığı sonra yapay zekada kullanılıyor.

Fiziksel akıl siyah ve beyaza odaklanmıştır. Ya var ya yok diyor. Sezgisel akıl ihtimal hesapları yapar: Gözümüzle görmüyoruz ama o yağmurun yağma ihtimali var diyor ve %80-90 tutuyor. İhtimal hesaplarıyla görülmeyen bir şeyi bulmaya çalışıyor. Anlamsal akıl da belli yoğunluklar oluşturarak Bulanık mantığı kullanıyor ve bu şekilde din ve inanç becerilerinin rasyonel şekilde ortaya çıkmasını sağlıyor.

Bilim tüm bu akıl yürütme yöntemlerine başvurarak yol alır ve yaratılış da dahil tüm ihtimalleri değerlendirir. Bilim In Vivo (canlılarda), Ex Vivo (çıkarılmış dokularda), In Vitro (Laboratuvarda, Petri kutusunda), In Silico (Bilgisayarda matematik modelleme) tarzındaki laboratuvar deneyleriyle bilgiyi geliştirir. Şu anda biz üniversitede ins siliko laboratuvarı kuruyoruz. İns siliko laboratuvarında matematik modelleme yaparak artık birçok bilgiye hızlıca ulaşılabilir hale getirdik. Bilgisayarda matematik modelleme yaparak birçok şeyi önceden öngörebiliyoruz.

Daha sonra gözlem ve düşünce deneyleri geliyor. Zaten kuantum fizik, düşünce deneyiyle çıkmıştır. Düşünce deneyiyle çıkan bir de cihaz var biliyorsunuz, MR cihazı. Bu cihaz birkaç Nobel ödülü almış. Higgs bozonu da aynı şekilde.

Daha sonra rasyonel Sezgi ile birçok keşifler yapılmış. Mesela Benzen Halkası rasyonel sezgiyle bulunmuş ve ardından rasyonel inanç. Dünyada 4300 tane din var. Bu dinlerin hepsi “ben doğrudum” diyor. Bunun bir tanesinin mantıksal çerçeveye akla uygun olması lazım. Sonuçta göreceksiniz ki burada özetlemeye çalıştığımda rasyonel inanç, akla uygun inanç Tevhit inancıdır. Tevhit olursa ancak bu evrendeki yaratılış yerli yerine oturur. Yoksa çok Tanrı olduğu zaman, çoklu Evren olduğu zaman bunların hiçbirisi rasyonel değil.

Kuantum Elektrodinamiği ve İnsanın Serbest Zihni ve Bilinci

Evet şimdi beyinden bahsetmek istiyorum. Kuantum elektrodinamiği insanın serbest bilinç çalışmaları şu anda en çok insanların kafasını karıştıran çalışmalar.

İnsan 20 günde cildimiz değişiyor; Aşağı yukarı bütün vücudumuzdaki atomlar 6 ayda değişiyor, ama bilincimiz doğuştan sonumuza kadar hiç değişmiyor. Bu niye değişmiyor? IP’imiz değişmiyor? Hiç neden değişmiyor? Şu anda bilim adamlarının beyni yanıyor, bu bilinç nedir diye? Bilinç çalışmalarında *Kralın Yeni Usu* meşhur bir kitap. Burada zihin kuramı matematiği ile Kuantum mekaniği arasındaki bağlantıyı öne süren kişi P. Penrose. Hammeroff (2003) ise Beyin sinir hücrelerindeki mikro kanalcıkların bilgisayar ağı gibi çalışabildiğini gösteriyor. Bunlar voltaja bağımlı iyon kanallarıyla evrenle bağlantı kuruyor. Hammeroff, voltaja bağımlı şekilde ilerleyen iyon kanallarının hareketiyle beynin çalışma performansı göstereceğini öne sürmüştür. Psikiyatride bizim kullandığımız ilaçların çoğu voltaja bağlı iyon kanallarını değiştirerek ve o reseptörleri etkileyerek kullanılıyor. İnsan beyni evrendeki evrensel akışla bağlantılı. İnsan beyni ilişkisel bir varlık. Kuantum mekaniği, insanın otomat ve biyomekanik varlık olmaktan çok serbest zihin ile çalışan ve irade sahibi bir kişiliği olduğunu açıklıyor. Elon Musk maymuna, başına elektrot bağlayarak Tetris oynattı. Musk nörolink şirketini kurdu. İy ki de ilerliyor. Biz sinir bilimciler bir şeyler yapmaya çalışırken, atı alan Üsküdar’ı geçti. Elon Musk şu anda bütün dünyadaki sinir bilimcileri solladı şu anda ve burada insan beynindeki yüksek teknolojiyi görüyorsunuz. Her hücre her şey bir fabrika gibi çalışıyor.

Yung “ölümün insan hayatının sonu olduğu bilimsel olarak söylenemez” diyor. Yani bazıları “insan doğduk, büyüdük, öleceğiz” diyor ya, bu bilimsel bir bilgi değil. “Ölüm sonudur, bitıştır. Bu dünyada her şey bitiyor” bilimsel bilgi değil, Tam tersine bu bilimin bir yanılmasıdır.

Spinoza'nın Felsefesi

Baruch Spinoza, 17. yüzyılın en önemli rasyonalist filozoflarından biri olarak kabul edilir ve Aydınlanmanın habercilerinden sayılır. Spinoza'nın felsefesine göre, Doğa (natura) ve Tanrı aynı varlığın iki farklı ifadesidir. Bu görüşü panteizm olarak bilinir ve Spinoza'ya göre, Tanrı evrenin dışında, aşkın bir varlık değil; evrenin kendisidir. (Deus sive Natura).

Spinozanın Yanılgısı

Spinozanın Yanılgısı derken kastettiğim, Onun doğaya tanrısallık atfetmesidir. Yani Spinoza “tabiat yarattı, tabiat tanrıdır” fikrini ortaya çıkaran kişidir. *Tanrı ya da Doğa* diye kitabı var; *Etika* diye de bir kitabı var. Burada (Deus sive Natura) demektedir. Doğaya bilinç, akıl, irade, güç ve bilgelik yüklemektedir.

ABD’de üniversitelerde konferans verdiğinde öğrenciler sık sık Albert Einstein’a soruyorlar “Tanrıya inanıyor musun?” O diyor “Spinoza’nın Tanrısına inanıyorum.” Birçok kimse “Tanrıya inanıyorum” derken bu tabiata inanıyor aslında. Panteizm’den başka bir şey değil. Yani deizm de değil. Spinoza’nın yanılgısı bu. Kuantum fiziğinden sonra anlaşıldı ki Spinoza yanılmış.

Ancak Spinoza bugün yaşasaydı modern bilimsel gelişmelerle bu görüşünü sorgulardı. Spinoza’nın felsefesi, bugünün bilimsel yaklaşımıyla değişmiştir. Çünkü;

1. Spinoza, doğayı mekanik yasalarla işleyen, neden-sonuç ilişkisine dayalı bir yapı olarak görüyordu. Bu görüş, Deterministik Evrende Tanrı tezidir. Spinoza, doğanın yasalarının mutlak olduğunu ve her olayın neden-sonuç ilişkisi içinde gerçekleştiğini savunur. Bugün yaşasaydı, kuantum fiziğinin olasılıksal yapısının Spinoza’nın her şeyin içsel bir düzeni olduğu inancına uyumsuzluğunu sorgulardı. Bu yeni keşifleri doğanın “zorunlu” işleyişine dair daha derin bir anlayış olarak kabul edebilirdi. Akıl argümanının dış kontrol ilkesini düşünür görünmeyen bir gerçekliği ve karanlık maddeyi anlamaya çalışırdı.
2. Spinoza doğayı kutsal olarak görmeyi sorgulardı. Özellikle entropi enerji yasası ile ısı ölümü sonucu evrenin kendi kendini yok etmesi kanıtını kabul eder, kutsal olanın doğa değil doğayı var eden yüksek bir irade olması gerektiğini savunurdu.
3. Aşkın Tanrı arayışında Çağdaş Din ve Bilimi bütüncül ele alırdı. Dinî Çoğulculuğu sorgulardı, tanrı tasavvurunda kutsal iradeyi zorunluk varlık olarak görür fakat sıfatlarını anlamaya çalışırdı.
4. Spinoza Bugün Yaşasaydı Tanrı ve Doğa Arasında Nasıl Bir İlişki Kurardı? Eğer Spinoza bugünün dünyasında yaşasaydı, büyük olasılıkla bilimsel rasyonalizmi benimser ve bulanık mantık kurallarına göre yeniden yazardı. Doğanın işleyişine duyduğu hayranlık ve düzenin içindeki anlam arayışı, modern bilimle daha da güçlenirdi. Spinoza için Tanrı, fiziksel evrendeki düzenin kendisiydi. Astronomi, biyoloji ve sınır bilimlerindeki keşifler ile evrendeki karmaşık yapıları açıklamaya akıl argümanını kullanarak devam ederdi.
5. Spinoza şimdi yaşasaydı Evrensel Veri Tabanından bahsederdi. Entropi yasası ile evrenin ısı ölümü ile öleceğini ve Bing Bang yani büyük patlamanın bir başlangıcı gösterdiğini anlamaya çalışırdı. Evren genişliyorsa neyin içine genişliyor sorusunu sorar ve Tanrı Tasavvurunu gözden geçirirdi. Belki de Tevhidi bulurdu diyebiliriz. **Ancak bu, gücün ve kilisenin öngördüğü şekilde değil. Her bir bilim ve düzenin, yazan ve yöneten olmadan lidersiz bir şekilde işlemesi mi akla daha yakın? Yoksa kendini göstermeyen, dünyayı geçiş alanı olarak seçen yüksek bir gücün varlığı mı derdi?** Her şeyi bilen, kontrol eden mutlak güç, ilim, irade ve hikmet sahibi eşi ve benzeri olmayan doğmayan doğurmayan bir Yaratıcı olması mı daha akla yakın? Ki buna Kur’an da “Tevhid İnancı” denir. Spinoza yaşasaydı ve şu mantıkla baksaydı büyük bir ihtimalle bu Tevhit inancını görecekti.
6. Biliyorsunuz, Higgs bozonu diye bilinen atom altı parçacıklar var. Buna karanlık madde de diyorlar. Bu parçacıkların alanı standart molekül model olan atomun %96’sını oluşturuyor. Büyük bir ustalık eseri. Neden evrenin sırlarını çözmeye çalıştıkça basite değil, karmaşığa doğru bir gidiş var? Webs teleskobuyla uzayda artık görünmeyen alanları gördüler. Orada daha çok yıldız var. Yani ayrıntıya girdikçe mükemmellik ortaya çıkıyor. Bu bile evrenin basitten mükemmele doğru gittiğini gösteriyor. Her şey sıfırdan oluyor. İlk önce bilgi var; ilk önce DNA var, ondan sonra canlılar var; önce mükemmel tasarım var. Bunun için dış bir zekâ gerekmiyor mu? Onun için burada bilgi ve Big Bang’ten sonraki bütün o gelişmeler Spinoza’nın fikrini çürüttü.

Sonuç olarak Spinoza bugün yaşasaydı evrende akıl ve ince ayar argümanını kullanır dış iradeyi reddetmezdi.

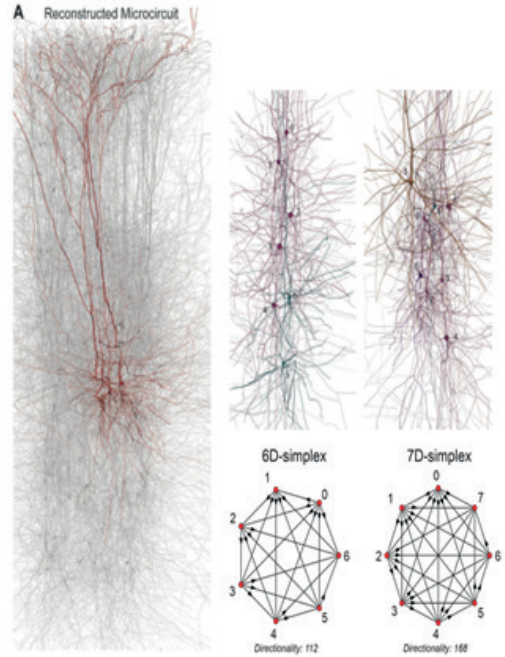
Beden, Zihin, Bilinç, Ruh, Tanrı Denklemi

Bu denklemi çözmeye çalışalım. Bakınız, beyindeki bir hücrenin asal yapısını görüyorsunuz burada. Yani bırakın 3 boyutu, 4 boyutu! 7 boyut var beyinde. Böyle çalışıyor beyin hücreleri.

Spinoza doğaya tanrısallık atfederken aslında kuantum, zihin, bilinç bilgilerine sahip değildi. Bugün görüyoruz ki doğaya tanrısallık atfetmek, yazarları görmeden kütüphaneleri evrenin sahibi olarak görmekten farklı değildi. Çünkü bilgi her şey değil, her şey bilgi idi.

İnsan madde değil, bir enerji yumağından ibaretti. Hayat farklı bir enerji bandıdır. Ölüm zaman kırılması ile farklı bir enerji bandına geçmek olmalıdır.

Spinoza doğayı gözlemlerken geometriyi fark etmiş, düzeni görmüş, bir aklın olduğunu düşünmüş ve bu akıl sahibini göremediği ve kilisenin dini iktidar uğruna kullanan tutumları nedeniyle ciddi bir özgürlük ihtiyacını ifade etmişti.

Matematiksel Varoluş Piramidi

Kur'an-ı Kerim'de yaratılışla ilgili ayetlerde "6 günde yaratma" geçiyor. Ben bunu anlamaya çalıştım. "Ol" deyince yaratabilen Allah niye altı günde yapsın diye. Aslında burada yaratılışta altı aşamanın var olduğu anlatılıyor. Yaratılışta ilk önce Evrensel Veri Tabanı var (Big Data / Levh-i Mahfuz). Önce Allah katındaki ilim var. Kur'an-ı Kerim'deki tabirle "Levh-i Mahfuz", bilimsel terminolojiyle "Big Data= Büyük Veri" deniyor. Önce bilgi var. Bilgi her şey değil fakat her şey bilgidir. Ondan sonra tasarım var. Matematik ve Geometri ve hesap var. Ondan sonra Enerji (Fizik) geliyor. Daha sonra Madde (Kimyasal) geliyor. Daha sonra Canlı (Biyoloji, Botanik, Zooloji) geliyor. Ondan sonra insan ortaya çıkıyor. Yaratılış böylece 6 safhada gerçekleşiyor. Bunlardan oluşan evren de Evrenötesi varoluşa (Metaverse) bağlıdır.

Allah Nisa suresinde (4/82) Kur'an için "Eğer o, Allah'tan başkasının katından olsaydı, kuşkusuz içinde birçok değişiklikler bulacaklardı" demektedir.

Bing Bang ilk patlama öncesinde Evrensel veri tabanında 6 tane kademe olduğunu burada söyleyebiliriz.

Yedi gök 7 kere
Halku semavat 7 kere
Gün (yevm) 365
Günler (eyyam,yevmeyn) 30
Ay (şehr) 12
Bitki 26 kere
Ağaç 26 kere
Ceza 117 kere
Affetmek 117X2=234 kere
De 332 kere
Dediler 332 kere
Dünya 115 kere
Ahiret 115 kere
Şeytan 88 kere
Melek 88 kere
İman 25 kere
Küfür 25 kere
Cennet 77 kere
Cehennem 77 kere

Kur'an-ı Kerim'deki Matematik Mucizeleri

Yandaki resimde Kur'an-ı Kerim'deki matematik mucizeleri ile ilgili bazı bilgiler görülmektedir. 23 senede yazılmış bir kitabın böyle matematiksel denge, matematik uyum içinde yaratılması Onun ancak bir yüksek bir irade, yüksek bir güç, yüksek bir irade sahibi görünmeyen bir yaratıcı tarafından yaratıldığını akıl yürütme yöntemleriyle anlıyoruz. Yani aklımız bize diyor ki, evet bu ancak bir yaratıcı olur. Onu görmemiz şart değil. Akıl yürütme yöntemleri ve akıl gözüyle görüyoruz Allah'ı. Onu kafa gözüyle göremeyiz. Çünkü, o zaman sınav diyalektiği ortadan kalkar.

İnsanın Dünyada Bulunmasının Anlamı

Yapılan matematik modellemeye göre, arılar yok olsa 50 sene sonra canlılık bitecek. İnsan yok olsa 50 sene sonra doğa çok daha güzel olacak. O halde insan dünyada anomali mi? Yoksa başka bir anlam için sonsuzluktan gelip sonsuzluğa, başka bir gerçekliğe gidişi yani farklı bir enerji bandına geçmesi daha mantıklı değil mi? Dünyada bulunmasının insandan daha büyük bir anlamın parçası olması akla daha yakın değil mi? Demek ki insan bu dünyanın ürünü değil. Sonradan gelmiş. Hatta galiba Heisenberg ve Albert Camus gibi varoluşçu filozoflar diyor ki "insan bu dünyaya atılmıştır, çünkü dünyadaki üretim sistematığına hiç uymuyor."

Somut Soyut Düşünce Farkı (Abstract Reasoning)

Somut düşünen kimse elmanın içindeki çekirdeği görür ama soyut düşünen kimse çekirdeğin içindeki elmayı görür. Soyut düşünme yeteneği insanda var. Soyut düşünme, kavramsal düşünme ve sembolik düşünme gibi özellikler sadece insanda olduğu için insan Allah'ı bulabilen tek varlıktır. İnsan dışında hiçbir canlı "Neden dünyadayım? Niçin buradayım? Ne yapıyorum? Nereye gideceğim? Nereden geldim?" gibi soruları sormuyor. Bunlarla ilgili olarak metakognitif / zihin üstü genler araştırılıyor?

Rahman suresi 7. Ayette "Göğ'e gelince, Allah onu yükseltti, kâinattaki mükemmel ahengi sağlayan ölçü ve dengeyi koydu" denmektedir. Sıradan bir sinek, saniyede 500 defa kanat çırpıyor, 8000 petek gözü ve merceği var. DNA'sında bu özellikler yazılı, sadece birkaç hafta yaşıyor. Evrende ne işe yarıyor? Evrende ne iş yapıyor? Bunun için olması, akla ve kiplik mantığına göre imkânsız. Evet Hac Suresi 73. Ayette, "Ey insanlar! Bir misal verilmiştir, ona kulak verin. Allah'ın dışında çağırdığınız her şey, bir sineği dahi asla yaratamayacaklardır. Onların hepsi o iş için toplansalar da... Şayet sinek onlardan bir şey alıp götürse, o şeyi geri alıp kurtaramazlar. İsteyen de zayıf, istenilen de!" diye geçiyor.

Nörokuantoloji dış iradesiz evrimi reddediyor

Scientific Amerikan, 2017'de Evrim ve Yaratılış diye bir kitap yayınladı. Burada **"Beyin gibi çok sanatlı aynı zamanda çok karmaşık bir cihazın veya hayat gerçeğinin akılla hareket etmeyen bir evrimle açıklanması inandırıcı mı?"** diye soruluyor.

Evrin teorisi tekâmül anlamında biyoloji yani canlı biliminin tür içi sorusuna cevap veriyor. Ancak tesadüfi varoluş akıl sınırlarını aşıyor. Dış bir aklın ve ruhani deneyimlerin kanıtları bizi görünmeyen gerçekliğe götürüyor. Beş duyu ile evrenin sırlarını çözemiyoruz. Evrim teorisinin açıklayamadığını Nörokuantoloji tamamlamaya çalışıyor. Nörokuantoloji evrimi reddediyor. Allah'ın insanı yaratmak için maymun DNA sına ihtiyacı yoktur."

Beyin şu anda bilimsel bir tartışma konusu. Üniversite olarak bunu tartışmamız lazım. Tartışmazsak vebali vardır. Biz de bu konuyu tartışmazsak ve ele almazsak, bilimin gereğini yapmıyoruz demektir. (Bu konuda daha fazla ayrıntı isteyenler ve kaynakları merak edenler "Bilgelik Psikolojisi Evrimin Evrimi Spinozanın Yanılgısı 1 ve 2, 2022, Timaş Yay." Kitaplarından faydalanabilirler.)

COSMOLOGY AS AYATOLOGY: THE UNIVERSE AS FIELDS OF DIVINE INDICATORS¹

KOZMOLOJİYİ AYETOLOJİ OLARAK VE EVRENİ İLAHİ GÖSTERGELERİN (AYETLERİN) ALANLARI OLARAK GÖRMEK

Aref Ali NAYED²

ABSTRACT

This paper proposes a framework that integrates a Muslim theological approach, specifically the concept of Ayatology—the study of divine signs (ayat)—with contemporary developments in cosmology. A traditional Muslim view, grounded in the Qur’an and the Sunnah, holds that the universe is a vast field of divine indicators, where every aspect of creation points beyond itself to the Creator. This view resonates with other religious traditions that regard the cosmos as meaningful and purposeful.

However, the disenchantment of the universe in modern science, following the works of Galileo Galilei, René Descartes, and Isaac Newton, has led to a mechanistic view of the cosmos that strips it of its spiritual significance. The mechanistic approach, while valuable in scientific inquiry, often leaves little room for deeper questions of purpose and meaning that are central to religious worldviews.

This paper explores how emerging fields in cosmology—such as fine-tuning, intentionality, the holographic principle, Bohmian quantum mechanics, and information theory—offer pathways to re-enchant the cosmos in light of Ayatology. The argument is made that these scientific developments, while not necessarily affirming any specific theological position, open new possibilities for understanding the universe as a meaningful system of divine signs. Additionally, the paper argues that these divine indicators are not only signs of the Creator’s existence but also manifestations of divine compassion (rahma) and generosity (jud), where divine generosity precedes being and constitutes the very origin of existence.

Keywords: Muslim Theological Approach, Mechanistic Approach, Ayatology, Divine Signs, Fine-tuning, Intentionality, Holographic Principle, Quantum Mechanics, Information Theory

ÖZET

Bu makale, Müslüman teolojik yaklaşımını, özellikle de Ayetoloji (ilahi işaretlerin/ayetlerin incelenmesi) kavramını, kozmolojideki çağdaş gelişmelerle bütünleştiren bir çerçeve önermektedir. Kur’an ve Sünnet’e dayanan geleneksel bir Müslüman bakış açısı, evrenin uçsuz bucaksız bir ilahi göstergeler alanı olduğunu,

¹ Presented at the 8th International Creation Congress in the Light of Sciences, held at Üsküdar University, Istanbul, October 24-26, 2024.

² Prof. Dr. Chairman, Kalam Research and Media, aref@kalamrm.com

yaratılışın her yönünün kendisinin ötesinde Yaratıcı'ya işaret ettiği savunur. Bu bakış açısı, evreni anlamlı ve amaçlı gören diğer dini geleneklerle de örtüşmektedir.

Ancak, Galileo Galilei, René Descartes ve Isaac Newton'un çalışmalarını izleyen modern bilimde evrenin büyüünün bozulması, onu manevi anlamından arındıran mekanik bir evren görüşüne yol açmıştır. Mekanik yaklaşım, bilimsel araştırmada değerli olsa da dini dünya görüşlerinin merkezinde yer alan daha derin amaç ve anlam sorularına genellikle çok az yer bırakır. Bu makale, ince ayar, amaçlılık, holografik ilke, Bohmçu kuantum mekaniği ve bilgi teorisi gibi kozmolojideki yeni alanların, Ayetoloji ışığında kozmosu yeniden büyülemek için nasıl yollar sunduğunu incelemektedir. Bu bilimsel gelişmelerin, belirli bir teolojik görüşü doğrulaması da, evreni anlamlı bir ilahi işaretler sistemi olarak anlamak için yeni olanaklar sunduğu savunulmaktadır. Ayrıca, makale, bu ilahi göstergelerin yalnızca Yaratıcı'nın varlığının işaretleri değil, aynı zamanda ilahi şefkatin (rahmet) ve cömertliğin (cûd) tezahürleri olduğunu, ilahi cömertliğin varlıktan önce geldiğini ve varoluşun kökenini oluşturduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslamî Teolojik Yaklaşım, Mekanik Yaklaşım, Ayetoloji, İlahi İşaretler, İnce Ayar, Amaçlılık, Holografik İlke, Kuantum Mekaniği, Bilgi Teorisi

1. Introduction: A Muslim Cosmological Vision

The Qur'an provides a cosmological framework in which the universe is described as filled with signs (*ayat*) that point toward God. According to a traditional Muslim interpretation, the cosmos is not a mechanistic system of impersonal forces but rather a meaningful, purposeful creation designed to reveal the attributes of the Creator. For instance, Surah Al-Baqarah (2:164) states:

"Indeed, in the creation of the heavens and the earth, and the alternation of the night and the day, and the ships which sail through the sea with that which benefits people, and what Allah has sent down from the heavens of rain, giving life thereby to the earth after its lifelessness, and dispersing therein every moving creature, and [His] directing of the winds and the clouds controlled between the heaven and the earth are signs for a people who use reason."

In this verse, nature is described as a field of divine signs that point toward the Creator. From a Muslim theological perspective, every element of the natural world, when contemplated properly, reveals aspects of God's wisdom, power, and mercy. The cosmos, in this view, is inherently meaningful, with each of its components fulfilling a purpose in the grand design of divine creation.

This worldview contrasts with the mechanistic paradigm that has dominated scientific inquiry since the Scientific Revolution. Figures such as Galileo Galilei, René Descartes, and Isaac Newton introduced a framework in which the universe is understood primarily as a closed system governed by fixed laws and impersonal forces. While this approach has yielded significant advances in scientific knowledge, it often marginalizes deeper questions of meaning and purpose. In this paper, I will explore how emerging developments in cosmology offer new ways of bridging these two perspectives.

2. Re-Enchanting the Cosmos: New Perspectives

2.1. Roman Ingarden's Notion of Intentional Being

Roman Ingarden's philosophical framework of intentional being provides a valuable lens for understanding the cosmos as intentional and meaningful. Ingarden, in his study of works of art, distinguishes between real being and intentional being. Intentional objects exist in the minds of perceivers and possess meanings that transcend their material form.

Applying this concept to cosmology, the universe can be seen not merely as a collection of physical entities but as an intentional creation shaped by divine will (*irada*). From a Muslim perspective, the Qur'an consistently portrays the natural world as a manifestation of divine intention. The physical universe, in this view, exists both as a material reality and as a divine sign—a means through which God's wisdom and power are made manifest. Ingarden's theory thus complements a Qur'anic understanding of the cosmos, where every part of creation is imbued with intentional meaning.

2.2. Bediüzzaman Nursi's Distinction Between *Maana Ismi* and *Maana Harfi*

Bediüzzaman Said Nursi, a prominent Muslim scholar, provides an important framework for interpreting creation through his distinction between *maana ismi* (self-referential meaning) and *maana harfi* (other-referential meaning). When creation is viewed through *maana ismi*, it is seen as existing independently, for its own sake. However, through *maana harfi*, creation is understood as pointing beyond itself to the Creator, functioning as a sign of divine presence and attributes.

For example, a tree may be perceived as a biological entity in itself (*maana ismi*), or it may be viewed as a symbol of divine creativity and sustenance (*maana harfi*). This interpretive framework encourages believers to contemplate the world as a field of signs that testifies to the Creator's existence and attributes. This concept aligns with the Qur'anic invitation to reflect on the natural world as a way of deepening one's understanding of God.

3. Contributions from Muslim Theologians

3.1. Imam al-Ghazali: The Significance of Divine Knowledge (*Ilm*)

Imam Abu Hamid al-Ghazali, one of the most influential figures in Islamic theology, emphasized the importance of divine knowledge (*ilm*) in understanding the universe. In his work *The Niche of Lights (Mishkat al-Anwar)*, al-Ghazali describes creation as a mirror that reflects the light of God's knowledge. Everything in the universe, in al-Ghazali's view, is a reflection of divine wisdom and power, and understanding the world through this lens reveals its deeper purpose.

Al-Ghazali's perspective is consistent with the Qur'anic emphasis on signs (*ayat*), where natural phenomena are described as indicators of God's knowledge and wisdom. For al-Ghazali, the universe is not only a physical reality but a system through which God's attributes are revealed. His epistemological insights provide a strong theological basis for integrating religious and scientific understandings of the cosmos.

3.2. Ibn Arabi: The Universe as a Manifestation of Divine Names

Muhi al-Din Ibn Arabi, a major figure in Islamic mysticism and metaphysics, developed a sophisticated cosmological framework in which the universe is seen as a manifestation of God's divine names. In his *Futuhat al-Makkiyah (The Meccan Revelations)*, Ibn Arabi introduces the concept of *wahdat al-wujud* (the unity of being), which posits that all existence reflects the divine reality.

According to Ibn Arabi, every created entity reveals one or more of God's names, such as "The Creator," "The Sustainer," or "The Merciful." The universe, then, becomes a tapestry of divine signs, where each element points back to the Creator's attributes. This perspective supports an Ayatological view of the cosmos, in which the study of the natural world becomes an exercise in uncovering the manifestations of divine names.

3.3. Bohmian Quantum Mechanics and Asharite Cosmology

David Bohm's interpretation of quantum mechanics, often called Bohmian mechanics or the "pilot-wave theory," offers a deterministic alternative to the more widely accepted Copenhagen interpretation of quantum mechanics. In Bohmian mechanics, particles are said to have definite positions and velocities at all times, guided by a quantum potential. This potential is non-local, meaning it acts instantaneously over any distance, suggesting a deeper interconnectedness in the universe.

This interpretation shares significant conceptual similarities with Asharite cosmology, particularly in its view of causality. In classical Asharite thought, every event in the universe is directly caused by God's will. There is no independent causality in created entities; instead, God continuously recreates the cosmos moment by moment. Bohm's model, which posits an underlying, hidden order beneath the apparent randomness of quantum events, mirrors the Asharite understanding of divine governance, where all phenomena are ultimately dependent on God's will.

Bohm's broader metaphysical views on the interconnectedness of the universe resonate with the concept of *tawhid* (the oneness of God) in Islam, where all of creation is understood to reflect the unity and coherence of the divine will.

4. Divine Compassion (*Rahma*) and Generosity (*Jud*) as the Origin of Being

In many Muslim theological traditions, divine compassion (*rahma*) and generosity (*jud*) are seen as the foundational attributes that give rise to creation. The Qur'an states: "My mercy encompasses all things"

(Surah Al-A'raf 7:156), emphasizing that existence itself is a manifestation of divine mercy. Islamic theologians, including al-Ghazali and Ibn Arabi, have argued that God's act of creation is not a necessity but a free act of generosity. God's generosity precedes being itself, meaning that the universe exists as a result of divine benevolence, not out of compulsion but out of God's boundless mercy and love. This theological view posits that God's *jud* (generosity) is the very origin of being, and it is through divine compassion (*rahma*) that all things come into existence.

In this understanding, each created thing is not merely a sign of God's power, but a reflection of God's merciful and generous nature. The existence of the cosmos, with all its intricacy and order, is a manifestation of God's *rahma*, and every *ayah* (sign) within it serves as a reminder of the Creator's compassion. This theological perspective adds a deeper spiritual dimension to the study of cosmology, transforming it from a purely intellectual exercise into an act of encountering divine generosity and mercy.

5. 'Amr (Divine Command) and the Creation of Reality Through "Be" (Kunn)

A central concept in the Qur'anic understanding of creation is the divine command (*'amr*), which brings all things into existence through the utterance *kunn* ("Be"). This idea is foundational in Islamic theology, where God's command is seen as the force that creates and sustains reality. The Qur'an emphasizes the immediacy and power of this command in verses such as: *"His command, when He intends a thing, is only that He says to it, 'Be,' and it is"* (Surah Ya-Sin 36:82).

In this framework, creation is not a gradual process but an instantaneous one, where God's will is enacted through a simple utterance. This theological notion aligns with contemporary understandings of information theory and algorithms, where complex systems can be generated through clusters of commands or instructions. In this light, the concept of *kunn* can be understood as a divine algorithm, a command that constitutes reality.

Information and algorithms, which underlie many aspects of contemporary science and technology, can be seen as metaphors for how divine commands operate in the Qur'anic cosmology. Just as algorithms generate complex digital realities, God's *'amr* generates the complexity and order of the physical universe. This perspective provides a powerful analogy for understanding how divine commands constitute the fabric of reality.

In this view, the universe is not just a mechanistic structure but an ongoing, dynamic process of divine commands being realized in the material world. These commands are signs (*ayat*) that not only create but also indicate the Creator, pointing to God's presence and authority over all things. This understanding bridges the gap between the theological concept of divine command and the scientific principles of information and algorithms, showing how both can be understood as clusters of commands that bring about the reality we observe.

6. Toward a Re-Enchanted Cosmology: Integrating Contemporary Cosmology with Ayatology

6.1. Fine-Tuning of the Universe

The fine-tuning of the universe has become one of the most discussed topics in modern cosmology. The fundamental constants of nature—such as the gravitational constant, the electromagnetic force, and the cosmological constant—are set at values that allow life to exist. Even slight variations in these constants would render the universe inhospitable to life. For example, the cosmological constant, which controls the rate of the universe's expansion, is finely tuned to a degree that defies random chance. If it were even slightly larger, the universe would have expanded too quickly for galaxies to form; if it were smaller, gravitational collapse would have prevented life from emerging.

From a Muslim theological perspective, this fine-tuning may be understood as a reflection of God's wisdom. The Qur'an emphasizes the order and precision of creation, urging believers to reflect on the harmony in the cosmos as a sign of divine intentionality. As stated in Surah Al-Mulk (67:3-4):

"He who created seven heavens in layers.

You do not see in the creation of the Most Merciful any inconsistency. So return your vision to the sky; do you see any breaks? Then return your vision twice again. Your vision will return to you humbled while it is fatigued."

6.2. Intentionality and Goal-Seeking in Nature

In recent years, scientists have observed goal-seeking behavior in various natural systems. For example, biological evolution shows a tendency toward increasing complexity, and galaxies exhibit patterns of self-organization. Even at the quantum level, certain interpretations suggest that particles exhibit a form of directedness.

From a Muslim theological perspective, this can be seen as consistent with the Qur'anic view that nature is governed by divine will and purpose. The Qur'an describes the natural world as being in a state of submission to God's command, with every element moving according to a divinely ordained plan. Surah Al-Rahman (55:5-6) states: *"The sun and the moon move according to precise calculation, and the stars and trees prostrate."* The observation of goal-directed processes in nature may serve as a sign of this divine intentionality.

6.3. The Holographic Principle and Al-Ghayb

The holographic principle, which originated in black hole physics, suggests that all the information contained within a volume of space can be encoded on a lower-dimensional boundary. This idea, proposed by Gerard 't Hooft and later expanded by Leonard Susskind, challenges our understanding of space and time, suggesting that what we perceive as three-dimensional reality may be a projection of deeper, hidden information.

This resonates with the Islamic concept of *al-ghayb* (the unseen), which the Qur'an describes as a dimension beyond human perception. The idea that our physical reality might be a projection of a deeper, unseen reality aligns with the Qur'anic assertion that there are layers of existence beyond what we can observe. The holographic principle, in this light, can be understood as a scientific analogy to the idea of the unseen, offering a way to integrate modern cosmology with traditional theological concepts.

6.4. Information Theory and Divine Knowledge

John Archibald Wheeler's idea of "It from Bit" suggests that information, rather than matter, is the fundamental building block of the universe. This concept, which has influenced fields like quantum computing and black hole thermodynamics, posits that the physical universe emerges from a deeper informational structure.

In Islamic thought, divine knowledge (*ilm*) is central to understanding the cosmos. The Qur'an teaches that God's knowledge encompasses all things, from the movement of the stars to the fall of a single leaf. Surah Al-An'am (6:59) states: *"And with Him are the keys of the unseen; none knows them except Him. And He knows what is on the land and in the sea. Not a leaf falls but that He knows it."* The idea that the universe is fundamentally informational aligns with the Qur'anic view that all events are within God's knowledge and unfold according to divine will.

7. Conclusion: Toward a Modern Ayatology

By integrating contemporary cosmological insights with the theological framework of Ayatology, we can develop a modern cosmology that reaffirms the meaningfulness of the universe as described in the Qur'an. The study of finetuning, intentionality, the holographic principle, Bohmian quantum mechanics, and information theory reveals a cosmos that is not only scientifically coherent but also spiritually significant. The cosmos, viewed through the lens of Ayatology, becomes a field of divine signs that point toward the Creator.

Furthermore, by recognizing the universe as a manifestation of divine compassion (*rahma*) and generosity (*jud*), we see that existence itself is an act of divine mercy. In this light, cosmology becomes not only a scientific pursuit but also a spiritual practice, where reflecting on the natural world leads to a deeper understanding of the Creator.

References

- Al-Ghazali, Abu Hamid. (1998) *The Niche of Lights (Mishkat al-Anwar)*. Translated by David Buchman. Brigham Young University Press.
- Barrow, John D., and Tipler, Frank J. (1986) *The Anthropic Cosmological Principle*. Oxford University Press.
- Bousso, Raphael. (2002) "The Holographic Principle." *Reviews of Modern Physics*, vol. 74, no. 3, pp. 825-874.
- Bohm, David. (1980) *Wholeness and the Implicate Order*. Routledge.
- Collins, Robin. (2006) "The Fine-Tuning Design Argument." *Philosophy Compass*, vol. 1, no. 5, pp. 525-538.
- Davies, Paul. (2006) *The Goldilocks Enigma: Why is the Universe Just Right for Life?* Allen Lane.
- Dyson, Freeman. (1988) *Infinite in All Directions*. Harper & Row.
- Ellis, George F. R., and Silk, Joseph. (2014) "Scientific Method: Defend the Integrity of Physics." *Nature*, vol. 516, pp. 321-323.
- Holland, Peter R. (1993) *The Quantum Theory of Motion: An Account of the de Broglie-Bohm Causal Interpretation of Quantum Mechanics*. Cambridge University Press.
- Ibn Arabi, Muhi al-Din. (2002) *The Meccan Revelations (Futuhat al-Makkiyah)*, Volume I. Translated by William Chittick. Pir Press.
- Ingarden, Roman. (1973) *The Literary Work of Art: An Investigation on the Borderlines of Ontology, Logic, and Theory of Literature*. Northwestern University Press.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (1918) *The Words* Sözlük Publications.

MORAL IMPLICATIONS OF CREATION: A NURSİAN PERSPECTIVE¹

YARATILIŞIN AHLAKÎ SONUÇLARI: NURSİNİN BAKIŞ AÇISI

İbrahim ÖZDEMİR²

ABSTRACT

This paper examines the moral consequences of creation from the viewpoint of Said Nursi's cosmology. It contrasts the implications of Darwinian evolution with Nursi's theistic response based on Qur'anic teachings. Darwin's theory positions human beings as mere products of a purposeless natural process and erodes the classical theistic worldview that sees humans as part of a divinely orchestrated hierarchy. Nursi challenges this by arguing for a purposeful and meaningful universe created by an all-powerful, merciful God.

Nursi's works, particularly the Risale-i Nur, articulate that the universe is full of signs pointing to God's existence and purpose. Understanding this leads to a meaningful human life grounded in faith and morality. The study highlights the ongoing clash between theistic and naturalistic worldviews and underscores the necessity of a theistic framework for a coherent moral philosophy.

Keywords: Said Nursi, Charles Darwin, Darwinian Evolution, Theistic Worldview, Naturalistic Materialism, Moral Nihilism, Risale-i Nur, Qur'anic Cosmology, Purposeful Universe, Moral Philosophy

ÖZET

Bu makale, yaratılışın ahlakî sonuçlarını Said Nursi'nin kozmolojisi bakış açısıyla incelemektedir. Darwinci evrimin imalarını, Nursi'nin Kuran öğretilerine dayanan teistik tepkisiyle karşılaştırmaktadır. Darwin'in görüşü, insanları amaçsız bir doğal sürecin ürünleri olarak konumlandırır ve insanları ilahi bir hiyerarşinin parçası olarak gören klasik teistik dünya görüşüne ters düşer. Nursi, her şeye gücü yeten ve merhametli bir Hâlik tarafından yaratılmış, amaçlı ve anlamlı bir evreni savunarak bu görüşe meydan okur.

Nursi'nin eserleri, özellikle Risale-i Nur, evrenin Allah'ın varlığına ve evreni yaratma amacına bakan işaretlerle dolu olduğunu dile getirir. Bunu anlamak, inanç ve ahlaka dayalı anlamlı bir insan yaşamına yol açar. Çalışma, teistik ve natüralist dünya görüşleri arasındaki süregelen çatışmayı vurgular ve tutarlı bir ahlak felsefesi için teistik bir çerçevenin gerekliliğinin altını çizer.

Anahtar Kelimeler: Said Nursi, Charles Darwin, Darwinci Evrim, Teistik Dünya Görüşü, Natüralist Materyalizm, Ahlaki Nihilizm, Risale-i Nur, Kur'an Kozmolojisi, Amaçlı Evren, Ahlak Felsefesi

1 This essay has been derived from the paper entitled "Moral Implications of Creation: A Nursian Perspective" presented at The 8th International Creation Congress in The Light of Sciences, Üsküdar University, on October 24-26 2024.

2 Prof. Dr., Üsküdar University, ITBF, Department of Philosophy, E-Mail: ibrahim.ozdemir@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3839-9606

1. Introduction

The primary goal of this study is to try to understand the moral implications of creation in light of Said Nursi's cosmology. To do this, it will outline the moral implications of the theory of evolution, which was first formulated by Darwin and is still on the market by Neo-Darwinians. Then, it will try to understand and present a theistic response developed by Nursi in the light of the Qur'anic teaching.

Charles Darwin (1809-1882), when published *On the Origin of the Species* in 1859 and later *The Descent of Man* in 1871, did not open a new era in the pages of the history of science and biology per se but also triggered a debate regarding the place and meaning of human being in nature. In *The Descent of Man*, he applied his ideas about evolutionary development to human beings. He destroyed the classical *Great Chain of Being* theory, one of the foundations of the Judeo-Christian worldview.³ Most importantly, the new theory of evolution was eroding the moral implications of classical philosophical and religious worldviews.

This paper will limit itself to Said Nursi's (1876-1960) theological views and arguments to the challenges directed to theistic religions in general and Islam in particular in the name of evolutionary natural materialism and nihilism. Studying Nursi's works carefully, it is not difficult to find out that when articulating his views of creation and its moral implications, he had in mind, sometimes explicitly, sometimes tacitly, the propositions and arguments of natural materialism and random evolution which excludes transcendental Creator, and as a result, the purposiveness, design, and meaningfulness in the nature. Although we have no clue if Nursi read anything regarding the Darwinian theory of evolution, it seems he was familiar with the core arguments of evolution and naturalistic materialist philosophy as early as he came to Istanbul in 1907.⁴

2. The meaning of life

The question of "what is the meaning of life?" has been a "central topic in philosophy" since its inception in the Axial Ages in the East and the West.⁵ Historically, the puzzle of *the meaning and purpose of human life* in juxtaposing with nature has always been there. When human beings realize they can think, reflect, and make judgments, they question and justify with rational arguments what they do and others do. Human beings asking these and similar questions also distance themselves from the rest of the creation as a rational and inquisitive creature in the search for meaning. Therefore, the gist of the problem includes "questions about whether life has a purpose, whether life is worthwhile, and whether people have any reason to live, independently of their specific circumstances and interests."⁶ According to Heidegger, "the human being is unique in that it is an entity for whom its own being is *an issue*. Man alone of all beings, when addressed by the voice of being, experiences the marvel of all marvels: that what is is."⁷ The same point articulated by Aristotle long ago as "[A]ll men by nature desire to know"; therefore, humans are different from the rest of nature just by the powers of reasoning.⁸

Naturally, in the course of the history of ideas, many theories have been proposed, articulated, and defended to answer the problem of meaning. However, "there are two major competing clusters of theories, both of which leave many details unexplained; but which also provide enough of a framework for us to consider their implications for life's meaning."⁹ First, *supernaturalist and monotheistic theories* argue that "meaning in life must be constituted by a certain relationship with a spiritual realm."¹⁰ The most widely held and influential God-based account of meaning in life is that one's existence is more significant, and the better one fulfills a purpose God has assigned. The familiar idea is that God has a plan for the universe and that one's life is meaningful to the degree that one helps God realize this plan, perhaps in the particular way God

3 Corbey, R. (2005). *The Metaphysics of Apes: Negotiating the Animal-Human Boundary*. New York: Cambridge University Press, 22.

4 Vahide, Ş. (2005). *Islam in Modern Turkey: An Intellectual Biography of Bediuzzaman Said Nursi*, State University of New York Press, Albany.

5 Wolf, S. (1998). "Life, meaning of", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge; Cottingham, the Meaning of Life, 2.

6 Wolf, *ibid*.

7 Heidegger, M. (1962). *Being and Time*, Translated by John Macquarrie & Edward Robinson. London: S.C.M. Press.

8 Aristoteles, *Metaphysics*, Book 1, part 1.

9 Baggini, J. (2004). *What's It All About? Philosophy and the Meaning of Life*, London: Granta Books; Seachris, J. (2010). *Theism, Naturalism, and Narrative: A Linguistic and Metaphysical Proposal on the Meaning of Life*, Ann Arbor, MI: Proquest LLC. 110; 299.

10 "The Meaning of Life", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/>

wants one to do so.¹¹ Fulfilling God's purpose by choice is the sole source of meaning.¹² If a person fails to do what God intends him to do with his life, then, in the current view, his life will be meaningless. Therefore, these theories are God-centered, dealing with the nature of God first and then trying to establish, confer, and furnish meaning to the natural world and human life.

The second is the naturalistic and materialist theories vigorously defend that "meaning can (be) obtained in a world known solely by science. Therefore, they deny any metaphysical and supernatural views to give meaning to human life beyond the natural world."¹³

Judeo-Christian and Islamic theistic worldviews, with all their differences and commonalities, defended a God-centered approach to nature and human life with different and vibrant interpretations peculiar to these religions throughout history. They argue that "God's existence, along with appropriately orienting one's life toward God, is both necessary and sufficient for securing a meaningful life."¹⁴

On the other hand, defenders of naturalistic theories or scientific empiricism "posits that a meaningful life is possible, but, unlike supernaturalism, denies that a supernatural realm is necessary for such a life."¹⁵ As Johnson argues, "naturalism does not explicitly deny the mere existence of God, but it does deny that a supernatural being could in any way influence natural events, such as evolution, or communicate with natural creatures like ourselves." Moreover, "scientific naturalism makes the same point by starting with the assumption that science, which studies only the natural, is our only reliable path to knowledge. A God who can never do anything that makes a difference, and of whom we can have no reliable knowledge, is of no importance to us".¹⁶

When rejecting the supernatural and summarizing the core of naturalism, Paul Kurtz states, "There is no purpose in the universe."¹⁷ Thus, according to scientific materialism, nature and natural phenomena are best explained by reference to material principles (i.e., mass, energy, and other scientifically accepted physical and chemical properties).¹⁸

A third theory is moral nihilism, which is based on metaphysical nihilism and argues that "a meaningful existence is impossible." If everything results from blind chance and randomness, there is no ontological ground for meaning. Therefore, nihilism denies that a meaningful life is possible because nothing has any value. Consequently, it is clear that Darwinian moral theory belongs to the second category, but it seems it also provides grounds for metaphysical and moral nihilism. To understand and articulate the moral implications of evolution, it is necessary first to summarize the worldview that is the backbone of this moral theory.

3. The Moral Implications of the Darwinian Worldview

Brian Baxter discusses "the implications of what will be referred to as a Darwinian worldview" in his book *A Darwinian Worldview*.¹⁹ He starts with the definition of worldview. He highlights that it "embodies a specific understanding of reality, based on presuppositions that its exponents regard as, at least, reasonable, and, more boldly, as firmly established or even indubitable." Then, "from these presuppositions, a synoptic account is developed of the basic features of reality, encompassing the human and non-human realms, and of how they relate to each other: which are fundamental, which derivative; which are fugitive, which permanent; which have value, which do not." He also reminds us "there are various forms of worldview, such as religions and ideologies."²⁰ The Darwinian worldview, which is the focus of this study, "embodies, of course, the two

11 Affolter, J. (2007). "Human Nature as God's Purpose". *Religious Studies*, 43, pp 443-455 doi:10.1017/S0034412507009055

12 Levine, M. (1987). "What Does Death Have to Do with the Meaning of Life?", *Religious Studies* 23: 457-465; Cottingham, J. (2003). *On the Meaning of Life*, London: Routledge.

13 Ibid.

14 Seachris, J., "Life, Meaning of", *New Catholic Encyclopedia: Supplement 2012-2013: Ethics and Philosophy*.

15 Wilson, E. O. (1998), *Consilience the Unity of Knowledge*, New York, Vintage Books.

16 Johnson, P. (1991). *Darwin on Trial*. Washington, D.C.: Regency-Gateway, 8.

17 Kurtz, P. (1998). "Darwin Re-crucified: Why Are So Many Afraid of Naturalism? *Free Inquiry*, 17.

18 Kurtz, ibid.

19 Baxter, B. (2007). *A Darwinian Worldview: sociobiology, environmental ethics and the work of Edward O. Wilson*. Ashgate Publishing, Hampshire, 1.

20 Baxter, 1. For a discussion of worldview from an Islamic perspective see Açıkgenc, A. (2014). *Islamic Scientific Tradition in History*, IKIM, Kuala Lumpur, 49-56.

key ideas of Darwin's theory as applied to human beings." First, it takes as axiomatic the claim that '*Homo sapiens* is an animal species.' Second, it accepts the Darwinian claim that "this species, like all others on the planet, has arisen by a process of evolution by natural selection from an ancestor common to them all."²¹

Darwin's teacher, Adam Sedgwick (1785-1873), was the first to see and imagine the far-reaching implications of the Darwinian worldview, which he immediately called "atheistical, cold, and materialistic."²² To illustrate the extent of Darwinian theory on theistic worldviews, Dennett uses the analogy of a *universal acid* – a liquid so corrosive that it will eat through anything – to denote the eroding impact of Darwin's idea on our worldview."²³ The significant propositions of the Darwinian theory of evolution may be summarized as follows:

- "a blind, purposeless process in which all the life-forms which have emerged can be shown to have come about *without any prior plan*, and therefore not as the result of a planner's malevolence or benevolence. In such a world, there is no prior reason to expect mutual concern amongst organisms".²⁴
- the universe and life are pointless... there is no externally imposed purpose or point in the universe. (...) We make our meaning and purpose.
- (...) the design of animals and plants that so wonderfully matched their environment could be the result of this *naturalistic, blind, materialistic process of natural selection*.²⁵
- Contrary to the prevailing 'mind-first' view, all the complex designs in nature had bubbled from the 'bottom-up' thanks to an ancient *mechanical, mindless, evolutionary process*.²⁶
- humans (and all living things) are nothing more than an accident of history, "cosmically inconsequential bundles of stardust, adrift in an infinite and purposeless universe."²⁷
- humans "are accidental, contingent, ephemeral parts of creation, rather than lords over it." Moreover, humans are not "*the raison d'être of the universe*," as all theistic religions teach.²⁸ As Harvard paleontologist George Gaylord Simpson underlined, "Man is the result of a purposeless and natural process that did not have him in mind." Therefore, "our lives are brief and inconsequential in the cosmic scheme of things."²⁹
- life has no ultimate purpose because there is no heaven, hell, or afterlife, and "nothing we know about life requires the existence of a disembodied vital force or immaterial spirits, or a special creation of species."³⁰

Therefore, Darwinism, from its inception, challenged and demolished the belief that "the universe and human beings have an ultimate purpose," which is shared by theistic religions.³¹ Darwinism, thus, "wielded a devastating impact not only on Christianity but also on theism. Therefore, the theory of evolution was not just a scientific idea; it was a bombshell... welcomed by atheists, feared by theists."³²

Today, it is not surprising to see this modern perception of nature as meaningless and purposeless, and its resulting consequences are still prevalent among the scientific community and are even defended by

21 *ibid.* italics added.

22 Goodman, L. (2010). *Creation and Evolution*, NY: Routledge, 112.

23 van de Ven, R. (2014). *Darwinism-is-a-Nihilism, a Research Master's Thesis in Philosophy*, Tübingen University, vi. <https://universonline.nl/wp-content/uploads/univers/2015/09/Rob-van-de-Ven-Darwinism-is-a-Nihilism.pdf>; Accessed 21 April 2019; italics added.

24 Baxter, 167.

25 Chicago evolutionary biologist Jerry Coyne: https://www.youtube.com/watch?v=0wCla_OQ-2s&noredirect=1 Accessed 26 February 2025.

26 van de Ven, 18-19. Here the term 'blind' denotes that nature has no foresight. Nature just does, but it has no clue what it is doing or where it is heading. (Italics added).

27 Raymo, C. (1998). *Skeptics and True Believers*. New York, NY: Walker, 160.

28 Raymo, 163.

29 Raymo, *ibid.*, 110.

30 Raymo, 42.

31 Dennett, D. (1995). *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*. New York: Simon & Schuster, 66.

32 Raymo, *ibid.*, 138.

well-known scientists. A typical of this gloomy and nihilist perspective is that of Nobel physicist Steven Weinberg, who presents to us in the name of science “*a purposeless and meaningless universe.*”³³ Jacques Monod (1910-1976), a Nobel molecular biologist, is another influential supporter of this perspective, and his book *Chance and Necessity* powerfully influenced a generation of scientists.³⁴ Monod argued that “purpose and meaning in nature were outlaw concepts; for a scientist to believe in them was unbecoming at best and a moral failing at worst.”³⁵ Therefore, it is intriguing to observe that one of the central arguments of nihilism is similar to this argument of evolution theory. Consequently, I want to clarify, even briefly, what nihilism means and its implications for our purpose.

4. From Cosmic Nihilism to Moral Nihilism

Nihilism initially derived from the Latin nihil, i.e., “nothing.” As a result, “philosophical nihilism is a philosophy of negation, rejection, or denial of some or all aspects of thought or life.”³⁶ Although there are other forms of nihilism, almost all stem from the legacy of seventeenth- and eighteenth-century Western thought; nevertheless, only cosmic and existential nihilism’s main arguments will be summarized.

When we look at “the absolute form of cosmic nihilism,” for example, “it denies to the universe any sort of intelligibility or meaning. It is blank and featureless, giving no response to the age-old human search for understanding and no support to distinctively human aims, aspirations or purposes.”³⁷ On the other hand, “existential nihilists contend that *human existence has no purpose, value, or justification. There is no reason to live, and yet we persist in living. The human situation is therefore absurd.*”³⁸

David Ray Griffin eloquently emphasizes that the meaninglessness/absurdity of the universe was a peculiar characteristic of existential thinkers and writers such as Heidegger, Sartre, Camus, and Kafka. Then he asks this crucial question: if the universe, as the leading philosophers of existential thought claimed, has no sense of importance, and everything in it is absurd, then “how could sensitive human beings make a go of human life in this context?” That is, a universe in which “no natural law, no divine purpose, no objective importance, no hierarchy of values is inherent in nature of things, to which we should concern.” Because of this understanding, Griffin concludes, “many people have not made a go of it, becoming alcoholics, drug addicts, war addicts, mental patients, or suicides.”³⁹ I think it is here where nihilism comes in, becomes a new way of life, and denies the existence and possibility of any value in life. Thus, the central premise of nihilism is that there is *no need for meaning in a meaningless universe.*⁴⁰ Catholic theologian Hans Küng outlines the gist of nihilism for theistic religions as “a pervasive nihilism denies three classical transcendentals, i.e., there is no unity, no truth, and no goodness; it threatens not only theism but also rationality.”⁴¹ As a result, nihilism “presents itself as insight into the nothingness, contradictoriness, meaninglessness of reality” with overall implications.⁴²

The implicit nihilism in Darwinian evolution theory surfaces here. If we deprive “nature of purpose, on the global and the local scale” and explain the whole phenomena “as the operation of passive environmental filtration on variations produced by real (not just epistemic) randomness,” then there is no room for any teleological reasoning which “has made Darwinians into metaphysical Nihilists denying that there is any meaning or purpose to the universe, its contents, and its cosmic history.”⁴³

33 Weinberg. 1977, 154. (italic added).

34 Monod, J. (1971). *Chance and Necessity*, tr. Austryn Wainhouse (New York: Knopf).

35 Dossey, L. (2010) “Do We Live in a Meaningful Universe?” http://www.huffingtonpost.com/dr-larry-dossey/spiritual-living-do-we-li_b_609385.html 17.09.2024.

36 Crosby, Donald A. (1998). “Nihilism”, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Version 1.0, London: Routledge.

37 *ibid.*

38 *ibid.*

39 Griffin, D. R. (1989). *God and Religion in the Postmodern World: Essays in Postmodern Theology*, (Albany: SUNY Press), 17.

40 Carlson, A.C. (2000). “Religion and ‘the Postmodern’ (or, ‘use it only when I need to draw a crowd’).” *Anglican Theological Review*, Vol. 82, Issue 2, 2000, p.1. (Italics added).

41 Küng, H. (1980). *Does God Exist?* London: Collins, p.421.

42 Küng, *ibid.*

43 Sommers, T., and Rosenberg, A. (2003). *Darwin’s nihilistic idea: Evolution and the meaninglessness of life. Biology and Philosophy*, 18, 653.

5. Impact of Naturalist Materialism and Darwinian Evolution Theory on Muslim Societies

The so-called universal acid of Darwinian Theory spread into Muslim societies in the late 19th and early 20th centuries. The tremendous impact of colonization, on the one hand, and Muslim intellectuals and scientists who were educated in the West, mainly in Paris, on the other hand, paved the way for the spread of materialistic naturalism, positivism, the Darwinian theory of evolution, and nihilism in the Muslim societies. The intellectual historian Şükrü Hanioğlu argues that “the new “Weltanschauung” of the West was “placing science at the core of a new and rational civilization, usually entailed a rejection of all competing truths, both philosophical and religious.” “To the many Ottoman intellectuals who passionately shared this worldview, religion was the most dangerous type of philosophy and a major obstacle to social progress.”⁴⁴ Therefore, it was not surprising to see the making of a new worldview at the Capital of Khalifate, Istanbul.⁴⁵ More importantly, “the role of these ideas in molding the official ideology of the modern Turkish Republic” was immense and a dream came true to replace the Ottoman Khalifate with the modern and secular Republic.

When these modern ideas began to spread and circulate in Muslim societies, many Muslim leaders and scholars directed their efforts to respond to this modern challenge. I think Nursi was one of the first Muslim scholars to comprehend the full implications of this new challenge.⁴⁶ Nursi, interestingly, regarded the spread of these secular, materialistic, and nihilistic views in Muslim societies as a new kind of domination with the following remarks: “The greatest danger facing the people of Islam at this time is their hearts being corrupted and belief harmed through the misguidance that arises from science and [materialistic] philosophy.”⁴⁷

Nursi was aware of the challenge of Western ideas and their far-reaching implications for Muslim generations.⁴⁸ He foresaw the far-reaching consequences of Darwinian “universal acid” to moral and religious values almost half a century ago as a “dreadful fire” sweeping all religious and moral values in human life and leading people to a nihilist way of life. He construes this phenomenon as the “melancholy of modernity” and “sick culture” of the European civilization spreading and inflicting Muslims’ minds and forewarning readers about falling prey to it.⁴⁹ Therefore, his reaction to this challenge is the reaction of an affectionate father who tries to save his children from fire: “There is a great conflagration before me; the flames are touching the skies. My child is burning among them; my belief, too, has caught fire and is burning. I am racing to put out the fire to save my belief.”⁵⁰

We know that Nursi was a single man who decided to devote his life to the ideals of Islam when he was in his 20s. However, as we understand from the above quotation, he was considering the whole generations of Muslim Ummah as his children. Therefore, he was moved to intense compassion and pity when he saw that the moral and spiritual well-being of Muslim generations was in danger. The metaphorical use of fire is instructive because you cannot wait or let others do something when your home is on fire. This is why Nursi devoted his whole life to spreading the message of the Qur’an and fighting against materialist naturalism and its offspring. Thus, the mission of Nursi was crystal-clear for him: to re-interpret the Qur’an and the Qur’anic teachings in a materialist, nihilist, and secular world and demonstrate its relevance for the present-day generations. In other words, “to re-interpret Islamic tradition in a way that lends itself to a revolutionary meaning.”⁵¹

6. Nursi’s Concept of Nature

When we look at the origins of *nature* and *natural*, we can see the complexity of these words. Their origin is in the Latin *natura* (birth) and *nasci* (born), deriving from the Greek word *physica* (physics). Moreover, nature is a problematic word loaded with history and multiple meanings. Although the word is common in

44 Hanioğlu, Ş. (2005). Blueprints for a future society: Late Ottoman materialists on science, religion, and art” in *Late Ottoman Society the Intellectual Legacy*, Edt. Elisabeth Özdalga, Routledge, New York, p. 27.

45 *ibid*

46 See Haddad, (1999). “Ghurba as Paradigm for Muslim Life: A Risale-i Nur Worldview” and Imtiyaz Yusuf, “Bediuzzaman Said Nursi Discourse on Belief in Allah: A Study of Text from Risale-i Nur Collection,” in *The Muslim World*, Vol. LXXXIX, No.3-4.

47 Nursi, N. (1995). *The Flashes*, trans. S. Vahide, (Istanbul: Sözlür Publications). 143-4. See also Nursi, (1997). *The Letters 1928-1932* trans. S. Vahide, (Istanbul: Sözlür Publications, 2nd. edi.), 68-70.

48 See, Abu-Rabi’, I. (1990), “Beyond the Post-Modern Mind” (Book Review), *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 7, No. 20, 1990, pp. 235—256.

49 Phrases used by Robert B. Pippin, see footnote, 13.

50 Nursi, *ibid*, p. 2006.

51 Abu-Rabi, *Intellectual Origins*, p. 61.

daily language, there are many different perspectives about what the word encompasses.⁵² Therefore, “it is more or less impossible to reach a satisfactory definitive meaning for the word nature, as the question has no universal answer. Neither in daily language nor in science or metaphysics are there any definite interpretations; the answers vary depending on when the question is raised (time and context) and by whom, as well as who responds to it and when this response takes place”.⁵³ Lähde, for example, argues “nature can be infinite, finite, stable, chaotic, teleological, contingent, eternal or forever changing” and therefore “it is straightforward to slip from one meaning to another during a discussion?”⁵⁴

The concept of nature is pivotal, and a significant concept permeates throughout Nursi’s works from the Old Said to the New Said periods with slight differences as an indication of making and crystallizing the concept of nature in his mind in the light of the Qur’an.⁵⁵ Although he wrote his seminal *Treatise on Nature* in the early 1920s, Nursi formulated his concept of nature a few years earlier and preferred to use the Qur’anic concepts of *kawn*, *kainat*, and *alam* instead of nature (*tabī’a*).⁵⁶ As Turner underlines, “*tabī’a* – ‘nature’ – was a much-utilized term in classical Muslim philosophy. For Ibn Sina, as for many of the Neo-Platonists, *tabī’a* signified the ‘essential first principle’ for the essential movement of that in which it was present; in other words, the ‘nature’ of a thing was necessary for every essential change and every essential instance of persistence”.⁵⁷ Therefore, Nursi’s use of the concept of nature as implying “chance, material causes, and self-sufficiency” can be read as a critique of Muslim *falasifah*.⁵⁸

When he defined nature in his Arabic treatise *Masnawī Al-Arabi in 1918*, it seems he was aware of the modern concept of nature as “nature” in original Greek meaning, “laws,” “forces.” And self-sufficiency.⁵⁹

Nursi outlined for the first time the core propositions of naturalism as: “Things are formed by themselves,” “Causes have brought it about,” and “Nature requires it [to be so].” “According to the first statement,” Nursi says, “you are your own creature. According to the second one, [material] causes have brought you about. According to the last one, some *unconscious, deaf, and blind laws or forces* [attributed to nature] or lifeless things called “nature” required your existence.” “But the truth,” Says Nursi, “you are a creature of God, the Almighty”.⁶⁰

A few years later, Nursi developed his argument further in *Treatise on Nature* and later in his new books. The Nursian project is more significant and more comprehensive than expected. He criticized and rejected with rational arguments the challenges directed to Islam and theistic religions by materialists and positivists of the 19th and early 20th century and by some Westernized Ottoman intellectuals who studied in the West or were influenced by the translation of major philosophical books. From his writings on nature, we can see that he responded to *the enduring impact of the Peripatetic and Aristotelian legacy of Falasaif on Islamic culture*. We should remember, in this context, that al-Ghazzālī (1058–1111), who criticized al-Fārābī (872–950), Ibn Sīnā (980–1037) very harshly on the concept of nature and the problem of cause-effect and even accused them as infidels.⁶¹

Another significant and critical work to understand Nursi’s view of existence and nature is his book *The Supreme Sign*, written when he was in exile in Kastamonu in 1938. As Vahide outlines, the treatise comprises “the observations of a traveler [of the universe] questioning the universe about his Maker.” It describes a journey in the mind through the universe made by a traveler curious to learn about and become acquainted with “the Owner of this fine guesthouse, the Author of this vast book, the Monarch of this mighty realm.” He questions first the heavens with their suns and stars and heavenly bodies, then the atmosphere with its

52 Wolff, L. (2010), 37. Lovejoy and Boas distinguish 66 meanings of the word in their book *Primitivism and Related Ideas in Antiquity*. For the origin of naturalism, see Patricia F. O’grady, *Thales of Miletus: The Beginnings of Western Science and Philosophy* (Aldershot, Hants, England; Burlington, VT: Ashgate, 2002).

53 Wolff, *ibid*.

54 Wolff, *ibid*.

55 See Vahide.

56 *Kawn* is an adjective derived from the verbal noun *kawn*, cosmos, creation. It can also refer to the individual creature. The consonantal root is *K-W-N*, whose meanings include “to be”, “to create”, “to bring into existence”. God’s command “Be!” (*kun*) is the occasion for all existence. Ibn Arabi (2006). *The Universal Tree and the Four Birds. Treatise on Unification (al-Itti’ad al-kawn)*, trans: A. Jaffray. Anqa Publishing, Oxford.

57 Turner, 100.

58 Masnawī, 7; in Arabic, 59; 75; 80-89; 96; 189

59 Nursi, Masnawī 371.

60 Masnawī, 200.

61 Nursi, *The Rays*, The Ninth Ray, 201.

thunder and lightning, winds, clouds, rain, earth, and so on, each of which proves the necessary existence and unity of its Maker. The “thirty-three degrees in the necessary existence and unity of the Creator” proclaimed by these “thirty-three universal tongues” constitutes thirty-three degrees in belief or faith. That is to say, as the traveler travels through the universe, questioning all of its realms and learning of their testimony to the divine existence and unity, his belief gains universality and strength with each degree. It passes from being an “imitative belief” to the degree of “certain, verified belief” and beyond.⁶²

7. Purposive and Meaningful Nature

From Cicero to Kant, many philosophers articulated “the a priori principle of the purposiveness or systematicity of nature.” The presupposition is that nature is arranged coherently and systematically in its empirical diversity and heterogeneity. It is therefore compatible with our faculty of understanding and our ability to cognize nature”.⁶³

In many places, Nursi invites his readers to study the book of the universe carefully and discover the Divine unity manifested everywhere and in every creature.⁶⁴ When we look at Nursi in the light of the “a priori principle of the purposiveness or systematicity of nature,” we see that the face of the earth “is an exhibition of marvels of art, a display of wonders of creation, a place of passage for the caravans of beings, and a mosque and dwelling for the ranks of worshippers, is like the heart of all the universe; it thus displays the light of Divine unity to the same degree as the universe.” Relying upon and rendering the verse 17:44, he argues that “the head of the earth has a hundred thousand mouths and with the hundred thousand tongues in each it makes known God”⁶⁵ Once more he reflects on ponder on the problem of causation in the light of the “*God is the Creator of all things, and of all things He is the Guardian and Disposer.*” (39:62)⁶⁶ “We look at things which appear to be causes and effects in the universe, and we see that the most elevated cause possesses insufficient power for the most ordinary effect. This means that *causes are a veil*, and something else makes the effects”.⁶⁷

In support of his argument, Nursi invites us to reflect on the “faculty of memory, which is situated in man’s head in a space as tiny as a mustard seed”.⁶⁸ Articulating the miraculous nature of this tiny faculty Nursi asks “What cause can be shown for this miracle of power?” Here, he proposes several alternatives: The grey matter of the brain? The simple unconscious particles of its cells? The winds of chance and coincidence? Then, he concludes that this “miracle of art can only be the work of an All-Wise Maker Who.” The wisdom and morale behind it are “to inform man that all the actions he has performed have been recorded and will be recalled at the time of accounting, writes out a small ledger from the great book of man’s deeds to be published at the resurrection, and gives it to the hand of his mind.”⁶⁹ Then, Nursi generalizes his outlook and makes “an analogy with all eggs, seeds, and grains, and then compare other effects to these small and comprehensive miracles.”⁷⁰ Therefore, for Nursi everything in nature turns to a miracle for the existence of God and moral order in the universe. Thus, “the results, purposes, and benefits attached to effects demonstrate self-evidently that they are the works of an All-Generous Sustainer, an All-Wise and Compassionate One, beyond the veil of causes.”

Looking at nature with the Quranic binoculars, he presents us that “each creature which comes into existence” has “many aims, benefits, and instances of wisdom,” which means “an All-Wise and Generous Sustainer makes those things and sends them. He makes those benefits the aim of their existence”.⁷¹

Then, he looks at nature from an ecological and holistic perspective to see the interconnectedness and interdependence of all things on the web of nature. The implication and meaning of rain are all creatures.

62 Vahide, *ibid.*

63 Küplen, M. (2015). *Beauty, Ugliness and the Free Play of Imagination an Approach to Kant’s Aesthetics*, NY: Springer. 75.

64 Kant, I. (1951). *Critique of Judgment*, Trans. J.H. Bernard, (New York: Haffner Press), 47.

65 Nursi, *The Words*, Twenty-Second Window.

66 Nursi, *The Words*, Twenty-Seventh Window

67 *Ibid.* italics added.

68 *Ibid.*

69 *Ibid.*

70 *Ibid.*

71 *Ibid.*

He argues that the rain “is sent to their assistance through the wisdom of a Compassionate Creator Who creates the animals and guarantees their sustenance. Rain is even called ‘mercy’. Since it comprises numerous works of mercy and benefits, it is as if mercy has become embodied as rain, has been formed into drops, and arrives in that way”.⁷² Then, as a result of life-bestowing rain, “all the finely adorned plants which smile at creatures and the embellishments and displays in animals self-evidently point to the necessary existence and unity of an All-Glorious One behind the veil of the Unseen; One Who wants to make Himself known and loved through these beautifully adorned fine arts.”⁷³ For Nursi, it is almost self-evident when “we look at the universe, we see that a wisdom and ordering embrace everything from the cells of the body to the totality of the world.”⁷⁴

8. The Qur’anic Weltanschauung and A Meaningful Universe

Considering the teachings of the Qur’anic Weltanschauung in contrast to the materialist, naturalist, and nihilist ideas, Nursi articulated a universe full of wonder, awe, and meaning with its moral implications for us. Nevertheless, we know that Nursi is not the only thinker who highlights and emphasizes the relationship between the universe and morality.

The Qur’an presents God as “all-powerful, purposeful, and merciful.”⁷⁵ This all-powerful God, through His merciful creativity, “measures out” everything, bestowing upon everything the range of its potentialities, its laws of behavior, in sum, its character.” Thus, “this measuring, on the one hand, ensures the orderliness of nature and on the other expresses the most fundamental, unbridgeable difference between the nature of God and the nature of man.”⁷⁶ “God, not anyone else, has created the laws by which nature works. This does not mean that man cannot discover those laws and apply them for the good of man, for this is what a farmer or a scientist does.”⁷⁷ Nursi’s understanding of the universe is based on his distinction between *manay-i harfi* and *manay-i ismi*, as mentioned above, which can be seen in his works.⁷⁸

Nursi regards God as the very meaning of reality, a meaning manifested, clarified, and brought home by the universe, discovered and developed further by humanity. As Rahman underlines, “God is the dimension that makes other dimensions possible: He gives meaning and life to everything else. He gives meaning and life to everything. He is all-enveloping, literally infinite, and He *alone* is infinite.”⁷⁹ For example, the Qur’an sees in the humble bee a recipient of Divine inspiration and constantly calls upon the reader to observe the perpetual change of the winds, the alternation of day and night, the clouds, the starry heavens, and the planets swimming through infinite space!⁸⁰

The Qur’an rejects the argument that nature is meaningless and purposeless, and the resulting conclusion is that human life is also pointless, useless, and purposeless. God says in the Qur’an, “*I created not jinn and mankind except that they might worship Me.*”⁸¹ Thus, if there is meaning and purpose in nature, there must be meaning and purpose in human life, too. The primary point seems to be that there is a relationship between *the purposefulness and meaningfulness of the natural world* and man’s conduct of life.

Consequently, when Nursi draws moral implications from the balance, orderliness, and purposefulness of the universe and concludes that humanity cannot be meaningless and purposeless: “*The universe is adorned from top to bottom with instances of wisdom and bears the fruit of aims, and that beings from particles to the suns are charged with duties and are subjugated to the Divine commands.*”⁸² Therefore, it can be deduced that the metaphysical and moral dimension of the Qur’an comes first and precedes other dimensions. However, reading the universe as though it is a book is much more vital and effective in the works of the New Said period.

72 Ibid.

73 Ibid.

74 Nursi, *the Words*, Twenty-Eighth Window

75 Rahman, *Major Themes of the Qur’an*, 8-9.

76 Rahman, *ibid.*

77 Nursi, *ibid.*

78 Nursi, *Letters*, p. 273-274.

79 Rahman, *ibid.*, 3. (italics in original)

80 Iqbal, pp. 3-4.

81 The Qur’an, 51.56

82 Nursi, *The Words*, 397. (italics added)

Nursi argues that “man’s fundamental moral obligations is to perform his duties, which look to innumerable aims; and proclaim his impotence, poverty, and faults in the form of worship; and *observing the glorifications of beings with a universal eye, to bear witness to them; and seeing the instances of the assistance of the Most Merciful One, to offer thanks; and gazing on the miracles of dominical power in beings, to contemplate on them as objects from which lessons may be drawn.*”⁸³ As a result, Nursi underlines the chief characteristics of human beings -as the Qur’an wishes them to be as a powerful consciousness and faith, which forms the foundation of ‘I’-ness.

9. Conclusion

To sum up, Nursi argues and demonstrates through rational arguments that there is a direct relation between the universe and morality. Therefore, while investigating the meaning of the universe, Nursi sets out the meaning of human beings in the universe holistically, showing that the universe is interdependent. He argues that humanity’s chief duty and the aim of life is not to live as he/she likes and is uncontrolled by moral principles and strains. God created the universe with a particular order, balance, measure, beauty, and aesthetic structure. As the universe forms the most precise and decisive evidence of its Maker, it also underlines that human beings cannot be meaningless, purposeless, and idle.

Nursian paradigm presents and defends “a rational, divinely ordered universe” full of balance, beauty, purpose, and meaning. Although it seems that the doors to discover the meaning are open, Nursi reminds us that they are “closed,” and the key of the doors is connected to the human ego. Therefore, humans are not robot-like creatures who follow theistic moral rules. Humans have free will, which is the cornerstone of any ethical theory. They have to try their best to discover their potential and develop them. Then, try to understand nature and the universe through his capacity and epistemological dimension, neglecting or ignoring aesthetic, poetic, and other dimensions. For Nursi, the discovery of the meaning of the universe starts with the discovery of “*anā*.” Turner underlines that *anā* is an “element within each of us that enables us to say ‘I’ and to differentiate ourselves from the rest of the cosmos; it is the element which, like the straight line of its orthographical form, draws an imaginary line across the rest of creation and, in so doing, brings it into view. If everything were white, white would have no meaning; it is only by drawing a small black line – an ‘I,’ for example – that white becomes visible”.

Moreover, “the ‘I’ is posited by Nursi as being how the true nature and purpose of the creation may be made known; it is nothing less than the clue with which the riddle of Divine and human existence may be solved.”⁸⁴ Nursi strongly argues that the meaning of life must be constructed with an existential engagement with the idea of God and His reaction to the universe and human beings. Therefore, Nursi considers the ‘I’ to be part of the ‘Trust’ given to man by God. When we understand the meaning of ‘I,’ Nursi assures us, the locked doors of creation will open, and the riddle of cosmic existence will be solved”.⁸⁵

Nursi’s later works on illness, death, theodicy, elders, and youth can be perhaps understood as a reflection and result of his understanding and readings of the book of the Universe in the light of the Quran. Everything finds meaning in a meaningful and purposeful universe God designed, created, and sustained. In other words, he develops his response to existential and pressing problems of daily life by presenting a loving and Majestic God who manifests His beauty, power, and mercy in all creatures around us. What is expected from human beings is an active and dynamic relationship with nature and God. Nursi shows how religious experience has been “lived” and structured alongside various divisions that underlie society.

If we try to understand Nursi via existentialist vocabulary, we can find something that gives unique meaning to our lives. Nursi urges us to read nature as a book in the light of Revelation and to see his/her interdependent, interconnectedness, and *embeddedness* with the rest of creation. To do that, we must try to answer the main questions facing philosophy: what is nature, and then what is human? We must discover and reestablish this meaning for ourselves. Then, we can discover infinity out of finitude.

83 The Words, p. 334.

84 Turner, *The Qur’an Revealed*, 179.

85 Turner, *ibid*.

References

- Aristoteles. *Metaphysics*. (Book 1, part 1).
- Affolter, J. (2007). Human Nature as God's Purpose. *Religious Studies*, 43, 443-455. <https://doi.org/10.1017/S0034412507009055>
- Baggini, J. (2004). *What's It All About?: Philosophy and the Meaning of Life*. London: Granta Books.
- Baxter, B. (2007). *A Darwinian Worldview: Sociobiology, Environmental Ethics and the Work of Edward O. Wilson*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Corbey, R. (2005). *The Metaphysics of Apes: Negotiating the Animal-Human Boundary*. New York: Cambridge University Press.
- Dennett, D. (1995). *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*. New York: Simon & Schuster.
- Dawkins, R. (1998). *Unweaving the Rainbow: Science, Delusion and the Appetite for Wonder*. Boston: Houghton Mifflin.
- Griffin, D. R. (1989). *God and Religion in the Postmodern World: Essays in Postmodern Theology*. Albany: SUNY Press.
- Heidegger, M. (1962). *Being and Time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). London: S.C.M. Press.
- Jaspers, K. (1965). *The Origin and Goal of History*. Yale University Press.
- Kurtz, P. (1998). Darwin Re-crucified: Why Are So Many Afraid of Naturalism? *Free Inquiry*, Spring, 17.
- Nursi, S. (1998). *The Rays* (S. Vahide, Trans.). Istanbul: Sözler Publications.
- Nursi, S. (2006). *The Staff of Moses* (S. Vahide, Trans.). Istanbul: Sözler Publications.
- Poettcker, J. (2015). Defending the Purpose Theory of Meaning in Life. *Journal of Philosophy of Life*, 5(3), 180-207.
- Quine, W. V. (1981). *Theories and Things*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Raymo, C. (1998). *Skeptics and True Believers*. New York, NY: Walker.
- Seachris, J. (2010). *Theism, Naturalism, and Narrative: A Linguistic and Metaphysical Proposal on the Meaning of Life*. Ann Arbor, MI: Proquest LLC.
- Wilson, E. O. (1998). *Consilience: The Unity of Knowledge*. New York: Vintage Books.

CREATION AND AFTERLIFE INSTINCTS AND CONSCIOUSNESS TRANSFER TO THE AFTERLIFE

YARATILIŞ VE ÖTEKİ YAŞAM İÇGÜDÜLERİ VE ÖTEKİ YAŞAMA BİLİNÇ AKTARIMI

Thomas J. PLEVYAK¹

ABSTRACT

A Creation Instinct and an Afterlife Instinct exist in the neural structure of each human brain as a requirement of human life. These Instincts provide a platform for intellectual awareness of human Creation and Afterlife. The Creation Instinct informs the vastly intelligent human species about its Creation. The Afterlife Instinct tells humans that their existence is unique. These Instincts enhance survivability of the species. They have taken billions of people, many remote from others, to know there is Creation of, and Afterlife for, human beings. They also result in beliefs, religions, and institutions that vary widely, but most are constructed on foundations of right vs. wrong and good vs. evil. Respect for all these beliefs, religions, and institutions enhance respect for all human individuals and communities.

Neuroscientists have found repeatable evidence of spirituality and self-transcendence in the posterior parietal region of the human brain. A study led by investigators at Brigham and Women's Hospital finds that spiritual acceptance can be localized to a specific brain circuit in the Periaqueductal Gray, a Brainstem region. These brain sites inform the Prefrontal Cortex where humans live their humanity and realize their special and individual place in all creation.

Human consciousness is defined as all knowledge, experiences, and emotions accumulated in life on earth. Human consciousness is transferred to the Afterlife. The Afterlife is a realm of continued consciousness interactions and growth.

It remains for Neuroscience and other medical science as well as Information Technology to find the Creation and Afterlife Instinct site(s) in the brain, the Consciousness Transfer site(s), and the DNA code that creates these neural structures.

Scientific testing will begin with the Creation and Afterlife Instincts. Phase 0 testing will examine existing medical records to determine if past medical treatments shed light on the question of a Creation Instinct and an Afterlife Instinct. Evidence may be hiding in plain sight. For example, do some cases of brain injury due to accident, stroke, tumor, disease, lesion, or other circumstance result in loss of grounding in Creation and Afterlife? By extension, was that accompanied by growing confusion over previous attitudes toward right vs. wrong, good vs. evil, religion, and spiritual beliefs? If a common neural site(s) in only two patients can be identified, that will pass an important threshold.

¹ Past-President of the IEEE Communications Society, E-Mail: thomasplevyak@verizon.net

Phase 1 testing will use neuroimaging and/or other technologies to look for a damaged neural site(s) in current patients that result in loss of grounding in Creation and Afterlife. If Phase 0 and/or Phase 1 identify a common site(s), neuroimaging and/or other technologies will focus on this site(s), looking for a response to prompts about creation, afterlife, right vs. wrong, and more. One thing is clear, successful identification of a Creation and Afterlife Instinct site(s) in several diverse study cases will have profound implications.

Phase 2 testing will proceed across local, independent, diverse, and world-wide programs to achieve scientific significance.

ÖZET

Bir Yaratılış İçgüdüsü ve bir Öbür Dünya İçgüdüsü, insan yaşamının bir gereği olarak her insan beyninin sinirsel yapısında bulunur. Bu İçgüdüler, insan Yaratılışı ve Öbür Dünya hakkında entelektüel farkındalık için bir platform sağlar. Yaratılış İçgüdüsü, son derece zeki insan türüne Yaratılış hakkında bilgi verir. Öbür Dünya İçgüdüsü, insanlara varoluşlarının benzersiz olduğunu söyler. Bu İçgüdüler, türün hayatta kalma yeteneğini artırır. Milyarlarca insanı, birçoğu diğerlerinden uzak, insanların Yaratılışının ve Öbür Dünya'nın olduğunu bilmeye götürdü. Ayrıca, büyük ölçüde farklılık gösteren inançlar, dinler ve kurumlarla sonuçlanır, ancak çoğu doğru ile yanlış ve iyi ile kötü temelleri üzerine inşa edilmiştir. Tüm bu inançlara, dinlere ve kurumlara saygı, tüm insan bireylere ve topluluklara duyulan saygıyı artırır.

Sinirbilimciler, insan beyninin posterior parietal bölgesinde tekrarlanabilir maneviyat ve kendini aşma kanıtları buldular. Brigham ve Kadın Hastanesi'ndeki araştırmacılar tarafından yürütülen bir çalışma, manevi kabulün Periaqueductal Gray'deki belirli bir beyin devresine, bir Beyin Sapı bölgesine yerleştirilebileceğini buldu. Bu beyin bölgeleri, insanların insanlıklarını yaşadıkları ve tüm yaratılıştaki özel ve bireysel yerlerini fark ettikleri Prefrontal Korteksi bilgilendirir.

İnsan bilinci, dünyadaki yaşamda biriktirilen tüm bilgi, deneyim ve duygular olarak tanımlanır. İnsan bilinci Öbür Dünya'ya aktarılır. Öbür Dünya, devam eden bilinç etkileşimleri ve büyümesinin bir alanıdır.

Sinirbilim ve diğer tıp bilimlerinin yanı sıra Bilgi Teknolojileri'nin beyindeki Yaratılış ve Öbür Dünya İçgüdüsü bölgesini, Bilinç Transfer bölgesini ve bu sinir yapılarını oluşturan DNA kodunu bulması gerekmektedir.

Bilimsel testler Yaratılış ve Ahiret İçgüdülerini ile başlayacak. 0. Aşama testleri, geçmiş tıbbi tedavilerin Yaratılış ve Ahiret İçgüdüsü sorusuna ışık tutup tutmadığını belirlemek için mevcut tıbbi kayıtları inceleyecek. Kanıtlar açıkça görülebilir şekilde gizlenmiş olabilir.

Örneğin, kaza, felç, tümör, hastalık, lezyon veya diğer koşullar nedeniyle oluşan bazı beyin hasarı vakaları Yaratılış ve Ahiret'te temellendirmenin kaybına mı yol açıyor? Buna ek olarak, buna doğru ile yanlış, iyi ile kötü, din ve manevi inançlar hakkındaki önceki tutumlar konusunda artan bir kafa karışıklığı eşlik ediyor muydu? Sadece iki hastada ortak bir sinir bölgesi veya bölgeleri belirlenebilirse, bu önemli bir eşiği aşacaktır. 1. Aşama testleri, mevcut hastalarda Yaratılış ve Ahiret'te temellendirmenin kaybına yol açan hasarlı bir sinir bölgesi veya bölgelerini aramak için nörogörüntüleme ve/veya diğer teknolojileri kullanacaktır. Eğer Aşama 0 ve/veya Aşama 1 ortak bir yer(ler) belirlerse, nörogörüntüleme ve/veya diğer teknolojiler bu yere(ler) odaklanacak ve yaratılış, ahiret, doğru ve yanlış ve daha fazlası hakkındaki istemlere bir yanıt arayacaktır. Bir şey açıktır ki, çeşitli çalışma vakalarında Yaratılış ve Ahiret İçgüdüsü yer(ler)inin başarılı bir şekilde belirlenmesi derin sonuçlar doğuracaktır.

Aşama 2 testleri bilimsel öneme ulaşmak için yerel, bağımsız, çeşitli ve dünya çapındaki programlarda ilerleyecektir.

Good Morning Ladies and Gentlemen

I am very pleased to participate in this International Creation Congress. It addresses creation in the light of sciences. This is a very timely and critically important direction. It seeks new knowledge to be found in the thoughts and concept and cooperation between various scientific and technical disciplines and the equal reality of the spiritual. I am a past president of the IEEE Communications Society, and I am an IEEE fellow for contributions to the Field of Network management. After a long and fulfilling career in the field of information and communications technology with Bell laboratories, AT&T and Verizon, my thoughts turn to the science of neurotheology.

I want to thank professor Tarhan and Üsküdar University for inviting me to present my concepts of creation and afterlife instincts and consciousness transfer to the Afterlife. Here is my hypothesis: A creation instinct and an afterlife instinct exist in the neural structure of each human brain as a requirement of human life. These instincts provide a platform for intellectual awareness of human creation and afterlife. The platform for intellectual awareness informs the vastly intelligent human species about its creation. The afterlife instinct tells humans that their existence is unique. These instincts enhance survivability of the species they have taken billions of people many Remote from others to know. There is creation of and afterlife for human beings. They also result in beliefs, religions and institutions that vary widely, but are constructed foundations of Right versus Wrong and Good versus Evil. Respect for all these beliefs, religions and institutions enhance respect for all human individuals and communities. Neuroscientists have already found repeatable evidence of spirituality and self-transcendence in the posterior parietal region of the human brain. A study led by investigators at Brigham and Women's Hospital finds that spiritual acceptance can be localized to a specific brain circuit and the brainstem region. These brain sites inform the prefrontal cortex, where humans live their humanity and realize their special and individual place in all creation. Human consciousness is defined here as all knowledge, experiences, and emotions accumulated in life on Earth. Human consciousness is transferred to the afterlife. The After Life is a realm of continued consciousness interactions and growth. It remains for neuroscience, other medical science, computer and information science geneticists and others to find the creation and afterlife instinct sites and the consciousness transfer sites in the brain as well as DNA code that creates these neural structures. Humans are the only species capable of pondering their own existence. Their powers of reason, logic and deduction are unmistakably real. The cognitive portions of the human brain focus intelligence on both real and abstract problems to arrive at solutions. Many use reason, logic and deduction to see a creation process everywhere. They feel that nothing on Earth and in the universe occurred without a creation process. The complexity of DNA and other requirements of life are among endless convincing examples. Others deduce that happenstance is the driving force in creation. The passage of time in a universe full of enormous forms and types of elements can combine with energy to create the basis of life and life itself. Reason Logic and deduction also goes on to tell many that human existence makes no thoughtful or intellectual sense without an afterlife. Humans are too intelligent to be wasted in pointless existence. Their lifetime knowledge, experiences, and emotions are too valuable to be thrown into a literal dustbin. Afterlife means the sharing and continuous growth of consciousness just as humans interact on Earth and their consciousness grows so in the afterlife as each individual's consciousness grow in a rich community of human consciousness brought to the afterlife by countless individuals, most of whom were never known to each other on Earth. Millions would be from other centuries. Would early humans be able to ask themselves questions about creation and afterlife without some intuitive frame of Reference? Could the species generate its own timely and uniform frame of reference derived from the intelligence in its neural brain structures and processes? This latter question would have to be separated communities of humans many of which would never experience other human communities on its face. It would seem impossibly unlikely that a creation instinct and an afterlife instinct were some forms of timely spontaneous construction that became early instincts built into every human brain.

Animal species evolved by natural selection; this must include instincts for survival that are passed on to offspring. Over hundreds of thousands of years, this process of nature can afford the time to reach sound survival solutions. Multiple thousands of species completed this Journey, but not all and it is still happening.

When humans arrived, they exhibited three unmistakable characteristics: Vast intelligence, a dark side to their nature and lesser physical abilities compared to many threatening predators. The dark side of human nature includes envy, greed, anger, violence and so much more. Humans required more unique instinct than the lower species, but they did not have the benefit of long passage of time to develop additional survival instinct. They needed early additional instincts concurrent with their creation or they face the possibility of extinction from within their own species.

A creation instinct and an afterlife instinct would be the platform for human intellectual access to their creation and afterlife and a direct aid to their survivability. These distinctive human instincts do not drive humans in a root manner. Using their neural basis and processes access to these platforms, teach the difference between Right and Wrong and Good versus Evil.

Increased survival of the whole human species would result. Human reason, logic and deduction leads individuals and groups of individuals to very different places from a wide variety of beliefs and religions to

agnostic and atheistic conclusions. In spite of varied outcomes these instincts would cause respect for every religion institution and organization that teaches the difference between Right and Wrong and Good versus Evil. Every human would benefit.

As mentioned earlier, neuroscientists have already found repeatable evidence of spirituality and self-transcendence in the posterior parietal region of the human brain. Selective damage to these regions leads to heightened spirituality and self-transcendence. This I feel should in turn lead to questions of how damage can result in increased function. I feel this can be explained by immediate neural access to the creation and afterlife instincts, which taking in the concept of computer parlance it reboots the brain back to spirituality. These regions inform the prefrontal cortex, where humans live their humanity and realize their special and individual place in all of creation.

Neuroscientists have found that the prefrontal cortex directs attention and selects actions including attention and actions relative to instincts. As stated earlier, individual consciousness is defined as all knowledge, experiences, and emotions accumulated in life on Earth. The afterlife is a realm of consciousness interactions and continued growth. If the data stored in a computer or other device is loosely compared to human knowledge, experiences, and emotions stored in the brain and uploading of data from a computer to another device to or to a storage facility is loosely compared to the uploading of an individual's consciousness to the afterlife, then in both cases data transfer is taking place. Perhaps in individual's knowledge, experiences and emotions exist simultaneously in the brain and in the afterlife. Is there continuous activity in the memory portions of the human brain that cannot be explained but could be data transfer activity.

Neuroscientists have recently observed a surge of Gamma oscillations in the human brain that occur after the body has died. It is well known that brain waves can be measured outside of the skull. Is it time to tie these facts together? One answer and just one I feel brings all this together: Creation instinct and an afterlife instinct exist in each human brain as a requirement of human life.

Consciousness transfer makes the afterlife happen. Scientific testing will begin with the creation and afterlife instincts. I define phase-Zero Testing. This will examine existing medical records to determine if past medical treatments shed light on the question of a creation instinct and an afterlife instinct. Evidence may be hiding in plain sight. For example, do some cases of brain injury, due to accident stroke, tumor, disease, lesion or other circumstance result in loss of grounding in creation and afterlife. By extension was that accompanied by growing confusion over previous attitudes toward right versus wrong and good versus evil, religion, and spiritual beliefs. If a common neural site or sites in only two patients can be identified that will pass an important threshold. Perhaps artificial intelligence can be used in phase-Zero to expedite this data search. I define phase-One testing. This will use neuro imaging and or other technologies to look for a damaged neural site or sites in current patients that result in loss of grounding in creation and afterlife. If phase-Zero and or phase-One identify a common sight or sights, neuro imaging and or other technologies will focus on this sight, looking for a response to prompts about creation, afterlife, right versus wrong. And more one thing is clear: Successful identification of a creation and afterlife instinct sight in phase-Zero and or phase-One in several diverse study cases will have profound implications. I believe at this point these findings should be published.

Phase-two testing will proceed across local, independent, diverse, and worldwide programs to achieve scientific significance. Further scientific research will identify brain sights that cause consciousness transfer to the afterlife. Phase-Zero will research existing medical and other records to determine if findings on past medical treatments shed light on the question of consciousness transfer. Near-death experiences would likely be part of this research. Phase-One will direct scientific experiments using neuro-imaging and other technologies to identify and examine memory portions of the brain for continuous activity that cannot be explained, except as transfer sites. Phase-Two will extend the phase-One investigation to an enlarging number of diverse study cases to achieve scientific significance. Still further scientific research will identify them that builds the creation instinct the afterlife instinct and consciousness transfer to the afterlife.

I want to conclude by thanking Üsküdar University for sponsoring a research program to be defined and initiated by professor Türker Tekin Ergüzel including specialists at neuroscience laboratories and the NP İstanbul Brain Hospital. Thank you for your attention.

EVOLVE INTO EVIL IDEOLOGIES. DARWIN'S, NOT EVOLUTION, IS THE PROBLEM¹

ŞER İDEOLOJİLERE EVRİLİŞ: SORUN DARWIN'İNDİR, EVRİM DEĞİL

Wardah Alkatiri²

ABSTRACT

This paper contends that in the light of Ibn 'Arabi's metaphysics, a Tawhidi worldview of evolution is acceptable from an Islamic perspective if in the future science can conclusively demonstrate that humans evolved from an evolutionary process. Existentialism and essentialism found in Darwin's theory of evolution, and in Continental Philosophy like Sartre's, is entirely different from Ibn 'Arabi's. By his "Unity of Existence", Wahdat Al-Wujud, Ibn 'Arabi expounds that only God exists, nothing exists other than God. God is the Absolute Reality, and all creation are simply His Tajalli (theophany). Accordingly, humanities are only here to 'exists' because God "lent" Himself. In this context, the question of whether God created humanity all at once, or through a gradual process of evolution, should no longer be a problem.

Keywords: Evolution, Creation, Darwin's theory, Social Darwinism, Racist worldview, Unitive (Tawhidi) Worldview

ÖZET

Bu makale, İbn Arabî'nin metafiziği ışığında, gelecekte bilim, insanların evrimsel bir süreçten evrimleştiğini kesin olarak gösterebilirse, Tevhidî bir evrim dünya görüşünün, İslami bir bakış açısıyla kabul edilebilir olduğunu ileri sürmektedir. Darwin'in evrim teorisinde ve Sartre gibi Kıta Avrupası felsefesinde bulunan varoluşçuluk ve özcülük, İbn Arabî'ninkinden tamamen farklıdır. İbn Arabî, "Vahdet-i Vücut" adlı eserinde, yalnızca Tanrı'nın var olduğunu, Tanrı'dan başka hiçbir şeyin var olmadığını savunur. Tanrı, Mutlak Gerçeklik'tir ve tüm yaratılış yalnızca O'nun Tecellisi'dir (teofani). Buna göre, insanlık yalnızca Tanrı'nın kendisini "ödünç vermesi" nedeniyle "var olmak" için vardır. Bu bağlamda, Tanrı'nın insanlığı tek seferde mi yoksa kademeli bir evrim süreciyle mi yarattığı sorusu artık bir sorun olmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Yaratılış, Darwin'in teorisi, Sosyal Darwinizm, Irkçı dünya görüşü, Birleştirici (Tevhidi) dünya görüşü

¹ This paper was presented at *The 8th International Creation Congress in The Light of Sciences*, Üsküdar University, October 24, 25 and 26, 2024

² Ph.D., Universitas Nahdlatul Ulama Surabaya, Indonesia E-Mail: wt.alkatiri@gmail.com

1. Introduction

This paper embarks on calling Muslim educators to care about the intellectual contortion that Darwin's theory of evolution has managed to creep into Muslim's outlook on life. The paper highlights deleterious implications of Darwin's theory beyond theological domains that many modernist Muslims seemed to have not been aware of. The study sets out from identifying the conflicting facts on the ground which are widespread in the Muslim societies. First, it is an incontestable fact that Darwin's theory of evolution has become the bedrock of modern biology. Unbeknownst to this, the modernist Muslims adopted Darwin's worldview uncritically within the envelope of the modern science curricula, due simply to their eagerness to help advancing Muslim societies. Anila, Salman, Kishani (2014) also noted that evolutionary concepts, including natural selection, are presented in the curricula in many Muslim countries, while explicit discussion of human evolution is often missing. From their observation, except in Pakistan, religious references are not common in evolutionary science curricula. According to my observations, having been left without knowledge of philosophy for centuries, dating back to Al-Ghazali's *Tahafut Al-Falasifah*, and then followed by the Salafi movement, which also despises philosophy, the public discourse in the Muslim world at large has been anti-Evolution without understanding what the real issues are. Theory of evolution is simply seen as a blasphemy for refuting God's ability to create by His word, "*Kun faya Kun*", "Be and it is".

The question of whether evolution is compatible with Islam has been debated *ad nauseam*. According to Muslim scholar on Quranic studies, Abdulla Galadari (2020), even a literal reading the Qur'ān does not necessarily provide the foundation of creationism. Creationism is the belief that all forms of life were created by God out of nothing, the concept of *creatio ex nihilo*. Galadari pays special attention to the words used for creation in the Quran, namely, "*khalaqa*" and "*kun*". The verb *khalaqa* (usually rendered 'He created', with God as subject), has the consonant root *khlq*, which means 'to split' or 'to divide'. This root word can even be seen as applying to the biological process of cell division. Therefore, Galadari argues that using the verb *khalaqa* to describe this physical process is in consonance with a scientific perspective. Galadari contends further that the other verb used for creation is the imperative 'be' (*kun*) does not truly describe the moment of creation, but rather that of 'being'. In his view, the Qur'ān separates the notion of 'creation' from 'being', which poses the question as to what the text constitutes as the ontological nature of the human being and the universe. Therefore, he concluded that even if we do adopt a literal reading of the Qur'ān, it does not necessarily support a worldview that endorses *creatio ex nihilo*.

Elsewhere, in my earlier work on Islamic mysticism, I put myself and my encounter with Darwin's theory as a research object to critically analyse it (Alkatiri 2021). The study employed the organic inquiry qualitative research method. The paper shows that it was the erasure of God in Darwin's thought -- not the concept of evolution itself -- is the roots for the dissonance with the Islamic way of thinking. Darwin's evolution has made human a purely biological being, thus leading to a "cosmological vertigo" writ large. In the absence of God, the evolutionary worldview throws humans into a tizzy since it completely changed the way people see themselves. The theory implies that man is only animal and therefore, the question of existence and the purpose of life are becoming more confusing. The "struggle for existence" would present a sinister world where everybody "fights" against everybody else. Humanity is left alone in the universe without any divine power which had always been believed should protect them. When the followers of Darwin realized the close similarities between humans and the rest of animals, they saw no purpose of human existence other than that which animals have. Those who read the theory saw a consequence that no absolute good or absolute evil exists. That being so, moral norms were only man-made constructs and no universal truths exist. On this view, man began to feel lonelier and more isolated in an infinite and indifferent universe. Evidence from Victorian letters show that Darwin's theory provoked in wave of pessimism and scepticism about the human condition.

Having said all that, Darwin's theory was held as an all-encompassing formula in modern thought. Very little in the study of human life has been left untouched by the influence of Darwin's evolutionary worldview. In the absence of God, the evolutionary worldview evolved into "Social Darwinism" which includes, scientific racism, biologization of ethics, modern utopianism, and counterintuitively, anthropocentrism. Another fact of counterintuition is, while Darwin was lauded by many as an abolitionist based on his theory that all human beings have a common biological parentage, but quite the opposite is the evidence which shows how racism and white supremacism are also grounded on Darwin's theory. In my earlier paper (Alkatiri 2021) I point out the 19th century Europe's socio-historical context as being attributable to psychosocial conditions of Darwin and his contemporaries in their knowledge-production activities. Herbert Spencer, the most recognized populariser of evolution, made no distinction between social and organic-biological development. With his American disciple, John Fiske, he argued that man's cultural life developed according to the same evolutionary laws applicable in the physical world. "Survival of the fittest," a term coined by Spencer to refer to Darwin's theory, treats the world as an incessant struggle for survival.

Social Darwinism expands the notions of 'struggle for existence' and the 'survival of the fittest' towards individuals, classes, nations and races. It has, in my opinion, far-reaching ethical, moral, and political ramifications for how the West treats the non-white rest. Over the past 500 years, "Social Darwinism" has evolved into an unspoken "scientific" foundation for "white supremacism," which eventually permeated the political, cultural, and intellectual domains of Euro-American imperialism.

One may argue that the same set of social conditioning was responsible for how Jewish supremacist conceptions of race-chosen-ness were easily acceptable in Western thinking, to which white supremacists had strong ties. I would also suggest that this type of cognitive imperialism could explain "mental captivity" among formerly European-colonized populations. This term alludes to a preference for everything "Western" among intellectuals in the Global South, including what I've observed among modernist Muslims.

Lastly, by drawing on existentialism and essentialism in Ibn 'Arabi's metaphysics, in this brief paper I will explicate the plausible evolutionary concept of creation which is not Darwinian and does not contradict Islam. Section 2 chronicles evolutionary thoughts from the antiquity of Islamic scholarship. The philosophical debate that follows contrasts Ibn Arabi's essentialism and existentialism with that of Darwin and Sartre. This section also discusses how social Darwinism evolves. Section 3 offers a sobering analysis of Darwinism's capacity to support white supremacist ideology, which eventually melds and fits in with Zionism.

2. Islam and Evolution: *Tawhidi* and Evolutionary Worldview

Muslims have been at war with Darwin's theory of evolution for more than a century over the question of God's power to bring something into being in a blink of an eye without needing any process, material or time -- succinctly, "Kun faya Kun". They believe that the Qur'ān provides the foundation of creationism. Though it may seem strange, in fact, the evolutionary viewpoint was not new to Islam. Islamic contributions within the field of evolutionary ideas date back many centuries before Darwin, having their roots in the works of prominent Islamic philosophers who influenced several contemporary theories and practices. Philosophers such as the 9th century polymath Al Jahiz in his *Kitab al-Hayawan* ('Book of the Animals') broached the subject of "struggle for existence". 10th century Ikhwān al-safā' (the Brethren of Purity) built upon the Platonic and Aristotelian concept of the "great chain of being" and put forth a causal relationship that advances up the chain as the mechanism of creation. This mechanism begins with the creation of matter and its investment with energy, forming water vapour, which in turn became minerals and "mineral life." Hamidullah (1993, 143-4) have proposed that this is the earliest evolutionary framework. The 11th century philosopher, Ibn Miskawayh, wrote about the evolution of man in his *Fawz al-aṣghar*. Rumi, a 13th-century Maturidi theologian, began to believe that humans were created through a process rather than all at once. To help explain there is an afterlife and that life is eternal, Rumi makes a parallel between the idea of an individual's metamorphosis after death and the scientifically known process of evolution, which is the continuous emergence of life and its annihilation. In the 14th century, the polymath and historian Ibn Khaldun wrote about the "gradual process of creation" in the *Muqaddimah* or Prolegomena ("Introduction"). Scholars have suggested that certain of Ibn Khaldun's ideas predate the biological theory of evolution (Katsiaficas 2001). Ibn Khaldun said that "the world of the monkeys" is where humans originated (p. 55), a process by which "species become more numerous." Given that they can reason, he thought that humans represent the highest stage of animal evolution. Further, Ibn Khaldun said that "minerals" and other abiotic elements were the first things on Earth. Plants began as "herbs and seedless plants" and gradually evolved into "palms and vines" (Frantz 1969).

Those Muslim thinkers who left a profound legacy in the theory of evolution, unfortunately ended up being overshadowed throughout history and made invisible in academic spaces. This long history of Islamic contemplation on evolution, compounded with the unfortunate decline of Islamic intellectual traditions, might have made it easier for the modernist Muslims to settle for Darwin's theory. In their enthusiasm to modernise Islamic education, they were not aware of the potential risks that Darwin's theory may pose to the students' long-term cognitive integrity and their psycho-spiritual well-being.

Having had enough criticizing Darwin's theory in my earlier work, I will now support the idea of evolution which is non-Darwinian, by relying on existentialism and essentialism of Ibn 'Arabi's metaphysics as interpreted by Toshihiko Izutsu (1983) when he was comparing Sufism with Far-Eastern shamanism. He sees that both traditions do not philosophize, nor rationalize, 'existence'; but experiencing 'existence'. What it means by experiencing existence is not on the ordinary level of senses of perception but on the level (or levels) of supra sensible intuition, metaphysical intuition.

3. On Existentialism and Essentialism: Sartre, Darwin and Ibn 'Arabi

To start with, *existentialism* in classical philosophy must be distinguished from *existentialism* in the continental Europe philosophy such as that of Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger and Sartre.

In the classical philosophy such as that of Ibn 'Arabi, *existentialism* is a general thesis about the nature of reality, whether it is human reality or physical reality, which holds *existence* precedes *essence*. *Essentialism*, on the other hand, holds that *essence* precedes *existence*.

In continental Europe philosophy, *existentialism* is a perspective towards the analysis of human existence and the centrality of human choice. Sartre (1905-1980), for instance, made a bold claim that for human beings, existence precedes essence, thus, existentialism, because, he says, we exist, then we choose how to be. This is to be seen as opposed to a chair, for example, which is designed to fit a particular purpose and then brought into existence to fulfil that purpose. The chair has an essence that precedes it; it has a "chair nature" that it is created to conform to. Accordingly, there is, for Sartre, no human nature.

"Human nature does not exist; in other words, every era evolves according to its own dialectical laws, and men are defined by their era, not by human nature" (Sartre 1996, /106/70).

In other words, Sartre says that having been 'thrown' into the world, we constantly create and recreate ourselves as our lives unfold. Applying his perspective consistently, Sartre contends that since there is no such thing as human nature, there is only a human "condition," and our reactions to it are universal. By "condition", Sartre and other continental philosophers refer to:

"All limitations that a priori define man's fundamental situation in the universe. Historical situations vary: a man may be born a slave in a pagan society or a feudal lord or a member of the proletariat. What never varies is the necessity for him to be in the world, to work in it, to live out his life in it among others, and eventually, to die in it." (Sartre 1996, 60/42)

He adds that this "condition" is objective because it exists everywhere and can be recognized, and at the same time, it is subjective because we must live with it. Thus, there is something universal that human beings share, but it is not a concept of what or who we will be; rather, it consists in the features of human existence. These features are lived or experienced differently by each person.

Further, Sartre notes that there is universality in every purpose because such purposes are a response to these "condition", to the limitations of the human condition, and therefore, can be understood by everyone else. As a result, every project, however individual, has a universal value. For instance, project—even one belonging to a Chinese, an Indian, or an African—can be understood by European. In this fashion, *existentialist* continental philosophers provided hermeneutics philosophy for social sciences, and this sense, contributed greatly to revolutionize it from positivism to post-positivism. Apart from that, though, I would like to draw attention to the fact that the absence of God and, consequently, human nature, in continental philosophy has created a problem on how to ground morality. Therein lies a stark contrast with ancient Greece and Oriental philosophy, including Islamic philosophy, for which human nature is a guide to living a proper life. They view human nature is the place to ground morality. To determine what we should do as human their thinkers scratched their head to scrutinize human nature.

Aligned with Sartre, Darwin (1809-1882) shows us that there is no human nature, the human nature we have is an accident, humans are not special. His theory destroyed the superior position that philosophical and religious systems had placed humans in relation to the world of nature. Darwinism was largely adopted by modern western philosophy. By making human as purely biological being, western thought bases morality on "fundamental human needs that must be satisfied" (Sartre 2004). Because there is no human nature, Sartre contends further that it is through freedom that we make ourselves. Along this line of thinking, consistent with Darwinism system of thought Jewish philosopher and best-selling author of 'Sapiens' and 'Homo Deus', Yuval Noah Harari, prophesized that "*humans are now hackable animals*", and "*politicians could soon have the technology to create heaven or hell*" (Harari 2019). The Hezbollah pager blasts in September 2024 seems to have fulfilled Harari's prophecy. Darwinism has created a world of pure animal with human being as apex predator.

Darwin's "natural selection" theory is applied to societal, political, and economic challenges -- and social Darwinism underlies the very core of Neoliberalism. This has been the subject of numerous articles (e.g., Bayraktar 2023, Leyva 2009). In the Darwinists and Neoliberalists view, the competition for "limited natural resources" is unavoidable (for more, see) and even advantageous, because the outcome of this conflict is societal advancement. Just as in nature, the Darwinists and Neoliberalists believe, those who are most

adapted to survival, “the fittest”, will outlast those who are weak. Darwinists also hold that those who possess strength (economic, physical, or technical) will prosper, while those who do not, are condemned to extinction. The “fittest” are, of course, the fabulously rich elites and massive corporations—and the “unfit” are the vast numbers of impoverished in the metropolis slums. By emphasizing “competition” or “free market”, they believe the survival of the fittest will be the forces that drive evolution.

What baffles me and I will never understand is how our modern education has failed to teach people that we live on earth with finite natural resources. This puzzles me and will always be a mystery to me. It is a simple fact that the earth is finite, and hence, endless competition for endless economic growth that Darwinists and Neoliberalists envisage, is impossible. I elaborated on how I was perplexed by this in my previous work (Alkatiri 2023, p. 38–9), and I laid out a purely logical explanation that is easily understood by readers (Alkatiri 2024) to say that even without being seriously threatened by climate change or “triple planetary crisis” that the UN announced (United Nations, 2025), our bigger problem is already that we have consumed natural resources beyond the biophysical limits of the earth, and there is very little we can do to stop the prognosis of the “Anthropocene” epoch (Alkatiri 2024).

What is more baffling, in Muslim-majority societies, neoliberalism has strong advocates among the liberal Muslims, those with *madrassa* and *pesantren* background in Indonesia’s context, who subsequently graduated from universities in the US and other universities in the West. Despite their traditional Islamic cognizance (given their *pesantren* and *madrassa* background), these individuals appear to have bought into “free market” ideas without questioning, which piqued my interest in how brainwashing operated here. I noticed prominent individuals of the Liberal Islam Network (JIL) are also in the leadership of The Freedom Institute (Kabari TV 2012). They appear to be interchangeable. Both are admirers of business billionaires like Elon Musk, Vivek Ramaswamy, and the like. These liberal Muslims are cheerleaders of the moguls, closely observe their cues and are constantly prepared to applaud any of their actions on both big and small matters (see for example, Freedom Institute 2025). As we all know, neoliberalism imposes “free market” ideals on every area of life. In this sense, Darwin’s “survival of the fittest” gives an intellectual basis for social inequality – which is comparable to how it gives scientific justification for racism.

Quite the opposite is the concept of human as a theomorphic being in non-Western philosophy. In Islam, for instance, human is the servant of God (*abd-Allah*) as well as the vicegerent of God (*khalifat-Allah*). The concept of Perfect Human or *Insan Kamil*, is the hallmark of Ibn ‘Arabi’s philosophical and spiritual thought. *Insan Kamil* represents the ultimate goal of human existence, which is to manifest the divine attributes and qualities in one’s individual being. Similar cosmological reference is present in the Perennial Philosophy for which there is human nature, and that human nature constitutes the “primordial man” of Frithjof Schuon (1907-1998). In Schuon’s language, “Primordial man” is the original man, an archetype of human (1970).

Drawing on Ibn ‘Arabi’s *existentialism* and *essentialism*, I would proffer a Tawhidi non-Darwinian evolution of human creation.

Ibn ‘Arabi has typically been considered the founder of “Unity of Existence” (*wahdat al-wujud*), a doctrine which is based on the idea that all things are ultimately reducible to the original Unity of the Absolute in its absoluteness, that is, the *essence* at the level of unity (*ahadiyah*). From his point of view, when *essence* is separated from its source which is *existence*, then *essence* is ontologically groundless. According to Ibn ‘Arabi, *existence* is moving, it is not a thing, it is an actus. Along this line I would interpret the verse of the Quran about God’s supreme creative power through His word, the “Kun Fa Yakun”.

In my interpretation, by uttering the phrase “Kun” God was ‘lending’ His Existence to create the *existence* of all living things, and that *existence* was, then, moving. Put another way, it is the *existence* of living beings that God originally created by uttering His Word, and this *existence* which is actus, then, “spreading itself out far and wide, goes on producing the ten thousand things. The latter...are various forms in which *existence* (or the Absolute) manifests itself.” (Izutsu 1983:483). From Islamic metaphysics point of view, the evolutionary process of multiple creation makes sense when seen in this light. Numerous particularities, individualities, and the *essences* of the plants and animals were created as a result of God ‘lending’ His Existence.

“These individually different things, on a more universal level of existence, still retain their mutual differences and distinctions, not ‘individually’ this time, but in terms of ‘essences’. And these ontological differences and distinctions which the ‘things’ manifest on this level are far more solid and unalterable because they provide the ‘things’ with an ‘essential’ fixity which ensures them from disintegration. A ‘horse’ is a ‘horse’ by its ‘essence’; it can never be a ‘dog’.” (p.484)

And clearly, the paradox of *existentialism* and *essentialism* that lies here can be understood. That is, the apparent contradiction between “Unity of Existence” or unity of all things, and the undeniable multiplicity of the “ten thousand of things” which are not reducible to each other let alone to a unique single thing. To see *One* in the *many* and the *many* in *One*, or rather to see the *many* as *One* and *One* as *many*, is what Ibn ‘Arabi calls “metaphysical perplexity” (*hayrah*).

Finally, if science in the end can prove without doubt that humans did emerge from the evolutionary process, I would offer my exegesis of the Quran (15:28-29):

“Recall when God said unto the angels: I’m creating a mortal from a potter clay made of decayed mud. So, when I have made him perfect (sawwaytuhu) and breathed unto him of My Spirit, then you [the angels] must fall down before him in prostration”.

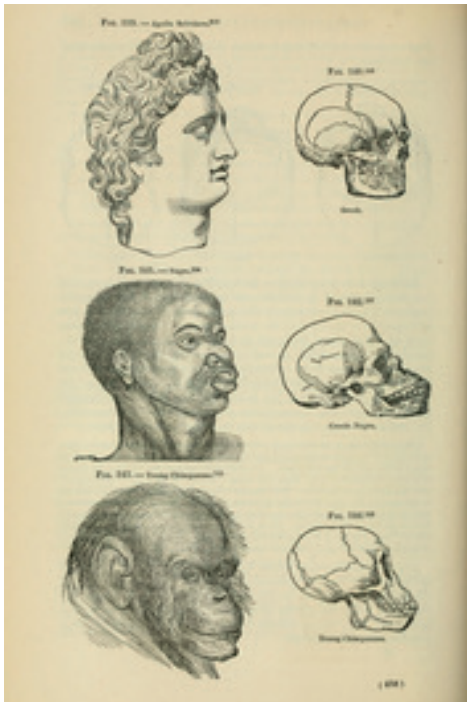
The creation process appears to be an actus. The word “perfect” in the verse “when I perfected him and breathed my Spirit into him” indicates that the creation process was gradual. In the way I see it, the verse makes a clear distinction between humans and whatever pre-human creatures could have been. Those pre-humans do not have the Spirit of God, while humans do.

To conclude, I support a proposition that there is human nature, and thereby, I hold *essentialism* regarding human creation. God intended to create humans in the end. The process may have begun with God ‘lending’ His Existence in the act of ‘creating’, which then evolves until it reaches the final creation, which is the human being in its ‘original’ or ‘primordial’ reality. Here lies the notion of “Nur Muhammad” in Sufism:

“Were it not for you, o Muhammad, I would have not created the universe”

“Nūr Muḥammad” is one of the teachings in Sufism about the first spiritual creation of God. The Sufis discussed “Nūr Muḥammad” through God’s *tajallī* (manifestation), and they believe that only *Insan Kamil* (Perfect Humans) possessed the perfection of His *tajallī*. “Nur Muhammad” is *Insan Kamil*. God intended to create the universe for the *Insan Kamil*.

4. Final Note: White Supremacism and Zionism, Deleterious Consequences of Darwin’s Theory of Evolution

Darwinism places white men at the pinnacle of human evolution

Social Darwinism has been used to justify imperialism, racism, eugenics and social inequality (Haller 1995)

The link between white supremacy and Zionism is a curious thing. White supremacy and Zionism are two of a kind. Both modelled on ethnic exclusion. White supremacy has the desire for a racially ‘pure’ nation, Zionism too has the desire for a racial and religiously ‘pure’ nation. This is no mere coincidence that institutions and people that have a Zionist worldview often promote and espouse perspectives that uphold the system of white supremacy. Obviously, Zionists have been able to use the power that emerges from their proximity to the system of white supremacy, and the state of Israel was created as an extension of Western colonialism in the Middle East.

No one can deny the facts that the defining feature of the past 500 years of human history has been the violent, exploitative, and genocidal project of European domination of the world. The Enlightenment’s “civilizing mission,” which held that European colonialism was morally and materially “uplifting,” “improving,” and later “developing” the ostensibly “backward” and “rude” non-white people to make them more civilized and modern, is what normalizes this system of white supremacy (Watt 2012). The narrative of white supremacy has been propagated, according to which violence against white people is unacceptable while violence against non-white people has become normalized, -- those of us who fight against the normalized oppression of this society are considered extremists, and those who defend the white supremacy system are the fighters for justice and democracy.

The ‘civilizing mission’ was used to justify and legitimize the establishment and continuation of European overseas colonies. A fundamental difference between the colonial subjects in the non-white world and their white overlords was posited. The non-white people were placed at lower or inferior position in a new scale of civilization, and the white European generally at the top. Therefore, non-white people must continually try to catch up the ‘European civilization’ which claimed to be --and was widely accepted as-- the universal frame of reference.

Darwin’s theory was used throughout history to support the European aspiration for racial superiority. Scientific racism has been one of the most successful strategies used to defend anti-Black racism and white supremacy (see, for example, Agassiz 1807 and Phrenology Sketch of Skull, 1807). Scientific racism has taken many different forms throughout the years, all of which aim to use science’s authority as “objective knowledge” to support racial inequity. Some 19th-century scientists supported polygenism, such as Louis Agassiz of Harvard. Polygenism is the theory that human races were separate species, and it was backed by pseudoscientific techniques such as craniometry—the measurement of human skulls—which purportedly demonstrated that white people were biologically superior to black people.

Whether the often cited quote of Menachem Begin was true or false does not change the fact that “in Judaism, ‘chosenness’ is the belief that the Jewish people were singularly chosen to enter into a covenant with G-d. This idea has been a central one throughout the history of Jewish thought, is deeply rooted in biblical concepts and has been developed in talmudic, philosophic, mystical and contemporary Judaism. Most Jews hold that being the ‘Chosen People’ means that they have been placed on earth to fulfill a certain purpose”. (Jewish Virtual Library n.d, para.1).

Early statistical health data was weaponized against Black Americans in the late 1800s, as it was used to claim they were predisposed to disease and “destined for extinction” (Agassiz 1807). Given this, one may contend that Darwin’s theory explained why the West has a propensity for genocide. Given the numerous genocides committed by European colonizers, such as the Belgian colonial ruler’s genocide in Congo (1865–1909), in which up to 10 million Africans were killed, the European settlers’ genocide of Native Americans (1492-1900), in which nearly 15 million were killed, the British colonizer’s genocide of Indigenous Australians, in which more than 400 genocide events occurred continuously from the 1790s to 1928, and today, the West’s complicity on continuous genocide against Palestinians, we started to see the genocidal pattern and it appears that genocide to be a fundamental Western value. Thus, the connection between Zionism, white supremacy ideology, and Darwinism has become clearer. The three are connected. White supremacism and Zionism reflect the aim to create and preserve a uniform society that prides itself on being better, more developed, and more civilized than the “others”, while scientific racism still exists. It is now more subtle than craniometry, but its long history demonstrates the influence of Darwin’s theory of evolution on social ideas about race.

References

- Agassiz, Louis, 1807-1873., “Tableau to accompany Prof. Agassiz’s ‘Sketch’, Nott & Gliddon’s Types of Mankind, 1854.”, *Harvard Countway Library. Center for the History of Medicine*, 1854. <https://collections.countway.harvard.edu/onview/items/show/18032>.
- Ahmed Malik, Shoaib. *Islam and Evolution: Al-Ghazālī and the Modern Evolutionary Paradigm*. NY: Routledge, 2021.
- Alkatiri, Wardah. “Eco-Alarmist Perspective on the Islamic World.” *International Journal of Islam*, 1, no.4 (2024):1-25. ISSN: 2572-5556 <https://theislamicjournal.com/march-2024/#eco>
- Alkatiri, W. “How about a Green Caliphate? Global Islamic Environmental Governance for Devout Muslim Communities.” *American Journal of Islam and Society*, 39, no.3-4 (2023): 6–56. <https://doi.org/10.35632/ajis.v39i3-4.3100>

- Alkatiri, Wardah. "The Loss of Tawhidi Worldview in Islamic World: Another Ecological Consequence of Modernization." *Comparative Islamic Studies*, 14, no.1-2 (2021):53–120. <https://doi.org/10.1558/cis.20053>.
- Asghar, Anila; Hameed, Salman; Farahani, Najme Kishani . "Evolution in Biology Textbooks: A Comparative Analysis of 5 Muslim Countries." *Religion & Education*. 41, no.1 (2014): 1–15. <https://doi.org/10.1080/15507394.2014.855081>
- Bayraktar, Murat. "Revisiting Social Darwinism & Inequality in the 21th Century: From Survival to the Fittest to Survival of the Richest." (February 2, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4346190>
- Freedom Institute (2025) <https://www.youtube.com/watch?v=Og0hHojVmrQ>
- Galadari, Abdulla. "Creatio ex Nihilo and the Literal Qur'an." *Marburg Journal of Religion* 22, no. 2 (2020). <https://doi.org/10.17192/mjr.2020.22.8303>
- Haller, John. S. *Outcasts from Evolution: Scientific Attitudes of Racial Inferiority, 1859–1900*. Urbana: Southern Illinois University Press, 1995.
- Hamidullah, Muhammad. *The Emergence of Islam: lectures on the development of Islamic world-view, intellectual tradition and polity*. Translated and edited by Afzal 'Iqbal. Islamabad: Islamic Research Institute, 1993. <https://archive.org/details/emergenceofislam0000hami>
- Harari, Yuval N. "HOW HUMAN CAN BE HACKED." *World Leader*, 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=eZuJ4WyJNGQ>
- Izutsu, Toshihiko. *Sufism and Taoism. A Comparative Study of Key Philosophical Concepts of Ibn 'Arabi, Lao-Tzu, and Chuang-Tzu*. Lahore. Pakistan: Suhail Academy, 1983.
- Jewish Virtual Library. *Judaism: The Chosen People*. American - Israeli Cooperative Enterprise, n.d. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-quot-chosen-people-quot>
- Kabari TV. *Ulil Abshar-Abdalla - Direktur Freedom Institute*. 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=eXNLDpphzQo>
- Katsiaficas, George. "Ibn Khaldun: A Dialectical Philosopher for the New Millenium". In *Explorations in African Political Thought*, edited by Kiros, Teodros. Routledge, 2001.
- Leyva, Rodolfo. "No Child Left Behind: A Neoliberal Repackaging of Social Darwinism". *Journal for Critical Education Policy Studies* 7, no.1(2009):365-381.
- Phrenology sketch of skull. Gall, F. J., and Karl August Blöde. Dr. F.J. Galls Neue Entdeckungen in Der Gehirn-, Schedel-, Und Organenlehre : Mit Vorzüglicher Benutzung Der Blöde'schen Schrift über Diese Gegenstände, Ganz Umgearbeitet Und Nach Den Neuesten Gall'schen Unterredungen Bereichert .. Zweyte Verbesserte Und Vermehrte Auflage. ed. Francis A. Countway Library of Medicine--Medical Heritage Library Digitization Project. Carlsruhe: In Der C.F. Müllerschen Verlagshandlung, 1807. <http://id.lib.harvard.edu/alma/990066870370203941/catalog>
- Rosenthal, Franz. *Ibn Khaldun: The Muqaddimah*. Princeton University Press, 1969. ISBN 978-0691017549.
- Sartre, J-P. *L'existentialisme est un humanisme* (Paris: Gallimard), 30; Translated. by C. Macomber as *Existentialism Is a Humanism*, (ed.) John Kulka (New Haven, CT: Yale University Press, 2007), 23. Page references, separated by a slash, will be first to the French, then to the English text. 1996.
- Sartre, J-P. *Critique of Dialectical Reason*, vol. 1, 2nd ed., (ed. and tr.) A. Sheridan- Smit. London: Verso, 2004
- Schuon, Fritjhof. *Logic and Transcendence*. Bloomington, Indiana, US: World Wisdom, 1970.
- United Nations. *UN environment agency calls for urgent action on 'triple planetary crisis'*, 2025. <https://news.un.org/en/story/2025/02/1160236>
- Watt, Carey. A. "Introduction: The Relevance and Complexity of Civilizing Missions c. 1800–2010." In *Civilizing Mission in Colonial and Postcolonial South Asia*, edited by Carey Watt and Michael Mann. Cambridge University Press, 2012.
- Yaratilis Congress. 2024. <https://yaratiliskongresi.uskudaruniversitesi.edu.tr/uploads/content/files/26/viii-uluslararasi-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-bildiri-ozet-kitapcigi.pdf>

YERYÜZÜNDE İLK HAYAT VE JEOLojİK DEVİRLERDEKİ CANLILAR¹

FIRST LIFE ON EARTH AND LIFE IN GEOLOGICAL ERAS

Âdem Tatlı²

ÖZET

Yeryüzündeki hayatın nasıl başladığı ile ilgili görüş ve düşünceler insanlık tarihi kadar eskidir. İlkçağ düşünürleri her şeyin temelinin su olduğunu, evrendeki canlı-cansız bütün varlıkların sıvı kabul ettikleri arké'nin değişime uğramasıyla meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir.

Hayatı meydana getirdiği farz edilen elementlerin neler olduğunu tespit ve bunları bir araya getirerek canlı yapmayı deneme çalışmaları yirminci yüzyılında başında görülür.

1920'li yıllarda İskoçyalı biyokimyacı J.B.S. Haldane ve daha sonra Rus biyokimyacı A. P. Oparin canlılığın temelini teşkil eden elementlerin hâsıl edebilecek karmaşık moleküllerin ilkel dünya üzerinde veya atmosferinde olabileceğini ileri sürdüler.

Stanley Miller'in ilkel Dünya şartlarını laboratuvarında oluşturarak Haldane/Oparin hipotezini test etti.

Beklenen sonuç elde edilemedi. Az miktarda amino asit hâsıl oldu. Elektrik kıvılcımı yerine, Ultraviyole veya iyonlaştırıcı ışık kullanılması sonucu etkilemiyordu.

Yeryüzü jeolojik olarak beş zamana ayrılır. Bunlar: İlk zaman, Birinci zaman, İkinci zaman, Üçüncü zaman ve Dördüncü zaman. Bu zamanlar da kendi içinde devirlere ayrılır.

İlk zaman, Arkeen ve Prekambriyan olmak üzere iki devreye ayrılır. Arkeen Prekambriyan öncesidir ve bu devirde fosil yoktur. Prekambriyan, yeryüzünde ilk hayatın başladığı devirdir. Günümüzden 4 milyar-550 milyon yıl öncesini içine alır. Bu devirde yaratılan canlıların başında; planktonlar, Protozoa'lar ve suyosunları gelir.

İkinci zaman altı devreyi içine alır. Bunlar: 1. Kambriyan, 2. Ordovisiyen, 3. Silüriyen, 4. Devoniyen, 5. Karbonifer, 6. Permien.

Kambriyan devri günümüzden 550 – 430 milyon yıl önceki devriyi kapsar. Bu devrede Trilobitler (gövdesi üç bölmeliler), yumuşakçalar-salyangozlar (Molluscalar), dallı bacaklılar (Brachiopod'lar) süngerler, denizyıldızları ve deniz algleri gibi çok hücreli ve yüksek yapıları canlılar birdenbire yeryüzünde görünmektedir.

1 Bu çalışma, 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan 'Yeryüzünde İlk Hayat ve Jeolojik Devirlerdeki Canlılar' başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü/KÜTAHYA, E-posta: adem.tatli07@gmail.com
ORCID: 0009-0008-0031-3943

Ordovisiyen devrinde zırhlı çenesiz balıklar, Silüriyen devrinde karayosunları ve kibrit otları hâkimdir. Devoniyen, Balık devri, Karbonifer Kömür devri olarak adlandırılır. Eğreltiler büyük ağaçlar hâlinde gelişti. Permiyan devrinde pek çok böcek tipi yaratıldı, çam ağaçları sahaya hâkim oldu.

İkinci zaman 230-75 milyon yıl arasında üç devreyi içine alır. Bunlar:1. Triyas, 2. Jura, 3. Kretase. İlk dev dinozorlar, ilk karıncalar, dişli kuşlar ve ilk sürüngenler bu zamanda görüldü.

Üçüncü zaman 75 milyon- 60 bin yıl arasında beş devreyi içine alır. Bunlar: 1. Paleosen, 2. Eosen, 3. Oligosen, 4. Miyosen, 5. Pliyosen. Atlar, ilkel maymunlar, kediler, köpekler, ayılar, köpek balıkları ve memeliler bu zamanda görüldü.

Dördüncü zaman 60 bin yıl- günümüz arasını içine alır ve iki devreye ayrılır. Bunlar; Pleistosen ve Holosen. Büyük memeliler, birçok bitki, hayvan ve insan bu zamanda yaratıldı.

Bu jeolojik zamanlarda ortaya çıkan canlılar hem kendilerinden öncekiler ve hem de aynı devirde bulunanlar çok farklı yapı ve şekildedir. Evrimcilerin iddia ettiği gibi evrimleşme ve farklılaşma ile bunların birbirlerinden meydana geldiğine ait hiçbir delil yoktur.

Ayrıca evrimciler tarafından insanla maymunun ortak atası olarak kabul edilen Üçüncü zamanın Pliyosen devrinde Ramapithecus ve dördüncü zamanın Pleistosen devrinde yaşadığı varsayılan Australopithecus'lara ait olduğu ileri sürülen fosillerin gerçekleri yansıtmadığı, bunların hayali varlıklar olduğu metinde ayrıntılı olarak verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Evrim soy ağacı, Jeolojik devirlerdeki fosiller, Yeryüzünde İlk yaratılış, Ara formlar.

ABSTRACT

Views and ideas about how life on earth began are as old as human history. Ancient thinkers claimed that the basis of everything was water, and that all living and non-living beings in the universe came into existence through the change of arche, which they considered liquid.

Efforts to identify the elements that are assumed to make up life and to try to make living things by combining them were seen at the beginning of the twentieth century.

In the 1920s, Scottish biochemist J.B.S. Haldane and later the Russian biochemist A. P. Oparin suggested that the complex molecules that could produce the elements that form the basis of life could exist on the primitive earth or in its atmosphere.

Stanley Miller tested the Haldane/Oparin hypothesis by creating primitive Earth conditions in the laboratory.

The expected result was not achieved. A small amount of amino acid was produced. Using ultraviolet or ionizing light instead of an electric spark did not affect the result.

The Earth is geologically divided into five time periods. These are: beginning time, First time, Second time, Third time and Fourth time. These times are also divided into periods.

The beginning time is divided into two periods: Archean and Precambrian. Archean is pre-Precambrian and there are no fossils in this period. The Precambrian is the period when the first life began on Earth. It covers the period between 4 billion and 550 million years ago. Among the living creatures of this period; planktons, protozoa and algae.

The second time includes six periods. These are: 1. Cambrian, 2. Ordovician, 3. Silurian, 4. Devonian, 5. Carboniferous, 6. Permian.

The Cambrian period covers the period between 550 and 430 million years ago. During this period, multicellular and high-structured creatures such as trilobites (with three-chambered bodies), molluscs-snails (Mollusca), branched-legged creatures (Brachiopods), sponges, starfish and sea algae suddenly appear on the earth.

Armored jawless fish dominate in the Ordovician period, while mosses and matchweeds dominate in the Silurian period. Devonian is called the Fish period and Carboniferous is called the Coal age. Ferns developed into large trees. Many types of insects were created during the Permian period, and pine trees dominated the site.

The second time covers three periods between 230-75 million years. These are:1. Triassic, 2. Jurassic, 3. Cretaceous. The first giant dinosaurs, the first ants, the first toothed birds, and the first reptiles appeared at this time.

The third time covers five periods between 75 million and 60 thousand years. These are: 1. Paleocene, 2. Eocene, 3. Oligocene, 4. Miocene, 5. Pliocene. Horses, primitive monkeys, cats, dogs, bears, sharks and mammals appeared at this time.

The fourth time covers the period between 60 thousand years and the present and is divided into two periods. These; Pleistocene and Holocene. Large mammals, many plants, animals, and humans were created at this time.

The living things that emerged in these geological times, both before them and those of the same period, have very different structures and shapes. There is no evidence that evolution and differentiation arise from each other, as evolutionists claim.

In addition, it is stated in detail in the text that the fossils claimed to belong to Ramapithecus, which is assumed to have lived in the Pliocene period of the third time, and Australopithecus, which is assumed to have lived in the Pleistocene period of the fourth time, which are accepted by evolutionists as the common ancestor of humans and monkeys, do not reflect the facts, and that they are imaginary entities.

Keywords: Evolutionary family tree, Fossils from geological periods, First creation on Earth, Intermediate forms.

1. Giriş

Kâinattaki varlıkların yokluk âleminden varlık âlemine ilk çıkarılışı yoğunlaşmış enerji şeklindedir. Büyük Patlama (Big Bang) teorisiyle açıklanmaya çalışılan bu yapıda, çok kısa sürede sıcaklığın düşmesiyle atom altı âlem ve daha sonra da atom âleminin yaratılmasıyla maddî varlıklar ortaya çıkmıştır.

Yüksek enerji fiziği erken kâinattaki ilkel şartları Büyük Patlamadan 10^{-43} saniye sonrasına kadar götürebilmektedir. Bu andan önce, fizik şartların ne olduğu tam olarak bilinmemektedir (Eker, 2018).

Büyük Patlama'dan sonra ilkel maddenin ortaya çıktığını, bu ilkel maddeden galaksiler ve içindeki yıldızların teşekkülünü ve nihayet Güneş Sistemi içinde Dünya'nın biyolojik hayata uygun hale getirildiğini anlıyoruz.

Bu teşekkülün üzerinden yaklaşık 13-15 milyar yıl geçtiği ifade edilir (Koupelis, 2013).

Fiziğin böyle bir anlatımı, kutsal kitaplarda canlılar yaratılmadan önce, onların yaşayabileceği ortamların hazır olması gerektiği ifadelerine de uygundur.

Hayatın kökeninin, Dünya'nın neresinde ve nasıl ortaya çıktığı hususu ile ilgili herkesi tatmin eden bir açıklaması henüz yapılamamıştır.

Yeryüzünde ilk hayatın nasıl ve nerede başladığı hep merak konusu olmuştur. Yokluk âleminden varlık sahnesine çıkarılan yıldız ve gezegenlerin yapısı canlıların yaşamasına uygun bir ortam değildir. Hayata en uygun ortamın yerkürede hazırlandığını, zamanla iyileşen hayat şartlarına bağlı olarak yeryüzünün canlılarla senlendirildiğini görüyoruz. Bu konuda bize en doğru bilgiyi, canlıların fosilleşmiş yapıları sağlıyor.

Fosillerin nükleer tarihlmesi, özellikle, karbon C^{14} izotoplarının oranının tespit edilmesine dayalı, karbon tarihlleme yöntemidir. Başlangıcından günümüze 80 bin yıla kadar olan hayatın ve farklı tür canlıların ortaya çıkışıyla ilgili olaylar zincirinin doğru sıralanmasında çok önemi bir araçtır. Daha fazla yaşa sahip fosillerin uranyum elementlerinin radyoaktif bozunumuna dayalı metotlarla yaş tayinleri yapılabilmektedir (Tatlı, 2018).

Uranyum U^{235} 'in yarılanma ömrü 0.7 milyar yıl, Uranyum U^{238} 'in yarılanma ömrü 4.5 milyar yıldır. Uranyum U^{235} bozunum ile kurşun Pb^{206} ve 8 molekül helyum, uranyum U^{238} ise kurşun Pb^{207} ve 7 molekül helyum vermektedir.

Uranyum, toryum gibi radyoaktif elementlerin alfa bozunumu ile kurşun ve helyum meydana getirmeleri çevre şartlarına göre değişebildiğinden bu metotların gerçek yaştan ziyade nisbî bir yaşı verdiği gözden uzak tutulmamalıdır. Çünkü hiçbir canlı nüfus kâğıdı ile gömülmez. Yaş tayininde kullanılan radyoaktif elementlerin bozunum hızı ve yarılanma ömrü, çevre şartlarına bağlı olarak değiştiği gibi mesela, U^{238} radyoaktif elementin bozunumu ile ortaya çıkan kurşun Pb^{206} elementinin hepsi o fosil yapıda kalmadığı gibi, dışarıdan da aynı element bu fosile gelmiş olabiliyor. Diğer taraftan uranyum elementinin bu fosile ne kadar zaman sonra geldiğini de tespit mümkün değildir. Dolayısıyla radyoaktif metotla ortaya konmaya çalışılan yaşlar mutlak olmayıp nisbî bir değeri ifade eder. Dolayısıyla bunların güvenilirliği fazla değildir. Mesela A fosili 50 milyon, B fosili 150 milyon yaşında tespit edildi ise bunun gerçek manası B fosili A fosilinden 3 kat daha yaşlıdır.

Mevcut fosillere ve karbon tarihlemesine göre, tek hücreli hayatın başlangıcı 3.8 milyar yıl öncesine işaret etmektedir.

Tam gelişmiş bakteri fosilleri 3.6 milyar yaşında kayalarda bulunmuştur. Bu sebeple, en eski fosillerin bakteri ve yosun olduğu söylenebilir.

İlk canlıların yaklaşık 4 milyar yıl önce sığ deniz diplerinde ortaya çıktığı söylenebilir. Karaların yeni şekilleniyor olması, atmosfer teşekkül etmediğinden morötesi ışınlar karşı korumasız oluşu sebebiyle canlı hayatına henüz elverişli değildi. Sığ denizler ise bazı mikroorganizmaların yaşamasına uygun sıcaklıkta ışık alıyor ve onların yaşayabileceği sıcaklıkta idi

Kur'an da bütün canlıların sudan yaratıldığını bir ayette şöyle bildirir:

"İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?" (Enbiya, 21/30).

Bir başka ayette de yine bütün canlıların sudan yaratıldığına dikkati çeker:

"Allah, bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Çünkü Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir" (Nur, 24/45).

H. Peygamber (s.a.v.) de yaratılış konusunda şöyle buyurur:

"Her şey sudan yaratılmıştır" (Ahmed b. Hanbel, II, 323).

2. Yeryüzünde ilk hayatın varlığına anlamaya yönelik çalışmalar

Yeryüzünde hayatın varlığı ile ilgili görüş ve düşünceler insanlık tarihi kadar eskidir. İlkçağ düşünürleri sıvı olarak kabul ettikleri arké'yi evrenin temel ham maddesi saymışlar her şeyin başı kabul etmişlerdir. Her şeyin temelini su olduğunu, evrendeki canlı-cansız bütün varlıkların suyun değişime uğramasıyla meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir (Tatlı, 2022).

Hayatı meydana getirdiği farz edilen elementlerin neler olduğunu tespit ve bunları bir araya getirerek canlı yapmayı deneme çalışmaları yirminci yüzyılında başında görülür.

İskoçyalı biyokimyacı J.B.S. Haldane 1920 yılında daha sonra Rus biyokimyacı A. P. Oparin canlılığın temelini teşkil eden elementleri hâsıl edebilecek karmaşık moleküllerin ilkel dünya üzerinde veya atmosferinde olabileceğini ileri sürdüler. Bazı bilim insanları da denizlerde su ile birlikte metan, amonyak ve hidrojen gibi elementlerin bulunduğunu zannediyorlardı (Koupelis, 2013).

Haldane/Oparin görüşü yirminci yüzyılın ortalarına kadar ilginç bir öneri olarak gündemde kaldı.

Döteryumu keşfiyle 1953 yılında Nobel ödülü alan Harold Urey, doktora öğrencisi Stanley Miller'in ilkel Dünya şartlarını laboratuvarında oluşturarak Haldane/Oparin hipotezini test etti. İzole edilmiş cam bir kabın içine su, moleküler hidrojen, metan ve amonyak karışımı koydu. İlk canlının teşekkül döneminde dünyanın henüz soğumamış olduğu farz ediliyordu. Onun için karışımı ısıttı. Atmosferdeki ilk dünya şartlarında şimşek ve yıldırımları temsi için bu karışımın üstünde elektrik kıvılcımları hâsıl etti.

Sonuçta karmaşık hidrokarbon moleküllerinin teşekkül etmesi ve zamanla hidrokarbon moleküllerinden amino asitlerin oluşmasını gözlemekti. Molekül formundaki azot, karbondioksit ve su buharından oluşmuş tabii atmosferde az miktarda amino asit üretimi ile tamamen başarısız oluyordu. Elektrik kıvılcımı yerine, Ultraviyole veya iyonlaştırıcı ışık kullanılması sonucu etkilemiyordu (Dayson, 1999).

Deney sonunda dört farklı amino asit, yağ asitleri ve üre üretildiği görüldü. Amino asitler protein moleküllerinin yapı taşlarıdır. Deney, laboratuvarında canlı organizma üretmek açısından başarısız olmasına rağmen, bu nihai hedef için ilk başarılı adım kabul edildi (Eker, 2017).

Yeryüzünde ilk hayatın nasıl başladığını anlamaya yönelik Miller deneyinin değerlendirilmesi:

1. Miller deneyinde ilk yeryüzünde olmayan soğuk tuzağı kullanmıştır. Bu tuzak meydana gelen ürünleri toplama görevi yapıyordu. Bu tuzak olmasa, teşekkül eden aminoasitler elektrik kıvılcımları tarafından parçalanacaktı (Bliss, and Parker, 1979).

2. İlk dünya şartlarında metal, kaya ve buzun homojen karışımı olmadığı, ilk atmosferin de metan, amonyak ve hidrojenle meydana gelmediği anlaşılmıştır. Son çalışmalar dünyanın erimiş nikel ve demir karışımına sahip olduğunu, atmosferde ise daha çok azot, karbondioksit ve su buharı karışımı yer aldığını göstermektedir. Hâlbuki bunlar, organik moleküllerin teşekkülü için amonyak ve metan kadar uygun değildir (Gribbin, 1982).
3. Miller deneyinde oksijen kullanmamıştır. Oksijen, oksidasyon sebebiyle aminoasitlerin teşekkülüne mâni olur.
4. Canlı bünyesinde bulunan bütün proteinler levo (sol eli) aminoasitlerdir. Şimdiye kadar hiçbir canlıda dekstro (sağ eli) aminoasit rastlanmamıştır. Miller deneyinde hem levo hem de dekstro aminoasitler teşekkül etmiştir. Hâlbuki dekstro aminoasitleri, canlı yapı ve fonksiyonunu bozucu tiptedir (Tatlı, 2018).

Miller deneyi ilk hayat şartlarını yansıtmadığı gibi elde edilen sonuçlar da ilk hayatın varlığını açıklamakta yetersiz kaldığı için 1953'den beri o tip bir çalışma yapılmamıştır.

Fosil kayıtlarında ilk hayvan izlerinin 530 milyon yıl öncesinde suda yaşayan canlılara ait olduğu ileri sürülür. Sürüngeçerler ise takriben 320 milyon yıl önce ortaya çıkmıştır. Küçük memelilerin 250 milyon yıl, primatların (maymunlar) 60 milyon yıl ve nihayet *Homo sapiens*'in 160 bin yıl önce yeryüzünde görüldüğü bildirilmektedir (Eker, 2017).

3. Yeryüzünde jeolojik devirlerdeki hayat

Yeryüzü jeolojik olarak beş zamana ayrılır. Bunlar:

- I. İlk zaman
- II. Birinci zaman
- III. İkinci zaman
- IV. Üçüncü zaman
- V. Dördüncü zaman

Bu zamanlar da kendi içerisinde devirlere bölünür. Bu zaman ve devirlerde meydana gelen canlıları ve onların fosillerine kısaca temas edilecektir.

3.1. İlk Zaman (15 milyar yıl -550 milyon yıl)

Bu jeolojik zaman iki devre ile temsil edilir. Bunlar:

1. Arkeen, 2. Prekambriyan

3.1.1. Arkeen Devri (15 milyar yıl-4 milyar yıl)

Yeryüzünün bu devresinde fosil yoktur.

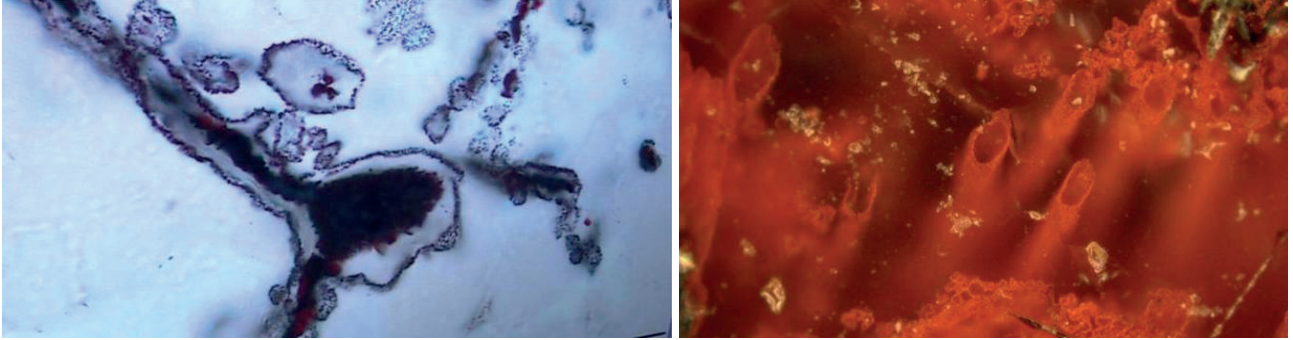
3.1.2. Prekambriyan Devri (4 milyar-550 milyon yıl)

Bu cansız dünyada canlıların yaratılışı yaklaşık 3-4 milyar yıl öncesine uzanır. Karalar henüz canlı hayatına elverişli olmadığı için ilk hayat denizlerde başlamıştır. Prekambriyan ait denizlerde tek hücreli canlılar yer almıştır. Bunların başında planktonlar, Protozoa'lar, su yosunları ve algler gelir.

Şimdiye kadar fosiller büyük oranda araştırılmıştır. Petrol, doğal gaz ve farklı amaçlarla yapılan sondajlarla ortaya çıkan numuneler bu konuda büyük materyal sağlamıştır. Bu sonuçlardan hareketle fosillerin yaklaşık yüzde sekseninin elde edildiği, işin uzmanlarınca ifade edilmektedir. Yeryüzünde Prekambriyan devrinde ilk görülen canlılardan bazıları günümüzde de mevcuttur.

3.1.2.1. Kanada Quebec'te bulunan Prekambriyan devrinde ait fosiller

2017 yılında Kanada'nın Quebec şehrinde kayalıklarda ve hidrotermallerde bulunan fosillerin, yerkürenin ilk canlı organizmalarına ait olabileceği ileri sürülmektedir. Prekambriyan devrine ait Fosillerin tahminen 3-4 milyar yıl öncesine ait olduğu belirtilmektedir (**Şekil 1**).

Şekil 1. Kanada Quebec'te bulunan fosiller. A: Kayalıklarda bulunan fosiller. Bu fosillerin kalınlığı insan saç telinin onda biri kadardır. B: Fosiller hidrotermallerde keşfedilmiştir.

3.1.2.2. Prekambriyan devrine ait *Navicula atomoides* fosili

Bitlis'in Adilcevaz ilçesinde 2022 yılında Prekambriyan devrinde yaşamış en az iki milyar yıllık *Navicula atomoides* türüne ait alg fosili tespit edilmiştir. Bu fosil ile günümüzdeki *Navicula atomoides*'in üzerindeki süs ve desenlere varıncaya kadar aynıdır (**Şekil 2**).

Şekil 2. Bitlis'in Adilcevaz ilçesinde 2022 yılında bulunan *Navicula atomoides* alg türüne ait fosil. Prekambriyan devrine ait.

3.1.2.3. 2006 yılında Batı Avustralya'da Bulunan Mavi-yeşil Alg Fosilleri

2006 yılında Batı Avustralya'da bulunan mavi-yeşil alg fosillerinin 3,48 milyar yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Hematit, barit ve kuvarstan oluşan karmaşık katmanlı bir yapı gösteren Dresser Formasyonu stromatolit örneği **Şekil 3'te** görülmektedir. Stromatolit izler, daha çok mavi-yeşil algler gibi mikroorganizmaların biyofilmlerindeki tortu tanelerinin bir araya gelip birbirine yapışması, birikmesi ve donması ile sığ sularda teşekkül eden katmanlı yapılardır.

Yeryüzünde ilk görülen canlıların bir kısmı jeolojik devriler içerisinde ortadan kalkmış, bazıları da günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze ulaşanlar, büyük oranda ilk formlarına benzerlik göstermektedir. Öyle evrimcilerin iddia ettiği gibi, değişerek başka canlıları vermemiştir.

Şekil 3. 2006 yılında Batı Avustralya'da bulunan 3,48 milyar yıllık mavi-yeşil alg fosilleri.

3.1.2.4. Evrim Soy Ağacı

Fosiller, Darwinizmin öngördüğü şekilde hayvanların ortak bir atadan evrimleştiğini göstermediği halde, bazı evrimci bilim insanları, canlıların morfolojik ve anatomik benzerlikleri ile RNA ve DNA verilerini esas alarak evrim soy ağacını teşkil ettiler. Canlıların bu evrim soy ağacına göre evrimleşerek birbirinden meydana geldiğini ileri sürdüler.

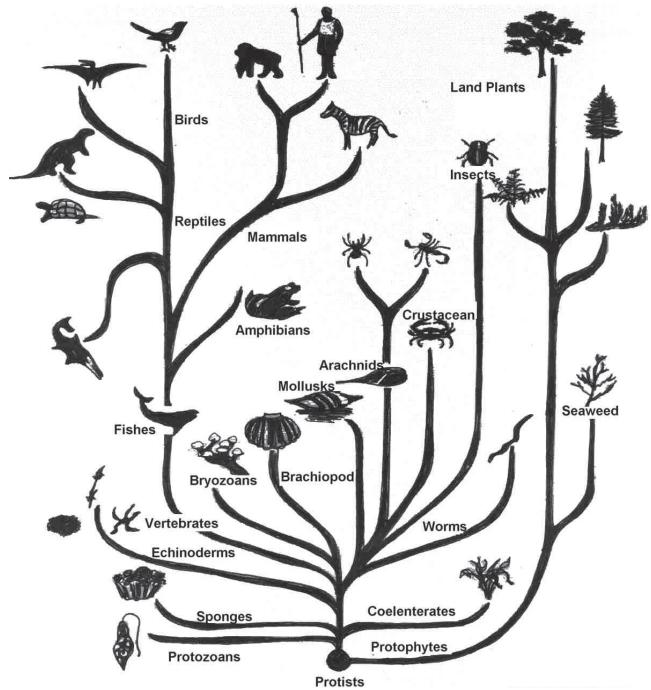
Bütün canlıların geçmişini ortak bir hücreye bağlayarak bir soy ağacı teşkil edip, canlıların silsile halinde birbirinden evrimleşme ile meydana geldiği görüşünün, son yapılan araştırmalarla bilimsel olmayıp tamamen hayali olduğu ve gerçekte bir ilgisinin bulunmadığı anlaşıldı.

RNA ve DNA dizilimleri metodunda bir organizmada bulunan bir gen paketi seçilir. Daha sonra bu genlerin, nükleotid dizilerinin analiz yapılır. Elde edilen bu diziler bir başka organizmanın gen dizilimi ile karşılaştırılır. Nükleotid dizilerinin benzerlik derecesine göre akrabalık oranlarına göre evrim soy ağacı teşkil edilir.

İlk olarak hayatın üç temel alanı; bakteri, arke ve ökarya ait genlerin dizilimiyle işe başlandı. Ancak bu genler, hayatın bu temel gruplarının ağaç benzeri bir model halinde çözümlenmesine izin vermiyordu. Mesela RNA, A türünün B türüyle C türünden daha yakın akrabalığını gösterirken, DNA'dan teşkil edilen bir ağaç bunun tam tersini veriyordu (Lawton, 2009).

Bu verilerden sonra biyokimyacı W. Ford Doolittle şöyle bir açıklama yaptı:

"Moleküler filogenistler, 'gerçek ağacı' bulmakta başarısız oldular. Bunun sebebi, yöntemlerinin yetersiz olması ya da yanlış genleri seçmeleri değil, hayat tarihinin bir ağaç şeklinde gelişmemiş olmasındandır" (Doolittle, 1999).

Şekil 4. Evrimcilerin hayali soy ağacı. Evrimcilerin iddiasına göre bütün canlılar tek hücreden evrimleşmiştir.

Evrimsel moleküler sistematikğin öncülerinden Carl Woese, bu uyumsuzluğun, ağacın her yerinde görülebildiğini dile getiriyor ve şöyle diyor:

“Filogenetik uyumsuzluklar, evrensel ağacın her yerinde, kökünden çeşitli taksonların içindeki ve arasındaki ana dallarda ve birincil gruplaşmaların oluşumuna kadar her yerde görülebilir” (Woese, 1998).

Aynı şekilde Graham Lawton da bitkilerin ve hayvanların soy ağacı tarzında bir gelişme göstermediğini şöyle dile getiriyor:

“Araştırmalar, hayvanların ve bitkilerin evriminin ağaca benzemediğini gösteriyor” (Lawton, 2009).

3.1.2.5. Moleküller ve morfoloji arasındaki uyumsuzluklar

Organizmaların dış yapısı ve vücut planı, o varlığını morfolojisini verir. Evrim soy ağaçlarının teşkilinde sadece DNA gibi moleküllerin karşılaştırılması yeterli değildir. Bunun yanında morfolojiye dayanan özellikler de dikkate alınır.

Yapılan çalışmalarda moleküle dayalı soy ağaçları ile morfolojiye dayalı soy ağaçları arasında da uyumsuzlukların olduğu gözlemlendi. Liliana ve arkadaşları, moleküler ve anatomiye dayanan soy ağaçları çalışmalarının birbirini desteklemediğini şöyle dile getirmektedirler:

“Morfolojik ve moleküler analizlerden elde edilen farklı moleküler dizi alt kümelerine dayalı ağaçlar arasındaki uyumsuzluk, hem karakterler hem de türler açısından veri kümeleri hızla genişledikçe yaygın hale geliyor” (Dávalos ve diğ., 2012)

Anatomik yapılara göre teşkil edilen memeli ağacı, insanları; fareler, sıçanlar ve sincaplar gibi kemirgenlere yakın akraba olarak yerleştiriyor. Ancak belirli bir DNA türü üzerinde yapılan çalışmalar bunun tersini ortaya koyuyor. DNA, insanların fillere daha yakın olduğunu gösteriyor.

Kısaca söylemek gerekirse bazı evrimcilerin tek hücreye dayandırarak canlıların silsile halinde birbirinden evrimle meydana geldiğini gösteren evrim soy ağacının gerçekte bir ilgisi yoktur. Tamamen hayal mahsulüdür, bilim dışıdır.

Şimdi her bir canlı türü, gerek bitki, gerek hayvan ve gerekse insan tek hücreden yaratılmaktadır. Geçmişte de her bir canlı türünün kendine özgü hücreden yaratılmış olması akla ve bilimsel düşünceye uygundur.

3.1.2.6. Cansız maddelerden ilk canlı nasıl meydana gelmiştir?

Şimdi bitkiler, hayvanlar ve insanlar tek hücreden yaratılıyor. Bunların her birinin atasını da geçmişte yine Allah tek hücreden yaratmıştır. Bütün canlıları silsile halinde birbirinden evrimleştiğini iddia etmek ispatlanabilir bir görüş değildir.

İnsan ve hayvanlarda beslenme yoluyla vücuda alınan cansız elementlerden şimdi de canlı sperm ve yumurta hücresi yaratılmaktadır. Bitkilerde de yine cansız elementlerden çiçek tozları polenlerin çimlenmesiyle canlı spermleri taşıyan polen hortumu ile çiçekteki cansız elementlerden canlı yumurta hücreleri meydana getirildiği gibi, ilk yaratılışta da cansız elementlerden canlılara geçişin benzer tarz olması mümkündür.

4. I. Zaman (Paleozoik) Fosilleri (550-260 milyon yıl)

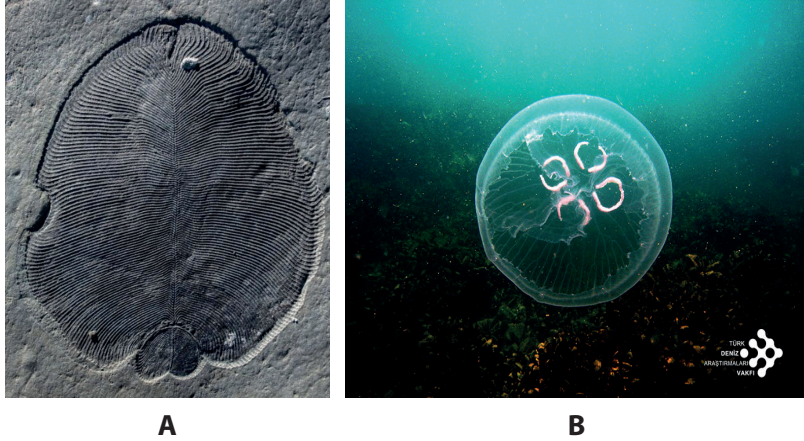
Bu zaman altı devreyi içine alır. Bunlar: 1. Kambriyan, 2. Ordovisiyen, 3. Silüriyen, 4. Devoniyen, 5. Karbonifer, 6. Permien.

4.1. Kambriyan Devri Fosilleri (550 – 430 milyon yıl)

Kambriyan devrinde günümüzden yaklaşık 550 milyon yıl önce başlamış, 430 milyon yıl önce sona ermiştir. Bu devrede denizde yaşayan omurgasızlardan gövdesi üç bölmeli olanlar (Trilobitler), yumuşakçalar-salyangozlar (Molluscular), dallı bacaklılar (*Brachiopod*'lar) süngerler, denizyıldızları ve deniz algleri gibi çok hücreli ve yüksek yapıları birdenbire yeryüzünde görünmektedir.

4.1.1. 558 milyon yıllık Denizanası fosili

Rusya'nın kuzeybatısındaki Beyaz deniz kıyılarında 2018 yılında bulunan 558 milyon yıllık halkalı denizanasına benzeyen fosil *Dickinsonia* olarak adlandırılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5.

A: Bilinen ilk hayvan fosili. 558 milyon yıllık.

B: Günümüzün Halkalı denizanası.

4.1.2. 2019 yılında Çin'de bulunan fosiller

Çin'in Hubei kentinde bir nehir kıyısında 2019 yılında yaklaşık 500 milyon yıllık Kambriyen dönemine ait 20 binden fazla fosil bulunmuştur. İncelenen türler arasında solucanlar, denizaneleri ve suyosunları vardır. Normalde fosilleşme şansı çok düşük olan yumuşak dokulu canlıların ani olarak tortu altında kaldığı ve bu sayede çok iyi korunduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Çin'de Kambriyen dönemine ait fosillerden bazıları.

4.1.3. 2018 yılında Almanya'da bulunan fosil

2018 yılında Almanya'nın güneyinde yapılan bir kazı sırasında kireçtaşında bulunan fosilin 150 milyon yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Bu fosilin Denizyıldızı'na yakınlığı düşünülmektedir (Şekil 7).

Şekil 7.

A: Almanya'da 2018 yılında bulunan ve Kambriyen devrine ait olduğu bildirilen *Ophiactis hex* türü.

B: Günümüz denizyıldızı.

Günümüzden 550 milyon yıl önce Kambriyan devrinde denizde yaşayan trilobitler, derisi dikenliler, brakiyopodlar, yumuşakçalar ve kordalılar gibi anatomik olarak kompleks yapılı ve farklı türler yer alır (Şekil 8).

Şekil 8. Brachiopod (Dallı bacaklılar).

Bunların ara form olma özelliği yoktur. Her birisi farklı bir yapıda canlıdır (Barnes, ve diğerl., 2001).

Evrimci bazı bilim insanları, çeşitli hayvan gruplarının mükemmel yapıları ile birden bir arada ortaya çıkmalarını evrimle açıklamanın mümkün olmadığını belirtirler.

McGill Üniversitesi'nden paleontolog Robert Carroll, **Ekoloji ve Evrimdeki Eğilimler** (Trends in Ecology and Evolution) adlı kitabında şunu dile getirir:

"Bu kısa zaman diliminde anatomik değişimi ve vücut planlarının bu kadar hızlı ortaya çıkmasını klasik Darvini süreçlerle veya bilinen diğer maddî mekanizmalarla açıklamak mümkün değildir" (Carroll, 2000).

Çok hücreli canlıların birdenbire ortaya çıkışı, "**Kambriyan patlaması**" olarak adlandırılır. Bu canlıların başında; süngerler, mercanlar, *Trilobit*'ler, *Brachiopod*'lar, Molluska'lar, *Echinoid*'ler ve *Arthropod*'lar gibi ileri derecede kompleks yapıya sahip omurgasızlar gelir (Cloud, 1973).

Prekambriyen'deki tek hücreli mikroorganizmalarla Kambriyen'deki bu ileri derecede kompleks yapıya sahip omurgasızlar arasında bir ilgi ve bağın olmadığına Guttman 1999 yılında neşrettiği biyoloji kitabında yer verir (Guttman, 1999).

Diğer taraftan Axelrod, George ve Kay gibi araştırmacılar, Kambriyen omurgasızlarının, geçit formu olmadan Prekambriyen sonunda birdenbire yeryüzünde göründüklerini belirtirler (George, 1960; Kay, M. and Colbert, 1965).

Richard Monestarsky de, yeryüzünde kompleks hayatın aniden ortaya çıktığını belirtir ve şöyle der:

"Günümüzdeki kompleks hayvan formları aniden ortaya çıkmışlardır. Bu gelişleri Kambriyen devrinin başına rastlar. Denizlerin ve yeryüzünün ilk kompleks yaratıklarla dolması bu devirde başlamıştır" (Monestarsky, 1993).

Evrimci İngiliz zoologlarından Richard Dawkins de, kompleks canlıların birden ortaya çıktığına şöyle işaret eder:

"Kambriyen tabakalarındaki omurgasız grupları, sanki hiçbir evrim tarihine sahip olmadan orada meydana gelmiş gibidirler. Tabii ki bu ani ortaya çıkış, yaratılışçıları memnun etmemektedir" (Dawkins, 1986).

Sonuç olarak, Kambriyan devrinde canlılar, öyle evrimcilerin iddia ettiği gibi, tek hücreliden çok hücreliye doğru tedrici bir geçiş göstermemektedir. Bu devirde görülen çok hücreli canlıların hem kendi aralarında benzerlik yoktur ve hem de kendilerinden önceki canlılarla bir benzerlik göstermezler. Her birisi doğrudan kendi genetik yapısında yaratılmıştır.

4.2. Ordovisiyen Devri (430-380 milyon yıl)

Hayat sadece denizlerde mevcuttur. Zırlı çenesiz balıklar (*Ostracoderm*'ler), *Trilobit*'ler çok gelişmiştir. Kafadan bacaklılar (*Cephalopod*'lar) sahaya hâkimdir (Şekil 9).

Şekil 9. A: Muş'ta bulunmuş 20 milyon yıllık kafadan bacaklı, deniz canlılarından.
B: Cephalopoda (Günümüz kafadan bacaklıları).

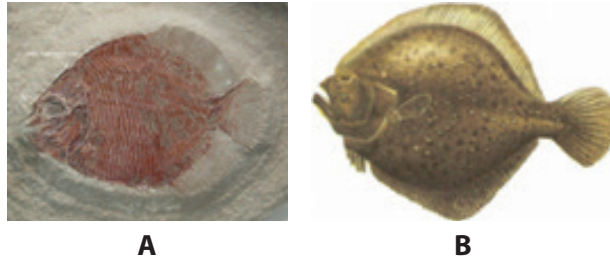
4.3. Siluriyen Devri (380-330 milyon yıl)

Karada bitkilerden Karayosunları ve Kibrit otları yaratıldı. Denizlerde omurgalılar yer aldı. Kara yosunlar günümüzdekiler ile büyük oranda benzerlik göstermektedir.

4.4. Devoniyen Devri (330-280 milyon yıl önce)

Balık devri olarak da bilinir. Tatlı su balıklarının çoğu bu devirde görülmüştür. İlk böcekler, örümcekler, eğreltiler, atkuyrukları yaratıldı.

İlk yaratılan kalkan balığı ile günümüzdeki kalkan balığı arasında büyük bir benzerlik vardır (Şekil 10).

Şekil 10. A: 320 milyon yıl önceki kalkan balığı.
B: Günümüzdeki kalkan balığı.

Aynı şekilde 163 milyon yıllık örümcek fosili ile günümüzdeki örümcek şekil itibarıyla büyük oranda benzemektedir (Şekil 11).

Şekil 11. A: 163 milyon yıllık örümcek.
B: Günümüzdeki örümcek.

4.5. Karbonifer (Kömürün Teşekkül Devri) (280-260 milyon yıl)

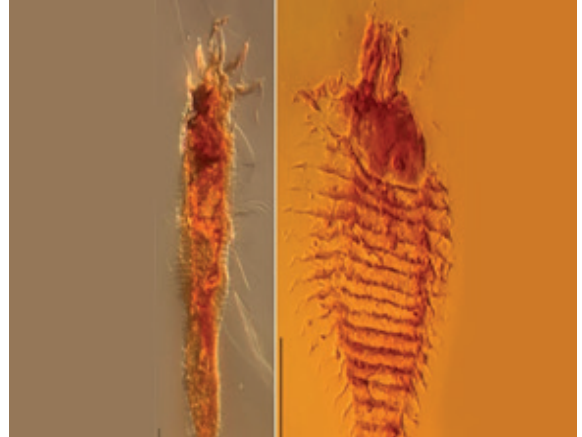
Eğrelti otları dev ağaçlar hâlinde gelişti.

4.6. Permiyen Devri (260-230 milyon yıl)

Trilobitler ve ortadan kalktı. Ammonitler (deniz yumuşakçaları) gelişti. Çamlar ortaya çıktı (Şekil 12). Pek çok böcek tipi yaratıldı (Şekil 13, 14, 15).

Şekil 12. Bolu'da 19 milyon yıllık çam ağacı fosili.

Şekil 13. 230 milyonluk böcek fosili.

A

B

Şekil 14. A: Mutemelen Permiyen devrine ait iyi korunmuş bir sinek fosili.
B: Günümüz yaban arısı.

A

B

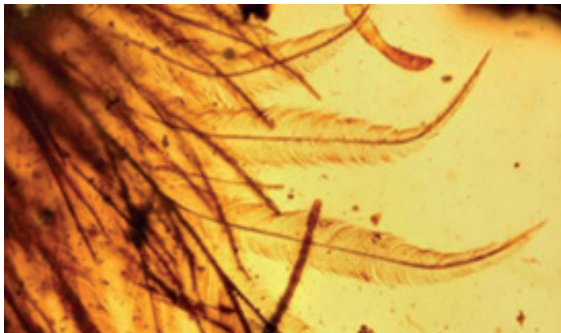
Şekil 15. A: 2013 yılında Çin'de bulunan 200 milyon yıllık Yusufçuk sineği fosili.
B: Günümüzdeki Yusufçuk sineği.

5. II. Zaman (Mesozoik) (230-75 milyon yıl)

Bu zaman üç devreyi içine alır. Bunlar: 1. Triyas, 2. Jura, 3. Kretase.

5.1. Triyas Devri (230-180 milyon yıl)

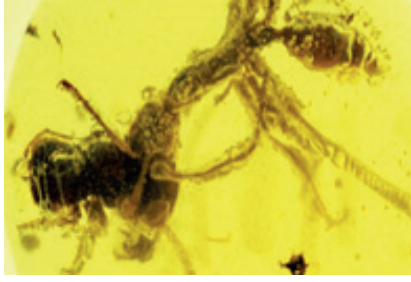
İlk dev dinazorlar görüldü. 2016 yılında Myanmar'da 99 milyon yıllık tüylü bir dinozora ait kuyruk korunmuş halde kehribar içinde bulundu (Şekil 16). Deniz sürüngenleri. Çıplak tohumlu bitkiler devri. Tohumlu eğreltiler ortadan kalktı. İlk karıncalar görüldü (Şekil 17).

A

B

Şekil 16. A: 99 milyon yıllık dinozor fosili. B: Elle çizilmiş dinozor resmi.

A

B

Şekil 17. A: 99 milyon yıllık karınca fosili. B: Günümüz karıncası.

5.2. Jura Devri (130-75 milyon yıl)

İlk memeliler ve dişli kuşlar, ilk kapalı tohumlular (Angiospermiler) görülmeye başlıyor. Arkeopteriks (*Archeopteryx*) ilk dişli kuşlardandır. Günümüzden takriben 135 milyon yıl önce yaşamış dişli kuşlardandır (Şekil 18)(Tatlı, 2018).

Şekil 18. a: Archeopteryx fosili. b: Elle çizilmiş şekli.

5.3. Kretase Devri (130-75 milyon yıl)

Bu devrede kara sürüngenleri, keseli ve plasentalı memeliler görüldü. Çiçekli bitkiler gelişti. Açık tohumlular (Gymnospermiler) azaldı.

6. III. Zaman (Senozoik) (75 Milyon- 60 Bin Yıl)

Bu zaman beş devreye ayrılır. Bunlar: 1. Paleosen, 2. Eosen, 3. Oligosen, 4. Miyosen, 5. Pliyosen.

6.1. Paleosen Devri (75-55 milyon yıl)

İlk memeli grubu balinalar denizde yaşamaya başladı (Şekil 19). Bütün dinazorlar ortadan kalktı. Subtropik ormanlar yaygınlaştı.

A

B

Şekil 19. A: Mısır'da bulunmuş 41 milyon yıllık olduğu tahmin edilen balina fosili.

B: Günümüzdeki balina.

6.2. Eosen Devri (55-35 milyon yıl)

Atlar ve günümüzün memeli ordoları yeryüzüne gönderildi.

6.3. Oligosen Devri (35-25 milyon yıl)

Çiçekli bitkiler, yapraklarını döken ağaçlar. İlkel maymunlar. Kedi, köpek ve ayılar yeryüzünde görüldü.

6.4. Miyosen Devri (25-12 milyon yıl)

Kemikli balıklar, dev köpek balıkları. Fırfırlı köpek balığı (*Chlamydoselachus anguineus*) derin denizlerde yaşar. İlk zamanlardan beri çok az değişime uğramıştır. Günümüzde de yaşamaktadır. Bunun için “yaşayan fosil” olarak adlandırılır (Şekil 20). Diğer taraftan otobur memeliler ve sedir ağaçları sahada yer aldı.

Şekil 20. A: 93 milyon yıllık fırfırlı köpek balığı fosili (*Chlamydoselachus anguineus*).

B: Günümüz fırfırlı köpek balığı.

6.5. Pliyosen Devri (12 milyon-60 bin yıl)

Ağaç eğreltiler ve dev köpek balıkları ortadan kalktı. Çeşitli Memeliler hâsıl edildi.

Bazı ateist evrimciler insanla maymunun ortak atası kabul ettikleri Australopithecus'un bu devirde yaşadığını ileri sürerler (Tablo 1).

Familiya	<i>Cercopithecidae</i>	<i>Pongidae</i>	<i>Hominidae</i>
Zaman			
Yakın Zaman 20.000 Yıl	Eski dünya maymunları	Orangutan (Pango) Şempanze (Pan)	Goril Günümüz İnsanı
PLEISTOSEN			Cro-Magnon Neanderthal
			Homo sapiens Homo erectus A. africanus
			A. robustus Homo habilis Australopithecus
Pliyosen (14 mily.)			Ramapithecus
Miyosen (25 mily.)			Pliopithecus Dryopithecus
Oligosen (38 mily.)			Aegyptopithecus Propliopithecus Parapithecus

Tablo 1. Bazı ateist evrimciler insanla maymunun ortak ataya sahip olduğu iddialarını doğrulamak için bu tabloyu teşkil etmişlerdir.

6.5.1. İnsanın maymunla ortak bir geçmişi ve bağı yoktur

Evrimsel bazı bilim insanları maymunla insanın ortak atasının bulunduğunu iddia etmekte buna delil olarak *Ramapithecus* ve *Australopithecus* fosillerini ileri sürmektedirler.

Parapithecus'lar hakkında bilgi, Mısır'da bulunmuş bir çene kemiğinden elde edilmiştir. Bunlar iki molar, yani ağzın en arkasındaki dişlerdendir. Ancak kendisinden sonra gelen maymunlarda görülen diş özelleşmesine sahip değildir. Bunun bir kolundan eski dünya maymunlarının, diğer kolundan da Oligosen'de *Propliopithecus* üzerinden Miyosen'de *Pliopithecus* ve buradan gibbon maymunlarının, Oligosen'deki *Aegyptopithecus* ve Miyosen'deki *Dryopithecus* üzerinden şempanze ve goril grubu maymunlarının hâsıl olduğu belirtilir.

6.5.2. Evrimcilerle yaratılışçılar arasında tartışmaya sebep olan fosil

İnsanla maymunun ortak atası olarak ileriye sürülen Miyosen'deki *Dryopithecus*'lardan Pliyosen'de *Ramapithecus*'ların hâsıl edildiği, bundan da *Australopithecus* ve *Homo erectus* grubunun meydana geldiği iddiasıdır.

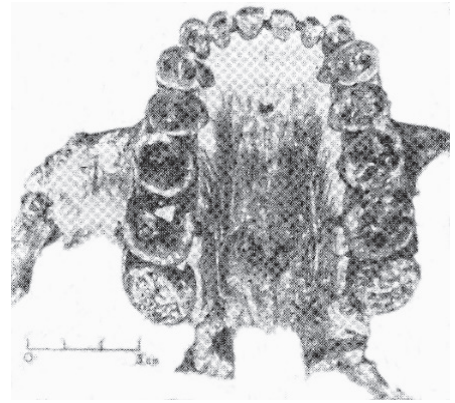
Evrimsi Katz, Oligosen devrinde bulunmuş olan ve *Parapithecus*'lara ait olduğu belirtilen iki azı dişinin hem çok yetersiz, hem de hangi canlı grubuna ait olduğunun tartışmalı olduğunu belirtirler (Katz, 1974).

Evrimsi Shipman da, *Parapithecus*'larda farklı canlılara ait küçük fosil parçalarının yanlışlıkla bir araya getirilmiş olduğuna dikkati çeker (Shipman, 1986).

6.5.3. *Ramapithecus* (uzun kollu maymun)

Çene kemiğinden bilinen ve günümüzden 14 milyon yıl önce Pliyosen'de yaşadığı varsayılan bu Primat, "maymun adam" olarak mütalaa edilir ve "*Dryopithecus*'tan türemiş olabileceği" ileri sürülür. Bunun çene parçalarından, dişlerin yuvarlaklaştığı, köpek dişlerinin nisbi olarak küçüldüğü ve üst kısmının yassılaştığı belirtilir. Çene, orangutan ve şempanzedeki "U" şeklinden ziyade, insanlardaki gibi parabolik olduğu ifade edilir (Şekil 21).

Bir hominid olarak kabul edilen *Ramapithecus* ile *Dryopithecus* (Fosil maymunlar)'a ait iki türün dişleri üzerinde 24 farklı ölçü yapılmış, elde edilen sonuçlar, Liberya'da benzer türlerden şempanzelerinkine karşılaştırılmıştır. Yirmi dört ölçüden 14'ü şempanzelerden daha küçük, birisi aynı, dokuzu daha büyük bulunmuştur. Neticede, yaşayan şempanzelerin diş ölçüleri arasındaki farklılığın, *Dryopithecus* ile *Ramapithecus* arasındaki daha fazla olduğu görülmüştür (Eckhard, 1972).

Şekil 21. *Ramapithecus*'a ait olduğu ileri sürülen parabolik çene.

Dolayısıyla sadece diş karakterlerine dayanılarak *Ramapithecus*'un Hominid grubuna dâhil edilmiş olması, onun durumunu tartışmalı hâle getirmiştir. Nitekim Habeşistan'da yüksek yerlerde yaşayan bir babon türü, *Theropithecus galada* kesici dişlere ve Afrika maymunlarındakinden nispeten küçük ön dişlere sahiptir. Oldukça sıkışmış ve yıpranmış yan dişleri, kuvvetli çiğneme kasları ve az derinlikte bir yüzü vardır. Bu konuda ihtisas sahibi Jolly ve Pilbeam, babon maymun türünün diğer bütün özelliklerinin *Ramapithecus* ve *Australopithecus*'la aynı olduğunu belirtirler (Jolly, 1979; Pilbeam, 1970).

Evrimsi Shipman ve Eckhard *Ramapithecus*'un hominid olmadığını, bu fosilin morfolojik, ekolojik ve davranış yönünden ileri yapılı maymunlardan şempanze veya gorile benzediğini kabul ederler ve bunun dik yürüdüğüne ait bir delilin bulunmadığını belirtirler (Shipman, 1986; Eckhard, 1972).

6.5.4. *Australopithecus* (Güneyin maymunu)

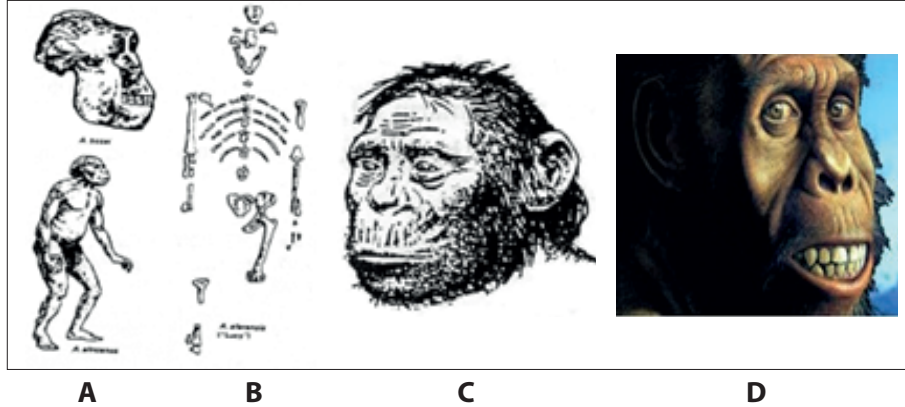
Bu isim, Doğu Afrika'da Louis Leakey ve diğer birçokları tarafından bulunmuş değişik fosillere verilmiştir. Dart tarafından bulunan fosiller "*Australopithecus africanus*" (Afrika adamı) olarak adlandırılmış, daha sonra *Zinanthropus*, *Paranthropus*, *Pleisanthropus*, *Telanthropus* ve *Homo habilis*'ler de bu gruba dâhil edilmiştir.

Australopithecus'un, iki-üç milyon yıl önce yaşadığı, dik yürüdüğü ve kaba aletler kullanan hominid bir varlık olduğu ileri sürülür. Beyin hacminin, bazı ileri yapılı maymunlardaki kadar, yaklaşık 500 cc, dişlerin ise *Ramapithecus*'unkilere benzediği dile getirilir.

Tanzanya'nın Olduvai Gorge bölgesinde Louis Leakey tarafından bulunan *Zinanthropus boisei*'nin, *Australopithecus robustus*'un bir varyetesi olduğu anlaşılmıştır. Bundan sonra *Australopithecus* iki tür altında gruplandırılmıştır. Birisi *Australopithecus africanus*, diğeri ise *Australopithecus robustus*'tur.

6.5.5. Australopithecus africanus (Afrika Adamı)

1924 yılında Dart tarafından Afrika'da bulunmuştur. Küçük diş, küçük çeneli ve ince yapılı olduğu, kafatası hacminin günümüz insanının yaklaşık 1/3'ü kadar, yani 500 cc, yaşının da 1,8-2,6 milyon yıl olduğu tahmin edilir (Şekil 22).

Şekil 22. Afrika Adamı (*Australopithecus africanus*) (Lucy Adamı).

A: Bu iskelettaki fosillerin her birisi farklı canlılara ait olduğu itiraf edilmektedir.

B: Bu iskelete dayanarak sol alttaki resim çizilmiştir.

C: İskelete dayanarak çizilmiş Afrika Adamı'nın kafa yapısı resmi.

D: Bilgisayarda çizilmiş hayali Afrika Adamı'nın kafa yapısı.

6.5.6. Australopithecus robustus

Australopithecus robustus 1959 yılında Leakey tarafından Tanzanya'da bulunmuştur. Çok kalın dişli, kalın çeneli, üst şakak kemikleri goril ve orangutanda olduğu gibi çıkıntılı olduğu bildirilir. Diş kemeri ve çene kavisinin ileri yapılı maymunlardan orangutan ve şempanzeye benzediği, kafatası hacmi 500 cc, yaşının da 2 milyon yıl olduğu ileri sürülmektedir.

6.5.7. Australopithecus grubunu değerlendirme

Australopithecus için ileri sürülen fosil materyallerin farklı canlılara ait olduğu hususunda bu sahanın uzmanları arasında görüş birliği vardır. Diğer taraftan eldeki fosil materyaller iki, bazen küçük bir materyalden ibarettir. Bunların bir türü temsil ettiğini savunmak, bilimsel değil, ideolojik bir davranıştır.

Kısaca söylemek gerekirse, *Australopithecus africanus*'a ait olduğu iddia edilen fosil materyal yetersizdir ve bir türü temsil etmekten çok uzaktır.

Australopithecus fosili üzerinde senelerce araştırma yapan Oxnard, bunların dik yürüyen bir varlık olmadığını belirtir. *Australopithecus africanus*'un el, bilek, ayak, omuz ve leğen kemikleri üzerinde Oxnard'ın yaptığı çok yönlü istatistiki araştırmalarla, bunların insana değil, orangutan ve şempanzeye benzediği anlaşılmıştır (Oxnard, 1975).

Hatta *Australopithecus africanus* üzerinde bir ekiple 15 yıl çalışmış olan Zuckerman'ın ifadesi oldukça kesindir. O, bu hususta şöyle der:

"*Australopithecus africanus*'un insanın atası olması imkânsızdır" (Zuckerman, 1970).

Montagu da kafa yapıları bakımından bütün *Australopithecus*'ların tamamen ileri yapılı maymunlar (apes)'a benzediğini belirtir (Montagu, 1957).

6.5.8. Homo Erectus Grubu

Java adamı, Nebraska Adamı, Piltdown Adamı, Pekin Adamı ve Neanderthal Adamı "*Homo erectus*" adı altında gruplandırılmıştır. Bunların takriben 500 bin yıl önce yaşadığı kabul edilir. Dik yürüdükleri, beyin hacimlerinin yaklaşık 1000 cc olduğu belirtilir. (Daha geniş bilgi için bkz. Tatlı, 2017)

7. IV. Zaman (Anthropozoik) (60 bin yıl- günümüz)

Bu zaman iki devirle temsil edilir. Bunlar: 1. Pleistosen, 2. Holosen

7.1. Pleistosen Devri (60-25 bin yıl)

Büyük memeliler ve birçok bitki.

7.2. Holosen Devri (25 bin-günümüz)

Günümüz hayvanı, bitkileri ve insan yaratıldı.

Niles Eldredge, pek çok memeli hayvan grubu da jeolojik devirler içerisinde birdenbire en mükemmel şekliyle yeryüzünde görüldüğüne dikkati çeker ve şöyle der:

“Yılan, kurt, timsah, atmaca, aslan, kurbağa, kaplan, kartal, tilki gibi etçil hayvan familyaları ile fareler, sıçanlar, sincaplar, kunduzlar, yarasalar, kirpiler, köstebekler, maymunlar, kediler, köpekler, atlar, sığırlar, geyikler, ceylanlar, kangurular, balinalar ve yunuslar gibi memeli hayvan sınıfları, her hangi bir geçiş formu olmadan birden bire yeryüzünde görünmektedir” (Eldredge, 1982).

8. Sonuç

Yeryüzü jeolojik olarak beş zamana ayrılır. Bunlar: İlk zaman, Birinci zaman, İkinci zaman, Üçüncü zaman ve Dördüncü zaman. Bu zamanlar da kendi içinde devirlere ayrılır.

Sözü edilen devirler içinde canlıların hem çeşitlendiğini hem de organizma bakımından yüksek yapılara sahip olduğunu görüyoruz. Aynı zaman dilimi içinde bulunan canlıları sahip oldukları yapı ve fonksiyonları bakımından birbirlerinden farklı oldukları gibi, kendilerinden sonraki devirlerde de bu farklılığın devam ettiğini ve her bir canlı grubunun yeryüzünde ilk yaratıldığı andan itibaren genelde büyük bir değişiklik geçirmediğini günümüze ulaştığına şahit oluyoruz.

İnsanla maymunun ortak atası olarak ileri sürülen Üçüncü zamanın Pliyosen devrinde *Ramapithecus*'lara ve Dördüncü zamanın Pleistosen devrinde *Australopithecus*'lara ait olduğu varsayılan fosillerin gerçekleri yansıtmadığı, bunların hayali varlıklar olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (XIII,314; XIV,49; XVI, 252; II, 323) ve Hâkim en- Neysâburî'nin el-Müstedrek (IV, 160).
- Barnes, R.S.K. Calow P. and Olive, P.J.W. The Invertebrates: A New Synthesis, pp. 9-10 (3rd ed., Blackwell Sci. Publications, 2001.
- Bliss, R. B. and Parker, G. E. Origin of Life. California. 1979.10-12.
- Carroll, R. L. "Towards a new evolutionary synthesis," Trends in Ecology and Evolution, 15(1):27-32, 2000.
- Clark, A.G. Throught a Glass Darkly: Conceptual Issues in Modern Human Origins Research, s.60-76, 1997.
- Cloud, P. Pseudofossils, A Plea For Caution. Geology. November. 1973, P. 123.
- Dávalos M. L, Andrea L. Cirranello, Jonathan H. Geisler, and Nancy B. Simmons, "Understanding phylogenetic incongruence: lessons from phyllostomid bats," Biological Reviews of the Cambridge Philosophical Society, 87:991-1024, 2012.
- Dawkins, R.The Blind Watchmaker. London,W.W. Norton, 1986, s. 229.
- Dayson, F. Origin of Life, Cambridge University Press CB2 2RU, UK, 1999, sayfa 23.
- Doolittle W. F. "Phylogenetic Classification and the Universal Tree," Science, 284:2124-2128, June 25, 1999.
- Eckhard, R.B. Population Genetics and Human Origins. Scientific American. 1972, Vol. 226.
- Eker. Z. Kâinatın İlk Saniyeleri ve Hayatın Başlangıcı. Editör Âdem Tatlı. Bilimlerin Işığında Yaratılış. Üsküdar Üniversitesi yayını, ikinci baskı İstanbul, 2017, s. 57-76.
- Eldredge, N. The Monkey Business: A Scientist Looks at Creationism. New York: Washington Square Press, 1982, 65.
- Ernst Mayr, What Makes Biology Unique? Cambridge University Press, 2004, p. 198.
- Gee, H. In Search of Deep Time: Beyond the Fossil Record to a New History of life. New York: The Free Press, 1999, s. 23, 32, 113, 116-117, 202.
- George, T.N. Fossils in Evolutionary Perspective. Science Progress. 1960, Vol. 48, January, p.5.
- Gribbin, J. Carbon Dioxide, Ammonia and Life. New Scientist. Vol.94. May 13. 1982, p.143.
- Guttman, B. S. Biology. Boston: WCB/ McGraw-Hill, 1999, s.718.
- Hawks, J. Keith Hunley, Sang-Hee Lee, and Milford Wolpoff, "Population Bottlenecks and Pleistocene Human Evolution," Journal of Molecular Biology and Evolution, 2000, 17(1):2-22.
- Katz, S. H. Biological Anthropology. Readings from Scientific American. San Fransisco, 1974.
- Kay, M. and Colbert, H.E. Stratigraphyand Life History. New York. John Wiley and Sons. 1965, p.102.
- Lawton, G."Why Darwin was wrong about the tree of life," New Scientist, January 21, 2009.
- Monestarsky, R. Mysteries of the Orient. Discover, Nisan, 1993, s. 40.
- Montagu, A. Man: His First Million Years. Word Publishers. Yonkers. 1957, p.51-52.
- Oxnard, C. The Place of the *Australopithecines* in Human Evolution: Grounds for doubt? Nature. 1975, Vo1.258. p.389-395.
- Pilbeam, D. R. Gigantopithecus and Origins of Hominidae. Nature. 1970, Vo1.225. p.518.
- Pilbeam, D. American Scientist, sayı, 66, 1978, s. 379.
- Schiller, R. New Findings on the Origin of Man. Reader's- Digest. 1973, August, p.89-90.
- Shipman, P. Baffling Limb on the Family Tree. Discover, 1986, September.
- Jolly, C.J. Man. 1970, Vol.5. p.5.
- Shipman, P. Baffling Limb on the Family Tree. Discover, 1986, September.
- Tatlı, Â. Vd., (2017) Evrime delil olarak ileriye sürülen ara (geçiş) formları, I. Uluslararası yaratılış Kongresi, 30 Kasım-2 Aralık 2017, s. 727-751. Harran Üniversitesi Şanlıurfa, Türkiye.

Tatlı, Â. Evrim ve Yaratılış. Hilal Ofset Isparta Beşinci baskı, 2018, s. 45-54.

Tatlı, Â. İnsanlık Tarihi Boyunca Biyoloji Felsefesi. Hilal Ofset Isparta İkinci baskı, 2022.

Theo Koupelis. In Quest of the Universe, 7nci baskı, Jones & Bartlett Learning; 5 Wall Street, Burlington, MA,01803, January 10, 2013, sayfa 528.

Woese, C. "The Universal Ancestor," Proceedings of the National Academy of Sciences USA, 95:6854-9859, June, 1998.

Zuckerman, S. Beyond the Ivory Tower. Toplinger Publ. Co. New York. 1970, pp. 11-12, 64, 75-94.

(<https://khosann.com/il-kanlilar-ne-zaman-ve-nasil-ortaya-cikti/>) (Şubat.2024).

Şekil 1. <https://bilimpro.com/2017/03/02/dunyadaki-en-eski-fosiller-bulundu/> (Mayıs, 2024).

Şekil 3: <https://arkeofili.com/dunyadaki-yasamin-en-eski-kaniti-avustralyada-bulundu/> (Haziran, 2024)

Şekil 5. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45601186>

Şekil 6. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47684620#:~:text=Bilim%20insanlar%C4%B1%2C%20%C3%87in%20Hubei,b%C3%BCy%C3%BCleyici%22%20bir%20ke%C5%9Fif%20oldu%C4%9Fu%20belirtiliyor>

Şekil 7. <https://www.tv100.com/155-milyon-yil-oncesine-ait-fosilin-inanilmaz-bir-ozelligi-ortaya-cikti-dunyadaki-ilk-ornegi-o-bir-hayvanda-daha-bu-ozellik-yok-galeri-755645>

Şekil 8. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwiki%2FSpiriferida&psig=AOvVaw2PKruKbfcC3iFPbwe5zqEt&ust=1719582815977000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBEQjRxqFwoTCNDK7rz3-4YDFQAAAAAdAAAAABAJ>

Şekil 9. <https://www.posta.com.tr/video-havuzu/musta-20-milyon-yillik-deniz-canlilari-fosili-bulundu-2649018>

Şekil 12. https://www.aa.com.tr/uploads/userFiles/52f7c4d2-852f-4a9e-b343-be9ef8b66754/2020%2F08%2Ffosil_orman_2.jpg

Şekil 13. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.trthaber.com%2Fhaber%2Fbilim-teknoloji%2F230-milyon-yillik-bocek-fosilleri-bulundu-53510.html&psig=AOvVaw3YIq5CxyVZw_TJ2zhS2SMM&ust=1719580578271000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBMQjhxqFwoTCKDe5uD1-4YDFQAAAAAdAAAAABAE

Şekil 14. A https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/Contents/2012/08/02/thumbs_b_c_5c833d2b87bb570238c42fec6db9cc44.jpg

Şekil 14. B: <https://www.assets.envu.com/-/media/prfturkey/problem-images/pests/wasps---vespula-vulgaris.ashx>

Şekil 15. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/cin-de-bulunan-yusufcuk-fosili-200-milyon-yasinda/843156>

Şekil 16. <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2017/01/18/kehribar-icinde-cok-iyi-korunmus-bir-dinozor-kuyrugunu-bulundu/>

Şekil 17. A: <https://i.arkeolojikhaber.com/images/2020/33/29268.jpg>

Şekil 17. B: <https://media.istockphoto.com/id/136486605/tr/foto%C4%9Fraf/ant-on-grass.jpg?s=612x612&w=0&k=20&c=ZluysfPwlVO3JB90GLaVsVDODM0PWtZ4jZzX9O7q3Hs=>

Şekil 19. A: <https://trthaberstatic.cdn.wp.trt.com.tr/resimler/2092000/2092288.jpg> (Temmuz. 2024).

Şekil 19. B: <https://www.shutterstock.com/image-photo/whale-large-marine-mammal-known-600nw-2477998469.jpg> (18. Temmuz. 2024).

Şekil 20. A: <https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/TBzY1etq50u02c2lZcqiiQ.jpg?width=960&mode=crop&scale=both> (14. Temmuz. 2024).

Şekil 20. B: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Chlamydoselachus_anguineus2.jpg/1024px-Chlamydoselachus_anguineus2.jpg (17. Temmuz. 2024).

HZ. ADEM'İN ÜÇ KADEMELİ YARATILIŞI İLE İNSAN TÜRÜNDE BEŞ TİP YARATMANIN TEMELLENDİRİLİŞİNE BİYOLOJİK BİR BAKIŞ¹

A BIOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE CREATION OF HUMAN SPECIES AT THREE STAGES AND IN FIVE TYPES

Bahri TAYRAN²

ÖZET

Kur'an'da Allah'ın yaratma fiilinin tek sahibi olduğu bildirilirken bazen de Allah'ın yaratıcı Esmâ-i İlahiyeleri zikredilir. Nitekim Allah kendisini "Her şeyi yaratan" (Enam, 6/102) ve "Yaratılışın her çeşidini bilen" (Yasin, 36/79) olarak tanıtmaktadır. İnsan türünün yaratılışına "Bütüncül bir yaklaşım" ile baktığımızda 100'den fazla ayet, yaratılış anlamına gelen 20'den fazla fiil ve 50-60 arasında isimlendirme ile çok geniş kapsamlı bir yaratma biyolojisi verilmektedir. Bu makalede Kur'an'da bildirilen sadece insan türünün 5 tip yaratılışı incelenecektir.

Hız. Âdem "çamurdan insan heykeline ruh üflenip yaşayan can" olarak yaratılmadığı gibi "üç kademeli" bir süreçle yaratılmış olmasına rağmen bu durum tefsirlerde henüz yer almamaktadır. Halbuki Allah meleklerle "çamurdan bir beşer yaratmakta olduğunu, onu tesviye edip ruhundan üfleyeceğini..." (Sad, 38/71-72), bir başka ayette ise "salsaldan hame-i mesnundan bir beşer yaratıp onu tesviye ettikten sonra ruhundan üfleyeceğini." (Hicr, 15/28-29) bildirmiş olduğunu biz insanlara da bildirmektedir. Kur'an'ın sunduğu "Üç kademeli yaratmaya" bir de hücre üzerine kurulu olan biyolojik açıdan yaklaşıncaya, can alıcı sorular tek hücreli ve çok hücreli dönem (Tesviye) üzerinden şöyle gelmektedir: Hız. Âdem, eşi, nesilleri ve Hız. İsa'nın vücutları hücrelerden inşa edildiğine göre ilk başlangıçtaki "zigot kapasiteli kök hücreleri" kendilerine özgü farklı bir şekilde nerede ve nasıl yaratılmıştır? Ve nihayet kıyamet sonrası bütün insanların tekrar yaratılışlarının mezarlarından "çekirgeler gibi" çıkacakları bildirilmektedir ki bu zigot ve embriyonun yumurta içindeki çoğalma ve değişiminin insanlar için de geçerli olduğunu bildirmektedir. "İkinci kademe yaratma olan Tesviye süreci nutfe, alaka ve mudga dönemlerini taşımaktadır. Bu durumda karar-ı mekin'deki Âdem'in yaratılışı ile rahimlerdeki neslinin yaratılışı üç dönemle isimlendirilmesi yaratma sisteminin çoğalan ve değişen hücreler üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.

Şimdi Allah'ın usulü olarak 5 tip insana, benzer şekilde uygulanan üç kademeli yaratmayı kısaca tanıyalım.

Birinci kademe yaratma: Beş farklı yoldan zigot kapasiteli kök hücrelerin yaratılış alanıdır. Yaratıcı İrade, insan türünde beş tip yaratılışı takdir ederken işte bu birinci kademe yaratma sonucu olan ve farklı usulleri uygulayarak "zigot kapasiteli kök hücreler" ile temellendirmiştir. Buna göre: 1. Hız. Âdem'in topraktan nefsi-i vahide hücrelerine ve ondan çok hücreli tesviye dönemine geçilmesi, 2. Eşinin de (Havva) nefsi-i vahide'den yaratılması ve tesviye dönemine geçilmesi, 3. Hız. İsa'nın sadece annesinden erkek zigotunun yaratılması, 4.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Hız. Âdem'in Üç Kademeli Yaratılışı ile İnsan Türünde Beş Tip Yaratmanın Temellendirilişine Biyolojik Bir Bakış" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr. Mikro ve Moleküler Biyoloji Enstitüsü, Hohenheim Üniversitesi, Stuttgart, Almanya. E-Posta: b.tayran@gmail.com

Âdemoğlunun Âdem ve Eşinden gelen cinsiyet hücrelerinden zigot ve ondan tesviye dönemine geçilmesi, 5. Ölen insanların kıyamet sonrası kendi mezarlarından “çekirgeler gibi çıkarılmasından” (Kamer, 54/7) yaratmalar ile hepsi için tek bir ifade olarak “zigot kapasiteli kök hücrelere” farklı yollardan ulaşıldığını göstermektedir.

İkinci Kademe Yaratma: Tesviye Etme. Biyolojik olarak İnsan vücuduna ait “tesviye edilme”nin büyük alanı, vücudun dış görünümünü veren simetrik yapı ve şekli ile tüm organların altı çeşit farklı özelliklerle dizayn edilmesidir. Bunlar, organların sayısı, vücuttaki yerleri, büyüklükleri, şekilleri, fizyolojik aktiviteleri ve aralarındaki koordinasyon olmak üzere vücudun sistemlerine kavuşma olayıdır.

Üçüncü Kademe Yaratma: Ruhun tesviye dönemi sonunda üflenerek yaratılmasıdır. Büyük sonuç olarak Kur’an öğretisinde, insan sadece tek hücreli bir canlı gibi tek kademeli bir yaratma ve bitkiler gibi sadece iki kademeli bir yaratma ile değil, bunlara ilaveten ruhun yaratılışı ile üç kademeli bir yaratmadan geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan türünde üç kademeli yaratma, hame-i mesnun, nefis-i vahide, beş tip insan

ABSTRACT

In the Qur’an, while Allah is announced as the sole owner of the act of creation, sometimes Allah’s creative Divine Names are also mentioned. Indeed, Allah introduces Himself as “The Creator of everything” (An’am, 6/102) and “The One who knows every kind of creation” (Ya-Sin, 36/79). If we look at the mentioning of the creation of the human species in the Qur’an in a “holistic approach,” we observe that in more than 100 verses, over 20 verbs and 50 names meaning creation, present a very comprehensive biology of creation. In this article, only the five types of creation of the human species reported in the Qur’an will be examined.

Adam was not created as “a human statue made of clay into which a soul breathed into”, but he was created through a “three-stage” process, which is not yet included in the commentaries. However, Allah informs the angels, “I am creating a human being from clay, whom I will proportion and breath into him of My soul...” (Sad, 38/71-72). In another verse, Allah informs us humans, “I am creating a human being from sounding clay, from black mud fashioned into shape; when I have proportioned it and breathed into it of My soul...” (Hijr, 15/28-29). When we approach the “three-stage creation” presented by the Qur’an from a biological perspective, which is based on cells, critical questions arise regarding the single-cell and multi-cell stages (Smoothing) as follows: Since Adam, his spouse, their descendants, and the body of Jesus were all constructed from cells, where and how were the “stem cells with zygote capacity” at the initial stage uniquely created? Finally, it is stated that after the resurrection, all humans will be resurrected from their graves “like locusts,” indicating that the multiplication and transformation of the zygote and embryo within the egg are also applicable to humans. The second stage of creation, i.e., the Smoothing process, encompasses the periods of nutfe, alaka, and mudga. In this case, the creation of Adam in ‘a safe lodging/depository/resting-place’ and the creation of offspring in wombs are named with three stages, indicating that the creation system is based on multiplying and changing cells. Now, let’s briefly analyze the three-stage creation, similarly applied to five types of humans.”

The first stage of creation: It is the creation area of stem cells with zygote capacity through five different ways. The Creator Will, while ordaining five types of creation in the human species, has based it on “stem cells with zygote capacity”, which is the result of this first stage of creation and by applying different procedures. Accordingly, 1. Adam’s creation from the earth to the cell of Nafsah Vahide (single soul) and the transition from it to the multicellular leveling period, 2. The creation of his wife (Eve) from Nafsah Vahide and the transition to the leveling period, 3. The creation of the male zygote of Jesus from his mother alone, 4. The creation of human descendants from the sex cells of Adam and his wife, and the transition from that to the period of maturation, 5. The creation of the dead people from their graves at the Resurrection “like locusts” (Qamar, 54/7). There is a single expression for all of them, which shows that the “stem cells with zygote capacity” are reached through different ways.

Second Stage of the Creation is Smoothing. Biologically, “smoothing” is realized in the human body as the extensive arrangement of all organs in a symmetric structure and form that give the body its external appearance and with six different characteristics including the number of organs, their locations in the body, their sizes, shapes, physiological activities, and the coordination among them, all of which constitute the body’s systems.

Third Stage of Creation: The Creation of the soul through breathing at the end of the smoothing period. The conclusion in the Qur’anic teaching is that: Man is neither a product of a one-stage creation as in a single-celled creature, nor a product of a two-stage creation as in plants but goes through a three-stage creation with the creation of the soul as well.

Keywords: Three stages of creation in the human species, hame-i mesnun, nafsah vahide, five types of human beings

1. Giriş: Hz. Âdem ve Havva'nın Yaratılışına Yakın Tarih İtibarıyla Kısa Bir Bakış

Kur'an tefsirlerinde Hz. Âdem ile eşi Havva'nın yaratılışı ve nesil vermeleri için geçmişte yapılan yorumlarla bugün yapılanlar arasında dikkate değer bir fark görülmemektedir. Benzer yorumların tekrarı ile yeni sonuçlara ulaşmak da mümkün değildir. Hz. Âdem için 25 ayet ve eşi olan Havva için üç ayet ile "*nefs-i vahide'den*" yaratılışı anlatılmasına rağmen biz Müslümanların neredeyse tamamı Âdem'in topraktan ve çamurdan, eşinin de onun kaburgasından yaratılmış olduğu görüşü ile yetinmiş gözükmemektedir. Bu Kur'an'a büyük haksızlıktır, çünkü Kur'an bize ilk insan için "topraktan ve çamurdan yaratmanın yanında 6 tane daha isimlendirme ile birinci kademenin sonu olan topraktan ilk insan hücresi alanında ve anlamında çok geniş bilgiler vermektedir. (Tayran, 2019). Sorun işte burada olup bütün canlıların tek hücreli ve çok hücreli diye ikiye ayrıldığı ve bütün çok hücrelilerin bir tek hücreli dönemin olması gibi bir öneme sahipken "hücrenin bir sistem halinde" tefsirlerde yer almaması büyük bir eksikliktir. Onun için tefsirlerde öne çıkmayan bilgiler de dikkate alınarak biyolojideki karşılıkları tespit edilip yeni bir harmanlama yapılmıştır. Şimdi burada geçmişteki Kur'an tefsirlerinin geniş bir özetine girmeden yakın tarihe ait çalışmalarda ilahiyatçı görüşlerden alıntılarla yetineceğiz, çünkü onlar yeni yorumlarını geçmişte de dikkate alarak sunmaktadırlar.

Hayrettin Karaman (1934-) ve arkadaşları tarafından yazılan Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir'de, Âdem'in yaratılışından bahsedilen Hicr, 15/26-29 ayetleriyle ilgili olarak, "Yaratılıştaki tesadüfe ve tanrısız bir tekamüle yer yoktur... Konunun dini ilgilendiren yönü budur. Bundan ötesinin aydınlatılması insanoğlunun, ihtiyaç duyduğu ve başarabildiği kadarıyla kendi çabasıyla antropolojide ve genel olarak bilimde sağlayacağı ilerlemeye kalmıştır. Bu konuda da henüz kesin bilimsel bir sonuca varılmış değildir." demektedirler. (Karaman, 2003, cilt 3, s. 348)

Hz. Âdem'in yaratılışı konusunda Celal Yeniçeri (1943-2021) bir nevi ilahiyatçılar açısından gelinen noktayı şöyle ifade etmektedir: "Kur'an'da İnsan heykelini oluşturan balçığın bir çömlek kuruluşundaki durumuna değinilir." (Rahman, 55/14). (Yeniçeri, 2006, s.365) Bu son safhadan sonra toprak ve çamura ait bütün safhalar bitmiş ve insan heykeli artık bütün bu merhaleleri geride bırakarak kanlı canlı etten ibaret bir bünye özelliğini kazanmıştır." (Yeniçeri, 2006, s.368). Bu ifadelerde "toprak heykelinin kanlı canlı olması" nın yazıldığı kadar anlaşılma ve kabulü kolay değildir, çünkü çamurdan ibaret bir heykel nasıl farklı hücrelere, doku ve organlara kavuşabilir? Yeniçerin son ifadeleri şöyledir: "Kur'an'da ilk insan hakkında verilen bunca temel bilgiye rağmen gene de onun yaratılışı ve hayatı sırlarla doludur. Ve biz burada Kur'an ve hadisler doğrultusunda sadece bazı tahminler yürütüyoruz." (Yeniçeri, 2006, s.368) Bu çıkmaz sokak ancak üç kademeli yaratılış kuralı (Tayran, 2019) ile mükemmel açılımlara kavuşmaktadır.

Hamdi Yazır (1877-1942) 1936 yılında ilk baskısı yapılan tefsirinde *hame-i mesnun'un*, diğer bütün tefsirlerde "civık, kokar, siyah çamur" şeklindeki ifadeye görüş olarak yer verse de kendi görüşünü ise "insan tohumu olan *nutfe*" olduğunu söyler (Yazır, 2001. Kur'an Dili, 5. Cilt s.230).

Bediüzzaman Said Nursi (1878-1960) 1916 yılında kendi orijinal Arapçası ile ilk baskısı yapılan "İşaratü'l-İ'caz" adlı eserinde, Hz. Âdem'in yaratılışını "Âdemi halketti, tesviye etti, cesedine nefh-i ruh etti, terbiye etti, sonra esmayı talim etti ve hilafete namzed kıldı" olmak üzere altı kademe ile kategorize etmiştir. (Nursi, 2015, 662).

Bahri Tayran "*Kur'an ve İlim cevap veriyor: İlk İnsan Nasıl Yaratıldı?*" (Tayran, 1990, s.21-34) adlı makalesinde Hz. Âdem'in yaratılışını mevcut alt bölümler arasında "Cansız maddelerden İlk Canlı Hücrelerine: *Salsal'dan hame-i mesnuna*" ve "*hame-i mesnundan ilk insana*" olmak üzere iki alt başlık olarak incelemiştir. Yine Bahri Tayran'ın II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan "Âdem'in *karar-ı mekin'de Üç Kademeli Yaratılışı*" başlıklı çalışması Hz. Âdem'in çamurdan hücreye olan önemli tespitinin açılımını yapmıştır. (Tayran, 2019) Böylece ifade edebiliriz ki, üç kademeli yaratma ile yaratılış ayetlerini yorumlamanın getireceği doğru tespitler için yeni bir kriter ve metot olarak aşağıda tespit edildiği gibi Kur'an müfessirlerinin ilgi alanına dahil olacağını ümit etmekteyiz.

Hz. Âdem'in kaburgasından eşi olarak Havva'nın yaratılması Tevrat'ta açıkça zikredilmektedir (Tekvîn, 2/18-23). İslam literatürünün Hadis kaynaklarında Tevrat'takine benzeyen "kaburga kemiğinden yaratma" ve "kadın kaburga kemiği gibidir" (Ağırman, 2001) olmakla iki farklı ifade bulunmaktadır. Kur'an'da ise "ey insanlar sizi *nefs-i vahideden* yaratan (haleka) ve ondan eşini yaratan (haleka)..." (Nisa, 4/1) ayetinde eşin *nefs-i vahide'den* yaratıldığı "haleka fiiliyle" bildirilirken ikinci bir fiil olan ve "yapmak" anlamındaki "ce'ale" ile iki ayrı ayetle "eşinin *nefs-i vahide'den* yapıldığı (A'raf, 7/189) ve "sonra ondan yani *nefs-i vahideden* eşini yaptı" (Zumar, 39/6) diye bildirilmektedir. Onun için "kaburga kemiği üzerinden eşinin yaratılışına açıklama getirme dönemini yitirmiştir. Burada üç kademeli yaratmayı bildiren Kur'an'dan yararlanarak *nefs-i vahide* ile bildirilmektedir. Zamanımızda Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili ilahiyatçıların araştırmalarında en çok dikkatimizi çeken hücrelerden inşa edildiği kesin olmasına rağmen yaratılıştaki hücreye yer verilmeyiştir.

Kur'an bize 20 kadar ayetle Hz. Âdem'in yaratılışını, 3 ayetle Hz. Havva'nın yaratılışını, 40 kadar ayetle Âdem ve Havva'nın nesil vermesini, 7 kadar ayetle Hz. İsa'nın yaratılışını ve 50 kadar ayetle Ba's-ü ba'de'l-mevt denen ölüm ve kıyamet sonrası bütün insanların aynı anda tekrar yaratılmalarını zengin bir donanım ile sunmaktadır. Böylece 125 kadar ayet ile ilahi program, insan türünde 5 farklı yaratılış olduğu ve bunlardan üçünün geçmişte Hz. Âdem, Havva ve Hz. İsa için uygulandığı, dördüncünün Âdem ve Havva'nın ilk nesli vermesinden itibaren kıyamete kadar devam etmekte olan yaratma olduğu bildirilmiştir. Beşinci yaratma ise kıyamet sonrası çekirgeler gibi tekrar yaratılışımız olacaktır. Bu beş tip yaratmanın sunulduğu, uygulandığı 125 civarında ayet ve bunlarda bulunan 60 kadar isim ve 30 kadar yaratma konulu fiil ile çok geniş bir yelpazede bilgi verilmektedir. Buna rağmen tefsir ana bilim dalı hocalarından M. Öztürk (2015, s.113) "Kur'an yaratılışı modern çağdaki insanların bilimsel bilgi düzeylerine göre değil, ilk muhatapların dil, bilgi ve kültür kodlarına uygun biçimde anlatmıştır... Tartışma götürmeyen husus ise yaratılışla ilgili ayetlerin bilgi vermek için değil tevhid inancını pekiştirmek için inzal edildiği gerçeğidir.". Böyle bir kanaat beyanı "kendi şahsi görüşü" olarak ifade edilmeliydi. Yoksa genel anlamda Kur'an'daki yaratma "bilimsel bilgi düzeyinde değildir" talihsiz bir ifade olarak bu görüşe katılmıyoruz. Ancak bu tür kanaatlerin Kur'an'da sunulan yaratmanın henüz müfessirlerce yeterince ortaya konulamamasına dayandığı da bir gerçektir. Bunun önemli nedenlerden birisi bir müfessir ve bir araştırmacı için ayetlerdeki fiiller, isimler, sıfatlar gibi kelimelerin sözlük anlamlarının, yaratılmakta olan insanda işaret ettiği gerçek karşılıklarının yanı sıra saha bilgisiyle örtüşmesi sağlanmalıdır. Müfessirler yapabileceklerini yapmışlardır. Eksik olan taraflardan biri Âdem ve Havva'nın da vücutlarının üç kademeli yaratıldığı Kur'an'da meleklerle bildirilmesine rağmen tefsirlerde henüz yer almadığıdır. Âdem ve Havva'nın vücutları hücrelerden inşa edildiğine göre bu hücrelerin nerede, ne zaman ve nasıl yaratıldığı bilinmesidir. İşte bu çalışma saha bilgisiyle ayetlerin ve tefsir bilgileri ile biyolojinin buluştuğu, kesiştiği ve iki farklı alanın bulgularının ortak bileşkesi olarak ortaya konulması gerektiği inancıyla yapılmıştır.

2. İnsan Nevinde Üç Kademeli Olmak Üzere 5 Tip İnsan Yaratılışı ve Sürdürülmesinde 7 Temellendirme

Bu yaratılış ayetlerinde iki konu var ve birincisi Âdem, Havva, Nesil vermeleri, Hz. İsa ve öldükten sonra tekrar yaratılma (Ba's-ü ba'de'l-mevt) olarak 5 farklı tarzda yaratmanın yapıldığıdır. İkinci olarak bu 5 tip insan için üç kademeli yaratmanın uygulandığı ve farklılığın birinci kademede görüldüğüdür. Şimdi bu büyük çerçeveyi biraz açalım ve "Allah insanları dört tarzda yaratmıştır: Birincisi; Hiç yokken topraktan erkek yaratmış, Hz. Âdem gibi, ikincisi; anasız babasız, erkekten dişi yaratmış, Havva validemiz gibi, üçüncüsü; sadece dışiden erkek yaratmış, Hz. İsa'nın babasız yaratılması gibi, dördüncüsü; diğer insanları da bir ana bir babadan, Âdem ile Havva'dan yaratmıştır" (Ulutürk, 1995, s. 137). Biz bu dört tarzdaki yaratmaya beşinci olarak bir de kıyamet sonrasında bu dünyaya gelmiş ve ölmüş bütün insanların tekrar yaratılmalarını da dahil ediyoruz. Bu dört tarzda yaratılmanın ilk ikisi olan Âdem ve Havva ilk yaratılan olup geçmişte kalmış, üçüncü olan onların nesil vermeleri geçmişte yaşayıp ölenler, zamanımızda yaşayanlar ve gelecek zamanda kıyamete kadar devam edecektir. Dördüncü tip yaratma yine geçmişte kalmış Hz. İsa'nın yaratılışıdır ve nihayet beşinci tip yaratma, kıyamet sonrası yaratılacak olan insanlar için geçerli olacak "çekirgeler gibi" tekrar milyarlarca insanın yaratılmasıdır. Kur'an öğretisi yeni bir metot (Tayran, 2019, İslamiyetin Dilinden Yaratılış, s. 27–42) olarak tespit edilen "üç kademeli yaratmanın" her biri için uygulandığını bize bildirmektedir.

Biyolojiden öğreniyoruz ki canlılar alemi hücre üzerine kurulu olup tek hücreli ve çok hücreliler olarak ikiye ayrılırken, bütün çok hücrelilerin de birer tek hücreli dönemi olduğu ve bunların çok hücreli embriyonik döneme geçişini sağlayan çok özel hücrelerin varlığıdır. İşte bu her türe ait başlangıç hücresinin adı genel olarak zigottur. Zigot ise bir spermin bir olgun yumurta hücresi ile buluşması, içine girmesi ve dişi nükleusla spermin nükleusunun birleşmesi ile oluşan hücreye denmektedir. Görülüyor ki Kur'an'ın sunduğu beş tip insan yaratılışından sadece biri biyolojide döllenmeli bireysel zigot tanımı olarak yer almaktadır. Biz zigot terimini esas alıp onun totipotens özelliğinden zigot kapasiteli hücreler olarak döllenmeli ve döllenmesiz zigotlar terimini kullanacağız. Aşağıda bu beş tip yaratmada birinci kademe sonu olan totipotens tek hücrelere beş ayrı yoldan ulaşılması incelenecektir.

2.1. Beş Ayrı Yoldan Döllenmeli ve Döllenmesiz Beş Tip Zigot Ailesine

Yukarıda geçen zigot ve zigot kapasiteli hücreler ait oldukları canlı türünün bütün biyolojik özelliklerini taşımak gibi yüksek bir kapasiteye sahiptirler ki buna da totipotens denmektedir. Bu genel zigot tanımı ve alanından yola çıkarak yaptığımız tespite göre Kur'an'da insan türünde 5 farklı yoldan beş tip zigotun "birinci kademe yaratılışı sonu" olarak sunulan beş tip insan yaratılışının üç kademeli yaratma ile olduğu bildirilirken, ilk başlangıçta yaratılan hücreler için de 5 adet zigot olup esas fark 5 ayrı yoldan yaratılmış olmalarındadır. Bunları döllenmeli ve döllenmesiz olarak iki önemli ayrıma tabi tutarak kategorize ediyoruz.

Beş tip insan yaratılışından üçüncüsü, Âdem'in nesil vermesinin sperm ve yumurta hücrelerinin birleşmesiyle oluşan ve adına zigot denen bir tek hücre üzerine kuruludur. Bu bireysel zigotlar tam bir insan hücresi olup mitoz bölünmelerle çoğalırken insanlarda 2 ve 4 hücreye ulaşır ve her biri henüz değişime başlamadığı için (Can, 2014, s.86) iki ve dört zigot gibi düşünebiliriz. Bunlara blastomer de denilmektedir. Konumuz itibarıyla bunlara Âdemi blastomer diyoruz. Tek yumurta ikizlerinin birbirine benzemesi ve aynı cinsiyeti taşımasının nedeni de bu blastomerlerin birbirinden ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Yaratılış ayetleri ve biyoloji arasındaki ortak bilgi yoğunluğunu temellendirebilecek ve yorumlayabilecek ilk etapta metot ve metotlara ihtiyaç bulunmaktadır. Ayetlerin bir bütün olarak incelenmesinde aşağıdaki tespitler yapılmıştır. İnsanların yaratılışı konu edinen **125 kadar** ayetleri ve biyoloji arasında hücre üzerine kurulu ortak bilgi yoğunluğunu temellendirebilecek ve yorumlayabilecek ilahi usul ve kurallara ihtiyaç bulunmaktadır. Kur'an tüm insanlara Allah'ın "Sünnetullah" denilen ilahi usulleri ve "Fıtratullah" denilen nitelik ve mahiyet kazandıran faaliyetleri vardır. Bunlara göre insan türünün yeryüzünde yaratılması ve biyolojik varlığını sürdürülebilir olmasında 7 büyük unsurla büyük temellendirmeyi yaptığını görmekteyiz.

2.1.1. Allah ilk erkek insanın yaratılışını hücre üzerinden üç ilahi usul ile temellendirdi

Birinci ilahi Usul: İnsan türünü başlangıçta atalarını sadece bir çift olan bir erkek ve bir dişiden yaratmayı "Ya eyyuhe'n-nas inna halaknaküm min zekerin ve ünsa": Ey insanlar, gerçekte biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık" (Hucurat 49/13) tercih etmiştir.

İkinci ilahi Usul: İnsan türünü nasıl yaratmakta olduğunu meleklerle ilk erkek insan üzerinden üç kademede yarattığının büyük çerçevesini çizmiştir. "Çamurdan "(Sad 38/71) "*salsal*dan *hame-i mesnundan*" (Hicr 15/26, 28, 33) yaratmaktayım" ve "onu tesviye edip ruhumdan üflediğim zaman" (Sad 38/72, Hicr 15/29) ayetleriyle bildirilmesine rağmen tefsirlerde henüz özgül ağırlığınca yer almamaktadır.

Üçüncü ilahi Usul: Vücudu hücrelerden inşa edilen Âdem'in yaratılışını toprak ve çamur heykeline ruh vererek değil çamurdan "*salsal*" aşamasına geçilmiştir. Bu bir kilometre taşıdır. *Salsal* birbirine tam zıt iki farklı anlamıyla Müfredat'ta ve büyük tefsirlerde açıklanıyor: Biri "kuru bir şeyden çıkan sesin yankılanması" olup tefsirlerde "vurulduğunda ses veren kuru çamur" olarak yaygın kabul gördü. İkinci anlamı "kokuşan et" olup eski ve zamanımız müfessirlerince ayetle bağlantısı henüz kurulmamış ve kullanılmamaktadır. Biz ilahi iradenin *salsalı* "kokuşan et" anlamıyla dikkate verdiğini tercih ediyor ve bizi eti oluşturan hücrelerin yapı taşları olan organik moleküllere yönlendirmektedir. Bu hücre için değerli olan organik moleküller ve inorganikler *karar-ı mekinin* içerisini tıpkı büyük olan sürüngen ve kuş yumurtalarında ve balıklar, kurbağalar, böcekler ve memelilerde olduğu gibi doldurmuştur. İşte yeni tanımlamasıyla *salsal* hem Âdem'in zigot kapasiteli hücresi olan *hame-i mesnun*un yaratılışına kaynak olurken hem onun tesviye edilmesi sürecinde de beslenme görevini üstlenmektedir. *hame-i mesnun* ve *salsal* konuları 3.1.1. Hz. Âdem'in *Salsal*'dan (Organik moleküller) Yaratılan İlk Döllensiz Zigotu Olarak *hame-i mesnuna* Biyolojik Bir Bakış bölümünde detaylı incelenmiştir.

2.1.2. Allah İlk Erkek İnsanın Nefs-i Vahidesinden / Âdemî Zigotundan İlk Dişi Olacak İnsanın Yaratılışını Bir İlahî Usulle Temellendirdi

Yaratıcı İrade topraktan yarattığı bir erkek insanın zigot kapasiteli hücrelerine benzer şekilde bir dişi zigot yaratmayı değil, o erkek zigot kapasiteli hücrenden bir dişi zigotu yaratmayı tercih etmiştir. Ayrıca, Yaratıcı İrade Adem'i yarattığı toprak, çamur ve *salsal* surecinden eşi olacak dişi bir insan bireyini ikinci bir *karar-ı mekinde* yaratabilirdi fakat tercih etmedi. Onun tercihi Nisa suresi birinci ayetinde birinci kesit olarak "bütün insanları *nefs-i vahideden* yarattığını" (Nisa 4/1) bildiren Allah; ikinci büyük usul olarak "bu *nefs-i vahideden* eşini yarattığını" (Nisa 4/1) bildiriyor. Burada Âdem'in zigotuna karşılık gelen *nefs-i vahideden* **eşinin zigot** kapasiteli hücrelerinin yaratılış süreci uygulanmıştır. Böylece insan türünün ilk erkek ve dişi iki bireyinin yaratılışında *nefs-i vahide* **denen** Âdemî Zigottan ikizler modeline benzer tarzda Adem'in tek yumurta ikizi olacak hücrenden (Ademi blastomer) bir dişi hücre yani *Havvaî Zigot* yaratılmıştır. Bu Şema 4'te görülmektedir.

2.1.3. Âdem ve Havva'nın İlk Nesil Verebilen Üreme Sistemiyle Yaratılmaları

İnsanın /Adem'in neslini "Sonra neslini sülaleden *ma-i mehinden* yaptı" (Secde 32/8) Ayeti ile nesil vermenin gametlerin yaratılış alanı olan sperm ana hücresi "sülale" (Spermatagonium) ile direkt isimlendirildi. Dolaylı olarak da yumurta ana hücreleri (oogonium) ifade edildi. Çünkü nesil vermek ancak sperm ve yumurta hücrelerinin birleşmesiyle temellendirilir. İşte bilimsel literatürde adı zigot olan kromozom sayısı yarı olarak 23'er olan bu iki hücrenin birleşmesiyle oluşan 46 kromozomlu bir bireysel insan zigotunun Kur'an'daki adı "zayıf su" anlamındaki "*ma-i mehin*"dir, çünkü bu aynı zamanda birinci kademe yaratılışın sonu olup ikinci kademeye "tesviye edilmek" üzere geçiyor. İkinci kademe tesviye edilme olduğundan *ma-i mehin* kesin olarak zigot anlamına gelmektedir. Sperm ve yumurta ana hücrelerden 4 olgun sperm ile bir olgun yumurta ve perivitellin boşlukta kutup cisimcikleri/kutup hücrecikleri bulunur. Normalde kutup hücrecikleri spermle döllenme olunca körelir.

2.1.4. Yaratıcı İradenin Bir Tekil Uygulamayla Bakire Meryem'den bir Erkek Evlat Olarak Hz. İsa'yı Yaratması

Hız. İsa'nın bir erkek evlat olarak hiç evlenmemiş bakire bir kadın olan Hız. Meryem'den doğması dünyada en çok tartışılan ve çözümler/açıklamalar getirilmeye çalışılan en esrarengiz konulardan biridir. Bu yaratılış konusunda Kur'an'da incelememizi yaparken dikkatimizi çeken şöyle bir ayet kesiti oldu: "Onu güzel bir bitki gibi büyüttü/yetiştirdi (Al-i İmran 3 /37). "Güzel bir bitki ifadesi" bizi "çiçekli bitkileri" dikkate almak ve böylece kendisini çiçeklerdeki eril ve dişil organları (hermafrodit) dikkate almaya başladık. Bu bizi Hız. Meryem'in hermafrodit kişiliğe yönlendirmesin. Bu bizzat Allah'ın verdiği karar olup bütün yaratılış malzemesi Meryem'den geldiği için Meryemoğlu İsa olmuştur. Burada bir de üreme biyolojisinde "bakire doğum" anlamındaki "partenogenetik" kavramını dikkate alacağız. "Hiç erkeği olmayan hayvan türlerinde partenogenetik çoğalma görülmektedir. Bu türlerde mayoz bölünme sonucu yumurta hücresi yarı sayıda kromozom taşımasına rağmen meydana gelen gamet diploid yani iki katı kromozom taşımaktadır. Yapılan araştırmalarla tespit edildi ki kutup cisimciklerinden biri "bir sperm" olarak yumurta hücresini döllemektedir. Böylece Drosophila mangabeirai de bilindiği Şema 7 gibi hep dişi bireylerden dişi zigotlar oluşmaktadır. (Gilbert, 2013, s.600). Hız. İsa'nın, zigotunun yaratılması ise previtelin boşluktaki 23 kromozomlu dişi kutup hücreciği önce bir erkek sperm hücresi olarak değişim ve ilave yaratmalarla tamamlandıktan sonra yine 23 kromozomlu aynı dişi yumurta hücresini döllemesi akla uygun gelmektedir Şema 8. Sonuç olarak bir insanın olgun yumurta hücresi potansiyel kapasite itibarıyla bir erkek veya bir kız çocuğun yaratılması için yeterli olmaktadır. Önemli olan bu ince ayarlı genetik ve biyokimyasal müdahaleyi yapabilmektir.

2.1.5. İlahi İradede Usulünü Kıyamet Sonrası bütün İnsanları kendi Acbüzzenebik zigotlarından çekirgeler gibi yaratacağını bildirmektedir

Acbüzzeneb ile bu dünyada bireysel zigotlarda yer alan elementlerin atomları, molekülleri kader kalemince tekrar yazılmakta ve kodlanmaktadır. Aynı şekilde yaratılışın embriyonal çok hücreli döneminden ölümüne kadar vücudunda görev alan zerrelerden bir kısmı kayıt altında tutulmaktadır. Hüseyin Cisri (1842–1918) "haşır gününde ihyâ edilecek kısmı zerrat-ı asliye olarak" ifade etmektedir. (Cisri, H. 2008, s.356) Yani haşırdeki insan vücudunun ağırlığı kadar elementlerin aynı atomları ve molekülleri tekrar bir araya gelecektir. Demek oluyor ki Yerkürede bolca bulunan benzer elementlerden değil aynı elementlerin insan vücudunda bu dünyada görev alanlardan insan zigotları yaratılırken onun beslenme ve büyümesi için kullanacağı gıdalar da bu dünyada insan vücudunda görev alanlardan yapılacaktır. İşte Acbüzzeneb budur. Böylece ikinci yaratmanın embriyonal süreci hızlı bir şekilde tamamlanarak tıpkı çekirgelerin kendi yumurtalarından bir anda çıkmaları gibi insanlar da kabirlerden yeryüzüne çıkacaktır. Onun için kıyamet sonrası insanların bu Bediüzzaman'dan özetle "dünyada görev almış zerrelerden" tekrar zigotlarının yaratılmasına *Acbüzzenebik Zigot* diyoruz (Nursi, 2004, s. 903).

2.1.6. İlahi Usul İnsan ve Hayvanların Yaratılış Ortamlarında (Mustakar) Beslenme ve Yaşam Ortamlarında (Mustevda) Olmak Üzere Garantilemiştir

İnsanlar için beslenme garantisi şöyle bildirilmektedir: "O ki sizi nefsi *vahideden* inşa etti. Bir müstakar / yaratma ortamı ve bir müstevda / emanet edilen ortam vardır (Ena'm 6/98)". Mustakar kelimesi konumuz itibarı ile *karar-ı mekindeki* karar kelimesi ile aynı kökten gelmektedir. Demek ki Hız. Âdem'in yaratılışı için çok özel bir isimlendirme olarak onun için kullanılan *karar-ı mekin* bütün tohum ve yumurtalar ile anlam benzerliğine sahiptir. İnsan için olan bu müstekar ve müstevda kavramlarının bütün hayvanlar için de kullanıldığını Hud suresinde görmekteyiz.

Hayvanlar için gıda garantisi ise: "Arzda hiçbir hayvan (dabbe) yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın. Allah onun mustakarrın / yaratılış ortamını ve müstevda / emanet edilen yaşam ortamını bilir. (Bunların hepsi) Kitab-ı mübindedir / apaçık bir kitaptadır" (Hûd, 11/6).

Böylece Kur'an öğretisi bize yaratıcı iradenin tercih ettiği canlının birincisi yaratılış ortamındaki beslenmesi ve korunmasını ikincisi yine aynı şekilde emanet edilecek ortamda beslenme ile barınma ve hayatta kalma güvenliğini Allah'ın garanti ettiğini bildirmektedir. Burada dikkate vereceğimiz çok önemli husus ilk atasal canlıların yaratıldığı ortamlar tohum benzeri iken onların nesilleri de yine içinde zigot denen bir hücre ile başlayan yine bir yumurtadır. Burada yapısal farklılığı ifade edeceğimiz ise memeli hayvanlarda yine zigota dayalı olarak anne rahimlerindeki yaratmadır. Kur'an bize bütün bu canlıların ilk atalarının tohum ve yumurta misale ortamlarda yaratılışlarının başlanıp tamamlanmasını sunmaktadır.

2.1.7. İlahi İrade Beş Tip İnsan Yaratılışını Döllemeli ve Döllemez Beş Çeşit Zigotla Temellendirdi

İlk zigot tarihsel sıralamaya göre Hız. Âdem'in döllemez olarak birinci kademe yaratılışının sonudur. İlk insan Âdem için *salsaldan hame-i mesnun* denen direk döllemez zigot kapasiteli ve 5 ilave isimle bildirilen hücresi yaratıldı. Bunlar *nefs-i vahide*, *çamurdan sülale*, *yapışkan çamur* (*Tin lazib*), *ma-i mehin*, *el-mâ'dir*.

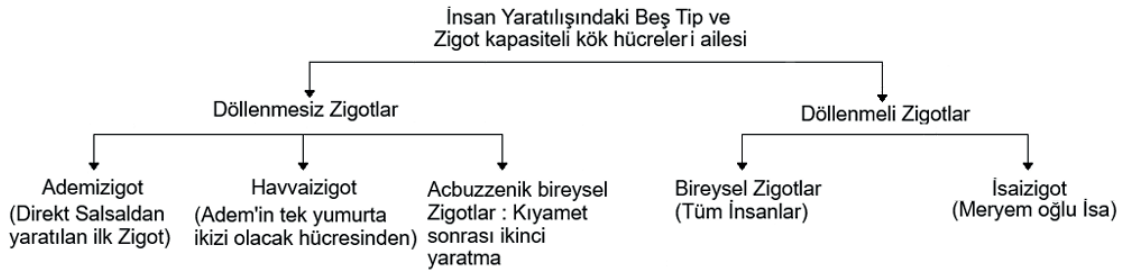
Bunların hepsinin biyolojideki karşılığı ilk insan topraktan yaratılan ilk zigot kapasiteli *döllenmesiz zigotudur*. Buna *Âdemî Zigot* diyoruz.

İkincisi, Âdem'in 6 farklı kelime ile bildirilen döllenmesiz *erkek zigot kapasiteli nefis-i vahide* denen hücrelerinden bir mitoz bölünme ile oluşan iki erkek blastomerden birinin bir dişi zigot olarak ilave yaratılışla tamamlanmasıdır. Burada Âdem'in zigotu anlamındaki *nefis-i vahidesinden* bir mitoz bölünme ile oluşan ve tek yumurta ikizi olacak hücrelerinden bir dişi zigot yaratılmıştır. Buna da bir erkek zigottan bir dişi zigotun insanlık tarihinde ilk ve son defa yaratılmış bir dişi zigot olup ona da (*Havvaî Zigot*) diyoruz.

Üçüncüsü, ilk aileyi oluşturan Âdem ve Havva'nın nesil vermesinin tekrarı olarak nesiller boyu devam eden birinci kademe yaratılışın sonu olan "*Bireysel zigotlardır*."

Dördüncüsü, ise "güzel bitkiler gibi büyütülen/yetiştirilen" (Al-i İmran, 3/37) baba olmaksızın sadece Meryem'den "Meryemoğlu İsa Mesih" in çok özel döllenmeli zigotunun (*İsaî Zigot*) yaratılmasıdır.

Beşincisi, kıyamet sonrası bütün insanların tekrar bu dünyadaki *bireysel zigotlarının* direk ve döllenmesiz olarak mezarlarında yaratılmalarıdır. Kur'an'da beş tip insanın üç kademeli yaratılışındaki esas farklılık işte bu "zigot ve zigot kapasiteli hücrelerin" 5 farklı yol uygulanmasında görülmektedir. Bu zigot ve zigot kapasiteli hücreler olarak sonuç aynı, fakat o sonuca ulaşma yolları ilahi uygulama olan Sünnetullah olarak farklıdır. Böylece bilim dünyasına "**Şema 1**" de görüldüğü gibi Kur'an'dan çok şık bir "zigot kavramları ailesi", "iki tane Döllenmeli ve Üç tane Döllenmesiz Zigotlar" olarak sunulmaktadır.

Şema 1: Kur'an'ın sunduğu 5 tip insan yaratılışında esas farkı birinci kademe yaratma olan döllenmeli zigotlar ve döllenmesiz zigot kapasiteliler olmak üzere 5 ayrı yoldan ulaşma görülmektedir.

Topraktan yaratılan döllenmesiz *Âdemî Zigota* (*hame-i mesnun, nefis-i vahide*, vd.) "birinci tip zigot" derken, *Âdemî Zigottan* (*nefis-i vahide*) eşinin zigotunun yine döllenmesiz yaratılmasına "ikinci tip zigot yaratılışı" olarak ifade ediyoruz.

2.2. İkinci Kademe Yaratma: Tesviye Etme: Zigottan Çok Hücreli Embriyonal Sürece

Üç kademeli yaratma meleklerle iki kere bizzat Allah tarafından bildirilmiş olduğunu geçmiş bölümlerde ifade etmiştik. Buraya ayetleri tekrar alıp Âdem için verilmiş üç kademelinin 5 tip insana uygulanışında birinci kademe sonu olan beş ayrı yoldan döllenmesiz ve döllenmeli zigotlar olarak son bulurken tesviye etmek olarak ikinci kademelinin nasıl anlaşılması gerektiğini ve 5 tip insan için aynı mı yoksa farklı mı olduğu sorularına cevaplar vereceğiz. Şimdi Meleklerle yapılan ilk bilgilendirmeyi ve ikinciye görelim: "Ben çamurdan bir insan yaratmaktayım. Onu tesviye edip ruhumdan üflediğim zaman ona secdeye kapanın" (Sâd, 38/71-72). İkinci bildirimde ise çamurdan yaratma yerine iki çok değerli isimlendirme konarak anlaşılır bir açılım getirilmiştir. Ayetlere bakalım: "*Salsaldan hame-i mesnundan* bir beşer yaratmaktayım onu tesviye edip ruhumdan üflediğim zaman secdeye kapanın" (Hicr, 15/28-29) demiştir. Bu üç kademeli metot sayesinde yaratılış ayetlerindeki yorumlamada belirsizlik ortadan kalkmaktadır.

Tesviye etme "*sevva*" fiilinin anlamı olup meleklerle verilen bilgide "*salsal*" dan "*hame-i mesnun*" yaratıldığı bildirilmiş olup ikinci ayette bu *hame-i mesnunun* tesviye dönemine geçmesidir. Hz. Âdem'in ikinci kademe yaratılışının tesviye edilmesinin nasıl anlaşılması gerektiğini anlamak için biz insanların zigotta başlayan embriyonal sürecimizin de yine aynı fiil olan "*sevva*" ile yapıldığı 6 ayetle bildirilmektedir (Kehf 18/37; Secde 32/9; Kıyamet 75/38; İnfitar 82/7; A'la 87/2; Şems 91/7). Böylece Hz. Âdem'in tesviye edilmesiyle neslinin tesviye edilmesinin aynı yaratma süreçleri olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece nesli rahimde tesviye edilirken Âdem de *karar-i mekinde* tesviye edilerek yaratma sürecini tamamlamıştır.

Tesviye etmek embriyolojik yaratılışın sürecinin bütününe kapsamaktadır. Bunlardan bir tek hücre olan zigotun mitoz bölünmelerle çok hücreli döneme geçerken 200 çeşit doku hücresi ve organların yaratılışı ile

vücudun dış görünümündeki simetrik yapıyı kapsar. Organlarla ilgili 6 temel detay vardır. Bunlar organların sayısı ki 78 olduğu ifade ediliyor, vücuttaki konumları, organların anatomik yapıları ve büyüklükleri ile fizyolojik aktiviteleri ve aralarındaki koordineli çalışmalarıdır. İşte ikinci kademe yaratma olan embriyonal sürecin Kur'an'daki adı olan tesviye edilmenin zengin anlam genişliği budur. Bu tesviye sürecinde ceninin (embriyo + fetus) *nutfе* adıyla ilk ismi 12 kere, *alaka* adıyla ikinci ismi 5 kere ve *mudga* adıyla 3 kere geçmektedir. *mudga* dönemi rahimlerde yaratılış devam ederken “*mudgatın muhallakatın ve gayri muhallakatın*” yani yaratılışı tamamlanmak üzere bir *mudga*dan (Hacc, 22/5) şeklinde tanımlanmaktadır. Hz. Muhammed'den gelen hadis rivayetlerinden birinde “*nutfenin* ilk 40 günlük embriyonun adı olduğu, *alakanın* ikinci kırk gün yan 40–80. günler arası olduğu ve *mudganın* da 80–120. günler arası olduğu açıklamasını getirmiştir (En-Nevevi, s. 9-10). Böylece Kur'an'daki embriyolojide organların taslaklar halinde yerlerini aldığı ilk 58 gün yerine yaratılışı tamamlanmak üzere olan 120 günlük yani 4 ayı geride bırakmış bir embriyo dikkate verilmektedir. Böyle bir embriyo 151 milimetre boyunda (15,1 cm) yaklaşık 270 gram ağırlığındadır. Yaşama şansı olan fetüsler için en az 630 grama ulaşmaları gerekiyor ki bunun için daha 90 güne ihtiyaç vardır (Moore, 2002, s. 109). *Mudga* dönemi sonunun ikinci büyük bir önemi var ki o da cenine/fetüse ruh üflenmesidir ki bu da üçüncü kademe yaratma olmaktadır. Biz burada Âdem'in neslinin anne rahmindeki tesviye edilmesini kısaca özetledik, ancak Âdem'in *karar-i mekindeki* tesviye edilmesinde organların 6 temel detayının da yine *nutfе*, *alaka* ve *mudga* dönemlerinden geçerek yaratılışı tamamlandığını yine Kur'an'dan öğreniyoruz.

Ona da ruh üflenmesi yine 120. günde yapıldığını kabul ediyoruz. Anne rahminde 280 günde dünyaya doğumla merhaba diyen 3,5 kilo ağırlığında ve tam boy olan tepe–topuk yaklaşık 50 cm'dir. Ancak ilk insan için anne rahmi gibi küçük bir organ söz konusu olmayıp yumurta gibi özel bir yapıdaki *karar-i mekinde* ortalama insan ağırlığı olan 65 kilo olarak yaratılışını tamamlayıp dünyaya merhaba dediğini varsaydığımızda *karar-i mekinde* yaratılsaydı hesaplamamıza göre 110 kilo ağırlığında, 58,5 cm çapında bir yumurtadan 65 kg ağırlığında bir insan dünyaya merhaba diyebilirdi.

2.2.1. Üçüncü Kademe Yaratma Olarak “Ruh – Ceset İkilisinin” Tesviye Sonunda Başlatılması

Âdem'in yaratılışında tesviye süreci sona erdiğinde ona ruhun yaratılışı anlamında ruh üflenmesi üç ayetle bildirilmiştir (Hicr, 15/29; Sad, 38/72; Mü'minun, 23/14). Bu, ruhun cesetle olan birlikteliğinin Kur'an garantisi altında bulunduğu tescildir. Aynı şekilde Âdem ve Havva'nın nesli için de “Sonra onun neslini sülaleden, *ma-i mehinden* yaptı: (Secde, 32/9) Ayetiyle “sülale”nin testislerdeki sperm ana hücrelerini ifade ederken “zayıf su” anlamındaki “*ma-i mehin*” ise “zigota karşılık gelir, çünkü *ma-i mehin* tesviye edilmektedir. Bu tesviye edilmenin ayetle bildirilmesi *nefs-i vahidenin* kesinlik anlamında zigotla karşılığını bulur. Ayetin devamında tesviye sonunda ona ruhandan üfledi...” (Secde, 32/9). Böylece Âdeme ruh üfleyen Allah neslinin her bireyine tek tek ruh üflediğini bildirmektedir.

“Ruh üflenmesi” (nefehe fiha min ruhi) eyleminde ikili bir soru vardır, birincisi önceden yaratılmış ruhlardan birinin tesviye sonundaki bir cenine / fetüse mi üfleniyor? ikincisi ise üflemek fiili ile mi yaratılıyor? İslam Ansiklopedisinde Yavuz, Şevki'nin “Ruh” maddesinde İslam alimlerine ruh konusundaki görüşlerini kategorize ederek sunmuş ve “üfleme ile ruhun yaratıldığı” görüşünün büyük çoğunluğun müttefik olduğu tespitinde bulunmuştur (Şevki, 2008, s. 187–192). Burada Bediüzzaman'ın çok orijinal ifadesine yer vereceğiz, şöyle diyor: “Ruh hayatın halis ve safi bir cevheri ve müstakil zatıdır.” (Nursi, 2005, Lemalar, s. 926). Demek ki ruh hayat nevindendir. Hücreler üzerine kurulu fakat mahiyetini bilemediğimiz hücresel hayattan bütün bir vücudun katma değerler kazanmış biyolojik aktiviteli hayata bir de “o hayatın halis ve safi cevheri ve müstakil zatı olan bir ruh yaratılmıştır. Ruhun tanımında da “ruh canlı, şuur sahibi, cami, külliyyet kesbetmeye müstait, bir kanun-i emridir” (Nursi, 2005, Sözler, s. 842).

Kur'an'da sunulan üç kademeli yaratmayı esas aldığımızda yukarıda özetlenen insan türünde, birinci kademe yaratma, 5 tip yaratmanın her biri zigot ve zigot kapasiteli tek hücre seviyesinde temellendirilmiştir. Âdem'in birinci kademe yaratılışı direk topraktan, çamurdan ve *salsal* kademesi yolundan geçerek *hame-i mesnunla* son bulmasıdır. İşte bu insan türünün ilk erkek zigot kapasiteli hücresidir ve buna *Âdemî Zigot* diyoruz. Bunlar arasında önemli olanlardan biri uygulanan metot araştırması için önce Hz. Âdem, Havva, Nesli, Hz. İsa ve haşir sabahı tekrar yaratılışta insan vücutları hep hücrelerden inşa edildikleri ve edileceği kesin olduğuna göre, ilk hücre ve hücreleri nerede ve nasıl yaratılmıştır?

Bu iki temel soruya Kur'an nasıl bir cevap vermektedir? Birinci Soru: Âdem, toprak, çamur ve *salsaldan* insan heykeli şeklinde yapılmış, ona mı hayat verilmiştir? Bu konuda ilk bilgi Tevrat'ta şöyle ifade edilmiştir: “Rab Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan can oldu.” (Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, Bap 2, Pasuk 7) Diğer taraftan bu konuda İslam alimlerinden Âdem'in “çamur heykeli” üzerinden yorumlarını yapanların da bulunduğunu ifade etmeliyiz. Çağdaş bir müfessir olan Hamdi

Yazır (1877–1942) bu konuda “müfessirlerin genel görüşünün heykel anlayışında ittifak etmediklerini” ifade etmiştir (Yazır, 2001, s.230). İnsan heykelinin yaşayan can olmasının biyolojik anlamı vücudun hücrelere, dokulara, organlara ve sistemlere dönüştürerek yaratılışın tamamlanması demektir. Allah bu tür yaratmalar yaptığı için örneklerini Kur’an’da sunmuştur. (Tayran, 2019) Fakat Hz. Âdem’in yaratılışının yer aldığı ayetlerdeki ara kademeler dikkate alındığında heykel anlayışı Kur’an’dan referans alamaz. Peki nasıl? Bunun kısa cevabı hücresel hayat ve ruh üzerine kurulu olmasıdır.

Bunlar ilk kademede topraktan ilk insan hücrelerine (Tayran, 1990), ikinci kademede “tesviye dönemi” olarak ilk insan hücrelerinin çok hücreli embriyonik sürece geçmesi ve tamamlanması ve üçüncü kademede “üfleme” ile ruhun yaratılışıdır (Tayran, 2019).

3. Beş Tip İnsan Yaratmanın Tarihsel Yaratılış Sırasına Göre İncelenmesi

Burada insanın yaratılışı beş başlıkta olmak üzere Adem’in Yaratılışı, Havva’nın Yaratılışı, Âdem ve Havva’nın Nesil Vermesi, Hz. İsa’nın Yaratılışı ve Öldükten Sonra Dirilme olarak kısaca özetlenecektir.

3.1. İlk İnsan Adem’in Karar-ı Mekin’de Üç Kademede Yaratılışı

Hz. Âdem’in “üç kademeli yaratılması”nın yapıldığı *karar-ı mekin* Kur’an’da 2 kere geçerken (Mü’minun, 23/13; Mürselat, 77/21) *Rahim* daima çoğulu olan “*erham*” olarak 5 kere geçmektedir (Bakara, 2/228; Âli İmran, 3/6; Hacc, 22/5; Râ’d, 13/8; Lokman, 31/34). Bunlara ilave olarak “*karın*” (batn) kelimesinin aynı anlamda kullanıldığını sayarsak toplamda 7 kere geçmiş olmaktadır. Kur’an tefsirlerinde “*karar-ı mekin*” “oturluk karargâh” (Yazır, 2001, 5. Cilt, s.538) ve “sağlam korunak” (Karaman, 2003, 4.Cilt s.13) gibi açıklamalar ile sunulmaktadır. Bir de bunun karşılığının “anne rahmi” olduğu cömertçe ifade edilince “*karar-ı mekin*” teriminin Âdem için olan çok özel konumu ortadan kalkmış olmaktadır. Fonksiyonel benzerlikleri olsa da *karar-ı mekin* eşittir *rahim* değildir. Bunun esas nedeni şüphesiz geçmiş asırlarda Âdem’in yaratılışının iki kademeli biyolojik boyutunun oluşu ayrımının bilinmemesinden kaynaklanmıştır. Bundan dolayı önce *karar-ı mekin* teriminin geçtiği ayetlerin verdiği anlam kapsamını ve bu iki kelimeyi büyüteç altına alacağız. Bu ayetlerden biri Mü’minun diğeri Mürselat suresinde geçmektedir.

Karar kelimesinin lügatlarda beş anlamı verilmekte ve bunlar:

1. durma 2. rahat 3. devamlılık 4. ölçülülük 5. neticeye bağlama (Devellioğlu & Güneyçal, 1993, s. 489)

Mekin’in 6 önemli anlamı bulunmaktadır ve bunlar:

1. Bir dairede, bir mekânda oturanlara mekin denir. (Sarı, 1984, s. 7)

2. Bir saraya çağrılan ve onure edilen insana mekin denir. (Sarı, 1984, s. 7)

3. Çekirge ve kertenkele yumurtalarına da mekin denilmektedir. (Sarı, 1984, s. 7)

4. Cebraîl (a.s.) (Yazır, 2015, s. 34) için de “O elçi güçlü, Arşın Sahibinin yanında mekindir” yani çok itibarlıdır (‘inde zil arşı mekin) (Tekvir, 81/20).

5. Hz. Yusuf, Mısır sultanının sarayına vezir olarak çağrıldığında “mekinun emin (itibarlı ve güvende)” olarak nitelendirildi (Yusuf, 12/54).

6. Allah’ın güzel isimlerinden biri de el-Mekin’dir (Demirtaş, 2013).

Görülüyor ki “itibarlı ve saygın anlamı” gibi soyut değerler yanında “çekirge ve kertenkele yumurtalarına da mekin” denmesi, “*karar-ı mekin’in*” ilk insanın topraktan yaratılışı için çok önemli bir açılım getirmektedir.

Şimdi son sırada yer alan ve Allah’ın güzel isimlerinden biri olan el-Mekin isminin getirdiği büyük açılıma yer vermeliyiz. Bu İsm-i İlahi özellikle anasız ve babasız yaratılan ilk canlı atalarının yaratılış ortamlarını yapan ve ortaya koyan bir özel alan olarak merkezi bir görevi icra etmektedir. Şimdi tekrar çekirge ve kertenkele yumurtalarına da mekin denmesine dönerek biyolojiden ve arkeolojiden iki tipik örnek vereceğiz. Biri 1800’lü yıllarda nesilleri gemiciler tarafından yok edilen “Fil Kuşu yumurtası” ve ikincisi en büyük dinazorun fosilleşmiş yumurtası olacaktır. Sonra bunları da içine alan bir tablo çıkaracağız.

Madagaskar’da yaşayan ve nesli 1800 yıllarında tükenen Fil Kuşları 500 kg ağırlığında, 25 cm x 34 cm boyutlarında ve 10 kg ağırlığında yumurta yumurtluyorlardı. (Demirsoy, 1985, s. 269). Böyle bir yumurtadan yaklaşık 6,5-7 kg ağırlığında yavru doğabilmekteydi. Tablo-1’de görüldüğü gibi, eğer Hz. Âdem böyle bir *karar-ı mekin’de* yaratılsaydı 7 kg ağırlığında doğmuş olacaktı. Fosil biliminden öğreniyoruz ki, boyu 26 metre olan dev dinazorların bilinen taşlaşmış yumurtalarının 50 cm çapında olduğu Çin’de tespit edilmiştir (Zhizun, 2023). Böyle bir yumurta yaklaşık 65 kg ağırlığında olup, 45 kg’lık bir dinazor yavrusunun doğumuna imkân veremekteydi. Eğer Hz. Âdem böyle bir *karar-ı mekin’de* yaratılsaydı 45 kg ağırlığında bir vücut ağırlığı ile *karar-ı mekin’den* çıkmış olacaktı.

Bu tespitler doğrultusunda ilk insan tıpkı kuş yumurtaları, dinazor yumurtaları, sürüngen yumurtaları ve ağaçların tohumları gibi bir özel ortamda yaratılmıştır. Bunun adı Kur'an'daki isimlendirmeyeyle "*karar-ı mekin*"dir. Bu *karar-ı mekin*, "oturaklı karargâh" (Yazır, 2001, 5. Cilt, s. 538) ve "sağlam korunak" (Karaman, 2003, 4.Cilt s. 13) olarak tercüme edilse de tefsirlerde eşdeğer karşılığının *rahim/rahimler* olarak belirtilmesine katılmıyoruz, çünkü ilk insan Hz. Âdem'in yaratılış ortamı olan *karar-ı mekin* anne rahmiyle karşılık bulunca yukarda kısaca sunduğumuz Âdem'in yaratılış ortamı ortadan kalkmaktadır. "Tavuk mu yumurtadan, yumurtamı tavuktan çıkmıştır? halk seviyesine kadar inmiş bir sorunun cevabı tavuğun ilk önce yumurtadan çıktığı olup onun tekrarı üretim çiftliklerinde devam etmektedir. Tablo 1. de çeşitli doğal örnekler ve hesaplamalar görülmektedir.

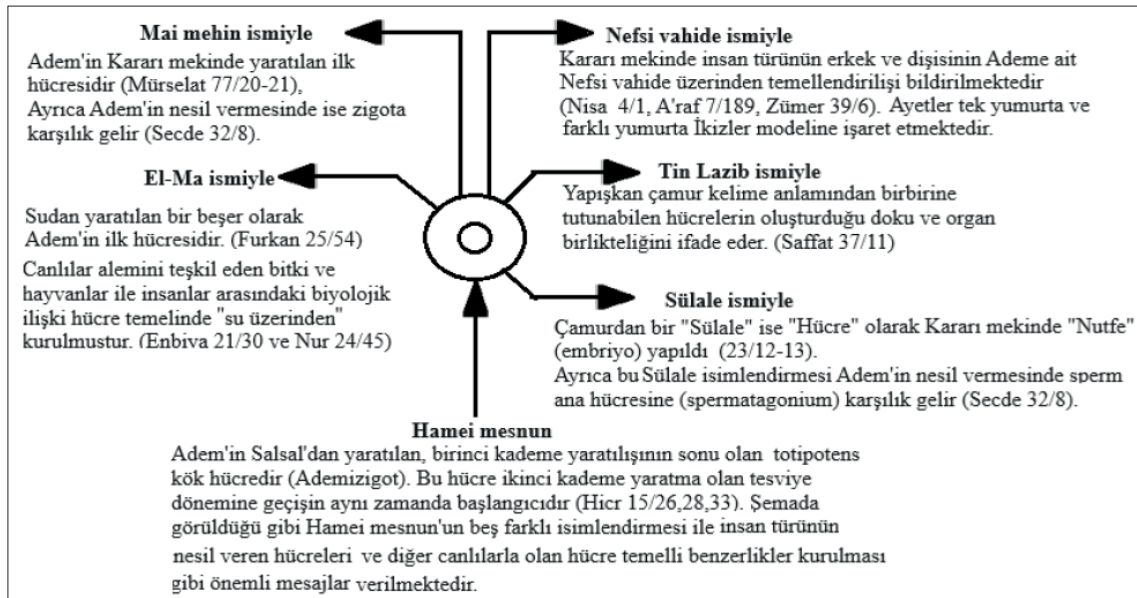
Çeşitli hayvanlar ve insan yavruları	Yumurtaların toplam ağırlıkları	Yumurta çapları (cm)	Yavrunun doğumundaki net ağırlığı
Tavuk	60 gram	4.8	42 gram
Deve kuşu	1700 gram	14.8	1200 gram
Fil kuşu	10 kg	26.7	7 kg
En büyük dinazor yumurtası	66 kg	50.0	46 kg
İnsan bebeği yumurtada yaratılsaydı	6 kg	22.6	3,5 kg
İnsan yumurtada ikiz yaratılsaydı	12 kg	28.8	7 kg
İnsan yumurtada 65 kg yaratılsaydı	110 kg	58.5	65 kg
İnsan yumurtada 65'er kg'lık ikizler olarak yaratılsaydı	220 kg	74.8	65 x 2=130 kg
Mavi balina yavrusu için yumurtlasaydı	3400 kg	180	2000 kg

Tablo 1: İnsanlar "anne rahminde" değil de "*karar-ı mekin*'de" olduğu gibi yumurtanın içinde embriyonal yaratılış sürecini tek olarak 3,5 kg, ikiz olarak 7 kg ve 65 kg ağırlığında tek ve çift tamamlasaydı, yumurtalarının toplam ağırlığı ve çapları görülmektedir. Bu hesaplayarak yapılan tespitlere bir kıyas olması için gerçek ölçüleriyle tavuk, devekuşu, fil kuşu ve mavi balina yavrusunun yumurta ağırlıkları ve çapları görülmektedir.

3.1.1. Hz. Âdem'in Salsal'dan (Organik Moleküller) Yaratılan İlk Döllenesiz Zigotu Olarak Hame-i Mesnuna Biyolojik Bir Bakış

Şema-2, topraktan, çamurdan ve *salsaldan* yaratılan ilk insan hücresi olan *hame-i mesnun* anlatılmaktadır. Bu hücrenin 5 tane daha ismi var ve her biriyle farklı mesajlar verilmektedir ki bunların toplamı *hame-i mesnun*'un kapasitesini bildirmektedir. İşte bu hücre direk topraktan yaratılmış "zigot kapasiteli" ilk insan hücresidir. Burada zigot ve zigot kapasiteli hücre ve hücreler ayırımına yer vermemiz gerekiyor.

Hz. Âdem'in birinci kademe yaratılışını ifade eden 6 isimlendirme de en geniş kapsamlı anlamı *hame-i mesnun* teşkil etmektedir, çünkü diğer isimlendirmeler daha hususi alana ve diğer canlılara da bakarken *hame-i mesnun* daha geniş ve daha genel anlamları temsil etmektedir. Bu isimlerle ilgili detay Şema-2'de verilmektedir.

Şimdi birinci kademe yaratmanın sonu olan altı isimlendirmeli ilk insan hücresine geçelim. Bunlar “*hame-i mesnun*”, “*min sūlaletin min tın*” yani “*çamurdan bir Sūlale*”, “*tin lâzıb*”, “*el mâ ve ma*”, “*ma-i mehin*” ve “*nefs-i vahidedir*”. Bu 6 terim tefsirlerde nitelikli çamur olarak isimlendirilmekte, fakat üç kademeli yaratma bilinmediği için bu terimler Âdem’in yaratılışında karşılığının ne olduğu anlaşılır bir yoruma kavuşmamıştır. Zaten tefsirlerde henüz Âdem ve Havva’nın da vücutları hücrelerden inşa edildiğine göre ilk hücre ve hücreler nerede ve ne zaman yaratılmıştır gibi sorular henüz tefsirlerde yer almamaktadır.

Salsaldan yapılan *hame-i mesnun* beşer ismiyle (Her canlının dış cildine beşere denilir.) (Razi, Tefsir-i Kebir, 14.cilt s.94) yaratılmakta olduğu meleklerle bildirildiğinde (Hicr, 15/28-29) onlar “*salsal*” ve “*hame-i mesnunun*” ne olduklarını sormamış olmaları, bunları anladıkları anlamına gelmektedir. Hatta iblis emir tekrarı yapar gibi Allah’a karşı “*salsal’dan hame-i mesnun’dan yarattığına secde etmem*” demiştir (Hicr, 15/33). “Bir beşer *salsal’dan hame-i mesnun’dan* yaratılmakta (15/28) ve “tesviye edilip ruh üflenmektedir” (Hicr, 15/29). Üç kademeli yaratılışa göre Tesviye edilen *hame-i mesnun’dur*. Tesviye edilme embriyonal sürecin ruh üfleme kadarki yaratılış sürecinin zaman aralığı olduğuna göre *hame-i mesnun* “zigot kapasiteli hücre” olduğu kesinlik kazanmaktadır. Durum böyle iken Kur’an tercümelerinde ve tefsirlerde çok yaygın olarak *hame-i mesnun* “biçim verilebilir, özlü, kara bir balçıktan yarattık” (Esed, M. 2013) şeklinde ifade edilmektedir. Buna rağmen şimdi de kelime analizlerine geçeceğiz:

Toprak ve çamurdan sonra “*salsal*” kelimesi gelmekte ve onun devamı ise “*hame-i mesnun*” ile son bulmaktadır. Biz burada 800 yıl önce “*salsala*” verilen iki farklı anlamı Fahrettin Razi’nin (1149-1210) tefsirinden alacağız. En yaygın olarak benimsenen birinci anlamı “*salsalın ses veren kuru çamur olduğu söylenmiştir. Bu çamur pişmemiştir, piştiği zaman ise buna fehhar denir.*” (Razi, 1992, Tefsir-i Kebir, 14. Cilt s. 90). İkincisi ise “*kokuşan et anlamındaki*” “*salle’l- lahm*” deyiminden alınma olup “*kokan, bozulan*” demektir. Hücre bilgisinin olmadığı ve kokuşan etin bozulan hücre dokusunun bilgisinin olmadığı bir zamanda müfessirlerce birinci anlamın tercih edilmesi normaldir. Ancak zamanımızdaki “İnorganik Kimya ile Organik Kimya ve Biyokimya” bilgileri sayesinde “*salsal’ın*” hücre içi organik moleküller anlamına geldiğini ifade edebiliriz. Böylece “toprak” ve onun su ile karışım hali olan “çamur” (tin) inorganik alanı temsil ederken “kokuşan et anlamındaki *salsal*”, organik kimyanın biyokimyasal alanını ifade etmektedir. İşte “*hame-i mesnun*” denen hücredeki “*mesnun*” yani sünnet bulmuş, kendi adet, usul ve aktivitelerini kazanmış anlamlarını, ancak 1838 ve 1839 yıllarında Almanya’da ortaya konan hücre teorisi ve gelişen hücre biyolojisi sayesinde anlama imkanına kavuşmaktayız. İlave olarak burada Fahrettin Razi’nin (1149-1210) ünlü tefsirinde ‘el Hamei’ kelimesine iki Arapça dil bilimcinin iki farklı yorumlarına yer verişinden yararlanacağız: Leys (öl. 803) isimli Arapça dilbilimci ‘el- Hamei’ye “*siyah, kokuşmuş çamur*” anlamını verir. Buna karşılık çağdaşı olan Ebu Ubeyde (ö. 828) ve ekser alimler ise “*hame*” kelimesinin “*mantar*” anlamına geldiğini ifade ederler (Razi, 1992, 14. Cilt, s. 91). Bizim tercihimiz bu iki Arapça dilbilimcinin birbirinin tam zıddı görüşlerinden Leys’i tercih eden müfessirlere değil Ebu Ubeyde’nin (öl. 828) “*mantar*” (el-Keme) görüşüdür. (Razi, 1992, 14. Cilt, s. 91) *hame-i mesnun’ daki* “*hame*”, “*maya*” anlamıyla (Razi, 3058) bir tek insan hücresine karşılık gelirken “*mesnun*” kelimesi birçok anlamları arasında konumuzla ilgili en güzel anlamı “sünnet bulmuş” (Mutçalı, 1995, s. 410) olarak o hücrenin mahiyetini ifade etmektedir. Bu zigot kapasiteli hücre insan türünün yaratılışına köken olacak ilahi usullerin yaratıldığı ve biyokimyasal aktif sistemlerin konduğu ilk insan hücresidir. Çürüme ve kokuşmayı artık mesnun olan bütün usul ve aktivitelere sahip bir insan hücresi seviyesine ulaşmış olmaktır. Bütün bu açıklamaların hepsini bir kenara koyarsak sadece üç kademeli yaratılış kuralını esas alıp *salsaldan yaratılan hame-i mesnunun tesviye edilmesi ve ruh üflenmesi* onun ancak zigot kapasiteli hücre olmasıyla mümkündür. Esasında insanlığın yaratıldığı ilk döllenmesiz zigot Hz. Âdem’in birinci kademe yaratılışı sonu olan *hame-i mesnun’dur*. Bunun misyonu *nefs-i vahide* ile isimlendirilmiştir.

Sünnet, İslam literatüründe Hz. Muhammed’in (SAV) hayattaki alışkanlıklarını, kurallarını ve uygulamalarını ifade ederken Cenab-ı Hakk’ın da kendi usul ve kurallarının “Sünnetullah” ve “Fıtratullah” olarak adlandırıldığını bilmekteyiz. Bu durumda çamurdan, topraktan başlayan “*salsal*” seviyesine ve ondan bir kilometre taşı olan “*hame-i mesnunu*” yaratmıştır. Hamdi Yazır “Önce *salsal* sonra da ondan özel bir şekilde bir halden başka bir hale geçen insan mayasını teşkil etmiş olan *hame-i mesnun* yapılmış ve insan ondan halk-u tesviye (BT: yaratmalı tesviye edilmiştir) edilmiş demek olur” (Yazır, 2001, s. 230) diye ifade eder ve kendi görüşünü “Âdem dahi ilk olarak *nutfe* mahiyetini almış bir balçıktan yaratılmıştır.” (Yazır, 2001, s. 231) Bu hücreyi üç kademeli yaratma ilahi usulüne göre (Sünnetullah) birinci kademe yaratmanın sonu olarak belirliyoruz. Bu hücre aynı zamanda “İsa meseli, Allah indinde Âdem meseli gibidir, onu topraktan yarattı sonra ona ol dedi, oluveriyor.” (Al-i İmran, 3/59) ayetinde “Ol” emrini yerine getirip ikinci kademe yaratılışa geçebilecek Âdem olacak bir mahiyete sahiptir ki buna “*döllenmesiz zigot kapasiteli hücre*” diyoruz. Allah *hame-i mesnun* isimlendirmesiyle bize, ona verdiği bütün çalışma aktiviteleri, faaliyetleri, kanunları ve kurallarıyla “*mesnun*” seviyesine ulaşmış yani yaratılmış mikroskopik bir hücreden bahsetmektedir. Çünkü mesnun, Allah’ın Sünnetullah ve Fıtratullah

denen usul ve kural koyucu yaratıcılığının çamurdan yarattığı insan hücresinde gördüğümüz karşılıklarını ifade etmektedir. Şimdi mesnun'un bir doku hücresindeki karşılıklarını görelim:

Hücreler hücre zarı, sitoplazma ve nükleus olmak üzere üç bölümden ibarettir.

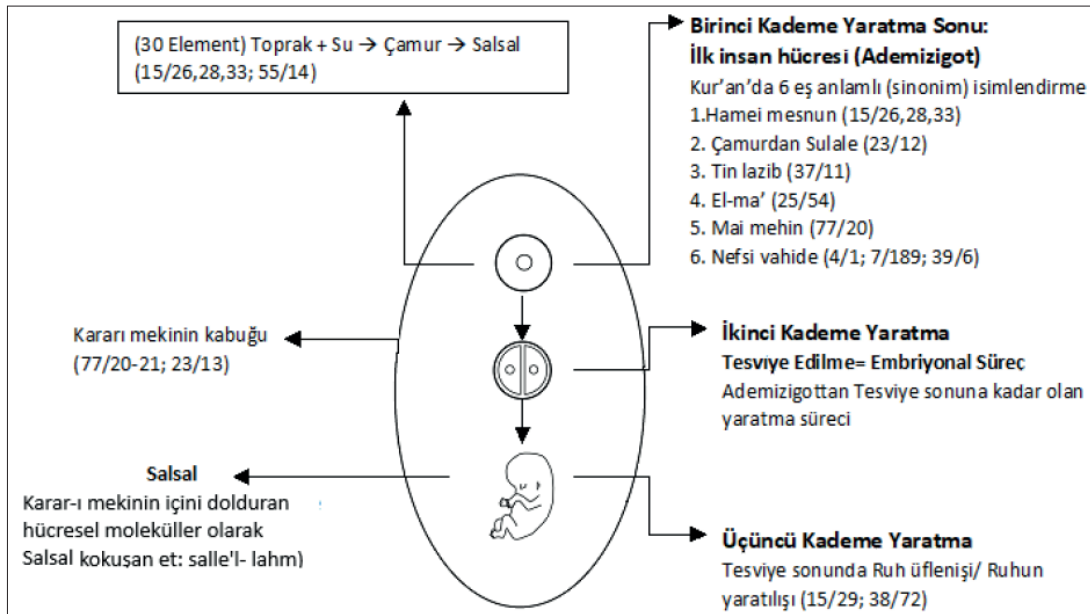
Solunum yaparlar, beslenirler ve enerjilerini korurlar.

Kendilerini sentez ederler ve böylece hücre çoğalması yaparlar (mitoz bölünme).

Halbuki Âdem'in çamurdan yaratılan hücresi, sadece zigot kapasiteli değil, ilk döllenmesiz zigot kapasiteli mikroskopik bir hücredir. Böyle bir hücre Sünnetullah ve Fıtratullahın verdiği karar kılınmış tüm kurallar ve aktiviteler onun "mesnun" oluşunu sağlamıştır. Bu hücreye çizilmiş aktiviteler onun aynı zamanda belirlenmiş faaliyet alanıdır. Bütün bu faaliyetler sünnet bulma demektir. Âdem'in topraktan yaratılan ve Allah'ın ol emrini verdiği "zigot kapasiteli hücrenin" özellikleri artık hücre bilgilerimize göre şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Zigot kapasiteli hücreler en dışta zona pellucida, altında hücre zarı, sitoplazma ve nükleus olmak üzere üç bölümden ibarettir. 2. Hücre solunumu, 3. Hücrelerin mitoz bölünmesi ve mayoz bölünmesi yapabilmeleri 4. Ekstra embriyonik yapıların oluşması, koryon zarı ve plasenta gibi embriyo dışı yapıları yapma kapasiteleri vardır. 5. Hücrelerin özel görevlere göre değişimi ve 200 farklı hücre verebilirler 6. Nesil verecek hücreleri embriyonal süreçte oluşturmaları ve testis ile yumurtalıklara göç ederek yerleştirilmeleri 7. Ait oldukları canlı türünün organların sayıları, vücuttaki yerleri, şekilleri, yapıları, büyüklükleri, fizyolojik aktiviteleri ve koordineli çalışmaları gibi çok özel yaratılış faaliyetlerine katılım sağlarlar. Şimdi *hame-i mesnun* için büyük sonuç cümlesini kurabiliriz.

"Biz insanı *salsaldan hame-i mesnundan* yarattık" ve "sonra onu tesviye edip ruhumdan üfledim" ayetleri üç kademeli yaratma kuralına göre *hame-i mesnun* birinci kademe sonu olan zigot kapasiteli hücredir. İşte bu tek hücre, çok hücreli dönem olan "Tesviye dönemine" geçmektedir ve bu dönemin sonunda üçüncü kademe olan ruh üfleme ile yaratılmaktadır. *hame-i mesnun*'un bu sünnet bulmuş sisteminin anlam genişliği ve derinliğine ilave olarak bir de anlam çeşitliliği ve misyonu takip eden 5 ayrı isimlendirme ile de ifade edilmektedir.

Şema 3: İlk erkek insan olarak Âdem'in "Salsaldan hame-i mesnun'dan bir insan/beşer yaratmaktayım (Hicr, 15/26-28). "Onu tesviye edip ruhumdan üflediğim zaman..." (Hicr, 15/29) ayetlerine göre "karar-ı mekin'de" üç kademeli yaratılışının şematize edilmesi.

3.2. İkinci Tip İnsan Yaratılışı: Ademî Nefs-i Vahide'den (Âdemî Zigot) Havvâî Zigotun Kararı Mekinde Yaratılması ve Kardeş Olmayan İkizler Modeli

Nefs-i vahide "tek nefis" anlamında olup toplam 5 ayette geçmektedir (4/1; 6/98; 7/189; 39/6; 31/28). Bu beş ayetten dördünde "bütün insanların *nefs-i vahide*'den yaratıldığı" bildirilmektedir. Geçmiş tefsirler özetle, *nefs-i vahide*'yi tek nefis anlamıyla Âdem olarak belirlemiş ve eşini de Tevrat'ta ifade edildiği ve bazı hadis rivayetlerinde de olduğu gibi Âdem'in kaburgasından yaratılmış olarak görmüşlerdir. Buna karşılık yaklaşık son yüzyılda bazı müfessirler *nefs-i vahide*'nin Âdem olmadığı ve "insanlık özü" olduğu görüşünü ortaya koymuşlardır. Bize göre ise *nefs-i vahide*, Âdem'e ait ilk yaratılan *hame-i mesnun* denen tek hücrenin

kapasitesini ve misyonunu kapsayan soyut bir isimlendirmedir. Yukarıda geçen beş isimlendirmenin yanında *nefs-i vahide*'deki "nefs", erkek zigot kapasiteli canlı hücre olarak potansiyel aktivitesini ve insan türünün dışı zigotuna da ilave değişim ve yaratmalarla köken olarak erkek ve dışı bireylerin nasıl yaratıldığının cevabını vermektedir.

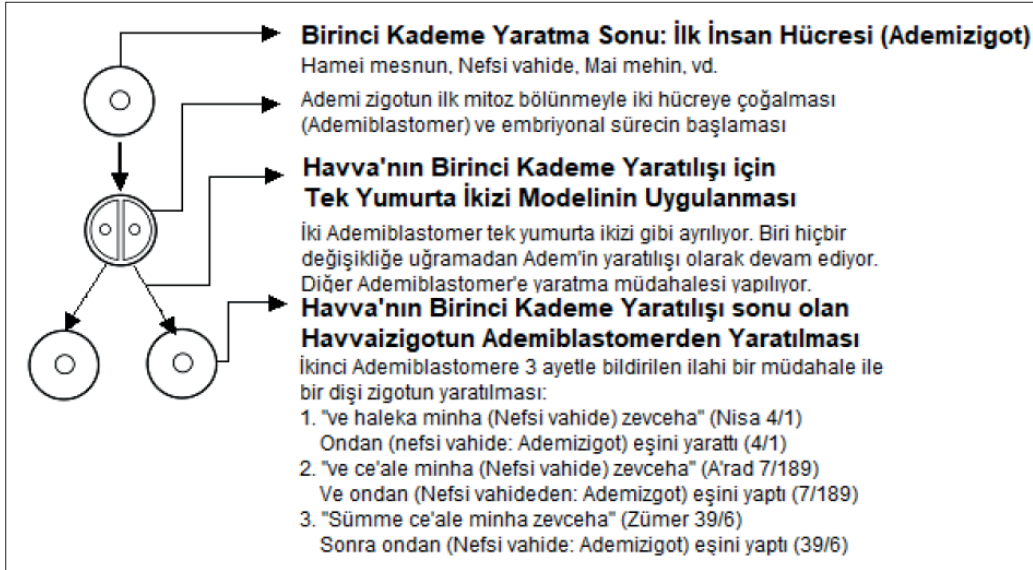
Birinci ayet: "Ey insanlar! Sizi *nefs-i vahideden* yaratan (haleka) ve ondan eşini yaratan (haleka) ve onlardan (ikisinden) birçok erkekler ve kadınları ayıran (besse) Rabbinizden sakının" (Nisâ, 4/1). Bu ayetten bütün insanların "*nefs-i vahide*'den" yaratıldıklarının yanında bir de nasıl yaratıldıkları olmak üzere toplam dört tespit yapmaktayız. Allah:

1. Bütün insanları *nefs-i vahide*'den yaratmıştır. Burada ilahi programdaki "nasılı" görüyoruz.
2. Bunun için önce *nefs-i vahide*'den eşini yaratmıştır.
3. "Onlardan" anlamındaki "minhuma" yani "ikisinden" birçok erkek ve dişileri (kadınlar) ayırmıştır (besse).

4. Allah *nefs-i vahide*'den bir tek eşin yaratılışına bu ayette yer verirken "onlardan (minhuma) birçok erkek ve dişinin (kadının) yaratılışı gösteriyor ki "*nefs-i vahide*" eşlerden birini temsil etmektedir. Ancak Kur'an tefsirlerinde ifade edildiği gibi, bu *nefs-i vahide*'nin Âdem olduğu yaygın kabul halinde yer alırken, bunun Âdem olmayıp "insanlık özü, bir canlı" gibi anlam verenler nedeniyle de henüz çözüme kavuşturulamamış bir konudur. Biz ise Âdem'in üç kademeli yaratılışına göre *nefs-i vahide*'nin yaratılışı tamamlanmış Âdem değil, Âdem'in birinci kademesi sonu olan *hame-i mesnun*'un potansiyel kapasitesini ifade eden soyut bir isimlendirme olarak *Âdemî Zigota* karşılık gelmektedir. Bu üçlü kuralı yukarıdaki ayete uyguladığımızda iki önemli konu ve tespiti ulaşılmaktadır:

Birincisi, *Âdemî Zigot* olarak *nefs-i vahide*'den eşinin de yaratılmasının tek yumurta ikizlerin yaratılışı modelinin ilk ilahi uygulaması olarak anlaşılır bir çözüm getirmektedir.

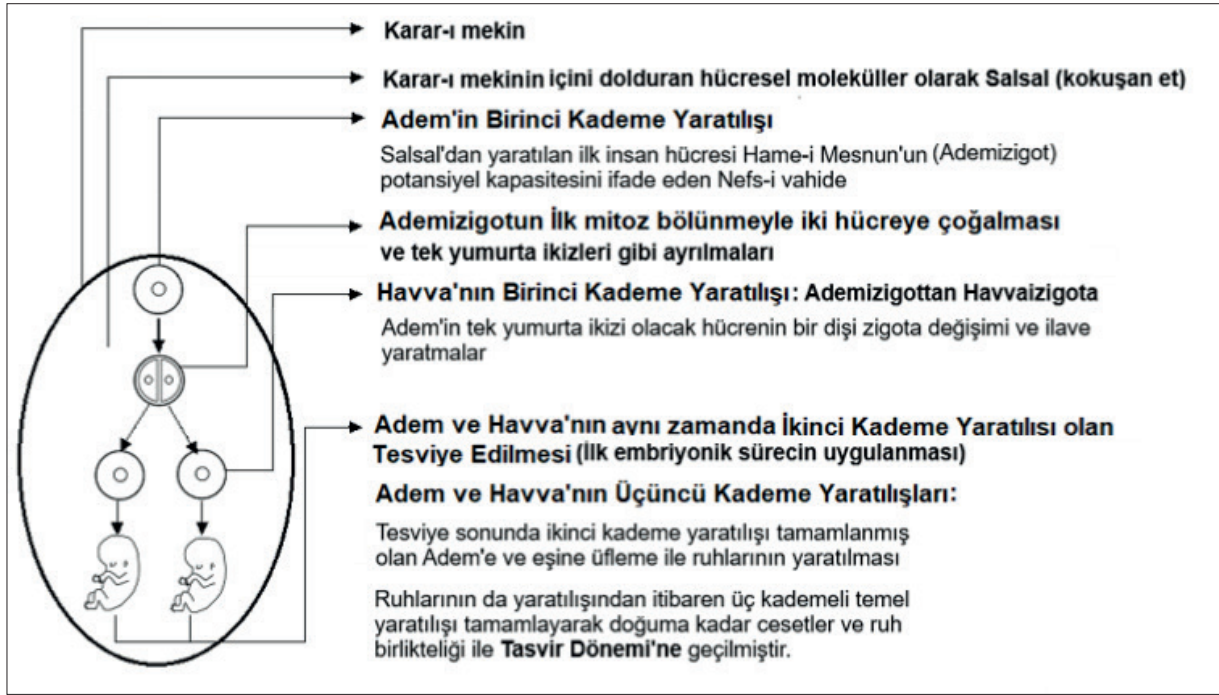
İkincisi, *karar-ı mekin* de yaratma bu ikizler modeline gayet uygun bir ortam sunarken kardeş olmayan ikizler gibi birlikte yaratılmışlardır. Bundan dolayı Hz. Havva için yukarıda geçen üç ayetten başka yaratılışıyla ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir, çünkü ikisi *Karar-i mekinde* Âdemle aynı yaratılış kurallarıyla yaratılmışlardır.

Şema-4: *Âdemî Zigottan (hame-i mesnun, nefsi-i vahide ve diğerleri) Havvaî Zigot'un tek yumurta ikizlerinde olduğu gibi önce ayrılmaları ve bir erkek zigotundan bir dışı zigotun ilave değişim ve yaratmalarla bir dışı zigotun yaratılması görülmektedir. Bu şema yukarıda kısaca açıklanan ve Havva'nın hücre seviyesindeki yaratılışını ve temellendirilişini anlatan (Nisa, 4/1, A'raf, 7/189 ve Zümer, 39/6) ayetlere göre yapılmıştır.*

Âdemî Zigot olarak *nefs-i vahideden* eşinin de yaratılmasının (4/1; 7/189; 39/6) tek yumurta ikizlerin yaratılışı modelinin ilk ilahi uygulaması olarak anlaşılır bir çözüm getirmektedir. *Karar-ı mekin*'de yaratma bu ikizler modeline gayet uygun bir ortam sunmaktadır. Bu *nefs-i vahide* ayetleri ilk insanın topraktan yaratılışını da kapsadığından Tayran'ın "Âdem'in *karar-ı mekin*'de Üç Kademeli Yaratılışı" (Tayran, 2019) da dikkate alınarak Şema 1'de genel konsept oluşturulmuştur.

Böylece insanlığın ilk bir çifti oluşturan atası yaklaşık bir gün farkıyla erkek ve dişi olmak üzere, fakat “*kardeş olmayan ikizler*” olarak yaratılmışlardır. Bu yaratma toprak veya sulak bir arazide değil tohum ve yumurta benzeri tıpkı “çekirge ve kertenkele yumurtaları gibi” bir yapıda olan “*karar-ı mekin’ de*” yapılmıştır.

Şema 5: Karar-ı mekinde Âdemî Zigottan Havvaî Zigotun yaratılması ve her ikisi tek yumurta ikizleri gibi birlikte başlayıp kardeş olmayan erkek ve dişi iki birey (bir çift) olarak aynı zamanda üç kademeli yaratılışın şematize edilmesi.

3.3. Üçüncü Tip İnsan Yaratılışı: Hz. Âdem ve Havva'nın İnsanlığın İlk Neslini Bireysel Zigotlarla Vermeleri

Kur'an'da Âdemoğlu denen Âdem'den kıyamete kadar yeryüzüne gelecek insanların yaratılışı ile ilgili önceden de ifade edildiği gibi bu konu 40 kadar ayetle bildirilmektedir. Bunlardaki temel terimlerin kısaca tanımlanması yapıldıktan sonra Tablo-2 ve Şema-2 ile genel çerçeve oluşturulmuştur.

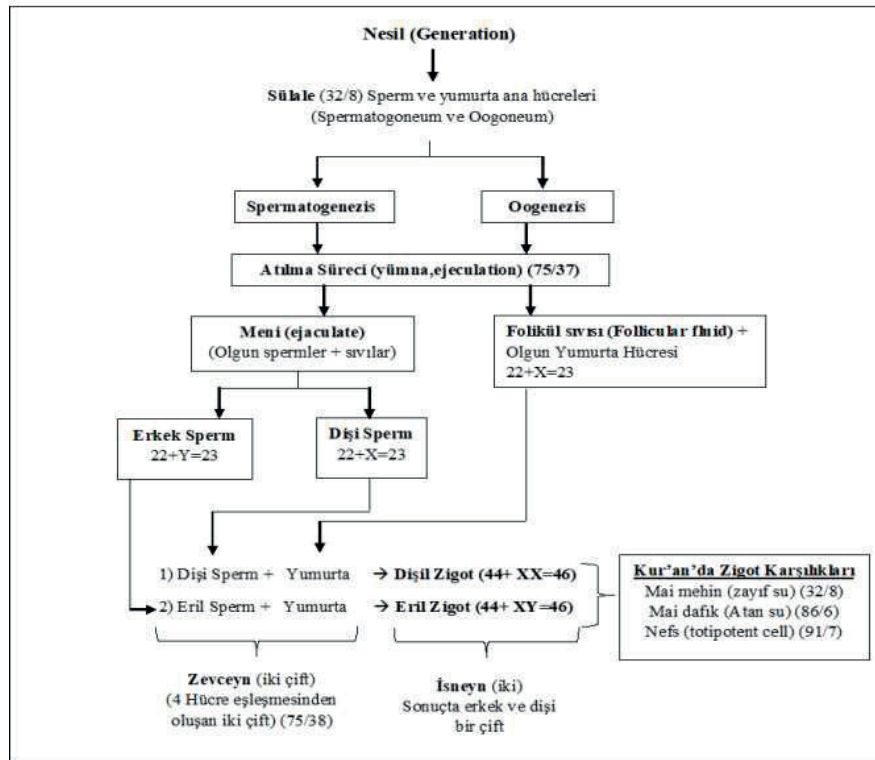
Zigot, önceden de geçtiği gibi biyolojide bir olgun yumurta hücresinin dışarıdan gelen bir spermle döllenmesi ve böylece oluşan bir tek hücre, ait olduğu türü ve bireyin genetik kodlarını taşımaktadır. Bunlara bireysel zigotlar denir. İnsan zigotu 0.15 mm çapında ve bir miligramın on binde dördü ağırlığında (Blechsmidt, 1976, s. 11) tamamen mikroskobik bir hücredir. İnsan zigotunun önemli özelliklerinden biri de bir mitoz bölünme ile oluşan iki hücreden tek yumurta ikizi olacak şekilde birbirinden ayrılıp her ikisi aynı cinsiyeti taşıyan iki embriyonal surece geçmeleridir. Kur'an'da Allah diyor ki “...Dilediği şeyi yaratır, dilediği kimseye dişiler hibe eder ve dileği kimseye erkekler bağışlar” (Şura, 42/49). “Yahut onları erkekler ve dişiler olarak çift (yüzevviç) yapar ve dilediğini de kısır kılar” (Şura, 42/50). Zamanımız embriyoloji kitaplarında her 100 ikizden 15'i tek yumurta ve 85'i çift yumurta ikizleri olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Petorak, 1984, Medikal Embriyoloji, ikizler 77).

Kur'an'da insan türünün üreme biyolojisi ile ilgili terimler incelendiğinde birinci kademe yaratmaya büyük yer verildiği görülmektedir. Bunlar sperm ve yumurta ana hücreleri ile zigota karşılık gelen kelimelerden 6 farklı ifade ile bildirilmektedir.

1. Sülale: Nesil vermenin iki temel taşından birincisi “sperm ana hücreleri” (Spermatagonium) direk ifade edilirken (Secde, 32/8) yumurta ana hücreleri ise (Oogonium) dolaylı olarak dikkate verilir 2. Meni: Erkek ejakulatı olup “takdir” anlamına gelmesiyle sperm hücreler kastediliyor, demektir (Kıyamet, 75/37-39; Vakıa, 56/ 58-59). Bu iki terim biyolojide Gametogenez alanıdır. 3. “Min ma-in dafik”: Atan sudan (Tarık, 86/16) ayeti erkeklerde meninin hemen hemen %90 su olması ve folikül sıvısı ile yumurtalıktan yumurtanın atılmasında çok değerli bir rol üstlenir. 4. olarak “min ma-in mehin”: Zayıf sudan (Secde, 32/89) ki “bireysel zigota” karşılık gelmektedir. 5. olarak “ve nefsin ve ma sevvaha”: Nefse ve onu tesviye edene (Şems, 91/ 7) Tesviye edilen nefis tartışmasız hayat sahibi, solunum yapabilen zigota karşılık gelir.

Gametogenez: Gametogonyum cinsiyet ana hücreleri. Sülale (Secde 32/8)	Gametlerin Atılma Sürecinde Sıvının Rolü:	Fertilizasyon: 4 adet haploid üreme hücrelerinin iki çift olarak eşleşmesi: Zevceyn	Birinci kademe yaratılış sonu: İki Tip bireysel Zigot
1.Spermatogoniumdan (44+XY=46 diploid kromozom)Mayoz I ve Mayoz II ile habloid 22+X= 23 dişi Sperm ve 22+Y=23 eril Spermden 74 günde 4 Sperm oluşur. 2. Oogoniumdan (44+XX= 46 diploid kromozom) Mayoz I ve Mayoz II ile daima 22+X=23 haploid kromozom sayılı bir dişi Oosit ile 1 kutup cisimciği 22+X=23 oluşur.	1.Menin (ejekulat) atılması: 3-3.5 mililitre sıvı ve bunun %10 kadarı 175-350 milyon spermle atılması (İnsan 75/37) 2.Ovulasyon: Oositin follikül sıvısıyla atılması(emna). Folikülün sıvı ve diğer hücreleriyle hacmi yaklaşık 8 ml kadardır. Vakıa 56/58 Necm 53/46 Min main dafık: Tarik 86/6	Birinci Çift: Eril Sperm + Oosit İkinci çift: Dişi Sperm + Oosit “Yaptı ondan (meniden) erkek ve dişi çifti, birer çift hücresel eşleşmeyle.” (Kıyamet 75/37)	1.Tip. Eril bireysel Zigot: 44+XY=46 Diploid Kromozom 2.Tip. Dişi bireysel Zigot: 44+XX=46 Diploid Kromozom Kur’anda iki isimlendirme: 1. Mai mehin (Secde 32/8) 2. Nefs (Şems 91/7)

Tablo-2: Kur’an’da sperm ve yumurta hücreleriyle başlayıp döllenmiş olgun yumurta hücresine kadar geçen ara aşamalarla tamamlanan birinci kademe yaratma

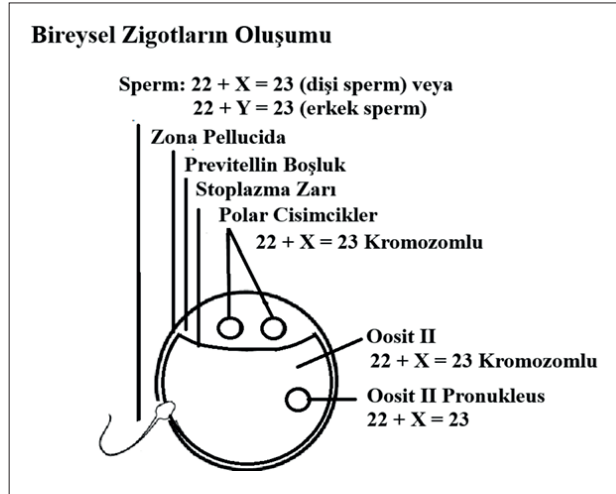
Şema-6: Âdem’in nesil vermesinin Sülale (Yumurta “Oogeneum” ve Sperm “Spermatogeneum” ana hücreleri) ve zigota karşılık gelen ma-i mehin (zayıf su) üzerinden temellendirilmesi ve detaylandırılması

3.4. Dördüncü İnsan Tipinin Yaratılması: Sadece Güzel Bir Bitki Gibi Yetiştirilen Hz. Meryem’den Meryemoğlu İsa’nın Yaratılması

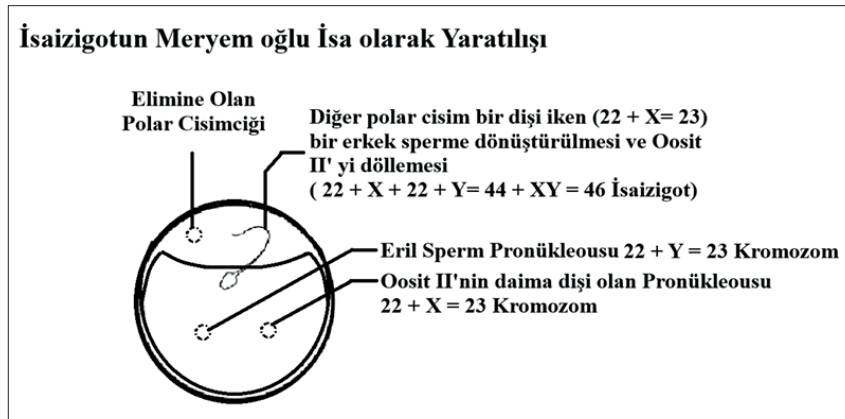
Yukarıda açıklandığı gibi insan üremesini sağlayan döllenmeli bireysel zigotlar yanında ikinci bir farklı zigot yaratılışı daha var, O da “güzel bir bitki gibi” (Al-i İmran, 3/37) yetiştirildiği bildirilen ayetten sadece Hz. Meryem’in bir erkek evladın babasız olarak annesi olmasıdır. “Güzel bitki gibi büyütülüşünün sakladığı gizli mesajın” ne olacağını düşündüğümüzde cevabın bir kısmı botanik biliminden gelmiş olup, erkek ve dişi üreme sistemlerini bir çiçekte taşımış olmalarıdır (Hermafrodit). Ve Al-i İmran, 3/37 ayetinden aldığımız bilgi ve ilhamla “güzel bitkilerin çiçekli bitkiler ve onların kendilerini döleyebilme özelliklerinden yararlanıldı.

H. Meryem'in H. İsa'nın "Meryem oğlu İsa Mesih" olarak sadece annesinin olgun yumurta hücresinin, perivitellin boşluğundaki kendi kutup cisimciğinin / kutup hücrecikleri bir erkek sperm olarak yaratılmasıyla dişi hücresini döllemesi olarak ifade etmekteyiz.

H. İsa için güzel bitki gibi yetiştirilen Meryem ayetinden sadece İslam literatürü için değil aynı zamanda Hristiyan teolojisi için de ilk defa yeni bir yorum getirilmiş olmaktadır. Yoksa H. Meryem için hermafrodit bir kişiliğe sahip gibi bir düşünce anlaşılmaz. Buna yumurta içi kendini döllemeli zigot diyoruz. Burada üreme biyolojisinden meyve sineği cinslerinden biri olan *Drosophila mangabeirai* çok özel bir örnek olarak yer vereceğiz. Yukarıda cevabın yarısının botanikten geldiğini ifade etmiştik. Şimdi ise cevabın ikinci yarısının bir kısmını hemen herkesin tanıdığı meyve sineklerinden bir tür olan *Drosophila mangabeirai* erkeği hiç olmadığı halde kendi olgun yumurta II hücresini previtellin boşluğundaki kendi dişi olan bir kutup cisimciğinin bir dişi sperm olarak rol oynayıp kendi yumurta hücresini döllemesine dayanmaktadır (Scott, 2013, s.600). Bu düzenli bir kural olarak uygulanıyor. H. Meryem'den yaratılan ve normal gebelik süresi sonunda doğan H. İsa için bir kere ve ona özel bir ilahi uygulama ile "Meryemoğlu İsa" yaratılmıştır. İşte burada cevabın ikinci yarısının son kısmı ise Allah "Her çeşit yaratmayı bilen olarak" (Yasin, 36/79) onun genetik kodlarına ilave bir erkek çocuk için gerekli değişik yaratmalar dişi bir kutup cisimciğinden erkek bir spermin yaratılışı ve yumurta hücresini döllemesidir. Böylece bir erkek zigot yaratılmış olmaktadır. Onun için bu yaratma bir tesadüf değil ilahi takdirin bir sonucu olarak insanlık tarihinde tekil bir olaydır ve ne tam hermafrodit ve ne de tam "bakire doğum" denen "partenogenetik" bir yaratma değildir, çünkü dişi olan kutup cisimciği bir erkek sperme ilave yaratmalarla dönüştürülmüştür. Buna da *İsaî Zigot* diyoruz. Şema-7 ve 8'de insanlarda olgun yumurta hücresinin dışarıdan gelen bir spermle ve Şema-7'de normal olarak bir yumurta hücresinin previtellin boşluğunda kutup cisimcikleri ve dışarıdan gelen bir sperm hücresiyle dölleme görülmektedir. Şema-8'de ise previtellin boşluğunda bir kutup cisimciğinin bir erkek sperme modifiye edilerek oradan yumurta hücresini döllemesi gösterilmektedir.

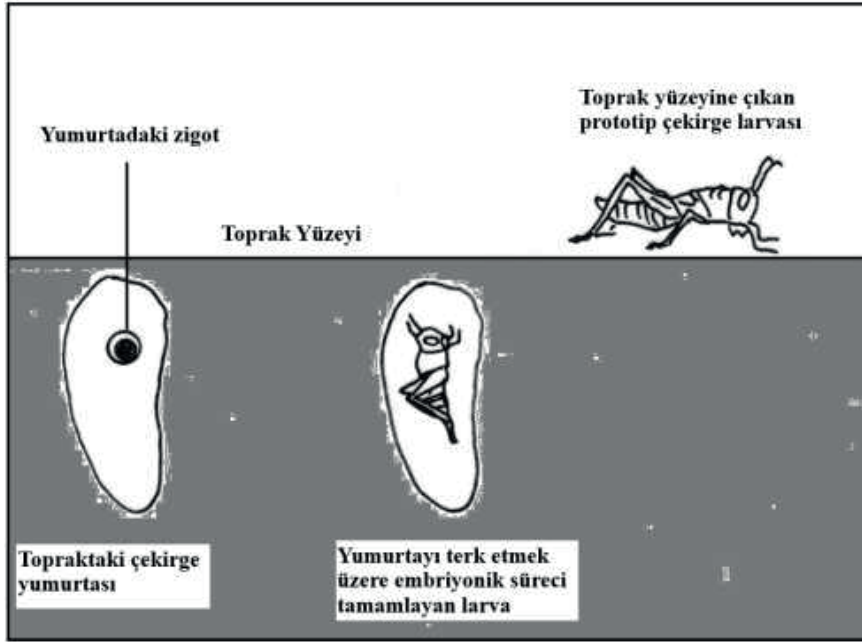
Şema-7: İnsanlarda olgun yumurta olarak Oosit II'nin (ovum) dışarıdan gelen bir sperm ile döllemesi ve bireysel (individual) zigotların oluşumu.

Şema-8: Bir dişi bireyde, Oosit II'nin daima dişi olan Polar (Kutup) Cisimciğinin İrade-i İlahiyenin emriyle, bir erkek sperme modifiye edildikten sonra, bitkilerdeki gibi kendi kendinin döllemesiyle (hermafrodit) oluşan H. İsa'ya ait yani Meryem oğlu İsa'nın bir erkek zigotu $44 + XY = 46$ Kromozomlu İsaî Zigot yapılmış olmaktadır.

3.5. Beşinci Tıp Yaratma: Kıyamet Sonrası Bütün İnsanların Kendi Acbüzzenelerinden Yeniden Üç Kademeli Çekirgeler Gibi Yaratılmaları

Öldükten sonra dirilme ve ebedi alemdeki hayat hakkında 50 kadar ayetle geniş bilgilendirme yapılmaktadır. Bunlar arasında insanların bu dünyadaki yaratılışlarının anlatıldığı ayetlerin sonunda öldükten sonra tekrar dirilmenin tıpkı bu yaratma gibi olacağı bildirilmektedir (Hacc, 22/5; Mü'minün, 23/12-14; Kaf, 50/15; Necm, 53/44-47; Kamer, 54/7 vd.). Ayrıca Bahar sahnesinde bütün tohumların sürgün vermesi ve çok ömürlü bitkilerin çiçek ve yaprak ve meyve vermeleri ikinci yaratılışa örnek olarak sunulmaktadır. (Rum 30/19, 50; Fatır, 35/9; Fussilet, 41/39; Hadid, 57/17). Şema-9'da görüldüğü gibi Allah kıyamet koptuktan sonra milyarlarca insanın tekrar yaratılışını çekirgelerin (Kamer, 54/7) topraktan çıkışlarına benzeterek sunmaktadır. Bu kıyamet sonrası yaratılış bu dünyada insanın vücuduna girmiş, görev almış elementlerdeki atomlardan kader programında kodlananları Hz. Muhammed (asm) *Acbüzzeneb* olarak isimlendirmiştir. İşte ikinci yaratılışın zigot denen hücrelerini ve vücudu teşkil edecek olanlar bu dünyadakilerin tekrar kullanılacağı olarak bildirilmektedir. İşte bu kodlananlar ikinci zigot yaratılışında bu dünyadaki görevlerini tekrar üstlenmek üzere bir araya geleceklerdir. Bunlara da ayrıcalıklı konumunu ifade etmek için *Acbüzzenebik Zigot* diyoruz.

Şema-9: Kıyamet sonrası engebeleri kaldırılmış yeryüzünde, bütün insanların kabirlerindeki kendi kodlanmış elementlerinden yaratılan Acbüzzeneb'lerinden "çekirgeler gibi yaratılacaklarını" (Kamer, 54/7) bildiren ayette, bu dünyada çekirgelerin toprağa bırakılan yumurtalarının içerisinden prototip bir çekirgenin çıkışı gösterilmektedir.

4. Sonuç Değerlendirmesi

Kur'an'da sadece insan türü (nevi) için sunulan yaratma üç kademeli olup birincisi topraktan, çamurdan ve *salsaldan* tek hücreli dönemle birinci kademe son bulmaktadır. Bu kademe başta *hame-i mesnun* olmakla üzere 5 isimlendirme daha yapılmış ve bunların her biriyle farklı bağlantılar kurulmuştur. Bu 6 farklı isimlendirilmiş hücrelerin hepsi bir hücrenin farklı isimleri olup hepsine *Âdemî Zigot* diyoruz. *Âdemî Zigottan* ilk mitoz bölünme ile ayrılan yine zigot kapasiteli hücre yani Âdem'in tek yumurta ikizi olacak hücreden ilahi bir etkinlikle bir dişi zigot için gerekli değişim ve ilave yaratmalar yapılarak bir dişi zigot yaratılmış olmaktadır. Âdemî *nefs-i vahideden* eşinin yaratılması ancak ikizler metodunun uygulanması ile mümkündür. İşte bu Sünnetullah denen ilahi iradenin tercih olup böyle bir dişi zigotun *Âdemî Zigottan* yaratılması kendisine meyletmesi olarak bir başka ayette cevaplandırılmaktadır. Böylece Âdem ile eşi kardeş olmayan ikizler veya çiftler olarak *karar-ı mekin'de* birlikte yaratılmıştır. Bunların her biri 65 kilo ağırlığında doğmuş olsalardı, içi *salsal* denen hücre için gerekli organik moleküllerle dolu olan 220 kilo ağırlığında bir ortam yeterli olacaktı.

İnsanın yaratılışındaki üç kademenin ilki tek hücreli dönem iken, bunu çok hücreli tesviye dönemi *nutfe*, *alaka* ve *mudga* ile tesviye son bulurken üçüncü kademe yaratma olan ruh üflenerek yaratılıyor. İnsan türündeki beş tip yaratmanın farklı olan birinci kademe yaratmanın sonu olan zigot kapasiteli tek hücrenin yaratılışındadır. İkinci ve üçüncü kademeler ise benzer şekilde seyretmektedir.

Kaynakça

- Ağırman, Cemal, (2001). Kadının Yaratılışı, Rağbet Yayınları.
- Alberts, B. ve diğerleri (Trans. L. Jaenicke). (1986). Molekularbiologie der Zelle, Blechschmidt, E. (1976). Wie beginnt das menschliche Leben. Christiana-Verlag
- Bulgen, M. ve Doko, E. (Editörler) (2022) Din ve Bilim Açısından YARATILIŞ. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İFAV).
- Can, Alp. (2014). Kök Hücre, Akademisyen Tıp Kitabevi.
- Cayless, A. Vd. (2023). Galaksiler ve Kozmolojiye Giriş, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Çağrı, M. (2013) İslam Ansiklopedisi, Yaratma Cilt 43, s.324-329, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrı, M. (2013). İslam Ansiklopedisi, Yaratma, 43.cilt. s. 324-329, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Demirsoy, (1985). Omurgalılar, Cilt 3.
- Demirsoy, A. (1985). Yaşamın Temel Kuralları- Omurgasızlar/Böcekler -Entomoloji. Meteksan.
- Demirsoy, A. (1998) Yaşamın Temel Kuralları OMURGALILAR Cilt-III, Meteksan.
- Demirtaş, K, (2013) Cevşenül Kebir. Nesil Yayınları. İstanbul.
- Devellioğlu, F., & Güneyçal, A. S. (1993). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: Eski ve Yeni Harflerle. Aydın Kitabevi.
- Dilinden Yaratılış. Sayı: 7. Atatürk Üniversitesi Yayın No 1239.
- El Mevdudi, E. A. (2020). Tefhim-ül Kur'an. Cilt 2. İnsan Yayınları.
- El-İsfahani, R. (1108) Terc. Güneş, A ve Yolcu, M. (2010). Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü. Pınar Yayınları. İstanbul.
- En-Nevevi, Sahih-i Müslim Şerhi el-Minhac, 46/35 Kader Kitabı hadis no 6665-1/1, Cilt 11, Karınca Polen yayınevi
- Futuyma, J. Douglas.(Ed. Kence, A ve Bozcuk, N. (2008). Evrim. Palme Yayıncılık, Ankara.
- Gilbert, Scott, F. (2013) Gelişim Biyolojisi. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Gilbert, Scott, F. (Ed, M.Erkan ve T. İrez). (2013). Gelişim Biyolojisi. Nobel Tıp
- Karaman, H. (2003). Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir Cilt 3. Diyanet İşleri Başkanlığı. Kitabevleri.
- Lutgens, F. Tarbuck, E ve Tasa, D. (2014). Genel Jeoloji Temel Kavramlar. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miessler, G. T., Donald, A. (Çeviri Editörleri: Karacan, N ve Gürkan, P) (2002) İnorganik Kimya, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Molekularbiologie des Gens. Inter European.
- Moore, K. L., Persaud, T. V. N., & Torchia, M. G. (2016). Klinik Yönleriyle İnsan Embriyolojisi. (H. Dalçık, Ed.; H. Dalçık, Çeviren). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Moore, L, K, 2002, Embriyoloji, s. 109 Nobel Tıp Kitabevleri
- Mutçalı, S. (1995). Arapça— Türkçe Sözlük Dağarcık Yayınları.
- Nursi, B. S. (2007). Lemalar, Yirmiüçüncü Lema. Yeni Asya Neşriyat. İstanbul.
- Nursi, B. S. (2004). Sözler. Otuzikinci Söz.Yeni Asya Neşriyat. İstanbul.
- Nursi, B. S. (2005). Lemalar, Otuzuncu Lem'a nın 5. Nüktesi, 4. Remiz, Yeni Asya Neşriyat. İstanbul.
- Nursi, B. S. (2005). Lemalar, Otuzuncu Lem'anın 5. Nüktesi, 926, Yeni Asya Neşriyat.
- Nursi, B. S. (2005). Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat, Birinci Esas, Üçüncü Menba, s. 842, Yeni Asya Neşriyat.
- Nursi, B. S. (2014). İşaratu'l- İ'caz. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-983.

- Öztürk, M. (2015). Kur'an ve Yaratılış, KURAMER.
- Petorak, İ. (1984). Medikal Embriyoloji. İkizler. Beta Yayın Basım Dağıtım.
- Râzî, F. (2013—1992). Tefsir-i kebir (Cilt. 14). Akçağ-Ankara.
- Sarı, M. (1984). El-Mevarid Arapça Türkçe Lügat. Bahar Yayınları.
- Serway, R. A., Beichner, R. J., & Jewett, J. W. (2002). Fen ve Mühendislik için Fizik 3. Cilt. (K. Çolakoğlu, Çeviren). Palme Yayıncılık.
- Songar, A. (1979). Beynimiz ve Sinirlerimiz. Yeni Asya Yayınları. İstanbul.
- Şevki, Y. Y. (2008). İslam Ansiklopedisi, Ruh maddesi
- Tayran, B. (1990). Kur'an ve İlim cevap veriyor İlk İnsan Nasıl Yaratıldı? Köprü Dergisi, Eylül 1990, sayı 9, s:25-34.
- Tayran, B. (2019). Âdem'in karar-ı mekin'de Üç Kademeli Yaratılışı. İslamiyet'in
- Tevrat-ı Şerif / Kitab-ı Mukaddes. Tekvin, Bap 2, Pasuk 7.
- Ulutürk, (1995). İnsan Yayınları, İstanbul.
- VCH Verlagsgesellschaft Weinheim. Germany.
- Yazır, E. M. H. (2001). Hak Dini Kur'an Dili Cilt 5. YENDA. İstanbul
- Yazır, E. M. H. (2015). Hak Dini Kur'an Dili (Cilt. 9). Fazilet Neşriyat.
- Yeniçeri, C. (2006) Uzay Ayetleri Tefsiri. Erkam Yayın San. (Watson, J. D. (1975).
- Zhizun, W. (2023). Well-preserved crystallized dinosaur egg fossils discovered in central China. Xinhua. Retrieved October 13, 2024, from <https://english.news.cn/20231222/83f3b52c3f4544119be2fc6e25fab29/c.html>
- Züleyha Birinci (2014). "nefs-i vahide" İfadesinden Hareketle Kadının Yaratılışı Hakkında bir Değerlendirme. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

BİLGİ MOLEKÜLLERİ OLARAK KARBOHİDRATLAR: ŞEKER KODU¹

CARBOHYDRATES AS INFORMATIONAL MOLECULES: THE SUGAR CODE

Barbaros NALBANTOĞLU²

ÖZET

Glikokonjugatların yapısı ve fonksiyonunu inceleyen glikobiyoloji, biyokimya ve hücre biyolojisinin en aktif ve heyecan verici alanlarından biridir. Proteinlerin hücre içi hedeflenmesi, hücre-hücre etkileşimleri, hücre farklılaşması, doku gelişimi ve hücre dışı sinyaller hakkındaki önemli bilgileri kodlamak için hücrelerde spesifik oligosakkaritler kullanılmaktadır. Monosakkaritler, glikosidik bağların stereokimyası ve konumu, bağlı gruplarının türü ve yönelimi ve dallanmaların sayısı ve türü açısından farklılık gösteren neredeyse sınırsız çeşitlilikte oligosakkaritlerde birleştirilebilir. 20 farklı monosakkarite sahip bir oligosakkaritin, milyarlarca farklı heksamerik molekülünün olabileceğini hesaplayabilmek mümkündür. Bu moleküllerin canlılarda fonksiyonlarını gösterebilmeleri için hikmetli bir şekilde tasarlanıldığı görülmektedir.

Oldukça spesifik karbonhidrat bağlama bölgelerine sahip proteinler olan lektinler, diğer hücrelerle etkileşimin başlatıldığı hücrelerin dış yüzeyinde yaygın olarak bulunur. Omurgalılarda, lektinler tarafından “okunan” oligosakkarit etiketleri sayesinde, belirli peptid hormonlarının, dolaşımdaki proteinlerin ve kan hücrelerinin bozunma hızı yönetilir. Bakteriyel ve viral patojenler ve bazı ökaryotik parazitler, patojenlerdeki lektinlerin hedef hücre yüzeyindeki oligosakkaritlere bağlanması yoluyla hayvan hücre hedeflerine yapıştırılır. Lektin-şeker komplekslerinin X-ışını kristalografisi, iki molekül arasındaki ayrıntılı tamamlayıcılığı gösterir; bu, lektinin karbonhidratlarla etkileşimlerinin gücünü ve özgüllüğünü açıklar. Bu özgüllük, hücreler içindeki ve arasındaki birçok süreçte fonksiyonun hikmetli yapılabilmesi için bir tür bilgi aktarımını temsil eder.

Bu bilgilerin moleküllerde yazılması ve bu moleküllerin etkileşerek biyolojik süreçlerde görev alması sanatta sanatkârın, eserde ustanın ve bilimde bilim sahibinin varlığını hatırlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karbonhidrat, Bilgi molekülleri, Lektin, Şeker kodu, Yaratılış.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi’nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan “Bilgi Molekülleri Olarak Karbonhidratlar: Şeker Kodu” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyokimya Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, E-posta: barbaros@ytü.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2718-1855

ABSTRACT

Glycobiology, the study of the structure and function of glycoconjugates, is one of the most active and exciting fields of biochemistry and cell biology. Specific oligosaccharides are used in cells to encode important information about intracellular targeting of proteins, cell-cell interactions, cell differentiation, tissue development, and extracellular signals. Monosaccharides can be assembled into an almost limitless variety of oligosaccharides, which differ in the stereochemistry and position of glycosidic bonds, the type and orientation of substituent groups, and the number and type of branches. It is possible to calculate that an oligosaccharide with 20 different monosaccharides can have billions of different hexameric molecules. It seems that these molecules have been wisely designed so that they can perform their functions in living things.

Lectins, proteins with highly specific carbohydrate-binding sites, are commonly found on the outer surface of cells where interactions with other cells are initiated. In vertebrates, the rate of degradation of certain peptide hormones, circulating proteins, and blood cells is governed by oligosaccharide tags "read" by lectins. Bacterial and viral pathogens and some eukaryotic parasites are adhered to animal cell targets through the binding of lectins in the pathogens to oligosaccharides on the target cell surface. X-ray crystallography of lectin-sugar complexes shows the detailed complementarity between the two molecules, which accounts for the strength and specificity of lectin interactions with carbohydrates. This specificity represents a type of information transfer so that it can function wisely in many processes within and between cells.

The fact that this information is written in molecules and that these molecules interact and take part in biological processes reminds us of the existence of the artist in art, the master in the work, and the scientist in science.

Keywords: Carbohydrate, Informational molecules, Lectin, Sugar code, Creation.

Giriş

Bir kod, bilgi depolayan kombinasyonlar (örneğin oligo- ve polimerler) üretmek için kullanılan sembollerin yapısına göre tanımlanır. Nükleik asitler ve proteinler gibi oligo- ve polisakkaritler de her yerde bulunur ve moleküler mesajların oluşturulması için biyokimyasal bir platformdur. Oligosakkaritleri bünyesinde bulunduran moleküler yapılar glikokonjugatlar olarak isimlendirilir. Oligosakkarit çeşitliliğine uygun olarak, bir düzineden fazla şeker reseptörleri paneli (lektinler) de geliştirilmiştir. Lektinler glikan tarafından kodlanan bilgileri okuyarak glikokonjugatlarla etkileştirilir. Son yıllarda glikan fonksiyonlarının organizma biyolojisi, moleküler biyoloji ve biyokimyanın tüm yönlerine derinlemesine nüfuz ettiğinin anlaşılmasından dolayı, hücreler arası etkileşimleri belirleyen bir şeker kodunun olduğu düşünülmektedir [1,2].

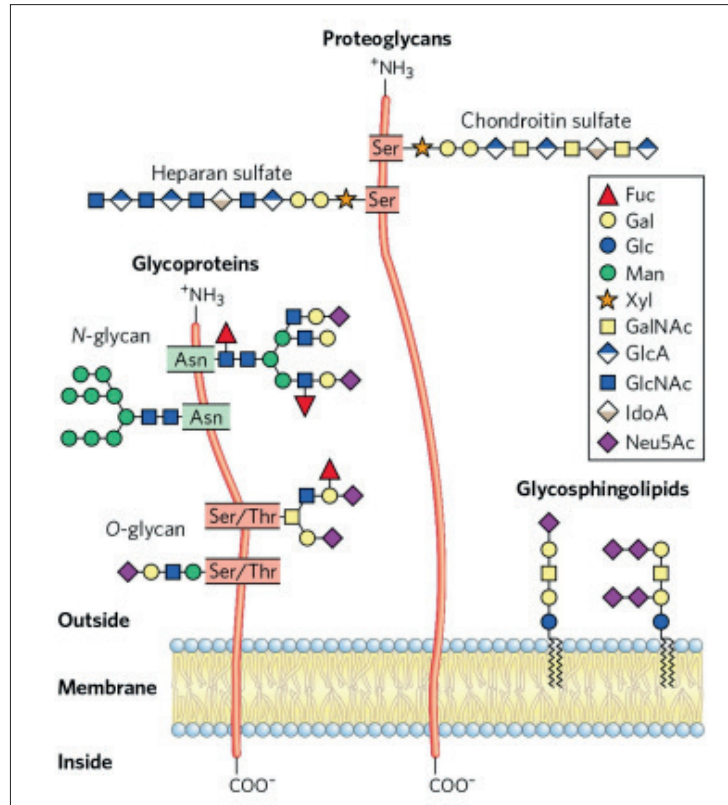
1. Glikokonjugatlar: Proteoglikanlar, Glikoproteinler ve Glikosfingolipidler

Yakıt deposu (nişasta, glikojen) ve yapısal materyaller (selüloz, kitin) gibi önemli rollerine ilave olarak, polisakkaritler ve oligosakkaritler bilgi taşıyıcı fonksiyonlara da sahiptirler. Bilgi taşıyıcı özelliğe sahip bir karbohidrat bir proteine veya bir lipide kovalent bağlanarak biyolojik olarak aktif molekül olan bir glikokonjugatı oluşturur (Şekil 1). Kodlanan spesifik oligosakkaritlerin bazıları hücre ile çevresi arasındaki iletişimi sağlamakta; bazıları bir proteinin belirli organellere taşınması ve orada lokalizasyonu için veya hatalı bir proteinin imha edilmesi için proteinleri etiketlemektedir. Bazıları da hücre dışı sinyal molekülleri (büyüme faktörleri) veya hücre dışı parazitler (bakteri veya virüsler) için tanıma bölgeleri olarak fonksiyon göstermektedir [2].

Glikoproteinler, değişen oranlarda kompleksliğe sahip bir veya daha fazla oligosakkaritin kovalent olarak bir proteine bağlanmasıyla oluşur. Glikoproteinler genellikle plazma zarının dış yüzünde bulunurlar. Glikoproteinlerin oligosakkarit kısımları bilgi açısından zengindir ve lektin adı verilen karbohidrat bağlayıcı proteinler tarafından tanıma ve yüksek afiniteli bağlanma için oldukça spesifik bölgelere sahiptir [2].

Proteoglikanlar, bir veya daha fazla sülfatlanmış glikozaminoglikan zincirinin bir membran proteinine veya salgılanan bir proteine kovalent olarak bağlanmasıyla oluşan hücre yüzeyi veya hücre dışı matriks makromolekülleridir. Glikozaminoglikan zinciri, üzerindeki negatif yüklü şeker kısımları ile hücre dışı proteine elektrostatik etkileşimler yoluyla bağlanır [2].

Glikosfingolipidler, hidrofilik baş gruplarının oligosakkaritler olduğu kovalent olarak lipide bağlı plazma membran bileşenleridir. Glikoproteinlerde olduğu gibi, oligosakkaritler lektinler tarafından tanınmak için spesifik bölgeler olarak fonksiyon gösterirler [2].

Şekil 1. Glikokonjugatlar. Bazı tipik proteoglikanların, glikoproteinlerin ve glikosfingolipidlerin yapıları [2].

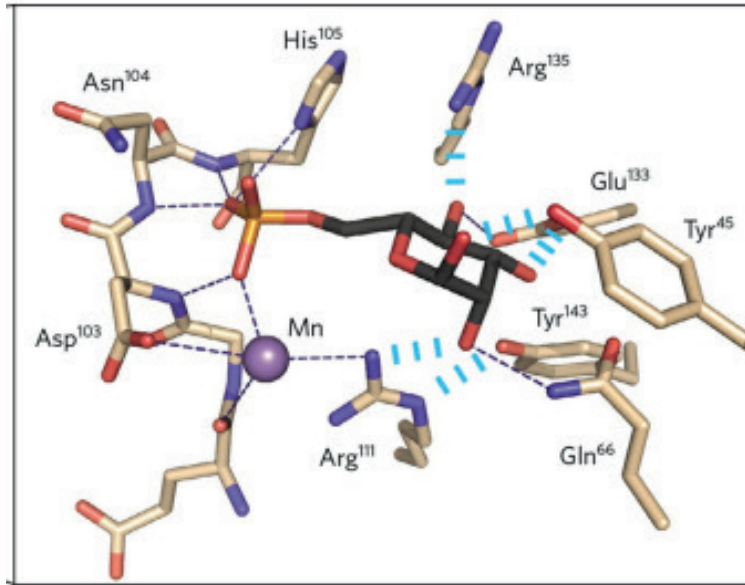
Şekil 1’de gösterilen oligosakkaritlerin her biri, kendisiyle etkileşime giren proteinler tarafından okunabilen, şeker kodundaki benzersiz, üç boyutlu bir yapıya sahiptir. Glikokonjugatlardaki her bir monosakkarit, glikosidik bağların stereokimyası ve konumu, bağlı gruplarının türü ve yönelimi ve dallanmaların sayısı ve türü açısından farklılık gösteren neredeyse sınırsız çeşitlilikte oligosakkaritlerde birleştirilebilir. 20 farklı monosakkarite sahip bir oligosakkaritin, milyarlarca farklı hekzamerik molekülünün olabileceğini hesaplayabilmek mümkündür. Bir glikokonjugatın fonksiyonunu gösterebilmesi için milyarlarca farklı moleküler yapının içinden en uygununun hikmetli bir şekilde tasarlanıldığı görülmektedir.

2. Lektinler: Şeker Kodunu Okuyarak Birçok Biyolojik İşleme Aracılık Eden Proteinler

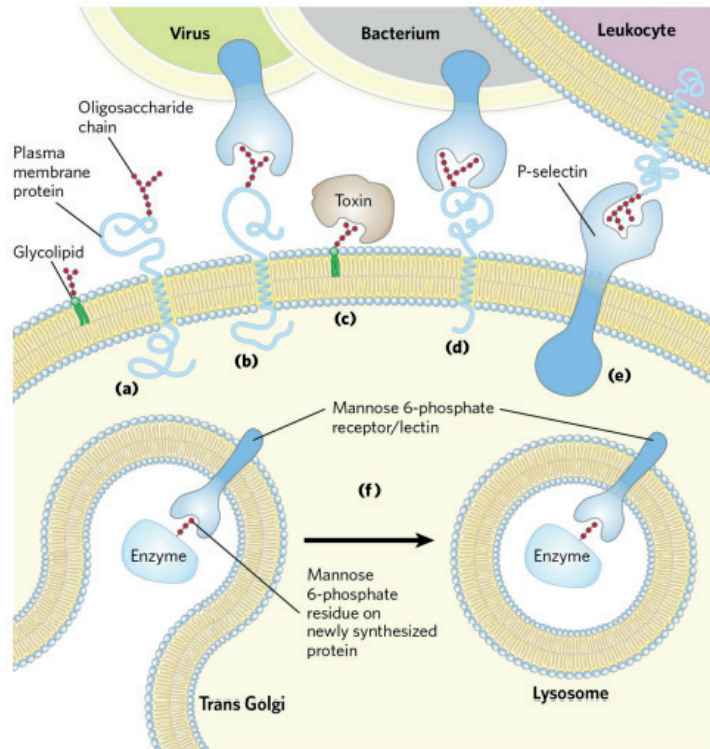
Bütün organizmalarda bulunan lektinler, genellikle hücrelerin dış yüzeyinde bulunan ve oldukça spesifik karbonhidrat bağlama bölgelerine sahip olan proteinlerdir. Lektinler, hücre-hücre tanıma, sinyalleme ve yapışma fonksiyonlarının yanı sıra yeni sentezlenen proteinlerin hücre içi hedeflenmesinde de çok çeşitli görev üstlenirler. Tohumlarda bol miktarda bulunan bitki lektinleri muhtemelen böcekler ve diğer yırtıcı hayvanlar için caydırıcı görevi görmektedir. Omurgalılarda, lektinler tarafından “okunan” oligosakkarit etiketleri sayesinde, belirli peptid hormonlarının, dolaşımdaki proteinlerin ve kan hücrelerinin bozunma hızı yönetilir. Bakteriyel ve viral patojenler ve bazı ökaryotik parazitler, patojenlerdeki lektinlerin hedef hücre yüzeyindeki oligosakkaritlere bağlanması yoluyla hayvan hücre hedeflerine yapıştırılır [1].

Oligosakkaritlerin yapısındaki bu yüksek bilgi yoğunluğu, şeker kodu sayesinde sağlanılmaktadır. Lektinlerdeki karbonhidrat bağlama bölgeleri de, yalnızca doğru karbonhidrat ile etkileşime izin veren üç boyutlu moleküler bir yapıya sahiptir. Bu etkileşimlerde olağanüstü yüksek bir özgüllüğün tasarlanıldığı görülmektedir. Bir oligosakkarit ile bir lektinin karbonhidrat bağlayıcı alanı (CBD) arasındaki afinite bazen bir CBD olurken, bazen de etkili afinite genellikle tek bir lektin molekülünün birden fazla CBD’ye sahip olması ile büyük ölçüde artırılır. Oligosakkarit kümelerindeki her bir oligosakkarit, lektinin CBD’lerinden biriyle etkileşime girerek etkileşim güçlendirilir [1].

Mannoz 6-fosfat reseptörü/lektin yapısının X-ışını kristalografik çalışmaları, lektinin mannoz 6-fosfatla özgül etkileşiminin ayrıntılarını ortaya koymaktadır (Şekil 2). Bu özgülük, hücreler içindeki ve arasındaki birçok süreçte fonksiyonların hikmetli yapılabilmesi için bir tür bilgi aktarımına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Şekil 3’de, şeker kodunun aracılık ettiği bazı biyolojik etkileşimler özetlenmektedir.

Şekil 2. Mannoz 6-fosfat reseptörü/lektin etkileşiminin X-ışını kristalografisi [2].

Şekil 3. Oligosakkaritlerin hücre yüzeyinde ve endomembran sisteminde tanıma olaylarındaki rolü (1). (a) Kendine özgü yapıya sahip oligosakkaritler, plazma zarlarının dış yüzeyinde bulunan çeşitli glikoproteinlerin veya glikolipitlerin bileşenleridir. Oligosakkaritler yüksek özgülük ve afiniteye sahip hücre dışı lektinlerle etkileşirler. (b) Hayvan hücrelerini enfekte eden virüsler, enfeksiyonun ilk adımı olarak hücre yüzeyindeki glikoproteinlere bağlanır. (c) Bakteriyel toksinler, bir hücreye girmeden önce bir yüzey glikolipidine bağlanır. (d) Bazı bakteriler hayvan hücrelerine yapışır ve sonra onları kolonize eder veya enfekte eder. (e) Belirli hücrelerin plazma zarındaki selektinler (lektinler), lökositlerin enfeksiyon bölgesindeki kılcal duvarın endotel hücreleriyle etkileşimleri gibi hücre-hücre etkileşimlerine aracılık eder. (f) Trans Golgi kompleksinin mannoz 6-fosfat reseptörü/lektini, lizozomal enzimlerin oligosakkaritlerine bağlanarak bunların lizozoma aktarılmasını hedefler [2].

DNA'ya yazdırılan genetik kod sayesinde önce mRNA'nın şifrelendiği sonra da proteinin sentezlendiği bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda, monosakkaritler ve onların türevlerinden şeker alfabesi, bu alfabenin harflerinden glikan kelimeleri ve bu kelimelerden de şeker kodu sözlüğü oluşabileceğine ait kanıtların olduğu ileri sürülmektedir [1]. Glikokonjugatlara bağlı oligosakkaritlerin de şeker kodu sayesinde sentezlenebileceği düşünülmektedir. Canlıdaki DNA, protein ve şeker alfabelerine ait kodların biyolojik bilgi akışında beraberce çalıştırılarak canlıdaki mükemmelliğin oluşturulduğu görülmektedir. Bu bilgilerin moleküllerde yazılması ve bu moleküllerin anahtar-kilit modeli ile etkileşerek biyolojik süreçlerde hatasız görev alması sanatta sanatkârın, eserde ustanın ve bilimde bilim sahibinin varlığını hatırlatmaktadır.

Kaynakça

1. David L, Nelson ve Michaelis M. Cox. (2013) Lehninger Principles of Biochemistry. Sixth Edition, New York, USA.
2. Hans-Joachim Gabius ve diğerleri. (2022) What is the Sugar Code? ChemBioChem, 23, e202100327 (1-24), doi.org/10.1002/cbic.202100327

DAÇAYI (SALVIA SP.) BİTKİSİNİN İLGİNÇ TOZLAŞMA MEKANİZMASI¹

INTERESTING POLLINATION MECHANISM OF SAGE “SALVIA SP.” PLANT

Fatih SATIL²

ÖZET

Böcekler çoğunlukla çeşitli bitki türlerinin döllenmesinde görevlidirler. Bunun en güzel örneklerinden birini doğada bal arıları ile Adaçayı (*Salvia sp.*) çiçekleri arasında görmek mümkündür.

Salvia çiçeklerinde ilginç bir stamen yapısı vardır. Bu cinsten stamenler kaldırma mekanizmasına benzer bir yapıdadır. Çiçeğe gelen bir böcek bu kaldırma mekanizmasını geriye doğru iterek dip kısımdaki nektara ulaşmak ister. Bu mekanizmanın geriye doğru itilmesi esnasında stamenler de böceğin sırtına temas ederek bu şekilde polen yüklemesi gerçekleşir. Polen yüklenmiş böceğin daha sonra aynı türden bir *Salvia* çiçeğine ziyareti sırasında polenler bu çiçeğin stigmasına bulaşmış olur. *Salvia* çiçeği ile tozlayıcı böceklerin bu uyumu bilim adamlarını hayrete düşürmüş ve bu yapının gelişimi üzerinde çalışmalar yapmaya teşvik etmiştir.

Bu çalışmada; *Salvia* cinsinin stamen yapısı ve tozlaşma stratejisi literatür bilgilerine dayalı olarak ortaya konmaya çalışılmış. Elde edilen veriler, Mantığa Dayalı Akıl Yürütme Yöntemi (Logical Reasoning) ve birlikte evrim görüşü kapsamında tartışılmıştır.

Sonuç olarak birlikte evrim görüşünü savunanlar; “Entomofil bitki türleri, kendilerini böceklerle daha çekici kılmak için sık sık mekanizmalar geliştirmişlerdir” şeklinde bir açıklama yaparak bu işin bitkiler tarafından akıl edildiğini kabul etmektedirler. Oysa, akıl, ilim ve iradesi olmayan bitki ve böcekler kendi kendine bu tozlaşma stratejisini geliştirmiş olamazlar ve bu stratejiyi yeryüzünde akrabaları olan benzer türlerin genlerine aktaramazlar.

Mantığa dayalı bir akıl yürütme (Logical Reasoning) yapacak olursak, *Salvia*’larda görülen kaldırma yapısındaki bu ilginç stamen yapısını tasarlayan; *Salvia* ile arılar arasındaki tozlaşma mekanizmasını tasarlayıp bitki ve böceklerin genlerine yerleştiren; ve onların birbiri ile uyumlu bir şekilde tozlaşmasını sağlayan sonsuz ilim ve hikmet sahibi bir Yaratıcının olması gerekir.

Bitkilerle böcekler arasındaki yardımlaşma örneklerinden birisi olarak bilinen bu özel tozlaşma şeklinin milyonlarca yıl sürdüğü iddia edilen “evrimsel süreç”, “evrimsel adaptasyon” ya da “doğal seçim” ile kendi kendine oluştuğu fikri akli tatmin edemez. Makul olanı, Allah’ın yeryüzündeki canlıları hayatlarını devam ettirebilecek cihazlarla donatmış ve ihtiyaç duyduğu her şeyi de hizmetine sunmuş olduğu görüşüdür.

Anahtar Kelimeler: Adaçayı, Evrim, *Salvia*, Tozlaşma, Yaratılış

1 “Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan **Adaçayı (*Salvia sp.*) Bitkisinin İlginç Tozlaşma Mekanizması** başlıklı bildiriden türetilmiştir.”

2 Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, E-Posta: fsatil@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4938-1161

ABSTRACT

Insects are mostly responsible for pollinating various plant species. One of the best examples of this type of fertilization is seen in nature between honeybees and Sage (Salvia sp.) flowers.

Salvia flowers have an interesting stamen structure. In this genus, stamens have a structure similar to a lever mechanism. An insect coming to the flower wants to reach the nectar at the bottom by pushing this lever mechanism backwards. When this mechanism is pushed backwards, the stamens come into contact with the insect's back, thus pollen loading occurs. When the pollen-loaded insect later visits a Salvia flower, the pollen is carried to the stigma of this flower. This harmony between the Salvia flower and pollinator insects amazed scientists and encouraged them to study the development of this structure.

In this study, stamen structure and pollination strategy of the genus Salvia were revealed based on literature information. The data obtained were discussed within the scope of the Logical Reasoning Method and the co-evolutionary view.

As a result, those who defend the view of co-evolution; they state that "Entomophilous plant species have often developed mechanisms to make themselves more attractive to insects" and accept that this was done by plants. Plants and insects that lack intelligence, knowledge, and will cannot develop this pollination strategy on their own and cannot transfer this strategy to the genes of similar species that are their relatives on earth.

If we make logical reasoning, there must be a Creator with infinite knowledge and wisdom who designed this interesting lever-shaped stamen structure found in Salvia, designed the pollination mechanism between Salvia and bees; placed it in the genes of plants and insects, and ensured that they pollinated in harmony with each other.

Therefore, this special form of pollination, known as one of the examples of cooperation between plants and insects; The idea that it formed on its own through an "evolutionary process", "evolutionary adaptation" or "natural selection" that allegedly lasted millions of years cannot satisfy the mind. Therefore, Allah (God) has equipped the living creatures on earth with the devices that enable them to continue their lives and has provided them with everything they need.

Keywords: Creation, Evolution, Pollination, Sage, Salvia.

1. Giriş

Bitkilerin tozlaşmasında; rüzgâr, su, böcek, kuş, insan ve bazı memeli hayvan türleri görev yaparlar. Bu tozlayıcı faktörler içinde en etkili olan ise hedefleri doğrudan çiçekler olması nedeniyle böceklerdir (Yılmaz, 2016). Doğada başta bal arıları olmak üzere polen ve nektar ile beslenen ve "tozlayıcı böcekler" dediğimiz birçok böcek türü bitkilerin üremelerine yardımcı olmakla vazifelendirilmişlerdir.

Böcekler tarafından tozlaştırılan çiçekler, tipik olarak parlak renklerde, bazen polen ve nektar ödülleriyle donatılmış şekilde göze çarpan desenlerde yaratılmışlardır. Bazı çiçeklere tozlaşmada görev alan böceğin karşı cinsini taklit ya da karşı cinsin feromonlarına benzer çekici bir koku yayma özelliği verilmiştir.

Böcekler çoğunlukla çeşitli bitki türlerinin döllenmesinde görevlidirler. Bunun en güzel örneklerinden birini doğada bal arıları ile Adaçayı (*Salvia sp.*) çiçekleri arasında görmek mümkündür.

Araştırma konusunu oluşturan *Salvia*, Lamiaceae içindeki en büyük cinstir ve şu anda tanınan yaklaşık 1000 türü bulunmaktadır (Celep and Doğan, 2023). *Salvia* çiçeklerinin ilginç bir stamen (erkek organ) yapısı vardır (Şekil 1).

Şekil 1: *Salvia sp.* (Adaçayı) çiçek ve stamen yapısı (Foto: pixabay 1598405_1280)

Salvia'daki stamen yapısı ile ilgili ilk tanım, Christian Konrad Sprengel tarafından 1793 yılında *Salvia*'ların tozlaşma biyolojisi üzerine yapılan çalışmasında ortaya konmuştur (Claßen-Bockhoff 2004a). O zamandan beri yaklaşık 200 yıldan fazla bir süre kendine özgü sırta tozlaşmanın klasik örneklerinden birini temsil eder. Bu cinsten stamenler kaldırma mekanizmasına benzer bir yapıdadır.

Bu çalışmada; *Salvia* cinsinin stamen yapısı ve tozlaşma stratejisi literatür bilgilerine dayalı olarak ortaya konmaya çalışılmış. Elde edilen veriler, **Mantığa Dayalı Akıl Yürütme Yöntemi** (Logical Reasoning) ve Birlikte Evrim görüşü kapsamında tartışılmıştır.

2. İnceleme

2.1. *Salvia* (Adaçayı) Bitkisinin İlginç Stamen Yapısı

Salvia cinsi çiçeklerinde stamenler kaldırma mekanizmasına benzer bir yapıdadır (Şekil 2). Kaldırma mekanizmasının temel elemanları; iki abaxial (sırt) stamenlerin tekaları, konnektiv dokusu ve filamentleridir. Konum, büyüme dinamikleri ve boyut bakımından farklılık gösterirler ve bu da iyi bilinen dayanıklılık çeşitliliğine yol açar.

Şekil 2: *Salvia* cinsi çiçeklerinde stamenler kaldırma mekanizmasına benzer bir yapıdadır (Claßen-Bockhoff 2004a).

Salvia cinsinin en önemli özelliklerinden olan stamenler her taksonomik kategoride faydalı karakterler sunmaktadır. Ülkemizdeki *Salvia* türlerinin tamamı böceklerle tozlaşmakta olup stamen şekilleri açısından 3 ana tip altında toplanmaktadır:

Tip A: En basit stamen şekli olup burada her iki tekada görülmektedir ve genellikle fertildir. Fakat üst teka alt tekadan daha iyi gelişmiş ve daha büyüktür. Konnektif boyu az çok filament'in boyuna eşittir.

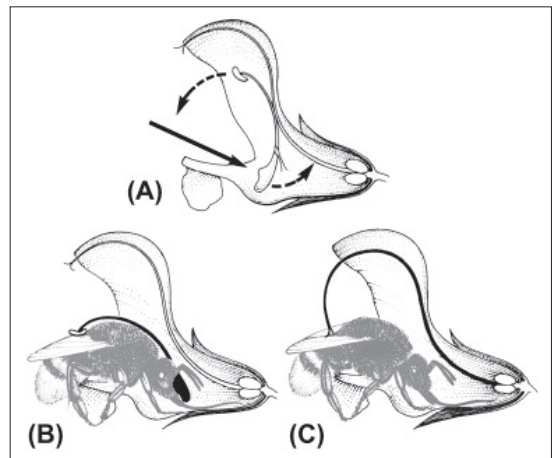
Tip B: Stamende staminal konnektifler filamentlerden açıkça uzundur ve alt teka indirgenmiştir. Alt teka genellikle dolabriform yapıda olup sterildir.

Tip C: Stamende yine staminal konnektif filament'den uzundur fakat alt teka indirgenerek subulate şeklinde olup sterildir.

2.2. *Salvia* (Adaçayı) Bitkisinin Tozlaşma Stratejisi

Bal arısı, adaçayı çiçeğinin derinliklerinde bulunan bal özünü almak için özel bir çaba gösterir. Çiçeğe gelen arılar başı ile stamenindeki kaldırma mekanizmasını geriye doğru iterek çiçeğin dip kısmındaki nektara ulaşmak ister. Bu itme baskısı sonucu stamenlerin bağlı olduğu mekanizma da çalışır ve polen yüklü stamenlerin arının sırt bölgesine doğru eğilmesine neden olur. Stamenlerdeki polen kesesi hayvanın sırt bölgesine değmesiyle birlikte polenler (çiçek tozları) buraya dökülür (Şekil 3). Böylece polen yüklenmiş arının daha sonra aynı türden bir *Salvia* çiçeğine ziyareti sırasında polenler bu çiçeğin stigmaya (dişi organın tepesine) bulaşmış olur ve bu şekilde çiçeğin döllenmesi de gerçekleşmiş olur (Akbaba, 1997, Claßen-Bockhoff 2004b).

Şekil-3'te Adaçayı çiçeğinde polen transferi görülmektedir. (A)'da çiçeğin uzunlamasına kesiti ve kaldırma benzeri stamenler görülmektedir. Noktalı çizgiler kaldırma kollarının hareketini gösteriyor. (B)'de genç bir çiçekte nektar arayan bir böcek stameni geriye itiyor, böylece sırtına polen yüklenmesi gerçekleşir. (C)'de ise arının poleni stigmaya bırakması görülmektedir (Claßen-Bockhoff 2004a).

Şekil 3: Adaçayı çiçeğinde polen transferi

2.3. *Salvia* (Adaçayı) Cinsindeki Tozlaşma Stratejisinin Gelişimiyle İlgili Görüşler

Evrım görüşünü savunanlar, önceleri yeryüzünde ilk ortaya çıkan canlıların bitkiler olduğunu savunuyorlardı. Ancak bu dönemde böcekler yokken böceklerle tozlaşan bitkilerin nasıl tozlaştığına cevap bulamayan bir kısım bilim adamları yeni bir argüman geliştirerek “**birlikte evrim**” kavramını ortaya atmışlardır. Farklı türlerin, aralarındaki etkileşim sayesinde evrimleşmelerini savunan bir kısım evrimciler “**birlikte evrimi**”, “birbiri ile ilişki içinde olan iki türün, bir zaman süreci içinde birbirlerine uyum sağlayacak şekilde karşılıklı evrilmeleri” şeklinde tanımlamaktadır (Berkas ve Berkas, 1987).

Bazıları ise bu birlikte evrim görüşünde “genetik değişime” vurgu yapmaktadır. Yani “karşılıklı etkileşim içindeki türler, birbirlerinin genetik yapılarını etkileyerek, değiştirmektedirler. Dolayısıyla bir tür, diğer türün genetiğini değiştirirken, geni değişen tür de bu değişikliğe neden olan türün genetiğini değiştirmektedir (Şeşen ve Basım, 2012)” şeklinde bir açıklama getirerek adaçayı ve bal arılarının tozlaşma iş birliği için birbirlerinin genetiğini değiştirdikleri iddiasında bulunmaktadırlar.

Moscrop ve Glover (2021) ise bitkilerin ve böceklerin etkileşime girmesini ve birbirini algılamasını sağlayan mekanizmaların çok çeşitli olduğunu ancak genel olarak kimyasal ve fiziksel mekanizmaların etkin olduğunu belirterek bu gelişimi kimyasal ve fiziksel mekanizmaların yaptığını belirtmektedirler.

Birlikte evrim kuramını savunanlar ayrıca; “Entomofil bitki türleri, kendilerini böceklerle daha çekici kılmak için sık sık mekanizmalar geliştirmişlerdir” şeklinde bir açıklama yaparak bu işin bitkiler tarafından akıl edildiğini kabul etmektedirler.

Ancak tüm bu argümanlar akli ikna etmekten uzaktır. Çünkü bitkilerin ileriye görme ve gelecekteki duruma göre plan yapma gibi bir kabiliyetleri yoktur. İki farklı âlemde yer alan bitkiler ve böcekler nasıl oldu da hep birlikte evrim geçirmeye karar vermişlerdir? Ayrıca yeryüzündeki tüm bitki ve böcekler bu karardan nasıl haberdar olup uyum sağlamışlardır? Neden bazı bitkiler arılarla tozlaşmayı kabul ederken bazıları başka böcekler ya da rüzgâr gibi farklı yollarla tozlaşmayı seçmişlerdir?

3. Tartışma

Salvia fosilleri, yaklaşık 20 milyon yıl öncesine kadar uzanır (Celep and Doğan, 2023). *Salvia*’nın biyocoğrafik tarihi, bu bitkinin Oligosen sırasında Güneybatı Asya’da ortaya çıktığı ve daha sonra Miyosen sırasında Dünya’nın farklı bölgelerine dağıldığını göstermektedir (Will ve Claßen-Bockhoff, 2017; Kriebel ve ark. 2019; Hu ve ark. 2018). Konu uzmanı bilim adamlarınca yüzyıllardır yapılan çalışmalarda *Salvia*’ların stamen yapısında bir değişim fark edilmemiştir ki türlerin sınıflandırılmasında önemli bir karakter olarak kullanılsın. Buna ek olarak paleontolojik bulgular arıların milyonlarca yıldır aynı morfolojik yapıda olduğunu göstermektedir. Son yapılan bir çalışmada tarih öncesi döneme dair yapılan bir kazıda yeni bir kehribar kalıbı keşfedildi. Bu kehribarın içinde hapsolmuş 30 milyon yıllık bir arı ve çiçek fosilinin günümüzdeki çiçek ve arı ile aynı özellikte olduğu görülmektedir (Poinar, 2022).

Salvia çiçeklerindeki tozlaşma stratejisi ile böcekler arasında görülen bu tozlaşma faaliyeti, sözde milyonlarca yıl sürdüğü iddia edilen “**evrimsel süreç**”, “**evrimsel adaptasyon**”, “**birlikte evrim**” ya da “**doğal seçim**” gibi sözde bilimsel tanımlamalarla bu planlı ve programlı olaylar basitleştirip sıradanlaştırılmaya çalışılmakta ve bu karmaşık olayların doğada kendiliğinden oluştuğu izlenimi verilmektedirler. Oysa akıl, ilim ve iradede yoksun olan bitki ve arılar kendi kendine bu tozlaşma stratejisini geliştirmesi ve bunu yeryüzündeki bütün türdeşlerinde var edecek şekilde genlerine aktarması elbette mümkün değildir.

Bu stratejiye yaratılış penceresinden bakılacak olursa, *Salvia* ile arılar arasındaki bu ilişki yeryüzündeki yardımlaşma örneklerinden bir tanesidir. Bu yolla arılar bitkilerin tozlaşmasına yardımcı olmakla vazifelendirilmişlerdir, bu vazifelerinin karşılığı olarak da arılar çiçeklerdeki nektarlarla ödüllendirilmektedirler.

4. Sonuç

Sonuç olarak bu konuyla ilgili olarak mantığa dayalı akıl yürütecek olursak, *Salvia*’daki bu tozlaşma stratejilerini tasarlayıp bitkinin ve arının genlerine yerleştiren ve onları bu program çerçevesinde yönlendiren sonsuz ilim sahibi bir Yaratıcının olması zorunluluktur. Allah, evrendeki varlıkları yaratırken, onların yaşaması, hayatlarının devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyacakları her şeyi de yaratmıştır ve onların vücutlarına yerleştirmiştir. Bilim adamlarının görevi de bu ilginç mekanizmaları keşfedip üzerinde bilimsel çalışmalar yaparak sanatı ve sanatkârı ortaya çıkarmak olmalıdır.

Kaynakça

- Akbaba, G. (1997). Bombus Arıları, Bilim-Teknik Dergisi, 353.
- Berkes, Mine Kışlalıoğlu ve Berkes, Fikret (1987). Üstün Verimli Ürünler Elde Edilmesinde Metotlar: Birlikte Evrim, Bilim ve Teknik, 38-39.
- Celep, F., Doğan, M. (2023). The Genus *Salvia* in Turkey: Morphology, Ecology, Phytogeography, Endemism and Threat Categories. In: Máthé, Á., Turgut, K. (eds) Medicinal and Aromatic Plants of Turkey. Vol 10. pp 107–120, Springer.
- Claßen-Bockhoff R, Speck T, Tweraser E, Wester P, Thimm S, Reith M, (2004a). The staminal lever mechanism in *Salvia* L. (Lamiaceae): a key innovation for adaptive radiation? *Organisms Diversity & Evolution*, 4(3):189-205.
- Claßen-Bockhoff, R., Crone, M. and Baikova, E. (2004b). Staminal development in *Salvia*: homology investigated. – *Int. J. Plant Sci.* 165: 475–498.
- https://cdn.pixabay.com/photo/2016/08/16/17/03/sage-1598405_1280.jpg
- Hu, G. X., Takano, A., Drew, B. T., Liu, E. D., Soltis, D. E., Soltis, P. S., et al. (2018). Phylogeny and staminal evolution of *Salvia* (Lamiaceae, Nepetoideae) in East Asia. *Annals Bot.* 122, 649–668.
- Kriebel, R., Drew, B. T., Drummond, C. P., González-Gallegos, J. G., Celep, F., Mahdjoub, M. M., et al. (2019). Tracking temporal shifts in area, biomes, and pollinators in the radiation of *Salvia* (sages) across continents: leveraging anchored hybrid enrichment and targeted sequence data. *Am. J. Bot.* 106, 573–597
- Moscrop, J & Glover, B. (2021). Coevolution: Plant–Insect. Pp-1-8.
- Poinar, G. (2022). *Plukenetia minima* sp. nov. (Euphorbiaceae) in Dominican Republic amber. *Historical Biology*, 35(7), 1250–1254.
- Şeşen, Harun ve Basım, H. Nejat (2012). “Birlikte Evrim”, İçinde Sözen, H. Cenk ve Basım, H. Nejat (Der.). Örgüt Kuramları (s. 221-240). İstanbul: Beta Yayınevi (Birinci Baskı).
- Will M and Claßen-Bockhoff R (2017). Time to split *Salvia* s.l. (Lamiaceae) – New insights from Old World *Salvia* phylogeny. *Molecular Phylogenetics and Evolution*. 109: 21.
- Yılmaz, K. (2016). Bal Arılarının Bitkisel Üretimdeki Önemi. *Ordu’da Tarım*. Yıl 20, sayı 118. Sayfa 1-2. Ordu

HAFIZA T HÜCRELERİNİN ÜRETİMİ, FONKSİYONLARI VE ÖZGÜLLÜKLERİ¹

PRODUCTION, FUNCTIONS AND SPECIFICATIONS OF MEMORY T CELLS

Furkan GÜNEŞ²

ÖZET

İmmün sistem, insan vücudunun yabancı mikroorganizmalardan korunmasında görev alır. T hücreleri ise immün sistemin antijenlere karşı antikor üretmesinde görev almaktadır. T hücrelerinin birçok farklı çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan hafıza T hücreleri; bir antijenin vücutta sebep olduğu enfeksiyon, çözüme kavuşturulduktan sonra uzun süre vücutta kalan T hücreleridir.

Hafıza T hücreleri, edinsel bağışıklığın temel hücreleri olarak kabul edilir. Bu hücreler; antijene spesifiktir ve aralarında anahtar-kilit uyumu olarak adlandırılan bir uyum bulunur. Her bir çeşit antikoru ilgili olduğu antijeni bulması her ikisini de yaratanın aynı olduğunu göstermektedir. Henüz tam olarak sayısı belirlenemeyecek kadar antijene karşı her biri farklı ve özgül olarak üretilen antikorlar bulunmaktadır. Bu antikorlar, “bağışıklık kazanma” olarak bilinen durumun ana belirleyicisidir.

Hafıza T hücreleri, özgül olarak üretildiği antijenin tekrar vücuda girmesi halinde, hızlı bir şekilde efektör T hücresine dönüştürülür. Bu sayede enfeksiyon hızlı bir şekilde tekrar çözülür. Bu mekanizma, günlük hayatımızda çokça işlevseldir. Öyle ki yaşadığımız her alanda onlarca antijen bulunmakta ve bunlar primer koruyucu mekanizmalarımızın yanında bahsedilen bu sistem sayesinde hastalık oluşturmamaktadır.

Bu çalışmada hafıza T hücrelerinden ve bu hücrelerin işlevlerinin insan vücudunda ortaya çıkışından bahsedilmiştir. Çalışmanın içeriğinin ise birkaç başlıktan oluştuğu söylenebilir. Bunlardan ilki; timüs bezinde immünolojik hücrelerin olgunlaşması üzerinedir. Bir askeri okul misaliyle bu başlık desteklenmiştir. Diğer bir başlık ise T hücrelerinin genel organizasyonu ve spesifik olarak hafıza T hücrelerinin vücutta işleyiş mekanizmasıdır. Son olarak immün sistem hücrelerini aktif hale getiren patojenlere dair birkaç anekdot paylaşılmıştır. Çalışmada insan vücudunda ortaya çıkan hastalıkların %40’ında aktif rol alan immün sistem, mercek altına alınmıştır. Bu sistem üzerinden yaratılış mucizesi hakikatine hafıza T hücreleri merkezinde değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hafıza T hücreleri, İmmün sistem, Antijenler, Enfeksiyon, Yaratılış

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi’nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan “Hafıza T Hücrelerinin Üretimi, Fonksiyonları ve Özgüllükleri” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Intern Dr., Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, 6. Sınıf, E- Posta: dr.furkangunes@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6733-6997

ABSTRACT

The immune system takes part in protecting the human body from foreign microorganisms. T cells are involved in the immune system producing antibodies against antigens. There are many different types of T cells. Among these, memory T cells; T cells are T cells that remain in the body for a long time after the infection caused by an antigen in the body is resolved.

Memory T cells are considered the key cells of adaptive immunity. These cells; They are specific to the antigen and there is a harmony between them called the key-lock match. The fact that each type of antibody finds the antigen it is related to shows that the creator of both is the same. There are antibodies produced specifically and differently against many antigens, the exact number of which has not yet been determined. These antibodies are the main determinant of what is known as “immunization”.

Memory T cells are quickly converted into effector T cells when the antigen for which they were specifically produced re-enters the body. In this way, the infection resolves quickly again. This mechanism is very functional in our daily life. So much so that there are dozens of antigens in every area we live in, and they cannot cause disease thanks to this system in addition to our primary protective mechanisms.

In this study, memory T cells and the emergence of the functions of these cells in the human body are mentioned. It can be said that the content of the study consists of several headings. The first of these; It is on the maturation of immunological cells in the thymus gland. This title was supported by the example of a military school. Another topic is the general organization of T cells and specifically the mechanism by which memory T cells function in the body. Finally, a few anecdotes about pathogens that activate immune system cells are shared. In the study, the immune system, which plays an active role in 40% of the diseases that occur in the human body, was examined. Through this system, the truth of the miracle of creation is touched upon at the center of memory T cells.

Keywords: Memory T cells, Immune system, Antigens, Infection, Creation

1. Giriş

İnsanlar, birçok mikroorganizmalar ile beraber yaşarlar ve bu mikroorganizmalardan belli bir kısmının insan vücudunda hastalıklara sebep olduğu bilinir. Bu mikroorganizmalara patojen denir. Bir başka deyişle patojen, vücutta hastalığa neden olabilen bir bakteri, virüs, parazit veya mantardır. Her patojen, genellikle kendine spesifik ve neden olduğu hastalığa özgü olan birkaç alt parçadan oluşur (1). Bir patojenin antikor oluşumuna neden olan alt parçasına ise antijen denir.

Antijenlerin vücudumuzda hastalık oluşturmaasını engellemek için vücudumuzda savunma sistemleri bulunur. Bu savunma sistemlerinin tümüne kabaca immun sistem denir. Bunun yanında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), immun sistemi şöyle tanımlar: İnsan vücudunu zararlı maddelerden, mikroplardan ve hasta edebilecek hücre değişimlerinden koruyan çeşitli organlardan, hücrelerden ve proteinlerden oluşan sistemdir (2).

İmmun sistem, iki ana alt bölümden oluşmaktadır: doğal ya da özgül olmayan bağışıklık sistemi ve edinsel veya özgül bağışıklık sistemi (Tablo 1).

Tablo 1	
Non-spesifik İmmünite (Doğal Bağışıklık)	Adaptif/Kazanılmış (Özgül İmmünite)
Yanıt antijen-bağımsız	Yanıt antijen-bağımlı
Hızlı maksimal yanıt var	Etkene maruziyet ile maksimal yanıt arasında bir gecikme süresi (lag time) vardır
Antijen-spesifik değil	Antigen-spesifik
Etkene maruziyet herhangi bir immünolojik bellekle sonuçlanmaz	Etkene maruziyet bir immünolojik bellekle sonuçlanır

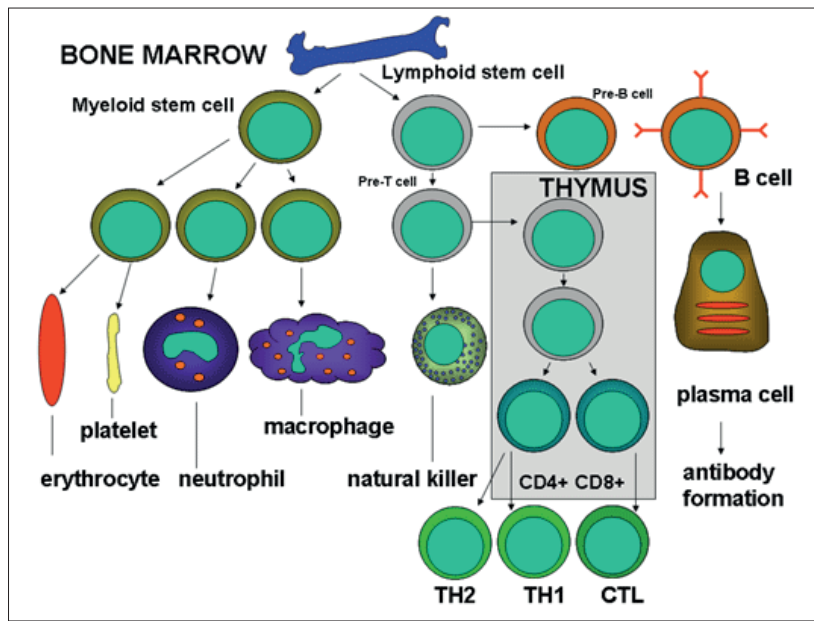
Tablo 1: İmmun Sistemin Komponentleri (4)

Patojen mikroorganizmalara karşı ilk savunma hattı, doğal immün sistemden oluşurken ikinci savunma hattı ise kazanılmış immün sistemden oluşmaktadır. Doğal immün sistem ile yapılan ilk savunma, vücudun patojenlere karşı birinci basamak bariyerlerinden ve hızlı yanıt mekanizmalarından oluşmaktadır (3). İkinci savunmanın yapılmasında rol oynayan kazanılmış immün sistem ile aynı patojene tekrar maruziyete karşı koruma sağlamaktadır.

Bu koruma mekanizmasının çalışmasının sürdürülebilirliği göz önüne alınacaktır. Bu amaçla önce vücuttaki savunma mekanizmasının komponentlerinden bahsetmek gerekir.

2. İmmün Sistem ve Hücreleri

Öncelikle immün sistem hücrelerinin hepsinin kökeni kemik iliğidir. Kemik iliğindeki myeloid hücrelerden; eritrosit, trombosit, nötrofil, monosit/makrofaj ve dentritik hücrelerin oluşturulduğu bilinmektedir. Lenfoid hücrelerden ise B lenfosit, T lenfosit ve Natural Killer hücreleri oluşturulmaktadır. Bu hücre serileri ayrı merkezlerde farklılaştırıldığı ve bu mekanizmalar ile oluşturulan hücrelerin yer aldığı şekil, Şekil 1’de paylaşılmıştır.

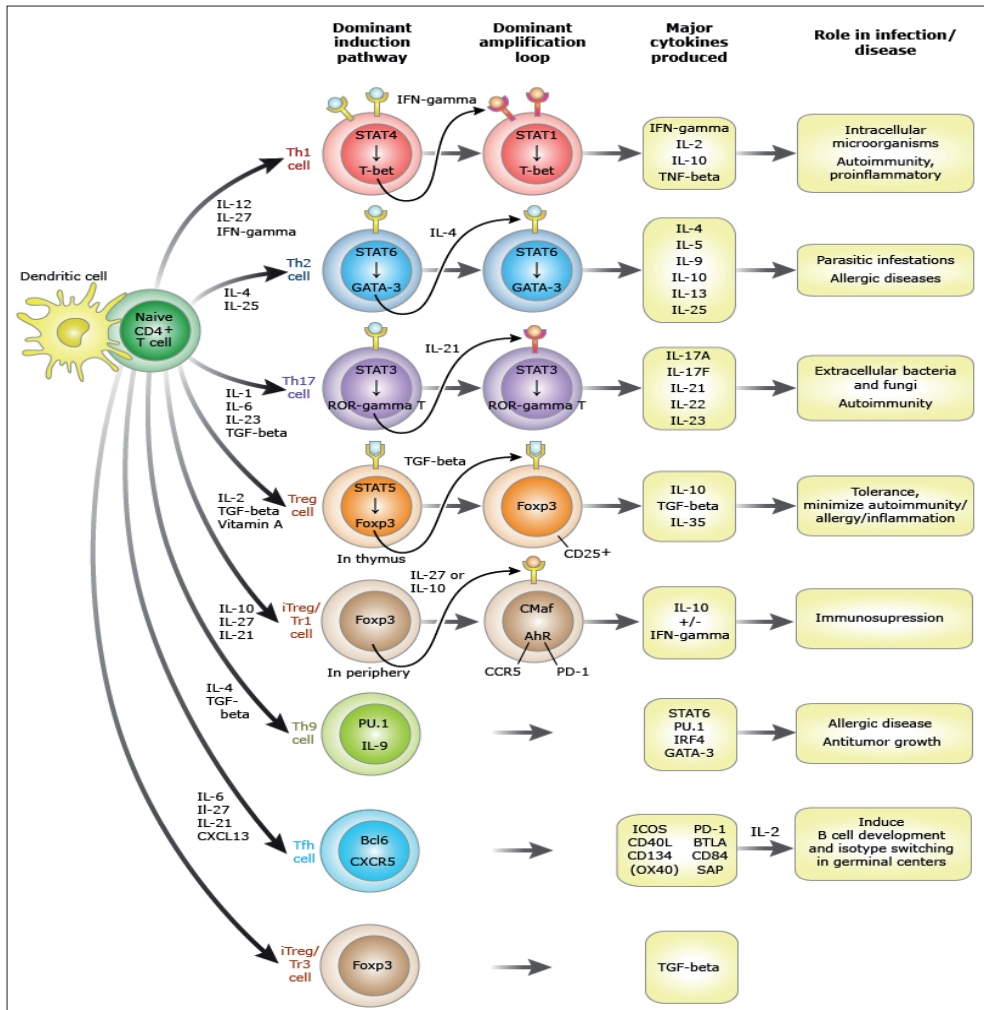
Şekil 1: Kemik İliğindeki Hücre Üretim Mekanizması

Doğal bağışıklığın ilk komponenti olan primer korumayı, anatomik bariyerler sağlar. Bu bariyerler, dokuların mikroorganizmalar tarafından kolonizasyonuna karşı korunmasında görev alırlar. Öyle ki bahsedile bariyerlere örnek olarak ter, mukus, tükürük, gözyaşı verilebilir. Fakat, dokularda bir zedelenme olduğunda anatomik engeller kolaylıkla aşılabılır ve enfeksiyon oluşabilir. Enfeksiyöz etkenler, dokulara penetre olduklarında ise akut enflamasyon olarak adlandırılan diğer bir doğal defans mekanizması devreye girer. Bu enflamasyon ile patojenler engellenemez ise o zaman sekonder koruma başlar.

Sekonder korumada görev alan lenfoid hücrelerden köken almış T hücrelerini ele almak gerekirse öncelikle T hücre gelişimi için öncül T hücrelerin iki ayrı hücre tipine farklılaştığını söylemek gerekir. Bunlar: CD4+ T helper hücre ve CD8+ pre-sitotoksik T hücredir. Bu farklılaşmanın ardından T hücrelerinin kemik iliğinden timusa göç etmeleri gerekmektedir. Timus’da iki çeşit yardımcı T hücresi (T helper) üretilmektedir. Bunlar ise: TH1 ve TH2’dir. TH1 hücreleri, CD8+ pre-sitotoksik hücrelerin sitotoksik T hücrelerine farklılaşmasında yardımcı olarak görev alırken TH2 hücreler, B lenfositlerin antikor sekrete eden plazma hücrelerine farklılaşmasında yardımcı olarak görev alır.

T hücrelerinin gelişimi ve tiplerinin yanında görevlerinden de bahsetmek gerekir. T hücreleri, bağışıklık tepkilerine katılan hücrelerin aktivitelerinin düzenlenmesinde rol alırlar. Aynı zamanda B hücreleri tarafından antikor üretilmesinde yardımcı olarak görevlendirilmişlerdir. Bunun yanında en önemli görevlerinden biri olan antijen-spesifik hücre aracılı bağışıkta etkilileridirler. Hücre aracılı bağışıklık, virüsler ve bazı bakteriler gibi patojenlerin sebep olduğu hücre içi enfeksiyonların ve neoplazmalar gibi anormal şekilde farklılaşan hücrelerin ortadan kaldırılmasında önemli rol almaktadır (5).

Birçok T hücre çeşidi bulunmaktadır. T hücrelerinin çeşitliliği oldukça geniş bir perspektifte olup Şekil 2’de T hücresi çeşitleri paylaşılmıştır.

Şekil 2: T Hücresi Çeşitleri ve Sitokinleri

Bu çalışmada ise hafıza T hücrelerinin oluşumu, görevleri üzerinde durulacaktır. Hafıza T hücreleri, bir enfeksiyon ortadan kaldırıldıktan sonra uzun süre kalan antijene özgü T hücreleridir. Bunun yanında hafıza T hücrelerinin, edinilmiş bağışıklık tepkisinin temel bileşenleri olduğu söylenebilir. Bu hücreler antijene spesifiktir ve uzun ömürlüdür. Bunun sebebi ise belirli bir antijene maruz kaldıktan ve tanındıktan sonra hızlıca gelişmesidir. Hızlıca gelişmesinin sebebi ise gelişmiş işlevi ve daha düşük aktivasyon eşliğidir.

Hafıza T hücrelerinin en önemli görevi immun sistemdedir. Öyle ki bu sistem, etrafımızda bulunan patojenlerden etkilenmemizde çok önemli rol oynamaktadır. Patojenler primer koruma mekanizmaları tarafından yenilemeyip kana karıştıklarında hafıza T hücrelerinin hızlı yanıtı sayesinde hızlıca hastalık yapıcı etkilerinden kurtulunur. Peki hafıza T hücrelerinin görev aldığı immun sistem nasıl çalışır? Bağışıklık sistemi, vücudun kendi olarak tanımadığı birçok farklı şey (antijen) tarafından aktive edilebilir. Antijen örnekleri arasında bakteri, mantar ve virüslerin yüzeylerindeki proteinler sayılabilir. Bu antijenler, immun sistem hücrelerindeki özel reseptörlere bağlandığında, vücutta bir dizi süreç tetiklenmektedir. Vücutta hastalığa neden olan bir patojen, ilk kez temas ettiğinde genellikle patojen ve onunla nasıl savaşılacağı hakkında bilgiler depolanır. Bu sayede daha sonra patojenle tekrar temas edilirse, patojen hemen tanınır ve onunla daha hızlı savaşmaya başlanabilir. İşte bu durum Hafıza T hücreleri sayesinde gerçekleştirilir. Bu fonksiyonuyla immun sistemin şu görevlerini yerine getirdiği söylenebilir:

1. Bakteriler, virüsler, parazitler veya mantarlar gibi hastalık yapan mikroplarla (patojenlerle) savaşmak ve bunları vücuttan uzaklaştırmak,
2. Çevredeki zararlı maddeleri tanımak ve etkisiz hale getirmek,
3. Vücutta kanser hücreleri gibi hastalık yapıcı değişikliklerle savaşmak.

3. Hafıza T Hücreleri

Hafıza T hücrelerinin çeşitlerinden ve vücuttaki mekanizmalarından kısaca bahsetmek gerekir. T hücrelerinden olan naif hafıza T hücreleri, aktive edildiğinde bazıları kısa ömürlü efektör T hücreleri haline gelirken diğerleri uzun ömürlü hafıza T hücreleri haline gelir. Naif T hücreleriyle karşılaştırıldığında, bellek T hücreleri sekonder bağışıklık tepkilerinde daha kolay ve hızlı aktive olmaktadır.

İmmün sisteminiz düzgün çalıştığı sürece, var olduğu fark edilmemektedir. Ancak immün sistemin düzgün çalışması bozulursa bağışıklığımız zayıf olduğu veya özellikle saldırgan patojenlerle savaşamadığı için hastalanırız. Vücudunuzun daha önceden hiç karşılaşmadığı patojenlerin de sizi hasta etmesi muhtemeldir. Bazı mikroplar yalnızca onlarla ilk kez temas edildiğinde hastalığa sebep olur. Bunlara suççu gibi çocukluk hastalıkları örnek verilebilir.

İmmün sistemimizin mercek altına alınan kısmı olan T hücresi gelişimi, insan fetal gelişimi sırasında başlar. Bu başlangıç ise T lenfositlerinin timik gelişimi progenitor hücrelerin timusa girmesiyle olur. Progenitor hücrelerin timusa girmesi en az iki farklı yolla açıklanabilmektedir. T hücresi olma kapasitesine sahip lenfoid progenitor hücreler, başlangıçta yaklaşık altı haftalık bir fetüste karaciğerde belirir. Ardından yaklaşık beş aylık fetüste kemik iliğine geçerler. Bundan sonra kemik iliği, yaşamın geri kalanında T hücresi progenitorlerinin başlıca kaynağı olmaktadır (6). Progenitor hücrelerin kan yoluyla timusa ulaşmasının ardından, kortikomedüller kavşağın yakınındaki venüller yoluyla timusa giriş yapılır. Ardından dış kortekse göç sağlanır. İnsanlarda, T hücresi progenitorleri timusta dokuz haftalık bir fetüste tespit edilmeye başlanır. Olgun T hücreleri ise periferik lenfoid organlarda 24 haftalık fetüste belirmeye başlar.

Detaylı bahsedilen progenitor T hücrelerini timusa girmesi dışında bu süreçte bir çok basamak yaşanır ki bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Pozitif Seleksiyon
- Negatif Seleksiyon
- T Hücrelerinin Timustan Çıkışı
- Alternatif Timosit Yolları ve Mikroçevre oluşumu
- T hücre alt tiplerinin oluşumu

Tüm bu alt başlıklara ve detaylı bahsedilen diğer basamaklara genel bir perspektif ile bakıldığında timus bezinde gerçekleşen bu olayıntıpkı bir askeri okulu andırdığı görülmektedir. Öyle ki askeri bir okulda her sabah içtima olur. Her sabah aynı saatlerde yüzbaşı-onbaşı gibi sorumluların emir komutları ile askerler hareket eder. İşte bunun gibi timus bezinde gerçekleşen olayların ortaya çıkması sanki bir içtima çağrısına benzemektedir. Pekala askeri bir okul misali göz önünde bulundurulduğunda her şeyin intizamlı ve yolunda olduğu görülür. Bu intizamlı şekilde hareket edişin altında bir sebep bir yürütücü olabilir mi saouları akla gelmektedir. Öyle ki sanki insan vücuduna bir mektep yerleştirilmiş olup bu mektepte hücreler eğitilmektedir. İşte bu da aynen bir askeri okulu anımsatmaktadır. Yazıda genellikle konusu geçen T hücrelerinin üretimlerine bakıldığında karmaşıklık dikkat çekmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda akla bu işlevlerin nasıl ortaya çıktığı sorusu gelmektedir. Bu detay incelendiğinde önümğze yalnızca 4 seçenek çıkmaktadır:

- Kendi kendini yarattı
- Sebepler bu durumu icat etti
- Doğa bu şekilde olmasını iktiza etti
- Her şeye muktedir bir iktidar sahibi olan yaratıcı tarafından yaratıldı.

4. Sonuç:

Bu seçenekler teker teker incelendiğinde süreci detaylı kendi tarafından oluşturulması imkansız olarak Kabul edilmektedir. Sebeplerin bu yaratılış süreçlerinde müdahil olduğu söylenince ise özellikle akla otoimmün hastalar gelmektedir. Öyle ki otoimmün hastalarda sebeplerin her biri önemli olan bir otorite ile hesabı ile olmalıdır. Ancak burda otoimmün hastaların her şeyi harfiyen doğru olmasına ragmen üretim sekteye uğramaktadır. Öyle ise üçüncü seçenek olan doğanın yapması seçeneği de otomatikmen iptal olmaktadır. Çünkü daha kendi işlevlerinin her birinde yardıma ihtiyacı olan doğanın tek başına bu işi üstlenmesi oldukça imkansız olacaktır. O zaman geriye tek bir seçenek kalıyor ki o da bir yaratıcı tarafından istenmesidir. Sanki

yaratıcı, askerlik eğitiminin verildiği timus ve askerleri olan lenfosifleri bu durumun kendi varlığına ispatına bizleri baktırsın diye koymuştur.

Bunun yanında T hücrlerinin hafıza T hücrelerinden hızlı şekilde üretilmesi insanların amel defterlerinin her daim melaik-i münker tarafından kaydedilmesi ve haşırde tek bir sur ile tüm insanlığın dırülmesine çokça benzemektedir.

Bir diğer durum ise patojenlerin insan vücudundaki üreme çeşitleridir. Bu durum farklı bir yönden bakış sağlayacağı için oldukça önem arz etmektedir. Öyle ki az önce bahsedilen dördüncü seçeneğin kesin olarak var olabilmesi için yaratıcının tüm kainatı var etmesi gerekir. Çünkü ancak bu şekilde işler intizamlı gidebilir. Bir köyün iki muhtarı olmasının tüm köyü alt üst etmesi misalince vücuttaki mekanizmaları çalıştıran ile patojenleri yaratanın aynı olması gerekir. Çünkü hiçbir varlığın karşı taraftaki bir varlık üzerindeki bir antijenleirn patojenlik vasfını insanlığa kazandırılması ile bu durum bilinir. Sonuç olarak patojenlerin de yaratıcısının tüm sistemin detaylarına hakim bir zat olması gerekir. Ve durum o kadar açıktır ki saniyede yirmi beş kata kadar çoğalarak bu durumun ne kadar etkisi göz önüne çıkarılmıştır.

Sonuç olarak hafıza T hücrelerinin yapmış olduğu fonksiyonlar, üretimleri, alt tipleri ve bu durumların idaresinin yalnızca bir yaratıcı da olmasının mantık ve izahı üzerine bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Ve metnin sonuç cümlesi olarak hafıza t hücrelerini üretim ve organizasyonunun bir yaratıcı var olması dışında olamayacağı kanaatine varılmıştır.

Kaynakça

1. InformedHealth.org [İnternet]. Köln, Almanya: Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Verimlilik Enstitüsü (IQWiG); 2006-. Özetle: Bağışıklık sistemi nasıl çalışır? [Güncellendi 2023 Haziran 6]. Buradan edinilebilir: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK279364/>
2. <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/how-do-vaccines-work>
3. https://www.uptodate.com/contents/an-overview-of-the-innate-immune-system?search=immun%20sistem&source=search_result&selectedTitle=1%7E150&usage_type=default&display_rank=1
4. <https://www.microbiologybook.org/Turkish-immunol/immunolchapter1turk.htm>
5. https://www.uptodate.com/contents/the-adaptive-cellular-immune-response-t-cells-and-cytokines?search=memory%20t%20cell&source=search_result&selectedTitle=1%7E98&usage_type=default&display_rank=1
6. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181583>

MİKRO VE MAKRO ÂLEMİN UYUMU: AKILLI TASARIMIN BİLİMSEL DELİLLERİ¹

HARMONY OF THE MICRO AND MACRO REALM: SCIENTIFIC EVIDENCE OF INTELLIGENT DESIGN

Halil Ahmet KIRKKILIÇ², Abdulhak Halim ULAŞ³

ÖZET

Bu bildiride evrende ve insan vücudunda gözlemlenen karmaşık dengenin, rastgele süreçler sonucunda oluşma ihtimali sorgulanmaktadır. Bilimsel gözlemler ve teolojik bildirimlerden yola çıkılarak, bu düzenin akıllı bir tasarımcısının varlığının olması gerektiği savunulmaktadır. Konuyla doğrudan ilgili olması sebebiyle Said Nursî'nin yaratılış üzerine düşünceleri günümüz bilimsel tartışmaları bağlamında ele alınmaktadır.

Özellikle Hubble teleskopu tarafından elde edilen veriler sonucu her birinde milyarlarca yıldız barındıran ve sayıları 200 milyar ile 2 trilyon arası galaksi olma ihtimalinden bahsedilmektedir. (Yıldız, U. 2021). Bu da kâinatın muazzam büyüklüğünü göstermektedir. Makro âlemdeki bu büyüklükle mikro âlem olarak nitelendirebilecek hücresel boyutta cereyan eden metabolik olaylar ve enerji metabolizmasındaki kimyasal reaksiyonlar insanı düşünmeye sevk etmektedir. Her bir insan vücudunda 35 trilyon hücre (<https://humancelltreemap.mis.mpg.de/>) ve her bir hücrede ise yaklaşık 100 trilyon atom bulunmaktadır (Demir, A. 2013).

Kâinatın yapısına bakıldığında milyarlarca yıldızın bulunduğu galaksiler arası düzen dikkat çeker. Galaksiler ve içindeki cirmiler birbirlerine çarpmadan ve hızlarında bir değişim olmadan hareket ederler. Bu düzen Newton'un evrensel çekim yasası gibi fiziksel yasalara dayansa da bu yasaların varlığı ve işleyişi sorgulanmalıdır. İnsan hücresinin içindeki atomların ve moleküllerin hareketleri de hayranlık uyandırıcıdır. Her bir atomun çekirdeği etrafında dönen elektronların hızı saniyede 2200 km'yi bulur (Atac, H. 2016). Bu kadar küçük bir ölçekteki böylesi yüksek hızlar ve hassas düzen rastlantılarla açıklanamaz.

Bu bildiride makro ve mikro düzeydeki var oluşun ve düzenin tesadüfi olamayacağından hareketle kâinattaki küçük, büyük her şeyin bilinçli bir tasarımın ürünü olduğu Said Nursî'nin 3. Şua'daki görüşleri ve akli çıkarımlar doğrultusunda savunulmaktadır.

Nursî, göklerdeki düzenli hareketin, cansız ve şuursuz maddelerin hikmet dolu sonuçlar doğurmasının, canlıların ihtiyaçlarını karşılayan sistemlerin varlığının, yaratılışın bilinçli bir tasarımcı tarafından gerçekleştirildiğinin en büyük delil olduğunu belirtir.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Mikro ve Makro Âlemin Uyumunu: Akıllı Tasarımın Bilimsel Delilleri" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitimi Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Ağrı, Türkiye. E-Posta: akirkilic@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4543-4964

3 Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye. E-Posta: halimulas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9457-1554

Günümüz bilim dünyası kâinatın ve hayatiyetin başlangıcı hakkında çeşitli teoriler geliştirmiştir. Ancak bu teoriler genellikle rastlantısal süreçlere dayanır. Nursî bilimsel bulgularla teolojik düşünceleri birleştirerek küçük, büyük her bir varlığın bilinçli bir tasarım sonucu ortaya çıktığına işaret eder.

Nursî'nin vurguladığı gibi, göklerdeki düzenli hareket, bulutların yağmur taşıması, bitkilerin ve hayvanların düzenli olarak yenilenmesi, rızıkların zamanında ve yerinde ortaya çıkması gibi fenomenler, rastlantısal süreçlerle açıklanamayacak kadar karmaşıktır.

Sonuç olarak bu bildiride makro ve mikro düzeyde gözlemlenen düzenin, rastlantısal süreçlerin ötesinde, bilinçli bir tasarımcının varlığını gerektirdiğini savunmaktadır. Said Nursî'nin yaratılış üzerine olan teolojik görüşleri, bilimsel bulgularla desteklenerek yeniden ele alınmış ve sunulmuştur. Dolayısıyla öne sürülen deliller doğrultusunda hem makro âlem hem mikro âlemdeki her şeyin bir yaratıcı tarafından bilinçli bir şekilde düzenlendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı tasarım, Said Nursî, Üçüncü Şua, teolojik görüş, kâinat, yaratılış.

ABSTRACT

In this paper, the possibility that the complex equilibrium observed in the universe and the human body is the result of random processes is questioned. Based on scientific observations and theological statements, it is argued that there must be an intelligent designer of this order. Since it is directly related to the subject, Said Nursî's thoughts on creation are discussed in the context of today's scientific debates.

In particular, as a result of the data obtained by the Hubble Telescope, it is mentioned that there may be between 200 billion and 2 trillion galaxies, each containing billions of stars (Yıldız, U. 2021). This shows the enormous size of the universe. Alongside this size in the macro world, metabolic events occurring in the cellular dimension, which can be described as the micro world, and chemical reactions in energy metabolism lead people to think. There are 35 trillion cells in each human body (<https://humancelltreemap.mis.mpg.de/>) and approximately 100 trillion atoms in each cell (Demir, A. 2013).

When we look at the structure of the universe, the order between galaxies with billions of stars attracts attention. The galaxies and the spheres within them move without colliding with each other and without any change in their speed. Although this order is based on physical laws such as Newton's law of universal gravitation, the existence and functioning of these laws should be questioned. The movements of atoms and molecules inside the human cells are also astonishing. The speed of electrons revolving around the nucleus of each atom reaches 2200 km per second (Atac, H. 2016). Such high speeds and precise order on such a small scale cannot be explained by coincidence.

In this paper, it is argued in line with Said Nursî's views in 3. Şua (The 3rd Ray) and rational deductions that everything small and large in the universe is the product of a conscious design, based on the fact that existence and order at the macro and micro levels cannot be accidental.

Nursî states that the regular movement in the heavens, the wise results of inanimate and unconscious substances, and the existence of systems that meet the needs of living beings are the greatest evidence that creation is realized by a conscious designer.

Today's scientific world has developed various theories about the beginning of the universe and life. However, these theories are usually based on random processes. By combining scientific findings with theological ideas, Nursî points out that every small and large being is the result of a conscious design.

As Nursî emphasizes, phenomena such as the regular movement of the heavens, the clouds carrying rain, the regular renewal of plants and animals, and the timely and appropriate appearance of sustenance are too complex to be explained by random processes.

In conclusion, this paper argues that the order observed at the macro and micro levels requires the existence of a conscious designer beyond random processes. Said Nursî's theological views on creation are reconsidered and presented by supporting them with scientific findings. Therefore, in line with the arguments put forward, it shows that everything in both the macro and micro worlds is consciously organized by a Creator.

Keywords: Intelligent design, Said Nursî, The Third Ray, theological view, universe, creation.

1.Giriş

Kâinatın muazzam büyüklüğü, her birinde milyarlarca yıldız barındıran ve sayıları 200 milyar ile 2 trilyon arası galaksi olma ihtimalinden, değişen galaksilerden bahsedilmektedir. Bu makro âlemdeki büyüklükle mikro âlem olarak nitelendirebilecek hücresel boyutta cereyan eden metabolik olaylar ve enerji metabolizmasındaki kimyasal reaksiyonlar insanı düşünmeye sevk etmektedir. Her bir insan vücudunda 35-40 trilyon hücre ve her bir hücrede ise yaklaşık 100 trilyon atom bulunmaktadır. Bu bildiride makro ve mikro düzeydeki var oluşun ve düzenin tesadüfi olamayacağından hareketle kâinattaki küçük, büyük her şeyin bilinçli bir tasarımın ürünü olduğun savunulmaktadır.

2.Kâinattaki Düzenin Bilimsel Kanıtları

2.1.Makro âlem

Kâinatın yapısına bakıldığında milyarlarca yıldızın bulunduğu galaksiler arası düzen dikkat çeker. Galaksiler ve içindeki cirmiler birbirlerine çarpmadan ve hızlarında bir değişim olmadan hareket ederler. Bu düzen Newton'un evrensel çekim yasası gibi fiziksel yasalara dayandırılrsa da bu yasaların varlığı ve işleyişi sorgulanmalıdır.

2.2.Mikro âlem

İnsan hücresinin içindeki atomların ve moleküllerin hareketleri de hayranlık uyandırıcıdır. Her bir atomun çekirdeği etrafında dönen elektronların hızı saniyede 2200 km'yi bulur. Bu kadar küçük ölçekteki böylesi yüksek hızlar ve hassas düzen rastlantılarla açıklanamaz.

3. Bilim ve Teoloji Arasındaki Köprü

Günümüz bilim dünyası, kâinatın ve hayatîyetin başlangıcı hakkında çeşitli teoriler geliştirmiştir. Ancak bu teoriler genellikle rastlantısal süreçlere dayanır. Bunların en çok ses getiren ve kabul göreni Evrim Teorisidir (Evolution Theory).

Teoriye göre evrim 3,5 milyar yıllık bir süreçteki üreme süreci sırasında doğal olarak meydana gelen biyolojik organizmalardaki mutasyonlarla başlar. Bu tür mutasyonların dünyamızda bulunan çok çeşitli, son derece gelişmiş ve uzmanlaşmış yaşam formlarına dönüştükleri ve çevrelerine çok sıkı bir şekilde uyum sağladıkları hatta "tasarlanmış" gibi görünen yaşam formlarına dönüştüğü ileri sürülür. Bu makalede Akıllı Tasarım [Intelligent Design (ID)] bakış açısıyla "rastgele ve rehbersiz doğal süreç gerektiren evrim, yaşamın tamamen fiziksel veya maddi terimlerle açıklanabilen bir kaza olduğu" (Collinsworth, Bryan. 2006) şeklinde açıklanan Evrim Teorisi eleştirilmektedir.

Görüldüğü üzere Evrim Teorisi var oluştan sonraki süreç hakkında fikir yürütmektedir. Var oluşun nasıl gerçekleştiği hakkında görüş belirtilmemesi teorinin tereddütle karşılanmasına sebep olmaktadır. Üreme sürecindeki mutasyonların gelişmiş ve uzmanlaşmış yaşam formlarına dönüşmesi ve çevresine sıkı bir şekilde uyum sağlaması da haricî tasarımın varlığını gerektirmektedir. Çünkü hiçbir üs'lü rakamla ifade edilemeyecek ihtimalin hem de sürekli gerçekleşmesi ancak imkânsız olduğu için Akıllı Tasarım'ın "intelligent design" (ID) kabul edilmesi kaçınılmazdır.

Konuya Risale-i Nur Külliyyatı'nın pek çok yerinde temas edilmesi, özellikle Şualar kitabının Üçüncü Şua bölümünde bütüncül olarak delillerle açıklık getirmesi sebebiyle, Münacat Risalesi diye de anılan 17 sayfalık bölümde (Nursî, S. 1994, 43-60) Nursî'nin yaratılış üzerine olan teolojik görüşleri, bilimsel bulgularla desteklenerek yeniden ele alınmış ve savunulmuştur.

Said Nursî bilimsel bulgularla teolojik düşünceleri birleştirerek küçük, büyük her bir varlığın bilinçli bir tasarım sonucu ortaya çıktığına işaret eder.

Nursî'nin vurguladığı gibi, göklerdeki düzenli hareket, bulutların yağmur taşıması, bitkilerin ve hayvanların düzenli olarak yenilenmesi, rızıkların zamanında ve yerinde ortaya çıkması gibi fenomenler, rastlantısal süreçlerle açıklanamayacak kadar karmaşıktır.

4. Said Nursî'nin Yaratılışa Dair Görüşleri

Said Nursî, Risale-i Nur külliyyatının pek çok yerinde, kâinattaki hiçbir şeyin tesadüfi olamayacağını ve her şeyin bir yaratıcı tarafından düzenlendiğini savunur. Özellikle "Şualar" adlı kitabının Üçüncü Şua'ı olan "Münacat"ta, bu görüşler derinlemesine işlenir. Bu tebliğde Nursî'nin bahse konu olan eseri incelenmiş, her bir varlığın ezeli ve ebedî bir varlık tarafından yaratıldığı ispatlanmıştır.

5. Üçüncü Şua veya Münacat Risalesi'ne Dair Bir İnceleme

Risale-i Nur külliyyatı imani gerçekler ışığında fen bilimleri ile dinî bilimler arasında çelişki olmadığından **tevhit, nübüvvet, haşır, adalet, ibadeti** esas alarak “Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olamaz. Bir harf kâtipsiz olamaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur? (Nursî, S. 1996. 50)” mantığından hareketle kâinatın *Ehad* ve *Vahid* bir yaratıcısının olduğundan bahseder. Özellikle Şualar adlı kitabının 43-60. sayfeleri arasında yer alan ve kısa bir Mukaddime ile Münacat’tan oluşan 3. Şua Münacat başlığıyla konu veciz bir biçimde iki kere iki dört eder derecede ispat edilir.

Münacat “*Yakarış; Cenab-ı Hakk’a (cc.) yakarış; dua; cehennem azabından kurtulmak için Cenab-ı Hakk’a (cc.) yapılan dua*” anlamlarına gelir.

“Risâle-i Münâcât’ın” başındaki Mukaddime’yi takiben Bakara suresinin 164. ayetiyle iktibas edilerek:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرَى فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

(Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde insanlara yararlı şeylerle denizde süzülen gemilerde, Allah’ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre amade duran bulutları döndürmesinde düşünen kimseler için deliller vardır. 2/Bakara 164)”

konuya girilir:

Münacat’ta “*Ya İlahi ve ya Rabbi!*”, “*Ey zemin ve gökleri yaratan yaratıcı! Ve ey zerratı muntazam mürekkebatıyla tedbirini gören ve idare eden ve bu seyyare yıldızları manzum peykleriyle döndüren, emrine itaat ettiren!*”, “*Ey Vacibü’l-Vücut! Ey Vahid-i Ehad!*”, “*Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i Kibriya’sından ihtifal etmiş olan Kadîr-i Zülcelal! Ey Kâdir-i Mutlak!*”, “*Ey Mutasarrıf-ı Fa’al ve ey Feyyaz-ı Müteal!*”, “*Ey Fa’alün Lima Yürid!*” gibi 23 hitap başlığının her birinin ardından bazen “*Kur’an-ı Hakîm’inin dersiyile ve Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselam’ın talimiyle anladım: Nasıl ki gökler, yıldızlar, senin mevcudiyetine ve vahdetine şahadet ederler...*” girizgâhıyla övgü mahiyetinde “*Semavatta hiçbir deveran ve hareket yoktur ki böyle intizamıyla senin mevcudiyetine işaret ve delalet etmesin... Evet camit, şuursuz bulut, ab-ı hayat olan yağmuru, muhtaç olan zihayatların imdadına göndermesi, ancak senin rahmetin ve hikmetin iledir. Karışık tesadüf karışamaz...*” ifadelerle göklerdeki düzenli harekete; cansız ve şuursuz bulutun rahmet ve hikmet dolu olan yağmuru, ona ihtiyacı olan bütün canlıların yardımına koşturmasının tesadüfen olamayacağı çıkarımında bulunularak bu ve benzeri hareketlerin varlığı gerekli bir tek zat tarafından yapıldığına dikkat çekilir. Bediüzzaman on yedi sahife boyunca Cenab-ı Hakk’ın (cc.) işlerinin mutlak *ilim, irade, kudret, rahmet ve hikmete* bağlı olarak yaratma, devam ettirme hususunda tek başına tasarrufta bulunduğu anlatılır.

6. Yıldızların ve göklerin hareketi bir düzen içerisinde gerçekleşmektedir

Gökteki yıldızların, gezegenlerin, uyduların birbirlerine farklı uzaklıkta olmaları, farklı hızda dönmelerine rağmen birbirine çarpmamaları, bunları idare eden bir İlah’ın ve *Rabb*’in varlığına işaret etmekte ve delil olmaktadır. Uzaydaki cirimlerin/ kütlelerin/ kürelerin sessiz sedasız ve hiçbir şeye dayanmaksızın durmaları o İlah’ın ve *Rabb*’in her şeyin sahibi olduğuna ve tekliğine; yıldızların her birinin düzenli yaratılışı, düzgün hareketleri ve parıltılarıyla diğer yıldızlara benzemesi ve onların benzeri olmasıyla o İlah’ın o *Rabb*’in İlahi azametini ve onun tekliğine işaret ve şahitlik etmektedir. Gezegenlerden her birinin yaratılış gayesine uygun hareketleri ve emir altında hareketleri, düzenli vazifeleri ve dikkat çeken uydularıyla bir İlah’ın bir *Rabb*’in varlığının gerekliliğine ve İlahi saltanatına şahitlik ve işaret etmektedir (Nursî, S. 1994, 44).

Saf, temiz ve güzel göklerin büyüklükleri ve hızlı dönüşleriyle saltanat donanmasını andırır gibi görünmesi yeri ve göğü yaratan *Rabb*’in yani her şeyi icat eden zatın; kudretinin azametini ve görkemine net olarak delalet etmektedir. O Zat zerreleri/ atomları düzenli bir şekilde birleştirerek onları idare ettirmekte, bu yıldızları düzenli uydularıyla döndürmekte ve emrine itaat ettirmektedir (Nursî, S. 1994, 44).

6.1. Varlıkların rızıklarının mükemmelen verilmesi Arz’ın dönüşü, denizlerin toprağı istila etmemesi vb. düzen tek bir zatın tasarrufudur

Denizlerdeki mevcudat hatta her bir damla su bile varlığı, intizamı ve faydasıyla tek bir yaratıcının varlığına delalet eder. Basit bir kumda ve basit bir suda rızıkları mükemmel bir surette verilen garip mahlukları ile ve her birinin belki bir milyon yumurtacığı ile ve bunların *idare, iaş, tedbir* ve *terbiyesi*yle tek bir yaratana ve *Rezzak*’a delalet eder (Nursî, S. 1994, 48).

Küre-i Arz'ı kuşatan denizlerin dökülmemesi, dağılmaması; Arz'ın Güneş'in etrafında dolaşırken suların toprağı istila etmemesi; kum ve sudan çeşitli hayvanatın ve elementlerin yaratılması ve her bir şeyin her bir işinin tamı tamına yapılması ve bunların cesetlerinin yeryüzünü kaplamaması varlığı gerekli bir zata delalet eder. Denizlerin dibindeki küçücük ve intizamla rızıklandırılan balıkların her şeyinin *düzenli, ölçülü ve hikmetli* olması her şeye muhit bir ilim sahibinin varlığına ve onun hikmetine delalet eder. İşte denizlerin böyle gayet harika bir tarzda Arz'ın etrafında vaziyet-i acibesıyla bulunması ve denizlerin mahlukatı dahi gayet muntazam idare ve terbiye edilmesi tek bir yaratıcının kuvvetine, kudretine, irade ve tedbirine delalet eder (Nursî, S. 1994, 49).

6.2. Yağmur, şimşek, hava, bulut, rüzgâr vb. tek bir zat tarafından vazifelendirilmiştir

Cansız ve şuursuz bulutun can suyu olan yağmuru muhtaç olan hayat sahiplerinin yardımına koşturarak onların ihtiyaçlarını gidermesi tesadüfen olamayacağını bunu icra edenin *Rahîm* ve *Hakîm* bir zatın tasarrufuyla olacağı aşîkârdır. Bediüzzaman şimşekteki elektrikten istifade edilmesi düşüncesindedir. Nefes alması için havayı hayat sahiplerinin istifadesine sunması; rüzgârları ise tohumlama, temizleme, bulutların hareketlerine vesile yapması da her şeyi tanıyan kudret, rahmet ve geniş şefkat sahibi bir zatın varlığını gerektirir (Nursî, S. 1994, 45).

Bulut, şimşek, yıldırım, rüzgâr, yağmur gibi birbirinden çok farklı özellikte iç içe girmiş varlıkların birbirinin vazifesine yardım etmeleri ve bazen günde birkaç kez değişen hava şartlarıyla yeryüzünün sulanması, işlerini mutlak bir ilim, rahmet ve hikmetle yapan mutlak tasarruf ve yüce feyiz sahibinin işidir (Nursî, S. 1994, 46).

Havada sürekli değişimlerle haşır ve kıyamet alametine benzer tarzda bazen bir saatte yazın kışa ve kışın yaza dönüşmesi mutlak kudret sahibi olan ve dilediğini yapan zatın eseridir (Nursî, S. 1994, 46).

6.3. Akılsız, şuursuz tabiat unsurları tasarruf kabiliyetine sahip değildir

Yeryüzündeki bütün değişim ve dönüşümlerle ağaç ve hayvanların her yıl derilerinin değiştirilmesi gibi cüzi ve külli her bir değişimdeki intizamın; hayvanlardaki zafiyet ve ihtiyaç nispetinde onların rızkı ve yaşaması için gerekli cihazatın *hakîmane* verilmesi; her baharda yeniden ortaya çıkan nebatat ve hayvanattaki mucizevi süslü sanatların düzenliliği, ölçülülüğü; birbirine benzer sınırlı maddelerden oluşan yumurta ve yumurtacıklardan, damlalardan, tohum ve tohumcuklardan, çekirdeklerden yanlışsız, mükemmel, süslü, orijinal olarak ortaya çıkışları; hava, su, nur, ateş, toprak gibi unsurların şuursuzluklarıyla beraber, şuurkârane, mükemmel görevlerde bulunmaları; basit ve istila edici, intizamsız, her yere dağılılabilecek ihtimali olmakla beraber, gayet muntazam ve çeşitli meyveleri ve ürünleri vücuda gelmesi yeri ve göğü yaratan hikmet sahibi bir zatın eseridir (Nursî, S. 1994, 47).

6.4. Kâinattaki tasarruf ve tedbir bir mürebbi ve müdebbir tarafından yapılmaktadır

Yeryüzündeki mükemmel ve hassas terbiye ve tedbirin umumiliği ve mükemmelliği ve her taraftaki birlik, beraberlik ve benzerlik içindeki tasarruf her şeyi yaratan celal sahibi bir *Rezzak*'ın eseridir (Nursî, 1994, S. 48).

6.5. Madenler, bitki, hayvan vd. ilaç olarak veya ihtiyacı için insanın yardımına koşturulur

Dağlardaki, zemindeki madenlerin; çeşitli taş, bitki ve ağaçların; dağ ve sahalardaki çiçekli, meyveli bitkilerin; hayat sahiplerinin, özellikle insanların her türlü ihtiyacını, zevkini karşılaması; onların farklı arzularını tatmin etmesi rahmeti hadsiz; kudreti ve hâkimiyeti sonsuz, her şeyi bilen, gören, düzenleyen sonsuz ilim sahibi bir zatın fiilleridir. Çeşitli meyve ve otların pek çok hastalığa ilaç olmasının tesadüfe havalesinin mümkün olmaması... tuz, limontuzu, sulfato (Kinin sülfatı ve genel olarak kinin tuzu) ve şap gibi görünüşte birbirine benzemekle beraber birbirine zıt tatlarının olması ve farklı yerlerde kullanılması *Rahîm*, *Kerîm* bir yaratıcının varlığına delalet eder (Nursî, 1994, 50-51)."

6.6. İnsanın ihtiyacını giderecek şeyler tam vaktinde ve yeterince ulaştırılmaktadır

Sonsuz sayıdaki hayat sahiplerine ait farklı rızıkların tam vaktinde kuru ve basit bir topraktan verilmesi ve yeryüzündeki çok farklı varlıkların hayat süreleri; her şeye layık olduğu şekli gerektiği zamanda veren, sonsuz ilim ve hikmet sahibi, merhametli, ihsanı bol, karşılıksız ihsanda bulunan, rızkı bol bol veren mutlak kudret sahibi tek bir yaratıcının eseridir (Nursî, S. 1994, 47).

7. Yeryüzündeki bütün canlıların iâşe ve idareleri mükemmelce ve kolaylıkla yapılır

Yeryüzünde hadsiz sayıdaki hayat sahiplerinin binlerce yiyecek ve idarelerinin şaşırılmayarak, karıştırılmayarak mükemmel yapılması, her bir baharın bir çiçek kadar kolay icat edilmesi, insanların, hadsiz sayıdaki hayvan ve hayvancıkların farklı farklı yiyeceklerinin hazırlanması ve bunların farklı farklı

nimetlendirilmesi, idaresi, beslenmesi ve faaliyetlerin düzenli yapılması ağaçların, nebatların, yaprak, çiçek, meyve, kök, dal, budak vd.nin her işinin bilerek, görerek faydalara, hikmetlere göre yapılması ilim ve hikmetinin her şeyi kapsadığı apaçık görünen azamet ve kudret sahibine, mükemmel derecedeki bir sanat sahibine, rububiyeti ve hâkimiyeti sınırsız bir zatın varlığına delalet eder” (Nursî, 1994, 52).”

...Ağaç, bitki, yaprak, çiçek, meyve ve çekirdeklerin harika sanatlı olarak yapılmaları irade, kuvvet, kudret, hikmet ve rahmet sahibi bir zatın varlığına delalet eder (Nursî, 1994, 51).”

Risalenin başında semalardan sonraki bölümlerde ise bitkiler, ağaçlar, böcekler ve hayvanlardan ve özellikle insanlardan bahsedilirken yer yer hücre ve hücreciklere yer verilmektedir.

8. Kâinattaki kusursuz ve mükemmellik mutlaka bir elden çıkmıştır

Makro âlem olarak kâinatın muazzam büyüklüğü ile mikro âlem sayılabilecek hücrenin kısmi bir mukayesesi şu şekilde yapılabilir:

Barındırdığı 400 milyar kadar yıldızla samanyolumuz kâinattaki en büyük galaksilerden biridir. Küçük noktaya doğrultulup ve 1995 yılı 18-28 Aralık arası 10 gün boyunca foton toplayan Hubble teleskobu 3 bin galaksi, 24 Eylül 2003 ile 16 Ocak 2004 tarihleri arasındaki 23 gün boyunca Fornax takımıyıldızında belirlenen yeni bir bölgeye doğrultulan Hubble 10 bin galaksi gözlemleyebilmişti. Özellikle Hubble’ın farklı dalga boyları ile 10 yıl boyunca yapılan ve gökyüzünün ancak 32 milyonda biri kadar olan Aşırı Derin Alan gözlemlerinde 5500 galaksi tespit edilmişti. 32 milyon rakamı 5500’le çarpılınca bulunan rakam 176 milyardır. Hubble’ın optik dalga boyuyla gözlemlenen kısmın sadece yüzde 10’unu görebileceği ve 12 milyar ışık yılı galaksileri gözlemleyebildiği bu tek veriden gelen fotoğrafın görüntüleri de hesaba katıldığında 200 milyarın 10’la çarpılması sonucunda yıldız sayısı on binden birkaç milyara kadar çıkabilen cüce galaksilerle birlikte kâinata 2 trilyon galaksi olma ihtimali ortaya çıkar. Yakın zamanda uzaya fırlatılacak 6,5 metre çaplı James Webb Uzay Teleskobu (JWST) ile galaksi sayısı daha netleşecektir (Yıldız, U. 2021). Evrende kaç galaksi var? ve bunu nasıl hesaplıyoruz?

İnsan üzerinden mikro âleme bakıldığında ise şöyle bir görüntü ortaya çıkmaktadır: “1500’den fazla bilimsel makale üzerinde yapılan analizlere göre yetişkin bir erkekte 36 trilyon, kadınlarda 28 trilyon ve ortalama 10 yaşındaki çocukta 17 trilyon hücre bulunmaktadır. (<https://humancelltreemap.mis.mpg.de/>)”, (Ian A. H., vd. 2023). Her bir hücrede ise yaklaşık 100 trilyon atom olduğu kabul edilir (Demir, A. 2013). Her bir hücredeki 100 trilyon atomun içerisinde onlarca **elektronun hızı** yaklaşık **saniyede 2200 km**’dir. Dünya’nın ekvatorunda dönme hızı saniyede 460 m; saatte 1650 km’dir. Yani elektronlar Dünya’nın çevresini yaklaşık 18 saniyede dolaşma hızına sahiptir (Atac, H. 2016).

Makro ve mikro âlemin mukayesesi ve bir hücredeki atom elektronlarının küçüklüğünü görmek için aşağıdaki verilere bakılabilir:

NASA’dan bildirildiğine göre Güneş Sistemi’nin içinde bulunduğu **Samanyolu** Galaksisi’nin kütlesi **Güneş’in 1,5 trilyon katı** kadardır.

Güneş’in kütlesi ise Dünya’nın kütesinin yaklaşık 333.000 katı olup **1,3 milyon tane Dünya’yı barındırabilecek** büyüklüktedir (Koyuncu, Hüseyin. 2019).

Dünya’nın kütlesi için mevcut en iyi tahmin $M=5,9722 \times 10^{27}$ kg yaklaşık olarak **5,94 septilyon** [septilyon 10^{24} ’tür. [Rakamın yanına 24 adet sıfır koymak gerekiyor (bin, milyon, milyar, trilyon, katrilyon, kentilyon, sekstilyon, septilyon)]. (<https://popsci.com.tr/dunyanin-agirligi-ne-kadar/>.)

Bir kişinin ağırlığının (60 kg) **Dünya’nın ağırlığına nispeti 100 kentilyonda biri**’dir (100 rakamının yanında 18 sıfır).

Her bir **insanda 36 trilyon hücre** var (35 rakamının yanında 9 sıfır).

Her **hücrede 100 trilyon atom** var (100 rakamının yanında 9 sıfır).

Her bir atomda 1 ile 118 arasında elektron vardır [(helyum: Atom numarası 1) ile (oganesson: Atom numarası 118)]. Elektronun hızı ise bu küçük alanda saniyede 2200 km’dir.

Dönme kanunun en büyük kütlelerden en küçük cirimlere kadar her şeyde cari olması makro ve mikro âlemdeki kanun koyucunun aynı olduğu anlamına gelir.

Bu verilerden hareketle 3. Şua’daki bilgilendirmeler mantık süzgecinden geçirilebilir:

9. Şuursuz atomların bir araya gelip bir hücre oluşturmaları, şuursuz hücrelerin bir araya gelip bir insanı oluşturmalarının imkânsızdır.

İnsan ve hayvanatın vücutlarında dakik saatler gibi işlettirilen, iç ve dış organlar düzenli, ölçülü ve faydalı alet ve duygular, vücutların sanatlı yapılışı, hikmetli donanım ve hassas organlar; varlığı gerekli olan zatın sıfatlarının gerçekleşmesine şahitlik eder. Varlıklardaki sanatların basirane, şuurkârane, sanatlı, hikmetli ve dengeli bir tedbirle icadı kör kuvvet ve şuursuz tabiat ve serseri tesadüfe havale edilemeyeceği; mahlukatın kendi kendine teşekkül etmesinin mümkün olamayacağı malumdur. Tabiatın her bir zerresinde herhangi bir şeyin veya herhangi bir cesedin vücuda gelmesi için o varlıkla ilgili her şeyi bilecek, görececek, yapabilecek âdeti ilah gibi ihatalı bir ilmi olması gereği muhakemesinden hareketle o cesedin varlığının tabiata havale edilmesi veya o şeyin kendi kendine olması söz konusu olamaz. Bütün yüzlerdeki göz, kulak, ağız gibi organların veya vücudun bütünündeki tedbir, idare ve onların her bir nevdeki ortak davranışa sahip olması, gıdalanmalarda ve davranışlarındaki benzerlik *Kadîr* bir Yaratıcı'nın, *Hakîm* bir *Müdebbir*'in, *Rahîm* bir *Mürebbi*'nin eseri olduğuna delildir (Nursî, 1994, 53)."

Bütün varlıkların gayet mükemmel, çabuk ve sanatlı olmakla beraber gayet kolay yapılması; mikroptan gergedana, en küçük sinekten en büyük kuşa kadar hepsinin rızkının vaktinde yetiştirilmesi; her baharda ve güz mevsiminde yok olanların yerine yenilerinin getirilmesi; her bir hayvanın ve her bir insanın gayet derin bir ilim, gayet ince bir hikmetle yapılması, onların karışık her bir cüzünün karıştırılmayarak hususan yavruların gayet nazdar, nazenin bir surette beslenmeleri ve onların heves ve arzularının tatmini ve bütün varlıkların ayrı ayrı suretlerinin şaşırılmaksızın, hatasız, sehivsiz, noksansız yapılmaları; ilmi ve hikmeti her şeyi kapsayan bir zatın varlığına delalet eder (Nursî, 1994, 56)."

10. Sonuç

Bu tebliğin amacı, bilimsel ve teolojik perspektifleri bir araya getirerek, yaratılışın bilinçli bir tasarımcı tarafından gerçekleştirildiği görüşünü bilimsel bulgular ışığında sunmaktır.

Bu bildiride makro ve mikro düzeyde gözlemlenen düzenin, rastlantısal süreçlerin ötesinde, bilinçli bir tasarımcının varlığını gerektirdiğini savunmaktadır. Said Nursî'nin yaratılış üzerine olan teolojik görüşleri, bilimsel bulgularla desteklenerek ele alınmıştır. Öne sürülen deliller doğrultusunda hem makro âlem hem mikro âlemdeki her şeyin bir yaratıcı tarafından bilinçli bir şekilde düzenlendiğini göstermektedir.

Bildiri kâinattaki 100 milyarlarca galaksiden biri olan Samanyolu'muzdaki milyarlarca yıldızdan biri olan Güneş'imizin gezegenlerinden Dünya'mızın hayatla şenlenmesi ve her şeyin hayatîyetin en yükseği olan insana odaklanması şuuri bir netice midir yoksa her şeyi her şeyle irtibatlandıran ve nihai olarak her şeyi insana odaklayan bir yaratıcı ve devam ettiricinin fiili midir, sorusuna cevap ararken Said Nursî'nin 3. Şua adlı Münacat Risalesi'nin, aslen bir dua olmasına rağmen, konuyu en müdellel şekilde izah etmesi sebebiyle onu odak noktasına alarak günümüz bilimsel tartışmaları bağlamında makro ve mikro âlemdeki hadiselerin ancak ve ancak mutlak bir yaratıcının eseri olduğunu tartışılmaz bir şekilde ispatlamaktadır. Yıldızların ve göklerin hareketi bir düzen içerisinde olması; varlıkların rızıklarının niteliklerine göre mükemmelen verilmesi, denizlerin toprağı istila etmemesi; yağmur, şimşek, hava, bulut, rüzgâr vb. tabiat unsurlarının gerektiği vakitte, gerektiği kadar icrada bulunması; akılsız, şuursuz hava, su, nur, ateş, toprak gibi unsurları akıllı, şuurlu ve hikmetli olarak canlıların yardımına koşması; madenler, bitki, hayvan vd.nin özellikle insan odaklı olması ve bunlardan temin edilen ilaç veya insani ihtiyaçların insana odaklanması; insanın ihtiyacını giderecek şeylerin tam vaktinde ve yeterince ulaştırılması; kâinattaki *tasarruf*, *idare*, *iaşe*, *rububiyet*, *tanzim*, *tevin*, *taksim*, *tedbir*, *denge*, *kusursuzluk* ve *mükemmelliğin* tasarruf kabiliyetine sahip cansız ve şuursuz varlıklar tarafından gerçekleşmesi mümkün olmadığına göre bütün faaliyetlerin *mutlak ilim*, *irade*, *kudret* ve *hikmet sahibi* tek bir zatın tasarrufu olduğunu göstermektedir. Buna ilaveten ehl-i ihtisas diyebileceğimiz peygamberler ve evliyalar gibi aldatmadan uzak insanlar ile ilahi kitapların ittifaken makro ve mikro âlemde vücuda gelen faaliyetlerin vacibü'l-vücut bir zat tarafından yaratıldığını bildirmesi de yaratılış teorisinin başka bir delilidir.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmed (2016). *Erzurum'un Yüzleri Mehmed Kırkinci*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Atac, Hamza (2016) <https://fizikakademisi.com> › 2016 › December › 31; http://education.jlab.org/qa/electron_01.html'den aktarım. Erişim 01.08.2024.
- Collinsworth, Bryan (2006, 10 Nisan). *Evolution and the Intelligent Design's Challenge (Akıllı Tasarımdaki Kusurlar)*. <https://www.americanprogress.org/article/the-flaws-in-intelligent-design/>: Erişim 01.08.2024.
- Demir, Abdullah (2013) Atomun Yapısı Atomun Yapısı ve Özellikleri- Atomlar Arası Bağlar. *Malzeme Bilimi Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü Malzeme Bilimi*. 22 Şubat 2013. (<https://www.bingol.edu.tr/documents/III%20Hafta.pdf>) . Erişim 01.08.2024.
- <https://humancelltreemap.mis.mpg.de/>;18 Eylül 2023 tarihli 120 (39): Erişim 01.08.2024.
- <https://popsci.com.tr/dunyanin-agirligi-ne-kadar/>: Erişim 01.08.2024.
- <https://www.americanprogress.org/article/the-flaws-in-intelligent-design/>: Erişim 01.08.2024.
- Ian A. H., Eric D. G., Nono SC M., Jeffery A. S. (18 Eylül 2023). *İnsan hücre sayısı ve boyut dağılımı*. <https://doi.org/10.1073/pnas.2303077120>'den. Erişim 01.08.2024
- Koyuncu, Hüseyin (2019). <https://tr.euronews.com> › Haber › Dünya › Türkiye. Erişim 01.08.2024
- Kur'an-ı Kerim. 2/Bakara 164
- Nursî, Said (1957). *Konferans*. Sinan Matbaası. İstanbul
- Nursî, Said (1960). *Zühretünnur*. Sinan Matbaası. İstanbul
- Nursî, Said (1990). *Muhâkemât*. Sözler Yayınevi. İstanbul
- Nursî, Said (1994). *Şuâlar*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (1995). *Ta'likât. Saykalü'l-İslâm içinde. Çev. İhsan Kasım es-Salihi*. Sözler Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (1996a). *Emirdağ Lâhikası – I*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (1996b). *Emirdağ Lâhikası – II*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2005). *Hizmet Rehberi*. Yeni Asya Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2007). *Mektûbât*. rnk Neşriyat. Ankara
- Nursî, Said (2010). *Gençlik Rehberi*. Rnk Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2012). *Münâzarat*. Rnk Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013a). *Barla Lâhikası*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013b). *İman ve Küfür Muvazeneleri*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013c). *İşârâtü-ül İ'câz*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013ç). *Kastamonu Lâhikası*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013d). *Mesnevî-i Nuriye*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013e). *Sözler*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2013f). *Bediüzzaman Said Nursî Tarihçe-i Hayatı*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2014a). *Asâ-yı Mûsa*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2014b). *İşârâtü'l-İ'câz fî Mezânni'l-Îcâz*. Türk Diyanet Vakfı. Ankara
- Nursî, Said (2014c). *Lem'alar*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2014d). *Mektûbât*. Türk Diyanet Vakfı. Ankara
- Nursî, Said (2014e). *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2015a). *Mesnevî-i Nûriye*. Çev. Abdülmecid Nursî. Türk Diyanet Vakfı. Ankara
- Nursî, Said (2015b). *Sözler*. Türk Diyanet Vakfı. Ankara

- Nursî, Said (2016a). *Divan-ı Harb-i Örfî*. Yeni Asya Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2016b). *Sünihat – Tulûat – İşarat*. Rnk Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2017a). *Asâ-yı Bedîyye*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2017b). *Hutbe-i Şâmiye*. Rnk Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2020). *Zülfikar*. Envâr Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (2021). *Nur'un İlk Kapısı*. Yeni Asya Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (t.y.). *Hanımlar Rehberi*. Kitapyurdu.com
- Nursî, Said (t.y.). *Hutuvât-ı Sitte*. Tenvir Neşriyat. İstanbul
- Nursî, Said (t.y.). *Nur Çeşmesi*. Kitapyurdu.com
- Nursî, Said [1339 (1920-21)]. *Kızıl İcaz*. Evkâf Matbaası. İstanbul
- Yıldız, Umut (2021). *Uzay Atlası, Atlas*. 339/40-43. Temmuz 2021.

İNSAN VÜCUDUNDAKİ YARDIMLAŞMA TEK BİR YARATICININ VARLIĞINA DELALET EDİYOR¹

THE COOPERATION IN THE HUMAN BODY POINTS TO THE EXISTENCE OF A SINGLE CREATOR

Hamit OKUR²

ÖZET

Kâinatta müşahede ettiğimiz güneşin, ayın ve bulutların dünyaya; bitkilerin hayvanlara; hayvanların insanlara gösterdikleri yardımlaşma ve ihtiyacına cevap verme, hatta elementlerin ve yenilen gıdalardaki maddelerin insanların vücut aza ve hücrelerinin imdadına koşmalarında gösterdikleri faaliyet, ancak her şeyi bilen, gören tek bir Yaratıcının rahmetiyle vücut bulduğunun açık bir delilidir. Havada bulunan oksijen. Hidrojen, azot ve karbon elementleri insan vücudunda bulunan iki yüzden fazla farklı hücrede ayrı ayrı hayattar vazifeleri görmektedir. Bunun yanı sıra dünya üzerinde bulunan milyonlarca hayvan ve bitki türlerinin milyonlarca farklı yaratılıştaki hücrelerine kadar giderek o hücrelerde hayatîyetin devamına vesile olmaktadır. Bu kadar farklı hücrelerde farklı şekilde işlettirilen ve o hücrelerin yaşaması için gerekli ortamı sağlamakla görevli elementlerin yaptığı bu işler ancak bütün mahlukatı bilen, tanıyan bir Yaratıcının sevk ve idaresi ile olmaktadır. Bu elementleri havada belli oranda sabit tutan kudret, aynı zamanda insan vücudunda ve diğer canlıların vücudunda da bu elementleri belli oranda sabit tutmaktadır. Bu elementlerin havadaki oranlarının değişmesi nasıl hayatı olumsuz etkiliyorsa, aynı şekilde insan vücudundaki miktarlarının değişmesi de insan sağlığını olumsuz etkilemekte hatta ölüme yol açmaktadır. Bu elementlerin yanı sıra sodyum, potasyum, fosfor, klor, çinko, magnezyum, demir gibi diğer elementleri de insan vücudunda ve hücre düzeyinde çok hassas ölçülerle yerleştiren ve bu dengeyi muhafaza eden ancak her şeyi bilen, gören ve tanzim eden bir Yaratıcının kudretiyle mümkündür. İnsan vücudunda cereyan eden dolaşım, solunum, sindirim, üreme gibi hayati faaliyetler hücre düzeyinde de gerçekleşmektedir.

Güneşin, ayın ve bulutların dünyaya; bitkilerin hayvanlara, hayvanların insanlara gösterdikleri yardım ve hatta elementlerin ve yenilen gıdalardaki maddelerin insanların vücut aza ve hücrelerinin imdadına koşmalarında ve ihtiyaçlarına cevap vermelerinde gösterdikleri yardımlaşma, bütün kâinatta cari olan yardımlaşma düsturunun tek bir Yaratıcının rahmetiyle vücut bulduğunun apaçık bir delilidir. Makro âlem olan kâinattan başlayarak mikro âlem olan hücre seviyesinde cereyan eden harikulade hadiselerin ancak tek bir yaratıcının kudreti ile gerçekleşebileceği akıldan uzak değildir. Bediüzzaman Said Nursi (2016) de eserlerinde hem kainatın tek bir yaratıcı tarafından yaratıldığını akli delillerle ve fenni gerçeklerle açıklarken,

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "İnsan Vücudundaki Yardımlaşma Tek Bir Yaratıcının Varlığına Delalet Ediyor" başlıklı bildiriden türetilmiştir."

2 Prof. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kurucu Rektörü, İstinye Üniversitesi Medicalpark Gaziosmanpaşa Hastanesi, Çocuk Cerrahisi ve Çocuk Ürolojisi Uzmanı, E posta: okurhamit@yahoo.com ORCID: 0000-0003-3899-8534

aynı zamanda makro âlem ve mikro âlemdeki varlıklar arasındaki yardımlaşmanın, birbirinin ihtiyacına cevap vermenin ancak bütün mahlukatı yaratan, onların yaşaması ve hayatının idamesi için gerekli ortam ve şartları hazırlayan, onların ihtiyacını bilen, ihtiyacına cevap veren tek bir yaratıcının kudret ve rahmetiyle gerçekleşebileceğini ilmi esaslarla nazara vermiştir. Yine, insanı âlemin bir misal-i musağğarı olarak tarif ederken insanın bütün kainatla alakadar Cenâb-ı Hakk'ın eşref bir mahluku olduğuna dikkat çekmiştir. İnsan vücudunu teşkil eden hücreler de insanın bir misal-i musağğarıdır. İnsan vücudunda cereyan eden dolaşım, solunum, sindirim, üreme gibi hayati faaliyetler hücre düzeyinde de gerçekleşmektedir.

Bu tebliğde insan vücudunda mikro âlemde, hücre düzeyinde ve hücreler arasında cereyan eden yardımlaşma, birbirinin ihtiyacına cevap verme, birbirinin imdadına koşma gibi hususlar tıbbi gerçeklerle gözler önüne sunularak, insan vücudundaki bu harikulade sistemin ancak ve ancak tek bir Yaratıcının ilim ve kudretiyle gerçekleştiği ve devam ettiği izah ve ispat edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı, insan vücudu, yardımlaşma, hücre, hayat

ABSTRACT

The activity and assistance exhibited by the sun, moon, and clouds we observe in the universe towards earth; the responsiveness of plants to animals; and animals to humans; even the elements and nutrients in consumed foods rushing to the aid of human body parts and cells, are clear evidence of coming to life through the mercy of a single Creator, who knows and sees everything. The elements found in the air, such as oxygen, hydrogen, nitrogen, and carbon perform vital functions in over two hundred different types of cells within the human body. Additionally, these elements contribute to sustaining life in the millions of different animal and plant species on earth. The fact that these elements are utilized in various ways in different cells and maintain the necessary environment for the survival of those cells is only possible through the guidance and management of a single Creator, who knows and recognizes all creatures.

The power that maintains these elements at a stable ratio in the air also regulates their levels in the bodies of humans and other living beings. Just as changes in the proportions of these elements in the air negatively impact life, alterations in their levels within the human body also adversely affect health and can even lead to death. The regulation of other elements, such as sodium, potassium, phosphorus, chlorine, zinc, magnesium, and iron, in the human body and at the cellular level with such precise measurements is also possible only through the power of a Creator who knows, sees, and organizes everything.

Vital processes such as circulation, respiration, digestion, and reproduction occur at the cellular level as well. Cellular life depends on the proper functioning of organelles such as ribosomes, mitochondria, endoplasmic reticulum, Golgi apparatus, and lysosomes in an organized and programmed manner. If any of these organelles fail to perform their functions or experience disruptions, just as a malfunction in any organ or system of the human body disrupts its function, an interruption in the operation of cellular organelles disrupts the cell's order and can lead to cell death.

The harmonious functioning of all systems is essential for the maintenance of life. In situations threatening life such as diseases, infections, and injuries, cellular and humoral factors like neutrophils, lymphocytes, platelets, immunoglobulins, the complement system, phagocytes, and growth factors must act effectively and timely. The involvement of these factors in ensuring the continuation of life demonstrates the power of the Creator who has prepared the necessary conditions for human life.

The observation of similar processes in all humans on Earth further indicates that all humans are the creation of a single Creator. This presentation will explain the cooperation, mutual assistance, and response to needs occurring at the micro level of the human body, at the cellular level, and between cells with medical facts, demonstrating that all these activities are realized only through the power of a single Creator who knows, sees, and provides the necessary environment for life.

Keywords: Creator, human body, cooperation, cell, life

1. Hücre İçi Alemde Yardımlaşma

Bilindiği gibi canlıların en küçük yapıtaşı hücredir. Genel olarak bütün hücreler aynı yapı özelliklerini gösterirler ancak bulundukları canlı türü ve özellikle de insan vücudundaki dokulara göre farklı özellikler gösterebilirler. Bütün hücrelerde esas olarak üç temel yapı mevcuttur. Bunlar hücre zarı, sitoplazma ve çekirdektir.

Hücre zarı, çift yağ tabakası olan ve ortasında proteinden oluşan yarı geçirgen bir zardır. Hücreyi çepeçevre kuşatarak hücrenin bütünlüğünü sağlar. Hücre içine oksijen, diğer elementler ve besin maddelerinin geçişine izin verir; hücre içi faaliyetler sonucu oluşan artık maddelerin ve karbondioksitin ise hücre dışına atılmasına imkân sağlar.

Çekirdek, genellikle hücrenin merkezinde bulunan; içerisinde hücrenin kalıtsal özelliklerini taşıyan ve kromozom adı verilen yapıların bulunduğu; hücrenin beyni olarak kabul edilen bir yapıdır. Çekirdek hücrenin büyüme, gelişme, bölünme, onarım ve denetim merkezidir. Hücre bölünmesi ile çekirdekte bulunan bilgi yeni hücrelere aktarılır. Çekirdeği çıkarılan hücre yaşayamaz. Çekirdek ile hücre zarı arasında hücre içi organellerin içinde yüzdüğü sitoplazma adı verilen saydam bir sıvı vardır. Sitoplazmada bulunan ve hücrenin solunum, beslenme ve boşaltım gibi yaşamsal olaylarının gerçekleştiği yapılara organel denir. Hücre yapısında birçok organel bulunur ve bu organeller çok çeşitli fonksiyonlar icra ederler. Mesela, ribozomlar hücre için gerekli proteini depolar; mitokondriler içinde bulundukları hücrenin yaşaması için gerekli enerjiyi üretir; bunun için hücre içine alınan oksijeni kullanırlar; lizozomlar hücre içine alınan büyük besinleri parçalamakla görevlidir ve hücre içi sindirimi gerçekleştirirler; endoplazmik retikulum hücre içi ve hücreler arası iletişimi sağlar; golgi aygıtı ise hücre içi salgı üretimi ve depolanmasında görev alır. Hücrenin hayatının idamesi için hücre içi organellerin bir düzen içinde ve programlandığı şekilde düzgün bir şekilde çalışmaları gerekir. Aksi takdirde insan vücudundaki azalardan biri görevini yapmadığı ya da aksattığı takdirde nasıl insanın düzeni bozulursa aynı şekilde hücre içi organellerin çalışmasında da bir aksama olduğu zaman o hücrenin düzeni bozulur ve o hücre ölür (Cooper GM, 2019).

İnsan vücudunda toplam hücre sayısı 30 trilyondan fazladır. Her saniyede 4 milyona yakın hücre üretilirken günde 330 milyar hücre yenilenmektedir. İnsan vücudunda 200'den fazla farklı hücre tipi mevcuttur ve her hücrenin vazifesi de farklıdır. Cenab-ı Hak her bir hücreyi yapısında yer aldığı organa özgü yaratmış, aynı zamanda vücudun diğer hücreleri ile alakadar kılmış ve onların ihtiyacına cevap verecek fonksiyonları o hücrelere vermiştir. Her bir hücre görevini aksatmadan ne iş görecektir onu yapar. Mesela alyuvarlar (eritrosit) oksijen taşıma; akyuvarlar (lökosit) vücudun savunma sisteminde görev alma; kan pulcukları (trombosit) kanamayı durdurma; kalp kası hücresi kalbin kasılması görevini; böbrek hücresi kanın temizlenmesi ve idrar oluşumu vazifesini; sindirim sistemi hücreleri sindirimle ilgili görevleri; karaciğer hücresi safra oluşumu; pıhtılaşma faktörlerinin üretimi vb. gibi onlarca görevi aksatmadan yaparlar. Her bir hücre bu görevini yaparken vücudun diğer hücreleri ve tüm vücut ile alakalı olarak bir ahenk içinde görevlerini yaparlar.

İnsan vücudunda hücre içi ve hücreler arası bu harikulade sistemi kuran ve idame ettiren her şeyi bilen, gören ve her canlının ihtiyacı için gerekli ortamı ve şartları hazırlayan Allah'tan başka kim olabilir? Eğer bu faaliyetleri hücrenin kendisine verecek olsak her bir hücrede bütün insan vücudunu bilecek bir akıl ve şuurlu olması gerekir ki, bu da akıldan ne kadar uzak bir varsayımdır!

2. Elementer Düzeyde Yardımlaşma

Oksijen atomu insan vücudunda bulunan iki yüzden fazla farklı hücrede ayrı ayrı hayattar vazifeleri görmektedir. Bunun yanı sıra dünya üzerinde bulunan 10 milyon civarındaki hayvan ve bitki türlerinin milyonlarca farklı yaratılıştaki hücrelerine kadar giderek o hücrelerde hayat nurunu iş'el etmektedir. Bu kadar farklı hücrelerde farklı şekilde işleyen ve o hücrelerin yaşaması için gerekli ortamı sağlayan oksijen atomunun yaptığı bu işler ancak bütün mahlukatı bilen, tanıyan bir yaratıcının sevk ve idaresi ile olmaktadır. Bilindiği gibi bütün canlıların yapıtaşı Dezoksiribonükleik asit (DNA) molekülüdür. DNA, dünya gezegenindeki hayatın temelidir ve her canlıda bulunmaktadır. DNA'nın fonksiyonu, bir organizmanın gelişmesi, faaliyet görmesi ve üremesi için ihtiyaç duyduğu tüm genetik bilgiyi depolamaktır. Esasen, her hücrede bulunan biyolojik kullanım kılavuzudur. DNA bilgi molekülüdür. DNA molekülü esas olarak beş atomdan müteşekkildir. Oksijen, hidrojen, karbon, azot ve fosfor. Bu atomların farklı sayı ve dizilişleri ile bazlar oluşur. DNA'daki bilgiler, dört kimyasal bazdan oluşan bir kod olarak saklanmaktadır. Bu bazlar adenin (A), guanin (G), timin (T) ve sitozin (C)'dir. İnsan DNA'sı yaklaşık 3 milyar bazdan oluşur ve bu bazların yüzde 99'undan fazlası tüm insanlarda aynıdır. Bu bazların sırası bir organizmayı oluşturmak ve sürdürmek için mevcut bilgiyi belirlemektedir. Tıpkı harflerin kelimeler ve cümleler oluşturmak için belirli bir sırada düzenlenmesine benzer şekilde görüldüğü gibidir. Bu dört bazın DNA molekülünde farklı şekilde dizilişi ile her canlının hayat programı ilahi bir kaderle yazılmaktadır (Yeşilada E. 2016). Bir insan kromozomunda bu DNA molekülü ile her bir cildi 1000 sayfa olan 40 ciltlik bir bilgi hazinesi ilahi kudret tarafından yazılmıştır. Bu ve benzeri işleri kör tabiat ya da serseri tesadüfün eline verebilir miyiz? Ya da bu atomlar kafa kafaya verip bu 40.000 sayfalık ansiklopediyi yazmışlardır diyebilir miyiz? İnsan vücudunun hayat programının yazılı olduğu, ancak elektron mikroskopu ile gözlemlenebilen bu DNA

molekölünü okuyabilmek için genetik mühendisliği bilimini kuran ve genetik hastalıkların tedavisi için Tıbbi Genetik Bilim dalını ihdas eden insanoglu, ancak elektron mikroskopu ile gözlenebilen bu DNA molekülündeki ilahi sanatı ve sanatkarı görmezden gelmekle ancak kendisini kandırabilir. Her bir canlının DNA molekülünde o canlının yaratılışı programlanmıştır. Dünya üzerindeki 10 Milyon canlı türünün her bir ferdinde farklı bir DNA molekülü mevcuttur ve her bir canlı tür olarak esasta benzer özellikleri, fert olarak ise farklı özellikleri göstermektedir ki bu da Allah'ın türleri benzer özellikte yaratmakta Vahdaniyetini, o türdeki her bir canlının da kendine has farklı özellikte yaratılışında ise Ehadiyetini gözler önüne sermektedir. Bu harikulade nizam, “tabiat yapıyor, kendi kendine oluyor, ya da tesadüfen oluşmuştur” diyebilir miyiz?

Oksijen atomunun yanı sıra gibi diğer elementlerin de canlı hücrelerde sergiledikleri hayattarane işler kâinatın unsurları arasında cereyan eden yardımlaşmanın hücre düzeyinde en güzel örnekleridir. Fotosentezle yeşil bitkilerin oksijen ve canlılar için enerji üretmeleri; topraktaki bakteri ve atomların toprağa atılan çekirdeklerin neşv-ü nemasına medar olmalarını; yine hücre ve elementer düzeyde yardımlaşmanın misalleri olarak zikretmeden geçemeyeceğiz. Diğer canlılarda olduğu gibi insan vücudunda da sodyum, potasyum, hidrojen, fosfor, azot, klor, magnezyum, demir, çinko, bakır vb. elementler belli bir oranda bulunmaktadır. Mesela Demir 45-182 µg/dl, Bakır 70-150 µg/dl, Çinko 70-120 µg/dl vb. Hayatın idamesi için bu elementerin serumda bu derece hassas oranlarda bulunması ve sabit tutulması gerekir. İnsan vücudunda nasıl makro alemde azalar birbirinin ihtiyacına anında cevap veriyorsa, mikro düzeyde de bu elementerin sabit tutulmasında vücut organları belli bir iletişim içindedirler. Bu elementlerin azalması durumunda bağırsaklardan emilim artmakta, artması durumunda ise akciğerler, bağırsaklar, böbrekler, deri yoluyla vücuttan atılımı gerçekleşmektedir. Bu ve benzeri elementlerin serumda artması ya da azalması ciddi hastalıklara yol açmaktadır. Bu elementleri insan vücudunda olduğu gibi diğer canlıların vücudunda da çok hassas ölçülerle yerleştiren ve bu dengeyi muhafaza eden ancak her şeyi bilen, gören ve tanzim eden bir Yaratıcının kudretiyle mümkündür.

Kanımızda bulunun alyuvarların (eritrosit) esas görevi hücrelere oksijen taşımaktır. Alyuvarlar bikonkav disk şeklinde yaratılmışlardır ve bu biçim onların oksijen taşımaları için en ideal yapıdır. Oksijen, alyuvar bünyesindeki hemoglobin denilen bir madde tarafından taşınır. Hemoglobin akciğerde aldığı oksijeni dokuda hücre düzeyinde bırakır. Burada hemoglobinin oksijene ilgisinde Henderson Hasselbach denklemi önemlidir. Akciğer ile dokudaki asit-baz farklılığından dolayı hemoglobin akciğerde oksijeni alıp, hücre düzeyinde bırakmaktadır Silverthorn DU (2016). Hücrenin yaşaması için gerekli oksijen ihtiyacını bilen, alyuvarlara bu oksijen taşıma görevini yükleyen, hemoglobinin akciğerde oksijeni alması ve dokuda bırakması için farklı asit-baz ortamı hazırlayan ve bir milimetreküp kandaki 5 milyon alyuvarı bu şekilde istihdam eden ve hücrelerin yardımına koşturan ancak her şeyi bilen, gören bir zat olabilir ki o da Allah'tır. Eritrositler, insan vücudundaki 30 trilyondan fazla sayıda olan hücrelerin ihtiyacı olan oksijeni taşımakla vazifelendirilmişlerdir ki bu da karşılık beklemeden yardımlaşmanın hücre düzeyinde en güzel bir örneğidir.

Kanda kan hücreleri olan alyuvarlar, akyuvarlar ve kan pulcukları olarak tanımlanan trombositlerin oranı sabittir ve bu oran hiç bozulmamaktadır. Bu sayının azalması da artması da ciddi hastalıklara neden olmaktadır. İnsan vücudunda bu hücrelerin sayısını belli bir oranda sabit tutan, aynı zamanda dünya üzerindeki bütün insanlarda da bu şekilde bir oranı düzenleyen ve idame ettiren her şeyi bilen ve gören ve o canlı varlığın hayatının idamesi için gerekli ortamı hazırlayan ve dünya üzerindeki bütün insanlarda aynı nizamı gerçekleştiren Allah'tan başka hangi güç olabilir?

Bu tıbbi gerçekleri bilen Bediüzzaman Said Nursi, her varlığa girip işleyen o zerre (element, atom) örneği ile Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlamakla; o zerrenin mahlukatın imdadına koşmasının yanı sıra, hücre düzeyinde de hücrelerin ihtiyacına verdiği cevapla, mikro âlemdeki yardımlaşma örneğini de nazara verirken, zerreden güneşe bütün mahlukatı sevk ve idare eden Allah'ın kudret ve rahmetini gözler önüne sermiştir (Nursi BS, 2016).

3. İnsan Vücudundaki Asit-Baz Dengesinin Muhafazasında Yardımlaşma

İnsan vücudundaki bütün enzim sistemleri Hidrojen iyonu (H^+) konsantrasyonundan etkilendiklerinden Hidrojen iyonu konsantrasyonunun hassas bir şekilde düzenlenmesi ve sabit tutulması gerekir. Kan H iyonu konsantrasyonu normalde 0.00004 mEq/L dir. Hidrojen iyonu konsantrasyonu bu şekilde çok düşük düzeyde olduğundan H iyonu konsantrasyonu pH birimi kullanılarak ifade edilir. İnsan vücudunda olduğu gibi diğer canlılardaki biyolojik olaylar da pH olarak tanımlanan belli bir kimyasal ortamda gerçekleşir. İnsan vücudundaki pH normalde bütün dokularda -kalp, beyin, kan vb- 7.35 ile 7.45 arasında sabit tutulmaya çalışılır. Bütün hayati reaksiyonlar bu değerler arasında gerçekleşir. pH'ın 7.35 in altına düşmesi asidoz, 7.45 in üzerine çıkması ise

alkaloz olarak tanımlanır ki, bu değerlerde biyokimyasal olayların gerçekleşmesi önemli ölçüde olumsuz olarak etkilenir ve daha da ileri durumlar hayatla kabil-i telif değildir. Bir insanın birkaç saatten fazla yaşayabileceği en düşük pH değeri yaklaşık 6.8 ve en yüksek sınırı ise 8.0'dır. İnsan vücudunda besinlerle alınan ve metabolik faaliyetler sonucu önemli miktarda sülfürik asit, laktik asit, β -hidroksi bütirik asit gibi asitler ve neticede H iyonu oluşur ancak pH değerleri sabit tutulur ki, bu durum tampon sistemler tarafından gerçekleştirilir. pH'ın belli değerler içinde sabit tutulması da asit-baz dengesi olarak tanımlanır. İnsan vücudunda hücre ve doku düzeyinde her an milyonlarca biyokimyasal reaksiyon gerçekleşmekte; H iyonu üretilmekte, ancak biyokimyasal ortam sabit tutulmaktadır. İşte hayatı yaratan Cenab-ı Hak, hayatın idamesi için gerekli şartları da yaratmış ve bu düzenin aksamadan devam etmesi için gerekli sistemleri de ikame etmiştir. İnsan vücudundaki hayati faaliyetlerin gerçekleşmesi için gerekli olan asit baz dengesi önce hücre içi tampon sistemler, daha sonra kimyasal tampon sistemler, solunumsal tampon sistem ve böbrek tampon sistemi tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca karaciğer de bu dengede önemli rol oynar.

Asit protein/Proteinat tampon sistemi

Hücre düzeyinde önde gelen tampon sistemlerindendir, kısmen plazmada da etkindir.

Asit fazlalığında: $H^+ + Proteinat \rightarrow Asit\ protein$

Baz fazlalığında: $OH^- + Asit\ protein \rightarrow Proteinat + H_2O$

reaksiyonları olur ve böylece ortamın pH'ı sabit tutulmaya çalışılır. pH'ın sabit tutulmasında her hücre bütün vücutla alakadardır ve vücut hücreleri bir orkestranın üyeleri gibi bir nizam ve intizam içinde çalışır; birbirine yardım eder; birbirine destek verir ve sonuçta hayatın sağlıklı bir şekilde idamesi gerçekleşmiş olur.

Primer fosfat/Sekonder fosfat tampon sistemi

Daha çok hücre içi sıvıların tampon sistemidir; eritrositlerde ve böbrek tubulus hücrelerinde fazlaca bulunur. Primer fosfat/Sekonder fosfat tampon sistemi, böbreklerden H^+ iyonlarının $H_2PO_4^-$ şeklinde idrarla atılabilmelerinde önemli rol oynar.

Normalde $HPO_4^{2-} / H_2PO_4^-$ oranı, 7/1 olarak sabit tutulmaya çalışılır.

Asit fazlalığında: $H^+ + HPO_4^{2-} \rightarrow H_2PO_4^-$

Baz fazlalığında : $OH^- + H_2PO_4^- \rightarrow HPO_4^{2-} + H_2O$

reaksiyonları olur ve böylece ortamın pH'ı sabit tutulmaya çalışılır. Burada da esas olarak asit fazlalığında böbrek hücreleri H iyonunu idrarla fazla miktarda atarak dengenin muhafazasında önemli fonksiyon üstlenirler.

Karbonik asit/Bikarbonat tampon sistemi

Genel olarak hücre dışı sıvıların tampon sistemidir. Normalde HCO_3^- / H_2CO_3 oranı, 20/1 olarak sabittir.

Asit fazlalığında: $H^+ + HCO_3^- \rightarrow H_2CO_3 \rightarrow CO_2 + H_2O$

Baz fazlalığında : $OH^- + H_2CO_3 \rightarrow HCO_3^- + H_2O$

reaksiyonları olur ve böylece hücre dışı sıvının pH'ı sabit tutulmaya çalışılır.

Asit-baz dengesinin solunumsal mekanizmalarla düzenlenmesi

Kanda H_2CO_3 yani CO_2 konsantrasyonu artarsa alveol (akciğer keseciği) havasında pCO_2 de artar ve beyinde bulunan solunum merkezi uyarılarak solunum sayısı artırılıp pCO_2 düşürülmeye çalışılır. Solunum merkezi, alveol havasındaki pCO_2 ve pO_2 daki değişmelere ve kan pH'ındaki değişmelere duyarlıdır. Alveol havasında CO_2 artışı, solunum merkezinin en önemli uyarıcısıdır. Asit-baz dengesinin solunumsal mekanizmalarla düzenlenmesi, solunum hız ve derinliğinin ayarlanması suretiyle olmaktadır.

Asit-baz dengesinin böbrekler tarafından düzenlenmesi

Kimyasal tampon sistemleri ve solunumsal mekanizmalar, asit-baz dengesinin düzenlenmesinde tam olarak başarılı olamazlar. Böbrekler asidik veya bazik idrar atılmasını sağlayarak asit-baz dengesini kontrol ederler. Asidik idrar çıkarılması, hücre dışı sıvıdaki asit miktarını azaltırken, bazik idrar çıkarılması hücre dışı sıvıdan bazın uzaklaştırılmasını sağlar. Asit-baz dengesinin tam olarak düzenlenmesi, HCO_3^- geri emilimi, fosfat tampon tuzlarının asidifikasyonu ve metabolizma olayları sırasında oluşan H^+ iyonlarının böbrekler tarafından atılması suretiyle olur (Yeğen, B.Ç. 2011).

Asit-baz dengesinin sabit tutulmasında yukarıdaki tıbbi tespitlerde de görüldüğü gibi bütün vücut hücreleri faaliyet göstermekte, hücre düzeyinde bu dengenin idamesi yetersiz olduğu durumlarda akciğerler ve böbrekler devreye girerek bu dengeyi sabit tutmada yardımcı olmaktadır. Hayatın idamesinde Cenab-ı Hakk'ın Kayyum isminin tezahürü apaçık görülmekte ve bütün hücreler hayatın idamesinde emirber nefer suretinde çalışmaktadır. Biz vücudumuzda gerçekleşen bu olayların hiçbirisinden de haberdar değiliz ve anlamakta da aciziz. Ancak “Sanatıyla akılları hayrette bırakan Zatı tesbih ederiz.”

4. Hayatın İdamesi ve Vücudun Korunmasında Görevli Bağışıklık Sisteminde Hücreler Arası Yardımlaşma

İnsan vücudunda da yüce Yaratıcı tarafından hayatın idamesi için zararlı etkenlere karşı koruyucu sistemler geliştirilmiştir. Bu sistemlerden birisi de vücudu zararlı etkenlere karşı koruyan bağışıklık sistemimizdir. Bağışıklık sistemi insan vücuduna yabancı zararlı etki yapabilecek bakteri, virüs, mantar, parazit, tümör, yabancı cisim gibi her türlü etkeni normal vücut hücrelerinden ayırt edip tanıyarak onları yok eder. Bağışıklık sistemi canlılarda fiziksel, biyokimyasal, hücrel ve salgısal olarak o canlıyı zararlı etkenlere karşı korumaya yönelik faaliyet gösteren çok kompleks sistemlerin bütünüdür. Bu sistem içerisindeki hücreler bir nizam ve intizam içinde hem birbirlerine destek olarak hem de hayatın sağlıklı bir şekilde idamesi için vücutta ihtiyaç olan durumlarda hızlıca çoğalıp hemen yardıma koşarak yardımlaşmanın hücrel düzeyde en güzel örneklerini sunarlar.

Canlıların bağışıklık sistemini uyaran tüm maddeler antijen olarak tanımlanır. Antijenik özellik taşıyan ya da vücut için yabancı olarak kabul edilen maddelere karşı vücudumuzdaki koruyucu sistemler safha safha devreye girerek antijenik ya da yabancı maddelerin etkisiz hale getirilmesinde rol oynarlar. Öncelikle deri tüm vücudu kaplayarak bir koruyucu tabaka oluşturur. Bunun yanı sıra ter ve yağ bezlerinin salgıları ve gözyaşı da mikrop öldürücü özellikleri ile koruyucu etki yaparlar. Solunum yolu ile vücuda giren mikroplara karşı solunum yollarını döşeyen titretiler tüyler tutucu etki yapıp öksürük ve hapşırma ile bu mikroplar tekrar vücut dışına atılırlar. İlk engeli aşarak vücuda giren antijenlere karşı ikinci savunma sistemi olan lenfosit, fagosit, makrofaj gibi hücreleri ihtiva eden lenfoid savunma sistemi devreye girer. İlk aşamada, öncü hücreler olan fagositler ve makrofajlar antijenleri yutarak yok etmeye çalışırlar. Kendinden-olmayan yapıların vücut tarafından bu şekilde yok edilmeleri sürekli devam eden bir olaydır, vücudun açıklıklarından girebilen birçok molekül bu şekilde yok edilir.

Bu ikinci koruma sisteminden sonra edinilmiş bağışıklık sisteminin temel hücreleri olan B ve T lenfositler devreye girerler. Lenfositler, her bir antijene ayrı ayrı özgül reseptörler üreten hücre grubudur ve edinsel bağışıklığın anahtar araçlarıdır. Böylece oldukça karmaşık olan bir zincir sistemi tetiklenir. B lenfositlerin ürettiği antikolar dolaşıma girerek ve mukoza sıvılarına salgılanarak kanda, mide ve bağırsak sisteminde, solunum sistemindeki mukozal hücrelerin lümenlerinde hücre dışında bulunan mikropları yok eder ve mikropların ürettiği toksinleri etkisiz hale getirirler. Savunma sisteminde çok önemli bir rolü olan antikolar, Y şeklindedir ve ağır zincir ve hafif zincir olmak üzere 2 çift protein zincirinden yapılmışlardır. Ağır ve hafif zincirler üzerinde, değişken ve sabit bölgeler bulunur. Değişken bölge, antijeni tanıyan kısmı oluşturmak üzere özelleşmiştir ve bir çift halinde bulunur. Buradaki aminoasit dizilimindeki farklılıklar, farklı antijen bağlanmasına yol açar. Antikor molekülündeki bu ağır ve hafif zincirler, genler tarafından kodlanır. İnsan vücudundaki 100 milyon kadar farklı antikor, az sayıda gen parçası tarafından oluşturulur. Ayrıca her yeni antijenik uyarıya karşı yeni antikolar geliştirilir. Antikolar enfekte hücrenin içinde yaşayan hücrelere ulaşamazlar. Hücre içi mikroplara karşı savunmayı T lenfositler yapar. Antijen varlığını haber alan T lenfositler, diğer savunma hücrelerini ve bunlara bağlı gelişen birçok biyokimyasal olaylar zincirini tetiklerler. Vücuda her giren mikrobaya hususi lenfosit hücreleri hazırlanır. Yani, her düşmana özel karşı koyucu asker vardır ve o mikrobaya karşı hususi olarak hazırlanmıştır. Binlerce düşman türüne karşı ayrı ayrı hususi olarak yetiştirilmiş binlerce lenfosit vardır. Edinsel bağışıklık sistemi, milyonlarca farklı antijenleri ayırt edebilir. Antijen varlığında lenfositler çoğalarak hem antijenle mücadele ederler, aynı zamanda bellek hücrelerine farklılaşarak aynı antijenle daha sonra karşılaşma durumunda hemen harekete geçerler. Dışarıdan gelen bir mikrobaya müdahale eden lenfositler ayrıca transfer faktör adında bir polipeptit salgılar. Bu faktör vücudun çeşitli yerlerine dağılmış duyarlı olmayan lenfositlere de bu mikrobaya karşı hususi bir duyarlılık kazandırır ve o mikrobaya karşı devreye girmesini sağlar. Bu şekilde o mikrobaya özgü lenfositlerin sayısı aşırı derecede artar. O mikrobaya karşı özelleşmiş lenfositlerin çevreye yaydığı humoral bir faktör, makrofajlara kemotaktik (çekici) etki göstererek diğer makrofajların da savaş bölgesine toplanmasını sağlar.

T hücrelerinin alt gruplarından öldürücü T hücreleri antijenleri yok etmeye çalışırken, B lenfositler de antijene özgü “antikor”ları sentezlemeye başlarlar. Antikorlar, anahtar-kilit uyumu şeklinde özgül antijenlere bağlanarak antijenleri ya etkisiz hale getirirler ya da kompleman sistemi ve diğer savunma hücrelerini harekete geçirerek antijenlerin yok edilmelerini sağlarlar.

Bağışıklık sisteminin bir diğer elemanı kompleman sistemidir. Kompleman sistemi kanda ve diğer vücut sıvılarında bulunan ve bugüne kadar keşfedilebilen 20 farklı proteinin oluşturduğu bir sistemdir. Vücutta antijen-antikor reaksiyonları başlayınca ‘kompleman’ sistemi aktifleşir. Bu sistemin ihtiva ettiği proteolitik (protein sindirici) enzimler bakterinin zarlarını parçalayarak vücuda yayılmasını önlerken bir grup enzim de bakterinin zarına yapışır ve onun vücudun yiyici hücreleri makrofaj ve nötrofiller tarafından yutulmasını kolaylaştırır. Diğer bir kısım enzim de antijenik (yabancı) maddenin yüzey özelliğini değiştirir. Bunun neticesi bu maddeler birbirine yapışarak yığılma gösterir. Yabancı maddenin bulunduğu dokuda kanlanma ve pıhtılaşma yoluyla bu maddenin hareketini önleyen enzimler de mevcuttur. Adeta onu, olduğu dokuda hapseder (Abbas A.K. vd. 2014).

Düşünebiliyor musunuz? Şu anda sizler bu yazıyı okurken vücudunuzda milyonlarca hücre sizin sağlığınıza için sizi korumaya yönelik belli bir program çerçevesinde ve çok kompleks sistemler manzumesi içinde çalışmaktalar. Evet, hayatı kim vermiş ise, hayatı idame edecek şartları da hazırlamıştır. Cenab-ı Hak her canlı varlığı koruyucu sistemleri de o canlının vücudunda yaratmıştır. Burada Cenab-ı Hakkın Kayyûm ve Hafız isimlerinin tezahürleri apaçık görülmektedir.

Vücudumuzda haberimiz olmadan ve irademiz dışında cereyan eden bu olayları eğer Allah’ın kader programı ile izah edemezsek ne ile açıklayabileceğiz? Vücudun savunma sisteminde gerçekleşen bu harika yardımlaşmayı, bağışıklık sisteminde çalışan bu akılsız, şuursuz hücrelerin birbirinin imdadına koşmalarında gösterdikleri aşkı, heyecanı eğer yüce yaratıcının emir ve iradesi ile olduğunu kabul etmezsek ne ile açıklayabileceğiz? Cenab-ı Hak, Kur’an-ı Kerimde “niye düşünmüyorsunuz, niye akıl etmiyorsunuz” diye mükerreren biz insanoğlunu ikaz ediyor ve kâinatta cereyan eden olaylara ibret nazarı ile bakmamızı ve o hadiselerden ders almamızı tavsiye ediyor. Vücudumuzdaki hücrelerin sergiledikleri bu yardımlaşmayı bizler gündelik hayatımızda diğer insanlara, ihtiyaç sahiplerine gösterebiliyor muyuz? Müsbet hareketin en önemli unsuru olan yardımlaşmayı günlük hayatımızda ne derecede uygulayabiliyoruz?

5. İltihabi Durumlarda Hücreler Arası Yardımlaşma

Diğer canlılarda olduğu gibi insan vücudunda da enflamasyon (yangı) bağışıklık sisteminde enfeksiyona karşı gösterilen ilk tepkilerden birisidir. Yangının çok çeşitli sebepleri vardır. Bunlar iltihabi etkenler, yabancı cisim reaksiyonları, travma, kesi vb. olabilir. Bu tür durumlarda hücre, doku ve vücut bütünlüğünün korunması için anti inflamatuvar cevap mekanizmaları devreye girerek yabancı maddeleri yok etme; yok edilemeyen maddeleri çepeçevre sınırlayarak etkisizleştirme ve yara iyileşmesi için gerekli mekanizmaları uyararak tamir sürecini başlatma gibi faaliyetlerdir.

Enflamasyonun belirtileri, dokudaki kan artışı sonucu olan kızarıklık ve şişmedir. Yaralanmış ya da iltihaplı dokuda tamir için öncelikle o bölgede gerekli olan hücre ve madde sevkiyatı gereklidir. Bunun için önce o bölgedeki kan damarlarında genişleme olur ve vücudun savunma sistem hücreleri hızla çoğalarak o bölgeye akın ederler. Bu mekanizmaları başlatan prostaglandin (kan damarlarının genişlemesini sağlar), lökotrien (akyuvarları iltihaplı dokuya sevk eder), kemokin, interlökin (akyuvarlar arası etkileşimi sağlar) gibi maddeler serbestlenir. Ayrıca yabancı hücrenin protein sentezini sonlandırıp öldürmeye yönelik interferonlar salgılanır. Çeşitli büyüme faktörleri ve sitokin denilen maddeler da aşırı miktarda salgılanarak vücut tüm sistemleri ile o bölgede savunma yapar. Bu sitokinler ve diğer kimyasallar bağışıklık hücrelerini enfeksiyon alanına toplar ve patojenlerden kurtulma sonrasında hasarlı dokunun iyileşmesini ilerletirler (Köylü, H. 2014).

İmmün sistem hücreleri yangının patogeneğinde önemli rol oynar. Yangının ilk evrelerinde damarlardaki normal akımın seyri değişir. Normal kan akımında damar lümeninin en iç yüzünde lökositler, bunların etrafında eritrositler, daha dışarıda trombositler ve damar lümenine en yakın olarak da plazma yer alır. Yangı durumunda damarlardaki normal akım bozulur ve en içteki lökositler damar lümenine yaklaşmaya başlar. Bunun ardından damar lümenine gelen lökositler -normalde damar içindeki hücrelerin damar dışına geçmesini engelleyen sistem etkisizleştirilerek- geçirgenliği artmış damar duvarından o an için oluşturulan yalancı ayakları vasıtasıyla ve salgıladıkları bazı enzimler aracılığı ile damar dışına sızarlar. Artık yangı başlamış ve vücut düşmanla savaşmak için gerekli hazırlıklarını yapmıştır.

Yangının başlarında en öncü hücreler akyuvarların bir alt grubu olan nötrofillerdir. Akut yangısal olaylar veya bakteriyel enfeksiyonlar nötrofil yapımını ve yangısal infiltrasyonunu artırır. Nötrofillerden üretilen proteazlar, yabancı hücre proteinleri ve hücre zarlarını tahrip eder ve komplemanların proteolitik aktivasyonundan, koagulasyondan (çökeltme, pıhtılaşma) ve kininle başlayan mekanizmalardan sorumludur. Kinin-bradikinin; tıpkı histamin benzeri bir etki göstererek yangısal reaksiyonu indükler. Kemik iliğinde kök hücreye, kök hücre faktörü, interleukin IL-3, IL-6, IL-11, granulosit koloni uyarıcı faktör (G-CSF) gibi faktörler ve sitokinlerin etkisi ile progenitor hücreler granülositler şeklinde olgunlaşır, çoğalır ve yangısal reaksiyonlar için gerekli hücre desteği sağlanır (Murray, P.R. vd. 2021).

Vücudumuzda yabancı etkenlere ve enfeksiyöz ajanlara karşı çalışan savunma mekanizmaları yukarıda bir nebze açıklamaya çalıştığım gibi çok kompleks, akılları hayrette bırakan ve birçoğunu hala çözemediğimiz sistemlerin bir arada birbirine destek vererek çalışmaları sonucu oluşmaktadır. İnsanoğlu ilmi konularda derinleştikçe, geliştikçe bu sistemleri çözme ve öğrenme yolunda mesafe katetmekte ve Allah'ın Alîm, Kadîr, ve Musavvir, Munazzım gibi isimlerinin insan vücudundaki tezahürleri karşısında imanı artmakta ve yüce yaratıcının haşmeti karşısında secdeye varmaktadır.

6. Yara İyileşmesinde Hücreler Arası Yardımlaşma

Normalde vücudumuzun dış yüzeyi epidermis denilen deri tabakası ile kaplıdır ve bu tabaka vücudumuzu dış etkenlerden koruyucu bir bariyer olarak faaliyet gösterir. Vücudumuzun herhangi bir yerindeki dokunun kaza, yaralanma, kesi ya da başka bir nedenle bütünlüğünün bozulmasına yara diyoruz. Vücut makinesinin normal çalışması için nasıl bütün vücut hücreleri bir nizam ve intizam içinde çalışıyor ve iş birliği ediyorsa, bütünlüğü bozulan dokunun tamirinde görev alan hücrelerde de aynı intizam ve iş birliğini görüyoruz. Bu süreçte görev alan hücreler belli bir plan ve program dahilinde bir fabrikanın çarkları gibi çalışarak yeni doku oluşumunu gerçekleştirirler. Yara iyileşmesi dört safhada gerçekleşmektedir: Hemostaz, inflamatuvar safha, proliferatif safha, matürasyon ve yeniden şekillenme (remodeling) safhaları. Her safhada görev alan hücreler ve bu hücrelerden serbestlenen salgılar farklıdır ve yaralanma anı birlikte hemen başlayan bu tamir süreci sonunda yaralanan doku tamamen iyileşir.

Vücudumuzun herhangi bir yerinde yara oluştuğunda ilk anda o bölgede pıhtılaşma olayı başlar ve normalde damar içinde bulunan kan pulcukları (trombosit) damar dışına çıkarak o bölgede kümeleşirler. Trombosit kümelenmesi dolaşımdaki trombositleri de yaralanmış bölgeye çekecek birtakım uyarıcı sinyaller gönderir. Normalde damar içinde birbirine yapışmadan serbest halde dolaşan trombositler damar dışına çıkınca pıhtı oluşturunca sinyaller gönderir ve pıhtı oluşumunda en önemli faktör olan fibrin oluşur. Oluşan fibrin, trombositleri birbirine yapıştırarak pıhtı oluşur. Pıhtı içerisinde bulunan trombositlerden growth faktörler (platelet derived growth factor, trombosit aktive edici growth factor, transforming growth factor, insülin like growth factor, epidermal growth factor vb), fibronektin ve serotonin gibi maddeler serbestlenir. Bu growth faktörler iyileşme olayını başlatmakla birlikte inflamatuvar hücreler için de güçlü kemotaktik (çekici) özelliktedirler ve iyileşme sürecinde rol oynayacak olan antienflamatuvar hücreleri o bölgeye çekerler. Nötrofil ve makrofaj gibi hücreler yaralanmış bölgede kümelenirler. Bu hücreler yaralanmış dokudaki ölü hücreleri, patojen bakterileri fagosit ederek (yutup yiyerek) yarayı temizlerler. Bu hücrelerden de değişik growth faktörler serbestlenir ve bu serbestlenen growth faktörler de fibroblast, epitel hücreleri ve damar endotel hücrelerinin yara bölgesine göçünü ve bu hücrelerin çoğalmasını sağlarlar. Bu süreçten sonra ikinci devre olan proliferasyon safhası başlar ve fibroblast, endotel ve diğer hücrelerden yeni büyüme faktörleri salgılanır ve bu faktörler hücre proliferasyonunu (çoğalma, yara bölgesinde sayıca artma), protein sentezini ve yeni kılcal damar oluşumunu, kollajen sentezini hızlandırırlar ve geçici bir matriks ile granülasyon dokusu oluşur. Remodeling safhasında kollajen şekillenir, inflamatuvar hücreler apoptoz ile ortamdan kaldırılır ve yaralanmış doku tamir edilmiş olur. Bu safhadan sonra epitelizasyon süreci başlar ki, derinin dış koruyucu bariyeri şekillenir. Bu safha da yaraya komşu dokudaki epitel hücrelerinin proliferasyonu ve yara bölgesine göçleri ile gerçekleşir (Barbut, A., vd, 2015).

Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak, kâinatın yaratılışı ve insanın yaratılışını nazara verdiği ayetlerle bizlere kendisini tanıttırmak isterken "Niye düşünmüyorsunuz, niye akıl erdirmiyorsunuz" diyerek insanoğlunu düşünmeye, etrafındaki hadiselerle bakıp Allah'ın kudretini anlamaya çalışmaya teşvik etmektedir. Bir esere bakıp da o eseri yapanı görmemek ne kadar yanlışsa, insan vücudundaki bu harikulade nizamı görüp de bu nizamı yerleştiren ve devam ettiren Allah'ı görmemek o derece yanlıştır. Evet "Sanatıyla akılları hayrette bırakan Zatı tesbih ederiz".

Kaynakça

- Abbas, A.K., Lichtman A.H., & Pillai, S. (2014). Basic Immunology Functions and Disorders of the Immune System. *Temel İmmünoloji* (Yıldız C, Deniz G Çev.). ss. 23-171. Güneş Tıp.
- Barbut, A., Efron D.T., & Kavalukas S.L. (2015). Wound Healing. *In Schwartz's Principles of Surgery*, Brunicaardi, F.C. (Ed) ss. 241-273. McGraw Hill Ed.
- Cooper, G.M., (2019) The Cell. A Molecular Approach. *Molecules and Mechanisms*. Ss. 43-60. Oxford Univ. Press.
- Köylü, H. (2014) İmmün Sistem. *Tıbbi Fizyoloji*. Ss. 461-475. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Murray, P.R., Rosenthal, K.S., & Pfaller M.A. (2021). Basic Concepts in the Immune Response. *Medical Microbiology*. ss. 38-104. Elsevier.
- Nursi, B.S. (2016), Sözlür (ss. 738), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nursi, B.S. (2016). Sözlür (ss 13-14). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Silverthorn, D.U. (2016). Blood. Human Physiology. An Integrated Approach. Ss. 535- 552. Pearson.
- Yeğen, B.Ç. (2013). Asit-Baz Düzenlenmesi. Guyton & Hall Textbook of Medical Physiology. Guyton ve Hall Tıbbi Fizyoloji (Çev). ss. 379-395 Nobel Tıp.
- Yeşilada, E. (2016) Nükleik Asitler ve Proteinler. Munis Dünder (Ed). Tıbbi Genetik ve Klinik Uygulamalar ss. 91-105. MGroup Matbaacılık.

DOĞAL SEÇİLİMİN SEÇEMEDİĞİ CANLI: AMFİYOKSÜS (AMPHIOXUS)¹

CREATURE THAT NATURAL SELECTION COULD NOT SELECT: AMPHIOXUS

Kâzım UYSAL²

ÖZET

Kordalılar şubesi içinde sınıflandırılan amfiyoksüs (amphioxus) adı verilen canlılar Dünya üzerinde yaklaşık 30 kadar türle temsil edilir. Sahil sularında yaşarlar ve türler arasında değişmekle birlikte en fazla 8 cm kadar büyürler. Dış döllenme ile üreyen ve genelde gonokorik olan amfiyoksüs, yumurta tipi ve ilk embriyonal gelişimi bakımından memeli hayvanlara benzerler. Pelajik larval safhadan sonra metamorfoz geçirirler ve bentik bölgede kum ve çakıl içindeki oyuklarda yaşarlar. Suyu süzerek beslenen amfiyoksüs gıda olarak tüketilmekle birlikte önemli ekosistem hizmetleri de yaparlar.

Materyalist evrim görüşüne göre amfiyoksüs, omurgalı canlılara en yakın omurgasız canlı grubudur. Omurgasız canlılar ile omurgalı canlılar arasındaki kayıp halka veya geçiş formu olabilirler. Bunun temel nedeni amfiyoksüs grubu canlılarda omurgaya benzeyen notokord adı verilen bir yapının bulunmasıdır. Yapılan anatomik, fizyolojik, embriyolojik ve genetik güncel birçok çalışmada amfiyoksüs ve omurgalı canlılar arasında notokord harici başka benzerlikler de tespit edilmiştir. Bununla birlikte yaklaşık 500 milyon yıl önce de amfiyoksüs benzeri anatomiye sahip canlıların var olduğu ve amfiyoksüs grubu canlıların doğal seçilime meydan okurcasına mevcut anatomik yapılarını koruduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı amfiyoksüs grubu canlılara ‘doğal seçilimin seçemediği canlı veya yaşayan fosil’ unvanı verilmiştir. Ayrıca amfiyoksüs grubu canlıların simetri, baş, uzuv, sinir tepe hücresi, eşleşmiş duyu organı ve ön beyin gibi omurgalılara özel morfolojik ve fizyolojik özelliklerin çoğundan mahrum olduğu da ifade edilmiştir. Amfiyoksüs grubu canlılarda bazı özelliklerin yüz milyonlarca yıl sabit kalmakla birlikte bazı özelliklerin çok hızlı değişerek omurgalı canlılardaki yapılara dönüşmesi hususu materyalist evrim mantığı ile izah edilemez.

Bu çalışmada amfiyoksüs ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve materyalist evrim görüşünün ileri sürdüğü ‘amfiyoksüs grubu canlıların omurgasız ve omurgalıları arasındaki kayıp halka olabileceği iddiaları değerlendirilmiştir. İlahi ilim ve kudretin bir mu’cizesi olan amfiyoksüs grubu canlıların omurgalı canlılarla olan benzerliklerinin hiçbir zaman ara form veya kayıp halka iddialarını ispat etmediği ve amfiyoksüs grubu canlıların embriyonal, larval ve yetişkin hayat safhaları ile ilgili anatomik, fizyolojik ve davranışsal tüm özelliklerin

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi’nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan “Doğal Seçilimin Seçemediği Canlı: Amphioxus (Lancelet)” başlıklı bildirden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye, E-posta: kazim.uyisal@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6399-6616

yaratılış gerçeğine ışık tuttuğu vurgulanmıştır. Materyalist evrim felsefesinin yaptığı gibi yaratıcıyı devre dışı bırakarak sadece maddeye odaklanan indirgemeci bir bakışla canlılık ile ilgili olayların açıklanamayacağı anlatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Amfiyoksüs, yaratılış, evrim, doğal seçim, notokord.

ABSTRACT

Creatures called amphioxus (lancelet), classified within the Chordate branch, are represented by approximately 30 species in the world. They live in coastal waters and grow up to 8 cm, although it varies between species. Amphioxuses, which reproduce by external fertilization and are generally gonochoric, are like mammals in terms of egg type and initial embryonal development. They undergo metamorphosis after the pelagic larval stage and live in burrows in sand and gravel in the benthic zone. Amphioxuses, which feed by filtering water, are consumed as food and provide an important ecosystem services.

According to the materialist view of evolution, amphioxuses is the group of invertebrates closest to vertebrates. They may be the missing link or intermediate form between invertebrates and vertebrates. The main reason for this is that amphioxus has a structure called notochord which resembles a spine. In many current anatomical, physiological, embryological and genetic studies, other similarities other than the notochord have been identified between amphioxus and vertebrates. However, it has been determined that creatures with amphioxus-like anatomy existed approximately 500 million years ago, and amphioxuses preserved their existing anatomical structures as if they defied natural selection. For this reason, amphioxus was given the title of 'living creature or living fossil that natural selection could not select'. It has also been stated that amphioxus lacks most of the morphological and physiological features specific to vertebrates, such as symmetry, head, limbs, neural crest cells, paired sensory organs and forebrain. Although some features in amphioxus remain constant for hundreds of millions of years, the fact that some features change very quickly and transform into structures in vertebrate creatures cannot be explained by the logic of materialist evolution.

In this study, studies on amphioxus were examined and the claims put forward by the materialist view of evolution that amphioxus may be the missing link between invertebrates and vertebrates is evaluated. The similarities of amphioxus with vertebrate creatures, a miracle of divine knowledge and power, have never proven the claims of an intermediate form or missing link, and all anatomical, physiological and behavioral features related to the embryonal, larval and adult life stages of amphioxus shed light on the fact of creation. It has been explained that the events related to living things cannot be explained with a reductionist view that excludes the Creator and focuses only on matter, as does the materialist philosophy of evolution.

Keywords: Amphioxus, creation, evolution, natural selection, notochord.

1. Giriş

Yaratıcının ilim, irade ve kudretini görmezden gelen ve tüm canlılık olaylarını sebeplerle izah etmeye çalışan materyalist felsefenin en önemli çıkmazlarından birisi, kordalıların hangi omurgasız gruptan evrimleştiğidir. Bu konuda şimdiye kadar bilim camiasını tatmin eden net bir açıklama ortaya konamamıştır. Sadece kordalıların kökeni konusunda değil omurgalı canlıların kökeni hakkında da herkes tarafından kabul gören bilimsel bir açıklama yoktur. Aslına bakılırsa bu konudaki tartışmalı olan hususlar sadece omurgasızlar ile kordalılar veya kordalılar ile omurgalıları arası kayıp halkalarla yani ara formlarla ilgili değildir. Hem nesli kesilmiş hem de yaşayan tüm türler için geçerlidir. Yani bilimsel veriler ışığında tüm bilim insanları tarafından kabul görecektir netlikte hiçbir tür başka bir türe bağlanamamıştır. Türlerin kökeni ile ilgili materyalist bilim felsefesinin kabul ettiği evrimsel mekanizmalara uymayan birçok hususla karşılaşmıştır.

Hiçbir örneği ve delili olmamasına rağmen ilk canlılığın var olması kimyasal evrimle izah edilmeye çalışıldı. Canlı gibi ilahi ilim ve kudretin en muhteşem eserlerinin var oluşu tabiat ve tesadüflere verildi. Tüm türlerin hayal ürünü olarak kabul edilen tek hücreli bir canlıdan doğal seçimle meydana geldiği iddia edildi. İlimi verilere dayanmayan hayal ürünü iddiaları ispatlamak için olmadık hileler yapıldı. Bilim, materyalist ideolojiye alet edildi. Bilim ilerledikçe iddialar çürüdü. Lakin her çıkmaza girince ve zorlanınca başka iddialarda bulunuldu ve farklı hikâyeler uyduruldu. En hızlı mutasyona uğrayan en küçük canlılar olan virüs ve bakterilerin bile doğada birbirlerine dönüşmediği bilinmesine rağmen en yüksek organize edilen canlıların birbirlerine dönüştüğü iddia edildi. Omurgasızların kordalılara, kordalıların omurgalıları, omurgalıların insana dönüştüğü varsayıldı. Mutasyonlar, türler arası dönüşümün mekanizması olarak gösterildi. Bitkiler, mikroorganizmalar, böcekler,

sinekler, fareler, tavşanlar gibi çok sayıda farklı canlı üzerinde mutasyon deneyleri yapıldı. Mutasyon deneyleri yapmak için zehirli kimyasallar ve zararlı radyoaktif ışınlar kullanıldı. Mutasyon neticesi meydana gelen tüm kanser vakaları ayrıntılı incelendi. Sonuçta mutasyonla bırakın yeni bir türün meydana gelmesini bir canlının işine yarayacak hiçbir sistem ve organ meydana gelmedi. Tüm mutasyon çalışmaları canlının yapısını bozdu veya öldürdü. Mutasyonla bir türden başka bir türün meydana geldiği görüşü iflas etti.

Bilim ilerledikçe Kambriyen döneminde aniden ortaya çıkan canlıların olduğu anlaşıldı. Genetik çalışmalarla soyağaçlarında sıçramalar olduğu tespit edildi. Şimdi tekrar başa döndü ve türler arası geçişin tekrar ani ve sıçrama ile olduğu söylenmeye başlandı. ‘Yaratıcı’ dememek için materyalist bilim insanları savruldukça savruldu. Materyalist bilim insanlarının dönüştürme gücü ve illüzyon yetenekleri ile omurgasız bir canlı olan amfiyoksüs omurgalı bir canlıya dönüştürüldü. Amfiyoksüs (neşter veya lancelet), ilk olarak yumuşakçalara ait bir sümüklü böcek olarak tanımlandı (Fernandez ve Gutierrez, 2009). 1800’lü yıllarda amfiyoksüs grubu canlıların omurgalı canlılara ait bazı ortak özellikleri paylaştığı tespit edildi. Özellikle notokordun keşfinden sonra amfiyoksüs, sefalokordatlar olarak tanımlandı, omurgasızlar ve omurgalılar arasındaki kayıp halka (ara veya geçiş formu) olarak kabul edildi (Fernandez ve Gutierrez, 2009). Sonraki yapılan ayrıntılı çalışmalara rağmen bu iddia ispatlanamadı. Üstelik son bilimsel çalışmalarla materyalist evrim görüşünü desteklemeyen veriler elde edildi. Evrimsel biyolojiyi desteklemek adına amfiyoksüs grubu canlılarla birlikte meyve sinekleri, fareler, deniz kestaneleri, kurbağalar ve zebra balıkları gibi hayvanlarla da çok sayıda mutasyon deneyleri yapıldı. Ancak bir türün başka bir türe dönüştüğü ve neslini devam ettirdiği ispatlanamadı. Günümüzde amfiyoksüs, omurgalılara en çok benzeyen gelişim ve anatomiye sahip canlıdır. Ancak amfiyoksüs, omurgalı canlılara benzemeyen sağ-sol asimetrik gelişimi gibi kendine özgü özelliklere de sahiptir (Yasui, 2017).

Bu çalışmada amfiyoksüs ile ilgili literatür incelenmiştir. Amfiyoksüs biyolojisi ile ilgili verilerin ilahi irade ve ilme açık delil olduğu nazara verilmiştir. Materyalist evrim felsefesinin ‘amfiyoksüs grubu canlıların omurgasız-omurgalı arası ara form olduğu’ iddiasının bilimsel verilerle desteklenmediği görülmüştür. İlahi bir irade ve ilim olmadan biyosferin ve ilk canlının var olmasının ve türlerin tesadüflerle birbirlerine dönüşerek meydana gelmesinin imkânsız olduğu sonucuna varılmıştır.

2. Amphioxus Biyolojisi

Chordata (kordalılar) şubesi *Vertebrata* (omurgalılar), *Ürochordata* (kuyruğu kordalılar veya *Tunicata*) ve *Cephalochordata* (kafası kordalılar veya amfiyoksüs) olmak üzere üç gruptan oluşur. *Cephalochordata* alt şubesi içinde en çok bilinen üç cinse ait (*Branchiostoma*, *Epigonichthys* ve *Asymmetron*) 35 kadar tür vardır (Bertrand ve Escriva, 2011; Holland ve Onai, 2012; Carvalho ve ark., 2021).

Amfiyoksüs, *Cephalochordata* alt şubesine mensup bentikte suyu filtreleyerek beslenen yarı saydam balık benzeri canlılardır. Ancak balıklar gibi baş ve çift yüzgeçleri yoktur. Tüm amfiyoksüs türleri, dünyanın dört bir yanındaki tropikal veya ılıman sularda bentik bölgede kum, çakıl veya kabuk birikintilerinde yuva yapan deniz hayvanlarıdır. Neredeyse tüm amfiyoksüs türleri sahillerde 0,5 m ile 40 m arası sığ sularda yaşar. Bilinen tüm amfiyoksüs türleri üreme mevsiminde gün batımından sonra suya yumurtlar. Embriyolar metamorfoza kadar planktonik kalır. Sonra bentik bölgedeki kuma göç ederler. Yaşam süreleri türe göre 2-8 yıl arasında değişir (Bertrand ve Escriva, 2011; D’aniello ve ark., 2023).

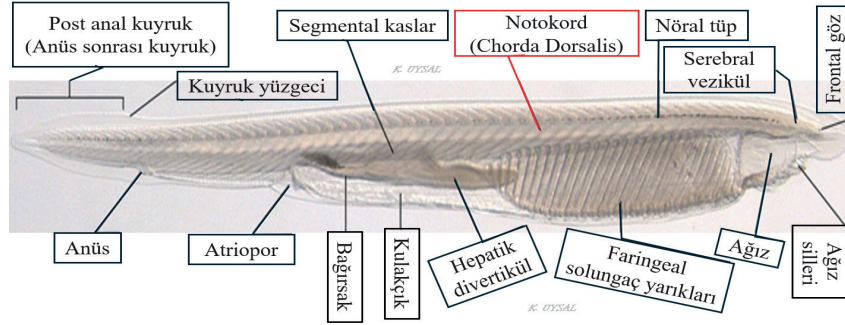
Fosil kayıtlarına göre amfiyoksüs grubu canlıların Kambriyen döneminde veya öncesinde yaratıldığı tahmin edilmektedir. Dolaşım sistemleri vücuda yiyecek taşımakla görevlidir, ancak oksijeni taşımak için hemoglobin ihtiva etmez. Tüm amfiyoksüs türleri gonokorizm (ayrı eşeyli) sergiler. Bazı türlerde nadiren hermafroditizm görülür. Hermofrodit vakalarda erkek bireylerde az sayıda dişi gonat tespit edilmiştir. Larvalar asimetriktir. Ağız ve anüs sol tarafta, solungaç yarıkları ise sağ taraftadır. Ayrıca, segmentli kas blokları ve sinir sisteminin bazı kısımları da asimetriktir. Metamorfozdan sonra simetrik hale gelse de bazı asimetrik özellikler yetişkinlerde de mevcuttur. Türe bağlı olarak maksimum uzunluğu genellikle 2,5 ile 8 cm’dir. Türler boyutları dışında genel görünüm olarak birbirine benzerler. Esas olarak miyotom sayısı ve larvalarının pigmentasyonu bakımından farklılık gösterirler (D’Aniello ve ark., 2023; Meulemans ve Bronner-Fraser, 2007).

Amfiyoksüs notokordu, omurgalı canlılardaki omurganın aksine kafaya doğru uzanır (*Cephalochordata*). Özellikle ağız bölgesinde olmak üzere vücudun farklı yerlerinde floresan proteinler bulunur ve bu sayede ışık saçma özellikleri vardır. Kalp, kan hücreleri ve hemoglobin yoktur. Boşaltım sistemi, nefronlar yerine protonephridia içeren bölümlü böbreklerden oluşur ve omurgalılardan oldukça farklıdır. Ayrıca omurgalılar aksine çok sayıda bölümlü gonad vardır. Bazı bölgelerde insan gıdası olarak kullanılır. Üreme dönemi dışında taze olarak tüketilir. Ringa balığı tadında olmasına rağmen gonadların olgunlaşmaya

başladığı ilkbaharda etin lezzeti azalır ve üreme mevsiminde kötü bir tada sahip olur. Amfiyoksüs grubu canlılarda bir notokordun (sırt ipi) varlığı 1834 yılında tanımlanmıştır. Bu tarihten sonra amfiyoksüs omurgalılara en yakın omurgasız canlı olarak kabul edilmiş, omurgasız ve omurgalı canlılar arası geçiş veya ara form olarak tanımlanmıştır (Haeckel, 1905; Escriva, 2018).

2.1. Anatomi ve Morfoloji

‘Amfiyoksüs’ adı, canlının şekli ile ilgilidir ve her iki ucu da keskin (amphis=her ikisi de; oxy=keskin) anlamındadır (Şekil 1). Özel şekli sayesinde kum içinde mükemmel gizlenir ve kum üstünde kolayca hareket eder.

Şekil 1. Amfiyoksüs (Fernandez ve Gutierrez, 2009).

Şekli balığa benzese de belirgin bir başı ve beyni yoktur. Çift yüzgeçleri, burun açıklıkları, kulakları ve çeneleri yoktur. Göz, kulak ve burun gibi çiftleşmiş duyu organları bulunmaz. Vücudun yanları boyunca bölümler halinde düzenlenmiş kas bloğuna (miyotom veya miyomer) sahiptir. Miyomer sayısı, amfiyoksüs türleri arasında farklılık gösterir ve sınıflandırmada kullanılır. Mesela *Branchiostoma lanceolatum*'da ortalama 63 çift miyomer bulunur. Çok sayıda solungaç yarığı bulunur. Anüs, atrioporusun kaudalinde yer alır ve kordalılarının bir başka tipik özelliği olan anal sonrası kuyruğu sınırlandırır. Kalp yoktur. Dolaşım sistemi geniş kasılabilir kan damarlarından oluşur. Dorsalde yer alan yaklaşık 90 çift nefridia boşaltım sistemi görevi yapar (Fernandez ve Gutierrez, 2009).

Sırtta (dorsal) boyuna uzanan segmentsiz ve bükülebilir sopa şeklinde bir uzantı (notokord veya sırt ipliği) vardır (Şekil 1). Notokord, embriyonal gelişimin erken evresinde mezodermle aynı zamanda ve benzer şekilde yaratılır. Amfiyoksüs, bilim dünyasında notokordun keşfinden sonra önem kazanmıştır. Zooloji ile ilgili yapılan araştırmalarda ve yazılan makale ve kitaplarda çokça yer verilmiştir.

2.2. Omurgalılara Benzeyen ve Benzemeyen Temel Özellikler

Amfiyoksüs grubu canlılarda sırt sinir kordonu (notokord), faringeal solungaçlar, segmentli kaslar, gonadlar ve anüs sonrası kuyruk omurgalılara benzeyen yapılarıdır. Ancak uzuvlar, nöral krest hücreleri, eşleşmiş duyu organları (gözler veya kulaklar) ve ayrı bir ön beyin gibi omurgalılara ait morfolojik özelliklerin çoğundan yoksundur. Nöral krest hücreleri, nörolasyondan sonra nöral tüpün epidermal tabakasında yer alan multipotent kök hücreleridir. Bu hücreler embriyo boyunca göç ettirilir ve çeşitli hücre tiplerinin yaratılmasında kullanılır (Fernandez ve Gutierrez, 2009; Bertrand ve Escriva, 2011).

2.4. Geniş Bir Alana Yayılan Yaşayan Fosil

Şu anda dünya üzerinde 35 kadar amfiyoksüs türü yaşamaktadır. Amfiyoksüs morfolojisi, genom yapısı ve nöral tüpteki hox gen ifadesini kontrol eden mekanizmalar (retinonik asit sinyalleme dahil) yaklaşık 520 milyon yıl boyunca korunmuştur. İlkel görünümlerine bakıldığında, doğal seçilimin onları göz ardı ettiği ve fosil benzeri görünümlerini değiştirmeleri için hiçbir baskı uygulamadığı rahatlıkla söylenebilir. Amfiyoksüs vücut planının oluşturulmasında görev alan genetik sistem kesinlikle korunmaktadır. Amfiyoksüs vücut planının korunduğu Kambriyen dönemine ait fosil kayıtlarıyla da ispatlanmıştır. Yaklaşık 520 milyon yıl önce deniz faunası çeşitliliği hızla artmış ve amfiyoksüs benzeri yaratıklar ortaya çıkmıştır (Manzanares ve ark., 2000; Manzanares ve Nieto, 2003; Chen ve ark., 2003; Fernandez ve Gutierrez, 2009; Bertrand ve Escriva, 2011; Louis ve ark., 2012).

Retinonik asit (RA), A vitamininden türetilen bir moleküldür. Embriyonik gelişim sırasında hücrelerin göçünde, farklılaşmasında, çoğalmasında ve büyümesinde görevlidir. Özellikle hox genleri gibi gelişimle ilgili genlerin düzenlenmesinde ve vücut eksenini boyunca hücrelerin hangi pozisyonda ne tür yapılar oluşturacağını belirlemede kritik rol üstlenir. Retinonik asit sinyallemedeki bozulmalar, embriyonik gelişim

bozukluklarına yol açar. Retinonik asit, vücut planının doğru oluşumu için gereklidir. Görüldüğü gibi bir sinyal molekülü olan retinonik asit canlı gelişimi için çok özel görevler yapmaktadır. Görev yapanın akılsız ve şuursuz iken, yapılan görevin akli ve şuuru gerektirmesi ilahi irade ve ilmin açık delilidir. Bir sinyal molekülünün (RA) yaklaşık 520 milyon yıldır aynı vazifeyi aksatmadan yapması ise ilahi irade ve ilmin sürekliliğini gösterir. Sadece bir canlıda değil tüm dünya denizlerinde aynı kuralın geçerli olması ise ilahi irade ve ilmin yaygın etkisini ifade eder. Yoksa canlının vücut planının oluşturulması ve korunması işi moleküllere verilmek zorundadır. Moleküllerin organize olarak bir canlıyı var etmeleri ve aynı işi milyonlarca yıl değiştirmeden yapmaları ise bilim, akıl ve mantıkla uyumsuz.

Amfiyoksüs, binlerce yıl boyunca kayıp bir dünyada kalsa ve çevre şartlarından izole edilse bile materyalist evrim mantığına göre bu kadar uzun zaman değişmeden kalmaz. Halbuki amfiyoksüs, Kuzey Denizi gibi soğuk denizler dahil dünyanın dört bir yanındaki denizlerin kıyı sularında bulunur. Deniz kıyıları ise açık denizlere göre ekolojik şartların çok değişken olduğu dinamik ortamlardır (Fernandez ve Gutierrez, 2009).

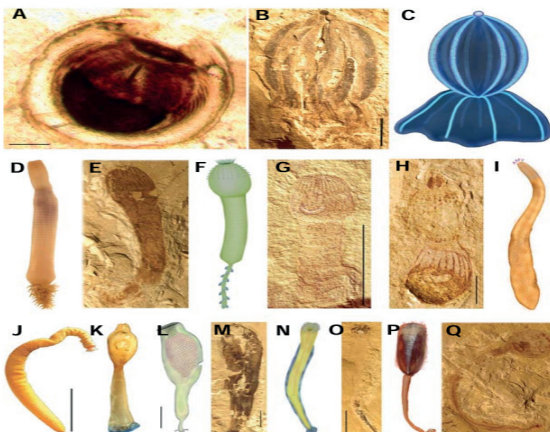
Materyalist evrim görüşüne göre canlıların evrimini çevre şartlarının değişkenliği etkiler. Tüm Dünya denizlerinde bulunmasına ve denizlerin en dinamik ve değişken habitatları olan sahil sularının kumlu ve çakıllı dip kısımlarında yaşamalarına rağmen bu kadar uzun zamandır değişmemeleri nasıl açıklanacaktır? Üstelik amphiokuslar sahil sularında çok fazla üreyerek birey sayısı çok fazla popülasyonlara ulaşabilecek kadar yaygın ve bilinen türlerdir.

Amfiyoksüs grubu canlıların duyu organları son derece hassastır. Çevrelerinde olan değişkenleri çok iyi algılar ve çok hızlı tepkiler verir. Çevrelerine karşı yüksek uyum yeteneklerini ve algılama kabiliyetlerini mekanoreseptörler mi kemoreseptörler mi yoksa her ikisi ile mi yaptıkları hala belirsizdir. Bir canlıdaki mekanoreseptörler ve kemoreseptörlerin tesadüfi evrim mekanizmaları ile var olamayacağı çok açıktır. Bu husus günümüz teknolojisi ile geliştirilen sensörler ile karşılaştırarak kısmen anlaşılabilir.

Amfiyoksüs grubu canlıların çevre ile uyumunu sağlayan sensörler ve reseptörler ilahi bir ilim ve kudretin planlaması ile var olabilir. Bir taraftan amfiyoksüsün vücut planında yaklaşık 520 milyon yıldır kayda değer bir değişim olmadığı iddia edilecek bir taraftan da bugün bile tam olarak anlayamadığımız canlıdaki harika 'mekanoreseptörler ve kemoreseptörler zaman içinde tesadüfen evrimleşerek meydana geldi' denilecek! Amfiyoksüsün ilahi bir irade ve ilim ile yaratıldığı ve özel cihaz ve mekanizmalar ile donatıldığı açıktır. Farklı bölgelerde yaşayan farklı amfiyoksüs türlerinin 520 milyon yıldan fazla süren evrime rağmen benzer özellikleri korumuş olması tesadüflere dayalı evrimsel görüş ile açıklanamaz. Materyalist evrimciler amfiyoksüsün vücut planının milyonlarca yıldır değişmediğini bilmektedirler. Buna rağmen amfiyoksüsün omurgalılarıdaki tüm yenilikleri üretmek için gerekli olan tüm genetik altyapıya sahip olduğunu söylemektedirler. Bu durum tam bir çelişkidir. Nereden bakılırsa bakılsın amfiyoksüs biyolojisi ilahi bir irade ve ilimin varlığını ve müdahalesini lüzumlu kılmaktadır.

2.4.1. Kambriyen Patlaması

Özellikle Güney Çin'de (Yunnan) bulunan çok güzel korunmuş fosil kayıtları, filum veya alt filum seviyelerinde çeşitli metazoan vücut planlarının aniden ortaya çıktığını ve erken Kambriyen'den bu yana (yaklaşık 530 milyon yıldır) değişmediğini veya çok az değiştiğini göstermiştir (Valentine ve ark.,1999; Rokas ve ark., 2005; Chen, 2009; Budd, 2003; Maloof ve ark., 2010; Antcliffe, 2012; Yasui, 2017). Erken Kambriyen döneme ait korunmuş vücut planına sahip bazı hayvan grupları Şekil 2'te verilmiştir. Kambriyen Patlaması (canlı çeşitlenmesi), yaklaşık 530 milyon yıl önce karmaşık yaşamın ani bir şekilde ortaya çıkması ve yayılmasıdır. Kambriyen Patlaması'nın ne kadar sürede gerçekleştiği tam olarak bilinmemekle birlikte 13 ila 25 milyon yıl sürmüş olabileceği bildirilmiştir (Valentine ve ark.,1999; Budd, 2013).

Şekil 2. Erken Kambriyen döneme ait korunmuş vücut planına sahip hayvan grupları (Chen, 2009). Bir taraklı embriyosu optik görüntüsü (A); Fosil yetişkin bir taraklının (*Maotianoascus octonarius*) fotoğrafı (B) ve restorasyonu (C); Yaşayan (D) ve fosil (E-H) priapulidler (deniz tabanında çamur içinde yaşayan omurgasız bir canlı grubu); *Xiaoheiqingella* (E-G) ve *Palaopriapulites* (H); restorasyon (I) ve yaşayan (J) bir sipunculan (Deniz tabanında kum veya çamurda yaşayan solucan benzeri canlılar); Tunikaların yaşayan (K), restorasyon (L) ve fotoğraf (M) örnekleri; ok solucanının restorasyonu (N) ve fotoğrafı (O); *Lingula*'nın yaşayan (P) ve fosil (Q) örnekleri.

Şekil 2’de görüldüğü gibi Kambriyen’den bugüne denizel ortamlarda yaşayan bir filum olan Ktenoforlar (taraklılar) morfolojik ve anatomik olarak oldukça iyi korunmuştur. Kambriyen’den bugüne hem embriyoların hem de yetişkin ktenoforların vücut planı bugün yaşayan ktenoforlardaki vücut planına neredeyse birebir aynıdır. Deniz solucanlarından priapulidler sadece Kambriyen sonrası dönemde değil aynı zamanda erken Kambriyen’den beri çok az değişmiş veya değişmemiştir. Yine deniz solucanlarından olan sipunculanlar, yaşayan 25 cins ve 250 tür ihtiva eden küçük bir filumdur ve erken Kambriyen’den beri korunmuşlardır. Chaetognatha (ok solucanları) ise yaklaşık 150 yaşayan türe sahip deniz hayvanlarının küçük bir filumudur ve vücut planları erken Kambriyen’den beri korunmuştur. *Urochordata* (tunikatlar) şubesinin erken Kambriyen’den beri çok az değiştiği anlaşılmıştır. Lingula, acı sudan gelgit arası kumlu substratlarda yaşar ve erken Kambriyen’den beri korunmuş ve varlığını sürdürmüştür (Chen, 2009; D’aniello ve ark., 2023). Ne yazık ki benzerleri bulunsa da Kambriyen döneme ait sefalokordat fosilleri bulunamamıştır (D’aniello ve ark., 2023).

Farklı canlı sınıflarının vücut planlarının uzun zamandır korunması, materyalist evrim görüşü ile izah edilemez. Üstelik bugüne kadar geçerli olduğu iddia edilen evrimsel mekanizmaları anlamsızlaştırır ve çıkmaza sokar. Bilimsel veriler canlının yaratılmasının da korunmasının da ilahi irade ve ilim ile olduğunu göstermektedir.

2.4.1.1. Kambriyen Patlaması’nı tetikleyen nedir?

Kambriyen Patlaması’nı tetikleyen olay veya olaylar nedir ve nasıl meydana gelmiştir? Bu sorunun cevabı bilim çevrelerinde çok merak edilmiş ve konu hakkında çok yorumlar yapılmıştır. Genel olarak Kambriyen Patlaması’nın en önemli motorunun ekolojik olduğu bildirilmiştir (Morris 2000). Ancak ekolojik şartların Kambriyen Patlaması’nı ne derecede etkilediği belirsizdir. Ekoloji biliminde çok temel bazı kuralları vardır. Öncelikle ekolojik unsurların değişimine karşı her canlının bir dayanma eşik seviyesi vardır. Ayrıca canlı gelişimi, çevrenin en yetersiz unsuruna göre belirlenir. Çevre şartları canlının tahammül sınırını aşarsa canlı gelişemez, hastalanır ve ölür. Türler ise üreyemez ve nesli kesilir. Canlı, ekolojik faktörlerin değişimine uygun şekilde sürekli değişemez. Her canlının değişebileceği sınırlar genetik yazılımda belirlenmiştir ve onun dışına çıkılamaz. Bundan dolayı Kambriyen Patlaması’nı sadece ekolojik şartlara bağlamak bilim ile uyumsuz. Kambriyen Patlaması’nda ve ileri organizasyonlu canlıların bu dönemde yaratılmasında ilahi bir irade, ilim ve kudretin tecelli ettiği çok açıktır. Çünkü materyalist evrim görüşü temel esaslarına uymayan şekilde bugün yaşayan ileri organizasyonlu canlıların vücut planları ve genetik yazılımları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kısa sürelerde böylesine harika tasarımların ve yazılımların tesadüflerle meydana gelemeceği ise açıktır.

Kambriyen Patlaması’nda kısa sürede ortaya çıkan vücut planlarının en azından bazı bileşenlerinin ‘genetik bir araç kutusu’ sayesinde bir araya getirildiği ve düzenlendiği ifade edilmektedir (Morris 2000). Genetik araç kutusu; canlıyı oluşturacak genlerin kapsamlı bir şekilde ele geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesini sağlayan araçları ifade eder. Hâlbuki genetik araç kutusu denen ve canlı gelişimini organize eden unsurlar da akılsız ve şuaşsız olan moleküllerdir. Canlıların gerek Kambriyen Patlaması gerek sonrası dönemlerdeki yaratılmasında hücre kaderlerinin belirlenmesi, ‘genetik araç kutusu’ olarak tanımlanan gen ve proteinlerin hikmetli iş yapması tesadüflerle izah edilemez. Canlı gelişiminde bugün bile anlaşılamayan derecedeki olağanüstü karmaşıklık kör tabiat ve şuaşsız sebeplerle açıklanamaz.

Bilindiği gibi canlıların vücut planları genlerdeki yazılıma göre şekillenir. Farklı doku, organ ve sistemlerin organizasyonu ise bir genetik mimariyi gerektirir. Bilim insanları canlı vücudunu oluşturan genleri, vücut mimarisini planlayan genetik araç kutularını ve bunların birbirleriyle olan bağlantılarını özellikle de organizmaların erken embriyonik gelişimi sırasında vücut oluşum modelini kontrol eden homeopatik genleri tam manası ile anlamaktan hâlâ çok uzak olduklarını ifade ederler (Morris 2000).

Sonuç olarak Kambriyen Patlaması gerçektir. Bu olayın süreci ve sebepleri belirsizliğini korusa da sonuçlarının evrim görüşü ile ilgili köklü bir değişime yol açtığı ve açacağı kesindir. Bilindiği gibi Evren’in var edilmesi ile ilgili ileri sürülen en güçlü teori olan Büyük Patlama, maddenin sonradan ilahi bir irade, ilim ve kudretle var edildiğini ispatlamış ve canlı çeşitlerinin silsile halinde birbirinden meydana geldiği şeklindeki materyalist iddiaya öldürücü bir darbe vurmuştur. Materyalist evrim görüşünce kabul edilen varsayımları yeniden gözden geçirme fırsatı sağlamıştır. Jeolojik devirler, canlıların kısa sürelerde de var edildiğini ve milyonlarca yıl değişmeden kaldığını göstermiştir. Bu hususlar ise materyalist evrim görüşüne tamamen zıt olduğu gibi ilahi bir irade, ilim ve kudretin varlığını açıkça doğrulamakta ve ispat etmektedir.

2.5. Filogeni ve Taksonomi: Sefalokordatlar (Kafası Kordalılar) mı Ürokordatlar (Kuyruğu Kordalılar) mı?

Amfiyoksüs, uzun zamandır omurgalıların atası yani en yakın yaşayan akrabaları olarak görülmüştür. Bu görüşe uygun olarak amfiyoksüs ve omurgalılar arasında ondan fazla morfolojik özellik paylaşılmıştır.

Tunikatlar (*Ürochordata*) ile omurgalı canlılar arası morfolojik benzerlikler göz ardı edilmiş ve tunikatların en erken kordat soyunu temsil ettiği belirtilmiştir (Bentonn, 2005). Bunun sebebi; akrabalık ilişkilerinde sadece morfolojik benzerliklerin esas alınması ve konuya tamamen önyargılı yaklaşılmasıdır.

Sadece morfolojik benzerlikler esas alınır ise bu yanılgıda haklılık payı olabilir. Çünkü morfolojik olarak amfiyoksüs, omurgalı canlılara tunikatlardan daha çok benzerdir. Bu durum sadece benzerliği esas alan indirgemeci yaklaşımların soyağacı oluşturmada yanlış sonuçlar verdiği en çarpıcı örneklerden biridir. Yapılan son filogenetik çalışmalarda kordaya dayalı evrimsel ilişki modelinin yanlış olduğu tespit edilmiştir (Frederic ve ark., 2006). Ayrıca omurgalıların kökenlerini anlamak için bugüne kadar yapılan diğer filogenetik çalışmalar da belirsiz sonuçlar vermiştir (Zrzavy ve ark., 1998; Philippe ve ark., 2005). Filogenetik soyağacı oluşturmak için bugüne kadar yapılan morfolojik, genetik ve paleontolojik çalışmalardan elde edilen verilerin yeniden değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Delsuc ve ark. 2006). Yapılan son filogenetik analizlerle, omurgalıların en yakın yaşayan akrabalarının Sefalokordatlar (aphioxus) değil ürokordatlar (tunikatlar veya tulumlular) olduğu bildirilmiştir (Rowe, 2004; Delsuc ve ark., 2006; Frederic ve ark., 2006; Escriva, 2018).

Ancak bu sonuçlar esas alınır ise, yani genetik analizlere göre omurgalı canlılara en yakın yaşayan canlıların tunikatlar olduğu kabul edilirse, tunikatlar ile omurgalılar arasındaki morfolojik benzemezlik nasıl açıklanmalıdır? Önce amfiyoksüs ile omurgalıların arasında sayılan ondan fazla morfolojik özellik moleküler saate göre omurgalılara daha yakın olan tunikatlarda ikincil olarak neden kaybolmuştur?

Mesela sefalokordatlar ile omurgalıları birleştirmek için kullanılan metamerik segmentasyon tunikatlarda yoktur. Tunikatlar filogenetik olarak omurgalılara daha yakın ise metamerik segmentasyon neden yoktur? Materyalist evrim görüşüne göre metamerik segmentasyon tunikatlarda evrimsel süreçte kaybolan bir ata özelliktir (Delsuc ve ark. 2006).

Hâlbuki metamerik segmentasyon canlılarda yüksek organizasyonun göstergesidir. Segmentli yapı embriyonal gelişim esnasında yaratılır. Gelişimin ilerleyen safhalarında her segment özelleştirilir ve farklı görevler (hareket, sindirim, üreme vb.) yüklenir. Metamerik segmentasyon vücut planının daha modüler olmasını sağlar. Yani metamerik segmentasyon sayesinde canlı, çevre şartlarına karşı daha esnek olur. Bu ise canlının adaptasyon yeteneğini artırır. Tunikatların önce metamerik segmentasyona sahip olması sonradan kaybetmesi anlamsızdır. Canlının işine yarayacak, canlının hayatta kalmasını kolaylaştıracak bir özellik neden kaybedilsin? Tunikatlar, amfiyoksüsle aynı habitatta yaşarlar. Amfiyoksüsün kaybetmediği bir gelişmişlik özelliğini tunikatların kaybetmesinin materyalist evrim görüşü ile izahı olamaz. Omurgalılara daha uzak bir akraba kabul edilen sefalokordatların daha fazla atasal karakteri koruduğu, daha yakın bir akraba olduğu düşünülen ürokordatların ise atasal karakterleri koruyamadığını ve kaybettiğini söylemek materyalist evrim görüşü ile uyumsuzdur.

Materyalist evrim görüşü indirgemeli ve yanlıdır. Doğru olduğuna inanılan bir hususun ispatı için yetersiz veriler delil olarak gösterilir. Ön kabulleri desteklemeyen bilimsel veriler ise tevil edilir veya zaman içinde olduğu varsayılır. Tıpkı omurgasız ve omurgalı arasında geçiş formu arama çalışmalarında olduğu gibi. Mesela önceki yıllarda paleontoloji ve karşılaştırmalı anatomi bilimi kullanarak omurgalılara en yakın akrabanın amfiyoksüs olduğu kabul edildi ve konu hakkında yüzlerce makale yazıldı. Materyalist evrim görüşünü ispat etmek için önemli bir delil olarak kullanıldı. Hatta genel biyoloji, zooloji ve embriyoloji kitaplarında amfiyoksüsa özel bölümler ayrıldı. Daha sonraki yapılan filogenetik çalışmalarda ise omurgalılara en yakın akrabanın sefalokordatlar (amfiyoksüs) değil ürokordatlar (tunikatlar) olduğu ileri sürüldü. Sefalokordatlarda metamerik segmentasyon gibi anatomik yapıların olmayışı ise 'zaman içinde kaybolmuş' ifadesi ile geçiştirildi. Tunikatlar için önce 'ilkel', sonra 'gelişmiş' ifadesi kullanıldı (Delsuc ve ark., 2006).

Materyalist evrim görüşü canlıların basitlikten gelişmişliğe doğru gittiğini ifade eder. Oysa tunikatların genomik basitleşmeye doğru gittiği ifade edilmektedir (Seo ve ark. 2004, Delsuc ve ark. 2006, Edvardsen ve ark. 2005). Görüldüğü gibi materyalist evrim görüşüne uymayan çok husus vardır. Bu, sadece amfiyoksüs için değil tüm canlılar için geçerlidir. Tüm bu hususlar ise canlının var olmasının ve devamlılığının ilahi bir irade ve ilim ile olduğunu gösterir. Materyalist evrim görüşü ilahi iradeyi görmezden gelir ve bu gibi beklenmedik durumları ön kabullerle izaha çalışır. Bu konuyu izah etmek için ise tunikatların önce kazanılan morfolojik özellikleri sonradan kaybettiğini söyler. Hâlbuki amfiyoksüs grubu canlılarda Kambriyen döneminden buyana yaklaşık 520 milyon yıldır kaybedilmeyen morfolojik özellikler çok yakın akraba veya kardeş olduğu söylenen tunikatlarda neden ve nasıl kaybolur? Soyağacı oluşturmada karşılaşılan bu gibi çıkmazlar açıkça göstermektedir ki canlıların yaratılmasında ve çeşitlenmesinde ilahi irade asıldır ve geçerlidir. Yaratıcı şartlara uygun özelliklerde farklı canlılar yaratmakta ve hikmetli cihazlarla donatmaktadır.

2.6. Amfiyoksüsta Baş ve İlgili Yapılar Neden Gelişmedi?

Omurgalı canlıların nasıl yaratıldığı konusu bilim insanlarının en çok ilgisini çeken hususlardan birisidir. Diğer kordatların (ürokortatlar ve sefalokortatlar) aksine omurgalılar son derece özel bir kafaya sahiptir. Kafa; iskelet yapıları, kaslar, birincil duyu organları (göz, kulak, burun, dil, deri) ve dışarıdan gelen bilgileri işleyen son derece karmaşık bir beyinden oluşur. Omurgalı başının nasıl var olduğu hakkında bazı hipotezler olsa da en bilinmeyen ve en merak edilen konular arasındadır (Huang ve ark., 2023). Materyalist verim görüşüne göre tıpkı ilk canlının kimyasal evrimle var olduğu gibi baş ve omura sahip omurgalı canlılar da omurgasız canlılardan doğal seçim ve mutasyon mekanizması ile biyolojik evrimle zaman içinde kendiliğinden meydana gelmiştir. Yani ilahi bir irade, ilim ve kudretin müdahalesi söz konusu değildir.

Omurgalı canlı yaratmanın en kilit noktası şüphesiz eşleşmiş duyu organları ve sinir sistemi ile başın yaratılmasıdır. Amfiyoksüs, omurgalılara en çok benzeyen anatomik özellikleri göstermelerine rağmen, asla omurgalı benzeri bir başa sahip değildirler (Yasui ve ark., 2001). Aynı ortamda yaşayan binlerce omurgalı balık türü vardır. Tüm balıklarda baş gelişmesine rağmen ata olarak bilinen amfiyoksüsta neden Kambriyen'den bugüne baş gelişmemiştir? Kambriyen döneme ait fosil kayıtları ve olaylar, materyalist evrim görüşü ve yaratılış hakikatini değerlendirmek için çok önemli veriler sunar. Bu döneme ait paleontolojik bilgiler, materyalist bakışla yapılan ve yorumlanan moleküler filogeni ve gelişimsel biyoloji verileriyle bütünleşmez ve uyuşmaz. Kambriyen döneminde ileri organizasyonlu karmaşık vücut planlarına sahip canlıların kısa zamanda var olması materyalist evrim görüşü ile açıklanamaz. Bu dönemdeki ileri organizasyonlu canlıların nasıl bir genetik düzenleme ile kısa zamanda karmaşık bir vücut planı, anatomi ve fizyolojiye sahip oldukları sorusu ilahi bir kudret ve ilmin varlığını kabul etmeden cevaplanamaz. Kambriyen Patlaması, metazoan vücut planlarının kökeni, türlerin yaratılmasında gelişimsel genetiğin rolü, moleküler saatlerin geçerliliği ve ekolojik faktörlerin (okyanus kimyası ve atmosferik oksijen vb.) canlı gelişimine etkisi gibi konuların tekrar ele alınmasını ve tartışılmasını gerektirmiştir.

Omurgalıların baş ve ilgili yapılarının embriyolojik kökeninden ve baş-yüz özellikleri çeşitliliğinden büyük ölçüde ektodermden yaratılan nöral krest ve plakod hücreleri sorumludur (Manzanares ve Nieto, 2003). Plakodlar, embriyolojik gelişim esnasında göz, kulak ve burun gibi duyu organlarının yaratılmasında görev alan kalınlaşmış hücre tabakalarıdır.

Materyalist evrim görüşüne göre omurgasızlardan omurgalı canlılar zaman içinde doğal seçim ve mutasyonlarla meydana gelmiştir. Omurgalılara en yakın omurgasız canlı ise amfiyoksüs grubu canlılardır. Oysa bu canlının en temel özelliklerinden biri; nöral krest ve plakod hücrelerinden yoksun olmasıdır. Kambriyen döneminden bugüne, kendisi için çok önemli olan baş, ağız, göz, burun ve kulak gibi yapıları geliştiremeyen bir canlı nasıl tüm omurgalıların baş ve ilgili yapılarının gelişimine vesile olacak? Amfiyoksüs grubu canlılardaki bazı hücrelerin öncü olabileceğini varsayıp tüm omurgalıların başını ve başı ile ilgili tüm yapıları doğal seçim baskısı ile oluştuğunu iddia etmek bilim ve akıl ile uyuşmaz. İlahi bir irade, ilim ve kudret tecelli etmemiş olsaydı baş gibi bir yapı da kendiliğinden ortaya çıkamazdı. Kaldı ki amfiyoksüs grubu canlılardan zaman içinde başın geliştiğini gösteren hiçbir ara form örneği de yoktur. Baş, zaman içinde evrimle oluşmuş olsaydı elbette ara formların da olması gerekirdi. Embriyonal gelişim incelendiğinde blastomer kader haritalarının tüm canlı düşünüldükçe yapıldığı açıktır. Yani başın yaratılması göz, kulak ve ağız gibi ilgili tüm yapılarla birlikte yapılır. Evrimsel mantıkta düşünülürse başın hiç gelişmemesi gerekirdi. Çünkü evrimsel süreçte göz gibi hayati bir organ oluşuncaya kadar hiçbir canlı hayatta kalamaz ve doğal seçimle elenirdi. Ayrıca evrimsel mekanizmalarla göz oluşacak olsaydı ilgili mekanizmaların bugün de devam ediyor olması gerekirdi. Oysa bugüne kadar böyle bir olayla hiç karşılaşmadık. Yani baş ve ilgili yapıları gelişmekte olan bir ara form yoktur ve olmayacaktır. Tıpkı Kambriyen döneminden bu yana olmadığı gibi. Hal böyle olunca materyalist evrim görüşü savunucuları embriyolojik olarak omurgalı başının çoğunun iki ektodermal dokudan (nöral kret ve kranial plakodlar) türettiğini varsaymışlardır (Meulemans ve Bronner-Fraser, 2007).

Burada en can alıcı soru şudur: Amphiokus embriyosundaki iki ektodermal doku (nöral kret ve kranial plakodlar) neden kıkırdak ve kemik dokuyu üretilip omurgalı başı oluşturmaya yaklaşık 520 milyon yıldır ara verdi? Kıkırdak ve kemik gibi omurganın ve kafatasının temel malzemeleri bile yaklaşık yarım milyar yıldır üretilemeyen bir canlıda omurga ve kafa gibi en fazla organizasyona sahip canlı kısımlarının tesadüfen var olduğunu varsaymak bilim ve akılla uyuşmaz. Kaldı ki aynı materyalist bakış kafada bulunan beyin, göz ve kulak gibi son derece mu'cize yapıların da doğal seçim ve tesadüfi mutasyonlarla olabileceğini iddia eder. Fosil bilimi bunca gelişmiş olmasına rağmen bir tane bile omurgasız-omurgalı arası geçiş formuna rastlanılmadı. Türler arası geçiş mikro evrim ile gerçekleşmiş olsaydı bugün yaşayan omurgasız-omurgalı arası ara form canlılar olmalıydı. Çünkü evrim sadece Kambriyen döneme has bir mekanizma değildir.

2.6.1. Nöral krest ve plakod hücreleri amfiyoksüsta yoktur.

Nöral krest hücreleri, embriyogenezin üçüncü haftasında nöral tüpün dorsalindeki ektodermden yaratılan pluripotent hücrelerdir. Bu hücreler çok değişik hücre ve doku tiplerini oluşturabilme ve farklılaşabilme yeteneğinde yaratılmıştır. Çeşitli hücre tiplerine farklılaşmak üzere embriyoda farklı yerlere göç ederler. Nöral krest hücreleri kafa-yüz bölgesinde tüm dokuların (ağız, çene, diş, yutak, kulak vb.) yaratılmasında kullanılır. İlgili uzuvların yaratılması nöral krest hücrelerinin büyüme, çoğalma, göç etme ve farklılaşmasını ihtiva eden çok sayıda biyolojik sürecin uyumlu çalışması sonucu yapılır. Biyolojik süreçlerdeki aksamalar canlıda ciddi anomalilere neden olur (Manzanares ve Nieto, 2003; Berke ve Keklikoğlu, 2010).

Nöral krest hücrelerinin amfiyoksüs soyunda evrimsel süreç içerisinde var olduğu, sonradan yine evrimsel süreçte yok olduğu kabul edilir (Manzanares ve Nieto, 2003; Meulemans ve Fraser, 2007). Nöral krest ve plakod hücrelerinin amfiyoksüsta zaman içinde var olmasının da sonradan yok olmasının da hiçbir ilmi dayanağı yoktur.

Nöral krest hücreleri hem bilinçli hareket eden hem de bilinçli olarak farklı hücre tiplerine dönüşebilen hücrelerdir. Hücrelerin hareketini ve dönüşümünü belirleyen birçok sebep vardır. Bu sebeplerin başında genetik düzenleme, sitoplazmik belirleyiciler, embriyonal taslak üzerindeki hücre konumları, diğer hücrelerle iletişim gibi hücre içi ve dışı sebeplerdir. Tüm bu sebeplerin akılcı hareket etmeleri ve hikmetli işler yapmaları için organize olmaları ilahi bir irade ve ilmi gösterir.

Amfiyoksüs grubu canlılardan evrimle önce çenesiz balıkların (agnathan) sonra da çeneli balıkların (gnathostome) meydana geldiği iddia edilir. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalar neticesinde ne amfiyoksüs ile çenesiz balıklar ne de çenesiz balıklar ile çeneli balıklar arasında geçiş formu özelliğine sahip bir fosil veya yaşayan örneğe rastlanmamıştır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır. Canlının var oluşu, materyalist evrim görüşü savunucularının iddiası gibi olmamıştır. İlahi irade istediği zaman istediği şekilde canlı yaratmaktadır. Her türün ilk prototipinin yaratılması üreme ve gelişme kanunlarının dışında ilahi bir irade ve tasarımla olmaktadır. Türlerin nesillerinin devamlılığı ise üreme kanunları ile yine ilahi bir ilim ve kudretle yapılmaktadır. Yoksa ne türlerin prototipi olan ilk ataları ne de üreme kanunları ile yaratılan evlat ve torunları tesadüflere dayalı doğal seçim ve mutasyon gibi evrimsel mekanizmalarla meydana gelebilir ve varlığını devam ettirebilir. Biyosferin de biyosfer içinde yaşayan canlıların da var edeni ve varlıklarını sürdüreni ilahi bir irade, ilim ve kudrettir.

Çene elemanlarını oluşturmak üzere kaderi belirlenmiş olan nöral krest hücreleri canlıda uygun bölgeye taşınır ve kaderine uygun çene elemanlarını oluşturur (Manzanares ve Nieto, 2003). Hücre kaderi, bir hücrenin hangi doku veya hücre tipine dönüşeceğinin belirlenmesidir. Hücre kaderinin belirlenmesinde hücre çekirdeğindeki genetik bilginin yanında, hücre içi özel proteinlerden oluşan transkripsiyon faktörleri, hücrelerarası haberleşme, hücrenin bulunduğu mikro çevre ve özel kimyasal maddelerden oluşan morfojenler gibi faktörler vasıtası ile belirlenir. Çoğu protein ve kimyasal maddeler olan hücre kaderini belirleyen unsurlar kendileri organize olup muhteşem derecede karmaşık işleri yapamazlar. Hücre kaderini belirleyen unsurların arkasında ilahi bir irade ve ilmin olduğu anlaşılır.

Bir makalede *Amphioxus*'ta krest hücrelerinin ince ayarla organları şekillendirdiği şöyle dile getirilir: 'Amfiyoksüs nöral krest hücrelerinde yapılan genetik düzenlemenin ince ayarı, çeneler veya gaga gibi yeni araçlarla donatılmış modern ağzın icadıyla sonuçlandı. Darwin'le birlikte sevinebilir ve omurgalı hayvanların kafa ve yüz bölgesinde 'sonsuz sayıda en güzel ve en harika formların nasıl evrimleştiğini' hayranlıkla izleyebiliriz (Manzanares ve Nieto, 2003).

Amfiyoksüs grubu canlılarda nöral krest hücreleri yoktur (Delsuc ve ark., 2006). Yazar burada ince ayar gen düzenlenmesi ile nöral krest hücrelerinin oluştuğunu söylemektedir. Amfiyoksüs genleri bir ince ayarla nöral krest hücrelerine dönüşse bile bu ince ayar yine ilahi bir irade ve ilmi gerektirir. Hem ince ayarı kabul edip hem de ince ayarı yapanı kabul etmemek bütüncül düşünceye ve mantık yürütme metoduna uymaz.

Diğer bir husus da omurgalı canlılardaki nöral krest gibi harika hücreler, bu hücrelerin kaderini belirleyen unsurlar, kaderine uygun olarak embriyoda uygun yere taşınması ve planlanan doku ve hücreye dönüşmesi de bir yaratıcıyı zorunlu kılar. Baş, ağız, yüz, göz, kulak, burun gibi muhteşem organların canlıya uygun şekilde yaratılması tesadüflere dayalı evrimsel süreçlerle var olamaz. Yaratıcıya ait iş ve eserler kör tabiata, serseri tesadüfe ve şuursuz sebeplere verilemez.

Yapılan eserler aslında yaratıcı gücün ihtişamını, isim ve sıfatlarını göstermektedir. Merhamet sahibi Yaratıcı, insana tüm canlılardan farklı bir baş, yüz, ağız, dudak, göz, kulak ve burun takdir ettiği için tüm insanlar sevinmeli ve şükretmelidir. İnsanoğlu varlık aleminde özellikle canlılarda tezahür eden ilahi ilim ve kudret ile 'sonsuz sayıda en güzel ve en harika formların nasıl yaratıldığını' hayranlıkla izlemeli ve Yaratıcıyı takdir etmelidir.

2.7. Ağız Yapısı ve Beslenme

Canlıların habitat tercihleri beslenme yöntemlerini yansıtır. Amfiyoksüs, bentik bölgede arka tarafı kuma gömülü, ön tarafı suda asılı vaziyette durur. Suyu, mukuslu olan ağız etrafında bulunan sil veya tentaküllerden geçirirler. Bu işlem esnasında su içindeki küçük organik partikül ve planktonlar yakalanır (filtre ederek beslenme).

Ağız önünde asılı duran ince dokunaç benzeri iplikler, duyuşal cihazlar ihtiva eder ve vücuda geçen su için bir filtre görevi görür. Su, ağızdan alınır ve çok sayıda solungaç yarığı ile kaplı olan büyük yutağa geçer. Farinksin ventral yüzeyinde bulunan endostil adı verilen bir oluk, mukus üretir. Sil hareketi, mukusu solungaç yarıklarının yüzeyi üzerinde bir tabaka halinde iter. Burada bulunan mukus suda asılı yiyecek parçacıklarını tutar. Su, solungaç yarıklarından geçtikten sonra farinksi çevreleyen bir atriyma girer ve ardından atriopor yoluyla vücuttan çıkar. Sindirim sisteminin geri kalanı farinksten anüse uzanan basit bir tüpten oluşur. Karaciğer yoktur. Hepatik körbağırsak karaciğer görevi görür. Hepatik körbağırsak, bağırsağın alt tarafından ayrılır ve omurgalılarda bulunmayan bir özellik olan yiyecek parçacıklarını fagosite eder. Solunum sistemleri yoktur. Derileri ile solunum yaparlar. Solungaç yarıkları solunumda değil beslenmede görevlidir.

Suyu süzerek beslenme, su ekosistemleri için oldukça hikmetlidir. Çünkü suyun temizlenmesine katkı sağlar. Suyu süzerek beslenme, holozoik beslenmeye göre çok daha kolaydır. Evrimsel süreç esnasında kolay olan suyu süzerek beslenme davranışı neden terk edilsin? Kolay olan bir beslenme şekli neden doğal seçilime uğrasın? Doğal seçim kendi mantığı içinde faydası olmayanı ve doğaya uymayanı seçtiğine göre suyu süzerek beslenme gibi su ekosistemi için çok önemli olan ve canlının işine yarayan kolay bir beslenme biçimi neden terk edilsin? Evrim görüşünde bu sorular karşılıksızdır. Canlının yaratılması ve ekosisteme uygun donatılması ancak hikmetli iş yapan iradeli bir ilahın ilmi ve kudreti ile olabilir.

Önemli bir husus da amfiyoksüs kum içinde sabit kalır ve suyu filtre ederek beslenir. Beslenmek için omurgalılar gibi aktif olarak besin aramaz. Amfiyoksüs grubu canlıların hareketsiz beslenme tarzından aktif avlanmaya geçmek için sağlam bir baş iskeletine ve ağız yapısına ihtiyaç vardır. Bir canlı beslenmeden kısa süre yaşayabilir. Hâlbuki evrimcilere göre ağız ve çene gibi organlar çok uzun zamanda olmuştur. Burada en can alıcı sorular ise şunlardır:

1. Bir canlı beslenmeden uzun süre nasıl yaşayabilir?
2. Baş ve ağız yapısı kısa sürede değişti ise bu durum materyalist evrim görüşüne tamamen ters değil midir?
3. Kambriyen dönemde olduğu gibi, kısa sürede vücut planlarının oluşması ve genlerin yeniden düzenlenmesi materyalist evrim mantığıyla nasıl açıklanır?
4. Böylesi bir durum ilahi irade, ilim ve kudreti lüzumlu kılmaz mı?
5. Amphioxustaki baş ve ağız değişimi uzun zaman içinde kademeli oldu ise bu durumun devam etmesi ve ara formların yaşıyor olması gerekmez mi?

Oysa gerçek hayatta ve bugünün biyosferinde ara form olarak tanımlayabileceğimiz amfiyoksüs-omurgalı arası bir canlıya rastlanmadı. O halde bilimsel veriler zorlama teviller ile ateizme alet edilmemelidir. İlmî veriler ilahi irade, ilim ve kudretin varlığını ve müdahalesini açıkça göstermektedir. İnsan da ilmî veriler ışığında akıl yürütme yolu ile bu gerçeği kolayca anlayabilir ve tasdik edebilir.

2.8. Amfiyoksüs Cinsleri Arası Tür Farklılıkları

Bugün yaşayan amfiyoksüs (*Cephalochordata*) üç cinsle ayrılarak incelenir. *Branchiostoma* cinsi yaklaşık 28 tür ihtiva ederken *Epigonichthys* ve *Asymmetron* cinsleri de birer türle temsil edilir (Zhang ve ark., 2018). Aynı ortak atadan ayrıldığı iddia edilen iki cinsten birinin bir veya birkaç türle temsil edilirken diğerinin çok daha fazla türle temsil edilmesi de materyalist evrim mantığı ile açıklanamaz. Çünkü iki cins de aynı ortak atadan dallanmış, aynı ortak genetik mirasa sahip ve aynı ekolojik ortamlarda yaşamaktadır. Bu durum da bize türlerin var olmasının ilahi bir irade ve ilimle olduğunu gösterir.

Moleküler teknikler çok fazla gelişmiş olmasına rağmen amfiyoksüs grubu canlıların aynı cinsi içindeki türler için yapılan soyağaçları ihtilaflıdır. Farklı çalışmalar farklı sonuçlar vermektedir. Mesela farklı moleküler teknikler kullanarak özellikle de mitokondriyal DNA'yı (mtDNA) esas alarak amfiyoksüsün dört *Branchiostoma* türü (*B. belcheri*, *B. japonicum*, *B. lanceolatum* ve *B. floridae*) arasındaki filogenetik ilişki araştırılmıştır. Yapılan farklı çalışmalarda farklı filogenetik ilişkiler tespit edilmiş ve bu dört *Branchiostoma* türü arasındaki filogenetik ilişkinin belirsizliğini koruduğu ve çeşitli mtDNA genlerinin neden olduğu bu farklılaşmanın açıklığa kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir (Zhang ve ark., 2018).

Omurgasızlar ve omurgalılar arasında geçiş formu olduğu iddia edilmesi, örneklerin kolay elde edilmesi ve laboratuvarda üretilmesi gibi nedenlerden dolayı üzerinde en çok bilimsel çalışma yapılan hayvan gruplarından biri olan amfiyoksüsün bile aynı cinsine ait dört türünün soyağacı tam olarak ortaya konamamışken tüm canlıların tek bir hücreden farklılaştığını iddia etmek ve bunu bilimsel bir gerçekmiş gibi dayatmak elbette bilimsel olmadığı gibi etik de değildir.

2.8.1. Moleküler saat verileri ilahi iradeyi zorunlu kılıyor

Biyolojide türlerin birbirinden ayrılma zamanlarını hesaplamada kullanılan moleküler saat çalışmaları da çok farklı sonuçlar vermektedir. Mesela amfiyoksüsün yaşayan bir cinsi olan *Asymmetron*'un diğer amfiyoksüs türlerinden bir çalışmaya göre yaklaşık 46 milyon yıl önce ayrıldığı (Igawa, 2017), başka bir çalışmaya göre ise ayrılmanın yaklaşık 100 milyon yıldan daha önce gerçekleştiği bildirilmiştir (Zhang ve ark., 2018). Başka bir çalışmada *Asymmetron* cinsinin bazal pozisyonu işgal ettiğini ve *Epigonichthys/Branchiostoma* kladından yaklaşık 258-171 milyon yıl önce ayrılmış olabileceği ifade edilmiştir (Subirana ve ark., 2020; Carvalho ve ark., 2021). Ayrıca *Epigonichthys* ve *Branchiostoma* soylarının ayrılmasının yaklaşık 182-120 milyon yıl önce gerçekleştiği ve *Branchiostoma* cinsi içindeki *Branchiostoma belcheri* ve *Branchiostoma japonicum* ile *Branchiostoma floridae* ve *Branchiostoma lanceolatum* arasındaki türleşmenin yaklaşık 130-85 milyon yıl önce gerçekleştiği ileri sürülmüştür (Subirana ve ark., 2020).

Moleküler tarihlleme yöntemleri kullanılarak *Asymmetron* ve *Branchiostoma* cinslerinin ortak atalarından yaklaşık 240 milyon yıl önce ayrıldığı tahmin edilmiştir (Kon ve ark., 2007).

Ancak transkriptomik ve genomik veriler kullanılarak yapılan başka bir araştırmada *Asymmetron* ve *Branchiostoma* cinslerinin yaklaşık 120 milyon yıl önce ayrılmış olabileceği bildirilmiştir (Yue ve ark., 2014). Literatürde amfiyoksüs ile ilgili yapılan filogenetik ağaçların farklılık arz ettiğinden dolayı konu hakkında daha ayrıntılı çalışmaların yapılması gerektiği ve daha uygun moleküler tekniklere ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir (Zhang ve ark., 2018).

İki amfiyoksüs cinsinin türleri üzerinde yapılan çalışmalar, amfiyoksüs ontojenisinin oldukça koordineli ve korunan bir süreç olduğunu ortaya koymuştur (Carvalho ve ark., 2021). Bilindiği gibi ontojeni bir organizmanın zigottan başlayarak yaşamı boyunca geçirdiği tüm biyolojik gelişim aşamalarını ifade eder. Burada en dikkat çekici soru şudur: Evrimsel mekanizmalar neden bir canlının ontojenisini korur da başka bir canlınınkini korumaz? Yaklaşık 520 milyon yıldır amfiyoksüs grubu canlılarda değişim olmazken, doğal seçim onlara etki etmez ve değiştirmezken aynı ortamda yaşayan omurgalı balıklardaki bunca değişim nasıl oldu?

Öncelikle moleküler saat çalışmaları ile türlerin ayrılma zamanı tahminleri çok fazla değişken sonuçlar vermektedir. Ayrıca kök kordalılar ile bugün yaşayan omurgalıların ayrılma zamanları ve bu zaman dilimleri içinde meydana geldiği varsayılan inanılmaz farklılıkların nasıl ortaya çıktığı da izah edilememektedir. Mesela atalarından yaklaşık 100 milyon yıl önce ayrıldığı varsayılan iki amfiyoksüs cinsine ait türler arası farklılıklar ortadadır. O halde tüm omurgalıların atası olarak gösterilen amfiyoksüs ve tunikatlar değişmezken oğul ve torunlar olarak kabul edilen tüm omurgalı canlılar nasıl bu kadar değişmiştir? Bazı türler çok hızlı değişirken bazı türler neden değişmemiştir? Bilindiği gibi evrimsel mekanizmalar olarak kabul edilen doğal seçim ve mutasyon bilinçli davranamaz. Aynı ortamda yaşayan canlıların bazıları evrimleşirken diğerlerinin evrimleşmemesi düşünülemez. Ancak bilimsel veriler doğada bunun olduğunu gösteriyor. Biyolojik veriler, ilahi irade ve ilmi kabul etmemizi zorunlu kılıyor.

Sonuç olarak morfolojik, anatomik, paleontolojik ve genetik çalışmalar birbirleri ile uyuşmayan sonuçlar vermektedir. Materyalist evrim görüşü tartışılmaz doğru kabul edilip, bilimsel veriler manipüle edilerek zorlama soy ağaçları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Canlılar alemindeki mükemmel çeşitlilik tabiat ve tesadüflerle izah edilmekte ve Yaratıcı'nın ilmi ve iradesi göz ardı edilmektedir.

2.9. Gen Sayıları ve Gen Düzenleme Merkezleri

Omurgalı karmaşıklığının kökeni için birçok hipotez ortaya atılmıştır. Bu hipotezlerden en yaygın olanı omurgalı genomlarının antik çağlarda sebebi ve nasıl olduğu henüz bilinmeyen bir çoğaltma ile şekillendiğidir. Bu görüşe göre omurgalı genomu temel omurgasız tamamlayıcısına göre bir veya iki tur çoğaltıldı (Schmidtke ve ark., 1997 ve Holland ve ark. 1994). Ancak 'Bu mekanizma neden bir defa gerçekleşti ve bir daha gerçekleşmedi?' sorusu da geçiştirildi. Üstelik yapılan son çalışmalarda omurgalılarıdaki mesela insandaki gen sayısının omurgasızlardakine benzer veya sadece biraz daha fazla olduğu anlaşılmıştır (Lander ve ark., 2001 ve Venter, 2001). İnsan genomunda protein kodlayan gen sayısı solucan veya sineğin protein kodlayan gen sayısından yalnızca iki kat fazladır. Ancak insan genleri daha karmaşıktır ve daha fazla protein üretmekle

görevlidir (Lander ve ark., 2001). Bu durumu materyalist evrim görüşüne uydurmak için de genomun önce çoğaltıldığı sonra da çoğu genlerin hızla kaybolduğu ifade edilmiştir (Putnam ve ark., 2008). Kayıp genlerin hangi gerekçe ile nasıl kaybolduğu konusu da yine anlaşılamayan ve net izah edilemeyen bir konudur.

Öncelerde insanın diğer canlılardan çok daha fazla gene sahip olduğuna inanılıyordu. İnsanın karmaşıklığı ve gelişmişliğinin ancak iki milyon genle karşılanabileceği düşünülüyordu. Ancak insan genom çalışmaları ile insanların sadece 19.000 ila 25.000 arasında gene sahip olduğu tespit edildi. Gen sayısı bakımından insanın amfiyoksüs grubu canlılardan veya sıradan bir yuvarlak solucandan çok farklı olmadığı anlaşıldı. İnsanların ve diğer omurgalıların benzersiz özelliklerinin yalnızca gen sayısından değil, sahip oldukları genlerin gayeli ve canlıya özel düzenlenmesinden kaynaklandığı tespit edildi (Marlétaz ve ark., 2018). Birçok hayvanda gelişimin anahtarı olan homeobox genlerin meyve sineği, kurbağa ve insanda dikkate değer derecede benzer olduğu bulundu (De Robertis ve ark., 1990).

Omurgalılar ile omurgasız kordalılar arasındaki en belirgin genomik fark, omurgalı soyunun tabanında gerçekleşen iki tur tüm genom çoğaltılmasının ardından genomun yeniden düzenlenmesidir (2R Hipotezi). Evrimsel süreçte iki tur tüm genom kopyalamanın olduğu ve genomun yeniden düzenlendiği kabul edilse bile bunun nasıl yapıldığı ve neden tekrarlanmadığı konuları bilinmemektedir (Holland ve ark., 2004).

Kordalı vücut planının omurgalı vücut planına dönüşmesi için çok büyük mutasyonlar, değişimler ve gen düzenlenmesi gereklidir. Özellikle amfiyoksüs grubu canlılardan omurgalıya geçişte iki tur tüm genom kopyalanması olması gerektiği ve ancak bu şekilde omurgalı genomu yapılabileceği ifade edilmiştir. Ancak iki tur tüm genom kopyalamanın da ötesinde genomun tekrar gayeli bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir. Hem amphiokusta iki tur tüm genom çoğaltılması hem de gen düzenleme mekanizmalarının yapılması tesadüflerle olamaz. Yapılan gayeli işler ve mu'cize eserler (canlılar) ilahi irade ve ilmi zorunlu kılar. Amfiyoksüs genomunun iki tur tam kopyasının oluştuğu kabul edilse bile bazı genlerin kaybolması da ilahi irade ve ilmi zorunlu kılar. Çünkü kaybolan genler de belli bir amaç ve gayeye göre kaybolmuştur. Hikmetli ve gayeli şekilde tüm genomun kopyalanması ve bazı genlerin kaybedilmesi sayesinde omurgalıların muhteşem vücut planları ve özellikleri yaratılabilir.

Canlıda yeni özelliklerin yaratılması, belirli genlerin açılıp kapatılmasını kontrol eden yeni bir gen düzenleme mekanizması ile mümkündür. Amfiyoksüs ve insanda yaklaşık aynı sayıda gen vardır. Ancak amfiyoksüs grubu canlılarda insana göre daha az gen düzenleme merkezi bulunur. Metil grupları olarak bilinen kimyasal yapılar, omurgalı genomlarında bol miktarda bulunur ve bağlı oldukları genleri düzenlemede görev alır (Marlétaz ve ark. 2018). Görüldüğü gibi gen düzenleme gibi harika ve gayeli işleri kimyasal moleküller yapmaktadır. Gen düzenleme merkezlerini kontrol ettiği düşünülen metil grubu ihtiva eden kimyasal maddeler neticede akılsız ve şuursuz moleküllerdir. Akılsız ve şuursuz moleküllerin akıllı ve şuurlu işler yapması ise akıl dışıdır. Genlerin düzenlenmesi yöntemi ile canlı yaratma iradesiz ve ilimsiz moleküllerin işi değil ilahi bir irade ve ilimin işi olabilir.

3. Sonuç ve Öneriler

Canlıların sınıflandırılması benzerlik derecelerine göre yapılır. Canlıları sınıflandırmada benzerliğin esas alınması en mantıklı ve doğru yoldur. Tek hücreliler, çok hücreliler, bitkiler, hayvanlar, omurgasızlar, omurgalılar gibi temel özellikleri taşıyan canlıları aynı sınıfta değerlendirmek canlıları tanıma ve tanımlamada kolaylık sağlar. Materyalist evrim görüşünün bu konudaki yanılgısı; biyosferin ve ilk hücrenin var olması dahil tüm canlıların ilahi irade, ilim ve kudret olmadan tesadüflere dayalı evrimsel süreçlerle birbirlerinden köken alarak ve dönüşerek var olduğu iddiasıdır.

Tür içindeki varyasyonları gösterip tüm türlerin de benzer türlerden doğal seçim ve mutasyonlarla meydana geldiğini söylemek, Yaratıcı'nın ilim ve iradesini görmezlikten gelmek veya gizlemek bilim ve akıl ile bağdaşmaz. Nitekim bugüne kadar yapılan morfoloji, anatomi, paleontoloji ve genetik çalışmalar neticesinde hiçbir türün gerçek ata türü belirlenememiş ve iki tür arası geçişi temsil eden ara formlara rastlanmamıştır. Materyalist evrim görüşü ile izah edilemeyen çok noktaların olduğu görülmüş ve bilim insanları birçok noktada ihtilafa düşmüştür. Yakın akraba olduğu düşünülen türler arasında bile ciddi farklılıkların olduğu anlaşılmış ve kesin ata formlar tanımlanamamıştır.

Materyalist evrim görüşüne göre insanın atası bile tanımlanamamış, bilim çevrelerinde konu hakkında tam anlamıyla bir uzlaşma oluşmamıştır. Türlerin bazen mikro evrim ile uzun zaman içinde değişerek bazen de Kambriyen Patlaması'nda olduğu gibi kısa zamanda ortaya çıkarak var olduğu iddia edilmiştir. Mesela önceleri morfolojik ve anatomik özellikler bakımından sefelakordatlar (amfiyoksüs), omurgalı canlılara en yakın akraba

olarak tanımlanmıştır. Ancak daha sonra yapılan genetik çalışmalarla ürokordatların omurgalı canlılara daha yakın olduğu ifade edilmiştir. Hâlbuki son iki yüzyıldır çoğu biyolog amfiyoksüs grubu canlıların omurgalılara en yakın yaşayan omurgasız hayvan olarak görmüştür.

İlahi iradeyi kabul etmeden sadece materyalist evrim görüşünü esas alarak canlı çeşitliliğini izah etmek imkânsızdır. Çünkü evrimsel mekanizmalar olarak kabul edilen kurallara uymayan çok sayıda husus vardır. Materyalist evrim görüşüne göre amfiyoksüs, omurgalılara en yakın akrabadır. Oysa amfiyoksüs, Kambriyen döneminden bugüne yaklaşık 520 milyon yılı aşkın süredir omurgalı benzeri gelişimi ve vücut planını koruyan bir canlıdır. Omurgalı canlılardaki vücut planları başta olmak üzere tüm fizyolojik ve anatomik farklılıklar ortadadır. Hal böyleyken evrimsel mekanizmaların seçici davrandığı aynı ortamda yaşayan bir canlıyı çok hızlı değiştirdiği halde bazı canlılara etki etmediğini söylemek zorundayız.

Omurgalıların kökeninin amfiyoksüs olduğu kabul edilse bile omurgalı çeşitliliğini sağlayan genetik değişiklikler izah edilemez. Birlikte evrime rağmen uzun zamandır kök form olarak kabul edilen amfiyoksüs grubu canlıların neden değişmediği yorumlanamaz. Evrimsel mekanizmaların omurgalılarıdaki göz, kulak ve beyin gibi yüksek organizasyonlu yapıların gelişimine izin vermesine rağmen amfiyoksüs grubu canlıların değişimine neden izin vermediği açıklanamaz. Belli ki doğanın işletilmesi materyalist evrimcilerin iddia ettiği gibi değildir. Doğadaki her olayı sebepler ve tesadüflerle açıklamak da imkânsızdır. Doğanın işletilmesini ilahi bir irade ve ilme bağlamak ve bir Yaratıcı'nın varlığını kabul etmek zorunludur. Doğanın işleyişi esnasındaki yapılan işler ve eserler, insanoğlunu sonsuz irade ve ilim sahibi bir Yaratıcı'ya inanmaya zorlamaktadır.

Amfiyoksüs, içi boş bir sırt sinir kordonu, notokord, parçalı kaslar, faringeal solungaç yarıkları ve kuyruk tomurcuğundan gelişen bir post anal (anüs sonrası) kuyruk bulundurması bakımından omurgalılara benzer. Bu özellikler amfiyoksüs grubu canlılarda yaşam boyunca korunurken, ascidian'da (ürokordatlar) sadece larva safhasında korunur. Hem sefalokordatlar hem de ürokordatlar omurgalıların kökenleri ve evrimi çalışmalarının merkezinde yer alsa da yetişkin ascidianlarda protovertebrat özelliklerin tamamen kaybolması çok fazla tartışmaya yol açmıştır.

Özellikle ascidian tunikatların vücut planlarının omurgasız organizmalardan serbest yüzen yaratıklara nasıl evrildiği ve en sonunda ilk agnathan (çenesiz) omurgalılara nasıl dönüştüğü ve bu mekanizmanın neden devam etmediğinin anlamlı bir açıklaması yoktur. Amfiyoksüs grubu canlıların ascidian benzeri bir larvanın pedamorfozu (yavruya ait bazı özelliklerin yetişkin dönemde de korunması) ile evrimleşmiş olabileceği söylene de bu durumu destekleyen bilimsel bir veri yoktur.

Fosil kanıtları ve son filogenetik analizler, amfiyoksüs grubu canlıların diğer kordalılardan çok farklı özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Diğer kordalılardan farklı olan amfiyoksüsa özgü özelliklerin Kambriyen Patlaması sırasındaki filum çeşitliliğiyle aynı zamana denk geldiği tespit edilmiştir. Filogenetik analizler ayrıca, omurgalılar dahil birçok hayvan gruplarındaki büyük farklılıkların Prekambriyen/Kambriyen sınırından hemen önce veya sonra meydana geldiğini ileri sürmektedir. Kambriyen Patlaması esnasında bu kadar hızlı değişimin kısa sürede olması yaratılış gerçeğini destekleyen bir durumdur.

Buradan açıkça anlaşılıyor ki canlının tüm özellikleri ilahi irade, ilim ve kudretin tecellisi ile olmaktadır. İlahi irade her zaman aynı kuralları işletmemektedir. Böylece insanoğluna aslında hem varlığını hem de iradeli olduğunu göstermektedir. İnsanoğluna düşen en önemli görev ise Yaratıcı'nın varoluşla ilgili kanun ve icraatlarını anlamaya çalışmak, canlılarda tecelli eden sonsuz ilim ve kudret karşısında hayranlığını ifade etmektir.

Kaynakça

- Antcliffe J.B. 2012. Patterns in Palaeontology: The Cambrian explosion – Paradoxes and possible worlds. *Palaeontol Online* 2: 1-12.
- Benton M.J. 2005. *Vertebrate Palaeontology*, Third Edition 8. Oxford: Blackwell Publishing. ISBN 0-632-05637-1.
- Berke N. ve Keklikoğlu N. 2010. Nöral krest kökenli hücrelerin ağız ve çene-yüz oluşumuna katkıları ve neden oldukları anomaliler. *İstanbul Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 39-43.
- Bertrand S. ve Escriva H. 2011. Evolutionary crossroads in developmental biology: amphioxus. *Development* 138, 4819-4830. doi:10.1242/dev.066720.
- Budd, G.E. 2003. The Cambrian Fossil Record and the Origin of the Phyla. *Integrative and Comparative Biology*. 43 (1): 157–165.
- Carvalho J.E.; François Lahaye F., Yong L.W.; Croce J.C.; Escrivá H.; Jr-Kai Yu L.K.; Schubert M. 2021. An Updated Staging System for Cephalochordate Development: One Table Suits Them All. *Frontiers in Cell and Developmental Biology*, 9, 1-18.
- Chen J.Y. 2009. The sudden appearance of diverse animal body plans during the Cambrian explosion. *The International Journal Of Developmental Biology*. 53: 733-751.
- Chen J.Y.; Huang D.Y.; Peng Q.Q.; Chi H.M.; Wang X.Q. ve Feng M. 2003. The first tunicate from the Early Cambrian of South China. *PNAS*, 100 (14), 8314–8318.
- D’Aniello S.; Bertrand S. ve Escriva H. 2023. The Natural History of Model Organisms: Amphioxus as a model to study the evolution of development in chordates. <https://elifesciences.org/articles/87028> (23.09.2024).
- De Robertis E. M., Oliver G. and Wright C. V. 1990. Homeobox genes and the vertebrate body plan. *Sci. Am.* July 263(1): 46–52.
- Delsuc F.; Brinkmann H.; Chourrout D. ve Philippe H. 2006. Tunicates and not cephalochordates are the closest living relatives of vertebrates. *Nature*, 439 (7079), 965-968.
- Edvardsen, R. B., Seo H.C., Jensen M.F., Mialon A., Mikhaleva J., Bjordal M., Cartry J., reinhardt R., Eeissenbach J., Wincker P., Chourrout D. 2005. Remodelling of the homeobox gene complement in the tunicate *Oikopleura dioica*. *Curr. Biol.* 15 (1), 12-13.
- Escriva H. 2018. My Favorite Animal, Amphioxus: Unparalleled for Studying Early Vertebrate Evolution. *BioEssays*, 40 (12), <https://hal.sorbonne-universite.fr/hal-01974406>.
- Fernandez J. G. ve Gutierrez E B. 2009. It’s a long way from amphioxus: descendants of the earliest chordate. *BioEssays* 31, 665-675.
- Frederic D., Henner B., Daniel C., Herve P. 2006. Tunicates and not cephalochordates are the closest living relatives of vertebrates. *Nature*, 439, 965–968.
- Haeckel E. 1905. *The Evolution of Man; a Popular Scientific Study*, Watts & Co., London.
- Holland L., Onai T. 2012. Early development of cephalochordates (amphioxus). *WIREs Developmental Biology*: 1 (2), 167-183.
- Holland L.Z., Laudet V. ve Schubert M. 2004. The chordate amphioxus: an emerging model organism for developmental biology. *CMLS, Cell. Mol. Life Sci.* 61, 2290-2308.
- Holland, P. W., Garcia-Fernandez, J., Williams, N. A. & Sidow, A. 1994. Gene duplications and the origins of vertebrate development. *Development (Suppl.)* 125–133.
- Huang Z., Xu L., Cai C., Zhou Y., Liu J., Xu Z. 2023. Three amphioxus reference genomes reveal gene and chromosome evolution of chordates. *120 (10)*, 1-12. e2201504120
- Igawa T., Nozawa M., Suzuki D. G., Reimer J. M., Morov A. R., Wang Y., Henmi Y. ve Yasui K. 2017. Evolutionary history of the extant amphioxus lineage with shallow-branching diversification. *Scientific Reports*, 7: 1157, doi: 10.1038/s41598-017-00786-5.
- Kon, T., Nohara, M., Yamanoue, Y., Fujiwara, Y., Nishida, M. and Nishikawa, T. 2007. Phylogenetic position of a whale-fall lancelet (*Cephalochordata*) inferred from whole mitochondrial genome sequences. *BMC Evol. Biol.* 7, 127.

- Lander, E. S. et al. 2001. Initial sequencing and analysis of the human genome. *Nature* 409, 860–921.
- Louis A., Crollius H.R. ve Rechavi M.R. 2012. How much does the amphioxus genome represent the ancestor of chordates? *Briefings in functional genomics*. 11 (2). 89-95.
- Maloof A. C.; Porter S. M.; Moore J. L.; Dudas, F. O.; Bowring S. A.; Higgins J. A.; Fike D. A.; Eddy M. P. 2010. The earliest Cambrian record of animals and ocean geochemical change. *Geological Society of America Bulletin*. 122 (11–12): 1731–1774.
- Manzanares M ve Nieto M.A. 2003. A celebration of the new head and an evaluation of the new mouth. *Neuron*, 37: 895-8.
- Manzanares, M., Wada, H., Itasaki, N., Trainor, P. A., Krumlauf, R. and Holland, P. W. 2000. Conservation and elaboration of Hox gene regulation during evolution of the vertebrate head. *Nature* 408, 854-857.
- Marlétaz F., Firbas P.N., Maeso I., Tena J.J., Bogdanovic O., Perry M., Wyatt C.D.R. ve ark. 2018. Amphioxus functional genomics and the origins of vertebrate gene regulation. *Nature*. 564, 64-86.
- Meulemans D. ve Fraser M.B. 2007. Insights from Amphioxus into the Evolution of Vertebrate Cartilage. *PLoS ONE* 2(8): e787. doi:10.1371/journal.pone.0000787
- Morris S.C. 2000. The Cambrian “explosion”: Slow-fuse or megatonnage? *PNAS* 97 (9), 4426-29.
- Philippe H., Lartillot N. ve Brinkmann H. 2005. Multigene analyses of bilaterian animals corroborate the monophyly of ecdysozoa, lophotrochozoa, and protostomia. *Mol. Biol. Evol.* 22, 1246-1253.
- Putnam N.H., Butts T., Ferrier D.E.K., Furlong R.F., Hellsten U., Kawashima T. Ve ark. 2008. The amphioxus genome and the evolution of the chordate karyotype. *Nature*, 453 (19), 1064-1071.
- Rokas A., Krüger D., Carroll S.B. 2005. Animal evolution and the molecular signature of radiations compressed in time. *Science* 310: 1933-1938.
- Rowe, T. 2004. *Assembling the Tree of Life* (eds. Cracraft, J. & Donoghue, M. J.), Oxford University Press, 384-409.
- Schmidtke, J., Weiler, C., Kunz, B. & Engel, W. 1997. Isozymes of a tunicate and a cephalochordate as a test of polyploidisation in chordate evolution. *Nature* 266, 532–533.
- Seo, H. C. Edvarsen R.B., Maeland A.D., Bjordal M., Jensen M.F., Hansen A., Flaatt M., Lehrach H., Wincker P., Reinhardt R., Chourrout D. 2004. Hox cluster disintegration with persistent anteroposterior order of expression in *Oikopleura dioica*. *Nature* 431, 67-71.
- Subirana L.; Farstey V.; Bertrand S.; Escriva D. 2020. Asymmetron lucayanum: How many species are valid? *PLOS ONE*, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229119>.
- Valentine, JW; Jablonski, D; Erwin, DH 1999. Fossils, molecules and embryos: new perspectives on the Cambrian explosion. *Development*. 126 (5): 851–9.
- Venter J.C. ve ark. 2001. The sequence of the human genome. *Science* 291, 1304–1351.
- Yasui K. 2017. Early development of amphioxus links evolutionary events with vertebrates. *Int. J. Dev. Biol.* 61: 591-600.
- Yasui K.; H. Saiga H.; Wang Y.; Zhang P.J.; Semba I. 2001. Early expressed genes showing a dichotomous developing pattern in the lancelet embryo. *Develop. Growth Differ.* 43, 185-194.
- Yue J.X., Yu J.K., Putnam N.H., ve Holland L.Z. 2014. The Transcriptome of an Amphioxus, *Asymmetron lucayanum*, from the Bahamas: A Window into Chordate Evolution. *Genome Biol. Evol.* 6(10):2681–2696. doi:10.1093/gbe/evu212.
- Zhang Q. L., Zhang G. L., Yuan M.L., Dong Z. X., Li H. W., Guo J., Wang F., Deng X. Y., Chen J. Y., Lin L. B. 2018. A Phylogenomic Framework and Divergence History of *Cephalochordata* Amphioxus. *Front Physiol.* 9: 1833, doi: 10.3389/fphys.2018.01833.
- Zrzavy J., Mihulka S., Kepka P., Bezdek A. ve Tietz D. 1998. Phylogeny of the Metazoa based on morphological and 18S ribosomal DNA evidence. *Cladistics* 14, 249-285.

BESİN ELEMENTLERİNİN BİTKİ ORGANLARINDA ADİL PAYLAŞIMI BİR YARATICIYI NASIL GÖSTERİR?¹

HOW DOES THE FAIR ALLOCATION OF NUTRIENTS IN PLANT ORGANS SHOW A CREATOR?

Mehmet Ali BOZKURT²

ÖZET

Bitkilerde bulunan besin elementleri farklı bitki organları arasında Yarattıcı'nın sonsuz ilim ve hikmetiyle ekonomik, fonksiyonel ve adil bir şekilde paylaştırılmaktadır. Bu paylaşımda en önemli üç bitki organı yaprak, dal ve köklerdir. Bu durum bitkinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve neslini devam ettirmesi bakımından önemli olduğu gibi noksanlık durumunda besin elementlerinin etkin kullanımı bakımından da önemlidir. Bitkide bulunan besin elementleri bitki türü, toprakta bulunan su ve besin elementi miktarı, bitki organının büyüklüğü, ışıklandırma, sıcaklık ve diğer bitkilerle rekabet durumu gibi pek çok faktör dikkate alınarak paylaştırılmaktadır. Yani şuursuz ve toprakta hareketsiz gibi duran varlıklar olarak gördüğümüz bitkiler değişen çevre şartlarına göre çok hızlı reaksiyon göstermekte ve alınan besin elementleri israfa ve noksanlığa meydan vermeyecek şekilde kullanılmaktadır.

Bitkiler farklı stres şartlarına maruz kaldıklarında bitki gelişmesini artırmak ve metabolik faaliyetleri optimum düzeyde sürdürmek için besin elementlerinin farklı bitki organları arasında dengeli bir şekilde paylaştırılması oldukça önemlidir. Bitkiler su ve besin elementi noksanlığı çekmeye başladığında köklere daha fazla besin elementi gönderilerek kök gelişimi artırılırken, ışık ve CO₂ gibi toprak üstü organların ihtiyacı olan gelişim faktörleri yetersiz olduğunda, bitkinin sürgün ve yapraklarına daha fazla besin elementi gönderilerek bitki gelişimi artırılmaktadır. Azot ve fosfora hem bitki gelişmesinde hem de biyokimyasal reaksiyonlarda önemli görevler verilmiştir. Bu nedenle azot ve fosforun bitki gelişmesini en fazla sınırlayan elementler olduğu kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalarda bitkinin genç organlarında protein sentezi ve hızlı bitki gelişmesi için Yarattıcı'nın mükemmel planlamasıyla yüksek oranda azot ve fosfor gönderildiği belirlenmiştir.

Besin elementleri bitkide gelişigüzel veya tesadüfen dağılsaydı, bazı bitki organlarında gereğinden fazla bulunurken bazı organlarda gereğinden az bulunabilirdi. Ancak yapılan araştırmalarda azot ve fosfor gibi makro besin elementlerinin yeni oluşan genç organlarda daha yüksek, yaşlı organlarda daha düşük seviyede bulunduğu belirlenmiştir. Bitki besin elementi noksanlığı çekmeye başladığında, gelişimini tamamlamış yaşlı

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan "Besin Elementlerinin Bitki Organlarında Adil Paylaşımı Bir Yaratıcıyı Nasıl Gösterir" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü Van, Türkiye, E-posta: malibozkurt@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3923-857X

bitki dokularında bulunan besin elementlerinin bir bölümü Yaratıcı'nın mükemmel planlaması ve kudretiyle genç organlara taşınarak noksanlık bir süre için giderilmiş olmaktadır. Bu taşınma, noksanlığın şiddetine bağlı olarak, çok yıllık ağaçlarda bitkinin 3-4 ay ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olabilmektedir. Azot ve fosfor başta olmak üzere bitkide tüm besin elementlerinde görülen bu çok hassas ve planlı paylaşım düşünen akıllara ve bilim insanlarına ilmi ve kudreti sonsuz bir Yaratıcı'nın bütün planlamaları kasd ve irade ile yaptığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bitki organları, besin elementi paylaşımı, çevre şartları, Besin Elementi Noksanlığı

ABSTRACT

Nutrient elements found in plants are distributed among different plant organs in an economical, functional and fair allocation, with the infinite knowledge and wisdom of the Creator. In this post, the three most important plant organs are leaves, stems and roots. This is important for the healthy development and survival of the plant, as well as for the effective use of nutritional elements in case of deficiency. Nutrient elements found in the plant are distributed by taking into account many factors such as the plant type, the amount of water and nutrients in the soil, the size of the plant organ, lighting, temperature and competition with other plants. In other words, plants, which we see as unconscious beings that seem to remain motionless in the soil, react very quickly according to changing environmental conditions and the nutrients taken are used in a way that does not cause waste and deficiency.

When plants are exposed to different stress conditions, it is very important to distribute nutritional elements in a balanced manner among different plant organs in order to increase plant development and maintain metabolic activities at an optimum level. When plants begin to suffer from water and nutrient deficiency, root development is increased by sending more nutrients to the roots. When the development factors needed by above-ground organs such as light and CO₂ are insufficient, plant development is increased by sending more nutrients to the shoots and leaves of the plant. Nitrogen and phosphorus have important roles in both plant development and biochemical reactions. Therefore, it is accepted that nitrogen and phosphorus are the elements that most limit plant development. Research has shown that, with the perfect planning of the Creator, high amounts of nitrogen and phosphorus are sent to the young organs of the plant for protein synthesis and rapid plant development.

If nutrient elements were distributed randomly or by chance in the plant, they would be present in some plant organs in excess, while in others they would be insufficient. However, research has shown that macronutrients such as nitrogen and phosphorus are found at higher levels in newly formed young organs and at lower levels in older organs. When the plant begins to suffer from nutritional element deficiency, some of the nutritional elements in the old plant tissues that have completed its development are transferred to the young organs with the perfect planning and power of the Creator, and the deficiency is eliminated for a while. This transport can help meet the plant's needs for 3-4 months in perennial trees, depending on the severity of the deficiency. This very sensitive and planned sharing of all nutrient elements in the plant, especially nitrogen and phosphorus, shows thinking minds and scientists that a Creator with infinite knowledge and power makes all plans with intention and will.

Keywords: Plants Organs, Nutrient Allocation, Environment Conditions, Nutrient Deficiency

1. Giriş

Bitkiler, güneş ışığı, su, havada bulunan CO₂ ve toprakta bulunan çeşitli besin elementlerini kullanarak bunları organik bileşiklere (karbonhidrat, şeker, yağ, protein gibi) dönüştürebilme kabiliyetinde yaratılmışlardır. Bu şekilde, güneşten gelen fiziksel ışık enerjisinin kimyasal gıda enerjisine dönüştürülmesine fotosentez diyoruz. Bitkide protein, yağ, şeker gibi organik bileşiklerin oluşturulmasında kritik faktör toprakta bulunan besin elementleridir. Çünkü Rabbimizin rahmetiyle güneşten gelen ışık, yağmur suyu ve havadan CO₂ alımında genel olarak bir sınırlama olmadığı için bitkilerin yetişmesinde en sınırlayıcı faktör toprakta bulunan besin elementlerinin yeterli olup olmamasıdır. Bu elementlerin bitkide yeterli düzeyde bulunması bitki gelişmesini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, çiftçiler sürekli olarak toprağa azot, fosfor ve potasyum gibi besin elementlerini gübreleme yoluyla ekleyerek yetiştirilen ürünlerin miktar ve kalitesini artırmaya çalışırlar.

2. Bitki Besin Elementi Nedir?

Bitkilerin gelişmesi ve normal hayat devresini tamamlayabilmesi için gerekli olan ve tabiattaki ilahi Nizam içerisinde bitkide özel görevleri olan elementlere besin elementi diyoruz. Bu bilgilerle günümüzde 16 element, bitki besin elementi olarak kabul edilmektedir (Çizelge 1.)

1. Karbon (C)	7. Kalsiyum (Ca)	13. Bakır (Cu)
2. Hidrojen (H)	8. Magnezyum (Mg)	14. Bor (B)
3. Oksijen (O)	9. Kükürt (S)	15. Klor (Cl)
4. Azot (N)	10. Demir (Fe)	16. Molibden (Mo)
5. Fosfor (P)	11. Mangan (Mn)	
6. Potasyum (K)	12. Çinko (Zn)	

Çizelge 1. Bitki beslenmesi için gerekli besin elementleri

Bu elementlerden karbon, hidrojen ve oksijen hava ve sudan alınırken, kalan elementler büyük ölçüde topraktan alınmaktadır. Bu elementlerin bitkide ortalama miktarları Çizelge 2’de verilmiştir.

Besin Elementi	Bitkide Ortalama Miktarı, %	Besin elementi	Bitkide Ortalama Miktarı, mg/kg
Karbon	45	Demir	100
Hidrojen	45	Mangan	50
Oksijen	6	Çinko	20
Azot	1,5	Bakır	6
Fosfor	0,2	Klor	100
Potasyum	1,0	Bor	20
Kalsiyum	0,5	Molibden	0,1
Magnezyum	0,2		
Kükürt	0,1		

Çizelge 2. Besin elementlerinin bitkide ortalama miktarları

3. Bitki Besin Elementlerine Verilen Görevler

Bu elementlerden karbon, hidrojen ve oksijene fotosentezde görev verilerek organik maddenin temel elementleri oluşturulurken, azota klorofil oluşumu, protein sentezi ve enzimlerin oluşturulmasında önemli görevler verilmiştir. Allah’ın sonsuz ilim ve kudretiyle fosfor bitkide çok önemli görevler yapmaktadır. Bitkide ATP, DNA ve RNA’nın temel elementi fosfordur. Bitkide çiçeklenme ve tohumun sağlıklı gelişimde önemli görevler fosfora yaptırılırken, fotosentez, protein sentezi ve meyvenin aromatik kalitesinin artırılması görevi potasyuma verilmiştir. Bir başka ifade ile 16 besin elementinin her birine çok önemli görevler verilmiştir. Noksanlık durumunda bu görev aksadığı için verim ve kalitede düşüşler görülmektedir.

Bitkilerde besin elementi miktarları bitki türüne, bitkinin genetik özelliğine ve ihtiyacına göre değiştiği gibi bitkinin farklı organlarında değişik miktarlarda besin elementi bulunmaktadır. Çizelge 3’te mısır bitkisinin farklı organlarında besin elementi miktarları verilmiştir.

Besin Elementi	Yaprak	Sap	Tane	Kök
Azot	1,30	0,84	2,15	1,27
Fosfor	0,21	0,09	0,34	0,12
Potasyum	1,48	1,23	0,42	0,48
Kalsiyum	0,47	0,17	0,03	0,61
Magnezyum	0,21	0,16	0,20	0,17
Kükürt	0,24	0,16	0,14	0,25

Çizelge 3. Mısır bitkisinin farklı organlarında besin elementi miktarındaki değişimler, % (Stiles, 2006)

Bu durumda bitki organları arasında besin elementi paylaşımı nasıl gerçekleşmektedir? Bir başka ifade ile bitki organları ve bu organlarda bulunan hücrelerin gelişimi için gerekli besin elementi miktarları nasıl belirlenmektedir.

Bu konuda ilginç ve önemli bir araştırma yapılmıştır. Tatlı su yosunu ve deniz yosunu olmak üzere iki farklı yosun türü tatlı ve tuzlu suda yetiştirilerek vakuoldeki (koful) iyon konsantrasyonu (Na^+ , K^+ , Ca^{+2} , Mg^{+2} ve Cl^-) ile yetiştirme ortamındaki iyon konsantrasyonları (Na^+ , K^+ , Ca^{+2} , Mg^{+2} ve Cl^-) karşılaştırılmıştır (Hoagland, 1948). Araştırma sonuçlarına göre, tatlı suda düşük düzeyde bulunan iyonlar tatlı su yosunu hücresinde daha yüksek konsantrasyonda bulunmuştur. Özellikle tatlı suda en düşük düzeyde bulunan K^+ , tatlı su yosunu hücresinde çok daha yüksek oranda bulunmuştur. Benzer sonuçlar deniz yosunu için de görülmüştür. Deniz suyunda en yüksek oranda Na^+ bulunmasına rağmen deniz yosununda bu iyonun konsantrasyonu düşük bulunmuştur. Buna karşılık, K^+ konsantrasyonu deniz suyunda en düşük olmasına rağmen bitki hücresinde yüksek konsantrasyonda belirlenmiştir.

Bu sonuçlar, bitkilerin besin elementi ve iyonları şuurlu bir varlık gibi seçerek alma özelliğinde yaratıldığını ve dış ortamdaki konsantrasyonu yüksek olsa bile o iyonu yüksek oranda almadığını göstermektedir. Normal difüzyon kurallarına göre, iyon akışının yüksek konsantrasyondan düşük konsantrasyona doğru olması gerekirken yosunlarda aksi yönde gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum, bitkilerde besin elementi alımının mükemmel bir planlama, ilim ve kudretle idare edildiğini göstermektedir.

4. Bitki Organları Arasında Besin Elementi Paylaşımı

Bitkilerde son 20-30 yılda hücre tipine özgü besin elementi alımı konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bitkilerde besin elementlerinin seçilerek alım mekanizması hala tam olarak açıklanamamıştır. Ama bu durumun bir faydaya yönelik olduğu, kendi kendine olamayacağı ve besin elementi yarıyışlılığını artırmakla ilgili olduğu bilinmektedir. Örnek olarak, bitkide fosfor ve kalsiyum çözünebilir formda oldukları zaman kesinlikle bir arada bulunmazlar. Çünkü birleşmeleri halinde oluşacak kalsiyum fosfatın çözünürlüğü çok düşüktür. Bu durumda fosforu da, kalsiyumu da bitki kullanamaz (Conn ve Gilliam, 2010).

Kleyer ve Minden (2015), bitkiye alınan besin elementlerinin kök, sap, yaprak ve tohum arasında bir koordinasyon içinde paylaşıldığını ve Yaratıcı'nın rahmet ve hikmetiyle bitkinin hayatta kalmasını sağlayacak şekilde besin elementlerinin kullanıldığını ileri sürmüşlerdir.

Farklı orman ekosistemlerinde 551 türe ait yaprak, dal ve köklerde 10 besin elementi (N, P, K, Ca, Mg, Mn, Zn, Cu ve Ni) incelenerek, organlar arasında besin elementlerinin nasıl paylaşıldığı belirlenmeye çalışılmıştır (Zhao ve ark. 2020). Araştırmada, bitki organları arasında güçlü bir besin elementi paylaşımı olduğu ve bitki organlarının fonksiyonları ile metabolik faaliyetlerin paylaşımı belirleyen önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir. Örnek olarak, yaprak besin elementi içeriğinin azalması durumunda, sap ve kökte daha büyük bir azalma görülmüştür. Bir başka ifade ile besin elementi noksanlığı durumunda, daha aktif metabolizmaya sahip organların ve bu organa ait hücrelerin kendilerini daha fazla koruyabilecek özellikte yaratıldığı anlaşılmıştır. Bitkilerde besin elementi paylaşımında baskın faktör, organın faaliyetidir. Bu nedenle, aktif organların besin elementi dengesinin korunması, bitkinin hayatta kalması için büyük öneme sahiptir.

Bir başka araştırmada, yine orman bitkilerinde besin elementlerinin yaprak, dal ve kök arasında nasıl paylaşıldığını açıklayabilmek için 346 ağaç, 280 çalı ve 304 tek yıllık ot olmak üzere toplam 930 bitki türünde besin elementi paylaşım stratejileri incelenmiştir (Zhang ve ark. 2018). Besin elementlerinin paylaşım stratejileri tartışmasında temel üç kriter, bitki organının besin elementi içeriği, değişkenlik derecesi ve paylaşım oranıdır. Yapraklar enerji bakımından zengin maddeleri taşıyan ana organlardır. Kılcal bitki kökleri topraktan su ve besin elementlerini alır. Dallar, yaprak ve sapsı birleştirilerek besin elementi ve fotosentez ürünlerini taşır. Bu üç organ arasında en aktif olanı yapraktır, daha sonra kök ve dal gelmektedir. Bu nedenle, bitkilerin besin elementi paylaşım stratejisi, daha aktif bitki organlarında sınırlayıcı element içeriğinin daha yüksek olmasıdır.

Bitkiler çevre şartlarına bağlı olarak, fizyoloji ve gelişmelerini değiştirebilme özelliğinde yaratılmışlardır. Araştırmacılar bitkilerin çevre şartlarına reaksiyonda esneklik kavramını kullanırlar. Yüksek esnekliğe sahip bitkilerin ekolojik uyumu daha yüksektir. Bitkiler için toprak özellikleri daha kompleks ve değişken olduğu için daha kompleks çevreye uyum sağlamak için köklerin besin elementi esnekliğinin daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle, bitki kökleri stres altında hayatta kalabilmek ve besin elementi konsantrasyonunu düzenlemek için daha yüksek bir kabiliyetle donatılmışlardır. Bu sebeple, olumsuz çevre şartlarında çöl bitkileri hayatta kalmak için yapraktan ziyade köklerini geliştirme özelliğinde yaratılmışlardır (Hoogenboom ve ark. 1987).

Ağaç ve çalı gibi odunsu bitkiler otlara göre daha az tohum üretirler. Bu nedenle, otların nesillerini devam ettirebilmek için besin elementlerini daha stratejik kullanmaları gerekir. Bundan dolayı, otların besin elementi kullanım esnekliği daha yüksektir.

5. Besin Elementi Noksanlık Sinyali Bitkide Nasıl Yayılır?

Bitkide besin elementi noksanlığı başladığında, besin elementleri bitki organları arasında yeniden paylaşılmaya başlar. Bu paylaşımda en önemli kriterin bitki organının metabolik faaliyeti ve neslin devamı olduğunu daha önce söylemiştik. Bitki hücrelerinde bulunan besin elementleri mükemmel bir planlama ile bir komutanın emri altındaki askerler gibi bitki organında yapılan metabolik olayların önem düzeyi dikkate alınarak bitki hücrelerinin seçicilik ve kendini koruma özelliğine göre hareket etmeye başlar.

Ancak burada cevabı verilmeyen soru, besin elementi noksanlık sinyalinin bitkide nasıl yayıldığıdır. Bu konuda sorumlu moleküller ve fizyolojik olayların neler olduğu hala tam olarak açıklanamamıştır. Son yıllarda bitki fizyologları gen tanımlamaları (gene expression) kullanarak besin elementi dengesizliğinde bu durumun bitkide nasıl hızlı bir şekilde karşılık bulunduğunu incelemeye başlamışlardır. Bitki hücresinin genetik bilgiyi kullanarak besin elementi alacak şekilde yaratıldığı kabul edilmektedir (Salt, 2004).

Bitkide azot ve fosfor noksanlığı yapraklarda karbonhidrat birikimi ve kök: sürgün oranının artmasına sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalarda azot ve fosfor noksanlığı çeken bitkilerin sürgün karbonhidrat metabolizmalarında genetik bilgiler bakımından önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Bu süreçte öncü metabolitlerin oluşturulduğu ve şekere uyarıcı bir rol verildiği kabul edilmektedir.

Bitkilerde azot ve fosfor noksanlığı durumunda sürgünlerde meydana gelen metabolik değişimlerin çoğunun yaprakta şeker konsantrasyonunun artmasıyla başlatıldığı belirlenmiştir (Hermans ve ark. 2006). Burada önemli bir soru, “Bitki hücresinde azot noksanlığı başladı” veya “Sürgünde karbonhidrat ve şeker konsantrasyonu artmalı” gibi kritik ve anlık kararları kim ve nasıl vermektedir? Bu kritik ve doğru kararları azot, fosfor ve diğer organik moleküller veriyor demek veya bu mükemmel planlamaların kendi kendine olduğunu söylemek sağlıklı bir insanın kabul edeceği bir düşünce olamaz. Yoksa ilmi ve kudreti sonsuz bir Allah’ı kabul etmeyenler, bitki hücresi sayısı kadar ve her hücrede bulunan organik bileşikler kadar varlığı ilah olarak kabul etmek zorunda kalacaktır.

İlave olarak, yapılan araştırmalarda sürgün ve kök arasındaki biomass paylaşımı ve toprakta besin elementi yetersizliği sinyali verilmesinde şekerle birlikte bitki hormonlarına da önemli görevler verildiği belirlenmiştir (Franco-Zorrilla ve ark. 2004). Örnek olarak, bir bitki hormonu olan absisik asit şeker sinyaline dâhil olmaktadır. Sitokinin ve oksin konsantrasyonlarındaki değişimlerin fosfor noksanlığı şartlarında bitki gelişmesini etkilediği belirlenmiştir (Hammond ve ark. 2004; Franco-Zorrilla ve ark. 2004).

6. Azot ve Fosfor Noksanlığında Kök Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Azot ve fosfor noksanlığı çeken bitkilere besin elementi alımını artırmak için kök gelişimini ve morfolojisini değiştirebilme özelliği verilmiştir. Çünkü yeni elementleri arayıp bulma görevi köke aittir.

Azot ve fosfor noksanlığının ilk fizyolojik etkilerinden biri primer metabolizmanın yeniden yönlendirilmesi ve yapraklarda şeker biriktirilmesidir. Bu süreçte sürgünden gelen şeker sinyalleri Cenab-ı Hakkın rahmet ve hikmetiyle azot noksanlığının şiddetini ve kök morfolojisindeki değişimin büyüklüğünü göstermektedir (Zhang ve Ford, 1998).

Bitki azot noksanlığı çekmeye başladığı zaman kök gelişmesi hızlandırılır ve daha çok besin elementine ulaşmak için yan köklerin dallanması artırılır (Tranbarger ve ark. 2003). İlginç bir şekilde, azot noksanlığı çeken bitki kökleri azota ulaştığında, şuurlu bir varlık gibi kökün yan dallanması daha da artırılmaktadır.

Bitki dokularında azot konsantrasyonunun yükselmesi ve yeterli hale gelmesi durumunda kök yan dallanması azaltılmaya başlar. Bu engelleme absisik asit hormonuna yaptırılmaktadır (Signora ve ark. 2001). Oksin hormonundaki artışla, hücre bölünmesi ve yan kök gelişmesi teşvik edilmektedir.

Bitkilerde fosfor noksanlığı toprak yüzeyine yakın oldukça dallanmış kök sistemine sebep olmaktadır. Fosfor noksanlığı çeken bitkilerde ana kök uzaması azaltılırken yan köklerin ve kılcal köklerin uzaması artırılmaktadır. Cenab-ı Hak mükemmel bir planlamayla, genetik bilgi ve hormonal değişiklikleri sebep perdesi yaparak, bitki kök morfolojisinde bu değişiklikleri yaratmaktadır (Hammond ve ark. 2004; Ticconi ve Abel, 2004).

7. Sonuç

Sonuç olarak, bitkilerde besin elementi alımının ve bitki organları arasında dengeli bir şekilde paylaşımının Yarattıcı'nın mükemmel planlamasıyla çok hassas bir şekilde uygulandığını görmekteyiz. Yapılan fizyolojik araştırmalarda bitkilerde besin elementi noksanlığı başladığında, Rabbimizin sonsuz rahmet ve ilmiyle kudret harikası olan genler, hormonlar ve şeker molekülleri tarafından bu bilgi tüm bitkiye yayılmaktadır. Besin elementi noksanlık uyarısını alan bitkilerde daha fazla besin elementi alabilmek için kök gelişimi ve yan kök dallanması artırılmaktadır.

Bu konuda bitki fizyolojisindeki gelişmelerin artması, yaratılış harikası olan bitkileri ve onların bin yıllardır kullandıkları stratejileri daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Şuursuz varlıklar olarak gördüğümüz bitkilerde gerçekleşen ve hayatın devamına imkân sağlayan bu mükemmel faaliyetler bize her şeyi planlayan ve sonsuz kudretiyle idare eden bir Yarattıcı'nın varlığını göstermektedir.

Kaynakça

- Conn S ve Gilliam M, 2010. Comparative physiology of elemental distribution in plants. *Annals of Botany*, 105, 1081-1102.
- Franco-Zorrilla ve ark. 2004. The transcriptional control of plant responses to phosphate limitation. *J Exp Bot* 55, 285-293.
- Hammond JP ve ark. 2004. Genetic responses to phosphorus deficiency. *Ann Bot* 94, 323-332.
- Hermans C, Hammond JP, White PJ, Verbruggen N, 2006. How to plants respond to nutrient shortage by biomass allocation. *Trends in Plant Science*, 11 (12), 610-617.
- Hoagland DR, 1948. Lectures on the inorganic nutrition of plants. *Chronica Botanica Company*, Waltham, Mass. USA.
- Hoogenboom G ve ark. 1987. Root growth rate of soybean as affected by drought stress. *Agronomy J*, 79, 607-614.
- Kleyer M ve Minden V, 2015. Why functional ecology should consider all plant organs: An allocation based perspective. *Basic and Applied Ecology*, 16, 1-9.
- Salt DE, 2004. Uptake on plant ionomics. *Plant Physiology*, 140, 2451-2456.
- Scheible WR ve ark. 2004. Genome-wide reprogramming of primary and secondary metabolism, protein synthesis, cellular growth processes and the regulatory infrastructure of *Arabidopsis* in response to nitrogen. *Plant Physiol.* 136, 2483-2499.
- Signora L ve ark. 2001. ABA plays a central role in mediating the regulatory effects of nitrate on root branching in *Arabidopsis*. *Plant J*, 28, 655-662.
- Stiles W, 2006. *Principles of Plant Physiology*. Discover Publishing House. New Delhi.
- Ticconi CA ve Abel S, 2004. Short on phosphate: plant surveillance and countermeasures. *Trends Plant Science*, 9, 548-555.
- Tranbarger TJ ve ark. 2003. Transcription factor genes with expression correlated to nitrate related root plasticity of *Arabidopsis thaliana*. *Plant Cell Environ.* 26, 459-469.
- Vance CP ve ark. 2003. Phosphorus acquisition and use: critical adaptations by plants for securing a non renewable resource. *Plant Physiol.* 157, 423-447.
- Zhang H ve Forde BG, 1998. An *Arabidopsis* MADS box gene that controls nutrient induced changes in root architecture. *Science*, 279, 407-409.
- Zhang J, He N, Liu C, Qu L, Yu Q, Yu G, 2018. Allocation strategies for nitrogen and phosphorus in forest plants. *Oikos*, 127, 1506-1414.
- Zhao N, Yu G, Wang Q, Wang R, Zhang J, Liu C, He N, 2020. Conservative allocation strategy of multiple nutrient among major plant organs. From species to community. *Journal of Ecology*, 108, 267-278.

TEVHİD NAZARIYLA JEOLJİK ZAMANLAR CETVELİ DENEMESİ¹

GEOLOGICAL TIMETABLE FROM THE PERSPECTIVE OF TAWHID

Mustafa DEDE²

ÖZET

Bir medeniyette belli bilim adamları topluluğu tarafından icra edilen davranışların nesiller boyu devam etmesi ile o bilim adamlarının zihniyetinde teşekkül eden öğretim yapısına atfedilen örf adet ve alışkanlıkların bütününe bilim geleneği denir. Bilim gelenekleri genellikle kendilerine ait dünya görüşünün dilini kullanırlar. İslam bilim geleneğinde ise bilginin maksadı hidayettir. Bilgiyi aktarırken kalbin nurunu kullanır. Bu bakış açısından hareket eden Müslüman bilim adamları bilimsel seviyenin en üstü olan akılcı düşünme şeklini aşmakta kalp ruh ile düşünme seviyesine ulaşmaktadır. Theo Koupelis gibi bazı bilim adamları; “Bilimin gayesi tabii sonuçları açıklamak için tabii sebepleri kullanmaktır” demektedir. Kâinat kitabını zaman ve mekân olarak oku emrine uygun anlamak kâinatın yaratılış gayesine daha uygundur.

Dünyanın yaratılış safhaları, jeolojik devir, zaman, dönem ve bölümlerle açıklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmamızda, jeolojik zamanlar cetveli, yerkürenin hayata hazırlanması bakımından materyalist felsefe ile kıyaslanmıştır. Bununla birlikte Uluslararası Stratigrafi Komisyonu tarafından hazırlanan jeolojik zaman tablosu doğru kabul edilerek, yaratılış penceresinden yorumlanması yapılmış, bu yorumlar ile tevhid nazarıyla jeolojik zaman cetveli denemesi hazırlanmıştır. Başlangıçta bir çekirdek olarak yaratılan kâinat milyarlarca yıl boyunca kudret ve hikmet ile son derece hassas plan ile safhalardan geçerek hazırlanmıştır. Dünyanın yaratılış safhalarını tevhid nazarıyla okuyabilmek insan, eşya ve hadisatı doğru anlayabilmek için önem arz etmektedir. İnsanların temel ihtiyaçları yerin içinde ve üzerinde ilk insan dünyaya gönderilmeden çok önce hikmetli yaratıcı tarafından depolanmıştır. Evimiz dünya ilk yaratıldığında hayata hazır değildi. İklim yeryüzü ve bitki örtüsü milyonlarca yıllık zaman dilimi içerisinde insan hayatına hizmet edecek hale getirilmiştir. Yaratılan en mükemmel varlık eşref-i mahlûkat olan insandır. Yeryüzündeki her şey insana hizmet edecek şekilde tasarlanmış ve döşenmiştir. Materyalist görüşe göre jeolojik zaman tablosunda açılışı yapılan dünyanın kapanışına yer verilmemesi dünyanın ebediyeti anlamında yorumlanmıştır.

Sahibi ve kuruluş hikmeti bilinmeyen bir gezegende insan kendini misafir değil, mülkün sahibi olarak görecektir ve emanet şuuru yerine, hikmetsiz ve anlamsız bir şekilde yaşayacaktır.

Dünyayı ve içindeki mahlûkatı, insan için rahmet ve hikmetle hazırlayan bir yaratıcı kabul edildiğinde jeolojik zamanlar konusu, emanet şuurunu destekleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Yaratılış Cetvel Jeolojik Zamanlar

1 “Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan ‘Tevhid Nazarıyla Jeolojik Zamanlar Cetveli Denemesi’ başlıklı bildiriden türetilmiştir.”

2 Başöğretmen, Afyonkarahisar Anadolu İmam-Hatip Lisesi Coğrafya, E-posta: mdedem73@gmail.com

ABSTRACT

The totality of customs, traditions and habits attributed to the educational structure formed in the mentality of a certain group of scientists in a civilization and the continuation of the behaviors performed by these scientists for generations is called scientific tradition. The traditions of science often use the language of the scientists' own worldview. In the Islamic scientific tradition, the purpose of knowledge is guidance. It uses the light of the heart while conveying information. Acting from this point of view, Muslim scientists transcend the rational way of thinking, which is the highest level of science, and reach the level of thinking with the heart and soul. Some scientists, such as Theo Koupelis claim that "The purpose of science is to use natural causes to explain natural effects". Understanding the book of the universe in accordance with the command to read it in terms of time and space is more appropriate to the purpose of the creation of the universe.

The stages of the creation of the Earth are explained by geological epochs, time, periods and divisions. In this context, in our study, the geological time scale was compared with materialist philosophy in terms of preparing the earth for life. In addition, the geological timetable prepared by the International Stratigraphy Commission was accepted as correct and interpreted from the window of creation, and with these interpretations, a geological time scale experiment was prepared with the perspective of monotheism.

The universe, which was created as a nucleus at the beginning, has been prepared for billions of years with power and wisdom by going through stages with an extremely sensitive plan. It is important to be able to read the stages of the creation of the world from the perspective of tawhid in order to understand people, things and events correctly. The basic needs of human beings were stored in and on the earth by the wise Creator long before the first man was sent into the world. Our home was not ready for life when the world was first created. Climate, earth and vegetation have been made to serve human life over a period of millions of years. The most perfect being created is man. Everything on earth is designed and furnished to serve man. In the materialist view, the closing/end of the world, which was not included in the geological timetable, was interpreted as the eternity of the world.

On a planet whose owner and founding wisdom are unknown, man will see himself not as a guest, but as the owner of the property, and instead of the consciousness of trust, he will live in an unwise and meaningless way.

When a creator who prepares the world and the creatures in it with mercy and wisdom for man is accepted, the subject of geological times will support the consciousness of trust.

Keywords: Earth, Creation Ruler, Geologic Times

1. Giriş

Jeolojik zamanlar konusu coğrafya, biyoloji ve yer bilimleri gibi farklı bilim dallarının konusudur. Tabiatla meydana gelen her türlü olay ve eşya bilim adamlarının içinde bulunduğu toplumun ilim geleneği ile yorumlanmakta ve farklı düşünceler görülmektedir. Kaynak taraması yöntemiyle araştırdığımız konumuzu tevhid nazarıyla yorumlamak suretiyle jeolojik zamanlar cetveli denemesi hazırlanmıştır.

2. İslam Bilim Geleneği

"Bir medeniyette belli bilim adamları topluluğu tarafından icra edilen davranışlarının nesiller boyu devam etmesi ile bilim adamlarının zihniyetinde teşekkül eden öğretim yapısının o topluma atfedilen örf adet ve alışkanlıklarının bütünlüğüne bilim geleneği denir. Bilim gelenekleri genellikle kendilerine ait dünya görüşünün dilini kullanırlar. İslam bilim geleneğinde bilginin maksadı hidayettir. Bilgiyi aktarırken kalbin nurunu kullanır. Bu bakış açısından hareket eden Müslüman bilim adamları bilimsel seviyenin en üstü olan akılcı düşünme şeklini aşmakta kalp ruh ile düşünme seviyesine ulaşmaktadır"(Açıkgenç, 2017). İslam bilim geleneğinin temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve sünnettir. Öğretimde tevhid, nübüvvet, haşir ve muamelat olmak üzere dört temel kavrama önem vermiştir. Bu kavramlar bilim üzerine bina edilmiştir. Yıllar içerisinde gelişen bilgi birikimi ile ilim geleneği ortaya çıkmıştır. İslam bilim geleneğinde akıl ile kalbi birleştiren ifadeler kullanılır. "Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder." (Nursi, 1993) şeklinde amacıyla beraber formül edilebilir. İslam bilim tarihinde pozitivizm diye bir bilim zihniyeti görülmemektedir.

3. İslam Bilim Geleneğinde Jeolojik Devirler

“Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş’a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; Güneş’i, Ay’ı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de ona mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!” (A’râf, 7/54).

“Evet arzın evvel-i hilkatine bakıyoruz ki: Mayi haline gelen bir madde-i seyyaleden taş ve taştan toprak halkedilmiş. Mayi kalsaydı, kabil-i sükna olmazdı. O mayi taş olduktan sonra, demir gibi sert olsa idi kabil-i istifade olmazdı. Elbette buna bu vaziyeti veren, yerin sekenelerinin hâcetlerini gören bir Sâni’-i Hakîm’in hikmetidir” (Nursi, Sözlere, 1993). Sözlere kitabında gezegenimizin hayata hazırlanması aşamaları böyle ifade edilmiştir. Başka bir ifadeyle Dünya gezegeni hem şekli ve tabakaları hem de içindekiler ve olaylar insan hayatına uygun şekilde hazırlanmıştır. İlk yaratılıştan insan hayatına uygun olmayan dünya zamanla katlaşıp soğuyarak, manto taş tabakası ile kapatılarak üzerine toprak ve onun üzerine bitki örtüsü döşenerek hayata hazır hale getirilmiştir.

Bir insan hayatından bahsederken bebeklik çocukluk, gençlik, yaşlılık diye sınıflandırıldığı gibi, dünyanın yaratılış safhaları da jeolojik devir, zaman, dönem ve bölümlerle açıklanmaktadır. Başlangıçta bir çekirdek olarak yaratılan kâinat milyarlarca yıl boyunca kudret ve hikmet ile son derece hassas plan ile safhalardan geçerek hazırlanmıştır. Kitap için mana denen şey kâğıt ve mürekkep dışındaki her şeydir. Kâinatı kitap olarak düşündüğümüzde eşya ve olaylar kâğıt ve mürekkeptir. Kâinat kitabını zaman ve mekân olarak “Oku!” emrine uygun anlamak yaratılıştaki gayesine daha uygundur. Dünyanın yaratılış safhalarını tevhid nazarıyla okuyabilmek insan eşya ve hadisatı doğru anlayabilmek için önem arz etmektedir. Sahibi ve kuruluş hikmeti bilinmeyen bir gezegende insan kendini misafir değil, mülkün sahibi olarak görecektir ve emanet şuuru yerine, hikmetsiz ve anlamsız bir şekilde yaşayacaktır. Bu kapsamda jeolojik zamanlar cetveli yerkürenin hayata hazırlanması bakımından materyalist felsefe ile kıyaslanmış ve Uluslararası Stratigrafi Komisyonu tarafından hazırlanan jeolojik zaman tablosu doğru kabul edilerek yaratılış penceresinden yorumlanması yapılmıştır.

4. Materyalist Bilim Geleneğinde Jeolojik Devirler

Materyalist ya da batı bilim geleneği, inançları bilimsel olarak görmeyip sadece sebep sonuç ve gözleme dayalı araştırmalarla bilgi üretmektedir. İnsanların bütün sorunlarını ilim ile çözebileceğini düşünmüştür. Fakat gelinen noktada insanlar ruhani bağlarından koparılıp egoist bir düşünceye sahip olmuş, sömürge ve tahribatı netice vermiştir.

Jeolojik zaman kavramı 18. asrın sonunda James Hutton tarafından konuşulmaya başlanmıştır. Theo Koupelis gibi bazı bilim adamları “bilimin gayesi tabii sonuçları tabii sebepler ile açıklamaktır” demektedir. Bu bakış açısında kendi kendine olan sahipsiz bir dünya anlayışı görülmektedir. Uluslararası stratigrafi komisyonunun hazırladığı jeolojik zamanlar cetveli incelendiğinde eşya ve olayların sadece maddi yönleri ele alınmış, gaye ve hikmet göz ardı edilmiş, sahibi hiç dikkate alınmamıştır. Bu yöntem Selimiye Camii’nin yapılış aşamaları anlatılırken Mimar Sinan’ı görmezden gelmek tarzına benzemektedir.

5. Tevhid Nazarı ve Materyalist Görüşün Karşılaştırılması

Her iki görüş karşılaştırıldığında zamanların süresi ve meydana gelen olaylar değil sadece bunun yorumlanma şekli farklı olduğu görülecektir. Birdenbire yaratma “halk etmek” kavramıyla ifade edilirken A’râf suresi 54. ayette geçen 6 günde yaratılış Rab kelimesi ile ifade edilmiş, gezegenin ve kâinatın terbiye edilmesi manası yüklenmiştir. Materyalist görüşe göre canlıların adaptasyon özelliği söylenmekte, tevhid nazarıyla bu olay, ‘her canlıya yaşadığı ortama uygun cihaz verilmiştir’ şeklinde ifade edilmektedir.

Tevhid nazarı, ‘jeolojik dönemler boyunca çeşit çeşit canlılar sırayla sergilendikten sonra fosilleşme yöntemi ile adeta arşivlenmiş ve yenileri vitrine konmuştur’ derken, materyalist ifadelerde bu manalar yerine her şeyin kötüsüne baktıran nazarın hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Mesela deniz seviyesi yükselmiş alçalmıştır gibi ifadelerle sadece şekle önem verilirken, tevhid nazarıyla bu hareketlerle kıyıların şekillenmesi kıyı ovaları ve plajların hazırlanması anlamında görülmektedir.

6. Materyalist Yaklaşımda Jeolojik Zamanlar Yorumunun Getirdiği Sonuçlar

İnsanların temel ihtiyaçları yerin içinde ve üzerinde ilk insan dünyaya gönderilmeden çok önce hikmetli yaratıcı tarafından depolanmıştır. Evimiz dünya ilk yaratıldığında hayata hazır değildi. İklim, yeryüzü ve bitki örtüsü milyonlarca yıllık zaman dilimi içerisinde insan hayatına hizmet edecek hale getirilmiştir. Yaratılan en mükemmel varlık, eşref-i mahlûkat olan insandır. Yeryüzündeki her şey insana hizmet edecek şekilde

tasarlanmış ve döşenmiştir. Tevhid nazarıyla bakıldığında Dünyanın bir gün kapanacağı fakat yok olmayacağı ve Ahiret hayatı şeklinde daha güzel bir şekilde devam edeceği dile getirilmektedir.

Materyalist görüşte maddenin ezeliyeti, tesadüf ve kendiliğinden oluş, “var yok olmaz” anlayışı ile açılışı yapılan imtihan dünyasının kapanışına yer verilmemesi, fani dünyanın ebediyeti anlamında yorumlanmıştır.

7. Yaratıcı Kabul Edilerek Jeolojik Zamanlar Yorumunun Getireceği Sonuçlar

Her jeolojik dönemde canlı türlerinin Âdem babaları ilk defa yaratılmış ve bazen de ortadan kaldırılmıştır. Bu mana tam anlaşıldığında ‘yaratıcı yoktan var eder varı yok edebilir’ manası ile itikada zarar verebilecek şüpheler giderilmektedir.

Dünyayı ve içindeki mahlûkatı hayat için, hayatı insan için rahmet ve hikmetle hazırlayan bir yaratıcı kabul edildiğinde jeolojik zamanlar konusu anlamlı ve hikmetli hale gelecektir. Çünkü dünyanın sahibi bilindiğinde insanın buradaki misafirlik konumu daha iyi anlaşılacaktır. İnsan-dünya-yaratıcı üçgeninde geçen asırda zirveye insan konulmuş, tahribatın etkileri görülünce bu sefer tabiat sevgisi ile zirve doğaya bırakılmıştır. Tevhid nazarında ise ev sahibi-misafir-misafirhane üçgeni mantığı ile her biri doğru yerde konumlandırılmıştır.

8. Yeni Jeolojik Zaman Cetveli Denemesi

MATERYALİST GÖRÜŞ İLE JEOLJİK ZAMAN	MATERYALİST GÖRÜŞ İLE OLAYLAR	6 GÜN TEVHİDİ NAZAR	TEVHİD NAZARI İLE OLAYLAR
İLKEL ZAMAN PREKAMBRIYEN	Büyük patlama Atmosferin oluşumu Okyanusların oluşumu Kıta çekirdeklerinin oluşumu İlk canlıların ortaya çıkışı	1. GÜN	Arzın kontrollü patlatma ile yaratılış başlangıcı (demek ezeli değil) Atmosferin kuruluşu Okyanusların hazırlanması Yeryüzünün temel taşının döşenmesi
BİRİNCİ ZAMAN- PALEOZOİK	Kıtaların genişlemesi Dağların oluşumu Sıcak ve yağışlı bir iklim yaşanması Madenlerin oluşması	2. GÜN	Dünyanın temel direği olan dağların yaratılışı İklimlerin hazırlanması Madenlerin depolanması
İKİNCİ ZAMAN- MEZOZOİK	Yer kabuğunun ayrılması Denizlerin ve yeni canlıların ortaya çıkması	3. GÜN	Yeryüzünün kıtalara ayrılması Deniz çukurlarının hazırlanması ve doldurulması Dağların aşınarak toprakların hazırlanması Yeni canlıların yaratılışı
ÜÇÜNCÜ ZAMAN- SENOZOİK	Yeni Dağların oluşumu Volkanizma Yeni madenlerin oluşması Günümüz bitki ve hayvanlarının görülmesi Bugünkü benzeyen iklim Karaların yükselmesi.	4. GÜN	Sıcak ve yağışlı bir iklim dönemi ile gür ormanların kurulması. Toprakların ormanlarla örtülerek korunması Volkanizma ile yerin içindeki madenlerin yeryüzüne yaklaştırılması ve kontrollü patlatma ile dünyanın nefes alması Yeryüzünün yayılması Kara ve denizlerin dağılışı oranlarının ayarlanması Yeryüzün sofrasının insanın şerefine kurulması. Gezegenin hayata hizmet edecek hale getirilmesi
Kuvaterner	Periyodik buzullaşma, soğuk ve sıcak iklim İnsanın ortaya çıkışı	5. GÜN	Hazreti Adem’in (a.s) yaratılışı
-	Bitkilerin kültüre alınışı hayvanların evcilleştirilmesi İnsan tahribatı ile bitki varlığının azalması Toprakların bozulması iklimin değişmesi Dünyanın ebedi olduğunun zannedilmesi	6. GÜN	Canlıların insanların emrine verilmesi Ahir zaman Kapanış

Tablo 1: jeolojik zaman cetveli denemesi

9. Sonuç

Yukarıda ifade edilen jeolojik zaman cetveli denemesinde görüldüğü gibi, jeolojik zamanlar konuları derslerde işlenirken tevhid nazarı dikkate alındığında hikmet ve irfan boyutunu netice vermesi beklenmektedir. Tesadüflerin ürünü olan bir kâinat tasavvuru öğrenci zihninde sahipsiz bir dünya görüşünü düşündürecektir. Eşya ve olayları sadece maddi sebeplerle izah etmek bilimi hakikatten uzaklaştıracaktır. Planlı ve kusursuz tasarlanıp yaratılan ve halen işletilen kâinat denilen muazzam sistemin açıklanmasının sadece zamana atfedilmesi, eşya ve olaylara özne gözüyle bakılması, ölçülü yaratılış yerine tesadüflerin ön plana çıkarılması, bilhassa sahibi ve kuruluş hikmetinin bilinmemesi dünyanın ve içindekilerin yanlış kullanılmasını engellemeye yetmeyecektir. Tevhid nazarında ise dünyayı misafirhane, insanı ise en kıymetli misafir olarak görmek eşya ve olaylara ilahi sanat eseri ve ondan gelen her şeyi hikmetli, anlamlı mesaj olarak görecektir. Bu netice ile beraber eşya ve olaylara nazarımız olumlu yönde değişecek ve emanet şuuru kazandıracaktır.

Kaynakça

- Akengin, H., Dölek İ., (2015) *Genel Fiziki Coğrafya* (Pegem Akademi Yayınevi, Ankara)
- Atalay, İ. (1992) *Genel Fiziki Coğrafya* (Ege Üniversitesi Yayınevi, İzmir)
- Hoşgören, M. Y. (1987) *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri* (İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayınları, İstanbul)
- <https://kuran.diyanet.gov.tr> Erişim Tarihi: 12.08.2024
- <https://Stratigraphy.Org/> Erişim Tarihi: 12.06.2024
- Nursi, B.S., (1993) *Sözler* (Envar neşriyat, İstanbul)
- Tatlı, A. (2017) *Bilimlerin Işığında Yaratılış* (Üsküdar Üniversitesi Yayınları, İstanbul)

YUNUSLARDA EKOLOKASYON¹

ECHOLOCATION IN DOLPHINS

Mustafa KAVASOĞLU², Kâzım UYSAL³

ÖZET

Ekolokasyon, hayvanların ses dalgalarını kullanarak çevrelerindeki nesnelerin yerlerini, büyüklüklerini ve uzaklıklarını belirlemeye yarayan bir sonar (Sound Navigation and Ranging) yöntemidir. Sucul memeli canlılardan yunuslar, avlanma, navigasyon ve iletişim gibi amaçlarla ekolokasyon olayını kullanır.

Yunuslar ekolokasyon için klik adı verilen kısa ve yoğun ses dalgaları üretir. Bu sesler, genellikle burunlarının üzerindeki melon adı verilen yağ dokudan oluşmuş organlarından kaynaklanır. Yunusların çıkardıkları kliklerin frekansı genellikle 40 kHz ile 150 kHz arasındadır. Bu da insan duyma aralığının çok üzerindedir. Yunusların çıkardıkları ses dalgaları bulundukları ortamda nesnelere ve diğer canlılara çarpar ve yansır. Yansıyan ses dalgaları yunusun alt çenesine gelir ve buradan iç kulağa iletilir. Yansıyan ses dalgaları iç kulaktan beyne iletilir. Beyin, gelen sinyalleri analiz ederek nesnenin ya da canlının boyutu, şekli, mesafesi ve hareketi hakkında bilgi edinmiş olur. Yunuslar ekolokasyon sayesinde karanlık ve bulanık sularda bile avlarını ve yönlerini kolaylıkla bulabilirler, tehlikelerden korunabilirler ve kendi aralarında bir sosyal etkileşim oluşturabilirler. Ekolokasyon gibi oldukça karmaşık ve sofistike bir biyolojik özellik evrim görüşü ile açıklanabilecek bir olay değildir. Böyle bir özellik ancak Dünya üzerindeki bütün dinamiklerin kontrol sahibi olan bir yaratıcı tarafından tasarlanmış olmalıdır. Yunuslar için hayati öneme sahip böyle karmaşık bir özellik ancak bilinçli bir planla ortaya çıkmış olabilir. Bu özellik, biyolojik organizasyon ve fonksiyon açısından büyük bir düzen ve amaçlılık göstermektedir.

Dünya üzerinde farklı tuzluluk seviyelerinde yaşayan çok sayıda yunus bulunur. Genel itibarıyla bütün yunuslar ultrasonik sesler çıkararak ekolokasyon yapma özelliğiyle yaratılmışlardır. Ancak bulunduğu ekosistemin şartlarına göre farklı adaptasyonlar gösterebilir. Örneğin derin denizlerde yaşayan yassı yunus (*Pseudorca crassidens*) diğer türlere göre daha yüksek basınç altında bile etkili bir ekolokasyon yapabilme özelliğine sahiptir, şişe burunlu yunus (*Tursiops truncatus*) hem yüksek frekanslı klikler hem de geniş bantlı sesler üretebilir, Amazon nehri yunusu (*Inia geoffrensis*) tatlı sularda yaşar ve bulanık ortamlarda bile ekolokasyon yapabilir. Yine bulundukları ekosistemin farklılığına göre yunuslar farklı frekanslarda ses dalgaları üretebilir,

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Yunuslarda Ekolokasyon" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Gediz Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Kütahya, Türkiye, E-Posta: mustafa.kavasoglu@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4136-6397

3 Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye, E-Posta: kazim.uyisal@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6399-6616

bazı türler daha detaylı bir tarama kullanırken bazı türler daha genel taramalar yapabilir. Farklı türlerdeki farklı şekillerde gerçekleşen ekolokasyon olayı bu türlerin bütün ihtiyaçlarını bilen ve bulunduğu ortama göre farklı özellikler bahşeden bir Yaratıcının varlığı ile açıklanabilir.

Anahtar Kelimeler: Ekolokasyon, Yunus, Evrim, Yaratılış.

ABSTRACT

Echolocation is a sonar (Sound Navigation and Ranging) method that allows animals to use sound waves to determine the location, size and distance of objects in their environment. Dolphins, being aquatic mammals, use echolocation for purposes such as hunting, navigation and communication.

Dolphins produce short and intense sound waves called clicks for echolocation. These sounds usually originate from a fatty tissue organ called a melon on their nose. The frequency of the clicks produced by dolphins is usually between 40 kHz and 150 kHz. This is well above the range of human hearing. The sound waves produced by dolphins hit and reflect off objects and other living things in their environment. The reflected sound waves reach the dolphin's lower jaw and are transmitted to the inner ear from there. The reflected sound waves are transmitted from the inner ear to the brain. The brain analyzes the incoming signals and obtains information about the size, shape, distance and movement of the object or living thing. Thanks to echolocation, dolphins can easily find their prey and direction even in dark and murky waters, protect themselves from dangers and establish social interactions among themselves. A highly complex and sophisticated biological feature such as echolocation is not an event that can be explained by the view of evolution. Such a feature could only have been designed by a creator who has control over all dynamics on Earth. Such a complex feature, so vital to dolphins, could only have emerged through conscious planning. This feature demonstrates great order and purpose in terms of biological organization and function.

*There are many dolphins living in different salinity levels in the world. In general, all dolphins were created with the ability to echolocate by producing ultrasonic sounds. However, they may show different adaptations depending on the conditions of the ecosystem they are in. For example, the flathead dolphin (*Pseudorca crassidens*) living in the deep sea has the ability to echolocate effectively even under higher pressure than other species, the bottlenose dolphin (*Tursiops truncatus*) can produce both high-frequency clicks and broad-band sounds, the Amazon River dolphin (*Inia geoffrensis*) lives in fresh water and can echolocate even in murky environments. Again, dolphins can produce sound waves at different frequencies depending on the differences in the ecosystem they are in. Some species use more detailed scanning while others can perform more general scanning. The echolocation event that occurs in different ways in different species can be explained by the existence of a Creator who knows all the needs of these species and grants them different features according to the environment they are in.*

Keywords: Echolocation, Dolphin, Evolution, Creation.

1. Giriş

Yunuslar, balinalar takımının (*Cetacea*) dişli balinalar alt takımının (*Odontoceti*) yunusgiller (*Delphinidae*) familyasına mensup memeli canlılardır. Ayrıca, *Platanistoidea* üst familyasına ait nehir yunusları da bulunmaktadır. Buradan her yunusun aslında bir balina olduğu sonucuna ulaşılabilir. Hatta diğer türlere göre daha büyük vücut oranına sahip bazı yunuslar; katil balina (*Orcinus orca*), elektra balinası (*Pepanoccephala electra*), yalancı katil balina (*Pseudorca crassidens*) olarak isimlendirilmiştir. Tüm Dünya denizlerinde ve bazı tatlı sularda yaşayabilen yunuslar daha çok kıta levhalarının sığ kısımlarını tercih eder. Etobur özelliğe sahip yunuslar genellikle daha küçük balıklarla ve karides, kalamar gibi canlılarla beslenir. Türden türe değişmekle birlikte 25 ila 35 yıl civarında yaşar. Oldukça organize yaşayan yunusların davranış kalıpları bilim insanlarının hep merakını çekmiştir.

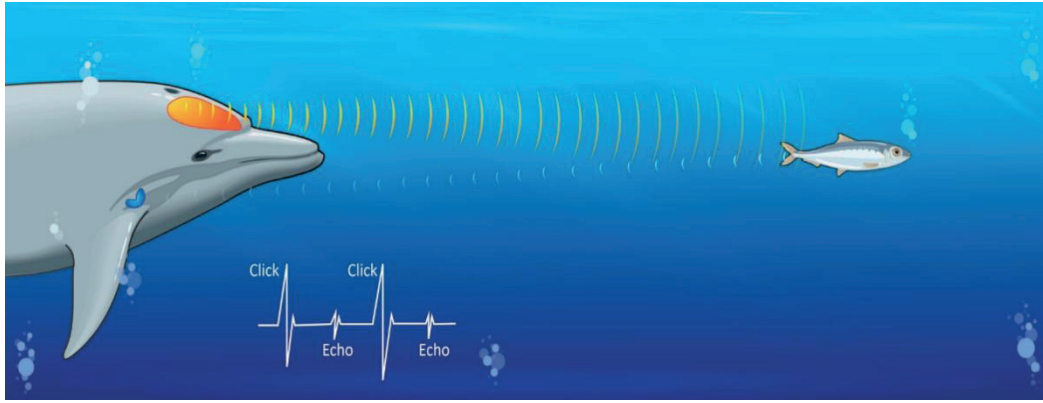
Ekolokasyon, canlıların ses dalgaları kullanarak etraflarındaki nesnelerin yerlerini, uzaklıklarını ve şekillerini anlamalarına yarayan bir biyosonar sistemidir. Canlılar ekolokasyonu avlanma, yön bulma, menzil belirleme, navigasyon ve iletişim gibi amaçlarla kullanır. Dünya üzerinde yarasalar ve yunuslar ekolokasyon olayını en yaygın kullanan canlılardır. Biyosonar olarak da adlandırılabilen ekolokasyon olayında yunuslar çok farklı frekanslarda sesler çıkarır; bu sesler bulunulan ortamda yayılır ve çevredeki nesnelere çarparak geri yansır. Yankılanan bu ses dalgaları yunusun kulağından girerek beyne ulaşır ve burada anlamlandırılır. Bu sayede yunus çevresindeki nesnelerin şeklini, uzaklığını, avının mesafesini ya da gideceği yönü tayin edebilir. Ekolokasyonun saniyeler gibi çok kısa sürelerle meydana gelmesi hayret uyandıran bir durumdur.

Bu çalışmada sucul memeli canlılardan yunuslarda ekolokasyon olayı incelenmiştir. Yunuslarda ekolokasyonun ne şekilde gerçekleştiği, süreçleri, etki eden mekanizmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Yunuslarda Ekolokasyon

Yunuslar, sempatik görünüşleri ve yüksek iletişim becerileri ile insanların ilgisini çeken canlılardır. Hatta öyle ki bazı psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde terapi amaçlı bile kullanılmaktadır. Yunusların avlanma stratejisi ve yüksek iletişim becerileriyle yaratılması onların bilim insanları tarafından hep dikkatini çekmiştir. İlk kez 1950'li yıllarda yunusların ekolokasyon olarak adlandırılan biyosonar sistemini kullandığından şüphelenilmiştir. Daha sonra yapılan bir deneyde bir Atlantik şişe burunlu yunusun (*Tursiops truncatus*) gözleri kapatılarak yüzmeye bırakıldığında yüzebildiği, bazı engellerden kaçınabildiği ve yerleştirilen engellerde ultrasonik ses dalgalarının varlığı tespit edilmiştir. Böylelikle yunuslarda ekolokasyon görüldüğü kesinleşmiştir (Norris, 1968; Au, 2009).

Ekolokasyon, bir organizmanın kendi vücudunda üretilen ses dalgalarını yayarak, bu dalgaların çevredeki nesnelere çarpıp geri dönmesi sonucunda yansıyan seslerden elde edilen bilgiyi işleyerek çevresel algılar oluşturmaya izin veren bir biyosonar mekanizmasıdır (Au, 1993). Yunuslarda ekolokasyonun nasıl gerçekleştiği merak konusu olmuştur ve bu konuyla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yunuslarda ekolokasyon birkaç basamakta incelenebilir: 1) Ses oluşumu, 2) Ses dalgalarının iletimi, 3) Yankının algılanması ve beyinde işleme (Şekil 1).

Şekil 1. Yunus ekolokasyonu (Görselin alındığı adres: <https://variegatedviews.artstation.com/projects/49N2II> 20.12.2024).

2.1. Ses Oluşumu

Yunusların baş bölgesinde bulunan ses oluşumu sağlayacak özel dudaklar, hava keseleri ve “melon” adı verilen yağ doku gibi yapılar yunusların ekolokasyon yapabilmesini sağlayan özel tasarımlardır. Yapılan bir çalışmada yunusların ses oluşumunu sağlayan yapının maymun dudak – dorsal bursa (monkey lips-dorsal bursae) olduğu keşfedilmiştir (Cranford, 2000). Fonik dudaklar olarak da anılan bu kısım yunusun burun boşlukları içerisinde yer alır. Burada bulunan kaslar bu dudakları dorsal bursa ile sıkıca kenetleyerek güçlü bir mühür oluşturur ve böylelikle burun deliklerindeki havadan ayrılmış olur. Burun deliklerinden gelen hava buradaki mühürü kırmaya yetecek frekansta olursa bu dudaklar bir anlığına açılır ve ardından tekrar sıkıca kapanır. Bu durum ses üretimi ile sonuçlanmış olur. Bu noktadan sonra ekolokasyonun maksimum verimle gerçekleşebilmesi için oluşan ses dalgaları melon dokusundan geçer. Melon dokusu ses dalgalarının doğrudan hedefe gidebilmesinde odaklamayı sağlamak için tasarlanmıştır (Au, 2009).

Yunusların çıkardığı seslerin frekansı çeşitlilik gösterir. Yunuslarda genellikle üç kategoride incelenebilecek sesler görülür. Bunlar; klikler, patlama darbeleri olarak çevrilebilen sesler ve düdükler olarak adlandırılabilir. Bunlardan patlama darbeleri ve düdükler daha çok iletişim amaçlı kullanılırken klikler ise yön bulma ve avlanmaya hizmet eden ekolokasyon amacıyla kullanılır (Au, 1993; Herman ve Tavalga, 1980; Janik, 2009; Martin vd., 2024; Miller vd., 1995). Yunusların çoğu 10 kHz - 200 kHz frekanslar arasında kısa süreli (10 – 100 µs) geniş bantlı klikler üretebilirken bazı yunus türleri tepe frekansı 140 kHz'i bulan ancak genellikle 10 – 20 kHz frekanslarda olan dar bantlı uzun süreli (50 – 175 µs) sesler üretebilir (Au, 1997; Fenton vd., 2014; Madsen vd., 2005). Bununla birlikte aynı tür bir yunus farklı frekanslarda da ses yayabilir. Yunusun fonik dudaklarının etrafındaki kas dokusunun gerginliği oluşturulan ses dalgasının frekansını değiştirir. Kaslar ne kadar gerginse sesin frekansı yüksek olur. Yunusların çıkardıkları bu seslerin farklı frekanslara sahip olması onların yaşadığı

habitatlardaki ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Yunusların ekolojasyon amacıyla çıkardıkları seslerin birbiri ardına gelmesi de “tren” şeklinde adlandırılır. Yunus, ekolojasyonu hangi amaçla gerçekleştiriyorsa (avlanma, yön bulma gibi) buna göre uygun sıklıkta klikler yayar. İki tıklama arası mikro saniyelerle ölçülecek aralıklarla, oldukça kontrollü bir şekilde gerçekleştirilir (Doh vd., 2018).

Yunuslarda ekolojasyonu örnekle açıklayacak olursak; şişe burunlu yunus (*Tursiops truncatus*) 100 m’den fazla mesafeden su dolu 7,6 cm çapında bir çelik küreyi tespit etmiş; eşit büyüklükteki alüminyum kürelerin duvar kalınlıklarındaki 3 mm’lik farkı ayırt etmiş; bronz, cam ve paslanmaz çelikten oluşan hedefleri ve yankı gücünden bağımsız olarak küresel hedefleri silindirik hedeflerden ayırabilmiştir (Au, 2009). Ayrıca, avlanma amacıyla gerçekleştirdiği bir ekolojasyonda hedefinin yem olmadığını anladığında ekolojasyon kliklerini geveşettiği tespit edilmiştir (Doh vd., 2018). Şişe burunlu yunus (*Tursiops truncatus*) hem yüksek frekanslı klikler hem de geniş bantlı sesler üretebilen yunusların tipik türlerinden biridir. Yapılan çalışmalarda derin denizlerde yaşayan sahte katil balina olarak adlandırılan yassı yunus *Pseudorca crassidens* için gözleri kapalı işitme yeteneğinin şişe burunlu yunus *Tursiops truncatus* ve beluga olarak bilinen *Delphinapterus leucas*’dan daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Thomas ve Turl, 1990). *Pseudorca crassidens* derin sularda yaşamak üzere yaratılan bir tür olduğu için diğer türlere göre daha yüksek basınç altında bile etkili bir ekolojasyon yapabilme özelliğine sahiptir. Yine tatlı su yunuslarından Amazon nehri yunusu (*Inia geoffrensis*) tatlı sularda yaşar ve bulanık ortamlarda bile ekolojasyon yapabilir. Buradan, farklı tür yunusların yaşadıkları habitatlara bağlı olarak farklı frekanslarda ses oluşturacak şekilde tasarlandıkları anlaşılır. Ekolojasyon olayındaki farklılıklar bu türlerin bütün ihtiyaçlarını bilen ve bulunduğu ortama göre farklı özellikler bahşeden ilahi bir tasarımcının varlığını gösterir.

2.2. Sesin Dalgalarının İletimi

Ekolojasyon olayında sesin oluşumu ve yankının beyinde anlamlandırılması çok önemlidir. En az bu olaylar kadar önemli olan bir diğer husus da ses dalgalarının su ortamında yayılmasıdır. Ses dalgalarının su ortamında iletilmesinde ilk görev melon dokuya verilmiştir. Melon dokusu sesin toplanarak bir odak halinde yayılmasında görevlidir. Ardından su ortamına geçen ses burada dalgalar halinde yayılır. Su ortamı havadan daha yoğun olduğu için ses dalgaları suda iyi yayılır. 1kHz’lik bir ses frekansı suda 0,04 dB/km kaybederken, havada 4 dB/km kaybeder. Bu durum, yunusların suda geniş bir aktif bölgeye sahip olmalarını sağlar. Örneğin şişe burunlu yunusun yaklaşık 25 km aktif alana sahip olduğu bildirilmiştir (Janik, 2006). Şişe burunlu yunuslar, ekolojasyon konusunda en çok araştırmaya sahip olan türlerden biridir. Bu türler, sadece kendi sesleri değil, yakındaki bireylerin çıkardıkları seslerin yankılarını da algılayıp buna göre davranış sergileyebilir (Xitco ve Roitblat, 1996). Aynı zamanda çıkardıkları ses dalgalarının türüne göre iletişim ya da avlanma davranışları arasında ayırım yapabilecek şekilde yaratılmışlardır. Sucul ortam aynı zamanda deniz memelilerinin birbirlerini tanımada da türlere yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bir anne ile yavrusu ayrıldığında ya da bir yunus grubundan ayrı kaldığında imza sesleri çıkarabilecek şekilde adaptasyonlar geliştirir (Janik ve Slater, 1998). Su ortamında ses dalgalarının iyi iletimi bu canlıların birbirlerini tanımada ve bulmalarında büyük rol oynar.

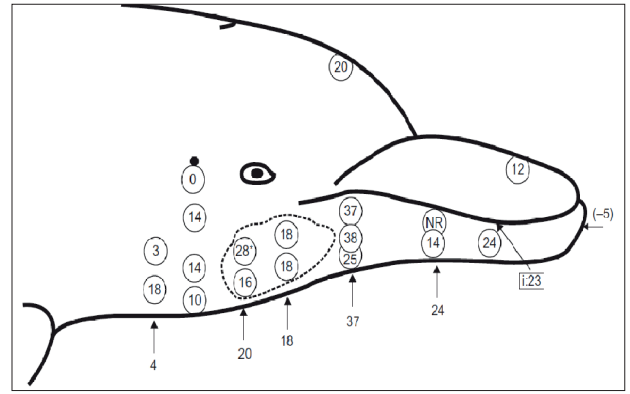
Amazon Nehri yunusu (*Inia geoffrensis*) gibi habitatı tatlı sular olan yunuslar da vardır. Bu yunuslar denizlerde yaşayan akrabalarına göre daha sığ ve karmaşık ortamlarda yaşar. Tatlı su ortamında bulunan ağaçlar ve bitki örtüsü onların hareketlerini ve ekolojasyon kabiliyetlerini oldukça sınırlar. Buna rağmen Amazon Nehri yunusu daha yüksek frekanslı ancak daha kısa mesafelerde ses dalgaları oluşturacak şekilde tasarlanmıştır (Ladegaard vd., 2015).

2.3. Yankının algılanması ve beyinde işleme

Yunuslarda kulak kepçesi bulunmaz. Ekolojasyon gibi yaratılış harikası bir olayı gerçekleştiren bir canlıda ses dalgalarını almak için sesi belli bir noktada toplamaya yarayan kulak kepçelerinin olmaması ile birlikte sesi mükemmel algılaması oldukça hikmetli bir tasarımdır. Çünkü kulak kepçesinin olması sürtünmeyi artırır ve yüzme engel oluşturur.

Önce yapılan çalışmalarda ses dalgalarının yunusun işitme sistemine mandibulanın arka kısmından girdiğini ve yağ dolu bir kanal aracılığıyla orta ve iç kulaktan, kulak kemikleriyle beyne aktarıldığı bildirilmiştir (Norris, 1968; Au, 2009’dan). Daha sonraları eğitilmiş şişe burunlu yunuslarla yapılan çalışmalarda ses dalgalarının en çok yunusun alt çenesine pan kemiğinden girdiği tespit edilmiştir (Møhl vd., 1999; Au, 2009’dan). Şekil 2’de bir yunusun ses yankılarını alan bölgelerin etkinlikleri gösterilmektedir.

Bir yunusun işitme hassasiyeti ilk kez 1967 yılında şişe burunlu yunusla ölçülmüş ve işitme üst sınırı 150 kHz civarında olduğu tespit edilmiştir. Daha sonraları liman yunusu (*Phocoena phocoena*), Amazon Nehri yunusu (*Inia geoffrensis*), beluga balinası (*Delphinapterus leucas*), sahte katil balina (*Pseudorca crassidens*), Çin nehir yunusu (*Lipotes vexillifer*), Risso yunusu (*Grampus griseus*), haliç yunusu (*Sotalia fluviatilis*) ve katil balina (*Orcinus orca*) ile de çalışmalar yapılmış ve benzer “ses basınç-frekans” odyogramları elde edilmiştir. Aynı zamanda katil balina gibi oldukça iri bir türde vücut büyüklüğü ile orantılı olarak işitme hassasiyetinin küçük türlere göre az olması beklenirken 120 kHz gibi görece yüksek bir işitme hassasiyeti tespit edilmiştir (Au, 2009).

Şekil 2. Yunusun ses dalgalarını işitme hassasiyeti (Numaralar ne kadar büyükse işitme o kadar hassastır). (Mphl vd., 1999; Au, 2009’dan alınmıştır).

Yunus beyni görece büyük yapısıyla ve özelleşmiş organları ile ekolokasyon için uygun yaratılmıştır. Yunus beyninin büyük yapısında ekolokasyon olayını gerçekleştiriyor olmasının payının olduğu düşünülebilir. Yunus beyninde ekolokasyonun algılanmasında temporal lob, orta beyin ve işitsel korteks görevlidir. Ses dalgaları kulaktan geçtikten sonra önce temporal loba gelir. Bu lob, yankıların hassas bir şekilde analizinden sorumludur. Yunusların geniş bir frekans aralığında ses işleyebilmesi temporal lob sayesinde gerçekleşir. Ardından yankı inferior kollikulus olarak adlandırılan orta beyne gelir. Burada dalgaların zamanlama ve frekansına bağlı olarak nesnelerin mesafesi, büyüklüğü ve içeriği gibi bilgiler oluşturulur. Son olarak işitsel kortekse gelen dalgalar burada yankıların şekil, hız, hareket ve doku gibi çok daha hassas bilgilerini işler ve adeta yunusun görüş açısının bir fotoğrafı böylece beyinde resmedilmiş olur (Oelschläger, 2008). Yunuslar işitsel korteksleri oldukça üstün özellikte yaratılmıştır. Bu özellik onların çevrelerini algılamalarında muhteşem bir performans göstermelerini sağlar.

Yapılan bir çalışma yunusların ekolokasyon gerçekleştirirken oldukça detaylı bir analiz yaptırılıyor olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmaya göre yem dışında bazı nesneler gösterilen şişe burunlu yunusların bu nesnelerin yem olmadıklarını anladıklarında bile nesnelere dokunduklarını ve nesneleri tanımaya çalıştıklarını ortaya koymuştur (Doh vd., 2018). Buradan yunusların, sadece göremedikleri nesneleri değil; gördükleri ve yakınında olan nesnelerin mahiyetini de anlamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Adeta yunuslar çevrelerindeki nesnelerin üç boyutlu modellerini beyinlerinde oluşturmaya çalışmaktadır. Bu durumu destekleyen bir diğer enteresan hadise ise yunusların avlarını yakaladıktan kısa bir süre içinde zafer çığıllı olarak adlandırılacak farklı bir ses çıkardıklarını göstermektedir (Ridgway vd., 2015; Dibble vd., 2016).

Bir yunus türü olan başka bir yunusun ekolokasyon kliklerini duyup algılayabilir. Hatta aynı tür yunuslar avlanma esnasında bu özelliği kullanıp organize hareket edebilirler. Sürücü – bariyer modellemesi ile bir yunus ekolokasyonu kullanarak avlarını belli bir yöne yönlendirirken takım arkadaşları bariyer görevi görerek avlarının hareketini kısıtlar. Hareket şansı bulamayan av balıklar mecburen zıplama hareketi gerçekleştirir ve bu sayede yunuslar avlanabilir (Hamilton vd., 2022).

Sonuç olarak; böyle organize ve hikmetli bir davranış için ekolokasyon mekanizmasının kullanılması ilahi ilim ve kudretin açık delillerindendir. Yunuslara bahşedilen yaratılış harikası bu olay evrimsel süreçle kazanılmış olsaydı deniz ve kara memelilerinden ya da balıklardan da çok sayıda türün böyle bir evrim geçirmiş olması beklenirdi. Demek oluyor ki bu olay ilahi bir kudret tarafından yunuslara yerleştirilmiştir.

Yaşadığı habitat göz önüne alınarak ekolokasyon yapma özelliği gelişen ya da gerileyen hiçbir yunus türü yoktur. Dünya üzerinde yaşayan yunusların tamamı birtakım farklılıklar gösterse de benzer mantıkla ekolokasyon olayından yararlanmaktadır. Hâlbuki materyalist evrim felsefesi nazara alındığında geçiş formlarının olması beklenirdi. Ayrıca, milyonlarca yıldır ortak habitatları kullanan türlerden bir kısmının ekolokasyon yapıp bir kısmının yapmamasının evrimsel görüşle izahı yapılamaz.

İnsanoğlu yunus ekolokasyonu gibi bir biyosonar mekanizmasını denizaltılar, araştırma gemileri ve balıkçılıkta yaygın şekilde kullanmaktadır. İnsan zekâsı ile oluşturulmuş sonar sistemler yunus ve yarasaların biyosonar sistemlerinin hala çok gerisindedir. Yunuslar başta olmak üzere canlılardaki biyosonar sistemleri tesadüflere dayalı evrimsel süreçle kendiliğinden kazanılmış olmaz. Canlılardaki günümüzde bile mekanizmasını tam çözemediğimiz sonar sistemleri ancak ilahi bir irade, ilim ve kudretle var olabilir.

Kaynakça

- Au, W.W.L. (1993). The Sonar of Dolphins. Springer-Verlag, New York.
- Au, W.W.L., (1997). Echolocation in dolphins with a dolphin-bat comparison. *Bioacoustics* 8, 137–162.
- Au, W. W. L. (2009). Echolocation. In “Encyclopedia of Marine Mammals (Second Edition)” (William F. Perrin, Bernd Würsig, J.G.M. Thewissen), pp. 348-357. Academic Press.
- Cranford, T.W. (2000). In search of impulse sound sources in Odontocetes. In “Hearing by Whales and Dolphins”, (W.W.L. Au, A.N. Popper, and R.R. Fay, Eds), pp. 109–156. Springer-Verlag, New York.
- Doh, Y., Delfour, F., Augier, E., Glotin, H., Graff, C., Adam, O. (2018). Bottlenose dolphin (*Tursiops truncatus*) sonar slacks off before touching a non-alimentary target. *Behavioural Processes*. 157, 337 – 345.
- Dibble, D.S., Van Alstyne, K.R., Ridgway, S., (2016). Dolphins signal success by producing a victory squeal. *Int. J. Comp. Psychol.* 29 (1).
- Fenton, B.M., Jensen, F.H., Kalko, E.K., Tyack, P.L., (2014). Sonar signals of bats and toothed whales. In: Surlykke, A., Nachtigall, P., Fay, R., Popper, A. (Eds.), *Biosonar*. Springer, New York, pp. 11–59.
- Hamilton, R. A., Gazda, S. K., King, S. L., Starkhammar, J., Connor, R. C. (2022). Bottlenose dolphin communication during a role-specialized group foraging task. *Behavioural Processes*. 200; 104691.
- Herman, L.M., Tavolga, W.N., (1980). The communication systems of cetaceans. In: Herman, L.M. (Ed.), *Cetacean Behavior: Mechanisms and Functions*. Wiley & Sons Inc., New York, pp. 149–209.
- Janik V M & Slater P J B (1998). ‘Context-specific use suggests that bottlenose dolphin signature whistles are cohesion calls.’ *Animal Behaviour* 56, 829–838.
- Janik, V.M.. (2006). Communication in Marine Mammals. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. 646-654.
- Janik, V.M., (2009). Acoustic communication in delphinids. In: Naguib, M., Janik, V.M. (Eds.), *Advances in the Study of Behavior*. Academic Press, Burlington, pp. 123–157.
- Ladegaard M, Jensen FH, de Freitas M, Ferreira da Silva VM, Madsen PT. (2015). Amazon river dolphins (*Inia geoffrensis*) use a high-frequency short-range biosonar. *J Exp Biol*. Oct;218(Pt 19):3091-101.
- Madsen, P.T., Carder, D., Bedholm, K., Ridgway, S., (2005). Porpoise clicks from a sperm whale nose—convergent evolution of 130 kHz pulses in toothed whale sonars? *Bioacoustics* 15, 195–206.
- Martin, M. J., Ortiz, S. T., Wahlberg, M., Weir, C. R. (2024). Peale’s dolphins (*Lagenorhynchus australis*) are acoustic mergers between dolphins and porpoises. *Journal of Experimental Marine Biology and Ecology*. (572)151977.
- Miller, L.A., Pristed, J., Møhl, B., Surlykke, A., (1995). The click-sounds of narwhals (*Monodon monoceros*) in Inglefield Bay, Northwest Greenland. *Mar. Mamm. Sci.* 11, 491–502.
- Møhl, B., Au, W.W.L., Pawloski, J.L., and Nachtigall, P.E. (1999). Dolphin hearing: Relative sensitivity as a function of point of application of a contact sound source in the jaw and head region. *J. Acoust. Soc. Am.* 105, 3421–3424.
- Norris, K.S. (1968). The echolocation of marine mammals. In “The Biology of Marine Mammals”, (H.T. Andersen, Ed.), pp. 391–423. Academic Press, New York.
- Oelschläger, H. H. A. (2008). The dolphin brain—A challenge for synthetic neurobiology. *Brain Research Bulletin*. 75 (2-4), 450 – 459.
- Ridgway, S., Samuelson Dibble, D., van Alstyne, K., Price, D.A., (2015). On doing two things at once: dolphin brain and nose coordinate sonar clicks, buzzes and emotional squeals with social sounds during fish capture. *J. Exp. Biol.* 218, 3987–3995.
- Thomas, J.A., Turl, C.W. (1990). Echolocation Characteristics and Range Detection Threshold of a False Killer Whale (*Pseudorca Crassidens*). In: Thomas, J.A., Kastelein, R.A. (eds) *Sensory Abilities of Cetaceans*. NATO ASI Series, vol 196. Springer, Boston, MA.
- Xitco M J & Roitblat H L (1996). ‘Object recognition through eavesdropping: passive echolocation in bottlenose dolphins.’ *Animal Learning and Behavior* 24, 355–365.

ANATOMİK LOKALİZASYONLAR ÇERÇEVESİNDE YARATILIŞIN ZORUNLULUĞUNUN MATEMATİKSEL İSPATI¹

THE MATHEMATICAL PROOF OF THE NECESSITY OF CREATION WITHIN THE FRAMEWORK OF ANATOMICAL LOCALIZATIONS

Ömer KUTLU²

ÖZET

Matematiğin bir alt dalı olan “olasılık bilimi” Allah’ın varlığına işaret eden alanlardan bir tanesidir. Evrende her yerde örüntülenmiş kasti durumlar, yaşama elverişli koşullar, fayda gözetken gayeler, müthiş ekosistemlerin ortaya çıkma olasılığı bir Yaratıcıya işaret eder. Bu bağlamda insanın temel duyu organlarının anatomik olarak bulundukları yerlerde olma olasılığı ile ilgili basit bir matematiksel hesap ile tek bir Yaratıcının varlığına ulaşabiliriz. Kur’an-ı Kerim’de “(Biz insana) iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi?” (Beled, 90/8-9) buyurulmaktadır. Görünen göz alanı erişkin bir insanda yaklaşık 1,8 cm²’dir. Erişkin bir insanın ortalama vücut yüzey alanı yaklaşık 1,7 m²’dir. Tek bir gözün mevcut yerinde olma olasılığı şu şekilde hesaplanır: Olasılık=Göz alanı/ Vücut alanı= 1,8 cm²/ 17.000 cm². Olasılık= 0,000106 yani % 0,0106’dır. İki gözün aynı anda mevcut yerlerinde olma ihtimali ise İki gözün olma olasılığı= (% 0,0106) × (% 0,0106) =1,1236×10⁻⁶’dir.

Yukardaki işlemlerden görüldüğü üzere iki gözün anatomik olarak en uygun yer olan mevcut konumlarında olma olasılığı 2 boyutlu hesaba göre %0.0000011236’dır. Bir diğer ifade ile iki gözün karın, ayak, sırt, parmak ucu gibi yerlerde oluşmama ihtimali %0.0000011236’dır. Buna ek olarak 3 boyutlu olarak düşünenecek olursak, dilin ağız içinde denk gelme ihtimali, kulakların ayak tabanında olmayıp başımızda olma ihtimali ve diğer organların en uygun yerlerde olma ihtimalini katarsak %100 kesinlikle bir yaratıcının tasarımı ve icadı olduğumuzu anatomik ve matematiksel olarak görürüz.

Sonuç olarak; mevcut vücut düzeninin (gözlerin baş üstünde olup parmak uçlarında olmaması, beynin koruyuculuğu az olan karın bölgesinde yer almaması, dilin ayak altında olmaması, dudakların saçlardan çıkmaması, burnun bacak arasında yer almaması, kulağın sırtta yer almaması vb.) insan türünün yaşamını en ideal koşullarda sürdürmesini sağladığı fikri göz önüne alındığında anatomik düzenin sebebinin rastgele bir kargaşadan ziyade üstün bir yaratıcı tarafından tasarlandığı gerçeği matematiksel olarak açıkça görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Olasılık, Evrim, Yaratılış

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “Anatomik lokalizasyonlar çerçevesinde yaratılışın zorunluluğunun matematiksel ispatı” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Deri ve Zührevi Hastalıkları Anabilim Dalı, E-posta: omerkutlu22@gmail.com ORCID: 0000-0002-9665-015X

ABSTRACT

The science of probability, a branch of mathematics, is one of the fields that points to the existence of God. The deliberately patterned situations, life-sustaining conditions, benefit-seeking goals, and the emergence of magnificent ecosystems in our universe point to the Creator. In this context, with a simple mathematical calculation of the probability of human sensory organs being located where they are anatomically, we can reach the conclusion of the existence of a single Creator. In the Holy Qur'an it is stated that "Have We not given them two eyes, a tongue, and two lips" (Al-Balad, 90/ 8-9). The visible eye area in an adult human is approximately 1.8 cm². The average body surface area of an adult human is approximately 1.7 m². The probability of a single eye being in its current location is calculated as follows:

$$\text{Probability} = \text{Eye area} / \text{Body area} = 1.8 \text{ cm}^2 / 17,000 \text{ cm}^2.$$

$$\text{Probability} = 0.000106, \text{ which is } \%0.0106.$$

The probability of both eyes being in their current locations at the same time is:

$$\text{Probability of both eyes} = (0.0106\%) \times (\%0.0106) = 1.1236 \times 10^{-6}$$

As seen from the calculations above, the probability of both eyes being in their current anatomical positions, which are the most suitable places, according to the two-dimensional calculation is %0.0000011236. In other words, the probability of both eyes not forming in places like the abdomen, feet, back, or fingertips is %0.0000011236. Additionally, if considered in three dimensions, and include the probability of the tongue being positioned inside the mouth, the ears being on the head rather than the soles of the feet, and other organs being in their most suitable locations, we can anatomically and mathematically see with 100% certainty that we are the design and creation of a Creator.

In conclusion, considering the idea that the current body arrangement (such as the eyes being on the head rather than on the fingertips, the brain not being located in the less protected abdominal region, the tongue not being under the feet, the lips not emerging from the hair, the nose not being located between the legs, the ears not being on the back, etc.) ensures that the human species continues its life under the most ideal conditions, it is mathematically clear that the cause of this anatomical order is not due to random chaos but rather the design of a supreme creator.

Keywords: Probability, Evolution, Creation

1. Giriş

Allah'ın varlığının kanıtları, evrendeki varlıkların sayısı kadar çoktur. Bir imzaya bakıldığında, mevcut imza nasıl ki mürekkepten ziyade imzanın sahibine işaret ediyorsa, evrendeki her yerde görülen örüntüler, kasti durumlar, yaşama elverişli koşullar, faydayı gözetken gayeler ve müthiş ekosistemler de bir Yaratıcıya işaret etmektedir. Bu bağlamda insanın temel duyu organlarının anatomik olarak bulundukları yerlerde olma olasılığı ile ilgili basit bir matematiksel hesap ile tek bir Yaratıcının varlığına ulaşabiliriz.

2. Olasılık ve organların anatomik lokalizasyonları

(Biz insana) iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi? (Beled 8-9)

2.1. 2-boyutlu vücuda göre olasılık ve organların anatomik lokalizasyonları

Görünen göz alanı erişkin bir insanda yaklaşık 1,8 cm²'dir. Erişkin bir insanın ortalama vücut yüzey alanı yaklaşık 1,7 m²'dir.

Tek bir gözün mevcut yerinde olma olasılığı şu şekilde hesaplanır:

$$\text{Olasılık} = \text{Göz alanı} / \text{Vücut alanı} = 1,8 \text{ cm}^2 / 17.000 \text{ cm}^2$$

$$\text{Olasılık} = 0,000106 \text{ yani } \% 0,0106' \text{ dir.}$$

İki gözün aynı anda mevcut yerlerinde olma ihtimali ise

$$\text{İki gözün olma olasılığı} = (\% 0,0106) \times (\% 0,0106) = 1,1236 \times 10^{-6} \text{ dir.}$$

Yukardaki işlemlerden görüldüğü üzere iki gözün anatomik olarak en uygun yer olan mevcut konumlarında olma olasılığı 2 boyutlu hesaba göre %0.0000011236'dır. Bir diğer ifade ile iki gözün karın, ayak, sırt, parmak ucu gibi yerlerde oluşmama ihtimali %0.0000011236'dır.

2.2. 3-boyutlu vücuda göre olasılık ve organların anatomik lokalizasyonları

Erişkin bir insanda 70 kg ağırlıkta bir vücudun ve organların ortalama hacimleri Tablo 1’de görülmektedir.

Bölge	Hacim (cm ³)
Vücut	70.000
Göz	6,5
Dil	80
Dudak	3

Tablo 1. Vücudun, göz, dil ve dudağın erişkin bireydeki hacmi

Bu bağlamda göz küresinin ortalama hacmi erişkin bir insanda yaklaşık 6,5 cm³’tür. 70 kg erişkin bir insanın ortalama vücut hacmi ise 70.000 cm³’tür.

Tek bir gözün bu hesaba göre mevcut yerinde olma olasılığı şu şekilde hesaplanır:

$$\text{Olasılık} = \text{Göz alanı} / \text{Vücut alanı} = 6,5 \text{ cm}^3 / 70.000 \text{ cm}^3 = 0,000092857$$

Tek bir gözün saç arasında, ayak tabanında, parmak ucunda ve karın üstünde değil mevcut yerinde olma ihtimali yaklaşık 0,000092857’dir.

İki gözün mevcut yerlerinde bulunma ihtimali şu şekilde hesaplanır:

$$\text{Olasılık} = (\text{Tek gözün olasılığı})^2 = (0,000092857)^2 = 0,0000000086$$

Aynı şekilde dilin ve dudakların mevcut yerinde olma ihtimalini hesaplayalım:

$$\text{Dilin mevcut yerinde olma olasılığı} = \text{Dil alanı} / \text{Vücut alanı} = 80 \text{ cm}^3 / 70.000 \text{ cm}^3 = 0,001143$$

$$2 \text{ dudağın mevcut yerinde olma olasılığı} = (\text{Dudak alanı} / \text{Vücut alanı})^2 = 0,000000001836$$

Bu organların hepsinin mevcut yerlerinde aynı anda bulunma ihtimali ise şu şekilde hesaplanabilir:

2 göz, 1 dil ve 2 dudağın mevcut yerlerinde olma olasılığı = 2 Gözün olasılığı x 1 Dilin olasılığı x 2 Dudağın olasılığı

$$2 \text{ Gözün, 1 Dilin ve 2 Dudağın mevcut yerlerinde olma olasılığı} = 0,0000000086 \times 0,001143 \times 0,000000001836 = 0,000000000000000000001806$$

Bu hesaplamalar sadece göz, dil ve dudak gibi çok sınırlı örneklerle yapılmıştır. Ancak bütün beynin koruyucu kafatası içinde yer alması, kalbin göğüs kafesinde korunması, akciğerlerin nefes alıp verme için ideal bir pozisyonda olması gibi vücuttaki tüm organların anatomik konumlarını düşününce, bir Yaratıcının tasarımı ve icadı olduğumuz nerdeyse %100 bir kesinlikle ortaya çıkacaktır. Evet, organların bu yerlerde bulunması, insan yaşamının en uygun koşullarda sürmesini sağlamaktadır. Bu yerleşimlerin rastgele bir karmaşadan ziyade bilinçli bir tasarımla meydana geldiği, matematiksel olarak açık bir şekilde görülmektedir.

3. Sonuç

Gözlerin baş üstünde olup parmak uçlarında bulunmaması, beynin korunaksız olan karın bölgesinde değil kafatası içinde yer alması, dilin ayak altında değil ağzın içinde bulunması ve dudakların saçlar arasında çıkmaması, burnun bacak arasında yer almaması ve kulağın sırtta yer almaması gibi durumlar anatomik düzenin üstün bir akıl tarafından tasarlandığı gerçeğini açıkça göstermektedir. Matematiksel hesaplamalarla desteklenen bu düşünce, insan bedeninin rastlantısal bir düzen yerine bilinçli bir yaratılışın ürünü olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Juliszewski T, Kadłuczka F, Kiełbasa P. Determining eyeball surface area directly exposed to the effects of external factors. *Int J Occup Saf Ergon*. 2016;22(2):279-82.
- Liégeois F, Albert A, Limme M. Comparison between tongue volume from magnetic resonance images and tongue area from profile cephalograms. *Eur J Orthod*. 2010 Aug;32(4):381-6.
- Sawyer, A. R., See, M., & Nduka, C. (2009). 3D stereophotogrammetry quantitative lip analysis. *Aesthetic Plastic Surgery*, 33(4), 497–504.
- Bekerman I, Gottlieb P, Vaiman M. Variations in eyeball diameters of the healthy adults. *J Ophthalmol*. 2014;2014:503645.
- Shuter B, Aslani A. Body surface area: Du Bois and Du Bois revisited. *Eur J Appl Physiol*. 2000 Jun;82(3):250-4

ATEİZMİN İLKELERİ¹

PRINCIPLES OF ATHEISM

Ahmet Kavlak²

ÖZET

Her iddia, o iddiayı desteklediği düşünülen bazı ilkelere ve ön bilgilere istinat eder. Bu ilkeler ya mantık ilkeleri ya da önceden doğruluğu tespit edilmiş, tekrarlanabilen, tekrarlanma durumunda sonuçları değişmeyen bilimsel önermelerdir.

Tekrarlanma durumunda değişmezliği tespit edilmiş ilkelere dayanan bilimsel akıl yürütmeler, tündengelim türünden akıl yürütmelerdir. Tündengelim ilk önermesini elde etmek için tek teklerden hareketle, onlardaki değişmezlikleri tespit eden akıl yürütme tipi ise tümevarımsal akıl yürütme tipidir.

Bu iki akıl yürütme tipi kolay anlaşılır ve uygulanabilir olduğu için bilimde metot olarak kullanılmaya devam etmektedir. Ancak bilimsel olduğu tekrarlanma durumunda tespit edilemeyen önermelerin, tespit edilenlere oranının kat kat fazla olduğu bir vakıadır. Hem deneylenemeyen grupta bulunup hem de hakkında bilimsellik iddiasında olan önerme tiplerinin ideolojik kullanıma açık olması nedeniyle, bu tip önerme tiplerinin tesadüf kavramı ile öne sürüldüğünü görmekteyiz.

Deneylenemeyen alana ait önerme tiplerinin bilimsellik iddiasıyla öne sürülmesi, bu alanın doğruluğunun tespitinde doğru düşünme kurallarının kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü alan, mahiyeti itibarıyla bu deneylenemeyen alana ait olduğu için, zihin manüplasyonuna açık kalmaktadır. Bu alanda doğru olanların tespiti için doğru düşünme kuralları zorunlu olduğu gibi, öncelikle ileri sürülen ve bilimsel alt yapısı deneylenmeye dayanmayan iddiaların türlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Atomların mahiyeti ve ona bağlanan sonuçlar, canlının mahiyeti ve varlığının bağlandığı ilkeler, hareket ve hareketin türlerinin varlığına neden gösterilen ilkelerin mahiyeti, canlıların çoğalması ve çoğalmaya neden olarak gösterilen ilkelerin mahiyeti, canlıların büyümesi ve büyümenin varlığına neden olarak gösterilen ilkeler, canlının kimyasal yapısının sürekli yenilenmesi ve yenilenmeye neden olarak gösterilen ilkeler, insan ve hayvan türünde mevcut olan haz ve acı yaşantısının varlığı ve bu varlığa neden olarak gösterilen ilkeler, canlının organize birliği ve bu birliğe neden olarak gösterilen ilkeler, düşünmenin varlığı ve bu varlığa neden olarak gösterilen ilkeler...

1 Bu çalışma 24-26 Ekim tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen “Bilimlerin Işığında Yaratılış Kongresi”nde sunulan “Ateizmin İlkeleri” isimli çalışmadan türetilmiştir.

2 Doç. Dr. Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık Anabilim Dalı Başkanı, Iğdır, Türkiye E-Posta: ahmetkavlak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4419-9440

Tüm bu deneylenmeye kapalı olan ilkelerin ideolojilere göre yorumlanması ile yapılan hataların ilke olarak tespiti bu çalışmanın konusudur. Bu çalışmada bilimsellik iddiası ile ileri sürülen önermelerin türleri ve çelişkileri doğru düşünme ilkeleri ile örneklenerek gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yokluk, ezeliyet, amaç, düşünme, ihtimal

ABSTRACT

Every claim relies on some principles and preliminary information that are thought to support that claim. These principles are either logical principles or scientific propositions that have been previously determined to be true, can be repeated, and whose results do not change if repeated.

Scientific reasoning based on principles whose invariability has been determined in case of repetition is deductive reasoning. The type of reasoning that determines the invariances in them by starting from the individual ones in order to obtain the first proposition of deduction is inductive reasoning.

These two types of reasoning continue to be used as methods in science, because they are easily understood and applicable. However, it is a fact that the ratio of scientific propositions that cannot be determined when repeated to those that can be determined is many times higher. We see that these types of propositions, which are both in the untestable group and claim to be scientific, are open to ideological use, are put forward with the concept of coincidence.

The fact that proposition types belonging to an untestable field are put forward with the claim of being scientific requires the use of correct thinking rules in determining the accuracy of this field. Because the field inherently belongs to this untestable field, it remains open to mind manipulation. Just as correct thinking rules are essential to determine what is true in this field, it is necessary to first determine the types of claims that are put forward and whose scientific basis is not based on experimentation.

The nature of atoms and the results attached to them, the nature of living things and the principles to which their existence is connected, the nature of the principles that are shown to cause the existence of movement and types of movement, the growth of living things and the nature of the principles that are shown to cause the existence of growth, the constant renewal of the chemical structure of living things and the principles shown to cause regeneration, the existence of the pleasure and pain experience in human and animal species and the principles shown to cause this existence, the organized unity of living beings and the principles shown to cause this unity, the existence of thinking and the principles shown to cause this existence...

The subject of this study is to identify the mistakes made by interpreting all these principles, which are not subject to experimentation, according to ideologies. In this study, the types and contradictions of propositions put forward with the claim of being scientific will be illustrated by examples with the principles of correct thinking.

Keywords: Nothingness, eternity, purpose, thought, possibility

1. Giriş:

Bu çalışmada bilimsellik iddiası ile ileri sürülen önermelerin türleri ve çelişkileri doğru düşünme ilkeleri ile örneklenerek gösterilecektir.

2. İlke: “Yokluk ispat edilebilir”

Mantıkça, bir şey hem var hem yok olamaz. Ya vardır ya da yoktur. Bu iki ilke çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı ilkesidir. Bu iki ilkeye göre bir şeyin varlığı ve yokluğu bir araya gelemez (Kavlak, 2019, 442-458). Bu durumda varlığa dair tek delil bulunsa, o delil çürümeden o şeyin varlığı inkâr edilemez. Eğer delil bürhan cinsinden ise yani sadece zihne değil, zihin ve kâinatın ittifakından elde edilmiş delil ise o şeyin varlığı artık tartışılmaz demektir.

Yokluğun ispatı ise, eğer konu, hususi bir bölgede bir nesnenin yokluğunu ispatlamakla sınırlı ise (yani tikel ise) bu geçerlidir. “Bu sınıfta kedi yok” denilebilir. Fakat mesele tümel ise yani tüm mekânlara ve zamanlara bakıyor ise bunun ispatı mümkün değildir. “Uzayda hayat yoktur” önermesi hiçbir zaman ispatlanamayacağından geçersizdir.

Yokluğun ispat edilemeyeceği hükmü hukukun da asli kurallarından biridir. Hz. Peygamber, “delil getirmek davacıya, yemin etmek ise davalıya düşer” buyurmuştur. Mecellede de “beyyine, müddei üzerine, yemin münkir üzerinedir” maddesiyle geçer. Modern hukukta “kişi suçu ispatlanana kadar suçsuzdur” hükmü yer alır. Bütün bu önermelerin ortak noktası; masumiyet yani suçsuzluk, suçun olmaması anlamına geldiğinden, olmayan bir şey de ispatlanamayacağından, ancak suç yani var olduğu iddia edilen fiilin iddiacısı ispatla yükümlüdür. Hiç kimse masumiyetini ispatla yükümlü değildir.

Pratikteki durumundan da anlaşılabilirliği gibi, hususi bir yere bakmayan “yokluğun ispat edilemeyeceği” hükmü evrensel bir hükümdür.

3. İlke: “Madde ezeldir, varlık maddeden ibarettir” (Russell, 1927, 137)

Ateizm bir yaratıcıyı kabul etmediği için bil mecburiye maddenin ezeliyetine hükmetmek zorundadır. Eski felsefede tanrı var kabul edilse de Aristoteles’de olduğu gibi, gücü sınırlı kabul edildiği için hem tanrı hem de potansiyel halde madde ezeli kabul edilmiştir. Fakat Aristoteles, maddenin hareketten ayrılamaması ve hareketin de ezeli olamaması nedeniyle maddeyi ikiye ayırıp “hyle/heyula” ismiyle bir formsuz madde yani değişmeye ve harekete ihtiyacı olmayan madde artı bir de form kabul ederek (Aristoteles, 2024, 123), yani bizim duyularımıza görünür olan tarafını kabul ederek, ezeliyet problemini çözmeye çalışmıştı. Fakat o dönemlerde atomlar bilinmediği için, hareketin sadece yıldızlarla ay ve güneşle, gördüklerimizle sınırlı olduğu düşünülüyordu. Şu geldiğimiz seviyede milimetresine katrilyonlar atomun düştüğü maddedeki hareketin varlığı tasavvurun çok üzerinde olduğu ortaya çıkmasıyla maddenin hareketsiz var olmadığı ve var olamayacağı ortaya çıkmıştır. Fizikte big-bang teorisinin ileri sürülmesini zorlayan sebep, harekete bir başlangıç bulunması mecburiyeti, hareketin ezeli olamayacağı hakikatidir.

Hem yaratıcıyı kabul etmemek hem de maddeye ezeliyet verme fikrinin ayrılmaz bir parçası, varlığın maddeden ibaret olduğu düşüncesidir. Bu tanıma göre, madde beş duyunun görme alanı içerisinde bulunanlardan ibarettir.

Bu tanımlamalara göre, maddeden ibaret her türlü varlıklardaki teşekkül, ancak maddi sebeplerden ileri gelebilir. Maddenin tesiri ise iltimas ile yani doğrudan dokunmak iledir. Bu durumda, ateizmin bu ön kabulleri ile varlıkları değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, aynı anda sayısız yerde teşekkül eden birbirine benzeyen canlıların, yaprakların, organların, bu benzeyişlerinin gerçekleşmesini sağlama nedenini, maddenin vasıflarının dışına çıkılmadan açıklanması gerekmektedir. Ancak sadece iltimas ile tesir edebilen maddenin, varlıkların aynı anda içyapılarının benzeşmesini sağlamakla mümkün olan bu görünen durumu gerçekleştirmesi, maddenin ateizmdeki tek varlık olma tanımıyla tümüyle çelişkilidir. Çünkü zaman ve mekânda kayıtlı olan maddenin, bir canlının içini dokunmadan şekillendirmesi mümkün olmadığı gibi, aynı anda dünyanın sayısız yerinde teşekkül eden mesela arıların veya yaprakların aynı tarz ve aynı şekilde inşa edilmelerini açıklamaz. Bu aynı tarz ve aynı şekilde inşa edilmelerini sağlayan nedenin maddi olması durumunda, aynı anda sonsuz yerde bulunması gerekir ki bu da ateizmin varlığı maddeden ibaret gören görüşüne tümüyle zıttır.

Bir ağaçta tüm yaprakların aynı anda, aynı şekilde ve aynı tarzda imal edilmelerini gerçekleştiren nedeni var kılan müessirin, ateizmin tanımladığı maddenin hiçbir tanımıyla ilgisi yoktur. Ya maddeyi teşkil eden atomların her şeyi görerek, bilerek adım attıklarını iddia etmek ya da maddi varlıkları sevk eden zaman ve mekânla sınırlı olmayan bir varlığa intikal etmek mecburiyeti vardır.

Ne yıldızları gezegenleri hareket ettiren müessirin ne de atomların zerratını çeviren müessirin maddi olduğuna ilişkin bir alametten söz edilebilir.

4. İlke: “Amaç diye bir şey yoktur” (Sartre, 2007, 28)

Özellikle felsefede teleoloji olarak geçen amaçlılık konusu, ateizmin en çok ürperdiği konudur. Çünkü amaç şuurun varlığına delalet eder. Şuur ise maddede bulunmadığından, bil mecburiye maddeyi sevk eden varlığın varlığına delalet eder. Bu nedenle ateizm, amaç kelimesini içeren tüm önermelere karşı amacın aslında olmadığı, amacın bizim nesneye yüklediğimiz bir kavram olduğu yönünde ısrar eder. Ateizme göre, amaç veya amaçlılık diye bir şey yoktur. Mesela Weber’e göre “Evrin düşüncesi, cansızlarda görülen gayeliliği, gayesiz nedenlerle açıklama girişimidir (1998, 390).” Biz rastgele, tesadüfen birlikte var olan iki şey arasındaki uyumluluğu amaç olarak yorumlarız.

Konuyu netleştirmek için her zaman kavramı netleştirmek gerekir. **Amaç, bulunulan zaman ve mekândan sonrasının gerektirdiğine** göre şimdiki zamandaki **yönelimi ifade eder**. Yönelim sonsuz ihtimalden birine yönelme fiili olduğundan açık ve net olarak “*farkında olma*” dediğimiz şuurun alameti olduğundan ateizmin en çok çekindiği kavram olması bundan dolayıdır.

Varlıklarda amacın olup olmadığını anlamak için, ateizme göre varlığın nedeni olan atomların vasıfları ile sonucun var olmak için talep ettiği vasıfları karşılaştırmak gereklidir:

Atomları canlı ve akıllı kabul eden masalları bir kenara bırakırsak (Nagel, 2012, 57-60), atomlar fiili olarak cansız ve akılsızdırlar. Atomlarda ve atomların kimyasında dört kuvvet görünmektedir:

- a. Ağırılık b. Işık c. Isı d. İtme-çekme

Unsur olarak da dört unsur mevcuttur:

- a. Hava b. Su c. Toprak d. Güneş veya ateş.

Ateizme göre bir fabrika ve hammadde olarak kabul edilen bu kuvvetleri ve unsurları, özellikleri ile birlikte nazara alıp, varlıkların var olmak için talep ettikleri sıfatlar ile karşılaştıralım:

Yukarıdaki dört kuvvet ve dört unsur dışında hiçbir şekilde bir bilincin varlığı kabul edilmediğinde, mevcut varlıklardan birini mesela bir sineği değerlendirelim;

Sinekte mevcut özellikler; hayat, göz, kulak, kütle-alan-hacim açısından simetrik kanat, orantılı büyüme, tüm hücrelere gıda veren beslenme, kendisi gibi yeni bir canlı üretme kabiliyeti yani çoğalma, havadaki oksijeni hücrelerde istifadeye sunan solunum vb., tüm bu özelliklerin varlığının nedeni olacak yukarıdaki sekiz kuvvetin tesirinin olup olamayacağını, sekiz kuvvetin yetenekleri açısından değerlendirdiğimizde, sineğin özelliklerinin talep ettiği yeteneklerle bu sekiz kuvvetin sahip olduğu yeteneklerin uyuşmadığını görürüz. Bu değerlendirme, bir resmin görünen sebebi olan boyalar, fırçalar ve spatula ile resmin varlığının talep ettiği özelliklerin karşılaştırılması gibidir.

Resmin tüm malzemeleri göz önünde mevcuttur. Ressam görüntüde yoktur. Hakikati ve varlığı görünenden ibaret sayan bir nazar, ressamı inkâr ettiğinde, ressamın tüm marifetini boyalara vermiş demektir. Bu verme fiilinin en önemli çıktısı, resimdeki desenlerin, çiçeklerin, ağaçların vs. çiziminin amaçsız olduğunu iddia etmek mecburiyetidir. Resimdeki çiçeklerin çiçek tasvir etmek amacıyla olduğu inkâr edildiğinde insan havsalasının kaldıramayacağı sayıda tesadüfün de art arda gelmiş olabileceği de kabul edilmiş olur.

Amaç kavramı özellikle canlılarda aşikâr görünür. Anne karnındaki yavrunun veya yumurta içindeki yavrunun hiçbir cihazı anne karnında veya yumurta içinde işe yaramaz. O cihazlar anne karnından veya yumurtadan sonraki hayatın devam edebilmesi göz önüne alınarak tanzim edilmiştir. Eğer bu tanzimat hariçten şuurlu bir nedene verilmezse, atomların tüm bu şuur taşıdıklarını ve her canlının tanzimat şartlarını bilerek hareket ettiklerini kabul etmek gereklidir. Yumurta içinde teşekkül ettirilen civcivin taşlığının varlığı, yumurta dışındaki hayatta bulunan tanelerin varlığının bilinmesini şart koşar.

5. İlke: “Cansızdan canlı çıkabilir” (Deamer, 2011, 103)

Tüm canlılar atomlardan müteşekkildir. Canlıların cansız atomlardan müteşekkil olması, neden sonuç ilişkisi içinde bakıldığında, atomların istihdam edildiği anlamına gelir. Çünkü canlı sistemli, organize bir birliktir ve “birlik” oluşturma özelliği şuurlarının olmaması nedeniyle atomlarda bulunmaz. Fakat ateizm canlının organize bir “birlik” olduğu tanımını hiç kullanmaz. Canlı, ateizme göre, rastgele amaçsızca oluşmuş, çok fazla çoğalmış, çevreye uyum sağlayan hayatta kalmasıyla gittikçe mükemmelleşmiş, fakat bu mükemmelleşme şuursuz nedenlerin etkisiyle meydana gelmiştir. Çelişiklere bakalım:

1. Cansızdan canlının çıkabileceğine dair tekrarlanabilen bir bilimsel delil yoktur.
2. Canlılarda görülen “birlik” yani “bir bütünü hayatta tutabilmek için atomların iş bölümü ile birbirine bağlı olması” hakikatini gerçekleştirecek bir maddi neden, maddenin tanımına (iltimas) zıt olmasından dolayı yoktur.
3. Canlıda ne kadar özellik varsa, potansiyel olarak atomlarda ve onların bileşiklerinde bulunmak zorundadır. Fakat atomlarda kulağın sesi algılamasını sağlayacak karakter ve o algıyı sağlayacak organı tasarlayıp yapma kabiliyeti yoktur.

4. Canlılar ikiye ayrılır: duygulu olanlar ve olmayanlar. Duygusuz olanlar tüm bitkiler, mantarlar vs. düşünülebilir. Duygulu olanlar ise insan ve hayvanlardır. Duygular haz ve acı ile bilinirler. Duygular kadar haz ve acı veya haz ve acı çeşidi kadar duygu vardır. Haz ve acı bir “yaşantı” bir “hissetme” olup, maddenin tabiatında bulunmaz.
5. Anne karnında dördüncü ayda çocukta acı duygusu ortaya çıkar. (Bu durumu açıklayacak Hadisi Şerifteki “ruhun dördüncü ayda gönderildiği” hakikatinden başka mantki açıklaması yoktur.) Acılar ve hazlar duygular demek, duygu ise madde ile ilgisi olmayan ruh demektir. Duyguların maddi karşılığı yoktur. Bu nedenle maddenin eseri olamaz.
6. Canlının beslenmesi nedeniyle sürekli bedeninin dışı ile kimyasal alışverişi vardır. Bedenin kendisi de bir kimyevi varlık olduğu halde, beslenme ile gelen kimyevi maddelere rağmen, hayatın devamı için gerekli oran muhafaza edilir. Bu muhafaza hakikati ve bu hakikati sağlayan sistem, bizzat kendileri değişen atomların tedbiriyle olamaz.
7. Canlıdaki simetrikliği muhafaza eden “büyüme” sisteminin ve canlının birebir kopyası olan “çoğalma” özelliğini sağlayan sistemin, cansız ve şuursuz atomların özelliklerine atfedilecek hiçbir zorunlu ve mantki yönü yoktur. Canlının tüm parçalarının büyüklüğünü hesap etmek anlamına gelen “büyüme” ile canlının her bir hücresini bilme anlamına gelen “çoğalma” ancak külli bir şuurun fiili olabilir.

6. İlke: “Düşünme maddeden çıkmış olabilir” (Churchland, 2002, 125)

Bir iddia bilimsel ise, hangi şartlarda gerçekleşebileceği tespit edilmiş, tekrarlanmış ve aynı sonuç alınmış anlamına gelir. Bir metal tele her ne zaman elektrik akımı verildiğinde ısınıyorsa, “metal tellere elektrik akımı verilirse ısı üretilir” önermesi için de bir bilimsel alt yapı oluşturulmuş olur. Elektrikle ısınma fiili, elektrikle tellerin ısındığı sabit bilgisine dayanır. Bu nedenle her düşünce, eğer bilimsellik iddiasında ise, ileri sürdüğü önermenin ispatlanmış temelini bildirmek mecburiyetindedir.

Her ne kadar bazı filozoflar düşüncenin maddeden çıkmış olabileceği iddiasında iseler de (Hobbes, 1996, 123-125), (Ryle, 1949, 141-156), düşünme denilen hadisenin maddenin tesadüfi hareketleri ile olması mümkün olmadığı gibi, buna dair bir alt yapı da yoktur. Akıl değil, onun basit bir taklidi olan şu anda çok kullanılan “yapay zekâ” uygulamasına bakalım. Yapay zekâ uygulamasının, bir bilincin etkisiyle yapılmadığını farz edelim ve onun atomlardan nasıl oluşmuş olabileceğine ilişkin bir öneride bulunalım. Hiçbir öneri ve faraziye bilinçsiz olarak var olabilecek bir yapay zekâyı öngöremez. Fakat mesele yapay zekâyı yapan akıl olunca, onun varlığını akılsız atomlara vermek, bir aklın değil ancak bir ideolojinin ürünü olabilir.

Düşünme yeteneğinin asli özelliği, kendi varlığının farkında olmaktır. Akıl farkında olduğunun farkında olmaktır. Farkında olduğunun farkında olmak ise, beş duyu iptal edilse bile var olduğunu bilmek anlamına gelir. Bu iç dünya demektir. Beş duyunun varlığına maddeden hareketle bir neden bulunmadığı gibi, insandaki iç dünyanın varlığına da maddeden hareketle bir neden yoktur.

7. İlke: “Sonsuz zaman içinde her şey mümkündür” (Davies, 2007, 90)

Ateizmin, canlıların kendi başına, bir şuurun müdahalesi olmaksızın oluşabileceği iddiasına dayanak yaptıkları görüş, evrim görüşüdür. Evrim görüşü, gaye takip eden bir bilincin değil, doğal seçilimin canlı teşekkülüne sebep olduğunu iddia eden bir görüştür. Bu görüş, milyarlarca yıl içinde, milyarlarca ihtimalden birinin gerçekleşebileceği varsayımına dayanır. Bu varsayım; her atomun yapabileceği nihayetsiz bileşik olduğu halde, bir hücre için gerekli sonsuz sayıda atomun, sonsuzdan bir ihtimali her adımda takip ederek, milyonlarca adımlık silsileyi gerçekleştirdiği varsayımdır. Gidilecek tek bir yola karşılık, gidilmemesi gereken sonsuz yollara sapılmadığı anlamındadır. Eğer hücrenin icadında şuur yoksa ve sapılmaması gereken sonsuz yola sapılmayı engelleyen nedenin ne olduğu sorgulanmaksızın kabul edilirse -ki öyledir- evrim, bir bilim değil, bir inançtır.

Zaman ve deneme adedi arttıkça, her ihtimalle gerçekleşecek şans gelir, tek ihtimalle sınırlı kalmaz. Yazı tura binlerce kez denenirse, yaklaşık olarak yazı ve tura sayısı eşitlenir. Çünkü her yüzeyin gelme ihtimali diğer yüzey kadardır. Aynısı altı yüzeyle zar için de geçerlidir. Deneme sayısı arttıkça, evrimin iddiasının aksine, her yüzey birbirine yakın sayıda gelir. Sürekli tek yüzeyin gelmesi mümkün değildir.

Atomlar sayısız bileşik yapabildikleri için, sayısız yüzeyi olan zar gibidirler. Sürekli tek bir yüzeyin gelmiş olabileceğini iddia etmek tamamen bir faraziye. Bu evrende karşılığı yoktur.

Kaldı ki farzı muhal, bu dizilim gerçekleşmiş olsaydı bile, oranları değişmeksizin her an beslendiği için, atomları bir arada tutmak, ikinci bir sonsuzluk ihtimalini ortaya çıkaracaktı. Bu sonsuz ihtimalin, hücredeki beslenme, çoğalma vs. gibi her özellik için yeniden gerçekleşmesi gerekecekti.

Bu nedenle, bir görüş sonsuz zaman dilimi içinde bir mevcudun gerçekleşebileceğini iddia ediyorsa, o mevcudun var olmasını engelleyen ve her denemede var olan olumsuz sonsuz ihtimalin nasıl engellendiğini de göstermesi gerekir. Sonsuzda bir ihtimalle gerçekleşebilir diyen ve sonsuzun tamamına yakın ihtimalle olmamıştır diyen bir görüşün bilimsellik ile ilgili hiçbir temeli yoktur.

8. İlke: “Tanrı ispat edilemez” (Kant, 1998, 45)

Kâinatın ömründen yüzlerce kat bir zamana uzanan istatistiksel sonuçların hücrenin tesadüfen olabilmesinin imkânsızlığını göstermesine rağmen, bu varsayımı bilimsel görüş sayan ateizmin, cansız atomlardan hayatın, akılsız atomlardan aklın çıkarılmasının imkânsızlığını açıkça gördüğü halde, harici bir nedenin olmasının ispatlanamayacağını, harici bir nedenin varlığının bilimsel olamayacağını iddia etmesi ilginçtir.

Tanrı ispat edilemez demek, varlıkların var olmasının ve tüm farklılıklarının nedeninin yine madde içinde aranması demektir. Bu anlayış sanatkarı sanatıyla bir saymak demektir. Aristoteles’in itiraz ettiği gibi, fail nedenle yani heykeltıraşla, maddesel nedeni yani mermer heykeli birbirine karıştırmak demektir. Bu görüş, eseri ve müessiri bir saymak demektir. Bir heykelin kendisini yontması gibi saçmalaktır.

Allah’ın varlığının ispatı; neden olarak görülenlerle, sonuç olarak görülenler arasında illiyet bağının bulunmadığını göstermekle yapılır. Kavun çekirdeğinin sebebi görünen kavunun, çekirdekteki yazılımı düzenlemesinin mümkün olamamasından, harici bir müdahalenin varlığının şart olması gibi. Veya anne karnındaki yavrunun cihazlarının dokuz ay sonra gideceği dünyada kullanmak üzere tasarlanmış olmasındaki amaçlı teşekkülün, şuursuz atomlar tarafından yapılmasının mümkün olmaması gibi.

Sonuç

Ateizm; yedi mantık esası üzerinden değerlendirildiğinde, onun ancak kaynağı olmayan kanaat seviyesinde bir inanç olduğu kesinleşmektedir. Bilimsellik tanımı içinde zorunlu olarak bulunan gözlemlenebilirlik ve tekrar edilebilirlik kriterlerinden tamamen kopuk olarak ateizmin iddialarının, bireysel kanaat seviyesinde bir görüş olduğu ortaya çıkmaktadır. İddianın tamamı; atomlara ve onlarda bulunmayan sıfatların atfına müteallik olarak ileri sürülmektedir. Yaratılış kabul edilmediğinde, canlılığın ya tesadüf ya da zorunlulukla olması gerektiğinden, milyonlarca defa üst üste gerçekleşmesi gereken tesadüf düşüncesi bir temelsiz inanç olduğu gibi, zorunluluk denilen nedenselliğin kabulü için ise kanunların varlığı ve değişmezlik anlamını kabul gerektiğinden, bu konuda da herhangi bir bilimsel gerekçe ortaya konmamıştır. Sonuçta ateizm, kanaat seviyesinde bir inanç olma formunu korumaktadır.

Kaynakça

- Aristoteles. (2024). *Metafizik* (A. Arslan, Çev.). Divan Yayınları.
- Churchland, P. S. (2002). *Brain-wise: Studies in neurophilosophy*. MIT Press.
- Davies, P. (2007). *The Goldilocks Enigma: Why is the Universe Just Right for Life?* Houghton Mifflin.
- Deamer, D. (2011). *First life: Discovering the connections between stars, cells, and how life began*. University of California Press.
- Hobbes, T. (1996). *Leviathan* (C. B. Macpherson, Ed.). Penguin Classics.
- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason* (P. Guyer & A. W. Wood, Trans.). Cambridge University Press.
- Kavlak, A. (2019). Nedensellik Üzerine. *Kaygı*, 18 (II).
- Nagel, T. (2012). *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False*. Oxford University Press
- Russell, B. (1927). *Why I am not a Christian: And other essays on religion and related subjects*. George Allen & Unwin.
- Ryle, G. (1949). *The Concept of Mind*. University of Chicago Press.
- Sartre, J.-P. (2007). *Existentialism is a humanism* (C. Macomber, Trans.). Yale University Press.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi* (V. Eralp, Çev.). Sosyal Yayınlar.

MEZOPOTAMYA DİNLERİNDE YARATILIŞ¹

CREATION IN MESOPOTAMIAN RELIGIONS

Alparslan AÇIKGENÇ²

ÖZET

Kadim kültürler, çalışma alanı olarak antropoloji disiplinini ilgilendiren konulardır. Bu kültürlerin ve inançların Kur'an'daki peygamber kıssaları açısından incelenmesi gerekmektedir. Aksi halde günümüze kadar olan gelişmelerde antropoloji tamamen seküler ve dini dışlayan bir bakış açısının elinde yanlış yönlere doğru sürüklenmektedir. Mezopotamya gibi eski medeniyetlerde dini inançlar dikkatlice incelenirse birçok kavramın yanlış tercüme edildiği görülmektedir.

Burada bakış açıları ters yönde olan iki temel değerlendirme mevcuttur: Birincisi, dindışı bakış açısı olarak dinler, tarih içinde insanlar tarafından yavaş yavaş tarih içerisinde çeşitli psikolojik ve/veya sosyo-kültürel etkenlerle geliştirildiğini savunan değerlendirmeler; ikincisi ise bizim geliştirmeye çalışacağımız peygamber kıssaları bakış açısından yapılacak olan değerlendirmedir. Bu ikinci bakış açısı Kur'an'dan temellendiği için buna Kur'anî bakış açısı diyelim. Bu bakış açısından bakıldığı zaman kadim kültürlerin hepsinde bir yaratma inancı görülmektedir. Ancak bunların Peygamber kıssalarına göre Kur'an bakış açısından değerlendirilmesi gerekir.

Bu çalışmamızda ilk defa kadim Mezopotamya kültürlerindeki dini inançlarda yaratma inancını inceleyerek nazari bir çerçeve oluşturmaya çalışacağız. Böylece bu çerçeveden antropolojik olarak da bu dini inançların nasıl değerlendirilebileceğine ışık tutmaya çalışacağız. Temel olarak kullanacağımız kaynaklar Sümer ve Asur tabletlerinde yaratılışla ilgili olan hikâyeler olacaktır. Ancak Gilgameş destanına da atıflarla konuyu tahlil etmeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Gayb âlemi, Peygamber kıssaları, Asur yaratılış tabletleri, Mezopotamya medeniyeti, Gilgameş Destanı, Sümer Dini

ABSTRACT

The study of ancient cultures is of interest to the discipline of anthropology. These cultures and their beliefs need to be examined in terms of the prophet stories in the Qur'an. Otherwise, in the developments up to the present day, anthropology is being dragged in the wrong direction in the hands of a completely secular

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi'nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan "Mezopotamya Dinlerinde Yaratılış" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr. Türkiye Bilimler Akademisi, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, E-posta: acikgenc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5862-1737

and religion-excluding perspective. A careful examination of religious beliefs in ancient civilizations such as Mesopotamia shows that many concepts have been mistranslated.

There are two main considerations here, with opposite perspectives: First, from a non-religious point of view, which argues that religions were developed gradually by humans in history through various psychological and/or socio-cultural factors; and second, from the point of view of prophetic parables, which we will try to develop. Since this second perspective is based on the Qur'an, let us call it the Qur'anic perspective. From this point of view, there is a belief in creation in all ancient cultures. However, according to the Prophet's parables, they need to be evaluated from a Qur'anic perspective.

In this study, for the first time, we will try to create a theoretical framework by examining the belief in creation in the religious beliefs of ancient Mesopotamian cultures. Thus, from this framework, we will try to shed light on how these religious beliefs can be evaluated anthropologically. The main sources we will use are the Sumerian and Assyrian tablets, which contain the story of creation. However, we will try to analyze the subject also with references to the Gilgamesh epic.

Keywords: Creation, unseen world, Prophet Stories, Assyrian creation tablets, Mesopotamian civilization, Epic of Gilgamesh, Sumerian Religion

1. Giriş

Günümüzde kadim kültür ve medeniyetleri inceleyen antropoloji, tarih ve arkeoloji gibi bilimlerde birtakım ön kabullerden yola çıkılmaktadır. Bu ön kabullerin denebilir ki hepsinde ortak bir özellik var; o da dinlerdeki yaratılış söylemlerini tamamen dışlamalarıdır. Bunun en önemli nedeni dinin ne olduğunu bilmemeleridir. Ya da dinden anladıkları sadece kendi hayallerinde ürettikleri birtakım tarihi olaylardan hayali canlandırmalar vasıtasıyla vehmi kullanarak ürettikleri bir din kavramıdır. Böyle olunca din kavramını ve olgusunu insanların uydurduklarını söylemektedirler. İnsanların uydurarak geliştirdikleri din anlayışında birtakım etkilerden hareketle bilim insanları sosyolojik, psikolojik ve antropolojik din teorileri geliştirmişlerdir. Bunları karşısına alan bir de ilahi din anlayışı vardır. Bu anlayış vahiyle Allah tarafından seçilmiş elçilere gönderdiği ve “semavi din” olarak adlandırılan anlayıştır. Buradan hareketle denebilir ki, en kapsamlı anlamı ile sadece iki din anlayışı vardır: 1. Vahiyle bildirilen bir ilahi din anlayışı; 2. İnsanların belli açıklamalarla geliştirdikleri beşerî din anlayışlarıdır. Şimdi yaratılış ile ilgili görüşlerin tahlilinden önce ele alınması gereken bu din anlayışları ve bunlardan çıkarılan antropoloji yöntemleridir. Çünkü kadim medeniyetlerin yaratılış ile ilgili yazıtları ve arkeolojik kazılardan ele geçirilen buluntuların değerlendirilmesi bu bozuk din anlayışına dayalı olan antropolojik yöntemlerdir.

İlk önce soracağımız soru şudur: İnsan bütün bilgi kuvvelerini kullanarak bir din kavramı ve bu kavram etrafında bütünleşmiş bir hayat nizamı kurgulayabilir mi? Bunu cevaplayabilmek için önce dinin mahiyetine bakmamız gerekir. Din, insanüstü bir varlık kabullendiği için bu varlığın mahiyetine nüfuz edebilecek bilgi kuvvelerine ihtiyaç vardır. Burada açık bir tezat görebiliriz: insanın insanüstü bir duruma geçmesi tam anlamıyla bir tezat oluşturmaktadır. İnsanın kendini aşıp kendi varlığının ötesinde bir varlığa hükmetmesi aklen ve mantıken mümkün değildir. Bilindiği gibi felsefede biz buna insanın aşkın olanı bilecek bir mahiyet kazanması diyoruz. Ancak insan böyle bir mahiyette değildir. Bunu mantık kuralı olarak biliyoruz. Bu kesinleşmiş kurala göre insan zihni sadece ve sadece bilinenden bilinmeyene doğru ilerler. Bu demektir ki bildiğimiz bir şey olmazsa asla başka bir bilmediğimizi de bilemeyiz. Büyük İslam filozofu ve mantıkçısı Kazvinî al-Katibî (ö. 675/1277) mantığa dair meşhur *Şemsiye* adlı eserinin girişinde bu mantık ilkesini gayet güzel ve öz olarak şöyle ifade etmektedir:

Bilgi, ya sadece bir şeyin suretinin akılda hâsıl olmasından ibaret olan kavramdır (tasavvur), ya da bir hükümle birlikte olan kavramdır. Hüküm ise bir şeyin başka bir şeye olumlu veya olumsuz olarak isnad edilmesidir. [örnek: masa siyahtır. Burada siyahlık olumlu olarak masaya isnad edilmiştir.] Buna da tasdik (önerme) denir. Kavram ve önermenin hepsi ne bedihîdir ne de nazarîdir. [Bilgimizin tamamı ya kavram ya da önermeden ibaret olduğunu göre] bunların hepsi bedihî olsa o zaman her şeyi bildik [çünkü bedihî demek apaçık olan bilgi demektir ve bunları biz aklımızla derhal biliriz, meselâ bir şeyin parçası bütününden küçüktür önermesi gibi]. Diğer taraftan bilgilerimizin tamamı nazarî olsa [yani çalışarak elde ettiğimiz bilgilerden olsa] o zaman ya kısır döngü ya da teselsül olurdu.³

3 Ebü'l-Hasen Necmüddîn Debîrân Alî b. Ömer b. Alî el-Kâtibî. *er-Risâletü's-şemsiyye fî'l-kavâ'idî'l-mantıkiyye* tahkik, çeviri ve şerh yapan Ferruh Özpılavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 56-7. Köşeli parantezler içinde verilen açıklamalar şahsıma aittir. Buradaki tercüme bazı değişikliklerle alınmıştır.

Burada anlatılanlar aslında Kant'ın ancak 18. Yüzyılın sonlarında *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserinde ispatlayabildiği epistemolojik bir ilkedir. Buna göre bizim aklımız kendinde tecrübe öncesi bulunan birtakım saf kavramlar olmadan dış dünyadan algıladığımız izlenimleri asla bilgiye dönüştüremez. Kant (1965, s. 93) bu ilkeyi çok güzel bir şekilde şöyle ifade etmiştir: “muhtevassız düşünce boş olduğu gibi tecrübi algılar kavram olmadan kördür.”⁴ Burada Kant'ın söylediğini Kazvinî'nin kavramları ile ifade edecek olursak şöyle diyebiliriz: “bilgi nazari kavramlar olmadan boştur, yani tamamen muhtevassız içi boş kavramlardan ibaret olur; ancak nazari kavramlar da bedihî bilgi olmadan kördür.” Bu durumda bilgi ancak bu iki tür bilgini birleşmesi ile mümkündür. Kant'ın bununla ilgili yaptığı açıklama şöyledir:

*Şimdi tüm tecrübeler gerçekten de verili, yani görünen bir nesne kavramı içerir. Nesnelerin kavramları, genel olarak, a priori [Kazvinî bunu “bedihî” olarak ifade etmiştir] koşulları olarak tüm tecrübi bilginin temelini oluşturur. Bu nedenle, bedihî kavramlar olarak kategorilerin nesnel geçerliliği, düşünce biçimi söz konusu olduğunda, yalnızca onlar aracılığıyla tecrübenin mümkün olduğu gerçeğine dayanır.*⁵

Kesinleşmiş olan bu mantık ilkesinden hareketle dinin nasıl oluştuğunu açıklayacak olursak diyebiliriz ki dinin iki yönü vardır: **birinci ve temel olan asıl yön** “aşkın” olan yöndür ki bu yönle ilgili hiçbir insan kuvvesi, ilgili kavramların muhtevassını doldurabilecek ve dolayısıyla anlamlı bilgiye dönüştürecek özelliğe sahip değildir. Yani bu yön itibarıyla biz bir kavram üretecek olursak içini doldurabileceğimiz bir tecrübi bağlantı olmadığı için kavram havada asılı kalacaktır. Dinin “iman” olarak nitelendirdiği bu aşkın yön ancak Allah'ın gönderdiği bir vahiyle anlamlı muhteva kazanmıştır. Yine bir örnekle açıklayacak olursak diyebiliriz ki, kâinatın bir yaratıcısı olması ve nasıl bir yaratıcı olduğunun bilinmesi, bizimle olan ilişkisi, neden her şeyi yarattığı, varlığın geleceğinin nasıl olacağı gibi konuları bilmemiz asla mümkün değildir. Ancak vahiyle bunlar açıklanmış ise o kadarını bilebiliriz. Bunlar hakkında elde edebileceğimiz hiçbir bilgi yeteneğimiz yoktur. Onun için bu konularla ilgili düşünerek birtakım kavramlar üretebiliriz ancak bu kavramlar vahiyden bağımsız olursa içi boştur, gerçek anlamda bilgi değildirler. Dinin **ikinci yönü** ise bu dünyadaki hayatımızla ilgili olduğu için bu dünya hayatına yön vermek üzere “şeriat” adı verilen bazı kurallar ve uygulamalar sistemi verilmektedir. Bu yön şüphesiz ki bilgimize açıktır, yani bilgi üretebildiğimiz konulardır. Zaten din böyle olmasaydı dini burada yaşamamız da mümkün olmazdı.

Bu uzun epistemolojik açıklamaları yapmamızın nedeni insanların birinci yön itibarıyla din hakkında bilgi üretemeyecekleridir. Bu hususa ilişkin bir bilgi ileri sürmüşlerse bunun dayandığı önceden bildikleri bir kavram ve bilgi kırıntısının ellerine geçmiş olmasındandır. Bu bilgi kırıntısı şüphesiz ki daha önce gelen vahiyle insanlara ulaşmıştır. Yine buna bir örnek verebiliriz: Allah'ın varlığı hakkındaki bilgilerimiz vahye dayanmaktadır. Şayet vahiy olmasaydı biz sadece kâinatın bir sebebi olması gerektiği fikrinde kalırdık ve daha ileri gidemezdik. Yani, kâinatın sebebi olan şeyden bu sebebin bir yaratıcı olması fikrine ve bu yaratıcının da Allah veya diğer dillerde hangi kelime ile ifade edilirse edilsin, ilah olduğuna bizi ileten bir aklı bağ mevcut değildir. İlk peygamber olan insana gelen bir vahiyle veya “bildirmeyle”; kâinatın varlığı bir yaratıcı ile olmuştur ve bu yaratıcı sizi bu dünyaya bir gaye için göndermiştir; sizi seven koruyup gözetken bu yaratıcı Allah'tır gibi açıklamadan sonra insanlık tarihinde ilk defa dinin bu aşkın yönü teşekkül etmiştir. Şimdi insanlar daha önce kâinatın bir sebebi olduğunu biliyorlardı ama “tanrı” kavramını bilmiyorlardı, vahiyle bunu öğrendiler ve böylece yeni bir kavram elde ettiler. Artık vahiyden öğrendikleri bu kavramdan hareketle yeni fikirler üretebilirlerdi ve ürettiler. Böylece ilk gelen din tahrif edilmiş oldu. Çünkü insanlar vahiyle gelenle yetinmiyorlar; boş ve yararsız hatta zararlı merak sayesinde bu meraklarını gidermek için veya diğer bazı saiklerle din ve Allah hakkında vahye dayanmayan yeni fikirler türettiler. Bu durumda antropolojik olarak kadim kültürleri incelemede nasıl bir yol izlememiz gerektiğini ortaya koymalıyız.

2. Kadim Kültürlerde İnanç Sistemlerini İnceleme Yöntemi

Şimdiye kadar antropologların ve arkeologların eski toplumlardaki dini inançları incelemede ve yorumlayarak açıklamalarında kullandıkları yöntem sadece din olgusunu toplumsal bir olgu olarak ele almalarıdır. Hâlbuki dinin sadece uygulama yönü toplumla ilgilenir; yukarıda açıklamaya çalıştığımız, dinin tamamen gayba dair olmasıdır ve felsefi açıdan aşkın olarak ifade edilen alan, sadece insan bilgi yetenekleri ile asla bilinmeyecek olan imanî yönü olup bu çalışmalarda dışlanmaktadır. Bu yön dışlanırsa sadece aklımız kullanarak açıklama ve

4 Immanuel Kant. *Critique of Pure Reason*, İngilizceye çeviren Norman Kemp Smith (New York: St Martin's Press, 1965), 93.

5 Kant, a.e., 126.

yorumlar yapmak durumunda kalırız ve Kazvinî ile Kant'ın da dediği gibi hayali bilgiler üretmek zorunda kalırız ki bunların doğru olduğunu kimse söyleyemez. Bu yaklaşımla din sadece bir insan olgusuna dönüşmüş olur ve vahiyle gelen ilahi yön tamamen devre dışı kalır. Böyle eksik bir yöntemle eski kültürler incelenemez. Bunu daha iyi açıklayabilmek için kullanılması gereken yöntemi teklif ederken bir temsil ile konuyu açmaya çalışalım.

İnsan bilgi sisteminin bir özelliği olan yukarıda özetlediğimiz mantık ilkesini açıklamak için şöyle bir temsil verelim. Zifiri karanlıkta gideceği yere ulaşmak için çalışan bir insan düşünelim: bu insan iki şeye muhtaçtır: Birincisi, karanlıkta görebilmek için elinde bir ışık olmalıdır. İkincisi, elindeki ışık önünü görmesini sağlar ancak gideceği yönü göstermez, onun için yol gösteren bir harita veya bir rehber ihtiyacı duyar. İşte din, gayba dair konuları aydınlatığı için bize bu konularda rehberlik etmektedir. Aklımız ve akıl ile elde ettiğimiz bilim ve benzeri bilgiler ise ışık gibidir önümüzü görmeyi sağlarlar. Ama bir kimse dese ki “benim rehber ihtiyacım yok, elimde ışığım var bu yeterlidir” karşısına çıkan birçok dehlizler ve tehlikeli geçitlerden yanlış yollara saptığı için tamamen kaybolur ve gideceği mahall-i ikameti bulamayarak hayatını kaybeder. Bediüzzaman'ın 23. Söz'de anlattığı hayali temsilde olduğu gibi insanın mahiyetinde “iki vecih var. Birisi: Enâniyet cihetinde şu hayat-ı dünyeviyeye nâzırdır. Diğeri: Ubûdiyet cihetinde hayat-ı ebediyeye bakar.”⁶ “Enâniyetine i'timâd eden, zulûmât-ı gaflete düşer, dalâlet karanlığına mübtelâ olur o cep feneri hükmünde nâkıs ve dalâlet-âlûd ma'lûmât ile” büsbütün yolunu kaybeder. “Eğer hidayet-i ilâhiyeye (kulak verse), îmân kalbine girse, nefsin fir'avuniyeti kırılrsa, Kitabullâh'ı dinlese; o ... vakit, birden kâinât bir gündüz rengini alır; nur-u ilâhî ile dolar.”⁷ Demek ki kendi bilgisine güvenen gaybi konularda yolunu kaybeder, elindeki fener hükmünde olan akli ve bilgisi ona bu yolda rehberlik edemez. Gaybın tek rehberi ilahi yol gösterici olan ve kendini hidayet rehberi olarak tanımlayan vahiydir. Bu temsilde olduğu gibi eski kavimlere dair elde ettiğimiz arkeolojik bulgular ve diğer varsa yazılı belgeler bize ışık tutarlar. Aklımızla bunları yorumlarken akıl da yine bu bilgileri daha da aydınlatarak ışık miktarına katkı sağlar. Ama bu elde edilen malumatlar gaybî bilgiler ise yani aşkın alana dair ise o zaman akıl ve belgeler yeterli olmazlar. Bunlara ilaveten yol gösterici vahiyler kullanılmalıdır. Aksi halde saf, tek taraflı bilgilerle gitmemiz yanlış sonuçlara varmamıza yol açacaktır.

Durum böyle olunca kadim medeniyetlerdeki dini bilgileri de bu dengeli olan vahiy-akıl-belgeler terazisi ile tartarak öyle değerlendirmek gerekir. Aksi halde kendi zihninde uydurduğu bir din anlayışı ile çok eski çağlardaki toplumların din anlayışlarını ve inançlarını değerlendiren evvelki misalde olan cep feneri hükmündeki eksik ve dalâletle karışık olan malumatı ile değerlendirmelere girerek insanları da bu konuda yanıltırlar. Bu durumda kadim medeniyetlerdeki dini inanç ve din içerikli olan destan ve mitolojileri yorumlarken elde ettiğimiz tarihi bilgileri ve aklımızı mantığımızı yolumuzu aydınlatan ışık olarak kullanırken o bilgileri Kur'an'daki özellikle peygamber kıssalarını ve diğer gayba dair bilgileri yol gösterici olarak kullanarak ona göre değerlendirmemiz gerekir. Zira bugün elimizde kalan gayba dair en doğru bilgileri veren tek sahîh kaynak sadece Kur'an'dır. Diğer dini kitaplar vahiy mahsulü de olsalar artık o kadar çok tahrife uğramışlardır ki tam manasıyla bu hususlarda yol gösterici olamazlar. Ancak ufak bazı işaretleri onlardan çıkarmak mümkün olabilir. Bu durumda arkeolojik bulguları göz ardı edemeyiz, bunlardan geçmişe dair izler bulmak mümkün ancak bunları yorumlarken adeta karanlıkta kalmış bir durumda olduğumuzdan elimizde bulunan aydınlatıcı ışığa ek olarak vahiyle gelen bilgileri de yol gösterici işaretler olarak kullanmamız gerekir. Belki birisi diyebilir ki Kur'an ve diğer kutsal kitaplar bu konuda bir şey söylemediği için tarihte yöntem olarak kullanılamaz. Bu doğrudur, vahyin amacı bize tarihi bilgi vermek değildir ve Kur'an da bir tarih kitabı değildir. Onun için akıl, yani felsefi ve açıklayıcı bilgileri aydınlatıcı ışık olarak kullanıyoruz ancak bunlara ilaveten yorum gerektirdiği için ve yorumun da bu içinde yaşadığımız dünyayı aşan varlık âlemine girdiği için o âlemi bize en iyi açıklayan vahiy kaynağını rehber olarak kullanmalıyız. Bu hususta Kur'an'daki peygamber kıssaları bunlarla doğrudan ilgilidir, tarih olmayan bu ibret dolu hikâyeler bize tarih için kavramsal çerçeve vermektedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde kadim kültür ve medeniyetlerin dini inanç ve mitolojilerini veya destanlarını, sayet varsa kutsal metinlerini değerlendirirken ve bunlardan birtakım sonuçlar çıkarırken doğru yorumlamalıyız. Bunun için önerdiğimiz yöntem üç temel taşıyıcı unsurdan oluşmaktadır: 1. Elde edilen buluntular, yazılı, yazısız belgeler; 2. Mantıklı ve akılcı yorumlar, bunu akıl ayağı olarak ifade edebiliriz; 3. Yorum ayağı olarak da ifade edebileceğimiz vahyin veya daha doğrusu Kur'an'daki peygamber kıssalarının rehberliğidir. Ancak vahyin rehberliğinin iyi anlaşılması gerektiğinden bu hususu biraz ayrıntılı olarak değerlendirmeye çalışalım.

6 Bediüzzaman Said Nursi. *Sözler*, 23. Söz, İkinci Mebhas, İkinci Nükte. Bu şekilde verilen atıflarla Risalelerdeki alıntılar hangi baskı olursa olsun gayet rahat bulunabilir. Onun için eserin yayınevi ve tarihini vermemize gerek kalmamaktadır. İstenirse Türkiye Diyanet İşler Başkanlığının yayınladığı nüshalarda daha rahat bulunabilir.

7 Bediüzzaman Said Nursi. *Sözler*, 23. Söz, Birinci Mebhas, İkinci Nokta.

3. Vahiy Rehberliğinin Yorumlanması

Metodoloji açısından şunu belirlemiş olduk: yaratılış ile ilgili görüşlerin tahlilinden önce ele alınması gereken doğru din anlayışı ve bunlardan çıkarılan antropolojik yöntemlerin doğru bir şekilde ortaya konmasıdır. Çünkü kadim medeniyetlerin yaratılış ile ilgili yazıtların ve arkeolojik kazılardan ele geçirilen buluntuların değerlendirilerek yorumlanması doğru bir din anlayışına dayalı olan antropolojik yöntemler bize yaratılışın hakikatini yansıtabilir. Bunun asıl nedeni ise bütün dinlerde ilk yaratılış mecaz ifadelerle daha ziyade temsili olarak anlatılmış olmalarıdır. Bu anlatımlarda konuyu bilimsel teorilerde olduğu gibi kapsamlı bir şekilde ifade edebilmek için yeterli ayrıntı bulunmamaktadır. Onun için konuya çok dikkatli yaklaşmak gerekir. Biz insanların psikolojik bir özelliği ayrıntıları merak ederek tam bir şekilde yaratılışın açıklanmasını arzulamamızdır. Bunun için vahiyle gönderilenle yetinmeyip eski çağlardaki insanlar günümüzde de olduğu gibi akıllarına uyacak şekilde bu tür olaylarla ilgili ayrıntıları hikâyeleştirip efsaneye dönüştürmüşlerdir. Bu tür efsaneleştirmeyi hadislerde de görmekteyiz. Burada hadislerdeki yaratılış anlatımlarının efsane olduğunu ima etmek istemiyoruz. Ancak Peygamberimizin (a.s.m.) sahabeleri de insan olduklarından şüphesiz ki onlar da nasıl yaratıldıklarını ve kâinatın nasıl yaratıldığını merak edip soruyorlardı. Bu tür sorulara farklı zamanlarda farklı cevaplar verildiğini biliyoruz. Mesela, Ahmet Avni Konuk'un şu hadise getirdiği yoruma bakalım:

Etvâr-ı hilkat: (s.a.v.) Efendimiz buyururlar ki: "Allah Teâlâ bir büyük beyaz inci yarattı; celâl ve heybeti ile nazar etti; hayâdan eridi. Onun yarısı su ve yarısı ateş oldu. Ondandır bir duman hâsıl oldu. Semâvâtı dumandan ve arzı onun köpüğünden halk eyledi. İmdi onun arşı su üzerinde vâki' oldu."⁸

Bu anlatım şüphesiz ki, o zamandaki insanların anlayışına hitap ediyordu. Büyük ihtimalle onlar hadiste geçen "inci", "su", "ateş", "duman", "köpük" ve "arş" gibi mecazî kavramları yorumlamadan sözlük anlamlarında alıyorlardı. Bu anlayışa göre o zaman ve günümüze kadar neredeyse birçok halk kitleleri hadisi ayrıntılayarak çeşitli yaratılış hikâyeleri geliştirmişlerdir. Bunlar efsanedir çünkü bu hadis yorumsuz kullanılamaz. Mesela günümüzdeki ulaşılan bilim seviyesinde bir kimse büyük patlama teorisini kabul ederse "büyük beyaz inci" büyük patlamanın başlangıç noktası olarak yorumlayacaktır. Bu yorum doğru mudur? Bunu bilemeyiz çünkü ileride bilimsel gelişmelerle kâinatın oluşumu ile ilgili farklı bilimsel teoriler geliştirilebilir. Bilim devamlı gelişmektedir. Ancak gerçek olan bu hadisin söylediğidir ki yorumunu tam olarak bulmak çok zordur. Hadiste geçenler dikkat edilirse her asırdaki bilimsel teorilere uydurulacak şekilde yoruma gayet açık bir temsiller zincirinden ibarettir. Kur'an'ın ve Kur'an'dan önce gelen diğer vahiylerin de kullandığı yöntem budur. Yani vahiy insanların hiçbir zaman bu dünyada asla kavrayamayacağı meseleleri teşbih lisanıyla anlatarak her türlü yoruma açık bırakmıştır ki bir taraftan insanların merakı tatmin olurken diğer taraftan bilimsel gelişmelere uygulanabilmesi için elastiki kavramlarla anlatılmıştır. Zaten vahyin mucize olması onun bu külli anlayışa uyan temsili anlatımıdır. Allah'tan başka hiç kimse böyle her zamanda geçerli olabilecek bir anlatım yapamadığı için Kur'an mucizedir ve insanların bundan şüphesi varsa Kur'an'ı taklid ederek bir eser vermeye davet edilmektedir.⁹ Biz burada Avni Konuk'un derûnî yorumunu bir başka örnek teşkil etmesi açısından vermekle şimdilik yetinelim:

*"Allah Teâlâ bir büyük beyaz inci yarattı; celâl ve heybeti ile nazar etti; hayâdan eridi. Onun yarısı su ve yarısı ateş oldu. Ondandır bir duman hâsıl oldu. Semâvâtı dumandan ve arzı onun köpüğünden halkeyledi. İmdi onun arşı su üzerinde vâki' oldu."*²⁸ "Allah Teâlâ'dan murâd, vücûd-ı mutlakın "mertebe-i vahdet"idir.

"Halk'ın ma'nâsı zuhûr ve izhârdır. "Büyük bir beyaz inci"den murâd "hakikat-i insânîyye" mertebesi olan "akl-ı evvel"dir ki, buna "mertebe-i vâhidiyyet" de derler. Akl-ı evvele "celâl ve heybeti ile nazar" etmesinden murâd, akl-ı evvelin mebd'e-i gayriyyet olan "mertebe-i rûh"a tenezzülüdür; ve bu tenezzûlden hâsıl olan [m/50] gayriyet nikâbı ile vücûd-ı mutlakın tesettürüdür. Zîrâ "nazar-ı

8 Ahmed Avni Konuk. *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, 2 cilt, yayına hazırlayanlar ve yeni harflere çevirenler, Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, v.d. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 1: 49. Bu hadis ile ilgili 28. dipnotu da bu eserden alıntılıyoruz: "Sülemî, *Hakâiku't-Tefsîr*, I, s. 330; Baklî, *Meşrebü'l-Ervâh*, s. 11; *Fütûhât-ı Mekkiyye*, I, s. 18. Bu rivâyet Cendî, Kâşânî, Kayserî, Harezmi ve Bâlî Efendi şerhlerinin Eyyûb Fassî'nda yer alır. Ahmed Avni Bey de Eyyûb Fassî'nı şerh ederken rivâyete tekrar yer verecektir. Ayrıca İbnü'l-Arabî *Tedbîrât*'ının ilk cümlelerinde bu hadisin meâlini aktarmıştır. Ahmed Avni Bey'in *Tedbîrât*'taki ibârelerden hareketle bu rivâyete yer veriş için bk. Konuk, *Tedbîrât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi*, s. 1-5."

9 Şu âyetler bu hususta gayet açıktır: "Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!" (Bakara, 2/23). Yine şu âyet: "Yoksa "Onu (Muhammed) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer iddianızda doğru iseniz, o zaman onun benzeri bir sûre de siz getirin bakalım; Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardımınıza çağırın!" (Yunus, 10/38). Meallerin alındığı site Diyanet İşleri Başkanlığı: <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/>

cemâl”, vech-i Hakk’ın kendi nuru ile tecellîsidir ki, bunda tesettür yoktur. “Nazar-ı celâl”, vech-i Hakk’ın libâs-ı gayriyyet ile ihticâbı olduğundan, bittabî’ bunda tesettür vardır. “Gayriyyet”ten murâd mutlakıyetten mukayyediye tenezzül ve mutlakın mukayyedde ihtifâsidir. “Dürre-i beyzâ”nın erimesi, vücûd-ı vâhidiyyetin isneyniyet ile takayyüd ederek, akl-ı küllün kendi nefsinde mütelâf olduğu hinde, ona nefes-i Rahmânîsi ile vücûd-ı hâricî bahşetmesi ve bu nefes-i Rahmânî ile ona fezâda vücûd-ı hâricî bahşını müteâkib merkezin “ateş” ve muhîtin teberrüd ile “su” olmasına işârettir; ve “seb’a semâvât” ta’bîr ettiğimiz seb’a-i seyyâremizin, bu duman hâlindeki sehâb-ı muzîden ve arzın dahi onun tekâsüfünden mahlûk olduğuna; ve “arş” mülk-i dünyâ ma’nâsına olup, avâlim-i şehâdiyye emlâk-i ilâhiyyeden bulunduğuna; ve sehâb-ı muzî arşın temeli olduğu cihetle, arş-ı ilâhî su üzerinde vâki’ olduğuna remz olunur.”¹⁰

Bu derûnî açıklama daha sonra kendi zamanında astronomi ve fizik bilimlerinin ulaştığı bilgiler açısından da yorumunu vermektedir, şöyle ki (daha rahat anlaşılması için sadeleştirilmiş nüshadan alıntılıyorum):

Astronomi âlimleri derler ki: “Yıldızlar ve gezegenler, hallerinin başlangıcında bir bulut hâlinde olup, derece derece küreler şeklinde yoğunlaşmışlardır. Bu gaz halindeki bulut, bu kapsam olan âlem küresi başlangıçta aynı cins ve hidrojen den bile hafif bir gazdan oluşmuştur. Merkeze doğru bütün ferdi olan parçaların çekilmesi ve bundan meydana gelen gittikçe artan yoğunlaşma ve merkeze doğru olan hareketin ısıya dönüşmesi ve oluşan ısının sebep olduğu ilk kimyevi karışımlar ve elektriğin te’sîri ve türü bir diğerinden türeyen tabîata âit kuvvetlerin muhtelif fiilleri ve te’sîrleri, hidrojen, oksijen, karbon, azot, sodyum, kalsiyum, demir, magnezyum vb. gibi ilk elementlerin oluşumuna sebep olup maden türleri, bir diğerinden ayrı ve farklı olurlar.

Isının meydana gelmesi ferdi olan parçaların hareketindendir. Çünkü hareket ısıya dönüşür. Ve ısı da bir çeşit hareketten başka bir şey değildir. Şimdi bulut halindeki yıldızın birleşimine dâhil olan yukarıdaki elementler bugün güneşte yanmakta olduğu gibi, şiddetli ateş hâlinde bulunur. Ve bu ateş küresi soğumaya başlayınca ateş suya dönmüş olur. Bu iki akışkan, fiziken zıtlar ise de, kimyâca ayn-ı unsurların bileşkeleridir. Ve nitekim günümüzde, yer küremizin etrâfında dalgalanan denizler hidrojen, oksijen ve sodyumdan oluşmuştur. Isı tenezzül ettiği ve havaya âit buharlar yoğunlaştığı zaman, durmadan yer değiştiren yüzeyinin volkanik patlamaları içinde henüz soğumayan sular içinde yarı akıcı, yarı katı, hamur gibi, esnek ve birbirinden farklı olan karbon birleşiklerinden, ya’nî yapışkan balçıktan ilk bitkiler ve hayvanlar husule gelmeye başlar.”

Demek ki, bu hadîs-i şerîf: “İnkâr edenler semâvat ve arzın bitişik olduğunu görmediler mi? Sonra Biz o ikisini ayırdık. Ve her canlı şeyi sudan yaptık. Hâlâ iman etmezler mi?” (Enbiyâ, 21/30) âyet-i kerîmesinin îzâh ve tefsîridir. Ve bundan anlaşılır ki, gökler ve yeryüzü yaratılışın başlangıcında bir madde hâlinde olarak bitişik idi. Daha sonra birbirinden ayrıldılar. Ve cisimlerin meydana gelmesi de sudandır. Çünkü ilâhî arş su üzerindedir.”

İslam medeniyetinde yorum yöntemlerinin çok gelişmiş olmasıyla Eş’ari, Maturidi, Farabi, İbn Sina, Gazali ve bütün geçmiş bilim adamları bu tür âyetlerin ve hadislerin temsili benzetme yoluyla yaptıkları açıklamaların bir yoruma muhtaç olduğu gerçeğini kabul etmişler ve buna uygun yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Onun için bizde belagat, me’ani ve beyan gibi dil bilimleri gelişmiştir. Bu gelişmeye destek olan mantık, kelam ve gramer bilimlerine ek olarak Yunan medeniyetinden alınan felsefe bilimleri mecazen anlatılanların tevîl edilmesi gerektiğini daha açık bir şekilde gösteriyordu. Ancak bu demek değildir ki, yine de halk kitleleri arasında ve bilimsel gerçekleri kabul etmeyen bazı ilim adamları yoktu. Bunlar hâlâ bu anlatımları yorumuz kabul edip efsane türünden farklı yaratılış görüşlerini savunuyorlardı. İnsanlar arasında her zaman böyle farklılıklar olacaktır. Önemli olan yorumlarken kullanılan kavramsal çerçeveyi oluşturan ve toplumun zihniyetini şekillendiren bilimsel tutumdur.

Verdiğimiz örneklerle vahyin nasıl yorumlanması gerektiğini biraz açmaya çalıştık. Şimdi vahyin mahiyeti itibariyle zamanla irtibatı olan yönünden ve zaman-mekân üstü olan vüs’atinden bahsedelim. Yalnız şu hususu dikkate almak gerekir: vahyin mahiyeti tam anlamıyla gayba ait bir konu olduğundan sadece vahye dayanarak ve vahiy kaynaklarına bağımlı olarak ancak açıklanabilir. Akıldan çok vahiy bu konuda kullanılabilir ve bu vahyde günümüzde tek güvenilir vahiy temelli olan Kur’an ve sahih hadislerdir. Bizde bu kaynaklara bağlı olarak çok kısa bir açıklama ile elde etmek istediğimiz sonucu kadim medeniyetlerdeki kutsal metin kabul edilen belgeleri ve dini inançları açıklamaya çalışabiliriz.

10 Konuk. *Füsûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, 1: 49.

Kur'an'da birçok ayetlerde "vahyetmek" kökünden fiil olarak kullanılırken sadece 6 ayette "vahy (يحيى)" isim olarak geçmektedir. Fazla ayrıntıya girmeden ve çok basit olarak sadece en temel anlamda "elçi" olarak seçtiği kimseye "Allah tarafından gönderilen bilgi" olarak tanımlayabiliriz. Kur'an'da Allah'ın peygamberlere vahiy göndermesi ilk insan Hz. Âdem'le başlamış ve bütün insanlara son peygamber olarak gönderdiği Peygamberimize (a.s.m.) kadar devam ederek onunla son bulmuştur (Nisâ, 4/163; Ahzâb, 33/40). Fakat bu bilgi çok farklı boyutlarda ve muhtevada gönderilmektedir. Meselâ peygamber olmadığı halde Hz. Mûsâ'nın annesinde olduğu gibi insanlara Allah vahyetmiştir (Kasas, 28/7).¹¹ Yine fiil olarak "meleklerle, arılara, yer küresine ve göklere vahiy edildiği belirtilmiştir. Ayrıca şeytanlara ve şeytanın kendi dostları olan insanlara ve cinlere, peygamberlerle müminlere düşmanlık etmeleri için gizlice telkinde bulunmasını ifade eder (el-En'âm 6/112, 121). Bazı âyetlerde (en-Nahl 16/2; el-Mü'min 40/15) peygamberlere indirilen vahiy "ruh" diye de anılmıştır."¹² Yine Kur'an'da doğrudan elçisine vahyetme, perde arkasından hitap etme (28/Kasas, 30), elçi gönderip emir ve yasaklarını bildirme şeklinde üç türlü vahiy gönderme şeklinden bahsedilir (Şûrâ, 42/51).¹³ Ayrıca Kur'an önceki peygamberlere gönderilen vahyin nasıl iletildiğinden bahsedilmediği halde son elçi olan Peygamberimize (a.s.m.) gönderilen vahyin nasıl gönderildiğine dair az da olsa bazı bilgiler verilmiştir. Bunun nedeni daha önce belirttiğimiz gibi vahiy gayba dair bir olgu olduğu için mahiyetini tam olarak anlamamız mümkün değildir. Ancak bizim yaşantımızda edindiğimiz tecrübelerle benzetilerek anlatılırsa bizi tam olarak tatmin etmese bile yeterli olacak seviyede bilgi edinmemiz mümkündür.

Buna göre Allah katında "korunmuş bir kitap"tan vahyedilen Kur'an'ın aslı levh-i mahfûzdadır (ez-Zuhurf 43/4; el-Vâkıa 56/77-78; el-Burûc 85/22). Kur'an Kadir gecesinde nâzil olmuştur (ed-Duhân 44/3; el-Kadr 97/1-3). Allah katında değerli, itibarlı, güçlü, saygın ve güvenilir bir elçi olan Cebrâil'in tebliğ ettiği kelâmdır (et-Tekvîr 81/19-23). Önceki peygamberlerden farklı şekilde Cebrâil, Kur'an âyetlerini Resûlullah'a bir defada değil zihnine ve kalbine yerleşmesi için parça parça apaçık bir şekilde okuyup tebliğ etmiştir (el-Furkân 25/32). Bunun yanında âyetler Cebrâil tarafından Resûl-i Ekrem'e okunduğu sırada o, gelen vahyi tamamen kavrayıp bir daha unutmamak için acele ile tekrara başlamış, bunun üzerine Cebrâil'in okuması bitmeden kendisinin okumaya başlamaması hususunda uyarılmış (el-Kiyâme 75/16-19) ve Kur'an'ın Allah tarafından onun hâfızasına yerleştirileceği bildirilmiştir.¹⁴

Yine sadece birçok hadislerde bildirildiğine göre her yıl Ramazan ayında Cebrail, Kur'an'ı geceleri gelerek Peygamberimize (a.s.m.) okumuş; o da buna mukabele ederek tekrarlamış ve böylece Kur'an aynen muhafaza edilmiştir.¹⁵ Ramazanlarda bugün yapılan mukabele geleneği bu tekrardan kaynaklanmaktadır. Ancak burada bizi asıl ilgilendiren önemli bir bilgi görmekteyiz. Zira Kur'an'a göre farklı zamanlarda yaşayan peygamberlere gönderilen vahiyler aynı zamanda birbirini tasdik etmiştir:

Allah peygamberlerden, "Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz" diyerek söz almıştım. (Sonra) "Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?" dediğinde "Kabul ettik" cevabını vermişlerdir; bunun üzerine "O halde şahit olunuz, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu. (Âl-i İmrân, 3/81; ayrıca bkz. En'âm, 6/92; Fâtır, 35/31)

Bu demektir ki, Kur'an'da geçen peygamberlere Hz. Peygamber, Fahr-i âlem efendimizden bahsedilmiş olması gerekir. Yine Hz. İsa (a.s.) ve Hz. Musa'dan (a.s.) Kur'an'da bahsedildiği gibi daha önce diğer dinlerde gelen peygamberlere de onlardan bahsedilmiştir. Onun için mesela Güney Amerika'daki Maya ve Azteklerde olan efsaneye göre babasız doğan mucize birinden bahsedilmektedir ki bunun ayrıntılarını bilseydik şüphesiz ki Hz. İsa hakkında onlara ne kadar daha çok bilgi verildiğini bilebilirdik. Sadece Hz. İsa değil belki diğer bazı peygamberler ve özellikle âhir zaman peygamberi ve a'refi enbiya olan Aleyhisselam Efendimizden bahsedilmemesi asla mümkün değildir. Bu yüzden vahiyler insanlarca bilinmesi imkânsız olan gayba dair bilgiler verir (Âl-i İmrân, 3/44).

11 Ayette geçen şöyledir: Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik.

12 Yusuf Şevki Yavuz. "Vahiy", *TDV İslâm Ansiklopedisi* 42. cilt (2012), 440.

13 Ayet şöyle buyurmaktadır: "Herhangi bir beşer ile Allah'ın konuşması ancak vahiy ile yahut perde arkasından ya da bir elçi gönderip, izni ile, dilediğini vahyetmesi şeklinde olabilir. Muhakkak ki O çok yücedir, engin hikmet sahibidir." (42/Şûrâ, 51)

14 Yusuf Şevki Yavuz. "Vahiy", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 42. cilt (2012), 440.

15 Bknz. Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, I, 231, 276, 325, 326, 405; VI, 282. Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 5, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 7, "Bed'ü'l-halk", 6, "Menâkıb", 25; yine Müslim, "Fadâ'ilü's-şahâbe", 98, 99; yine İbn Mâce, "Şiyâm", 58. Hadislere yapılan atıflar Abdülbaki Turan'dan alınmıştır, "Arza" maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3. cilt (1991), 446-447.

Ancak Kur'an'dan çıkarabileceğimiz bu açıklamalar kapsamında diyebiliriz ki, vahyin zaman ve vüs'at yönü olarak ifade edebileceğimiz dereceleri vardır. Bu iki yön birbiriyle irtibatlıdır. Zaman yönünden vahiyler geldikleri dönemin zihniyet, bilgi ve kültür düzeylerine göre gönderilmiştir. Bunun için meselâ Hz. İsa'ya gelen vahiy ondan 1000 yıl önceki bir peygambere gelenle tamamen aynı olamaz. Aynı olan sadece inanç kısmıdır ki bu da tevhid inancı ve etrafında şekillenen ahiret, melek vs. gibi inanç konularıdır. Bunlarda asla farklılık olmaz; ancak bunlarda da ayrıntılı bilgi az veya çok, daha somut veya daha soyut şeklinde olabilir. Bu demektir ki önceki peygamberlere gelen inanç unsurları tafsilatlı olmadığı gibi daha somut kavramlarla ifade edilirdi ve vahiy ile gelen bu mahiyette idi. Bütün gelen vahiylerde bu zaman yönü mevcuttur. Vahyin zaman yönü vüs'ati ile irtibatlıdır. Zira eski zamanlarda gelen vahiylerin vüs'ati de somut mesaj getirdiği için derece bakımından daha zayıf ve perdelidir. Kur'an'da da bir melek vasıtasıyla veya perde arkasından hitap yoluyla vahiy gönderme şeklinde bildirilen açıklamalardan vahyin dereceleri olduğunu çıkarabiliriz. Arılara, dağlara ve bazı insanlara da vahyedildiğinden bahsettiğine göre vahyin birçok mertebeleri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak vahiy gönderilen herkes peygamber olarak seçilmemiştir, fakat onlara farklı şekillerde görevler verilmiştir. Ben bunlara "gizli peygamber" denebileceği kanaatindeyim çünkü vahiy perde arkasından geldiği için bunun tam olarak mahiyetini bilmedikleri halde bulundukları toplumu uyarmak ve doğru yola iletmek konusunda âdeta görevli olduklarının bir nevi bilincindedirler. Bu tür gizli peygamberlere iki örnek verebilirim: Eskiçağ Yunan medeniyetinden Sokrates (M.Ö. 469–399) ve Çin medeniyetinden Konfüçyüs (M.Ö. 551-479). Bugün düşünür veya filozof olarak bildiğimiz bu insanlar toplumlarında örnek olacak bir yaşantı sürdürmüşlerdir.¹⁶ Sokrates hakkında söylenenler, peygamberler hakkında söylenenlere benzemektedir: "Sokrates şüphesiz çok etkileyiciydi, o kadar etkileyiciydi ki pek çok kişi onun hakkında yazmak için harekete geçti ve hepsi de onu beşinci yüzyıl Atina'sının geleneklerine göre tuhaf buldu. Çünkü onun görünüşü, kişiliği ve davranışlarının yanı sıra görüşleri ve yöntemleri onlara çok tuhaf geliyordu."¹⁷ Yine Platon'un söylediğine göre Sokrates bir öğretmen olmadığında ısrar etmiş ve hayatı boyunca yaptığı iş için para almayı reddetmiştir.¹⁸ Platon'un Menon ve Theaetetus diyaloglarında açıkça görüyoruz ki, Sokrates öğretmekten yana değildir, aksine başkalarının gerçek, doğru ve iyi olanı kendi başlarına tanımalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Böylece yeni bir eğitim anlayışı savunmuştur. Bu anlayışa göre zaten insanlar bu dünyaya gelmeden bulundukları ruhlar âleminde onlara bütün hakikatler verilmişti; ancak bu maddi bedene giren ruhumuz geçirdiği şokun etkisi ile bu bilgileri unutmuştur. Bize düşen çağrışım yoluyla bu hakikatleri onlara hatırlatmaktır. Ancak bizi daha çok yakından ilgilendiren Sokrates'in çok önemli bir iddiasıdır. Buna göre Sokrates bazen birtakım şeyleri yapmasını yasaklayan bir *daimonion* olarak ifade ettiği iç sesi duymasıdır. Sokrates ilahi ya da yarı ilahi olarak ifade ettiği bir şey tarafından yönlendirildiğini açıkça belirtmiştir. Bunlara ilaveten çok tanrılı bir toplumda tek bir yaratıcının varlığını savunmuş ve buna göre ibadetlerin uygun bir şekilde yapılması gerektiğini savunmuştur. Zaten mahkemede yargılanınca kendisine isnad edilen suç, Atina dinini tahrif etmektir.

Sokrates gibi Konfüçyüs dedi ki: "Elli yaşıma geldiğimde görevim bana semadan verildi."¹⁹ İngilizce'ye *Analects* adıyla tercüme edilen "*Lun Yu* (Konuşmalar)" adlı kitabı Konfüçyüs derlemiştir. Bu eseri aslında yazan Konfüçyüs değildir. Daha önce yazılanları düzenleyerek bir araya getirmiş ve daha sistemli bir şekilde toplumunu bu bilgilerle eğitmeye çalışmıştır. Bu demektir ki, Konfüçyüs'tan önce onun gibi Çin toplumunu aydınlatan bu tür insanlar gelmişti. Konfüçyüs'ün derlediği bu kitabında anlatıldığına göre bir gün Konfüçyüs öğrencisi Ci'ye şöyle dedi: "Ci, bilgiyi çok okuyarak elde ettiğimi mi düşünüyorsun?" Ci şöyle cevap vermiş: "Evet, öyle değil mi?" Bunun üzerine Konfüçyüs dedi ki: "Hayır, benim bilgim içime Tek Tanrı tarafından yerleştirilmiştir."²⁰ Konfüçyüs'ün üzerinde titizlikle durduğu önemli üç husus vardı: inanç, ayınlar ve müziği, üçüncüsü de davranışlar ve davranışları değerlendiren faziletler. Buna göre Konfüçyüs derdi ki "Beyefendi köklerde çalışır. Kökler bir kez yerleşti mi, yol hayat bulur". Beyefendinin yolu, geçmişin özverili kültür kahramanlarının örnek davranışlarının bir damıtımıdır ve "köklerde çalışmaya" istekli olan herkes için mevcuttur. Konfüçyüs'ün düşüncesinin merkezinde beş temel centilmen davranışı fazilet olarak yer almaktadır: yardımseverlik (*ren*), doğruluk (*yi*), törensel uygunluk (*li*), bilgelik (*zhi*) ve güvenilirliktir (*xin*). Bu beş erdem Konfüçyüs'ün bahsettiği

16 Bu gizli peygamber diyebileceğimiz filozoflar hakkında çabuk ve konumuz için yeterli bilgi için bkzn. Debra Nails ve S. Sara Monoson, "Socrates", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/socrates/>>. Konfüçyüs ile ilgili olarak aynı kaynak yeterli olabilir. Bknz. Mark Csikszentmihalyi, "Confucius", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/confucius/>>.

17 Debra Nails ve S. Sara Monoson, "Socrates", a.g.m.

18 Platon, *Apology* 33a-b.

19 Min Ke Qin. "Islam and Confucianism: Ritual, Prayer and Fasting", *International Journal of the Asian Philosophical Association (IJAPA)*, 15: 1 (2022), 13.

20 Min Ke Qin, "Islam and Confucianism..", 13.

tek erdemler değildir. Bir noktada bakan bir kimsenin ibadet olarak uygun bir yöneticiye karşı davranışı da sadakattir (*zhong*). Cesaret ise (*yong*) kişiyi doğruluğun nerede yattığını gördükten sonra harekete geçmeye zorlayan şeydir. Bazen “erdem” (*de*) olarak tercüme edilen bir başka terim, genellikle bir yöneticinin iyilikten veya başkalarına iyilik etmekten kaynaklanan otoritesini tanımlamak için kullanılır ve sosyal ve siyasi yaşamın çoğunda anahtar bir terimdir.²¹ Buradaki Çince kavramlar İngilizce’ye sözlük anlamlarında çevrilmiştir. Hâlbuki bunlar Konfüçyüs’ün zamanında dini teknik terimler olduğundan böyle çevrilmemelidir. Ben İngilizcelerini Türkçeye olduğu gibi çevirdim ki, seküler antropolojik yaklaşımla dini inanç ve tarihin nasıl tahrif edildiği anlaşılabilir. Meselâ “beyefendi” veya İngilizceye “gentleman” olarak çevrilen Çince kavramı İslam’ın teknik terimi olan “muttaki” yani “takva sahibi” olarak çevirirsek Konfüçyüs’ün ne demek istediği aslında çok daha iyi anlaşılır. Zaten kelimenin kullanıldığı bağlam da dini yaşantı ile ilgili olduğu için böyle anlaşılması doğrudur. Bugünkü dillerde “beyefendi” veya “gentleman” kelimelerinin dini hiçbir özelliği yoktur, tamamen günlük hayatta insan ilişkileri ile ilgilidir. Yine Konfüçyüs’ün kullandığı ve “yol” olarak çevirdikleri “tao” (dao) kavramı İslami ölçülerle “sırat-ı müstakim” olarak çevrilebilir çünkü Konfüçyüs devamlı aşırılıklardan kaçınılmasını tavsiye ederek ifrat ve tefritten uzak durulması gerektiğini telkin etmiştir. Bütün bu açıklamalar Konfüçyüs’ün “Allah tarafından yetkilendirildim” ifadesi ile anlam kazanmaktadır ve onun nebevi bir görevi olduğunu göstermektedir.

Bu durumda Kur’an’ın vahiy ve nübüvvet anlayışına dayanarak şu soruyu cevaplamaya çalışalım: Sokrates ve Konfüçyüs birer nebi miydiler? Her iki düşünürde de bulunan nebilere ait özelliklerini vermeye çalıştık. Bunlardan iki tanesi çok önemlidir: toplumlarını uyarmak ve doğru yola iletmek için ilahi bir otorite tarafından görevlendirilmiş olmak; diğeri de bu görevi yerine getirmek için gerekli olan ilahi bilgilerin vahiy yoluyla kendilerine iletilmiştir. Bunun için vahiy kelimesini kullanmaları gerekmez, Allah tarafından bilgi gönderildiğini belirtmiş olmaları yeterlidir. Fakat son bir husus daha var ki peygamberliğin Kur’an’daki en belirgin özelliği olduğu anlaşılmaktadır: Peygamber olan bir kimsenin “Allah’ın elçisi” olarak görevlendirildiği ve kendisinin de bunun farkında edilerek uyarılmış olması gerekir. Gerek Sokrates gerekse Konfüçyüs’ün de böyle bir açık itirafları olduğunu henüz ortaya koymuş bir tarihi belge bizde mevcut değildir. Kur’an birçok peygamberleri isimle andığı halde Çin ve eski Grek medeniyetlerinden bir peygamber zikretmemektedir. Ancak açık olarak şöyle belirtmektedir: “And olsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var.” (Mü’min Sûresi, 40/78) Buna ilaveten şu ayet de dikkate alınınca daha doğru karar vermek mümkün olacaktır:

O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa’ya açık deliller verdik ve onu Rûhulkudûs’le destekledik. Allah dileseydi elçilerin ardından gelen insanlar, kendilerine bunca açık delil geldikten sonra birbirine düşüp savaşmazlardı; lâkin farklı yollara yöneldiler. Bu sebeple kimileri iman etmiş, kimileri de inkâr etmişlerdir. Allah dileseydi aralarında savaşmazlardı fakat Allah dilediğini yapar (Bakara, 2/253).

Sonuç: Farklı vahiylerin olması vahiylerde mertebeler olduğunu gösterir. Demek ki her peygambere gelen vahiy aynı mertebeye değildir. Bazısı çok hafif düzeyde kalmakta ve vahyin geldiği kimseye peygamber olduğu bilincini vermemektedir. Ancak en düşük düzeyde gelen vahiy toplumu yönlendirmek için kişiye bildirilmişse, Sokrates ve Konfüçyüs’te olduğu gibi, o kişide topluma önderlik yapma şuuru aşılar. Bu tür zatlara “saklı nebî” denebilir. Bunlar “rasûl (elçi)” değildirler ancak toplumu aydınlatma ve uyarma, onları doğruya ve hak inanca yönlendirme gibi zimnen verilmiş görevleri vardır ve onlar kendilerini bu konuda sorumlu hissederler. Onun için Sokrates’i ölüm cezasından kaçırmak istediler ancak bunu kabul etmedi ve cezaya katlandı. Bir peygamber’e ayrılması için ilahi uyarı gelmezse bulunduğu toplumu terk edemez. Bizim peygamberimiz de (a.s.m.) ancak ilahi izin geldikten sonra hicret etmiştir. Demek ki ayette geçen “peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir.” Açıklaması ışığında nübüvvetin de çok mertebeleri olduğunu anlıyoruz. Onun için farklı düzeylerde nebiler gönderilmiştir ve bir hadis-i şerifte bunların sayısının 124 000 olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bunların sadece 315 tanesinin resul olduğu belirtilmiştir.²² İşte, kadim medeniyetlerdeki dini inanç ve yaratılış ile ilgili efsane ve öğretilerin bu vahiy ve nübüvvet anlayışı ile değerlendirilmesi gerekir. Onun için bu iki hususu biraz fazla ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştık. Şimdi bu Kur’ani vahiy ve nübüvvet anlayışını Mezopotamya medeniyetindeki dini inanç ve yaratılış öğretilerine uygulamaya çalışalım.

21 Bu erdemlerle ilgili paragrafı İngilizcesine bağlı kalarak şu makaleden çevirdim: Mark Csikszentmihalyi, “Confucius”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/confucius/>>.

22 Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 5/265-266; ve İbn Hibbân, *es-Sahih*, 2/77.

4. Mezopotamya Dinlerinde İnanç ve Yaratılış Öğretisi

İslam dini Allah katında tek dindir, çünkü tek bir Yaratıcı ve Allah vardır onun için sadece bir din gönderir. İslam'dan önce gönderilen İslam dini henüz tamamlanmamış olduğu için adlandırılmamıştır. Malûm olduğu üzere tamamlanmamış bir şeyin adı olmaz. Fakat önceki peygamberlere gönderilen dinler natamam İslam olduğundan önceki peygamberlerin hepsi “Muslim” olarak tanımlanmıştır. İlahi dini tahlil edecek olursak temelde iki önemli unsurdan oluştuğunu görürüz: İnanılması gerekenler (*îman*); yapılması gerekenler (*amel*). Bunlardan iman kısmında inanılması gerekenler her zaman aynıdır ve değişmez ancak zamanla bu kısımda tafsilat artmıştır. Mesela ilk zamanlarda Allah'ın varlığı ve birliği (tevhid) icmalen verilmiş olup tafsilat sonradan gelen peygamberlere verilmiştir. Kur'an'daki peygamber kıssaları ve nübüvvet anlayışı iyice tahlil edilirse bütüncül bir yaklaşımla ilahi din iki devrede ele alınabilir. Bu iki devrenin de kesişme noktası ve esas alınabilecek irtibat noktası Mezopotamya'dır. Bu bölgede gönderilen kimisi nebi kimisi de resul olan birçok peygamber olmuştur, fakat bunlardan sadece bir tanesi Kur'an'da diğerlerinden ayrılmıştır: Hz İbrahim, yani Mezopotamya'nın elçi peygamberi. Kur'an Hz. İbrahim'i “hanîf” olarak tanımlayarak önceki peygamberlerden ayırmıştır. “Hanîf” kavramı üzerine epey görüşler bildirilmiştir ama hepsinde de ortak olan vurgu “tevhid inancı” olmuştur.²³

Onlar, “Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” dediler. Sen de şöyle de: “Hayır! Biz, Hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi” (Bakara, 2/135).

Dikkat edilirse burada “hanîf” müşrikleri ret ederken kullanılmıştır. Onun için bu kavramın aslına mutlaka tevhid inancı vardır ancak bu inanç artık Hz. İbrahim ile birlikte yeni bir anlatım serüvenine girmiştir. Buna göre muharref dinleri de dâhil edince din kelimesini çoğul olarak kullanabiliriz. Ancak biz hak dinle ilgilendiğimiz için Hz. Âdem'den son peygamber olan Fahr-i âlem Efendimize kadar olan din tarihini iki devreye ayırabileceğimizi belirttik: Hz. İbrahim öncesi dönem ve Hz. İbrahim sonrası olan Hanîf Dönemi. Hz. İbrahim öncesi dönemde gönderilen vahiyler, inanç esaslarını daha somut kavramlarla toplumlara anlatmıştır ve ayrıntıya girilmediği için somuttan soyut anlam çıkarabilecek seviyede olmadığı için bu toplumlar kolaylıkla putperestliğe dönmüşlerdir. Şüphesiz ki, günümüzde dahi bu konular çok somut kavramlarla anlatıldığı halde anlayış çok geliştiği için ve öğretim de bunları ayrıntıları ile anlattığı için artık Müslümanlar bu somut hakikatleri gayet soyut ve ulvi bir manada anlıyorlar. Mesela Kur'an'da geçen Allah'ın isimleri insan isimleri gibi anlaşılmıyor. “El”, “yüz”, “oturma” (*istiva*), ve “arş” gibi kavramlar teşbih olarak soyut anlamda anlaşılmaktadır. Ancak Hz. İbrahim öncesi döneminde insanların bu tür kavramları Kur'an'daki gibi anlamaları pek mümkün değildi. Onun için bu konularda onlara fazla tafsilat verilmedi ve insanların Allah anlayışı biraz daha somut oluyordu. Fakat Hanîf döneminde artık yüksek Mezopotamya medeniyetinde edebiyat da geliştiği için insanların teşbihleri soyut manada anlamaları daha kolay oluyordu. Bu durumda Hanîf kavramının sadece basit manada “tevhid” inancını ifade ettiğini söylemek yeterli değildir. Hanîf, tevhidi artık soyut olarak mufassalan (ayrıntılı bir şekilde) bilmek ve anlamak demektir.

Bu yüksek düzey vahiy ve soyut tevhid anlayışının neden Hz. İbrahim ile Mezopotamya'da geldiğini anlamak için buradaki medeniyetlerin çok iyi tahlil edilmesi gerekir. Öncelikle şunu belirtelim ki, Hz. İbrahim'den önce gelen yol gösterici nebiler, uyarıcılar ve elçiler insanlık medeniyetine öncülük edecek bir kapasitede olan yüksek düzeyde kültürün doğmasına yol açmışlardır. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız mantık ilkesine göre insan aklı bilinenden bilinmeye doğru ilerler. Gönderilen vahiy bir bilinen verdikten sonra bunu kullanarak oradan diğer insanlar birçok şeyler icat edebilmişlerdir. Bu açıdan bakılınca denebilir ki, rehberlik yapan ilahi yolla gelen bir vahiyle bir şeyi ders vermiş ve o şey bilinen mantık temelini oluşturmuştur. Bununla külli bir kaide vazedebiliriz: “Peygamberler bilinenleri vahiy yoluyla getirmiştir.” İnsanlar bu bilinenden diğer bilinmeyenleri icat etmiş ve böylece ilk insanlık medeniyeti teşekkül etmiştir. Meselâ antik Mezopotamya'nın insanları onlara vahiy yoluyla küçük bir bilgi verilmesi ile ilk çiftlikleri kurarak tarımı başlatmışlardır. Şimdi bunu açıklayalım: Vahiy tarımı öğretmek için gelmez ve ekip biçme hakkında nasıl yapılacağını açıklamaz. Ancak Allah'ın varlığını ve birliğini yeryüzündeki icraatını anlatmak için tarımdan ve buna benzer ekip biçmeden örnekler verir. İnsanlar bunu anlayınca ekip biçmenin nasıl olabileceğini çıkarırlar ve gittikçe geliştirirler. Ayrıca ilk yazıyı da yine bir öncü yol göstericinin vahiyle aldığı bilgileri insanlara öğretmesi ile onlar icat ettiler. Aynı şekilde Mezopotamyalılar tekerleği de icat ettiler. Tekerlek ağır yüklerin taşınmasını mümkün kıldı. Aynı zamanda savaş arabasının icadına da yol açtı. Yine aynı yolla gemi ve deniz araçları Mezopotamyalıların bir başka icadı idi. Fakat onlar daha ileri giderek Hz. Nuh'tan öğrendikleri gemi yapımından yelkenli deniz araçları da icat ettiler. Yelkenli tekneler ve savaş arabaları seyahat etmeyi kolaylaştırdı. Mezopotamya'nın icatları insanların şehirlerde yaşamasına ve birlikte çalışmasına imkân tanımıştır. Onun için antik Mezopotamya umumiyetle “medeniyetin beşiği” olarak adlandırılır. Antik Mezopotamya, modern hayat tarzının doğduğu yerdir.

23 Geniş bilgi için şu eserlerden hareketle bir inceleme yapılabilir: Şaban Kuzgun, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16 (1997), 33-39. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 1: 218-220.

Bundan daha ilerisini de ortaya atan tarihçiler vardır. Mesela Carol Moss insanlık tarihinde ilk bilimin kıvılcımlarını başlatanların da Sümerler olduğunu savunmaktadır. Buna göre Güney Mezopotamya'yı oluşturan Sümer'de toprak zengin olsa da iklim çok sert olabiliyordu. Bazen sekiz ay boyunca hiç yağmur yağmazdı. Yaz aylarında sıcaklıklar gölgede 43 dereceye ulaşılıyordu. Bu ağır şartlar Sümerlileri birlikte düşünmeye ve çalışmaya teşvik etti. Geniş ekin tarlaları için sulama sistemleri tasarladılar ve dünyanın ilk şehirlerini inşa ettiler. Ayrıca doğayı ve onun içindeki yerlerini keşfetmeye başladılar.²⁴ Bazı Sümer tabletleri tıbbi tedaviler verirken, diğerleri matematiksel formülleri listeler. Kâtipler ayrıca tabletlere uzun bitki ve hayvan listeleri ile çevrelerindeki dünyanın kilden haritalarını da yapmışlardır. Yaklaşık 4.300 yıl önce, Akadlar adı verilen bir grup insan Sümer'i fethetti. Akadlar ve Sami kavimler olan diğer Arapça ve İbranice ile akraba bir dil konuşan insan grupları sonraki 1.800 yıl boyunca Mezopotamya'yı yönettiler. Bunlar arasında Babilliler, Asurlular ve Amoritler gibi kavimler vardı. Bütün bunlar Mezopotamya medeniyetinin gelişmesine katkı yapmışlardır. Şüphesiz bunlar arasından seçilen ve açık veya hafi diyebileceğimiz çeşitli mertebelerde vahiy alan yol gösterici nebiler ve elçiler gönderilmiştir. "Hukuk ve mantık, ölçü ve hesap ilkel yaşamın değil, 'yüksek medeniyetin' özellikleridir. Bunlar, varoluşun en yakın ihtiyaçlarının ötesinde düşünmeyi ve cüz'i kavramları külli kavramlar altında toplayabilme yeteneğini gerektirir."²⁵ Mezopotamya bu başarıyı göstermiş bir medeniyetler topluluğunu temsil etmektedir.

Mezopotamya medeniyeti sadece bunları icat etmekle kalmadı. Allah'ın vahiyle elçilerine gönderdiği tevhid inancından, çok tanrılı dinleri de icat ettiler ve putlar yaparak putperestliğe de öncülük etmeye başladılar. Arkeolojik kazılardan çıkarılan buluntulara göre eski Mezopotamya halkı gönderilen hak dini tahrif ederek birçok tanrıya inanmaya başladılar. Bu tanrılardan dördü özellikle önemliydi. "An" cennet tanrısıydı. Yeryüzü tanrıçası "Ninhursag"dı. "Enki" su tanrısıydı. "Enlil" hava tanrısıydı. Ayrıca Sümerlerden sonraki Asur ve Babil krallıkları gibi kavimlerin güneş tanrısı Şamaş gibi icat ettikleri yeni putlar dışında her şehrin kendi özel tanrısı vardı. Bu tanrı şehri gözetirdi. Eski Mezopotamyalılar bu tanrının kasabadaki herkese ve her şeye sahip olduğuna inanırlardı. Dinlerin medeniyet buluşlarında mantık yürütmedeki öncülüklerinden birini vererek bir bilinenen diğer bilinmeyenleri insanların nasıl çıkardığını çok ilginç bir şekilde gösteren bir gelişmeyi Mezopotamya Sümer medeniyetinde görmekteyiz. Bu gelişme dini dua ve ibadetlerin yapılırken kullanılan müzikal nağmeleri eğlence amaçlı günlük müzik kültürüne dönüştürmeleridir. Bu açıdan bakınca müziğin bilinen alt teorisinin de yine vahiy yoluyla peygamberlere gönderildiğini çıkarabiliriz ki bizde meşhur bir geleneğe göre Mezopotamya'da gönderilen Hz. Davut (a.s.) çok güzel sesi ile ilahiler söylediği bilinmektedir. Nitekim belli bir ses türüne Davudî denmektedir. Güzel ses kullanmayı ve belli şiirsel ifadeleri dini ibadetlerde nağmelerle söylemeyi öğrenen insanlar bunu geliştirerek müzik teorisini de buldular.²⁶ Bugün hâlâ her dinde Kur'an gibi kutsal kitaplar, ibadetler ve ilahiler müzikal olarak icra edilmektedir. Bu durum şüphesiz ki müzik kültürünün vahiyle gelen dinlerden doğduğunu göstermek için yeterlidir. Ancak dini icralarda çalgı aleti kullanılmamıştır, sadece insan sesi ile icra edilmiştir. Demek ki çalgılar ve müzikal enstrümanlar sonradan insanlar tarafından eğlence için müzik icat edilince geliştirilmiştir.

Ancak bazı tarihçiler müzik kültürünün doğmasını da evrim teorisi ile açıklamaya çalışmışlardır.²⁷ Yeni bir alan olan "biyomüzikoloji" çalışmalarında bunu ispatlamaya çalışan müzikologlar, müzik kökenlerinin analizini ve bunun insan kökenlerinin incelenmesine uygulanmasını biyomüzikolojinin temeline yerleştirmektedir. Biyomüzikoloji üç ana daldan oluşmaktadır.²⁸

1. Evrimsel müzikoloji, hem hayvanlardaki vokal iletişime karşılaştırmalı bir yaklaşım açısından hem de hominid soyunda müziğin ortaya çıkışına evrimsel psikolojik bir yaklaşım açısından müziğin evrimsel kökenleriyle ilgilenir.

2. Nöromüzikoloji, müzikal üretim ve algıda yer alan nöral ve bilişsel mekanizmaların mahiyeti ve evriminin yanı sıra ana rahminden yaşlılığa kadar müzikal kapasite ve müzikal davranışın ontogenetik gelişimi ile ilgilenir.

3. Karşılaştırmalı müzikoloji, müzikal ritüellerin bağlamları ve içerikleri, müzik yapmanın avantajları ve maliyetleri ve dünyadaki müzikal sistemlerin, formların ve performans stillerinin karşılaştırmalı özellikleri de dâhil olmak üzere, tüm insan kültürlerinde müziğin çeşitli işlevsel rolleri ve kullanımları ile ilgilenir. Bu teorisinin bizim açıklamamız ile bir çelişkisi yoktur. Sadece müziğin biyolojik kökenlerini açıklamaya çalışmaktadır.

24 Carol Moss. *Science in Ancient Mesopotamia* (Danbury, Conn.: Franklin Watts, 1999), 7-8.

25 Curt Sachs, *The Rise of Music in the Ancient World: East and West* (Mineola, N.Y.: Dover Publications, 2008), 64.

26 Carl Stumpf. *The Origins of Music*, edited and translated by David Trippett (Oxford: Oxford University Press, 2012).

27 Mesela şu kitapta birinci bölüm şöyle adlandırılmıştır: "An Introduction to Evolutionary Musicology". Nils Lennart Wallin, Björn Merker, Steven Brown, editörler. *The Origins of Music*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000, 3vd.

28 Ayrıntılar için ilginç bir çalışma şudur: Nils Lennart Wallin, *Biomusicology: Neuropsychological, Neuropsychological and Evolutionary Perspectives on the Origins and Purposes of Music* (Stuyvesant, NY: Pendragon Press, 1991).

Yaratılışı kabul etmediği için bizimle açık bir tersliğe düşmektedir.²⁹ Curt Sachs'ın dediği gibi şüphesiz “müzik şarkı söylemekle başladı.”³⁰ İnsanların şarkı söyleyebilmesi için ses tellerinin ve ağzının, dilinin nasıl evrimleştiği konumuzu ilgilendirmemektedir. Onun için bu tür iddialar bizim müziğin doğuşunda vahyin rolünü savunmamıza bir halel getirmez. Sachs'ın *Antik Dünyada Müziğin Doğuşu* (*The Rise of Music in the Ancient World: East and West*) adlı eseri bunu tarihi belgeleri ile bütün medeniyetlerde dini ilahi ve makamla dua ve kutsal metinlerin musiki okunmasından doğduğunu açıkça göstermektedir. Aynı yazar en eski musiki kayıtlarının Sümer dini törenlerinde okunan dua ve ilahiler olduğunu belirtmiştir. “Düzenli ve sistematik müziğe dair en eski kayıtlar Sümer ve Mısır'a aittir. M.Ö. üçüncü binyılda yazılmış Sümer metinlerinde sık sık kilise müziğinden söz edilir; Lagaş'taki büyük Ningirsu tapınağında özel bir görevli korodan, bir diğeri de hem erkek hem de kadın şarkıcı ve oyuncuların eğitiminden sorumluydu. Tapınak şarkıcılarının loncaları nihayetinde bir.”³¹

*Bilgi erbabı topluluğu, resmi dini musiki edebiyatını inceleyen ve düzenleyen bir tür üniversite haline geldi. Görünüşe göre astronomiyle de ilgileniyorlardı. Elimizde, Babil'deki Bel Tapınağı'na bağlı ilmi kolejin hatırı sayılır bir dini musiki edebiyatı vardı. . . Sippar'daki Şamaş, Nippur'daki Enlil, Erech'teki İnini tapınağı gibi büyük merkezlerin her birinin kendi müzik okuluna sahip olduğunu da varsayabiliriz.*³²

Bu çerçevede Mezopotamya kadim dinlerini ve yaratılışla ilgili metinlerini yorumlamamız gerekmektedir. Ben Mezopotamya medeniyetlerinin en önemlisi ve insanlık tarihinde ilk doğan medeniyet olan Sümerler üzerinde daha fazla durmak istiyorum. Çünkü Asurlar, Akkadlar gibi daha sonraki medeniyetler Sümer üzerinde kurulmuş olarak düşünülebilir. Sümer'de ilk yerleşimlerin kurulduğu yaklaşık M.Ö. 4500 yılından Sümerlerin bir halk olarak varlığının sona erdiği yaklaşık M.Ö. 1750 yılına kadar geçen süre, yaklaşık üç bin yıllık bir zaman dilimidir. Bu uzun sürenin tarihi gerçekten arkeologların ve Sümerologların yoğun gayretleriyle biraz aydınlatılmıştır. Bu çalışmalar da ancak 19. yüzyılda Mezopotamya'da yapılan kazılarda ancak gün yüzüne çıkarılabilmektedir. Bu tarihe kadar Sümerler neredeyse tarih sahnesinde tamamen görünmez bir durumda idiler.

Yukarıda bir peygambere gönderilenler ve önemli olayları diğer peygamberlere vahiyle bildirildiğini açıklamıştık. Örnek olarak bazı tanrı isimlerinin farklı toplumlarda kendi dilleri ile ifade edildiğini antropologlar söylemektedir. Mesela “Temmuz, Mısırlı ‘Osiris’, Fenikeli ve Yunanlı ‘Adonis’, Frigyalı ‘Attis’ ve Toprak Ana'nın ölen oğlunun diğer iyi bilinen tiplerine karşılık gelen Babil tanrısının adıdır.”³³ Bunlara göre Temmuz keder, ölüm ve diriliş temsil ediyor ve bunların iyiliğe yorulması için yapılan dini törenleri temsil ediyordu. Denebilir ki Kur'an'a dayanarak yorumlarsak Temmuz aslında vahiyle bildirilen Allah'ın “Yuhyi” ve “Yumît” isimlerini temsil ediyordu. Kur'an'daki şu ayet bunu böyle yorumlamamıza imkân verir: “Mutlak hükümler elinde olan Allah aşkındır, cömerttir ve O'nun her şeye gücü yeter. Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır.” (Mülk, 67/2-3) Bütün dinlerde aslında vurgulanan anlam aynıdır, ancak zamanla insanlar bunu önce somutlaştırmışlar ve sonra somut bir karşılığını bulmak için çoğu zaman sembolik bir heykel yapı ile ifade etmeye çalışmışlardır. Bu heykel Allah'ın hayat vermesini ve ölümü yaratmasını temsil ettiği için saygı duyulmuş ve bu saygı zamanla tapınma ayinlerine dönüşünce artık Temmuz adını insanlar bir puta dönüşerek çok tanrıcılığı geliştirmiştir. Bunlara çok örnekler verilebilir. Sadece bunların doğru yorumlanması için Kur'an'ın dikkatlice önceki semavi vahiylerle irtibatlanması gerekir. Bu din anlayışı içinde geliştirilen yaratılış efsanelerini de aynı şekilde yorumlamak gerekir. Buna geçmeden önce son bir örnekle bu konudan yaratılış metinlerine geçelim.

Asur medeniyetinin son dönemlerine kadar, birbirinin aynısı olan dizelerin içine farklılıklar yerleştirilmiştir. Bir Asur duası şöyle başlar:

*Baba Nannar, efendimiz Anshar, Tanrıların başı;
Baba Nannar, efendimiz yüce Anu, Tanrıların başı;
Baba Nannar, Efendimiz Sin, Tanrıların başı;
Baba Nannar, Ur'un efendisi, Tanrıların başı;
Baba Nannar, Egishirgal'in efendisi, Tanrıların başı.*

29 Biyomüsikoloji ile ilgili açıklamayı yukarıda zikredilen Wallin, vd. *The Origins of Music* adlı eserden tercüme ederek uyarladım, 14.

30 Curt Sachs, *The Rise of Music in the Ancient World*, a.g.e., 21.

31 Curt Sachs, *The Rise of Music in the Ancient World*, a.g.e., 58-59.

32 Aynı yazar bu paragrafı şuradan alıntılamıştır, tercüme DeepL.com kullanarak tarafımdan yapıldı: Stephen Langdon, *Babylonian Liturgies* (Paris: Librairie Paul Geuthner 1913), xii, xix.

33 S. Langdon. *Tammuz and Ishtar: A Monograph Upon Babylonian Religion and Theology* (Oxford: At The Clarendon Press, 1914), 1.

Father Nannar, lord Anshar, chief of the Gods;
Father Nannar, lord great Anu, chief of the Gods;
Father Nannar, lord Sin, chief of the Gods;
Father Nannar, lord of Ur, chief of the Gods;
*Father Nannar, lord of Egishirgal, chief of the Gods.*³⁴

Bunlar gibi metinler dikkatle incelenirse ve Kur'an'daki ayetlerde zikredilen ifadelerle karşılaştırılırsa daha doğru yorumlanabilir. Mesela yukarıdaki "Tanrıların Başı" ifadesi büyük ihtimalle Sümerceden alınmış teknik bir kavram olup Kur'an'da olduğu gibi "Allah'ın Ahsenu'l-Halîkîn" olduğunu dile getirmek istemiştir (Mu'minûn, 23/12-14). Yûsuf şöyle dedi: "Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir." (Yusuf, 12/92) Bu gibi ayetlerin özel manası vardır. Eminim ki antropologlar Kur'an'ın bu ayetlerinin geçtiği sayfaları geyik derisi üzerine yazılı olarak bulsalar "7. Yüzyılda Araplar çok tanrı ve putperest idiler" diye yorumlayacaklardı.

Bu din anlayışları çerçevesinde en kapsamlı ve en eski yaratılış tasvirini, yaklaşık M.Ö. 2000 civarında yazıldığı tahmin edilen, *Koyun ve Tahıl Arasındaki Tartışma* adlı şiir türünden olan eserde görmekteyiz.³⁵ Dünya nasıl bu hale geldi ve bizim bu dünyadaki yerimiz nedir? İnsanlar nasıl ve neden yaratıldı? gibi zor sorular insanoğlunu uzun zamandır rahatsız etmekte ve bunlara cevap bulabilmek için harekete geçirmektedir. Sümer edebiyatında bulunan bu soruları cevaplama girişimleri, günümüze ulaşan dünyanın en eski cevapları arasındadır. Sümer yaratılış efsanelerinin birçoğu hem dünyanın oluşumunu hem de insanlığın gelişimini ele alır.

Koyun ve tahıl arasındaki tartışma bizi tarımdan önceki bir zamana, tanrıların yüce tanrı "An" tarafından yaratılan Kutsal Höyük'te birlikte yaşadıkları zamana götürür. Enki ve dünya düzeninde yaratıcı güç olan, insan çabasının farklı yönlerini düzenleyen, adlandıran ve çeşitli tanrılara sorumluluk veren Enki'dir. Öte yandan Ninurta'nın kahramanlıklarında (Grup E), Ninurta yenilmiş çeşitli taşlar için kullanım alanları bulur ve Sümer toplumunun tarımsal temelini icat eder. Yine tercüme metinlerde belirtildiği gibi "Sümer'in arazisi olağanüstü düz bir alüvyon ovasıydı. Dikkatli ve yoğun emek gerektiren bir su yönetimi olmadan bütün şehirler sular altında kalabilir ya da büyük nehirler bir gecede yatağını değiştirebilirdi. Kanallar ve sulama hendekleri araziye boydan boya geçerek yoğun tahıl tarımına olanak sağlıyordu. Ancak tarla sınırlarında, nadasa bırakılmış arazilerde ve suyollarının ulaşamadığı ekilmemiş alanlarda çobanlık da Sümer ekonomisi için aynı derecede önemliydi. Bu ikisi arasındaki gerilim *Koyun ve Tahıl Arasındaki Tartışma*'da ifade edilmiştir."³⁶

Bu eserde özetle yaratılış şöyle anlatılır: Koyun ve Tahıl arasındaki tartışma, koyun ve tahıldan önceki bir dünyayı tasvir eden kısa bir geçici yaratılış efsanesiyle başlar. O zamanlar tanrılar, cennet ve dünyanın henüz birbirinden ayrılmadığı efsanevi bir yer olan Kutsal Höyük'te yaşıyorlardı. Görünüşe göre insanoğlu Höyüğün eteklerinde yaşıyordu ve sonunda tanrılar onlara da koyun ve tahıl bahsettiler. Daha sonraları *Koyun ve Tahıl Arasındaki Tartışma* M.Ö. 3. binyılın sonlarında popüler bir eğlence türü olarak Sümer edebi tartışmalarının en iyi bilinenleri arasına girmiştir. Bu eserde tahıl ve koyun kişileştirilerek hangisinin daha önemli olduğunu tartışır. Ancak umumiyetle tartışmayı tahılın kazanacağına hükmedilmektedir çünkü koyunların tahıla ihtiyacı vardır ama tahılın koyuna ihtiyacı yoktur.

M.Ö. üçüncü binyılda, kozmik spekülasyonlarının ortaya çıkardığı bazı sorunlara tatmin edici cevaplar arayan bir grup Sümerli düşünür ve öğretmen ortaya çıktı ve doktrinlerinin eski Yakın Doğu'nun çoğunun temel inancı ve dogması haline gelecek kadar yüksek fikir ve düşünce ürünü olan bir kozmoloji ve teoloji geliştirdikleri sonucuna varmak için artık elimizde yeterli belgeler vardır. Bu kevnî fikirler ve ilahiyata dair olan düşünceler Sümer'de felsefi kavramlarla düzenli bir şekilde geliştirilen ifadelerle açıkça formüle edilmemiştir. Sümerli filozoflar, çağdaş bilimin temel yordamı mahiyetinde olan külli kanunlar oluşturabilecek umumi nazariyeler de geliştirememişlerdir. Sebep-sonuç gibi nispeten basit bir ilkeyi ele alacak olursak, Sümerli düşünürler bu ilkenin işleyişine dair sayısız somut örneğin tamamen farkında olsalar da bunu külli ve her şeyi kapsayan bir yasa olarak ifade etme fikrine nedense kapılmamışlardır.³⁷ Veya belki de bunları da geliştirdiler ancak bu belgeler bize ulaşmadı. Arkeologların söylediğine göre hâlâ Mezopotamya'da gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen yüzbinlerce tabletler yer altındadır.

34 Curt Sachs, *The Rise of Music in the Ancient World*, a.g.e., 33.

35 Buraya özet olarak çevirdiğim bu eserin tamamı şu kitap içerisinde İngilizceye "The debate between Sheep and Grain" adıyla çevrilmiştir: Jeremy Black, Graham Cunningham, Eleanor Robson, and Gábor Zólyomi, translated and edited, *The Literature of Ancient Sumer* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 225-229.

36 Jeremy Black, v.d., *The Literature of Ancient Sumer*, a.g.e., 210.

37 Bu paragraf ve aşağıdaki özetler Samuel Noah Kramer'ın *From the Tablets of Sumer* adlı eserinin "Philosophy: Man's First Cosmogony and Cosmology" başlıklı 12. Bölümünden tercüme yoluyla düzeltilerek alınmıştır. (Indian Hills, Colorado: The Falcon's Wing Press, 1956), 71-96.

Sümer felsefesi, ilahiyatı, kozmolojisi ve yaratılışa ilişkin bütün bilgilerimiz Sümer edebi eserlerinden, özellikle de efsanelerden, destansı öykülerden ve ilahilerden çıkarılarak bir araya getirilmektedir. Sümerli düşünür ve bilgelerin gözünde evrenin ana bileşenleri gök ve yeryüzü idi. Aslında kâinat için kullandıkları kavram “cennet-yer” anlamına gelen bileşik bir Sümerce kelime idi (an-ki). Onlara göre yeryüzü düz bir disk; semavât (gökler) ise kubbemsi şekilde katı bir yüzey tarafından alttan ve üstten çevrelenmiş içi boş bir alandı. Bu gök katının tam olarak ne olduğu henüz belirsizdir. Sümerce’de “kalay” için kullanılan kelime “cennetin metali” olduğundan yola çıkarak, bunun kalay olabileceğini söyleyebiliriz. Gök ile yer arasında, yaklaşık anlamı “rüzgar” (hava, nefes, ruh) olan bir madde tanımlanmıştır. Sümerce olarak buna “cil” adını vermişlerdi yani “hava” olarak en yakın bir tercümesi olabilir. En önemli özellikleri hareket ve genişleme gibi görünmektedir ve bu nedenle kabaca bizim “atmosferimize” karşılık gelmektedir. Güneş, ay, gezegenler ve yıldızlar atmosferle aynı maddeden yapılmış, ama buna ek olarak parlaklık niteliğiyle donatılmış olarak kabul edilmiştir. “Gök-dünya”yı her taraftan, üstten ve alttan çevreleyen, evrenin bir şekilde içinde sabit ve hareketsiz kaldığı sınırsız denizdi.

Apaçık ve tartışılmaz gerçekler gibi görünen evrenin yapısına ilişkin bu temel varsayımlardan yola çıkarak, Sümerli düşünürler buna uygun bir kozmogoni geliştirdiler. İlk olarak, ilkel deniz olduğu sonucuna vardılar; belirtiler, denizi bir tür “ilk neden” ve “ilk hareket ettirici” olarak gördükleri ve zaman ve mekânda denizden önce ne olduğunu kendilerine hiç sormadıkları yönündedir. Bu ilkel denizde bir şekilde evren, düz bir yeryüzünün üzerine yerleştirilmiş ve onunla birleşmiş kubbemsi bir gökten oluşan “gök-yeryüzü” meydana gelmiştir. Arada, semayı yeryüzünden ayıran, hareket eden ve genişleyen “atmosfer” vardı. Bu atmosferden ışıklı cisimler -ay, güneş, gezegenler ve yıldızlar- meydana gelmiştir. Gök ve yerin ayrılmasının ve ışık veren ruhani bedenlerin yaratılmasının ardından bitki, hayvan ve insan hayatı ortaya çıktı. Bu yapıda olan kâinatı kimin yarattığı ve çağlar boyunca gün be gün kimin idare ettiği önemli bir soruydu. Yazılı belgelere dayanarak çıkarılan cevap pek tatmin edici değildir. Çünkü yine açıklamalar ve yorumlar müşrik bakış açısıyla yapılmıştır. Kramer’e göre:

Sümer ilahiyatçıları, biz ölümlü insanlara görünmese de iyi hazırlanmış planlar ve usulüne uygun olarak belirlenmiş yasalar uyarınca kâinatı yönlendiren ve yöneten, insan biçiminde ama insanüstü ve ölümsüz bir grup canlı varlıktan oluşan bir ilahi gücün varlığını bedihi olarak varsaymışlardır. Bu insan biçimli ama insanüstü varlıkların her birinin evrenin belirli bir bileşeninden sorumlu olduğu ve faaliyetlerini belirlenmiş kural ve düzenlemelere uygun olarak yönlendirdiği kabul edilirdi. Bu varlıklardan biri, gök ve yer, deniz ve hava gibi büyük âlemlerden; güneş, ay ve gezegen gibi büyük ruhani cisimlerden; rüzgâr, fırtına ve bora gibi atmosferik güçlerden ve yeryüzü âleminde nehir, dağ ve ova gibi doğal varlıklardan; şehir ve devlet, set ve hendek, tarla ve çiftlik gibi kültürel varlıklardan; hatta kazma, tuğla kalıbı ve saban gibi aletlerden sorumluydu.³⁸

Dikkat edilirse yaratılış ve varlıkların devamını sağlayan bir insanüstü varlığın olduğu metinlerde açık olarak görülmektedir. Ancak metinler, dikkatsiz davranan antropologlara sanki tanrılar topluluğu varmış intibainı uyandırıyor. Bunun nedeni Allah’ın yeryüzünde ve kâinattaki tasarrufu anlatılırken farklı isimlerin tecellileri olarak vahiyle bu insanlara ders verilmiş ancak onların anlatımı bugün antropomorfik dediğimiz Allah’ın insana benzetilerek anlatılması olarak algılanmışlardır. Hâlbuki bugün Kur’an’daki Allah anlatımları da aynı üslupla anlatılmakta ancak “Allah hiçbir şeye benzemez” ayetiyle (Şûrâ, 42/11: “O’na benzer hiçbir şey yoktur.”) bunların insanların anlaması için yapılan benzetmelerden ibarettir diyerek antropomorfizmi reddetmiştir. Sümer anlatımları da böyledir. İnsana Allah anlatılırken tabir uygun görülürse “insanca” anlatılır, başka türlü anlatımları insanlar anlayamaz. Şayet Allah kendini olduğu gibi bize anlatsa hiçbir şey anlayamayız. Buna ilaveten marifetullah dediğimiz Allah’ın kendini bize tanıtmaması zorunlu olarak insan dili ile yapılmaktadır.

5. Sonuç

Gayet kısa bir açıklama ile konuyu özetleyecek olursak diyebiliriz ki, yazı yazma usulleri geliştikçe okuma yazma arttı ve böylece Sümer toplumunda birçok okullar açıldı. Ancak zaman geçtikçe Sümer okulları tapınak ve sarayın hizmetinde kâtipler haline geldi ve ülkenin zenginleri ve güçlüleri arasında hayatlarını öğretmeye ve öğrenmeye adanmışlar oldu.³⁹ Bir kısmı, oldukça sofistike bir gramer yaklaşımına işaret eden uzun isim tamlamaları ve fiil biçimleri listeleriyle birlikte yazılmıştır. Dahası, Sümerlerin M.Ö. üçüncü binyılın son çeyreğinde Sami Akadlar tarafından kademeli olarak fethedilmesinin bir sonucu olarak, Sümerli profesörler insanoğlunun bildiği en eski “sözlükleri” hazırlamışlardır. Sami fatihler sadece Sümer yazısını ödünç almakla

38 Kramer, *From the Tablets of Sumer*, a.e., 73.

39 Kramer, *From the Tablets of Sumer*, a.e., 5.

kalmamış, aynı zamanda Sümerce'nin bir konuşma dili olarak yok olmasından çok sonra bile üzerinde çalıştıkları ve taklit ettikleri Sümer edebi eserlerine büyük değer vermişlerdir. Bu nedenle, Sümerce sözcük ve deyimlerin Akad diline çevrildiği "sözlüklere" pedagojik bir ihtiyaç doğmuştur. Böyle gelişmiş bir medeniyete peygamber gelmemiş olması muhtemel değildir. Bediüzzaman Said Nursi bunu gayet güzel şöyle ifade etmektedir:

Nübüvvet beşerde zarurîyedir: (İnsanlık tarihinde peygamberlik olması zorunludur.)

Karınca'yı emirsiz, arı'yı yâsupsuz bırakmayan kudret-i ezeliye, elbette,

Beşeri de bırakmaz şerîatsiz, nebîsiz. Sırr-ı nizam-ı âlem böyle ister elbette.⁴⁰

Bil ki: Nev'-i beşerde nübüvvet, beşerdeki hayır ve kemalâtın fezlekesi ve esasıdır. Din-i Hak, saadetin fihristesidir. İman, bir hüsn-ü münezzeh ve mücerredir. Madem şu âlemde parlak bir hüsün, geniş ve yüksek bir feyiz, zahir bir hak, faik bir kemal görünüyor. Bilbedahe hak ve hakikat, nübüvvet içindedir ve Nebiler elindedir.⁴¹

Sümer'e de aynı şekilde elçi veya nebi olarak bazı kimselerin gönderildiğine dair çok önemli işaretler bulunmuştur. Mesela yine bir Sümer tarihçi uzmanın yaptığı araştırma ve tercümelerde bunun izleri çok açık bir şekilde ortaya konmaktadır:

Bir gün Ur-Nammu, tanrı tarafından, onun yeryüzündeki temsilcisi olarak Sümer ve Ur'u yönetmek üzere seçildi. Yeni kralın ilk icraatları Ur ve Sümer'in siyasi ve askeri güvenliği ile ilgiliydi. Özellikle Ur'un zararına genişleyen sınır komşusu Lagaş şehir devletiyle savaşmayı gerekli buldu. Hükümdarı Namhani'yi yenip öldürdü ve ardından "şehrin kralı Nanna'nın gücüyle" Ur'un eski sınırlarını yeniden kurdu.

Artık iç işlerine dönme ve sosyal ve ahlaki reformlar yapma zamanı gelmişti. "Keskicileri" ve aşılâyıcıları, ya da yasanın kendi tanımıyla, yurttaşların öküzlüklerini, koyunlarını ve eşeklerini 'gasp edenleri' ortadan kaldırdı. Daha sonra dürüst ve değişmez ağırlık ve ölçüleri kurdu ve düzenledi. "Yetimin zenginine eline düşmemesini"; 'dul kadının güçlünün eline düşmemesini'; 'bir şekel sahibi adamın bir mina (altmış şekel) sahibi adamın eline düşmemesini' sağladı. İlgili pasaj tablette yok edilmiş olsa da, ülkede adaleti sağlamak ve vatandaşların refahını artırmak için takip eden yasaları çıkardığına şüphe yoktur.⁴²

Nitekim açık delillere rağmen vahyin Allah tarafından gönderildiğini inkâr edenler ve onu alaya alanlar kâfir olarak nitelendirilmiş ve cehenneme atılacakları bildirilmiştir (Nisâ, 4/140; Müddessir 74/24-26). Hâlbuki, Hak Teâlâ Ankebût sûresinde "Arzda geziniz, Allah Teâlâ'nın halkedişe nasıl başladığına bakınız!" buyuruyor (Ankebût, 29/20) . Bu açıklamalardan sonra başka bir önemli konuya dönecek olursak elimizdeki mevcut bilgilere dayanarak peygamberleri tarihlendirmek için Profesör al-Attas'ın *On Justice and the Nature of Man* adlı eserine müracaat edeceğim. Buna göre Peygamberlerin yaklaşık yaşadıkları dönemler aşağıdaki gibi çıkarılmıştır:⁴³

ÂDEM (AS) 7165 yıl önce

İdrîs (a.s.)

NÛH (AS) 5565 yıl önce

Hûd (a.s.), Sâlih (a.s.)

İBRÂHİM (AS) 4215 yıl önce (yani yaklaşık M.Ö. 2200'ler)

Lût (as), İsmâil (as), İshak (as), Ya'kûb (as) ve Yûsuf (as), Eyyûb (as), Şuayb (as)

HZ. MÛSÂ 3500 yıl önce

DÂVÛD (AS) 3025 yıl önce

SÜLEYMAN (AS) 2989 yıl önce

İlyâs (a.s.), Elyesa' (a.s.) ve Zülkifl (a.s.)

YÛNUS (AS) 2700 yıl önce

Zekeriyâ (a.s.) ve Yahyâ (a.s.)

HZ. İSÂ (AS) 2000 yıl önce

HZ. MUHAMMAD MUSTAFA A.S.V. 1446 yıl önce

40 Bediüzzaman Said Nursi. *Sözler* aldı eserin sonuna eklenen "Lemeât".

41 Bediüzzaman Said Nursi. *Lem'alar*, "On Yedinci Lem'a", Dokuzuncu Nota.

42 Kramer, *From the Tablets of Sumer*, a.g.e., 50.

43 Syed Muhammad Naquib al-Attas. *On Justice and the Nature of Man* (Kuala Lumpur: IBFIM, 2015) 57.

Bu tarihlendirmeye göre, Hz. İbrahim Sümerlerin son dönemi ile diğer Mezopotamya devletlerinin ilk zamanlarına rastlamaktadır. Yukarıdaki tarihlendirme Hz. İbrahim'in yaklaşık M.Ö. 2200 yıllarında gelmiş olduğunu göstermektedir. İncil tarihçileri de buna yakın tarihler vermektedir. Bu sıralarda Asur tarihi, belki de MÖ 25. yüzyılın başlarında Assur şehrinin kurulmasıyla başlamıştı. Daha sonra Erken Bronz Çağı döneminde Akadlı Sargon, Asurlular da dâhil olmak üzere Sami dilini konuşan tüm yerli halkları ve Mezopotamya'daki Sümerleri Akad İmparatorluğu (MÖ 2335-2154) altında birleştirmiştir. Eski Asur İmparatorluğu'nun en eski ve en büyük şehri olan Assur ve Ninova (günümüz Musul'u) şehirleri, diğer birkaç kasaba ve şehirle birlikte, MÖ 25. yüzyıl gibi erken bir tarihte var olmuştur. Bu dönemde bağımsız devletlerden ziyade Sümerler tarafından yönetilen idari merkezler oldukları anlaşılmaktadır. Sümerler sonunda Akad (Asur-Babil) nüfusu içinde erimişlerdir. Diğer komşu gruplardan farklı bir Asur kimliği Eski Asur döneminde, MÖ 21. ya da 20. yüzyılda oluşmuş gibi görünmektedir. Bizim için önemli olan bu tarihlerden ziyade elimize geçen metinlerin Kur'anî bakış açısıyla yorumlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında putperestliğin daha sonraları semavi dinin tahrif edilmesi ve yanlış yorumlanması ile doğmuş olmasıdır. O dönemlerde yani Hz. İbrahim'den önceki dönemlerde gönderilen vahiy insanların anlayabilmesi için daha somut kavramlarla imanî meseleler işlenmiştir. Somut olanı şekillendirmek daha kolaydır. Mesela Rezzak ismini açıklarken “yediklerinizi ve yetiştirdiklerinizi bereketlendirip çoğaltan O'dur” dendiğinde bunu saygı ifadesi olarak bir heykele büründürerek elinde buğday başağı ile evinin bir köşesine koyması zamanla o heykelin saygı duyulduğundan dolayı öpülüp önünde eğilmesiyle zamanla tanrılaştırıp puta dönüştürmüşlerdir. Bu ilk gönderilen dinlerde akide tafsilatlı vahyedilmediği için ayrıntı fazla verilmemiştir. Dinler tarihinden çıkarabildiğim kadarıyla iman erkanı sadece iki tane ile sınırlı idi: Tevhid ancak mufassal olmayan bir Allah inancı ve ahirete iman etmek idi. Bunun dışında vurgu daha ziyade amel ve ibadetlere yoğunlaşmıştır. Günümüz ifadesi ile manevi uygulamalı ahlak vurgusu daha fazla idi. Ancak Hz. İbrahim ile bu değişerek iman ve akide daha ayrıntılı ve soyut olmaya başlamıştır. Bu yeni gelişmeye işaret eden Kur'an kavramı “hanif”tir. O yüzden Hz. İbrahim de diğer peygamberlerden ayırt edilerek “hanifen müslimen” olarak tanımlanmıştır ve İslam da şu ayetle doğrudan onunla irtibatlandırılmıştır:

Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin. Sizi O seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yükledi; ceddiniz İbrâhîm'in dininde olduğu gibi. O size hem daha önce hem de bu Kur'an'da “müslümanlar” adını verdi ki peygamber size şahitlik etsin, siz de insanlara şahitlik edesiniz. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sınıksız bağlanın. Sizin mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâdır ve ne iyi yardımcıdır. (22/Hac, 78)

Yine burada Hz. İbrahim'in şu duasını hatırlayalım: “Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim (“esleme” İslam kelimesinin de köküdür) olacak bir ümmet çıkar” (2/Bakara, 128). Bunlara istinaden çıkaracağımız sonuç şudur: Peygamber kıssaları ve tarihleri dikkatle incelenir ve bildiğimiz tarih bilimi ile irtibatlandırılırsa, yeni bir Kur'an'a dayalı antropoloji metodu çıkarılabilir ve yaratılış gibi birçok kadim medeniyetlerdeki metinler ve efsaneler daha doğru ve tevhidi açıdan yorumlanabilir.

Kaynakça

- . “Hammurabi'nin Toprak Kanunları”, *AÜDTCF Dergisi*, 21: 3-4 (1963), 127-141.
- . *Babylonian Life and History*. London: The Religious Tract Society, 1891.
- . *The Babylonian Story of the Deluge and the Epic of Gilgamesh*. London: Department of Egyptian and Assyrian Antiquities, British Museum, 1929.
- . *The Sumerians their History, Culture and Character*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1963.
- Açıkalın, Hakkı. *Yunan Mitolojisine Farklı Bir Bakış*. İstanbul: Artı-Eksi Yayınları, 2008.
- Al-Attas, Syed Muhammad Naquib. *On Justice and the Nature of Man*. Kuala Lumpur: IBFIM, 2015.
- Black, Jeremy, Graham Cunningham, Eleanor Robson, and Gábor Zólyomi, translated and edited. *The Literature of Ancient Sumer*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Budge, Ernest Alfred Wallis. *The Babylonian Legends of the Creation and the Fight between Bel and the Dragon as told by Assyrian Tablets from Nineveh*. London: British Museum, 1921. Türkçe çevirisi: *Asur Tabletlerindeki Yaratılış Hikâyesi (Yaratılışın Yedi Tableti)*. ÇevirenYağız Balay. Ankara: DorlionYayınları, 2023.
- Cornford, F. M. *Principium Sapientiae: The Origins of Greek Philosophical Thought*. Cambridge: At The University Press, 1952. Türkçe tercümesi, İsmet Birkan, *Principium Sapientiae: Yunan Felsefi Düşüncesinin Kökenleri*, Ankara: BilgeSu, 2024.
- Csikszentmihályi, Mark, “Confucius”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/confucius/>>.

- El-Kâtibî, Ebü'l-Hasen Necmüddîn Debîrân Alî b. Ömer b. Alî. *er-Risâletü's-şemsiyye fî'l-kavâ'idî'l-mantıkiyye* tahkik, çeviri ve şerh yapan Ferruh Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 56-7.
- Erkaya, Mahmud Esad. *Peygamber Kissaları*. Ankara: İlahiyyat Yayınları, 2020.
- Harman, Ömer Faruk. "İbrahim". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2000), 21: 272-273.
- Kant, Immanuel. (1965). *Critique of Pure Reason*, İngilizceye çeviren Norman Kemp Smith. New York: St Martin's Press, , 93.
- King, Leonard William. *The Seven Tablets of Creation*. London: 1902; yeni baskısı New York: Cosimo Classics, 2010.
- Klingel, Cynthia and Robert B. Noyed. *Ancient Mesopotamia*. Minneapolis, MN: Compass Point Books, 2003.
- Kramer, Samuel Noah. *From the Tablets of Sumer*. Indian Hills, Colorado: The Falcon's Wing Press, 1956.
- Lambert, Wilfred G. *Babylonian Wisdom Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1960.
- Langdon, S. *Tammuz and Ishtar: A Monograph Upon Babylonian Religion and Theology*. Oxford: At The Clarendon Press, 1914.
- Morley, Iain. *The Prehistory of Music: Human Evolution, Archaeology, and the Origins of Musicality*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Nails, Debra and S. Sara Monoson, "Socrates", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/socrates/>>.
- Qin, Min Ke. "Islam and Confucianism: Ritual, Prayer and Fasting", *International Journal of the Asian Philosophical Association (IJAPA)*, 15: 1 (2022), 11-18.
- Rogers, Robert William, translated and edited by. *Cuneiform Parallels to the Old Testament*. London, New York: Oxford University Press, 1912; 2nd ed. 1926, en son baskısı 2023 yılında yayılmıştır.
- Sachs, Curt. *The Rise of Music in the Ancient World: East and West*. Mineola, N.Y.: Dover Publications, 2008.
- Stumpf, Carl. *The Origins of Music*. Edited and translated by David Trippett. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Tarakçı, Muhammet. "Diğer Dinlerde Vahiy". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 42. cilt (2012), 443-447.
- Tosun, Mebrure. "Sümer-Babil Tanrı Sembollerinin Adları Üzerinde Bir Araştırma", *A.Ü. Dil, Tarih ve Coğrafya Dergisi*, 18: 3-4 (1960), 261-272.
- Wallin, N. L. *Biomusicology: Neurophysiological, Neuropsychological and Evolutionary Perspectives on the Origins and Purposes of Music*. Stuyvesant, NY: Pendragon Press, 1991.
- Wallin, Nils Lennart, Björn Merker, Steven Brown, editörler. *The Origins of Music*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42. cilt (2012), 440-443.

Harita Robert William Rogers'ın tahkik ve İngilizce'ye tercüme ettiği şu eserden alınmıştır, Cuneiform Parallels to the Old Testament (London, New York: Oxford University Press, 1912; 2nd ed. 1926), xi.

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN DAĞARCİK DERGİSİ’NDEKİ EVRİM TARTIŞMALARI¹

EVOLUTION DISCUSSIONS IN AHMET MITHAT EFFENDI’S DAĞARCİK MAGAZINE

Ayda BEKTAŞ²

ÖZET

1870’li yıllarda Avrupa’da başlayan evrim tartışmaları, Fransa’nın etkisiyle Osmanlı aydınları arasında da ilgi görmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Toplumsal sorunlara genellikle Batılı fikirlerle çözüm arama eğiliminde olan Osmanlı aydınları, bu dönemde insanın yaratılışı üzerine yapılan tartışmaları Batılı bir perspektifle topluma aktarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, ilk Osmanlı Darwinistlerinden biri olarak kabul edilen Ahmet Mithat Efendi’nin bir yıl boyunca toplam on sayı olarak yayına hazırladığı Dağarcık Dergisi, Osmanlı’da evrim konusunun ele alındığı ilk yayınlardan biri olmuştur. Dergide, Lamarck ve Darwin’in evrim teorilerine dair düşünceleri sıkça kaleme alınmış ve tartışılmıştır. Evrim teorisinin Osmanlı toplumuna tanıtılmasında önemli bir rol oynayan Ahmet Mithat Efendi, bu teorileri İslami bir perspektifle ele alarak ve değerlendirerek, İslam diniyle evrim teorisinin ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu nedenle, Ahmet Mithat Efendi’nin evrim teorisinin Osmanlı toplumuna tanıtılma sürecindeki katkısı İslam diniyle Darwinci anlayışı bağdaştırmaya çalışması açısından dikkate değerdir.

Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı toplumuna Avrupa’daki yenilikleri tanıtmaya amaçlı güden bir aydın olarak, belirli yönlerini savunduğu evrim konusunu Dağarcık Dergisi’nde önemli bir tartışma konusu haline getirmiştir. Dergide “İnsan”, “İntikam”, “Bir Mütalaa-i Diniye” gibi birçok makalesinde evrim konusuna yoğunlaşan Ahmet Mithat Efendi, bu yazılarını toplumun ilgisini çekebilecek bir üslupla kaleme alarak geniş kitleler tarafından tartışılmasını sağlamaya çaba göstermiştir. Dolayısıyla, Ahmet Mithat Efendi’nin evrim teorisinin Osmanlı’ya tanıtılması sürecindeki katkıları, Osmanlı entelektüel hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, bu bildiride Ahmet Mithat Efendi’nin Dağarcık Dergisi’nde Darwinizm ve evrim teorisi üzerine yazdığı makalelerin incelenmesi suretiyle evrim konusunun ve Darwinci düşüncelerin dönemin aydınları tarafından Osmanlı toplumuna tanıtılma çabaları ele alınacaktır. Ayrıca, Ahmet Mithat Efendi’nin evrim teorisine dair yazıları, o dönemde kendisine yöneltilen eleştiriler bağlamında da analiz edilecektir. Bu yaklaşım, evrim tartışmalarının Osmanlı entelektüel dünyasındaki yeri ve etkisine dair bir bakış açısı ortaya koyacak ve Ahmet Mithat Efendi’nin çalışmalarının Osmanlı İmparatorluğu’nun entelektüel tarihi üzerindeki etkisini vurgulayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık Dergisi, Evrim

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihinde Üsküdar Üniversitesi’nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan Ahmet Mithat Efendi’nin Dağarcık Dergisi’ndeki Evrim Tartışmaları başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Rektörlük, Ortak Dersler Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: abektas@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5725-3525.

ABSTRACT

The debates on evolution, which started in Europe during 1870s, began to attract the attention and discussion of Ottoman intellectuals, significantly influenced by French thought. Ottoman intellectuals, who generally tended to seek solutions to social problems with Western ideas, tried to adopt the discussions on human origin from a Western perspective. In this regard, one of the earliest periodicals in the Ottoman Empire to address the subject of evolution was Dağarcık Magazine, published in ten issues over the course of a year by Ahmet Mithat Efendi, who is recognized as one of the pioneering Ottoman Darwinists. The magazine frequently featured discussions on the theories of Lamarck and Darwin. Ahmet Mithat Efendi played a pivotal role in introducing the theory of evolution to Ottoman society by analyzing and evaluating these theories through an Islamic standpoint. He aimed to elucidate the compatibility between Islam and the theory of evolution, striving to reconcile Darwinian concepts with Islamic teachings. Consequently, Ahmet Mithat Efendi's efforts are noteworthy for his contribution to familiarizing the Ottoman society with the theory of evolution and for his endeavor to harmonize Darwinian thought with Islamic religion.

Ahmet Mithat Efendi, as an intellectual committed to introducing European innovations to Ottoman society, made the topic of evolution—of which he defended certain aspects—a significant subject of discussion in Dağarcık Magazine. Employing a style designed to capture the attention of the public, Ahmet Mithat Efendi ensured that articles in the magazine, including “İnsan,” “Hayvanatın Hissi,” “İntikam,” and “Bir Mütalaa-i Diniye” were accessible and engaging for the general public. Consequently, Ahmet Mithat Efendi's contributions to the dissemination of evolutionary theory within Ottoman intellectual life hold considerable significance. For this reason, this article seeks to investigate the attempts of the Ottoman intellectuals to introduce evolution and Darwinist concepts to Ottoman society, with a particular focus on Ahmet Mithat Efendi's articles in Dağarcık Magazine concerning Darwinism and the theory of evolution. Additionally, the critiques directed at Ahmet Mithat Efendi during that period will be examined to provide a comprehensive analysis of his writings on the theory of evolution. This approach will offer a deeper understanding of the role and significance of Darwinian debates within the Ottoman intellectual circles and highlight the broader impact of Ahmet Mithat Efendi's work on the intellectual history of the Ottoman Empire.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık Magazine, Evolution.

*İsterim ki, insan türünün en derinliğine,
Kökeninin en derinine inmeyi;
Tanrıdan teslim aldıkları, o yer ki,
Dünya dillerinde göğün şerefini
Ve hiç yormadıkları zihinlerini (Heller, 2000:131)*

1. Giriş

Evrim düşüncesinin tarihsel kökenleri, Antik Yunan'dan itibaren izlenebilir; ancak bu kavramın bilimsel bir teori olarak değerlendirilmesi 19. yüzyılda gerçekleşebilmiştir. Bilimsel olarak evrim teorisini ilk kez geliştiren kişi, 1809'da yayımladığı “Zooloji Felsefesi” ve 1815'te yayımladığı “Omurgasız Hayvanların Doğal Tarihi” adlı eserleriyle Jean-Baptiste Lamarck olmuştur. Lamarck, evrimsel değişimin mekanizmalarını incelemiş ve organizmaların çevresel etkilere bağlı olarak zaman içinde değiştiği görüşünü savunmuştur. Canlıların dönüşümü üzerine ortaya atılan ilk kuram Lamarck'a ait olmakla birlikte, Lamarck, eserlerinde “evrim” terimini hiç kullanmamıştır (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2022: 450). Onun kuramına göre, canlılar, çevresel faktörlerin etkisiyle edindikleri özellikleri nesilden nesile aktararak bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Lamarck ayrıca, çevresel koşullara uyum sağlamak amacıyla kazanılan özelliklerin kalıtsal olarak aktarılabilirdiğini öne sürmüştür. Örneğin, zürafaların ağaçların yüksek dallarındaki yapraklara ulaşma çabasıyla boyunlarını uzattıklarını ve bu zamanın nesiller boyunca birikerek uzun boyunlu zürafaların ortaya çıkmasına neden olduğunu iddia etmiştir.

Lamarck'ın kuramı, modern bilimsel perspektifle bakıldığında hatalı bulunmuş ve reddedilmiştir. Ancak, canlıların değişim ve uyum yeteneği konusundaki bu erken dönem fikirleri, Charles Darwin'in doğal seleksiyon teorisini geliştirmesine ilham vermiştir (Hodge, 2009: 23). Darwin 1859'da yayınladığı “Türlerin Kökeni” adlı eserinde evrim teorisinin bilimsel ve toplumsal anlamda büyük bir yankı uyandırmasını sağlamıştır. Darwin, bu eserinde Lamarck'ın açıklayamadığı mekanizmaları açıklığa kavuşturarak, evrimsel değişimin doğadaki türlerin farklılaşması sürecindeki rolünü bilimsel bir çerçeveye oturtmuştur. Darwin, hayatta kalma mücadelesi veren

bireylerin bulundukları şartlara uyum sağlamak için ‘doğal seçim’ yoluyla evrim geçirdiğini öne sürmüştür. Buna göre, yararlı olan bireysel farklar korunurken zararlı olanlar elenmekte ve böylece en uygun özelliklere sahip olanlar hayatta kalabilmektedir (Darwin, 1876: 63). Buna göre Lamarck’ın savunduğu evrim çevresel faktörlere dayalıyken Darwin’in teorisi genetik varyasyonların doğal seçim yoluyla olan etkileşimine odaklandığını söylemek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu’nda ise 1870’li yıllarda evrim düşüncesine yönelik ilgi artmaya başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı aydınları, batıdaki bilimsel ve felsefi gelişmeleri yakından takip ederek, evrim teorisini kendi yayın organlarında ele almışlardır. Lamarck ve Darwin’in görüşleri, Osmanlı toplumunda aydınları arasında tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmalar, Osmanlı düşünce dünyasında evrim kavramına yönelik bir farkındalık oluşturmuştur. Böylece, evrim teorisi Osmanlı entelektüel çevrelerinde de bilimsel ve felsefi bir tartışma konusu haline gelmiştir. Özellikle Tanzimat dönemiyle birlikte artan batılılaşma ve modernleşme çabaları, bilimsel bilgiye olan ilgiyi artırmış ve evrim teorisinin daha geniş kitleler tarafından anlaşılmasına zemin hazırlamıştır.

Tanzimat döneminde Osmanlı’nın Batı’ya ve Batılı fikirlere olan ilgisi artarken, dönemin önemli isimleri bu fark edışı tetiklemiştir. Modernleşme çabalarının yoğunlaştığı bu dönemde, Osmanlı entelektüel çevreleri üzerinde özellikle Fransız etkisi belirgin olmuştur. Osmanlı aydınları, Fransız aydınların görüşlerinden büyük ölçüde etkilenmiş ve evrim tartışmalarını Fransızca yayınlar aracılığıyla takip etmişlerdir. Bu sebeple, Osmanlı düşünce dünyasında evrim teorisi bağlamında Charles Darwin’den ziyade Jean-Baptiste Lamarck’ın fikirleri etkili olmuştur.

Osmanlılar’da evrim kuramının tarihi mevcut literatürde Aktarma Dönemi (1873-1892) ve Benimseme Dönemi (1908-1923) olmak üzere iki ana döneme ayrılarak incelenmiştir. Aktarma Dönemi Batı’da gelişen evrim düşüncesinin Osmanlı entelektüel hayatına aktarılmasına işaret etmektedir ki bu dönemin öne çıkan yazarları arasında Ahmet Mithat Efendi, Şemseddin Sami ve Hoca Tahsin gibi isimler yer almaktadır. Bu yazarlar, evrim düşüncesini Osmanlı toplumuna tanıtmaya ve açıklama işlevini üstlenmişlerdir. Benimseme Dönemi ise, Osmanlı aydınlarının evrim teorisini benimseyerek kendi entelektüel çerçevelerine dâhil ettikleri bir dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde etkili olan isimler arasında Mustafa Satı Bey, Ahmet Nebil, Subhi Ethem ve Ethem Necat gibi aydınlar bulunmaktadır (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2022: 451). Bu yazarlar evrim teorisini sadece bilimsel bir kuram olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dönüşüm süreçlerine ışık tutabilecek bir perspektif olarak değerlendirmişlerdir.

Bu makalede, evrim teorisinin Osmanlı İmparatorluğu’na aktarılmasında önemli bir rol oynayan Ahmet Mithat Efendi’nin, “Dağarcık” dergisinde yayımladığı evrimle ilgili makaleleri incelenecektir. İncelemeler, Ahmet Mithat’ın evrim teorisi ile İslam arasında kurduğu bağın değerlendirilmesi üzerine odaklanacaktır. Makalenin temel amacı, Ahmet Mithat’ın evrim konusunu Osmanlı toplumuna aktarırken, teoriyi bütünüyle savunmak yerine, İslam ile özdeşleştirilmiş bir biçimde sunma çabalarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat’ın, Batı’dan gelen bilimsel düşünceleri İslamî değerlerle uyumlu hale getirme gayreti ve bunun Osmanlı entelektüel çevrelerinde nasıl bir karşılık bulduğu ele alınacaktır.

Batılı fikirler Osmanlı toplumunda ilk kez Ahmet Mithat Efendi aracılığıyla tartışılmaya başlanmıştır (Ülken, 2014: 115). Bu durum, evrim meselesi için de geçerlidir. Ahmet Mithat, Batı’dan edindiği aydınlanmacı düşünceler doğrultusunda hazırladığı “Dağarcık” dergisinde, biyolojik evrim konusunu Osmanlı toplumunda ilk kez gündeme getirmiştir. Ahmet Mithat Efendi’nin “Dağarcık” dergisindeki evrim teorisine ilişkin düşüncelerini açıklamadan önce, yazarın yaşamı ve düşünsel birikimi üzerinde durmak gerekir. Ahmet Mithat Efendi’nin yaşamı ve kariyeri, onun Batılı bilimsel ve felsefi akımlara olan ilgisini ve bu akımları Osmanlı toplumuna tanıtmaya çabalarını gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede, Ahmet Mithat Efendi’nin hayatı, entelektüel eğilimleri ve evrim teorisine yaklaşımı arasındaki ilişki, dönemin Osmanlı entelektüel ortamını anlamak için önem taşımaktadır.

2. Hayatı

Bez imalatçısı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen Ahmet Mithat Efendi, 1844 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babasının vefat etmesiyle birlikte, geçimini Mısır Çarşısı’nda bir aktarın yanında çıraklık yaparak sağlamaya başlamıştır. Bu dönemde, çarşı esnaflarından Hacı İbrahim Efendi’den okuma yazma öğrenmiştir (Yazgıç, 2020:113). Ayrıca, Galata’da ticaret yapan Avrupalı bir tüccardan Fransızca öğrenme fırsatı bulmuştur. 1861 yılında, Niş vilayetinde voyvoda olarak görev yapan ağabeyi Hafız İbrahim Efendi’nin himayesinde resmî eğitim almak üzere Niş’e gitmiş ve rüşdiyeye kaydolmuştur. Niş’teki bu resmî eğitim dönemi, Ahmet Mithat Efendi’nin entelektüel ve kültürel gelişiminde önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Ahmet Mithat

Efendi'nin birikimi ve zekâsı, dönemin etkili devlet adamlarından Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından fark edilmiştir. Bunun sonucunda, Mithat Paşa'nın desteğiyle Mektubi Kalemî'nde memur olarak devlet hizmetine dâhil edilmiştir. Mithat Paşa, Ahmet Mithat Efendi'nin çalışkanlığı ve zekâsını takdir ederek ona kendi ismini vermiş ve böylece "Ahmet" ismini "Ahmet Mithat" olarak değiştirmiştir (Ahmet Mithat Efendi, 2011: sunuş). Dil öğrenimine önem veren Ahmet Mithat Efendi, Fransızca, Arapça ve Farsça dersleri alarak yabancı dil bilgisini geliştirmiştir. Mithat Paşa'nın Tuna Valisi olarak atanmasının ardından, "Tuna" adıyla yayımlanan gazetede yazılar yazmaya başlamış, daha sonra "Devir," "Bedir" ve "Zerva" gibi gazeteleri yayına hazırlamıştır. Bu faaliyetler, onun Osmanlı basınında etkin bir rol oynamasını sağlamış ve dönemin kültürel tartışmalarına önemli katkılarda bulunmasına olanak tanımıştır.

Ahmet Mithat'ın edebi kariyerini materyalist dönem ve sürgün sonrası dönem olmak üzere iki ana döneme ayrılarak incelemek mümkündür (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2022: 451). 1871-1872 yıllarında yayımladığı Dağarcık dergisindeki yazıları, Ahmet Mithat Efendi'nin materyalist döneminin ürünleri olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde, Batı'dan gelen materyalist düşünceleri Osmanlı okurlarına tanıtmış ve bu bağlamda modern bilim ve felsefe tartışmalarına katkıda bulunmuştur. Ancak, Kasım 1872 tarihli Dağarcık dergisinde yayımlanan "Duvardan Bir Sada" adlı materyalizme dayalı makalesi, 1873-1876 yılları arasında Rodos'a sürgün edilmesine yol açmıştır. Rodos'taki sürgün dönemi, Ahmet Mithat Efendi'nin edebi açıdan en üretken dönemlerinden biri olmuştur (Dayanç, 2007: 5). Bu süre zarfında, düşünsel bir dönüşüm yaşamış ve materyalizme karşı eleştirel bir tutum benimsemeye başlamıştır.

Rodos sürgünü sonrasında, özellikle 1887 yılında yakın arkadaşı Beşir Fuad'ın intiharı Ahmet Mithat Efendi üzerinde derin bir etki yaratmış ve bu olay, onun fikri yönelimlerinde belirgin bir değişime yol açmıştır. Bu değişimin somut bir ifadesi olarak, 1891 yılında kaleme aldığı *Ben Neyim?* adlı eserinde, önceki materyalist görüşlerinin tam tersine bir düşünce anlayışını benimsemiş ve materyalizme yönelik ağır eleştirilerde bulunmuştur. Bu kitabının girişinde, materyalizmin ancak cahil kişiler tarafından savunulabileceğini ve bu düşüncenin insanın manevi yönünü zedelediğini ileri sürmüştür (Ahmet Mithat Efendi, 1891: 2-3). Ahmet Mithat Efendi, bu eserde ve sürgün sonrası dönemde yazdığı diğer eserlerinde, materyalist ve evrimci fikirlerin İslam'la çeliştiğini ve toplumu yozlaştırdığını savunmuştur. Bu dönemdeki eserlerinde, Ahmet Mithat Efendi'nin materyalizme karşı muhalif bir tutum geliştirdiği ve İslami inanç ve öğretilere bağlı kalarak yayınlar yaptığı gözlemlenmektedir. Abdülaziz'in tahttan indirilmesinin ardından İstanbul'a dönen Ahmet Mithat, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesini yayımlamaya başlamıştır. 1895-1900 yılları arasında, bu gazetede William Draper'in materyalizmi destekleyen *History of the Conflict Between Religion and Science* isimli eserini bir reddiye kaleme alarak yayınlaması, Ahmet Mithat Efendi'nin anti-materyalist düşüncelerinin zirve noktasını temsil etmektedir.

Tanzimat döneminin önde gelen yazarlarından biri olarak kabul edilen Ahmet Mithat Efendi 200'den fazla eseriyle dikkat çekmektedir. Eserleri, Osmanlı toplumunun farklı yönlerini derinlemesine inceleyerek, dönemin sosyal, siyasi ve kültürel meselelerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu bakımdan Ahmet Mithat Efendi'nin yazıları, yalnızca edebi bir değer taşımakla kalmayıp aynı zamanda Osmanlı'nın Tanzimat sürecinde yaşadığı dönüşümleri ve bu dönüşümlerin toplumsal yansımalarını da gözler önüne sermektedir. Onun eserleri, Tanzimat döneminin ideolojik ve kültürel dinamiklerini anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, edebi eserlerinin yanı sıra eğitici ve öğretici yönüyle de öne çıkan bir figürdür. Osmanlı eğitim kurumları arasında önemli bir yere sahip olan Darülfünun, Medresetü'l-Vaizin ve Kız Öğretmen Okulu'nda Felsefe Tarihi, Dinler Tarihi, Umumi Tarih ve Pedagoji dersleri vermiştir. Ahmet Mithat Efendi, ayrıca Darüşşafaka'da fahri öğretmenlik yaparak toplumsal aydınlanmaya olan katkısını sürdürmüştür. 1912 yılında, Darüşşafaka'da nöbetçi olduğu bir gece sırasında geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat etmiştir (Onaran, 2006: 175). Ahmet Mithat Efendi'nin eğitim ve öğretim alanındaki çalışmaları, onun çok yönlü bir entelektüel olarak tarihe geçmesini sağlamıştır.

3. Dağarcık Dergisi

Dağarcık Dergisi, Ahmet Mithat Efendi tarafından hazırlanan ve 1871-1872 yılları arasında yayımlanan süreli bir yayındır. Ancak dergi, onuncu sayısından sonra Maarif Meclisi'nin izni alınmadan çıkarıldığı gerekçesiyle ve materyalist fikirleri savunduğu iddiasıyla kapatılmıştır (BOA. MF. MKT. 8/98; 8/152; 8/188). **Dağarcık** Dergisi kapatıldıktan sonra, Ahmet Mithat Efendi Rodos'a sürgüne gönderilmiştir ve bu sürgün, Sultan V. Murad'ın affına kadar sürmüştür. **Dağarcık** Dergisi, Osmanlı düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olup, materyalist anlayışın ve evrim fikrinin Osmanlı'ya tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, **Dağarcık** Dergisi,

pozitivizm, materyalizm ve evrim gibi konuların Osmanlı entelektüel çevrelerinde tartışılmasında öncü olmuştur. Ancak, derginin içeriği bütünüyle materyalist yazılardan oluşmamaktadır; hukuki, toplumsal ve tarihi konulara da yer verilmiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin **Dağarcık** Dergisi'ndeki yazılarını incelediğimizde, yazarın bütünüyle evrim teorisini benimsediğini söylemek mümkün değildir. Ahmet Mithat, evrim teorisini benimsediği için değil, teorisinin varlığından halkı haberdar etmek amacıyla Dağarcık Dergisi'nde evrim tartışmalarına yer vermiştir. Bununla birlikte, dergideki evrim tartışmalarına ilişkin makalelerini gelen tepkiler üzerine dördüncü sayıdan sonra sonlandırmıştır (Özkan, 2019: 61).

Ahmet Mithat Efendi'nin Dağarcık Dergisi'nde evrim teorisine ilişkin kaleme aldığı yazılarında, dilini halkın anlayabileceği bir seviyede tutmaya özen gösterdiği görülmektedir. Bu yazılarda, hayvan ve insan karşılaştırmaları üzerinden çeşitli örnekler sunarak konuyu anlaşılır kılmaya çalışmıştır (Özkan, 2019). Ahmet Mithat, karıncalar, bülbüller ve maymunlar gibi hayvanlar aracılığıyla, insanın varlığı ve yaratılışı konularına ışık tutmayı amaçlamıştır. Yazılarında hayvanların yaşam biçimlerini ve çevreleriyle olan ilişkilerini ayrıntılı bir şekilde ele alarak, bunları medeniyet bağlamında incelemektedir. Hayvanlar arasındaki düzen ve sosyal yapıları irdeleyen Ahmet Mithat Efendi, insanların bu varlıklardan farklı olarak hangi duygulara sahip oldukları için büyük bir medeniyet kurabildiklerini açıklamaktadır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat Efendi'nin eserleri, evrim teorisini Osmanlı toplumuna tanıtırken, hayvanlar ve insanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları vurgulayarak, insanların özgün özelliklerini ve toplumsal gelişim süreçlerini anlamaya yönelik önemli bir katkı sunmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık Dergisi'ndeki “İnsan: Dünyada İnsanın Zuhuru” adlı makalesinde biyolojik evrim konusundaki görüşlerini açık biçimde dile getirmiştir (Dağarcık 4: 109-117). Bu makalede, insanın nesnas (orangutan) türünden evrimleşerek dünyaya yayıldığını iddia etmekte ve insan ile hayvanlar arasında karşılaştırmalar yapmaktadır. Makalede, orangutan olarak bilinen maymun türünün iskeleti ile insan iskeleti arasında yapısal bir fark bulunmadığını, ancak orangutanların dört ayak üzerinde, insanların ise iki ayak üzerinde yürüdüklerini belirtmektedir (Öner, 2016: 369-370). Ahmet Mithat, “*Binaenaleyh insanı bugün gördüğümüz haliyle bir nevi nesnas olunmak üzere kabul edebiliriz ve zaten nesnas bir sınıftan mı ibaret, bunların sunuf-u müteaddidesi var*” (Dağarcık 4, 1871: 114) ifadesiyle, insanın bir tür orangutan olarak değerlendirilebileceğini, orangutan sınıfının çeşitli olduğunu ve insanın orangutana benzeyen farklı bir sınıftan gelmiş olabileceğinin kabul edilebilirliğini söylemektedir. Ancak Ahmet Mithat, Lamarck'ın ileri sürdüğü şekilde insan ve orangutanlar arasındaki benzerliklere dikkat çekse de, Lamarck'ı eleştirmekten geri durmamıştır. “*Bir nesnası iki ayak üzerinde yürümeye alıştıran dört ayak üzerinde yürümeyi öğrettiğimiz halde yavrularının biaynihi bu şekil ve sureti ve bu istidatı kazanması lazım gelmez.*” (Dağarcık 4, 1871: 114) derken, Lamarck'ın çevresel faktörlerle kazanılmış özelliklerin kalıtsal olarak gelecek nesillere aktarılacağı iddiasına karşı çıkmaktadır. Ahmet Mithat, Lamarck'ın edinilmiş özelliklerin kalıtsal olarak aktarılabilirliği görüşüne eleştirel bir yaklaşım getirerek, Çinli kadınların ayak küçültme uygulamasını örnek olarak ele almaktadır. Lamarck'ın teorisine göre, bir bireyin yaşamı boyunca edindiği fiziksel özellikler, sonraki nesillere aktarılabilir. Ancak, Çinli kadınların nesiller boyunca uyguladığı ayak bağlama geleneği, bu görüşü sorgulatmaktadır. Ahmet Mithat Çinli kadınların ayaklarını küçültmek için yaptıkları müdahaleler sonunda kazandıkları küçük ayaklı olmayı neden evlatlarına aktaramadıklarını sorgulatmaktadır (Dağarcık 4, 1871: 113). Bu eleştiriler, Ahmet Mithat'ın evrim teorisine yönelik eleştirel yaklaşımını da göstermektedir.

Mithat, “*hayvanların sunu ve talimi olarak kesb ettiği istidat yavrularına miras kalmaz. Çünkü veladet başka bir kanuna tabidir ki inkılâp-ı şekil ve suretin o kanuna hiçbir dahli yoktur*” (Dağarcık, 4: 114) diyerek, hayvanların yaşam süreçlerinde edindikleri becerilerin ve yeteneklerin, genetik olarak yavrularına aktarılmadığını söylemektedir. Bu bakımdan Ahmet Mithat, insanın biyolojik olarak bir tür hayvan olduğunu kabul etmekle birlikte, hayvanların gelişim sürecindeki öğrenilmiş davranışların kalıtsal olarak geçmediğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Lamarck'çı evrim anlayışının “kazanılmış özelliklerin kalıtımı” fikrine karşı çıkarak, öğrenilmiş beceri ve bilgilerin ancak sosyalleşme ve eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılabilirliğini savunur. Mithat, bu görüşünü desteklemek için, “*bir çocuğu kendi haline bırakmış olsak başlı başına yürür. Fakat Türkçeyi veyahut Arapçayı biz öğretmeliyiz ki öğrensin. Hangisini öğreti isek onu öğrenir.*” (Dağarcık 4: 114) demektedir. Bu ifade, insanın biyolojik gelişiminin bazı yönlerinin doğal olarak gerçekleşebileceğini, ancak dil gibi karmaşık yetilerin öğrenme ve sosyalleşme yoluyla kazanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda, bir çocuğun ebeveynlerinin konuştuğu dili öğrenebilmesi için sosyal etkileşim içinde olması ve dili sonradan öğrenmesi gerekmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, “İnsan: Dünyada İnsanın Zuhuru” isimli bu makalede “Biz insanı en güzel bir surette yarattık” (Tîn Suresi, 95/4) ayetini referans alarak, insanın dünyadaki diğer canlılar arasında en güzel varlık olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat, insanın yaratılışının ve varoluşunun mükemmelliğini,

İslamî öğretiler ışığında değerlendirerek, insanın eşsiz bir konumda olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, onun hem evrim teorisine dair düşüncelerini hem de dinî inançlarını harmanlayarak, insanın yaratılışı hakkındaki görüşlerini şekillendirdiğini göstermektedir. Böylece, Ahmet Mithat Efendi, bilimsel ve dinî anlayışları birleştirerek, insanın doğadaki yerini ve değerini açıklamaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Duvardan Bir Sada" adlı makalesi ise, maddenin ölümsüzlüğüne dair materyalist bir bakış açısı sunmaktadır (Dağarcık 4, 1871: 99-102). Bu makalede, duvardan gelen bir ses, önceleri insan olduğunu iddia ederek maddenin dönüşümü ve sürekliliği fikrine vurgu yapmaktadır. Yazar maddenin başka bir formda yaşamaya devam ettiğini öne sürerek, maddenin yok olmayıp sadece form değiştirdiğini savunan materyalist bir perspektif sunmaktadır. Ancak, bu materyalist bakış açısının getirdiği düşünsel süreçler, Ahmet Mithat'ı "Duvardan Bir Sada" isimli makalesinin devamı niteliğinde yazdığı "Bir Mülahaza-i Diniye" isimli makalesinde reenkarnasyon fikri ile karşı karşıya bırakmış ve bu durum, yazarın dini endişelerini açığa çıkarmıştır. (Dağarcık 4, 1871: 103-105) Bu noktada yazar "Reenkarnasyon mu? Ben İslamiyet davasından lezzet alıyorum. Yüce Kur'an'ın telkin ettiği esasları, her esasın bin kat üzerinde buluyorum. Felsefeyi, Kur'an'ın hükmünde gördüğüm yüce fikirle nispetle sefillerin en sefili derecesinde görüyorum." (Dağarcık 4, 1871: 103) demiştir. Ahmet Mithat, reenkarnasyon fikrinin teolojik sonuçlarından çekindiğini ifade ederken, Kur'an-ı Kerim'i rehber alarak düşüncelerini Kur'an ve İslami öğretilerle uyumlu bir şekilde değerlendirmeye çalışmıştır. Kur'an'ın diğer kaynaklardan ve kişisel görüşlerden üstün olduğunu vurgulayan Mithat, okuduğu materyallerin Kur'an ile çelişmediğini belirtmiş ve böylece materyalist düşüncelerinin İslami inançlarla uyumlu olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, Ahmet Mithat, modern bilimsel ve felsefi düşünceler ile geleneksel dini inançları bir arada değerlendirerek, kendi entelektüel çerçevesini oluşturmayı hedeflemiştir. Böylece, din ile bilim arasında bir denge kurmaya çalışmış ve materyalizmin sınırlarını İslami perspektif ile uzlaştırma gayreti içerisinde olmuştur. Bu yazısında "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Arâf Suresi, 7/172) ayetine referansla Kuran'ın insanın topraktan yaratıldığını söylediğini ve topraktan yaratılmayan hiçbir varlık olmadığını söylemektedir (Dağarcık 4, 1871: 103). Bu şekilde Ahmet Mithat Kuran ve modern fennin hükümlerinin birbiriyle çelişmediğini vurgulamaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "İnsan Tenha Büyüse Ne Olur?" adlı makalesi, insan ile hayvan arasındaki benzerliklere ve farklılıklara dair kapsamlı bir inceleme sunmaktadır (Dağarcık 10, 1872: 315-320). Mithat, insanın biyolojik olarak hayvani özellikler taşıdığını kabul etmekle birlikte, dönüşüm ve gelişim süreci sayesinde yeni bir düzeye ulaştığını savunmaktadır. Ayrıca makalede, insan ile hayvanlar arasındaki anatomik benzerliklere dikkat çekmektedir. İnsanın eğitilmemesi ve kendi haline bırakılması halinde insani özellikler kazanamayacağını belirtmektedir. Ahmet Mithat, insanın sosyal ve kültürel çevre ile şekillendiğini vurgulayarak, bir çocuğun dünyaya geldiğinde herhangi bir dili bilmediğini veya belli bir milletin karakteristik özelliklerini taşımadığını belirtir. Çocuk, her şeyden bağımsız olarak doğar ve sosyal etkileşimden yoksun bir şekilde büyüdüğünde, insanî özellikler geliştiremeyeceğini söylemektedir. Mithat, bir bebeğin insanlar yerine hayvanlar arasında büyümesi durumunda, hayvani özellikler sergileyeceğini ileri sürerek, insanın doğasının toplumsal ve kültürel bir yapı tarafından şekillendiğini açıklar. Bu görüş, insan gelişiminin biyolojik faktörlerin yanı sıra çevresel ve kültürel faktörlerle de şekillendiğini vurgulamaktadır.

Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık dergisindeki yazılarında, Darwinci düşünce ve İslam'ın öğretilerini bir araya getirme çabası içine girmiştir. Bu yazılarda, Darwinci evrim teorisinin bazı kavramlarını İslami perspektiflerle harmanlamaya çalıştığı görülmektedir. Özellikle, Darwinci düşüncede önemli yer tutan tabii rekabet ve doğal ayıklanma kavramlarına atıfta bulunarak, bunları İslam ile ilişkilendirme gayreti göstermektedir. "İntikam (Chancellor Bacon'dan Tercüme)" adlı yazısında Ahmet Mithat, insanların intikam duygusunu ele alırken, kutsal kitapların düşmanlarımıza karşı affedici olmamızı öğütlediğini belirtmektedir. "Kütüb-ü semaviye a'damızı affetmek için bizi mecbur etmiş ise de ahabımız hakkında afv ile memur etmemiştir" (Dağarcık 2, 1871: 37-38) ifadesiyle, Kur'an-ı Kerim'in ve diğer kutsal metinlerin düşmanlara karşı affediciliği vurguladığını, ancak dostlarımıza ve sevdiklerimize karşı affedicilik konusunda aynı vurgunun yapılmadığını iddia etmektedir. Bu yaklaşım, Ahmet Mithat'ın Darwinci düşüncedeki doğal ayıklanma ve rekabet kavramlarını, insanın içsel duyguları ve dini öğretilerle bağdaştırma çabasını yansıtmaktadır. Mithat, intikam duygusunun insan doğasında var olduğunu ve bu duygunun dini metinlerde de bir şekilde karşılık bulunduğunu öne sürmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık dergisindeki yazılarında "Vücutullah" (Allah'ın varlığı) konusundaki düşüncelerini de kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Yazar, materyalist görüşlere eleştiriler yönelttiği "Bir Mütalaa-i Diniye" adlı makalesinde, Allah'ın varlığının ancak O'nun yaratmış olduğu insan, hayvanlar ve gök cisimleri gibi varlıklara bakılarak anlaşılabilirliğini savunmaktadır (Dağarcık 2, 1871: 42-49). Mithat, bu yaratılışların yalnızca Allah'ın kudreti ile mümkün olduğunu ve mahlûkatı yaratma gücünün yalnızca Allah'a

ait olduğunu belirtmektedir. Ahmet Mithat, makalesinde ünlü filozof Voltaire'e atıfta bulunarak Hristiyanların Tanrı kavramını insan suretine benzetmelerini eleştirir. "*Feylesof-u meşhur Volter'in dediği gibi en sonra Hristiyanlar adeta kendilerine nispet ederek cenab-ı vacibül vücuda doğrudan doğruya insan suretini isnat etmişlerdir Allahümme veffina.*" (Dağarcık 2, 1871: 42) sözleriyle, Allah'ın varlığının insan varlığıyla karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Böyle bir benzerlik kurulmasına karşı eleştirel bir yaklaşım sergileyen Mithat, yazısının sonunda Allah'a doğru yolu göstermesi için dua eder.

Ahmet Mithat, aynı makalesinde Allah'ın varlığının "eserden müessirine intikal edilerek" (Dağarcık 2, 1871: 42) yani yaratılanlardan yaratıcıya ulaşarak anlaşılabilceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, nedensellik ilkesine dayanarak Allah'ın varlığını kanıtlamayı hedefler. Makalenin ilerleyen bölümlerinde Mithat, "*Hâlbuki bunca measir-i muvaffakiyeti bizi bu derece müşkülata duçar etmiş olan ve insan denilen şey Cenab-ı Sani-i Muvaffak-ı Mutlak hazretlerinin nice milyar masnuatından ve mahlûkatından birisidir.*" (Dağarcık 2, 1871: 42) diyerek, insanın Allah'ın yaratmış olduğu milyarlarca eserden biri olduğunu belirtir. Yazar, ayrıca dünyadaki tüm varlıkları "Masnuat-ı İlahiye" (Allah'ın sanat eserleri) olarak değerlendirir ve her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın büyüklüğü karşısında kâinatın ne kadar küçük olduğunu vurgular. Kur'an-ı Kerim'i referans alarak, dünya ve içindeki yaratılmışların Allah'ın kudreti karşısında bir darı tanesi kadar küçük olduğunu ifade eder.

Öte yandan Ahmet Mithat Efendi din karşıtı olduğu yönündeki kendisine yöneltilen eleştirileri reddetmiş ve dergide geçmiş sayılarda yayınlamış olduğu makaleleri derginin sekizinci sayısında yayınlamış olduğu "Zuhur-ı Mu'teriz" isimli yazısında tekrar inceleyerek hangi yazıyla ne anlatmak istediğini açıklama ihtiyacı hissetmiştir (Dağarcık 8, 1871: 239). Bu bakımdan, Ahmet Mithat Efendi'nin yazılarında Darwin ismini göremesek de onun fikirlerinden etkilendiği ve eserlerini okuduğu yazılarının altında yatan düşünsel alt yapıdan anlaşılmaktadır. Dönemin koşullarını değerlendirdiğimizde tepki çekmemek için Darwin ismine yer vermemesi de anlaşılır görünmektedir.

4. Ahmet Mithat Efendi'ye Gelen Eleştiriler

Ahmet Mithat'ın evrim konusunu ele alışını ve İslam ile bağdaştırma çabasını analiz eden literatür, farklı bakış açılarını ortaya koymaktadır. Bu kapsamdaki önemli bir bakış açısına sahip olan Orhan Okay, Ahmet Mithat'ın evrim teorisini ele alışını, materyalist bir dünya görüşünün bilinçli bir savunusu olarak değerlendirmemektedir. Okay'ın belirttiği şekliyle, Ahmet Mithat'ın Dağarcık dergisindeki makalelerinde öne sürdüğü görüşler, materyalizmin bilinçli bir ifadesi yerine, Batı kaynaklarından edindiği ve cazip bulduğu bilgilerin yüzeysel bir aktarımı olarak görülmektedir (Okay, 1975: 424). Bu bağlamda, Mithat'ın evrimi anlatma çabası, derinlemesine bir materyalist yaklaşım sergilemekten ziyade, Batı'nın bilimsel düşünce dünyasına dair halka bilgi sunma gayreti olarak değerlendirilmelidir.

Mehmet Akgün de Okay'ın görüşüne benzer şekilde, Ahmet Mithat Efendi'nin materyalist düşünceyi savunmak yerine, Batı'da ilgi gören evrim teorisini halkla tanıştırmayı amaçladığını belirtmektedir. Akgün, Mithat'ın yazılarını "yüzeysel" ve "derin düşünce ürünü olmaktan uzak" olarak nitelendirerek, bu yazıların batılı kaynaklardan alınan fikirlerin ve halk seviyesindeki gündelik bilgilerin bir yansıması olduğunu ifade etmektedir (Akgün, 1999, 492).

Atila Doğan'ın görüşleri, Ahmet Mithat Efendi'nin evrim teorisine yaklaşımını ve bu bağlamda İslam ile ilişkisini inceleyen bir başka önemli perspektiftir. Doğan, Meşrutiyet dönemi Osmanlı aydınları hakkında genel olarak kabul gören "pozitivist ve materyalist" etiketini Ahmet Mithat'a da atfederek, onun evrim teorisini desteklediğini iddia etmektedir. Ancak Doğan, Mithat'ın bu desteğini nasıl bir stratejiyle sunduğunu da vurgulamaktadır. Atila Doğan, Ahmet Mithat'ın evrimci fikirleri benimsediğini belirlerken, bu görüşlerini halka sunarken dini referanslardan faydalandığını ifade etmektedir. Doğan'ın belirttiği gibi, Ahmet Mithat, Darwin'in doğal seçim teorisini ve bu teorinin toplumsal yaşam için geçerliliğini kabul etmektedir. Ancak, Doğan'a göre, Mithat bu görüşlerini desteklerken, halkın tepkilerini ve İslam'ın muhalefetini göz önünde bulundurarak, delillerini dini argümanlarla desteklemeye özen göstermiştir. Bu bağlamda, Mithat'ın evrim teorisini açıkça savunmayıp, İslamiyet'e doğrudan bir karşı duruş sergilemekten kaçındığını ve bu tepkilerden kaçınmak için dini referansları tercih ettiğini iddia etmektedir (Doğan, 2006: 160).

Mehmet Alkan, "Osmanlı Darwinizmi" adlı makalesinde, Ahmet Mithat Efendi'nin Dağarcık Dergisi'ndeki evrim konusundaki yorumlarını detaylı bir şekilde incelemektedir (Alkan, 2009: 333-358). Alkan, Ahmet Mithat'ın bilimsel gelişmeleri ve yeni fikirleri halka sunarken, bu yeniliklerin geleneksel İslami düşünceyle oluşturduğu çelişkileri açıklamaya ve uyumlaştırmaya yönelik bir çaba içinde olduğunu ifade etmektedir. Alkan'a göre, Ahmet Mithat'ın Dağarcık dergisindeki yazılarında, Darwin evrim teorisini İslam ile uyumlu

hale getirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda, Mithat'ın yaklaşımı, evrim teorisinin İslam'ın temel inançlarıyla çelişmediğini, aksine onlarla uyumlu olabileceğini vurgulamaya yöneliktir. Ahmet Mithat, Darwin'in doğal seçim teorisini ve evrimsel düşünceleri, İslami perspektifle açıklayarak, bu iki düşünce sisteminin birbirini dışlamadığını öne sürmektedir. Bu çerçevede, Mithat'ın çabası, modern bilimsel düşüncenin Osmanlı toplumunda kabul görmesini sağlarken, aynı zamanda geleneksel dini inançları korumaya yönelik bir stratejiyi yansıtmaktadır. Mehmet Alkan'ın analizi, Ahmet Mithat'ın bilimsel ve dini düşünceler arasındaki gerilimi çözme çabasını, evrim teorisini İslami çerçevede anlamlandırma ve yorumlama stratejisi olarak değerlendirmektedir (Alkan, 2009: 337).

Hilmi Ziya Ülken ise, Ahmet Mithat Efendi'nin düşünsel evrimini inceleyerek, yazarın son dönem çalışmalarındaki değişimi vurgulamaktadır. Ülken'in belirttiğine göre, Ahmet Mithat Efendi'nin önceki dönemlerde materyalizme karşı olan tutumu, yaşamının ilerleyen yıllarında daha belirgin hale gelmiştir. Ülken, Mithat'ın düşünsel dönüşümünü şu şekilde ifade etmektedir: *“Yaşamının son dönemlerinde, İslam ahlakı ve doktrini ile ilişkisini güçlendiren Ahmet Mithat, ilk dönem fikirlerinden uzaklaşarak ateizm ve materyalizmi savunan yazılarını eleştirmeye başlamıştır”* (Ülken, 2014: 115). Bu bağlamda, Ülken'in analizine göre, Mithat'ın yaşamının sonlarında yaşadığı dönüşüm, onun materyalist ve ateist yaklaşımlara karşı mesafe koyarak, bu görüşlere yönelik eleştirilerini ve İslam'a olan bağlılığını daha belirgin bir şekilde ifade etmesine yol açmıştır.

5. Sonuç

Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı aydınlarının Batı'ya yönelimleri artmış, pozitivist düşünceyi benimseye çalışmışlardır. Bununla birlikte, geleneksel düşünce yapısından tam anlamıyla kopamayan aydınlar, bu iki temayülü birbiriyle uzlaştırma çabası içinde olmuşlardır. Ahmet Mithat'ın evrimi İslami perspektifle yorumlaması da bu çabanın bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Ahmet Mithat Dağarcık Dergisi'ndeki yazılarıyla Osmanlı'da evrim düşüncesinden ilk defa bahseden düşünür olarak öne çıksa da, evrim ve materyalizmi savunan ilk düşünür olarak kabul edilemez. Mithat, evrimci ve materyalist fikirleri bütünüyle benimsememiş; bu fikirlerin İslam'a yakın olan yönlerini alarak Osmanlı toplumuna aktarmayı amaçlamıştır.

Özetle, Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık dergisindeki makalelerinde Lamarck'ın evrim teorisine atıfta bulunarak materyalist ve evrimci değerlendirmeler yapmış; ancak bu değerlendirmelerin İslam ile çelişmediğini ayrıntılı bir biçimde ifade etmiştir. Osmanlı toplumunu evrim teorisiyle tanıştıran Ahmet Mithat, Beşir Fuad, Abdullah Cevdet ve Doktor Edhem Cevdet gibi materyalizmi ve evrim teorisini bilinçli ve sistematik bir şekilde savunan Osmanlı aydınlarının aksine, bu teoriyi benimsememiş ve yalnızca evrim fikrini halka tanıtmaya görevi üstlenmiştir. Dağarcık dergisi bütüncül olarak incelendiğinde, Ahmet Mithat'ın İslami açıdan yorum getiremediği evrim konularını savunmadığı görülmektedir. Bu sebeple, Ahmet Mithat Efendi'yi materyalizm savunucusu olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır; daha ziyade, materyalizmi İslam'la uzlaştırmaya çalışan bir entelektüel olarak tanımlamak daha isabetli olacaktır.

Ahmet Mithat Efendi'nin yazıları, modern bilimsel teoriler ile geleneksel dini inançlar arasında bir köprü kurma girişimi olarak okunmalıdır. Yazar, her iki alanın da insan doğasının anlaşılmasına katkı sunduğunu savunarak, bu iki perspektifi uzlaştırmayı hedeflemiştir. Bu analizler, Mithat'ın evrim teorisini İslam ile bağdaştırma çabasının, bilimsel düşüncenin Batı'daki gelişimlerine olan ilgisinin bir yansıması olduğunu ve bu bilgileri kendi kültürel ve dini bağlamında sunma çabası olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özetle, Mithat'ın evrim konusundaki yaklaşımının, bilinçli bir ideolojik savunuyu yerine, bilimsel bilginin halka tanıtılması amacını taşıdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar

Ahmet Mithat Efendi. *Dağarcık, 1871-1872*. İstanbul.

Ahmet Mithat Efendi, "Ben Neyim? Hikmet-i Maddiye Reddiye Müdafa'a," *Tercüman-ı Hakikat*, İstanbul 1891: 2-3.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Mektubi Kalemî (MF. MKT.): 8/98; 8/152; 8/188.

İkincil Kaynaklar

Ahmet Mithat Efendi. (2011). *Fatma Aliye Bir Osmanlı Kadın Yazarın Doğuşu*. (Bedia Ermat Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Akgün, M. (1999). "1839-1920 Yılları Arasında Türkiye’de Aydınlanmanın Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefi Akımlar." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 475-498.

Alkan, M. (2009). "Osmanlı Darwinizmi." *Cogito*, 60-61, 333-358.

Darwin, C. (1876). *The Origin of Species*. London: John Murray.

Dayanç, M. (2007). "Ahmet Mithat Efendi’nin Türklüğe Dair İsimli Önemli Bir Konferansı." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-18.

Doğan, A. (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Heller, E. (2000). *Arabeskler ve Tılsımlar*. Ankara: İmge Kitabevi.

Hodge, R. (2009). *Evolution: The History of Life on Earth*. New York: Facts on File.

Kalaycıoğulları, İ. & Akgündüz, B. (2022). "Osmanlılar ve Lamarck." *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21(1), 448-465.

Okay, O. (1975). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Onaran, B. (2006). "Ahmet Mithat Efendi." içinde M. Ö. Alkan (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öner, M. (2016). "Osmanlı’da İnsanın Kökeni ve Evrimine Dair Tartışmalar." *Kebikeç* 41, 367-388.

Özkan, T. (2019). "Ahmet Mithat Efendi’nin Tanzimat Dönemi Basınına Katkısı: Dağarcık Mecmuası." *Eurasian Academy of Social Sciences Journal* 23, 54-69.

Ülken, H. Z. (2014). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yazgıç, K. (2020). *Oğlunun Kaleminden Ahmet Mithat Efendi ve Dönemi*. E. Gökşen (Der.), İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

MODERN-SEKÜLER-LÂİK BİLİMİN BÂTIL İNANCI: SEBEPLERİN, FAİLSİZ VE ÖZNESİZ HAREKET ETTİĞİ İNANCI (Olgu ve Algı Arasında)¹

THE SUPERSTITION OF MODERN-SECULAR-LAIC SCIENCE: THE BELIEF THAT CAUSES ACT WITHOUT AN AGENT OR SUBJECT (Between Phenomena/Facts and Perceptions)

Ayhan KÜFLÜOĞLU²

ÖZET

Aristoteles'e göre kâinatın ve kâinattaki herhangi birşeyin ortaya çıkma ve varlık kazanmasını sağlayan Dört Neden vardır: 1) Maddî Neden (*causa materialis*), 2) Formel/şekilsel Neden (*causa formalis*), 3) Etken/muharrik (harekete geçirip, yönlendiren ve kullanan) canlı/iradî Fail Neden (*causa efficiens*) ve 4) Amaç/gaye/ereksel Neden (*causa finalis*).

1600-1700'lü yıllarda, Avrupa'da şekillenip, sistemleşen ve gelişip; ülke ve coğrafya, din ve kültürden bağımsız tüm dünyaya hâkim olan Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik ve bu Bilimselliğin epistemolojisini oluşturan Ateist ve Materyalist, Natüralist ve Determinist Paradigma; araştırma-gözlem-inceleme-ölçme ve deneylerin sonucunda elde ettiği bilgi ve verilerin, tasvir ve ifadesinde; yani inşa ettiği "Bilimsel Bilgi"de; Aristoteles'in "Etken/muharrik/canlı/iradî Fail Nedeni"ni, devredışı bırakmakta, bunu dikkate almamaktadır. Çünkü: Evrenin varlıkta durma ve işleyişinde; "Tanrı" gibi herhangi bir "fail neden"e zaruret ve ihtiyaç olmadığını; aksiyomatik olarak doğru kabul etmektedir.

Bunun sonucu olarak; ana okulundan beri, defalarca bu tür "Seküler-Lâik Bilimsel Bilgi"ye ma'ruz kalan insan zihninde, evrendeki fiil/faâliyet ve eser/sonuçların, failsiz ve ustasız olabileceği ve olduğu algısı oluşmakta; bu da ateist-deist ve materyalist, natüralist ve determinist inançların kabulüne zemin açmaktadır...

Madde ve evrenin varlık ve işleyişinde; sanki hiç zaruret ve ihtiyaç yokmuş gibi, "Fail Neden"i yok sayıldığı Seküler Bilimsel Bilgi'de saklı bu tür bilinçaltı altkomut / subliminâl mesajların; insan zihnine telkin ve ilkâ ettiği, bu algı ve zihnî manipülasyon/yönlendirme neticesinde; bu algı ve anlamlandırmanın devamlı telkin ve tekrarıyla; bu dezenformatif bilgiye ma'ruz kalan zihinlere, böylece, ateist-deist bir inanç ve dünya görüşü endoktrine edilmiş olur...

Seküler Bilimsellik, ham araştırma, gözlem-deney-ölçüm veri ve bilgilerini dile aktarırken; yani Bilimsel Bilgi'nin inşâsında, aksiyomatik olarak, "failsiz ve öznesiz" cümle ve ifadeler kullanır. Yani, "Tanrı yok(muş); varsa ve olsa bile, evrenin işleyişine karışmıyor(muş)" altzemin ve kontekstinde, ifadeler kullanır ve üstelik bunu "Bilimsellik Kriteri" olarak dayatır.

1 Bu çalışma; 24-26.Ekim.2024 tarihlerinde, Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Modern-Seküler-Lâik Bilimin Bâtıl İnanıcı: Sebeplerin, Failsiz ve Öznesiz Hareket Ettiği İnanıcı (Olgu ve Algı Arasında)" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Yazar, Writer, E-Posta: metabilgi@metabilgi.org, ayhank27@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6572-5318

Çünkü bu Bilimsellik Epistemolojisi; “bir iş-oluş-faâliyet, sebep-sonuç ilişki ve etkileşimleriyle ‘açıklanıyor’, (ki burada, Bilim’in ‘açıklama’ dediği şey, aslında ‘tasvir ve betimlemedir’; yani olayın ‘nasıl’ olduğudur; ‘neden ve niçin’ olduğu değil; yani olay halâ açıklığa kavuşmamış olup, ortada, çözülmeyi bekleyen bir muâmma vardır); Tanrı gibi bir fail ve özneye gerek yoktur” sanrı ve sanısidir (doxa).

Diğer deyişle: “Sebepler yapıyorsa, Allah yapmıyor demektir” şeklinde kurulan, yanlış bir akıl yürütme ve argümantasyon-mantık hatasına yasanır Modern Bilim. 1600-1700’lü yıllarda, Avrupa’da doğup, tüm dünyayı etkisi altına alan ve Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik Epistemolojisinin ürün ve sonucu olan Avrupa merkezli bu Bilim’in; delil-ispatsız doğru kabul ettiği en birinci aksiyom ve önkabullerden birisi, belki en birincisi bu bâtlı inançtır.

Fakat Dil’in mantığı ve Mantık’ın dili icabı; “eser, ustasız ve fiilsiz ve fil de failsiz olamayacağı” için (yazı-yazma-yazar-kitap gibi); Seküler-Lâik Bilim, mecburen “ısı, ışık, enerji, basınç, kuvvet” gibi bazı “somut-maddî nedenleri” veya “kanun, zaman, içgüdü, çevrim-dönüşüm” gibi isimlerle andığı bazı “soyut-manevî süreçleri”; o sonuçların alınmasında sanki canlı ve şuurlu, bilgi ve iradeli bir “fail ve özneymiş” gibi lâne eder ve öyle bir algı oluşturur. Yani, Seküler-Lâik Bilimsel Bilgi’de; cansız ve şuursuz olan “madde ve sebepler”; sanki bilgi ve irade sahibiymiş gibi, “fail ve özne” katına yükseltir.

Bu çalışmada biz; sebeplerin, müessir ve failini sorup araştıracağız. Cansız ve şuursuz olan sebepleri; kim harekete geçirip, bu işe yönlendirdi ve kullandı? Sebepleri koordine edip, aynı amaç etrafında birleştiren kim? Madde ve enerjiyi; bu işe, kim araç-alet ve vasıta-sebeup yaptı?... gibi soruların cevabını arayacağız.

Anahtar Kelimeler: Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik Epistemolojisi, Olgu ve Algı, Ateizm, Deizm, Materyalizm, Natüralizm, Determinizm.

ABSTRACT

According to Aristotle, there are four causes that bring forth and give existence to the universe and anything within it: 1) Material Cause (causa materialis), 2) Formal Cause (causa formalis), 3) Efficient/Active (motivating and directing) Agent Cause (causa efficiens), and 4) Final Cause (causa finalis).

In the Modern-Secular-Laic Science that took shape, systematized, and developed in the 1600s and 1700s has dominated the world, independent of country, geography, religion, or culture. The Atheist-Materialist-Naturalist-Determinist Paradigm that formed the epistemology of that science disregarded Aristotle’s “Efficient/Active/Agent Cause” in the expression and depiction of the knowledge and data obtained from research, observation, examination, measurement, and experiments. It is axiomatically assumed that there is no necessity or need for any “agent cause,” such as “God,” in the existence and functioning of the universe. As a result, the human mind, repeatedly exposed to this kind of “Secular Scientific Knowledge” from kindergarten onwards, encounters the notion that actions and outcomes in the universe can and do exist without an agent or creator. This perception lays the groundwork for the acceptance of atheistic, deistic, materialistic, naturalistic, and deterministic philosophies and beliefs.

The subliminal messages, hidden within this Secular Scientific Knowledge that ignores the “Agent Cause” as though it were unnecessary in the material existence and functioning of the universe, insinuate this perception into the human mind. With constant repetition of this perception in books, media, schools, and homes, at all times and places, individuals, exposed to this disinformative information throughout their lives, are indoctrinated into a secular-laic and atheistic-deistic worldview. This repetitive inculcation of this incomplete and incorrect conception of the universe, injected into the mind through Modern-Secular-Laic Scientific Knowledge, manipulates and leads those exposed to it toward atheistic (denialist) and deistic (polytheistic) beliefs (or disbelief).

Modern-Secular-Laic Science, when articulating raw research, observation, experimentation, and measurement data, constructs Scientific Knowledge using “subjectless and agentless” expressions axiomatically. That is, it imposes expressions under the subtext and context of “There is no God; even if God exists, He does not interfere with the functioning of the universe” as a criterion of science. It designs and builds Scientific Knowledge on the foundation that “the activities and outcomes in the universe are not the deeds or works of God.” This foundational context is transmitted through deceptive, subliminal expressions coded and programmed into the subconscious mind. The intended message is whispered into the subconscious at a volume that the conscious mind cannot detect.

This incomplete and incorrect perception of the universe and existence conveyed by Modern-Secular Scientific Knowledge, reinforced by constant repetition, begins to be seen as a direct representation of reality in the minds of those exposed to it. As a result of this hypnotic effect, this perception and fictional reality, which form in the mind, create the illusion that this perception is the objective, neutral, and factual image of existence/reality. Thus, this perception and illusion in the mind is mistaken for fact and reality (neutral and impartial, purely generic, and objective truth).

Secular Science, when schematizing the raw observation-measurement data obtained from its investigations of matter and the universe, structures Scientific Knowledge on a determinist foundation using cause-effect interactions and material-energy transformations, such as “this event occurred due to that cause, this energy, that reason, or this pressure/force/heat/time.” Those subjected to this manipulated, contaminated, and disinformative knowledge are led to believe that “If the workings of the universe can be explained through these cause-effect interactions and material-energy transformations, then there is no need or necessity for an agent or subject, such as God, in the existence and functioning of the universe.”

However, according to the logic of language and the language of logic, an outcome cannot exist without an agent, and an action cannot occur without an actor (like writing-writer-book). Therefore, Modern-Secular-Laic Science is compelled to attribute certain “material causes,” such as “heat, light, energy, force,” or “abstract processes” named “laws, time, instinct, cycles,” as if they were conscious, intelligent, and willing “agents and subjects” responsible for the outcomes. In this way, in Secular-Laic Scientific Knowledge, inanimate and unconscious matter and causes are elevated to the status of “agent and subject” as if they possess the knowledge and will.

In this study, we will question and investigate the agent and efficient behind the causes. Who set in motion those inanimate and unconscious causes? Who directed and used them in this process? Who is the “cause, reason, and agent” behind these causes that lack knowledge and will? What force compels and directs those unconscious material causes and energies, which are so fragile that they can be blown away by a mere breeze, to produce these outcomes? Who coordinates the causes to bring about a specific result, organizing them around a common goal and using them as tools? Who made this inanimate and unconscious matter and energy the cause of these events? Who made these material causes a means and instrument in the realization of these events, using them as tools and instruments in this process? These are the questions we will try to answer.

In essence, by expanding our perspective, we will attempt to see who is holding and moving the knife that cuts the bread. For the greatest lie is to tell only part of the truth.

Keywords: *Modern-Secular-Laic Scientific Epistemology, Phenomenon-Fact and Perception, Atheism, Deism, Materialism, Naturalism, Determinism.*

Giriş

Aristoteles’e göre kâinatın ve kâinattaki herhangi birşeyin ortaya çıkma ve varlık kazanmasını sağlayan Dört Neden vardır: 1) **Maddî Neden** (*causa materialis*), 2) **Formel/şekilsel Neden** (*causa formalis*), 3) **Etken/muharrrik** (*harekete geçirip, yönlendiren ve kullanan*) **canlı/iradî Fail Neden** (*causa efficiens*) ve 4) **Amaç/gaye/ereksel Neden** (*causa finalis*). Meselâ “masa” yapan bir marangoz örneğinde: Marangoz, o masanın “**canlı/iradî Fail Nedeni**”yken; masanın yapımında kullanılan çekiç, testere, tahta ve çiviler, “**maddî neden**”; masanın niçin ve hangi gayeyle yapıldığı, yani masanın yerine getirdiği fonksiyon ve işlev de (*üzerinde yemek yemek, kitap okumak, bilmardo oynamak gibi*), o masanın “**amaç/ereksel/gaye nedeni**”; masanın, masa olarak gerekli yeterliliği taşıması; yani masa olarak faydalanılabilmesi için gerekli olan şartları taşıması; yani masanın şekil/form ve tanım/ta’rifi de, (*yani onu görünce, “ha bu masadır” deyip, ismini bilip-tanıyacağımız*) o masanın “**formel/sûrî/şekilsel nedeni**”dir...

1600-1700’lü yıllarda, Avrupa’da şekillenip, sistemleşen ve gelişip; ülke ve coğrafya, din ve kültürden bağımsız tüm dünyaya hâkim olan **Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik** ve bunun ürün ve sonucu olan **Bilim**’in epistemolojisini oluşturan **Ateist-Deist ve Materyalist-Natüralist ve Determinist** paradigma; araştırma ve gözlem, inceleme ve ölçme ve deneylerinin sonucunda elde ettiği data / ham veri ve bilgilerin, tasvir ve ifadesinde; yani inşa ettiği “**Bilimsel Bilgi**”de; Aristoteles’in “**Etken/muharrrik/canlı/iradî Fail Nedeni**”ni, devredışı bırakmakta, *bunu dikkate almamaktadır*.

Bunun nedeni ise: Evrenin, varlıkta durma ve işleyişinde; “**Tanrı**” gibi herhangi bir “**fail neden**”e zaruret ve ihtiyaç olmadığını; aksiyomatik olarak doğru kabul etmesidir! (*Bunun, Bilim’in “Metodik Natüralist” olmasıyla, izah edilebilir ve meşru gösterilebilir bir tarafı yoktur. Yani, Modern-Seküler-Lâik Bilim’in tercih edip,*

taraf olduğu bu Materyalist-Natüralist paradigma, ma'sum bir seçim ve yöntem meselesi değildir. Çünkü, "Materyalist-natüralist" paradigmayı tercih etmenin, ister "metodik ve şekilsel" olsun ve isterse "hakikî ve ciddi" olsun, aralarında bir fark yoktur. Çünkü sahtesi de hakikîsi de insan zihnine, aynı varlık ve bilgi tasavvur ve algısını kodlar. Yani, ateist-deist ve materyalist, natüralist ve determinist bir evren algısı, fizik-kimya ile otomatik olarak işleyen bir varlık anlayışıdır.)

Bunun sonucu olarak; anaokulundan beri, defalarca bu "Modern-Seküler-Lâik Bilimsel Bilgi"ye ma'ruz kalan insan zihninde; evrendeki fiil/faâliyet ve eser/sonuçların, failsiz ve ustasız olabileceği (yani kendi kendine; yani maddenin, kendi tabiât ve özelliği nedeniyle olabileceği) ve olduğu algısı oluşmaktadır. Bunun üstüne bir de; "inanıp-inanmamaktan bağımsız ve ayrı, tarafsız ve nötr Bilim, olgusal ve objektif Bilimsel Bilgi" algı ve imajı eklenince; bu ambalaj ve etikete aldanmış insan zihnine; ateist-deist ve materyalist, natüralist ve determinist felsefe ve inanç(sızlık)ların, telkin ve endoktrinasyonu kolaylaşmaktadır.

Seküler Bilimselliğin bu epistemolojik şiddet ve baskısı, zihni yönlendirme ve manipülasyonları neticesinde; zamanımızın ruhunda (zeitgeist), varlık ve hareketi, işleyiş ve sonuçlarında, (güya) "Allah'tan bağımsız ve ayrı ve O'na ihtiyaç da duymayan" bir varlık ve evren, anlayış ve tasavvuru yaygınlaşmış ve bu, tek genel geçer anlayış olmuştur. Ve bu bakış "Bilimsellik Kriterleri" adı altında, başka bir varlık, tasvir ve tasavvuruna da izin vermemektedir.

Lâik Bilimselliğin, çağımıza dayattığı bu algı ve anlamlandırma neticesinde; "Allah-ahiret", hatta "ölüm", sanki yok(muş) gibi bir hayat sürmekteyiz! Üstelik bu yok sayma ve unutmalar, normâlimiz olmuş!... Uykumuzun, şiddet ve derecesini şuradan anlarız ki: Cansız ve iki boyutlu bir taklit olan, basit bir "kuş" resmine bakarken bile, hadsen ve refleksif olarak akla gelen "ressam", hakikî ve canlı olan kuşlara bakarken, hiç gelmemektedir! Veya yumurtadan kuş çıkması, şapkadan tavşan çıkması kadar şaşırtmıyor bizi! Veya ayağımızla bastığımız topraktan ağaç, çiçek, meyveler çıkması çok doğal ve normâl geliyor bize!

Halbuki onlardan birisini, meselâ "üzüm"ü kendimiz imâl etmeye kalksak; boyahâne, tatlandırıcıların olduğu; üretim-montaj bantlarının döndüğü; döküm-kalıp ve ambalaj bölümlerinin olduğu; yani "hammadde-son ürün", tam teçhizatlı, koca bir fabrika kurmamız gerekir.

Elhasıl: Anormâl olanlar, normâl; normâl olanlar anormâl geliyor bize!... Bir resmin, ressamını çağırması kadar bile olsun; kâinatta hiçbirşey, bize O'nu hatırlatmamakta, O'nu çağırılmamaktadır!... Yani, Algı ve anlam, refleks ve çağrışımlarımız bozulmuştur! Bir efsun ve illüzyonun etkisinde olup; sahnede bize gösterilen eşyayı, olduğu gibi görmemekteyiz! Bir sihir ve hipnozun içerisinde, zihinlerimiz teshir edilmiş olup; gözüaçık, hipnotik bir uykudayız, uyumaktayız!

Üstelik: Bu gaflet uykusu ve dalgınlığımızın farkında değiliz; uyuduğumuzu bilmediğimizden, uyanmaya da çalışmıyoruz! Daha kötüsü: Uyanık olduğumuzu, binler fen-felsefeyi bildiğimizi iddiâ ediyoruz!

Halbuki: Okumadığımızdan, anlamını ve ne dediğini bilmediğimiz bir kitabın içerisindeki yazı ve harflerin ve şekillerin birbirleriyle münasebetlerini bilmek, "ilim" değildir. "KÜN" emrinin, Kudret Kalemini harekete geçirmesi sonucu; yani Kader'in, Kaza edilmesiyle; uzay-zaman sayfalarında yazılan Kâinat Kitabındaki, Kalem uçları veya mürekkep Noktaları olan, "atom" zerreciklerinin hareketlerini ve birbirleriyle ilişki ve münasebetlerini bilmek ama bu harflerle yazılan mesajları okumamak; yani kitabın, anlam ve tercümesine hiç dikkat etmemek, "irfan" değildir; "hikmet" hiç değildir...

2. Amaç

Madde ve evrenin varlık ve işleyişinde; sanki hiç zaruret ve ihtiyaç yokmuş gibi, "İradeli Fail Neden" in yok sayıldığı Seküler Bilimsel Bilgide saklı ve gizli bu tür bilinçaltı altkomut / subliminâl mesajların; insan zihnine telkin ve ilkâ ettiği, bu algı ve zihni manipülasyon/yönlendirmeler neticesinde; bu algı ve anlamlandırmanın; kitap-medya, okul-ev, her yer-zamanda, devamlı telkin ve tekrarıyla; yani tüm hayatı boyunca, bu dezenformatif bilgiye ma'ruz kalan zihinlere; seküler-lâik ve ateist-deist bir inanç ve dünya görüşü empoze edilir. Modern-Seküler-Lâik Bilimsel Bilgi ve ifadeler kanalıyla, insan zihnine enjekte edilen, bu eksik ve yanlış evren tasavvur ve algısının, devamlı telkin ve tekrarı; buna ma'ruz kalan zihinleri; ateist (münkir/kâfir) ve deist (müşrik) inanç(sızlık)lara, manipüle edip-yönlendirir...

Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik, ham araştırma-gözlem-deney-ölçüm veri ve bilgilerini dile aktarırken; yani Bilimsel Bilgi'nin inşasında; aksiyomatik olarak, "failsiz ve öznesiz" cümle ve ifadeler kullanır. Yani, "Tanrı yok(muş); varsa ve olsa bile, evrenin işleyişine karışmıyor(muş!)" altzemin ve kontekstinde, ifadeler kullanır ve üstelik bunu, "Bilimsellik Kriteri" olarak dayatır. Bu kritere göre şekillendirdiği Bilimsel Bilgi'yi; "evrendeki

faâliyet ve sonuçları, Tanrı'nın fil ve eseri değil(miş)" altzemin ve bağlamında dizayn eder; bu arka fonda inşa eder. Bilim ve ders kitaplarında; bu alt/subliminâl mesajı; bilinçaltına telkin ve ilka, kod ve programlayan; kirli-virüslü ifadeler kullanır.

Madde ve faâliyeti/işleyişi hakkında; ham gözlem-ölçüm veri ve bilgilerinin; yani evrendeki olgu ve olayların; sadece **Failsiz Sebep-Sonuç** etkileşimi bağlamında, sadece **Nedensellik ilişkisiyle** şablonize edilip, tasvir ve resmedilmesi; yani Bilimsel Bilgi'nin, *"bu işleyişi, maddî sebepler/tabiî süreçler/otomatik sistem-mekanizmalar/uzun geçen zamanlar yapıyor..."* şablonunda kurgulanıp, böyle inşa ve ifade edilmesi; *"bu işi Allah yapmıyor, bu işin olması için O'na zaruret ve ihtiyaç yok(!)"* şeklinde bir inanç/sızlık altmesajı vermenin, asimetrik ifadesidir. Yani, *"Sebepler, sonuç veriyorsa, yani sebepler yapıyorsa; Allah yapmıyor demektir(!)"* ateist-deist mesajının, tersinden ifadesidir.

Bilimsel Bilgi'nin bu şekilde dizaynıyla; verilmek istenen mesaj, bilincin işitemeyeceği desibelde, bilinçaltına usulca fısıldanmış olduğundan; bu mesaj, bilinçli farkındalık/bilincin, kalkan ve filtrelerine takılmadığı ve eleştirel bir süzgeçten geçmediği için; hipnotik bir telkin ve zihinsel bir komut, yani emir ve yönlendirme işlevi görür.

Bilimsel Bilginin, bu şekilde **"ateist-deist ve materyalist, natüralist ve determinist"** paradigma ve inanç/sızlık'ların bakış açısına göre kurgulanıp-inşa edilmesi; Modern-Seküler-Lâik Bilim ve Bilimselliğin; tarafsız ve objektif, nesnel ve olgusal, nötr ve yalın olmadığının en büyük kanıtlarından biridir. Tüm inanç ve inançsızlıklardan bağımsız ve ayrı olmadığının, en büyük delillerinden biridir.

Ölçüm bilgileri hariç; araştırma-gözlemlerimizde, birşeyi, ya *"fail ve yaratıcı ve işleticisi var(mış)"* gibi inceler ve ifade ederiz veya *"yok(muş)"* gibi inceler ve ifade ederiz. *"Var- yok"*un ortası veya dış eşit uzak noktası olmadığı için, yani Mantık'ın dili ve Dil'in mantığı icabı, bu iki şıktan bağımsız ve ayrı ve eşit uzaklıkta bir gözlem ve ifade biçimi yoktur ve olamaz.

Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik Epistemolojisi; doğru-yanlış ayırmadan tüm inançları, Bilimsel Bilginin "tarafsızlık ve objektivite"sini bozan ve kirleten, bir "virüs" gibi gördüğü için; *(var-yok'un; üçüncü şıkkı ve/veya ortası ve/veya dış noktası, mantıken ve ontolojik olarak olmadığı için)* başlangıçta, yani aksiyomatik olarak; "inançsızlık" (yani ateist/deist ve materyalist, natüralist ve determinist) tarafa savrulmuş ve düşmüştür. Üstelik, seçtiği bu taraf, sanki objektif doğru ve nesnelmiş gibi, Bilimsel Veri ve Bilgiyi üzerine inşa ettiği arkafon/zemin/kontekstte saklı ve gizli, verdiği alt/derin mesajlarla bunun telkin ve savunuculuğunu yapmaktadır...

Modern-Seküler-Lâik Bilimsel Bilgi ve ifadelerin, metalinguistik yapı söküm ve dekonstrüksiyonundan çıkan bu sonuca göre; "Bilgi" (ilim, veri / data-information-knowledge) ve "Bilim" (science) kavramları arasındaki farkı netleştirmek gerekir. Kâinat ve içindeki "bilgi'nin (veri/data-information-knowledge), "modern ve seküler, lâik" (daha doğrusu "dinden bağımsız"; daha doğrusu "ateist") Bilimsellik Kriterlerine göre, gözlem ve yorumlanması sonucu üretilmiş, dezenformatif ve manipülâtif "filtreli ve virüslü bilgi"ye; yani "bilgi'nin, "modern-seküler-lâik bilimsellik" prizma ve yorum / filtresinden geçerek, yeniden inşa edilmiş hâline, "Modern-Seküler-Lâik Bilim (science)" diyoruz biz.

Bu Bilimselliğin; "Madde ve Enerji + Uzun Zaman ve Tesadüf + Tabiât ve Zorunluluk + Kanun ve Evrim-Devrim = Herşey Mümkün" aksiyom / önvarsayım / inanç ve/veya inançsızlığına göre kurguladığı ve zihnimize inşa ve bina ettiği, bu sahte ve sanal algı ve imajı, bu "Failsiz/öznesiz Çalışan Otomatik Evren" tasavvur ve modelini kabul etmiyor; üstelik reddediyoruz...

Modern-Seküler Bilimsel Bilgiyle aktarılan bu eksik-yanlış, varlık ve evren algı ve anlamlandırması, bu telkin ve tekrarlarla formatlanıp-yeniden programlanan zihinlerde gerçeğin birebir resmi ve zihinsel yansıması olarak görülmeye başlanır. Bu hipnoz neticesinde zihinde oluşan bu algı ve kurgusal gerçekliğin, varlık/işleyiş/gerçeğin, nesnel ve objektif, nötr/yalın ve olgusal görüntüsü olduğu, 'sanrı' ve illüzyonu oluşur. Yani, Zihinde oluşan bu algı ve illüzyon, olgu ve olan (tarafsız ve nötr, yalın nesnel ve objektif gerçek) zannedilir...

Seküler Bilimin, madde ve evren araştırmalarında elde ettiği ham gözlem-ölçüm veri ve bilgilerini; *"şu sebeple, bu enerjiyle, o nedenle, bu kuvvet/ısı ve zamanla bu iş oldu/oluyor"* şeklinde şematize edip; neden-sonuç ilişkisi ve etki-tepkileri tarzında, Determinist kalıba dökmesi; yani Bilimsel Bilgiyi, "determinist-materyalist-natüralist" bağlamda inşa etmesi; manipüle edilmiş bu kirli-virüslü, dezenformatif bilgiye ma'ruz kalan zihinler üzerinde; *"Evrendeki bu işleyiş; şu sebep-sonuç etkileşimi, bu madde-enerji hareket-dönüşümü ve uzun zamanın geçmesiyle olabiliyor ve oluyorsa; o hâlde, evrenin varlık ve işleyişi ve ürettiği sonuçlarda, Tanrı gibi herhangi bir fail ve özneye, zaruret ve ihtiyaç yoktur(!)"* algı ve sonucunu doğurmaktadır.

Diğer deyişle, Evren ham gözlem veri ve bilgilerinin, fail ve özneyi hesaba katmadan, sadece Yatay Nedensellik Bağlamında dizayn edilip, yazı ve söze aktarılması, yani Bilimsel Bilginin bu şekil/kalıp/formatta düzenlenmesi ve sunulması, bu eksik ve tek taraflı bilgiye ma'ruz kalan zihinler üzerinde *"Kâinattaki bu işleri; fizik-kimya kuvvetleri, maddenin tabîî özellikleri, sebep-sonuç etkileşimleri ve otomatik doğal mekanizmalar yapıyor/yapabiliyorsa; Allahû Teâlâ yapmıyor demektir...(!) Evrenin varlık ve işleyişinde; Tanrı gibi bir faili gerektirecek, nedensel bir boşluk ve loşluk yok...(!)"* altmesaj/komut, yani zihinsel yönlendirmesi asimetrik olarak bilinçaltına enjekte edilmiş olur.

Fakat Dil'in mantığı ve Mantık'ın dili icabı; "eser, ustasız ve fiilsiz ve fiil de failsiz olamayacağı" için (kitap-yazı-yazma-yazar gibi), Modern-Seküler-Lâik Bilim, mecburen "ısı, ışık, enerji, kuvvet" gibi bazı "somut / maddî nedenleri" veya "kanun, uzun zaman, içgüdü, çevrim-döngü, dönüşüm, mekanizma" gibi isimlerle andığı bazı "soyut süreçleri", o sonuçların alınmasında sanki canlı ve şuurlu, bilgi ve iradeli bir "fail ve özneymiş" gibi lâNSE eder ve öyle bir algı oluşturur. Yani, Seküler-Lâik Bilimsel Bilgide cansız ve şuursuz olan madde ve sebepler, sanki bilgi ve irade sahibiymiş gibi, "fail ve özne" katına yükseltilir!

Bu çalışmamızın devamında, sebeplerin müessir ve failini sorup-araştıracğıız. Yani, cansız ve şuursuz olan o sebepleri kim harekete geçirdi ve bu işe yönlendirdi ve kullandı? Yani, bilgi ve iradeden yoksun bu sebeplerin, "müessir ve illet ve fail"i kim? Kör ve başıboş olduğu için, ufacık bir rüzgârla her yöne savrulup-gidebilecek-giden ve şuursuz bir araç-alet olan, o maddî sebep ve enerjileri, o sonuçları almak için zorlayıp-yönlendiren; o amaçlara, şevk (çeken) ve sevkeden (iten) kim? Yani, belli bir sonucu almak için, sebepleri koordine edip, aynı amaç etrafında birleştiren; sebepleri, bir araç olarak kullanan kim? Cansız ve şuursuz, ayrıca bilgi ve irade, göz ve kulaktan yoksun olan bu madde ve enerjiyi bu işe, kim sebep yaptı? Bu iş/işleyişe, maddî sebepleri vesile ve vasıta kılan; bu işte, aracı eden; işin yapılmasında, alet-edevat olarak kullanan kim?... gibi soruların cevabını arayacağız.

Yani kamera ve kadrājımızı genişleterek, ekmeğı kesen bıçağı kimin tutup harekete geçirdiğini görmeye çalışacağız. Çünkü en büyük yalan, gerçeğın bir kısmını söylemektir, gerçeğı eksik anlatmaktır. Yani, içine, hiçbir yalan-yanlış katmasak bile, gerçeğın, sadece bir kısmını anlatmak, en büyük aldatıcı yalan olmaktadır.

3. Bilim Tarihinin En Büyük Yalanı

3.1 Sebeplerin, Sonuçları Yaptığına İnandırılmışız

Modern-Seküler-Lâik Bilimselliğē hâkim olan Materyalist-Natüralist-Determinist Epistemolojinin, telkin ve tekrara dayalı, zihnimize dayattığı subliminâl altmesaj ve endoktrinasyonları neticesinde, zihnimiz formatlanıp, yeniden programlanarak, bu virüslü mesaj ve kodlar neticesinde sebeplerin, sonuçları yaptığına / yapabileceğine inandırılmışız!..

1600-1700'lü yıllarda, Avrupa'da, Rönesans-Reform-Aydınlanma Üçgeninde doğup ve sonra, kültür ve coğrafyadan bağımsız olarak, tüm dünyayı hegemonyası altına alan ve başka bir epistemoloji, başka bir bilim anlayışı kabul etmeyen, üstelik reddeden; Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik Epistemolojisi; Ateist-Deist ve Materyalist, Natüralist ve Determinist Felsefî Paradigmalar zemininde temellendiğı için, ham gözlem-deney-ölçüm veri ve bilgilerini dile dökerken, aksiyomatik olarak, "özne ve failsiz" cümle ve ifadeler inşa eder. Yani, "Tanrı yok(muş); varsa ve olsa bile, evrenin işleyişine karışmıyor(muş)" altzemin ve kontekstinde, ifadeler kulanır. Yani "evrendeki faaliyet ve sonuçlar, Tanrı'nın fiil ve eseri değıl(miş)" bağlamında, cümleler inşa eder. Bilinçaltı zihne; bu alt/subliminâl mesajı, telkin ve ilka, kod ve programlayan; kirli-virüslü ifadeler kulanır; bilincimizin işitemeyeceğı desibelde, bilinçaltımıza usulca fısıldar.

Halbuki, "Tersine Mühendislik" yöntemini kullanıp; "sonuçlar"dan, "sebepler"e gidersek; gözü olmayanın, "görmeyi" ve "görme fiili"ni bilmesi ve buna göre bir "göz" yapması; veya "kulağı" olmayanın, "sesi" ve "işitme fiili"ni, bilmesi ve buna göre bir "kulak" yapması; mantıken muhâl ve mümtenî olması gibi, atom ve molekül veya sistem ve organizasyon olarak, "göz, kulak, bilinç, akıl" gibi duyu ve hislerden yoksun, yani "kör, sağır, şuursuz ve akılsız" ve en önemlisi, "cansız" olan kâinattaki "madde, kuvvet ve enerji"nin, göz ve görme, kulak ve işitme, akıl ve akletme gibi, fiil ve eser ve sonuçlara "sebeP" olmaları, olabilmeleri mantıken muhâl ve mümtenî, yani imkânsızdır...

Sırf eser/sonuçlardan önce geldikleri için ve devamlı, sonuçlarla bitişik ve ardarda/ardışık geldikleri için ve sonuçlara (nesne ve eserlere), "ısı, ışık, çekme-itme, basınç" gibi kuvvet uyguladıkları için, bunlara "sebeP" ismi vermek ve sonra; sonuçlara, "sebeP" olduğuna, olabileceğine inanmak, ma'kûl değıl. Sebeplerin sonuçları yaptığına ve meydana getirdiğine inanmak, mantıklı değıl.

Çünkü meselâ: “Süpürge”, yerleri süpürmek için, tek başına, yeterli sebep değildir. Yani o süpürge, tek başına harekete geçecek ve yerleri süpürüp temizleyecek irade ve kudretten yoksundur, çünkü câmid ve cansızdır. İllâ hayat ve ilim-irade-kudret sahibi birinin, o süpürgeyi kudretiyle harekete geçirmesi ve yerleri süpürmeyi amaçlayıp, sonra irade etmesi gerekir. Yani sebeplerin birşeye sebep ve vasıta olması bile, Allahû Teâlâ sayesinde mümkün ve vâkidir.

Bir bilardo topunun hareketini, diğer bir bilardo topunun çarpmasıyla, nedenselleleyebilir ve akli, buna ikna edebiliriz ama milyarlarca bilardo topunun (yani atomların) “kütleçekim, elektromagnetizma, ısı, basınç vs.” gibi kuvvet/rüzgarların, bilardo toplarını birbirine çarptırması sonucunda, ortaya, meselâ bir “insan” veya “ağaç” çıkmasını, Bilimsellik Epistemolojisinin, bu analitik-tikel-indirgemeci, varlık tasavvur ve kurgusuyla açıklayamayız. Bu determinist-natüralist epistemoloji ve ontolojisiyle, nedenselleyemeyiz.

Zarların devamlı altı altı gelmesi gibi, devamlı gerçekleşen bu olayları, yani zarların devamlı düşüş gelmesini “tesadüf”le de açıklayamayız! Zarlarda bir hile ararız. Olanlar, araya olsa, tesadüfe verilebilir belki ama kâinata zarlar devamlı düşüş geliyorsa; hâlâ tabîi sebep ve tesadüflerle olduğunda ısrar etmek, inattan başka birşey değil.

Başka bir ifadeyle, evrendeki bu fiil/faâliyet ve sonuçları olan eserleri, atomlara veremeyiz. Birbirine zıt ve muhalif yönlerden gelen kuvvet/etkilerle gerçekleşen, bu atomların çarpışma-birleşmeleriyle açıklayamayız. Yani, atomların çeşitli yönlerden birbirlerini çekme-itme ve çarpışma-yapışma-ayrılmalarıyla nedenselleyemeyiz; akli buna inandıramayız.

Evrende devamlı olagelen bu fiil ve olayları, “fizik-kimya / doğa kanunları”yla da açıklayamayız. Çünkü ve zaten “Kanun” varsa; madde-enerji ve atomları, o kanuna uymaya sevkeden bir kuvvet, bir faili yani programlayıcı var demektir.

Zihnimizde oluşturduğumuz bir kanunu, meselâ “Kırmızı ışıktaki duracaksın!” kanununu kâğıda yazıp atomlardan o kanuna uymasını beklessek de zihnimizdeki ya da kâğıt üstündeki o kanuna cansız-şuursuz atomlar uymaz. Çünkü, bunda, bir emir ve zorunluluk görmezler. Çünkü, sadece zihni ve ilmi bir vücut/mevcudiyeti olan kanunlarda madde üzerine te’sir edecek fizikî bir yaptırım, kuvvet ve enerji yoktur.

4. Metafiziksiz, Fizik olamaz.

4.1 Sebepler yapıyorsa, Allah yapmıyor demek değil

Avrupa’da, Modern-Seküler-Lâik Bilimin şekillenip-sistemleştiği 1600-1700’lü yıllarda, Kilise ve Engizisyonun karşı tarafta konumlanmasının en büyük nedeni, bu bilimin, evren hakkında yaptığı nedensel izahların, küfür ve şirk taşıdığı düşüncesidir. Yani, “*Hastalıkların, Tanrı’nın cezalandırması sebebiyle olduğu; depremleri, Tanrı’nın öfkelenmesi sonucuyla olduğu...*” gibi algılayan ve anlamlandıran, zamanın Hristiyan-Katolik Teolojisinin, hastalıkların, mikroplardan kaynaklanıp, temizlik ve karantina gibi önlemler alınmaması sebebiyle olduğunu söyleyen veya depremlerin, Tanrı’nın öfkelenme ve cezalandırması sebebiyle değil de, fay hatları sebebiyle olduğunu söyleyen Seküler-Lâik Bilime Kilise’nin karşı çıkması gayet normâl bir tepkiydi.

İslâm Teolojisi ise; “sebepler”, Allahû Teâlâ’nın kudret elinde tuttuğu, “*cansız ve şuursuz alet, bilgisiz ve iradesiz araç, kör ve sağır vesile ve vasıtalar*” olarak görüldüğü için, (ve zaten hakikât-i hâl, yani realite de öyle olduğu için) doğadaki olay ve olguların, sebep-sonuç şablonuyla tasvir ve resmedilmesi, İslâm Dünyasında küfür ve şirk olarak görülmemiştir. Çünkü Müslümanlar, maddî sebeplerin, fail değil, münfail; etken değil, edilgen; özne değil, nesne olduğunun farkındaydılar. Çünkü onlar olay ve olguların, belli sebep ve neden-sonuç ilişkileriyle gerçekleşmesinin, onların Allahû Teâlâ’nın irade ve dilemesi sebebiyle olmadığına delil olmadığını biliyorlardı. Çünkü Müslümanlar, ruhsuz beden, enerjisiz madde, zamansız mekân olamadığı, yani ayakta durmadığı gibi, metafiziksiz de, fizik olamayacağını biliyorlardı.

Bu sebepten, bir “kukla” mesabesinde olan cansız sebeplerin, olay ve olguların sadece “nasıl”ını tasvir ettiğini ve fakat, bu sebepler ve neden-sonuç ilişkilerinin, “neden” ve “niçin” sorularına cevap olmadığını farkındaydılar. Ayrıca, kâinatın eksik çizilmiş bu determinist resminin, “kim” (*fail kim, sebepleri alet olarak kullanan kim*) sorusunu, geçersiz ve anlamsız kıldığını biliyorlardı.

Daha önemlisi, Bilimsel Paradigmanın devamlı yücelttiği “tarafsız ve objektif” olmanın, hiçbir zaman doğru olmadığını, insanın her zaman, iyi-güzel ve doğrudan taraf olmasını gerektiğini biliyorlardı.

5. Kâinatta, Sebeplerin Rolü

5.1 Adem (yok/luk) için, Tek bir Sebebin yokluğu Yeter, ama Vücut (var/lık) için Tüm Sebepler Gerekli

Kâinatta etki-tepki kanunlarının uygulanması ve sürtünme, atomların hareketleri vs. olmasa, bir süpürge, süpürmeye alet bile olamaz. Bunun için tâ Big Bang'e kadar giden, başka kanun-maddelerin de ayarlanması gerekiyor. Yani süpürge, süpürmekte hissesi, binde bir! Sonuç: Allahû Teâlâ'nın kudreti olmasa; süpürge, tek bir toz tanesini bile süpüremez; hatta ayakta bile duramaz!...

Sonuçlara sebep olduğuna inandığımız bu “somut madde ve enerji” ve “soyut kanun ve mekanizmalar” gözümüzün önünde olduğu için, arkasındaki dağ gibi “Büyük Kuklacı”yı gözümüzden gizleyen bir kibrit çöpü gibidir ki gözümüzün önünde durduğundan, arkasındaki koca dağdan daha büyük görünüp, o dağı görmemize mâni, yani perde olmaktadır. Oysa, hayvan değiliz ki sadece gördüğümüzle yetinelim; sadece gördüğümüze inanalım; şapkadan tavşan çıkıyor diye, şapkanın tavşan doğduğuna inanalım!...

Bir bilardo topunun hareketini, diğer bir bilardo topunun çarpmasıyla, nedenselleleyebilir ve akli, buna ikna edebiliriz ama milyarlarca bilardo topunun (yani atomların), “kütleçekim-elektromagnetizma vs...” rüzgarlarının, bilardo toplarını birbirine çarptırması sonucunda ortaya, meselâ bir “insan” veya “ağaç” çıkmasını, Bilimsellik Epistemolojisinin, bu analitik-tikel-indirgemeci, varlık tasavvur ve kurgusuyla açıklayamayız. Bu determinist-natüralist epistemoloji ve ontolojisiyle nedenselleleyemeyiz.

Zarların devamlı altı altı gelmesi gibi, devamlı gerçekleşen bu olayları, yani zarların devamlı düşüş gelmesini “tesadüf”le de açıklayamayız ve zarlarda bir hile ararız. Olanlar arasına olsa tesadüfe verilebilir belki, ama kâinatta zarlar devamlı düşüş geliyorsa; hâlâ tabiî sebep ve tesadüflerle olduğunda ısrar etmek, inattan başka birşey değil! Yani, evrendeki bu fiil/faâliyetleri atomlara, muhalif yönlerden gelen etkiler sonucu, bu atomların çarpışma-birleşmeleriyle açıklayamayız. Çeşitli yönlerden birbirlerini itme-çekme ve çarpışma-yapışma-ayrılmalarıyla nedenselleleyemeyiz; akli buna inandıramayız.

Evrende devamlı olagelen bu fiil ve olayları, “doğa, fizik-kimya kanunları”yla da açıklayamayız. Çünkü ve zaten “Kanun” varsa, madde-enerji ve atomları, o kanuna uymaya sevkeden bir kuvvet, bir fail ve programlayıcı var demektir. Çünkü, soyut ve zihnî olup, hiçbir somutluk ve maddilikleri olmayan; yani fiziksel bir kuvvet ve vücut/mevcudiyetleri olmayan “Doğa Kanunları”nın; somut maddeye etki edip, o madde ve enerji ve atomları, bir yerlere sevk etmesi; üç boyutlu belli koordinatlarda durdurup, “canlı insan” inşa etmesi; hattâ “cansız masa” bile inşa etmesi; “kanun” (Doğa Kanununun) tanımı icabı imkânsızdır. Çünkü dediğimiz” gibi, “soyut ve zihnî” yasa ve kanunların, “somut ve hariç” maddeye, kuvvet uygulamaları ve madde ve atomları, belli noktalara yönlendirmeleri ve bir noktada sabitlemeleri mümkün değildir.

O hâlde, O kanunu yazan, o kanunun uygulama ve müeyyidesini de yazıyor ve maddeye uyguluyor ve yaptırıyor ki, “madde” o kanuna, “haberi olmadan” uyuyor! Demek ki, kâinatta sabit ve genel geçer olan kanunları yazan ve atomlara emredip, atomları kudretiyle sevkeden ve emir-kural-kanunlarını uygulatan bir “kanun-koyan”, bir “Hâkim-i Hakîm” var.

Başka bir örnek: Anne karnındaki bebeğin, gelecekte doğunca süt emmesini amaçlayan, plânlayan ve bilen bir sebep, yani Rabbimiz, o bebeğe, daha doğmadan anne karnında parmağını emme stajı yaptırarak, bu dünyaya hazırlıyor. Demek, ancak geleceği plânlayan ve bilen biri, “şimdi ve geçmiş” yazabilir; senaryonun bütününe bilen biri ancak, bu kurguyu tutarlı olarak tasarlayıp yazabilir ve maddeye o rolü verebilir. İnsan ve hücrelerini, o yöne sevkedebilir; hücreleri, önceden belirlenmiş koordinatlara çekebilir ve/veya itebilir.

Birşeyin yokluğunun sebebi, varlığının da sebebi demek değildir. Yani, katil, katil/maktulün “sebebi” diye; aynı katil, o “maktul yaşarken de, yaşamasına sebebi” diyemeyiz. Aynen bunun gibi, meselâ suyun yokluğu, bitkiyi susuz bırakmak, bitkinin kurumasına, ölmesine “sebebi” oluyor diye (yani ademî sebep) aynı “su” için, “bitkinin yaşamasına ve büyümesine de sebebi” diyemeyiz! Bu, mantık kurallarına aykırı olur...

Elhasıl: Kâinatta hiçbirşey, “mümkün” olduğu için olmuyor. Ama biz, devamlı olageldiği için, “mümkün(müş)” zannediyoruz! Bu, bize zihnimizin bir oyunu!

Bugünkü aklımızla, 15 yaşında dünyaya doğsaydık, “Beni buraya kim getirdi, nereden geldim, niye geldim!?... Aaa! Çok tuhaf! ... Yumurtanın içerisinden ‘kuş’ çıkıyor!... Ayağımla basıp, elimle ufaladığım, renksiz, tatsız, kaba topraktan, çeşitli renk ve tatta, sanat eserleri çıkıyor! ...” diye herşeye, her yere hayretle bakardık. Ama doğarken başlayan ülfet ve alışkanlık, bakışımızı büküyor! Herşeyle kurmamız gereken ünsiyeti kuramamamızın bedeli, ülfetimizle ödeniyor maalesef! ...

Evet; herşeyin bir bedeli var: “Kâinattaki herşey; tabiî sebeplerle, yani maddenin tabiât ve özellikleri icabı, kendi kendine (yani failsiz ve ustasız) ve tesadüfen olması mümkün ki oluyor; oluyor ki demek ki olması

mümkün” şeklindeki kısırdöngüsel (*kuyruğunu ısırın yılan gibi, fasid daire*), yani delil ve müddeâ, sebep ve sonucun devamlı yer değiştirdiği totolojik, fasid kıyasına inanırsak, kendini gerçekleştiren inanç (*veya iddiâ, kehanet*) gibi, bize herşey öyle görünür. (*“Birileri beni takip ediyor” veya “insanlar, beni sevmiyor” diye inanan birinin; insanlardan gördüğü her davranışı, öyle yorumlama ve anlamlandırma, yani öyle görmesi gibi.*)

Elhasıl: *“Allah yok(muş), görmüyor(muş), bu işleri o yapmıyor(muş)!”* gibi inanır veya davranırsak; Rabbimiz de bize, öyle davranır! *“Yok(muş)”* gibi davranır! *“Ben kulumun zannı üzereyim...”* Hadis-i Kudsîsine bu açıdan da bakılabilir.

“Sormadığımız sorunun, cevabını göremeyiz... Yanlış sorunun, doğru cevabı olmaz... O hâlde; doğru cevaplardan önce, doğru soruları sormayı öğrenmeliyiz... Neyi ararsan, onu bulursun... Aradığın şeyi, kaybettiğin yerde ara... Doğru soru, ilmin yarısıdır...” gibi ifadeleri hatırlayanlarımız vardır muhakkak. İşte biz de, olaylara, olanlara, olgulara doğru sorularla yaklaşırsak, ancak o zaman, oradaki, olanlardaki cevabı görebiliriz! Yoksa; *“Bu son paragrafta kaç tane ‘s’ harfi var?”* sorusunu sormadan, o cevabı aramayız, görmeyiz, farketmeyiz!...

O hâlde kâinata bakarken, doğru soru nedir? Evrene hangi soruların ışığında bakarsak, cevaplar görünür olur ve anlam arayışı son bulur?

Bu sorunun cevabı, ayrı bir araştırma konusu. Ama anahtar işlevi görecektir, kısa bir cevabı da şu: İnsan zihin ve nazarını kesrete ve afaka dağıtan sorular yerine, toplayıcı/birleştirici/bütüncül/holistik, yani **“vahdet ve ehadiyet”** odaklı sorular sormalıyız ki, akıl ve kalbimiz mutmain olsun.

Meselâ, Kur’ân’dan mülhem *“Herşeyi emriyle yöneten ve kudret eliyle sevkedenden Allah’tan başka, hangi sebep, yeryüzündeki tonlarca suyu arıtır, göğe taşıyıp, tonlarca ağırlıktaki bulutlarla uzaklara nakledip, sonra muhtaçlara usulca indirir ve bunu milyonlarca yıl, defalarca yapar?”* sorusu, muhatabın nazarını, vahdet-ehadiyete ayarlayan ve kalbini tatmin eden güzel bir sorudur.

6. Modern-Seküler-Lâik Bilimselliğin; Materyalist-Determinist-Natüralist Paradigması, neden Yanlış?

6.1 Bilimin yaptığı “açıklama” değil; sadece “tespit ve tasvir”dir

“Seküler Bilimsel Paradigma”, evrende olan hiçbirşeyi “açıklamaz.” Sadece; gözlem- ölçüm deneylerini veri ve sonuçlarını, “materyalist-determinist-natüralist” şablonda, “neden-sonuç” kurgusuna yerleştirir! Yani Bilimin yaptığı, “Neyin-nasıl” gerçekleştiğidir; “neden-niçin” gerçekleştiği değil. Lâik Bilimselliğin bu yaptığına ise “açıklama” değil, “tespit ve tasvir” diyoruz. Modern Bilimin bu: *“Evrende neler ve nasıl gerçekleşiyor?”* sorusuna verdiği cevaba, “tasvir” diyoruz. Tasvir ise, “neden-niçin”in cevabı değildir.

Meselâ: Yanıcı-yakıcı-patlayıcı gaz olan hidrojen ve oksijeni göstererek, bunların birleşiminden ortaya çıkan *“serin sıvı su’nun sebebi bunlardır”* demek ve buna *“bileşik”* ismini verip, karışımdan farkını anlatmak; suyun neden-niçinini çözmek ve açıklamak değildir. Yoksa ben bu olaya *“bileşik”* değil de *“sihir”* ismi verseydim; sihir olmadığını nasıl ispat edecektiniz? Evet, hidrojen ve oksijen, *“Suyun yapıtaşları nedir? Su, nelerden müteşekkildir?”* sorularının cevabıdır ancak! Daha fazlası değil.

Elhasıl: Varlığın “vücuda gelmesi ve hareket ve sonuçlar”ı, kendisini aşar ve daima, ‘eser/sonuç’, ‘sebepten’ daha mükemmel olup doğal neden ve kendikendinelikle, nedensellenemez ve açıklanamaz.

Su örneğinden devam edersek; suyun özellikleri, onun inşasında kullanılan yapıtaşı ve cüzlerinde yok ki *“suyun varlık ve özellikleri, bu cüzlerinden kaynaklanıyor”* diyebilelim. Yani *“Suyun varlık ve özellik/sıfatlarının nedeni, hidrojen ve oksijendir”* diyebilelim! Üstelik bu cüzlerde, suyun tam tersi özellikler varken, yani mantıken buna imkân ve ihtimâl vermek bile, mümkün değilken!

“Suyun parça-bütün ilişki ve illiyetinde, mantık ve rasyonalite yok” derken; meselâ: Yoldan geçen bir adamı tutup, buraya getirsek ve yakıcı ve patlayıcı olan hidrojen ve oksijeni gösterip; *“bunların birleşiminden ortaya ne gibi özelliklerde bir madde çıkar?”* diye sorsak, o kişi, bunu akıl yürütmeye, mantıkla çözemez. İllâ deney yapması; yani bu iki gazı belli oranlarda karıştırması veya bunu bir kitaptan okuyup, öğrenmiş olması gerekir. Mantığını yürütse, bu iki yakıcı-patlayıcı gazın birleşmesiyle, en fazla, *“yakıcı bir gaz”*ın ortaya çıkmasının muhtemel olduğunu söyler. Yani, bu iki gazın birleşiminden *“sıvı”* bir madde bile çıkacağını öngöremez. Akıl yürütmeye, bunu bilemez. İllâ deney yapıp, görmesi veya bir yerlerden okuyarak öğrenmesi gerekir.

Bu hayalî temsildeki adam haklı! Çünkü: Meselâ ahşap ve taştan yapılan ev, ahşap ve taştan yapılmış ev olur. Çünkü yapıtaşları *“ahşap ve taş”*tır. Yapıtaşları bunlardan müteşekkil olan bu evin inşası bittiğinde, o ev birden, yapıtaşlarından ayrı ve farklı *“vücut ve özellikler”*de, bambaşka bir şeye; meselâ *“altın”*a dönüşse;

üstelik ahşap ve taş'ın zıttına, bir de "metal ve iletkenlik" vücut ve özelliği kazansa; bu sihre şaşarız!... Ama "su"da, nedense hiçbir şaşkınlık yaşamıyoruz! "He! Bilim çözmüş; bileşik olunca böyle oluyormuş demekli..." diyoruz. Bu mu'cizevî olaya "bileşik" ismi verince, sanki muâmma çözülmüş ve açıklanmış illüzyonu yaşıyoruz!

Demek çağımıza hâkim olan, "Maddeperest-Esbapperest-Tabiâtperest-Tesadüfperest Bilimsellik Felsefesinin ürün ve sonucu olan bilim ve ders kitaplarını okuyanların, kulaklarına üflen "sihir" çok daha etkili ki, normâlde evrende "gaz" hâlinde bulunan patlayıcı-yakıcı-yanıcı oksijen ve hidrojenden, serin ve sıvı ve söndürücü, ıslak "su" çıkması, bize gayet ma'kûl ve tabîi geliyor! Şapkadan tavşan çıkması kadar bile, bizi şaşırtmıyor bu olay!

"H₂O"dan, su çıkması/olması Yatay Sebep-Sonuç İlişki/etkileşiminin mi bir sonucu; yani "su", bir "inşa ve te'sisin" mi sonucu? Yoksa, (yukarıda izah ettiğimiz gibi) Dikey Sebep-Sonuç ilişkisinin mi, yani hiçten "ibda ve ihtira, icad ve yaratılışın" mı bir sonucu?

Bu varlık ve özelliklerinin yok'tan yaratılışına "bileşik" ismi vermek ve kimyasal "karışım"dan farkını anlatmak; suyun, "neden-nasıl olduğu"nu çözmek ve açıklamak mıdır, yoksa sadece, olanı "tespit ve tasvir" midir!?

Konuyu biraz daha açarsak: "Su'yun sebebi nedir, nasıl meydana gelir?" sorusuna, indirgemeci bir metodla, suyu analiz ederek, bulduğumuz elementlere, "oksijen, hidrojen" ismi vererek, sonra "2 hidrojen, 1 oksijenin birleşmesi sonucu, su olur" demek ve bu olaya "bileşik" ismi vererek karışımdan farkını anlatmak; suyun ortaya çıkış (yaratılış) sebebini açıklamak değildir; su'yun, nasıl meydana geldiğinin sırrını çözmek değildir; sudaki özelliklerin nedenini bulmak hiç değildir! Sadece, ne ve nasıl olduğunun tasviridir ancak. Yani, "Neden ve niçin" sorusunun cevabı halâ muallâkta! Biz zaten şapkadan nasıl tavşan çıktığını soruyoruz! Parçasında olmayan, hattâ zıt özellikler taşıyan şeylerden, hangi hokus pokusla, su çıktığını soruyoruz!

Elhasıl: Suyun yapıtaşlarını tespit edip, sürecin nasıl gerçekleştiğini tasvir ederek, buna "bileşik" ismi vererek; su'yun ve özelliklerinin, neden-niçinini çözmüş ve açıklamış olmayız.

Çünkü: Bilimin bu izahı, ancak "Suyun yapıtaşları nedir? Su'yun, fizikî vücudunun sebebi nedir?" gibi soruların cevabı olabilir veya "suyun yaratılış sürecinin tasviri" olabilir. Ama "Su'yun özelliklerinin kaynağı nedir, suyun sıfatları nereden kaynaklanır?" sorusunun cevabı değil.

Elhasıl: Suyun varlık ve özelliklerinin kaynağı, suyun parça ve cüzlerinde bulunmaz; parçalarında bulunmadığı için de, parçalarına indirgenerek açıklanamaz. Böyle bir açıklama, mantık kurallarına uymaz. Bunun, hiçbir rasyonalitesi yoktur. Rasyonalitesi olsaydı, meselâ, tuğladan örülmüş bir duvarın, bittiği zaman, altından duvar olmasına şaşırmamamız gerekirdi.

Evet, bunun hiçbir mantıkî tabanı yoktur; çünkü cebinde parası olan, başkasına para verebilir ancak; ışık sahibi olan, ışık verebilir; ilmi olan, ilim verebilir; parça ve cüzler, kendilerinde olmayı, birleşerek, bütün'de veremez!

Bilakis durum tam tersidir; çünkü: Hiç parası olmayanların biraraya gelmesi, toplamda, zenginliği arttırmaz, bilâkis fakirliği arttırır! İlmi olmayanların toplanması, toplamda ilmi arttırmaz; bilakis cehaleti arttırır. Körlerin toplanması, körlüğü arttırır.

Madem "bütün"ün özellikleri, cüzlerinde yok ve cüzlerinde olma ihtimâli de yok; o hâlde, "bütün"ün dışına bakmak gerekir, resmin bütününe; hattâ zamanı da katarak, filmin bütününe!

Elhasıl: Suyun varlık ve özellikleri, yatay Determinizm ve sebep-sonuç ilişki ve illiyetiyle açıklanamaz. Çünkü: Suyun, rasyonalitesi yoktur. Bu mu'cizevî olayı, "materyalist-determinist-natüralist" şablon-kavramlara dökerek, "sebep-sonuç" kalıp ve kurguları üzerinden yapılan her 'bilimsel açıklama', aslında 'açıklama' olmayıp, sadece süreç-durum tasvirinden ibarettir.

Yani suyun, tabîi ve maddî sebeplerin, fizikî ve kimyevî süreçlerin, mantıkî ve doğâl bir sonucu olduğu ispat edilemez. Seküler Bilimselliğin analitik ve parçalayıp-indirgemeci bakışıyla bu açıklanamaz!

Üstelik "su", bu konuda tek örnek te değildir. Çünkü: Kâinatın hammaddesi olan, yaklaşık 114 küsur elementin veya cüzleri olan atomlar ve alt parçalarının "hammaddeleri" aynı olduğu halde, bunların değişik kombinasyon, şekil, sayı ve uzay-geometrilere bağlanmalarıyla; çok farklı özellik ve sıfatlarda "maddeler ve özellikleri" hiçten icad ediliyor ve yaratılıyor. Yani "su" gibi, bunların da varlık ve taşıdıkları özellikler, yapıtaşı ve cüzlerinden kaynaklanmıyor! Kendi tabiât ve tabîi özelliklerinden, sebeplerinden kaynaklanmıyor.

Evet 114 küsur element ve/veya atomlarının hammaddeleri aynı. Uzayda diziliş ve geometri, sayı ve bağlantı biçimleriyle Büyük Kâinat Ekranında, ozon veya oksijen, hidrojen veya helyum beliriyor.

Olayı metaforize edersek: Atom veya hammaddelerini, “mısır taneleri” gibi düşünersek; bunlar değişik kombinasyonlarda birleşince; “altın, flor, gümüş, demir...” oluyor; sonra ayrılınca, gene “mısır tanesi” oluyorlar!..

Elhasıl: Gördüğümüz iki boyutlu, cansız bir resimde, ressamın görünmesi gibi, yazılı bir “A” harfinde, yazarın görünmesi gibi, çok boyutlu ve üstelik canlı ve hareketli Kâinat Kitabında, Kâinat Ekranında, Allahû Teâlâ çok açık ve net ve berrak görünüyor. Ama Modern-Seküler-Lâik Bilimselliğin Epistemolojisi ve zihnimize kodlayıp-inandırdığı “*kendi kendine çalışan otomatik evren*” tasavvurunun telkin ve efsunuyla hipnotize olduğumuz için, bir nevi uykuda yaşayıp, kendimizi ayık zannediyoruz! Ayık zannettiğimiz için de uyanmaya çalışmıyoruz.

Çağdaş Bilimsellik Epistemolojisinin zihnimize çizdiği ve hapsettiği sahte ve sanal bir evren tasavvuru bu! Matrix filminde denildiği gibi: “*Zihnimizin içi, bir hapishane!*” Bu Bilim bize bir masal, bir hikâye anlatıyor! Ve bizim buna inanmamızı istiyor! Halbuki Eserin fiilsiz ve ustasız olamayacağı ve fiilin de failsiz olamayacağı en basit ve zorunlu mantık kuralıdır.

6.2 Cansız Mona Lisa’nın bile ressamı varken, Canlı ve hakiki Mona Lisalar’ın ressamı neden yok?

İşin ilginç yanı, cansız ve 2 boyutlu Mona Lisa resminin neden-niçin-nasılını açıklamak ve bu sanat eserinin, nasıl meydana geldiğini nedensellemek için, resmin, “**hem her yerinde olan ve hem de hiçbir yerinde olmayan**”, yani üçüncü bir boyuttaki bir “fail ve özne ve ressamı” (yani görmediğimiz, deneyselleymediğimiz, bize öyle söylenen, geçmişteki Da Vinci’yi) kabul etmek, mantıken zorunluyken ve buna itirazımız yokken, sahte olmayan, yani “resim” olmayan, hakiki ve canlı milyarlarca Mona Lisa için; “**hem yerde olan ve hem de hiçbir yerde olmayan**” Allahû Teâlâ’ya inanmamak; kabul etmemek; fizik-kimya-biyoloji makalelerinde yer vermemek; üstelik bu absürd davranışı bilimsel görmek; rasyonel ve mantıklı ve tutarlı bir düşünce sanılıyor!

Sahte ve cansız Mona Lisa resmini geçtik, “Mona Lisa” kelimesini bile, birbirine muhalif yönlerden esen “elektromagnetizma rüzgârları”yla harekete geçen, “atom kalem/noktaları”yla nedenselleysenizken, Ateist-Materyalist Bilim, hakiki ve canlı ve üstelik çok boyutlu Mona Lisaların neden-nasılını çözdüğünü iddiâ ediyor! Bize bu algı ve imajı telkin ediyor!

Bu ateist-materyalist ve natüralist-determinist paradigmalara esir düşmüş Seküler-Lâik Bilimselliğin, bu felsefelerden dezenfekte edilip, ayıklanması gerekiyor ki, bilim ve ders kitaplarındaki bu nevi telkin ve tekrar ve subliminâl mesajlarla, endoktrine ve hipnotize olmaktan kurtulalım, ayılalım!

7. Failsiz Oluşum mu, Failli Yaratılış mı?

7.1 Evrendeki herşey, kendi kendine mi oluyor/oluşuyor yoksa, biri mi oluşturuyor/yapıyor?

Modern Bilimselliğin evren hakkında yaptığı şey, ham gözlem-deney-ölçüm veri ve bilgilerini Ateist ve Materyalist, Natüralist ve Determinist Şablon ve Kurguya yerleştirdiği bir “tasvir”dir. Tasvir ise, “açıklama ve nedenselleme” değildir.

Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik Epistemolojisi; evrendeki olay ve olguları açıklarken şu dilsel formatı kullanır:

“Bu iş/olay, şu sebep-sonuç ilişkisi, falan tabiat kuvveti, filan enerji ve basınç, bu fizik - kimya kanunu, şu dönüşüm-çevrim veya gelişim-adaptasyonla oluyor/olur...”

Bu dilsel formatta sunulan ve bize “Din ve inançtan bağımsız ve ayrı Bilim, tarafsız ve nesnel Bilgi, olgusal ve nötr Bilimsel Bilgi” diye iddiâ edilen şey, ateist-deist ve materyalist, natüralist ve determinist arka fon ve bağlamda inşa edilip, kurgulanmış gözlem-ölçüm-deney veri ve bilgileri şeklinde bilinçaltımıza enjekte edilen eksik ve yanlış bir “varlık ve bilgi tasavvuru”ndan ibarettir.

Çünkü, bu Bilimsel Bilgi formatının; “Bu bu olay; şu şu madde ve sebep, ilişki ve mekanizmalarla oluyor/olmakta” şablonlu (güya evren, kendi kendine otomatik olarak işleyen süper bir bilgisayar ve makinaymış gibi!) ifadeleri, “Bu işi Allahû Teâlâ yapmıyor/karışmıyor!... Bu işler, O’ndan bağımsız ve ayrı, kendi kendine otomatikman oluyor ve olması zaten mümkün!... Sanki Allah yok(muş); varsa ve olsa bile bu işleyişe karışmıyor(muş)!..” demenin, **asimetrik ve tersinden** ifadesidir!

Bu tür gizli ve asimetrik ifadeler, bilinçli kulağımıza direkt “Allah yok(muş); varsa ve olsa bile, işleyişe karışmıyor(muş)!... Evrendeki faaliyetleri O yapmıyor(muş)!” demekten, çok daha etkili ve te’sirlidir. Çünkü, mesaj derinden ve bilincimizin işitemeyeceği desibelde, fısıltıyla bilinçaltımıza gönderildiğinden, bizde herhangi bir tepki ve itiraz doğurmaz.

Bu tür “esbapperest” (*determinist*) ve “tabiatperest” (*natüralist*) kurgu ve şablon üzerinden yapılan, yani “**otomatik çalışan evren**” tasavvur ve aksiyom ve önkabulüne yaslanan bu tasavvura göre, kalıba dökülen gözlem-deney-ölçüm bilgileri bu “ateist-deistik” algı ve anlamlandırmalar, bilincimiz farketmeden (*yani subliminâl mesaj ve telkin-tekrarlarla*) bilinçaltımızı formatlar ve ateist-deist ve materyalist, natüralist felsefenin şablonları üzerinden, yeniden kodlar ve programlar.

Seküler Bilimselliğin bu hipnotik ve efsunlu dil kalıpları, “Allah yok(muş); varsa ve olsa bile işleyişe karışmıyor(muş)!” algı ve inancını, kâlp ve bilinçaltımıza programlar ve yönlendirir. Artık baktığımız herşeyi bu algı ve imaj üzerinden görmeye başlarız. Bir resme bakarken, reflektif çağırışımla, derhal bilincimize gelen “*görmediğimiz ressam*”ın varlığı ve bu resmi yapmış olması; “**Allah-İnsan-Kâinat**” düzleminde kopmuş olur! Ve sonunda, hiçbirşey bize O’nu hatırlatmaz olur! Çünkü zihnimizdeki Müslümanca düşünce ve tasavvur kodları bozulmuş ve artık kâinatı, bir ateist-deist veya agnostik bakış açısıyla görmeye ve anlamlandırmaya başlarız!

Bilimsel gözlem-ölçüm bilgi ve ifadelerinde saklı ve dürülü olan; yani bilinçli aklımızın duyamayacağı şiddet ve frekansta, sessizce ve derinden, bilinçsiz akıl ve kalbimize üflenip, fısıldanan; Seküler-Lâik Bilimselliğin bu tür Hipnotik Dil Kalıpları, “camide ve bayramda Müslüman, diğer yerlerde seküler-lâik”, yani part-time bir Müslüman doğurur.

“Nesnel ve olgusal, objektif ve nötr Bilimsel Bilgi” ambalajıyla sunulan ve bizim de öyle olduğuna inandığımız, bu tür kirli ve virüslü bilgiler, bir trojan ve Truva Atı gibi, bilinçaltımızın derinliklerine sızar ve anaokulundan beri ve medyada yapılan tekrar ve telkinlerle kök salıp, büyür ve sonra da zihin-kâlp ve ruhumuza dal budak verip oradan da, algı ve anlamlandırma, tasavvur ve davranışlarımıza sirayet eder!

Gözümüzü açtığımızdan beri maruz kaldığımız bu hipnotik/bilinçaltı mesaj ve tekrar, telkin ve yönlendirmeler neticesinde, kalbi “müslüman”; fakat zekâsı, bakışı, nazarı “kâfir (*ateist*)” ve/veya “müşrik (*deist*)”, bir nevi şizofrenik (*çifte gerçekli*) bir insan çıkar ortaya!

Sonra da “Nedenlerle açıklayabildiğini nedenlere; nedenlerle açıklayamadığını da Allahû Teâlâ’ya veren” bir yanlış mantıkla güya Rabbimiz’i ispat ettiğini düşünen, başka bir insan çıkar ortaya!

Halbuki: “Nedenlerini bildiklerimizi nedenlere; bilmediklerimizi veya henüz bilemediklerimizi de Allah’a vermek” şeklinde yaptığımız sandığımız bu ispat yöntemi, “cehalet ve bilmediklerimiz” üzerine inşa edilmiş birşeye iman ediyormuşuz kozu verir karşı tarafa! Bu sebepten, kâinatta “sebepler”in rolü ve ne hikmete binaen te’sis edildiklerini, kafamızda netleştirmemiz gerekiyor.

Ve Stratejik Eylem Plânı olarak iyi bir “**bilim okuryazarı**” olup ham bilimsel verilerin, bize ifade edilirken, kurulan cümle ve seçilen kelimelerin, hangi arkafon / zemin ve bağlamda (*kontekst*) inşa edildiğini farkedebilmemiz ve bunu ham bilimsel veri ve bilgiden ayırmamız ve İslâmî nazarla, yeniden revize edip güncellememiz gerekiyor. Yani bilimsel bilgi ve ifadelerdeki **Hipnotik Dil Kalıplarını** tespit edip temizlemek için, bu kirli ve virütik/virüslü bilgilere karşı, bir “*Antivirüs Programı*” geliştirmeliyiz.

İkinci aşama olarak da çağımıza hâkim olan, bu Modern-Seküler-Lâik Bilim(sellik) Epistemolojisine alternatif yeni bir “**İslâmî Epistemoloji**” ve Bilim anlayışı, yeni bir Varlık ve Bilgi Nazariyesi geliştirmeliyiz. Yani önce teşhis, sonra tedavi.

7.2 İnanma ve İnanmamanın Ortası veya Dış ve Objektif noktası Yoktur

“İnanıp-inanmamak”tan bağımsız ve ayrı ve bu iki şıkka tarafsız ve eşit mesafeden bakılabilen, yani nötr ve objektif bir “**bilgi biçimi**” ve “**ifade biçimi**” mümkün değildir. Çünkü: Kâinatta gözleyip-incelediğimiz birşeye, ya “**Yaratıcı ve yöneticisi var(mış)**” gibi veya “**yok(muş)**” gibi bakabiliriz. Ve başlangıçta seçtiğimiz bu şıkka göre gözlem bilgilerimizi ifade ederiz. Çünkü: **Dilin mantığı** ve **Mantığın dili** icabı, bu iki şıkkin ortası veya dış gözlem ve koordinat noktası yok! Diğer deyişle, epistemolojik ve ontolojik açıdan seçebileceğimiz, gidebileceğimiz, bakabileceğimiz üçüncü bir alternatif, üçüncü bir şık yok!

Modern Bilim, hak-bâtlı tüm “**inançlar**”ı, ‘bilgi’nin nesnellik ve objektifliğini bozan bir “**virüs**” gibi gördüğü için, “**inançsızlık**” tarafına geçmiştir! Halbuki, “**inançsızlık**” da, bir “**subjektif**” algı ve tutumun sonucudur. Yani, inanç gibi inançsızlık da “**subjektif**” bir tutumdur!

Ülke ve kültürleri aşır, çağımızda genelgeçer ve anaakım olmuş **Modern-Seküler-Lâik Bilimsellik Felsefe** ve epistemesi, bu subjektif ve taraflı tutumu sebebiyle evrenden elde ettiği bilimsel gözlem-ölçüm bilgi ve verilerini bir ateistin bakış açısına göre dizayn eder. Kâinattan topladığı “**Bilimsel Bilgi ve veri**”yi, ateist-materyalist-natüralist kontekst ve bağlamda inşa ve ifade eder.

Bu, “**Din dersi-Fen dersi**” ayrımlarının, mantıken mümkün olmaması bir yana, reel uygulanabilirliği ve sürdürülebilir gerçekliği olmayan bu sahte ve sanal ayrımları, dinimiz de kabul etmez.

Yani, “Rabbimiz, Peygamber, Kitap...” sadece “Din dersi”nin konusu olmadığı gibi, “madde-enerji, uzay-zaman...” gibi, Rabbimiz’in fiil ve eserleri de sadece “Fizik-Kimya-Biyoloji” gibi derslerin konusu değildir. Dinimizin bütüncül ve holistik olan “Tevhid Paradigma”sı bu sahte ayrımlara izin vermez; yukarıda anlattığımız üçüncü şıkkın muhâl olması sebebiyle, bunu sürdürülebilir, reel ve mantıkî de görmez.

7.3 Bilgi (knowledge) ve Bilim (science) kavramları, Eşanlamlı değildir.

Seküler-Lâik Bilimin bu yanlış epistemoloji ve felsefesine ve bu anlayışla yazılmış bilim ve ders kitaplarına çözüm önerisi olarak yola çıkmadan önce yapılması gereken ilk şey, doğru kavram ve anlam şema ve haritalarımızı üretmek ve üzerlerinde mutabakat sağlamak olmalıdır.

Meselâ: “Bilgi” (ilim, veri/data-information-knowledge) ve “Bilim” (science) ayrımını yapmakla işe başlayabiliriz. Kâinat ve içindeki “bilgi”nin (veri/data-information-knowledge), “**seküler ve lâik (daha doğrusu, ‘dinden bağımsız’; daha doğrusu ‘ateist’)**”, bilimsellik kriter ve yöntemlerine göre, gözlem-ölçüm ve yorumlanması sonucu elde edilmiş, dezenformatif ve manipülâtif “**filtreli bilgi**”ye; yani “bilgi”nin “**seküler-lâik bilimsellik**” prizma ve yorum/filtresinden geçmiş hâline, “bilim” (science) diyoruz biz.

“Allah’ın olmadığı (ateizm / inkâr, varsa ve olsa bile, işleyişe karışmadığı (deizm / şirk)” şeklinde özetlenebilecek, bir “evren tasavvuru”na dayanan; bu Bilim Anlayışını (ontoloji ve epistemolojisini) kabul etmek zorunda değiliz.

Bilimsel yayın ve ders kitaplarında “İlâhî yerine, tabîî; yaratma yerine, oluşum; sevk-i ilâhî ve ilham yerine, sevk-i tabîî ve içgüdü; Allah’ın mu’cizesi yerine, tabiatın mu’cizesi; Allah’ın izni ve iradesi yerine, tesadüfen ve rastgele olduğu...” gibi, bu algı ve altmesajı içeren “**failsiz ve öznesiz veya sahte faili**” kavram ve ifadelerin kullanılmasının bilimsel yayın ve müfredat şartı olarak dikte edilmesine karşıyız.

“Madde ve Enerji + Uzun Zaman ve Tesadüf + Tabiât ve Zorunluluk + Kanun ve Evrim = Herşey Mümkün” aksiom / önvarsayım / inancına göre kurgulanan bu Evren Modelini kabul etmiyoruz.

Çünkü, mevcut bilim ve ders kitaplarına hâkim olan bu “ateist-deist ve materyalist-natüralist” anlayış sebebiyle, bu kitaplarda kâinatın işleyişi hakkında önümüze getirilen her “neden ve mekanizma”, her “tasvir ve açıklama” zihnimizde, “varlık ile Rabbimiz” arasındaki münasebet iplerini her gün biraz daha kesmekte ve kopartmaktadır. ‘Bilimsel Bilgi’ ambalajlı, bu ateist ve natüralist, kirli, virütik Bilimsellik, algı ve anlam dünyamızı ve çağrışımlarımızı bozmaktadır.

Kâinatın, böyle (güya) “Rabbimiz’den bağımsız ve ayrı ve O’na ihtiyaç duymadan” güya “otomatik bir makina ve bilgisayar” gibi “kendi kendine” işlediği algı ve altmesajını (subliminâl mesaj) enjekte ve endoktrine eden bu bilim ve ders kitaplarının, anaokulundan beri, defalarca telkin ve tekrarı, müslümanca düşünme meleke ve refleksimizi kaybetmemize neden olmaktadır.

8. Sonuç

Okullarda okutulan fizik, kimya, biyoloji, coğrafya vb. tüm ders kitapları ve müfredat, bu kirli ve virüslü bilgilerden dezenfekte edilip, temizlenmedikçe, ve bu kitaplar yeniden kendi kavram ve anlam ve medeniyet haritalarımıza göre yazılmadıkça, okulda öğrenciye haftada 1000 saat Din dersi, Siyer dersi de versek; hattâ tüm Kur’ân-ı Kerim ve Hadisleri de ezberletsek; (bozuk arabaya, en kaliteli benzini de koysak, fayda etmemesi veya hasta insana, gıda fayda etmemesi; hattâ zarar verebilmesi gibi;) o öğrenci ve insanda beklenen, zihin ve davranış değişikliğini meydana getirmez.

Çünkü, Fen dersinde “Yağmur, şu şu sebep-mekanizmalarla yağar...” deyip, sonraki Din dersinde: “Yağmur; Allah sebebiyle ve O’nun rahmet ve ihsan ve ni’meti olarak yağar...” arasındaki kopukluk ve boşluğu kapatabilecek, bilgi ve verilerden, çoğumuz mahrum.

Mahrum olduğumuz için de “Madem yağmur, şu şu sebep-mekanizmalarla yağıyor, o hâlde Allahü Teâlâ bu işin neresinde? Madem Bilim’in gösterdiği bu maddî neden ve sistemler bu işi yapabiliyor ve yapıyor, o hâlde, benim Allah’a inanmak için aklî veya gözlemsel gerekçe ve delilim nedir? Seküler-Lâik Bilimselliğin çizdiği bu deterministik evrende, Tanrı ne iş yapar veya Tanrı’ya gerek var mı!?” gibi soru ve şüphelere cevap verebilecek bilgiden yoksun olanlarımız, ateist olabiliyor veya deist olup, farazî bir “İlk Neden Tanrısı”na inanmaya başlıyor!

Elhasıl: Güya “inanıp-inanmamak”tan bağımsız ve ayrı, güya “seküler-lâik” eğitim diyerek aslında, bir “ateist-natüralist”in gözüyle ve onların kullanabileceği kavram ve ifadelerle yazılmış bu fen ve ders kitapları ve müfredatla, kendi anlam küremize yabancı olan bu okullar, bizce, “misyoner” okullarından çok daha tehlikeli ve zararlı olmaktadır!

Gizli İkna Metodu ve **bilinçaltı** (*subliminâl*) mesajlarla zihnimize kodlanan bu “**ateist-deist ve natüralist**” inanç(sızlık) ve felsefeler; bu **Yanlış Bilgi Virüsleri**’ni zihnimize zerkeden bilim ve ders kitapları; alenî ve aşikâr küfür ve şirkin reklâm ve propagandasını yapan kitap ve yayınlardan çok daha tehlikeli ve zararlıdır!

Çünkü: “**İnanmak-İnanmamak’tan bağımsız ve ayrı, objektif ve nötr Bilim**” diyerek; “**seküler ve lâik eğitim**” diyerek, bu algı ve ambalajlarla zihnimize telkin ve ilka edilen bu “**kirli ve virüslü bilgiler**”e karşı, herhangi bir savunma ve antivirüs kalkanlarımız olmadığı için, bu virüsleri farkedemez ve bunları zihin ve anlam dünyamıza buyur ederiz.

Bu şekilde, bilinçaltı (*veya bilinçdışı*) mesajlarla, yani gizli ve sinsî olarak, “**ateizm-materyalizm ve natüralizm**”i zihnimize kodlayan ve bizi formatlayıp, yeniden programlayan, bu tür bilim ve ders kitapları; küfür ve şirkin, alenî reklâm ve propagandasını yapan, kitap ve yayınlardan, çok daha etkili ve tehlikeli ve zararlıdır!

YARATILIŞ DÜŞÜNCESİNİN POZİTİF PSİKOLOJİ İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE POZİTİF PSİKOTERAPİDEKİ HİKÂYE ANLATIMI TEKNİĞİNE UYARLANMASINA DAİR ÖRNEKLER¹

AN APPROACH TO THE NEED FOR MEANING IN POSITIVE PSYCHOLOGY AND THE ADAPTATION OF CREATION THOUGHT TO THE STORYTELLING TECHNIQUE IN POSITIVE PSYCHOTHERAPY

Davut CEYLAN²

ÖZET

Pozitif psikoloji, bireylerin güçlü yanlarını vurgulayarak iyi olma halini artırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. M. Seligman kuramının öncü isimlerinden olup PERMA modeliyle “olumlu duygular, bağlanma, olumlu ilişkiler, anlam ve başarı” bileşenlerini vurgulamıştır. Öte yandan Nossrat Peseschkian’ın Pozitif Psikoterapi ekolü de 4 temel denge alanı (beden, başarı, ilişki ve anlamlılık) üzerinde durarak hikâye ve metafor kullanımıyla bireylerin dengeli ve tatmin edici bir şekilde yaşamalarını teşvik eder, pozitif yönelim ve bilinç geliştirmeyi hedefler.

Yaratılış düşüncesi ise evrenin, dünyanın ve yaşamın belirli bir plana göre ve bir amaç için ilahi bir güç tarafından yaratıldığını ve düzenlendiğini ifade eden bir yaklaşımdır. Yaratılış düşüncesi, varoluşun rastgele ya da kaotik bir süreç yerine bilinçli bir iradenin sonucu olduğunu savunur. Çeşitli mitsel anlatımlarla “İnsan, Evren ve Tanrı” arasında anlamlı bir bütünlük oluşturma yoluna gider. İslam’ın yaratılış kıssası, Allah’ın evreni ve insanı yaratmasıyla başlar. İslam’a göre Allah, Adem’i (ilk insan) topraktan yaratmış ve ona ruhundan üflemiş, onu tüm varlıklara üstün kılmıştır. Sonra eşi Havva yaratılmış ve ikisi birlikte cennette yaşamışlardır. Ancak şeytanın vesvesesiyle Âdem ve Havva yasak ağaca yaklaşarak hata işlemiş ve cennetten yeryüzüne indirilmişlerdir. Burada, Allah’ın emirlerine uymaları ve yeryüzünde iyilikle yaşamaları emredilmiştir.

Bu çalışmada kutsal metinlerde yer alan yaratılış kıssasının bireylerin anlamlılık ihtiyacına katkısı, kendini kabul ve değerlilik, insan ve evrenin olumlu ilişkisi, hata yapma ve öğrenme süreci, sorumluluk ve amaç, İnsan-Tanrı arasındaki pozitif bağ, bağışlanma ve merhamet alt başlıkları çerçevesinde bireylerin iyi oluşlarına pozitif katkısı ele alınacaktır. Ayrıca, pozitif psikoterapide kullanılan hikâye anlatımı tekniğine uygulanabilirliğine dair bazı örnekler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Psikoloji, Yaratılış kıssası, ilişkiler, Hata ve Merhamet, Metaforlar.

ABSTRACT

Positive psychology is an approach that aims to enhance well-being by emphasizing individuals’ strengths. Martin Seligman is one of the pioneers of this theory, highlighting the components of “positive emotions, engagement, positive relationships, meaning, and accomplishment” through the PERMA model. On the other

1 “Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan ‘Yaratılış düşüncesinin pozitif psikoloji ilkeleri çerçevesinde pozitif psikoterapideki hikâye anlatımı tekniğine uyarlanmasına dair örnekler’ başlıklı bildiriden türetilmiştir.”

2 İstinye Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Bölümü, (Doktora öğrencisi) İstanbul, Türkiye, davutceylan006@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1751-5521

hand, Nossrat Peseschkian's Positive Psychotherapy school also focuses on the 4 fundamental balance areas (body, achievement, relationship, and meaning) and encourages individuals to live balanced and satisfying lives through the use of stories and metaphors, aiming to develop positive orientation and awareness.

The concept of creation, on the other hand, is an approach that suggests the universe, the world, and life were created and arranged by a divine power according to a specific plan and for a purpose. The creation idea argues that existence is the result of a conscious will rather than a random or chaotic process. Through various mythical narratives, it seeks to create a meaningful unity between "Human, Universe, and God." The Islamic creation story begins with Allah creating the universe and humans. According to Islam, Allah created Adam (the first human) from clay and breathed His spirit into him, making him superior to all beings. Then, Eve was created as his companion, and they lived together in paradise. However, due to the devil's temptation, Adam and Eve approached the forbidden tree, committed a mistake, and were sent down to earth. Here, they were commanded to obey Allah's orders and live righteously.

This study will address the contribution of the creation story found in sacred texts to individuals' need for meaning, self-acceptance and worthiness, the positive relationship between humans and the universe, the process of making mistakes and learning, responsibility and purpose, the positive bond between Human and God, forgiveness, and mercy, and its positive impact on individuals' well-being. Additionally, it will present some suggestions on how the storytelling technique used in positive psychotherapy can be adapted and utilized.

Keywords: Positive Psychology, Creation Story, Relationships, Mistake and Mercy, Metaphors.

1. Giriş

Tüm inanç sistemlerinde ve semavi dinlerdeki yaratılış mitleri, insanın evrendeki yerini, varoluş amacını ve içsel dengeyi bulma sürecini anlamada derin birer metaforik kaynak sunar. Özellikle İslam'ın yaratılış kıssası insanın hataları, pişmanlıkları ve yeni başlangıçlar yapma yeteneği üzerine önemli dersler içermektedir. İnsan, evren ve yaratıcı üçlüsü ekseninde bir anlam bütünlüğünü hedeflemektedir.

Semavi dinlerdeki yaratılış hikayesi Erich Fromm'un bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemesi, insanın özgürleşme ve bireyselleşme sürecinin bir sembolü olarak görülür. Fromm'a göre, bu eylem, otoriteye karşı isyan ve kendi kaderini tayin etme arzusunun bir ifadesidir. İnsan, bu isyanla birlikte kendi kararlarını alabilme ve bu kararların sonuçlarına katlanabilme yeteneğini kazanır. Bu bilinçlenme ve sorumluluk alma süreci, bireyin kendi kimliğini bulma ve bağımsız bir varlık olarak kendini gerçekleştirme yolundaki en önemli adımlardan biridir (Fromm, 1941).

Carl Jung'un perspektifinden bakıldığında ise, yaratılış mitleri ve özellikle Âdem ile Havva'nın hikayesi, kolektif bilinçdışının ve arketiplerin yansımaları olarak değerlendirilir. Jung'a göre, yasak meyveyi yemek, insanın bilinçlenme sürecinin ve bireysel farklılaşmanın bir sembolüdür. Bu eylem, insanın içsel karanlıkla yüzleşmesini, gölge tarafını kabul etmesini ve bireysel bütünlüğe ulaşma çabasını temsil eder. Âdem ve Havva'nın hikayesi, insanın içsel dönüşüm yolculuğunda karşılaştığı zorlukları ve bu zorlukların üstesinden gelme sürecini simgeler (Jung, 1959).

Sigmund Freud ise, Âdem ile Havva'nın yasak meyveyi yemesini insanın bilinçdışı dürtüleri ve bu dürtülerin bastırılması arasındaki çatışmanın bir sembolü olarak görür. Freud'a göre, yasak meyve, bilinçdışı arzuları ve yasaklanmış istekleri temsil eder. Bu arzular, insanın id tarafından yönlendirilirken, süperego bu dürtüleri bastırmaya çalışır. Meyveyi yemek, bu bastırılmış dürtülerin bilinç yüzeyine çıkışını ve bunun sonucunda ortaya çıkan suçluluk ve utanç duygularını simgeler (Freud, 1999, 2016).

Bu bağlamda, yaratılış kıssasının metaforik zenginliği, pozitif psikoterapide hikâye anlatımı tekniğiyle birleştirildiğinde, bireylerin kendilerini ve dünyayı daha iyi anlamalarına, güçlü yönlerini keşfetmelerine ve içsel dengeyi bulmalarına yardımcı olabilir. Bu bildiri, İslam'ın yaratılış kıssasının bireylerin yaşamlarına anlam katma sürecindeki etkilerini ve pozitif psikolojinin bu süreçteki rolünü derinlemesine ele alarak, terapötik uygulamalarda nasıl kullanılabileceğini değerlendirecektir.

İnanç sistemlerinin gerçekliği görecelilik arz ettiği için bu tekniği her bireyin kendi inanç sistemi içinde ele almak, kültüre duyarlı bir yaklaşım sergilemek gerekir. Bu nedenle bazı inançlardaki yaratılış mitlerine burada yer verilmiştir.

2. Çeşitli inançlarda yer alan yaratılış mitleri:

2.1. Hinduizm

Hindu mitolojisine göre, evrenin başlangıcında Purusha adı verilen kozmik dev vardı. “Rigveda”da anlatıldığı üzere, Purusha, bin başlı, bin gözlü ve bin ayaklı olarak tasvir edilir ve tüm evreni kaplar. Tanrılar, Purusha’yı kurban ederler ve bu kurban sonucunda evrenin tüm unsurları ortaya çıkar. Purusha’nın ağzından Brahminler (rahipler), kollarından Kshatriyalar (savaşçılar), bacaklarından Vaishyalar (tüccarlar) ve ayaklarından Shudralar (işçiler) yaratılır. Bu kurban, aynı zamanda güneşi, ayı, gökyüzünü, yeryüzünü ve diğer tüm varlıkları da yaratır. Bu mit, evrenin ve toplumsal düzenin kökenini açıklarken, aynı zamanda Hindu kast sisteminin kozmik bir temele dayandığını gösterir.

2.2. Yunan mitolojisi

Yunan mitolojisinde yaratılış, Hesiod’un *Theogonia* adlı eserinde anlatılır. Başlangıçta kaos vardı ve bu kaostan Gaia (Toprak Ana) ile Uranos (Gökyüzü) doğdu. Birlikte Titanlar, Kykloplar ve Hekatonkheirler’i (yüz kollu devler) yarattılar. Uranos, çocuklarını Gaia’nın rahmine hapsetti, ancak Gaia’nın teşvikiyle en küçük oğlu Kronos babasını devirip onu hadım etti. Kronos, çocuklarını yutmaya başladı, ancak eşi Rhea en küçük oğlu Zeus’u sakladı. Zeus, büyüyüp Kronos’u devirdi, kardeşlerini kurtardı ve tanrıların lideri oldu. Zeus, Poseidon ve Hades evreni paylaştılar ve düzeni sağladılar (Hesiod, 2006).

2.3. Zerdüştlük

Zerdüş dininde yaratılış miti, Ahura Mazda (iyi ve ışık tanrısı) ile Angra Mainyu (karanlık ve kötülük tanrısı) arasındaki kozmik mücadeleyi içerir. Başlangıçta Ahura Mazda, evreni ve insanlığı mükemmel bir şekilde yarattı. Ancak Angra Mainyu, bu yaratılışı bozmak için saldırdı. Bu mücadele sırasında Ahura Mazda, kötülüğe karşı savunma yapacak güçler ve varlıklar oluşturdu. İnsanlar, iyiliği ve düzeni destekleyerek bu kozmik savaşta Ahura Mazda’nın yanında yer alır. Sonunda Ahura Mazda, Angra Mainyu’yu yenecek ve dünyada nihai düzen ve barış sağlanacaktır.

3. İslam’ın Yaratılış Kissası

İslam’ın yaratılış kıssası da Kur’an’da ve hadislerde işlenmiştir. Buna göre Allah evreni ve içerisindeki her şeyi 6 günde yaratmıştır. İlk olarak gökleri ve yeri yaratmış, ardından yeryüzünü denizler, dağlar, bitkiler ve hayvanlarla süslemiştir. Son olarak, çamurdan şekillendirilen ilk insan olan Âdem’i yaratmış ve ona ruhundan üflemiştir. Âdem’e bütün isimleri öğretmiş ve bu bilgiyle meleklerin önüne çıkarmıştır. Melekler, Allah’ın öğrettiği bu isimleri bilememiş, Âdem ise doğru şekilde söyleyerek onlara üstün gelmiştir. Allah, meleklerle Âdem’e boyun eğmelerini emretmiş, iblis ise kibirlenip bu emre karşı gelerek cennetten kovulmuştur. Daha sonra Âdem’in yalnızlığını gidermek için eşi Havva yaratılmıştır. Allah, Âdem ve Havva’yı cennete yerleştirmiş ancak şeytanın vesvesesiyle yasaklanmış ağacın meyvesini yemişlerdir. Bu itaatsizlik nedeniyle (bir tür görevlendirme olarak) cennetten dünyaya indirilmişlerdir. Burada Allah’ın emirlerine itaat etmeleri ve sınavları geçmeleri gerekmektedir. Yaratılış kıssası, Allah’ın yüceliğini, insanın yaratılış amacını ve sınavlarla dolu dünya hayatının önemini vurgular.

3.1. Yaratılış Kıssası ve Pozitif Psikoloji

Bu kıssa insan, evren ve Tanrı arasındaki ilişkiyi derinlemesine işleyerek pozitif psikolojinin vurguladığı anlam arayışına güçlü bir anlam bütünlüğü sunar. Bu kıssa, dini ve kültürel olarak şekillenmiş bir bağlamda yaşayan insanlar için birkaç temel unsur sunar:

a) İnsan ve Tanrı ilişkisi (bağlanma): Yaratılış kıssası, insanın Allah tarafından özel bir amaçla yaratıldığını ve bu dünyadaki varlığının tesadüfi olmadığını vurgular. Âdem’in meleklerden üstün kılınması ve ona bilgi verilmesi, insanın bilgelik ve anlayışla donatıldığını gösterir. Bu, bireyin kendisini değerli ve önemli hissetmesine yardımcı olur çünkü her insanın Allah’ın yarattığı ve sevdiği bir varlık olduğuna inanılır. Bu inanç, pozitif psikolojideki aidiyet ve kendilik değeri kavramlarına paralel olarak, bireylerin anlamlı bir yaşam sürmelerine katkıda bulunur.

b) İnsan -Evren ilişkisi (olumlu ilişkiler): İslam’da Hz. Âdem’in yaratılışıyla birlikte meleklerin ona boyun eğmesi ve tüm varlıkların insanın hizmetine sunulması, insanın evrendeki merkezi rolünü vurgular. Bu durum, insanın yaratılış gayesi doğrultusunda evrenle ve doğayla uyumlu, saygılı ve sorumlu bir ilişki kurması gerektiğini ima eder. İnsanın çevresine ve diğer varlıklara karşı sahip olduğu bu merkezi rol, onu bir yönetici değil, aziz bir “emanetçi” (halife) yapar. İçermektedirigöre, evrendeki her şeyin insanın hizmetine sunulmuş

olması, doğanın ve tüm varlıkların insana dostluk elini uzatması onun varlık ailesinin en kıymetli ferdi olduğu mesajını içermektedir. Bu perspektif, çevreye karşı olumlu ilişkiler geliştirmenin ipuçlarıdır ve çevreyle dengeli, sorumlu ve sevgi üzerine bir ilişkiyi gerekli kılmaktadır.

c) Evrenin anlam ve amaçlılığı: Evrenin Allah tarafından belli bir düzen ve amaç doğrultusunda yaratıldığı inancı, bireylere yaşamın kaotik ve anlamsız olmadığı mesajını verir. “Evren -İnsan ve Allah” üçlüsü ekseninde bir anlam bütünlüğü sunar. Evrenin ve içindeki her şeyin bir amacı olduğu gibi Adem’in şahsında insan türünün de kritik bir görev için var olduğu inancı, bireylerin kendi yaşamlarını ve çevrelerini anlamlandırmalarına yardımcı olur. Bu, pozitif psikolojinin anlam arayışına destek olur, çünkü insanlar çevrelerindeki dünyada anlam ve düzen bulduklarında daha tatmin olmuş ve amaçlı hissederler.

d) Sınav ve İtaat (başarı): Âdem ve Havva’nın cennetten dünyaya indirilmesi ve burada sınavlarla karşılaşmaları, insan yaşamının zorluklarla dolu olduğunu ancak bu zorlukların üstesinden gelmekle anlam kazandığını, iyi ve kötünün mücadelesinde yer aldığını ve kötülüğe üstün gelindiğini gösterir. Bu kıssa, bireylerin kötülükle savaşında karşılaştıkları zorlukları daha büyük bir planın parçası olarak görmelerine ve bu zorluklarla başa çıkarken iyilik üzere kalmanın başarısını hissettirir. Pozitif psikoloji de bireylerin zorluklar karşısındaki mücadelede başarı duygusunu deneyimlemeyi teşvik eder.

3.2. Terapide Kullanımına Yönelik Örnek Uygulamalar

Nossrat Peseschkian’ın Pozitif Psikoterapi ekolünde dört temel denge alanı olarak adlandırılan beden, başarı, ilişki ve anlamlılık kavramları, bireyin hayatındaki dengenin sağlanmasını amaçlar. İslam dinindeki yaratılış hikayesi ekseninde bu dört alanın terapide nasıl kullanılabileceğine dair örnek uygulamalar şu şekilde olabilir:

3.2.1. Bedenin yaratılması (Beden):

Yaratılış hikayesinde Hz. Âdem’in yaratılışı, insanın bedeniyle bir bütün olduğunu gösterir.

Terapide Kullanım: Beden sağlığına ilişkin farkındalık kazandırmak için terapi sürecinde, danışanlarla fiziksel ibadetlerin (örneğin, namazın düzenli bir fiziksel aktivite olarak beden üzerindeki olumlu etkileri) bedensel sağlığa katkıları tartışılabilir. Ayrıca, sağlıklı yaşam alışkanlıkları ve bedenin korunması konusunda İslam’da bedenin bir emanet olduğu vurgulanarak, danışanın bedeniyle barışık olmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

3.2.2. Sorumluluk bilinci ve başarı

Hz. Âdem’e meleklerin secde etmesi ve ona çeşitli sorumlulukların verilmesi, İslam’da insanın dünyada bir “halife” olarak görevlendirildiğini gösterir. Bu görev bilinci, insanın hem başarıyı hedeflemesi hem de dünyada anlamlı işler yapması gerektiği mesajını taşır.

Terapide Kullanım: Danışanın kariyer hedefleri veya başarılarına odaklanırken, İslam’da insanın halifelik rolü üzerinden danışana kendi yeteneklerinin ve sorumluluklarının farkına varması sağlanabilir. Yaratıcılık, sorumluluk ve emek verme gibi unsurların Allah katında değerli olduğu, başarı hedefleriyle birlikte danışanın kendi potansiyelini keşfetmesi için bir rehber olarak kullanılabilir. Ayrıca, her başarının yalnızca maddi değil, manevi boyutunun da olduğu, bu dengenin hayatın anlamlı olmasını sağladığı ifade edilebilir.

3.2.3. İnsanın evrenle ve diğer varlıklarla ilişkisi (ilişki):

Hz. Âdem’in yaratılışında, ona eş olarak Hz. Havva’nın verilmesi, insanın toplumsal ve ailevi bağlara ihtiyaç duyduğunu gösterir. Ayrıca, İslam’da insanın diğer insanlarla ve varlıklarla olan ilişkilerine büyük önem verilir.

Terapide Kullanım: İslam’daki yaratılış hikayesi bağlamında, danışanın ilişkilerinde adalet, sevgi, şefkat gibi temel değerlere odaklanabilir. Danışanın aile ve sosyal çevresiyle ilişkilerinde problemler yaşadığında, Hz. Âdem ve Hz. Havva arasındaki ilişki ve İslam’daki aile kavramı üzerine konuşulabilir. Danışana, sosyal ilişkilerin ve aile bağlarının manevi öneminin altı çizilebilir ve bu ilişkilerin geliştirilmesi, affetme ve bağışlama gibi yaklaşımlar üzerinden ele alınabilir.

3.2.4. İnsanın Anlam Arayışı (Anlamlılık)

İslam’ın yaratılış hikayesi, insanın dünyadaki varoluş amacını ve anlamını Allah ile ilişkisinde bulmasını öğütler. İnsanın anlam arayışı, onun Allah’a yakınlaşması ve dünyadaki varlık sebebini kavraması ile mümkündür.

Terapide Kullanım: Danışanın yaşamında anlam bulma konusunda zorluk yaşadığı durumlarda, yaratılış hikayesi aracılığıyla Allah’ın insana verdiği anlam ve misyon vurgulanabilir. İslam’daki yaratılışın amacı üzerine düşünceler paylaşarak, danışanın hayatındaki olaylara nasıl bir anlam yükleyebileceği konuşulabilir. Bu süreç, danışanın yaşamını daha derin ve anlamlı bir şekilde değerlendirmesine yardımcı olabilir. İslam’daki “sabır”, “şükür” ve “tevekkül” kavramları, danışanın anlam arayışında ona rehberlik edebilir ve zorluklar karşısında güç kazanmasına yardımcı olabilir.

3.2.5. Kendini Kabul ve Değerlilik

Hikâye Anlatımı: Terapist, Adem'in yaratılış hikayesini danışana anlatır. Allah'ın Adem'i sevgiyle ve özenle yarattığı, ona kendi ruhundan üflediği vurgulanır. Bu hikâye, danışanın kendini değerli ve özel hissetmesine yardımcı olabilir.

Örnek Uygulama: Danışan, kendini değersiz hissettiği zamanlarda Adem'in yaratılış hikayesini düşünerek kendi değerini hatırlayabilir. Terapist, danışana her gün kendine olumlu bir şey söylemesi için bir egzersiz verebilir, örneğin "Allah beni sevgiyle yarattı ve ben değerliyim."

3.2.6. Hata Yapma ve Öğrenme Süreci (başarı)

Hikâye Anlatımı: Âdem ve Havva'nın cennette yasak meyveyi yemeleri ve bu hatadan dolayı yeryüzüne indirilmeleri hikayesi anlatılır. Bu hikâye, insanların hata yapmasının doğal olduğunu ve hatalardan ders çıkararak daha iyi bir insan olmanın mümkün olduğunu vurgular. Örnek Uygulama: Danışan, geçmişte yaptığı hatalar yüzünden kendini suçlu hissettiğinde, bu hikâyeyi hatırlayarak hatalarının bir öğrenme süreci olduğunu kabul edebilir. Terapist, danışana hatalarından ne öğrendiğini yazmasını ve bu dersleri nasıl uygulayabileceğini düşünmesini önerir.

3.2.7. Bağışlanma ve Merhamet

Hikâye Anlatımı: Âdem ve Havva'nın hatalarından sonra Allah'a dua etmeleri ve Allah'ın onları bağışlaması hikayesi anlatılır. Bu, Allah'ın merhametli ve bağışlayıcı olduğunu gösterir.

Örnek Uygulama: Danışan, kendini affetmekte zorlandığında, Allah'ın Âdem ve Havva'yı bağışladığını hatırlayarak kendi hatalarını affedebilir. Terapist, danışanın kendine şefkat göstermesi için günlük şefkat egzersizleri yapmasını önerir, örneğin "Kendi hatalarımı affediyorum ve kendime merhamet gösteriyorum."

4. Sonuç

Bu bildiri yaratılış kıssasının insan-Tanrı-evren üçgeninde sunduğu anlam bütünlüğünü pozitif psikolojinin PERMA modeli ile Pozitif Psikoterapi'nin 4 denge alanını (beden, başarı, ilişki, anlamlılık) harmanlayarak klinik uygulamaya taşımıştır. Yaratılış anlatısının hatadan öğrenme, bağlanma, sorumluluk ve bağışlanma temalarının güçlendirilmiş hikâye anlatımı yoluyla terapötik sürece dâhil edilmesi; danışanların öz-değer algısını pekiştirirken aynı zamanda kolektif kültürel mirasa duyarlı, derinlemesine anlam arayışını besleyen bir müdahale seti sunmaktadır.

Böylece çalışma, bireylerin güçlü yanlarını ortaya çıkaran pozitif yönelimi, ilahi amaç ve kozmik düzen inancıyla destekleyip psikolojik sağlık, ilişki kalitesi ve yaşam doyumunu artıracak bütüncül bir çerçeve önermekte; gelecekte bu modelin nicel araştırmalarla sınanması ve diğer inanç geleneklerine uyarlanarak kültürlerarası geçerliliğinin test edilmesi için sağlam bir zemin hazırlamaktadır.

Kaynakça

- Akkuş, K., Kütük, B., & Samar, B. Ş. (2020). Öyküsel terapi: Felsefi ve kuramsal temelleri, terapi teknikleri ve etkinliği. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 10, 27-37.
- Freud, S. (1999). Totem ve tabu: Vahşilerin ve nevrotiklerin ruhsal yaşamında benzerlikler (A. Gölbaşı, Çev.). Payel Yayınları. (Orijinal eser 1913 tarihinde yayımlanmıştır)
- Freud, S. (2016). Uygarlığın huzursuzluğu (C. Dikici, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser 1930 tarihinde yayımlanmıştır).
- Fromm, E. (1941). *Escape from freedom*. Farrar & Rinehart, Inc. (Türkçe çeviri: Fromm, E. (1941). Özgürlükten Kaış.)
- Hesiod. (2006). *Theogony* (H. G. Evelyn-White, Trans.). Harvard University Press.
- Jung, C. G. (1959). The archetypes and the collective unconscious (R.F.C. Hull, Trans.). Princeton University Press. (Original work published 1959) (Türkçe çeviri: Jung, C. G. (1959). Arketipler ve Kolektif Bilinçdişı.)
- Özbay, A. (2022). Kur'an'ı Kerim'e Göre Bencillik ve Diğergamlık (Diyanet Vakfı Yayınları). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Peseshkian, N. (2014). Eğer daha önce sahip olmadığın bir şeye sahip olmak istiyorsan daha önce yapmadığın bir şey yap. (Çev: S. Köseoğlu). İstanbul: Beyaz Yayınları.

ESKİ DOĞU AKDENİZ VE MEZOPOTAMYA MİTOLOJİSİNDE İNSANOĞLUNUN YARATILIŞI¹

THE CREATION OF HUMANKIND IN ANCIENT EASTERN MEDITERRANEAN AND MESOPOTAMIA MYTHOLOGY

Kübra KARAKÖZ²

ÖZET

Tarih boyunca insan, varlığını ve yaratılış amacını anlamaya çalışmıştır. Bu sorular, farklı dönem ve coğrafyalarda çeşitli inançların ve mitosların gelişmesine neden olmuştur. Yaratılış mitosları, insanın yeryüzündeki varlığını anlamlandırma çabasının bir ürünü olarak, toplumların yaşadığı sosyo-kültürel çevre ve siyasi koşullarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, mitoslar her kültürün dünyayı algılama biçimine dair ipuçları sunmaktadır.

İnsan yaratılışına dair en eski anlatılar, Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'da görülmektedir. Mezopotamya mitoslarında insanlar, tanrıların angarya işlerini yapmak, onlara ibadet etmek ve düzenlerini sürdürmek amacıyla yaratılmıştır. Toprak ve kanın karışımıyla beden ve ruh olarak yaratılan insanlar, ölümün ardından bedenlerini kaybederken ruhları sonsuz bir yaşam sürdürürdü. Pers mitolojisinde ise insanlar, evrenin yaratılış sırasında kesilen kurbanın kanı ile toprağın birleşiminden yaratılmıştır. Bu mitolojide insanlar, iyilik ve kötülük arasındaki mücadelede düzeni koruma göreviyle dünyaya gelmiştir. Eski Mısır mitoslarında yaratılış, Hermopolis ve Heliopolis tradisyonlarında ele alınır. Bu anlatılarda, tanrılar evreni yaratıp ilkel bir tepe üzerinde hüküm sürerken, gözyaşlarından insanlar ortaya çıkarılmıştır. İnsanların tanrılara hizmet etmesi, düzeni sürdürmesi ve tanrısal bakımı sağlaması beklenmiştir. Ugarit mitolojisinde de benzer bir yaratılış anlayışı hakimdir; insanlar tanrılara hizmet ve düzenin devamı için yaratılmıştır.

Eskiçağ toplumlarında kentleşme, sosyal tabakalaşma ve ekonomik sınıflar, insanların yaratılış mitoslarını algılama biçimini etkilemiştir. İnsanlara verilen toplumsal roller, ilahi düzene benzer bir çerçevede yorumlanmıştır. Bu durum, insanın anlam arayışında belirleyici bir unsur olmuştur. Bu çalışma, eskiçağ yaratılış mitoslarını inceleyerek, bu anlatıların dönemin sosyal ve siyasi gerçeklikleriyle ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çivi yazılı kaynaklar ve eskiçağ filologlarının çalışmaları üzerinden, bu mitosların nasıl şekillendiği ve toplumların varoluş anlayışına nasıl yön verdiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Mezopotamya, Ugarit, Eski Mısır, Zerdüşlük, Yaratılış.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan Eski Doğu Akdeniz ve Mezopotamya Mitolojisinde İnsanoğlunun Yaratılışı başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr., E-Posta: karakozkubraa@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3624-0332

ABSTRACT

Throughout history, humanity has sought to understand its existence and purpose of creation. These existential questions have led to the development of various beliefs and myths across different periods and regions. Creation myths, as attempts to explain human existence, are closely tied to the socio-cultural environment and political conditions of the societies in which they emerged. Therefore, these myths offer insights into how each culture perceives the world.

The earliest accounts of human creation originate from the Eastern Mediterranean region and Mesopotamia. In Mesopotamian myths, humans were created to perform menial tasks for the gods, worship them, and maintain the divine order. Formed from a mixture of clay and blood, humans were believed to lose their physical bodies upon death while their souls continued to exist eternally. In Persian mythology, humans were created from the union of soil and the blood of a sacrificial being during the creation of the universe. They were tasked with preserving order in the perpetual struggle between good and evil. In ancient Egyptian mythology, creation is addressed within the traditions of Hermopolis and Heliopolis. According to these accounts, after creating the universe and ruling from a primordial mound, the gods formed humans from their tears. Humans were expected to serve the gods, maintain order, and provide care for them. A similar understanding of creation exists in Ugaritic mythology, where humans were also created to serve the gods and uphold their order.

In ancient societies, urbanization, social stratification, and economic classes influenced how creation myths were interpreted. The societal roles assigned to individuals were often framed in a divine context, reflecting the hierarchical structures of their societies. This connection significantly shaped humanity's quest for meaning. This study aims to examine ancient creation myths and their relationship with the social and political realities of their time. Using cuneiform sources and the works of ancient philologists, it will explore how these myths were formed and how they influenced the understanding of existence in ancient cultures.

Keywords: *Mythology, Ancient Mesopotamia, Ancient Egypt, Ugarit, Zoroastrianism, Creation.*

1. Giriş

Yaratılış, tarih boyunca her inancın ilgilendiği bir konu olmuştur. Kendisinin ve nesnelerin kökenini bilme arzusu, insanları tarih boyunca yaratılış anlamaya itmiştir. İnsanlar, yaratılışın doğa, insan, evren ve düzenin nasıl şekillendiği ve varoluşun nasıl gerçekleştiği gibi konularda meraklarını gidermeye çalışmış ve çeşitli yanıtlar aramıştır. Varoluşun anlamı, evrenin düzeni ve işleyişi gibi temel problemler ve bu problemlerin yanıtları toplumun değer sistemlerini şekillendirmiş ve bu değer sistemiyle şekillenmiştir. Varoluş ve yaratılış amacına cevap aranmıştır. Bu soruların yanıt arayışında mitoslar önemli bir rol oynamıştır.

Mitos, insanların – toplumların en eski geleneksel ürünlerindedir. Mitoslar, çeşitli dönemlerde birçok insan toplumunun farklı evrelerindeki maddi ve manevi kültürüne dayalı anlama ve anlamlandırmaya yönelik bilgileri, düşünce tarzı, gelenek ve göreneklerin ürünleridir (Freud, 1999, s. 53). Mitoslar, kutsal, doğaüstü dünyayı, kâinatı ve tüm varlıkları anlama ve algılamaya yöneliktir. Mitoslarda, toplumların tecrübeleri egemen olmakla beraber kutsal, kutsal dışı, tanrısal varlıklar, ruh ve benzeri doğaüstü varlıklar, metafizik yapıdaki çeşitli üstün değer ve ilkeleri algılamaya yöneliktir (Kılıç, 2008, s. 39).

Mitoslar, insan merkezlidir. İnsanların duygu, düşünce, sorun ve karşılaştıkları zorluklara karşı metaforik anlatım içermektedir. Mitler, salt kurgular, benzetmeler ve tarihsel gerçeklikler ile beraber iç içe geçmiş öğelerdir (Freud, 1999, s. 238). Mitler, dilin, düşüncenin, tarihin, sosyal ve siyasi yaşamın, dönem şartlarının, toplum psikolojisinin, sağlığının, cinsiyetlerin, nesnelerin, toplumun zorluğu ya da kolaylıklarının, varlıkların, doğaüstü varlıkların gözle görülebilen ve görülmeyen her varlık ve düşüncenin anlatılardır (Karaköz, 2024a, ss. 652-653). Toplumsal bir bağlam, gerçeklik, bütünleştiricilik barındırmaktadır. Çünkü mitler, söylemin bilinçli bir etkinliğidir. Bu açıdan toplumsal bellek ürünleridir (Eliade, 1993, ss. 137-138). Bütün özellikleriyle ait olduğu toplumun düşünce, inanç, duygu ve tecrübelerinin birer aynasıdır. Toplumun içinde yer alsa da topluma, bireye dokunması gerekmektedir (Bakış, 2022, s. 80). Söylemde yer alan ideolojinin eylemle pekiştirilmesi gerekmektedir (Durkheim, 2005, s. 19).

Mitler, içerisinde birden fazla zıt karaktere sahip, bir veya daha çok, maddi ve manevi, kendilerini kendisi yapan unsurları kaybetmeden sonsuz sayıda kendine bölünebilen varlıklardan temel almaktadır (Durkheim, 2005, s. 30). Merkezi toplumların büyük kısmında yer alan mit, gerçekliğin kendisini meydana getirdiği anlatı olmayı iyi şekilde hitap etmektedir.

İnsana dair başlangıcın alegorik yorumu olarak mitler, yaratılış anlatısını barındırmaktadır. Yaratılış mitoslarında, insan dünyasının uyum sağladığı her şeye ilişkin yorumları içermektedir (Connerton, 1989, s. 42). Bu biçim aynı zamanda toplumların kendi gerçekliğinin tamamıyla hitap eden bir evren için temel görev görmektedir.

Mitoslardaki yaratılış, varlığın köklerine dair aranan soruların yanıtlarıdır. Süreç, varoluşun başlangıcını, kaostan veya hiçlikten ortaya çıkan düzeni ve gelişen yaşamı kapsamaktadır. Politeistik dini yapının tanrılar aracılığıyla tasarladığı bir algoritmadır. Yaratıcı- gerçeklik, yokluktan meydana gelmiş; ardından dünyada dengeyi yaratmak için diğer varlıkları üretmiştir (Karaköz, 2024a, ss. 653-654). Bu silsilede ilksel varlıklar birbirlerini feda etmiştir. Varoluş, kendi öz varoluş biçimiyle ilgili her şeyi doğrudan kapsamaktadır. Bu nedenle insana özgü her anlamlı eylemin örnek tiplerini oluşturmaktadır (Eliade, 1993, s. 25). Evrende insan varsa, bu doğaüstü varlıkların başlangıçtaki yaratıcı etkinliğinin bir sonucudur (Eliade, 1993, s. 10).

Tarihsel açıdan mitoslardaki yaratılış, bir formaliteye işaret etmektedir. Felsefi ve teolojik düşünce biçimindeki ifadesi, kültürel yaşam için bir model olarak işlevselleştirilir (Karaköz, 2024a, ss. 652-654). Yaratılış, varoluş ve düzen kendiliğinden oluşmaz. Mitoslar evrenin kökenini açıklama konusunda yegâne kolaylık sağlayan unsur olmuştur (Hume, 1995, s. 48). Mitlerdeki yaratıcı süreç, kendisini hiçbir zaman vurgulamamıştır. Bu, mitin kültürel çevreyle yakından bağlantılı, toplumsal ama durağan olduğunu göstermektedir (Goody, 2011, ss. 42-43). Bu özellikle, kültürel yapıda anlam ve değer birleşmesine yol açar. Başlangıcın, zamanın, mekânın, olayın ve soruların yeniden yaratılması ve toplum zihninde canlandırılmasını içermektedir. Bu aracılık ve canlandırma kutsala temellendirilince, toplumun gerçekliğini oluşturmaktadır. Mit bu açıdan geleneğin öğreticisidir (Balandier, 2010, ss. 117-118). Mitler geleneklerin ve mekanizmaların ortaya çıkışını ve bugünden itibaren dünyadaki değişimlerini konu almaktadır (Assmann, 2001, s. 83). Dolayısıyla mitler yalnızca insanın anlam arama ya da varoluşunu yanıtlamakla kalmaz. Bireylere yaratılış amacını da vererek toplumun düzenini sağlamaktadır (Geertz, 2010, ss. 281-283). İnsan, bugünkü haliyle mitsel olayların dolaysız sonucu olduğuna inanmıştır. En başta yaratılış, varoluş ve insanın yaratılışı buna tabidir. Mitler, insanın neden yaratıldığı nasıl var edildiği, hayattaki zorlukları ve kolaylıkları insana dair özellikleri açıklamaktadır. İnsanın varlığının neden sonsuza dek sürmediği, ölümlü olduğu dünyada ne gibi görevleri olduğu mitlerde yer alan varoluş-yaratılış konularındandır (Eliade, 1993, ss. 10-12).

Mitler, evrensel konuları içerse de toplumdan topluma değişen anlatışa sahiplerdir. Tarihsel süreç içerisinde insanlığın yaratılışına dair cevaplar ürettiği en erken kaynaklar, Mezopotamya, Mısır ve Levant gibi bölgeler olmuştur. Bu coğrafi bölgelerin koşulları toplumların kendine özgü kültürler geliştirmesine neden olmuştur. Bölgede ortaya çıkan en erken yazılı kaynaklarda bile insanın anlam arayışına cevap veren metinler yer almaktadır. Çoğunlukla mitolojik metinlerde var olan bu anlatılar insanların kendilerine, hayata ve kurdukları düzene gösterdiği bakış açısına ışık tutmaktadır.

2. Eski Mezopotamya Kaynaklarında İnsanın Yaratılışı

Mezopotamya mitolojisi, Mezopotamya'nın çok tanrılı dini sistemini ve bu sistemin toplumsal, kültürel ve politik yapıların şekillendirdiği bir mitolojidir. Kozmik, toplumsal, ekonomik, siyasi ve hiyerarşik düzeni içermektedir. Mezopotamya mitosları, toplumsal normlar, ahlaki değerler, evrensel temalar, bireysel ihtiyaçlar, bireysel ve toplumsal tanımlamaları barındırır. Mezopotamya mitolojisi tıpkı inanç sistemi gibi kozmopolit ve karmaşık bir yapıdadır. Doğaüstü güçler, kahramanlar, belirli-belirsiz mekânlar ve zaman dilimini kapsamaktadır.

Mezopotamya mitosları, doğrudan inanç sistemiyle ilişkilidir. Mitoslar inanca dair duygu ve düşünceleri; hayatın, yaşamın ve kralıkların işleyişine dair kuralları barındıran kültürel bellek ürünleridir. Eski Mezopotamya mitosları, inançla ilgili duygu ve düşünceleri direkt olarak ifade etmek ya da düzenin işleyişine dair kurallar koyma amacıyla oluşturulmamıştır. Bu mitoslar, duygusal ve anlamsal bütünlüğe ilişkin bir oluşumdan ziyade var olan ve inanılanı anlatmaya yönelik eserlerdir (Çayır, 2020, s. 99). Tarihsel süreç içerisinde bazı mitosların yeniden derlendiği, düzenlendiği ya da oluşturulduğu bilinmekle beraber mitosların büyük kısmı ritüelleşmiş anlatılardır. Eski Mezopotamya'da insanın yaratılışına dair bilgi veren antropogoni mitosları belirgindir. Bu mitoslar, Mezopotamyalıların evreni ve kendilerini ne şekilde algıladıklarına dair bilgi ve perspektif sunmaktadır. Mitoslar genel olarak MÖ III. ve II. binyıla dayanmakla beraber bulunan metinler genel olarak MÖ I. binyıla ait kopyalardır. İnsanın yaratılışına ve varoluş amacına dair bilgi veren kaynaklar, Enki ve Ninmah, Atrahasis, Enuma Eliş ve Eridu'nun Yaratılışı mitoslarıdır.

2.1. Atrahasis

Atrahasis mitosu, Babilce, Akadca ve Hititçe versiyonları bulunan bir tufan mitosudur. Atrahasis mitosu, insanın yaratılışı, doğum, evlilik, üreme, ölüm, salgın hastalık, kıtlık ve tufan gibi insan düşünce ve deneyimlerinin kökenlerini ele alan mitolojik bir şiiirdir. Mitos erginleme aşamaları doğum, evlenme, üreme ve

ölümün kökenlerini içermektedir (Foster, 2005, ss. 227-228). Kelime anlamıyla Akadca, ‘Yüce Bilge’ anlamına gelen Atrahasis, Eski Babil kökenli bir mitostur (Çayır, 2020, s. 101). Yüce bilge sıfatı sadece Atrahasis’e özgü değildir. Etana ve Adapa metinlerinde de olay örgüsünde yer alan kahramanlara ‘ulu bilge’ sıfatı verildiği görülmektedir (Pritchard, 1969, s. 104).

Atrahasis mitosuna ait tabletler, çeşitli dönemlere tarihlenmektedir. Metinlerin yalnızca üçü Eski Babil dönemine dayanır. Yirmiden fazla tablet ve tablet fragmanı da Yeni Asur dönemi kopyalarıdır (Helle, 2023, s. 106). Bulunan tabletler genel olarak eski ve orta Babil dönemine ve Yeni Asur dönemine aittir. Metinlerde yer alan olay örgüsü ve anlatımın tamamı, Yeni Asur dönemi kopyalarından gelmektedir. Çeşitli dönemlere ait kopyaları bulunduğu için metnin birden fazla versiyonu bulunmaktadır. Mitosun teması genel olarak tüm versiyonlarda aynıdır.

Mezopotamya edebi kaynaklarının tamamında olduğu gibi Atrahasis mitosuna da anonimdir. Metin, şiirsel bir dille yazılmıştır. Bu da metnin bir enstrüman eşliğinde söylendiğini göstermektedir (Lambert & Millard, 1969, s. 7). Bayram törenlerinde okunan Atrahasis mitosuna, içerisindeki teogoni ve eskatoloji anlatılarıyla tufan anlatılarına özgü perspektifi oluşturmaktadır.

Metin, evrende yalnızca tanrıların olduğu kısımla başlamaktadır. Metinde üç büyük tanrı, Anu, Enlil ve Enki evreni bölüşmektedir. Metnin giriş kısmında, “uzun zaman önce, tanrılar insanken...” ifadesi yer almaktadır (Kikawada, 1983, s. 45). Bu atf, tanrıların ölümsüzlüğüne dair bir sorgulama değildir. Bahsi geçen ifade, Dicle ve Fırat’ın nehir yataklarını kazmak, angarya işler yapmak, üretmek gibi angarya işleri yapmak için büyük tanrı grubunun zorla çalıştırılmasını ifade etmektedir (Foster, 2005, s. 227). Bu tanrılar igigi adı verilen tanrı grubuydu: “uzun zaman önce tanrılar insanken, zorunlu işler, angarya işler yaptılar. Tanrıların angaryası çoktu. Zorunlu çalışmaları ağırdı, sefillerdi. Bu angarya onlara fazlaydı. Büyük Anunnaki tanrıların yedisi, İgigi tanrılarına zorunlu çalışmaların yükünü verdiler. Babaları Anu kraldı, savaşçı Enlil danışmandı, sorumluları Ninurta idi. Ve yardımcıları Ennugi idi. Kura çektiler, paylaştılar kâinatı. Anu göğe çıktı, Enlil dünyayı aldı. Sürgü, deniz, kazma-kürek Enki’ye verdiler. Anunnakiler göğe yükselmisti. Cennetteki tanrıların yapacağı bir şey yoktu, yükü İgigilere verdiler...” (Bottero & Kramer, 2017, ss. 606-610; Dalley, 2000, ss. 9-40). Metin bu kısımda angarya işlerin neden İgigi tanrılarına verildiği bilgisi yer almaktadır (Moran, 1970, ss. 53-54).

Tanrıların angaryası, onlar için oldukça fazlaydı. Ağır şartlar altında inşa faaliyetlerini sürdüren tanrılar, bu duruma isyan ederek Enlil’in tapınağını basmıştır (Moran, 1970, ss. 53-55). İktidardaki tanrılar, isyan eden tanrıların sorunlarını araştırmıştır. Tanrılar yapılan angaryanın onlar için oldukça ağır geldiğini fark etmiştir. Fakat bahsi geçen angaryaların sürekli olarak yapılması gerekmektedir (Dalley, 2000, ss. 9-13). Bu, evrenin ilerleyişi ve düzeninin kurulması açısından oldukça önemlidir. Angaryaların sorunsuz yapılması tanrıların hayati varlığı açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle Enlil, yeni bir düzen yaratma ihtiyacı olduğunu fark etmiş ve yeni bir düzen yaratmıştır (Foster, 2005, s. 228): “Tanrılar su yolu kazıyor, toprağı işliyordu. İgigiler yapıyordu su yollarını, toprağın yaşamını. Kazdılar Dicle’yi, Fırat’ı. yığdılar dağları, geniş bataklıkları kuruttular, arazileri düzelttiler. Çok fazlaydı angarya...[] 40 sene...[] gece gündüz çalışıyorlardı [] şikayet ettiler. Gelin yüzleşelim dediler. ‘Bu ağır yük kalkmalı, tanrıların danışmanına gidelim onu evinden çıkartalım’...” (Lambert & Millard, 1969, ss. 48-52).

Enlil’e insanları yaratma işini öneren Anu’dur. Enki ve Nintu, isyan eden İgigi tanrılarının lideri ile kili karıştırarak insanları yaratmıştır. Bu kan, insanın nabzını, yaşamını oluşturmaktaydı. Ayrıca temsilen insan ruhunu da simgelemektedir. İnsan, isyankâr tanrıların kanından ve kilden yaratılmıştı. Onun tabiattaki yeri ve varoluş amacı ise tanrısal düzenin devamlılığını sağlamak için çalışmaktır. Ayrıca insanlara çok çalışmaları ve üremeleri için de evlenmeleri gerekli kılınmıştır: “Doğum tanrıçası... bırakın ana tanrıça bir insan yaratsın bırakın insan, tanrısının angaryasını üstlensin... Doğum tanrıçasını çağırıp sordular, “Tanrıların ebesi bilge Nintu, İnsanoğlunun yaratıcısı, doğum tanrıçası olur musun? Bir insan yaratın, boyunduruğu taşınsın, boyunduruk taşınsın, Enlil’in görevini, bırakın insan tanrının angaryasını üstlensin.” Nintu konuşmaya hazırlandı ve büyük tanrılara şöyle dedi: “Bunu yapmak bana düşmez. Bu görev Enki’nindir. Her şeyi arındıran o’dur. Kilini bana versin de yapımını yapayım. Enki konuşmaya hazırlandı ve büyük tanrılara şöyle dedi: “ayın birinci, yedinci ve on beşinci günlerinde, bir arınma, bir banyo oluşturacağım. Bir tanrı kesilsin, sonra tanrılar orada arınsın. Nintu kili kendi eti ve kanıyla karıştırın, aynı tanrı ve insan kilin içine iyice karışsın. Geri kalan süre boyunca davul sesini duy, tanrının bedeninden bir ruh kalsın, yaşayanlara işaretini bildirsin, unutulmasın diye, ruh kalsın.” Kaderleri yöneten büyük Anunna tanrıları “Evet!” diye yanıtladılar mecliste. Ayın birinci, yedinci ve on beşinci günlerinde arınma, arınma banyosu yaptırdı. Nintu kili kendi eti ve kanıyla karıştırdı. Aynı tanrı ve insan kilin içine iyice karışmıştı. Geri kalan süre boyunca davul sesini duyacaklardı, tanrının etinden bir ruh kalmıştı. Yaşayanların unutulmaması için işaretini bilmesini sağlayacaktı, ruh kaldı. O kili karıştırdıktan sonra

büyük tanrılar Anunna'yı çağırdı. Büyük tanrılar İgigiler kilin üzerine tükürdüler. Marni konuşmaya hazırlandı ve büyük tanrılara şöyle dedi: "Bana görevi emrettiniz ve ben (bunu) tamamladım! Tanrıyı, onun ilhamıyla birlikte katlettiniz. Ben sizin ağır zorunlu çalışmanızı ortadan kaldırdım, ben Angaryanı insana dayattım... Sen insanlığa yaygarayı bahşettin." (Foster, 2005, ss. 235-237).

İnsan, tıpkı bir heykel gibi yaratılmıştır. Fakat ona kan ve ruhu veren isyankâr tanrılardır (Lambert & Millard, 1969, s. 9). İnsanlar, tanrılarının yükünü hafifletmek ve evrenin düzenini sürdürmek amacıyla yaratılmışlardır. Görevlerini yerine getiren insanlar, üremiş, üredikçe çoğalmıştır. Bir süre sonra çıkardıkları gürültü tanrıları rahatsız etmiştir. Enlil bu gürültüden rahatsız olarak insanoğlunu yok etmeye karar vermiştir. Enlil tufan gönderme kararı almıştır. 40 gün 40 gece boyunca devam eden yağışlar ve yükselen yer altı suları tufana neden olmuştur. İnsanlık tufandan da tanrı Enki'nin yardımıyla kurtulmuştur. Enki'nin önerisiyle Atrahasis bir gemi yapıp içerisine hayvan çiftlerinden yerleştirmiştir. Atrahasis aracılığıyla insanoğlunun soyu devam etmiştir. Tufandan sonra, tanrılar insanlara bağımlı olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle insanoğlunun devamlı olmasına karar vermiştir. Tüm insanlar için farklı zaman ve şekillerde evlilik, doğum ve ölüm dahil olmak üzere nüfusu kontrol etmenin yeni yöntemlerini bularak çoğalmalarını ve gürültüye neden olmalarını engellemişlerdir (Leick, 1994, s. 253).

İnsanın yaratılışı, tanrılar arasındaki güç dengesi ve doğanın kontrolü gibi temel temaları ele alan bu metin, Mezopotamyalıların dünya görüşünü yansıtır. Mezopotamyalılar, insanoğlunun dünyaya gelişinin tanrılarının müdahalesi olarak düşünüyorlardı (Lambert & Millard, 1969, s. 21). İnsanların tanrılarının yükünü hafifletmek için yaratıldığını ifade eden bu mit, aynı zamanda evrendeki düzenin tanrılar tarafından kurulduğunu ve insanlara dayatıldığını gösterir.

İnsanların angarya işler yapması için yaratıldığına dair başka bir metin bulunmaktadır. Sumerce ve Akadca fragmanların bulunduğu metin iki farklı versiyona sahiptir. Bir satır Sumerce bir satır ise Akadca olarak düzenlenmiştir (Bottero & Kramer, 2017, s. 573). Sumerce satırlar, Akadca satırlardan çevrilmiştir. Metnin tercümesi şu şekildedir: *"Gök ayrıldığında Yer'den, Ana tanrıçalar ortaya çıktıklarında, Yer kurulduğunda ve yerine koyulduğunda tanrılar evrenin programını yaptıklarında, sulama sistemini hazırlamak için Dicle ile Fırat'ın akışını sağladıklarında An, Enlil, Ninmah, büyük tanrılar ve de öteki büyük tanrılar: "Anunnakiler yüksek kerevetlerine yerleştiler. Tartıştılar. Evrenin programını çoktan belirlemişlerdi ve yaratmaya karar verirler, Dicle ve Fırat'ın suları ile oluşan sulama sistemini hazırlamak için: "Ya şimdi ne yapacağız? Ne imal edeceğiz şimdi? Ne yaratacağız?" Ve orada bulunan büyük tanrılar, kaderleri dağıtan Anunnakiler tek bir ağızdan cevap verdiler Enlil'e: "Duranki'nin imalathanesinde iki tane (?) tanrısal Alla kurban edeceğiz. Onların kanından da insanları dünyaya getireceğiz!" Bu yaratımın amacı tanrılar için yapılacak angarya onların angaryası olacak. Tarlaların sınırlarını belirleyecekler, bir kerede ve temelli tarla çapaları ve küfeleri alacaklar ellerine, yüksek kerevetin saygıdeğer yeri büyük tanrılar ailesi yararına! Ekili toprağa ekili toprak ekleyecekler, tarlaların sınırlarını belirleyecekler. Bir kerede ve temelli ve sulama sistemini kuracaklar. Böylece her tür bitkiyi büyütecekler.... []... Kutsal ağızlarıyla işte buna karar verdiler. Enul ve Ninul Aruru/Belit-ili, saygıdeğer hükümdar... Bu büyük programı onayladı! Usta peşinden kaba saba adamın peşinden kaba saba adam kendi başlarına pıtrak gibi bitecek yerden ve gökteki ebedi yıldızlar gibi bu da asla değişmeyecek! Tanrıların şenlikleri gece ve gündüz layıkıyla kutlanacak An, Enlil, Enki ve Ninmah'ın büyük tanrılarının yaptıkları geniş programa uygun olarak!" İnsanların yaratıldıkları yere Nisaba yerleşti (onların) hükümdarı olarak..."* (Bottero & Kramer, 2017, ss. 574-576).

2.2. Eridu'nun Yaratılışı

Mezopotamya'daki Sumer kökenli mitoslarından biridir. Kenti merkez alan mitos, Eridu'nun ne şekilde yaratıldığını konu almaktadır (Jacobsen, 1981, ss. 513-514). Mitos, tanrı Enki'nin Eridu'yu nasıl kurduğuna, şehri nasıl kutsal bir merkez haline getirdiğine odaklanmaktadır. Eridu bu mitos perspektifinde yeryüzündeki ilk yerleşimdir (Halla, 1996, s. 14). Mitos, her ne kadar kuruluşu ve yaratılışı konu olsa da Eridu kentinin yükselişine de değinilmektedir (Lambert, 2013, s. 366).

Mitos direkt insanlığın yaratılışı ile başlamaktadır: *"Nintur dikkat kesildi: "Bırakın, (hepsi) unutulmuş insanlığımı düşünüyüm ve benim Nintur'un yaratıklarını göz önünde bulundurarak, onları geri getirmeme, insanları izledikleri yoldan geri döndürmeme izin verdiler. İnsanlar gelip şehirler ve ibadethaneler inşa etsinler ki onların gölgesinde serinleyebileyim. Kült şehirlerin tuğlalarını temiz noktalara döşesinler ve temiz noktalarda kehanet yerleri bulsunlar! Arınma için talimatlar verdi ve çeyreklik için çığlıklar attı, (ilahi) gazabı serinleten şeyler, ilahi hizmeti ve yüce makamları mükemmelleştirdi, (çevredeki) bölgelere şöyle dedi: "Orada barışı tesis edeyim!" An, Enlil, Enki ve Ninhursaga kara kafalıları (insanları) yarattığında, topraktan (çıkan) küçük hayvanları topraktan bolca getirmişler ve yakışır şekilde var olmalarına izin vermişlerdi. , ceylanlar, (vahşi) eşekler ve çöldeki dört ayaklı hayvanlar..."* (Jacobsen, 1981, ss. 515-516)

Metnin devamında, Nintur insanlığa liderlik sağlamayı, işi organize etmesi ve gerekli törenleri gerçekleştirmesi için onlara bir kral yaratmayı planlamıştır: “... ve ona tavsiyede bulunmama izin verin. Bırakalım da onların emeğini denetleyeyim ve ulusa sığırar gibi hatasız takip etmeyi öğretsin! Kraliyet asası gökten inerken, yüce taç ve kraliyet tahtı zaten gökten inmişken, o (kral) düzenli olarak yüce ilahi hizmetleri ve makamları mükemmel bir şekilde yerine getirdi, bu şehirlerin tuğlalarını temiz noktalara koydu... İsimleriyle anıldılar ve yarım kile sepetler tahsis edildi. Bu şehirlerin ilkini Eridu’yu lider Nudimmud’a verdi, ikincisini Badtibira’yı Prens’e verdi ve Kutsal Olan’ı Larak’ı Pabilsag’a verdi, dördüncüsünü Sippar’ı yiğit Utu’ya verdi, beşincisini Shuruppak’ı Sud’a verdi. İsimleriyle anılan ve yarım kilelik sepetler tahsis edilen bu şehirler, morumsu kil ile tıkanmış kanalları taradı ve su taşıdılar. Daha küçük kanalları temizlemeleri bol miktarda büyüme sağladı...” (Jacobsen, 1981, s. 518).

Burada, insanın yaratılışı, tanrıların iş yükünü hafifletme amacına hizmet eder. İnsanların inşa faaliyetlerinde bulunması, çevreyi düzenlemesi, yaşamın devamlılığı açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda, insanın yaratılışı, kozmik bir zorunluluk olarak sunulur (Hallo, 2010, s. 547). İnsan, bu şehirde tanrılara hizmet ederek varoluş amacını yerine getirir.

2.3. Enki ve Ninmah

Enki ve Ninmah mitos, insanlığın yaratılışını anlatan bir Mezopotamya mitosudur (Kağnıcı, 2018, s. 431). Sumer kökenli mitos tamamen insanın yaratılışına odaklanmaktadır (Lambert, 2013, s. 330). Mitos, tanrı Enki ve Ninmah arasındaki rekabetin yaratıcı bir mücadeleyi konu almaktadır. Bu rekabet sonucunda insan ve dünyadaki birçok canlı varlık yaratılmıştır (Bottero & Kramer, 2017, s. 211). Bu mitos, sakat insanların da nasıl yaratıldığını anlatmaktadır. Metin hem insan hem de kusurlu insanları yaratımını konu alması açısından iki kısma ayrılmaktadır (Lambert, 2013, s. 330).

Mitosa göre evrenin yaratılmasının ardından, tanrılar ağır işlerle meşgul oldukları için isyan etmiş ve ardından insanlar yaratılmıştır: “O günlerde yukarısı aşağısı ayrılmıştı, o gecelerde yukarısı ile aşağısı, o yıl (Tanrıların) kaderleri tayin edildiğinde Anunnaki’ler dünyaya getirildiklerinde, tanrıçalar evlendirildiklerinde, her biri kendi payına düşeni aldığı anda: Bazısı yukarıda, bazısı aşağıda döllandiklerinde ve anne olduklarında, tanrıların yiyecek bulmaları gerektiğinde, hepsi çalışmaya koyuldu: İkinci sırada olanlar angaryayla uğraştılar, kanal kazdılar, toprak yığdılar, dane öğüttüler: Ama hallerinden şikâyetçiydiler... Annesi Nammu’nun sözleri üzerine Enki yatağından çıktı.....zeki, bilge, iyi düşünen,...,becerikli, biçimlendiren her şeyi, bir ana kalıp imal etti. Yanı başına koyup özenle inceledi ve doğası imal etmek olan Enki, tasarımı bir anda kesinleştiren annesi Nammu’ya şöyle dedi: “Anne, düşündüğün yaratık işte hazır tanrıların yerine çalışmaya”. Sen Apsu kıyılarından bir parça kil alıp yoğurduğunda bu ana kalıbın kiline biçim verilecek ve sen kendin biçimlendirmek istediğinde doğasını, Ninmah eşlik edecek sana.....böylece onun kaderine hükmedeceksin ey annem ve Ninmah tanrılar için çalışmakla yükümlü kılacak onu!” (Çayır, 2020, s. 100).

İnsanların yaratılması, diğer mitoslarda olduğu gibi angarya işler içindir. Metnin spesifik yönü insanların yaratılmasının ardından tanrıların bunu kutlamak için verdiği ziyafetle başlamaktadır (Lambert, 2013, ss. 330-340). Bu ziyafette Enki ve Ninmah birbirlerine meydan okumaktadır: “Enki ve Ninmah bolca bira içip de yürekleri neşe dolduğunda Ninmah şöyle dedi Enki’ye: “İnsanların doğası, iyi de kötü de olabileceği için ben de onlara keyfime göre iyi ya da kötü bir kader biçerim!” Enki şöyle cevap verdi: Öyleyse ben de senin seçtiğin bu iyi ya da kötü kaderi düzelteceğim!” Ninmah Apsu kıyısından kil aldı. Ve biçimlendirdiği ilk insan eklemleri sertleşmiş ellerinde hiçbir şey tutamıyordu. Ama eklemleri sertleşmiş ellerinde hiçbir şey tutamayan bu insana Enki kralın hizmetine girme kaderi biçti! Yaptığı ikincisi kördü, göremiyordu. Ama Enki bu kör insana şarkı söyleme kaderi biçti. Uşumgal’ın büyük ustası yaptı onu. (Ninmah’ın) yaptığı üçüncü insan [...] dı Bacakları tutmuyordu. Ama Enki bacakları tutmayan bu insana doğaüstü üstü bir parıltı verdi. Gümüşten yapılma bir [...] gibi! (Ninmah’ın) yaptığı dördüncü insan spermini tutamıyordu. Ama Enki spermini tutamayan bu insana bir banyo yaptırdı, uygun bir şeytan çıkarma ayiniyle iyileştirdi onu [...] (Ninmah’ın) yaptığı beşinci insan kadındı. Gebe kalamıyordu. Ama Enki gebe kalamayan bu kadın için “Haremde” kalmayı kaderi biçti! (Ninmah’ın) yaptığı altıncı insanın ne kamışı ne de vulvası vardı. Ama Enki ne kamışı ne vulvası olan bu varlığa Enlil-kigal (?) adını verdi ve Enlil kimi kral seçerse onun hizmetinde olmasını kader biçti! Enki “toprak (?) fırınına (?)” yaktı.” (Bottero & Kramer, 2017, ss. 213-215).

Ninmah kil yardımıyla çeşitli formlarda kusurlu insanlar yaratırken Enki o insanların kusurlarını örtecek şekilde yetenek ve güç tahsis etmekteydi. İki tanrı arasındaki rekabet metinde şu şekilde devam etmektedir “Bunun üzerine Büyük Efendi Enki şöyle dedi Ninmah’a: “Yarattığın her şeye bir kader bahsettim ve rızık verdim! Senin için bir şey imal etme sırası bende şimdi: Sen de hemen bir kader bahset ona!” Bunun üzerine Enki başa (?) benzer bir şey yaptı, sonra ortasına ağıza benzer bir şey koydu. Ninmah’a dedi ki: “Bir kadının göğsüne

boşaltılan sperm gebe bıraktı onu!” Ninmah doğuma nezaret etti: Kadın başı [...] olan bir şey getirdi dünyaya. Daha sonra bir umul halini aldı bu: hareketsiz bir baş hareketsiz bir [...] derin nefes alamıyor, göğüs kafesi cılız, göğsü hareketsiz, kalbi hareketsiz, karnı hareketsiz, elleri kafasını tutmaktan aciz, ağzına yiyecek götürmekten aciz bel kemiği eğri, omuzları çökük, ayakları birbirine dolanıyor. Yürümekten aciz! Enki Ninmah’a şöyle dedi: “Yaptığın her şeye bir kader bahşettim ve rızık verdim. Şimdi sıra sende, imal ettiğime bir kader bahşet ve rızıkını ver!” Ninmah, umul’a dönmüştü, onu süzdü: yaklaştı ve seslendi ama cevap alamadı. Ona ekmek sundu, Ama umul ekmeği tutup alamadı: [...] yapamıyordu. Ayaktaydı, ne oturabiliyor ne yatabiliyordu Kendine ne başını sokabileceği bir yer ne de yiyebileceği bir şey yapabiliyordu! Bunun üzerine Ninmah, Enki’ye cevap verdi: “Bu imal ettiğin ne canlı ne de ölü: gerçekten hiçbir şey yapamıyor!” Ama Enki itiraz etti Ninmah’a: “Eklemleri sertleşmiş ellerinde hiçbir şey tutamayan insana bir kader bahşettim ve rızık verdim! Kör insana bir kader biçtim ve rızık verdim! Bacakları tutmayan insana bir kader biçtim ve rızık verdim! Spermini tutamayan insana bir kader biçtim. Rızık verdim! Gebe kalamayan kadına bir kader biçtim ve rızık verdim! Ne kamışı ne vulvası olan varlığa kader biçtim. Rızık verdim! Şimdi de sen kız kardeşim imal ettiğime, bir kader tayin et ve rızık ver!...” (Bottero & Kramer, 2017, ss. 211-217; Lambert, 2013, ss. 330-345).

Ninmah’ın kil ile çeşitli kusurlarda insanla yaratmıştır. Fakat bu insanlar Enki’nin aracılığıyla güzel bir kader yakalamıştır. Nitekim bir kusura karşı elde ettiği üstün bir beceri sunulmaktadır. Metinde Enki’nin kendisine benzer özelliklere sahip kadın tanrıçaya karşı otoritesini ileri sürdüğü de görülmektedir (Leick, 1994, ss. 25-26). Çünkü Enki kendisinin yaratılışta ne kadar bilge ve zeki olduğunu öne sürerken Ninmah’ın yeteneklerinin sınırlı olduğunu farz etmektedir. Nitekim eğer Enki bir yaratık yaratıp ona işlev vermezse, yaratıcı olarak Ninmah’ın yetersizliğini kanıtlayacaktır. Ancak mitos Enki’nin de sınırlı yeteneklere sahip olduğunu göstermektedir. Ninmah, Enki’yi yaratıcı yeteneklerini aşırı zorladığı için kınar, ancak Enki, bunun bir oyun olduğunu ve birbirlerinin sınırlarını denediklerini kabul etmiştir. Mitos, toplumuna insanın kusurluluğunu ve sınırlılıklarını kabullenmesi gerektiği mesajını vermektedir. İnsanların tanrılar tarafından yaratılmış olmaları, onların yaşamlarını ve rollerini kabul etmelerini, kusurlarıyla yaşamayı öğrenmelerini vurgulanmaktadır.

2.4. Enuma Eliş

Mezopotamya mitolojisindeki yaratılış mitoslarından biridir. Mitos, bir yaratıcı etrafında gelişen dünya ve dünyadaki canlıların oluşumunu, dağılımını ve düzenini anlatmaktadır. Mitos yaratıcı tanrıyı ve aynı zamanda siyasi, ekonomik, sosyal ve dini açıdan da tanrının ve temsil ettiği toplumun üstünlüğünü vurgulamaktadır (Lambert, 2013, ss. 469-493). Nitekim evrenin yaratılışı anlatırken, baş tanrının panteondaki yükselişi de vurgulanmaktadır (Karaköz, 2024a, ss. 656-657).

Mitos, yaklaşık yedi bölümden oluşmaktadır (Heidel, 2000, ss. 66-76). Her bir bölüm, kendi içerisinde kurgulanmış bir yaratım sürecini konu almaktadır. Birinci tablette evrenin yaratılışı anlatılır (Adalı & Görgü, 2016, ss. 5-6). Kozmos şekillenir ardından tanrılar meydana gelir. İkinci tablette hâkimiyet mücadelesi anlatılmaktadır (Heidel, 2000, ss. 9-20). Üçüncü ve dördüncü tablette Marduk’un artan gücü vurgulanır (Adalı & Görgü, 2016, ss. 5-63; Bottero & Kramer, 2017, ss. 722-724; Heidel, 2000, ss. 9-90).

Beşinci tablette Fırat ve Dicle’nin yaratılması konu alınmıştır. Altıncı tablette ise insanlar yaratılmıştır. Kâinatın devamlılığı için bazı tanrıların çalışması gerekmektedir. Fakat tanrılar çalışmaktan yorulmuş ve Marduk’tan bu durumu çözmelerini istemiştir: “Ama başka biri yapsın [] çalışmamızı, yine aynı yerde emeğinden faydalandırsın bizi!” Marduk sevinçle şu cevabı verdi. [] o tanrılara [] Tiamat ölünce [] kurtardıklarına. Açtı ağzını ve hükümrandı onun sözü. [] Onlara şöyle [dedi]: “[Teslim edilecek günlük tayınlarınız!” O zaman, önünde secdeye varan tanrılar konuştular. Efendileri Lugal.diminer.ankia’ya şöyle dediler: “Efendimiz eskiden sadece sevgili oğlumuzdu, bizim artık kralımız oldu! Bilge ve [] Onun Kut[sal] Ef[sunu] [bize] yeniden yaşam verdi. O’dur sahibi gürz ve asanın, doğaüstü parıltısının! Bütün tekniklerin yöntemlerinde uzman olan Ea, hazırlasın planları... Biz de gerçekleştireceğiz onları!” Marduk duyunca dediklerini tanrıların, yüreği hemen onu harikalar yaratmaya itti! Ağzını açtı ve söyledi Ea’ya açtı ona yüreğinde olgunlaştırdığı amacını: “Kanı yoğuracağım, bir iskelet oluşturacağım ve böylece bir Lulu yaratacağım. Adı “İnsan” olacak! Bu Lulu, bu insan onu yaratacağım ki tanrıların angaryaları yüklensin onun sırtına, onlar rahat etsin diye. Yeniden güzelleştirmek istiyorum varoluşlarını öyle ki iki öbeğe ayrılırsalar bile aynı biçimde hürmet görsünler!” Ona cevap olsun diye Ea şu kelimeleri söyledi, aktardı tasarısını tanrıların rahata ermesi için: “Teslim etsinler bana kardeşlerinden birini. O ölecek ki insanlar oluşturulabilsin! Büyük Tanrılar toplansın teslim edilsin, suçlu ötekiler sağlam kalacak!” Marduk böylece Büyük Tanrıları topladı iyi niyetle emirlerini bildirdi, talimatını verdi. Ağzını açtığında bütün tanrılar saygıyla dinlediler...” (Adalı & Görgü, 2016, ss. 5-63; Bottero & Kramer, 2017, ss. 732-735; Heidel, 2000, ss. 9-90).

İnsanın yaratılması, evrendeki son yaratım faaliyetidir (Karaköz, 2024a, s. 657). Enuma Eliş'te, insanın yaratılışını, insanın varoluşunu ve görevlerini tanrısal bir plana bağlamaktadır. Bu bağlam diğer Mezopotamya kökenli mitoslarda olduğu gibi insan anlayışının sonucudur. İnsan, çalışmak için yaratılmıştır. Bu vurgu Enuma Eliş'in aynı zamanda bir düzenin inşasını anlatan sosyo-politik bir anlatı olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu açıdan, insan evrendeki düzenin tamamlayıcısı, devam ettiricisi ve sorumlusudur. İnsan kozmik düzenin hizmetkârıdır. Bu hizmet tanrılara karşı yerine getirilmesi gereken yegâne bir görevdir.

2.5. Kar I, 4 (VAT 9307)

Mezopotamya kökenli yaratılış mitoslarını konu alan benzer bir anlatı KAR I, 4'tür. Sumerce ve Akadca yazılı çift dilli bir metindir. Üç sütunlu bir metindir. İlk sütunda sözlüksel bir liste yer alır. İkinci sütunda yaratılış mitosu yer almaktayken üçüncü sütunda Akadca bir çeviri bulunmaktadır. KAR I, 4 Assur Kentinde bulunmuş Orta Asur dönemine tarihlenen bir metindir. Metnin üç duplikatı bulunmaktadır. Duplikatlar, Ninova'daki Asurbanipal Kütüphanesinden gelmektedir.

Metne göre, insanın yaratılışı tanrıların toplumsal ve kozmik düzeni kurma çabalarının bir parçasıdır: *"Gök ve yer birlikte kurulmuş ve tamamlanmıştı, ana tanrıça filizlendi. Toprak konulduğunda, dünya inşa edildi. Cennetin ve dünyanın planlarını kurduklarında, su yolları sulama kanalları düzenli hale getirildi. Dicle ve Fırat kıyıları kurulmuştu, büyük tanrılar Anu, Enlil, Şamaş, Ea, büyük tanrılar Anunnaki, yüce kürsülerinde yerlerini aldılar, yükseldiler. Kendi aralarında görüştüler. Yerin ve göğün planları kurulduğunda, su yolları ve sulama kanalları yapılmış, Dicle ve Fırat nehirlerinin kıyıları kurulmuştu: 'Ne yapmalıyız? Ne yapmalıyız? Ah Anunnaki, yüce tanrılar! Ne yapmalıyız?' Ne yapmalıyız? Orada bulunan büyük tanrılar, kaderlerin belirleyicileri Anunnaki tanrıları, Enlil'e şöyle cevap verdi: 'Uzumua'da göğü ve yerin bağında, Alla tanrılarını keselim! Onların kanıyla da insanı yaratalım! Tanrıların emeği onun emeği olacaktır. Ebediyyen... sınır hendeği...sürdürmek... kazma ve sepeti... ellerine takmak için... ellerine koymak... yüce meskeni yüce kılmak... tarladan tarlaya...sonsuz kadar... sınır hendeğini korumak için...sulama işlerini düzenlemek... sınır hendeğini korumak için... Kanalların dört [meskeni], bitkiler.... serpmek.... yağmur..."(CDLI, 2005).*

Metnin arka yüzünde ise, *"Korunması gereken sınır hendeği, yığın halinde hasat edilmiş tahıl yığınları... Anunnaki'nin tarlası bol olsun... ülkedeki güvence altına alınacak bolluk... bolluk...tanrıların bayramları güzelleştirilecek, soğuk su serbest bırakılacak, tanrıların tapınağını uygun hale getirmek için gelecek harika günler... Ulligarra ve Nigarra onların isimlerini arayacaksınız... sığır, koyun, vahşi hayvalar, balıklar ve kuşlar, toprakta bereketi temsil etmek, Enul ve Ereşul, kutsal övgüyle; 'Aruru, hanımefendiliğe yaklaşıyorsun, bakın: kendi çizdiğiniz harika planlar: bilge üstüne bilge, bilge olmadan bilgeye! tıpkı kendi taneleri gibi topraktan yükselen, cennetin yıldızı An gibi edebi, değiştirilmez. Gündüz ve gece tanrıların şenliklerini layığıyla kutlayın. Anu, Enlil, Ea ve Ninmah büyük tanrılar, insanoğlunun yaratıldığı yer, Nisaba orda efendilik yapsın! ... Bilgelerin sırları, sırrı saklayacağım; tamamlanmış; eski kopya. Kidin-Sîn'in ellerinden, genç katip, kraliyet katibi Sutean'ın oğlu..."(CDLI, 2005).*

İnsanın yaratım ve anlama kapasitesi ilahidir. Tabletlerdeki yaratılış anlatıları genellikle toplumsal yapının ve düzenin bir yansımasıdır. İnsanın yaratılışı, sosyal ve hukuki düzenin temellendirilmesiyle ilişkilidir. Mezopotamya'da, tapınakların insan üzerindeki etkisi ve onların yaratıcılıktaki tutumları dönemin sosyo-politik düzenin de yansımasıdır. Yaratılış mitleri, toplumsal düzenin meşrulaştırılması ve hukuki normlar oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Bu mitosta ele alınan yaratılış öyküsü ise yalnızca tanrısal bir eylem değil, aynı zamanda insanın kozmik düzendeki yerini ve anlamını sorgulayan felsefi bir metindir.

3. Eski Mısır Kaynaklarında Yaratılış Mitleri

Eski Mısır mitolojisi, karmaşık bir karaktere sahip bir yapıdadır. Bölgeye yerleşen ilk yerleşimcilerden daha sonra gelen toplumlara kadar bir oluşum meydana getirmişlerdir. Bu açıdan mitler başta olmak üzere inanç ve uygulamalarda ritüeller ve ritüelleşmiş sözlü anlatımların ön plana çıktığı görülmektedir. Mısırlılar başta tanrılar olmak üzere, insanlar, davranışlar ve tüm gördüklerini açıklarken tanrıları baz almışlardır. Dolayısıyla Mısır mitosları, sözlü geleneksel ürünler olmakla beraber doğal güçlerin etkilerine aracılık etme ve bunları insanlığın avantajına dönüştürme girişimleridir (Allen, 2010, s. 46). Genel anlamıyla sözlü edebiyat ürünlerinin yazıya geçirilmesidir.

Eski Mısır kaynaklarında yaratılış anlatısı çeşitlilik arz etmektedir. Çünkü Mısır'da Ortodoks bir inanç yoktu. Her merkez kendine özgü bir teolojik ve inanç sistemine sahipti. Mısır tarihinin çeşitli safhalarında farklı tanrılara ilişkin anlayışların birleştirildiği görülse de genel olarak inanç ve uygulamalarda bölgesel farklılıkların

olduğu söylenilebilir. Örneğin Heliopolis, Atum ve Ra kültünün merkezi olarak önem kazanırken, Memphis, Ptah'ın yaratıcı gücünün odak noktasıdır. Bu mitoslar, şehirlerin siyasi ve dini önemini pekiştirir.

Mısır mitolojisinde insanın yaratılışı vurgulanan bir konu değildir (Ercüment Yıldırım, 2021, s. 243). Bu durum Eski Mısır'da insanlar ve tanrılar arasındaki çizginin, hiyerarşinin net olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Eski Mısır mitolojisinde insanın yaratılışı özel bir yere sahip değildir.

İnsanın yaratılışıyla ilgili bilgiler genellikle Heliopolis yaratılış mitosunda yer alır. Özellikle Heliopolis mitosunda, tanrı Atum'un kendisini yaratarak diğer tanrıları, ardından da insanları yaratması anlatılır (Dijk, 1995, ss. 1699-1700). Doğrudan bilgi veren tek yaratılış mitosudur. Diğer mitoslarda dolaylı yoldan bilgi sağlanmaktadır. Örneğin diğer bir kozmogoni olan Hermopolis mitosunda ise, yaratılışın başlangıcından kozmik düzenin kurulması ve güneşin yaratılması üzerinde durur. İnsanın yaratılışına ve yaşamına zemin hazırlayan eylemler anlatılsa da doğrudan insanın yaratılışına değinmez.

İnsanın yaratılışına dair dolaylı yoldan bilgi veren diğer bir mitos Memfis mitosudur. Memfis mitosunda, Ptah her şeyi zihninde tasarlamış ardından tasarladıklarına maddi bir gerçeklik vermiştir. Ptah, kalbi ve zihniyle yani düşünce ve sözüyle evreni ve evrendeki tüm varlıkları yaratmıştır (Dijk, 1995, ss. 1701-1702). Kalp, düşüncenin merkezi olarak görülür, dil ise bu düşünceleri gerçekleştirmenin aracıdır. Ptah yaratıcı bir tanrı olarak eyleme geçmeden kâinatı yaratmıştır. Bu, yaratılışın fiziksel bir süreçten ziyade, metafizik ve felsefi bir süreç olarak görülmesini sağlar. Bu açıdan dolaylı olarak insan, Ptah'ın düşünce ve sözünden doğan tanrısal zihnin ürünü bir varlıktır.

Eski Mısır'daki yaratılış mitosları hem teolojik hem de sosyo-politik bir zemin sunmaktadır. Bu mitoslar, tanrıların evreni ve insanları nasıl yarattığını, dünyanın nasıl düzenlendiğini ve tanrısal düzenin nasıl korunduğunu açıklamak için kullanılırken, aynı zamanda Eski Mısır'ın siyasi yapısını, krallığın meşruiyetini ve toplumsal hiyerarşiyi de temellendirir. Krallığın ilahi kökeni, toplumsal düzenin tanrısal düzenle uyumlu olduğu inancı ve belirli kült merkezlerinin önemi gibi unsurlar, bu mitosların hem dini hem de siyasi boyutlara sahip olduğunu göstermektedir.

3.1. Heliopolis Mitosu

Heliopolis mitosu daha sonraki tüm yaratılış mitoslarının temeli oluşturan bir kozmogonidir (Dijk, 1995, s. 1699). Heliopolis mitosunda insanın yaratılışı, evrensel bir yalnızlık anından doğan ilahi bir eylem olarak tasvir edilmektedir. Kaosun derinliğindeki ilk varlık Atum, burada tek başınadır. Atum, kendi içinde taşıdığı potansiyel ile evreni şekillendirmiştir.

Mitosa göre, başlangıçta Nun vardı. Ra-Atum bu suların ilk tepenin üstünde yükseldi. Atum başlangıçta kaostan (Nun) çıkarak kendini yaratmış ardından ise diğer tanrıları yaratarak evreni meydana getirmiştir (Nuzzolo & Krejčí, 2017, s. 371). Kendi kendini yaratan Atum, tükürüğü ile de diğer tanrılar Şu ve Tefnut'u yaratmıştır. Ardından Geb ve Nut'u yaratarak evrene maddi görünümünü vermiştir (Erman, 1907, s. 27). Bu mitos, evrenin düzenini tanrıların bir silsilesi üzerinden açıklar ve tanrıların evrensel düzeni (maat) sağlama görevini vurgulamaktadır (Hart, 2010, s. 17). Kendinden de insanları yarattı. İnsanları kendinden yaratma kısmı, tanrının ağlamasıyla gerçekleşmiştir: *"Ben, kaosun sularından yükselen kadim tepecikte tek başına olan Atum'um. Ben gördüğüm zaman ne gökyüzü ne yeryüzü ne de yeryüzünün yaratıkları vardı. Ben, sudan yükseldim ve üzerinde duracağım bir yer yaptım. Sonra her biçimi, ağzımdan çıkanlarla yaptım. Önce, Şu ve Tefnut'u kusarak çıkardım. Onlarla benimle birlikte tanrı oldular. Ağladım ve benim gözyaşlarımdan insanlar yaratıldı..."* (Peker, 2009, s. 23).

Atum'un kaosun sularından doğarak ilkel bir tepenin üzerinde yer alması, kraliyet piramidinin adanma ritüeline benzemektedir (Pritchard, 1969, s. 3). Atum, kendi özünden çıkarak ilk tanrılar olan Şu ve Tefnut'u yaratır, böylece yaşamın ve düzenin temel unsurları ortaya çıkar. Ancak yaratılışın bu ilk aşaması yalnızca tanrıları kapsar. İnsan, tanrının içsel duygularından, yaratma arzusundan ya da yalnızlığının bir tezahürü olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda insan, ilahi bir eksiklik ve arayışın sonucudur. Heliopolis mitosuna göre, insan tanrının içsel bir parçasıdır. Evrendeki bütünlükten biridir.

3.2. Khnum

Eski Mısır'da insanın yaratılmasına ilişkin bir başka anlatı tanrı Khnum ile ilişkilidir. Khnum, Yukarı Mısır'da tapınılan yerel bir tanrıdır. Saldırganlık ve erkeklikle ilişkilendirilen tanrı saldırganlığını temsilen koç ile temsil edilmekteydi (Pinch, 2002, s. 63). Genellikle uzun boynuzlu koç başlı bir adam olarak tasvir edilmektedir. Nil taşkınını kontrol ettiği düşünülen tanrı, yıllık taşkınların tehlikeli ama hayat veren gücünü somutlaştırılmasıdır.

Khnum yaratıcı tanrılardan, bir çömlekçi tanrısıdır. Khnum'un çömlekçi tanrısı olarak kullandığı düşünülen şeyin su baskını sonucu yayılan verimli çamurdur (Pinch, 2002, s. 154). Khnum'un yaratıcı fonksiyonu da onun zanaatkâr bir tanrı olmasından kaynaklanmaktadır. İnanca göre evrendeki birçok canlıyı şekillendiren Khnum'dur. Her şeyi şekillendiren tanrıdır: *"Sen çarkın efendisisin, çarkta yaratmayı seversin, toprağı düzenleyen, tohumları toprağı temas ettiren hayırsever tanrısın. . . Sen her şeye gücü yetersin ve çarkın üzerindeki insanları sen yarattın. Tanrıları sen yarattın; küçük ve büyükbaş hayvanları yarattın; Khnum her gün çarkındaki her şeyi şekillendirdin..."* (Simkins, 2014, ss. 7-8).

Canlıların bedenlerini yapmak, uzuvlarını vermek Khnum'un görevlerinden biridir: *"Çark üzerinde insanlığı biçimlendirdi; Nil'in topraklarını ve küresini insanlaştırmak için tanrılar yarattı..."* (Simkins, 2014, ss. 7-8). Khnum'un canlıları şekillendirmesinin yanında onlara ruh verdiğine de inanılmaktadır: *"bedenleri oluşturan tanrı, burun deliklerini donatan tanrıdır..."* Ayrıca Khnum'un çarkı aynı zamanda her sabah evreni yeniden yaratmak için döndüğüne inanılmaktaydı (Pinch, 2002, s. 68).

Mitosa göre Khnum, dünyayı ve insanları Nil'in kilinden yaratmıştır: *"Tanrıları ve insanları o yarattı, kilden itleri ve sürüleri o yarattı. Balıkları da kuşları da yarattı, boğaları yarattı, inekleri doğurdu. Azalan kanı kemiklere bağladı, atölyesinde kendi eseri olarak oluştu. Her şeyin içinde hayat nefesi var, kan kemiklere meni ile bağlandı. Kemikleri baştan örmek için. Rahim hazır olduğunda, açılın diye kadınları doğurtur....nasıl isterse; O, iradesiyle acıları dindirir, boğazları rahatlatır, herkese nefes aldırır, ana rahmindeki yavrulara hayat vermek için..."* (Simkins, 2014, ss. 7-8). Nil nehrinin bereketli çamurundan insanları ve tanrıları çömlekçi çarkında yaratması hem fiziksel hem de ruhsal bir yaratım sürecini simgeler. İnsanın, tanrının ilahi elinden çıkan bir form olarak varlık bulduğunu anlatır. Khnum insanı Nil'in kilinden çömlekçi çarkında şekillendirmiş ardından üfleterek hayat vermiştir (Peker, 2009, s. 26).

Khnum'un bu yaratıcı eylemi, insanın varoluşuna dair ilahi bir planın varlığını işaret etmektedir. İnsanlar, Khnum'un çömlekçi çarkından çıkan ve tanrının elinde şekillenen birer eserdir. Bu mitos, insanın tanrılar ile olan ilişkisini ve evrendeki yerini anlamada temel bir referans sunmaktadır. Khnum'un çömlekçi çarkı, yaratılışın yalnızca bir fiziksel eylem değil, aynı zamanda bir ilahi müdahale ve tasarım süreci olduğunu simgelemektedir.

3.3. Geçitler Kitabı

Yaratılışa dair bir bilgi Geçitler Kitabından gelmektedir. Geçitler Kitabı, kral mezarlarındaki dramatik tasvirlerdir. Eski Mısır'ın öbür dünya inançları ve yeraltı dünyasındaki geçitlerle ilgili bilgi veren bir metindir (Hart, 2010, s. 90). Geçitler Kitabı, özellikle öteki dünyada ruhların geçmesi gereken çeşitli aşamaları ve testleri anlatan bir metin olarak bilinir. Yazıtlarda, ordusunu arkasına alan tanrı Horus'un yaratılan insanlar ile olan tasviri gözükmektedir. Tanrının yanında on altı erkek figürü yer almaktadır. İnanca göre, insanoğlu dört geleneksel ırka ayrılmıştır. Bunlar en başta seçkin ırk olarak kabul edilen Mısırlılardır. Mısır'daki Duat ve çöllerde yaşayan Ra'nın sürüsü olarak geçmektedir. Ardından dört Ortadoğulu yer alır. İnanca göre Ortadoğuluları dişi aslan biçimindeki tanrıça Sekhmet yaratmıştır (Hart, 2010, ss. 90-91). Ortadoğulu olarak bilinen toplumlar aslında Doğu Akdeniz toplumlarıdır. Nitekim bu toplumlarda Levant ve Suriyelilerdir. Doğu Akdeniz toplumlarının ardından dört Nübyeli yer almaktadır. Nübyeliler Asvan'daki ilk Nil çağlayanında yaşayan yerel halk ve Mısır'ın güneyindeki göçebe kabilelerdir. Son olarak ise dört Libyalı yer alır. Libya'nın Akdeniz kıyılarında ve batı çölünde yaşayan kabileleri temsil eden dört Nübyeli tanrıça Sekhmet tarafından yaratılmıştır (Hart, 2010, s. 93).

Mısır mitolojisinde, tanrılar, evrenin düzenini sağlamak ve kozmik işleyişi sürdürmek için sürekli olarak ibadet ve hizmete ihtiyaç duyarlar. İnsanlar, bu nedenle, tanrıların bu hizmetlerini yerine getirmek, tapınakları temizlemek ve tanrılara adaklar sunmak için yaratılmıştır. İnsanların tanrılara bu hizmeti sunduğu ve onlara ibadet ettiği düşünülür. Khnum'un mitosunda olduğu gibi, insan yaratılışı, tanrısal bir planın ve düzenin bir parçası olarak görülmektedir. Khnum, insanları çömlekçi çarkında şekillendirirken, bu yaratım süreci, evrendeki düzenin ve denetimin bir yansıması olarak kabul edilmektedir. İnsanlar, tanrının yaratıcı eyleminin bir tezahürü olarak var olur ve bu yaratılış, kozmik düzenin bir parçası olarak kabul edilir. Eski Mısır mitolojisinde insanın yaratılışı, hem tanrısal hizmetin bir parçası olarak hem de kozmik düzenin ve dengenin sağlanmasına yönelik bir eylem olarak görülür. İnsanlar, tanrılarla olan ilişkileri, kozmik düzen içindeki rollerine ve yaratılışın ilahi planına uygun olarak varlıklarını sürdürürler.

4. Eski Pers Mitolojisinde İnsanlığın Yaratılışı

Eski Pers mitolojisi, eski İran inanç sistemleri ve Zerdüştlük ile şekillenmiş, felsefi temeller üzerine kurulmuştur (Curtis, 2016, s. 7). Mitolojide genel olarak iyilik ve kötülük arasındaki kozmik savaş ön plana çıkmaktadır. Mitoslarda evrenin ve insanın nasıl var olduğu ve bu varoluşun anlamının neler olduğu üzerine odaklanılır.

Eski Pers Mitolojisinde, yaratılış felsefesi düalizm, özgür irade ve ahlaki düzen kavramlarıyla şekillenmektedir. İnsan, bu düzende kozmik bir rolü bulunmaktadır. Eski Pers Mitolojisinde yaratılışın en temel noktası, iyiliğin ve düzenin somutlaştırılması Ahura Mazda ve kötülük-kaosun somutlaştırılması Ehrimen arasındadır (Zaehner, 1976, s. 32).

Bu ikilik düalizmden kaynaklanmaktadır. Ahura Mazda, iyiliğin ve ışığın temsilcisi olarak dünyayı yaratır. Bu yaratımda zaman belirsiz bir unsurdur. Sonsuz bir ışık dünyası, saflık vardır. Bu saflık evrenin zihninde tasarlanmasıdır. Düşünce aşaması, evrenin maddi dünyada tezahür etmesinden önceki halidir. Ahura Mazda, evreni yaratırken Ehrimen'e karşı bir savunma yaratır. Bu kendi özünden gerçekleştirdiği kutsal varlıklardır. Dünyayı koruma görevini ise onlar üstlenir.

Yaratılış mitosuna göre, düalist bir yapı vardır. Sürekli olarak iyi ve kötü çarpışır. Ahura Mazda'nın yaratıcı gücü, evreni bir düzen içinde var etmektedir. Fakat kötülük sürekli dünyayı etkilemektedir. İnsan bu çatışma ortamında yer alır. Özgür iradesi olmasına rağmen düzenin devamlılığı için Ahura Mazda'nın yanında bulunması gerekmektedir. Düzen içerisinde insanların benimsediği ölçütler vardır. Evrensel düzen ve kötülüğe karşı koyma görevini üstlenmektedir (Yılmaz, 2017, s. 154).

Yaratılış mitolojisine göre, varoluşun toplum ömrü on iki binyıldır. Toplam dört kısımdan meydana gelmektedir. İlk kısımda, varlıkların tamamı soyut biçimdedir. Ardından ikinci kısımda soyut varlıklar fiziksel bir forma büründürülmüştür. Bu dönemde iyi-kötü çatışması yer almaz. Üçüncü dönemde ise ilk çatışmalar baş gösterir. Dördüncü dönemde ise kötülük kaybeder, dünya yeniden saf haline geri döner (Meçin, 2023, ss. 7-9).

Eski Pers mitolojisine göre, Ahura Mazda insanı ruh ve bedenden yaratmıştır (Meçin, 2023, s. 9). Ruh bedene can vermektedir. Bu hayatı oluşturur. Hayat, ölüm için yapılan bir hazırlıktır. Bu nedenle insanın bu hazırlık süreci içinde Ahura Mazda'nın yanında olması, iyiliği koruması ve düzeni sağlaması gerekmektedir (Meçin, 2023, ss. 10-11). Nitekim insanı bu mücadelenin asıl öznesi olarak görmektedir.

4.1. Gayomart

Gayomart, mitolojiye göre yaratılan ilk insandır (Zaehner, 1976, s. 41). Mitosa göre, güneş gibi parılayacak kadar ışığa sahiptir. Bu da onun biçimsel olarak insan prototipi olduğunu göstermektedir (Meçin, 2023, ss. 10-12). Gayomart, ölen hayat, kutsanmış insan, insan hayatı gibi anlamlara gelmektedir. Gayomart ilk ve ebedi insandır. Dinin ilk vahyi kendisine inmiştir. Yaratılışın altıncı aşamasında yaratılmıştır (Hartman, 1969, s. 263). Eski Mezopotamya mitoslarında da insan yaratılışın altıncı aşamasında var edilmiştir.

Gayomart, Ahura Mazda tarafından yeryüzünden oluşturulmuştur. Yaratıldıktan bir süre sonra ise dinlendirilmek için uyutulmuştur (Gündüz, 1998, ss. 138-139). Ahura Mazda, Gayomart'ın yaratıcısı değil aynı zamanda babasıdır. Gayomart, Ehrimen tarafından öldürüldüğünde ilahi bileşeni ortaya çıkmıştır. Ehrimen'in ilk saldırısından otuz yıl sonra ölmüştür. Onun bedeninden ilk insan çifti oluşmuştur. Bu insan çifti, kötülüklerden uzak durulması konusunda uyarılmasına rağmen Ehrimen tarafından kandırılarak kötülüğe bulaşmıştır. Ehrimen onlara evreni kendisinin yarattığını söyler, insan çifti ise buna kanmıştır. Bu durumdan dolayı çift lanetlenmiştir. İnsan çifti, cinsel arzu duymamalarına rağmen çiftleşirler. Bu ilişkiden ikiz çocuklar meydana gelir. O kadar güzellerdir ki anne ve baba çocukları yer. Ahura Mazda duruma müdahale ederek ikizlerin tadını yok eder. Bir sonraki ikiz çocuklar ise yaşar ve insanların atası olurlar.

İnsanların yaratılışı, Ahura Mazda'nın yaratıcı tasarımının önemli bir parçasıdır. Eski Pers mitolojisinde insanlar, Ahura Mazda tarafından özenle yaratılmış, bilinçli ve ahlaki varlıklar olarak kabul edilirdi. Yaratılışın felsefesi, insanın ahlaki sorumluluğunu ve evrensel düzenin korunmasındaki rolünü vurgular. İnsanların yaratılışı, Gayomart'ın ölümünden doğan yaşamla simgelenir ve bu süreç, yaratılışın yenilenme döngüsünün bir parçası olarak görülmektedir. Bu yaratılış anlatıları, hem kozmik düzeni açıklarken hem de insanın bu düzene nasıl katkıda bulunması gerektiğini felsefi bir çerçevede sunar.

5. Ugarit Mitolojisine Göre İnsanlığın Yaratılışı

Ugarit mitolojisi, Levant Bölgesinde MÖ II. binyıl dolaylarında yaşamış olan Ugaritlerin inanç sistemini kapsamaktadır. Ugarit Mitolojisi, yaratıcılarının zihinlerini ve yaşam ortamlarını yansıtan, Ugarit kültürünün edebi ve sanatsal bir ürünüdür (Page, 1996, s. 61). Aynı zamanda etnolojik açıdan birçok veri sağlamaktadır. Ugarit mitolojisi, doğal ile doğüstü, bireysel ile toplumsal, politik ve teolojik olanı birbirine bağlamada oldukça önemli veriler sunmaktadır (McAfee, 2019, s. 274). Ugarit mitolojisi, toplumsal kaygılara bir yanıt sunmaktadır. Metinlerde yer alan sosyal kurumlar, toplumlar gerçeklikle örtüşmektedir. Ugarit mitosları bu açıdan destek işlevi görür ve toplumdaki kurumların sürekliliğini sağlarlar.

Tanrıların doğuşu ve insanlığın yaratılışı gibi iki ana kozmik konu alan Ugarit metinleri neredeyse yok denecek kadar azdır. Fakat mitoslarda yer alan bağlamdan bir yaratılış anlatısı ortaya koymak mümkündür. Ugarit metinlerinde yaratım ve döllenme, tanrıçaların işlevi olarak yer almıştır (Rahmouni, 2023, s. 111). Ugarit mitosunda yaratılış karşıtlıkla başlamaktadır. Ugarit mitolojisi, kozmosun konfigürasyonunu, iki okyanusun iyi ve kötü, yaşam ve ölümün pozitif ve negatif güçleri olarak var olan karşıtlıktır (del Olmo Lete, 2014, s. 90). Fakat Ugarit mitoslarında, kozmik savaşın yer aldığı mitlerde kozmolojik bağlam yer almaz. Eski kozmik düşmanları alt edip kendilerine yakınlştırıp sonrasında da onları aileye yaklaştırdılar (Smith & Pitard, 2009, s. 54). Bu şekilde bir bütün yaklaşım oluşturdıkları görülmektedir. Ugarit mitolojisinde tanrılar arasındaki güç mücadelesi, evrensel düzen üzerindeki etkileriyle şekillenir. Örneğin kozmik savaşın galibi El, tanrıların en büyüğü ve yaratıcısıdır. El, aynı zamanda bilgelik, bereket ve düzeni temsil eder. Bu açıdan tüm yaratılış El'e atfedilir. El'in bu yaratıcı rolü, mitlerde doğrudan anlatılmaz. Kozmik düzeni kuran ve yöneten bir tanrı olarak resmedilmesi dolaylı yoldan bu bilgiyi sağlamaktadır.

Yaratım El ve Baal'e atfedilse de Ugarit mitolojisinde, yaratılışın asıl nedeni açıkça verilmez. Tanrılar arasındaki kozmik mücadeleler ve güç ilişkileri üzerinden anlaşılır. Dolaylı yoldan düzen sağlamak, yaşam kurmak olduğu anlaşılmaktadır (del Olmo Lete, 2014, s. 109). Nitekim Ugarit mitolojisinde de tanrılar düzen kurma gayretindedir (McAfee, 2019, ss. 132-133). Bu düzen yalnızca evreni değil kendi aralarındaki ilişkiyi de şekillendirmektedir. Bu düzenin korunması tanrılar ve insanlar arasındaki etkileşimlerle sağlanmıştır. İnsanların yaratılışı da tanrılara hizmet etmek ve evrensel düzenin bir parçası olarak var olmak amacıyla gerçekleşmiştir. Bu mitoloji, insanların dünyadaki rolünü, tanrılarla olan ilişkileri üzerinden açıklarken, yaratılışın daha çok kozmik düzenin kurulmasıyla ilgili olduğunu ortaya koyar (Schmidt, 1966, s. 49).

Ugarit mitolojisinde insanların yaratılışına dair belirli ve ayrıntılı bir mitos yoktur. İnsanlar, tanrılara hizmet etmek, onlara kurbanlar sunmak ve kozmik düzenin devamlılığını sağlamak için yaratılmış olabilirler. İnsanların yaratılışını konu alan mitosların eksikliği, Ugarit mitolojisinin doğrudan insanların kökeniyle değil, daha çok tanrılar arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin dünya üzerindeki etkileriyle ilgilendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, insan ve tanrı arasındaki ilişki, insanın dünya üzerindeki varoluşunu anlamlandıran bir temadır. Tanrılara hizmet eden ve onların himayesi altında yaşayan insanlar, Ugarit mitolojisinin dini ve sosyal yapısını şekillendirir. İnsanların tanrıların hizmetinde olması, bu mitolojinin toplumsal ve dini yapısının bir parçasıdır. Tanrılar, kozmik düzenin ve dünya düzeninin sağlanmasında belirleyici rol oynar ve insanların bu düzen içinde bir yerleri vardır. El, Ugarit mitolojisinin baş tanrısı olarak kozmik düzenin ve yaşamın kaynağı olarak görülür. İnsanların yaratılışı ile ilgili ayrıntılı bir mitos olmasa da El'in evrenin düzenleyicisi olarak rolü, insanların yaratılışı ve varoluşuyla dolaylı bir şekilde ilişkilidir. El'in yaratıcı gücü, insanların tanrıların bir yansıması olarak var olduğu anlayışını destekler.

İnsanın yaratılışına dair diğer bir dolaylı atf ise Kôṭarātu'dur (Rahmouni, 2023, s. 11). Doğum ve üreme ile ilişkili rolü, insanlar üzerinde de etkili olabileceğini düşündürmektedir. Aynı zamanda ölümle de ilişkilidir. Ölümün başlıca özelliklerinden biri aynı zamanda insanın da yaşamsal gücünü ifade etmektedir (McAfee, 2019, s. 182).

Sonuç

Varoluşsal sorgulamalar, insanın doğasında derin bir arayış ve anlam arzusunu yansıtır. Bu düşünce hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insanın kendini ve çevresini anlama çabasının bir parçasıdır. Yaratılış anlatıları, insanın evrensel düzen içindeki rolünü ve amacını anlamaya yönelik çeşitli perspektifler sunmaktadır. Bu mitoslar, insanların kozmik düzenle, tanrısal güçlerle ve ahlaki sorumluluklarla olan ilişkilerini açıklamaya çalışırken, varoluşsal sorgulamanın temel bir insanlık hali olduğunu ortaya koyar. İnsan, varoluş amacını ararken, kendi yerini ve rolünü anlamak için bu felsefi ve kozmik bağlamlarda rehberlik arar; bu arayış hem bireysel tatmin hem de toplumsal düzenin sürdürülebilirliği için kritik bir motivasyon sağlar.

İnsanlığın yaratılışı, mitolojilerin felsefi derinliklerini ve kozmik görüşlerini yansıtan bir aynadır. İnsanlığın yaratılışı üzerine Mezopotamya, Eski Mısır, Eski Pers ve Ugarit mitolojilerinde sunulan anlatılar, her bir kültürün kozmolojik ve teolojik anlayışını yansıtırken, evrensel düzen ve ahlaki sorumluluk konularında derin felsefi sorgulamalar ortaya koymaktadır. İnsan yaratılışının farklı kozmolojik ve teolojik anlayışlarla nasıl ele alındığını gösterirler. Mezopotamya mitolojisine göre, insanın yaratılışı tanrıların iş yüklerini hafifletme ve evrensel düzeni sağlama amacıyla bir süreç olarak tasvir ederken, bu sürecin insanın kozmik düzenin bir parçası olarak işlevsel bir rol oynadığını öne sürmektedir. Eski Mısır mitolojisi ise, yaratılışı tanrısal bir tasarım ve kozmik düzenin somutlaşması olarak değerlendirir, burada insan yaratılışı tanrıların egemenliğinin ve evrenin harmoniğinin bir yansıması olarak görülür. Aynı zamanda tanrıların kurduğu sistemin bir ögesidir.

Eski Pers mitolojisi, yaratılışı kozmik düalizm çerçevesinde ele alır, burada Ahura Mazda ve Ehrimen arasındaki mücadele, insanın ahlaki sorumluluğunu ve özgür iradesinin kozmik düzen üzerindeki etkisini vurgular. Bu bağlamda, insan, kozmik savaşın bir aktörü olarak, düzenin devamlılığı için kritik bir rol oynar. Benzer biçimde insan düzenin korunması için yaratılmıştır. Ugarit mitolojisi ise yaratılışı tanrıların güç mücadelesi ve kozmik düzenin sağlanması bağlamında dolaylı bir şekilde ele alır. Burada, insanlar tanrıların hizmetkârları olarak yaratılır ve bu hizmet, kozmik düzenin korunmasında bir araç olarak değerlendirilir.

Mitoslar insan yaratılışının her bir kültürde kozmik düzen ve tanrısal egemenlik çerçevesinde nasıl şekillendirildiğini göstermektedir. Her kültür, yaratılışı, insanın evrendeki yerini ve rolünü farklı bir felsefi ve teolojik açıdan ele alır, ancak ortak bir tema, insanın evrensel düzenin bir parçası olarak rolü ve bu düzenin korunmasındaki yükümlülüğüdür. Bu çeşitlilik, mitolojilerin evrensel düzen anlayışlarının derinliğini ortaya koyar, aynı zamanda insanlığın varoluşsal sorgulamalarının kültürlerarası benzerliklerini ve farklılıklarını yansıtır. Mitoslardaki bu perspektifler, insanın kozmik düzen içindeki rolünün, ahlaki sorumluluğunun ve varoluşsal amacının derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunur. Bu çeşitlilik, mitosların evrensel düzen anlayışlarının ve insanın bu düzen içindeki rolünün derinliğini ve zenginliğini yansıtır.

Kaynakça

- Adalı, S. F., & Görgü, A. (2016). *Babil Yaratılış Destanı – Enuma Eliş-*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Allen, J. (2010). *Middle Egyptian An Introduction to the Language and Culture of Hieroglyphs*. Cambridge University Press.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırmala ve Politik Kimlik* (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bakış, M. L. (2022). Mitoloji ve Hümanizma: Mitsel Anlatılardaki Hümaniter Tutuma Ülken'in "Siyavuş" Destanı Örneğinde Bir İnceleme. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi*, 7, 79-87.
- Balandier, G. (2010). *Siyasal Antropoloji* (D. Çetinkasap, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bottero, J., & Kramer, S. N. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi* (A. Tümertekin, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- CDLI. (2005). *KAR 004 artifact entry (No. P282595)* [Post]. Cuneiform Digital Library Initiative. <https://cdli.ucla.edu/P282595>
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (M. Küçük, Çev.). Dost Kitapevi.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge University Press.
- Curtis, V. S. (2016). *İran Mitleri* (F. E. Aslan, Çev.). Phoenix.
- Çayır, M. (2020). Eski Mezopotamya Mitolojisinde İnsanın Yaratılışı. *Antropoloji*, 39, 98-102. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.684530>
- Dalley, S. (2000). *Myths from Mesopotamia Creation, the Flood, Gilgamesh and Others*. Oxford University Press.
- del Olmo Lete, G. (2014). *Incantations and Anti-Witchcraft Texts from Ugarit*. De Gruyter.
- Dijk, J. van. (1995). Myth and mythmaking in ancient Egypt. *Civilizations of the ancient Near East*, 3, 1697-1709.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri* (F. Aydın, Çev.). Ataç Yayınları.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri* (S. Rifat, Çev.). Om Yayınevi.
- Ercüment Yıldırım. (2021). Eski Mısır'daki Memfis Teolojisine Göre Yaratılış Anlayışı ve Tanrısal Hiyerarşinin Düzenlenmesi. *Milel ve Nihal*, 18(2), 239-263.
- Erman, A. (1907). *A Handbook of Egyptian Religion*. Archibald Constable.
- Foster, B. R. (Ed.). (2005). *Before the muses: An anthology of Akkadian literature* (3rd ed). CDL Press.
- Freud, S. (1999). *Dinin Kökenleri Totem ve Tabu Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar* (S. Budak, Çev.). Öteki Matbaası.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması* (H. Gür, Çev.). Dost Kitapevi.
- Goody, J. (2011). *Yaban Aklın Evcilleştirilmesi* (K. Değirmenci, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Vadi Yayınları.

- Hallo, W. (1996). *Origins: The Ancient Near Eastern Background of some Modern Western Institutions*. Brill.
- Hallo, W. (2010). *The World's Oldest Literature. Studies in Sumerian Belles-Lettres*. Brill.
- Hart, G. (2010). *Mısır Mitleri* (M. S. Türk, Çev.). Phoenix.
- Hartman, S. S. (1969). Les identifications de Gayömart à l'époque islamique. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 3, 263-294.
- Heidel, A. (2000). *Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı* (İ. Birkan, Çev.). Ayraç Yayınevi.
- Helle, S. (2023). Tablets as Narrative Episodes in Babylonian Poetry. İçinde S. Helle & G. Konstantopoulos (Ed.), *The Shape of Stories Narrative Structures in Cuneiform Literature* (ss. 93-112). Brill.
- Hume, D. (1995). *Din Üstüne* (M. Tunçay, Çev.). İmge Kitapevi Yayınları.
- Jacobsen, T. (1981). The Eridu Genesis. *Journal of Biblical Literature*, 100(4), 513-529. <https://doi.org/10.2307/3266116>
- Kağnıcı, G. (2018). Insights from Sumerians Mythology: The myth of Enki and Ninmah and the History of Disability. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 33(2), 429-450.
- Karaköz, K. (2024a). Eski Mezopotamya'da Bir Yaratılış Anlatısı: Dunnu Teogonisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 64(1), 651-671. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2024.64.1.26>
- Karaköz, K. (2024b). *Hitit Dininin Sosyo-Politik Yönü* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kılıç, C. (2008). Sistematiik Felsefi Düşünce Öncesi Mitoloji, Büyü ve Dinler'de Varlık Düşüncesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), Article 1.
- Kikawada, I. (1983). The Double Creation of Mankind in Enki and Ninmah, Atrahasis I 1–351, and Genesis 1–2. *Iraq*, 45(1), 43-45.
- Lambert, W. G. (2013). *Babylonian Creation Myths*. Eisenbrauns.
- Lambert, W. G., & Millard, A. (1969). *Atra-Hasis The Babylonian Story of the Flood*. Oxford University Press.
- Leick, G. (1994). *Sex and Eroticism in Mesopotamian Literature*. Routledge.
- McAfee, M. (2019). *Life and Mortality in Ugaritic A Lexical and Literary Study*. Eisenbrauns.
- Meçin, M. M. (2023). Zerdüştilik ve Maniheizm'e Göre Yaratılış ve İnsan. İçinde N. Demir & M. M. Meçin (Ed.), *Batı İslam Araştırmaları II Din ve İnsan* (ss. 7-30). Sonçağ Yayıncılık.
- Moran, W. (1970). The Creation of Man in Atrahasis I 192-248. *BASOR*, 200, 48-56.
- Nuzzolo, M., & Krejčí, J. (2017). Heliopolis and the Solar Cult in the Third Millennium Bc. *Ägypten und Levante / Egypt and the Levant*, 27, 357-380.
- Page, H. R. (1996). *The Myth of Cosmic Rebellion A Study of its Reflexes in Ugaritic & Biblical Literature*. Brill.
- Peker, H. (2009). Eski Mısır Mitolojisi'nden Örnekler (Yaratılış Mitosları ve Tanrılar) (F. Akyol, Ed.; ss. 22-28). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Pinch, G. (2002). *Handbook of Egyptian Mythology*. ABC-CLIO.
- Pritchard, J. B. (1969). *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Princeton University Press.
- Rahmouni, A. (2023). *The Gods of Mount Şapānu Deity Groups in the Ugaritic Alphabetic Texts*. Peeters.
- Schmidt, W. (1966). *Königtum Gottes in Ugarit und Israel*. Verlag Alfred Töpelmann.
- Simkins, R. (2014). The Embodied World: Creation Metaphors in the Ancient Near East. *Biblical Theology Bulletin*, 44(1), 40-53.
- Smith, M., & Pitard, W. (2009). *The Ugaritic Baal Cycle II Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU/CAT 1.3–1.4*. Brill.
- Yıkmaç, Y. (2017). Ruhun Yeniden Dirilmesi Unsuru Üzerinden Zerdüştlük–Yahudilik Etkileşimi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 149-158.
- Zaehner, R. C. (1976). *The Teachings of the Magi: A Compendium of Zoroastrian Beliefs*. Routledge.

EVREN VE İKTİSAT BİLİMİNİN DİLİNDEN MUHTEŞEM YARATILIŞ DELİLLERİ¹

MAGNIFICENT CREATION PROOFS IN THE LANGUAGE OF THE UNIVERSE AND ECONOMICS

M. Said CEYHAN²

ÖZET

İktisat bilimi, mevcut sınırlı kaynakları ile insan ihtiyaçlarını dengelemek üzere araştırma ve inceleme yapan sosyal bir bilim dalıdır. Bu kapsamda, karar vericilerin tercihlerinde uymaları gereken kanunları ortaya çıkarmaya çalışır. İktisadın esas aldığı temel ilkelerinden biri “ekonomiklik” tir. Bu ilke, karar vericilerin yaptığı her türlü iktisadi faaliyetlerinde asgari girdi ve emek ile azami çıktıyı üretmeyi ifade eder. “iktisadilik”, “optimalite” kavramı ile de ilişkilidir. “Optimalite” ise bir şeyin en verimli, uygun ve faydalı halde kullanılmasını ifade eder. Her iki ilkenin amacı ise israfı sıfırlamaktır. Bu kanunlar da tıpkı fizik kanunları gibi- evrende dinamik olarak işletilmektedir.

Bu çalışmada, evrendeki “iktisadilik ve optimalite” kanunları ve düzenine göre kurulan ve mükemmel olarak işletilen iktisadi dengelerin, modern iktisat bilimi tesadüfe, kendi kendine oluşa mal edilmekle birlikte, bu düzenin tümüyle yaratılış paradigmasına dayanmaktadır.

Nitekim İktisat Bilimi, insan ihtiyaçlarını; insan isteklerine kıyasla az olan malları “iktisadi mal”, fazla olanları da ‘serbest mal’ olarak tanımaktadır. İnsanlar ‘iktisadi malları’ ancak fiyat ödeyerek kullanabilirken, ‘serbest mallar’ için herhangi bir fiyat ödememektedirler. Ancak, iktisat bilimi bu malların niçin olduğu ve bu iyiliği kimin yaptığı konularında hiçbir araştırma yapmadığı gibi bunların evrendeki yeri, canlılar için önemi ve tesadüfen iktisadi mala dönüşüp fiyatlarının oluşması halinde doğabilecek handikaplar gibi hususları hiç irdelememektedir. Halbuki, canlı fizyolojik ihtiyaç piramidinin tepesinde yer alan hava, rüzgâr, güneş vb. “serbest mallardan” sadece birinin tesadüfen iktisadi mala dönüşmesi halinde bile evrende hayat yok olacaktır. Bu muhteşem düzen evrende yaratılış paradigmasının hâkim olduğunu, evreni ve canlıların tümünü yaratan ilim, irade ve kudret sahibi bir yüce yaratıcının varlığını kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaradılış, İktisadilik, Optimalite, İsraf, Yaratıcı

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi’nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan “Evren ve İktisat Biliminin Dilinden Muhteşem Yaratılış Delilleri” başlıklı bildirden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Bartın Üniversitesi, İİBF, E-posta: sceyhan@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0310-8207

ABSTRACT

Economics is a social science that conducts research and analysis to balance human needs with the limited resources available. In this context, it tries to reveal the laws that decision-makers should follow in their choices. One of the basic principles of economics is "economy". This principle refers to producing maximum output with minimum input and labor in all kinds of economic activities carried out by decision-makers. "Economicity" is also related to the concept of 'optimality'. "Optimality" refers to the most efficient, appropriate and beneficial use of something. The aim of both principles is to eliminate waste.

These laws - just like the laws of physics - operate dynamically in the universe. In this study, we argue that the economic balances established and perfectly operated according to the laws and order of "economy and optimality" in the universe are based on the paradigm of creation, although modern economic science attributes this order to coincidence and spontaneity.

As a matter of fact, economic science recognizes goods that are less than human needs and wants as 'economic goods' and those that are more than human needs as 'free goods'. While people can use 'economic goods' only by paying a price, they do not pay any price for 'free goods'. However, the science of economics does not conduct any research on why these goods exist and who is doing this favor, nor does it examine their place in the universe, their importance for living beings, and the handicaps that may arise if by chance they turn into economic goods and their prices are formed. However, even if only one of the "free commodities" such as air, wind, sun, etc., which are at the top of the pyramid of physiological needs of living beings, is accidentally transformed into an economic good, life in the universe would cease to exist. This marvelous order proves that the creation paradigm prevails in the universe and that there is a supreme creator with knowledge, will and power who created the universe and all living things.

Keywords: Creation, Economicity, Optimality, Waste, Creator

1. Giriş

İktisat", Arapça'daki "kasd" masdarından türetilmiştir. Kasd, fiil olarak, "Bir işi bilerek, isteyerek, niyet ederek yapmak; yolu doğru olmak" gibi manalar içermektedir. "Kasdî", "kasden", "maksad", "maksûd", "iktisadiyat" gibi kelimeler de bu kökten türetilmişlerdir. Bu çerçevede, "iktisat," "kasda uygun davranmak," "maksada en uygun yolu bulmak," "orta yolu benimsemek" gibi anlamlar da taşımaktadır. iktisatlı bir insan hayatının gayesini iyi bilen, aşırılıklardan kaçınan, "dengeli ve hikmetli davranışlı", ifrat ve tefritten uzak bir şekilde yaşayan insan demektir (Kartal, 2009).

Tanzimat'tan itibaren okullarımızda materyalist eğitim anlayışı giderek yaygınlaşmış ve özellikle son yüz yılda hâkim hâle gelmiştir. Böyle bir eğitimde özellikle fen kitaplarında evrendeki her şey tesadüf ve tabiata havale edilmektedir. Sosyal bir bilim dalı içinde yer alan iktisadi akımlar Merkantilist ve Fizyorasi dönemlerinde büyük ölçüde yaradılış paradigmasına dayanırken, Liberal Kapitalist, Sosyalist, Neoliberalist döneminde Darwin'in evrim teorisi ile Newton'un fizik teorisinin etkileşimi içine girerek maddeci ve materyalist yaklaşımı benimsemiştir. Özellikle Klasikler iktisadi mekanizmalarda mevcut olduğunu iddia ettikleri tüm dengeleri "doğa" da kendi kendine oluşum teorileriyle açıklamıştır. Turgot, Smith, Ricardo ve Malthus gibi ilk dönem klasik iktisatçıların teorilerinde hâkim olan ekonomik açıdan güçsüz ve zayıf olanın ortadan kalkması, yalnızca güçlüünün yaşamını devam ettirmesi anlayışı; Darwin tarafından biyolojik verilerle desteklenerek "doğal seçim" mekanizması tanımlanmasıyla evrimin temel dayanak noktası haline gelmiştir. Nüfus geometrik bir şekilde çoğalırken, yiyecek arzının aritmetik bir şekilde artacağını ve bu durumun kitlesel açlığa yol açacağını öngören Klasik dönem iktisatçısı Thomas Robert Malthus'un nüfus teorisi; biyolog Darwin'de evrim teorisi olarak karşılık bulmuştur. Liberalistler ile Darwin'ciler birbirlerini fikren beslemişlerdir. Darwin'deki bu etkilenme aynı zamanda klasik iktisadi anlayışın ortaya koyduğu vahşi kapitalizmi meşrulaştırma çabasına dönüşmüştür (Küçükali, 2019).

İktisat her ne kadar sosyal bir bilim dalı olsa da ortaya çıkışından gelişimine kadar iktisat bilimi diğer bilim dallarından etkilenmiştir. İktisatçıların ortaya koydukları eserlerde fizik biliminin etkisi de görülmektedir. İktisadın sosyal bilimlere dışındaki disiplinlerde sadece fizik ile sınırlı olmayan matematik, istatistik ve biyoloji ile de ilişkisi söz konusudur. Özellikle marjinalist akım sürecinden sonra iktisadın fen bilimleri ile olan ilişkisi yoğunlaşmıştır. İktisadın fizik, biyoloji, matematik gibi bilimlerle olan ilişkisinin yanında (Toigonbaeva ve Eser, 2011) psikoloji, sosyoloji, tarih, hukuk gibi sosyal bilimlerle olan ilişkisi de bulunmaktadır (Görün, 2015), İktisattaki denge kavramları da bu anlamdaki fizik ve biyoloji bilimleri ile ilişkilidir. İktisadın denge kavramının kullanımının temeli de fizik bilimine dayanmaktadır (Eren, 2017).

Diğer taraftan, İktisat Biliminin kurucusu olarak bilinen liberalizmin öncüsü Adam Smith zenginliğin temelinde işbölümü ve uzmanlaşmadan söz etmektedir. Bugün dünyanın en büyük ve kurumsallaşmış şirketleri iş bölümü ve uzmanlaşma ile en yüksek kâr ve zenginliğe ulaşmaktadırlar. Kurumlardaki iş bölümü ve uzmanlaşma da ortak aklın eseri olmaktan öteye geçmemektedir. Halbuki, en kamil manada iş bölümü, yardımlaşma ve uzmanlaşma evreni makro ve mikro bazda baştan başa kuşatmış bulunmaktadır. Bazı kesimler bu yardımlaşmayı yaradılış paradigmasından koparmak ve tabiat ve tesadüfe vermek için buna “eko-sistem” adı vermiştir. Bir “eko-sistem” var olmakla birlikte bu sistem bizi ancak tevhide götürebilir.

Evrendeki cansızlar ile bitkiler ve hayvanlar âlemlerindeki varlıklar Allah’ın koyduğu kanunlar çerçevesinde denge ve dayanışma içinde bulunmaktadır.

Galaksiler ile bitki ve bakteriler arasında bile bir iktisadi alış veriş, ahenk ve denge hakimdir. Küresel boyutundan, atom altı parçacıklara kadar evrendeki bütün varlıklar arasında çelişki ve çatışma yerine iktisadın temelini oluşturan iş bölümü, yardımlaşma, dayanışma, uzmanlaşma barış (silm),denge ve ahenk (harmony) hâkimdir. Evrendeki cansızlar, bitkiler ve hayvanlardan oluşan her varlık yaradılış gayesine göre belirlenen program çerçevesinde işlevleri olan insanların hayatını sürdürmesi için rollerini dinamik olarak icra etmektedirler. Nitekim, Kur’an-ı Kerim’in ifadesiyle yerde ve gökte var olan varlıklar gezegenimizin en gelişmiş canlısı olan insan için yaratılmıştır(Ersoy, 2011).

Evrendeki, akıllara durgunluk verecek derecede işleyen mikro ve makro bazdaki iktisadi hassas nizam ve iktisadi sistem, üretimden tüketime kadar denge içindeki mevcut muhteşem iş bölümü, uzmanlaşma, yardımlaşma ve dayanışmanın akılsız, şuursuz, idraksiz, merhametsiz unsurların kendi işi veya tesadüf eseri olamayacağını akıllı ve insafı olan her kes rahatlıkla görebilir. Nitekim, güneş, yağmur, hava, su, toprak gibi cansız ve şuursuz varlıkların bitki ve ormanların i imdadına, bitki ve ormanların, hayvanların ihtiyaç ve imdadına ve bütün canlı ve cansız varlıkların birliktelikle insanların ihtiyaç ve imdadına adeta koşarak cevap vermesi başlı başına büyük bir plan, program ve tasarımı ispatlamaktadır. Bu makro plan ve tasarım da açıkça ilim, irade, hikmet ve kudreti sonsuz olan bir yaratıcının varlığını göstermektedir.

2. Evren-Bilim ve İktisat İlişkisi

Öncelikle iktisadın, evrende ve bundan çıkan bilimler hiyerarşisindeki yerini tespit ve tasnif etmemiz gerekiyor. Evrende, öncelikle galaksiler, Samanyolu, yıldızlar, güneş, ay, taş, toprak ve atom gibi cansız varlıklar ile bunları inceleme konusu yapan fizik bilimi karşımıza çıkar. Felsefeciler bunu “cansız madde katmanı” olarak adlandırmaktadırlar (Cansen, 2012). Geniş anlamda kimya, matematik ve astronomiyi de kapsamına dahil edebileceğimiz cansızlar âlemini inceleyen ve aynı zamanda her canlı varlıkların içinde de yer aldığı için fiziğin ilgi alanı oldukça geniştir. Evrenin bilimler hiyerarşisinde cansızlar aleminden sonra “canlılar âlemi”(Zihayat) (tek hücrelilerden, insana kadar) hayat sahibi varlıklar (zihayat) gelmektedir. Bu katmanı da biyoloji bilimi incelemektedir. Biyoloji,fizik kanunları ile entegre çalışmaktadır (Cansen, 2012)

Evren ile fizik arasındaki etkileşimi ünlü fizikçi Einstein’ın “Evren, bir bütündür, tektir, belki bu yüzden evrende birbiriyle tamamen ilişkisiz iki şey yoktur. Bu ilişkileri görebildiğinizde evren kalbini açar size.” sözü özetlemektedir. Fizik, temel bilim dallarından biyoloji ve kimya ile de yakın ilişki içerisinde olup bu yakınlık yeni alanların oluşmasına sebep olmuştur. Biyoloji DNA’nın yapısı için atomik fizik bilgilerini kullanır. Katı hal fiziği ve nanoteknoloji çalışmalarında kimyadan destek alınır. Disiplinler arası bir bilim dalı olan biyofizik, fizik biliminin teknik ve prensiplerini biyolojiye uygular. Sinirlerde bilgi iletimi, biyoelektrik ve sinir yapılarının tanımlanması gibi canlı yapısı ile ilgili konularda çalışmalar yaptığı için tıpta da geniş bir uygulama alanına sahiptir (Eba, 2024) Fizik ve Biyoloji katmanlarında kendi kanunlar ile entegre olarak iktisat kanunları da işlemektedir.

Bilimler hiyerarşisinde canlıların içinde yer alan ziruhların en gelişmiş olan özellikle insanlardan oluşan kümeler, yani “sosyal yapı” katmanı karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimler katmanı insan kümesini yani toplumu incelemektedir. Burada sosyoloji ile birlikte iktisat bilimi de devreye girmektedir. Ancak sosyoloji sadece kendi katmanındaki kanunları araştırırken, iktisat bilimi sosyal katmandaki kanun ve işleyişi araştırmakla birlikte fizik, biyoloji gibi evrende var olan bütün katmanların içinde işleyen iktisadi kanun ve kuralları incelemektedir. İktisat bilimi, konusu denge olan bütün bilim dalları ile ilişki içinde bulunmaktadır.

İktisadın sahip olduğu özellikle iktisadilik, optimalite ve israfsızlık kanunu boyutu bakımından katmanları inceleyen fizik, kimya, biyoloji, botanik, zooloji, vb. bilim dalları ile yakın bir alış veriş içinde çalışma yapmak durumundadır.

Evrendeki bu hiyerarşik sıralama ve kümelerin can alıcı noktası ve en temel katmanı, en büyük kümesi “fizik”tir. Fizik kanunları tüm kümeleri kuşatmış ve her katmanda hükmünü icra eder. Dolayısıyla Fizik temel bir bilim dalı olup canlılar, ruhlar ve sosyal kümelerin tamamını kuşatmıştır.

Her katmanın kendi özel kanunları olmakla birlikte üst kümelerin içinde yer alıp onun kanunlarına tabidir. Demek ki, fizik kanunları canlılar kümesi, biyoloji kümesi, psikoloji ve sosyoloji kümeleri içinde de geçerlidir. Burada her bir alt katmanın kendi kanunları kuralları ve işleyişi bulunmakla birlikte hiç bir alt katmanın kanun ve işleyişi bir üst katmanın kanunlarına aykırı ve ters işlememekte, bilakis üst kanuna uygun dizayn edilmiştir.

Biyotik katmanın kanunlarının hiçbiri yoktur ki bir fizik ve iktisat kanunuyla çelişmiş olsun. Biyolojinin kendi kanunları var, ama fizikle (fizik, kimya, matematik, geometri ve iktisat ile) çelişmemektedir. Biyolojik kanunları, fizik kanunları ile entegre olarak çalışmaktadır.

Nitekim, yer altındaki var olan su bir ağacın yukarıdaki dalının ucuna meyvenin içine sapından girip, yer çekimi kanununa rağmen hücrenin içine kadar nasıl yerleşiyor. Fizikçiler, hücreler arasında sıvıların yüksek basınçtan düşük basınca doğru bir dizilimi ve akımı var olduğunu, ayrıca suyun kılcal borular içine yerleştirilen tırmanma özelliği sonucunda meyveye kadar gitmesini sağladığını söylüyor(Cansen, 2012). Burada fizik ve biyoloji biliminin sayesinde bu muhteşem entegre mekanizmanın “nasıl” çalıştırıldığını öğrenmiş oluyoruz.

Üçüncü safhada ise canlıların ruh katmanı karşımıza çıkmaktadır. Bu katmanı da “ruh bilimi”(ziruh) yani “psikoloji” araştırıp inceliyor. Bu katmandan sonra da “insan ve sosyal yapı” (ziakıl) kümesi gelmektedir. Bu katman insan ile ilişkili olup bunun yansımaları kızgınlık, öfke, kıskançlık, sevgi, nefret, buhran, coşku, bunların hepsi psişik hâllerdir. Bu katmanın da kendi kanunları var, lakin bunların hepsi biyoloji ve fizik kanunları ile uyumlu çalışmaktadır. Bu kümeyi de felsefe, iktisat ve sosyolojinin oluşturduğu sosyal bilimler araştırıp inceliyor. Sosyoloji ile iktisat bilimi birlikte devreye giriyor. Evrenin varlık sebebi insan olup, hedef ve merkez varlık noktasında yer almaktadır. Bütün varlık ve bilimler insanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaratılmış ve insana hizmet etmektedir. İnsan üst katmanlardaki varlıklara ilave olarak akıl, idrak, şuur ve irade nimeti de verilmiştir. Evrenin bütün katmanlarının içinde ilk defa bu son katmanda tercih yapma, iradesini kullanma imkanı ve özgürlüğü tanınmıştır.

Biyoloji, fizik, matematik, iktisat ve psikiyatri bilimler entegrasyonu mekanizmasının nasıl çalıştığı izah edilebilmekle birlikte bu entegrasyonun ve mükemmel nizamın nedeni, niçin ve kimin tarafından yaratıldığı yada yaratıcısı tamamen göz ardı edilerek her şey sebeplere, tesadüf ve tabiata havale edilmektedir. Bu mekanizmadaki hikmetli ve bilinçli tercihin yapılması ve işletilebilmesi için fizik, kimya, matematik, biyoloji ve iktisat kanunları yumağının son derece kompleks, hassas, optimal ölçekte ve entegre olarak kurgulanması ve tasarlanıp çalıştırılması gerekir. Katmanların tamamında muhteşem bir iktisadi mekanizma kurulmuş olup, burada en küçük bir israftan söz etmek mümkün değildir. Bu kadar ince ölçü ve kompleks mekanizmanın kendi kendine olması veya kör tabiat ve tesadüfen akılsız varlıkların konsorsiyum kurarak, en basit maddeleri girdi olarak kullanıp minimum girdi ile dinamik bir iş bölümü ve uzmanlaşma içinde maksimum çıktıyı üretmesi, mutlak ihtiyaç olan bitki, hayvan, meyve, sebze veya canlıları yerli yerine üretip işlemesi imkansızdır. Bu durum harikulade bir ilim irade, hikmet ve kudret sahibi bir yaratıcının varlığını ve birliğini bariz olarak ispatlamaktadır.

Evren düzleminde üst katmanlardaki fiziki ve biyolojik varlıkların hiç birine verilmeyen akıl, şuur, ilim, irade, tercih ve özgürlük varlık alemlerinin içinde en üst katmanda yer alan insana verilmiştir. Evrenin gerek cansız ve gerekse canlı varlıklarının mikro düzeyden makro düzeye kadar işleyişlerinde iktisat kanunlarına aykırı bir durumun olmaması ve en küçük bir israfın gözlenmemesi akılsız, şuursuz, ilimsiz, tasavvursuz ve iradesiz bu varlıkların ne denli rasyonel bir işleyiş içinde olduklarını gösterirken, akıl, şuur, idrak, ilim ve irade sahibi olan insanların hayatında bireyden, aile, firma ve devletlere kadar her seviyede her zaman iktisadi kanunlara aykırı halleri, irrasyonel davranışları ve dengesiz kararlarından kaynaklanan büyük israf ve kirliliklerden dolayı dünyada sürekli ekonomik kriz, kaos ve çöküş yaşanmaktadır.

2.1. İktisadın Fizik İle İlişkisi

Fizik ile İktisat bilimi arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. İktisadın fizik ile olan ilişkisi genel anlamda fizik biliminin sahip olduğu en üst katmanda oluşu ile sahip olduğu kesine yakın bilgi ve bu kesinliğin verdiği saygınlıktan kaynaklanmaktadır (Daniel ve Sornette, 2008). Bununla birlikte İktisat biliminin temelinde yer alan, optimalite, iktisadilik (minimum girdi ile maksimum çıktı), israfsızlık ve geri dönüşüm kurallarının fizik, kimya biyoloji katmanlarının tümünde en kamil anlamda yerleştirilip uygulanması iktisadın bütün evreni canlı ve cansız ayırımı yapmaksızın kuşattığını göstermektedir. Fizik ve matematik bilimlerindeki bu saygınlık iktisat bilim ve eğitiminde fizik ve dolayısıyla matematik kullanımını da artırmıştır. Mesela fizikte kullanılan elementler “parçacıklar”, “atomlar” anlamında kullanılırken iktisatta ise “ajanlar”(gelir, servet, fayda) olarak karşımıza çıkmaktadır. Fizikteki “moleküller” az sayıda atomun birleşimini ifade ederken iktisatta ise bu durum “aile, küçük işletme” olarak ifade edilmektedir (Yegorov, 2007). Bu noktada fizik biliminin ulaştığı nihai bilgi evrende atomdan galaksilere kadar baştan başa hikmetli mükemmel, hassas düzen iken iktisadın ulaştığı nihai

bilgi ise evrende canlı ve cansız tüm varlık ve bunların faaliyetlerindeki mükemmel ve muhteşem iktisadilik ve optimalitenin varlığı, bütün bunların özellikle insan odaklı olarak tasarlanıp işletildiği görülmektedir.

Geçmişten günümüze iktisatçılar, fizik bilimindeki gelişmelerden ilham almış ve fizik biliminin dünyayı yorumlama çabasının bir benzerini iktisadi olay ve olgularda da kullanmaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda Klasik iktisadi düşüncenin kurucusu Adam Smith, klasik fizik anlayışının kurucusu kabul edilen Isaac Newton'un çalışmalarından açık bir şekilde etkilenmiştir. Bununla birlikte fizik eğitimi alıp iktisada katkı yapan önemli isimler de bulunmaktadır. Alphonse Quetelet (1796 – 1874), Leon Walras (1834 – 1910), Vilfredo Pareto (1848 – 1923) ve Robert Gibrat (1904 – 1980) eğitimleri itibarıyla fizik veya mühendislik kökenli olup iktisada katkıda bulunmuşlardır (Roehner, 2010). İktisadın bilimleşme sürecinde Klasikler Öklid geometrisinden; Neoklasik İktisatler termodinamik ve diferansiyel hesabından; Keynes'yenler Einstein fiziği ve Riemann geometrisinden; Genel denge iktisadı'nın Kuantum fiziğinden yararlandığı görülmektedir (Sonüstün ve Gül, 2012). Bugün fizik ve iktisat bilimleri karşılıklı birbirlerini etkileyerek sonuçta Ekonofizik ve Kuantum Ekonomisi kavramlarının doğmasını sağlamışlardır.(Umutlu, 2024)

18. yüzyıl fiziği temel alınarak oluşturulan iktisat bilimi, 20. yüzyılda kuantum fiziğinde yaşanan ivmelenme ile birlikte değişim içine girmiştir. Bu değişim ve gelişime iktisatçılar kadar fizikçilerin de katkısı olmuştur. Böylece iktisat içinde farklı bakış açıları da ortaya çıkmıştır (Sonüstün ve Gül, 2012: 42). Bu bağlamda iki disiplin birbirini etkileyerek daha sonraları ekonofizik (Kırer ve Eren, 2015: 54) adı altında birleşerek kendini göstermiştir. 19. yüzyılda Neoklasik iktisat akımını ve iktisatçıları etkileyen fizik (Bocutoğlu, 2014b) ve matematik bilimleri 1980'ler sonrası da "yeni" iktisadın metodolojisini fizikçi ve mühendislerle ekonofizik iktisat modellerini etkilemiştir (Eren, 2017).

İlk defa 1995 yılında ortaya çıkan ekonofizik kapsamında fizikteki her bir unsurun ekonomide karşılığı bulunmaktadır. Bu alanda çalışma yapan bilim insanları fizikteki elektron, atom ve enerjiyi, ekonomide iktisadi ajan olan gelir-servet ve fayda ile ilişkilendirmektedir.

Kuantum Fiziği, varsayım ve deneyleri sonucu elde ettiği bulgularıyla, Klasik Fizik anlayışını arka plana atarak, bize evren ile ilgili bambaşka bir bakış açısını sunmuştur. Evren anlayışına farklı bir yaklaşım getiren Kuantum düşüncesi; belirlilik ve mutlaklık ilkesi yerine belirsizliği ve olasılığı; tek yönlü nedensellik yerine, karşılıklı ve çoklu etkileşimden oluşan sistem bütününe yerleştirmiştir(Erkan vd,2007). Bu bakış açısı, ekonomik olay ve olguları algılayışımızda da değişimlere yol açmıştır. Kuantum fiziğindeki gelişmelere paralel olarak yeni ekonomik paradigmanın açıklık (bilginin serbest dolaşımı),denge harici durumların varlığı (entropiye dayanan organizasyon biçimi),kendini teyit etme (sistemin bileşenlerinin kendilerini yeniden üretme olasılığı)"(Vukotic, 2011) temel prensipler üzerine kurulu olacağı söylenebilir.1980'li yıllardan sonra ortaya çıkan kompleksite-karmaşıklık, ekonofizik ve ajan-bazlı hesaplamalı iktisat modelleri kapsamında fizikçi ve mühendislerin iktisattaki çalışmaları "yeni" iktisadın metodunu da oluşturmaya başlamıştır (Eren, 2017).

Kuantum fiziğinin gelişimi, evreni tabiat ve tesadüfe dayandıran Newton Fiziği ve Darwin'in Evrim Teorisi egemenliğini sarsarak, evrenin var oluşunu bir üst aklın, akıllı tasarımına dayandırarak yaradılış paradigmasına yaklaştırmıştır.

Evrendeki cansızlar katmanındaki bütün varlıkların iktisadi yapıları, gelir ve giderleri girdi ve çıktılar akıllara durgunluk verecek düzeyde bir dinamik denge içinde bulunmaktadır. Nitekim insan ve diğer tüm varlıkların en temel ihtiyacını karşılayan güneşin enerji girdi ve çıktısı milyarlar yıldan bu yana hep bir denge ve optimalite içinde bulunmaktadır. Diğer yandan konum ve hareketi de ölçülü ve denge içindedir.

Buna su, hava, oksijen, dağ, maden, nehirleri vb. örnek de vermek mümkündür. İnsanın dışındaki varlıklar yaradılış gayelerine göre işlevlerini, atomları ile hücre ve DNA'larındaki programlara göre yerine getirmektedirler. Bundan dolayı cansızlar, bitkiler ve hayvanlar âleminde dayanışma, yardımlaşma, ahenk ve barış (silm) hâkimdir(Aksoy,2017).Bu mekanizma entegre bir fabrikanın ham maddeden nihai mamule kadar olan üretim bandındaki input-output ilişkisine benzetilebilir. Varlıkların var oluş amacı çerçevesinde üretim bandındaki unsurlar optimal faktör bileşimi prensibi, minimum girdi kullanılarak maksimum çıktılar elde edilmektedir. Bu mekanizmada hiçbir gereksizlik, lüzumsuzluk ve israf bulunmamaktadır.

2.2.İktisat ile Biyoloji Arasındaki İlişki

Evrendeki bilimler hiyerarşisinde ikinci kademede yer alan "canlılar âlemi" (tek hücrelilerden, insana kadar) hayat sahibi varlıklar (zihayatlar) yer almaktadır. Bu katman biyoloji biliminin konusuna girmektedir. Nitekim, evrende sayısızca bitki, ağaç, hayvan, böcek, bakteri ve diğer canlı varlık ve organlarının her türlü yiyecek, içecek, erzak, elbise, teçhizat ve silah ihtiyaçlarını yerli yerinde, yeterli miktarda karşılanarak muhteşem israfsız bir iktisat kanunu işletilmektedir (Satıl,2017) Misal olarak, hücredeki metabolizma olaylarında hiçbir besin maddesi israf edilmemekte, ihtiyaç duyulan kadarı kullanılır, gerektiği kadar sentez yapılır. Kalan bir

miktar olduğunda da stoklanmaktadır. Hücre maksimum ekonomi prensiplerine uygun olarak çalışan bir sistem olarak yaratılmıştır(Omü,2024)

Fizik ile olduğu gibi iktisat ve biyoloji arasında da ilişkinin karşılıklı olduğu da görülmektedir. İktisadın, biyolojiden aldığı bir takım kavram ve araçlar bulunmaktadır. Buna firma teorisinde kullanılan **organizma** ve buna ilişkin **mutasyon** gibi kavramlar, piyasa sistemi için **ekosistem** metaforunun kullanımı gösterilebilir(Khalil, 1998:39). İktisatta, davranışsal ve deneysel iktisat alt dallar, **nöroekonomi** ve **nörofinans** kavramlar ile yakın ilişki içinde gelişmektedir. Biyolojide de moleküler biyoloji, gen teknolojisi ve bunların biyoloji bilimiyle ilişkileri giderek artan bir öneme haiz olmaktadır. Özellikle biyoteknolojide yaşanan gelişmeler, insan tabiatı, ahlak ve hukukun yanı sıra felsefi tartışmaları şiddetlendirerek insan türünün geleceğine ilişkin spekülasyonları yoğunlaştırmıştır. (Doğru, M. K. (2018),

Fizyokratların öncüsü Quesnay'ın ekonomik süreçlerin işleyişini "kan dolaşımının" keşfinden etkilenmesine kadar uzatmaktadır. Böylelikle, iktisat ve biyoloji bilimleri, ekonomik dünya ile biyolojik dünyanın birbiriyle ilişkisini, metafor alıp vererek veya metodolojik düzeyde nedensellik ilişkileri ve araştırma yöntemleri bakımından veya bu dünyaların ortaklık ve benzerlik barındırdığına dayanarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Biyoloji disipliniinde yer alan kavrayış veya teorik tartışmalar iktisada taşınırken, iktisat da mekanik fizikten aldığı kavram ve ilkeleri biyolojiye aktarmaktadır. Böylelikle iktisat ve biyolojideki metodolojik ilişkiler birbirini etkileyerek sürmektedir (Umutlu vd.2018)

Biyoloji Biliminde gerek hücrenin alış verişinde ve gerekse diğer bitki hayvan ve böceklerde mikro ve makro düzeyde mükemmel bir ekonominin bulunduğu kanıtlanmıştır. Bunun birçok örnekten Somon balıkları buna somut örneklik gösterir. Somon balıkları akarsularda, annelerinin bıraktıkları yumurtalardan çıkarak dünyaya geldikten sonra birkaç hafta boyunca dünyaya geldikleri yerde avlandıktan sonra hepsi birden emir almış askerler gibi, ırmağın akıntısından denize doğru ilerleyip bin bir zorlukla denize varıp birkaç yıl gelişip büyüdüktan sonra üremek için doğdukları yere tekrar göç ediyorlar. Dönüş yolculuğunda aşmaları gereken mesafe ise bazen 1.500 km oluyor. Bu aylarca sürececek yorucu bir yolculuk olup aşmaları gereken pek çok engel var. Somonların en önemli sorunu, doğduğu suyun, denize döküldüğü yeri bulmak. Hiçbir somon bu konuda yanılmıyor optimal gayret ve maliyetle en uygun ve en kısa yollardan geçerek açıldıkları akarsuyun ağzını şaşırmadan buluyorlar. Ancak bu kez işleri daha da zor; çünkü daha önceki yolculukta akıntının yardımıyla kolaylıkla geçtikleri şelaleleri, yukarı doğru aşmaları gerekiyor. Üstelik bu sığ sularda, onları avlamaya çalışan kuşlar, ayılar ve birçok yabancı hayvan bulunuyor. Ancak sevk-i ilahi ile her somon, ırmağın kollara ayrıldığı yerlerde de doğru kolu hatasız buluyor. Aradan yıllar geçtikten sonra doğduğumuz eve dönmek istesek, haritasız, navigasyonsuz, pusulasız ve sadece bir kez geçtiğimiz yolları hatırlayıp, kolayca eve dönebilir misiniz? somonlar yolun sonunda aylara gidiyorlar, "ye beni ayı" diyorlar somon, sonlu ömrünün bittiğini biliyor zaten, yumurtlasa da ölecek, yumurtlamasa da adeta evrendeki dengeye katkı olsun yada türüne karşı faydalı olayım diyerek görevini icra edip somon türünü devam ettiriyor (Cansen,2012).

Somon balığında hiç kimse akıl, bilinç ve iradenin varlığından söz edemeyeceğine göre bütün bu işler bize ilim, hikmet ve kudret sahibi olan bir tek yaratıcının irade ve yaratması olduğunu ispat etmektedir. Nitekim Kur'an'da yüce Allah "Sizin için hayvanlarda da elbette ibretler (dersler) vardır" (Nahl Suresi, 66) ayeti bu hakikati teyit etmektedir (URL.1).

2.3.İktisat ve Sosyoloji ilişkisi

Evrende canlıların içinde yer alan ziruhların en gelişmiş olan özellikle insanlardan oluşan kümeler, yani "sosyal yapı" karşımıza çıkmaktadır. Burada sosyal bilimler insan kümesini yani toplumu incelemektedir. Bu katmanda sosyoloji ile birlikte psikoloji karşımıza çıkar. Bunların da İktisat bilimi ile yakın bir etkileşim içinde oldukları görülmektedir. Ancak sosyoloji bilimi kendi katmanında evrendeki kanunlarını araştırmak ile meşgul iken, iktisat sosyal hayattaki kanunlar ile birlikte diğer katmanlardaki iktisadi kanunları ve işleyişi de araştırmaktadır.

Daha sonra Psikoloji diye bir ruh bilimi vardır ki bu tümüyle insan ile ilişkili olup bunun yansımaları kızgınlık, öfke, kıskançlık, sevgi, nefret, buhran, coşku, bunların hepsi psişik hâllerdir. Bu katmanın da kendi kanunları vardır lakin bunların hepsi biyoloji kanunları ile uyumludur(Cansen,2012).

Psikoloji ile üst katmanlar arasında da bir entegrasyon ve ilişki gözlenir. Kendini kötü hisseden, bunalımdayım, içim geçiyor, nefesim daralıyor, uyuyamıyorum diyerek (bunların hepsi bir ruh hâlidir) depresyona giren bir insana Psikiyatristler kimyasal terkiplerden oluşan antidepresan ilaçları veriyorlar. Belli bir doz ve süre kullandıktan sonra bu hasta kendisini iyi hissediyor; Halbuki ruh nerede, kimya nerede? İçilen sonuçta bir hap. Bu hap da kimyasal bir maddeden ibaret. Ancak bir insanın beyninin kimyası bozulunca ortaya bunalım

çıkabiliyor ve kimyasal ilaçlar ile de bu hastalık atlatılabiliyor. Buradan çıkan sonuç, bir kümenin işleyiş kanunları, onu içeren üst kümenin kanunlarına aykırı olmuyor. Bütün katmanlar arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Üst katmanlardaki hiçbir fiziki ve biyolojik varlığa verilmeyen kişisel irade, tercih, ve özgürlük insana verilmiştir. Üst katmanların hiç birine verilmeyen akıl, irade, ilim ve kudret insana verilmiş olmakla birlikte bunların verilmediği fizik ve biyoloji alanındaki varlıklar iktisadi kural ve kanunları son derece rasyonel ve doğru işlemektedir ki bu da onların sadece araç olduklarını kanıtlar. Bunu yapan ve bağı kuran da ancak biricik, mutlak güç ve ilime sahip olan tasarımcı olan yaratıcıdan başkası olamaz.

Demek atom veya hücreden başlayıp galaksilere kadar yaratılan fiziki ve biyolojik varlıklar bu kadar ince, hassas ve kompleks kanunları kendilerinde bulunmayan akıl ve iradeleri ile işletmemektedir. Bu durum, evrendeki makro ve mikro tüm varlığı gören bilen, tasarlayıp işleten en üst akıl, tasarımcı ve uygulayıcının izin ve irade ve kudretini ispatlamaktadır.

3.Serbest Mallar ve İktisadi Mallar Ayırımı

İktisat bilimi, insan ihtiyaçlarını karşılayan malları tasnif ederken; insan isteklerine kıyasla az olan kıt malları “iktisadi mal”, insan ihtiyaçlarına göre daha çok olan hava vb. gibi malları “serbest mal” olarak tanımlamaktadır(Ünsal,2016). İnsanların evrende mevcut olan “iktisadi malları” ancak fiyat ve bedel ödeyerek elde edebilecekleri halde, “serbest malları” neden ve niçin serbest ve bedava oldukları görülmektedir. Şayet hava, güneş, su ve rüzgar da diğer mallar gibi kıt olmuş olsaydı olsaydı bunun canlılar aleminde insan ve hayvanların hayatına yansımalarının nasıl olacağı, bu bilinçli, hikmetli ve muhteşem tasarımın kimin eseri olduğu , bu unsurların evren ve ekosistem içindeki yeri, önemi gibi hususlar fevkalade ehemmiyet arz etmektedir. Bunlarla birlikte halen serbest olan malların tesadüfen serbest olmaktan çıkıp kıt mala dönüşmesi halinde insan ve canlılar aleminde hangi sonuçları doğuracağı, insan ve canlıların hayatını nasıl etkileyeceği hususları üzerinde modern iktisat bilimi hiçbir zaman durmamaktadır (Dinler, 2016) .

Canlıların fizyolojik ihtiyaç hiyerarşisi pramidinin başında yer alan hava, rüzgar ve güneş gibi serbest mallar tesadüfen, kıt mallar gibi fiyatının olması halinde her birkaç saniyede soluduğumuz hava için ödenecek ücretin fiyatını ve bedelini bu gün tam olarak tahmin etmek ve ödemek mümkün olamayacak ve canlı hayatının tümüyle yok olacağı gerçeği karşımıza çıkacaktır. Basit bir karşılaştırma yaptığımızda; bugün uzaya gönderilen bir astronotun bir günlük 0.9 kilogram sıvı oksijene denk gelecek kadar oksijen tükettiği hesaplanmıştır. Bu miktar 3.5 metre küplük alanı doldurmaya yetecek bir oksijen miktarına tekabül etmektedir. Bir astronot günde ortalama 2.7 kilogram su içmektedir. (URL.2)

Bütün canlıların ve özellikle insanların en yüksek ihtiyacını bedava karşılayan havanın piyasa fiyatı üzerinden hesapladığımızda her bir insan için aylık asgari 60.000 TL tutarında hava parası ödemesi gerekmektedir. Günlük ortalama yaklaşık 3,5 m3 havanın maliyeti üretim ve arzının düşmesi ve talebin astronomik olarak artması halinde bu maliyetlerin geometrik olarak artacağını da unutmamak gerekir. Kaldı ki hava sadece bireysel insan ihtiyacı ile birlikte dünyada 8 milyar nüfusun, sayısallaştırılması imkansız sayıdaki orman, bitki ve hayvanların da ihtiyacı olduğu dikkate alındığında, havanın iktisadi mala dönüşmesi ile birlikte evrende bütün canlıların hayatının yok olacağı gerçeği karşımıza çıkacaktır.

Bu varsayımımızda havanın yok olmasından değil sadece su gibi iktisadi mal olması halinde bile hayatın karşı karşıya kalacağı çıkmazdan bahsedilmektedir. Her an soluduğumuz ve hayati derecede öneme haiz olan hava, güneşi(ısı, ışık, enerji vb.) rüzgar, deniz ve okyanus sularının insan başta olmak üzere bütün canlılara milyonlarca yıldan buyana emeksiz, çabasız ve bedelsiz olarak sunan merhamet, kudret, bilinç ve iradesi sonsuz olan yaratıcı bir varlığın olması kesinlikle kanıtlanmış olacaktır. Bu hikmetli, kudret ve kuvvet sahibi, ilim ve irade sahibi olan yüce yaratıcıdan başka kim olabilir? Aklın ve bilimin ve kutsal kitabımız olan Kur'an-ı Kerim ve diğer semavi kitaplarda gösterdiği Allah'dan başka hangi sebep, hangi tesadüf hangi tabiat bu muhteşem düzeni kurup işletebilir ve muhteşem tercihi yapabilir?

Serbest mal olmamakla birlikte İktisat biliminin biliminin dört üretim faktörden biri olan “doğal kaynaklar” (toprak) da bir bakıma yaradılış paradigması kapsamında serbest olarak algılanabilir. Bu kapsamda yer alan okyanuslar, denizler, akarsular, dağlar, ormanlar, ovalar çöller, kumlar, madenler, bulutlar, yağmurlar vb. tüm mallar evrende yaratılan ilk insanlar döneminde nüfusun yoğun olmadığı tarihe kadar serbest mal mahiyetindedir. Çünkü malların tamamı insanın emeği ve iradesiyle üretilen mallar olmayıp yaratıcı tarafından insanlığa hibe edilmiştir. Bundan anlaşılmaktadır ki serbest mallar nedret oluşturdukları kıt mala ve buradan da fiyatı oluşan mala dönüşmektedir.

Sonuç itibariyle üretici ve tüketiciler imal ettiği ve piyasaya sunduğu mamul malların maliyeti içindeki doğal kaynak(toprak) faktörünün bedelini ödemededen elde etmektedirler. Bu faktörlerin gerçek bedelini ne üreticiler ne de tüketiciler olarak bizler ödememekteyiz. Onun karşılığını nasıl ve kime ödeyeceğimiz mevzu asıl irdelenmesi ve tefekkür edilmesi gereken en büyük iktisadi meseledir. Her türlü mal ve hizmet üretiminin esas ve aslı olan doğal kaynak faktörünün asıl temel girdi olmaları boyutu itibariyle gerçek bedelini modern iktisat biliminin hiç dikkate almaması, bedelsiz varsayması büyük bir haksızlık ve adaletsizlik teşkil etmektedir. Bundan ötürü bu faktörün gerçek sahibini ve bunların gerçek sahibin amacı ve beklentisinin ne beklediği hususu iktisatçıların en önemli araştırma konusunu teşkil etmektedir.

Yaratıcının ne istediğini de ancak ve ancak kendisinin bize gönderdiği elçisi ve onun bize tebliğ ettiği kitaptaki mesajlarda bulabiliriz'. Allah kitabında Zariyat, 56.Ayette "biz insanlar ile cinleri ancak bize ibadet etsinler diye yarattık" buyurmuştur. Kaldı ki zaten evrendeki insan dışındaki bütün canlı ve cansız varlıklar tümüyle Yaratıcının koyduğu nizam ve kuralların dışına çıkmayıp mutlak bir itaat içinde çalışırken bir bakıma ibadet

Serbest malların var oluşundaki muhteşem hikmet ve amacı iktisat biliminin dikkate almaması büyük bir hata olup bu da yaratılış paradigması ve yaratıcının varlığını açıkça ispatlamaktadır.

4.Optimizasyon ve Yaratılış Paradigması

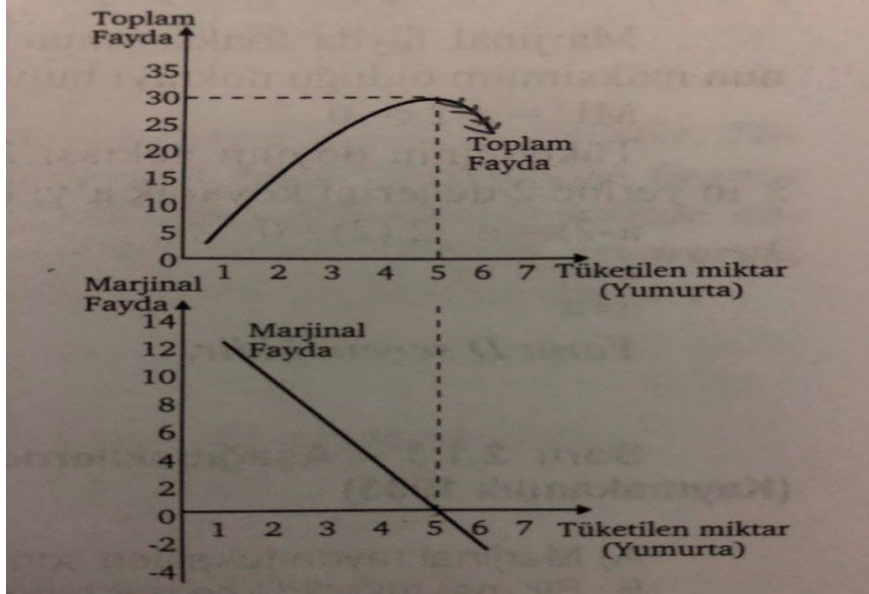
İktisat bilimi insanların ihtiyaçlarını karşılama bilimi olup, insanların ve ülkelerin sınırlı kaynakları ile ihtiyaçlarını nasıl karşılaması gerektiğini araştırıp inceleyen bir bilim dalıdır. Bu kapsamda, iktisat bilimi karar vericilerin tercihlerinde, mal ve hizmetleri üretilip tüketimlerinde ve ülkenin refahını artırma faaliyetlerinde uymaları gereken kanunları ortaya çıkarmaya çalışır(Ünsal,2016). Karar vericilerin yaptığı her türlü iktisadi faaliyetlerinde en az girdi ile en kısa zamanda, en çok çıktı üretmek veya en yüksek faydanın sağlaması hedef alınmakta olup buna "iktisadilik prensibi" denilmektedir Bu ilke "optimalite" kavramı ile de yakından ilişkilidir. İktisat biliminin temelini oluşturan "İktisadilik ve optimalite" ilkeleri-tıpkı fizik kanunları gibi- evrenin mikro aleminden makro alemine, cansızlar kademesinden canlılar alemine kadar akıl ve iradesi bulunmayan her varlık ve her yerde dinamik olarak işletilmektedir. Hayvanların davranışları incelendiğinde optimizasyonun en hayati yerlerde, yiyecek bulmaktan, rota çizmeye, süt et, bal ve yumurta üretiminden meyve ve sebze üretimine kadar hemen hemen her yerde işlediği görülmektedir. Karıncaların yiyecekleri yuvalarına taşıması, kuşların uçuş stratejileri, kurtların sürü halinde avlarına saldırması, serçelerin manevra yetenekleri, kurbağaların sıçrama stratejisi, arıların petek dizaynındaki iktisadilik uygulamasında muhteşem bir rasyonellik görülmektedir. Bu hayvanlar ya matematik, fizik, kimya ve mühendislik bilgilerini biliyorlar ya da sevki fitri veya ilhama mazhardırlar veya yaratıcıları tarafından programlanmışlardır. "Ve rabbin bal arısına şöyle ilham etti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; Rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!' Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır (Nahl, 68-69)." "Hayvanlarda da sizin için büyük bir ibret vardır (Müminun, 21)."ayetlerinde de anlaşılacağı üzere kainatın yaratıcısı olan Allah (C.C.) onlara ne yapacaklarını ilhamen öğretiyor.(Atasoy,2023)"

Bütün varlıklara, özellikle de canlılara planlı ve hikmetli, bir kalıptan çıkmış gibi ölçülü bir vücudun verilmesi "altın oranlı" diye adlandırılan "ilahi oranlı" bir yaratılışın en güzel ispatıdır. Evrendeki yaratılış harikalarını taklit edenler bu kadar övülmeye layık olurlarsa, acaba o taklit edilen eserlerin asıllarını, mesela insanları, sineği, bitkileri, güneşi, dünyayı, galaksileri yoktan benzersiz ve orijinal olarak yaratan sonsuz ilim, irade, kudret sahibi olan Allah ne kadar tanınmaya ve övülmeye layıktır. İşte rahman olan Allah, eserlerindeki estetik güzelliğini, katmanlar halinde kusursuz yaratılış harikalığını göstermek ve kendini akıl sahiplerine tanıtmak için bir ayetinde şöyle buyuruyor: "O ki birbiri üstünde olarak yedi kat göğü yaratmıştır; rahman'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk (kusur) göremezsin; artık çevir gözünü de bak, bir yarık, bir çatlak görebilir misin?"(Mülk Suresi, 3.ayet.) (Görmez,2022)

En ehemmiyetsiz gibi görünen varlıklar ve unsurlar dahi sayısız fayda ve vazifeler için çalıştırılırken sıfır israf ve optamillite prensibine uygun bir yaratılış paradigması çerçevesinde iş görmektedirler. Bütün bilimlerin temelini teşkil eden matematik gözüyle kainata bakıldığında bitkilerin, hayvanların, insanların, yıldızların cansız varlıklar olan gök cisimlerinin altın oran olarak adlandırılan ilahi optimalitenin varlığı görülmektedir. Bu da bütün varlıkların faydalı, ölçülü, nizamlı intizamlı, belli miktar ve sayıda, kendine has şekil ve özellikte yaratıldığını, gelişi güzel olmadığını, ilmi, iradesi, kudreti olmayan tabiata, sebeplere, yaratıcı olarak bakılamayacağını açıkça göstermektedir. Hiçbir işin gelişi güzel olmadığı, ilmi, iradesi, kudreti olmayan tabiata, sebeplere, yaratıcı olarak bakılamayacağı açıktır.

5. Azalan Marjinal Fayda Ve Yaradılış Paradigması

İktisat Biliminde “Azalan Marjinal Fayda Kanunu” diğer adıyla “**Gossen kanunu**” tüketici bir insanın bir maldan tüketmekte olduğu homojen miktar malları artırırken, ilave her birimin toplam faydada yaptığı değişiklik giderek azalmaktadır (Ünsal,2016). Mesela çok susuz bir insana bardakla verilen sonraki bardak suyun önceki bardağa göre faydası daha az olacaktır. İktisatçılar buna “azalan marjinal fayda” kanunu demektedirler. Bunun nedeni ise malın tüketilen miktarı arttıkça, karşılanan ihtiyacın şiddetinin azalmasıdır (Alakuş,2023).

Şekil:1. Toplam Fayda ve Marjinal Fayda Eğrileri

Görüldüğü gibi, bir kişinin belirli bir maldan sahip olduğu (ya da tükettiği) miktar arttıkça, her ilave birimin kişiye sağladığı fayda azalmaktadır. Dolayısıyla her ilave birim mal insanı bir adım daha doyuma götürmektedir. Aynı insana fazla verip zorla tüketim yaptırdığımızda fayda yerine zarar oluşmaktadır. Bu noktada toplam fayda eğrisi maksimum tüketim noktasından sonra düşmeye başladığı gibi marjinal fayda eğrisi de negatif bölgede artış kaydetmektedir. Negatif bölgede de tüketici haz yerine giderek daha çok acı hissetmiş olacaktır.

Tüketici teorisinin en önemli kanunlarından biri olan Azalan Marjinal Fayda kanununun iktisatçılara verdiği önemli bir mesajı bulunmaktadır. Bu kanun yaratıcının insan fizyolojisini tasarlarlarken gösterdiği merhamet ve şefkati tezahür etmektedir. Allah ilim, hikmet ve şefkati ile insan fizyolojisine azalan marjinal fayda kanununu sistemini yerleştirmiştir. Bu sayede insan acıktığında aldığı yiyeceğin her ilave lokmasında doyuma bir adım daha yaklaşmakta ve nihayetinde doyuma ulaşarak yemek eylemine son vermektedir. Doyum noktasındaki insan en son lokma yiyeceğin marjinal faydası sıfır olurken toplam faydası da maksimum olmakta ve işbaya ulaşarak tüketimine son vermektedir. Bu kanunun diğer bir hikmeti ve faydası da aynı insana çeşitli tat ve lezzetleri insana tattırma fırsatı sunmasıdır.

Şayet insan fizyolojisi azalan marjinal fayda kanunu yerine tam aksine artan marjinal fayda kanunu üzerine tasarlanmış olsaydı bu durumda insanlar tıpkı uyuşturucu bağımlılarında olduğu gibi sadece bir malı doymaksızın tüketecek ve doyumsuzca tüketim sonunda hayatı son bulacaktı. Çünkü her ilave biri onun ihtiyacının şiddetini daha artırarak daha çok ihtiyaç hissedecek, her marjinal birim dozdan daha çok talep ederek, hiçbir zaman doyuma ulaşamayacak ve sadece bu cins malı tüketerek hayatına son verecektir. Böylece her kes başka da hiçbir haz ve lezzeti tatmadan belki bir gün içinde hayatı son bulacaktı.

Nitekim ahlaki ve hukuki açıdan yasak olan uyuşturucu madde bağımlılarında artan marjinal fayda kanunu işletilmesi halinde, bağımlıların beyni, dopamin aktivitesi sonunda maddeyi ödül hissi ile ilişkilendirir ve bunlar maddeyi sürekli arzular, bağımlılık ilerledikçe, kişi davranışlarını kontrol edemeyerek, kişi daha çok madde tüketse bile artık kendini doymun hissedemeyerek ölünceye kadar tüketimini artırmaktadır(URL.3)

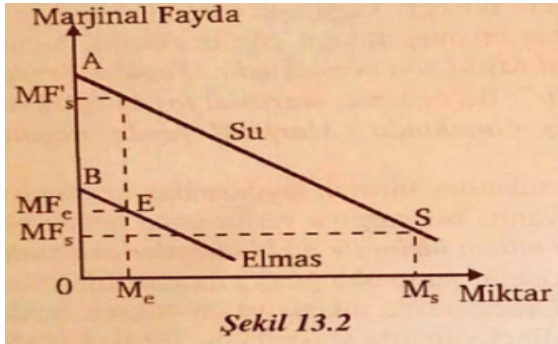
Bu hikmetli iktisat kanununu insan ve canlıların hayatına yerleştiren kimdir? Akılsız şuursuz sebepler mi? Anne ve babalar mı? Kör tesadüf mü? Tabiat mı? Bunların hiç birinin bu sistemi kurması mümkün olmadığına göre bu hikmetli ve muazzam sistem ancak ve ancak yaradılış paradigmasını ve ilim, irade, kudret ve ilim sahibi olan Allah'ın varlığını ispatlamaktadır.

6. Değer Paradoksu ve Yaradılış Paradigması

İnsan yaşamında hiç de önemi olmamasına rağmen çok yüksek fiyatlardan alıcı bulabilen bazı malların varlığı iktisatçıların dikkatini çekmiş ve akıllarını kurcalamıştır. İnsanoğlunun hayatı için hiç önemi olmayan elmas ve altının değeri bu denli yüksek, hayat için son derece önemli olan hava ve suyun değeri neden fevkalade ucuzdur sorunsalı önem ara eder(Emirzeoğlu, 2024).

Bazı ekonomistlerce öne sürülen herhangi bir malın değerini, o malın maliyetinin belirleyeceği görüşü konuyu açıklığa kavuşturamamıştır. Daha sonra A. Smith, malın değerinin belirlenmesinde “kullanım değeri” ile “mübadele değeri” arasında ayırım yapılması gerektiğini, malların değerini ancak “mübadele değeri” nin belirleyeceğini öne sürmüştür(Dinler, 2017).

Bu konu hakkında en sistematik ve makul cevabı marjinalist iktisatçılar sunmuştur. Bu görüşü savunanlara göre, herhangi bir mal ya da hizmetin değerini, o malın faydası değil, o maldan kullanılan son birimden sağlanan fayda, başka bir deyişle, o malın miktarı ile marjinal faydası belirlemektedir. Tüketicinin herhangi bir maldan sahip olduğu miktar arttıkça, o malın marjinal faydası azalmaktadır. Marjinal faydası azalan mala insanların talebi de düşeceğinden bu malın piyasa fiyatı düşük gerçekleşmektedir. Böylece miktarı dünyada son derece az olan elmasın insan yaşamının devamında gerekli olan temel suya göre neden çok daha değerli olduğunu açıklamak mümkün olmaktadır. Değerli mallara örnek olarak elması, fizyolojik ihtiyaçlara örnek olarak da suyu verebiliriz(Dinler,2017). Dünyadaki mevcut olan su ve elmasın marjinal fayda eğrilerinin Şekil’2’deki M_e ve M_s Miktar gibi olduğunu kabul edelim.

Şekil:2. Değer Paradoksu, (Su ve Elmas)

Şekil 2’de dünyada suyun bol olmasından dolayı, suyun marjinal biriminin faydası ve değeri düşük olacaktır. Çünkü tüketici kendisi doyuma ulaştığı bir mala daha az para ödemeye razı olacaktır. Dünyada miktarı bol olan, bu nedenle değeri düşük olan suya düşük bir fiyat ödemeye razı olunacaktır. Suyun miktarı arttıkça, değeri ve fiyat düşecektir. Oysa elmasın dünyada miktarı çok azdır. Bu azlık elmasın marjinal faydasını yükselteceğinden tüketici elmas için daha yüksek fiyat vermeye razı olmaktadır(Emirzeoğlu, 2024)

Örneğimizde, Miktarı M_s olan suyun dünyadaki marjinal faydası MF_s kadardır. Aynı dünyada, sudan az(M_e) olan elmasın marjinal faydası (MF_e) suyunkinden yüksek ($MFC > MF_s$) olduğundan, suyun değeri ve dolayısıyla fiyatı elmasinkinden düşük olmaktadır. Ne var ki, su miktarı az olsaydı, suyun elmasından daha kıymetli olabileceği görülecektir. Hiç su bulunmayan bir yerde -örneğin çöldeki bir yolculukta- tüm suları bitmiş bir kişi için hayatın devamı için gerekli olan bir yudum su, dünyanın tüm elmaslarından daha kıymetli olabilecektir.

Dünyadaki canlı hayat için bunca yüz yıl boyunca hayati derecede gerekli olan suyu bol bol yaratıp fiyatını düşüren, elmas miktarını da ihtiyaca göre ve gerektiği kadar bir ölçü ile yaradan sonsuz merhamet, ilim ve kudret sahibi bir akıl ve iradenin bulunduğu aklın ve bilimin gereğidir. Dünyanın yaklaşık üçte ikisini sulardan oluşturan, denizlerden dinamik olarak suları milyar ton ağırlıktaki su bulutlarına yükleyip bütün canlıların ihtiyaçları için yer yüzünün bütün karalarına ölçülü ve hikmetli olarak indiren, bunca bol su yerine tesadüfen sebeplerin hatası sonucunda veya akılsız kör tabiatın karışıklığı neticesinde dünyada elmas kadar su tedarikinde bulunsaydı yaşanacak kıtlık, kaos ve çatışma sonucunda hayatın bütün bütün yok olacağı gerçeği, insanı şüphesiz tevhit inancına ve bir tek yaratıcıya götürmektedir.

7. Kevni İktisat ve Modern İktisat

İktisat bilimini iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi, evrenin hem makro hem de mikro düzleminde cari olan defosuz, hatasız ve muhteşem kevni iktisattır. Evrenin fizik kimya ve biyoloji eksenindeki iktisat kanunları eksiksiz ve mükemmel bir şekilde işletilmektedir. Evrende uygulanan iktisat hatasız ve

eksiksiz olarak uygulanırken, evrendeki iktisat evren ağacının nihai meyvesi olan insanı merkeze alıp onun ihtiyaçlarına göre optimal olarak işlemektedir Üstelik buradaki işleyiş sistemiğinde insanoğlunun akıl, ilim, tercih ve iradesinin hiçbir fonksiyonu da bulunmamaktadır. Dolayısıyla kevni iktisadın üretim girdilerinde insanın hemen hemen hiçbir katkısı bulunmamasına rağmen, mamul ve çıktılarının yegane nihai tüketicisi sadece insandır. Dolayısıyla kevni iktisadın ürettiği her şeyin (güneşin, dünyanın, mevsimlerin, baharın, kışın, yağmurun, yumurtanın, sütün, balın vb.) nihai faydasını özellikle insanlar elde etmektedir.

Örnek olarak yaratıcı insana göz vermiş gözün ihtiyacı olan güneşi, ayak vermiş buna mukabil basacağı toprağı ve yer çekim kanununu, akciğer vermiş buna karşılık havayı, uyku ihtiyacına karşılık geceyi, su ihtiyacına karşı yağmuru, akarsuları ve yeraltı sularını, enerji ihtiyacına karşılık petrolü stoklamıştır. Bütün bu temel girdileri olmasaydı, insanlar hiçbir şey üretemeyecek, ihtiyaçlarını karşılayamayacak ve yaşamları başlamadan bitmiş olacaktı. Modern İktisat bilimi bu kadar önemli bir kaynağı tamamen tabiata, kendi kendine ve tesadüfe vererek değersizleştirmiş ve adeta çöp ederek, fevkalade büyük bir çelişki içine girmiştir. Hatta materyalist iktisatçı kesim bunu hissettiğinde buna “yabanıl iktisat” adını koyup bu varlıkları anlamsız hale getirmektedir (Cansen,2012).

Evrende kurulmuş bulunan bu mükemmel iktisadi düzeni insanların dışında bozan ve değiştiren başka da hiçbir varlık bulunmamaktadır. İktisat biliminin özellikle inceleme konusu yaptığı bütün canlı varlıkların yiyecek içecek, giyecek, barınak, ısınmak vs. ihtiyaçları mükemmel bir ölçü, denge, optimalite **içerisinde ve dinamik olarak karşılanmaktadır. Denge kurulurken iktisat ihtiyaçları karşılamada üretim ve tüketim faaliyetleri** dinamik bir input ve output analizi yapılmaktadır. Ne kadar output (**çıktı Üretimi**) yapılmış ise **onun gerektirdiği asgari girdi (hava, su, toprak, element** vs) kullanılmak suretiyle kaynak israfı elimine edilmektedir. Bu süreçte açığa çıkan girdi ve çıktılar olsa bile bunlar adeta tekrar geri dönüşüm fabrikasına gönderilerek farklı bir varlığın girdisine dönüştürülebilmektedir. Bunlardan imal edilen çıktılar diğer varlıkların ya yiyeceği, ya giyeceği ya silahı yada barınağı olmaktadır. Bunların tümünden anlaşılır ki varoluşlarının sebebi insana hizmet etmektir. Akıl ve iradesi, şuur ve idraki bulunmayan bu varlıkların bu hikmetli ve bilinçli tercihi yapması imkansız olduğuna göre bütün bunları gören bilen planlayıp tasarlayan insanı merkeze alıp bütün varlıkları onun ihtiyaçları için iktisadi olarak **işleten bir yaratıcının varlığı** mutlak olarak görünmektedir.

İnsanlara yaratıcılarını anlatan atomlar, böcekler yıldızlar ve hücrelerdeki fen bilimlerinin şahit olduğu optimalite ölçeğinde işleyen iktisadi ve lojistik sistem ve mekanizmanın dilini okuyamadan hayrın gerçek yaratılış gayesini ve nedenini anlamak mümkün değildir. Ormanlarda binlerce yıldan bu yana beri aynı bitkiler, aynı böcekler, aynı hayvanlar aynı ağaçlar, aynı kuşlar tam da olması gerektiği kadar dengeli bir şekilde varlıklarını sürdürüyor. Dünyada ne aslanlar, ne keçiler, ne kadar atlar, balıklar, kuşlar bitiyor. İşin ilginç tarafı bütün bunların kirli atıkları ve leşlerine rağmen denizler, ormanlar, dağlar ve nehirler ter tertemizdir. Evrendeki muhteşem işbirliği yardımlaşma dayanışma ve iş bölümü burada çok enteresan bir şekilde işletiliyor. Bu kir ve leşleri temizlemek üzere temizlik elemanları olan öncelikle etçil vahşi hayvanlar, sonra böcekler en sonunda bakteriler görev başına geçip silip süpürüp tertemiz hale getirmektedirler. Diğer yanda makro planda her canlının iâşesini planlayan yüce yaratıcı bunların hayatını idame etmek üzere rızıklarını da tevdi ediyor.

Akl-ı beşer hiçbir yerde hakikî olarak hiçbir israf ve abes görmediği gibi, hikmet-i insaniye dahi en mükemmel bir intizam, en güzel bir mevzuniyet görüyor ve gösteriyor. Belki,hikmet-i insaniye, o intizam ve mevzuniyetin bir tezahürüdür, bir tercümanıdır. (Nursi, 2020),

Evrendeki kevni iktisatta akıl şuur, idrak ve iradeye sahip olmayan cansız varlıklar ile hayvan, bitki ve bakteri gibi canlı varlıkların iktisadi icraatında son derece muhteşem bir mikro ve makro optimalite ve iktisadilik uygulamaları bulunurken, sistem içinde hiçbir yerde en küçük israf, kirlilik, zayıat ve dengesizlik bulunmazken, akıl, şuur, ilim ve irade sahibi olan insanların uygulamakta olduğu modern iktisat alanında her türlü, israf, savurganlık ve dengesizliklerin bulunması büyük bir paradoksu göstermektedir. Başka bir ifade ile akıl, bilinç, ilim ve iradeden yoksun olan varlıklar evrende son derece mükemmel bir iktisadi faaliyetleri icra ederken evrenin akıl, şuur, ilim ve irade sahip tek müstesna varlığı olan insanlar gerek münferit ve gerek sosyal ve ekonomik kurum ve topluluklarının iktisadi eylem davranış ve hayatlarında sürekli büyük dengesizlikler, akıl dışı tercihler, israflar ve ekonomik krizler söz konusu olmaktadır.

İktisat” tıpkı yer çekim kanunu gibi kainatın kanunlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü Allah Hakîm’dir. Hakim ismi Allah’ın her şeyi bilerek ve hassas bir ölçü ile yarattığını ifade etmektedir. Hakîm isminin en büyük cilvesi olan kâinat iktisat ve israfsızlık içinde çalışmaktadır. Allah’ın bu ismi atomdan galaksilere kadar kainatın hiçbir yerinde israfa mahal bırakmadan tecelli etmektedir (Kartal,2017) En ehemmiyetsiz gibi görünen varlıklar ve unsurlar dahi sayısız fayda ve görevler için çalıştırılırken sıfır israf ilkesine göre çalışmaktadır.

Diğer bir iktisat dalı, modern iktisat bilimidir. Evrendeki Allah'ın kurup işlettiği iktisadi mekanizmayı adeta tamamen görmezlikten gelmiş, geliştirdiği her nazariye ve bulduğu her kanunu da tamamen şahsi çıkar üzerine bina edip, kendi çıkarına alet etmiştir. İktisat bilimi bazı iktisadi kanun, kural ve ilkelerinin kuramsal tespitleri yapsa da, buna mukabil mikro ve makro seviyede sayısız dengesizlik ve krizlere de sebep olmuştur. Neredeyse dünyanın hiçbir kıtasında hiçbir ülkesinde hiçbir seküler insan, firma, aile ve ülkede gelir gider dengesinden söz etmek mümkün değildir. Nitekim ABD başta olmak üzere, Japonya, Almanya, Fransa İspanya vb. gibi gelişmiş ülkelerde bile büyük açıkları, muazzam dış ve iç borçları, mikro ve makro bazda ekonomik dengesizlikleri bulunmaktadır. Böylece beşerin sosyal ve iktisadi hayatında telafisi oldukça zor sorunlar ortaya çıkartmıştır. Kapitalist iktisadi sistem içinde her 10-18 yıl arasında bir küresel bazdaki yaşanan “konjonktür dalgalanmaları” bu iktisadi dengesizliklerin ve çöküşlerin bir göstergesini teşkil etmektedir. İktisadi dengesizliklerin neredeyse tamamı insanların aşırı tüketim ve israfa dayanmaktadır. Bu durum çevre ve ekosistemin tahrip olmasına sebep olmaktadır.

Bütün bunlara, insanın sosyal hayatındaki hızlı bozulmayı ve çürümeyi, cinsel sapıklıkları, suçları ve şiddeti ve son aşamada nükleer dehşeti de ilave edebiliriz: Bunların tümü, son tahlilde, insanın Allah'a ve mutlak manevî/ahlakî değerlere karşı umursamazlığının ve bunun yerine, “maddî ilerleme”yi tek hedef sayan inançlara tutsaklığının bir sonucudur (Esed, 2004).

8. Sonuç ve Değerlendirme

Fen biliminin bütün alt dallarındaki araştırmaların vardığı sonuç; hiçbir varlık lüzumsuz ve gereksiz olarak yaratılmadığı gibi her varlığın dinamik bir mikro tasarımı ve makro planlaması mevcuttur. Bu süreçte de **mükemmel bir iktisadi mekanizma işletilmektedir. İktisat biliminin hedefi olan “İktisadilik prensibinin” her yaratıkta mükemmel bir şekilde uygulanmaktadır.** Nitekim fen bilimleri hiçbir yerde ve varlıkta en küçük bir israfın bulunmadığını, atıkların dahi geri dönüşüm ile tekrar kullanıldığını ispat etmektedir.

Günümüzde modern iktisat bilimi “ihtiyaçları” kavramını sınırsız “istekler” ile ikame ederek ihtiyaçların sonsuzluğundan söz etmektedir. Kapitalist anlayışın ortaya koyduğu bu anlayıştan hareket edildiğinden dolayı, fertler ve toplumlar iktisatlı bir hayat yaşamaktan uzaklaşmakta ve her zaman iktisadi dengesizlik ve krizlere sebep olmaktadır. Bu anlayış çılgınca aşırı tüketimi teşvik edip tüketim toplumunu oluşturmakta ve çılgınca israfa ve savurganlığa sebep olmaktadır. israf ve savurganlık bir yandan insan benliğinde kötü alışkanlıklara sebep olarak insanların huzur ve mutluluğunu tahrip edip psikolojik sorunlar doğurmakta diğer yandan iktisadi, sosyal ve ekosistemin dengelerini de bozarak dünyayı adete yaşanmaz hale getirmektedir. çünkü “İsraf kanaatsizliği” doğurmaktadır. Kanaatsizlik ise çalışmanın şevkini kırar, tembelliğe atar. Hayatında şikâyet kapısını açarak insanların hem ihlâsını kırar, hem riya kapısını açar, hem de izzetini kırarak dilencililiği artırır(Nursi,2021). Bugün bir çok gelişmiş ülkelerin bile bir çoğunda milli %200'e varan borçlarının olması ve devlet bütçelerinin kronik açık vermesi dünyanın iktisadi yaradılış paradigmasına ne denli ihtiyaç duyduğunun bir göstergesidir.

Bu sebeple semavi kitap, sünnet ve kevnî iktisata dayanan iktisat bilimi insanları iktisadi davranmaya ve israftan kaçınmaya teşvik etmektedir. “İsraf kanaatsizliği doğurur. Kanaatsizlik ise çalışmanın şevkini kırar, tembelliğe atarak hayatından şikâyet kapısını açar insanların hem ihlâsını kırar, hem riya kapısını açar, hem de izzetini kırarak dilencililiği artırır(Nursi, 2021).

Fen biliminin bütün alt dallarındaki araştırmaların vardığı sonuç; hiçbir varlık lüzumsuz ve gereksiz olarak yaratılmadığı gibi her varlığın dinamik bir mikro tasarımı ve makro planlaması yapılarak bu süreçte mükemmel bir iktisadi mekanizma işletilmektedir.

Modern iktisat bilimi meseleye bir bütüncül yaklaşım ile kainatın iktisadi denge ve düzeninden yararlanarak yaratılış paradigmasına uygun bir yöntemi benimseyerek varlık sebebine tam manasıyla hizmet edebilir. Aksi taktirde dünyada halen mevcut olan çılgın tüketim toplumu, şahsi çıkarın maksimizasyonu ve aşırı israfa dayalı liberal mekanizma kaynakları kurutup iktisadi kaosu daha da derinleştirecektir. İktisat bilimi yaratılış paradigmasını geliştirmesi sonucunda kainattaki iktisadi prensiplerin, denge ve istikrarı hayata tatbik ederek insanlığın psikolojik, ekonomik ve sosyal hayatına kalıcı refahı ve gerçek mutluluğu getirebilir.

Özet olarak, bütün fen bilimleri gibi İktisat bilimi de evrendeki kurulu bulunan küçük büyük her varlık ve bu varlıkların yaradılış sürecinde Allah'ın varlığını ve birliğini göstermekte ve kesin bir dil ile onu ispatlamaktadır.

Kaynakça

- Alakuş,K,(2024)<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/kamilal/137153/EKO.B%C3%96L%C3%9CM6.pdf>
- Atasoy,(2023) "Optimizasyon Problemini Çözmeyi Bilen Hayvanlar,Bilimler Işığında Yaratılış,EğitimYay. Van.
- Cansen,E,(2012) Perşembe konferansları, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/persembe-konferanslari-yayinlari/perskonfyyn135.pdf>(Erişim,Tarihi:25,08,2024)
- Çakmak, O,(2018)Bilimin Özgürleştirilmesi, Bilimlerin Dilinden Yaratılış, Yay. no: 8 Erzurum
- Daniel, G, Sornette, D. (2008). Econophysics: Historical Perspectives. R. Cont içinde, Encyclopedia of Quantitative Finance. London: Wiley
- Dinler,Z,(2011) İktisada Giriş,Ekin BasımYayın, Dağıtım,17. Baskı Bursa
- Doğru, M. K. (2018), İktisat, Biyoloji ve Rasyonellik" Politik Ekonomik Kuram, Cilt 2(1) 41
- Eba,(2024)<https://ogmmateryal.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/kitap/fizik/9/unite1/files/basic-html/page17.html> (Son Erişim Tarihi.20.09.2024)
- Emirzeoğlu,Sinan,(2024) <https://avys.omu.edu.tr/public/sinan.emirzeoglu>
- Eren, E. (2017). Evrimci Makro İktisat, Anaakım İktisadının Parçası Olabilir mi, İktisat ve Toplum, (79), 24-33.
- Ersoy, A. (2018)Erdemli Olmanın Merhaleleri ve Sosyal Kurumsal Yapı:Modern Tekelci İktisadî Sistemden İnsan Merkezli İktisadî Nizama Geçiş, link <https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/2808>(Erişim Tarihi:03.09.2024)
- Esed, Muhammed (v. 1992), Kur'ân Mesajı Meâl-Tefsir, I-III, çev.: Cahit Koytak/Ahmet Ertürk, İşâret Yayınları, İstanbul, 1999.
- Görün, F. (2015). İktisat Eğitimi Üzerine Bir Kaç Not. Ekonomi-tek, 4(3), 1-8.
- Kartal,(2009)İktisat Penceresinden Kainata Bakış, <https://www.koprudergisi.com/bahar-2009/iktisat-penceresinden-kainata-ve-insana-bakis/>
- Kartal,(2017) Köprü Dergisi
- Kırer, H, Eren, E (2015). İktisat-Fizik İlişkisine Tarihsel Bakış. Ekonomi-tek, 4(2), 25-60.
- Küçükali, A,(2019), Klasik İktisadi Düşünce İle Evrim Teorisinin Entelektüel Beraberliği Hakiş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi © Cilt: 8 Yıl: 8 Sayı:20 (2019/1)
- Nursi,S (2020) Lem'alar,RNK Yayınevi, İstanbul
- Sonüstün, B. ve Gül, B. (2012). Ekonofizik: Ekonomi ve Fizik İlişkisine Güncel Bir Bakış. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(1), 35-43.
- Toigonbaeva, D. ve Eser, R. (2011). Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak, Davranışsal İktisat. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(1), 287-321
- Umutlu,H,Meriç.O, (2018) İktisadın Diğer Bilimlerle İlişkisi: İktisat Eğitiminde Dönüşüm 1 <https://iktisatvetoplum.com/disiplinlerarasi-bir-alan-ekonofizik-ve-kuantum-ekonomisi>
- URL.1.<https://arkadasdergisi.com/makale/292-somon-baliklarinin-mucize-yolculugu.html>
- URL.2.<https://amerikabulteni.com/2015/12/14/astronotlarin-uzaydaki-gunluk-yasanti-nasil/>
- URL.3.<https://www.lokmanhekim.edu.tr/ozgur-koy-tedavi-ve-rehabilitasyon-merkezi/bagimlilik-rehberi>
- Ünsal,M.E,(2016) İktisada Giriş, BB101 Yayınları,No:14, 5. Baskı. Ankara
- Yegorov, Y. (2007). Econo-physics: A perspective of matching two sciences. Evolutionary and Institutional Economics Review, 4(1).

DARVİNİZMİN SOSYAL BİLİMLER YOLCULUĞU¹

DARWINISM'S JOURNEY IN SOCIAL SCIENCES

Mahmut BOZAN²

ÖZET

Varlık âlemini ve varoluşu açıklamada akli esas alan filozoflar farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşler bazen teori seviyesinde kalmış, bazen de varoluşu açıklamaya bile kısmi olarak varlık âleminde sebep-sonuç münasebetleri üzerinden hükümferma olan kanunların farkedilmesini sağlayabilmiştir. Newton ve Einstein gibi fizikçiler kâinatta geçerli olan kanunları anlamaya ve açıklamaya çalışırken, Darwin ve Mendel gibi biyologlar da canlılar üzerine araştırmalar yaparak canlıların menşei ve varlıklarını idamesi hususunu tavzihe çalışmışlardır. Gregor Mendel'in genetikle ilgili araştırmaları biyolojide bir bilim dalının temelini atarken, Charles Darwin'in sadece gözleme dayalı olarak ortaya attığı, "canlıların menşeinin tek bir kökten evrimleşerek ortaya çıktığına dair görüşleri" bu güne kadar teoriden öteye geçememiştir. Ancak Batı'da kilisenin bilimi baskılamasının doğurduğu münafaretin de katkısıyla ortaya çıkan materyalizm, Darwin'in görüşlerini sahiplenerek kendi ideolojisine "bilimsel" bir kılıf uydurmasını sağlamıştır. Böylece Darwinizm veya evrim teorisinin bilim kisvesi altında sosyal bilimler yolculuğu da başlamıştır.

Darwin'in biyolojik evrim teorisinin sosyoloji ve antropolojiye uygulanmasıyla ortaya çıkan ve "Sosyal Darwinizm" olarak da tanımlanan bu hareket Faşizm ve Nazizm gibi ırkçı akımlara ilham kaynağı olmuştur. Zira evrim teorisinin "en güçlü olanın hayatta kalacağı" kuralı, zayıfları "doğal seleksiyon makinesinde öğütme ve onlara hayat hakkı tanımamaktadır. Konu milletler zaviyesinden ele alındığında "beyaz ırk" gelişmiş ve üstün ırk olarak kabul edilmekte, sarı ve siyah ırklar ise "gelişmemiş" ara formlar olarak görülmekte, bu sebeple de üstün ırkın tasarrufuna maruz hale getirilmektedir. Nazi ırkçılığının en uç noktalarından birisi olan öjeni akımı, sadece diğer ırkları ortadan kaldırmakla iktifa etmemekte, kendi içinde bile bir ayıklamaya giderek üstün ırkın zayıf, hasta ve sakat olanlarının da "bilimsel olanın ahlâki olarak yanlış olamayacağı" iddiası ile öldürülmesini savunmaktadır. Nazilerin 1933 yılında çıkardıkları bir kanunla hekimleri irsi hastalığı olan çocukların öldürülmeleri için ihbar etmeye zorlamaları Sosyal Darwinizmin insanlık için nasıl bir tehdit oluşturduğunu ortaya koyması bakımından mânidardır.

Sosyal Darwinizm veya ırkçılık ilk etkilerini Batı ile temasta olan Osmanlı aydınları üzerinde göstermiş, ortaya çıkan milliyetçilik akımları sonucu Osmanlı Devleti dağılmıştır. Osmanlı'nın dağılmasından sonra kurulan devletlerde ırk temelli milliyetçilik akımları kuvvet bulmuş, İslâm'ın birleştiriciliği yerine ırkçılığın ayrıştırıcı etkileri kısmen ülkemizde de görüldüğü üzere yabancı düşmanlığı şeklinde tezahür etmeye başlamıştır.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Darvinizmin Sosyal Bilimler Yolculuğu" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı, E-posta: mbozan@bartin.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5936-7021.

Varlık âlemini ve insanı anlamada yaratılışı esas alan anlayış, insanlığa huzurlu bir medeniyet ikram ederken, ‘canlıların tek bir kökten evrimleşerek ortaya çıktığını iddia eden, var olmak için sadece tabiatla değil kendi cinsiyiyle de savaşması gerektiğini, esasında hayatın bir savaş olduğunu, güçlü olanın yaşama hakkına sahip olacağını, zayıfların ise doğal seleksiyona uğrayacağını’ savunan Darwinizm ve onun sosyal hayata uygulanan formu olan ‘Sosyal Darwinizmin’ insanlık için ne tür tehlikeler barındırdığını ve nasıl bir medeniyet dayattığını mukayese etmek kabildir.

Bu makalede yaradılışı kabul etmeyen Darwinizm ve onun cemiyete uyarlanmış şekli olan Sosyal Darwinizmin Avrupa’da tekrar yükselişe geçen ırkçılık, İslâm nefreti ve yabancı düşmanlığına etkileri üzerinden bir medeniyet analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Darwinizm, Sosyal Darwinizm, Yaratılış, Evrim Teorisi, Irkçılık.

ABSTRACT

Philosophers who prioritize reason in explaining existence and the universe have put forward different views. These views have sometimes remained at the theoretical level, and at other times, even if they did not fully explain existence, they have led to the discovery of the laws governing the universe through cause-and-effect relationships. While physicists like Newton and Einstein attempted to understand and explain the laws that govern the universe, biologists like Darwin and Mendel conducted research on living beings to elucidate the origins and sustenance of life. Gregor Mendel’s research on genetics laid the foundation for a scientific branch in biology, while Charles Darwin’s observation-based theory that “all living beings evolved from a single origin” has remained a theory to this day. However, materialism, which emerged partly due to the Church’s suppression of science in the West, adopted Darwin’s views, giving a “scientific” veneer to its ideology. Thus, Darwinism, or the theory of evolution, began its journey into the social sciences under the guise of science.

The application of Darwin’s biological theory of evolution to sociology and anthropology gave rise to a movement known as “Social Darwinism,” which inspired racist ideologies like Fascism and Nazism. The rule of “survival of the fittest” in the theory of evolution effectively denies the weak the right to live, grinding them down in the “machine of natural selection.” From the perspective of nations, the “white race” is seen as the superior and developed race, while yellow and black races are considered “undeveloped” intermediate forms, thus subject to the control of the superior race. The eugenics movement, one of the most extreme manifestations of Nazi racism, not only sought to eliminate other races but also advocated for the extermination of the weak, sick, and disabled within the superior race itself, under the claim that “what is scientifically correct cannot be morally wrong.” The Nazis’ 1933 law forcing doctors to report children with hereditary diseases for execution is significant in demonstrating the threat Social Darwinism poses to humanity.

Social Darwinism and racism first impacted Ottoman intellectuals in contact with the West, leading to the rise of nationalist movements and the eventual dissolution of the Ottoman Empire. In the states established after the Ottoman collapse, race-based nationalism gained strength, and the divisive effects of racism, as opposed to the unifying force of Islam, began to manifest in the form of xenophobia, as partially observed in our own country too in recent years.

While a worldview based on creation offers humanity a peaceful civilization, Darwinism, which claims that living beings evolved from a single origin and that life is a struggle for survival not only against nature but also against one’s own kind, presents life as a battle where only the strong have the right to live and the weak are subject to natural selection. It is worth comparing the dangers that Darwinism and its application in social life, Social Darwinism, pose to humanity and the kind of civilization they impose.

This article will analyze the effects of Darwinism, which rejects creation, and its societal application, Social Darwinism, on the resurgence of racism, Islamophobia, and xenophobia in Europe.

Keywords: Darwinism, Social Darwinism, Creation, Theory of Evolution, Racism.

1. Giriş

Eski çağ filozofları dönemlerinde bilimlerin kök seviyede olmasının verdiği ruhsatla birden fazla alanda görüş serdederken yakın çağ bilim adamları ilimlerdeki detaylanma sebebiyle ihtisas alanlarına yoğunlaşmayı tercih etmişler veya bazen buna mecbur kalmışlardır. Batıda orta çağ filozofları ile kilise arasındaki çatışma hatalı bir şekilde bilim-din tenafürü veya zıtlaşmasına dönüşmüş, kendi dayatmalarına karşı çıkan bilim adamlarını Katolik kilisesi aforoz ettiği için bilimin baskı altına alındığı meşhur engizisyon despotizmi yaşanmıştır. Bu sebeple Batı bilim dünyasında din dogma olarak etiketlenmiş ve bir dönem bilimden ayrı tutulmuştur.

Materyalist felsefenin revaçta olduğu, bilimin ampirik veya deneysel sınırlara hapsedilmeye çalışıldığı 19. asrın Batı bilim anlayışında Charles Darwin (1809-1882)'in görüşlerinin deneysel bir temeli olmadığı ve sadece gözleme dayalı olarak ileri sürülen iddia ve teoriden ibaret kaldığı halde ispatlanmış bilim kategorisine dâhil edilmesi kendi içinde bir tezat teşkil etmektedir. Adeta Darwin'in "Türlerin Menşeli" teorisi bilimsel etiketli bir dogmaya dönüştürülmekte ve muhalif görüşler bu sefer de akademinin bir kesimi tarafından aforoz edilmeye çalışılmaktadır. Darwin'in evrim teorisi özetle; tüm canlıların ortak bir atadan evrimleşerek ortaya çıktığı ve doğal seleksiyon adını verdiği, zayıfların hayat savaşını kaybederek yok olduğu, güçlü olanların hayatta kalıp neslini devam ettirdiği iddiasına dayanmaktadır. Bu iddia hiçbir zaman ispatlanamadığı, bilakis çağdaşı Gregor Johann Mendel (1822-1884)'in irsi özelliklerin asıldan nesile genler vasıtasıyla nakledildiğini ispatlaması ile çürütüldüğü, tüm zorlamalara ve pilt-down adamı (Russell ve Spencer, 1985) gibi "ara form bulma" umudu ile yapılan çalışmalarda başarısızlığa rağmen ısrar ve inatla savunulmaya devam edilmektedir. Meselenin bu kısmı biyoloji uzmanlarının alanı dâhilinde (Karakaya, 2023) olup sosyal bilimlerle doğrudan bir ilişkisi yoktur.

Evrim teorisinin sosyal bilimlere ilgilendiren kısmı hem çok şaşırtıcı hem de çok enteresandır. Darwin ne bir antropolog ne bir sosyolog ne bir iktisatçı, ne de bir siyaset bilimi uzmanıdır, o sadece bir biyologdur. Ama evrim teorisi biyoloji sınırlarını aşarak sosyal Darwinizm kimliği ile sosyal bilimlerin temel alanlarını istila etmiştir. Batı'daki akademik ve entelektüel çevrelerde geniş bir hüsn-ü kabul ve destek bulan Sosyal Darwinizm, daha sonra bilimi Batı ile özdeşleştiren ülkemiz müstağripleri tarafından sahiplenilmiş ve tenkitlere kapalı bir şekilde savunulmuş ve halen de savunulmaya devam edilmektedir. Sosyal Darwinizmin Batı'da sahiplenilmesinin sebebi, Batı medeniyet anlayışının evrim teorisi ile bilimsel bir kimliğe kavuşturulmak istenilmesidir. Böylece Batı'nın günümüze kadar uzanan küresel sömürsü ve soykırım dâhil her türlü insan hakları ihlali ile güce dayalı hükümlerliliği meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Bu hususta toptancı bir yaklaşım da doğru değildir. Yani Batı yekpare bir bütünlük arz etmemektedir. Bir yönü ile bugünkü teknik ve teknolojik gelişmelere öncülük eden, insanlığın hayrına çalışan ve insan haklarına saygılı olan Batı ile hakka, hukuka değil güce dayanan, hedefi ve maksadı menfaat olan, hayatı savaş olarak gören ve bu savaşta zayıfların yaşama hakkı olmadığını savunan, ırçı, zevki ve materyalist olan Batı iki farklı dünyayı temsil etmektedir. Ancak küresel siyasette ikinci Batı'nın sözü geçmekte olduğu için dünyamız kan ve gözyaşından kurtulamamakta, yarım asra iki dünya harbini sığdırmayı başaran bu ikinci Batı, soğuk savaş denilen küçük bir soluklanmayı müteakip dün Bosna'da, Afganistan'da, Irak'ta, Libya ve Suriye'de bugün de Filistin ve Gazze'de soykırımlara, tehcirler ve sömürülere devam etmektedir. İşte Sosyal Darwinizmin Batı medeniyetini bir yönüyle besler durumda olması tüm dikkatleri Darwinizmin sosyal bilimler yolculuğuna çekmektedir.

Bu makalede Darwinizmin sosyoloji, antropoloji, iktisat ve siyaset bilimine olan etkileri incelenecek, hatta çok alâkasız olduğu halde inanç noktasında ateizmi savunan Marksizmle olan ilişkisi ele alınacak, İslâm ve Batı medeniyetinin mukayeseli bir analizi yapılacaktır.

2. Sosyal Darwinizm ve Antropoloji

Evrimci Darwinizmin sosyal bilimler yolculuğu antropoloji kapısından girerek başlamıştır denilse mübalağa yapılmış olmaz. Zira bir biyolog olan Darwin "Türlerin menşeli" kitabında çizdiği evrim ağacının en üst kısmında -Darwin'e göre- evrimini tamamlayan insan oturmaktadır. Yine Darwin'e göre insan da kendi içinde evrim geçirmiş, siyah ve sarı ırk gibi ara formlar nihayet üstün, ari, beyaz ırkla süreç tamamlanmıştır. İnsanı biyolojiden sosyal bilimlere taşıyan bilim dalı ise antropolojidir. Antropolojinin sözlük mânası Britannica'ya göre çok kısa olarak "insanlık bilimi"dir. Daha geniş olarak antropolojiyi, insanı hem biyolojik ve fiziki özellikleri ile hem de sosyal ve kültürel yönü ile inceleyen bir bilim dalı olarak tarif edebiliriz (Gürsoy, 2021: 67). İşte bu kesişim sosyal Darwinizmin antropolojiye olan etkilerini incelemeyi gerektirmektedir. Bu bilim dalının yakın tarihteki seyrinde Avrupalı devletlerin Amerika ve Afrika'yı istila ettikleri zaman karşılaştıkları toplumları ve insanları tanımak, kültürlerini, kabiliyet ve zaafalarını öğrenmek, dinlerini değiştirmek, köleleştirmek ve gerekirse de yok etmek gibi bir sürecin yaşandığı dikkati çekmektedir. Bu sebeple antropolojinin kökeninde sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetlerinin izlerini görmek mümkündür (Gürsoy, 2021: 69-71).

İşte Avrupa'nın teknolojik gücü eline geçirdiğinde diğer toplumlara tahakküm etme ve köleleştirme hareketine Sosyal Darwinizm adeta can suyu olmuş, soykırımlarına, sömürgeleştirmelerine, kendi anlayışlarına göre "bu ilkel toplulukları medenileştirmelerine" meşruiyet kazandırmıştır. Biyolojik evrim, antropolojide kolaylıkla kültürel evrim kisvesine bürünmüş, bu anlayışla insanlar gibi toplumların da iptidai formdan başlayarak gelişmişe doğru evrim geçirdiği ve beyaz ırka mensup olanların diğer ırklardan daha ileri ve medeni olduğu, binaenaleyh Batılı toplumların diğer toplumlar üzerinde üstünlük kurmasının doğal bir hak olduğunu

iddia ile Batı emperyalizmini meşrulaştırıcı bir rol oynamıştır. İşte bu sebeptendir ki Batılı devletler üstün ırk ve medeniyet anlayışı ile istila ettikleri ülkelerin halklarını öldürmek, tehcir etmek, köleleştirmek veya kendi dinlerine döndürmekte en ufak bir tereddüt ve endişe duymamışlar bilakis onlara iyilik yaptıklarını bile düşünmüşlerdir.

Antropolojinin Türkiye’de ilk temsilcileri ve Avrupalı antropologların ilk tilmizleri olan Afet İnan ve Şevket Aziz Kansu gibi akademisyenler Türklerin ari beyaz ırktan olduğunu ispatlamak için bir nice kafatası ölçümü yapmışlar ve Batlıların iddia ettikleri gibi “Türklerin sarı ırka mensup, ilkel ve yarı gelişmemiş bir ırk olmadığını,” beyaz, Avrupaî, hatta Fransa ile hemen hemen aynı ölçülere sahip brakisefale bir ırk olduğunu ortaya koymuşlardı (Toprak, 2011).

Tüm bu gayretler yapılan devrimlerle benzemeye çalıştıkları “medeni ve ileri” Avrupa’nın Türkleri itici ve aşağılayıcı ifadelerine üstü örtük bir cevap niteliği taşıyordu. Zira Charles Darwin 3 Temmuz 1881 tarihinde W. Graham adlı bir bilim adamına yazdığı mektupta doğal seleksiyonun Türkler gibi “geri ırkları” eleyerek medeniyetin gelişmesine katkıda bulunduğunu öne sürmekteydi. Mektupta; “Doğal seleksiyona dayalı kavga, medeniyetin ilerleyişine sizin zannettiğinizden daha fazla fayda sağladığını ve sağlamakta olduğunu gösterebilirim. Düşünün ki, birkaç yüzyıl önce Avrupa Türkler tarafından işgal edildiğinde, Avrupa milletleri nasıl risk altında kalmıştı, bugün Avrupa’nın Türkler tarafından işgali bize ne kadar gülünç geliyor. Avrupa ırkları olarak bilinen medeni ırklar, hayat savaşında Türklere karşı kesin bir galibiyet elde etmişlerdir. Dünyanın çok da uzak olmayan bir geleceğine baktığımda, çok sayıdaki aşağı ırkların medenileşmiş yüksek ırklar tarafından yok edileceğini görüyorum.” deniliyordu (Darwin, 1888: 285-286). Bu görüşler sadece Darwin tarafından savunulmuyor, ileride ele alınacağı gibi Avrupa’dan ABD’ye kadar geniş bir coğrafyada destek buluyor, Nazizme, Faşizme ve *öjeni* (Galton, 1904) hareketine de ilham kaynağı oluyordu.

3. Sosyal Darwinizm ve Sosyoloji

Sosyal Darwinizmin mayaladığı diğer bir sosyal bilim dalı da Batı referanslı sosyolojidir. Antropoloji nasıl ferdi odağına alırsa, sosyoloji de genel anlamıyla cemiyete ve insan topluluklarına mercek tutar ve onları sistematik olarak inceler (Bulut, 2021: 142-144). Semavi dinler ve özellikle İslâm fertlere Hz. Âdem’in çocukları ve insan olarak eşitlikçi yaklaşırken, evrimci bakış insanları iptidai ırk, siyah ırk, sarı ırk ve üstün beyaz ırk şeklinde kademelendiriyor. Benzer şekilde Sosyal Darwinizmin zaviyesinden toplumlar da doğal seleksiyonun bir sonucu olarak sosyal tabakalaşmaya gidecek ve toplumda kastlar meydana gelecektir. Eşitlikçi politikalara ebediyen kapıyı kapatan bu anlayış sonucudur ki Avrupa’da asalet unvanları ihdas edilmiş, toplumun belirli kesimlerinde lordlar, baronlar, dükler, kontlar vs. ler toplumdaki ayrılmış, toplumun üzerinde seçkin ve elit bir tabaka ortaya çıkmıştır. *İngiliz siyasetinin uzun yıllar belirleyicisi olan Lordlar Kamarası işte böyle bir anlayışın günümüze akseden bakiyesidir. Yine Avrupa’da ortaya çıkan “gettolar” toplum kesimlerinin itilmiş-kakılmışlarının mekanlarına bir simge olmuş ve ırkçı uygulamaların simgesi haline gelmiştir* (bkz. Şen, 2022). İşte Sosyal Darwinizm toplumdaki iktisadi eşitsizlikleri ve hiyerarşileri meşrulaştırmış, eşitlikçi politikaları engellemiştir. Bugün Avrupa’da etkisini gösteren yabancı düşmanlığı, İslâm düşmanlığı ve ırkçı akımlar kaynağını hep Sosyal Darwinizmin *düşünce yapısından almaktadırlar*.

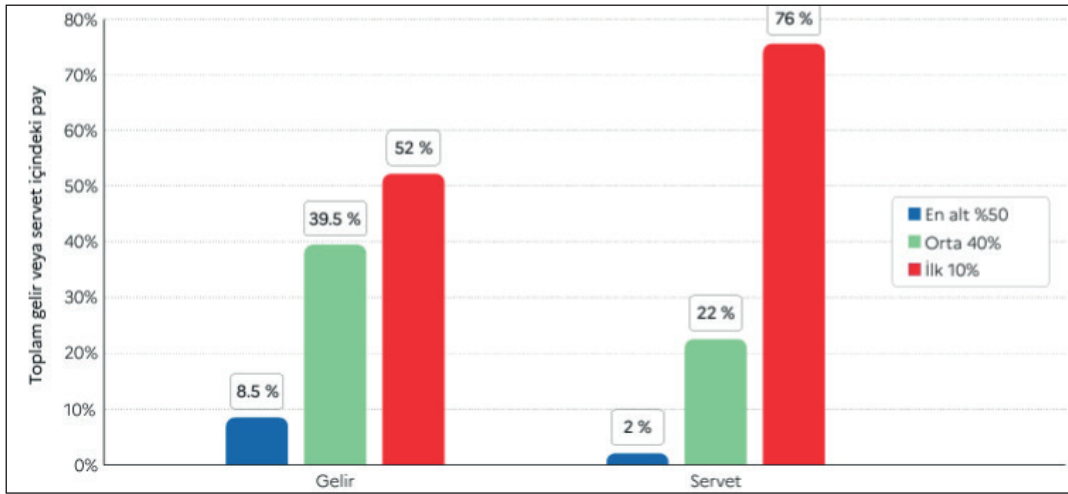
Diğer yandan Avrupa toplum yapısının modern, gelişmiş, demokratik şeklinde rol model olarak sunulması, akademi, siyaset, medya, kültür ve hukuk üzerinden diğer toplumlara dayatılması, milletlerin kendilerine has karakter, örf, adet, gelenek, görenek, inanç ve kültürlerine zarar vermektedir. Batı tipi toplum yapısının emperyal araçlarla diğer toplumlara zerk edilmesi sosyal dokuları zedelemekte, boşanmaları arttırarak aileyi zayıflatmakta, hedonist, hazzı, bencil bireyler üreterek toplumu atomize etmekte, hatta cinsiyetsizleştirme ve çarpık ilişkileri yaygınlaştırma yoluyla kişilik bozulmalarına yol açmaktadır.

4. Sosyal Darwinizm ve İktisat

Sosyal bilimlerin çok önemli bir dalı da iktisattır. İktisat veya onunla eşanlamı olarak kullanılan ekonomi, kelime olarak toplumların üretim faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin neticesinde ortaya çıkan ilişkiler bütünü ifade etmektedir (Aydemir, 2021: 400-403). Toplumda mal ve hizmetlerin üretim, bölüşüm, tüketim ve değişimine ilişkin temel ilkeler ile toplumsal ilişkilerin bu unsurları nasıl etkilediğini inceleyen bir bilim olan iktisatla ilgili olarak farklı politik yaklaşımlar bulunmaktadır. Genelde *özel mülkiyeti kısıtlayan* merkezi plâncı, sosyalist ve komünist sistemler olduğu gibi, *özel mülkiyeti, özel teşebbüsü ve piyasa ekonomisini* esas alan, devleti iktisadi hayatın dışında tutan kapitalist sistemler de bulunmaktadır (İncekara, 2021: 404-407). Bu kapsamda sosyal bilimlerin kompartımanlara ayrılmadığı 19. yüzyıl dünyasında ekonomi ve politikanın iç içe

geçmesi ve bu şekilde incelenmesi ile ortaya çıkan eserlerde Adam Smith’le Karl Marx’ın başını çektiği serbest piyasa ve merkezi plâncı ekonomi-politik görüşlerin genel siyaseti bile belirlediği görülmektedir (Kaynak, 2021: 403-404).

İnsan fıtratına zıt olan komünist iktisadî anlayış, vahşi kapitalizme tepki olarak doğmuş fakat yoksulluğu önleyemediği gibi gelir dağılımında adaleti sağlama iddiasını da kaybederek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortadan kalkmıştır. Sermayeyi üretim unsurlarının temel belirleyicisi olarak kabul eden kapitalizm ise sanayi inkılabı ile birlikte emeği sömürerek dünya gelir dağılımında büyük bir adaletsizliğe yol açmıştır. Şekil 1’de de görüldüğü üzere küresel nüfusun en zengin %10’u küresel gelirin %52’sini alırken, nüfusun en yoksul yarısı bunun ancak %8,5’ini kazanmakta, küresel gelir dağılımının ilk %10’luk kısmındaki ortalama bir fert yılda 122.100 ABD doları kazanırken, küresel gelir dağılımının en yoksul yarısından bir birey yılda 3.920 ABD doları kazanabilmektedir. Küresel servet eşitsizlikleri ise gelir eşitsizliklerinden daha da kötü bir durumdur.

Şekil 1: Küresel Gelir ve Servet Eşitsizliği-2021

Kaynak: wir2022.wid.world/methodology, 4.

Küresel nüfusun en yoksul yarısı neredeyse hiçbir servete sahip değil ve toplam zenginliğin ancak %2’sini elinde bulundururken, buna karşılık dünya nüfusunun en zengin %10’u küresel servetin %76’ına sahiptir. Nüfusun en yoksul yarısı kişi başına ortalama 4.100 ABD dolarına sahipken, en zengin %10’luk kesim ortalama 771.300 ABD dolarına sahiptir (wir2022.wid.world/methodology: 3).

İşte kapitalizmin bu sömürü anlayışı evrimci Sosyal Darwinizmin ‘güçlü olanın hayat savaşını kazanma hakkına sahip olduğu’ anlayışıyla desteklenmekte, zayıflara ise doğal seleksiyonun öğütücü çarklarını göstermektedir. Dünyanın huzurunu kaçıran bu tablo, Adam Smith ile temelleri atılan “bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler” kapitalizminin görünmez bir el ile piyasayı dengelemesini değil, sermayenin gizli açık tekelleri altında insanların soyulmasını netice vermiş, dünyada gelir dağılımındaki uçurumları derinleştirmiştir (bkz. <https://ourworldindata.org/poverty>).

5. Sosyal Darwinizm ve Siyaset

Evrimci Darwinizmin sosyal bilimlerdeki yolculuğunda en netameli dönemeç siyaset bilimidir. Zira siyaset bilimi devlet kurumlarının fikrî ve hukukî temellerini, yetkilerini, yapı ve işleyişini inceleyen bir bilim dalıdır (Turan, 2021: 75). Devleti ve onun kurumlarını idare etmede birbirinden çok farklı ideolojilerin etkilerini gerek dâhilde gerekse uluslararası ilişkilerde görmek mümkündür. Devletin şekil ve idaresinde hangi fikrin daha faydalı olacağı hususunda ortaya atılan pek çok görüş olmakla birlikte kişi hürriyetlerini esas alan liberalizm, devleti esas alan sosyalizm ve komünizm ile ırkı esas alan nazizm ve faşizmin Avrupa ve Batı’nın yakın tarihini şekillendiren ideolojiler olduğu görülür (Öztekin, 1993: 212). Evrimci Darwinizmin bu ideolojilere gerek kaynaklık yapma gerekse delil sunma noktasındaki ilişkileri sebebiyle etkisini en çok hissettirdiği alan devlet idaresi ve siyaset bilimi olmuştur. Tüm insanlığı dehşet dengesine sokan soğuk savaş ve daha öncesinde yaşanan iki dünya harbi ile Nazizm ve Faşizmin aşırı kıyıcı uygulamalarında Sosyal Darwinizmin etkilerini görmek mümkündür. Zira Sosyal Darwinizm, ırk üstünlüğü mânasında milliyetçiliğe, güçlünün her zaman haklı olduğu ve yaşama hakkının güçlülere ait olduğu görüşü ile emperyalizme, güçlü ülkelerin zayıf ülkeler üzerinde hâkimiyet

kurmasının doğal bir süreç olduğu düşüncesi ile sömürgeciliğe ilham kaynağı olmuş, ırk temelli ayrımcılığı ve soykırımı haklı çıkarmak için de kullanılmıştır. Nitekim Yahudilerin Avrupa’da soykırımı tabi tutulması Hitler idaresinin üstün ırk anlayışına istinat ediyordu. Keza öjeni hareketi de üstün ırkın zayıflarını temizleme ve üstün ırkı aynı zamanda güçlü ırk yapma düşüncesine dayanıyordu. Tüm bu düşünceler de Darwin’in evrim teorisinden ilham alıyordu.

Sosyal Darwinizmin marksizm ve komünist devlet anlayışına verdiği ilham ise hiç şüphesiz ateizm olmuştur. Darwin’in fikirleri materyalistlerin çok işine yaramış, insanı tabiata irca etmek, hayvana indirgeyerek izah etmek suretiyle materyalistlerin insanı mânevî hayatından, değerlerinden ve inançlarından sıyırmak hususundaki gayretlerine evrim teorisi büyük destek sağlamıştır. Darwin’in doğal seleksiyon nazariyesi marksizmde sınıf mücadelesi şekline dönüşmüştür (Bolay, 1981: 57). Diğer taraftan Darwin’in var oluşu bir yaratıcı güce yani Allah’a değil, mahiyetini bilemediği tesadüflere ve maddi oluşumlara bağlaması ve kendisini de bir agnostik³ olarak nitelemesi dini, “toplumları uyutan bir afyon” olarak gören ve Allah inancını reddeden komünist ideoloji ile aynı çizgide buluşmasını sağlamıştır.

6. Sosyal Darwinizm Üzerinden İslâm ve Batı Medeniyeti Mukayesesi

Charles Darwin her ne kadar bir biyolog olsa da görüşlerinin sosyal bilimlerde taban bulması, devletleri, siyaseti, ideolojileri ve uluslararası ilişkileri etkilemesi bir şaz ve bir istisnadır. Türlerin Menşei kitabı canlılar dünyasının ve insanın nasıl ortaya çıktığını açıklayamasa da (ki bu sebepten evrim salt bir görüş ve teoriden öteye gidememiştir) Batı medeniyetini tahkim etmede ve Batı’nın dünya hâkimiyetini sağlamada önemli bir manifesto sunmuştur. En azından Batı’nın medeniyet anlayışıyla (Sorokin, 1972) Darwin’in görüşleri örtüşmekte hatta ona “bilimsel” bir meşruiyet ve temel sağlamaktadır. Batı’nın dünya siyasetini anlamada Darwin’in görüşleri bir kılavuz vazifesi görmektedir. Evrimci Darwinizm dünyayı bir savaş alanı olarak görmekte ve hayat hakkını güçlülere tahsis etmektedir. Hayat savaşını menfaat motive etmekte ve üstün ırkın diğer ırklar üzerinde öldürme, köleleştirme, tehcir ve asimile etme hakkı olduğunu savunmaktadır. Allah inancı olmadığı için de materyalist bir formda ahlâki değerleri tanımamakta, bu sebeple de bencilliği, çıkarıcılığı, hazzı ve hedonizmi teşvik ederek cemiyet hayatını ifsat etmektedir.

Sosyal Darwinizmin şekillendirdiği medeniyet anlayışının sürdürülemezliği birçok bilim adamı tarafından da farkedilmiş mesela bunlardan Tofler (1981:433), ikinci dalga medeniyetinin protestan ahlâkıyla birlikte geldiğini hatırlatmış, Batı medeniyetinin beklentileri karşılayamamasından, toplumda moral ve dinî değerlerin zayıflamasından, alkolizmin, intiharların ve psikolojik çöküntünün yaygınlaşmasından şikâyet etmiştir. “Son günlerini yaşayan sanayi toplumunu kimin yöneteceğinden ziyade, onun yerini almaya başlamış olan yeni uygarlığa kimin biçim vereceği” hususu da Tofler’in merakları (1981: 37) arasındadır. Guenon ise (1980: 184), “Batı’nın tamamen yutulup gitmektense, doğu medeniyetlerine benzer, kendi şartlarına uyarlanmış bir değişime uğramasını” tavsiye etmektedir. Yakın medeniyet tarihçilerinden Toynbee de (1980: 195-198), geçmişte alkolizm ve ırkçılığı tedavi eden İslâm’ın tekrar tarih sahnesine çıkması gereğinden bahsetmektedir. Bu örnekler bile Batı medeniyetinin teknolojik başarıları yanına insanlığı mesut ve mutlu edecek ahlâki değerleri koymadığının açık bir işaretidir.

Batı medeniyetinin bu tükenmişliğine karşılık Medine’de teşekkül eden İslâm medeniyeti temel görüşleri ile insanlığa bir huzur ve saadet dönemi yaşatmıştır. Bu huzurun temelinde İslâm medeniyet anlayışının hakka dayanması ve haklının güçlü olduğunu savunması, menfaat yerine fazileti esas alması, hayatı savaş değil bir yardımlaşma zemini olarak görmesi, zayıf, yoksul ve çaresizlerin hayata tutunmasını sağlaması, ırkçılığı değil, insaniyeti, insan hukunu ve kardeşliği tercih etmesi, materyalist zevkçiliğe ve hedonizme karşı ruhî tekamülü ve insani duyguları öne çıkarması yatmaktadır (Nursi, 1976: 36-43). İslâm medeniyeti, adaleti, eşitliği ve yardımlaşmayı esas alan İslâm dininin bir tezahürüdür. İslâm medeniyetinin uygulama örnekleri arasında en başta Asr-ı Saadet olmak üzere, Endülüs Emevi Devleti, Abbasiler, Selçuklular ve en yakın zamanda da Osmanlı Devleti gelmektedir. Hz. Ömer’in hilafeti zamanında (M.S. 634-644) fethedilen Mısır’da halen ciddi sayıda Hristiyan yaşamakta iken, 700 seneden fazla İspanya’ya hükmeden Endülüs Emevilerinden bugün bir mahalle Müslüman bile bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti’nin hükümrânlık döneminde her millet diniyle, diliyle, örf, adet ve gelenekleriyle huzur içinde yaşamış ve o döneme Osmanlı Barışı denilmişken bugün Onun çekildiği topraklarda huzur ve barışın kırsına bile rastlanılmamaktadır.

3 Charles Darwin’in inancıyla ilgili bkz. Darwin’in 7 Mayıs 1879’da John Fordyce’e yazdığı ve kendisini agnostik olarak tanımladığı mektup. <https://www.darwinproject.ac.uk/letter/DCP-LETT-12041.xml>

7. Sonuç

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Sosyal Darwinizm Batı medeniyet anlayışını etkilemiş, biyolojik evrim teorisinin cemiyete tatbiki ile bir nevi metamorfoz geçirmiş, “Türlerin Menşei” tırtılı başkalaşarak Batı medeniyetinin üstünlüğünü ve diğer medeniyet ve kültürler üzerindeki hâkimiyetini haklı çıkarmak için kullanılan bir ideolojiye dönüşmüştür. Sosyal Darwinizm bir taraftan Batıdaki sosyal hiyerarşileri pekiştirirken diğer taraftan da sömürgecilik, ırkçılık ve emperyalizmin ideolojik temellerini tahkim etmiştir. Darwin’in ileri sürdüğü evrim, nasıl teori olarak kalmış ve bilim olmaya terfi edememişse Sosyal Darwinizm de hem bilim hem de ahlâk ve etik açılardan ciddi eleştiriler almış, biyolojik teorilerin toplumlara mekanik bir şekilde uygulanmasının imkansızlığı bugün daha iyi anlaşılmıştır. Batı medeniyetinin içine düştüğü buhran ve dünyaya getirdiği kaos onunla atbaşı giden sosyal Darwinizmin de bir nevi iflası niteliğindedir.

Kaynakça

- Aydemir, A. B. (2021). Ekonomi, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1. Cilt, TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Bolay, H. (1981). Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Ötiken Neşriyat, Kültür Serisi, No: 20.
- Bulut, Y. (2011). Sosyoloji/Toplumbilim, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 4. Cilt, TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Darwin, F. (1888). The Life and Letters of Charles Darwin, Vol. I, 1888. New York: D. Appleton and Company, s. 285-286.
- Dünya Eşitsizlik Raporu (2022). GEP-June-2024-Chapter-1, wir2022.wid.world/methodology, Erişim: 10.06.2024.
- Encyclopaedia Britannica (2024). Anthropology, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/27505/anthropology>, Erişim: 10.06.2024.
- Galton, F. (1904). Eugenics: Its Definition, Scope and Aims, The American Journal of Sociology, Volume X; July. <https://galton.org/essays/1900-1911/galton-1904-am-journ-soc-eugenics-scope-aims.htm>, Erişim: 10.06.2024.
- Guenon, R. (1979), Modern Dünyanın Bunalımı, Çev. Nabi Avcı, Yeryüzü Yayınları, İstanbul.
- Gürsoy, A. (2021) Antropoloji, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1. Cilt, TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- İncekara, A. (2021). Ekonomi Politikaları, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1. Cilt, TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Karakaya, H. (2023). Genetik, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/haydar.karakaya/139116/Genetik%20%202022.pdf> Erişim: 10.06.2024.
- Kaynak, B. (2021). Ekonomi Politik, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1. Cilt, TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Nursi, B. S. (1976), Sünuhat, Tuluât, İşârât, Gaye Matbaası, Ankara.
- Öztekin, A. (1993). Siyaset Bilimine Giriş, İnönü Üniversitesi, İİBF, Malatya.
- Russell, M. J. ve Spencer, F. (1985). Piltdown: The Great English Mystery Story. Bulletin of the British Museum (Natural History), Geology Series.
- Sorokin, A. P. (1972). Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefesi, (Çev. M. Tuncay), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Şen, B. (2022). Siyah Amerika Getto’dan Hipergetto’ya. Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi (2), 193-228.
- Tofler, A. (1981). Üçüncü Dalga, (çev. A. Seden), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Toprak, Z. (2011). Dolikosefalden Brakisefale Türk Irkı, Şevket Aziz Kansu ve Antropolojinin Evrimi, Toplumsal Tarih Sayı: 207, s. 18-29.
- Toynbee, A. (1980). Medeniyet Yargılanıyor (Ter. U. Uyan), Yeryüzü Yayınları, No: 7, İstanbul.
- Turan, İ. (2021). Siyaset Bilimi/Siyasal Bilim, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 4. Cilt, TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2024). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim: 10.06.2024.
- Veri Dünyamız (2024). <https://ourworldindata.org/poverty>. Erişim: 10.06.2024.
- Word Bank (2024). Global Economic Prospects, World Bank Flagship Report, June 2024. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6feb9566-e973-4706-a4e1-b3b82a1a758d/content>, Erişim: 10.06.2024.

YARATMANIN DİLLER DÜZEYİNDE TALİM-İ ESMA VE TECELLİ-İ ESMA İLE DEVAMI¹

CREATION CONTINUES IN LANGUAGES THROUGH TEACHING AND MANIFESTATION OF DIVINE NAMES

Nafi YALÇIN²

ÖZET

Allah 'ın (cc) Âdem'e (as) isimleri öğretmesi, Kur'an'da "Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti." (Bakara, 2/31) ayetiyle anlatılan önemli bir olaydır.

Allah (cc) Âdem'i yarattığında, melekler onun yeryüzü halifeliğini sorguladılar ve Âdem'in bu atamayı hak ettiğinin bir kanıtı olarak, Allah Âdem'le meleklerle isimleri sorarak imtihan etti ve sadece Âdem cevap verebildi. Allah'ın emri üzerine, itaat etmeyi reddeden Şeytan hariç, melekler Âdem'e secde ettiler.

Bu "isimlerin öğretilmesi" olayı, çağdaş bir yaklaşımla birkaç açıdan önemli bir sembol olarak düşünülebilir. Birincisi, Âdem'in (as) yeryüzünün halifesi olma yeteneği sebebiyle melekler açısından bir mucizesiydi ve bu, insanlığın yeryüzündeki türleri denetleme ve yönetme konusundaki kapsamlı yeteneğini temsil ediyordu. İkinci olarak, isimlerin öğretilmesi kapsamlı insan yeteneklerini, sayısız bilimleri ve evren hakkında sayısız bilgi dallarını ifade eder. Üçüncü olarak, isimlerin öğretilmesi, bilginin mahiyetine, öğrenme kaynağına, yapısına ve doğruluğuna ve Allah'ın güzel isimleriyle yakın ilişkisine ince bir şekilde atıfta bulunur. Kur'an'da bahsedilen bir diğer hadiseler zinciri ise Allah tarafından peygamberlere bahsedilen mucizeler, insanlara sanat, bilim, teknoloji ve gelişme biçiminde öğretmeninin pratik sonuçlarını gösterir. Bu mucizeler yoluyla ilmin, gelişimin, teknolojinin ve ince sanatların nihai sınırları, yolları ve biçimleri ifade edilmektedir.

Yine Cenab-ı Hakk Kur'an'da (Rahman, 55/1-4) "Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti." ayetleri ile insanoğluna düşünme kabiliyetini ve düşündüklerini ifade etme yeteneğini diğer canlılardan ve türlerden farklı bir biçimde ve üstünlüğünün bir delili olarak doğuştan verdiğini ve bunun Allah'ın rahmetinin bir eseri olarak insanı muhatap seçtiğini ve bu muhatabiyete liyakatin, insanoğlunun lisanı kullanma; düşünce ve duygularını ifade etme sayesinde gerçekleştiğini belağatla ifade etmektedir.

Allah'ın sıfatlarının ve güzel isimlerinin ezeli ve ebedi olması ve bu sıfat ve esmanın kainattaki hadiselerde ve tasarruflarda tecellilerinin de daimî olması İslam akaidinin temel bir varsayımı olduğundan yola çıkarak, lisanın öğretilmesi hadisesinin de devam ettiği ve ilmi gelişmelerin insanlık var oldukça devam edeceği

1 Bu çalışma, 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan 'Yaratmanın Diller Düzeyinde Talim-i Esmâ ve Tecellî-i Esmâ ile Devamı' başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İTBF, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: nafi.yalcin@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6586-8546

çıkarmı yapılabilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in "zeminde ve gökte gizli Esmâ-i İlâhiye'nin manevî hazinelerinin keşşâfı" olmasının ifadesi bunu akla getirmektedir. Hem Kur'an'ın ezeli bir hutbe olması, bütün asırlardaki bütün insanlık tabakalarına birden hitap etmesi ve yol göstermesi ve sözlerinin tazeliğini koruması bu daimî tecellinin bir tezahürüdür. Demek ki Allah'ın Kelâm sıfatından gelen Kur'an insanlığa yol göstermeye devam ediyor. Allah Âlim sıfatıyla hak eden kullarına ilim öğretmeye, ilham vermeye devam ediyor. Nitekim insanlığın konuştuğu lisanlar yeni kavramlar ve ifadelerle gelişmeye devam ederken yeni lisanların doğuşuna da şahitlik edilmektedir.

Bu çalışmada, Talim-i Esmâ hadisesiyle insanlık nevine lisanın, beyanın, öğrenmenin ve gelişmenin Yaratıcı tarafından farklı biçimlerde nasıl öğretildiğini ve daimî ve baki olan ilahi sıfat ve isimlerin tecelli etmeye devam etmesiyle bilimlerin, teknolojinin, sanatların mevcut seviyelerinden devam eden bu ilahi kaynaklı öğretiyle nasıl geliştiğini ve daha ileri seviyelere vardığını farklı örneklerle ele alıp inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Yaratmanın devamı, dillerin gelişimi, bilimin gelişmesi, Talim-i Esmâ, Tecelli-i Esmâ

ABSTRACT

The teaching of the names to Adam (pbuh) by Allah (swt) is a significant event narrated in the Qur'an with the verse "He taught Adam the names of all things." (Bakara, 2/31)

When Allah (swt) created Adam, angels questioned his vicegerency of the earth and as a proof Adam's deserving that appointment, Allah tested Adam and angels by asking the names and only Adam was able to answer. Upon Allah' order angels prostrated before Adam except Satan who refused to obey.

This "teaching of the names" event can be considered an important symbol in several ways from a contemporary perspective. First, it was a miracle for the angels due to Adam's (pbuh) ability to be the caliph of the earth, and it represented humanity's comprehensive ability to control and govern species on earth. Second, the teaching of the names expresses comprehensive human abilities, innumerable sciences, and innumerable branches of knowledge about the universe. Third, the teaching of the names subtly refers to the nature of knowledge, the source of learning, its structure and accuracy, and its close relationship with the beautiful names of Allah.

Another chain of events mentioned in the Qur'an is the miracles granted by Allah to the prophets, showing the practical results of teaching human beings in the form of art, science, technology, and development. Through these miracles, the ultimate limits, paths, and forms of knowledge, development, technology, and fine arts are expressed. Again, the Almighty Allah says in the Qur'an "The Most Gracious taught the Qur'an. He created man and taught him speech" (Rahman, 55/1-4). With these verses, it is expressed eloquently that Allah has given to human beings as evidence of man's superiority to other creatures and species, and of his ability to think and to express what he thinks, and that this is a result of Allah's mercy and that He has chosen humans as His interlocutor, and that this interlocutorship is deserved by human beings using language and expressing their thoughts and feelings.

Based on the fact that the attributes and beautiful names of Allah are eternal and everlasting, and that the manifestations of these attributes and names in the events and activities in the universe are also permanent; it can be inferred that the teaching of language continues and that scientific developments will continue as long as humanity exists. Indeed, the description of the Qur'an as "the discoverer of the spiritual treasures of the Divine Names hidden in the earth and the sky" brings this to the mind. The fact that the Qur'an is an eternal sermon, that it addresses and guides all layers of humanity in all centuries and that its words maintain their freshness is the evidence of this permanent manifestation.

So, the Quran, which comes from Allah's attribute of Speech, continues to guide humanity. Allah continues to teach knowledge and inspire His deserving servants with His attribute of the All-Knower. Indeed, we observe that the languages spoken by humanity continue to develop with new concepts and expressions, just as we also witness the birth of new languages.

In this study, we will examine with different examples how language, expression of thoughts, learning and development were taught to humanity in different ways by the Creator through the event of 'the teaching of the names', and we will attempt to explain how sciences, technology and arts develop and reach more advanced levels with this divinely-led teaching through the permanent and everlasting manifestation of the divine attributes and names.

Keywords: Continuation of Creation, development of languages, development of science, Teaching of Names, Manifestation of Divine Names

1. Giriş

Kur'an-ı Kerim'de mealen geçen ifadelerle yaratılış "yerin göğün ve aralarındaki her şeyi" kapsamaktadır. İnsan ise bu yaratılışın tam ortasında ve merkezinde bulunmaktadır.

Hız. Âdem'in yaratılması, Hız. Âdem'e Allah tarafından Esmanın Talimi, yapılan imtihanında Hız. Âdemin meleklerle üstün çıkması ve Hız. Âdem'e Emanet-i Kübranın verilmesi çok derin manaları olan ve konuştuğumuz dil ve lisanla alakalı hadiselerdir.

Allah, Halık/Yaratıcı olarak sonsuz irade, ilim ve kudretiyle insanı yarattı, ona lisanı ve bildiğini öğretti ve tecrübe için dünya sahnesine bıraktı. İnsanoğlu Hallakiyetin yani devam eden yaratıcılığın gereği sayılı bir ömrü olan dünyada çoğalıp yayıldı, lisanı gelişti, farklılaştı, ayrışıp çoğaldı ve yeni lisanslar ortaya çıktı ve çıkmaya devam etmektedir. Buradan yaratılışın lisan seviyesinde de devam ettiği manasını çıkarabiliriz.

2. Dil ilahi bir lütuf ve rahmettir.

Evet dil, konuşma ve dilin ayrılmaz bir tamamlayıcısı olan düşünme gerçekten de harika olaylar zinciri ve bir mucizedir. Dil sayesinde fizik ve metafizik âlemler arasında köprüler kurulmaktadır. Hiçbir varlığın kendisine benzemediği, maddeden, mekân ve zamandan münezzehtir. Yüce Yaratıcımız, zaman, mekân ve ihtiyaçların mahkûmu olan insana ezeli ve ebedi hitabını ulaştırmak için dili vasıta olarak kullanmaktadır. Kuran-ı Kerim'de "Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti." (Rahman, 55/1-4) denilmek suretiyle düşünme ve düşünceleri ifade etmenin aracı olan dilin insana öğretilmesinin kaynağının ilahi rahmet olduğu vurgulanmaktadır.

İnsanın yaratılışından bahsedildikten sonra lisanın insana öğretilmesinden söz edilmesi ve öncesinde de Rahmân'ın, Kur'an'ı öğrettiğinin hatırlatılması çok derin manalar taşımaktadır. Bu üç hadisenin birbiriyle çok yakından ilgili olduğu, ayetlerin nüzul sırası ile ifade edilmekte ve makam itibarıyla Rahman isminin zikredilmesiyle de bu fiillerin ilahî rahmet eseri olduğu bize anlatılmaktadır. İnsan, Yüce Yaratıcı (cc) tarafından hiçten ve yoktan var edildikten sonra fani, aciz ve fakir olmasına rağmen muhatap alınmakta ve ona kâinatı temsil vazifesini ve tüm canlıların sözcülüğü vasfını yerine getirebilmesi için dilden istifade imkânı bahşedilmektedir. Yine Yaratıcının rahmetinin eseri olarak yaş ve kuru her şeyi içinde bulunduran Kur'an'ın insana öğretilmesiyle insana verilen emanetin sorumluluğu hatırlatılmaktadır.

Ahzab suresinin 72. ayetinde "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir." buyurularak bu sorumluluk açıkça dile getirilmektedir ve ciddi sonuçlarına dikkat çekilmektedir.

İletişimin olmadığı ya da uyumsuz olduğu hallerde geçimsizlikler, tartışmalar, krizler, çatışmalar, savaşlar çıkmakta ve insanoğlunun nice emekleri ve çalışmaları boşa gider.

Bu ikinci halde Kur'an-ı Kerim'de yapılan ikazda da ifade edildiği gibi insan; rahmet eseri öğretilen dili layıkıyla kullanmadığında, yani rahmet eseri öğretilen ilahi kelamın derslerine ve rehberliğine aykırı olarak kullandığında, emanetin gereğini hakkıyla yerine getiremediğinden "zalim ve cahil" konumuna düşmektedir.

3. Hız. Âdeme Dilin Öğretilmesi: Talim-i Esma

Hız. Âdem'in yaratılışından sonra ona beyanın yani düşünüp konuşmanın öğretilmesi Allah tarafından ona isimlerin öğretilmesi ile ifade edilmiştir. Kur'an'da bununla ilgili ayetlerin (Bakara, 2/30-34) meali şöyledir:

Hani, Rabbin meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler, Allah da "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti. (Bakara, 2/30)

Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi. (Bakara, 2/31)

Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler. (Bakara, 2/32)

Allah şöyle dedi: "Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle." Âdem, meleklerle onların isimlerini bildirince Allah, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi. (Bakara, 2/33)

Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu. (Bakara, 2/34)

3.1. Talim-i Esmâ Bize Ne Anlatır?

Kur'ân-ı Hakîm bazı cüz'î hadiselerin arkasına külli düsturlar saklamıştır.

Tâlim-i Esmâ hadisesi Hazret-i Âdem'in melâikelere karşı üstünlüğünü ve hilâfete uygunluğunu ispatlayan bir mu'cizesidir.

İnsanlığın yetenek ve kapasitesinden dolayı insanlığa ilimlerin ve kâinatın türlerine dair fenlerin ve Yaratıcının icraatına ve esma ve sıfatlarına dair marifetin öğretildiğini belirtmektedir.

Böylece Âdemoğluna, yalnız melâikelere karşı değil, belki semâvât ve arz ve dağlara karşı emanet-i kübrâyı üstlenme dâvâsında bir üstünlük vermiş; ve her açıdan arzın bir halifesi olduğunu Kur'ân bize anlatmaktadır. (Nursi, Sözler, 20. Söz)

Hazret-i Âdem'in bu mu'cizesi, insanlığın gelecekte ulaşacağı bütün gelişme ve ilerlemelerin sınırlarına ve en ileri hedeflerine çok açık biçimde işaret ediyor.

3.2. Esmâ-i Hüsnâ nedir?

Kâinatın derinliklerinde çok gizli hazineler saklıdır. İnsan ise bütün bu hazineleri keşfedebilecek en gelişmiş yeteneklere sahip özel bir varlık olarak yaratılmıştır.

Esmâ-i Hüsnâ, ve bu ilahi güzel isimlerin kainat ve varlık alemindeki tecellileri "künuz-u mahfiye"dir; yani "gizli hazineler"dir. (Sözler, s. 522) Kur'ân-ı Kerim ve insanlık adına Peygamber Efendimiz (a.s.m.) ise "keşşaf"tır, tüm gizli hazineleri eksiksiz keşfeden iki kâşiftirler.

"Ben gizli hazineydin, mahlûkatı yarattım, ta ki kendimi bileyim ve bildireyim." (Aclûnî, 2019, c. II, s. 132.) Hadis-i Kudsi Cenab-ı Hak'ın Zatıyla beraber tüm Esmâ-i Hüsnâ'sı "künuz-u mahfiye"dir (Aydın, TDV İslam Ansiklopedisi).

Kâinatın ve her şeyin hakikati gibi insanın hakikati de Esmâ-i Hüsnâ'ya dayanır.

İnsanın cami' yapısı, öğrenme yeteneği onu Esmâ-i Hüsnâ'yı keşfetmeye namzet kılar. Esmanın hakikatını keşfetmesi insana verilen emanet-i kübradır ve aynı zamanda ona verilen hilafet makamının en büyük vazifesidir.

H. Âdem'in (a.s.) şahsında âdemoğlunun meleklerle tercih edilmesinde ve hilafete layık yüksek bir fıtratta yaradılışının odağında "talim-i Esmâ" vardır.

H. Âdem'i (a.s.) başta melekler olmak üzere tüm mevcudattan daha imtiyazlı kılan sır Esmâ-i Hüsnâ'nın tamamını bilmesi ve Esmâ-i Hüsnâya en çok mazhar olmasıdır.

Ahsen-i takvim suretindeki insanın fıtratını istikamet üzere muhafazası ve geliştirmesi neticesinde insan-ı kâmil seviyesine, ala-i illiyine çıkabilir ve cennete layık bir hüviyete kavuşur.

3.3 Niçin Esmâ Gizli Hazinedir?

"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder." (İsra, 17/44)

"Bütün mevcudatın hakaikı, bütün kâinatın hakikati, Esmâ-i İlahiyeye istinad eder. Her bir şeyin hakikati, bir isme veyahut çok esmaya istinad eder" (Sözler, 32. Söz, 3. Mevkıf, s. 573)

Bediüzzaman maddi âlemde görülen tüm güzelliklerin de aslında Esmâ-i İlahiyeye'den kaynaklandığını ve onların bir nevi gölgeleri olduğuna dikkat çekmiştir (Şualar, 4. Şua, s. 71).

Yaratılmışların çok çeşitli oluşu ve kâinatta bitmek tükenmek bilmeyen faaliyet ve değişim, Esmâ-i Hüsnâ'nın farklı farklı tecelli etmesinden kaynaklanmaktadır. (Mektubat, s. 87, 279)

Sınırlı zaman ve mekânda Esmâ'sının sonsuz tecellilerini ve nakışlarını göstermek isteyen Cenab-ı Hak zerrelere akıl almaz bir faaliyetle halden hale çevirmektedir. Yani zerrelere değişiminin asıl hikmetleri ve gayeleri Esmâ-i İlahiyeye bakar. (Sözler, 30.Söz s. 508.)

4. Talim-i Esmâ ve Lisan

Talim-i Esmanın yani "İsimleri öğretme" nin konumuzla ilgisi iki noktadadır:

1. İnsanın kan dökücü ve bozguncu potansiyelinin yanı sıra öğrenim gücüne ve eğitim ve öğretimle, maarif ve terbiye ile uslanıp yüksek bir bilinç, ahlak, ilim ve marifet sahibi olma yeteneğine işaret eder.

2. İnsanın öğrenimle ilerleyeceğini, dillerin kökeni olan isimleri bulup bunlardan diller yapacağını; dil ve yazı ile de somut hale getireceği ilimde çok ileri düzeye ulaşacağını ve bundan dolayı insanın halifelğe layık olduğuna işaret eder. (Ateş, 1995, C1,s.121)

4.1. Lisanın Menşei/Kaynağı Nedir?

Bakara suresinde geçen bu ayetlerden Âdem'in (A.S.) konuştuğu lisanın kaynağının ne olduğu hususu İslam uleması arasında derin tartışmalara sahne olmuş ve itikadi sonuçları olan mevzular haline gelmiştir. Bunların detaylarına girilmeden sadece günümüz insani bilimlerinden dilbilimin gelişen yaklaşımı ile Kur'an-ı Kerim'de dilin öğretilmesi ile alakalı ayetler ele alınıp bu soruya cevap aranacaktır.

4.2. Hz. Âdem'e Esma ve Lisan Nasıl Öğretildi?

Esmanın Hz.Âdem'e (as) öğretildiği Bakara suresinde, ve beyanın (düşünme ve konuşmanın) insana öğretildiği Rahman suresinde apaçık bir şekilde ifade edilmektedir.

Şayet Hz. Âdem'in yaratılış şeklini ve işlemini daha iyi bilseydik bu soruya daha güzel cevap verebilirdik. Yani Hz Âdem yetişkin olarak mı yaratıldı? yoksa tabiri caizse bir doğum, bebeklik, çocukluk, gençlik ve yetişkinlik safhalarından mı geçti?

Malumunuz şu yaşadığımız dünyada yetişkin insanlar yeni bir lisanı ancak bilinçli ve iradi bir eğitim sonunda büyük meşakketlerle o da kısıtlı ve sınırlı bir alanda öğrenebilirler ve öğrenmeleri kalıcı olmayabilir.

Oysa bebekler ve çocuklar; bir dilin konuşulduğu aile ve sosyal çevre ortamında birkaç yıl gibi bir sürede o dilin konuşmalarına maruz kalma, konuşanlarla iletişim ve etkileşim sonucunda duyarak, duyduklarını özümseyerek dili edinir. Önce heceleri, ardından tek tek kelimeleri, ardından ifade ve cümleleri konuşmayı ve üretmeyi başarırlar. Bunu hiçbir eğitimden geçmeden beyinlerinde var olduğu artık modern dilbilimcilerce yaygın olarak kabul edilen dil edinim mekanizması (Chomsky, 2014) sayesinde edinirler. Bu mekanizma ile insan yavrusu büyürken süratle çevresinde konuşulan dili öğrenmekte ve kullanmaktadır. Diğer canlı yavrularında bu mevcut değil. Bu sebeple insani yavrular gibi insan dillerini öğrenmeleri veya kullanmaları mümkün değil. Ancak kendi türlerine ait sınırlı sayıda iletişim işaretlerini ya da doğuştan bilirler ya da edinirler. İnsani yavrular için bir sınırlama yoktur. Binlerce insan dilinden bir ya da birkaçını rahatlıkla öğrenip konuşabilirler. Ancak beyinleri bu dil edinimi denilen kendiliğinden öğrenmeyi lateralization denilen beyin fonksiyonların iki yarımküreye ayrılması gerçekleşmeden bir bütün halinde edinirler. 9-12 yaşları arasında meydana geldiği genel kabul gören lateralizasyondan sonra beynin dili kendiliğinden edinmesi zorlaşıyor ve ancak bilinçli bir eğitimle dili öğrenmek gerçekleşiyor.

Dr. Bahri Tayran'ın ifade ettiği şekilde (2024) Karar-ı MeKin içinde Âdem ve Havvanın döllemesiz ve ikiz olmayan zigotlar şeklinde adeta yetişkin olarak yaratıldığını farzederseniz, lisanın ve eşyanın bilgisinin bu ikisine yaratılış esnasında ve ani ve def'i olarak beyinlerine kodlama suretiyle verildiğini ve mu'cize eseri olarak düşünme ve konuşmanın öğretildiği manasını çıkarabiliriz.

Yok şayet tıpkı sonraki insan yavruları gibi ama bir anne olmaksızın kara-ı mekinden bebek olarak doğup bebeklik, çocukluk, gençlik ve yetişkinlik safhalarını takip ederek büyümüşlerse lisanın bu ikisine konuşulduğu bir ortam yoluyla ve tedrici olarak öğretildiği manasını çıkarabilir miyiz? Bu ihtimal halinde Âdem ve Havva'nın lisanı cennet ehli olan meleklerin bulunduğu ortamda duyarak ve dil edinme mekanizmaları sayesinde özümseyerek öğrendiklerini söyleyebilir miyiz? Bu kez de lisanı meleklerden duyarak edinmişlerse daha sonra Allah'ın Hz. Âdemi meleklerle soktuğu sınavda melekler neden eşyanın isimlerini bilemedikleri sorusu akla gelir. Yoksa eşyanın isimlerini söylemekten kastedilen bambaşka bir mana mıdır? Ve Allah, meleklerle öğretmediği bir bilgiden mi Hz. Âdem'e öğretti?

Bunlar ihtimal dahilinde olan ve doğruluğunu ve nefsül emirdeki hakikatını ancak ebedi alemde levh-i mahfuz açıldığında öğrenebileceğimiz konulardır.

Daha sonra Hz. Âdem ve Havva'nın çocukları anne ve babalarından Allah tarafından insan fitratına bahşedilen dili öğrenme potansiyeli, geliştirme yeteneği ile bu ilk lisanı öğrenmişlerdir. İlk insanların konuştuğu dilin nasıl bir dil olabileceği hakkında görüşlerimi dile getirmiştım (Yalçın, 2021, C.2, s.110).

Hz.Âdem ve çocuklarının konuştuğu dilin:

insanlığın ilk ve ata dili olduğu,

daha sonraları ortaya çıkan yeni dillerin temel özelliklerini bünyesinde taşıdığı

ilk insanların ihtiyaçlarına ve ilerleme düzeylerine uygun olduğu söylenebilir.

Yazılı kaynaklarla belirlenmiş dillerden çok öncesine ait olduğu için ilk dilin nasıl bir dil olduğuna dair tahminlerimiz tamamen spekülatiftir.

Sümerce, İbranice, Sanskritçe ya da Arapça gibi sonradan ortaya çıkan dillerden biri olduğu iddiası makul değildir. Ancak bu diller ilk dilin bazı özelliklerini taşıyabilir.

Zamanla insanoğlu ihtiyaç nispetinde bu dile katkılarda bulunabilmekte ve yenilikler getirmektedir. Karşılaştırmalı ve artzamanlı dilbilim çalışmalarına göz atıldığında bir dilin zaman içinde nasıl değiştiği ve geliştiği görülebilir.

5. Yaratıcılığın Dil Düzeyinde Devamı

Dillerin zaman içinde farklılaşması ve değişimi ve yeni dillerin ortaya çıkması ilahi yaratmanın ve terbiyesinin yani Halketme ve Rububiyetin nasıl tecellisi olabilir konusu üzerinde duralım.

Ehli Sünnetin kader anlayışında cüz’i ve külli iradenin ilişkisindeki itikadı aynen yaratmada da geçerlidir.

İlm-i ilâhîden olan kader ihtiyarımıza taallûk etmiş (Nursi, Sözler, 26. Söz)

Cenâb-ı Hak, Ahkemü’l-Hâkimîn, nihayet zaafıta olan abdin iradesini bir şart-ı âdi yapıp, irade-i külliyesi ona nazar eder. (Nursi, Sözler, 26. Söz)

Abd fiillerinin, hâlıkı değildir ve icada iktidarı yoktur. Halk eden Allah (cc)’tır. Allah abdin zayıf iradesini kendi irade-i külliyesine şart yapmıştır ve Allah’ın iradesi abdin iradesine bakar. İnsan fiillerini cüz’i iradesi ile yapmak ister, Allah irade eder ve kudretiyle yaratır.

Malum dil bireysel değil toplumsal bir hadisedir. Dilin değişimi de bireysel isteme ile değil toplumsal taleple gerçekleşebilir. Tabiri caizse bir dili konuşan topluluk toplumsal/içtimai irade ile dilini değiştirmeye meyleder ve Kudret-i İlâhi o dil değişikliğini yaratır. Nisbeten uzun bir zaman dilimini gerektiren ve dilde ses, kelime ya da dilbilgisi düzeyindeki değişimler meydana gelir. Nitekim Ra’d suresi 11. ayette “Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez.” denilerek bu hususa da işaret edilmiştir. Demek bir dili konuşan bir topluluk, kabile ve millet toplu iradesiyle konuştuğu lisanı değiştirmeye meyleder ve Cenab-ı Hak da bunu yaratır.

5.1. Âdemoğluna Dilin Öğretilmesi

Hız Âdem’e ve Hız Havva’ya esmanın, kelamın, lisanın ve eşyanın bilgisi nasıl öğretilmiş ise Hız. Âdem’in nesline de öğretilecektir.

İnsan yavrusu dünyaya ilk geldiğinde anne babasını dilini veya çevresinde konuşulan dili öğrenme potansiyeline sahip olsa da öğrenmenin gerçekleşmesi için bazı şartlar gereklidir. Bu şartlar insan yavrusunun sağlıklı bir beyne ve konuşma ve duyma organlarına sahip olması, çevresinde bir dilin konuşuluyor olması ve çocukla hayatın normal akışına uygun bir iletişimin gerçekleşmesi gibi faktörlerdir. Çocuk konuşmaya maruz kalmadan ve dili konuşanlarla irtibat ve etkileşime geçmeden öğrenemez. Bu olmazsa olmaz bir şarttır. Bu şartların hazır olmasıyla lisanın insan yavrusuna öğretilmesi gerçekleşir. Duyduğu dili birkaç yıl içinde özümser ve öğrenir. **Bu talim-i esmanın yeniden bir tecellisidir.** Her insan dili ve bilgiyi yeniden öğrenir. Elbette Allah dilerse Hız. Âdem’e öğrettiği gibi, Hız. İsa’yı bebekken konuşturduğu gibi sebepsiz kudretini ve yaratıcılığını sebepsiz gerçekleştirebilir. Ancak bu Onun iradesine ve meşietine kalmıştır.

5.2. Mülk ve Melekut Alemlerinde Öğretme

İslam’ın esası tevhittir. Allah (cc) sonsuz ve mutlak ilim, irade ve kudret sahibidir. Allah mukaddes sıfat ve isimlerinin tecellisiyle tasarrufta bulunur. Bu tasarruf melekut aleminde doğrudan, vasıtasız ve mübaşeret halinde iş görürken mülk aleminde ise hikmeti gereği bazı icraatı perdelidir, vasıtalıdır ve kudretin mübaşereti yoktur.

Hikmetin hâkim olduğu bu mülk aleminde dilin ve bilginin çeşitli şartlara bağlı olarak öğrenilmesi bir zorunluluktur.

Hız. Âdem ise hikmetin değil kudretin hakimiyetindeki melekut aleminde, yani Cennette yaratılmışsa tedrici ve şartlara bağlı öğrenme yerine ani, def’i ve mu’cizevi bir öğrenme söz konusu olabilir. Allah mutlak ilim, irade ve kudretiyle doğrudan, mübaşeretle veya mübaşeretsiz dili, düşünmeyi ve konuşmayı öğretmesi mümkündür ve makuldür.

Melekut aleminde ilahi kudretin mübaşereti söz konusu iken mülk aleminde olan bu dünyada dilin öğrenme ortamı ve şartları İlâhi Kudrete perde olur ve “Kudretin mübayin mahiyetli” eşya ve hadisata doğrudan mübaşereti, teması olmaz.

Bu sebeple lisanın öğrenilmesi ilmin öğrenilmesi ve geliştirilmesi, keşif ve icatların yapılması çeşitli şartlar ve vasıtalarla bağlanmıştır. İşte her insan evladının dili ve konuşmayı öğrenmesinin çeşitli faktörlere bağlanması bundandır.

5.3. Dillerin Değişimi ve Yeni Dillerin Ortaya Çıkışı

Allah'ın İlim ve Kelam sıfatları, Alim ve Mütakellim isimleri bebeklerin dil öğrenmesinde tecelli ettiği gibi mevcut dillerin değişiminde ve yeni dillerin ortaya çıkışında da gerçekleşir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de

“Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır.”(Rum Suresi, 30/22) mealindeki ayet bu hususa işaret etmektedir.

Hız. Âdem'in ailesi ilk lisanı konuştuğu halde Âdemoğullarının nüfusu çoğalıp yeryüzüne dağıldıkça Allah hikmetinin gereği olarak çeşitli zahiri sebeplerle ve görünürdeki şartlarla dillerini değiştirip yeni diller yaratmaktadır ve öğretmektedir.

Dilin değişmesi, dilde yeni kelimelerin ortaya çıkışı ve icadı, dil yapı ve formlarının değişip yenilenmesi o dili konuşan yalnızca bir ferden değil çoğu konuşanlarının irade ve taleplerine bağlıdır. Bir topluluk dilini değiştirme iradesini gösterdiğinde Rabbimiz bunun gereğini halk eder. Böylece dilin değişimi ve yeni bir dil haline gelmesi gerçekleşir. Bunun misalleri tarih boyunca olmuştur ve olmaya devam da edecek. Mesela: Roma devletinin resmi dili olan Latince bugün bu dilden doğmuş olan İspanyolca, Portekizce, Fransızca, İtalyanca ve Romence'ye terk etmiştir.

Bugün geniş bir coğrafyada konuşulan Türkî diller veya lehçeler bir zamanların Göktürk dilinden çoğalmış olduğu ve zaman içinde r/z ve s/l gibi ses değişiklikleri ile, göç edilen coğrafyaların iklim ve fiziki şartların etkisiyle, temasa geçilen yeni din ve kültürlerin etkisiyle ciddi değişimler geçirdiği bilinmektedir.

Kısacası yüzyılları aşan zaman dilimleri içerisinde insanoğlu ihtiyaç nisbetinde konuştuğu dile katkılarda bulunabilmekte ve yenilikler getirmektedir. Karşılaştırmalı ve artzamanlı dilbilim çalışmalarına göz atıldığında bir dilin zaman içinde nasıl değiştiği ve geliştiği görülebilir.

5.4. Dillerin Farklılığının Sırları

Bütün insanlığın lisana vakıf oluşu ve konuşma kabiliyetine sahip oluşu Cenab-ı Hakk'ın Kelam sıfatının ve Mütakellim isminin Vahidiyet tarzındaki tecellisidir. Aynı zamanda Rahmaniyetin Vahidiyet sikkesidir.

Her bir millette ve kavimde ayrı ayrı lisanların mevcudiyeti ve her birinde iletişimin kendi lisanı ile gerçekleşmesi, Vahidiyet içinde bir Ehadiyet tecellisidir.

Yeryüzünde tek bir lisanı esas tutup diğerlerinin kullanılmamasını ve unutulmasını istemek Ehadiyetin tecellisini engellemeye çalışmak demektir. Rahmetin, kelamın, hikmetin, ilmin, iradenin Ehadiyet tarzında tecellisine mani olmaktır.

Birlik içinde çokluğun gerçekleşmesi ilahi sanat, marifet, ilim ve hikmetin gereğidir ve Esmâ-i Hüsnâ'nın zenginliğinin ve çeşitliliğinin tecellisinin zorunlu sonucudur.

Allah (c.c.) isteseydi ve yeknesak sabit ve durağan bir kâinat, her yerde geçerli tek bir düzen, dünyada tek bir mevsim, tek bir nevi mahluk, tek bir lisan, tek bir nevi rızık, tek bir renk, koku, sıcaklık, vb. yaratırdı. Ama bu O'nun İlahi sıfat ve esmasının zenginliğini, rahmetinin bolluğunu ve büyüklüğünü, ilminin nihayetsizliğini, hikmetinin sınırsız ihatasını göstermezdi.

6. Sonuç

Allah 'ın (cc) Âdem'e (as) isimleri öğretmesi, Kur'an'da anlatılan önemli bir olaydır. Ademe isimlerin öğretilmesi bir mucize olarak hem insanın kapsamlı yeteneklerini, geliştireceği sayısız bilimlere ve evren hakkında sayısız bilgi dallarını, hem de insanlığın yeryüzündeki türleri denetleme ve yönetme konusundaki kapsamlı yeteneğini temsil eder. Ayrıca isimlerin öğretilmesi, bilginin mahiyetine, öğrenme kaynağına, yapısına ve doğruluğuna ve Allah'ın güzel isimleriyle yakın ilişkisine ince bir şekilde atıfta bulunur. Kur'an'da bahsedilen bir diğer hadiseler zinciri ise Allah tarafından peygamberlere bahşedilen mucizeler, insanlara sanat, bilim, teknoloji ve gelişme biçiminde öğretmenlerin pratik sonuçlarını gösterir. Bu mucizeler yoluyla ilmin, gelişimin, teknolojinin ve ince sanatların nihai sınırları, yolları ve biçimleri ifade edilmektedir.

Yine Cenab-ı Hakk'ın Kur'an'da insana beyanı yani düşünüp konuşmayı öğrettiğini söyleyen ayetleri ile insanoğluna düşünme kabiliyetini ve düşündüklerini ifade etme yeteneğini diğer canlılardan ve türlerden farklı bir biçimde ve üstünlüğünün bir delili olarak doğuştan verdiğini ve bunun Allah'ın rahmetinin bir eseri olarak insanı muhatap seçtiğini ve bu muhatabiyete liyakatin, insanoğlunun lisanı kullanma; düşünce ve duygularını ifade etme sayesinde gerçekleştiğini belağatla ifade etmektedir.

Allah'ın sıfatlarının ve güzel isimlerinin ezeli ve ebedi olması ve bu sıfat ve esmanın kainattaki hadiselerde ve tasarruflarda tecellilerinin de daimî olması İslam inancının temel bir varsayımı olduğundan yola çıkarak, lisanın öğretilmesi hadisesinin de devam ettiği ve ilmi gelişmelerin insanlık var oldukça devam edeceği çıkarımı yapılabilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in "zeminde ve gökte gizli Esmâ-i İlâhiye'nin manevî hazinelerinin keşşâfı" olmasının ifadesi bunu akla getirmektedir. Hem Kur'an'ın ezeli bir hutbe olması, bütün asırlardaki bütün insanlık tabakalarına birden hitap etmesi ve yol göstermesi ve sözlerinin tazeliğini koruması bu daimî tecellinin bir tezahürüdür. Demek ki Allah'ın Kelâm sıfatından gelen Kur'an insanlığa yol göstermeye devam ediyor. Allah Âlim sıfatıyla hak eden kullarına ilim öğretmeye, ilham vermeye devam ediyor. Nitekim insanlığın konuştuğu lisanlar yeni kavramlar ve ifadelerle gelişmeye devam ederken yeni lisanların doğuşuna da şahitlik edilmektedir.

Kaynakça

Ateş, Süleyman, (1995) Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Milliyet Gazetesi.

Aydın İbrahim Hakkı, "KENZ-i MAHFÎ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kenz-i-mahfi> (15.09.2025).

Chomsky, Noam, (2014). Dil ve Zihin. (Çev. Ahmet Kocaman) Ankara: Bilgesu Yay.

El-Aclûnî, (2019) *Keşfü'l-hafâ'*, II, 132. Beka Yayınları.

Kur'an-ı Kerim Meali, (2005), Diyanet İşleri Başkanlığı

Nursi, B.S., (2022) Sözler, 20. Sözler Yayınevi.

Nursi, B.S., (2022) Şualar, 4. Şua, 6. Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye, Sözler Yayınevi.

Nursi, B.S., (2022) Mektubat, Sözler Yayınevi.

Tayran, Bahri, (2024) Hz. Âdem'in üç kademeli yaratılışı ile insan türünde beş tip yaratmanın temellendirilişine biyolojik bir bakış, VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliği, 24-26 Ekim 2024, Üsküdar Üniversitesi.

Yalçın, Nafi, (2021) İnsanın Yaratılışı Bağlamında Lisanın Yeri, IV. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongre Kitabı, C.II ss. 101-117. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları: 7.

SUMERCE-AKADCA İKİ DİLLİ METİNLER “YARATILIŞ ESASTIR” DİYOR¹

SUMERIAN AND AKKADIAN BILINGUAL TEXTS SAY “CREATION IS ESSENTIAL”

Sebahattin BAYRAM²

ÖZET

Daha önceki Yaratılış Kongrelerine sunduğumuz tebliğlerde hem insanın hem de evrenin yaratılışını ve yaratılışla ilgili kelimelerin kullanımını örnek cümlelerle anlatmış, pagan inanışın hâkim olduğu çivi yazılı Akadca metinlerde bu açıklamaların ne açıdan Allah'ın yaratıcılığına işaret edebileceğini ifade etmiştik.

Gerçekten hem kâinatın hem insanın hem de muhtelif varlıkların yaratılışına dâir çivi yazılı metinlere baktığımızda yaratılış kavramının bu en eski kavimlerin inançlarının esasını teşkil ettiğini ve insanın başka varlıklardan evrimleşerek var olduğu düşüncesinin âlemlerinde yer almadığını anlayabiliyoruz. Bu zihniyet o kadar açıktır ki, insanlar Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında bazı yanlış inanışlara sahip olmalarına rağmen yaratılıştan başka bir şeyi düşünmemişlerdir.

Ebedi yaşama arzusunu taşıyan ve ölümsüzlük arayışında olan bir insanın hayatını ve hissiyatını teferruatıyla anlatan ve bazı bölümlerinin Sumerce parçalarının bulunması sebebiyle hiç olmazsa kısmen Sumerlilere dayandırılan Akadca Gilgames Destanı'nda Enkidu'nun çamurdan yaratıldığının belirtilmesi söz konusu kavimlerin yaratılış inancı hakkındaki düşüncemizi teyid etmektedir.

Bu bildiride konuyla ilgili iki dilli, Sümerce ve Akadca yazılan metinlerin ilgili bölümlerine bakarak ne tür sonuçlar elde edebileceğimizi inceleyeceğiz.

Akadca'da yaratmak karşılığında da kullanılan fiiller şunlardır: **banû, bašāmu, bašû, epēšu, u/izuzzu, patāqu, rehû / rahû**, šakānu, **šuklulu(m) / šaklulu(m), walādu, (w)apû**

Sumerce'de yaratmak karşılığında da kullanılan fiiller şunlardır: áĝ, **ak / a₅(k) / aka / ak / ag / a₃, díṃ, GÁ-GÁ, dū, mú / mud, sá-ág / sa₇ / sa₇(g) / saĝ - du₁₁, sig₇ / se₁₂(-g) / sa₇(-g) / sè(g) / sè(k) / sì(g), ti-mud-ĝál, tu(d) / ù-tu(d), u₃, ugu / ugu₂ / ugu₃ / ugu₄**

Anahtar Kelimeler: Sumerce, Akadca, İki Dilli Metinler, Yaratılış

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi'nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan “Sumerce-Akadca İki Dilli Metinler “Yaratılış Esastır” Diyor” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof.Dr., Emekli, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri/Sumeroloji, E-Posta: sabahattin4@hotmail.com, ORCID: 0000 0001 5676 338X

ABSTRACT

In the papers presented to previous Creation Congresses we explained the creation of both humanity and the universe and the use of words related to creation with example sentences in cuneiform Akkadian texts dominated by pagan belief we have expressed that in what way these explanations might point out to God's creativity.

Indeed, when we look at the cuneiform texts regarding the creation of the universe, humans and various beings, we can understand that the concept of creation constitutes the basis of the beliefs of these oldest tribes and that the idea that humans came into existence by evolving from other beings is not included in their realm. This mentality is so obvious that although people have some wrong beliefs about the essence and attributes of Allah, they have never thought about anything other than creation.

The statement that Enkidu was created from clay in the Akkadian Epic of Gilgamesh which describes in detail the life and feelings of a person who desires to live eternally and is in search of immortality and is at least partially based on the Sumerians due to the presence of some Sumerian texts, confirms our opinion about the creation belief of the tribes in question.

In this paper, we will examine what kind of results we can obtain by looking at the relevant sections of bilingual Sumerian and Akkadian texts on the subject.

The verbs used in Akkadian for also creating are: *banû, bašāmu, bašû, epēšu, u/izuzzu, patāqu, rehû /rahû, šakānu, šuklulu(m) / šaklulu(m), walādu, (w)apû*

The verbs used in Sumerian for also creating are: *áĝ, ak / a₅(k) / aka / ak / ag / a₇, díġ, GÁ-GÁ, dù, mú / mud, sá-ág / sa₇ / sa₇(g) / saĝ - du₁₁, sig₇ / se₁₂(-g) / sa₇(-g) / sè(g) / sè(k) / sì(g), ti-mud-ĝál, tu(d) / ù-tu(d), u₇, ugu / ugu₂ / ugu₃ / ugu₄*

Keywords: Sumerian, Akkadian, Bilingual Texts, Creation

Giriş

Transkripsiyon ve tercümesi *Sumer Dili ve Grameri I, Sumerce Metinlerden Örnekler* adlı kitabın 44-50. sayfalarında, kopyası ise aynı kitabın 46-48 ve 48a levhalarında kaydedilmiş olan iki dilli bir *Büyük Metni*'nden konumuzla alakalı iki satırı, pagan bir anlayışa sahip olan Sumerlilere **âit** olması itibarıyla dikkatlere arz etmek üzere paylaşmak isterim:

7. dingir-diš-am₃ nu-bal-e

8. ilu iš-ta-a-nu la muš-pe-lu

diš: *ištēn*: bir

bal: *šupēlu, šupellu*: değiştirmek, devirmek, devrilmek; *nabalkutu*: aşmak, isyan etmek; kızmak, canı sıkılmak

lā mušpēlu: geri döndürülemez, geri getirilemez

Bu satırlar CAD I-J 277b'de "no god can change (the plans) : "hiçbir tanrı (planları) değiştiremez" şeklinde tercüme edilse de Sumerce gramerdeki kopula yani isim cümlesi şeklindeki yazılışı buna uygun değildir.

Tanrı tektir, değiştiril(e)mez,

9. dingir-lú-ba-ke₄ nam-mu-un-da-an-búr-ra

10. ilu u amēlu la ip-pa-áš-šá-ru

búr: *pašāru*: çözmek, açıklamak, yorumlamak; ayırmak

Bu satır CAD P 236'da şu şekilde kayıtlıdır: **dingir.lú.ba.kex nam.mu.un.da.an.búr.ra : ilu u amēlu la ip-pa-áš-šá-ru** "may neither god nor man be released : ne tanrı ne de insan serbest bırakılmayacak/ bırakılmasın" CT 17 34 : 9f.

Akadca'daki *pašāru* fiilinin IV. kalıptaki yâni pasif formdaki anlamları şunlardır: yumuşamak, uzlaştırılmak, çözülmek, iptal edilmek, satılmak, yabancılaştırılmak, (ödeme karşılığında) serbest bırakılmak, paketlenmek (tahıl için söylenir), sakinleşmek.

Tanrı (ve) insan (birbirlerinden) ayrılmazlar.

Bu iki satırın "Tanrı tektir, değiştirilmez, Tanrı (ve) insan (birbirlerinden) çözülmezler (ayrılmazlar)." şeklindeki tercümesi vahdet-i vücut düşüncesini hatırlatıyor! İlginç olanı bu kavmin pagan bir anlayış içinde olmasıdır. Bu ifade tevhid anlayışından pagan anlayışa geçen bir kavmin eski inançlarının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

1. Yaratılış ile İlgili Sumerce - Akadca İki Dilli Metinlerden CAD'de Kaydedilen Örnek Cümleler

DÍM

CAD A/II 58: **ki nam.lú.u_x.lu ba.ni.in.dím.eš** : *ašar a-mi-lu-tu ibbanû* : where mankind was created : insanlığın yaratıldığı yer KAR 4 r. 29f.

CAD A/II 58: **UD.SAR níg.dím.dím.ma nam.lú.u_x.lu mu.un.dím.ma** : (*askaru*) *binût ili epšet a-me-lu-ti* : crescent (symbol), created by god, made by man : hilal (sembol), tanrının yarattığı, insan tarafından yapılan 4R 25 iii 58f.

CAD A/II 194: **abzu nu.dù Eridu nu.dím** : *ap-su-ú ul e-pu<uš> Eridu ul bani* : the *a.* was not yet created, Eridu not built : *a.* henüz yaratılmadı, Eridu inşa edilmedi CT 13 35:8.

CAD I-J 215: **ginu.è giš nu.dím** : *qanû ul ašî i-šî (ben. iş-šu) ul bani* : no reed had (yet) come forth, no tree had (yet) been created : (henüz) bir kamış çıkmamış, (henüz) bir ağaç yaratılmamıştı CT 13 35:2, ben. from ZA 28 101 (Eridu Creation story).

CAD K 457: **an.šár ki.šár dím.me.en** : *ina kiš-šat šamê u eršetî ibbani* : (this crescent) was created by the entire heaven and nether world : (bu hilal) tüm cennet ve yeraltı dünyası tarafından yaratıldı 4R 25 iii 54f.

CAD A/II 180: **gi.úš gi.henbúr(ŠE.KAK) ambar giš.gi giš.tir.su_x(BU).gá ba.dím ú.šim.edin.na ba.dù [kur.ku]r.ra ambar giš.gi na.[nam]** : *uššu ditta ap-pa-ri qanâ u qî-šû ibtani urqît šêrim ibtani ma-ta-a-tum ap-pa-ri a-pu-um-ma* : he created the mature and the tender reed, the reed marsh, the reed thicket, and the forest, he created the vegetation of the open country, all lands were indeed a reed marsh : olgun ve yumuşak kamışları, kamış bataklığını, kamış çalılıklarını ve ormanı yarattı, açık kırların bitki örtüsünü yarattı, tüm topraklar gerçekten de kamış bataklığıydı CT 13 35 f.: 25ff. (pl. 37).

CAD T 184: **[SAL.U]Š_x (KAXBAD).ZU an .ta [lá.šè] alan bí.in.dí[m]** : *[kaš]-šap-tum ana tap-pe-e ubburi šalam ibni* : the sorceress has created a statue in order to accuse the fellow : büyücü, arkadaşını suçlamak için bir heykel yarattı K.1289 :1f.

CAD T 223: **gašan.amaš.kù.ga bulùg.gá ki kù.ga.ta mu.un.dím.ma** : *<tar>-bit dMIN ša ina ašri elli ibbanû* : (a fine bull) the offspring of DN, which was created in a pure place : temiz bir yerde yaratılan DN'nin yavrusu (güzel bir boğa) Bagh. Mitt. Beiheft 2 No. 6: 27f.

DÙ

CAD Z 96: **nam.lú.u_x.lu ba.dù dA.ru.ru numun ki.min an.da bí.in.mú** : *amēlūti ibtani dMIN zi-ir amēlūti ittišu ibtanu* : he created mankind, Aruru helped him (Marduk) to create every human being : o insanlığı yarattı, Aruru ona (Marduk) her insanı yaratmada yardım etti CT 13 36:20ff.

CAD B 313 ve CAD Ş 138: **máš.anše níg.zi.gál edin.na ba.dù** : *bu-ul dSumuqan(GìR) šikin napišti ina šêri ibtani* : he created the wild animals, all living beings in the steppe : vahşi hayvanları, bozkırdaki tüm canlıları yarattı (as against domesticated animals line 28 : evcil hayvanlara karşı olarak satır 28) : CT 13 36:22.

CAD Š/III 323: **umun ka.nag.gá mu.hé mu.un.dù mu.lu.ra nu.un.e_x(DU6+DU).dè (ben. nu.ta.è)** : *bēl mātu šu-pu-uk (ben. elât) šamê tēpušma mamman ul illi* : lord of the land, you have created the horizon (ben. the zenith), no one may ascend to it : ülkenin efendisi, ufku (ben. zirveyi) sen yarattın, hiç kimse ona çıkamaz SBH 130 No. I 34f., ben. from KAR 375 ii 42f., see Nötscher Ellil p. 100.

CAD I-J 236: **an.dib.ba mu.un.dù** : *i-šid (ben. ri-kis) šamê tēpušma* : you (Enlil) have created the foundation (var. organization) of heaven : sen (Enlil) cennetin/göğün temelini (ben. organizasyonunu) yarattın KAR 375 ii 40f.

CAD M/II 132: **[dA].nun.na.ke_x.e.ne ur.bi ba.an.dù** : DINGIR.MEŠ *Anunnaki mit-ha-riš* iṣpuš : he created all the Anunnaki : o bütün Anunnakileri yarattı CT 13 35:15.

GÁ-GÁ

CAD E 319: **giš.ma.nu giš.tu[kul kala.g]a dingir.re.e.ne.ke_x(KID) GIŠ.MI.ga.dùg.ga.zu.šè gá.gá** : *O e-tree, strong weapon of the gods, created for the sake of your sweet shade* : Ey *e.(e'ru/ēru)*-ağacı, tanrıların güçlü silahı, senin güzel hatrın için yaratılmıştır KAR 252 ii 51f.

GUB

CAD I-J 96: **dingir sag.du.ga.gin_x sag.gá.na a.ba.ni.in.gub** : *kīma DINGIR bānīšu ina rēšīšu lizziz* : let him (İšum) stand at your side acting as the god who created you : bırakın o (İšum) yanın(ız)da dursun ve seni/sizi yaratan tanrı gibi davransın ASKT p. 98-99:48.

LU-LU

CAD M/I 382: **e.ne.èm.zu ... á.a.ú.a ka.nag.gá mu.un.lu.lu** : *amatka ... rītam u maš-qí-tum udaššá* : your word creates abundance in pasture and watering place : senin sözün merada ve sulak yerde bereket yaratır 4R 9:61f., also RAcc. 109:15 f.

MA.AL (< GÁL'in emesal'i)

CAD K 469: **za.e e.ne.èm.zu ám.gi.na ám.si.sá mu.un.ma.al na.ám.lú.ú (GIŠGAL).lu KA.KA mu.un.gi.na** : *kātu amatka kit-tam u mīšari ušabša nišī itamû kit-tum* : your word creates truth and justice, (hence) people speak the truth : senin sözün hakikati ve adaleti yaratır, (dolayısıyla) insanlar doğruyu söyler 4R 9r. 5f.

CAD I-J 159: **u₄ an.na.ki.a ì.ma.al** : *i-nu-ma šamê u eršetî banû* : when heaven and earth were created : gök ve yer yaratıldığında SBH p. 45:27f.

MÚ/MUD

CAD B 84: **su dingir.re.e.ne.kex gal.bi mú.a** : *ana šir ilī rabiš ib-ba-nu-ú* : (stone) which was created solemnly for the body of the gods (i.e., the images) : tanrıların bedeni (yani imajı) için ciddi bir şekilde yaratılmış (taş) 4R 18* No. 3:21f.

CAD A/II 171: **[7 NUN.ME] íd.da mú.mú.da giš.hur an.ki.a si.sá.ne** : *[si-b]it ap-kal-lu ša ina nāri ibbanû muštēširu ušurāt šamê u eršetî* : seven sages created in the river, who insure the correct functioning of the plans of heaven and earth : göğün ve yerin planlarının doğru işleyişini sağlayan, nehirde yaratılmış yedi bilge Or. NS 30 2:7f.

CAD E 187: **sahar.ra ì-mú.a ki a.dag nam.mi.in.dub** : *e-pi-ri ibnīma itti ami išpuk* : he created earth and heaped (it) on a reed frame : toprağı yarattı ve (onu) kamıştan bir çerçevenin üzerine yığdı CT 13 35f.:18 (SB Creation story).

CAD R 41: **NUN. KI giš.kín mi.e ki.sikil.ta mú.a** : *ina Eridu kiškanû šalmu ir-bi ina ašri ellu ibbani* : a black *kiškanû*-tree grew in Eridu, was created in the holy place : Eridu'da siyah bir *kiškanû*-ağacı büyüdü, kutsal yerde yaratıldı CT 16 46:183f.

CAD Š/I 413: **sahar.ra ì-mú.a ki a.dag nam.mi.in.dub** : *eperī ibnīma itti ami iš-pu-uk* : he (Marduk) created earth and heaped it up by means of(?) the raft : o (Marduk) toprağı yarattı ve onu sal vasıtasıyla yığdı CT 13 36:18 (SB lit.).

CAD K 536: **zíz [x] kù.ga zíz.bi mú.a zíz.sikil.la zíz.bi mú.a zíz.zalag.zalag.ga zíz.bi mú.a** : *ku-un-šu elletu ša ana mākalē ibb[anû] ku-un-šu ebbatu ša ana upuntī šaknat ku-un-šu namirtu tuhdi mākalē* : pure emmer, which was created to be a meal, clean emmer, which was planted to be fine flour, shining emmer, the abundance of the meal : Bir yemek olarak yaratılan saf *emmer*-unu, ince un olarak ekilen temiz *emmer*-unu, parlayan *emmer*-unu, yemeğın bolluğı Iraq 21 55:27ff.

CAD T 111: difficult: **UD.SAR mú.mú.da iti ù.tu.ud.da [IGI].DUB. an.ki.a mu.un.gi.ne.eš má.g ur₈.an.na im.ta.è** : *ūmu banā arhu uddušu ša IGI.DUH.MEŠ (bens. ta-mar-ti, ta-mar-rat) amīlūtu ^dUTU ina libbi bābi <<uddušu>> īmuru* : to create the day, to renew the moon for(?) mankind to see, they(?) saw the sun inside the gate : günü yaratmak, insanlığın görmesi (maksadıyla) ayı yenilemek için, onlar(?) kapının içinde güneşi gördüler STC 2 pl. 49 :12, bens. from ACh Sin 1 :7 and K.11120 :7.

Ši:

CAD B 137: **MI^{ti}.ud.da šu.ta.ta an.ni.ši.íb.si** : *ūmu u mūši malmališ ba-šim-ma* day and night were created in turn (for Sin and Šamaš) : gece ve gündüz sırayla yaratıldı (Sin ve Şamaş için) TCL 6 51 r. 3f.

šig₇

CAD B 84: the merciless demons **ul.hé.a sig₇.ga.meš** : *ša ina šupuk šamê ib-ba-nu-ú šunu* : who were created at the dike of heaven : semanın ufunda yaratılan acımasız iblisler CT 16 19:3ff.

CAD Š/III 323: **alād uš.nu.kú ul.hé.a sig₇.ga.meš** : *šedū la pādūtu ša ina šu-puk šamê ibbanū šunu* : they are the merciless šēdu-demons who were created at the horizon : onlar ufukta yaratılmış acımasız šēdu-iblisleridir CT 16 19:3f.

TU(D) / Û-TU(D)

CAD A/II 431: **lú.mu₇.mu₇ Eridu.ga.ke_x mu.un.<tu.>ud.da me.en** : *a-ši-pu ša ina: Eridu ibbanū anāku* : I am the exorcist who was created in Eridu : Ben Eridu'da yaratılan şeytan kovucuyum CT 16 6:237f.

CAD R 123: [an] ní.bi.ta tu.[ud.da.àm ki n]í.bi.ta tu.ud.da.àm : [šam]û ina ra-ma-ni-šú-nu [ib]bani eršetu ina ra-ma-ni-šá-ma ibbani : the heavens were created by themselves, the earth was created by itself : gökler kendi kendi başlarına yaratıldılar, yer kendi kendi başına yaratıldı STT 199 :1ff. (SB inc.).

SÁ

CAD N/I 109: ta idim.ma ta nu.mu.da.sá : minâ ina na-ag-bi minâ ša la tak-šu-da // minâ ina na-ag-bi minâ ša la ibnûkum : what is there in the spring that you did not reach, (variant:) what is there in the spring that he did not create for you? : ilkbaharda ulaşamadığınız ne var, (benzer:) ilkbaharda sizin için yaratmadığı ne var? 4R 30 No. 1:12ff.

2. Sonuç

Sumerlilerle alakalı kitabın (Kramer, 1981) tercümesinin 134. sayfasında şu ifadeler geçmektedir: *Batılı düşünürlerin gözdesi olan temel ahlaksal sorunlardan hassas özgür istenç sorunu, Sümerli düşünürleri asla uğraştırmamıştı. Onlar açısından, insanın tanrılar tarafından sadece onların çıkarları ve zevkleri için yaratıldığı öyle su götürmez bir gerçektir ki, düşünürler insanın bağıllık durumunu da ölümün insanlığın yazgısı olduğu, yalnızca tanrıların ölümsüz olduğu tanrısal kararını kabul ettikleri gibi kabullenmişlerdi. Sümerlerin kuşkusuz toplumsal ve kültürel deneyimlerinden aşama aşama ve binbir güçlkle geliştirdikleri yüksek ahlaksal nitelikleri ve etiksel erdemlerinin bütün onuru da tanrılara yüklenmişti. Planları yapanlar tanrılardı; insan yalnızca tanrısal buyrukları yerine getirirdi.*

Yazarın aynı kitabın 110. sayfasındaki: *Olgunlaşmış ve düşüncelerini yansıtan Sümerli düşünürlerin çoğu, evrenin kökeni ve işleyişiyle ilgili olanlar da dâhil, her sorun üstünde mantıklı ve tutarlı bir biçimde düşünecek zihinsel yeteneğe sahiptiler. Onları engelleyen şey, ellerinde bilimsel veri olmayışydı. Dahası, tanımlama ve genelleme gibi temel entelektüel araçlardan yoksundular ve şimdi apaçık görünen evrim ilkesinden hepten habersiz olduklarından büyüme ve gelişme süreçleri üzerine hemen hiçbir fikirleri yoktu.*

İfadelerinden, çok tanrılı olması ve bizim inancımızda Allah’a âit “hüsün ve cemal görmek ve görünmek ister” kaidesiyle karşılaştırılabilecek kendi çıkarları için insanı yarattıkları hususları bir tarafa bırakılırsa, tek Allah inancı ile çok uyumlu özelliklerin Sumerlilerin dünyasında yer aldığı rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Ahlakî niteliklerin ve etik erdemlerin tanrılara yüklenmesi de bizim inancımızdaki “iyiliği Allah’tan, kötülüğü kendinden bil” anlayışının bir tezahürü olarak anlaşılabılır.

Bu çalışmada Kramer’e âit olan yukarıdaki açıklamalara da uygun bir şekilde Mezopotamya’nın en eski kavimlerinden olan Sumerlilerin ve Asur-Babililerin inanç dünyasında yaratılışın esas olduğunu, evrim kavramının bulunmadığını tespit etmiş bulunuyoruz. Kramer, her ne kadar bu durumu bilimsel veri olmayışı ile açıklasa da bugün dahi tartışılan ve bu kongre de dâhil aleyhinde bir sürü akademik çalışmanın yapıldığı “evrim”in o dönemde insanların âleminde dahi yer almadığını itiraf etmiş bulunmaktadır.

Kaynakça

- Aydın, N. (2013). Büyük Sümerce Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, 1095.
- Foxvog (2008) Elementary Sumerian Glossary. University of California at Berkeley
- Halloran, J. A. Sumerian Lexicon, Version 3.0.
- Kramer, S. N. (1998). Tarih Sumer’de Başlar, H. Koyukan, Çev. 1998. History Begins at Sumer: Thirty-Nine Firsts in Recorded History. University of Pennsylvania Press, (Orijinal eserin yayın tarihi 1981).

KUR'ÂN'A GÖRE BÜTÜN YARATILIŞIN ALLAH'A İSNAT EDİLMESİ¹

ATTRIBUTING THE WHOLE CREATION TO ALLAH ACCORDING TO THE QUR'AN

Âdem DÖLEK²

ÖZET

Yaratıcının iki çeşit kitabı vardır. Bunlardan biri, kudretiyle yazdığı kâinat kitabıdır. Buna sözsüz âyetler denildiği gibi tekvînî âyetler de denilmektedir. Diğeri de bu kitabın veya sözsüz âyetlerin özet olarak açıklaması olan Kur'ân-ı Kerim'dir. Buna da teşriî âyetler denilmektedir. Teşriî âyetler, tekvînî âyetleri açıklarken, tekvînî âyeler de teşriî âyetleri izah etmektedir. Aynı zamanda Kur'ân, kendisinin, Yaratıcının kelamı olduğunu isbat ederken, kâinat kitabını da açıklamakta ve kâinatın yaratılışından, nizamından ve intizamlı hareket ettirilmesinden bahsetmektedir. Böylece bütün varlıkların Allah tarafından yaratıldığını ve işletirildiğini beyan etmektedir. Nitekim bir âyette "Dikkat edin, bütün mahlûkatın yaratılması ve tedbir edilmesi Allah'a aittir." (A'râf. 7/54) buyrularak, bütün yaratılışın Allah'a ait olduğu gibi aynı zamanda da bütün mahlûkatın her türlü tedbirini görenin de Allah olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple Kur'ân, yaratılış açısından değerlendirildiğinde en küçük yaratıktan en büyük yaratığa kadar her şeyin yaratılmasında, nizam ve intizamında asla şirke yer olmadığı açıkça ve çok veciz şekilde belirtildiği görülmektedir.

Şüphesiz semâları, yeri, güneşi, ayı ve yıldızları yaratan, bütün bunları emriyle çalıştıran ve emirlerine itaat ettiren Allah'tır. Hiçbir şey O'nun emrine muhalefet etmez. Hatta Allah'a şirk koşanların ya da inkâr edenlerin bile vücudundaki organları, hücreleri Allah'ın emrine itaat etmektedir. Bununla birlikte âyette "Her şeyin sahibinin de Allah olduğu bildirilmekte ve Rabbi'l-âlemin/bütün âlemlerin sahibi Allah'tır ve her türlü şirkten de yücedir." denilmektedir. Görüldüğü üzere âyette insanların çıplak gözleri ile gördükleri cirimler nazara verilerek bunları yaratanın Allah olduğu beyan edilmekte ve görülmeyenlere dikkat çekilmekte, bütün âlemlerin her türlü varlığının sahibinin de yine Allah olduğu belirtilmektedir. Böylece varlıkları yoktan var eden Allah olduğu gibi onların yegâne sahibinin Allah olması zaruridir. Durum böyle olunca kâinatta hiçbir şekilde şirke yer olmadığı gibi varlıkların kendi kendine olmasının imkânsızlığı açıkça beyan edilmektedir.

Bu araştırmada, yukarıda zikredilen âyetin, ilgili tefsirleri taranarak yaratılış hakkında yer alan açıklamalar tespit edilmeye çalışılacaktır. Araştırmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılacaktır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kâinat, Yaratılış

1 Bu çalışma, 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan 'Kur'ân'a Göre Bütün Yaratılışın Allah'a İsnat Edilmesi.' başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., EBYÜ, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Hadis Anabilim Dalı. E-posta: adolek@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000000174941151

ABSTRACT

The Creator has two types of books. One of them is the book of the universe that He wrote with His power. While these are called nonverbal verses, they are also called the verses of genesis. The other one is the Holy Qur'an, which is a brief explanation of the nonverbal verses. These are called legislative verses.

While the genesis verses explain the legislative verses, the legislative verses also explain the genesis verses. As the Qur'an proves that it is the word of the Creator, it also explains the book of the universe and talks about the creation, and the universe's orderly movement. Thus, the Qur'an declares that all beings are created and managed by God. As a matter of fact, in one verse, it is stated that "Be careful, His is the creation and commandment" (Qur'an. 7/54), and it is stated that not only does all creation belong to Allah, but it is also Allah who sees every precaution of all creatures. For this reason, when the Qur'an is evaluated in terms of creation, it seems to be clearly and concisely expressed that there is no room for polytheism in the creation and order of beings, from the smallest to the biggest one.

Undoubtedly, it is Allah who created the skies, the earth, the sun, the moon and the stars, and who makes them work by His command and makes them obey His commands. Nothing opposes His command.

Even the organs and cells in the body of those who associate partners with Allah or deny Him, obey Allah's command. Therefore, in the verse it is stated that "The owner of everything is Allah, and the Lord of the universe/all the worlds is Allah and He is above all polytheism."

As can be seen, in the verse, the creatures that people see with their naked eyes are taken into consideration and it is declared that Allah is the Creator of them, attention is drawn to the unseen ones, and it is stated that the owner of all existence of all the worlds is Allah. Thus, just as it is Allah who creates beings from nothing, it is necessary that Allah be their sole owner. This being the case, it is clearly stated that there is no room for polytheism in the universe and that it is impossible for entities to exist on their own.

In this research, the relevant interpretations of the verse mentioned above will be scanned and the explanations about creation will be determined. Document Analysis method will be used in the research. The obtained data will be evaluated with content analysis method.

Keywords: Qur'an, Universe, Creation

1.Giriş

Yaratıcının iki çeşit kitabı vardır. Bunlardan biri, kudretiyle yazdığı kâinat kitabıdır. Buna sözsüz ayetler denildiği gibi tekvinî ayetler de denilmektedir. Diğeri de bu kitabın veya sözsüz ayetlerin özet olarak açıklaması olan Kur'an-ı Kerim'dir. Buna da teşrîî âyetler denilmektedir. Teşrîî âyetler, tekvinî âyetleri açıklarken, tekvinî âyeler de teşrîî âyetleri izah etmektedir. Aynı zamanda Kur'an, kendisinin, Yaratıcının kelâmı olduğunu isbat ederken, kâinat kitabını da açıklamakta ve kâinatın yaratılışından, nizamından ve intizamlı hareket ettirilmesinden bahsetmektedir. Böylece bütün varlıkların Allah tarafından yaratıldığını ve işletirildiğini beyan etmektedir. Nitekim bir âyetle "Dikkat edin; bütün mahlûkatın yaratılması ve tedbir edilmesi Allah'a aittir. / أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ" (el-A'râf. 7/54) buyrulur, bütün yaratılışın Allah'a ait olduğu gibi aynı zamanda da bütün mahlûkatın her türlü tedbirini görenin de Allah olduğu belirtilmiştir (bk. Taberî, ts.: 10/246). Bu sebeple Kur'an yaratılış açısından değerlendirildiğinde en küçük yaratıktan en büyük yaratığa kadar her şeyin yaratılmasında, nizam ve intizamında şirke asla yer olmadığı açıkça ve çok veciz şekilde belirtildiği görülmektedir.

Şüphesiz semâları, yeri, güneşi, ayı ve yıldızları yaratan, bütün bunları emriyle çalıştıran ve emirlerine itaat ettiren Allah'tır. Hiçbir şey O'nun emrine muhalefet etmez. Hatta Allah'a şirk koşanların ya da inkâr edenlerin vücudundaki organları, hücreleri bile Allah'ın emrine itaat etmektedir. Bununla birlikte âyetle "Her şeyin sahibinin de Allah olduğu bildirilmekte ve Rabbi'l-âlemin/bütün âlemlerin sahibi Allah'tır ve her türlü şirkten de yücedir." denilmektedir. Görüldüğü üzere âyetle insanların çıplak gözleri ile gördükleri cirimler nazara verilerek bunları yaratanın Allah olduğu beyan edilmekte ve görülmeyenlere dikkat çekilmekte, bütün âlemlerin her türlü varlığının sahibinin de yine Allah olduğu belirtilmektedir. Böylece varlıkları yoktan var eden Allah olduğu gibi onların yegâne sahibinin Allah olması zaruridir. Durum böyle olunca kâinatta hiçbir şekilde şirke yer olmadığı gibi varlıkların kendi kendine olmasının da imkânsızlığı açıkça beyan edilmektedir. Nitekim "Her şeyin yaratıcısı Allah'tır ve O her şeye vekildir. / وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ" (ez-Zümer, 39/62) buyrulmuştur. Yine "İşte Rabbiniz olan Allah bu. O, her şeyin yaratıcısıdır, O'dan başka ilah yoktur, nasıl oluyor da yüz çevriliyorsunuz? Allah'ın âyetlerini inkâr edenler işte böyle çevrilirler. / ذِكْرُ اللَّهِ رَبِّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَى تُؤْفَكُونَ كَذَلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ" (Gâfir, 40/62-63), "Allah, her şeyin yaratıcısıdır ve O tektir, Kahhârdır. / وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ" (er-Ra'd, 13/16) buyrulmuştur.

Bu araştırmada, Kur’ân’da yaratılışın doğrudan Allah’a isnat edildiğini gösteren âyetler taranarak yaratılış hakkında yer alan açıklamalar tespit edilmeye çalışılacaktır. Araştırmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılacaktır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilecektir.

2. Bütün Varlıkların Yaratılışının Allah’a Isnat Edilmesi

Kur’ân dikkatli bir şekilde okunduğunda mikro âlemlerden makro âlemlere kadar her şeyin Allah tarafından yaratıldığı ve her şeyin bütün işlerinin Allah tarafından tedbir edildiği açıkça anlaşılmaktadır.

Kur’ân’da yaratma mânâsında halaka/خلق, ca’ale/جعل, enzele/أنزل, kadâ/قضى, fetara/فطر gibi birçok kelime kullanılmaktadır. Şunu ifade edelim ki örnek kabilinden de olsa genel olarak “halaka/خلق” fiilinin ve türevlerinin kullanıldığı (bk. Abdülbâkî, 1987: 241-245) âyetlerden hareketle sadece bu âyetlerde zikredilen varlıklar dahi maddeler hâlinde ele alındığında yaratma işinin Allah’a ait bir fiil olduğu ve O’na isnat edildiği, yaratma işinde Allah’ın ortağının olmadığına bildirildiği açıkça görülmektedir.

Allah’ın Kur’ân’da zikredilen isimlerinden biri, “el-Hâlik/الخالق” (bk. el-Haşr, 59/24; Tirmizî, 1992: Davaât, 82) ve “el-Hallâk”tır. (Yâsîn, 36/81; bk. Mâturîdî, 2005: 8/542). Hâlik, yaratan demektir. Halk, biri; yoktan ve benzersiz yaratma (ibdâ’), diğeri de mevcut olandan ve benzer şekilde yaratma (icâd ve inşâ) mânâsında olmak üzere iki mânâda kullanılmaktadır (Bk. Râğıb el-İsfehânî, ts.: 157; İbn Manzur, Mükerrerem, ts.: 1244). Her iki yaratma da benzersizdir ve mu’cizedir. Onun için “Hallâkiyetin/yaratıcılığın en güzel mertebesinde olan Allah ne de yücedir./فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ” (el-Müminûn, 23/14) ve “O (Allah ki) yarattığı her şeyi en güzel şekilde yapandır./الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ” (es-Secde, 32/7) buyrulmuştur.

Şimdi yaratma/halk kelimesiyle yaratılışın Allah’a isnat edildiği varlıklardan bazılarını maddeler hâlinde zikretmeye çalışalım:

2.1. Yerin ve Göklerin Yaratılması

Kur’ân’a dikkat edildiğinde Kur’ân’ın isimlerinden biri, “Yeri ve yüksek semâları yaratanın, kendisinden haşyet duyacak olan insanlara indirdiği bir zikirdir./تَنْزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى” (Tâhâ, 20/3-4) âyetinde belirtildiği gibi “Tenzîl”dir. Allah tarafından indirilen Kur’ân’da ve bu âyette yeri ve gökleri yaratanının Allah olduğu açıkça bildirilmektedir. Durum böyle olunca arzı ve semâları yani kâinatı yaratan Allah olduğu gibi, O’nun indirdiği kitap da sürekli yaratılıştan bahsetmekte ve her şeyin yaratanın Allah olduğunu bize anlatmaktadır.

Konu ile ilgili başka âyetlerden örnekler vermeye çalışalım: “Semâvâtın ve arzın mülkü Allah’ındır, Allah veled edinmemiştir, Allah’ın mülkünde de O’nun hiçbir ortağı yoktur ve Allah her şeyi yaratandır ki, yarattığı her şeyi de nasıl yaratacaksa öyle takdir ederek yaratmıştır./الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا” (el-Furkan, 25/2) Yani Allah, yarattığı her şeyi bütün levâzımâtı ile yaratmıştır. “Şüphesiz Rabbiniz, semâları ve arzı altı günde yaratandır./إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ” (el-A’râf, 7/54. Ayrıca bk. Hûd, 11/9) Bu âyette semâlar ve arz zikredilirken bunlarda bulunan varlıkları kimin yarattığının cevabını yine âyetlerde verilmektedir. Mesela, “O (Allah), semâları ve arzı, aralarındaki her şeyi altı günde yaratandır./الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ” (el-Furkan, 25/59) ve “Semâları ve arzı, aralarındaki her şeyi altı günde Biz yarattık./وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ” (Kâf, 50/38), “Semâları ve arzı, altı günde yaratan O’dur (Allah’tır)./هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ” (el-Hadid, 57/4).

Görüldüğü gibi bu âyetlerin arzın ve semâların ve içindeki her şeyin yegâne yaratıcısının Allah olduğu açıkça beyan edilmektedir. Arzı ve semâyı yaratamayan, onların içindeki hiçbir yaratığa sahip çıkamaz. Bediuzzaman’ın (v. 1960) da ifade ettiği gibi bütün varlıkların hammaddesini oluşturan hava, su, ziya ve toprak kimin ise bunlardan yapılan bütün varlıklar da onundur. Tarla kimin ise mahsulât da onundur (Nursî: 1996: 285). Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur: “O (Allah) ki, yerde olan her şeyi sizin için yaratandır./هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا” (el-Bakara, 2/24) buyrulurken birçok âyette de semâlarda ve yerde olan her şeyin Allah’ın olduğu da açıkça bildirilmektedir. Nitekim “Semâlarda olanlar ve yerde olan şeyler Allah’ındır./يَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ” (el-Bakara, 2/284. Ayrıca bk. en-Nisâ, 4/131) ve “Bilmedin mi ki semâların ve yerin mülkü Allah’ındır./أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ” (el-Bakara, 2/107. Ayrıca bk. el-A’râf, 7/158; et-Tevbe, 8/116; el-Furkan, 25/2; ez-Zümer, 39/44; ez-Zuhuruf, 43/78; el-Hadid, 57/2; el-Bürûc, 85/2) buyrulmak suretiyle her şey Allah’ın olduğu ifade edilmiştir.

2.2. Semâların ve Yerin Benzersiz Yarattılması

Kur'ân, semâların ve yerin benzersiz şekilde yaratıldığını ve her şeyi yaratanın Allah olduğunu anlatır ve şöyle der: “O (Allah), semâları ve yeri benzersiz şekilde yaratandır. O’nun bir eşi olmadığı hâlde O’nun çocuğu nasıl olur? Ve O her şeyi yarattı, O her şeyi bilendir. İşte Rabbiniz olan Allah bu, O’ndan başka ilah yoktur, O, her şeyin yaratıcısıdır, öyle ise O’na kulluk edin ve O her şeye vekildir./ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (el-En’âm, 6/101-102). Böylece her şeyi yaratan Allah olunca yarattıkları kendisine ortak ve şerik olmazlar. Yaratılan her şey de aynı zamanda örneği olmaksızın yaratılmışlardır, taklit değillerdir, yan sanayileri yoktur, her biri orijinaldir, benzersizdir, modelsizdir. Bununla birlikte insanların sanatlarının modelleridir. Böyle bir yaratma da ancak ve ancak Allah’a mahsus bir durumdur. Çünkü bir şeyi benzersiz şekilde yapmak ancak ve ancak geçmişi ve geleceği, her şeyin her özelliğini gören ve bilen birinin yapmasıyla mümkün olabilir. O da Allah’tır.

2.3. İnsanın Yarattılması

Kur’ân’da insanın yaratılması Allah’a isnat edilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: “Sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan yaratan, sonra sizi çocuk olarak çıkaran ve sonra sizi yaşlılığa ulaştıran sonra sizi yaşlanasınız diye yaşatan O’dur, O sizden bazınızı önceden öldürür ve bazınızı belli bir yaşa ulaştırır ki aklınızı çalıştırasınız diye./ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ / مَنْ يَتَوَقَّى مِنْ قَبْلُ وَلَتَبْلُغُوا أَجْلاً مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (el-Mümin, 40/67), “(Rahman olan Allah) insanı yarattı./ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ (er-Rahman, 55/3), “And olsun ki insanı Biz yarattık.../ خَلَقَ الْإِنْسَانَ (el-Hıcr, 15/26; el-Müminun, 23/12; Kâf, 50/16; Nûh, 72/14; İnsan, 76/2; el-Beled, 90/4; et-Tîn, 95/4). Yine insanın çift yaratıldığından da bahsedilerek “insanı erkek ve dişi olarak çift yaratan O’dur/ وَأَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى (en-Necm, 53/45).

2.3.1. Eşlerin Yarattılması

Kur’ân’da insan için kendi cinsinden eşlerin yaratıldığından bahsedilir ve şöyle buyrulur: “Kendileri ile sükûnet bulmanız için sizin için kendinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve rahmet kılması Allah’ın varlığının ve birliğinin delillerindedir. Şüphesiz bunda tefekkür eden bir millet için deliller vardır./ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ / خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُفَكِّرُونَ (er-Rûm, 30/21).

2.4. Gece ve Gündüzün Yarattılması

Kur’ân’da gecenin ve gündüzün yaratılmasının Allah’a isnat edildiği açıkça görülmektedir. Nitekim bir âyetle şöyle buyrulmuştur: “Geceyi, gündüzü, Güneşi ve Ay’ı yaratan O’dur (Allah’tır.) Her biri yörüngesinde yüzüp gitmektedir. / وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (el-Enbiyâ, 21/33).

2.5. Hayvanatın Yarattılması

Kur’ân’da bütün hayvanatın yaratılması Allah’a isnat edildiği görülmekte ve şöyle buyrulmuştur: “Allah her canlıyı sudan yarattı ki, onlardan bazıları karnı üzerine yürür, bazıları iki ayağı üzerine, bazıları da dört ayağı üzerine yürür. Allah dilediğini yaratır. Şüphesiz Allah he şeye kadirdir./ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (en-Nûr, 24/45).

2.6. Her Çeşit Nebatatın Çift Yarattılması

Kur’ân’da yerin bitirdiği/çıkaracağı şeylerden her bitkinin çift yani eşli yaratıldığından bahsedilir ve şöyle buyrulur: “Yerin bitirdiği/çıkaracağı şeylerden ve kendilerinden ve daha bilmediklerin şeylerin hepsini çift/eşli yaratan Allah her türlü noksanlıklardan münezzehtir./ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ (Yâsîn, 36/36). Bir başka âyetle de “Her şeyi çift/eşli yaratan ve sizin için gemilerden, büyükbaş hayvanlardan bineceğiniz şeyler yaratan Allah / وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ (ez-Zuhuruf, 43/12), “Ve ibret alasınız diye her şeyden çift çift yarattık / وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (ez-Zâriyât, 51/49) buyrulmuştur.

2.7. Meleklerin Yarattılması

Kur’ân’da, gözle görülebilen varlıkların yaratılması Allah’a isnat edildiği gibi gözle görülemeyen varlıkların yaratılması da Allah’a isnat edilmektedir. Bunlardan biri meleklerdir. Müşriklerin, melekleri Allah’ın kızları olarak nitelemelerine reddiye olarak şöyle buyrulmuştur: “Yoksa melekleri dişi olarak yarattık da onlar buna şahit miydiler?/ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ (es-Sâffât, 37/150).

2.8. Cinlerin Yaratılması

Gözle görülmeyen varlıkların bir kısmı da cinlerdir. Nitekim şöyle buyrulur: “(Allah), *Cinleri de yalın bir alevden yaratmıştır.*” (er-Rahman, 55/15).

2.9. Ölümün ve Hayatın Yaratılması

Kur’ân’da, ölümün ve hayatın yaratılması Allah’a isnat edilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: “*Hanginiz daha güzel amel işleyecek diye sizi denemek için ölümü ve hayatı yaratan Allah ne yücedir.*” (el-Mülk, 67/2).

2.10. İnsanın Âhirette Yaratılması

Kur’ân’da, insanın dünyadan yaratılması Allah’a nisbet edildiği gibi âhirette tekrar yaratılması da Allah’a isnat edilmektedir. Şöyle buyrulur: “*İnsanı ilk yaratan O’dur ve âhirette onu yine iade edecek de O’dur.*” (er-Rum, 30/27).

2.11. Her Şeyin Ölçülü Yaratılması

Kur’ân’da her şeyin belli bir miktar ve ölçü ile yaratıldığı bildirilerek şöyle buyrulmuştur: “*Biz, her şeyi bir ölçü ile yarattık.*” (el-Kamer, 54/49). Böylece zamanın ve zeminin, maddenin ve mânânın, şahidin ve gaybın, küçüğün ve büyüğün, kısaca her şeyin bir kaderi ve miktarı, ölçüsü vardır. Ölçü, ilme delalet ettiği gibi varlıkların da yaratılması kudrete delalet eder.

Mahlûkatın Allah tarafından yaratılması ile ilgi bunca âyetlere rağmen tabiatperest, esbabperest, putperest, maddeperest olup da yaratılma konusunda şirke düşenlere Kur’ân şöyle bir soru yönelmektedir: “*Onlara, kendilerini kimin yarattığını sorsan, onlar çarnaçar Allah diyeceklerdir.*” (ez-Zuhur, 43/88). Böylece bu âyet insafı ve idraki, kalbi ve ruhu tamamen bozulmamış, akli yerinde olan bir insan bu soruya bu şekilde cevap verecektir. Nitekim Rasûlullah (sav) da onlara: “*Sizi kim yarattı ve sizi kim rızıklandırdı? Semâvâtı ve arzı kim yarattı?*” diye sormuş. Onlar da “Allah, bütün her şeyin yaratıcısıdır, bizi de O yarattı.” diye cevap vermişlerdir. “*فقال لهم النبي صلى الله عليه وسلم: من خلقكم ورزقكم وخلق السموات والأرض؟ فقالوا: الله خالق الأشياء كلها، وهو خلقنا*” (Mukatil b. Süleyman, ts.: 3/806). O zaman neden bu insanlar, Allah’ın yaratmasını kabul etmiyorlar, haktan yüz çevirip kendi kendilerini yalancı yapıyorlar, Allah’ın yarattıklarını başka şeylere isnat ederek şirke düşüyorlar ve böylece maskara oluyorlar? Hâlbuki kendi fitratları ve dilleri bile her şeyi var eden birisinin olduğunu söylüyor. Buna rağmen fikirlerinde körü körüne ısrar ediyorlar. “*Kendileri yaratılıyor oldukları hâlde hiçbir şeyi yaratmayacak olan şeyleri Allah’a ortak mı koşuyorlar?*” (el-A’râf, 7/191), “*Allah onların ortak koştuklarından çok yücedir.*” (el-A’râf, 7/190). “Evet Kur’ân, bütün enbiya, evliya ve muvahhidinin kitaplarıyla sahife-i kevn ü vücudda yaratılan icâdî ve tekvînî âyetler, Hâlık’ın hallâkiyetine şahittirler.” (Nursî, 1993: 145).

3. Sonuç

Cenâb-ı Hakk’ın iki çeşit kitabı vardır. Bunlardan biri, kelâm sıfatının gereği insanlara hidayet rehberi olarak indirdiği Kur’ân’dır. Diğeri de kudret sıfatının gereği yarattığı -tabiat denilen- mahlûkât âlemidir. Bu iki kitaptan birincisine sözlü/kelâmî âyetler, ikincisine de tekvînî/sözsüz âyetler denilmektedir. Sözlü âyetler, kadîm; sözsüz âyetler ise hâdis olmakla birlikte her iki kitap da birbirlerini açıklamaktadır.

Yaratılış zaviyesinden Kur’ân’a bakıldığında bütün mahlûkâtın Allah tarafından yaratıldığı bildirilirken, tabiatdaki varlıklar da dikkatle incelendiğinde bir ilim, irade, kudret, nizam, intizam ve hikmetle her daim işleyen bir faaliyetin yani yaratmanın olduğu âşikâre görülmektedir. Mesela, her daim insanların dünyaya getirilişleri ve dünyadan gönderilişleri, insan bedeninde cereyan eden baş döndürücü faaliyetlerin icra edilmesi, ölmüş bitkilerin her bahar tekrar dirilmesi, gece gündüzün değiştirilmesi, görebildiğimiz ve göremediğimiz nice varlıkların yoktan ya da temel unsurlardan yaratılması veya yok edilmesi gibi durumlara bakıldığında bütün bu faaliyetlerin bir ilim, hikmet ve kudretle icra edildiği görülmektedir. Durum böyle olunca bütün bu olayların yaratılması tesadüfî veya kendi kendine olması ya da kendileri gibi mahlûk olan bir varlık tarafından icat edilmeleri mümkün değildir. Ancak ve ancak geçmiş, geleceği ve hâli gören, bilen ve her şeyin her şeyle irtibatını kurabilen, her şeye gücü yeten birisi olabilir ki O da Allah’tır.

İşte Kur’ân bu açıdan incelendiğinde en küçük bir yaratıktan en büyük bir mahlûka kadar canlı-cansız, küçük-büyük her şeyin Allah tarafından yaratıldığı açıkça belirtilmektedir.

Netice olarak; kevnî âyetlerin yanında yukarıda zikrettiğimiz ve burada zikredemediğimiz ilgili kelâmî âyetler de göstermektedir ki, “Ulûhiyet ve hallâkiyetin Allah’a mahsus ve münhasır olduğuna Allah da şahadet emektedir.” (Nursî, 1993: 145).

Kaynakça

Abdulbâkî, Muhammed Fuad, (1987). *el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfazî’l-Kur’ân*. Çağrı Yayınları, İstanbul.

İbn Manzur, Mükerrrem, (ts.) *Lisanu’l-arab*, Dâru’l-meârif, Kahire.

Kurân.

Maturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, (2005), *Tefsir (Te’vîlât)*, Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, Beyrut.

Mukatil b. Süleyman, (1423 h.), *Tefsir*, Dâru İbn Hazm, Beyrut.

Nursî, Bediuzzaman Said, (1996), *Sözler*, Envar Neşriyat, İstanbul.

Nursî, (1993), *Mesnevî-i Nuriye*, (terc: Abdülmecid Nursî), Envar Neşriyat, İstanbul.

Râğıb el-İsfehânî, (ts.), *el-Müfredât fi Ğarîbi’l-Kur’ân*, Dâru’l-ma’rife, Beyrut.

Taberî, Muhammed b. Ceir, (ts.). *Câmiu’l-Beyan an Âyi’l-Kur’ân*, Dâru hicr, Kahire.

Tirmizî, Muhammed b. İsa, (1992). *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

İNSANIN İRADÎ FİİLLERİNİN YARATILMASINDA MÜLK-MELEKÛT BAĞLANTISI¹

THE CONNECTION OF MULK AND MALAKUT IN THE CREATION OF HUMAN'S VOLUNTARY ACTS

Bünyamin DURAN²

ÖZET

Her şeyin yaratıcısının Allah olduğu gerçeği Kur'an'da çok sayıda ayetle vurgulanmıştır. Aynı şekilde Allah'ın ilmi, gücü ve iradesi gibi sıfatlarının mutlak ve sınırsız olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Allah'ın ilim, irade ve kudretinin insanın fiilleri dâhil her şeyi domine etme ve sınırları içine dahil etme özelliği vardır. Öte yandan insan fiillerinin fâili konusunda insanı adres gösteren, insanın yaptıklarından sorumlu olduğunu ifade eden yine çok sayıda ayet vardır.

Allah'ın sınırsız kudreti ile insan özgürlüğünün nasıl bağdaştırılacağı sayısız doktrinin üretilmesine neden olmuştur. İnsanın tüm fiillerinin insanın hiçbir etkisi olmadan Allah tarafından yaratılmasının kabul edilmesi durumunda insanın özgürlüğü ortadan kaldırılmış olacak, bu durumda yaptığı şeylerden sorumlu tutulması, karşılığında cezaya çarptırılması, Allah'ın adalet, hikmet, merhamet ilkeleriyle bağdaşmaz olacaktır. Burada düşünürlere düşen, Allah'ın sınırsız ilim, kudret ve iradesine sınırlama getirmeden, insana yaptıklarından sorumlu olabileceği belli bir özgürlük alanı açmaktır. Bunun için İslam tarihinde farklı düşünceler geliştirilmiştir. Bizim burada inceleyeceğimiz düşünce Üstad Nursi'nin de benimsediği Hanefî/Maturidî düşünce çizgisidir. İlgili gelenek, İlahî hakimiyete noksanlık verecek bir yaklaşımda bulunmaktan kaçınarak insana özgürlük alanı açan bir doktrin ortaya koymuşlardır. Bu doktrinin bir boyutu Fail-Yaratıcı, diğeri fiil ile ilgilidir. Birinci boyutta Fail-Yaratıcı birlikteliği söz konusudur. Bu çerçevede fiilin yaratılmasında gerekli olan kast, tasavvur, kudretin sarfı, cüzî irade gibi olgular insanın (failin) inisiyatifinde olan olgulardır. Bunlara 'nispî emirler' denilmiştir, bunlar insanın bir ilişki tarzı olarak dışsal varlığı yoktur, dolayısıyla Vacip Teala'ya isnatları gerekmez, tam illet de istemezler. Bu nedenle insana ait eylemin zorunlu (vacip) hale gelmesine neden olmazlar. Yaratıcı kısmında ise İlahî İlim, İrade, Kudret söz konusu olmakta, ancak sadece bu konuda Küllî İrade, insan iradesine göre taalluk etmektedir. Dolayısıyla bu cephede tam illetin tüm cüzleri mevcuttur, bu nedenle fiilin yaratılması vaciptir.

Bir fiilin iki boyutunu en güzel yansıtan Arap gramerindeki 'master' ve 'hasıl bil-master' ayrımıdır. Arap diline göre master (hareket etmek, yapmak, yemek, içmek gibi) dışsal varlığı olmayan bir olgudur; yani bir nispî emr'dir. Bunun dışsal varlığının olması durumunda başka bir mastara, o da başka bir mastara dayanması gerekecek ve böylece sonsuz zincirleme gerekecektir. Yukarıda kısaca değinildiği gibi 'fiilin master' boyutu, insanla ilgili kast, tasavvur, kudretin sarfı, cüzî irade gibi olguların sonucudur. Master, nispî bir olgu olduğundan

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan 'İnsanın İradî Fiillerinin Yaratılmasında Mülk-Melekût Bağlantısı' başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi, Ödemiş-Türkiye, E-posta: bduran42@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9639-9276

tam illete ihtiyaç duymaz. Dolayısıyla fiilin mastar boyutunda zorunluluk yoktur, sadece olabilirlik vardır; ancak bu boyut içinde cüzî iradeyi barındırdığından tüm insanî sorumlulukların kaynağıdır.

Fiilin ikinci boyutu olan hasıl bil-mastar ise fiilin içeriğini (mesela hareketin hızlı/yavaş olması gibi) ifade eder. Bunun dışsal varlığı vardır ve gerçektir. Tam illete muhtaçtır. Tam illeti ise ilâhî irade, Kudret, insanın kudreti, insanın cüzî iradesi vs.dir. Dolayısıyla fiilin bu boyutunun yaratılması zorunludur (vaciptir) ve yaratıcıya aittir.

Anahtar Kelimeler: Mastar, Hasıl Bil-Mastar, ilâhî irade, Cüzî irade, Hal, Özgürlük, Hanefî/Maturidî

ABSTRACT

The fact that Allah is the creator of everything is emphasized in many verses in the Quran. Likewise, it has been stated that God's attributes such as knowledge, power and will are absolute and unlimited. Therefore, God's knowledge, will and power have the feature of dominating everything, including human actions, and including it within its boundaries. On the other hand, there are many verses that address humans as the agents of human actions and state that humans are responsible for their actions.

How to reconcile God's unlimited power with human freedom has led to the production of countless doctrines. If it is accepted that all human actions are created by God without any influence of man, man's freedom will be eliminated, and in this case, holding him responsible for his actions and punishing him in return will be incompatible with God's principles of justice, wisdom and mercy. The responsibility of thinkers here is to open a certain area of freedom for humans where they can be responsible for their actions, without limiting God's unlimited knowledge, power and will. For this purpose, different ideas have been developed in Islamic history. The thought we will examine here is the Hanafi/Maturidi line of thought, which was also adopted by Said Nursi.

The relevant tradition has put forward a doctrine that opens a field of freedom for humans, avoiding an approach that would undermine the Divine sovereignty. This doctrine, by taking advantage of the flexibility and depth of the Arabic language regarding verbs, has tried to base the events of creation and making by taking into account that the verb has two dimensions as 'Mastar' and 'Hasıl bil-Mastar'. According to the Arabic language, the mastar (such as moving, doing, eating, drinking) is a phenomenon that has no external existence. If it has external existence, it will have to rely on another infinitive, which in turn will have to rely on another infinitive, and thus endless chaining will be required. Hasıl bil-Mastar expresses the content of the verb (for example, whether the movement is fast/slow). This has external existence and is real. Hanafi/Maturidi thinkers apply this to human action; They stated that the mastar, which has no external existence, belongs to humans, and the hasıl bil-mastar, which has existence, belongs to Allah, and they argued that both humans and Allah are jointly effective in an action. In terms of the agent, again, the human will is a state of the human being, that is, a relation between the human being and the act called 'state' (hal, emr-i nisbî), and this also has no external existence, however, the act is a part of the necessary set of causes (illets), it does not exist because it does not have an external existence, therefore it can be given to the human being. They stated that a person can make a choice with this will, that his choice is not obligatory, and thus he can be responsible for the choice he makes and the action he takes. They suggested that in the total set of causes, there is Divine will as well as human will, that Divine will is subject to human will as a blessing, that in this way both wills coincide in the same action, that what humans do by choice can be called 'kasp', and what God creates can be called 'khalk'. Thus, they concluded that human action is performed freely without excluding both divine will and human will.

Keywords: Mastar, Hasıl Bil-Mastar, Divine Will, Human Will, Freedom, Hanafi/Maturidi

1. Giriş

İnsan merkezli irâdî fiil konusu, sadece teolojinin değil aynı zamanda nörobilimin, psikolojinin, felsefenin, hatta politik ideolojilerin (libertenizm), mezheplerin (Mutezile, Eşarilik, Matudidilik vs) konusudur da. İnsanî irâdî fiil, teolojinin konusudur; çünkü işin içine ilâhî irade'nin nasıl çalıştığı, seçiminde dışsal olguları (hikmet, maslahat, istidat vs) dikkate alıp almadığı, almaması durumunda felsefî Buridan durumunun (Buride'nin eşeği olayı) söz konusu olup olmayacağı; alması durumunda bunların Vâcip Teâlâ'yı bağlayıp bağlamayacağı gibi nörobilimsel deneyleri de içeren çok sayıda olgu devreye girmektedir. Öte yandan ilâhî irade mutlak olduğundan sürekli değişen insanî irâdeyle ilişkisi, onu hangi ölçüde belirlediği (zorunlu kıldığı), ya da belirlemediği,

belirliyor ise insanî özgür irâdeden bahsedilip edilemeyeceği; belirlemiyor ise bu irâdenin nasıl bir şey olduğu gibi konular da temel konulardır. Keza nörobilim de Benjamin Libet'in meşhur deneyleriyle birlikte insanî özgür irâdenin olup olmadığı, insanî eylemleri beyinsel aktivitelerin belirleyip belirlemediği gibi tartışmalar da konuyla ilgili hayatî tartışmalar olmuştur. Buna göre teolojik ve hukukî-ahlakî insan özgürlüğünün ilgili deneylerle nasıl bağdaştırılıp bağdaştırılamayacağı da ayrı bir önemdedir.

Bu tebliğde teolojik çerçevede İlahî irade ve İnsanî irâdenin ortak ürünü olan insanî irâdî fiillerin hangi süreçlerle nasıl gerçekleştirildiği, Hanefî/Maturidî düşünceler çerçevesinde incelenecektir.

1.1. Her Şeyin Yaratıcısı Allah'tır

Her şeyin yaratıcısının Allah olduğu gerçeği Kur'an'da çok sayıda ayetle vurgulanmıştır. Aynı şekilde Allah'ın ilim, kudret ve irâde gibi sıfatlarının mutlak ve sınırsız olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Allah'ın ilim, irâde ve kudretinin insanın fiilleri dâhil her şeyi domine etme ve sınırları içine dahil etme özelliği vardır. Öte yandan insan fiillerinin fâili konusunda insanı adres gösteren, insanın yaptıklarından sorumlu olduğunu ifade eden yine çok sayıda Kur'an ayeti ve hadis vardır.

Allah'ın sınırsız kudreti ile insan özgürlüğünün nasıl bağdaştırılacağı çok sayıda teolojik doktrinin üretilmesine neden olmuştur. İnsanın tüm fiillerinin insanın hiçbir etkisi olmadan Allah tarafından yaratılmasının kabul edilmesi halinde insanın özgür irâdesi devredışı kalmış olacak, bu durumda insanın Allah'a inanması ve itaat etmesi, çevresine ve kendisine karşı ahlakî davranması, olumu ve olumsuz yaptığı şeylerden sorumlu tutulması, karşılığında cezaya ya da mükafata çarptırılması, Allah'ın adalet, hikmet, merhamet ilkeleriyle nasıl bağdaştırılacaktır. Burada düşünürlere düşen, Allah'ın sınırsız ilim, kudret ve irâdesine sınırlama getirmeden, insana yaptıklarından sorumlu olabileceği teolojik olarak belli bir özgürlük alanı açmaktır. Bunun için İslam tarihinde farklı düşünceler geliştirilmiştir. Bizim burada inceleyeceğimiz düşünce Hanefî/Maturidî düşünce çizgisidir. Bu çizginin en önemli aktörünün de Mâverâünnehirli büyük muhakkik Sadruşşerîa olduğunu vurgulamış olalım. İlgili gelenek, İlahî hakimiyete noksanlık verecek bir yaklaşımda bulunmadan insana özgürlük alanı açan bir doktrin ortaya koymuşlardır. İnsan özgürlüğü konusundaki ilgili doktrini geniş ölçüde çağımıza taşıyan âlim Sait Nursi olmuştur. Bu çalışma aynı zamanda onun ilgili görüşlerinin de bir izahı niteliğindedir. Araştırmamızda aynı zamanda ilgili doktrinin içeriğinde bulunmayan, fakat sadece Nursî'de bulunan bazı kavramları (mülk/melekût, vücut-u mutlak/vücut-u hâss, ilim/ma'lum gibi) söz konusu doktrine dahil ederek doktrinin çerçevesi genişletilmeye çalışılacaktır. Sonuçta insanın irâdî fiili alanı; mülk ile melekûtun, İlahî irade ile insanî irâdenin, yaratma ile yapmanın (kesp) bir ortak alanı olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu genel girişten sonra şimdi Hanefî/Maturidî doktrinde esas alınan ilkeleri kısaca izah edelim.

1.2. Temel İlkeler

İnsanın irâdî fiilleriyle ilgili Hanefî/Maturidî doktrinin temel ilkeleri (Nursî'nin ilaveleriyle birlikte) Küllî irade/Cüzî irade, Mevcut/Emr-i Nisbî, Mastar/Hâsıl Bil-Mastar, Mülk/Melekût gibi felsefî ve kelâmî ilkelerdir.

1.2.1. Küllî İrâde

Burada küllî irâdeyi a-İlahî Küllî İrâde ve b-İnsanî Küllî İrâde olarak ikiye ayırıp inceleyebiliriz.

1.2.1.1. İlahî Küllî İrâde

Devvânî, irade sıfatının ilim ve kudretten farklı bir sıfat olduğunu, önündeki alternatiflerden birini tercih etme özelliğinde olduğunu ifade eder (Devvânî, 1316, s.95 vd.). Eşarîler, Vâcîp Teâlâ'nın bir şeyi yapma ya da yapmama konusunda özgür (sıhhat) olduğunu, bu nedenle dışsal bir nedenden dolayı zorunluluğa tabi olmadığını söylerler. Bunun anlamı Vacip Teala'nın mutlak iradesiyle, herhangi tercih ettirici bir nitelik ve özellik olmadan iki eşit şeyden birini tercih etmesidir. Buna kelamcılar, ormanda vahşi bir hayvandan kaçan bir kişinin önüne aynı özelliklerde çıkan iki yoldan birini herhangi tercih ettirici bir neden olmadan irâdesiyle tercih etmesi örneğini verirler. Yani, İlahî İrâde'nin tercihini etkileyen dışsal hiçbir motivasyon yoktur. Bu nedenle A zamanının B zamanına karşı herhangi bir ayırt edici özelliği olmadan Vâcîp Teâlâ'nın âlemi A zamanında yaratması caizdir (Tercih Bila Müreccih Caizdir) (Gelenbevî, 1316, s.95 vd.).

Hükema ise İlahî İrâde'ye karşı her şeyin eşit olduğu, dolayısıyla kendilerinde tercih ettirici ilave bir neden olmadan herhangi birini tercih etmesinin keyfliğe götüreceği düşüncesiyle tercih ettirici sebep olarak varlıkların 'istidad-ı tâm' özelliğini kabul ederler ("*tercih bila müreccih caiz değildir*" derler).

Mutezile ise yaratmada tercih ettirici sebebin Vâcîp Teâlâ için olmasa da diğer varlıklar için 'faydalı olma' (maslahat) olduğunu ileri sürerek Vâcîp Teâlâ'nın faydalı olan şeyi yaratmaya mecbur olduğunu kabul ederler.

Hanefî/Maturidîler ise tercih ettirici nedenin (hikmet, maslahat, fayda vs.) Vâcip Teâlâ'ya zorunluluk (vücup) doğuracak derecede olmadan İlahî İrâde'nin tercihinde esas olabileceğini ileri sürerler. Mesela, onlara göre, insan fiilinin yaratılmasında insanın cüzî irâdesinin yaptığı tercih, İlahî İrade için -zorunlu olmamakla birlikte- tercih ettirici bir şarttır (Gelenbevî, 1316, s. 99). Üstad Nursî, cüzî irâdenin tercihinin İlahî İrade için bir 'şart', hatta dünyasal maslahat, hikmet ve faydaların hakikî illetin (Vâcip Teâlâ'nın) taallukunda bir tercih ettirici sebep (müreccih) olduğunu ileri sürerek olayın kelâmıla birlikte fıkıhta da söz konusu olduğunu da söyler (Nursî, 2000, s. 455). Öte yandan Üstad Nursî, hükemanın tercih ettirici bir sebep olarak gördüğü varlıklardaki 'istidad' meselesine şer'î ve tasavvufî bir üslup kazandırarak varlıkların yaratılmasında istidad ve ızdırar lisaniyla yapılan duaların ne kadar müessir olduğunu sık sık zikreder. Bu izah tarzıyla Hanefîler/Maturidîlerin hikmet ve maslahat yaklaşımına Hükemanın istidat-ı tâm yaklaşımına 'istidat lisaniyla dua' yaklaşımını da ekleyerek iki yaklaşımı sentezlemiş olur (Nursî, 1958, s. 307).

Eşarîlerden İmam-ı Gazâlî de genel Eşarî teze muhalif olarak felasifeyi eleştirdiği Tehafüt'ünde mucizelerin yaratılmasında peygamberin duasının tercih ettirici bir sebep olabileceğini ileri sürerek İlahî İrade'nin dışsal olguları (Vâcip Teâlâ'ya zorunluluk doğurmadan) bir müreccih olarak dikkate aldığını kabul eder (İbn-i Rüşd, 1998, s. 297).

Öte yandan son zamanlardaki nörobilimsel deneyler (Benjamin Libet'in deneyleri), dışsal hiçbir olguyu dikkate almadan (Buride'nin eşeği örneği) seçim ve tercih yapan fâilin (deneye katılan deneğin, hiçbir tercih ettirici motivasyon olmadan mesela, istediği kolunu kaldırması ya da istediği tuşa basması gibi) özgür olmayacağı, kararın sanki bir içsel yazı-tura niteliğinde tamamen şansa bağlı olacağını ileri sürer. Buna karşılık, özellikle zıtlar arasında, ya da farklı ahlakî eylemlerden birini seçme konusunda belli bir motivasyon ve farklılık taşıyan tercihlerin özgür tercihler olduğunda ısrar ederler (Mele, 2009, s. 67 vd).

İbn-i Rüşd de İlahî İrâde'nin iki eşit şey arasında değil zıtlar arasında (varlık/yokluk gibi) seçim ve tercih yaptığını ve bunlardan Cûd-u İlahî gereği her zaman 'iyi'yi seçtiğini söyleyerek İlahî İrâde'yi temellendirir (İbn-i Rüşd, 1998, s. 448).

1.2.1.2. İnsanî Küllî İrâde

İnsanların iradî fiillerinin seçiminde sadece cüzî irade değil aynı zamanda küllî irade de son derece etkilidir. İnsanî küllî irâde, kişinin fıtratı, içinde yaşadığı kültür, aile yapısı, eğitim sistemi, inancı, dinî ve felsefî düşüncesi gibi faktörlerin karışımından elde ettiği bir kişilik ve kişiliğin bir tezahürüdür. Bilindiği gibi kişilerin 'ben her zaman dürüst olacağım' ya da ben 'bilim insanı olacağım' gibi uzun dönemi kapsayan niyetleri, arzu ve özelemleri hatta zaman zaman tutkuya dönüşen idealleri vardır. Dolayısıyla bu irâde ve niyet değişmeyen, günlük olaylardan fazla etkilenmeyen neredeyse sabit bir niteliktir (Gelenbevî, 1316, s. 193 vd). Önemli bir nörobilimci olan Alfred Mele bu niteliğe 'değişmeyen niyet' adını verir (Mele, 2009, s. 4). Kökleşmiş, şahsiyet ve güçlü karakter halini almış bu niyet donanımıyla kişinin özellikle patolojik eylemi mi ya da ahlakî olanını mı seçeceği (mesela imkanlarını fakir çocukların eğitiminde mi yoksa kumarda mı değerlendireceği) neredeyse yüzde yüze yakın önceden bellidir. Burada değişen niyet ve irâdeler, kişinin genel perspektifi için (mesela âlim olacağım perspektifi) ortaya çıkan yol ve yöntemlerin seçimi konusundadır. Bunlarla ilgili niyet ve irâde kısa dönemli ve hızlı değişen özelliktedir. Aşağıda cüzî irâde oluşumunu incelerken de göreceğimiz gibi, belli bir irâdî eylem için fâilin niyetlenmesi yukarıda görüldüğü gibi tek bir niyet ya da irâde ile değil, birbirine bağlı irâde ve niyetlerle gerçekleşir. Nörobilimsel deneylerde ortaya çıkan niyet, bu niyetlerden hangisine olduğunun tespit edilememesi nörobilim testlerinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabilir. Nitekim B. Libet'in konuyla ilgili bazı deneylerinde bir eylemle ilgili kas hareketlerinin niyet oluşumundan 500 milisaniye önce olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle bazı nörobilimciler insan eylemlerinin bilinçsiz ve irâdesiz beyin aktiviteleri tarafından gerçekleştirildiği sonucunu çıkartarak özgür irâde düşüncesini inkara kalkışmışlardır. Oysa ölçülen niyetlenme, pekâlâ küllî niyetin uzantıları olabilir. Ya da başka bir ünlü nörobilimci Mele'nin dediği gibi deneyin bir tuşa basma, ya da kolunu kaldırma gibi düşünme ve akıl yürütme gerektirmeyen 'çok yakın niyetli' niteliğinden kaynaklanan bilinçsizlik olabilir (ya da beyin faaliyetlerinden çıkan bir gürültü) (Mele, 2024). Mele buna örnek olarak, uzun yolculuk sonucu evine dönerken bir şoförün bilinçsiz sinyal vermesi eylemini verir (Mele, 2009, s.36 vd). Buna karşılık uzun dönemle ilgili verilecek kararlar ve niyetler ile ilgili deneylerde bu durum görülmemektedir. İnsan gözüne iğnenin yaklaştırılması sonucu kirpiklerin ansızın kapanması eylemine İmam-ı Gazâlî bilinçsiz doğa olayı olarak değerlendirir. İsmail Gelenbevî ise bu eylemin doğa olayı olmadığı, irâdeli ve bilinçli olduğu, fakat aklın iğnenin göze verebileceği zarardan kaçınmak için anlık karar verdiğini ileri sürer (Gelenbevî, 1316, s. 76). Libet'in ilgili deneyini dikkate alırsak gözün kapanmasının bilinçsizce yapılmış bir eylem olduğunu söyleyebiliriz.

1.2.2. Cüzî İrade

İnsanın irâdî fiillerinde özgürlüğünü sağlayan unsur insanın cüzî iradesidir. Cüzî iradenin niteliği özellikle Eşarî âlimlerle Maturidî âlimler arasında tartışma konusu olmuştur. Eşarîlere göre insanın fiilinde, kudreti, niyeti, akıl yürütmesi, belli bir sonuca ulaşması gibi irâdesi de Vâcip Teâlâ tarafından yaratılan mevcut bir şeydir. Dolayısıyla Vâcip Teâlâ'ya zorunlu olarak (vücup) isnadı gerekir (nörobilim literatürüne göre determine edilmiştir, bu nedenle özgürlüğün kaynağı olamaz). Ancak, onlara göre, insan; irâde, kudret, niyet, şevk, akıl yürütme ve karar verme gibi eylemlerin gerçekleştiği bir mahaldir. Kişiyi yaptıklarından sorumlu kılan onun özgür olması değil, ilgili eylemlere mahal olmasıdır. Bu nedenle Eşarîlere 'cebr-i vasat' denilmiştir (Gelenbevî, 1316, s. 215).

Başta Sadruşşerîa olmak üzere Maturidî âlimler gerek Vâcip Teâlâ'yı zorunluluktan (vücup) kurtarmak, gerekse insana özgürlük alanı açmak için 'emr-i nisbî', 'hâl' gibi argümanları yaratma ve yapma fiillerinin illet kümesine dahil ederler. 'Emr-i Nisbî', dıșsal varlığı olmayan, ancak mevcut olan bir şeye bağılı olan bir varlık kategorisidir. Yani bağımlı varlıktır. Bağılı olduğı şeyinin yok olması durumunda o da yok olur. Mesela insanın sağı, solu, babalığı, oğulluğı, ailesi, sülalesi, milleti vs. hariçte varlığı olmayan ve sadece insana bağılı olan 'bağılı varlıklardır'. Dıșsal bir varlığı olmamasına rağmen belli bir etkisi vardır (bir aileye ait olmak).

Bu kavramı ilk olarak kelimada yine insanın fiillerinde özgür olması bağlamında kullanan Kadı Bakıllânî olmuştur. Ona göre insanın irâdî fiilinin yaratılmasında hem İlahî kudret hem de insanın kudreti etkilidir. Ancak İlahî Kudret fiilin özünü yaratırken insanî kudret ve irâde fiilin niteliklerini belirler (secdenin hareketlerini Vâcip Teâlâ' yaratırken, o secdenin Allah'a mı yoksa puta mı yapılıyor olmasını insan belirler). Çünkü bir şeyin itaat mı isyan mı olduğı, hariçte varlığı olan bir şey değil, nisbî bir olgudur, dolayısıyla insana verilmesinde bir mahzur yoktur. Bakıllânî aynı zamanda bu olgunun 'Hâl' olduğunu ifade eder (la mevcut velâ ma'dum, ne var ne yok) ve Mutezile âlimlerinden Ebu Haşim'in 'hâl' tezini Sünnî kelâma dahil etmiş olur (Bakıllânî, 1957, s. 309; Şehristânî, 1975, s. 97)). Daha sonra Maturidî âlimlerinden Sadruşşerîa bu yaklaşımı güçlü bir şekilde temellendirir ve çok sayıda itikadî problemin çözümünde kullanır. Ona göre 'ne var ne de yok olan' varlık kategorisi ademden çıkıp varlık sahnesine ulaşamamış olan bir kategoridir, bununla çok sayıda çözümsüz mesele çözüme kavuşmuştur (Sadruşşerîa, 2024, s. 123 vd).

Bu yaklaşımı Maturidî muhakiklerden Pezdevî de benimser (Pezdevî, 1988, s. 158 vd), ancak bunu hem usul-ü fıkıh hem de kelama dahil eden Sadruşşerîa'dır. Sadruşşerîa, bir taraftan Vâcip Teâlâ'yı zorunluluktan ve hâdis varlıkları kadim olmaktan diğere taraftan irâdî insan fiillerine belli bir özgürlük kazandırmak için 'emr-i nisbî' ve 'hâl' kavramını kullanır. Mesela şayet insan fiillerinin yaratılmasında söz konusu olan tüm illet bileşenlerinin hepsi mevcut olsa idi, bunların hepsi, Vâcip Teâlâ'ya zorunlu olarak dayanacaklarından fiil zorunlu (vâcip) olacaktı. Emr-i nisbîlerden müteşekkil olması durumunda ise Vâcip Teâlâ'ya dayanması gerekmediğinden fiilin insana ait kısmı caiz (istense terk edilebilir) olacaktır (Sadruşşerîa, 1998, 402 vd.). Aynı yaklaşımı, Saadetin Taftazanî (hâl kategorisini reddetmekle birlikte) (Taftazanî, 1998, s.385), İsmail Gelenbevî (Gelenbevî, 1316, s. 252) ve Üstad Nursî (Nursî, 2000, s. 454) de kabul eder ve bunu insan fiillerinin zorunlu olmadığı bağlamında kullanırlar.

1.2.3. Mastar/Hâsıl Bil-Mastar

Hanefî/Maturidî âlimlerin insan özgürlüğünü temellendirmede kullandıkları başka bir argüman mastar/hâsıl bil-mastar ayrımıdır. Bu ayırım aşağıda ele alacağımız mülk/melekût ayrımının başka bir cephesidir. Arap gramerinde bir fiilden bazen mastar bazen de hâsıl bil-mastar anlamı murad edilir (Sadruşşerîa, 1998, s. 380; Nursî, 2000, s. 455). Mastar (hareket etmek, ayağa kalkmak, yemek, içmek vs. gibi) dıșsal varlığı olmayan 'nisbî' bir olgudur. Bunun dıșsal varlığının olması durumunda başka bir mastara, o da başka bir mastara dayanması gerekecek ve böylece sonsuz zincirleme gerekecektir. Sonsuz zincirleme ise mantıksal olarak kabul edilemez bir durumdur. Buna teşebbüs etmek anlamında 'i'kâ' da denilir (Sadruşşerîa, 2024, s. 214). Aşağıda bir örnekle inceleyeceğimiz gibi bazı mastarlar teşebbüs içerirken (kalkmak, oturmak vs.) bazıları içermez (güzel olmak, çirkin olmak vs.). Teşebbüs içermeyen mastarlar konumuzun dışındadır.

Hâsıl bil-mastar ise fiilin içeriğini (mesela hareketin hızlı/yavaş olması gibi) ifade eder. Bunun dıșsal varlığı vardır ve mevcut bir gerçekliktir. Dolayısıyla bazı fiillerde sadece mastar manası söz konusu olurken bazılarında hem mastar hem de hâsıl bil-mastar manası içerilmiş olabilir. Mastar geçişken olmayan (lâzım) ve ya da geçişken olan (müteaddî) fiil olabilir. Geçişken olan mastarlarda fiil, mesela, 'kitap satın almak' eylemi gibi maddi ya da 'öğrenmek' eylemi gibi manevî nitelikli olabilir (Efe, 2018, s. 75). Bir fiilin mastar/hâsıl bil-mastar cephelerini, bunların geçişken ya da geçişken olmayan, teşebbüs (i'ka) içeren ve içermeyen, maddî ya da manevî olmalarını bir örnekle kısaca izah edelim.

Mesela bir babasının oğluna ‘benim güzel ve akıllı oğlum, verdiğim harçlıklarla kitaplar aldın okudun ve onlardan cinayetin kötülüğünü öğrendin, amcanın oğlu gibi cani olmadın’ şeklinde bir cümle kurduğunu varsayalım. Misaldeki ‘güzel, akıllı oğlum’ geçişken olmayan (lâzım) mastardır, güzel ve akıllı olma sadece fâile mahsustur. Burada statik bir durum vardır, hareket, kitap okumaya şevk ve teşebbüs gibi bir aktivite yoktur. Dolayısıyla burada bir teşebbüs (i’ka’) olmadığı için bu mastarda hâsıl bil-mastar söz konusu değildir. Sadece akıllılık durumu vardır ki bu kendi başına etkili bir sonuç doğurma niteliği taşımaz. ‘Çok kitap alıp okudun’ cümlesinde ki ‘çok kitap alma’ eylemi geçişken bir eylemdir (Arap gramerinde müteaddî). Keza burada bir hareket söz konusu olduğu için kişi tarafından gerçekleştirilen bir teşebbüs (i’kâ’) vardır. Yani burada kitap alma niyeti ve teşebbüsü, kitap okuma şevki, harçlığını kumara değil de kitaba yatırma irâdesi söz konusudur. Bu eylemde aynı zamanda fâil için, kitap satın alıp okuma, meful (kitap) için ise okunma durumu vardır ki burada hâsıl bil-mastar olarak belli bir etki içerilmiştir. Hâsıl bil-mastar, dîşsal varlığı sahiptir ve bünyesinde belli bir etkilenmeyi taşır. i’ka’ cephesinde sadece kitap okuma durumu varken hâsıl bil-mastar cephesinde çocuğun kitap okuma yoluyla çoğu zaman kendisinin de farkına varamadığı bilgi edinme, elde edilen bilgiyle cehaletten kurtulma, cinayet gibi olumsuzluklardan uzak durma, objektif, sosyal, psikolojik dünyaların özelliklerini öğrenme ve tanıma, kendini geliştirme, inanç elde etme, hidayete erme, inancını derinleştirme vs. gibi önemli olumlu kazanımlar söz konusudur. Dikkat edileceği gibi bu derin sonuçlardan bazıları izafî ve nisbî olgular iken bazıları dîşsal varlığa sahiptir. Mesela bunlardan öğrenme (bilgi) ve iman bir bilen ile bilinen, inanan ile inanılan arasında bir izafet iken cehaletten kurtulma, hidayete erme gibi sonuçlar dîşsal vücudu olan mevcutlardır. Dolayısıyla bu süreçte, bilgi, iman, cinayetten kaçınma küllî niyeti, etrafını yakından tanıma şevki vs. insana ait iken, bilgili biri olma, mümin olma, gelişmiş bir kişiliğe sahip olma gibi nitelikler hâsıl bil-mastar kategorisine girdiğinden Vacip Teala’ya aittir. Burada öğrenmenin (bilgi) Eşarilerce tüm süreçleriyle Vacip Teala’nın yarattığı bir şey olduğunu, buna karşılık Hanefî/Maturidî muhakkiklerce, bilgi elde etme süreçlerinden niyet, akıl yürütme, sağlıklı sonuca ulaşmak için mantıksal öncülleri dizayn etme (tasavvur) ve olumlu ya da olumsuz nihâî bir sonucu ulaşma (tasdik) gibi fiillerin nisbî olgular olduğu için insana ait olduğunu vurgulamış olalım. Onlara göre, hidayet, Vacip Teala’nın varlığına dair kalpte bir bilginin oluşmasından sonra (tasdik), Allah Teala’nın o bilgiye dayanarak kişide hidayeti yaratmasından ibarettir (Sadruşşerîa, 2024, ss. 216-7). Nursî de Taftazanî’nin görüşünü aktararak imanın, cüz-i ihtiyârînin sarfından sonra insanın kalbine Allah’ın verdiği bir nur olduğunu ifade ederek aynı görüşü benimser (Nursî, 1959, s. 41).

Keza, ‘amcanın oğlu gibi cani olmadın’ ifadesindeki ölümle sonuçlanan cinayet hâsıl bil-mastardır; çünkü burada da maddî, haricî vücudu olan ve ölümle sonuçlanan bir cinayet söz konusudur. Cinayete teşebbüs mastar, fakat sonunda ölümün yaratılması hâsıl bil-mastardır.

Öte yandan kişi burada i’ka’da bulunduğu, kendisine verilen harçlığı kumar oynamaya değil kitap okumaya harcadığı, ahlakî davranıp cinayetten kaçındığı için mükafatı hak etmiştir. Buna karşılık amcasının oğlu cinayet işlediği için bir cani olarak yargılanacak ve ceza çekecektir.

Yukarıda verdiğimiz örneği mastar/hâsıl bil-mastar ikilisine uygularsak şunları söyleyebiliriz; a-güzellik ve akıllılık gibi geçişken olmayan mastarlar herhangi bir fiile teşebbüsü içermediği için konumuzla alakası yoktur, b-mastarın geçişken olması (kitap alma ve okuma, öldürme teşebbüsü vs.) hâsıl bil-mastarın yaratılmasına ortam hazırlamakta (şart), maddî ya da manevî etkiler içeren sonuçlar doğurmaktadır. Sebeplere teşebbüs nisbî olgular olduğundan insana, etkili sonuçlar dîşsal vücuda sahip olan mevcutlar olduğundan Vacip Teala’ya aittirler.

Burada mastar ve hâsıl bil-mastara olgusuna daha somuta indirgeyebiliriz. ‘Fiilin mastar’ boyutu, insanla ilgili kast (niyet), düşünme, kudretin sarfı, cüzî irâde gibi olguların sonucudur. Mastar, nispî bir olgu olduğundan illete ihtiyaç duymaz (Nursî, 2000, s.454). Dolayısıyla fiilin mastar boyutunda zorunluluk yoktur, sadece olabilirlik (câizlik) vardır; kişi, ilgili eylemi isterse yapar istemezse yapmaktan vazgeçer. Bu cephe, içinde cüzî irâde ve tercihi barındırdığından tüm insanî sorumlulukların kaynağıdır.

Hâsıl bil-mastar cephesi ise mevcut bir olgu olduğundan yaratıcı illete muhtaçtır. illet, tek bir unsurdan oluşmaz, tersine bir illetler kümesinden oluşur. Bunlar, ilâhî irâde, Kudret, insanın kudreti, insanın cüzî irâdesi vs.dir. Dolayısıyla fiilin bu boyutunun yaratılması zorunludur (“bir şey vâcip olmadan mevcut olmaz” ilkesi bu cephe ile ilgilidir) ve Vacip Teala’ya aittir.

Hanefî/Maturidî düşünürler bunu insan fiiline uygulayarak; dîşsal varlığı olmayan mastarın insana, dîşsal varlığı olan hâsıl bil-mastarın da Allah’a ait olduğunu ifade ederek bir eylemde hem insan hem de Allah’ın müştereken etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fâil açısından ise yine insan irâdesinin insanın bir durumu yani ‘hâl’ denilen insanla fiil arasında bir nispet olduğunu, keza bunun da dîşsal varlığı olmadığını, bununla birlikte fiilin gerekli illet kümesi içinde bir cüz olduğunu, dîşsal varlığa sahip olmadığı için mevcut olmadığını, dolayısıyla

insana verilebileceğini, insanın bu irâdesiyle seçim yapabileceğini, seçiminin zorunluluk taşımayacağını, böylece yaptığı seçimden ve yaptığı eylemden sorumlu olabileceğini, dolayısıyla bu argümanlarla insanın irâdî fiillerinde özgür olduğunu söylemişlerdir. Öte yandan toplam illetler kümesi içinde insan irâdesi yanında ilâhî irâdenin de bulunduğunu, ilâhî irâdenin bir lütuf olarak insan irâdesine tabi olduğunu, bu yolla iki irâdenin de aynı eylemde çakıştığını, insanın seçerek yaptığına ‘kesp’ Allah’ın yarattığına da ‘halk’ denilebileceğini ifade etmişlerdir. Böylece hem ilâhî irâde hem de insan irâdesini dışlamadan insan eyleminin özgürce gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Dikkat edileceği gibi bu teolojik doktrinin bir cephesi Yapıcı-Yaratıcı, diğeri yaratılan-yapılan irâdî fiil ile ilgilidir. Birinci cephede Yapan-Yaratan birlikteliği söz konusudur. Bu çerçevede fiilin yaratılmasında gerekli olan kast ve niyet, bu niyetin fiilin yapılması için şevke dönüşmesi, fiilin olabilirliği ve sonuçları hakkında düşünme, tercihte bulunduğu şeye yönelmesi için insan kudretinin cüzî irâdeyi sevk etmesi (kudretin sarfı), fâilin fiilin gerçekleştirilmesine karar verme ve irâdenin kas ve sinir sistemini harekete geçirmek üzere kudrete direktif vermesi ve kasların harekete geçmesi gibi olgulardan çoğu (kudret ve kasları harekete geçirme hariç) insanın (fâilin) inisiyatifinde olan olgulardır. Bunlara ‘nispî emirler’ denilmiştir, bunlar insanın bir ilişki tarzıdır ve dışsal varlığı yoktur, dolayısıyla Vâcip Teâlâ’ya isnatları gerekmez, bu nedenle illet de istemezler. Bu özelliklerinden dolayı insana ait eylemin zorunlu (vâcip) hale gelmesine de neden olmazlar. Yaratıcı kısmında ise ilâhî ilim, irade, Kudret söz konusu olmakta, ancak sadece bu konuda Küllî irade, insan irâdesine göre taalluk etmektedir (ancak bu taalluk zorunlu ve vâcip değildir, yani etmeyebilir de). Dolayısıyla bu cephede illetin tüm cüzleri mevcuttur, bu nedenle fiilin yaratılması vâciptir ve bu cephe Vâcip Teâlâ’ya aittir.

1.2.4. Olumsuzluk ve Şerlerin Kaynağı, Fiilin Hâsıl Bil-Mastar Değil Mastar Cephesidir

Bu dünyada bize olumsuzluk, çirkinlik ve şer olarak yansıyan olguların kaynağı fiillerin hâsıl bil-mastar cephesi değil mastar cephesidir. Çünkü bu cephe maddîlik, potansiyellik, yetersizlik, noksanlık, kabiliyetsizlik, istidatsızlıkların olduğu, zıtların beraber birbiri içine geçtiği bir cephedir. Haramlık, kerihlik, yasak ve nehiy bu cephededir. Bu cephede şerler ve olumsuzluklar ya insandan kaynaklanmaktadır (zulümler, haksızlıklar, savaşlar, açlıklar, cehalet, doğanın kirletilmesi ve sömürülmesi vs.) ya da doğadan kaynaklanmaktadır (depresyon, sel baskını, yangın, hastalık, ölüm vs.). Dikkat edileceği gibi asıl olumsuzluklar bizzat insanın kendisinin ürünüdür. Doğadan kaynaklanan bazı şerlerin temel kaynağı da yine insandır (Sel yatağına ve fay hattına evlerin yapılması, ormanların tahrip edilerek taşkınlara neden olunması, sigara ve alkol ve her türlü bağımlılık yapan şeylerin kullanımının özendirilmesi, hastalıkların ve ekonomik kayıpların vs. ortaya çıkmasına neden olmaktadır). Geriye kalan yaşlanma ve ölüm gibi şerler ise neticede büyük hayırlara yol açtığı için sonuç itibarıyla hayır kategorisine girmektedir.

Hâsıl bil-mastar cephesi ise objektiftir, şeffaftır, her türlü olumsuzluk ve eksiklikten arınmıştır. Orada kuzu eti ile domuz eti, su ile şarap temizlikte aynıdır. Bu cephe sadece eşyanın en mükemmel ve en güzel, en şeffaf ve en sanatlı yaratılmasını yansıtan bir cephedir. Bu, eşyanın resmini en mükemmel şekilde tuvaline yansıtan bir ressamın resmi gibidir. Burada kriter resmin çirkin bir insanı resmettiği için çirkinliği yansıtmaması değil, çirkin kişiyi en mükemmel şekilde resmetmesidir. Kişinin fakir çocuklarına yardım için gitmesi ya da tüm kazancını meyhanede harcamak için gitmesi sürecindeki ‘gitme’ eylemini yaratan Vâcip Teâlâ’dır. Bu yaratma fiili her türlü ahlâkî ya da patolojik değerden/değersizlikten arınmıştır. Fakat, fakir çocuklara yardıma giden hayırlı ve ahlâkî bir niyetle olduğundan mükafatını, diğeri ise cezasını görecektir.

Burada fiillerin hâsıl bil-mastar cephesiyle Nursî’nin dikkat çektiği ‘melekût’ cephesinin aynı olduğu anlaşılmaktadır.

2. Eşyanın Melekût/Hâsıl Bil-Mastar Cepheleri

Eşyanın (burada irâdî fiiller) melekût ve hâsıl bil-mastar cephelerini aynı cephe altında birleştirerek incelemenin kelam ve tasavvufa yeni bir katkı olacağı inancındayım. Bu sentezle Vâcip Teâlâ’nın yaratma ve insanın yapma fiilleri daha rahat anlaşılacaktır. Zaten Üstad Nursî de melekût olgusunu yaratma olayında kullanır. Ona göre eşyanın biri mülk diğeri melekût olmak üzere iki cephesi vardır. Mülk cephesi sebep/sonuç, güzel/çirkin, büyük/küçük, eğri/doğru vs. ilişkilerin hâkim olduğu gördüğümüz ve yaşadığımız eşyanın olgusal cephesidir. Eşyanın bu cephesi, ilâhî Kudret ve İzzet’e bir perde olarak dizayn edilmiştir. Kudret’in aşağılık maddî şeylerle temasının ilâhî İzzet’e uygun düşmediği gerekçesiyle Kudret ile eşya arasına mülk cephesi konulmuştur. Bu cephe aynanın arka yüzüne benzer, rengarenk ve karma karışıktır; zıtlıkların, olumlu ve olumsuzlukların harman yeridir. Buna karşılık melekût cephesi şeffaftır, temizdir, sebep sonuç ilişkilerinden arınmış, teşahhusat renklerinden ve maddîlikten soyutlanmış mücerret bir cephedir. Dolayısıyla ilâhî Kudret

bu cepheye taalluk (mübaşeret) eder (Nursî, 1994, s. 323, 325; Nursî, 1959, s. 73). Bu cephede şeffaflık kanunu geçerli olduğundan Kudret karşısında büyük-küçük, ağır-hafif, çok-az gibi farklılıklar yoktur. Güneşin, şeffâflık ilkesiyle ışık ve ısıyı şeffaf olan bir cam parçasına yansıttığı kolaylıkta okyanusun yüzüne de yansıtılabildiği gibi, ilahî Kudret de cenneti bir çiçeği yaratma kolaylığında yaratır.

Üstad Nursî'ye göre hayat, ruh, vücut, nur gibi varlıkların mülk cephesi de melekût cephesi gibi şeffaf, nuranî, pürüzsüz ve kudretin 'mübareşet'ine münasiptir. Bunun anlamı, ilahî Kudret'in değişen ve farklı atom ve varlıklardan mürekkep olan mülk cephesine mübaşeret etmesi söz konusu değildir. Başka bir ifadesinde Nursî, maddeden mücerret olan bir varlığın (Vacip Teala'nın) farklı mahiyetlere mübaşereti gerekmez (Nursî, 2005, s. 94) diyerek bu düşüncesini vurgular.

Bu cephede, yukarıda da ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ'nın görevlendirdiği maddî ve manevî sebepler müessirdir (Bu sebeplerin hakikî tesirleri yoktur, sadece izn-i ilahî ile ârızî bir tesirleri vardır).

Bu durumda yaratmada melekût cephesi kilit unsur haline gelmektedir; gerçekte eşyanın 'melekût cephesi' neye tekabül etmektedir? Bu cephe İbn-i Arabî'nin düşüncesindeki ilahî isimlere mi yoksa Şahabeddin Suhreverdî'nin İsrakî felsefesindeki 'Erbabü'l Enva' denilen 'müdebbir nurlar'a yani melekülere mi karşılık gelmektedir? Gerçi İbn-i Arabî'nin şarihlerinden merhum A. Avni Konuk (öl. 1938) iki sistemi birleştirmeye çalışmıştır (İbn-i Arabî, 2017, ss. 123-124). Üstad Nursî bu konuda hangi yaklaşımı esas aldığına dair bize açık bir fikir vermez. Risalelerde Esmâ'yı anlatırken melekût cephesinin İbn-i Arabî'nin düşüncelerine (Nursî, 2000, s. 609 vd) melekleri anlatırken ise Suhreverdî'nin felsefesine yaklaştığı görülür (Nursî, 2008, s. 72).

Hatırlanacağı gibi İbn-i Arabî'ye göre ilahî isimlerden her bir isim, ilahî ilim'deki kişinin 'âyan-ı sâbitesî' (dünyaya geldikten sonra olumlu olumsuz mücmel biyografisi)'ne dayanarak her bir şahsın farklı bir 'rabbi' olur. Doğal olarak bir isim reis olarak bulunurken farklı farklı isimler o reisin idaresi altında bulunabilir. Mesela inanan inanların rabbi Hâdî ismi olurken inanmayanlarınki 'Mudill' ismi olur. Bununla birlikte Hâdî isminin riyasetinde Mudill ismi de bulunabilir. Bu düşünceye göre ilahî isim hakikî, insanın mahiyeti (zatı) ise ilgili ismin gölgesidir. İsim prototip, insanın varlığı o prototipin insan aynasında yansımasıdır (İbn-i Arabî, 2017, ss. 123-124, 912-1033).

Ancak Nursî bu yaklaşımda insan varlığının bir gölge mertebesine indirgendiğini kabul etmez ve bu yaklaşımın önemli bir keşif olmakla birlikte noksan olduğunu ifade eder. Çünkü ilgili yaklaşım Nursî'ye gör 'eşyanın hakikati gerçektir' ilkesiyle çelişmektedir. Ona göre, Allah'ın varlığına nispetle diğer mevcudatın varlıkları gölge ve hayal mertebesinde olsa da onların da ilahî varlığın dışında kendilerine ait bir varlıkları vardır. Yani cennet, cehennem, melekler, kitaplar, peygamberlerin varlıkları hayal ve gölge varlıklar olamaz (Nursî, 1958, s. 85).

Üstad Nursî'nin eşyanın 'melekût cephesi' yaklaşımının İsrakî felsefenin kurucusu Suhreverdî'nin felsefesine daha yakın olduğu anlaşılmaktadır. Suhreverdî'ye göre âlemler; a-*ceberut âlemi* (büyük melekût), b-*nefis âlemi* (küçük melekût) ve c-*cirm âlemi* (âlem-i mülk) olmak üzere üçe ayrılırlar. Ceberut ya da büyük melekût âleminin varlıkları tüm yönlerden maddeden mücerrettir ve maddî dünya ile ilgili tasarrufları yoktur. Nefis âlemi ya da küçük melekût âleminin varlıkları maddeden mücerrettir, ancak maddî dünyayla yoğun ilişkileri ve onlar üzerinde tasarrufları vardır. Mülk âlemi de esir âlemi ve unsur âlemi olarak ikiye ayrılır. Buna göre felekler nefsin, nefisler aklın, akıllar ilk aklın ve ilk akıl da Vâcip Teâlâ'nın hükümleraltıdır (Devvanî, 2010, s. 196 vd). (Burada, Suhreverdî'nin felsefesinin büyük muhakik Eşarî kelamcı Azerbaycanlı Celaleddin-i Devvânî'nin izah ve kritiğinden geçtiğini vurgulamış olalım).

Burada bizi ilgilendiren, 'küçük melekût' ile mülk âlemi, özellikle melekût âleminin varlıklarıyla mülk âleminin varlıklarının ilişkisidir. Küçük melekûtun varlıklarını Suhreverdî 'Erbabü'l Enva' olarak adlandırır. Bu varlıklar nuranî mücerret varlıklardır ve bunlar mülk âlemindeki her varlığın ve türün 'rabbi'dir ve rabbi olduğu varlığın suretindedir. Bunların maddî varlıklar üzerinde yönlendirici, düzenleyici, besleyici, geliştirici vb. tasarrufları vardır. Bu düşünce, sadece Suhreverdî'ye mahsus bir değil, tüm İsrakî filozofların düşüncesidir. Onlara göre erbabü'l enva' asıl ve hakikat, türler ve şahıslar onların 'heykelleri'dir. Yani onlar ayna, maddî türler ve şahıslar aynada yansımadır. Bunlar tasarruf ettiği türlerin adları ile adlandırılırlar. Bunlarda sahibi olduğu varlıklardaki gibi el, ayak vs. bulunması şart değildir. Çünkü bunlar, sabit, değişmez, birleşmez, parçalanmaz ruhanî varlıklardır (Suhreverdî, 2010, s. 95 vd.; Devvanî, 2010, s. 196 vd.; Şehrezuri, 2004, c. 3, s. 317 vd.; Molla Sadra, 2002, c.5 vd).

İsrakîlerden Kaşânî, bu âlemden başka, içinde insan, hayvan, bitki, yer gök vs. olan başka bir âlem olduğunu, burada maddî hiçbir şeyin olmayıp her şeyin semavî olduğunu söyler. Bunlar, dünyadaki varlıkların efendisi (rabbi) olup, onların ilk örneğidir. Maddî varlıklar bunların birer heykelidir. Bu âlemin varlıklarına o, 'bu ateş, yetmiş defa yıkanmış sonra dünyaya indirilmiştir' hâdisini delil olarak gösterir. Diğer türlerin her birisi için o âlemde bir prototip vardır.

Osmanlı düşünürü Ahmet Hamdi Şirvanî, türlerin koruyucusu ‘küllî rablar’, bir de şahısların koruyucusu ‘cüzî rablar’ olduğunu bazı filozofların söylediğini ifade eder. Ona göre bunlar meleklerdir ve bunlara riyazet yoluyla insanların ulaşması mümkündür (Erdoğan, 2005, s. 130 vd).

Üstad Nursî de bunlara ‘müekkel melekler’ olarak atıfta bulunur.

2.1. Nursî’de Müekkel Melekler

Üstad Nursî de bu varlıkları melekler bahsinde zikretmekte; şeriat dilinde bunlara ‘müekkel melek’ denildiğini, o meleğin tasarrufta bulunduğu nev’in ismiyle isimlenip, suretini aldığını söyler. O da buna dayanak olarak güneşin her akşam Arş’a çıkıp Vâcip Teâlâ’ya secde ettiğini ifade eden hadisi alır. Burada secde edenin güneşin cismi değil güneşin vekili olan melek olduğunu, isminin de ‘şems’ (güneş) olduğunu söyler (Nursî, 2008, s. 72). Nursî, müekkel melek olayını sadece dünyadaki türlere mahsus görmez, bu âlemde haricî varlığa kavuşmuş atomdan molekülere, cisimlerden hücrelere, yağmur damllarından hareket eden tüm varlıklara teşmil eder. Hatta o, tabiat yasalarının itibarî olgular olduğunu, dolayısıyla bunların bilinç ve iradesinin olmadığını, bunların bilinçli seçimlerini kendilerini temsil eden meleklerin yardımıyla yaptığını söyler (Nursî, 2000, s. 222).

Ancak, Nursî, bunların kendilerinin fiillerinde hakikî tesirlerinin olmadığı, Vâcip Teâlâ’nın izniyle hareket ettikleri, hakikî müessirin sadece Vâcip Teâlâ olduğunu da vurgulamayı ihmal etmez (Nursî, 2008, s. 72).

Burada bize düşen, varlıkların melekût cephesiyle, fiillerin hâsıl bil-mastar cephesinin birleştirilmesi yani yaratma sürecinin makul bir şekilde sentezlenmesidir.

Nursî’nin, ‘melekût’ yaklaşımını İlahî Kudret’in eşyanın mülk cephesine taalluk etmesi halinde ortaya çıkacak mahzurlardan kaçınmak amacıyla devreye soktuğu anlaşılmaktadır. Nitekim hükemanın İlahî Kudret’in değişen ve çeşitli unsurlardan müteşekkil olan varlıklara taalluk etmemesi ile ilgili ilkesi benzer mahzurlardan kaçınmak için geliştirilmiştir, denilebilir (Gelenbevî, 1316, s. 9). Hükemaya göre Cenab-ı Hak, değişen ve mürekkep olan varlıkların yaratılmasında bizzat Zat-ı İlahî ve görevli melek mübaşeret etmeden, cansızlarda doğal yasaları, canlılarda nâtık nefsi, (nâtık nefis de insanî, hayvanî ve nebatî nefsleri) araç olarak kullanır ((İbn-i Sina, 1960, ss.179-180; Gelenbevî, 1316, s.76 vd; Sadra, 2002, c. 2, ss. 46-49). Yukarıda değindiğimiz gibi Nursî de maddeden mücerret olan Zat-ı İlahî’nin değişen mahiyetlere mübaşeret etmediğini (İlahî Kudret’in doğrudan etkilemediği) vurgular (Nursî, 2005, s. 94).

Burada hâsıl bil-mastar ve melekût bağlantısına dönersek, Vâcip Teâlâ’nın irade ve Kudretinin değişen ve mürekkep olan varlıklarla değil maddeden mücerret, sabit, basit ve değişmeyen melekûtî varlıklara mübaşeret ettiği ilkesini esas alarak insanın iradî fiilinin yaratılması süreçlerini temellendirebiliriz.

2.2. Nursî’de Yaratma: İbda’ ve İnşâ

Burada hemen vurgulayalım ki Nursî’ye göre yaratma fiili iki tarzda gerçekleşmektedir; biri yoktan var etme anlamında *ibda’*, diğeri var olan maddelerin birleştirilmesi yoluyla var etme anlamında *inşa* şeklindedir (Nursî, 2003, s. 201). Başka bir ifade ile *ibda’* ‘İmam-ı Mübîn’, inşa ise ‘Kitab-ı Mübîn’in sahnesinde gerçekleşir (Nursî, 1958, s. 36). Öte yandan Nursî’ye göre bu dünyadaki varlıklara ait melekûtî modeller sadece insanı kapsamaz, aynı zamanda atomlardan hücrelere ve organlara, fiillere kadar tüm haricî varlıkları kapsar. Nursî’nin ilgili yaklaşımlarından hareketle insanın iradî fiillerinin prototipi melekût âleminde İlahî Kudretin mübaşeretiyle yaratıldığı (*ibda’*), mülk âleminde ise müekkel meleklerin koordinesi ile sebeplerin (burada insan) de devreye girmesiyle inşa edildiği sonucuna ulaşılabilir.

Buna göre mesela bir insanın iradî fiili yaratılacağı zaman aynı anda birbirine paralel ve bağlı iki sürecin harekete geçtiğin öngörebiliriz. Bunlardan birincisi melekût âleminde ki İlahî Kudret’in mübaşeretiyle ânî yaratma, diğeri mülk âlemindeki melek-insan ve diğer sebepler koordinesi ile tedricî yaratmadır. Vâcip Teâlâ, melekût âleminde yaratmak istediği insan fiilinin prototipi olan müekkel meleği (rabb) yaratır, ancak ilgili fiil her türlü inanç, düşünce, ideal gibi insanî özelliklerden ve niteliklerden arınmıştır. Aynı süreç bu defa sebepler âleminde harekete geçer; tüm dışsal ve içsel sebeplerin ikmal edilmesiyle melekûtteki mevcut prototipe göre iradî fiil yaratılmış olur. Burada fiilden insanın sorumlu olabilmesi için illetlerin içinde kişinin küllî irâdesi, nisbî olan niyeti, şevki, akletmesi, tercihinin de bulunması gerekir.

Buraya kadar olan kısım teknik ifadesiyle ‘melekût’ ve ‘hâsıl bil-mastar’ cephesini oluşturur. Bu kişinin, zamanla aklını kullanarak inanması/inanmaması, itaatkâr/isyankâr olması, ahlaklı/ahlaksız olması kendi inisiyatifindedir ve bunların hepsi itibarî olduklarından ‘mülk’ ve ‘mastar’ cephelerini oluştururlar. İnsanın sorumlu olduğu cephe de bu cephedir. Buna göre insan iki genel yasaya karşı da sorumludur. Dînî ve ahlakî olarak şerî yasalara; başarı, müreffeh ve sağlıklı yaşama vs. için de objektif doğa yasalarına karşı sorumludur.

3. Sonuç

Çalışmada ulaşılan sonuçları şöyle sıralamamız mümkündür:

İnsanın iradî olarak yaptıklarından sorumlu olabilmesi için, ilâhî Hikmet ve Adalet gereği, özgür olmalıdır. Bunun için Hanefî/Maturidî âlimler, teolojik olarak insanın özgürlüğü için özgün bir doktrin geliştirmişlerdir. Buna göre, insanın iradî fiillerinde küllî iradeye sahip olması, eylem için niyet oluşturmaya, bu niyetin şevke dönüşmesi, eylemin olabilirliği ve muhtemel sonuçları ve yan etkileri hakkında akıl yürütmesi, önündeki fiil opsiyonlarından birini seçmesi ve o fiili icra etmek için kaslarını harekete geçirmesi gibi olguların nisbî birer durum olduğundan insana verilmesinde bir mahzurun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu nisbî durumların üreteceği fiilin Arap gramerinde mastar olarak adlandırılan bir fiil çeşidi olduğu, bunun da diğerleri gibi hariçte vücudunun olmadığı, bir nisbî durum olduğu, dolayısıyla illete ihtiyacı olmadığı için zorunlu olmadığı, kişinin istediğinde terk edebileceği, dolayısıyla insanın bilinçli fiillerinde özgür olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşılık fiilin başka bir cepheye sahip olduğu, bu cephenin dışsal varlığının olduğu, illete ihtiyacının olduğu, dolayısıyla bu cephenin insana atfedilemeyeceği, Vacip Teala'ya atfedilebileceği ve bu nedenle zorunlu (vacip) olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Üstad Nursî'nin keşfiyle eşyanın biri mülk, diğeri melekût olmak üzere iki cephesinin bulunduğu, ilâhî Kudret'in melekût cephesine taalluk (mübaşeret) ettiği, mülk cephesinde maddî sebeplerin söz konusu olduğu, keza Vacip Teala'nın yaratmasında biri ibda' diğeri inşâ olmak üzere iki tarz yaratmanın olduğu ifade edilmiştir.

Aynı şekilde Üstad Nursî, İshrâkî felsefede öngörülen 'müdebbir nurlar'ın (meleklerin), şeriatta da kabul edildiği ve bu dünyadaki her nev'in hatta her dışsal varlığı olan şeyin ve tabiat kanunlarının müekkel bir meleği olduğu, o meleklerin bu âlemdeki varlıklara izn-i ilâhî ile tasarrufta bulunduklarını ifade ederek eşyanın melekût cephesine açıklık kazandırmıştır. Buradan hareketle, yaratmanın ibda' kısmı melekût âleminde müekkel meleklerin yoktan yaratılması, mülk âleminde o prototipe göre yine görevli meleklerin tasarruf ve koordinesiyle maddî sebeplerin inşâ sürecini tamamladıkları ileri sürülebilir.

Bu yolla, mesela insanın iradî fiilinde hem mastar hem hasıl bil-mastar söz konusu olduğu gibi hem mülk hem de melekût cepheleri söz konusu olmakta, bir fiilde ilâhî irade ile insan iradesi buluşarak iki cepheli bir fiilin yaratılması ve yapılmasını gerçekleştirmektedirler. Fiilin, nitelikleri (hayır, şer, olumlu, olumsuz olması) nisbî olgular olduğundan insana ait olur ve insana sorumluluk yüklerken, fiilin özü, tüm şer, noksanlık, olumsuzluklardan arınmış olarak Vacip Teala'ya ait olmaktadır.

Fiilin insana ait kısmı caiz (istendiğinde terk edilebilir) olurken, Vacip Teala'ya ait olan kısmı vacip (zorunlu) olmaktadır.

Kaynakça

- Bakıllanî, Kadı, (1957), Kitabü't Temhîd, Al-Mektebetü's Şarkıyye, Beyrut
- Celâleddîn ed-Devvânî, (2010), Şevâkilü'l-hûr Şerhu Heyâkili'n-nûr, Tahkik, M. Abdül Hak ve Muhammed Köken, Betülvarrak, Bağdat
- Efe, M. Emin, (2018), İsmail Konevî Efendi'nin HÂŞİYE 'ALE'L-MUKADDİMÂTİ'L-ERBA' Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili, Çanakkale Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Erdoğan, İsmail, (2005), İshraki Düşüncede Türlerin Efendileri Meselesi, Dini Araştırmalar, Cilt 8, sayı 23, s 127-152
- Eş-Şehrezûrî, Muhammed B. Mahmûd, (2004), Resâ'ilü's-Şecereti'l-ilâhiyye fi 'ulûmi'l-ḥakā'iki'r-rabbâniyye (nşr. M. Necip Görgün), İstanbul
- İbn-i Arabî, (2017) Fususu'l Hikem Tercüme ve Şerhi, ter. A.A. Konuk, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- İbn-i Rüşd, (1998), Tehafüt at Tehafüt, Merkez-i Dirasat Vahdet'l Arabiyye, Beyrut
- İbn-i Sina, (1960), Kitâb al- Shifâ' al-İlahîyyât I, Kahire: Dâr al-Mârif
- Mele, Alfred R., (2009), Effective intentions, the Power of Conscious Will, Oxford University Press.

Mele, Alfred (2024) Free Will and Neuroscience: Decision Times and the Point of No Return, Free Will, Causality, and Neuroscience, Editor(s): Bernard Feltz, Marcus Missal and Andrew Sims, Brill, (This content downloaded from 5.176.70.97 on Thu, 15 Aug 2024)

Nursî, Said, (2000), Sözlür, Sözlür Yayınevi, İstanbul

Nursî, Said, (2003), Lemalar, Sözlür Neşriyat, İstanbul

Nursî, Said, (1958), Mektubat, Sinan Matbaası, İstanbul

Nursî, Said, (2008), Muhakemat, RNK Yayınevi, İstanbul.

Sadruşşerîa, El-Mahbubî (1998), et-Tavzîh, (nşr. M. Adnân Dervîş), Beyrut

Suhreverdi, şehabüddin (2010), Hikmetü'l İşrak, Daru'l Mearif al-Hikemiyye,

Şehristanî, Ahmed, (1975), el-Milel ve'n-nihâl, Beyrut

Teftâzânî, Sadeddin, (198), et-Telvîh (nşr. M. Adnân Dervîş), Beyrut

İMAM MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE KUR'ÂN'DA YARATMAYLA İLGİLİ KELİMELERİN YOKTAN YARATILIŞA DELALETİ MESELESİ¹

ACCORDING TO IMAM AL-MATURIDI, THE WORDS RELATED
TO CREATION IN THE QUR'AN ARE THE EVIDENCE
TO THE CREATION FROM NOTHING

Fehmi SOĞUKOĞLU²

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm'de "Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, halk da emir de (yaratma ve yönetme) yalnız O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah yüceler yücesidir." (el-A'raf 7/54) buyrularak bütün yaratılışın Allah Teâlâ'ya ait olduğunu vurgulamaktadır. Bazı âyetlerde kevnî oluşumların yaratılışından bahsedilirken, bazılarında insanın yaratılışından bahsedilmektedir. Semâvât ve arzın yaratılmasıyla ilgili âyetlerde herhangi bir yaratılış maddesinin söz konusu edilmemesi kayda değer bir husustur. Bununla birlikte evrendeki düzen ve insanın yaratılışından söz edilirken bir nesneden yaratılış vurgulanmaktadır.

İçinde bulunduğumuz evrendeki düzen, inanmayı tercih eden bir insan açısından yaratıcının varlığına yeterli bir delildir. Bu düzen atomların hareketinden galaksilere kadar bütün maddelerde bulunduğu gibi, hücrenin yapısından insana kadar bütün biyolojik varlıklarda da bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın yaratıcı oluşu daha çok varlıktaki bu düzenle ilişkili olarak vurgulanmaktadır. Dolayısıyla âyetlerdeki yaratma ifadelerinin çoğu bir nesneden yaratılışı ifade etmektedir. Bununla birlikte çeşitli âyetlerde yoktan yaratılış anlamına gelebilecek ifadeler bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de *خلق*, *جعل*, *برأ*, *صور*, *بدع*, *سوى*, *فطر*, *أنشأ* *أحيا* fiil kökleri veya bunlardan türemiş kelimeler yaratılış hakkında kullanılmaktadır. Ancak bu kelimelerin yoktan yaratılış anlamına gelip gelmediği tartışmalıdır. Çalışmada bu husus bir problem olarak ele alınmış ve İmâm Mâtürîdî'nin bu konudaki görüşleri incelenmiştir.

Mâtürîdî, Allah Teâlâ'nın yaratma fiilini kudret sıfatıyla ilişkilendirerek O'nun dilediğini dilediği gibi yaratabileceğini belirtir. Ona göre yukarıda zikredilen kelimelerden bazıları farklı köklerden türemiş olsa da birçoğu yaratma anlamını ifade etmektedir. Bu yaratma sebepli, sebepsiz, bir maddeden veya yoktan olabilir. O, farklı âyetlerin tefsirinde evrenin yoktan yaratıldığının altını çizer. Nitekim kelâmcılar *hudûs* delilini bu esasa dayandırmaktadır. Canlıların yaratılışı konusunda ise Hz. Âdem'in topraktan, diğer insanların *nutfeden*, Hz. İsa'nın ne topraktan ne de sudan yaratıldığını belirtir. Bu şekildeki farklı yaratma biçimlerinin, Allah'ın

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "İmâm Mâtürîdî'ye Göre Kur'ân'da Yaratmayla İlgili Kelimelerin Yoktan Yaratılışa Delaleti Meselesi" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, E-posta:fehmisogukoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8994-630X.

dilediğini yoktan yaratmaya kadir olduğuna, Allah'ın varlığı boşuna yaratmadığına ve yeniden yaratılışın olacağına delalet ettiğini söyler. Sonuç olarak İmâm Mâtürîdî, evrenin yoktan yaratıldığını kesin bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Canlıların yaratılışında ise vurguladığı husus yaratmanın Allah'a mahsus olduğu gerçeğidir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Mâtürîdî, Kur'ân, Yaratılış, Hz. Âdem.

ABSTRACT

In the Holy Qur'ân, it is written: "Verily, your Lord is Allah, Who created the heavens and the earth in six days, then He ascended to the Throne, and covered the night with the day that pursues it, and made the sun, the moon and the stars subject to His command. Know that to Him alone belongs the people and the command (creation and governance). Allah, the Lord of the worlds, is the Most High" (al-A'raf, 7/54), emphasizing that all creation belongs to Allah. In some verses, the creation of the universe is mentioned, while in others the creation of human beings is mentioned. It is noteworthy that the verses about the creation of the heavens and the earth do not mention any matter of creation. However, when the order in the universe and the creation of man are mentioned, creation from an object is emphasized.

The order in the universe is sufficient evidence for the existence of a creator for a person who chooses to believe. This order is found in all substances from the movement of atoms to galaxies, as well as in all biological beings from the structure of the cell to human beings. In the Qur'ân, Allah's being the creator is mostly emphasized in relation to this order in existence. Therefore, most of the expressions of creation in the verses refer to creation from an object. however, there are expressions in various verses that can mean creation from nothing.

*In the Qur'ân, the verb roots **أنشأ**, **أحيا**, **فطر**, **سوى**, **بدع**, **صور**, **برأ**, **جعل**, **خلق** or words derived from them are used in the sense of creation. However, it is controversial whether these words mean creation from nothing. In this study, this issue is addressed as a problem and a solution is tried to be developed by analyzing Imâm Mâtürîdî's views on this issue.*

Al-Mâtürîdî associates Allah's act of creation with the attribute of power and states that He can create whatever He wills as He wills. According to him, although some of the words mentioned above are derived from different roots, most of them express the meaning of creation. This creation can be with or without a cause, from a substance or from nothing. In his exegesis of different verses, he emphasizes that the universe was created out of nothing. As a matter of fact, he bases the theologians' proof of al-hudûs on this principle. Regarding the creation of living beings, he states that Adam was created from the earth, other human beings were created from the nutfa, and Jesus was created neither from the earth nor from water. He says that these different forms of creation indicate that God is capable of creating out of nothing whatever He wills, that God did not create existence in vain, and that there will be a re-creation. In conclusion, Imâm al-Mâtürîdî tries to demonstrate with certainty that the universe was created out of nothing. As for the creation of living beings, he emphasizes the fact that creation is unique to God.

Keywords: Theology, Mâtürîdî, Qur'ân, Creation, Adam.

1. Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın, yeri, göğü ve ikisi arasında yer alanları yarattığı kesin bir şekilde ifade edilmektedir (el-Hicr, 15/81 vd.). Yaratmayla ilgili âyetler incelendiğinde çoğunlukla **خلق** (halaka) fiilinin kullanıldığı görülmekle birlikte aynı anlama gelebilecek **أنشأ**, **أحيا**, **فطر**, **سوى**, **بدع**, **صور**, **برأ** fiil kökleri veya bunlardan türemiş kelimelerin yaratılış anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında anlam farklılığı bulunsa da bu kelimelerin yaratılışa delalet açısından incelenmesi Kur'ân'ın konuya yaklaşımını daha iyi anlamak açısından önemlidir. Nitekim yaratılış konusunda İslâm düşünce tarihi içerisinde çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. 1- Allah'tan başka bir varlığı yaratıcı olarak nitelemenin imkânı, 2- yaratmanın yoktan oluşturma veya var olanı düzenlemeyle olan ilişkisi, 3- insan fiillerinin Allah tarafından yaratılma durumu, 4- yaratmanın bir süreç dahilinde gerçekleşme ihtimali, 5- yaratmanın Allah Teâlâ'nın ezeli sıfatlarından oluşu, bu tartışmalarda ön plana çıkmaktadır. Çalışmada zikri geçen ilk husus İmâm Mâtürîdî'nin yaratmayla ilgili fiillere yaptığı yorumlar çerçevesinde incelenecek ve Mâtürîdî'nin görüşleri çerçevesinde bu sorulara yanıt aranacaktır.

İmâm Mâtürîdî'nin düşünce sistemini ortaya koyan çalışmaların son dönemde arttığı görülmektedir. Onun yaratılış hakkındaki görüşlerine değinen çalışmalar daha çok makale düzeyinde olup bunlardan bazıları aşağıda zikredilmiştir:

- Mâtürîdî'ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti (Arslan, 2009)
- Mâtürîdî'ye Göre Dünyanın Yaratılış Amacı (Özcan, 1993)
- Mâtürîdî'nin Mutezile Eleştirisi: Tanrı En İyi Yaratmak Zorunda mıdır? (Alper, 2013)
- Mâtürîdî'de Akıl ve Yaratılış Hikmeti (Oral, 2016)
- Mâtürîdî'de Kalbin Yaratılış Hikmeti (Oral, 2021)

İmâm Mâtürîdî'nin yaratma konusundaki görüşleriyle alakalı son dönemde yapılan akademik çalışmaların daha çok hikmet prensibi üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Tebliğde ise Mâtürîdî'nin tefsirinde yaratma ifade eden fiiller dikkate alınarak bir sunum yapılacaktır. Araştırmada Mâtürîdî'nin tefsirinde geçen yaratmayla ilgili âyetler belgesel tarama yöntemiyle tespit edilecek ve farklı fiillere getirdiği yorumlar arasında mukayese yapılacaktır.

2. Yaratmayla İlgili Âyetler

Türkçe “yaratmak” kelimesinin Arapça'daki en bilinen ve kullanılan karşılığını خلق (Ḥalaka) fiildir (Karaalp, 2021). خلق fiili ve türevleri Kur'ân'da 200'den fazla âyetle zikredilmektedir. Bu âyetler incelendiğinde, Allah'ın yaratmasıyla alakalı hususların beş ana kategoride toplanabileceği söylenebilir. Birincisi, Allah'ın semâvât ve arzı yaratması, ikincisi insan, melek, cin ve hayvanları yaratması, üçüncüsü insanların yaptıklarının yaratılması (es-Sâffât, 37/96), dördüncüsü Allah'ın yeniden yaratacak olması (halk-ı cedîd), beşincisi Allah'ın dilediğini yaratması.

Ḥalaka fiili Kur'ân'da Allah Teâlâ'nın yaratması dışında da kullanılmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Allah'tan başka ibadet edilen şeylerin bir şey yaratmadığı (en-Nahl, 16/20; el-Hacc, 22/73; el-Furkân, 25/82; Lokman, 31/11).
2. Hz. İsa'nın topraktan kuş yapıp üfleyince çamurun kuş olup canlanması.
3. İftira atmak (el-Ankebût, 29/93).

“Ahyâ” fiili ve türevleri, Kur'ân'da, “Ahyâ, Ahyaynâ, Yuhyî, Uhyî, Muhyî, Yestahyî” kalıplarıyla toplamda 30 kadar âyetle geçmektedir. Bu fiil Allah Teâlâ'nın fâil olduğu şekliyle insanların ve yeryüzünün diri hale gelmesi anlamında kullanılmaktadır. Birçok âyetle ziddi olan ölümle birlikte zikredilmektedir. Bu fiile fâil olarak iki farklı şekilde Firavun için kullanılmıştır. Birincisi “dirilten ve öldüren benim” sözü, ikincisi ise Firavun'un Benî İsrâîl'in kadınlarını yaşatması anlamında geçmektedir.

“Enşe'e” fiili, “Enşe'e, Yunşî'u, neş'et, münşeât” kipleriyle 22 âyetle geçmektedir. Bu fiil, fâili olarak Kur'ân'da sadece Allah Teâlâ zikredilmektedir. Enşe'e fiili birçok âyetle “karn” kelimesiyle birlikte zikredilmektedir (el-En'âm, 6/6). Bazı âyetlerde Ḥalaka fiili gibi nefis-i vâhide'nin yaratılması anlamında kullanılmıştır (el-En'âm, 6/98). Bu fiil daha çok insan, kavimler ve özelliklerinin yaratılması anlamında kullanılmıştır. Semâvât ve arzın yaratılışı için bu fiil kullanılmamaktadır.

Ce'ale fiili Kur'ân'nda üç yüzden fazla âyetle çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Türkçe karşılığı “kılmak” anlamında olup, Kur'ân'da “yaratma” anlamında da bazı âyetlerde zikredilmektedir. Bu fiilin fâili olarak Allah Teâlâ zikredildiği gibi birçok âyetle de fâil insanlardır (el-En'âm, 6/91). Bazı âyetlerde Ḥalaka fiilinin akabinde zikredilmektedir (el-En'âm, 6/1; el-A'râf, 7/189). Bu fiil yaratma anlamında “Hani Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım (câil)” demişti. Onlar, “Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphesiz yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu.” (el-Bakara, 2/30) âyetinde “yaratacağım” şeklinde meal verilen ifadede geçmektedir. Ce'ala Allah Teâlâ'nın fiilleri açısından; daha çok bir nesneyi yaratmasının akabinde ona nitelik verme anlamında kullanıldığı kaydedilebilir. Örnek olarak Allah Teâlâ güneşi yaratmış ve onu ışık kaynağı yapmıştır. Işık kaynağı yapma ceale fiiliyle kullanılmıştır (Yunus, 10/5).

Fağara fiili, Kur'ân'da sekiz âyetle geçmektedir. Ayrıca fiil, ism-i fâil sigasıyla (fâğir) altı âyetle zikredilmektedir. Fağara fiilinin kökü lugatta “yarmak, ayırtmak” anlamına gelmekle birlikte, “bir şeye ilk defa başlamak” manasına da gelmektedir (İbn Manzûr, h. 1414). Kur'ân'da gerek semâvât ve arzın yaratılması (el-En'âm, 6/79) ve gerekse insanın yaratılması (Hûd, 11/51) anlamında kullanılmaktadır.

Savâ fiili ve türevleri Kur'ân'da seksen kadar âyette geçmektedir. Fiil tef'îl bâbında kullanıldığında "düzenledi, tesviye etti" anlamlarına geldiği için "yaratma" fiiliyle ilişkilidir. Kur'ân'da iki âyette hâlağa fiilin akabinde "خلق فسوى" "Allah onu yaratıp şekillendirmiştir." (el-Kıyâme, 38; el-A'lâ, 87/6). Bir başka âyette ise "Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın." (Sâd, 38/72) buyrulmaktadır. Fiilin insanın şekilsel açıdan yaratılışının tamamlanması anlamında kullanıldığı kaydedilebilir.

Bede'a fiilinden türeyen Bedî' kelimesi aynı zamanda esmâ-i hüsnâdan birisi olup, Allah'ın "eşsiz ve benzersiz yaratması" anlamına gelmektedir (Öztürk, 1992; Koçak, 2022). Bu isim Kur'ân'da iki âyette zikredilmekte ve her ikisinde de "yer ve göğün eşsiz yaratıcısı" anlamında kullanılmaktadır (el-Bakara, 2/117; el-En'âm, 6/101).

Şavvera, Arapça'da sa-ve-ra fiilinin kökünden tef'îl babında bir kelime olup "suret vermek" anlamında kullanılmaktadır. Esmâ-i ilâhî'den el-Musavvir de aynı kökten türeyen isimlerdendir. "Suret verme" anlamına gelen bu fiil, beş âyette Allah Teâlâ'ya nispet edilmektedir. Bir âyette Hâlağa fiilin akabinde, "Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik." (el-A'raf, 7/11) şeklinde zikredilmektedir.

Beri'e Kur'ân'da yaratmayla ilgili olarak beriyye ve el-Bârî ismi zikredilmektedir. Bu iki kelime Kur'ân'da toplamda dört kere yer almaktadır. Beriyye, hayrû'l-beriyye ve şerrû'l-beriyye şeklinde, yaratılmışların hayırlısı ve yaratılmışların şerlisi anlamlarında kullanılmıştır. El-Bârî ise esmâ-i hüsnâdan olup, "Yaratan, maddesi ve modeli olmadan icat eden; sıfatlarında yaratılmışlara benzemekten berî olan; birçok farklılıklarına rağmen evrenin bütün parçalarını ahenksizlik ve düzensizlikten uzak olarak meydana getiren; hiçbir borç ve zimmet altında bulunmayan, bütün nimetleri bir lutuf olarak veren" anlamlarına geldiği kaydedilmektedir (Topaloğlu, 1992).

3. Mâtürîdî'nin Yaratmayla İlgili Fiillere Yaptığı Yorumlar

İmâm Mâtürîdî bir kelâmcı olarak hüds delilini Allah Teâlâ'nın varlığını ispat olarak kullanmaktadır. Bu delil evrenin yoktan yaratıldığı, kadîm olmadığı önermesi üzerine inşa edilmektedir. Dolayısıyla Mâtürîdî birçok âyetin tefsirinde âlemin hâdisliğini vurgulamaktadır. Mâtürîdî'nin yaratılışla ilgili görüşlerini üç kategoriye ayırarak inceleyebiliriz. Birincisi, semâvât ve arzın yani maddenin yaratılması, ikincisi canlıların yaratılması, üçüncüsü ise fiillerin yaratılması.

3.1. Semâvât ve Arzın Yaratılması

İmâm Mâtürîdî, semâvât ve arzın yaratılması konusunda Kur'ân'da farklı fiillerle nesnelerin yaratılmasından bahsedildiğini belirterek şunları kaydeder:

"Gökleri ve yeri yaratan O dur. Cenab-ı Hak başka ayetlerde mealen şöyle buyurmuştur: "Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden Allah'a mahsustur", "Hamd, gökleri ve yeri yaratan Allah'a mahsustur" O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır". Batniler'den bazıları şöyle dedi: Eşsiz yaratıcı, nesneleri hiçbir şey yokken var edendir. "Halik" de bir şeyi bir şeyden yaratan ve bir şey olmadan var edendir. Fâtır ise, bir şeyi bir şeyden çıkarandır. Bize göre ise, her ne kadar lafızları ve iştikakları farklı olsalar da bu isimlerin hepsi aynı anlama gelir. "ibda'" (الإبداع) kelimesi, bir şeyi örneği olmadan varetmek demektir. "Halk" (الخلق) fiili de yaratmak ve takdir etmek demektir, ancak Allah'tan başkasına "halik", yani yaratan denilmesi caiz değildir, çünkü Allah'tan başkası bizzat görüp müşahade etmeden bir nesneyi takdir etmesi mümkün değildir. "Fâtır" kelimesi ise sanki çatlatmak fiilinden alınmış gibidir, bir şeyi çatlatıp ondan bir nesne çıkarıyor anlamına gelir. Hasılı bu fiillerin hepsi yaratmak manasına gelir, o fiili yapan da gerçekte yaratandır ve o da Allah Teala'dır. Bütün güç ve kuvvet ile başarı Allah'a aittir" (Mâtürîdî, 13/183).

Mâtürîdî'nin bu cümlelerinden, yaratılışla ilgili değişik kelimeler arasında hiçbir farklılık olmadığı izlenimi doğmaktadır. Ancak lugavî açıdan farklı kelimelerin farklı anlamlara geldiği görülmektedir. Mâtürîdî'nin söylemlerinden anlaşılan bu fiillerin anlamları arasında farklılık olsa da yaratma açısından hepsi, Allah'ın yaratmasını ifade etmektedir. Onun farklı kelimelere aynı anlamı vermesinin arka planında dönemindeki bazı Batnî gruplara reddiyede bulunduğu ileri sürülebilir. Nitekim onlar, Allah'tan başka yaratıcılar da olduğunu, Allah'ın Hâlık, diğerlerinin Fâtır olabileceği görüşündedirler. Dolayısıyla Mâtürîdî'nin bu görüşü onların bu düşüncesini iptal etmeye yöneliktir. Diğer taraftan Mâtürîdî, yaratmayı bir bütün olarak değerlendirmektedir. Yani yoktan yaratılışla, varlığı düzenlemek arasında "yaratma" fiili açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla zikredilen fiillerin tümü "yaratma" anlamına gelmektedir. Bu yaratmanın, yoktan olmasıyla bir nesneden türetilmesi arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Onun benzer bir söylemi Hâlık ve Bârî kelimeleri için de zikrettiğini görmekteyiz (Mâtürîdî, 15/105).

Mâtürîdî, Halağa fiilin Allah’a mahsus olduğunu söyler. Ancak bu, fiilin hakikî anlamı açısından (Ünverdi, 2022). Dolayısıyla mecâzî olarak Allah’tan başka varlıklar için de aynı fiil kullanılabilir. Nitekim Kur’an’da bunun çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Söz gelimi, Hz. İsa’nın “Kuşkuya yer yok, işte size Rabbinizden bir mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar (yaratır) ona üflerim, Allah’ın izni ile derhal kuş olur; yine Allah’ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir; ölüleri diriltir; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.” (Âl-i İmrân, 3/49) âyetinde, Türkçe’de “yapar” şeklinde tercüme edilen Arapça’da halağa fiiliyle kullanılan kelimenin mecâz olduğunu ifade eder. Buna gerekçe olarak ise yaratmanın insana ait bir fiil olamayacağını gösterir. Mâtürîdî bu âyetin tefsirinde yaratmanın “ademden vücuda çıkarmak” anlamına geldiğinin altını çizer. Ayrıca yaratmanın “takdire uygun şekilde fiilin ortaya çıkması” anlamına gelebileceğini de kaydeder (Mâtürîdî, 2/376).

3.2. İnsanın Yaratılması

Mâtürîdî insanın yaratılış maddesi hakkında âyetlerde geçtiği şekliyle topraktan yaratılışa vurgu yapar. Ona göre topraktan yaratılma Hz. Âdem’le alakalı bir durumdur. Âyetlerdeki insanların topraktan yaratıldığı bilgisi Hz. Âdem’in insanların atası olması hasebiyle onun topraktan meydana gelmesiyle açıklanmalıdır (Mâtürîdî, 7/171-172; 7/287).

“Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık (el-Hicr, 15/26)” âyetinin tefsirinde şunları kaydeder:

“Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık. Başka bir âyette yüce Allah “O sizi çamurdan yarattı”, “Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık” buyurmuştur. Başka âyetlerde de: “Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz”; “Sizi topraktan yarattık” buyurmuştur. Allah Teâlâ, bir kere kuru balçıktan söz etti ki kuru balçık bir görüşe göre değişik siyah bir çamurdur; bir kere de topraktan söz etti, bir kere ise yapışkan çamurdan ki yapışkan çamur yapışan çamurdur; bir kere de çamurdan alınmış bir özden söz etti. Oluşum süreci ve zamanlarına göre bunların o adları alma ihtimali vardır. Bir halde toprak idi; bir halde yapışkan çamur oldu; bir halde kurutulmuş çamur oldu ki çok eğleştiği için bu şekilde siyahlaşıp değişti; kurutulmuş çamur, çanak ve testi oldu (Mâtürîdî, 6/434-436).”

İnsanın topraktan yaratılması, Hz. Âdem’in topraktan yaratılmış olması anlamına gelmektedir. Diğer insanlar ise nutfeden yaratılmışlardır. O, ayrıca Hz. İsa’nın ne topraktan ne de sudan yaratıldığını belirtir. Bu şekildeki farklı yaratma biçimlerinin, Allah’ın dilediğini yoktan yaratmaya kadir olduğuna, Allah’ın varlığı boşuna yaratmadığına ve yeniden yaratılışın olacağına delalet ettiğini söyler.

3.3. İnsan Fiillerinin Yaratılması

İnsan fiillerinin yaratılması kelâmcılar arasında önemli tartışmalara sebep olmuş meselelerdendir. Genel bir söylemle bu konuda üç görüş olduğu kaydedilebilir. “Birincisi, insanın kendi etkinliğini tamamen reddeden görüş; ikincisi, eylemlerini gerçekleştirmede insanın bağımsız olduğunu savunan görüş; üçüncüsü ise, insan eylemlerinde hem ilahi hem de insani öznenin etkinliğini kabul eden görüştür. Birinci görüş Cebriyeye, ikinci görüş Mutezileye, üçüncü görüş de Ehli Sünnete aittir (Arslan, 2003)”. Mu’tezile’nin insanın kendi fiillerini ilâhî bir müdahale olmaksızın yaptıklarını, Ehl-i Sünnet ise kulların fiillerinin Allah Teâlâ tarafından yaratıldığı düşüncesinde oldukları kaydedilebilir.

Mâtürîdî, tefsirinin birçok yerinde insan fiillerinin Allah Teâlâ tarafından yaratıldığının altını çizer (Mâtürîdî, 7/57). Mâtürîdî’nin yaratmayı “takdire uygun şekilde fiilin ortaya çıkması” (Mâtürîdî, 2/376) şeklinde yapması insan fiillerinin de yaratılmış olduğu düşüncesini içermektedir.

“Rabbin dilediğini yaratır ve tercih eder” (el-Kasas, 27/68) âyetinin tefsirinde şunları kaydeder: “Bu ilâhî beyan iki yönden Mu’tezile’nin görüşünü reddeder. Birincisi Allah’ın kulların iyilik ve itaat türünden bütün yaptıkları fiilleri dilediğine ilişkin görüş birliği içerisinde olmalarıdır. Fiillerini yapmalarını dileyince bu, onları Allah’ın yarattığını göstermektedir. Zira dilediğini yarattığını bildirmiş ki iyi işleri de dilemiştir. Bu, kulların fiillerini yarattığını göstermektedir.”

4. Sonuç

Kur’an-ı Kerim’de yaratma anlamına gelen farklı kelimeler bulunmaktadır. Bunlar arasında anlam açısından çeşitli ayrımlar bulunsada Mâtürîdî özellikle bazı kelimelerin aynı anlamda kullanıldığının altını çizmektedir. Onun bu tavrının dönemindeki bazı Batınîlere reddiye içerdiği kaydedilebilir.

Mâtürîdî, Halağa, Fağara, Beri'e fillerinin Allah Teâlâ hakkında kullanıldığı zaman Allah'ın 'yaratma'sı anlamına geldiğini ve bunlar arasında anlam açısından bir farklılık bulunmadığını söyler. Mâtürîdî'nin yaratmanın Allah'a mahsus olduğunun altını çizdiği, dolayısıyla yoktan yaratma, bir maddeden yaratma veya fillerin yaratılmasını bir arada değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Alper, Hülya. "Maturidi'nin Mutezile Eleştirisi: Tanrı En İyiyi Yaratmak Zorunda mıdır?". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/1 (Ocak 2013), 17-36. <https://doi.org/10.18317/kader.12480>.
- Arslan, Hulusi. "Mâtürîdî'ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti", *Hikmet Yurdu*, 2009, cilt: II, sayı: 4, İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Özel Sayısı, s. 71-90
- Arslan, Hulusi. "Mutezili Düşüncede İlahi Fiil-İnsani Fiil Ayırımı ve Bu Ayırımın Temel Kriterleri". *Dini Araştırmalar*, 6 (16), 55-73.
- Koçak, İ. (2022). İbn Sînâ'nın İbdâ' Nazariyesi Etrafında Yoktan Yaratma Tartışması. *Dini Araştırmalar*, 25(63), 579-602. doi:10.15745/da.1190002
- Meselelerinin Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi. *Dergiabant*, 9(1), 27-63. doi:10.33931/abuifd.891864
- Oral, Osman. "Mâtürîdî'de Akıl ve Yaratılış Hikmeti". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40/40 (Ocak 2016).
- Oral, O. (2021). Maturidi'de Kalbin Yaratılış Hikmeti. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute* (33), 1-11. <https://doi.org/10.20875/makusobed.597481>
- Özcan, Hanifi. Mâtürîdî'ye Göre Dünyanın Yaratılış Amacı, *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dini - İlmi - Edebi Dergi]*, 1993, cilt: XXIX, sayı: 1, s. 17-21
- Ünverdi, M. (2022). İlahi Yaratmanın Mükemmel Oluşunun Anlam ve Keyfiyeti. İçinde *Ankara International Congress On Scientific Research-VII* (s. 149-155). Ankara: İksad.

YÛNUS EMRE’NİN RİSÂLETÜ’N-NUSHİYYE ADLI ESERİNDE YARATILIŞ DÜŞÜNCESİ¹

THE THOUGHT OF CREATION IN YÛNUS EMRE’S WORK NAMED RİSÂLETÜ’N-NUSHİYYE

Mustafa GÜNEŞ²

ÖZET

Mutasavvıf bir şair olarak Yûnus Emre (1241-1321), klasik Türk edebiyatının en önemli nazım biçimlerinin birisi olan mesnevi nazım şekli ile kaleme almış olduğu Risaletü’n-Nushiyye (Nasihatler Kitabı) adlı eserinde, yaratılışla ilgili görüş ve fikirlerini beyan etmiştir. Bütün varlık âleminin Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellisi ile vücut bulduğunu kabul eden Yûnus Emre, adı geçen eserinin ilk kısmının ilk on üç beytinde, ilk insanın yaratılışı ile ilgili duygu, düşünce ve görüşlerini dile getirmiştir.

Tasavvufî Türk edebiyatının en başta gelen şairlerin birisi olan Yûnus Emre, söz konusu beyitlerinden anlayabildiğimiz kadarı ile insanın yaratılışını anasır-ı erbaa (dört unsur) şeklinde isimlendirilen toprak, su, ateş ve hava unsurları çerçevesinde ele almıştır. Şaire göre ilk yaratılış; toprak başta gelmek üzere sözü edilen dört unsurun Allah tarafından bir araya getirilerek eşref-i mahlukat olarak insan suretinde yaratılması şeklinde gerçekleştirilmiş ve ardından da ona ruh bahşedilmiştir.

Türk tasavvuf edebiyatının usta bir şairi olarak Yûnus Emre’nin insanın yaratılışı ile ilgili olarak aşağıdaki beyitlerinde ifade ettiği duygu ve düşünceler, İslam dini ve daha çok ondan mülhem olan İslam tasavvufu ile uygunluk arz eder:

Pâdişâhun hikmeti gör neyledi

Od u su toprak u yile söyledi

Bunu çok iyi bir şekilde anla ki Allah hikmeti (ilâhî sır ve bilgi) ile ne yaptı! Ateş su toprak ve havaya söyledi.

Eserinin verilen bu ilk beytinde Allah’ın sonsuz hikmetinden söz eden Yûnus, ilâhî bir terkip çerçevesinde yoğrulan söz konusu dört unsurun imtizacıyla da Hz. Âdem’in yaratıldığını dile getirir.

Bismillâh diyüp götürdi toprağı

Ol arada hâzır oldu ol dağı

1 Bu çalışma, 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “Yûnus Emre’nin *Risâletü’n-Nushiyye* Adlı Eserinde Yaratılış Düşüncesi” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye (Görev Yeri: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı). E-posta: mgunes74@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8472-8570

Hz. Allah, Bismillah diyerek toprağı aldı; o arada hemen onu -suyu- hazırladı.

Görüldüğü gibi eserinin ikinci beytinde Yûnus, Hz. Allah'ın Bismillah diyerek toprak ve suyu, insanı yaratmak için hazır hâle getirdiğini belirtir.

Türk tasavvuf şiirinin güzide örneklerinden birisi olan Risâletü'n-Nushiyye'nin 11 ve 13. beyitlerinde de belirtildiği gibi insanoğlu, ruhun (can) bedene girmesi ile insanlık mertebesine yükselmiştir. İnsanoğlu, Yüce Yaratıcı tarafından gerçekleştirilen bu icra (ruhun beden kafesine girmesi) sonucunda hayvanî ve insanî olmak üzere iki türlü cana sahip olmuş ve özellikle kendisine bahşedilen cevher (ruh) sayesinde de diğer bütün varlıklardan üstün hâle getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yûnus Emre, Yaratılış, Risaletü'n-Nushiyye (Nasihatler Kitabı).

ABSTRACT

As a Sufi poet, Yûnus Emre (1241-1321) expressed his views and ideas about creation in his work Risaletü'n-Nushiyye (Book of Advice), which he wrote in the mesnevi verse form, one of the most important verse forms of Classical Turkish literature. It is seen that Yûnus Emre, who accepted that the entire world of existence came into being with a manifestation of God, expressed his thoughts and views regarding the creation of the first human being in the first thirteen couplets of the first part of the aforementioned work.

As far as we can understand from his couplets, Yûnus Emre, one of the foremost poets of Turkish Sufi literature, addressed the creation of man within the framework of the elements called anasır-ı erbaa (four elements), namely earth, water, fire and air. According to the poet, the first creation was realized by bringing the aforementioned four elements, primarily earth, together by God and creating him in the form of man, the most honorable of creatures, and then granting him a soul.

As can be understood from the first two couplets of the work in question, which begins with the verse Bismillahirrahmanirrahim, given as an example below, the thoughts put forward by Yûnus Emre, a master poet of Turkish Sufi literature, regarding the creation of man are in accordance with the religion of Islam and, more importantly, with Islamic Sufism, which is inspired by it:

The Sultan's wisdom saw what he did / Fire, water, soil, and air said

(Understand this very well, what did Allah do with His wisdom (divine secret and knowledge)! He said to fire, water, soil, and air).

In this first couplet of his work, Yûnus, who speaks of the infinite wisdom of Allah, also expresses that Hz. Adam was created with the combination of the four elements in question, which were kneaded within the framework of a divine composition.

He said Bismillah and took the soil / In the meantime, the mountain was ready

(Hz. Allah took the soil saying Bismillah; in the meantime, he immediately prepared it -water. As can be seen, in the second couplet of his work, Yûnus states that Hz. Allah made the soil and water ready to create man by saying Bismillah.)

As stated in the 11th and 13th couplets of Risaletü'n-Nushiyye, one of the distinguished examples of Turkish Sufi poetry, mankind has risen to the level of humanity with the spirit (soul) entering the body. As a result of this performance (soul entering the body cage) performed by the Almighty Creator, mankind has acquired two types of souls, animal and human, and has been made superior to all other beings, especially thanks to the essence (soul) bestowed upon it.

Keywords: Yûnus Emre, Creation, Risaletü'n-Nushiyye (Book of Advice).

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca varlığın yaratılışı ile beraber onun önemli özelliklerini anlama, hayat ve başlıca iletişim vasıtası olan dil konuları, daima insanoğlunun merak edip üzerinde durup çalıştığı önemli hususlar arasında yer almıştır. Başka bir ifade ile varlık ve pek tabii olarak insanın kendi yaratılışını anlama ve anlamlandırma çabaları yanında hayatının nasıl başladığı sorusuna cevap arama merakı, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellikler arasında yer alır.

Tarhan (2018) yaratılışın; fen bilimleri dışında kalan, laboratuvara girmeyen, deney ve gözlemle ilgisi olmayan, sadece bir inanç konusu olarak sosyal bilimlerle sınırlı bir konu olarak değerlendirildiğini, oysa her konuda olduğu gibi varlığın yaratılışı ve mahiyeti hakkında da insanlığın yolunu aydınlatan dinin, sadece sosyal bir ihtiyaç alanı değil, aynı zamanda varoluş bilgilerini de içinde barındıran bir sistemler manzumesi şeklinde anlaşılması gerektiğini dile getirir.

Çağrı (2013), Kur'an'da elli iki yerde yaratmak anlamına gelen 'halk' kelimesi ve ondan türeyen iki yüzden fazla kelimenin yer aldığını, yaklaşık elli ayette göklerin ve yerin yaratılışından, yüz ayette insanın yaratılışından ve elliye yakın ayette de genel anlamda yaratma fiilinden söz edildiğini belirtir.

Fil, fâilsiz olmaz mantık kuralı çerçevesinde, şüphesiz söz konusu yaratma eyleminin tek benzersiz faili Yüce Allah'tır.

Küfrevioğlu (2018), içinde yaşadığımız şهادet âleminin insana bakan en yakın maddi boyutu olan tabiatın fail değil, tamamen a'râz (tasavvufta araz ve cevher ayrımı vardır. Varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı olan varlıklara araz denir. Cevher, var olması için kendisinden başka hiçbir sebebe ihtiyaç duymayan bir varlıktır. Tasavvuf kültüründe Allah cevher, yaratılanlar da araz olarak kabul edilir.)'dan ibaret olduğunu belirtir.

Yilter (2017), insanoğlunun nasıl ve kim tarafından yaratıldığı konusunun insanoğlunun zihnini hep meşgul ettiğini, yine insanoğlunun kutsal kitaplarda önemli bir yer tutmasına rağmen varlık ve yaratılışı daima sorguladığını ve son dönemlerdeki evrim ve büyük patlama (bigbang) tartışmaları sebebiyle söz konusu kavramın hâlâ güncelliğini koruduğunu belirtir.

Aksoy (2018), Altay Türklerine ait yaratılış destanlarında da bir motif olarak yaratılış konusunun işlendiğini, söz konusu destanlarda "tanrı konuşurken yer, gök ve cümle yaratılan varlıkların hepsinin sustuğu, tanrının kendisine benzer bir mahlûk yaratarak ismine kişi (insan) dediği ve Kur'an gibi Tevrat'a göre de Hz. Âdem'in bizzat tanrı tarafından yaratıldığına" dair bazı ifadelerle rastlanıldığını belirtir.

Şişman ve Kuzubaş (2007), Firdevsî'nin (m. 934-1020) X. yüzyılda otuz yıl çalışarak meydana getirdiği Osmanlı divan edebiyatı üzerinde etkili olan altmış bin beyitten oluşan ve Şehnâme adlı eserinde; öncelikle Allah'ın yokluktan meydana getirdiği öz varlıktan âlemin dört temel unsuru olan toprak, su, rüzgâr ve ateşi yarattığını, daha sonra gökyüzü ve yeryüzündeki canlı ve cansız varlıkları yarattığını ve bundan sonra da insanı yaratarak bütün varlık âlemini onun hizmetine sunduğunu belirtir.

Güzelcan, insanı, ağız, dil, dudak, ses telleri, sinirler, beyin ve diğer bütün organları ile eksiksiz bir şekilde yaratan Allah'ın, insanoğluna on binlerce kelimeden oluşan dilleri konuşulabilme yeteneği verdiğini ve insanın en önemli özellikleri arasında yer alan dil yetisi ile ilgili olarak da Kuran'da şöyle buyurulduğunu belirtir: "(Allah) insanı yarattı. Ona beyanı öğretti" (Rahman, 55/3-4). "Sizin renklerin ve dilleriniz, Allah'ın ayetlerindendir (Rum, 30/22). "Hani Rabbin, meleklere: Muhakkak Ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim demişti. Onlar da: Biz, Seni şükürle yüceltir ve (sürekli olarak) takdis ederken, orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? dediler. (Allah), Şüphesiz sizin bilmediğinizi Ben bilirim dedi ve Âdem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklere yöneltip eğer doğru sözlüyseniz, bunları Bana isimleriyle haber verin dedi. (Melekler) dediler ki Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Gerçekten Sen, her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan (Allah'sın). Ey Âdem! Bunları onlara isimleriyle haber ver dedi. O, bunları onlara isimleriyle haber verince de (Allah) dedi ki size demedim mi? Göklerin ve yerin gaybını; sizin gizli tuttuklarınızı ve açığa vurduklarınızı da Ben bilirim" (Bakara, 2/30-33). "Yaratan Rabbin adıyla oku. O, insanı bir alâktan yarattı. Oku, Rabbin en büyük Kerem sahibidir ki O, kalemle (yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti" (Alak, 96/1-5).

Uygur (2022), dilin yaratılıştan gelen bir kısım yeteneklerle öğrenildiğini izah eden Chomsky'nin "insan zihninin boş bir levha olmaktan çok ötede belli bir program alt yapısına sahip bir işlemci gibi doğuştan genetik olarak dil yetisine sahip olduğu" görüşünü benimsediğini belirtir.

Görüldüğü gibi dilin kökeni ile ilgili bilimsel bulgular, asırlar önce Kuran'da ifade edilen şu gerçeğe örtüşmektedir: İlk insan olan Hz. Âdem'e, *yeryüzündeki bütün canlılardan farklı olarak isim ve kavramlarla düşünme ve söz konusu isim ve kavramları sembolere çevirerek dil ile haberleşme yeteneğini Allah vermiştir* (Bakara/2, 31).

Bu bağlamda klasik Türk edebiyatının en başta gelen kaynakları arasında yer alan Kur'an ve Hadisler ışığında varlığın yaratılma, adlandırma ve anlamlandırma konuları, bir kısım edebî eserlerde ele alınmıştır.

Tasavvufi Türk şiirinin en iyi usta kalemlerinden birisi olan Yûnus Emre tarafından (baş tarındaki kısa mensur kısmı dışında) klasik Türk edebiyatının en önemli nazım biçimlerinin birisi olan mesnevi ile kaleme alınan din ve tasavvuf konulu *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserde de sözü edilen var oluş ve yaratılış konusunun işlendiği görülür.

Manzum bir nasihat-nâme olarak kabul edilen *Risâletü'n-Nushiyye* adlı dini, tasavvufi ve bütün insanlık âlemine öğüt içerikli bu eserinde Yûnus Emre'nin, daha çok güzel ahlak sahibi iyi bir insan olma konusu üzerinde özenle durduğu görülür. Bilindiği gibi iyi bir insan (Âdem / adam) olabilmek için öncelikle nefsin iyi bir şekilde terbiye edilmesi gerekir.

Horata (1993), birer araştırmacı olarak bizlerin dikkat ve birikimlerimiz oranında edebî eserlerde yer alan ilginç konu ve yeni dünyaların keşfinin mümkün olabileceğini, dili, duyuşu ve ifadesiyle, milletiyle bütünleşen Yûnus Emre'nin; *her dem yeniden doğarız bizden kim usanası* diyerek yüzyıllar öncesinden günümüz insanının gönül dünyasında yer etmeyi başardığını ve onun Türk dünyasının müstesna şahsiyetlerinden biri olarak bundan sonra da insanlık âleminin ruh dünyasını, şiirleri ile aydınlatmaya devam edeceğini belirtir.

Açıkgöz (2021), İslam düşüncesindeki *var oluş ve yaratılış* fikrinin tarih boyunca Yûnus gibi daha pek çok İslam âlimi ve mutasavvıf tarafından da ele alındığını, yaratılışla ilgili olarak işlenen her görüş ve düşüncenin kendi devrinde veya daha sonraki dönemlerde geniş kitleleri etkileyerek çeşitli dinî ekollerin oluşmasına zemin hazırladığını ifade eder.

Horata (1993), *Risâletü'n-Nushiyye*'nin giriş bölümü olarak kabul edebilecek manzum-mensur karışık bir tarzda kaleme alınan ilk kısmında; insanın ilk yaratılış konusunun ele alındığını, sözü edilen bu bölümün kendisinden sonra ele alınacak konular için zemin hazırlama bağlamında kaleme alınan bir kısım olarak değerlendirilebileceğini, mesnevinin ilk on üç beytinde; insan vücudunun esası olarak kabul edilen dört unsurun insanın mizacı üzerindeki etkileri üzerinde durulduğunu ve benzer şekilde Âşık Paşa'nın *Garib-nâmesi*'nin giriş bölümünde de, insanın yaratılış konusunun ele alındığını dile getirir.

Özçelik (2018), İbn Arabî'nin *Fütuhat-ı Mekkiyye* adlı eserinde yaratılış konusuna dair bazı bilgilerin yer aldığını ve insanoğlunun nasıl ve niçin yaratıldığına dair bir kısım soruların cevaplarını mısralara döken bir şair olan Yûnus Emre'nin de *Risâletü'n-Nushiyye*'sinde, yaratılış aşama ve evrelerine temas ettiğini belirtir.

Koyuncu (2019), Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifet-name* adlı eserinde insan bedeninin zaman ve mekâna benzerliğini açıklarken felekler âlemi ile insan arasındaki bazı önemli yaratılış benzerliklerini ele aldığını, Yûnus Emre gibi onun da kâinat ve göklerin yanında insan bedeninde dört unsurdan (su, toprak, hava ve ateş) oluşma hususunu dile getirdiğini belirtir.

Özçelik (2018), şairin aşağıdaki beyitlerinden de anlaşılacağı üzere Yüce Yaratıcının öncelikli olarak yarattığı gevhre nazar edince onun eriyen nurundan yedi kat yeri, yedi kat yerin buğusundan yedi kat göğü, yedi kat göğün damlasından yedi denizi, yedi denizin köpüğünden de dağları yarattığını ve Allah'ın söz konusu yaratma fiillerini *kün* emrini vermek suretiyle gerçekleştirdiğini belirtir.

İnsanoğlunun; gerçek anlamda Allah'ı tanımak, bilmek ve ona gerçek anlamda kul olabilmek için dünyaya gönderildiğine gönülden inanan ve elinden geldiği kadar bu düşüncüyü yaymak amacı ile şiirlerini kaleme alan Yûnus Emre'nin, yedi kat yer ve gökleri konu alan şiiri şöyledir:

*Hak bir gevher yarattı kendinin kudretinden
Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden*

*Yedi kat yer yarattı ol gevherin nûrundan
Yedi kat gök yarattı ol gevherin buğundan*

*Yedi deniz yarattı ol gevher damlasından
Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden*

*Muhammed'i yarattı mahlûkat şefkatinden
Hem Alî'yi yarattı mü'minlere fazlından*

*Gâib işin kim bilir meğher Kur'ân ilminden
Yûnus içdi esridi ol gevher denizinden*

(Yûnus Emre *Dîvân-Seçmeler*, Haz. Mustafa Tatcı, 2021, DİB Yayınları, s. 223)

Öncelikle güzel ahlaklı ve erdemli insan yetiştirebilmek için didaktik amaçlı olarak asıl hikâye kısmı aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbı ile kaleme alınan, *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevinin hemen başında, Besmele'den sonra yer alan ve bildirimizin ana konusu ile ilgili olan insanın yaratılış serüveni konulu on üç beyit, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ile kaleme alınmıştır.

Bizlere, *Bilmeyen ne bilsün bizi bilenlere selâm olsun* şeklinde seslenen Yûnus Emre ve söz konusu on üç beytin yer aldığı *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisi ile ilgili olarak bilinmesinde fayda mülâhaza ettiğimiz bazı bilgiler, yapılan bilimsel çalışmalar ışığında şöyle özetlenebilir:

Eraslan (2021) Yûnus Emre'nin, Batı'ya gelerek Anadolu'yu yurt edinen Türk milletinin, buradaki dillerini konuşma dilinden yazı diline çevirerek pek çok divan şairinin aksine sade Türkçe ile şiirler söylediğini, ölümünün üzerinden yedi yüz yıl geçmesine rağmen onun şiirlerinin Türklüğün ve Türkçenin yer aldığı bütün coğrafyalarda dilden dile söylene söylene günümüze kadar geldiğini belirtir.

Tatçı (2021), tasavvufî bir öğüt kitabı olarak belli bir plana göre kaleme alınan ve insanın Allah'a gerçek anlamda bir kul olabilmesi için neler yapması gerektiği hususunun anlatıldığı bir irşat risalesi olarak kabul edilen *Risâletü'n-Nushiyye*'de, insanın manevî yolculuğunun anlatıldığını ve eserde mükemmel bir sembolizm ve teşhis sanatı çerçevesinde soyut kavramların işlendiğini dile getirir.

Uysal (2021), *Risâletü'n-Nushiyye'nin* elimizde bulunan mevcut yazmalarındaki beyit sayısı ve sıralanışının farklılık arz etmesi sebebiyle ezberden yazıya geçirilmiş olabileceğini, mesneviyi bilim dünyasına ilk tanıtan Abdülbaki Gölpınarlı'nın eseri önce tenkitli metin hâlinde (1943), ardından Fatih nüshasını esas alarak neşrettiğini (1965), günümüze gelinceye kadar daha sonraki dönemlerde de Mustafa Tatçı, Umay Günay, Osman Horata, Mustafa Özçelik, Önder Göçgün, Ziya Avşar, Erdoğan Boz, Vasfi Babacan ve Ebubekir Eraslan gibi bilim insanı ve araştırmacıların çalışma konumuz olan sözü edilen eser ve farklı nüshaları ilgili çalışmalar yaptıklarını belirtir.

Uysal (2021), eserin Karaman nüshanın başında yer alan ilk iki beyitte, Hz. Âdem'in yaratılışı bağlamında anasır-ı erbaa (toprak, hava, ateş ve sudan meydana gelen dört unsur) üzerinde durulduğunu ve eserin giriş kısmında Şerh-i Âdem Aleyhisselam başlıklı bir manzume bulunduğunu belirtir.

Uysal (2021), Yûnus Emre'nin söz konusu eserinde kibir, öfke, cimrilik, kıskançlık, gıybet ve iftira gibi kötülüklerle mücadeleye işaret ettiğini ve şairin destan adını verdiği şu bölümler çerçevesinde eserini bina ettiğini belirtir: *Dâstân-ı Kibr, Dâstân-ı Buşu, Dâstân-ı Sabr, Dâstân-ı Buhl ü Hased, Dâstân-ı Gaybet ü Bühtân*.

Erdoğan Boz tarafından yayıma hazırlanan eserin sözü edilen Fatih nüshası (*Yûnus Emre, Risâletü'n-Nushiyye -Fatih Yazması- Çeviri Yazılı Metin Günümüz Türkçesine Aktarılmış Metin Özgün Metin Sözlük*, Yûnus Emre Enstitüsü Yayınları, Ankara 2021), aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Eserin önemli nüshaları arasında yer alan söz konusu Fatih nüshasında, ilk on üç beyitten sonra yirmi dokuz satırdan oluşan bir düz yazı ile kaleme alınmış bir kısım yer alır (2b, 3a, 3b, 4a). Altı ana bölümden oluşan eserin 14-562. beyitlerinde, Karaman nüshası ile benzer bir şekilde sırası ile *Dâstân* adını da taşıyan şu başlıklara yer verildiği görülür:

1. Ruh ve nefis.
2. Kanaat.
3. Buşu (öfke).
4. Sabır.
5. Buhl (cimrilik) ve haset.
6. Akıl.

Bildirimize konu (*Risâletü'n-Nushiyye*'de Yaratılış Düşüncesi) olarak seçtiğimiz on üç beytin **günümüz Türkiye Türkçesine aktarımlarını verdikten sonra**, onları bildirimizin sınırları içinde yaratılış açısından kısaca incelemeye çalışalım:

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Pâdişâhun hikmeti gör neyledi

Od u su toprak u yile söyledi.

Allah hikmeti (ilâhî sır ve bilgi) ile neler yaptığını çok iyi bir şekilde anlamaya çalış; (O Allah ki) insanın yaratılmasında görev almaları için ateş su toprak ve havaya emir buyurdu.

Görüldüğü gibi eserinin matla beytinde Allah'ın hikmetinden söz eden Yûnus, eşyanın esasının dört unsurdan meydana geldiğini ve ilâhî bir terkiple yoğrulan söz konusu dört unsurun mezci ile Hz. Âdem'in yaratıldığını dile getirir.

Kaplan (2015) Yûnus'un *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevîsinde; ruh ve vücut olmak üzere birbirine zıt iki varlıktan ibaret olan insanın yaratılışı ile ilgili düşünce ve görüşlerini dört unsur veya dört tabiat (insan vücudu ve maddi âlemi teşkil eden toprak) çerçevesinde ele aldığını, insanın madde (beden) ve mana (ruh) açısından zikri geçen dört unsurun farklı etkileri altında kaldığını ve hava ile ateşin kötü, toprak ile suyun da iyi vasıflara tekabül ettiği konularını dile getirdiğini belirtir.

Aksoy (2018), ilâhî dinlerin anlatılarında insanın yaratılışının birbirine benzediğini, buna göre ilk insanın yaratılışındaki ana unsurun toprak ya da toprak cinsinden bir madde olduğunu, insanoğlunun bizzat Âdem (as) şeklinde Allah tarafından yaratıldığını, çoğunlukla destanlarda insanın yaratılışı ile ilgili ana motifi toprak olduğunu, Altay yaratılış destanlarındaki Âdem, yasak ağaç ya da meyve ile ilgili bazı konuların, çeşitli din ve kültürlerin etkisi altında kalınarak ele alındığını, insanın yaratılışının dört unsur ve balçık esasına dayandırılan inancın daha çok Asya ve İran mitolojisine ait olduğunu ve insanın Allah tarafından çamurdan yaratılması konusunun Kur'an'ın farklı ayetlerinde ifade edildiğini belirtir.

Özçelik (2018), Yûnus Emre'nin insanın yaratılışına esas olarak kabul ettiği anasır-ı erbaaya (toprak, su, ateş ve hava) dair bilgilerin Kur'an ve hadis kaynaklı olduğunu belirtir.

Beyitte geçen *hikmet* (menetmek, engellemek anlamına gelen hüküm kökünden) kelimesi, yanılgı ve sapkınlıktan korumak anlamına gelir. Bunun için atın ağzına takılarak onun yanlış yola girmesini engelleyen gеме de “hakeme” adı verilmiştir. İslam düşüncesine göre varlığın mahiyetini anlayıp gerçek bilgiye ulaşmayı hedefleyen hikmet; iki ana başlık (nazarî ve amelî) altında anlaşılmaya çalışılan manevî bir ilim türüdür. Kur'an'da, *insanları eğitip olgunlaştıran, nefisleri ıslah eden bilgi, peygamberlik, hidayet ve irşat* anlamlarında kullanılan hikmetin Allah'a ait olan yönü, *varlık ve yaratılışın mahiyet ve hakikatini bilmek ve onları kusursuz olarak yaratmak*; insana ait olan yönü de *faydalı, iyi ve güzel işler yapmaktır*.

Parlatır (2011), halk dilinde *anlamı net bir şekilde bilinmeyen, sırrına pek akıl erdirilemeyen ve sırrına vakıf olunamayan* anlamında bir kelime olarak geçen ve *vardır bir hikmeti / bir hikmeti vardır / Allah'ın hikmeti* şeklinde kalıp söz olarak kullanılan *hikmet* kelimesine: “bilgelik, hakîmlik, hakîm adamın hâli, felsefe bilimi, sır, ne olduğu anlaşılmaz sebep ve hakikat” anlamlarını vermiştir.

Koca (2018), hikmet kelimesinin tasavvuf kültüründe genellikle ilâhî sırların ve gerçeklerin bilgisi, varlıkların var oluş amaçlarının kavranması, sebeplerle bunların sonuçları arasındaki ilişkilerde ilâhî iradenin rolünün keşfedilmesi anlamlarında kullanıldığını, ilk mutasavvıflara göre hikmetin çabıyla kazanılarak özenle korunan çok değerli gizli bir bilgi olduğunu, söz konusu bu bilgiye sahip olan kimseye de hakîm (hekim) denildiğini ve hikmetin, ehli olan bir kimseden hiç esirgenmemesine rağmen, ehli olmayan bir kimseye de verilmediğini belirtir.

Uğur (2010), kişinin güzel işler yaparak ahlâkının olgunlaşmasını sağlayan faydalı ilim ve anlayış anlamlarına gelen hikmetle ilgili olarak Bakara Suresi(2)'nin 269. ayetinde: “Allah, dilediği kimseye hikmeti verir ve kime hikmet verilmiş ise o kimseye pek çok hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar” buyurulduğunu belirtir.

Uğur (2010), söz konusu ayette geçen “Allah'ın dilediği kula hikmet vermesi” hususunun imana (itikad), “ancak akıl sahiplerinin düşünüp ibret alabilecekleri” hususunun da amele (ibadet) işaret ettiğini; Kur'an ayetlerinde Hz. Musa, Hz. Davud ve Hz. İsa gibi peygamberlere verilen hikmetten söz edildiğini, buna göre hikmet kelimesinin bütün peygamberlere gönderilmiş olan vahyin genel ismi veya her bir peygamberin, kendisine gönderilen vahyi uygulaması (sünnet) anlamına geldiğini ve söz konusu kelimenin hadislerde de daha çok Kur'an, Kur'an tefsiri, sünnet, isabetli görüş ve kişiyi her türlü kötülükten kurtaran ilim gibi anlamlara karşılık gelebilecek bir şekilde geçtiğini belirtir.

Tatçı (2012, 2019), beyitte ifade edilen hikmeti, *eşyanın hakikati olan adı geçen dört unsurun ilâhî bir terkiple yoğrulup âdemin nasıl yaratıldığını bilme sırrı* şeklinde değerlendirir.

Tatçı (2019)'ya göre, dört unsurdan meydana gelen bedene üflenene ruhla birlikte Hâlık'tan mahlûkata (âlem-i şehâdet) tenezzül başlaması ile birlikte ruhlar âleminde sonsuzluğa doğru giden bir yolun yolcusu olarak insanoğlu, bir çatışma ortamına düşmüştür. İnsan, bir “siyaset meydanı” olarak algılanan bu varlık sahnesinin zirvesindeki sorumlu ve şerefli bir varlıktır. Ona yüklenen sorumluluk, bu vücut âleminde imtihanda olduğunu bilip unsurların çatışmasından kurtularak aslına dönmektir. “Yolcuya Öğütler” kitabı olma

özelliği taşıyan ve bu şekilde de adlandırılması mümkün olan *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevi, insana içinde bulunduğu bu çatışma ortamından kurtuluş yollarını gösterir. Sonuç itibarıyla bir yolcu olan insanoğlu, insan gibi insan olmayı öğrenecektir ki Allah'ın bundan daha büyük hikmeti olamaz.

2. Bismillâh diyüp götürdi toprağı

Ol arada hâzır oldu ol dağı

(Hz. Allah), *Bismillah* diyerek toprağı aldı; o arada hemen onu (suyu da) hazırladı.

Bismillah bütün hayırlı işlerin başı olduğu için şair, eserine kendi adını (Bismillâh) anarak başlamış ve eserinin ikinci beytinde de Hz. Allah'ın, *Bismillah* diyerek insanı yaratmak üzere toprak ve suyu hazır hâle getirdiğini dile getirmiştir. Şairin de dile getirdiği gibi Yüce Allah, ilk insanın yaratılışını, çeşitli hikmetler sebebiyle öncelikle toprak ve su unsurlarını kullanmak suretiyle gerçekleştirmiştir.

Kavşut (2012), Kur'an'a göre insanın yaratılış aşamaları konusunda yaptığı bir çalışmada; Hz. Hz. Âdem'in yaratılışının üç temel durakta incelenebileceğini, bunlardan ilkinin yaratılışın temel unsuru toprak aşaması olduğunu, daha sonra da insan organizmasının mayasını oluşturacak çamurdan süzülen bir özden (canlı hücre) teşekkül eden doku ve organ tesviyesinin ilahî nefha ile taçlandırılarak yaratılış mucizesinin gerçekleştirildiğini, benzer yaratılış öyküsünün diğer insanlar için de söz konusu olduğunu, Allah'ın sonsuz kudret ve iradesi dışında, toprak veya zigotu (nutfe / netfe: inci) insan hâline getirebilecek bir güç veya iradenin bulunamayacağını dile getirir.

3. Topragıla suyu bünyâd eyledi

Ana âdem dimeği ad eyledi

Toprak (ve) sudan üstün bir varlık (insan) yaratıp bu varlığa Âdem adını verdi.

İslam'a göre varlığın iki yöntemle Allah tarafından yaratıldığına dair görüşler mevcuttur. Bunlardan birincisi, büyük oranda sebep ve vasıtaların kısmen veya tamamen ortadan kaldırılarak *Ehadiyetin* tecelli etmesi ile varlığın yaratılışının gerçekleşmesidir. Büyük oranda sebeplerin ortadan kaldırılarak yaratılışın vücut bulması, insanoğlunun algı düzeyinin üstünde olağanüstü bir hâldir. Sözünu ettiğimiz mucize yaratılışa, Hz. Âdem ve Hz. Meryem'in yaratılışı örnek gösterilebilir. Diğer türlü ikinci bir yaratılış şekli de *Vahidiyetin* tecelli etmesi ile Allah tarafından âdetullah kanunları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in yaratılışında öncelikle toprak ve su temel yapı taşı olarak seçilerek söz konusu yaratılışın Ehadiyet sırrının tecellisi ile vasıtasız, doğudan doğruya gerçekleştirildiği bilinir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Yûnus Emre'nin topraktan insanın yaratılışını Kur'an'a uygun (Araf/7, 11; Hac/22, 5; Hud/11, 61; Necm/53, 32; Secde/32, 7-8-9; Hicr/15, 26-33; Mü'minun/23, 12-14; Rum/30, 20; Zariyat /51, 56 vb.) bir şekilde beytine konu ettiği görülür.

Başta İslamiyet olmak üzere Hristiyanlık gibi bir kısım semavi dinlerin yanında Mısır, Çin ve Yunan mitolojilerinde de insanoğlunun topraktan yaratıldığına inanılır. İnsanın ilk yaratılışının toprağa dayandığına dair söz konusu bilgiler, biyoloji ve kimya gibi bilim dallarında yapılan bazı önemli araştırmalarla uygunluk arz etmektedir. Söz konusu bilim dallarında çalışan bilim insanları tarafından toprak ve insan vücudu ile ilgili olarak yapılan analitik incelemelere göre insan vücudunda yer alan pek çok madde ile toprağın içerdiği maddelerin büyük bir kısmı benzerlik göstermektedir.

İnsanoğlu ile toprağın ayrılmaz bir bütünlüğü, insanlığın ilk yazılı kaynaklarına kadar gider. Örneğin Gılgamış Destanı'nda insanın balçıktan yaratıldığı yazılıdır. Toprak, Kur'an en başta olmak üzere tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarına göre yaratılışın köken ve kaynağıdır. Bu bakımdan çok önemli olan insan ve toprak ilişkisinin çok iyi anlaşılması gerekir. Toprak, insanlık tarih ve kültüründe iyilik, doğurganlık, cömertlik, bereket, saflık ve temizlik gibi hayati önem taşıyan değerlerin simgesi olarak kabul edilir (Güner, 2019).

Hz. Nuh, tufan sırasında toprağı arar ve su çekilince de gemisi ile toprağa ayak basar. Hz. Yûnus Peygamber, gemiden denize atılınca Allah'ın yardımı ile bir deniz sahilindeki kabak yapraklarının arasında dinlenmiştir. Toprak, sanat ve edebiyatın da başlıca konuları arasında yer alır. Yeryüzündeki klasik yapıtların önemli bir bölümünü toprak insan ilişkisi oluşturur. İnsanlık tarihi boyunca da söz konusu, derin insan toprak ilişkisi devam edecektir.

Uysal (2023), geçmişten günümüze kadar bilim tarihinde cansız elementlerden herhangi bir canlının meydana geldiğine dair bilimsel bir bilginin mevcut olmadığını, canlı bir varlığın yine canlı bir varlık tarafından meydana getirilmesi gerektiğini, başka bir ifade ile cansız bir varlık veya varlıkların, canlılık özelliğine sahip diğer varlıklar hakkında söz sahibi olamayacağı hususunun bir ilke olarak kabul edildiğini, Yüce Rabbimizin her canlı sınıfının ilk hâlini cansız elementleri organize etmek suretiyle yarattığını ve ilk yaratılıştan sonra ilâhî irade tarafından sistemleştirilen üreme kanunları çerçevesinde her canlı neslinin devam ettirilmeekte olduğunu belirtir.

Yûnus Emre'nin insanın ilk yaratılışının temel dört esasından biri olarak kabul ettiği su ile ilgili olarak Yaran (2007), hayat kaynağı olan suyun, hayat ve huzur vermek için herkesi arındırdığını belirterek dünyanın her yerinde her yıl binlerce insanın açlıktan öldüğü, milyonlarca insanın da gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi konularda yardıma muhtaç olduğu günümüz dünyasında, söz konusu cömertlik erdemine insanlık ailesi olarak ne kadar muhtaç olduğumuz konusuna parmak basar.

Hız. Mevlânâ'ya atfedilen yedi öğüt arasında geçen *tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi, cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ve hoşgöründe de deniz gibi ol* sözlerinin günümüz insanlık âlemi için de büyük bir önem arz ettiği söylenebilir.

Uysal (2023), hayatın yaratılabilmesi için gerekli şartlardan birisi olan suyun, *katı sıvı ve gaz* hâlinde üçünün toplu bir şekilde bulunabildiği tek gezegenin dünya olduğunu, bu bakımdan diğer gezegenlerde hayat bulunmadığını ve yeryüzünde canlı bir varlığın vücuda gelip hayatını devam ettirebilmesi için mutlaka toprak ve bileşimlerine ihtiyaç duyulduğunu belirtir.

4. Yel gelüp ardınca depitdi anı

Andan oldu cism-i Âdem bil bunu

Sonra hava gelip onu kuruttu; şunu iyi bil ki Âdem'in vücudu ondandır.

5. Od dahı geldi vü kızdurdı anı

Çünkü kızdı cisme ulaşdı cânı

Sonra ateş gelerek onu ısıtınca onun canı bedene geldi.

Uysal (2023), atmosferin dünyaya sera etkisi yaparak hayat için uygun sıcaklığın oluşturulması, dünyada suyun tutulması, gerekli bazı gazların uygun oranlarda bulundurulması gibi daha pek çok görevlerinin bulunduğunu, terkiplere sahip olmayan atmosfer (hava) olmadan hayatın mümkün olmadığını, dünya etrafındaki havanın hayatın varlığı ve devam edebilmesi bağlamında birçok görev üstlendiğini ve ayrıca yeryüzünde yaratılış ve hayatın devamı için belli bir ölçüde ateş veya sıcaklığın gerekli olduğunu dile getirmiştir.

6. Sûrete cân girmeye fermân olur

Pâdişâh emri ana dermân olur

Allah tarafından, ruh vücuda girsin diye ferman buyuruldu; Allah'ın bu emri, vücudun dermanı oldu.

7. Sûreti cân girdi pür-nûr eyledi

Sûret dahı cânı mesrûr eyledi

Ruh bedene girerek onu nura gark eyledi; ten de o canına can katarak onu sevindirdi.

8. Hamd ü şükr itdi iy Zü'l-Celâl

Bin benim bigi yaratsan ne muhâl

(Hz. Âdem), hamd ve şükrederek şöyle dedi: Ey izzet ve azamet sahibi Yüce Rabbim! benim gibi binlerce insanı yaratmak sana hiç zor gelmez.

9. Topragıla bile geldi dört sıfat

Sabr u eyü hû tevekkül mekrûmet

Toprak vasıtası ile biz insanoğluna şu dört nitelik geldi: sabır, güzel huy, elinden gelen her türlü tedbiri aldıktan sonra gerisini Allah'a bırakma ve saygı.

10. Suyıla bile geldi dört dürlü hâl

Ol safâdur hem sehâ lutf u visâl

Suyla beraber insanoğluna şu dört türlü özellik verildi: huzur, cömertlik, iyilik ve kavuşma.

11. Yilile geldi bile bil dört heves

Ol durur kizb ü riyâ tizlik nefes

Rüzgârla insanoğluna şu dört heves geldi: yalancılık, gösteriş, sabırsızlık ve kötülük.

12. Odıla geldi bile dört dürlü ded

Şehvet ü kibr ü tama' birle hased

İnsanoğlu için ateşle şu dört türlü tehlike ortaya çıktı: şehvet, kendini beğenme, açgözlülük ve haset.

13. Cânıla geldi bile uş dört hısâl

İzzet ü vahdet hayâ âdab-ı hâl

Canla birlikte insanoğluna şu dört özellik verildi: varlığın en şerefli(şeref-i mahlukat) olma, bir olan Allah'a inanma (nimeti), utanma ve güzel ahlak.

2. Sonuç

Bütün varlık âleminin ve pek tabii olarak insanın kendi yaratılışını anlama ve anlamlandırma merakı, yeryüzünde hayatın nasıl ve ne zaman başladığı, kim tarafından en şerefli ve en üstün bir derecenin insanoğluna armağan edildiği sorularına cevap arayıp bulma gayretleri, insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliğidir.

İslam inanç ve düşünce dünyasının yanında İslam tasavvufunda da varlık âleminin, Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının bir tecellisi ile başta toprak olmak üzere dört temel unsurdan (ateş, su, torak ve hava), Allah tarafından vücuda getirildiğine inanılır.

Yıldırım (2016), Kur'an'a göre bütün varlıkların tek yaratıcısının Allah olduğunu, insanın ilk yaratılışının toprak ve bazı karışımları ile Allah tarafından gerçekleştirildiğini, bütün kutsal kitaplarda ilk insanın topraktan yaratıldığına dair bilgiler yer aldığını, Hz. Âdem'den sonra dünyaya gelen diğer insanların yaratılışının da sperm ile yumurtanın karışımı olan nutfe (zigot) vasıtası ile yine Allah tarafından gerçekleştirildiğini (*Biz, insanı karışık bir nutfeden yarattık, İnsan 2*), ilk insanın yaratıldığı temel maddelerin önemli bazı özelliklerinin insanın yapısındaki bir kısım kimyasal bileşimlerle uyum sağladığını, Kur'an'da yaratma anlamında geçen fiillerin her birinin bazı önemli anlam ve incelikler barındırdığını ve insanın yaratılışı ile ilgili olarak Kur'an ve diğer kutsal kitapların verileri karşılaştırıldığında, en sağlıklı bilgilerin Kur'an'da yer aldığını belirtir.

Evrendeki en değerli varlık olan insanın bir Yaratıcı (Allah) tarafından yaratılışını *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisinde okurların dikkatlere sunan (büyük oranda Yıldırım (2016)'ın yukarıda ileri sürdüğü görüş ve düşünceler çerçevesinde) Yûnus Emre, toprak, su, ateş ve havanın Allah tarafından bir araya getirilerek ilk insan Hz. Âdem'in yaratıldığını ve Allah'ın, kendi ruhundan üfledikten sonra onu kendine halife ve muhatap seçerek yeryüzüne gönderdiğinden söz eder.

Yûnus'a göre insan; bedenine ruh üflenip en üstün bir varlık olarak Rahman suretinde (sevmek, acımak sefkatli olmak ve merhamet gibi özelliklerle donatarak) Allah tarafından yaratılmıştır.

Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisinin 11 ve 13. beyitlerinde de belirttiği gibi insanoğlu, ruhun (can) bedene girmesi ile insanlık mertebesine yükselmiştir. Allah tarafından gerçekleştirilen bu icra (ruhun beden kafesine girmesi) sonucunda insanoğlu, hayvani ve insani olmak üzere iki türlü cana sahip olmuş ve özellikle kendisine bahşedilen cevher (ruh) sayesinde, diğer bütün varlıklardan üstün hâle getirilmiştir.

Tatçı (2021), yukarıda kısaca anlam vermeye çalıştığımız on üç beyitte Yûnus'un, ilk insanın Allah tarafından dört unsurdan (hava, ateş, su ve toprak) yaratılarak kendisine üflenenden candan (ruh) ibaret olduğunu, insanın ölmesiyle dört unsurun tekrar asıllarına döndüğünü, insanı insan yaparak onu ayakta tutan ruhun ölümsüzleştirdiğini, insanın temel oluşum maddesi toprakla kendisine: *sabır, iyi huy, Allah'a dayanmak, halka iyilik etmek, izzet ve şerefini korumak; su ile temizlik, cömertlik, lütufta bulunmak ve Allah'a kavuşmak; yel (hava) ile yalan, iki yüzlülük, acelecilik ve nefis ve od (ateş) ile de kibir, şehvet, tama ve hasedin (kıskançlık) verilmesi konularını ele aldığını belirtir.*

Varlığın birliği düşüncesi çerçevesinde, bütün varlıkların, Allah'ın isim ve sıfatlarının bir tecellisi olduğunu kabul eden Yûnus Emre'nin, çalışma konumuz olan eserinin giriş kısmındaki on üç beyitte insanın ilk yaratılışı konusuna sırası ile nasıl değindiği sorusunun cevabını vermek suretiyle bildirimizi noktalayalım:

Öncelikle eserin ilk üç beytinde; insanın öncelikle toprak ve sudan yaratılmaya başlanması, dördüncü beyitte rüzgârın esmesi, beşinci, altıncı ve yedinci beyitlerde (üç beyit) ateşin insan bedenini ısıtması, ruhun vücuda girişinin ardından oluşan hayatla birlikte beden nura gark ve mutlu olması, sekizinci beyitte Hz. Âdem'in, kendisini ve binlerce insanı yaratması sebebiyle Hz. Allah'a çok çok teşekkür etmesi gerektiği, dokuzuncu ve on ikinci beyitlerde (dört beyit) temel dört unsurun bazı önemli özellikleri ve on üçüncü beyitte de ruhun insanoğluna kazandırdığı izzet, saygınlık, vahdet, haya ve güzel ahlak gibi değerlerin ele alındığı görülür.

Kaynakça

- Açıkgöz, N. (2021). Yûnus Emre'nin şiirlerinde yaratılış fikri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Türk kültürünü mayalayanlar özel sayısı)*. 73-88.
- Aksoy, N. D. (2018). *Türk yaratılış ve türeyiş destanları ve dinî motifler*. Iksad Yayınları.
- Boz, E. (2021). *Yûnus Emre, risâletü'n-nushiyye (fatih yazması) çeviri yazılı metin- günümüz Türkçesine aktarılmış metin-özgün metin-sözlük*. Yûnus Emre Enstitüsü Yayınları.
- Çağrı, M. (2013). Yaratma. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 324-329.

- Eraslan, E. (2021). *Yûnus Emre'nin risaletü'n-nushiye ve Divan'ının Vahit Paşa nüshası-metin*. 2 (3365-5) Gece Kitaplığı Yayınları.
- Güner, Günay (2019). İnsan-toprak ilişkisi üzerine <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/274/insan-toprak-iliskisi-uzerine>, et.14. 08. 2024
- Güzelcan, K. İnsanın konuşma yeteneğinin ardındaki matematiksel sır.
- Horata, O. (1993). Yûnus Emre'nin risaletü'n-nushiyye mesnevisi. *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Şükrü Elçin'e armağan)*, 1991(XXIX/1-2). 172-203.
- <https://sorularlailamiyet.com/kaynak/Yûnus-emrede-yaratilis-ve-tekamul-fikri> et. 01. 05. 2024
- <https://www.ilimvemedeniyyet.com/hikmet-nedir.html> et. 29. 04. 2024
- <https://www.yaratilis.org/insanin-konusma-yetenegini%CC%87n-ardindaki-matematiksel-sir/et.3.6>. 2024.
- Kaplan, M. (2015). *Yunus bir haber verir...* Dergâh Yayınları.
- Kavşut, M. S. (2012). Kur'ân'da insanın yaratılış aşamaları-te'vîlat ekseninde bir değerlendirme. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* -www.e-sarkiyat.com VII(289). 289-301. et. 03. 05. 2024
- Koca, F. (2018). Hikmet nedir, ne anlama gelmektedir?
- Koyuncu, Z. (2019). Ahlât-ı erbaa / humoral patoloji teorisi ve divan şiirinde Hakkânî örneğinde işleniş. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, (5)10. 75-97.
- Küfrevioğlu, İ. (2018). Protein ve enzimler tesadüf reddediyor. *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi* (30 Kasım-2 Aralık 2017, Harran Üniversitesi Şanlıurfa, Türkiye) *Tebliğleri*. Ed. Tatlı, Â., Akan, H., Kocaçalışkan, İ., Güllüce, V. Gaziantep Anıt Matbaacılık. 147-143.
- Özçelik, M. (2018). Yûnus Emre'de yaratılış ve tekâmül fikri. *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi* (30 Kasım-2 Aralık 2017, Harran Üniversitesi Şanlıurfa, Türkiye) *tebliğleri*. Ed. Tatlı, Â., Akan, H., Kocaçalışkan, İ., Güllüce, V. Gaziantep Anıt Matbaacılık. 551-560.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Şişman, B. ve Kuzubaş, M. (2007). *Mitık, destanî, masalsı, efsanevî, ve tarihî unsurlar açısından Şehname'nin Türk kültür ve edebiyatına etkileri*. Ötüken Yayınları.
- Tarhan, N. (2018). Yaratılış anlamada "logical reasoning" yöntemlerinin yeri. *I. Uluslararası bilimler Işığında Yaratılış Kongresi* (30 Kasım-2 Aralık 2017, Harran Üniversitesi Şanlıurfa, Türkiye) *tebliğleri*. Ed. Tatlı, Â., Akan, H., Kocaçalışkan İ., Güllüce, V. Gaziantep Anıt Matbaacılık. 701-710.
- Tatçı, M. (2012). İştin ey yarenler-Yûnus Emre yorumları. Kapı Yayınları.
- Tatçı, M. (2019). Yûnus Emre'den yolcuya öğütler (risâletü'n-nushiyye). *Türk Ekini Dil ve Kültür Dergisi*, (4). 6-25.
- Tatçı, M. (2021). *Yûnus Emre dîvân-seçmeler*- DİB Yayınları.
- Uğur, H. (2010). Kur'an'da hikmet kavramı tefsirlere göre hikmet ayetleri. *Marife*, 10(3). s. 135-158.
- Uygur, E. O. (2022), Dilbilimde yüzey yapı, derin yapı ve Noam Chomsky. <https://helezondergisi.com/dilbilimde-yuzey-yapi-derin-yapi-ve-noam-chomsky-emin-osman-uygur/et.3.6> 2024
- Uysal, İ. N. (2021). Risâletü'n-nushiyye'nin Karaman nüshası üzerine notlar. *Türk Dili*, (70)837. 19-31.
- Uysal, K. (2023). *Ekosistemlerin dilinden yaratılış*. Beyan Yayınları.
- www.kulturturizm.gov.tr et. 15. 08. 2024.
- Yaran, C. S. (2007). "Mevlana'nın yedi öğüdü": Evrensel erdemler, kozmik temellendirmeler ve aidiyet meselesi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007(76). 21-48.
- Yıldırım, D. A. (2016). *Kur'an'a göre insanın yaratılışı*. Çimke Yayınevi.
- Yilter, S. (2017). Gılgamış destanı (enomeeniş) ve Altay Türklerine ait "yaratılış efsanesi"nde "tanrı" ve "yaratılış" kavramlarının karşılaştırılması. *Mecmua- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4). 29-40.

KUR'ÂN'IN YARATILIŞ PRENSİPLERİYLE SEKÜLER BİLİM ANLAYIŞININ EŞYANIN OLUŞUMUNA DAİR GENEL KABULLERİNE MUKAYESELİ BAKIŞ¹

A COMPARATIVE LOOK AT THE CREATION PRINCIPLES OF THE QUR'AN AND THE EXISTENTIAL PRINCIPLES OF THE MODERN UNDERSTANDING OF SCIENCE

Fatih ÇELİKEL²

ÖZET

Kur'ân-ı Kerim yaratmayla ilgili öne sürdüğü tezi güçlü aklî ilkelerle temellendirir. Bu ilkeler insanın fıtratına hitap etmekle birlikte selim akılla uyumludur. Bunlardan bazıları “nefy” şeklinde bâtil iddiaları çürütme temelliyken bazıları ise ispat temellidir. Kur'ân'ın çürüttüğü tezlerden biri “eşyanın kendi kendine olduğu” kabulüdür. Tur suresinin otuz beşinci âyetinde bu prensip oldukça veciz bir şekilde reddedilir. Böylece bir şeyin oluşumunda “tesadüf” ve “kendi kendine olma” gibi seçenekler geçersiz kılınır. Kur'ân'ın geçersiz kıldığı yaklaşımlardan biri de yanlış kurgulanmış sebep-sonuç ilişkileridir. Pek çok âyetten anlaşıldığına göre bir şeyin hakiki sebebi daima o şeyi ortaya koyabilecek yeterlilikte olmalıdır. Örneğin, (Fâtır, 35/13-14; Meryem, 19/42 gibi) bazı âyetlerde Allah'a ortak koşulan şeylerin ulûhiyetinin reddedilmesi, onların “göremiyor, duyamıyor, cevap veremiyor” oluşuyla gerekçelendirilir. Bu tür âyetler, bir şeyi yapmak/yaratmak için fâilde belli özelliklerin olması gerektiği dersini vermektedir. Bu yeterliliği taşımayan bir varlık, sebep-sonuç ilişkisi açısından zâhiren sonuca ne kadar bitişik görünse de aslında gerçek bir sebep değildir. Kur'ân'ın bu konudaki ilkelerinden bir diğeri ilim ile yaratma arasındaki ilişkiye dairdir. Bu ilke “bilmeyenin bir şey yapamayacağı, bir şeyi yapmak için o şeyin yapılışını bilmek gerektiği (ilim)” prensibi olarak ifade edilebilir. (Bakara, 2/29; En'âm, 6/101; ve Mülk 67/14 gibi) âyetler bu ilkenin ilâhî mesaja döküldüğü âyetlerden bazılarıdır. Kur'ân'da Allah'ın kurduğu düzen (doğa yasaları) her an O'nun kontrolünde ve O'nun dilediği şekilde gerçekleşmektedir. (Enbiya, 21/69) âyeti başta olmak üzere mucizelerin anlatıldığı pek çok âyet bu gerçeği vurgulamaktadır. Yukarıda ifade edilenler Kur'ân'ın yaratılışla ilgili temel ilkelerinden bazılarıdır. Buna karşın son birkaç yüzyıldır küresel ölçekte genel kabul görmüş olan seküler bilim anlayışının bu konudaki kabullerinden bazıları Kur'ân ile çatışmaktadır. Seküler bilim anlayışı temelde; materyalist, pozitivist ve natüralist bir felsefi zemin üzerine yükselmektedir. Seküler bilim anlayışının kabul ettiği prensiplerden biri deney ve gözlemdir. Buna göre herhangi bir şeyin var oluşunu açıklamak ancak deney ve gözlemlerle mümkündür. Şüphesiz bu kabulün bütünüyle yanlış olduğu söylenemez. Bununla birlikte bu ilke sonuna kadar götürüldüğünde hakikate ulaşmanın yegâne kriterini “görme”ye indirgemek kaçınılmaz olmaktadır. Seküler bilim anlayışının bir başka varsayımı varlığın maddeden ibaret olduğu dolayısıyla evrendeki bütün “oluş”ların maddî boyutun dışına atıf yapılmadan açıklanması gerektiği

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan “Kur'ân'ın Yaratılış Prensipleriyle Seküler Bilim Anlayışının Eşyanın Oluşumuna Dair Genel Kabullerine Mukayeseli Bakış” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Uzman Öğr. Dr., MEB. Erciyes Anadolu İmam Hatip Lisesi, Kayseri, Türkiye, E-posta: fatihce81@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5301-3046

şeklindedir. Oysa varlığın sadece maddeden ibaret olduğuyla ilgili elimizde bir kanıt yoktur. Bu konudaki diğer kabul ise doğa yasalarının ezeli olduğu ve asla değişmediği/değişemeyeceği şeklindedir. Bu prensibin de diğer ilkeler gibi kesin bir şekilde ispatlanmasının mümkün olmadığını söylemeliyiz. Doğa yasalarının tüm zamanlarda aynı haliyle cereyan ettiğini tespit etmek mümkün olmadığı gibi bu kabulü geleceğe teşmil etmek de temelsizdir.

Bu çalışmanın konusu, Kur'an'ın herhangi bir şeyin var oluşu için gerekli gördüğü aklî ilkelerle seküler bilim anlayışının bu konudaki temel kabullerinin mukayeseli bir bakış açısıyla incelenmesidir. Çalışmada günümüzde özellikle pozitif bilimlerde hâkimiyetini sürdüren seküler bilim anlayışının bilinen temel kabulleri ile Kur'an âyetlerinden çıkarılan en temel ilkeler mukayese edilecektir. Çalışmanın hedefi ilkesel açıdan "bir şeyin teşekkülünün" her iki bakış açısında hangi kabuller üzerinden ortaya konduğunu ve bunlardan hangisinin insanın fıtratına daha uygun olduğunu beyan etmektir. Buna göre Kur'an'ın herhangi bir şeyin oluşumuna dair ortaya koyduğu temel aklî prensiplerin insanın fıtratına çok daha uygun olduğu ve insanoğlunun bu prensipleri günlük hayatta kullandığı görülmüştür. Çalışmada analiz, tenkit ve mukayese yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Yaratılış, Seküler Bilim, İlke.

ABSTRACT

The Qur'an bases its thesis on creation on strong rational principles. These principles appeal to the nature of man and are compatible with sound reason. Some of them refute false claims, while the others prove the truth. One of the theses that the Qur'an refutes is the acceptance that "things come into being by themselves." This principle is rejected quite concisely in the thirty-fifth verse of the Surah At-Tur. Thus, options such as "coincidence" and "coming into being by themselves" in the formation of something are invalidated. One of the approaches that the Qur'an invalidates is the incorrectly constructed cause-effect relationships. As can be understood from many verses, the true cause of something must always be sufficient to produce that thing. For example, in some verses like (Fatir, 35/13-14; Maryam, 19/42) the rejection of the divinity of the things associated with Allah is justified by the fact that they "cannot see, hear or respond". Such verses teach the lesson that the agent must have certain characteristics in order to do/create something. A being that does not possess this qualification is not actually a real cause, no matter how close it may seem to the result in terms of cause-effect relationship. Another of the Qur'an's principles on this subject is the relationship between knowledge and creation. This principle can be expressed as "the ignorant cannot do anything, and in order to do something, it is necessary to know how to do that thing (knowledge)". The verses (Al-Baqarah, 2/29; Al-An'am, 6/101; and Al-Mulk, 67/14) are some of the verses in which this principle is put into effect in the divine messages. In the Qur'an, the order established by Allah (the laws of nature) is under His control at every moment and occurs as He wishes. Many verses, especially the verse (Anbiya, 21/69), where miracles are narrated, emphasize this fact. The secular scientific understanding is basically based on a materialist, positivist and naturalist philosophical foundation. One of the principles accepted by the secular scientific understanding is experimentation and observation. Accordingly, it is only possible to explain the existence of anything through experimentation and observation. When this principle is taken to its extreme, it is inevitable that the only criterion for reaching the truth will be reduced to "seeing". Another assumption of the secular scientific understanding is that existence consists of matter and therefore all "formations" in the universe must be explained without reference to anything outside the material dimension. However, we do not have any evidence that existence consists only of matter.

The subject of this study is to examine from a comparative perspective the rational principles that the Qur'an deems necessary for the existence of anything and the basic assumptions of the secular scientific understanding on this subject. In this study, the known basic assumptions of the secular scientific understanding, which continues to dominate especially the positive sciences today, and the most basic principles derived from the verses of the Qur'an will be compared. The aim of the study is to declare, in terms of principle, which assumptions are put forward in both perspectives for the "formation of something" and which of these is more suitable for human nature. Accordingly, it has been seen that the basic rational principles that the Qur'an puts forward regarding the formation of anything are much more suitable for human nature and that human beings use these principles in their daily lives. Analysis, criticism and comparison methods were used in the study.

Keywords: The Qur'an, Secular Science, Creation, Principle.

1. Giriş

Yaratılışı merak eden bir mü'min için bu konudaki ilk ve temel başvuru kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. Çünkü Kur'ân her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın kelâmıdır. Kur'ân'da yaratılışa ilgili kullanılan ifadeler, temsiller ve ortaya konulan ilkeler bu konuda hayati önem arz etmektedir. Eşyanın var oluşuna dair yararlanılabilecek diğer bir kaynak ise bilimsel eserlerdir. Ne var ki bilhassa modern dönemlerle birlikte giderek yaygınlaşan ve neredeyse tüm dünyada kabul gören seküler bilim anlayışıyla yazılan eserlerde varlığın oluşumuna dair Kur'ân'la çatışan anlatılar yer almaktadır. Malumdur ki bir esere rengini veren o eserin arka planından yatan "bakış açısı, kabuller ve anlayışlar"dır. Söz konusu gerçekten hareketle bu çalışmada sonuçtan ziyade sebebe odaklanmaya çalışılacak ve seküler bilim anlayışının eşyanın oluşumuyla ilgili genel kabulleriyle, Kur'ân'ın bu konudaki bakış açısı ve ilkeleri mukayese edilmeye çalışılacaktır. Mukayese ise bu konudaki temel kabuller ve ilkeler üzerinden yapılacağından, istisnâ görüşler veya ikincil mesele olarak görülen hususlar mümkün olduğunca dikkate alınmayacaktır. Bir örnekle ifade edilecek olursa; bu çalışmada efâl-i ibâd (kulların fiilleri), sudûr teorisi gibi konuların ayrıntılarında boğulmak yerine Kur'ân'da yer alan ve İslâm'ın ana omurgasını teşkil eden Ehl-i Sünnet ulemâsının üzerinde ittifak ettiği esaslar incelenmeye çalışılacaktır. Kanaatimizce bu konuda her iki bakışın esasları açısından mukayese edilmesi çok daha öncelikli bir meseledir. Zira günümüzde "bilim" kılıfı üzerinden zihinlere kodlanan seküler bilimin temelsiz kabulleri bilinmeden Kur'ân-modern bilim veya İslam-modern bilim mevzusunun layığıyla anlaşılması ve değerlendirilmesi mümkün değildir. Çalışmada çoğunlukla analiz, kıyas yöntemi kullanılacaktır. Bununla birlikte mevzuyu somutlaştırma ve daha anlaşılır kılma adına yeri geldiğinde analogiye yer verilecektir.

2. Seküler (Modern) Bilim

Bilim kavramı kısaca, olayların yasalarını bulma amacı güden araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, ts., s.1/170). Bir diğer tarife göre bilim; "zaman ve mekân dünyasında var olan şeylerin, olgu ve olayların yapılarını, onlar arasındaki sebep-sonuç bağlantılarının oluşturduğu düzeni keşfetmeyi, olup bitenlerin hangi temel yasalara göre cereyan ettiğini belirlemeyi gaye edinen beşeri faaliyetler" şeklinde tarif edilmektedir (Aydın, 1999, s.270-271). Modern bilim, genel olarak Batı'da on altıncı yüzyıldan başlayarak Kopernik, Galile ve Newton gibi bilim adamları tarafından kurulan eski kozmolojinin yerine ikâme edilen yeni kozmolojiye uygun düşen bilim olarak tanımlanmaktadır. Buna göre modern bilim anlayışında, Tanrı tarafından yaratılmış bir evrendeki olguları niteliksel açıdan ereksel açıklamaları öngören bir yaklaşımın yerini, zaman ve mekân içinde her yere yayılan maddeyi kendi dışındaki güçlerle değil de sadece kendi terimleriyle ve niceliksel yönden açıklayan bir yaklaşım almıştır. Bir başka ifadeyle modern bilim anlayışında öğeleri arasında niteliksel farklılıklar bulunan canlı evren anlayışının yerini, cansız ve maddeden meydana gelen bir kozmoloji alır. Dolayısıyla modern bilimde doğal bir fenomeni anlamak, ona Tanrı tarafından yüklenen misyonu bilmekle değil, fiziki evrende onu doğuran etmenlerin ve koşulların bilgisine ulaşmakla mümkündür (Cevizci, 1999, s.598). Modern bilimin sonuçlarından biri, maddi evrene dair açıklamalarda Tanrı'yı gereksizleştirmesi, din karşısında verdiği savaşta net bir zafer kazanmasıdır. Modern bilimin yükselişiyle birlikte bilim ve din birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış, modern bilimin sunduğu kozmoloji, dinî inanca en küçük bir destek sağlamak bir yana bilimcilik adı altında yeni bir inanç ihdas etmiştir (Cevizci, 1999, s.599). Bununla birlikte modern bilim başta Kierkegaard, Nietzsche ve Heidegger gibi düşünürler olmak üzere farklı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Her ne kadar modern bilime "modern bilimin kendi standartlarını kendisi dahi uygulamadığı", "insanın manevi ihtiyaçlarına karşın modern bilimin manevî alanı inkâr etmesi ve bu alanla ilgili konuşmayı saçma bulması" gibi eleştiriler yöneltilmiş olsa da günümüz bilim dünyasında bilhassa pozitif bilimlerin hala modern (seküler) bilim anlayışıyla yürütüldüğü malumdur (Cevizci, 1999, s.599-600).

2.1. Seküler Bilim Anlayışının Genel Kabulleri

Modern bilim anlayışının natüralizm, pozitivizm, materyalizm, determinizm gibi felsefî akımlardan beslendiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu akımlara karakterini veren görüşler/kabuller modern bilimin de kabulleri arasında yer almaktadır. Örneğin natüralizmin temel ilkelerinden birine göre maddî bir olayın sebebi de mutlaka maddî olmalıdır. Buna göre tesadüfen bir noktada buluşan bazı organik kimyasallar, çevresiyle girdiği etkileşim sonucunda kendini kopyalama yeteneğine kavuşur. Bu organik bileşimler zamanla daha karmaşık hale gelir ve canlı türü oluşur (Sare Levin Atalay ve Caner Taslamam, 2017, s.366-367). Determinizm temel ilke olarak, doğadaki olayların nedensellik prensibine tabi olduğu, ayrıca bu nedensellikteki sebep-sonuç ilişkilerinin zorunluluğu prensibini kabul eder (Cevizci, 1999, s.223). Materyalizmin en temel kabulü ise varlığın maddeden ibaret olduğu şeklindedir. Tabiatıyla materyalizm, metafiziği ve evrendeki olayları metafiziğe atf yaparak

açıklamaya çalışan düşünceleri kökten reddeder. Materyalizm amaçlılığı kabul etmezken determinizmin temel ilkesi olan nedenselliğin zorunluluğunu benimser (Topaloğlu, 2003, s.28/137). Pozitivizmin ana iddiası da materyalizm gibi metafiziğin hiçbir değeri olmadığı şeklindedir. Pozitivizmde bilgiye, gerçeğe ulaşmanın yegâne yolu deney ve gözlem olup bu konudaki anahtar kavram “doğrulanabilirlik”tir. Bilhassa mantıkçı pozitivistlere göre anlamlı bir önerme “doğrulanabilir/yanlışlanabilir” önermedir. “Tanrı evrenin yaratıcısıdır” şeklindeki önerme deney ve gözlem yoluyla doğrulanabilecek bir yapıya sahip olmadığından anlamsız bir önermedir (Arslan, 2009, s. 48-49).

Buraya kadar oldukça özetle aktardığımız çeşitli felsefi akımların ortaya koyduğu genel kabuller, seküler bilim anlayışına karakterini veren unsurlardır. Günümüzde bilhassa pozitif bilimlerde yapılan çalışmalar tamamen bu kabuller üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla seküler bilim anlayışında eşyanın oluşumu da dönüşümü de bu bakış açısı üzerinden açıklanmaktadır. Bunlar maddeler halinde şu şekilde ifade edilebilir:

- 1- Varlık maddeden ibarettir.
- 2- Doğal olayların mutlaka doğal bir sebebi vardır.
- 3- Nedensellik zorunludur.
- 4- Doğal yasaları mutlak ve değişmez karaktere sahiptir.
- 5- Bilginin ve hakikate ulaşmanın genel geçer ölçütü deney ve gözlemdir.

Buna göre örneğin bir çocuğun dünyaya gelmesi, bitkilerin yeşermesi, ineğin süt vermesi gibi akla gelebilecek bütün tabii fenomenler/oluşumlar yukarıdaki kabuller çerçevesinde sebep-sonuç ilişkisi kurgulanarak açıklanır. Mesela “üreme, canlının kendine benzer yeni yavrular meydana getirmesi olayıdır.” (Dereli, 2022, s.22). ifadesi –ki bu sözlerin niçin Kur’ân’ın yaratılış ilkeleriyle örtüşmediği ilerleyen bölümde ele alınacaktır- bunun örneklerinden biridir. Oysa bu ilkeler ve bu tarz anlatılar Kur’ân’ın eşyanın yaratılışına dair ortaya koyduğu ilkelerle ve bu konudaki anlatılarıyla uyuşmamaktadır.

3. Kur’ân’ın Eşyanın Yaratılışına Dair Ortaya Koyduğu İlkeler

Kur’ân’ın yaratılışla ilgili ortaya koyduğu ilkeler oldukça geniş bir konudur. Çalışmamız temelde iki farklı yaklaşımı mukayeseli bir bakış açısıyla ilkesel düzlemde incelemek olduğundan bu noktada Kur’ân’ın, seküler bilim anlayışının temel kabulleriyle çatışan ilkelerini öncelemeye çalışacağız.

3.1. Varlık maddeden ibaret değildir.

Kur’ân’ın temel tezlerinden biri varlık âleminin maddeden ibaret olmadığı yönündedir. Kur’ân açısından bu tez o kadar merkezî ve hayatî bir öneme sahiptir ki, Kur’ân’ın kendi varlığı ve diğer iman esasları ancak bu tezin doğruluğunun kabulüyle ispatlanmaktadır. Ahiret, melek ve gayb gibi konularla ilgili âyetlerin tamamı bu gerçeği ifade etmektedir (el-En’âm, 6/32; er-Ra’d, 13/9).

Kur’ân’ın bu teziyle seküler bilim anlayışının bu konudaki kabulü mukayese edildiğinde varlığın maddeden ibaret olmadığı tezin insanın fitratına çok daha uygun olduğu görülür. İnsanı; sadece etten, kastan, kıldan, kemikten ibaret kabul etmek insanın kendisi de dâhil olmak üzere baştan sona eşyanın tamamen anlamsız olduğunu iddia etmek demektir. Oysa insan için “anlam” bir ihtiyaçtır ve maddî değildir. Ondaki duygular, düşünceler “anlam”ın varlığından ve kendisindeki manevi yönden haber veren açık göstergelerdendir. Söz konusu manevi yönünden ötürü insan basit bir olaydan başlayarak “kendisinin ve âlemin niçin var olduğu” gibi en derin konulara kadar her şeyi anlamlandırmak ister. Kısaca üzerinde durduğumuz bu hususlardan hareketle evrenin ve insanın sadece maddeden ibaret olduğunu iddia etmek her şeyi anlamlandırmak isteyen insan fitratıyla uyuşmamaktadır.

Konunun eşyanın oluşumuna dair bölümü sonraki maddelerle de ilgili olduğu için ilerleyen bölümde incelenecektir.

3.2. Doğal (Maddî) Olayların Hakiki Sebebi Doğal (Maddî) Değildir.

Kur’ân’ın yaratılışla ilgili ortaya koyduğu ilkelerden biri doğada gerçekleşen oluşum ve dönüşümlerin “gerçek sebebi”nin maddî olmadığı yönündedir. Kur’ân’a göre her şeyin yaratıcısı Allah’tır (ez-Zümer, 39/62) ve doğada gözlemlenen fenomenlerde sebep olarak görülen hususlar “hakiki” değil “mecâzî”dir. Kur’ân’ın temel hedeflerden biri sebep-sonuç ilişkilerinin doğru kurgulanmasıdır ve insan zihninin buna göre inşa edilmesidir. Zira insanların düşünsel düzlemde en çok yanlışlığa düştükleri noktalardan birini sebep-sonuç ilişkileri teşkil

etmektedir. Kur'ân, klasik bir kelam eseri olmadığı için söz konusu inşâ ameliyesini formal bir üslupla değil, herkesin anlayabileceği somut gerçeklikler üzerinden ifade eder. Kur'ân'ın bu konuda insanoğluna kazandırmak istediği bakış açısını net bir şekilde ifade eden âyetlerden bazıları şöyledir:

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعَيْنَبًا وَقَضْبًا وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا وَحَدَائِقَ غُلْبًا وَفَاكِهَةً وَأَبًّا مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ

“İnsan yediğine bir bakıp düşünsün! Biz bolca su indirdik. Sonra toprağı uygun şekilde yarıdık. Oradan ekinler bitirdik. Üzüm bağları, sebzeler; zeytin ve hurma ağaçları; gür ağaçlı bahçeler; meyveler ve çayırlar; Sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için.” (Abese, 80/24-32).

Bu âyetler İslâmî literatürde “gaye ve nizam delili” olarak bilinen teleolojik delile (Özervarlı²⁰⁰⁰, 22/496) konu olacak niteliktedir. İlgili âyet grubunda insanoğlunun ve hayvanların rızkının nasıl bir süreçten geçerek muhataplarına ulaştığı anlatılır. Süreç anlatılırken kullanılan en kritik ifade مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ “sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için” âyetidir. Bu âyet bir gayenin altını kalın çizgilerle çizmektedir. Bu gaye “insanların ve hayvanların rızıklarının karşılanması”dır. Oysa söz konusu süreçte bu gayenin gerçekleşmesi için rol alan bulut, toprak, rüzgâr, yağmur gibi unsurların tamamının “bir gaye için hareket etmek, ortak bir gaye için dayanışma içerisinde olmak” gibi hareketler sergilemesi mümkün değildir. Çünkü bütün bu unsurlar şuursuz, ilimsiz ve iradesizdir. Nursî’nin ifade ettiği gibi Kur’ân bu anlatıda مَتَاعًا لَكُمْ “yararlanmanız için” lafzıyla bir gayeye dikkat çeker ve birbiri arkasınca sıralanan sebep-sonuç zincirinin arkasında tasarruf sahibi bir kudretin olduğunu göstererek, sebeplerin O’nun perdesi olduğunu ispat eder. Ona göre bu âyetin verdiği ders kısaca şöyledir: “Rızkı yetiştirmek için semadan gelen suyun size ve hayvanlarınıza acıma kabiliyeti olmadığı için su gelmiyor, gönderiliyor demektir. Toprak bitkileriyle açılıp rızkınız oradan geliyor. Şuursuz toprağın sizi düşünmesi size şefkat etmesi mümkün olmadığından toprak kendi kendine açılmıyor birisi o kapıyı açıyor demektir.” (Nursî, 2016, s.514-515).

Yukarıdaki âyetlerin çizdiği çerçeveden de anlaşıldığına göre Kur’ân, sebep-sonuç ilişkilerinde tam bir uyum aramaktadır. Hatalı kurgulanmış sebep-sonuçları insanı hakikatten uzaklaştırır. Peki Kur’ân’a göre sahih bir sebep-sonuç kurgusu için hangi kriterlere dikkat etmek gerekir?

Bunun cevabı için yaratılışa ilgili âyetleri incelemek gerekir. Örneğin bir âyette Cenâb-ı Hakk’ın yeryüzünün ve gökyüzünün yarattığı ifade edildikten sonra O’nun her şeyi bildiği vurgulanır (el-Bakara, 2/29). Bu âyet, yaratma ile ilim arasındaki sıkı bir ilişki olduğuna işaret eder. Diğer bir ifadeyle bir şeyin yaratılmasının ilme/bilgiye bağlı olduğu vurgulanır. Nitekim bu gerçek bir başka âyette “...O her şeyi yaratmıştır ve O her şeyi bilir” (el-En’âm, 6/101) şeklinde vurgulanır. Dolayısıyla Kur’ân’a göre bir şeyin hakiki sebebi yani yaratıcısı olmak için o şeyi tüm yönleriyle bilmek gerekir. Kur’ân açısından bir şeyi yapmak için ilmin yanı sıra kudret de gereklidir. İnsanın yaratılışından bahsedilen bir âyetin, وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ “O Alîm ve Kadîr’dir” şeklinde bitmesi sözünü ettiğimiz hususu ifade eder (er-Rum ,30/54) ve tefsirlerde bu husus Allah’ın ilmine ve kudretine delil kılınır (el-Beydâvî, 1998, s.210).

Kur’ân’da bir şeyin hakiki sebebi olmak için diğer bazı gerekli şartlar; yaratılmamış olmak, hayat sahibi olmak, iradeli olmak, görmek, duymak gibi özelliklerdir. Kur’ân bu gerekliliği çoğunlukla şirk koşulan unsurların ulûhiyetini/ortaklığını reddetmek (nefy) suretiyle dolaylı olarak ifade eder (en-Nahl, 16/20-21; Meryem, 19/42).

Bütün bunlara karşılık seküler bilim anlayışında sebep-sonuç ilişkisinde gözlem esastır. Bir şeyin oluşumuna dair çıkarımda bulunulurken sadece “görünene” itibar edilir. Örneğin yukarıda bir ders kitabından paylaşılmış olduğumuz “üreme, canlının kendine benzer yeni yavrular meydana getirmesi olayıdır” şeklindeki cümle tam da bu bakış açısının neticesidir. Yani seküler bilim anlayışına göre, atomların, zigotun, hücrenin, çocuğun oluşumunda rol alan tüm unsurların bilinçsiz, akılsız, ilimsiz ve iradesiz olmaları önemli değildir. Önemli olan “görünen”dir. Çocuğun oluşumunda görünen faktörler sadece bunlar olduğuna göre dünyaya gelen yavruları meydana getiren yegâne sebep de bunlardır. Oysa Kur’ân açısından o çocuğun dünyaya gelişinin gerçek sebebi, ilim, kudret, irade, hayat, basar gibi sıfatlara sahip bir varlık olmalıdır. Çünkü çocuğun bedenindeki organların her birini uygun yere yerleştirmek ve tüm organları bir fabrikanın çarkları gibi dayanışma içerisinde çalıştırmak ancak ilim, kudret, irade, hayat, basar gibi sıfatlara sahip bir varlığın eseri olabilir. Kur’ân tarafından yukarıda üzerinde durduğumuz yağmur-rızk konusunda ortaya konulan perspektif, insanın yaratılışı konusunda da işletilmektedir. Söz gelimi insanın yaratılışının anlatıldığı (Mürselât, 77/20-23) âyetlerinde bunun açık örneğini görmek mümkündür. İlgili âyetler şöyledir:

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ

“Sizi bayağı bir sudan yaratıp onu belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirmedik mi? Sonra da ona ölçülü bir biçim verdik. Biz ne güzel biçim verenleriz!”

Görüldüğü gibi burada da Kur’ân insanın yaratılışının bir ölçüyü, bir takdiri dolayısıyla bir ilmi ve kudreti gerektirdiğine işaret ederek süreçte rol alan unsurlara takılıp kalmak yerine onların gerisinde bütün bunları belli bir gayeye göre sevk eden, kullanan, yöneten, ilim ve kudret sahibi takdir edici bir zâtın (Allah’ın) görülmesi gerektiğine işaret eder. Bilhassa son âyette رَدَقْ fiilinin kullanılması da oldukça mânîdardır. Bu fiil, hem “planlamak, takdir etmek, ölçmek” hem de “güç yetirmek, kâdir olmak” anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, 1994, s.5/74-78). Bu ise bir anlamda kudretsiz bir ölçünün yahut ölçüsüz bir kudretin yetersiz olacağı gerçeğinin ifadesidir.

Bu noktada insanoğlunun da bu sıfatlardan bazılarını sahip olduğu dolayısıyla hakiki sebep olarak görülebileceği şeklinde bir itiraz gelebilir. Ancak bu itiraz yersizdir. Çünkü insanoğlundaki bu sıfatlar sınırlı olduğu gibi bu sıfatların gerçek sahibi kendisi değildir. Descartes’in de dikkat çektiği gibi her insan sahip olduğu sıfatları kendisinin veya anne-babasının belirlemediğini bilir. Şâyet böyle olsaydı herkes kendisine veya çocuğuna daha üstün sıfatlar atfetmek isterdi (Descartes¹⁹⁴², s. 143-152).

Seküler bilim anlayışının sebep-sonuç kurgularında sadece gözleme itibar eden tutumuna karşılık, Kur’ân’ın bir fiilin fâilini belirleme konusunda riâyet edilmesini istediği sebep-sonuç uygunluğu insan fıtratına çok daha uygundur. Hangi inanca sahip olursa olsun her insan bir fiili gördüğünde fıtraten ve zihnen o fiile uygun bir fâil arar. Örneğin günümüz insanı bir araba fabrikasında çalıştırılan robotların arabayı dizayn ettiklerini görse de arabanın gerçek fâilinin robotlar değil o robotları belli bir amaç doğrultusunda çalıştıran bir mühendis olduğunu bilir. Çünkü bilir ki robotların da tıpkı bulut, toprak, rüzgâr gibi insanı tanımak, onun için araba tasarlamak gibi özellikleri olmadığı gibi aklı, bilinci, iradesi ve kendisinden kaynaklanan bir kudreti de yoktur. Yahut mühendislik konusunda bilgisiz birisinin uçan araba yaptığını görecektir olursa hayretle “sen bunu yapmayı bilmiyordun, nasıl yaptın” sorusunu sorması ve o kişiye onu yaptıran gerçek sebebin peşine düşmesi de zihnin sebep-sonuç arasında uyum gözetme refleksinden kaynaklanır. Bununla ilgili başka örnekler de verilebilir, ancak vurgulamak istediğimiz husus şudur: Kur’ân’da yer alan “bilmeyen yapamaz; şâyet bilmediği halde yapıyorsa, mutlaka ona bunu yaptıran bir başkası vardır”, “gayeli, düzenli bir fiilin arkasında bilinçli bir fâil olmalıdır” gibi temel ilkeler her insanın zihninde vardır. İnsan zihninin standart çalışma tarzı budur. Kur’ân tevhid delillerini sunarken insanoğlunu başka bir şeye değil kendi özüne fıtratına dönmeye davet eder. Nitekim Ehl-i sünnetin insanın kendi fiilinin yaratıcısı olmadığını ispat ettiği noktalardan biri bu noktadır. Buna göre bir şeyi yaratmak için o şeyi tüm yönleriyle bilmek gerekir. Oysa kul kendinden sadır olan fiillerinde ancak cüz’î bir bilgiye sahiptir. Bu ise kendi fiillerinin yaratıcısı olmadığını gösterir (el-Cüveynî, 2009, s.160), (er-Râzî, ts., s.324).

Bu noktada bir ineğin sütün gerçek fâili olabilmesi için gereken asgari nitelikleri tabloda görmek yararlı olacaktır.

Kur’ânî yaklaşıma göre ineğin sütün gerçek fâili olması için sahip olması gereken özelliklerden bazıları		Var / Yok
İlim	Vücudundaki tüm organların nasıl çalışması gerektiğine dair anatomi, tıp/veterinerlik, biyoloji gibi farklı disiplinlere ait bilgiler. Ot, saman gibi bitkisel gıdaların süte dönüşümü için hangi fiziksel, kimyasal, biyolojik süreçlerin gerekli olduğunun tam bilgisi.	Yok
Kudret	Vücudundaki tüm organlara, hücrelere hükmedecek ve onları bilgisi doğrultusunda daima çalıştıracak ve kontrol edebilecek bir güç.	Yok
İrade	Tüm organlarını, hücrelerini anlık olarak dilediği gibi yönlendirebilecek bedeninin her yerine nüfuz eden etkin bir irade.	Yok
Bilinç	Kim olduğunun, ne yaptığının, niçin yaptığının ve nasıl yaptığının tamamen farkında olan bir bilinç.	Yok

(Kur’ân’ın sebep-sonuç ilişkilerine dair yaklaşımının bir örneğinin yer aldığı tablo)

3.3. Nedensellik Zorunlu Değildir

Seküler bilim anlayışının aksine Kur'ân nedenselliği zorunlu görmez. Kur'ân'ın gördüğü tek zorunlu nedensellik, Allah'ın iradesi ve emri sonrasında gerçekleşen olaylardır. Allah bir şeyi var etmek, dönüştürmek, hareket ettirmek istediğinde o şeyin istenen şekilde gerçekleşmemesi mümkün değildir. O dilediğini yaratır (el-Bakara, 2/117; en-Nûr, 24/45). Bunun dışında yağmurun bitkiyi büyütmesi, anne-babadan çocuğun dünyaya gelmesi gibi nedensellikler sadece Allah'ın kâinata koymuş olduğu düzen içerisinde olayların gerçekleşme sıralamasını ifade etmekte olup zorunlu değildir. Hz. Zekeriya'nın kısır eşinin hamile kalması, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, (Meryem, 19/8-11; 16-21) ateşin Hz. İbrahim'i yakmaması (el-Enbiyâ, 21/69-70) gibi mucizeler nedenselliğin zorunlu olmadığını her şeyin Allah'ın meşietine bağlı olduğunu gösteren Kur'ânî referanslardan bazılarıdır. Bu noktada bir çocuğun dünyaya gelmesi örneği üzerinden her iki yaklaşımı şu şekilde mukayese edebiliriz: Kur'ân'a göre çocuğun dünyaya gelmesinde anne-baba "görünür" sebeplerdir "gerçek sebep" meşiet-i ilâhiyedir. Seküler bilim anlayışında ise sayısız sebep vardır ve bunlardan başlıcası anne-babadır. Kur'ân'ın bu konudaki delili, yukarıda ifade ettiğimiz sebep-sonuç kurgusuna dayanırken seküler bilimin delili her zaman olduğu gibi gözlem ve tecrübeye dayanmaktadır. Oysa aklî zorunluluklar yine aklî temellere dayanmalıdır. Bir diğer ifadeyle âdeten zorunluluk, aklen zorunluluğu gerektirmez ki burada gerçek anlamda bir "zorunluluk" olduğu iddia edilebilir. Bu konuda gözlem sayısının fazlalığının esasa etki etmediği malumdur. Bir analogiyle ifade edilecek olursa, bir şehirde trafik işaretlerindeki kırmızı lamba "dur" komutuna, yeşil ise "geç" komutuna karşılık geliyor olsun ve araçların bu kurala tamamen uyduğu milyonlarca kez gözlemlenmiş olsun. Seküler bilim anlayışına göre araçların geçmesini sağlayan hakiki sebep "yeşil" lambadır ve yeşil lamba yandığında araçların geçmemesi düşünülemez. Oysa Kur'ânî anlayışa göre araç trafiğini lambalar üzerinden yöneten yetkili kişi istediği an bu lambaların sıralamasını da rengini de bu renklere yüklediği komutu da değiştirebilir. Araçların geçişi ile yeşil lamba arasında zorunlu bir sebep-sonuç ilişkisi yoktur. Çünkü araçların geçmesini ve durmasını sağlayan gerçek sebep yetkilinin iradesidir. Dolayısıyla gözlem sayısının fazlalığı neticeyi değiştirmemektedir. Nitekim Gazzâlî de aynı gerçeği vurgulayarak nedenselliğin zorunlu olmadığını kâinattaki düzende bir şeyin önce diğerinin sonra gerçekleşmesinin Cenâb-ı Hakk'ın yaratılış sıralamasını o şekilde takdir etmesinden kaynaklandığını belirtir. Gazzâlî buna örnek olarak ateş-pamuk ilişkisini verir. Ona göre ateş ile pamuk karşılaştığında gözlemlenen şey; ateşin pamuğu yaktığı değil, ikisinin karşılaşması ve sonrasında pamuğun yanmasıdır. Bu ise pamuğun yanmasının tek sebebinin ateş olduğunu veya pamuğun yanmasının ateşten başka sebebinin olmadığını göstermez (el-Gazzâlî, ts., s.238-240). Ne var ki seküler bilimin sadece gözlemi esas alan sebep-sonuç ilişkileri nedenselliği de zorunlu görmeyi gerektirmektedir. Peki bunlardan hangisi insan fıtratına daha uygundur?

Buna verilecek cevap önceki maddeyle bağlantılıdır. Çünkü önceki madde - ilk madde gibi - kendinden sonrakileri belirleyici bir mahiyete sahiptir. Yukarıda da vurgulandığı üzere sebep ile sonuç arasında tam bir uyum söz konusu olduğu durumda nedensellikten ve zorunluluktan söz edilebilir. Görüşlerimizi biraz daha açmak adına bu noktada bir analogiyle yer vermek isteriz. Bir baba çocuğuna şöyle bir kural koyar: "ödevini yaptıktan sonra kırmızı lambaya basar ve üç saniye beklersen en sevdiğin bilgisayar oyunu otomatikman açılacaktır". Bu çocuk bu olayı yüzlerce kez deneyimler ve her defasında bilgisayar oyunu otomatikman açılır. Çocuk bunu defalarca deneyimlemiş olsa da kırmızı lamba ve üç saniye kuralının değişebileceğini babasının bir mühendis olduğu için dilerse kırmızı lambayı sarı lambayla değiştirebileceğini veya bekleme süresini bir saniyeye düşürebileceğini yahut bütün bunlar olmadan da kendisine bilgisayarı dilediği an açabileceğini bilir. Dolayısıyla bu çocuk ödevini yapmasıyla bilgisayarda sevdiği oyunun açılması arasında zorunlu bir nedensellik ilişkisi olmadığını bunun tamamen babasının iradesine bağlı olarak gerçekleştiğini bilir.

3.4. Doğa Yasaları Değişmez Karaktere Sahip Değildir

Kur'ân âyetleri incelendiğinde tabîî fenomenlerin belli bir düzene göre yaratıldığı anlaşılır (el-Mü'minun, 23/12-14; el-En'âm, 6/99; ez-Zümer, 39/21). Nitekim Kur'ân günümüzde doğa yasaları olarak isimlendirilen kâinattaki muhteşem düzenin düşünenler için Allah'a ulaştıran ve O'nu tanıtan delillerle dolu olduğunu bildirir (el-Bakara, 2/164; er-Rum, 30/46; Yâsin, 36/38-40). Ancak Kur'ân genel olarak düzeni oluşturan bu sıralama ve kuralların da belirlendiğini, varlıkların Allah'ın emrine boyun eğdiğini ve yegâne belirleyicinin Allah olduğunu bildirir (el-Hac, 22/18; Yâsin, 36/38). Kur'ân'da yaratmanın ve yönetmenin tamamen Allah'a ait olduğu açıkça ifade edilerek (el-A'râf, 7/54) varlık âleminde cereyan eden hadiselerin gerçekleşmesinde gerçek fâilin doğa yasaları değil Allah olduğu vurgulanır. Ayrıca yukarıda vurgulandığı üzere Kur'ân'a göre doğa yasaları değişmez karaktere sahip değildir. Seküler bilim anlayışına göre doğa yasaları mutlak ve değişmez karaktere sahiptir. Ateşin yakmaması, suyun kaldırmaması, yerin çekmemesi, aynı kutupların birbirini itmemesi düşünülemez.

Ne var ki bu iddia ispatlanmamış hatta ispatlanması mümkün olmayan bir kabuldür. Çünkü bu iddianın ispatlanması için tüm zamanlarda tüm mekânlarda ateşin yaktığının tecrübe edilmesi gerekir ki bu dahi ancak tecrübî bir kesinlik ifade eder; aklî zorunluluk değil. Öte yandan bize göre seküler bilim anlayışında doğa yasalarının algılanış biçimi problemlidir. Söz gelimi “zıt kutuplar birbirini çeker” kuralını ele alalım. Seküler bilim anlayışının bu olguya yaklaşımı şöyledir: Defalarca yapılan gözlem ve deneyler zıt kutupların birbirini çektiğini göstermiştir. Buradan hareketle “zıt kutuplar birbirini çeker” diye bir kanun çıkarılır ve bu “x” yasası olarak isimlendirilir. Ardından zıt kutupların birbirini çekmesi, isimlendirilen “x” yasasına atfedilir. Bu durumda zıt kutupların birbirini çekmesinin fâili “x” yasası olur. Örneğin bir ders kitabındaki şu ifadelere bakalım: “Ünitemizin bu bölümünde hareket yasalarını tanıyacağız. Newton tarafından geliştirilen bu yasalar, evrendeki varlıkların hareketlerini sınırlayan belli kuralları ortaya koyar.”(Bolat, 2023, s.94).

Bu tek örnek olmayıp kitabın ilerleyen bölümlerinde “Newton’ın bu ifadesi, Galileo’nun eylemsizlikle ilgili fikirlerini temel aldığı için Eylemsizlik Yasası olarak adlandırılmıştır. Görüldüğü gibi Eylemsizlik Yasası, harekete bir sınırlama getirmektedir.” (Bolat, 2023, s.98) şeklinde benzer ifadelerle rastlamak mümkündür.

Bu, olmayan bir şeye isim takmak ve sonrasında tüm fiilleri ona nispet etmekten başka bir şey değildir. Nitekim konuyla ilgili olarak Lennox şöyle der: “Newton keşfettiği kanunlar bir bilardo topunun hareketini tarif ve tavsif edebilir. Ne var ki o topu hareket ettiren şey kanunlar değil, ona istakayı vuran bilardo oyuncusudur. Yasalar insana (harici bir müdahale olmadığı durumda) topun sonraki hareketinin doğrultusunu gösterir, ancak bu yasaların, topu var etmek bir yana, onu hareket ettirmeye dahi kudreti yoktur (Lennox, 2013, s.88). Ayrıca ilgili anlatılarda doğal yasalar, hâricî varlığı olan müstakil bir varlık olarak tasvir edilmekte maddenin hareketleri bu varlığa nispet edilmektedir. Bu tavır, Kur’ân’ın müşrikleri ilzam için kullandığı “Bunlar sizin ve atalarınızın putlara taktığı boş isimlerden ibarettir. Allah onlara öyle bir yetki ve güç vermemiştir. Onlar sadece kuruntularına ve kişisel arzularına uyuyorlar...” (en-Necm, 53/23) âyetinde anlatılan durumun modern versiyonu değilse nedir? Nitekim er-Râzî isim-müsemma ilişkisi hakkında, Kur’ân’daki bu gibi ifadelerle ismin müsemmaya tamamen uyması gerektiği dersinin verildiğini ve Cenâb-ı Hakk’ın buna uymayanları zemmettiğini belirtir (er-Râzî, 1997, s.185; er-Râzî, 1999, s.303).

Kur’ân’a göre maddenin hareketiyle ilgili yasalardan diğer tüm fiziksel ve biyolojik yasalara kadar hepsi bir yasa koyucu tarafından o şekilde belirlendiği ve anlık olarak kontrol edildiği için kâinatta bir düzen bulunmaktadır. Yukarıda aktardığımız yaratmayı ve yönetmeyi tamamen Allah’a tahsis eden âyet bu gerçeğin ifadesidir. Her iki bakış açısını bir anoloji üzerinden şu şekilde ifade edebiliriz: Büyük bir şehirde sürücüsü olmayan araçların akılsız, ilimsiz ve bilinçsiz olduğunu, ancak her kavşakta aynı şekilde hareket ettikleri; yolculuk esnasında A yapısındaki araçların B yapısındaki araçlarla Y noktasına geldiklerinde birleştikleri; C ve D yapısındaki araçlar A aracına yaklaşacak olduğunda A aracının renginin değiştiği görülmüş olsun. Bu şekilde akan trafiğin tıkr tıkr işlediği ve düzenin aynı şekilde devam ettiği müşahade edilmiş olsun. Seküler bilim anlayışınca bu şehri inceleyen biri A yapısındaki aracın B yapısındaki araçlarla Y noktasına geldiğinde birleşmesi olayını defalarca gözlemler ve bu olaya “Z” yasası adını takar. Ardından bu birleşmenin sebebi olarak “Z” yasasını gösterir. Kur’ânî bakış açısıyla bu şehri inceleyen kimse ise buradaki tüm olayların bir düzenleyici tarafından düzenlendiğini; akılsız ve ilimsiz araçların tamamen düzenleyicinin emri ve izni doğrultusunda hareket ettiklerini bilir ve araçların düzenli hareketlerini tamamen “düzenleyiciye” bağlar. Çünkü onun zihni, akılsız ve şuursuz varlıkların kendi kendilerine bir düzen kurmasının, bir gaye tayin etmesinin ve buna göre ortak bir faaliyet yürütmesinin imkansız olduğunu düşünür. Günlük hayatta da zihni olayları bu kabule göre değerlendirir. Bu yüzdendir ki insanoğlu – üstelik seküler hukukta dahi - henüz aklî olgunluğa erişmemiş çocukları veya aklî yetersizliği bulunan kişileri yetişkin ve akıl sağlığı yerinde olan kimselerle bir tutmamaktadır. Çünkü seküler hukukta dahi bir fiilin fâili olarak görülebilmek ve bundan sorumlu tutulmak için “bilmek (ilim), bilinç, irade” gibi özellikler ön şart olarak görülmektedir. Kur’ân’ın istediği, günlük hayatta insanın zaten doğal olarak kullandığı bu düşünme biçiminin var oluşa da uygulanmasından başka bir şey değildir. Sonuç olarak, bu iki bakış açısından Kur’ânî olanın makul ve insan fitratına daha uygun olduğu bizce açıktır.

4. Sonuç

Bu çalışmada seküler bilim anlayışının varlığın oluşumunu açıklama konusundaki ortak ve temel kabulleri ile bu konudaki Kur’ânî ilkeler mukayeseli bir bakış açısıyla incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre Kur’ân’ın eşyanın oluşumuna dair ortaya koyduğu ilkelerin insanın fitratına daha uygun olduğu, insanoğlunun hayatın tüm alanlarında bu tür bir kurguyla düşündüğü görülmüştür. Seküler bilim anlayışının temel kabullerinin ve eşyanın oluşumuna dair ortaya koyduğu hükümlerin bazı noktalarda insan zihninin organik çalışma şekliyle

çatıştığı gözlemlenmiştir. Söz konusu anlayışın dünyada genel kabul görmüş olması sebebiyle insanların özellikle pozitif bilimlerde seküler dille yapılan açıklamaları kanıksadığı, bunun İslâm itikâdî açısından problem teşkil ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca bazı felsefî akımların zihinlere enjekte edilmesi noktasında bilimin, aracı olarak kullanılmasının doğru olmadığı, bu konuda farkındalık oluşturulmasına yönelik etkin ve yetkin çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet. (2009). *Felsefeye Giriş*. Adres Yayınları.
- Aydın, Mehmet S. (1999). *Din Felsefesi*. İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Beydâvî, Nâsiruddin. (1997). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl (Cilt 4)*. Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabi.
- Bolat, Mehmet. (2023). *Ortaöğretim Fizik 9 Ders Kitabı*. Hecce Yayıncılık.
- Cevizci, Ahmet. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Cuveynî, Abdulmelik b. Muhammed. (2009). *el-İrşâd ile kavâtî'l-edille fi usûli'l-i'tikâd*, thk. Ahmed Abdurrahim es-Sâyihi. Mektebetu's-Sekâfeti't-Diniyye.
- Descartes, René. (1942). *Metafizik Düşünceler*. Maarif Matbaası.
- Dereli, Fatih. (2022). *Ortaöğretim Biyoloji Ders Kitabı 9. Sınıf*. Ez-De Yayıncılık.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi*. Remzi Kitabevi, ts.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed. (ts.). *Tehâfütü'l-felâsife*. Dârü'l-Meârif.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn. (1994). *Lisânu'l-Arab*. Dâru Sâdir.
- John C. Lennox. (2013), *Aramızda Kalsın Tanrı Var*, çev. Reşit Şahin, Sare Levin Atalay. Ufuk Yayınları.
- Nursî, Bediüzzaman Said. (2016). *Sözler*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özervarlı, M. Sait. (2000). "İsbat-ı Vâcib" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 22)*. TDV Yayınları.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahrüddîn. (ts.). *el-Erbaîn fi usûli'd-dîn*, thk. Ahmed Hicâzi es-Seka. Mektebetu'l-Külliyeti'l-Ezheriyye.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahrüddîn. (1997). *el-Mahsûl*. thk. Taha Câbir Feyyâz el-Alvânî. Müessesetü'r-Risâle.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahrüddîn. (1999.). *Mefâtihü'l-Gayb (Cilt 14)*. Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî.
- Topaloğlu, Aydın. (2003). "Materyalizm" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 28)*. TDV Yayınları.
- Atalay, Sare Levin ve Taslaman, Caner. (Temmuz 2017). "Natüralizm ve Teizm Açısından Akıl Delilinin Değerlendirilmesi" *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/2, 366-367.

YARATILIŞ VE SÜREKLİLİĞİN BİLİMSEL VE TEOLOJİK TEMELLERİ¹

SCIENTIFIC AND THEOLOGICAL FOUNDATIONS OF CREATION AND CONTINUITY

Halil Ahmet KIRKKILIÇ², Abdulhak Halim ULAŞ³

ÖZET

Bu bildiri kâinattaki yaratılış ve süreklilik süreçlerinin hem bilimsel bulgular hem de teolojik yaklaşımlar ışığında nasıl değerlendirilebileceğini tartışmaktadır. İnsan vücudundaki hücrelerin karmaşıklığından kâinatın geniş ölçekli yapısına kadar yapılan gözlemler, bilinçli bir tasarımcının varlığına işaret eder.

İslami literatürde var oluş hususunda genelde tereddüt görülmesi de “Farabi ve İbn Sina gibi Aristocu filozoflar İslam’daki yoktan ve hiçten yaratma ilkesini mantkı açıdan izahta güçlük çektikleri için tanrı-varlık ilişkisini yani kâinatın meydana gelişini on akıl fikrini ortaya atmışlardır. Kindi bunu “Akl-ı evvel bir sonraki aklı, o da üçüncüyü... ve nihai olarak onuncu akıl yaratılmıştır” şeklinde açıklar. 20. yüzyıl mütefekkeri Said Nursî bu meseleye temas etmezken; Sokrat, Eflatun Aristo ve Farabi’yi silsile-i felsefenin en mükemmel fertleri ve o silsilenin dâhileri olarak görür. Said Nursî; Abdulkadir Geylani, Bayezid Bistami, Gazali, Ebu Hanife, İmam Şafii, Rabbani’yi münevver meyveler veriyor diye nitelendirir. Buhari, Müslim, Ebu Hanife, İmam Şafii, İmam Malik, İmam Ahmed bin Hanbel, Abdulkadir Geylani’yi eazım-ı İslamiye olarak görür. Mevlana Celaleddin’i ve 19. asrın müceddidi olarak andığı Halid Bağdadi ile İmam Rabbani’yi üstat olarak kabul eder. Vahdet-i vücud görüşünü sistemleştiren Muhyiddin Arabi’nin de istediği vakit ervah ile görüşen büyük bir veli olduğu inancındadır. Nursî vahdet-i vücud anlayışını şimdiki insanlara telkin etmenin onlara ciddi zarar verebileceğini düşünerek bunu vahdet-i şühud olarak yorumlar.

Bilimsel gözlemler kâinatın ve yaşamın kökenine dair önemli ipuçları sunar. Ancak gözlem ve algı araçlarımızın sınırları, yanıltıcı sonuçlara yol açabilir. Doyle’un “Hiçbir şey ortada apaçık duran bir gerçek kadar yanıltıcı değildir” sözü, bazı şeylerin görüldüğünden farklı olabileceğini hatırlatır. Bediüzzaman Said Nursî de Allah’ın (cc.) varlığını ve büyüklüğünü kavramanın zorluğunu, “Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından perdelenmiş olan Zat-ı Akdes!” şeklinde ifade eder. Görsel algılarımız çoğu zaman bizi yanılgıya sürükler. Projektöre bakan bir kişinin kısa süreli körlüğü, hızla dönen testere dişlerinin görünmemesi, hızla çevrilen bir çubuğun daire şeklinde algılanması ve renk çarkının hızla döndüğünde beyaz görünmesi

- 1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “Yaratılış ve Sürekliliğin Bilimsel ve Teolojik Temelleri” başlıklı bildiriden türetilmiştir.
- 2 Prof. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitimi Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Ağrı, Türkiye. E-Posta: akirkkilic@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4543-4964
- 3 Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye. E-Posta: halimulas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9457-1554

gibi örnekler, algılarımızın yanıltıcı olabileceğini gösterir. İnsan vücudundaki 35 trilyon hücrenin oluşturduğu kompleks bir sistemin ve hücrelerin bilinçli bir şekilde organize olup belirli organ ve dokulara dönüşmesi, rastlantılarla açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Konuya şu veri açıklık getirebilir: 3 ihtimalli 15 rakamın kombinasyonunu bilme ihtimali 14 milyon 348 bin 907’de birdir. Bu bağlamda, trilyonlarca hücrenin tesadüfen organize olup işlevsel bir vücut oluşturması imkânsızdır.

Bir hücreden üreyip değişik işlevler yüklenerek organları ve duyguları oluşturan trilyonlarca hücrenin teşabüh, tenasüp, intizam, insicamla çalışmaları, tesadüfen oluşamayacak kadar hassas bir düzeni gerektirir. Varoluştaki yanılığlara da dikkat çeken Nursî, herhangi bir varlığın sebepler vasıtasıyla veya kendi kendine yahut tabiat tarafından vücuda getirildiği tezlerinin imkânsız olduğunu belirtir. Bütün varlıkların bir Sâni’-i Vahit tarafından yaratıldığını ve sürdürüldüğünü ifade eder.

Evrin teorisi, var olanların (genelde canlılara ait) bir kısmının değişim veya dönüşümünü teorik olarak iddia ederken var oluşun nasıl gerçekleştiği hususunda fikir yürütmez.

Bu bildiri kâinatın ve hayatın başlangıcına dair bilimsel bulgular ve teolojik yaklaşımlar ışığında yaratılışın ve sürekliliğin nasıl anlaşılabilirliğini ele almıştır. Bilimsel gözlemler ve Said Nursî’nin görüşleri, kâinattaki düzenin ve karmaşıklığın bilinçli bir tasarımcının varlığına işaret ettiğini göstermektedir. Bu bakış açısıyla bilimsel ve teolojik yaklaşımlar arasında köprü kurmaya çalışan bu bildiri, yaratılış gerçeğini her bir aklın anlayabileceği seviyeye indirgemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, teolojik görüş, akıllı tasarım, Said Nursî, evrim

ABSTRACT

This paper discusses how the processes of creation and continuity in the universe can be evaluated in the light of both scientific findings and theological approaches. Observations from the complexity of the cells in the human body to the large-scale structure of the universe point to the existence of a conscious designer.

Although there is generally no hesitation in Islamic literature about existence, “Aristotelian philosophers such as Farabi and Ibn Sina had difficulty in logically explaining the principle of creation out of nothing in Islam, so they put forward the idea of the relationship between God and beings, that is, the creation of the universe with ten intellects (Albay, K. 2024). Kindi (d. 866) explains this as follows: The first intellect (the intellect that is constantly in action) leads to the next intellect (the intellect in the state of power belonging to the soul), which leads to the third (the intellect that emerges from the state of power in the soul to the field of action) (Saritaş, K. 2012) and finally the tenth intellect was created. Ibn Sina and Farabi, who defended the idea of four intellects, drew attention to the activity of the last intellect as the fa’al intellect (active intellect) in creation (Yıldırım, Ö. A; Kubilay, Beheshti Zehra. 2020). While the 20th century thinker Said Nursî does not touch upon this issue, he considers Socrates, Plato, Aristotle and Farabi as the geniuses of philosophy. While he considers Abdulkadir Geylani, Bayezid Bistami, Ghazali, Abu Hanifa, Imam Shafi’i, and Rabbani as bearing enlightened fruits; he regards Bukhari, Muslim, Abu Hanifa, Imam Shafi’i, Imam Malik, Imam Ahmed bin Hanbal, Abdulkadir Geylani as eazim-i Islamiye (the Greatest of Islam). He looks up to Mewlana Jalaluddin, Imam Rabbani, and Mewlana Khalid Baghdadi, whom he referred to as the mujaddid of the 19th century, as his masters. He also believes that Muhyiddin Arabi, who systematised the view of Wahdat al-wujūd, is a great saint who could meet with the spirits whenever he wishes (Nursî, S. various places). Nursî thinks that inculcating the understanding of Wahdat al-wujūd to the people of today may cause serious harm to them and he interprets it as wahdat al-shuhud. Reconciling Islamic debates, Nursî was involved in today’s creation debates a century ago.

In this paper, Said Nursî’s views on creation in his works are presented and supported with scientific findings. Scientific observations provide important clues about the origin of the universe and life. However, the limits of our tools of observation and perception can lead to misleading results. Doyle’s quote “Nothing is so misleading as a self-evident truth” reminds us that some things may be different than they appear. Bediuzzaman Said Nursî also expresses the difficulty of comprehending the existence and greatness of Allah (swt.) as “the One who is concealed by His violent manifestation and veiled by His greatness (that cannot be grasped by remaining outside our perceptions because He manifests His unlimited greatness and majesty in a clear and violent way)!”. This paper discusses how creation and continuity can be understood by combining scientific data and Nursî’s theological approaches.

Our visual perceptions often mislead us. Examples such as the short-term blindness of a person looking at a projector, the invisibility of rapidly rotating saw teeth, the perception of a rapidly rotating rod as a circle, and the appearance of white when the colour wheel rotates rapidly show that our perceptions can be misleading.

The fact that 35-40 trillion cells in the human body form a complex system and that the cells are consciously organised into specific organs and tissues is too complex to be explained by coincidence. The following data may clarify the subject: The probability of knowing the combination of 15 numbers with 3 probabilities is 1 in 14,348,907. In this context, it is impossible for trillions of cells to organise and form a functional body by chance.

The similarity (teşabüh), proportionality (tenasüp), regularity (intizam), and harmony (insicam) of trillions of cells that reproduce from a cell and form organs and emotions by assuming different functions requires a very sensitive order that cannot occur by chance. Drawing attention to these four aspects, Nursî argues that phenomena such as beings helping one another (teavün), being in solidarity (tesanüt), and meeting one another's needs (tecavüp) point to a conscious creator. Drawing attention to the misconceptions in existence, Nursî states that it is impossible to argue that any being is brought into existence by means of causes (Evcedethü-l esbab) or by itself (Teşekkele binefsihi) or by nature. It states that all beings are created and sustained by a Sâni'-i Vahit.

While the theory of evolution theoretically asserts the change or transformation of some of the existing things (generally living things), it does not speculate on how existence came into being.

This paper discusses how creation and continuity can be understood in the light of scientific findings and theological approaches to the beginning of the universe and life. Scientific observations and Said Nursî's views show that the order and complexity of the universe point to the existence of a conscious designer. From this point of view, by bridging scientific and theological approaches, he aims to reduce the reality of creation to a level that each mind can understand.

Keywords: Creation, theological view, intelligent design, Said Nursî, evolution theory, universe.

1.Giriş

İslami literatürde var oluş hususunda genelde tereddüt görülmesi de “Farabi (öl. 951) ve İbn Sina (öl. 1037) gibi Meşşai (Aristocu) filozoflar, İslam’daki yoktan ve hiçten yaratma ilkesini mantıki açıdan izahta güçlük çektikleri için tanrı-varlık ilişkisini yani kâinatın meydana gelişini “kozmolojik akıllar nazariyesi (El-ukulü’l-aşere) denen ve kaynağını Yeni Eflatunculuk’tan alan Aristo’dan (öl. MÖ 322) beri devam eden bir anlayışa göre, “Birden ancak bir çıkar, yani bir olan Tanrı’dan ancak bir varlık çıkar... (Albay, K. 2024)” teorisinden hareketle var oluşla ilgili olarak Tanrı ile madde arasına mücerret araçlar koymuş ve ukul-ü aşere (on akıl) fikrini ortaya atmışlardır. Kindi (öl. 866) bunu şöyle açıklar: Akl-ı evvel (sürekli fiilde bulunan akıl) bir sonraki akıllı (nefse ait güç hâlinde bulunan akıl), o da üçüncüyü (nefiste güç hâlinde fiil alanına çıkan akıl) (Sarıtış, K. 2012)... ve nihai olarak onuncu akıl yaratılmıştır. Farabi; Aristoteles’ten intikalen akıllı dörde ayırır (bilkuvve akıl, bilfiil akıl, müstefad akıl ve fa’al akıl). İbn Sina da fa’al aklın etkinliğine dikkat çeker (Yıldırım, Ö. A.; Kubilay, Beheşti Zehra. 2020) Bu, “fa’al akıl” kabul edilerek mevcudatın yaratılışını buna tahsis etmişlerdir.” Bu düşünce şöyle eleştirilebilir: Madem her bir akıl tektir ve madem birden bir zuhur eder onuncu akıldan da on birincinin zuhur etmesi ve bunun ilanihaye devam etmesi gerekir. Bu teselsülü düşünmek yerine her şeyin tek olan Allahu Teala (cc.) tarafından yaratıldığını kabul etmek müstakim aklın gereği olsa gerek.

20. yüzyıl mütefekkeri Said Nursî (öl. 1960) bu meseleye temas etmezken; Sokrat (öl. MÖ 399), Eflatun (öl. MÖ 348/347), Aristo ve Farabi’yi silsile-i felsefenin en mükemmel fertleri ve o silsilenin dâhileri olarak görse de bunların “enva-ı şirk taifelerine meydan açtıklarını ileri sürer (Nursî, S. 2013c. 541) ve Sokrat ile Eflatun gibilerin ancak yüzde birinin kurtuluşa erebileceğine inanır (Nursî, S. 2013c. 740). Kendisinin Kur’an-ı Hakîm’in feyziyle Sokrat, Eflatun, Aristo gibi hakikatli feylesofları ve şarkın İbn Sina, İbn Rüşd (öl. 1198), Farabi gibi dâhi hükemasını felsefe ve hikmette çok ileri geçtiğini (Nursî, S. 2013c. 759) iddia eder. Vahdet-i vücut görüşünü sistemleştirmesiyle tartışmaların odağındaki Muhyiddin Arabî’yi istediği vakit ervah ile görüşen ehl-i velayet olarak kabul eder.

“Hiçbir şey görmedim ki o Allah olmasın” diyen Ebu Bekir eş-Şibli’nin (öl. 946), “Ene’l-Hak” diyen Hallac-ı Mansur’un (öl. 922) vd. ile vahdet-i vücut (varlığın tekliği) nazariyesini sistemleştiren Muhyiddin Arabî’nin (öl. 1240) görüşleri ondan sonrakiler tarafından tevîl edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Gazali’ye (öl. 1111) göre insanın kalbindeki binlerce perdeden birkaç perde kalkıp da oraya birazcık marifet ışığı sızınca, bazıları bu ışığın verdiği heyecanla sarhoş olarak “Ene’l-Hak” (Ben Hakk’ım) demeye kalkışır, diye bu taşkın söylemleri tevîl cihetine gitmiş tasavvuf adına sergilenen sapmaların yanlışlığını sıralayarak bunların dine aykırılığını ortaya koymuş ve İslam âleminde ılımlı tasavvufun meşruiyet ve güç kazanmasına önemli katkılar sağlamıştır (**İmam-ı Gazali ve Tasavvuf**)..

İmam Rabbani (öl. 1625) de vahdet-i vücud anlayışını tevhitte nihai bir merteye olarak görmeyip “Her şey o” değil “Her şey ondandır.” diyerek vahdet-i vücuda mukabil “vahdet-i şuhut” anlayışını öne çıkarmış, böylece bir bakıma tasavvuf içi “tecdit” ameliyesi gerçekleştirmiştir. (Tosun, N. 2009; Marulcu, H. 2008). Vahdet-i vücud, yaygın olan anlamı itibarıyla, kâinatın varlığına itibar etmeksizin, her varlığı Allah’ın bir sıfatının tecellisi olarak görmektir. Diğer bir ifade ile her yerde ve her şeyde kalbini yalnız Allah ile meşgul etme hâli ve yaşayışıdır. Vahdet-i vücud eleştiricilerinden İbn Teymiye (öl. 1328) vahdet-i vücudun tevhide zedelediğini iddia itmiş hatta vahdet-i vücudçuları, ‘ikiliği düşündürüp sonra birleşme’ anlamında olan ‘ittihatçılar’ sözcüğü altında da zikretmiştir. Fahreddin Razi’ye (öl. 1209) göre hulul ve ittihat iddiasını İslam düşüncesinde ilk defa gündeme getiren Rafiziler olmuştur. Nitekim onlar da kendi imamlarında ilahlık olduğuna inanmaktadırlar. Abdülkerim eş-Şehristani (öl. 1153), Yahudilerin Tanrı’yı yaratılanlara benzeten, Hristiyanların ise yaratılmışı Yaratan’a benzeten teşbihçi yaklaşımlarıyla hataya düştüklerini ve bundan etkilenen özellikle gulat-ı Şia’dan pek çok grubun hulul ve ittihat saplantısına düştükleri görüşündedir (Marulcu, H. 2008, 76-81). Tek varlık anlayışının hulule göre daha ağır konumda olduğunu düşünenler varsa da bir kısım ittihatçılar konuyu vahdet-i vücud ile açıklama cihetine gitmiş “La ilahe illallah (Ondan başka ilah yoktur)” lafzı ile “La mevcude illa hu’nun (Ondan başka mevcut yoktur)” aynı anlama geldiğini savunmuşlardır. Maksat her şeyde Allah Teala’yı görmek istemeleridir.

Mevlana Celaleddin (öl. 1273) de vahdet-i vücud anlayışını vahdet-i şuhut olarak yorumlamıştır. Yıldırım (2018) sufilere huzura/Tanrı’ya en yakın nefisler olarak bilinen mükâşefe ve müşahade ehline ait özelliklerle donanmış özel kişiler olarak kabul tanımlar. Kuşeyri (öl. 1072) de “Ene’l-Hak” sözü için “Bu söz küfürdür, söyleyen Allah bilir.” diyerek Hallac-ı Mansur’un durumunu izah etmeye çalışmıştır. Nitekim Cüneyd Bağdadi (öl. 909) Hallac-ı Mansur’u taşkın söyleminden vazgeçirmeye çalışmıştır (Kırkkılıç, H. A. 1996).

Sufilere göre Allah’ı bilmek konusunda aklın ulaşabileceği son nokta hayret ve dehşet içinde kalarak kendinden geçme hâlidir. Müşahade denilen bu hâl Hakk’ın kalpte huzurudur; Cüneyd Bağdadi’nin ifadesiyle salikin kendini kaybederek Hakk’ı bulmasıdır. Hücviri (öl. 1072) biri yakın hâlinin sahil oluşundan, diğeri muhabbet hâlinin baskın oluşundan kaynaklanan iki tür müşahadede söz eder. (Uludağ, S. 2006).

20. yüzyıl mütefekkeri Said Nursî yanlış anlamaların önüne geçmek veya tenzih için konuyu üç merhaleden ele alır:

“La maksude illa hu (Ondan başka kastedilecek yoktur)”:

Her bir şey, doğrudan doğruya bir bürhan-ı vahdaniyettir ve marifet-i İlahiyenin bir penceresidir. Her bir eser, bütün asarı müessirine verdiği gibi her bir fiil dahi; bütün efali, failine isnat eder. Dünyada her bir eser, bütün asarı kendi müessirinin eserleri olduğunu gösterir... Cüzi fiil-i icadi sahibi kim ise, o mevcudatı ihata eden ve zerreden şümusa kadar uzanan kanun-u külli ile bağlanan bütün efaalin faili olmak gerektir. Evet bir sineği ihya eden, bütün hevamı ve küçük hayvanatı icat eden ve Arz’ı ihya eden zat olacaktır. Demek her bir isim, her bir fiil, her bir eser öyle bir bürhan-ı vahdaniyettir (Nursî, S. 2014b. 334,335)

“La meşhude illa hu (Ondan başka görünen yoktur)”:

Bir kısım ehl-i hakikat daimî huzuru bulmak için “La meşhude illa Hu” demiştir. (Nursî, S. 1996. 70) Esma-i hüsnayı mazhariyet ve ayinedarlık vazifesinde istimal ederek mana-yı harfi nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u daimiye girmektir; her şeyde Cenab-ı Hakk’a bir yol bulmaktır. (Nursî, S. 2013c. 480) Ehl-i tasavvufun bir kısmı tevhit içinde tam huzuru kazanmak için, “La meşhude illa hu” deyip kâinatı unutur, nisyan perdesini üstüne çeker, sonra tam huzuru bulur. (Nursî, S. 2014b. 334)

“La mevcude illa hu (Ondan başka mevcut yoktur)” üç kademedede yaklaşır.

Tevhid-i şuhuda bir işarettir. Hakikat-bin nazar tevhide müstağrak olursa der ki: (Nursî, S. 2013c. 697). Güneş’in timsalini ve aksini tutan parlak bir ayine parlaklığına ve delaletinin vuzuhuna işareten “O ayine Güneş’tir” denildiği gibi, “İnsanda suret-i Rahman var.” vuzuh-u delaletine ve kemal-i münasebetine işareten denilmiş ve denilir. Ehl-i vahdet-i vücud’un mutedil kısmı “La Mevcude illa Hu” bu sırra binaen, bu delaletin vuzuhuna ve bu münasebetin kemaline bir ünvan olarak demiştirler. (Nursî, S. 2014a. 102; 2014b. 334; 2010. 195) Firakı hiç istemeyen ve

firaktan şiddetle kaçan ve ayrılıktan titreyen ve budiyetten cehennem gibi korkan ve zevalden gayet derecede nefret eden ve visali ruhu ve canı gibi seven ve kurbiyeti cennet gibi, hadsiz bir iştiağ ile arzulayan “aşk” sıfatı; her şeydeki akrebiyet-i İlahiyenin bir cilvesine yapışmakla firak ve budiyeti hiçe sayıp, lika ve visali daimî zannetmişlerdir. (Nursî, S. 2013a. 265-266) Bir kısım ehl-i hakikat bu hususi dünyasını “La mevcude illa Hu” diye inkar etmekle, terk-i masiva sırrıyla Cenab-ı Hakk’a karşı huzur-u daimi ve marifet-i İlahiye bulur. (Nursî, S. 1996. 70) (Ehl-i tasavvufun bir kısmı) hakiki tevhidî ve tam huzuru bulmak için “La mevcude illa hu” diyerek kâinatı hayale sarar, ademe atar, sonra huzur-u tam bulur. (Nursî, S. 2013c. 15, 480; 2014b.) Firakı hiç istemeyen ve firaktan şiddetle kaçan ve ayrılıktan titreyen ve budiyetten cehennem gibi korkan ve zevalden gayet derecede nefret eden ve visali ruhu ve canı gibi seven ve kurbiyeti cennet gibi, hadsiz bir iştiağ ile arzulayan “aşk” sıfatı; her şeydeki akrebiyet-i İlahiyenin bir cilvesine yapışmakla firak ve budiyeti hiçe sayıp, lika ve visalin muktezasıyla, gayet zevkli bir meşreb-i hâli vahdet-i vücutta bulunduğunu tasavvur ederek, müthiş firaklardan kurtulmak için, o vahdet-i vücut meselesini melce ittihaz etmişler. (Nursî, S. 2013a. 265-266) Bir kısım ehl-i hakikat bu hususi dünyasını “La mevcude illa Hu” diye inkâr etmekle, terk-i masiva sırrıyla Cenab-ı Hakk’a karşı huzur-u daimi ve marifet-i İlahiye bulur (Nursî, S. 1996. 70).

Risalelerde ifrat ve tefrit, övgü ve suçlamalardan; şirk ve tekfir ithamlarından kaçınan Nursî; Sokrat, Eflatun Aristo ve Farabî’yi silsile-i felsefenin en mükemmel fertleri ve o silsilenin dâhileri olarak görür. Said Nursî; Abdulkadir Geylani (öl. 1166), Bayezid Bistami (öl. 874), Gazali (öl. 1111), Ebu Hanife (öl. 767), İmam Şafii (öl. 820), Rabbani’yi (öl. 1619) münevver meyveler veriyor diye nitelendirir; Buhari (öl. 870), Müslim (öl. 875), Ebu Hanife (öl. 767), İmam Şafii (öl.820), İmam Malik (öl. 795), İmam Ahmed bin Hanbel (öl. 855), Abdulkadir Geylani’yi (öl.1166) eazım-ı İslamiye olarak görür. Mevlana Celaleddin (öl. 1273) ve ikinci binin müceddidi İmam Rabbani ile 19. asrın müceddidi olarak Halid Bağdadi’yi (öl. 1825) üstat olarak kabul eder. Vahdet-i vücut görüşünü sistemleştiren Muhyiddin Arabî’nin de istediği vakit ervah ile görüşen büyük bir veli olduğu inancındadır. (Nursî, S., Risale-i Nur Külliyyatı. muht. yerler). Abdulkadir Geylani, Bayezid Bistami, Gazali, Ebu Hanife Ebu Hanife, İmam Şafii, Rabbani’yi Şems-i Hidayet’ten aldıkları feyz ile milyonlar münevver meyveler veriyor (Nursî, S. 2013c. 241) diye nitelendiren Nursî; Buhari, Müslim, Ebu Hanife, İmam Şafii, İmam Malik, İmam Ahmed bin Hanbel, Abdulkadir Geylani’yi eazım-ı İslamiye olarak görür (Nursî, S. 2013c. 259). Ebu Davud’u (öl. 889) (Nursî, S. 2013a. 164) da anan Nursî Mevlana Celaleddin ve 19. asrın müceddidi olarak gördüğü Halid Bağdadi (öl. 1825) ile İmam Rabbani’yi üstat olarak kabul eder ve onları “radiyallahü anhüm, kaddesallahü esrarehüm” diye anar (Nursî, S. 1994. 332; 2013c.218).

Nursî vahdet-i vücut anlayışını şimdiki insanlara telkin etmenin onlara ciddi zarar verebileceğini düşünerek bunu vahdet-i şuhut olarak yorumlar. İslami tartışmaları âdeti uzlaştırarak günümüzdeki yaratılış tartışmalarına da yüzyıl öncesinden dâhil olur.

Bu bildiri kâinattaki yaratılış ve süreklilik süreçlerinin hem bilimsel bulgular hem de teolojik yaklaşımlar ışığında nasıl değerlendirilebileceğini tartışmaktadır. İnsan vücudundaki hücrelerin karmaşıklığından kâinatın geniş ölçekli yapısına kadar yapılan gözlemler, bilinçli bir tasarımcının varlığına işaret eder. Bu bağlamda, Said Nursî’nin Risale-i Nur eserlerindeki görüşleri bilimsel bulgularla harmanlanarak sunulmaktadır.

Bilimsel gözlemler kâinatın ve yaşamın kökenine dair önemli ipuçları sunar. Ancak gözlem ve algı araçlarımızın sınırları, yanıltıcı sonuçlara yol açabilir.

2. Bilimsel gözlemler ve yanıltıcı görüntüler

2.1. Görsel algının yanılgıları

Arthur Conan Doyle’un (öl. 1930) Boscombe Vadisi Gizemi’nde hayali dedektif Sherlock Holmes’e söylediği **“Hiçbir şey ortada apaçık duran bir gerçek kadar yanıltıcı değildir.”** (Doyle, A. C. 2016) sözüyle müşahade ettiğimiz bazı şeylerin bizim gördüğümüz veya algıladığımız gibi olmadığına dikkat çeker. Her ne kadar bu söz cinai hadiseler için söylenmişse de başka konular için de yol gösterici olabilir.

Said Nursî Şualar adlı kitabın 3. Şua’nın dört yerinde Cenab-ı Hakk’ı (cc.) görememeyi **“şiddet-i zuhurundan gizlenme”**ye bağlar.

[Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından perdelenmiş (Nursî, S. 1994. 56) olan Kadîr-i Zülcelal! Ey Kâdir-i Mutlak! (Zat-ı Akdes! / Sâni-i Hakîm ve Halık-ı Rahîm!): Görüntünün şiddetinden ve yüceliğinin görkeminden dolayı görünemeyen ey ululuk sahibi sonsuz kudret sahibi, Mutlak güç sahibi, en kutsal zat, her şeyi hikmetle yapan, her işini sanatla yapan, merhamet sahibi yaratıcı.]

[Nursî. 1994. 46'daki azamet-i kibriyasından sözü 'Nursî, S. 1994' 54'te kibriya-yı azametinden şeklinde; Nursî. 1994. 56'da perdelenmiş sözü Nursî. 1994. 46'da ihtifa etmiş, Nursî. 1994. 49'da istitar etmiş, Nursî. 1994. 54'te tesettür etmiş şeklinde geçmektedir.]

Bakî'nin (öl. 1600) Kanuni Mersiyesi'nin 2. bendinin 8. beytindeki

Hurşîde baksa gözleri halkın dola gelir

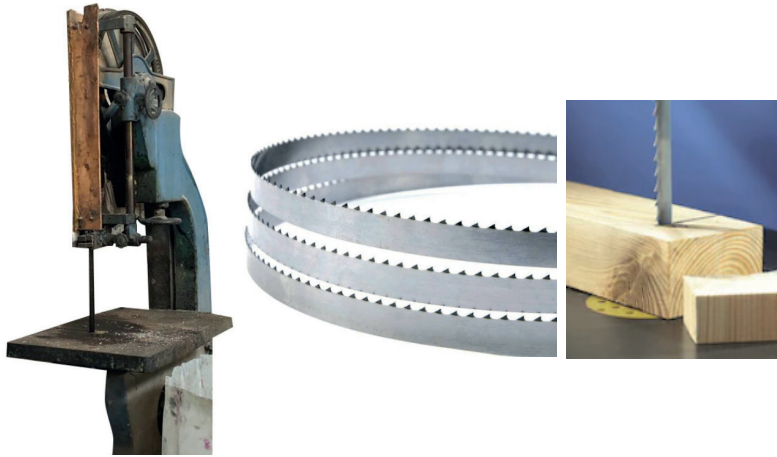
Zîrâ görünce hâtıra ol meh-liğâ gelir

[Güneş'e bakan insanların, gözleri doluverir; zira görünce hatıra o ay yüzlü (padişah) gelir.]
(Küçük, S. 1994)

Şair Güneş'e bakan insanın vefat etmiş o Ay yüzlü sevgiliyi (padişah) hatırlamasını ve onun üzüntüsüyle o kişinin gözlerinin yaşla dolması şeklindeki bir yorumla hüsn-i talil (güzel sebep gösterme) sanatı yapar. Gerçekte ise Güneş'e bakan insanın gözleri ışığın şiddetinden yaşarır. Aynı durum şöyle de izah edilebilir. Işık saçan kuvvetli bir projektöre bakan kişi parıltıdan ilk anda bir şey göremez. Onun görememesi orada hiçbir şeyin olmadığı anlamına gelmez. Aynen bunun gibi görünen, görünmeyen her şeyi yaratan bir yaratıcının varlığı o kadar açıktır ki eskilerin anasır-ı erbaa dediği *ateş, hava, su, toprağın* bir araya gelerek herhangi bir canlı ya da cansız oluşturmalarının imkânsızlığına rağmen varlıkların ortaya çıkışı görünüş itibarıyla bunlara yani tabiata bağlanır.

Bu bağlamda görüntünün aldatıcı olmasına çokça misal verilebilir:

1. Marangoz veya kereste atölyesindeki elektrikli bir testere veya şerit testere çalıştırıldığında testerenin dişleri görünmez olur. Dişlerin görünmemesinin sebebi aletin hızlı çalışmasından yani **şiddet-i zuhurundandır**.

Şekil 1: Hızla dönen elektrikli şerit testerenin dişleri görünmez

2. Ucuna 10 cm çaplı cisim bağladığımız yarım metrelik misina gibi (şeffaf) bir ipi hızlıca çevirdiğimizde 1 m'lik çember görünümünü ortaya çıkar.

Şekil 2: İpe bağlı bir ip hızla döndürülünce çember şeklinde görünür.

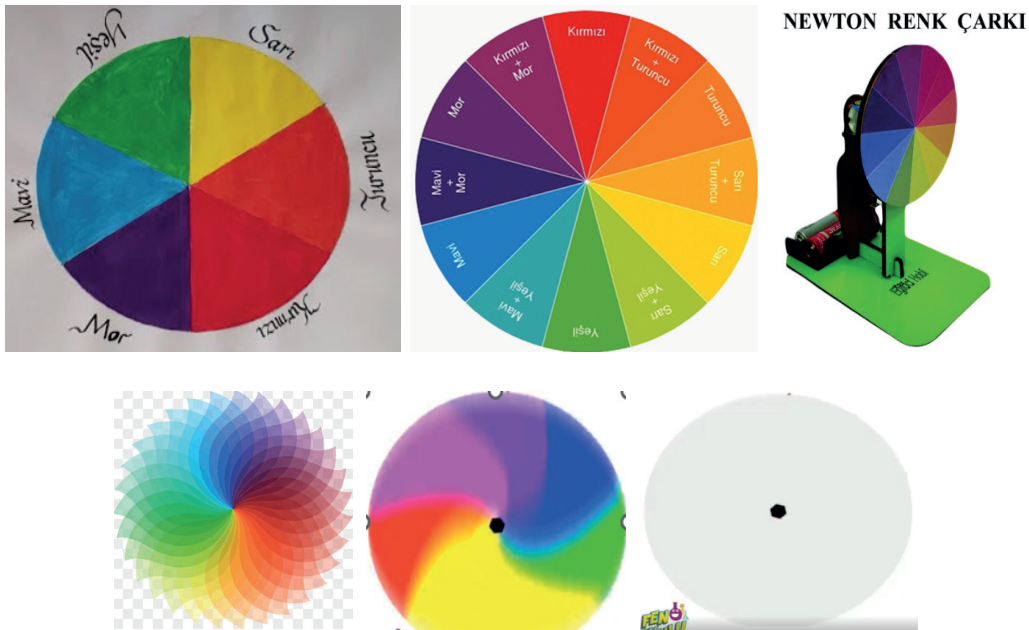
10 cm'lik bir cismin 1 m'lik ipe bağlanarak hızla döndürüldüğünde çember şeklinde görünmesi aldatıcıdır. Böyle görünmemesinin sebebi dönmenin hızından yani **şiddet-i zuhurundandır**.

3. Benzer tarzda ortasından vidayla bir cisme monte edilen bir çubuk hızla çevrildiğinde ortaya dairemsi görünüm çıkar. Görüntünün böyle olmasının sebebi dönmenin hızından yani **şiddet-i zuhurundandır**.

Şekil 3: Hızla döndürülen çubuk çember şeklinde görünür

4. Konuya belki de verilecek en iyi misallerden biri de Newton Renk Çarkı'dır. Sarı, kırmızı, turuncu, yeşil, mavi, mor veya bunlarla birlikte ara renklerden oluşan çark hızla döndürüldüğünde dairevi beyaz bir görüntü çıkar. Görüntünün beyaz olmasının sebebi dönmenin hızından yani **şiddet-i zuhurundandır**.

Şekil 3: Hızla döndürülen Newton Renk Çarkındaki renkler beyaz olarak görünür

Özellikle canlılardaki hayatîyet, hayvanlardaki birçok hususiyet hele hele insanlardaki *akıl, hafıza, şuur, hayal, merhamet, şefkat, nefret, öfke, görme, iştme, koklama, tatma, sevmeye, kızma, düşünme...* gibi duyu ve duyguların tabiatta olmadığı hâlde tabiata izafe edilmesi “Kendi himmete muhtaç bir dede, nerde kaldı gayriya himmet ede.” atasözünü hatıra getirir.

Ayet-i kerimde de “Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın! (35/Fatır 5)” buyrulur. Ayette dünya hayatının kısa ve geçici olduğu, akıllı kimsenin dünyaya aldanmaması, dünya sevgisine kapılmaması vurgulanmaktadır.

3. Nursî'nin yaratılış hakikatini kabul etmeyenlerin var oluştaki görüşlerini tenkidi

Nursî mevzua son derece mantıki ölçüyle bakar:

“Evet kâinatın envaini hikmet dairesinde insanın etrafında toplayıp bütün hacatına [ihtiyaç] kemal-i **intizam** ve **inayet** ile koşturmak, bilbedahe iki hâletten birisidir: Ya kâinatın her bir nev'i kendi kendine insanı tanıyor, ona itaat ediyor, **muavenetine** [yardım] koşuyor. Bu ise yüz derece akıldan uzak olduğu gibi, çok muhalatı [imkânsız] intaç [sonuçlandırma] ediyor. İnsan gibi bir âciz-i mutlakta, en kuvvetli bir Sultan-ı Mutlak'ın kudreti bulunmak lazım geliyor. Veyahut bu kâinatın perdesi arkasında bir Kadir-i Mutlak'ın ilmi ile bu muavenet oluyor. **Demek kâinatın envai, insanı tanıyor değil; belki insanı bilen ve tanıyan, merhamet eden bir zatın tanınmasının ve bilmesinin delilleridir** (Nursî, S. 2013c. 11; 2010. 187).”

Ova ve dağları sahifeye, bunların içindeki yani Dünya üzerinde var olan 8 milyon civarındaki hayvan ve bitki türünü (<https://aa.com.tr> > gundem) bu sahifelerin içindeki yüz binlerce kitaba teşbih eden Nursî Sözlük kitabında şöyle söyler: “Âdeta şu ova, dağlar birer sahife; yüz binlerle ayrı ayrı kitaplar içinde yazılıyor. Hem **hatasız, noksansız** olarak yazılıyor. İşte, bu işler yüz derece muhaldir ki; kendi kendine olsun. Evet nihayet derecede sanatlı, dikkatli şu işler, kendi kendine olmak bin derece muhaldir” (Nursî, S. 2013c. 284).

“Hissiz, şuursuz toprak, sizin rızkınızı düşünüp şefkat etmek kabiliyetinden pek uzak olduğundan, toprak kendi kendine açılmıyor, birisi o kapıyı açıyor, nimetleri ellerinize veriyor” (Nursî, S. 2013c. 424).

Nursî yaratılış hakikatini kabul etmeyenlerin var oluştaki görüşlerini Lem’alar kitabının 23. Lem’a’sında üç başlıkta sıralar:

3.1. Birincisi: Esbab bu şeyi icat ediyor

“Esbab bu şeyi icat ediyor.” Yani “Evcedethü’l-esbab (أَوْجَدْتُهُ الْأَسْبَابُ)”

Bu durumda her şey ve insan hem Sâni’dir, hem masnu (Nursî, S. 2014a, 178, 404; 2013b. 144) ... Mevcudatın varlığı için kâinattaki bütün sebeplerin bir araya gelmesi gerekir ki bu da mümkün değildir (Nursî, S. 2014a, 179).

Bediüzzaman böyle bir şeyin imkânsızlığını üç maddede izah eder.

3.1.1. Yaratıcı olmaksızın hiçbir şey cansız maddeler tarafından ortaya çıkamaz

Eczanelerde bulunan ağızları mühürlü, ayrı ayrı, çeşit çeşit farklı ilaçların kimsenin eli dokunmaksızın gerektiği kadar, tam bir düzen ve denge ile o ilaçların şişelerden kendi kendine çıkıp hayati bir macuna dönüşmesi nasıl imkânsızsa, yaratıcı olmaksızın bir kişinin sebepler ve cansız maddeler tarafından meydana çıkarılması da ancak o zaman mümkün olabilir denilebilir (Nursî, S. 2014a, 179, 405; Ms 145) .

Herhangi bir canlının vücudundaki herhangi bir maddenin veya dengenin miligram değil, mikrogram değil (miligramın binde biri), nanogram değil (mikrogram binde biri), pikogram değil (nanogram binde biri)... ölçeğinde bile değişmesi veya noksanlığı o canlının vücuda gelmesini veya hayatiyetinin devamını engelleyecektir.

“Kör, sağır, hudutsuz, sel gibi akan külli anasır ve tabayi’ ve esbabın işidir.” diyen bedbaht, “O tiryak-ı acip, kendi kendine şişelerin devrilmesinden çıkıp olmuştur.” diyen divane bir hezeyancı, sarhoş bulunan bir ahmaktan daha ziyade ahmaktır. Evet o küfür; ahmakane, sarhoşane, divanece bir hezeyandır (Nursî, S. 2014a, 180).

3.1.2. Hiçbir şey sayısı belirsiz, kör, sağır, cansız, şuursuz sebepler tarafından mükemmel derecede ve düzen içinde ortaya çıkamaz

Bir şeyin kemal-i intizam ile gayr-ı mahdud, kör, sağır, camit (cansız), şuursuz esbaptan sudurunun muhaliyeti nispetinde Sâni’siz insanın da o maddelerden yapılması muhaldir. Maahaza, maddi esbabın yalnız zahire taalluku vardır. Batındaki latif, ince, garip nakışlara, sanatlara nüfuzu yoktur (Nursî, S. 2013b. 145.).

Bir şeyin mükemmel derecede düzen içinde, sayısı belirsiz, kör, sağır, cansız, şuursuz sebeplerden ortaya çıkışının imkânsızlığı nispetinde yaratıcı olmaksızın bir insanın da o maddelerden yapılması imkânsızdır. Özellikle maddi sebepler yalnız dış kısım veya zahire ilgili olabilir. İçteki veya batındaki latif, ince, garip nakışlara, sanatlara etkisi veya nüfuzu yoktur (Nursî, S. 2014a, 180, 405; 2013b, 145).

“Evet bir sineğin küçücük cismi, kâinatın ekser anasır ve esbabı ile alakadardır; belki bir hülasasıdır. Eğer Kadir-i Ezelî’ye verilmezse, o esbab-ı maddiye onun vücudu yanında bizzat hazır bulunmak lazım; belki onun küçücük cisminde girmek gerektir. Belki cisminin küçük bir numunesi olan gözündeki bir hücreyesine girmeleri icap ediyor. Çünkü sebep maddi ise, müsebbebin yanında ve içinde bulunması lazım geliyor. Şu hâlde, iki sineğin iğne ucu gibi parmakları yerleşmeyen o hücreyrecikte erkân-ı âlem ve anasır ve tabayi’in, maddeten içinde bulunup, usta gibi içinde çalıştıklarını kabul etmek lazım geliyor.” (Nursî, S. 2014a, 180)

3.1.3. Sınırsız sayıdaki sebepler ihtiyaç nispetinde, düzen çerçevesinde birleşerek bir parçacıkta, bir hücrecikte toplanarak herhangi bir şeyi oluşturamaz

“Varlıklar, sebepler tarafından ortaya çıkarılmıştır” iddiasına göre sınırsız sayıdaki sebebin mükemmel şekilde, ihtiyaç nispetinde, düzen çerçevesinde birleşerek bir parçacıkta, bir hücrecikte toplanmaları gerekir.

Bu toplanma kâinattaki her bir zerrenin akıl ve mantık çerçevesi dâhilinde, gereği kadar bir araya gelmesi ve her bir hücrenin içine girmesi ve orada icraatta bulunması anlamına gelir. İnsanı yaratanın sebepler olduğu kabul edilince cihandaki her bir cüzün insanla irtibatlanması gerekir. Bu takdirde sebeplerin icat edilen şeyin içerisinde bulunması ve insanın her bir hücreciğinde toplanmış olması iktiza eder. Bu da imkânsız ötesi bir ihtimaldir (Nursî, S. 2014a, 180, 405; 2013b, 145).

“Bir mevcudun vahdeti varsa, elbette bir vahitten, bir elden sudur edebilir. Hususan o mevcut, gayet mükemmel bir intizam ve hassas bir mizan içinde ve camî’ bir hayata mazhar ise, bilbedahe sebep-i ihtilaf ve keşmekeş olan müteaddit ellerden çıkmadığını; belki gayet Kadîr, Hakîm olan bir tek elden çıktığını gösterdiği hâlde; hadsiz ve camit ve cahil, mütecaviz, şuursuz, karmakarışıklık içinde, kör, sağır esbab-ı tabiiyenin karmakarışık ellerine, hadsiz imkânât yolları içinde ve içtima ve ihtilat ile o esbabın körlüğü, sağırlığı ziyadeleştirdiği hâlde o muntazam ve mevzun ve vahit bir mevcudu onlara isnat etmek, yüz muhali birden kabul etmek gibi akıldan uzaktır... Hâlbuki o esbab-ı tabiiyenin temasları, zihayat mevcutların zahirleriyle. Hâlbuki görüyoruz ki; o esbab-ı maddiyenin elleri yetişmediği ve temas edemedikleri o zihayatın batını, on defa zahirinden daha muntazam, daha latif, san’atça daha mükemmeldir. Esbab-ı maddiyenin elleri ve aletleriyle hiçbir cihetle yerleşemedikleri, belki tam zahirine de temas edemedikleri küçücük zihayat, küçücük hayvancıklar, en büyük mahluklardan daha ziyade san’atça acip, hilkatçe bedî’ bir surette oldukları hâlde, o camit, cahil, kaba, uzak, büyük ve birbirine zıt olan sağır, kör esbaba isnat etmek, yüz derece kör, bin derece sağır olmakla olur!..” (Nursî, S. 2014a, 81)

3.2. İkincisi: Her şey kendi kendine teşekkül ediyor, oluyor, bitiyor

“Her şey kendi kendine teşekkül ediyor, oluyor, bitiyor.” Yani *“Teşekkele binefsihi (تَشَكَّلَ بِنَفْسِهِ)”* (Nursî, S. 2014a, 178).

“Bu durumda da her şey ve insan sâni’dir, hem masnu” (Nursî, S. 2014a, 178, 404; 2013b, 144). Bediüzzaman böyle bir şeyin imkânsızlığını da üç maddede izah eder.

3.2.1. Herhangi bir şeyin kendi kendine oluşması için her bir zerrede ilim ve şuur olması gerekir

“Buna göre insanı teşkil eden zerrelere her birisinde hem insanın içini hem kâinatı görece, bilecek bir göz, bir ilim ve daha pek çok gerekli özelliğin bulunması zaruridir (Nursî, S. 2013b, 144). “Her mevcut, basit bir madde olmadığı gibi camit ve tegayyürsüz dahi olmadığından ve hem de zerrelere teşekkül ettirilmiş gayet acip bir makine ve gayet harika bir saray olmakla beraber, zahîrî ve batını duygularla mücehhez bulunduğu, kâinatla alakası vardır. İşte her bir mevcut Halık-ı Külli Şey’e isnat edilmeyip, ‘kendi kendine teşekkül ediyor’ denilse; o vakit her bir mevcudun her bir zerresine, bir Eflatun’a bedel binler Eflatun kadar ilim ve şuur vermek gibi hurafecilik ve divaneliğin en büyüklerinin ortasına düştüğünü beyan edip, ispat eder (Nursî, S. 2014a, 406).”

3.2.2. Her bir zerrede Vahid-i Ehad’a ait ilim, sıfat, fiil ve kudretin olması mümkün değildir

“İnsanın bedeninde zerrattan teşekkül eden mütehalif mürekkebat adedince -matbaalarda hurufatı tertip etmek için kullanılan kalıplar gibi- kalıplar lazımdır” (Nursî, S. 2013b, 144).

Eğer bu zerreler, şu âlemin ustasının emrine tabî’ olmasalar; o vakit her bir zerre, umum o cesetteki zerrelere hem mutlak hâkim hem her birisine mutlak mahkûm hem her birisinin aynısı hem hâkimiyet noktasında zıddı hem yalnız *Vacibü’l-Vücut’a* mahsus olan pek çok sıfatı oluşturan hem tam anlamıyla başka şeylerle bağlı hem gayet başıboş zerrelere bir Vahid-i Ehad’ın ilim, sıfat, fiil ve kudretini izafe etmenin akla uygun olmadığı aklı olan herkesin malumudur (Nursî, S. 2014a, 182, 406).

3.2.3. Her bir zerrenin hem hâkim hem mahkûm konumda olması mümkün değildir

Taş binadaki kemerlerin taşları gibi her bir zerrenin etrafındaki zerrelere hem hâkim hem mahkûm olması lazım gelir. ve keza her birisinin ötekilere hem zıt hem misil hem serbest hem bağlı olması gerekir (Nursî, S. 2013b, 145). Bediüzzaman konuya dair eski matbaaları örnek verir. Osmanlı alfabesinde 32 harf ve her bir harfin genellikle baş, orta, son ve müstakil şekilleri vardır. Bunların 8, 10, 12, 14... punto şekilleri olacağından harfler için matbaada dar bir alanda birkaç yüz kutucuk ayrılmıştır. Metin oluşturabilmek için ya bir mürettibin olduğunu kabul etmek veya her bir harfte bir mürettip kabiliyeti ve kudretinin olduğu varsayımından hareketle her bir harfin hâkim ve mahkûm konumunda bir diğerini istif ettirmesi gibi bir imkânsızlığı kabul etmek gerekir (Nursî, S. 2014a, 182, 408).

3.3. Üçüncüsü: Tabiidir, tabiat iktiza edip icat ediyor

“Tabiidir, tabiat iktiza edip icat ediyor.” Yani “İktezathü-t tabiat (اِكْتِزَاثُهُ الطَّبِيعَةَ)” (Nursî, S. 2014a. 179) “... tabiat yapıyor yani her şey tabiatın eseridir (Nursî, S. 2014a. 179, 404; Ms 144, 404)”. Nursî bu mevzuu da üç maddede izah eder:

3.3.1. Kesif, cansız, başka şeylerin varlığına ihtiyaç duyan, güçsüz tabiatın her bir varlıktaki mükemmel vasıfları oluşturmaları mümkün değildir

Bu maddede Bediüzzaman tabiatın zahirî ve batnî olmak üzere iki ciheti olduğunu ancak zahirî tarafın gaflet ve dalalet içinde olanlarca her şeyin tabiat tarafından oluşturulduğu düşüncesine kapıldıklarını fakat batnî tarafın ilahî bir sanat ve Rahmânî bir damga olduğunu fark edemediklerini söyler. Oysa her bir varlıktaki mükemmel vasıfların Habir-i Basir olan Cenab-ı Hakk’ın (cc.) kudretinin eseri olduğu; oysa kesif, cansız, başka şeylerin varlığına ihtiyaç duyan, güçsüz tabiatın hiçbir şeyi yapmaya gücünün yetmeyeceğine dikkat çeker. Aksi durumda her bir mevcutta hadsiz bir kudret ve irade ve nihayetsiz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatı veya bir kuvveti ve âdeta bir ilahî içinde kabul etmek lazım gelir ki bu ise kâinattaki imkânsız ötesi imkânsızdır (Nursî, S. 2014a, 407). Bediüzzaman bunun için Güneş ile damla veya ayna örneği verir: Güneş’in ışığı küçücük cam parçaları ve damlalara yansıdığında o damla ve cam parçalarında görüntüleri ortaya çıkar. Bu görüntüler asıl Güneş’e isnat edilmezse, kibrit başı kadar cam parçalarında gerçek Güneş’in özelliklerine malik Güneş görüntülerinin o damla ve cam parçalarında olduğunu kabul etmek lazım gelir ki kâinattaki canlı, cansız; şuurlu, şuursuz bütün varlıklarda Cenab-ı Hakk’ın (cc.) bütün isim ve sıfatlarının; ilim, irade, kudret ve hikmetinin veya başka bir deyişle her bir varlıkta ilâhîlik özelliklerinin olmasını kabul etmek lazım gelir. Bu ise Halık-ı kâinatın sanatını mevhum, ehemmiyetsiz, şuursuz bir tabiata vermek olur ki bu da insanı şuur yoksunu bir duruma düşürür (Nursî, S. 2014a, 183, 407).

3.3.2. Bitkilerin hayatı için gerekli olan şeylerin hassas tartılarla ölçülü olarak verilebilmesi ancak Kadîr ve Hakîm bir zatın varlığını gerektirir

Nursî son derece düzenli, ölçülü ve hikmetli olan mevcudat için Kadîr ve Hakîm bir zatın icadıdır denilmeyip tabiat tarafından oluşturulmuştur denilmesi durumunda bitkilerin hayatı için gerekli olan şeyleri hassas tartılarla ölçülü olarak verebilmesi için bitkilere saksılık yapan bir parça toprağın milyarlarca makina ve matbaa barındırması gerektiğini hatırlatır (Nursî, S. 2014a, 407, 183, 184).

3.3.3. Kudret-i İlahiye’nin kanunlarına tabiat diyerek her bir varlığın Zat-ı Vacibü’l-Vücut’un eseri olduğunu düşünmemek akıl dışıdır

Mevcudatın imkân haricinde olan Zat-ı Vacibü’l-Vücut’un eseri olduğunun düşünmeyerek kudret-i İlahiye’nin kanunlarına (Nursî, S. 2014a, 407) “tabiat” namını verip onu yaratanı maddi madde tasavvur etmekle beraber icadın tabiata bağlanması akıl dışı bir davranıştır (Nursî, S. 2014a, 409).

Mevcudatın sebepler tarafından icat edilmesinin veya kendi kendine oluşmasının yahut tabii olarak ortaya çıkmasının imkânsızlığını ispat eden Nursî bahsi geçen üç maddeye bir dördüncüsünü ilave eder:

3.4. Dördüncüsü: Mevcudat bir Kadir-i Zülcelal’in kudretiyle vücut bulmuştur

Mevcudat bir Kadir-i Zülcelal’in kudretiyle vücut bulduğunu yani her şey Allahu Teala’nın (cc.) sanatı olduğunu (Nursî, S. 2014a, 179, 405; 2013b 144); Sâni’ (Yaratıcı, sanatla yapan, sanatkâr) olamayacağını, nakış olup Nakkaş olamayacağını, ahkâm olup Hâkim olamayacağını, şeriat-ı fıtrîye olup Şari (şeriat koyucu, kanun koyucu) olamayacağını, mahluk olup Halık olamayacağını, etkiye maruz fıtrat (yaratılış) olup Fatır (yaratan) olamayacağını, kanun olup kudret veya Kâdir olamayacağını, mistar (cetvel) olup mastar (kaynak) olamayacağını diğer üç maddede ispat eden Nursî (Nursî, S. 2014, 187) her şeyin Zat-ı Vacibü’l-Vücut’a ait olduğu ahkâm olup Hâkim olamayacağını, her şeyin doğrudan doğruya onun dest-i kudretinden çıktığı ve semavat ve Arz’ın onun kabza-i tasarrufunda olduğunun açıkça görüldüğünü izah etmiş olur (Nursî, S. 2014a, 187). Devamla Nursî Cenab-ı Hakk’ın (cc.) isimlerinin tecellisini ve hikmetini göstermek, eşyadaki zahirî kusurlara, merhametsizliklere ve noksanlıklara merci olmak, esbap ve tabiatı dest-i kudretine perde etmek ve izzetini o suretle muhafaza etmek için eşyaya bir tertip ve tanzim ile zahirî bir sebebiyet, bir mukarenet verdiğini, müsebbebi (Sebeple meydana gelen, sebebin sonucu), sebeple beraber halk ettiğine dikkat çeker. Buna delil olarak da Hz. Âdem’den bugüne hatta kıyamete kadar hiçbir insanın yüzünün aza itibarıyla aynı olmasına rağmen diğerine benzememesi ve her bir yüzün alamet-i farika olmasını tesadüfe bağlamanın akli bir hadise olmadığı çıkarımında bulunur (Nursî, S. 2014a, 188). Bu alamet-i farikalık sadece insan için değil her bir hayvan, her bir bitki, her bir ağaç, her bir yaprak hatta her bir kar tanesi için de geçerlidir. Mevcudatın varlığı

tabiata havale edildiği takdirde aynı şartlara maruz kalan aynı türden birçok şeyin hatta her şeyin birbirine benzemesi veya aynı olması kaçınılmaz olacaktır.

Sani'-i Zülcelal, Kadîr-i Külli Şey', esbabı (sebepler) halk etmiş; müsebbebatı (sebepler sonunda ortaya çıkanlar) da esbaba bağlamıştır. Böyle bir hakikatın kabulü camit, şuursuz, mahluk, masnu, basit olan o sebeplere ve tabiat denilen maddelere, herhangi bir şeyin varlığı için gerekli sınırsız sayıda alet edevatı verip hakîmane, basirane işleri kendi kendilerine yaptırmaktan elbette daha kolaydır (Nursî, S. 2014a, 189). Hâkimiyet müdahaleyi kabul etmeyeceği için mutlak kudret sahibi olan *Zat-ı Zülcelal* de bu müdahaleyi, işlerde ortaklığı reddeder (Nursî, S. 2014a, 190).

Bediüzzaman konuya dair şu çarpıcı misalleri verir: Yüz erin bir subayın idaresine verilmesi bir erin yüz subayın idaresine verilmesinden yüz derece daha kolaydır. Bir ordunun askerî donanımının bir merkez, bir kanun, bir fabrika ve bir padişahın emrine verilmesi bir erin donatılması kadar kolaydır. Bir erin donanımı için bütün ordunun ihtiyacı kadar fabrikaya ihtiyaç duyulurken bir erin askerî donanımının birçok merkeze, birçok fabrikaya birçok kumandana havalesi de bir ordunun donanımı kadar zordur.

Bu örnek tabiat gibi sonsuz unsurun bir araya gelerek bütün mevcudatı hatta tek bir varlığı oluşturmalarının imkânsızlığını göstermektedir. Bu örnek her şeyin tek bir ilah tarafından yaratıldığının delildir (Nursî, S. 2014a, 193, 409). Bütün mevcudat *Sâni'-i Vahid'e* isnat edilirse yaratma bir tek varlık kadar kolaydır. Eğer *Vahid-i Ehad'e* verilmezse; bir tek mahlukun icadı, bütün mevcudatın yaratılması kadar zor olur (Nursî, S. 2014a, 192).

Bütün bunlardan hareketle bir hücreciğin vücuda gelmesi hücrenin kendisine verilirse kâinattaki bütün özelliklerin onda olması gerekir. Sebeplere isnat edilirse âlemdeki bütün sebeplerin o hücrecikte toplanmaları lazım gelir. Hâlbuki sineğin iki eli sığmayan bir hücrecik birden fazla ilahın tasarrufuna imkân bırakmaz (Nursî, S. 2013b, 147).

4. Akılsız, şuursuz hücrelerin çoğalarak akılla, şuurla, iradeyle, kudretle, hikmetle vücudun iç veya dış organlarına yerleşmesi mümkün değildir

Konuya şöyle de yaklaşılabilir:

Akılsız, şuursuz bir tek hücrenin çoğalarak *akıllı, şuurlu, iradeli, kudretli, hikmetli* olarak vücudun iç veya dış organlarından birine yerleşmesi kendisi gibi 36 trilyon hücreye ulaşarak tek bir insanı oluşturmaları söz konusu olabilir mi? Görünüş itibarıyla hücreler tabii olarak veya tesadüfen bir araya gelmiş gibi görünebilir.

Görünüş itibarıyla hücreler tabii olarak veya tesadüfen bir araya gelmiş gibi görünebilir. Oysa

3 ihtimalli 13 rakamın kombinasyonunu bilme ihtimali [13 takımın galibiyet, beraberlik, mağlubiyet durumunu bilme ($3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3=1.594.323$)] *yaklaşık 1 milyon 600 binde birdir,*

3 ihtimalli 15 rakamın kombinasyonunu bilme ihtimali 14 milyon 348 bin 907'de birdir [$3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3=14.384.907$],

3 ihtimalli 16 rakamın kombinasyonunu bilme ihtimali yaklaşık 43 milyonda birdir [$3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3*3=43.046.721$].

5. Varlıkların birbirine benzer, ölçülü, düzenli, uyumlu çalışmasının tesadüfi olması mümkün değildir

Bu durumda 3 ihtimalli 16 rakamın kombinasyonu değil trilyonlarca hücrenin [*her hücrede 100 trilyon atom olmak kaydıyla 35 trilyon hücrenin bir araya gelerek*] farklı özelliklere ve farklı fonksiyonlara sahip olmak kaydıyla bir insanı oluşturmaları ihtimal dışıdır.

Bediüzzaman Said Nursî Risale-i Nurların pek çok yerinde varlıkların cinslerine göre birbirine benzer (*teşabüh*), ölçülü (*tenasüp*), düzenli (*intizam*) ve uyumlu (*insicam*) çalışmasının tesadüfi olamayacak kadar hassas bir düzen gerektirdiği gerçeğini vurgular. Benzerlik (*teşabüh*), uyumluluk (*tenasüp*), düzen (*intizam*) ve düzenlilik (*insicam*) hususuna dikkat çeken Nursî, varlıkların birbiriyle iç içeliği (*teanuk ve tedahül*) ile birlikte, birbirine yardım etmesi (*teavün*), dayanışma içinde olması (*tesanüt*), ve bir diğerrinin ihtiyacını karşılaması (*tecavüp*); bunların icrası sırasında, iyi muamele (*lütuf*), şefkat ve koruma içinde olmalarının (*merhamet*) mutlak manada bir *akıl, şuur, irade, kudret, hikmete* dayanması gerektiğinden hareketle cereyan eden her bir hadisenin veya oluşumun her şeyin yaratıcısı ve devam ettiricisi olan Allahu Teala (cc.) tarafından gerçekleştirildiği tespitinde bulunur (Nursî, S. 2014a, 97, 435; Nursî, S. 2013b, 17; Nursî, S. 2013c, 9, 662, 699; Nursî, S. 1994, 33, 143, 144).

6. Sonuç

Yaratılış gerçeğini *-teorisi değil-* zedelemek için ortaya atılan *evrim teorisi* var olanların (genelde canlılara ait) bir kısmının değişim veya dönüşümünü teorik olarak iddia ederken var oluşun nasıl gerçekleştiği hususunda fikir yürütmez.

Bu bildiride kâinatın ve hayatın başlangıcına dair bilimsel bulgular ve teolojik yaklaşımlar ışığında yaratılışın ve sürekliliğin nasıl anlaşılabilirliğini ele alarak bilimsel gözlemler ile Said Nursî'nin görüşleri doğrultusunda kâinatın düzenin ve karmaşıklığın bilinçli bir tasarımcının varlığına işaret etmesi ele alınmaktadır. Bilimsel bulgular kâinatın muhteşem bir düzen içinde olduğunu ve hayatîyetin var olması için böylesine ince ayarlı bir ortam sağladığını göstermektedir. Bu durum kâinatın ve hayatın temeli hakkında yaratılış hipotezini destekleyen güçlü deliller sunmaktadır. İnsan vücudundaki 35-40 trilyon hücrenin her birinin bilinçli bir şekilde organize olup belirli organ ve dokulara dönüşmesi, farklı görevler üstlenmesi, bunlardan pek çoğunun altı ay içinde yerini başka bir hücreye bırakması, o yeni hücrenin de öncekinin görevini devam ettirmesi gibi kompleks bir sistemin oluşması rastlantılarla açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Hücreler gibi kâinatın, özellikle Dünya'daki her bir varlığın, daha özeldir canlıların, bundan da özeldir her bir unsurun insan için dayanışmaya geçmesi, birbirinin yardımına koşması, bir diğerinin isteğine âdeta cevap vermesi ve ona yardım etmesi; bütün bu işlerin düzenli, ölçülü ve uyumlu olarak gerçekleşmesi her şeyi bilen, gören, onları idare eden hiçbir şeye ihtiyacı olmayan fakat her şeyin kendisine muhtaç olduğu *Kadîr, Hakîm* bir yaratıcının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- (1996). *Emirdağ Lâhikası – I-II*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- (2010). *Gençlik Rehberi*. Rnk Neşriyat. İstanbul.
- (2013a). *Barla Lâhikası*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- (2013b). *Mesnevî-i Nuriye*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- (2013c). *Sözler*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- (2013d). *Tarihçe-i Hayat*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- (2014a). *Lem'alar*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- (2014b). *Mektûbât*. rnk Neşriyat. Ankara.
- Albay, Kâzım. 2024. "Akıl" meselesi -I-. <https://www.barandergisi.net/akil-meselesi-i>
- Doyle, Arthur Conan; Yıldız, Hatice (Çev.). *Boscombe Vadisi Gizemi*. Gönül Yayıncılık. 2016. 304 s.
- <https://aa.com.tr> > gundem (2023.03.03): https://www.google.com/search?q=d%C3%BCnyadaki+bitki+ve+hayvan+nevi+say%C4%B1s%C4%B1&oq=d%C3%BCnyadaki+bitki+ve+hayvan+nevi+say%C4%B1s%C4%B1&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIHCAEQIRigAdIBCjE4NzEyajBqMTWoAgiwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8
- <https://www.risaleinur.hizmetvakfi.org/ucuncu-sua/>
- İmam-ı Gazali ve Tasavvuf**. <https://www.hazardernegi.org/imam-i-gazali-ve-tasavvuf-2/>
- Kırkılıç, H. Ahmet. (1996). *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*. İstanbul: Timaş Yay.
- Kur'an-ı Kerim. 35/Fatır 5.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı* (Tenkitli Basım). TDK. Ankara.
- Marulcu, Hasan Tevfik (2008). İbn Teymiye'nin Vahdet-i Vücûd, Hulûl ve İttihâd Yaklaşımlarına Kelâm Açısından Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21/75-86
- Nursî, Said (1994). *Şuâlar*. Envâr Neşriyat. İstanbul.
- Sarıtaş, Kamil (2012). Kindî'nin akıl teorisinin kaynağı sorunu üzerine. *Dini Araştırmalar*. C 15. 40/90-111
- Yıldırım, Ali. (2008). Mevlânâ'nın Vahdet Anlayışı ve Paradoksal Söylemi *Erdem*. 50/224.
- Tosun, Necdet, (2009). İmâm-ı Rabbânî'ye Göre Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*. 23/181-192.
- Uludağ, Süleyman (2006). Müşahede. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/152-153. Yıldırım, Nimet. (Ocak 2018). İmam Gazali ve Kardeşi. *Doğu Esintileri*, 8/139.
- Yıldırım, Ömer Ali; Kubilay, Beheşti Zehra (2020). Fârâbî'de Tümmeller ve Faal Akıl'la İlişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49/99.

ZERRELERİN DİLİNDEN YARATICI VE YARATILIŞ¹

CREATOR AND CREATION FROM THE LANGUAGE OF PARTICLES

İdris GÖRMEZ²

Allah'a inanmaksızın kâinatın nizamı izah edilemez

Newton

ÖZET

Zerre eski ve yeni fizikteki mânâsıyla atom karşılığında kullanılmaktadır. Zerrenin lügat manası “küçük parçacık” demektir.

Atom, bir elementin kimyasal özelliklerini taşıyan en küçük yapı taşıdır. Atom, temel olarak bir çekirdek ve onun etrafında bulunan elektronlardan hâsıl edilir. Atom çekirdeği, elektrondan kütlece büyük proton ve nötron gibi iki temel parçacıktan meydana gelmektedir.

Dünyada toplam 118 değişik atom çeşidi bilinmektedir. Bazı maddeler tamamen bir çeşit atomdan yapılmıştır. Bu maddelere element denir. Örneğin demir bir elementtir.

Elementleri birbirinden ayıran sebep atomların yapısından ileri gelmektedir. Canlı veya cansız varlıkların temel maddesi atomdur. Bütün kitaplar alfabedeki harflerle yazıldığı gibi bütün varlıklar da bu elementlerden yaratıcının kudret kalemiyle dünya sahifesinde yazılmaktadır. Kitap kâtibini gösterdiği gibi atomdan galaksilere kadar bütün varlıklar da yaratıcılarını göstermektedir.

Atomlardan galaksilere kadar canlı cansız bütün varlıklar kendilerine mahsus hususi dilleriyle yaratıcılarının varlığını ve birliğini okumakta ve okutmaktadırlar. Çünkü kâinatın her zerresinde san'at, kast ve nizam bulunmaktadır. Sanat, sanatkârı; Kast: bilerek, isteyerek yapan birisini; Nizam: düzenleyici, kanun koyucu birisini gösterir. Meselâ, her bir hava zerresi yaratıcının “Adil” ve “Mukaddir” isimlerini yansıtmaktadır. Çünkü Atmosferde hiçbir şey rastgele, gelişigüzel değildir. Her şey belli bir ölçü ve sayı ile yaratılmıştır. Meselâ, atmosferde bulunan ve oranı değişmeyen elementlerden; %78 ile azot ilk sırada, %21 ile oksijen ikinci sırada bulunmaktadır. Geriye kalan %1'lik kısımda ise asal yani serbest halde bulunan gazlardır. İşte, bu cansız, ne yaptığını bilmeyen hava zerrelerinin, ölçülü ve miktarlı, terkipleri ve yaratılışları, girdiği yerlerde yaptığı harika işler, ilim, irade, kudret sahibi, her işi düzgün, yerli yerince yapan bir yaratıcının memuru olduklarının delilidir.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesi'nde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan “Zerrelerin Dilinden Yaratıcı ve Yaratılış” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr., Gazi Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, E-posta: agormez@gmail.com

Meselâ, akyuvar ve alyuvar gibi ilimsiz, akılsız, şuursuz zerrelere insan bedeninde yaptıkları harika işler, ilim, irade, hikmet ve şuuru gerektirmektedir. Bu özellikler zerrelere olmadığına göre, bu harika işler arkalarında şuurlu birinin varlığını ve onun emriyle yapıldığını gösterir. Üstelik bu yardımlaşma işi insan bedeninde olduğu gibi, yer ile gök arasında; bitkiler, hayvanlar ve insanlar arasında da görülmektedir. Bu da kâinatta bir yardımlaşma kanununun varlığını ve zerrelere de o kanuna göre hareket eden memurlar olduğunu bildirir. Bir yerde kanun varsa kudret sahibi bir kanun koyucuyu gösterir.

Meselâ, akyuvarların vücuda giren düşmanları bilip imha etmeleri; alyuvarların gıdaları vücuda lâzım olan yerlere şaşırmadan taşımaları arkalarında bir kudret sahibinin varlığına işaret eder. Meselâ, bulutların toprağın imdadına, toprağın bitkilerin imdadına-bitkilerin hayvanların yardımına, bitkilerin ve hayvanların insanların yardımına koşturulmaları gibi şuurlu iş yapmaları, hedefine varmak için yaptığı bu mükemmel hareketleri, kör tesadüfe, akılsız, şuursuz tabiata ve sebeplere verilemeyeceği mantıklı düşüncenin gereğidir.

Biz bu çalışmamızda zerrelere dilinden yaratıcıyı ve yaratılışı anlamaya çalışacağız. Önce zerre nedir? Zerre, atom ve elementler arasında fark var mıdır? Sorularına cevap arayacağız. Ayrıca, hava, su, toprak ve güneş zerrelere dilinden yaratıcının “Adil”, “Mukaddir” ve “Musavvir” gibi isimlerinin tecellilerini ve yansımalarını örnekleriyle açıklayacağız.

Anahtar kelimeler: yaratıcı, zerre, nizam, adil, atom

ABSTRACT

Zerre is used in the sense of atom in old and new physics. The dictionary meaning of ‘zerre’ is ‘small particle’.

An atom is the smallest building block that carries the chemical properties of an element. An atom basically consists of a nucleus and electrons around it. The atomic nucleus consists of two fundamental particles, the proton and the neutron, which are larger in mass than the electron.

A total of 118 different types of atoms are known in the world. Some substances are made entirely of one type of atom. These substances are called elements. For example, iron is an element.

The reason that separates elements from each other comes from the structure of atoms. The basic substance of living or non-living things is the atom. Just as all books are written with the letters of the alphabet, all beings are written on the page of the world with the powerful pen of the Creator from these elements. Just as the book shows its scribe, all beings, from atoms to galaxies, show their creators.

All living and non-living beings, from atoms to galaxies, read and make others read the existence and unity of their creators with their own special languages. Because there is art, intention and order in every particle of the universe. Art, artist; Caste: someone who does something knowingly and willingly; Nizam: indicates someone who regulates and legislates. For example, every particle of air reflects the Creator’s names “Just” and “Sacred”. Because nothing is random or haphazard in the atmosphere. Everything is created with a certain measure and number. For example, among the elements found in the atmosphere whose proportions do not change; Nitrogen is in the first place with 78%, and oxygen is in the second place with 21%. The remaining 1% is inert, that is, free gases. The measured and balanced composition and creation of these lifeless air particles, which do not know what they are doing, and the wonderful works they perform in the places they enter, are evidence that they are the servants of a Creator who has knowledge, will and power, and who does everything properly and appropriately.

For example, the wonderful works performed by unknowing, mindless and unconscious particles in the human body, such as white blood cells and red blood cells, require knowledge, will, wisdom and consciousness. Since these properties do not exist in particles, these wonderful works show that there is a conscious person behind them and that they are done by his command. Moreover, this act of cooperation is between the earth and the sky, just like in the human body; It is also seen among plants, animals and humans. This indicates that there is a law of cooperation in the universe and that particles are officials who act in accordance with that law. If there is a law somewhere, it indicates a powerful legislator.

For example, white blood cells recognize and destroy enemies that enter the body; The fact that red blood cells carry food to the places needed by the body without being confused indicates the presence of a powerful person behind them. For example, it is a requirement of logical thought that the conscious work of clouds to help the soil, the soil to the aid of plants, plants to the aid of animals, and plants and animals to the aid

of humans cannot be attributed to blind chance, mindless, unconscious nature and causes for these perfect movements to reach their goal.

In this study, we will try to understand the creator and creation through the language of particles. First of all, what is a particle? Is there a difference between particles, atoms and elements? We will seek answers to your questions. In addition, we will explain with examples the manifestations and reflections of the Creator's names such as "Adil", "Mukaddir" and "Musavvir" from the language of particles of air, water, soil and sun.

Keywords: creator, particle, order, fair, atom

1. Giriş

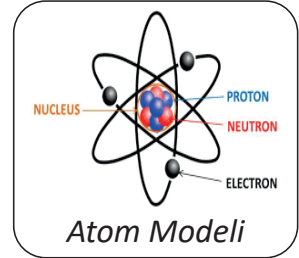
Modern Arapça'da zerre eski ve yeni fizikteki mânasıyla atom karşılığında kullanılmaktadır (Cemîl Salîbâ, I, 588; Çankı, I, 249).

Atom, bir elementin kimyasal özelliklerini taşıyan en küçük yapı taşıdır. Atom, temel olarak bir çekirdek ve onun etrafında bulunan elektron bulutundan meydana gelir. Atom çekirdeğinde, elektrondan kütleye büyük iki temel parçacık; proton ve nötron yer alır.

Dünyada çok fazla sayıda değişik madde bulunmasına karşın, sadece 94'ü doğal, 24 kadarı yapay olmak üzere toplam 118 değişik atom çeşidi bilinmektedir. Bazı maddeler tamamen bir çeşit atomdan yapılmıştır. Bu maddelere element denir. Örneğin demir bir elementtir.

Elementleri birbirinden ayıran sebep atomların yapısından ileri gelmektedir. İşte canlı veya cansız diye ayırdığımız varlıkların yaratılmasındaki temel madde atomdur.

Zerrenin lügat manası "küçük parçacık" demektir. Zerre, mahiyeti itibarıyla atom veya element manasında kullanılabilir. Meselâ Suyun en küçük yapısı su molekülü H_2O , havada oksijen (O_2) ve azot (N_2) iki atomlu molekül olarak bulunması ve bu moleküllerin büyüklüğü ile atomun büyüklüğü arasında fazla fark olmaması (nano metre mertebesinde) dikkate alındığında, zerre kelimesi molekül için de kullanılmaktadır. Hatta atomun çekirdeğindeki mükemmel işleyiş anlatıldığı zaman, en küçük parçacık olarak proton ve nötronları teşkil eden kuarkların bile zerre manasında kullanıldığı görülmektedir.

Her bir atomun canlıların yapısında ve organlarında görev aldığı ve bir takım faaliyetlerin yerine getirdiğine dikkat çekilir.

Mesela, "Havanın her bir zerresi, her bir zihayâtın cismine, her bir çiçeğin her bir meyvesine, her bir yaprağın binasına girip işleyebilir

İşte, eşyanın vücudunda işleyen bu zerreler hiç yanlış yapmıyorlar. Hâlbuki her şeyin nizamı farklıdır. O nizamı bilmeyen orada yanılmadan çalışamaz. Hâlbuki zerreler girdikleri yerlerde yanlış yapmadan iş görüyorlar. Meselâ, hava zerrelerinin seslerin şivesini bile aynen nakletmesi veya toprak zerrelerinin birbirine çok benzeyen tohumları karıştırmadan özellikleriyle tanınması gibi (Nursi, Sözler, s. 683).

İşte bu zerreler ya sonsuz ilim, irade, hikmet ve kudret sahibi birisinin izniyle, emriyle, ilim ve iradesiyle işliyorlar veyahut kendilerinde öyle her şeyi ihata eden ilim, irade, kudret bulunmak lazım geliyor. Bu ikinci durum kabul edilemeyeceğine göre her şeye kudreti yeten yaratıcılarının izniyle, emriyle, iradesiyle, kudretiyle oluyor demektir.

Kuran'da atomlardan bahsedilmektedir. Kur'an, atom veya element manasına gelen "zerre" tabirini kullanmıştır. İslam âlimleri de elementleri zerre olarak ifade etmişlerdir. Kur'an'da atom manasında zerre tabiri birçok ayette geçmektedir. Onlardan bazıları şöyledir:

"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir" (Zilzal, 99/7-8).

"Ne iş yaparsan yap ve sizler ona dair Kur'an'dan ne okursanız okuyun; ne yaparsanız yapın; yaptıklarınıza daldığınız anda, mutlaka biz sizi görürüz. Yerde ve gökte hiçbir zerre Rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçüğü veya daha büyüğü şüphesiz apaçık bir Kitap'tadır" (Yunus, 10/61).

“İnkâr edenler: ‘Kıyamet bize gelmeyecektir.’ dediler. De ki: ‘Hayır, öyle değil; görülmeyeni bilen Rabbime and olsun ki, o saat size muhakkak gelecektir. Göklerde ve yerde zerre kadar olanlar bile onun ilminin dışında değildir. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü de şüphesiz apaçık Kitap’tadır” (Sebe, 34/3).

Burada zerreden, yani atomdan daha küçüğü ifadesi ile atom altı parçacıklara işaret edilmektedir. Yani atomu parçaladığınız zaman ortaya çıkan; proton, nötron ve elektron. Bunların da parçalanması ile meydana gelen pion, miyon, kuark gibi atom altı parçacıkları da atom üstü âlem olarak ifade edilen molekül, organ, doku ve yapılar hepsinin Allah’ın ilminde olduğu bildirilmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr>)

Atomun belli bir yapısı olduğuna göre, onu yapan bir sanatkârı olması gerekir. Çünkü sanatlı bir eser sanatkârı gösterir. Nizamlı, intizamlı, hikmetli bir eser, ilim, irade, hikmet ve kudret sahibi bir ustasının varlığına delalet eder. Atomun bitip tükenmeden devam eden enerjisi sonsuz bir enerji kaynağını göstermektedir. Bu da atomu yaratan zatın sıfatlarının sonsuzluğuna delildir.

Bütün kitaplar alfabeledi harflerden yazıldığı gibi bütün varlıklar da bu elementlerden yaratıcının kudret kalemıyla dünya sahifesinde yazılmaktadır. Kitap kâtibini gösterdiği gibi atomdan galaksilere kadar bütün varlıklar da yaratıcılarını göstermektedir. Meselâ, elimiz, ayağımız, gözümüz, kulağımız gibi vücudumuzun her noktası atomlardan yaratılmıştır. İnsanlar böyle olduğu gibi, bitkiler, hayvanlar, hava, su, toprak ve güneş gibi her şey atomlardan yaratılmıştır. Bu da kâinatın her an Allah’ın idaresi altında bulunduğunu ve bize bizden daha yakın olduğunu açıkça gösterir.

İşte her varlığın elementlerinin sayılı ve ölçülü olması, kendine has bir şekil alması her şeyin son derece nizamlı, intizamlı mükemmel bir yapıda oluşu, “Adil”, “Musavvir” ve “Mukaddir” gibi isimleriyle kendini tanıtan bir yaratıcılarının varlığını göstermektedir.

2. Moleküller de kendi dilleri ile bir yaratıcıyı gösterir

Molekül, birbirine bağlı gruplar halindeki atomlardan oluşturulan kimyasal bileşiklerin en küçüğüdür.

Moleküllerin yapılarında birden fazla atom bulunur. Bir molekül aynı iki atomun ya da farklı sayılarda farklı atomların bağlanması sonucunda hâsıl edilir. Bir su molekülü iki hidrojen ve bir oksijenden, bir hidrojen peroksit molekülü ise iki hidrojen ve iki oksijen atomundan meydana gelir.

3. Molekül tesadüfen olabilir mi?

İsviçreli büyük matematik bilgini Charles Jugin Cai’nin yaptığı hesaplamalara göre, bir protein molekülünün tesadüfen olması için gerekli olan zaman 10 rakamının 243 kere kendisiyle çarpımından çıkacak yıldır. Bilginler, kâinatın yaşını 5 milyar sene olarak bulduklarına göre, bir protein molekülünün 5 milyar sene zarfında tesadüfen olması imkânsızdır (Korkmaz, İlimler Ve Yorumlar, s.112).

Bu da gösteriyor ki, eşyanın yaratılışı kör tesadüfe, akılsız, şuursuz sebeplere, tabiata havale edilemez. İlim bunu kabul etmez. Madem eşya var ve her an yeniden yeniye, sanatlı, kasıtlı ve nizamlı oluyor. Öyle ise bir sanatkârın, bilerek ve irade ederek yapan bir yaratıcının varlığını gösteriyor.

4. İnsan vücudundaki zerrelere muntazam yapımı ve yıkımı bir yaratıcıyı gösterir.

İnsan vücudunda her saniye 100 bin hücre mitoz ile artar apatoz ile ölür. Hücre ölümü ve yeniden yapımı, yetişkin bir insan vücut ağırlığının her 18-24 ayda bir yeniden yapım ve yıkımı anlamına gelmektedir. (<https://akademiksunum.com>)

Bu da insan vücudunun her an yenilenmekte ve değişmekte olduğunu, atomların durmadan çalıştırıldığını ve dengeli bir şekilde hayatlarını devam ettirmek için kâinatla alış veriş halinde olduklarını göstermektedir. Bu kadar harika işlerin akılsız, şuursuz, cansız atomların işi olamayacağı gayet açıktır. Çünkü;

“Sen mevcutsun. Ve basit bir madde ve camid (cansız) ve tegayyürsüz değilsin. Belki, daima teceddüdde (yenilenmede) olarak, gayet muntazam bir makine ve hârîka ve daima tahavvülde (değişmekte olan) bir saray gibisin. Senin vücudunda her vakit zerrelere çalışıyorlar. Senin vücudun kâinatla, hususan rızık münasebetiyle, hususan beka-i nev’i itibariyle alâkadar ve alış-verişi vardır. Senin vücudunda çalışan zerrelere, o münasebatı bozmamak ve o alâkadarlığı kırmamak için dikkat ediyorlar. Öylece ihtiyatla ayaklarını atıyorlar. Güya bütün kâinata bakıyorlar. Senin münasebatını kâinatta görüp öyle vaziyet alıyorlar. Sen zahîrî (dış) ve bâtînî (iç) duygularınla, o zerrelere, o hârîka vaziyetine göre istifade edersin.

Eğer sen vücudundaki zerreleri, Kadîr-i Ezeli'nin kanunuyla hareket eden küçücük memurları veya bir ordusu veya kalem-i kaderin (kader kaleminin) uçları, her bir zerre bir kalem ucu veya kalem-i kudretin noktaları, her bir zerre bir nokta olduğunu kabul etmezsen; o vakit senin gözünde çalışan her bir zerreye öyle bir göz lâzım ki, senin mecmu-u cesedinin (cesedin tamamını) her tarafını görmekle beraber, münasebetdar olduğun bütün kâinatı dahi görecek bir gözü ve bütün senin mazi ve müstakbel ve nesil ve aslın ve anasının menbalarını ve rızkının madenlerini bilecek, tanıyacak yüz dâhî kadar bir akıl vermek lâzım geliyor. Senin gibi bu mes'elelerde zerre kadar akıllı olmayanın bir zerresine bin Eflatun kadar bir ilim ve şuur vermek, bin derece divanece bir hurafeciliktir!..” (Nursi, Lem'alar, s.180).

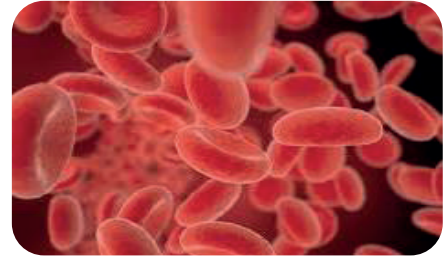
5. Bir zerreyi yaratamayan kâinatı yaratamaz

“San'at, kasd, nizam, kâinatın her zerresinde bulunur” (Nursi, , İşarât'ül İ'caz, s. 484),

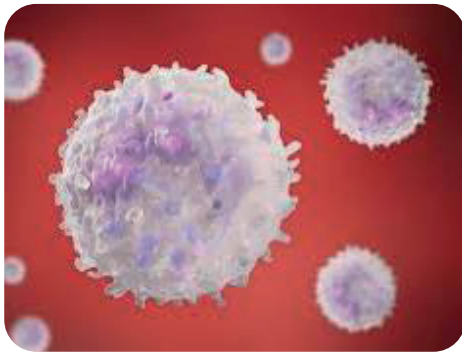
Sanat, sanatkâr; Kasd: bilerek, isteyerek yapan birisini; Nizam: düzenleyici, kanun koyucu birisini gösterir. Kâinatta **dört ana unsur** var, bunlar: Toprak, su, hava, güneş. Bu dört unsura hâkim olamayan, söz dinletemeyen kainata hâkim olamaz. **Çünkü atomdan galaksilere** kadar her şey zerrelere yaratılmaktadır. Bir zerreyi yaratamayan ve idare edemeyen kâinatı yaratamaz. *“Bütün yıldızlara sözünü geçiremeyen, bir tek zerreye rububiyetini dinletemez.” (Nursi, Sözler, s. 843).*

“Her bir zerre, eğer memur-u İlahî olmazsa (Allah'ın memuru kabul edilmezse) ve onun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse ve ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse (değişmezse); o vakit her bir zerrenin nihayetsiz bir ilmi, hadsiz bir kudreti, her şeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, her şeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir.” (Nursi, Sözler, , s.683)

Demek, her zerre Allah'ın bir memurudur ve O'nun emriyle, kanunuyla, O'nun namına hareket etmektedir. Zerreler yaratıcının emirlerini yerine getirmek için yaratılmışlardır. Yaratıcı olamazlar. Yaratılan, başka birine muhtaçlığı olan yaratıcı olamaz. Kâinatta her şey birbirine bağlıdır, bir şeyi kim yaratıyorsa bütün kâinatı o yaratıyor. Meselâ, pirenin midesini kim tanzim ediyorsa, güneş sistemini de o tanzim ediyor. O'ndan başkası olamaz.

6. Şuursuz zerrelere şuurlu iş yaptığı düşünülebilir mi?

Zerrelere; aciz- cansız- cahil- şuursuz varlıklardır. Yaptıkları işler; kudretli – hayatlı - ilimli - şuurlu olmayı gerektirmektedir. Misal olarak, kandaki alyuvar ve akyuvarları alalım.

Alyuvarlar **vücuttaki** dokulara oksijen ulaştırmakla görevlendirilmiştir. 1mm³ kanda kadınlarda ortalama 4,8 milyon, erkeklerde 5,4 milyon alyuvar bulunmaktadır.

Akyuvarlar ise **vücuda giren yabancı maddeleri sindirerek imha etmekle** görevlendirilmiştir. 1 mm³ kandaki sayıları 4.000–10.000 arasında değişebilir (<https://dergipark.org.tr>).

Akyuvar ve alyuvar gibi ilimsiz, akılsız, şuursuz zerrelere yaptıkları bu yardımlaşma, dayanışma ve birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap verme gibi işler ilim, irade, hikmet ve şuur gerektirmektedir. Bu özellikler zerrelere olmadığına göre, bu harika işler arkalarında şuurlu birinin varlığını ve onun emriyle yapıldığını gösterir. Üstelik bu yardımlaşma işi insan bedeninde olduğu gibi, yer ile gök arasında; bitkiler, hayvanlar ve insanlar arasında da görülmektedir. Bu da kâinatta bir yardımlaşma kanununun varlığını ve zerrelere de o kanuna göre hareket eden memurlar olduğunu bildirir.

İşte kâinattaki bütün zerrelere aciz, cansız, cahil, şuursuz oldukları halde, akyuvarların vücuda giren düşmanları bilip imha etmeleri; alyuvarların gıdaları vücuda lazım olan yerlere şaşırmadan taşınmaları gibi şuurlu iş yapmaları, ilim, irade, kudret sahibi bir yaratıcılarının memuru olduklarını ve tıpkı bir asker gibi, O'nun namına, O'nun izniyle, emriyle hareket ettiklerini gösteriyorlar.

7. Hava, Su, Toprak ve Güneşin Dilinden Yaratıcı

Kâinatta dört temel element, **dört unsur**, maddenin dört hali olarak kabul edilen toprak, su, hava ve ateş dörtlüsüdür.

Şimdi bu unsurları ele alalım ve ölçülü, dengeli yaratılışlarıyla yaratıcılarının “Adil” ve “Mukaddir” isimlerine biraz daha yakından bakalım.

Hava zerresi “Adil” ve “Mukaddir” isimlerini yansıtmaktadır

Atmosferde hiçbir şey rastgele, gelişigüzel değildir. Her şey belli bir ölçü ve sayı ile yaratılmıştır. Atmosferde bulunan ve oranı değişmeyen elementlerden; %78 ile azot ilk sırada, %21 ile oksijen ikinci sırada bulunmaktadır. Geriye kalan %1’lik kısımda ise asal yani serbest halde bulunan gazlar (helyum, hidrojen, kripton, argon, neon, ksenon)’dır (<https://tr.wikipedia.org>).

İşte bu akılsız, şuursuz hava zerrelerinin, girdiği yerlerde yaptığı harika işler bir yaratıcının memuru olduklarını gösterir.

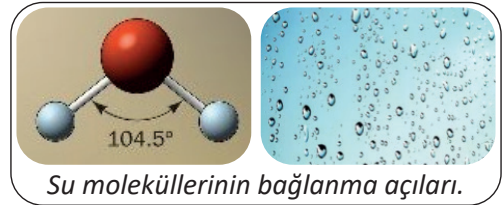
“Meselâ havanın her bir zerresi; her bir çiçek ile her bir meyveye, her bir yaprağa girer ve işleyebilir. İşte şu zerre, eğer memur olmazsa, bütün girebildiği ve işlediği masnuların tarz-ı teşkilatını (teşkilat tarzını) ve suretlerini ve heyetlerini bilmek lâzımdır, tâ içinde işleyebilsin. Demek muhit bir ilim ve kudrete mâlik olmalı ki, böyle yapsın” (Nursi, Sözler, s. 75).

Demek, ilmi, kudreti olmayan hava zerreleri bu harika işleri yapamazlar. Ancak, sonsuz ilmi, iradesi, kudreti olan birisine dayanarak, tıpkı bir asker gibi O’nun namına, O’nun izni ve emri ile bu işleri yapabilirler. Çünkü bir şey kendi gücü üzerinde bir iş yapıyorsa arkasında gizli bir güce dayanarak o işi yaptığını gösterir.

8. Su zerresi “Adil” ve “Mukaddir” isimlerini okutur

Canlılık için hayat kaynağı olan su, kimyevî **özellikleri**yle ve mû’cizevî yaratılışı ile harika bir yapıya sahiptir.

Suyun kimyasal yapısının formülü, H₂O molekül yapısında bir inorganik maddedir. Su molekülü, merkezinde bir oksijen atomu, iki köşesinde birer hidrojen atomu, diğer iki köşesinde ortaklanmamış elektron çiftleri bulunan bir düzgün olmayan dörtyüzlü şeklindedir. H O H bağ açısı 104,5° dir (<https://tr.m.wikipedia.org>)

İşte suyun bu ölçülü, nizamlı, faydalı yaratılışı suyun zerreleri adedince bir dildir. Kendine mahsus dilleriyle her şeyi ölçerek, tartarak yaratan bir yaratıcıya şahadet etmekte ve akıl sahiplerini şöyle düşündürmektedir:

“Evet bu dünyamızın menba-ı acaib buhar kazanları hükmünde olan denizlerde hiçbir mevcud, hattâ hiçbir katre su yoktur ki; vücuduyla, intizamıyla, menfaatıyla ve vaziyetiyle Hâlıkını bildirmesin.”(Nursi, Şualar, s. 47)

Akılsız, şuursuz, ilimsiz, iradesiz su zerrelerinin bizi ve hayvanlarımızı bilmedikleri, acıma ve şefkat etmek kabiliyetleri olmadığı malumdur. İşte hava zerrelerinin şuurlu gibi hareket etmeleri akıl sahiplerini düşünmeye sevk ediyor:

“Size ve hayvanatınıza rızık yetiştirmek için su semadan geliyor. O suda, size ve hayvanatınıza acıyıp şefkat edip rızık yetiştirmek kabiliyeti olmadığından; su gelmiyor, gönderiliyor demektir” (Nursi, Sözler, s. 844).

Yağmuru meydana getiren sebepler canlıları düşünüp, onlara acıyıp merhamet etmekten çok uzak olduğu bilinen bir gerçektir. Demek hayvanatı halk eden ve rızıklarını taahhüd eden bir Hâlık-ı Rahîm’in hikmetiyle imdada gönderiliyor” (Nursi, Sözler, s. 844).

9. Toprak zerresi “Adil” ve “Mukaddir” isimlerini yansıtmaktadır

Toprakta bazı elementlerden belli miktarda bulunur. Topraktaki en yaygın 10 element ve oranları şöyledir: Silisyum: 330.000 mg/kg; alüminyum: 71.300 mg/kg; demir: 38.000 mg/kg; kalsiyum: 13.700 mg/kg; potasyum: 13.600 mg/kg; sodyum: 6.300 mg/kg; Magnezyum: 6.300 mg/kg; Titanyum: 4.600 mg/kg dir.

Topraktaki elementler böyle hassas ölçülerle belirli olduğu gibi, besin maddeleri, ana maddeleri ve bileşenleri de hep ölçülü terkip edilmiştir. Meselâ, toprağın katı kısmını; çakıl, kum, kil, mil ve tuz oluşturur.

Bu katı maddelerin arasında kalan boşluklara da su ve hava yerleştirilmiştir. Topraktaki hava miktarı suyun varlığına bağlıdır. Su oranı arttıkça hava oranı azalır (<https://tr.m.wikipedia.org>).

Böylesine ölçülü maddelerden terkip edilerek yaratılan toprak canlıların en birinci besin kaynağıdır. Hâlbuki akılsız şuursuz toprak canlıları bilmez. Onlara acıyıp merhamet etmekten çok uzaktır. Akıl sahibi olan insanın da toprağa söz dinletmesi mümkün değildir.

İşte bu durum akıl ve şuur sahibi olan insana hal diliyle diyor ki:

“Toprak, nebatatıyla açılıp, rızkınız oradan geliyor. Hissiz, şuursuz toprak, sizin rızkınızı düşünüp şefkat etmek kabiliyetinden pek uzak olduğundan, toprak kendi kendine açılmıyor, birisi o kapıyı açıyor, nimetleri ellerinize veriyor” (Nursi, Sözler, s. 515).

Bu da toprak perdesi arkasında, canlılara merhamet edici, ikram edici, her şeyi bilen, her şeyi gören, gücü her şeye yeten birisinin iş gördüğünü açık bir şekilde akıl gözüne göstermektedir.

10. Güneş zerresi “Adil” ve “Mukaddir” isimlerini yansıtmaktadır

Dünyamızın aydınlatıcı bir lambası ve ısıtıcı bir sobası durumunda olan güneş, belli miktarda, ölçülü, sayılı elementlerden yaratılmıştır. Güneş maddesinin %84’ü Hidrojen, % 6’sı Helyum ve % 0,13’ü de diğer elementlerden (oksijen, karbon ve azot) oluşmaktadır (<https://www.mgm.gov.tr>).

Güneş, hayatın devamı için çok lâzım olan önemli bir sebeptir. Ama güneş ne yaptığını bilmez. Meselâ, gözün görmesi için ışığa ihtiyaç vardır. Demek, yüze gözü kim yerleştirmiş ise, göğün yüzüne güneş gözünü yerleştiren de O’dur. Güneşi yaratan kim ise, gözü yaratan da odur.

Güneş dünyanın lambası ve sobası durumundadır.

Eşyanın yaratılmasında belli başlı sebepler, hava, su, toprak ve güneştir. Güneş en büyük sebeplerden biridir. Ama yaratıcı olamaz. Çünkü güneşte ısı ve ışık çok fakat, yaratılan canlılar sanatlı, hikmetli, süslü yaratılmışlardır. Görme, işitme gibi birçok duygularla donatılmışlardır. Bu sıfatları, duyguları güneşin yapması mümkün değildir.

Bu hakikat Risale-i Nur’da şu şekilde izah edilmektedir:

“Çünkü hangi müsebbebe ve masnua baksan, o derece hârika bir san’at var ki, değil onun âdi, basit sebebi, belki bütün esbap toplansa, ona karşı izhar-ı acz edecekler. Meselâ: Büyük bir sebep zannedilen güneş; ihtiyarlı, şuurlu farz ederek ona denilse: “Bir sineğin vücudunu yapabilir misin?” Elbette diyecek ki: “Hâlıkımın ihsanıyla dükkânımda ziya, renkler, hararet çok. Fakat sineğin vücudunda göz, kulak, hayat gibi öyle şeyler var ki, ne benim dükkânımda bulunur ve ne de benim iktidarım dâhilindedir” (Nursi, Sözler, s. 843).

Demek, gözümüz önünde görünen sebeplere takılı olan müsebbepler, neticeler o adi, basit, akılsız, şuursuz, ilmi, iradesi olmayan, ne yaptığını bilmeyen hava, su, toprak ve güneş zerreciklerinin işi olamaz. Çünkü sebep olarak bütün varlıklarda iş gören bu dört unsurdur. Öyle ise, görünen sebepleri ve müsebbepleri yaratan bir müsebbip vardır. Sebepler bir perdedir, asıl iş gören ilâhî bir kudrettir. Demek, sebeplerin ve müsebbeplerin arkasında insanı bilen, ihtiyaçlarına cevap veren, sonsuz ilim, irade, kudret, hikmet, merhamet sahibi birisi hoşumuza giden, renkli, kokulu, tatlı, bol gıdalı, lezzetli nimetlerini sebeplerin elleriyle bize gönderiyor.

11. Sonuç

Zerreciklerden galaksilere kadar canlı cansız her şey ölçülü, sayılı, kendine has bir şekilde, nizamlı, intizamlı, hikmetli bir yaratılışa sahiptir.

İşte kâinatta her an bu hadsiz faaliyet düzenli şekilde devam etmektedir. Bu da sonsuz bir ilim, hikmet, irade ve kudret sahibi bir yaratıcılarının varlığını ve her an işinin başında olduğunu, bu işlerin kör tesadüfe, akılsız şuursuz sebeplere ve tabiata verilemeyeceğini, onların işi olamayacağını düşündürmekte ve akıl gözüne göstermektedir.

Kur'an tefsirlerinde bu ölçülü yaratılışlara, yaratıcının varlığına ve birliğine dikkat çekilerek akıl sahiplerine hitaben şöyle denilmektedir:

“Evet başında şuur ve yüzünde gözü bulunana şu kâinat ve şu mevcudattaki nizam ve mizan ve tanzim ve tevizin; bir tek, yekta, Vâhid, Ehad, Kadîr, Mürîd, Alîm, Hakîm bir zâtı vahdaniyet mertebesinde gösterir. Evet, her şeyde bir birlik var. Birlik ise, biri gösterir. Meselâ, dünyanın lâmbası olan Güneş birdir; öyle ise, dünyanın mâliki dahi birdir. Meselâ, zemin yüzündeki zîhayatların hizmetçileri olan hava, ateş, su birdir; öyle ise, onları istihdam eden ve bizlere musahhar eden dahi birdir” (Nursi, Mektubat, s. 247).

Kaynakça

Cemîl Salîbâ, I, 588; Çankırı, I, s.249.

<https://dergipark.org.tr>

<https://islamansiklopedisi.org.tr>

<https://www.ktu.edu.tr>

<https://www.mgm.gov.tr>

<https://tr.wiki pedia.org>

<http://www.sorularlarisale.com>

<https://www.afad.gov.tr>

Korkmaz, H. H., (1979) İlimler ve Yorumlar, Türdav Basım, İstanbul.

Kur'an- Kerim Meali (2011) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Nursi, B.S. (2021) İşârâtü'l İ'câz. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Nursi, B. S. (1994) Lem'alar, Envar neşriyat, İstanbul.

Nursi. B. S. (2012) Mektubat. rnk neşriyat, İstanbul.

Nursi,B.S., (2014) **Şualar**, rnk neşriyat, istanbul.

Nursi, Sözlere, (2014) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

FEN BİLİMLERİ VE DİN İLİMLERİNİN BÜTÜNLEŞTİRİLMESİNDE AKL-I SELİM PRENSİPLERİ¹

INTEGRATING SCIENCE AND RELIGION: PRINCIPLES OF RATIONALITY

İlham MİRAC²

ÖZET

Bu makale, fen bilimleri ile din ilimlerinin uyumlu bir şekilde bütünleşmesi ve bu iki alanın ortak bir hakikat arayışında buluşturulması gerekliliğini ele almaktadır. Bu bütünleşmenin sağlanması için gerekli olan “Akl-ı Selim” prensiplerini tartışmaktadır. Fen bilimleri ve din ilimleri üzerine çalışan bilim insanları arasında sağlıklı bir diyalog ve iş birliği ortamı kurulabilmesi için Akl-ı Selim ilkelerinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu prensipler arasında açık fikirlilik, eleştirel düşünme, dürüstlük, tarafsızlık, bütüncül bakış açısı, mantıklı yaklaşım, saygılı diyalog ve sağlıklı iş birliği bulunmaktadır. Bu prensipler, her iki alanın da fikirlerini özgürce ifade edebilmesini sağlayarak adalet ve hakikatin tecellisine katkı sağlar.

Akl-ı Selim, statik bir kavram değil, sürekli gelişen ve değişen bir süreçtir. Bu prensipler, bu sürecin temelini oluşturur ve zaman içinde yeni bilgilere ve anlayışlara göre güncellenmeye açık olması gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırma metodları açısından, genel bilimsel yöntemlerin (gözlem, veri toplama, analiz, hipotez kurma ve test etme, sonuç çıkarma) yanı sıra tabiat kanunlarının amacı, hikmeti, yaratıcısı ve düzeni hakkında sorular da ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, bilimsel araştırmaların hakikate dayalı ve hüccet ve delile dayanan bir zeminde ilerlemesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi’nin görüşleri, fen bilimleri ile din ilimlerinin entegrasyonunu destekleyen önemli prensipler sunmaktadır. Nursi’nin eserlerinde fen bilimlerinin Allah’ın varlığına ve yaratılış düzenine işaret etmesi, İslamiyet’in akıl ve mantık üzerine kurulu olduğunu vurgulaması önemlidir. Ayrıca, aklın nakil ile uyumlu olması gerektiği ve herhangi bir çelişki durumunda aklın önceliğine dikkat çekmesi, fen bilimleri ve din ilimlerinin karşılıklı olarak birbirini tamamlayabileceğini göstermektedir.

Makalede ayrıca, İslam düşünürlerinin akıl ve nakil arasındaki ilişkiyi nasıl kurdukları, Kur’an’daki ayetlerin bilimsel tefekkürü teşvik etme rolü ve İlm-i Kelam’ın akli delilleriyle Allah’ın varlığı gibi konular ele alınmıştır. Bu bağlamda, fen bilimleri ile İlm-i Kelam arasındaki ilişki de incelenmiş ve bu disiplinlerin birbirini nasıl desteklediği ortaya konmuştur.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “Fen Bilimleri ve Din İlimlerinin Bütünleştirilmesinde Akl-ı Selim Prensipleri” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, RİNAP (Risale-i Nur Araştırmaları Platformu), Modern Yabancı Dil Dersleri, İstanbul, Türkiye, E- posta: ilham.mirac@uskudar.edu.tr, ORCID: 0009-0001-3933-7490

Sonuç olarak, bu makale, Akl-ı Selim prensipleri çerçevesinde fen bilimleri ve din ilimlerinin sağlam bir platformda birleştirilmesini ve her iki alandan da beslenerek daha derin bir bilgi ve hikmet anlayışına ulaşılmasını amaçlamaktadır. Bu entegrasyon, yeni ufuklar açarak bilimsel araştırma, Yapay Zeka ve eğitim alanında önemli bir ilerleme sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Akıl-ı Selim, Fen Bilimleri, Din İlimleri, Bediüzzaman Said Nursi, Saygılı Diyalog, Yapay Zeka.

ABSTRACT

This article explores the necessity of harmoniously integrating science and religious studies, bringing these two fields together in a shared pursuit of truth. The article emphasizes the importance of Akl-ı Selim (Sound Reasoning or Common Sense) principles in establishing a healthy dialogue and collaboration between specialists studying natural sciences and religious studies. These principles include open-mindedness, critical thinking, honesty, impartiality, a holistic perspective, a rational approach, respectful dialogue, and healthy cooperation. These principles allow both fields to freely express their ideas, contributing to the manifestation of justice and truth. Akl-ı Selim is not a static concept but an ongoing and evolving process. The principles of Akl-ı Selim serve as the foundation for this process and should continuously adapt to new knowledge and insights. In terms of research methods, the article suggests that in addition to general scientific methods (observation, data collection, analysis, hypothesis generation and testing, conclusion drawing), questions about the purpose, wisdom, creator, and order of natural laws should also be addressed. This approach aims to ensure that scientific research remains grounded on truth, evidence, and reasoning.

The views of Bediüzzaman Said Nursi offer significant principles that support the integration of science and religious studies. His works illustrate how natural sciences point towards the existence of Allah and the order of creation, while emphasizing that Islam is built upon reason and logic. Moreover, Nursi highlights the compatibility of reason with revelation, advocating for the priority of reason over narrative sciences in cases of conflict and demonstrating how natural sciences and religious studies can complement each other. The article further delves into how Islamic thinkers have established the relationship between reason and revelation, the role of Quranic verses in encouraging scientific reflection, and the use of rational arguments in Islamic theology to prove the existence of Allah.

In conclusion, this article aims to unite science and religious studies on a solid platform within the framework of Akl-ı Selim principles, drawing from both fields to achieve a deeper understanding of knowledge and wisdom. This integration can open up new horizons and lead to significant progress in scientific research, Artificial Intelligence and education.

Keywords: Sound Reasoning, Natural Sciences, Religious Studies, Bediuzzaman Said Nursi, Logical Approach, Respectful Dialogue, Artificial Intelligence.

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca evren ve içindeki yerimizi anlama arayışı, varoluşumuzun en temel unsurlarından biri olmuştur. Bu arayış doğrultusunda iki temel alan öne çıkmıştır: fen bilimleri ve din ilimleri. Fen bilimleri, gözlem, deney ve hipotez testi yoluyla doğal dünyayı inceleyen sistematik bir bilgi alanıdır. Din ilimleri ise ilahi mesajlara dayalı inanç, ritüel ve uygulamaların sistematik bir incelemesidir.

İlk bakışta, bu iki alan birbirinden farklı ve hatta çelişkili görünebilir. Ancak, daha derin bir perspektifle yaklaşıldığında, fen bilimleri ve din ilimlerinin ortak bir hedefe hizmet ettiği anlaşılır: hakikati ve hikmeti aramak. Bu arayışın temelini ise aklın ve kalbin ışığında sağduyu ile hareket etme prensipleri oluşturur. Bu makalede, fen bilimleri ve din ilimlerinin nasıl bütünleştirilebileceği ve bu entegrasyonun Akl-ı Selim prensipleri üzerine nasıl inşa edilebileceği incelenecektir.

Fen bilimleri ve din ilimlerini barıştırmak, birleştirmek ve bütünleştirmek konusunu araştırmak bu makalemizin amacıdır. Kâinata bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan bir ders müfredatı ve kitapları nasıl olmalıdır ve en önemlisi bilimli, imanlı, terbiyeli bir nesil yetiştirmek için ne yapmalıyız konularını araştırmak bizim temel hedeflerimizdendir. Bediüzzaman Said Nursî, Münâzarât adlı eserinde şöyle demektedir:

“Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki kanat ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile ve şüphe tevellüd eder.”

Tarih boyunca İslam dünyasında fen bilimleri ile din ilimleri uyum içinde var olmuştur. İslam'da bu iki alan arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Bilakis, birbirlerini tamamlayarak hem evreni anlama hem de insanın varoluşunu açıklama çabasında bir araya gelmişlerdir.

Ancak Batı'da, özellikle Orta Çağ'da fen bilimleri ile din ilimleri arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Engizisyon mahkemeleri, bilim insanlarını yargılamış; Copernicus, Giordano Bruno ve Galileo Galilei gibi isimler büyük baskılara maruz kalmıştır. Bu çatışmaların sona ermesi, bilimin dinden ayrılmasıyla mümkün olmuştur. Batı'da zamanla fen bilimleri, dinsiz ve manevi değerlerden yoksun bir alan haline gelmiş, din ise kiliseye ve ritüellere hapsedilmiştir. Son zamanlarda ise dinin maneviyat ve ahlak yönleri bile ayrılarak, sadece dini ritüellere indirgenmiştir. Buna rağmen, Batı fen bilimlerinde büyük ilerlemeler kaydetmiş ve gelişim göstermiştir.

İslam medeniyetinde ise, bilim ve din her zaman birlikte var olmuş; İbn-i Sina, El-Harezmi, El-Birûnî gibi büyük âlimler yetişmiştir. Bu alimlerin bilim alanındaki çalışmalarından Batı da büyük ölçüde yararlanmıştır.

Ancak batılılaşma sürecinde Batı'nın fen bilimlerindeki gelişmeleri ve Batı eğitim sisteminin Müslüman ülkelere de nüfuz ettikçe, burada da bilim ve dinin ayrışmaya başladığı gözlemlenmiştir. Batı fen bilimleri, gözlem, deney ve mantığa dayalı olup, dünyanın ve olayların oluşumunu tesadüfe veya doğanın kendi kendine işleyişine bağlamaya çalışmakta ve bu da dinsizlik akımını beraberinde getirmektedir. İronik olan ise, Batı bilim dünyası, olayları tesadüf veya doğanın ürünü olarak açıklarken, aynı zamanda her bir fen dalında genel kanunlar keşfetmeye çalışmakta; fakat bu kanunları yerleştiren bir Yaratıcıyı kabul etmemektedir.

1949 yılında Kastamonu'da, lise öğrencilerinden bir grup Said Nursî'nin yanına gelmiş ve "Bize Hâlıkımızı tanıttır; muallimlerimiz Allah'tan bahsetmiyorlar" demişlerdir. Bediüzzaman Said Nursî ise onlara şu cevabı vermiştir:

"Sizin okuduğunuz fenlerden her biri, kendi lisan-ı mahsusuyla mütemadiyen Allah'tan bahsedip Hâlıkı tanıttırıyorlar. Muallimleri değil, onları dinleyiniz." (Nursî, Asa-yı Musa, 2023, s. 262.)

Bu diyalog, 1949 yılında Türkiye'nin eğitim sisteminde Yaratıcıdan bahsedilmediğini, ancak Bediüzzaman'ın fen bilimlerinin kendi diliyle sürekli olarak Allah'ı anlattığını vurguladığını gösteriyor.

Fen bilimleri ile din ilimlerinin uyum içinde birleştirilmesi ve bu iki alanın ortak bir hakikat arayışında buluşturulması için bazı temel prensiplere ihtiyaç vardır. Bu alanlar arasında sağlıklı bir diyalog ve iş birliği oluşturmak için "Akl-ı Selim" ilkesine dayalı bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu iki alanı bir araya getirirken, açık fikirlilik, eleştirel düşünme, dürüstlük, tarafsızlık, bütüncül bakış açısı, mantıklı yaklaşım, saygılı diyalog ve sağlıklı iş birliği prensiplerini ön planda tutmalıyız. Bu prensipler, her iki alanın da özgürce ifade edilmesini sağlayarak adaletin ve hakikatin ortaya çıkmasına katkıda bulunacaktır.

2. "Akl-ı Selim" kavramı

Akl-ı Selim, Türkçeye "sağduyu" olarak çevrilebilir. Bu kavram, insanların duygusal veya önyargılı düşüncelerden etkilenmeden, objektif bir analiz yaparak durumu akılcı ve mantıklı bir şekilde değerlendirme yeteneğini ifade eder. Sağduyu, insanların günlük hayatta genellikle deneyim ve genel mantık ilkelerine dayalı olarak doğru yargılar yapma becerisidir.

Akl-ı Selim, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt etme kabiliyeti olarak tanımlanır ve İslam felsefesi ile Batı düşünce geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Akıl, insanı diğer canlılardan ayıran ve onu sorumlu kılan en önemli yetidir. İnsanı sorumlu kılan temyiz gücü, düşünme ve anlama yeteneği olan akıl, Akl-ı Selim olarak ifade edildiğinde, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırma kapasitesini temsil eder. Bu kavram, insanın doğru kararlar alabilme becerisini ortaya koyar ve hem aklın ve mantığın hem de kalbin ve vicdanın yansıması olarak kabul edilir.

TDV İslam Ansiklopedisi'nde Süleyman Hayri Bolay tarafından yazılan maddede "Akl-ı Selim" özetle şu şekilde anlatılmaktadır: Her insanda belli ölçüde bulunan duyarlık, hafıza ve hayal gücü gibi, Akl-ı Selim de insanda var olan bir yetidir. Descartes, akl-ı selimi "doğruyu yanlıştan ayırma gücü" olarak tanımlamış ve bunu akıl ile özdeş kabul etmiştir. Ona göre Akl-ı Selim, bütün insanlarda eşit bir şekilde vardır. Kur'an-ı Kerim'de geçen fitrat kavramıyla da Akl-ı Selim arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Kur'an'da geçen fitrat (er-Rûm 30/30), insanların hak dini kabul etmeye uygun bir yaratılışa olduklarını ifade eder. Peygamber Efendimiz de bir hadisinde, "Her çocuk fitrat üzere doğar; sonra ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar" (Buhârî, Cenâiz, 92; Ebû Dâvut, Sünne, 17; Tirmizî, Kader, 5) buyurarak insanın

yaratılış itibarıyla doğruyu yanlıştan ayırt etme yeteneğine sahip olduğunu, ancak çevresel faktörlerin bu yetiyi bozabileceğini belirtmiştir. İbn Sînâ, insanın fıtratında bulunan bu sağduyulu düşünme yeteneğine “akıl” derken, Fahreddin er-Râzî, aklın doğru bilgiye ulaşması için “hiss-i selîm” dediği duyuların düzgün çalışmasına ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Kur’an’da ayrıca “kalb-i selîm” (eş-Şuarâ 26/89) kavramı geçmektedir. Bu kavram, insanın doğru kararlar verebilmesi için kalbin saflığını ve istikametini koruması gerektiğini ifade eder. Kalb-i selîm, isabetli düşünemeyen mühürlü kalplerden (Muhammed 47/24) farklıdır ve Akl-ı Selim ile yakın bir anlam taşır. İslam düşüncesinde bu kavramlar, akıl ve vicdanın temizliğini ve doğruyu bulmadaki önemini vurgulamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim Mealinde (Âl-i İmrân 3/190) geçen ayetin

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ

meali “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akl-ı selim sahipleri için elbette ibretler vardır.” şeklinde verilmiş ve أُولِي الْأَلْبَابِ ibaresi “akl-ı selim sahipleri” diye açıklanmıştır.

Abdullah Yeğin’in İslamî İlmî Edebî Felsefî Yeni Lûgatında (2008) **Akl-ı Selîm** (عقل السليم), iyiyi kötüden ayırarak insana hakikati, iman ve İslam’ı takip ettiren düşünme ve karar verme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, sağlıklı ve doğru düşünme kapasitesini ifade eder ve normal, olumlu düşünüş anlamına gelir.

3. Akl-ı Selim’in Temel Prensipleri

Akl-ı Selim hakikat ve hikmetin araştırılmasını temel amaç olarak benimsemelidir. Bu hedefe ulaşabilmek için aşağıdaki prensiplerin gözetilmesi gerekmektedir:

- Objektiflik ve Tarafsızlık:** Gerçeklere önyargısız ve duygulardan bağımsız olarak yaklaşmak.
- Rasyonellik ve Eleştirel Düşünme:** Mantıklı, tutarlı ve sorgulayıcı bir şekilde karar vermek; bilgilerin kaynağını ve doğruluğunu değerlendirmek.
- Deneyim ve Pratiklik:** Geçmiş tecrübelerden yararlanarak uygulanabilir ve işlevsel çözümler üretmek.
- Ölçülülük:** İfrat ve tefritten uzak durarak orta yolu bulmak; dengeli ve makul adımlar atmak.
- Açık Fikirlilik ve Bütüncül Yaklaşım:** Farklı fikir ve disiplinlere saygı göstererek, fen bilimlerinin verileri ile din ilimlerinin manevi değerlerini bir arada değerlendirmek.
- Saygılı İş Birliği:** Bilim ve din alanında çalışanların diyalog ve karşılıklı anlayış içinde ortak çözümler araması.

Bu prensipler, hakikat ve hikmete ulaşmak için rehberlik eder; bilim ve dinin çatışmasını değil, birbirini tamamlamasını sağlar.

Akl-ı Selim prensiplerine dayanarak, fen bilimleri ve din ilimleri arasında sağlam bir köprü kurulabilir. Böylece her iki alandan da beslenerek daha derin bir bilgi ve hikmet anlayışına ulaşabiliriz. Bu sayede insanlığın karşılaştığı önemli sorunlara çözümler üretebilir ve daha adil, barışçıl bir dünya kurmak için gerekli adımları atabiliriz.

Akl-ı Selim, sabit bir kavram değil, zaman içinde yeni bilgi ve anlayışlarla gelişen bir süreçtir. Bu prensipler de sürekli gelişime açık olmalıdır.

4. Fen Bilimleri Araştırmaları

Bilimsel araştırmalar karmaşık olabilir, ancak temel adımlar şu şekildedir:

- Konu Seçimi:** Merak edilen ve eksik bilgi olan bir konu seçilir.
- Gözlem:** Seçilen konu hakkında detaylı gözlemler yapılır.
- Veri Toplama:** Gözlemler ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler kaydedilir.
- Veri Analizi:** Toplanan veriler analiz edilerek yorumlanır.
- Hipotez Kurma:** Veriler ışığında tahminler ve sorular hipotez olarak ifade edilir.
- Hipotez Testi:** Hipotezler deneyler veya diğer yöntemlerle test edilir.

g. Sonuç Çıkarma: Bulgulara dayanarak problem çözülür ve sonuçlar yorumlanır.

h. Kanunları keşfetme: Tekrarlayan bulgular evrensel bir kanuna dönüşebilir.

Bu adımlar her araştırma türü için geçerli olmayabilir, ancak araştırmaların mantıklı ve sistematik bir şekilde ilerlemesi önemlidir.

5. Dini ilimlerin araştırmaları

Kur'an-ı Kerim, kâinatı gözlemlemeyi, analiz etmeyi ve tefekkür etmeyi teşvik eden birçok ayet içerir. Bu ayetler, evrendeki mucizelere dikkat çeker ve insanları tefekküre davet eder. Örnekler:

- “Allah’ın rahmet eserlerine bak da gör, ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor; şüphesiz O, ölüyü de diriltecektir. O, her şeye kadirdir.” (Rûm, 30/50)
- “Devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?” (Gâşiye, 17/20)
- O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir düzensizlik görüyor musun? (Mülk, 67/3)

Kur'an-ı Kerim’de, Hz. İbrahim (as) ve Hz. Musa (as) gibi peygamberlerin kâinatı tefekkür ederek Allah’ı bulma çabaları anlatılmaktadır. Bu örnekler, tefekkürün ve aklın imanı pekiştirmede önemli bir rol oynadığını gösterir.

Kur'an’da Hz. İbrahim’in (as) yıldızlara, aya ve güneşe bakarak Allah’ı aradığı anlatılır. Yıldız, ay ve güneşin batması onun aradığı ilahi varlık olmadıklarını anlamasına yol açar. Sonunda şöyle der:

“Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. “Rabbim budur” dedi. Yıldız batınca da “Batanları sevmem” dedi.

Ayı doğarken görünce, “Rabbim budur” dedi. O da batınca, “Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum” dedi.

Güneşi doğarken görünce, “Rabbim budur; zira bu daha büyük” dedi. O da batınca dedi ki: “Ey kavmim! ben, sizin (Allah’a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”

“Ben, O’nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim.” (En’âm, 6/76-79)

Bu ayetler, Hz. İbrahim’in akıl ve gözlem yoluyla gerçek Yaratıcıyı bulma çabasını temsil eder. O, geçici ve değişken varlıkların ilah olamayacağını anlayarak, her şeyin yaratıcısı olan Allah’a yönelmiştir. Hz. İbrahim’in bu tefekkürü hem putperest toplumunun inançlarını çürütmüş hem de gerçek uluhiyet anlayışını ortaya koymuştur.

H. Muhammed’e (s.a.v.) en çok etki eden ayetlerden biri, tefekkürle ilgilidir. İki kişi Hz. Âîşe’yi (r.anha) ziyaret etmişler. Onlardan biri, “Hz. Muhammed’de (s.a.v.) gördüğünüz etkileyici bir şeyi bize anlatır mısınız?” deyince, Hz. Âîşe (r.anha) şöyle demiştir:

“Resulullah (sav) bir gece kalktı, abdest alıp namaz kıldı. Namazda çok ağladı. Gözlerinden akan yaşlar sakallarını ve secde esnasında yerleri ıslattı. Sabah ezanı için gelen Hz. Bilâl (r.a.):

“Ya Resulullah (s.a.s)! Geçmiş ve gelecek bütün günahlarınız affedildiği halde, sizi ağlatan nedir?” deyince, o: “Bu gece Yüce Allah bir ayet indirdi. Beni bu ayet ağlatmaktadır” dedi ve ayeti okudu:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette aklıselim sahipleri için ibret verici deliller vardır”. (Âl-i İmrân, 3/190)

Ondan sonra Resulullah (s.a.v.): “Bu ayeti okuyup da üzerinde tefekkürde bulunmayan, düşünmeyen kişilere yazıklar olsun” dedi.

Bu ayette, tefekküre davet edilen akıl sahiplerinin durumunu açıklayan bir sonraki ayetin meali de şöyledir:

“Onlar ayakta, oturarak ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde tefekkür ederler (düşünürler). Rabbimiz (derler), bunu boş yere yaratmadın, sen yücesin, bizi ateş azabından koru!..” (Âl-i İmrân, 3/191).

Bediüzzaman Said Nursi “İşaretü’l - İ’caz” tefsirinde (2014, s.282) Akl-ı Selimi hakkında şu sözleri yazar: Âyetlerin sonunda zikredilen لَا يَعْلَمُونَ (Ancak onlar bilmezler) (Bakara, 2/12); أَفَلَا يَعْزُبُونَ (Akletmezler mi?) (Secde, 32/4); أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ (Düşünmezler mi?) (Nisa, 4/82; Muhammed, 47/24) أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ (Akıllarını kullanmazlar mı?) (Yasin, 36/68) gibi cümleleriyle, İslâmiyetin akıl, hikmet ve mantık üzerine müesses olduğuna işaret etmiştir ki, İslâmiyeti her bir Akl-ı Selimin kabul etmesi, İslâmiyetin şânındandır.”

6. Fen bilimlerini Kâinata bakışı

Fen bilimleri, evrenin ve içindeki her şeyin işleyişini inceleyen sistematik bir bilgi birikimidir. Bu bilimsel araştırmalar, evrenin son derece karmaşık ve düzenli bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu düzen ve karmaşıklık, rastgele bir oluşumdan çok bilinçli bir tasarımı işaret etmektedir.

Fizikçiler, evrenin temel yasalarını ve bu yasaların nasıl işlediğini inceler. Araştırmalar, evrenin hassas bir dengeye sahip olduğunu ve bu dengenin en küçük bir bozulmasının büyük felaketlere yol açabileceğini göstermiştir. Bu hassas denge, evrenin rastgele değil, bilinçli bir tasarımla yaratıldığını düşündüren önemli bir kanıttır.

Biyologlar, canlıların karmaşık ve işlevsel yapısını araştırır. Her hücrenin milyarlarca molekülden oluştuğu ve bu moleküllerin mükemmel bir uyum içinde çalıştığı gözlemlenmiştir. Bu uyum ve işlevsellik, canlıların tesadüfen değil, bilinçli bir tasarımla yaratıldığını destekleyen bir diğer delildir.

Astronomlar, evrenin genişliğini ve büyüklüğünü incelemektedir. Evrende milyarlarca galaksi ve her galakside milyarlarca yıldız olduğu tahmin edilmektedir. Bu büyüklük ve çeşitlilik, evrenin rastgele değil, bilinçli bir tasarımla yaratıldığını düşündüren başka bir delildir.

Fen bilimleri evrenin işleyişini inceleyerek Allah’ın kudretini, ilmini ve hikmetini anlamamıza yardımcı olur. Bu bilgiler, Allah’a olan inancımızı pekiştirir ve O’na daha fazla şükretmemize vesile olur.

Akl-ı Selim (sağduyu), Yaratıcıyı bulmak ve evrenin işleyişine dair derin bir kavrayış elde etmek için kullanılabilir. İşte bu süreç birkaç adımda özetlenebilir:

- Kâinatın düzeni ve kanunları üzerine analiz:** Akl-ı Selim’in rasyonellik ve objektiflik prensipleri ile kâinata bakıldığında, evrenin fizik, biyoloji ve diğer fen bilimleri tarafından ortaya konan kanunlar ve düzenlerle dolu olduğu görülür. Bu karmaşık ve düzenli yapı, tesadüfen ortaya çıkmayacağına dair mantıksal bir çıkarıma götürür. Akl-ı Selim, bu düzenin arkasında akıllı bir Yaratıcı’nın olduğunu öngörür.
- Neden-sonuç ilişkisi üzerine düşünme:** Akl-ı Selim’in mantık ve tutarlılık prensibi, dünyadaki her olayın bir nedeni olduğunu gösterir. Eğer neden-sonuç zinciri geriye doğru takip edilirse, bu süreç bizi, “İlk Neden” olan, kendisi başka bir şey tarafından meydana getirilmeyen bir varlığa, yani Yaratıcı’ya götürür. Bu varlık, her şeyi yaratan ve başlangıçsız olan “Müsebbibü’l-Esbap” olarak kabul edilir.
- Hayatın anlamı ve amacı:** Akl-ı Selim, hayatın anlamsız olamayacağını öngörür. İnsanlar doğal olarak hayatın anlamını arar ve bu arayış, varoluşun bir amacı olduğuna işaret eder. Ahlaki değerler ve iyi-kötü ayrımı, biyoloji veya evrimle tam olarak açıklanamaz. Sağduyu, bu ahlaki prensiplerin yüksek bir varlık tarafından belirlendiğini öngörür ve bu da Yaratıcı’nın etik ve ahlaki normların kaynağı olduğunu gösterir.
- Kişisel sınırlılıkların farkındalığı:** İnsan, kendi sınırlılıklarını ve dışsal koşullara bağlılığını fark eder. Akl-ı Selim, eğer biz sınırlı ve bağımlıysak, sınırsız ve her şeye gücü yeten bir Yaratıcı’nın var olması gerektiğini kavrar.
- Tabiatın ve dünyanın güzelliği:** Akl-ı Selim, çevremizdeki dünyayı sadece maddi unsurlar olarak değil, güzellik, uyum ve amaçlılık olarak görmemize yardımcı olur. Bu, tüm bu güzellik ve uyumun arkasında bir Yaratıcı’nın varlığına işaret eder.

Bu şekilde, Akl-ı Selim ile düşünüldüğünde, Yaratıcının varlığına dair mantıksal bir sonuca ulaşılabilir ve her şeyin mutlak ve tek bir başlangıcı olarak Yaratıcı tanınabilir.

İlm-i kelam, İslam ilahiyatında Allah’ın varlığını ve birliğini akıl yoluyla ispatlamaya çalışan bir disiplindir. Kelamcılar, bu amaçla aklî deliller kullanırlar. Aklî deliller, gözlem, deney ve mantıksal muhakemeye dayanan delillerdir.

Bediüzzaman Said Nursi “Asa-yı Musa” kitabında (2023, ss.162-164) Fen bilimlerinin kâinata bakışı hakkında şöyle der:

Meselâ, tıp fenninden sorulsa, “Bu kâinat nedir?” Elbette diyecek ki: “Gayet muntazam ve mükemmel bir eczahane-i kübrâdır. İçinde herbir ilâç güzelce ihzar ve istif edilmiştir.”

Fenn-i kimyadan sorulsa, “Bu küre-i arz nedir?” Diyecek: “Gayet muntazam ve mükemmel bir kimyahanedir.”

Fenn-i makine diyecek: “Hiçbir kusuru olmayan, gayet mükemmel bir fabrikadır.”

Fenn-i ziraat diyecek: “Nihayet derecede mahsuldar, her nevi hububu vaktinde yetiştiren muntazam bir tarladır ve mükemmel bir bahçedir.”

Fenn-i ticaret diyecek: “Gayet muntazam bir sergi ve çok intizamlı bir pazar ve malları çok san’atlı bir dükkândır.”

Fenn-i iaşe diyecek: “Gayet muntazam, bütün erzâkın envânını câmi bir ambardır.”

Fenn-i rızık diyecek: “Yüz binler leziz taamlar beraber, kemâl-i intizamla içinde pişirilen bir matbah-ı Rabbânî ve bir kazan-ı Rahmânîdir.”

Fenn-i askeriye diyecek ki: “Arz bir ordugâhtır. Her bahar mevsiminde yeni taht-ı silâha alınmış ve zemin yüzünde çadırları kurulmuş dört yüz bin muhtelif milletler o orduda bulunduğu halde, ayrı ayrı erzakları, ayrı ayrı libasları, silâhları, ayrı ayrı talimatları, terhisatları, kemâl-i intizamla, hiçbirini unutmuyarak ve şaşırmayarak, birtek Kumandan-ı Âzâmın emriyle, kuvvetiyle, merhametiyle, hazinesiyle, gayet muntazam yapılıp idare ediliyor.”

Ve fenn-i elektrikten sorulsa, “Bu âlem nedir?” Elbette diyecek:

Bu muhteşem saray-ı kâinatın damı, gayet intizamlı, mizanlı, hadsiz elektrik lâmbalarıyla tezyin edilmiştir. Fakat o kadar harika bir intizam ve mizanladır ki, başta güneş olarak, küre-i arzdan bin defa büyük o semâvî lâmbalar, mütemadiyen yandıkları halde muvazenelerini bozmuyorlar, patlak vermiyorlar, yangın çıkarmıyorlar. Sarfiyatları hadsiz olduğu halde, vâridatları ve gazyağları ve madde-i ihtisalleri nereden geliyor? Neden tükenmiyor? Neden yanmak muvazenesi bozulmuyor?

Ve hâkezâ, bunlara kıyasen, yüzer fennin her birisinin kat’î şehadetiyle, noksansız bir intizam-ı ekmel içinde, hadsiz hikmetler, maslahatlarla bu kâinat tezyin edilmiştir. Ve o harika ve ihatalı hikmetle mecmu-u kâinata verdiği intizam ve hikmetleri, en küçük bir zîhayat ve bir çekirdekte, küçük bir mikyasta derc etmiştir.

Ve malûm ve bedihîdir ki, intizamla gayeleri ve hikmetleri ve faydaları takip etmek, ihtiyar ile, irade ile, kast ile, meşiet ile olabilir, başka olamaz. İhtiyarsız, iradesiz, kastsız, şuursuz esbab ve tabiatın işi olmadığı gibi, müdahaleleri dahi olamaz.

Demek bu kâinatın bütün mevcudatındaki hadsiz intizam ve hikmetleriyle iktiza ettikleri ve gösterdikleri bir Fâil-i Muhtârî, bir Sâni-i Hakîmi bilmemek veya inkâr etmek, ne kadar acip bir cehalet ve divanelik olduğu tarif edilmez.

7. Kelam ilminde kullanılan akli deliller

Kelam ilminde kullanılan bazı akli deliller şunlardır:

- Kainatın varlığı:** Kainatın var olduğu gerçeği, onun bir yaratıcısının da olması gerektiğine işaret eder. Bu yaratıcı Allah’tır.
- Nizam ve düzen:** Evrenin gözlemlenen düzeni ve uyumu, rastgele bir oluşumdan ziyade bilinçli bir tasarımın varlığına işaret eder. Bu tasarım Allah’ın eseridir.
- Canlıların varlığı:** Canlıların inanılmaz derecede karmaşık ve işlevsel yapısı, onları bilinçli bir tasarımla yaratan bir varlığın varlığına delildir. Bu varlık Allah’tır.
- Ahlak duygusu:** İnsanların içindeki ahlak duygusu, doğru ve yanlış ayırt etme yetisi, sadece biyoloji ile açıklanamaz. Bu duygular, insanlara Allah tarafından verilmiştir.

Kelam ilminde kullanılan bazı özel deliller şunlardır:

- Hudus Delili:** Âlemin tüm parçaları sonradan yaratılmıştır (hadis). Her yaratılmışın bir yaratıcıya ihtiyacı vardır. Âlemin Yaratıcı olan Vacib-ül Vücut (zorunlu varlık) Allah’tır.
- İmkân Delili:** Âlem, varlığı zorunlu olmayan mümkün varlıklardan oluşur. Bu varlıklar, yokluktan varlığa çıkabilmek için bir tercih ediciye ihtiyaç duyar. Bu tercih edici Vacib-ül Vücut olan Allah’tır.

- c. **Gaye ve Nizam Delili:** Kâinattaki her şeyin bir amaç ve düzenle var olduğu gözlemlenir. Bu düzeni sağlayan âlim ve akıllı bir varlık olan Allah'tır.
- d. **Kabul-ü Amme Delili:** Allah inancının doğuştan geldiği ve insana içkin olduğu kabul edilir.
- e. **İlmi Evvel Delili:** Her ilim bir önceki alimden öğrenilmiştir. En başta her şeyi bilen bir Alim'e (Allah'a) ihtiyaç vardır.
- f. **Vacip Varlık Delili:** Evrenin varlığı bir sebebe ihtiyaç duyar. Bu sebep, kendi kendine var olan, başlangıcı olmayan Allah'tır.
- g. **Nizam Delili:** Evrenin mükemmel düzeni, bir tasarlayıcının varlığını, bu tasarlayıcının da Allah olduğunu gösterir.

8. İmam Maturidinin Akl-ı Selim hakkında görüşü

İmam Maturidi, Allah'ın varlığının ve birliğinin akıl yoluyla anlaşılabilirliğini savunur. Ona göre insan akıllı, Allah'ın varlığını ve sıfatlarını kavrayabilecek kapasiteye sahiptir. Maturidi'nin bu yaklaşımı, akıl ile naklin uyumlu olabileceğini, dinin akıl ile çelişmemesi gerektiğini vurgular. Bu bağlamda, Maturidi'nin görüşleri, Bediüzzaman Said Nursi'nin "Akıl ve nakil teâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir." görüşüyle örtüşmektedir. Ancak burada söz konusu olan akıl, gerçek anlamda Akl-ı Selim olmalıdır; yani akıl, hakikate ve Allah'a götüren bir akıl olmalıdır.

Maturidi, akıl ile naklin hakikati bulmada birbirine zıt olmaması gerektiğini belirtir; çünkü ikisi de aynı hakikati keşfetmenin yollarıdır. Akıl, Allah'ın varlığını ve dinin doğruluğunu anlamada önemli bir araçtır. Bu sebeple, akıl ve nakil uyum içinde çalışmalıdır. Bu bakış açısı, fen bilimleri ile din ilimlerinin birlikte ele alınması gerektiğini vurgular.

Fen bilimleri, kelimcilerin kullandığı akli delilleri desteklemektedir. Evrenin varlığı, düzeni, canlıların yapısı ve ahlak duygusu gibi konularda fen bilimlerinin bulguları, kelimcilerin akli delillerini doğrulamaktadır.

Bu durum, fen bilimleri ile din ilimlerinin birbirini tamamladığını ve desteklediğini gösterir. Fen bilimleri, evrenin işleyişini inceleyerek Allah'ın kudretini, ilmini ve hikmetini ortaya koyar. Din ilimleri ise Allah'a olan inancımızı ve bağlılığımızı güçlendirmemize yardımcı olur.

9. Fen bilimleri ile Din ilimlerinin mahiyetleri

Fen bilimleri, gözlem ve deneyler yoluyla doğa olaylarını anlamaya ve açıklamaya çalışır, ancak bu, sadece olayların **nasıl** gerçekleştiğine dair gözlemlerle sınırlıdır. Bilimsel yöntem, bir karpuzun tohumdan filizlenip büyümesine dair süreci ayrıntılı olarak kaydedebilir; suyun bitkiye nasıl çekildiğini, fotosentezin nasıl gerçekleştiğini ve hücrelerin nasıl çoğaldığını anlatabilir. Fakat bu süreçlerin arkasındaki **neden** ve **niçin** sorularını tam olarak yanıtlayamaz.

Bilimin işlevi, kâinat yasalarını gözlemlemek ve olaylarının işleyişini anlamaktır. Ancak, örnek, bir karpuzun çekirdekten nasıl büyüyüp tatlı ve düzenli bir meyveye dönüştüğü sorusu, sadece biyolojik süreçlerle açıklanamaz. Bu noktada, Yaratıcının sonsuz ilim, kudret ve iradesi devreye girer. Karpuzun özündeki düzen, incelik ve fayda, rastgele bir doğa olayı olarak açıklanamayacak kadar zordur. Bu tür düzenli ve hikmetli varoluşu anlamak için, bir Yaratıcı gücün, yani Allah'ın sonsuz ilim kudret ve iradesini kabul etmek gerekir.

Örneğin, bir mühendis bir bina inşa ettiğinde, bilim mühendislik prensiplerini ve kullanılan malzemeleri açıklayabilir, fakat binanın **neden** ve **niçin** bu şekilde inşa edildiğini tam anlamıyla açıklamak için mühendisinin amacını, planını ve aklını göz önünde bulundurmak gerekir. Aynı şekilde, doğadaki her varlık da bir amaca yönelik olarak yaratılmıştır ve bu amaç ancak Yaratıcı'nın varlığı ve iradesiyle anlam kazanır.

Bir bina inşa etmek, mühendislik bilgisi ve maddi araçlarla mümkündür, çünkü insanlar doğadaki yasaları ve malzemeleri kullanarak yapılar inşa edebilirler. Ancak, bir çekirdeği alıp ondan yaşayan, gelişen, üreyen ve sonunda meyve veren bir bitkiyi yapma gücü insanın kapasitesini aşar. Bu tür karmaşık ve mükemmel bir düzeni insan taklit edemez, çünkü bu yaratma süreci sonsuz ilim, kudret ve irade gerektirir.

Bilimsel yöntem sadece maddenin işleyişini gözlemleyebilir, ancak yaratılışın arkasındaki hikmeti, sebep ve gayeyi açıklamak için Yaratıcı'nın ilmi, kudreti ve iradesini kabul etmek gerekir. Bu bakış açısı, Risale-i Nur gibi İslami kaynaklarda da sıkça dile getirilir ve varlığın hikmetinin ancak imanla tam olarak kavranabileceği vurgulanır.

Örnek, bir çekirdek, görünüşte basit bir şeydir, ancak içinde bir bitkinin tüm gelişim aşamalarını ve yaşamını sürdürebileceği potansiyel bilgiyi taşır. Bu çekirdeğin hangi aşamalardan geçerek bir bitki veya ağaç olup meyve vereceğini belirleyen, insanın kontrol edemeyeceği kadar ince ve karmaşık yasalar vardır. Bilim, bu süreçleri gözlemleyip gözlemleri kaydedebilir, ancak bu neden ve niçin sorularına, özellikle de hayat verilmesi ve varoluşun anlamına dair nihai cevapları veremez. Bu süreçleri başlatan ve sürdüren sonsuz bir ilim, kudret ve irade sahibi olan Yaratıcı'nın varlığını kabul etmeden bu açıklamalar eksik kalır.

Fen bilimleri, bu gözlemleri yaparken ve doğadaki düzeni incelerken, aslında bu düzenin arkasındaki ilahi hikmeti fark etmelidir. Çekirdekten çıkan bir bitkinin her aşaması, insanın müdahalesinin ötesinde bir düzen ve hesaplama içerir. Bu yüzden bilim, varlığın maddi yönünü açıklamakla yetinip, bu mükemmel düzenin bir Yaratıcı'ya işaret ettiğini görmezden gelemeyiz. Gerçekten de bu tür mucizevi yaratılışlar, sonsuz bir irade, ilim ve kudretin delilleridir.

Bediüzzaman Said Nursi, "Muhakemat" adlı eserinin Dokuzuncu Mukaddemesinde izah ettiği Akl-ı Selimin çalışma biçimini günümüz diliyle şu şekilde açıklayabiliriz:

Âlemin her bir türüne dair bir bilim dalı teşekkül etmiş ve etmektedir. Bilim ise, genel kurallardan ibarettir. Bu kuralların evrenselliği, o varlık türündeki düzenin mükemmelliğini ortaya koyar. Yani tüm bilim dalları, varlıktaki mükemmel düzenin birer doğru şahididir.

Nursi, "külliyyet" yani genel geçerlik durumunun varlıkta düzen olduğuna delil olduğunu belirtir. Eğer bir şeyde düzen olmazsa, o şeyin hükmü genel olarak geçerli olamaz ve düzensizlikler ortaya çıkar. Bu doğrulayıcı şahitlerin daha derin bir doğrulama yapabilmesi ise hikmet bakışıyla tam bir araştırma gerektirir. Ancak bazen bu düzen gözle görülmeyebilir; çünkü düzenin kapsamı insan aklının ötesindedir ve tam anlamıyla kavranamayabilir. Bu yüzden, fen bilimlerinin şahitlikleriyle ve hikmet bakışının derin incelemeleriyle sabittir ki, âlemin yaratılışında asıl olan güzellik, hayır, hakikat ve kemaldır. Şer, kötü ve batıl ise tali (yan) ve mağlup unsurlardır. Şer, geçici olarak güç kazansa da bu muvakkat (geçici) bir durumdur.

10. Risale-i Nur'da Akl-ı Selim

Risale-i Nur, iman ve İslam hakikatlerini aklî delillerle açıklarken, insanın fitratına ve akıl-vicdan dengesiyle değerlendirme yapmasına vurgu yapar. Bu anlamda, Risale-i Nur hem akıl hem kalb hem de vicdanı harekete geçiren bir eserdir. Akl-ı Selim ile İslam hakikatlerini anlamayı ve yaşamayı teşvik eder. Buna birkaç örnek:

"Bir köy muhtarsız olmaz, bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olmaz. Bir harf kâtipsiz olmaz, bunu biliyorsun. Peki, nasıl oluyor da son derece muntazam (düzenli) olan şu kâinat hâkimsiz olabilir?" (Nursi. Sözler, 10. Söz)

"Bir harf kâtipsiz olmaz; bir kanun hâkimsiz olmaz." Biz de deriz ki: Nasıl ki bir kitap – üstelik her kelimesinde bir kitap kadar bilgi taşıyan, her harfinde bir kaside barındıran bir kitap – kâtipsiz olmazsa, şu kâinat da bir nakkaş (ressam) olmadan var olamaz. Zira bu kâinat öyle bir kitaptır ki, her sayfası birçok kitabı içerir. Hatta her kelimesi içinde bir kitap, her harfi içinde bir kaside vardır.

Yeryüzü bir sayfadır; içinde ne kadar çok kitap vardır. Bir ağaç bir kelimedir; onun ne kadar sayfası vardır. Bir meyve bir harf, bir çekirdek ise bir noktadır. Bu noktada koca bir ağacın programı ve özeti vardır.

Böyle bir kitap, sonsuz kudret, hikmet ve güzellik sahibi bir Zat-ı Zülcelâl'in (Allah'ın) kudret kalemiyle yazılmış olabilir. Demek ki, âlemin varlığıyla bu iman kaçınılmazdır – ancak dalâlet içinde sarhoş olanlar bundan uzaklaşabilir.

Nasıl ki bir ev ustasız olmaz – üstelik öyle bir ev ki, harikulade sanatlarla, acayip nakışlarla ve garip ziynetlerle süslenmiş; hatta her bir taşı, bir saray kadar sanatla işlenmiş – böyle bir evin ustasız olması hiçbir aklın kabul edemeyeceği bir durumdur. Böylesine mahir bir sanatkâr gerektirir. Üstelik bu saray içinde, sinema perdeleri gibi, her an gerçek manada mekânlar oluşturulup, en düzenli şekilde elbise değiştirir gibi değişiyor. Her bir perdede birçok küçük mekân ortaya çıkıyor.

Aynı şekilde, şu muhteşem kâinat da sonsuz hikmet, ilim ve kudret sahibi bir Yaratıcıyı (Sani) gerektirir. Çünkü bu kâinat, ay ve güneşin lambalar, yıldızların mumlar olduğu, zamanın bir ip gibi uzayıp gittiği bir saray gibidir. O Sani-i Zülcelâl (Allah), her sene farklı bir âlemi bu zamana takar ve gösterir. O âlemin içinde üç yüz altmış farklı düzeni, mükemmel bir intizamla ve hikmetle yeniler, değiştirir. Yeryüzünü her bahar mevsiminde üç yüz bin tür farklı nimetle bezeyen bir sofraya haline getirir ve sonsuz iyiliklerle doldurur. Her şey karışık ve iç içe olsa da son derece belirgin bir fark ve düzenle birbirinden ayrılır.

Diğer yönlerden de bu örneği genişletebiliriz. Nasıl böyle bir sarayın sanatkârından gaflet edilebilir?

11. Mana-yı İsmi ve Mana-yı Harfi Bakışı

Bediüzzaman Said Nursi, kâinata bakış tarzını Arapça gramer ilminde geçen “isim” ve “harf” kavramlarıyla açıklamıştır. Bu tarifler aracılığıyla, varlıklara nasıl bakılması gerektiğini din ilmine uyarlamış ve bu kavramlarla düşünmeyi öğretmiştir.

Arapça dilbilgisinde, kelimeler üç kategoriye ayrılır: isim, fiil ve harf.

- **İsim**, lügatte: “İnsan, bitki, hayvan, zaman ve mekân gibi yaratılmış varlıkları gösteren kelimelere” denir. Terim olarak ise: “Kendi başına bir anlam ifade eden ve zamana delâleti olmayan kelimedir.” Örneğin, رجل (adam), شجر (ağaç), اسد (aslan), شهر (ay) ve القاهرة (Kahire) gibi kelimeler isimdir ve doğrudan bir anlam ifade ederler.
- **Harf**, lügatte: “Kendi başına bir anlam ifade etmeyen, ancak başka bir kelimeyle birlikte anlam kazanan kelimedir.” Örneğin, هل (mi), في (içinde), من (den) gibi kelimeler harftir. Harfler kendi başlarına anlam taşımazlar, ancak bir isim veya fiille birlikte kullanıldıklarında anlam kazanırlar. Örneğin, في البيت (evde).
- **Fiil**, lügatte: “İş ve oluşu bildiren kelimelere” denir. Terim olarak ise: “Kendi başına bir anlam ifade eden ve bir zamana delalet eden kelimedir.” Üç zaman ise: geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanlardır. Örneğin, كتب (yazdı), يكتب (yazıyor), أكتب (yaz) gibi kelimeler fiildir ve hem bir iş hem de bir zamana işaret ederler.

Mana-yı İsmi ve Mana-yı Harfi Bakışı

- İsim, başkasına ihtiyaç duymadan kendi başına bir anlam ifade eder.
- Harf ise tek başına bir anlam ifade etmez, ancak başka bir kelimenin anlamına yardımcı olur. Örneğin, “ev” kelimesi tek başına anlamlıdır. Ancak “in” kelimesi yalnız başına anlam taşımaz; “evin” dediğimizde bir anlam kazanır.

Bediüzzaman, bu kavramları varlıkların anlamlandırılmasına da uygulamıştır. Mesela bir meyveden, örneğin bir elmadan bahsederken, yalnızca onun vitaminlerinden, yetiştiği bölgelerden bahsetmek ve onun Yaratıcısı olan Allah’ı göz ardı etmek, o elmaya “mana-yı ismi” ile bakmak demektir. Yani, sadece elmanın kendisine odaklanılır ve onun arkasındaki yaratılış gerçeği dikkate alınmaz. Oysa, o elmanın Allah’ın isimlerinin bir tecellisi olarak yaratıldığını, insanlara faydalı bir rızık olduğunu görmek ve bunun bilinçsiz bir ağaç tarafından yapılamayacağını anlamak “mana-yı harfi” ile bakmaktır. Bu bakış açısında, elma bir harf gibi davranır; Allah’ın Rezzak (rızık veren), Rahim (merhametli), Cemil (güzel) isimlerine işaret eder ve insanı Yaratıcıyı düşünmeye ve şükretmeye davet eder.

Bediüzzaman, Mesnevi-i Nuriye adlı eserinde (2024, s.45) “Mana-yı Harfi”yi “Onun hesabına bakmak” olarak tanımlamıştır:

“Cenâb-ı Hakk’ın yaratıkları olan kâinata ve içindekilere Mana-yı Harfiyle, yani Allah’ın adına bakmak gerekir. Mana-yı İsmiyle, yani sebepler adına bakmak ise hatadır.”

Bugün fen bilimleri, biyoloji, fizik, botanik, zooloji, kimya gibi dersler genellikle “mana-yı ismi” bakışıyla öğretilir. Yani, doğrudan yaratıcıya işaret etmeyen bir anlatımla, varlıklar sadece kendi özellikleriyle incelenir. Ancak, Bediüzzaman (Mesnevi-i Nuriye, 2024, s.45) her şeyin iki yönü olduğunu belirtir:

Her şeyin bir yönü Hakk’a, yani Allah’a bakar. Diğer yönü ise halka, yani insanlara bakar. Halka bakan yön, Hakk’a bakan yönü gösteren bir perde gibi olmalıdır.

Mesela, Güneş’in Allah’a bakan yönü, O’nun Nur ismine ayna olması ve kudretini göstermesidir. İnsanlara bakan yönü ise Güneş’in dünyadaki tüm canlılara hayat verici hizmetleridir. Ancak bu hizmetler, aynı zamanda Allah’ın rahmetini ve inayetini gösterdiği için yine Hakk’a bakar.

Varlıklara bakarken, onların sadece fiziksel faydalarını değil, bunların arkasında bir Yaratıcı’nın olduğunu fark etmek, mana-yı harfiyle bakıştır. Bediüzzaman bu noktada, varlıkların sebeplerle değil, gerçek etkileyici olan Allah’ın kudretiyle meydana geldiğini vurgular:

Bir meyveyi ağacın yaptığı söylenemez, zira ağaç da yaratılmıştır. O halde, o meyveyi de yaratan Allah’tır.

Sebeplere riayet etmek, yani dünyadaki fiziksel neden-sonuç ilişkilerini dikkate almak doğrudur. Ancak bu sebepleri gördüğümüzde, gerçek tesir sahibinin Allah olduğunu unutmamak gerekir.

Cenâb-ı Hakk’ın mâsivâsına, yani kâinata mânâ-yı harfi ile ve Onun hesabına bakmak lâzımdır. Mânâ-yı İsmi ile ve esbab hesabına bakmak ise yanlıştır. Eserden müessire geçmek, nimetten mün’imi yani nimeti vereni görmek Mana-yı Harfiyle bakmak demektir.

Akl-ı Selimin tarifi ise, eşyanın önce Mânâ-yı İsmi ile anlamını kavradıktan sonra, Mânâ-yı Harfiyle, yani kâinata Yaratıcısı hesabına bakmaktır.

12. Ukrayna Ternopil Devlet Üniversitesi'nde "İslam Teolojisi ve Kültürü" derslerinde fen bilimleri ile din ilimlerini bütünlleştirilmesi

2019 yılından itibaren Üsküdar Üniversitesi RİNAP öğretim üyeleri tarafından Ukrayna Ternopil Devlet Üniversitesi'nde "İslam Teolojisi ve Kültürü" dersleri verilmektedir. Bu derslerin amacı, uluslararası lisans ve lisansüstü öğrencilerine "Genel Teoloji" alanında İslam dininin temel bilgilerini, İslam kültürünü, tarihini ve evrensel değerlerini tanıtmaktır. Ders kapsamında, İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in çağdaş tefsirlerinden biri olan Bediüzzaman Said Nursi'nin Risale-i Nur Külliyyatı'nda ele alındığı gibi kâinata "Mana-yı İsmi" ve "Mana-yı Harfi" ile bakış tarzları öğretilmektedir. Bu dersler, 2019-2024 yılları arasında Akl-ı Selim ile fen bilimleri ve din ilimlerini birleştirmeyi hedefleyen bir yaklaşımla sunulmuş ve bu derslerin materyali olarak "İslam Teolojisi ve Kültürü" dersi kitapları hazırlanmıştır.

13. Akl-ı Selim ve Yapay Zeka

Akl-ı Selim kavramı, yapay zekanın gelişimiyle birlikte daha da önem kazanmaktadır. Yapay zekâ sistemleri geliştirilirken Akl-ı Selim prensiplerine uygun hareket edilmelidir. Yapay zekâ, eğitim alanında da büyük bir potansiyele sahip olup, öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme imkânı sunabilir ve öğretmenlere destek olabilir.

ChatGPT ve Bediüzzaman Said Nursi'nin Sözleri Üzerine Bir Test

Soru: Bediüzzaman Said Nursi, "Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz. Bir harf katipsiz olmaz. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket (kâinat) Hakim'siz olur mu?" diyor. Bu alıntı neyi ifade eder?

Cevap: Bu alıntı, Bediüzzaman Said Nursi'nin kâinatın düzeni ve yaratıcısız olamayacağına dair bir argümanı özetler. Ona göre, bir köyün muhtarsız olamayacağı gibi, kâinatın da bir yaratıcısı olmalıdır. İğnenin ustasız, harfin kâtipsin olamayacağı gibi, kâinatın da bir düzenleyiciye, bir yaratıcıya ihtiyacı vardır. Bu kâinatın düzeni ve varlığı, bir yaratıcının varlığını zorunlu kılar.

14. Sonuç

Fen bilimlerinin amacı kâinatı anlamak ve insanlık yararına sunmaktır. Din ilimlerinin amacı ise kâinatın yaratılış gayesini açıklayarak hem dünya hem de ahiret saadetini temin etmektir. Din ve fen ilimleri ruh ile beden gibidir; biri olmadan diğeri de var olamaz. Bu nedenle fen ve din ilimleri birlikte ele alınmalı, aksi takdirde eksik ve tek taraflı bir bakış açısı ortaya çıkar. Mana-yı İsmi ve Mana-yı Harfi birlikte öğretilmeli ve fen ilimleri ile din ilimlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması zorunludur.

Kaynakça

- Bolay S. H., "Akl-ı Selîm", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akl-i-selim>. (01.09.2024).
- Devlin, K. (2012). The Language of Mathematics: Making the Invisible Visible. New York: W.H. Freeman.
- İmam Buhari., (2024) Sahihi Buhari Tercüme ve Şerhi. Sağlam Yayınevi
- Kur'an-ı Kerim. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Portalı: <https://kuran.diyanet.gov.tr/> (01.09.2024).
- Nursî B. S., (2014). İşaretü'l - İ'caz fi Mezannî'l - İcaz. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Nursî B. S., (2023). Asa-yı Musa, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nursî B. S., (2024). Mesnev-i Nuriye, İstanbul: Sözler Yayınevi.
- Nursî B. S., (2024). Risale-i Nur Külliyyatı, İstanbul: Sözler Yayınevi.
- Peterson, I. (2010). Mathematics and the Laws of Nature. Oxford University Press.
- Stewart, J. (2015). Calculus: Early Transcendentals. Cengage Learning.
- Tarhan N. (2021). Akıldan Kalbe Yolculuk: Bediüzzaman Modeli. Timaş Yayınları.
- Tarhan N. (2012). Çağın Vicdanı Bediüzzaman. Nesil Yayınları.
- Yeğin A., (2008). Yeni Lügat; İslami İlmi Edebi Felsefi, Hizmet Vakfı Yayınları.

“NEFS-İ VÂHİDE” ve “EŞİ” İLE İLGİLİ AYETLERE EVRİMCİ YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

EVALUATION OF EVOLUTIONARY APPROACHES TO THE VERSES ABOUT “NAFS-I VAHIDE” AND “ITS WIFE”

Veysel GÜLLÜCE², Mehmet GÖKTAŞ³

ÖZET

Kur’ân-ı Kerîm’de, beş ayrı âyette geçen ve bunlardan dördünde ilk insanı ifade eden ve “bir kişi” manasına gelen nefs-i vâhide’den maksat müfessirlerin ittifakıyla Hz. Âdem, ondan yaratılan “eşi” ise Hz. Havvâ’dır. Âyetin bütünlüğü bu manayı gerektirdiği gibi, birçok âyette “nefs” kelimesinin kişi manasında kullanılması, keza “Sizin yaratılmanız da diriltmeniz de ancak bir tek kişinin (nefs-i vâhide) yaratılıp diriltmesi gibidir” (Lokman, 28) âyeti de bu manayı desteklemektedir. Günümüz bazı tefsirlerinde ve bu konuda yazılan çeşitli kitap ve makalelerde ise nefs-i vâhideye çeşitli yaklaşım ve gerekçelerle farklı anlamlar verilmiştir. Bunlardan bazısına göre nefs-i vâhide “ilk insan ve ilk kadının yaratıldığı bir “öz” veya “cevher”dir. Bazısına göre, “her bir erkeği” bazısına göre ise erkeği değil tam aksine “kadını” ifade etmektedir.

Bu yaklaşımların bir kısmı Kur’ân meâllerine de yansımıştır. Meâllerin büyük çoğunluğuna göre nefs-i vâhide ile Hz. Âdem kastedilmektedir ve eşi Hz. Havvâ da ondan yaratılmıştır. Bazı meâllerde ise, nefs-i vâhide için “bir tek kişi, şahıs, nefis” ifadeleri kullanılmış daha sonra parantez içinde bunun Hz. Âdem olduğu belirtilmiştir. Böylece müfessirlerin ittifakla zikrettiği şey meâllere yansıtılmıştır. Ancak, Hz. Âdem’i karşılayan bu tür ifadeler yanında farklı manalar çağrıştıran kelimeler de (cevher, öz gibi) meâllerde yer almıştır. Bunların yanında bazı meâllerde nefs-i vâhide hakkında şaz sayılabilecek yorum ve görüşlere de rastlıyoruz. Bunlar arasında ilginç evrimci yorumlar da yer almaktadır.

Tebliğimizde bir taraftan nefs-i vâhide ile ilgili bu görüşleri değerlendirirken bilhassa evrimci yorum ve meâller üzerinde durup diğer taraftan ilgili âyetlerin doğru meâlinin nasıl olması gerektiğini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Nefs-i Vâhide, Hz. Âdem, Hz. Havva, Evrim

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “‘Nefs-i Vâhide’ ve ‘Eşi’ ile İlgili Ayetlere Evrimci Yaklaşımların Değerlendirilmesi” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye, E-posta: veyselgulluce@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9159-307X

3 Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye, E- Posta: mehmet.goktas@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6384-5287

ABSTRACT

In the Holy Quran, according to the consensus of commentators, the meaning of the word “nafs-i vahide”, which is mentioned in five different verses and in four of them, it refers to the first human being and means “one person”, is Hz. Adam. In some contemporary commentaries and various books and articles written on the subject, “nafs-i vahide” is given very different meanings with very different approaches. According to some, “nafs-i vahide” refers to “the same gender”. According to some, “nafs-i vahide” is “an essence” or “substance” from which the first human being and the first woman were created. According to some, it refers to “each man” and according to others, it refers to woman, not man. Thus theologians who have interpreted the relevant verses attributed different meanings to “nafs-i vahide” and “his wife”. These approaches are also reflected in the Quranic translations. According to the vast majority of translations, the nafs-i vahide refers to Hz. Adam, and his wife. Hz. Eve was created from him. In some translations, the expressions “a single person, person, self...” are used for the nafs-i vahide, and then it is stated in parentheses that this is Hz. Adam. Thus, what the commentators unanimously mention is reflected in the translations. In addition to such expressions that mean Hz. Adam, words that evoke different meanings (such as essence, essence...) are also included in the translations. In addition to these, we also come across translations, views and interpretations that can be considered unusual about the nafs-i vahide. Interesting evolutionist interpretations are also noteworthy among these.

In our paper, we will evaluate these views on nafs-i vahide, while focusing particularly on evolutionist interpretations and translations, and on the other hand, we will try to determine what the correct interpretation of the relevant verses should be.

Keywords: Nafs-i Vahide, Hz. Adam, Hz. Eve, Evolution

1. Giriş

Canlı çeşitliliğinin uzun zaman ve aşamalar sonucundaki değişim ve dönüşümlerle gerçekleştiğini iddia eden evrimci görüş temelde ateist, materyalist ve tabiatçı düşünceye sahip kimseler tarafından savunulmakla birlikte, ideolojik sâik ve sebeplerle bilimsel bir gerçekmiş gibi takdim edildiği için pek çok kimse bu teorinin tartışmasız bilimsel bir gerçek olduğunu zannetmektedir. Bu durum bazı ilahiyatçılar için de söz konusudur. Şöyle ki; hakikatte bilimsel bir temeli olmayan ve dinî hakikatlere açıkça aykırı olan bu teoriyi çeşitli yanılgılarla bilimsel bir gerçek zanneden bazı ilahiyatçılar, yaratılışın evrim yoluyla olabileceğini düşünmüşlerdir. Böylece Kur’ân’la bilimin çatışmayacağı ilkesini dikkate alarak, bu görüşe aykırı görünen dinî nasları yeniden ele alıp yorumlama ihtiyacı hissetmişlerdir. “Evrimci yaratılışçılar” veya “Müslüman evrimciler” olarak isimlendirilen bu anlayış sahipleri Kur’ân’a mezhebî bir yaklaşımla yönelerek bir taraftan bu teoriye aykırı görünen ayetleri tekellüflü (zorlamalı) bir şekilde tevil etme yoluna giderken, diğer taraftan birtakım ayetleri de bu teoriyle uzlaştırma ve barıştırma çabasına girmişlerdir. Bazıları ise, evrimci görüşlere tam olarak katılmasa da bir gün ispat edilebilirler vehmiyle evrime aykırı görünen âyetlere evrimle çatışacak manalar vermekten kaçınmış veya evrimci görüşleri çağrıştıracak bir şekilde yorumlamayı tercih etmiştir. Bu durum meâllere de yansımış, böylece bu görüşün izleri Kur’ân meâllerinde dahi görünür olmuştur.

İnsanların nefs-i vâhideden (bir kişiden yani Âdem (a.s)’den) yaratıldığını ifade eden âyetler de bu tür yorumlara maruz kalan âyetlerdendir. Burada tefsirlerde âyetlerdeki nefs-i vâhide terkibine verilen manalar üzerinde durarak ardından özellikle evrimci yorum ve meâlleri değerlendirmeye çalışacağız.

Öncelikle konumuz olan nefs-i vâhide ile ilgili âyetleri sıralayıp bu âyetlerin ifade ettikleri manalara topluca bakmaya çalışalım:

2. Nefs-i Vâhide ile İlgili Âyetler

1. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

“Ey insanlar! Sizi bir kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın dünyaya getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...” (Nisa, 4/1)

2. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٨٩﴾

“O, sizi bir kişiden yaratmıştır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Gerçekten biz, derinlemesine düşünen bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık.” (En’âm, 6/98)

3. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّيَهَا حَمَلَتْ حَمَلاً خَفِيفاً فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا
اللَّهُ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحاً لَنُكَونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٩٨﴾
فَلَمَّا آتَيْتُمَا صَالِحاً جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَيْتُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٩﴾

“Sizi bir kişiden yaratan, kendisiyle huzur bulsun diye ondan da eşini yaratan O’dur. Erkek eşiyile beraber olunca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah’a şu sözlerle yakarılır: “Bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız!”, “Allah onlara kusursuz bir çocuk verince de, verdiği bu nimet hakkında O’na ortaklar koşarlar. Allah, insanların ortak koştuğu şeylerden münezzehtir.” (A’raf, 7/189-190)

4. خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ
فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَاتِي تُصْرُفُونَ ﴿٦٠﴾

“O sizi bir kişiden yaratmış, sonra ondan eşini de var etmiştir; hayvanlardan da sizin için sekiz çift lütfetti. Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır. İşte bu, rabbiniz Allah’tır. Hükümler O’nundur; O’ndan başka ilah yoktur. Buna rağmen nasıl olup da hakikatten uzaklaşıyorsunuz?” (Zümer, 39/6)

5. مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَغْنُتُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنْ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٨٢﴾

“Sizin yaratılmanız da yeniden diriltilmeniz de sadece bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir; Allah her şeyi işitir, her şeyi görür.” (Lokman, 31/28)

İnsanlığın kökünün bir kişiye dayandığını ifade eden nefis-i vâhide ifadesinin geçtiği bu âyetlerin yanında şu âyet de konumuzla doğrudan alakalıdır:

- يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve kadından yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. O Alim ve Habîr’dir.” (Hucurat, 49/13)

Bu âyetlere topluca göz attığımızda birbirlerini tefsir ettiklerini, manalarını tamamladıklarını ve aynı gerçeğe işaret ettiklerini görürüz. Öncelikle Lokman, 28. âyetinde açıkça görüyoruz ki, nefis-i vâhideden kastedilen “bir (tek) kişidir.” Çünkü Allah’ın sonsuz gücüne, yaratma ve yeniden diriltmedeki kudretine dikkat çeken bu âyetinde “Sizin yaratılmanız da yeniden diriltilmeniz de nefis-i vâhide’nin yaratılması ve diriltilmesi gibidir..” (Lokman, 31/28) cümlesinde nefis-i vâhidenin bir kişi (bir tek şahıs) olduğu gayet açıktır. Nitekim tefsir ve meâllerde de bu durumu müşahade etmekteyiz. Dolayısıyla diğer âyetlerde geçen nefis-i vâhidenin de bir kişi manasında olduğunu anlıyoruz.

En’âm Sûresi, 98. âyetinde وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ buyrulurken, insanlığın kökünün bir kişiye (Hz. Âdem’e) dayandığının belirtilip eşinin yaratılmasına değinilmemesi, bu âyetlerde asıl vurgulanmak istenen konunun bütün insanların menşeinin bir olduğunu belirtmek olduğuna dair bir işarettir. Yani hepsinin Âdem’in çocukları olduğu dolayısıyla ırkçılık veya kabileciliğin doğru olmadığı vurgulanmıştır. “Ey insanlar! Sizi bir erkek ve kadından yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. O Alim ve Habîr’dir.” (Hucurat, 13) âyeti de bu gerçeği ifade etmekte ve insanların çeşitli ırk, şube ve kabilelere ayrılmasındaki hikmeti beyan etmektedir. Beydavî’nin (ö. 780) de ifade ettiği gibi Nisa, 1’deki “وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا” / “ondan da eşini (Havvâ’yı) yarattı” ifadesi de, âyetin öncesinde belirtilen “insanların bir kişiden (Âdem’den) yaratıldığı” ifadesini vurgulamakta, pekiştirmektedir.” (Beydavî, Envâru’-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl, II,3 (Nisa, 4/1 tefsiri)) Yani “eşi” dâhil insanların menşei birdir. Bir tek kişiye dayanır. Eşinin yaratılmasından sonra, diğer insanlar bu ikisinden Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’dan) çoğalmışlardır. Ancak eşi de Âdem’den yaratıldığı için bütün insanlar ondan yaratılmış sayılır. Dolayısıyla “sizi bir tek kişiden yarattı”, ifadesiyle “o ikisinden pek çok erkek ve kadınları türetilip yaydı” وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً, “sizi bir erkek ve kadından yarattı” وَأَنْثَى نَا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ ifadeleri arasında bir çelişki söz konusu değildir.

Keza وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ifadesindeki بَثَّ (yaydı, dağıttı) ifadesi, onların neslinin yeryüzünün her tarafına yayıldığını veciz bir şekilde ifade etmekte, dünyanın çeşitli kıtalarındaki farklı ırkların kökünün de bu ikisine (Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’ya) dayandığına işaret etmektedir. Keza, Hucurat, 13’teki مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى (bir erkek ve kadından) ifadesi diğer âyetlerdeki “minhumâ” (o ikisinden) ifadesininin tefsiri mahiyetindedir. Yani “O ikisinden, biri erkek diğeri kadın olan Âdem ve Havvâ’dan erkek ve kadın olarak sizi türetilip yaydı” demektir.

Keza bu âyetlerde “sizi Âdem’den yarattı” yerine “bir tek kişiden yarattı” denmesi, yukarda ifade ettiğimiz gibi Allah’ın kudretini ifade ettiği gibi, İslam’da atalarla övünmenin olmadığını, çünkü hepsinin atasının bir

olduğunu vurgulamaktadır. Eşinin ondan yaratıldığının belirtilmesi de bu manayı yani kaynağın birliğini vurgulamaktadır.

Zümer Sûresi 6. âyetteki (ثُمَّ (خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا) (sonra) kelimesi Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'den sonra yaratıldığı hususunda sarîh bir ifadedir.

Yine bu âyetlerde, *ca'l* ve *inşâ* kelimelerinin de halk (yaratma) manasında kullanıldığına şahit oluyoruz. Şunu da belirtmeliyiz ki “nefs” kelimesi müennes (dişil) bir kelime olduğu için sıfatı vâhid değil de “vâhide” şeklinde gelmiştir. Dolayısıyla bazılarının zannettiği gibi “nefs-i vâhide” ile Hz. Âdem değil de Hz. Havvâ'nın, “eşi” ile de Hz. Adem'in kastedildiği delilsiz bir iddiadan ibarettir.

A'raf, 189-190. âyetlerde *“Sizi bir kişiden yaratan, kendisiyle huzur bulsun diye ondan da eşini yaratan O'dur.”* İfadelerinin ardından zikredilen *“Erkek eşiyile beraber olunca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah'a şu sözlerle yakarır: “Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirken kesinlikle şükredenlerden olacağız!”, “Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, Allah'ın kendilerine verdiği bu nimet hakkında O'na ortaklar koşarlar. Allah, insanların ortak koştuğu şeylerden münezzehtir.”* İfadelerinin kimlerle alakalı olduğu hakkında çeşitli yorum ve teviller yapılmıştır. Yukardaki meâlde de zikrettiğimiz gibi bu ifadeler genelde iltifat san'atı türünden sayılıp Âdem ve Havvâ'nın neslinden gelen ve şirke bulaşan kimselere delalet ettiği belirtilmiştir.

Bu bilgiler ışığında ibarenin zahiri dikkate alınarak Nisa, 1. âyete şöyle mana vermenin uygun olduğunu söyleyebiliriz:

1. *“Ey insanlar sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın dünyaya getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”*

Burada kastedilen “bir kişi” ve eşinin Âdem ve Havvâ valideynimiz olduğu gerçeğine dayanarak şöyle de diyebiliriz:

2. *“Ey insanlar sizi bir tek kişiden (Âdem'den) yaratan ve ondan da eşini (Havvâ'yı) yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın dünyaya getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”*

Parantez kullanmadan şöyle dememiz de mümkündür:

3. *“Ey insanlar sizi Âdem'den yaratan ve ondan da eşi Havvâ'yı yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın dünyaya getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”*

Ancak yukarıda işaret ettiğimiz gibi, bu âyette Âdem yerine nefs-i vâhide (bir tek kişi) denmesinde Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretine dikkat çekme, insanların tamamının bir tek babanın çocukları oldukları gibi nüktelere işaretler bulunduğu dikkate alındığında *“Ey insanlar sizi bir tek kişiden (Âdem'den) yaratan ve ondan da eşini (Havvâ'yı) yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın dünyaya getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”* şeklindeki meâlin daha uygun olacağını söyleyebiliriz.

3. Tefsirlerde Nefs-i Vâhide

Yukarda zikrettiğimiz insanların menşeyini ifade eden âyetlerde geçen *“Sizi nefs-i vâhideden yarattı ondan da eşini yarattı”* ifadesindeki “nefs-i vâhide” terkibinden maksadın bir kişi olup onun da Hz. Âdem olduğu, “ondan yaratılan eşinin” de Hz. Havvâ olduğu konusunda bütün müfessirler ittifak etmişlerdir. Sadece “ve halaka minhâ zevcehâ” daki minhâ (ondan (Hz. Âdem'den)) ifadesinde müfessirlerin tamamına yakını buradaki “min”’in teb'iz için olduğunu yani Hz. Havvâ'nın onun bir cüz'ünden yaratıldığını ifade ettiğini söylerken, Ebû Müslim İsfahanî ise bir muzaf takdir ederek “minhâ”nın “min cinsiha” (onun cinsinden) manasında olduğunu belirtmiştir. Bu görüş, Ebû Müslim İsfahanî'nin görüşlerini sık sık serdeden ve çoğu kere takdir eden Razî (ö. h. 606) tarafından bu konudaki ikinci görüş olarak zikredilip savunulmuş, ayrıca aynı devirde (6. Yüzyıl) yaşayan İbnu'l-Cevzî (ö. h. 597) tarafından ve daha sonraları başka bazı müfessirler tarafından da yine İsfahanî'ye isnat edilerek ikinci bir görüş olarak zikredilmiştir. Tespitimize göre, Mucâhid (ö. h. 104), Mukatil (ö. 150), Süfyan-ı Sevrî (ö. 161), Taberî (ö. 310), Maturidî (ö. 333) Taberanî (ö. 360), Semerkandî, (ö. 375), Maverdî (ö. 450), Beğavî, (ö. 516), Zemahşerî (ö. 538) gibi önceki müfessirler böyle bir görüşten bahsetmemişlerdir. Sonraki müfessirlerin birçoğu da bu görüşe hiç değinmemişlerdir.

İbnu'l-Cevzî, “nefs-i vâhide Âdem'dir, zevci ise Havvâ'dır. “Ve haleka minhâ”daki min cumhura göre (alimlerin çoğuna göre) teb'iz (ba'ziyet) içindir.” Dedikten sonra, cumhura muhalif olan görüşü sadece bir kişiye isnad ederek İbn Bahr'in (İsfahanî) minhâ'ya min cinsiha manası verdiğini, yani Havvâ'nın Âdem'in bir cüz'ünden değil de onun cinsinden olarak yaratıldığını belirtir (İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Nisâ, 4/1 âyetinin tefsiri).

Razî de Nisa Sûresi 1. Âyetteki nefs-i vâhideden muradın Âdem olduğu hususunda müslümanların icma ettiğini, “ve haleka minhâ zevcehâ”daki zevcden muradın da Havva olduğunu belirtir. Ardından Havvâ’nın Âdem’den yaratılması konusunda iki görüş olduğunu belirterek çoğunluğun görüşü olan birinci görüşü (min’in teb’iz ifade ettiğine dair görüş) şöyle açıklar: “Allah Âdem’i yarattıktan sonra ona uyku verdi. O uyurken Havvâ’yı sol kaburgalarından birinden yarattı. Uyanınca Havvâ’yı gördü ve ona meyledip ülfet etti. Çünkü kendi cüzlerinden bir cüzden yaratılmıştı. Bu görüşü savunanlar bu konuda Peygamber (a.s)’in şu sözünü delil olarak zikretmişlerdir: “Kadın eğri eğe kemiğinden yaratılmıştır. Onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın. Onda eğrilikle birlikte (beğenmediğin özellikleriyle birlikte) onu kendi haline bırakırsan ondan faydalanıp geçinebilirsin.” Razî daha sonra Ebu Müslim el-İsfehânî’ye (İbn Bahr) ait olduğunu belirttiği ikinci görüşü açıklayarak “ve halaka minhâ zevcehâ”dan muradın “min cinsihâ” olduğunu belirtir. Yani Havvâ onun (Âdem’in) cinsinden yaratılmıştır şeklinde yorumlamış “minhâ”daki “hâ”nın başına “cins” kelimesini takdir etmiştir. Daha sonra başka âyetlerden delil getirerek bu görüşün doğruluğunu desteklemeye çalışmış, “minhâ” ifadesinin, *لَكُمْ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ* (Nahl, 16/72), *إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنْفُسِهِمْ* (Al-i İmran, 164) ve *لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ* (Tevbe, 128) âyetleri gibi olduğunu söylemiştir. İsfehanî’nin görüşünü benimseyen Razî, “*خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ* ifadesine uygunluğu açısından birinci görüş daha kuvvetlidir, çünkü eğer Havva da müstakil olarak (ibtidâen) yaratılmış olsaydı bu durumda insanlar bir değil iki kişiden (nefseyn) yaratılmış olurlardı” şeklinde naklettiği görüşe şöyle cevap verir: “Buradaki “مِّنْ / min” kelimesi ibtida-i gaye içindir. İbtida-i halk ve icad (yaratma ve icada başlama) Âdem (a.s) ile olunca, (nefseyni yerine) *خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ* denmesi uygun olmuştur.⁴ Yani Bu iş Âdem’le başlamış, Havvâ ile tamamlanmıştır. Keza, Yüce Allah’ın Âdem’i topraktan yaratmaya kadir olduğu sabit bir gerçek olduğuna göre Havvâ’yı da topraktan yaratmaya kadirdir. Durum böyle olduğuna göre, Havvâ’yı Âdem’in kaburgalarından bir kaburgadan yaratmasında ne fayda vardır!” (Fahrudin er-Razî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, 1990, Nisa, /1. âyet tefsiri)

Görüldüğü gibi Razî, İsfahanî’nin Hz. Havvâ’nın Hz. Âdem’in cinsinden yaratıldığı ifadesini (min-cinsihâ) onun kaburgasından yaratılmadığı şeklinde anlamıştır. Ancak İsfehanî diğer görüşe karşı bu görüşünü ileri sürdüğü için böyle bir anlam ancak dolaylı olarak çıkarılabilir. Ondan bu *hadîs*’e dair bir nakil olmadıkça bu durumu reddettiğini kesin olarak söyleyemeyiz. Çünkü Hz. Havvâ’nın Hz. Âdem’in cinsinden yaratılmış olması onun kaburgadan yaratılmasına mâni değildir. Dolayısıyla âyetteki “minhâ”yı “min-cinsihâ” şeklinde anlamak hadisi veya Tevrat’taki benzer ifadeyi reddetmeyi gerektirmez. Çünkü İsfehanî “min-cinsihâ” ifadesiyle Hz. Havvâ Hz. Âdem gibi insan olarak, kendisine ülfet edeceği bir varlık olarak onun türünden yaratılmıştır demek istiyor. Bu anlayışa göre âyetle Hz. Havvâ’nın yaratılış keyfiyetine, neden yaratıldığına değinilmemiş oluyor. Dolayısıyla, âyetle olmayan bir durumdan bahseden *hadîs*’i reddetmeyi gerektiren bir durum söz konusu değildir. Ayrıca Râzî’nin Nisâ, 1’de geçen “minhâ / ondan” ifadesininin, *وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا* / “Allah size içinizden (kendi cinsinizden eşler kıldı)” (Nahl, 16/72), *إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنْفُسِهِمْ* / “Onlara içlerinden (kendilerinden) bir elçi göndermişti” (Al-i İmran, 164) ve *لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ* / “Size içinizden bir elçi geldi” (Tevbe, 9/128) âyetleri ile mukayese ederek onlar gibi olduğunu belirtmesi tutarlı değildir. Çünkü bu âyetlerin konusu Nisâ, 1’den tamamen farklıdır. Şöyle ki: Nahl, 72’de insanlara eşlerinin de kendi cinslerinden yaratıldığı bir nimet olarak zikredilmiş, diğer iki âyetle ise, insanlara kendileri gibi bir insanın peygamber olarak gönderilmesindeki faydalara dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu âyetlerdeki “مِّنْ / min”in bazıyet için olmadığı hususunda karine vardır ve çoğul olarak gelmişlerdir (*مِّنْ أَنْفُسِهِمْ / مِّنْ أَنْفُسِكُمْ*). Nefs-i vâhideyle ilgili Nisâ, 1 ve benzeri olan diğer iki âyetle ise (A’râf, 7/189, Zümer, 39/6), insanların aynı kökten geldiğine dikkat çekilerek, bütün insanlara hitaben hepsinin bir kişiden yaratıldığı, ardından “eşinin de ondan yaratıldığı” söylenmiştir. Burada ise ilk yaratılan insandan, ardından da eşinin yaratılmasından bahsedilmektedir. Dolayısıyla “مِّنْ / min”in bazıyet ifade etmediğine dair bir karine yoktur. Başka bir ifadeyle, böyle anlaşılmasına mâni bir durum yoktur. Bu durumda bir zaruret olmaksızın âyete “cins” kelimesini eklemiş oluyoruz.

Âyetteki “min”in ba’ziyet ifade etmesine şiddetle karşı çıkan Bigi de “cins” manasını teyit etmek için Razî’nin yukarıda zikrettiği âyetlerin yanında “*خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ*” (Enbiya, 21/37) âyetini zikretmekte ve “insan aceleden, yani acelecilik tabiatı üzere yaratıldı demek hangi manada ise, kadınlar kaburgadan yani eğrilikten yaratıldılar sözü de ancak o manada olur” (Bigi, 1975, s. 51.) demektedir.

Ancak bu âyetle (Enbiya, 21/37) insanın gerçekten “acele”den yaratılmayacağına dair aklî bir karine var. “Kadının kaburgadan yaratılması”nda ise böyle bir karine yoktur. Yani hakiki manada anlaşılmasına dair bir

4 Öztürk bu ibareye şu manayı vermiştir: “Yaratma ve yoktan var etme (halk ve icad) Adem’le başladığına göre, pekâlâ “sizi bir can özünden yarattı” denilebilir.” (*Tefsir Tarihinde Özgünlüğün Adı: Ebu Müslim el-İsfehânî*, İslamiyat, VI, 2003, sayı, 2, s. 134). Burada sanki Razî’nin *خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ* ifadesine “sizi bir can özünden yarattı” manası verdiği sonucu çıkıyor. Oysa Razi, âyetin bu kısmının “Sizi Âdem’den yarattı” manasında olduğunu, devamındaki zevc’den maksadın da Hz. Havva olduğunu belirtmiştir. Hatta bu hususlarda İsfehanî de aynı kanaattedir. Dolayısıyla Öztürk’ün kendi anlayışını ona mal edencesine beyanı bilimsel etiğe aykırı olup tasvip edilemez.

sebepe yok. Ayrıca, Arap kelâmında bu ifadenin (خلق من ضلع) bir kimsenin kırılmalık, seriü't-teessür gibi ahlakî özelliklerini belirtmek üzere, bir temsil veya deyim olarak kullanıldığı vaki ise, ancak bu durumda biz de buna dayanarak bu sözü zahîrî manasına değil de mecâzî manaya veya temsilî manaya hamledebiliriz.

Razî'nin "Yüce Allah'ın Âdem'i topraktan yaratmaya kadir olduğu sabit bir gerçek olduğuna göre Havvâ'yı da topraktan yaratmaya kadirdir. Durum böyle olduğuna göre, Havvâ'yı Adem'in kaburgalarından bir kaburgadan yaratmasında ne fayda vardır!?" (Razî, Nisa, 4/1. âyet tefsiri) şeklindeki gerekçesinin tutarsızlığı da ortadadır. Çünkü neyi nasıl yaratacağını en iyi bilen Yüce Allah'tır. "Onları göklerin ve yerin yaratılmasına ve kendi yaratılışlarına şahit tutmadım / hazır bulundurmam / onlara danışmadım" (Kehf, 18/51) âyetinde ifade edildiği gibi, Allah ne göklerin ve yerin yaratılışına ne de varlıkların kendi yaratılışına kimseyi şahit tutup hazır bulundurmamış ve kimseye danışıp da ona göre hareket etmemiştir. Ayrıca meseleye böyle yaklaşılsa bir başkası da çıkıp Hz. Âdem'in çamurdan yaratılmasına itiraz edip, "altın gümüş gibi değerli madenler varken Allah'ın insan gibi değerli bir varlığı çamurdan yaratmasının ne faydası var?" diye itiraz edebilir. Ve bu tür itirazların sonu gelmez.

Özetle müfessirler (İsfahanî dâhil) nefs-i vâhideden maksadın Hz. Âdem, eşinden maksadın da Hz. Havva olduğu konusunda ittifak halindedirler. İsfahanî sadece minhâ'ya min cinsihâ manasını vererek "ondan" yerine "onun cinsinden/türünden/ onun gibi" manasını vermiştir.

4. "Nefs-i Vâhide"'ye Evrimci Yaklaşımlar

Günümüzdeki bazı tefsirlerde ise bir takım gerekçe ve yönelişlerle, nefs-i vâhide hakkında çeşitli ve farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımlardan biri de evrimci görüşü kesin veya muhtemel görerek bu âyetlerdeki nefs-i vâhide ile kastedilenin Hz. Âdem olduğunu kabul etmeme çabalarıdır.

Örneğin insanın menşeiyle ilgili dile getirilen evrimci görüşlerin etkisinde kalarak nefs-i vâhide ile kastedilenin Hz. Âdem olduğunu ifade etmekten kaçınan Abduh (ve onun görüşlerini kaleme alarak Menâr tefsirini yazan Reşid Rıza) şöyle diyor: Allah bu âyette nefs-i vâhideyi nekre olarak zikredip müphem bıraktığına göre biz de onu ibhamı üzere bırakırız. Dolayısıyla Batılı araştırmacıların her beşer sınıfının bir atası olduğuna dair görüşleri ispat olunursa, bu durum Tevrât'ın aksine, Kur'ân aleyhine bir durum oluşturmaz. Çünkü Tevrât'ta bu konuda (Âdem'in bütün beşerin atası olduğuna dair) nass-ı sarîh (açık ibare) olduğu için bu durum araştırmacıların Tevrât'ın ilahî bir kelim olduğu hususunda şüphe etmelerine sebep olmuştur (Abduh Tefsîrû'l- Kur'ânî'l-Hakîm, IV, 324).

Görüldüğü gibi Abduh, ilk insanla ilgili birtakım iddiaların gerçekleşmesinden korktuğu için, bu âyette nefs-i vâhide ile kastedilenin Âdem olduğunu söylemeye yanaşmamıştır. Ona göre, bu teori ispat edilirse bu durumda din ile bilim çatışmış olacak ve insanlar Tevrât hakkında olduğu gibi, Kur'ân'ın da ilahî kitap olduğu hakkında şüphe duyacaktır. Ayrıca nefs-i vâhidedeki *nekrelik* bir tek kişi manasını vurguladığı gibi, *müphemlik* ise kastedilen kişinin malûm ve meşhur olması sebebiyledir. Çünkü başka âyetlerde insanların atasının kim olduğu, nasıl yaratıldığı vs. genişçe anlatılmıştır. Bu durum Kur'ân ilimlerinden olan mübhemâtû'l- Kur'ân'da bilinen bir gerçektir. İsim zikredilmeden bahsetmenin çeşitli sebeplerinden birisi de o kişinin meşhur olmasıdır. Burada olduğu gibi. Ayrıca daha önce de değindiğimiz gibi, burada vurgulanmak istenen husus, insanlığın menşeinin bir oluşu hepsinin aynı babanın çocukları olduğunun, ırkçılık, kabilecilik gibi anlayışlara yer olmadığının vurgulanmasıdır. Bu yüzden isim değil de "bir tek kişi" oluşu ön plana çıkarılmıştır. Böylece daha sonra gelen, yetim hakları, miras taksimâtı konularında insanların âdil davranmaları hususuna vurgu yapılarak, paylaşımları kardeşçe yapmalarının önemine işaret edilmiş, sûreye böyle bir girişle başlanmıştır.

Ayete mezhebî bir yaklaşımla (kendi görüş ve düşüncelerini desteklemek maksadıyla) yönelen Abduh ayrıca şu gerekçeleri sıralar: Nefs-i vâhide ile murad ne âyetin nassıyla ne de zâhiriyle Hz. Âdem değildir. Hitabın Kureyş'e olduğu düşünülürse nefs-i vâhideden Kureyş veya Adnan kastedilmiş olur. Bütün Araplara hitap edildiği düşünülürse nefs-i vâhide ile muradın Ya'rub veya Kahtân olduğu düşünülür. Keza her beşer grubu böylece kendi atasının olduğunu düşünebilir. Bütün beşerin Âdem'in soyundan olduğuna inananlar ise nefs-i vâhide ile Âdem'in kastedildiğini anlarlar (Abduh, IV, 324).

Âyette açıkça Hz. Âdem'in isminden bahsedilmeyişinin sebeplerine yukarıda değinmiştik. Burada ise, buradaki hitabın umumi mi yoksa Ehl-i Mekke veya Araplara mı yönelik olduğuna değinmek istiyoruz. Aslında buradaki hitabın (Yâ eyyuhe'n-nâs! / Ey insanlar!) bütün insanlara ait olduğu açıktır. Nitekim Razî, Usûlcü Müfessirlerin buradaki hitabın bütün mükelleflere yönelik olduğu hususunda ittifak ettiklerini belirttikten sonra bu hususta çeşitli deliller zikretmiştir (Razî, 1990, IX, 129). Bazı müfessirlerin hitabın ehl-i Mekkeye yönelik olduğunu söylemeleri ise, ilk muhatabın ehl-i Mekke olması itibarıyledir. Yoksa onlar bu hitap sadece ehl-i Mekke'ye yöneliktir, bu âyetlerle başka insanlara hitap edilmiyor" demiyorlar.

Abduh, görüşünü desteklemek için âyetten çeşitli karineler bulmaya çalışır. Ona göre nefs-i vâhîde ile muradın Âdem olmadığına dair bir karine âyetle “ve besse minhuma ricâlen kesiran ve nisâen /o ikisinden pek çok erkek ve kadın yaydı” ifadesidir. Ona göre eğer Âdem kastedilseydi bu ibare “Ve besse minhumâ cemîa’r-ricâli ve’n-nisâ /bütün erkek ve kadınları o ikisinden yaydı” olurdu. Çünkü ona göre, bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi, yeryüzünde birden çok asla dayanan insanlar olabileceği gibi, bazı Şii ve mutasavvıfların iddia ettiği gibi, çok önceleri yeryüzünde Âdem soyundan olmayan insanlar da (Âdem’den önce Ademler) gelip geçmiş olabilir. Ayrıca, bazı insanların Âdem ve Havva’yı bilmeyip duymadıklarını dolayısıyla bütün insanlara hitap edilirken belli bir kimsenin (Âdem) kastedilmiş olamayacağını söyler. Oysa bu görüşler kesin bilgiye dayanmayan iddialardan ibarettir. Keza bazı insanlar Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı duymasalar da bu âyetle atalarının kim olduğu onlara da bildirilmiş oluyor.

Abduh’un eğer Âdem kastedilseydi âyetle “ve besse minhuma ricâlen kesiran ve nisâen /o ikisinden pek çok erkek ve kadın yaydı” yerine ibare “Ve besse minhumâ cemîa’r-ricâli ve’n-nisâ /bütün erkek ve kadınları o ikisinden yaydı” olurdu şeklindeki gerekçesinin de tutarlı bir yanı olmadığı açıktır. Çünkü âyetle Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’nın yaratılmasından sonra yeryüzüne onların neslinden olan pek çok insanın yayılmasından bahsediliyor. Ayette “bütün insanları yaydı” diye bir vurgu veya tekide ihtiyaç yoktur ki öyle denilsin. Kur’ân’ın nüzul döneminde de ortalıkta bu tür iddialar dolaşıyorsa, belki o zaman Abduh’un beklediği gibi bir ibareyle hitap edilirdi! (Abduh, IV, 324) Ayrıca, âyetle ricâl ve nisanın nekre (belirsiz) gelmesi, dünyanın dört bir köşesine yayılmış bizim bilmediğimiz, görmediğimiz çok sayıdaki kadın ve erkeklerle dair bir işaret olarak düşünülebilir.

Reşid Rıza, Abduh’un görüşlerini özetlerken Onun Adem’in Ebu’l-beşer oluşunu tamamen reddetmediğini, ancak bu görüşün kat’i delile dayanmadığı kanaatinde olduğunu belirtiyor. Ardından “beşerin birden çok atası var” diye iddia eden araştırmacıların görüşünün ispatlanmasından endişe ettiğini belirterek, onun bu konudaki çekincesinin arka planına imada bulunuyor.

Abduh’un görüşünü açıklayan Reşid Rıza, bu konudaki bütün görüşleri ortak bir paydada buluşturmak üzere şöyle diyor: Bu konudaki bir takım müsellem rivayet ve gelenekleri bir tarafa bırakarak âyete baktığımızda nefs-i vâhîde ile ilgili zihne gelen ilk şeyin insanı başka varlıklardan ayırıp onu insan kılan “mahiyet” ve “hakikat” olduğunu görürüz. Yani *sizi aynı (bir) cinsten ve aynı (bir) hakikatten yarattı* demektir. Reşid Rıza bu ortak paydayı belirttikten sonra artık bütün müşkillerin aşılabileceğini şöyle beyan eder: Durum böyle olunca artık bu hakikatin Adem’le başlaması (Ehl-i Kitap ve Müslümanların inandığı gibi) veya yeryüzünde Adem’den önce yaşayıp nesli tükenmiş atalarla başlaması (Bazı şii ve sufilerin dediği gibi) veya bu insanlık hakikatının çeşitli asıllarla başlayıp çeşitli insanî gruplara yayıldığı (Bazı araştırmacıların dediği gibi) ya da bu asıl veya asılların hayvanlardan evrimleşmeleri veya evrimleşmeyip müstakil yaratılmaları arasında bir fark olmayacaktır! (Abduh, IV, 327)

Böylece Reşid Rıza Abduh’tan istifadeyle insanın menşei hakkındaki tüm görüşleri bir potada eritip buna insanlık cinsi veya hakikati (el-insaniyye) diyor ve nefs-i vâhîde ile kastedilenin de bu olduğunu iddia ediyor. Ancak bu durumda “eşini de ondan yarattı ve o ikisinden” ifadeleri göz ardı edilmiş oluyor. Çünkü bu ifadeler bu âyetle kastedilenin ilk insan ve onun eşi olduğu ve bütün insanların o ikisinden türetildiği hususunda gayet açıktır.

Reşid Rıza daha sonra insana hayat veren ve sınıflarının çokluğuna rağmen insan cinsinin vahdetini sağlayan hakikat-i nefis konusuna girerek nefsin (ruhun) araz veya cevher olduğuna dair görüşlere değinir. Bu konudaki görüş ayrılıklarına rağmen kimsenin kimseyi tekfir etmediğini belirterek, insanlığın menşei hakkındaki ihtilafta da böyle olması gerektiğine imada bulunur... Bir taraftan da nefs-i vâhîdeye hamlettiği hakikat-i insaniyenin “ruh” olduğunu işaret eder (Abduh, IV, 328).

Reşid Rıza ilerleyen satırlarda ise, bazı hayvanların dişilerinin (atalarında gerçekleşse de) erkeği tarafından herhangi bir aşılarmaya maruz kalmadan defalarca yavru verdiğine değinerek, âyetteki “ve halaka minhâ zevcehâ / eşini de ondan yarattı” ibaresinin de bu çerçevede anlaşılabilir şekilde eşinin zatı veya cinsinin ondan yaratılmış olabileceğini söyler. Daha sonra başka bir görüş daha ileri sürerek nefs-i vâhîdenin bir kurtçuk gibi hem erkeklik hem de dişilik özelliklerini taşıyıp daha sonra evrimleşerek efradının erkekli dişili kimseler olabileceğini ve bu görüşü muasır bazı araştırmacıların da söylediğini belirtir (Abduh, IV, 331).

Abduh ve talebesi Reşid Rıza’nın bu görüşlerinin bizde bazı ilahiyatçıları da etkilediğini söyleyebiliriz. Çünkü onlar da bazen isim vererek bazen de isim vermeksizin benzer görüşler dile getirmişlerdir. Örneğin Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri* adlı tefsirinde bu âyeti tefsir ederken Abduh’un yukarıda değindiğimiz görüşlerini herhangi bir eleştiri veya değerlendirmede bulunmadan nakletmiştir. Böylece onun görüşlerine katıldığı anlaşılabilir şekilde, kendine has bazı görüşler de serdetmiştir. Ateş bu âyetin tefsirine koyulurken şöyle der:

“1- Bu âyet insan hayatının başlangıcına ve insanların bir tek nefisten türediğine, o nefsin eşinin de kendisinden yaratıldığına dikkati çeken bu âyetle başlamaktadır.

Bu âyet Kur’ân’ın bir mu’cizesidir. Cenâb-ı Hak: “Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve eşini de yine o nefisten yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar var eden Rabbinizden sakının!..” buyurmaktadır” (Ateş, 1997, II, 188).

Bu girişte Ateş’in âyetin meâlinde nefis-i vâhideyi olduğu gibi kullandığını görüyoruz. Daha sonra ise: “Âyetteki nefis kelimesi aslında canlı anlamına gelir. Nefes de canlılık belirtisi olan soluk alıp vermeye denir...” (Ateş, 1997, II, 189). demektedir daha sonra “kaburga hadisi” olarak nitelenen hadise değinerek önce bu hadîsin mecâzî manada değerlendirilebileceğini belirtir. Daha sonra “Şayet Hz. Peygamber (s.a.s) gerçekten Hz. Havvâ’nın, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunu söylemiş ise bunun ilmî bir anlamı vardır” diyerek bu durumu izah sadedinde şöyle ifadeye çalışır:

“Bizim kanaatimize göre âyetteki nefis, Hz. Âdem’i değil, insanın aslı olan ilk canlıyı kastetmektedir. Yüce Allah buyuruyor ki: Sizi bir tek canlıdan yaratan ve ondan eşini var eden, ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar yaratan Rabbinizden korkun (Ateş, 1997, II, 18).

Ardından Ateş, “bu bir tek canlı”dan ne kastettiğini açıklamaya girişerek şöyle der: “Birçok âyetinde insan yaratılışının bazı aşamalardan, evrim safhalarından geçirildiği belirtilmiştir. Nuh Sûresinin 12-13. Âyetlerinde “Size ne oluyor ki Allah’a saygı (göstermek) istemiyorsunuz? Oysa O, sizi çeşitli aşamalar halinde yarattı!” buyurmaktadır. Demek ki insan hemen birdenbire ortaya çıkmış bir varlık değil, uzun bir tekâmül sonucu süzûle süzûle yaratılmış en mütekâmil varlıktır. İşte yüce Allah, bu âyet-i kerimede, kâinatın özü olan bu varlığın yaratılışının ilk aşamalarından birine, ilk üreme safhasına işaret buyurmaktadır” (Ateş, 1997, II, 190).

Burada Ateş’in, sanki âyet açık bir şekilde kendi yorumunu dile getiriyormuşçasına açıklamada bulunması garip bir durumdur. Hâlbuki hiçbir tefsirde onun anladığı bir şekilde yorum yoktur. Çünkü böyle bir anlayışın tutarlı hiçbir yanı yoktur. Burada bu husus üzerinde biraz daha açıklamada bulunmak uygun olacaktır: Acaba bu âyetinde belirtilen tavırdan tavıra geçirilerek yaratmadan (aşamalar halinde yaratılma) kastedilen nedir? Bu sorunun cevabını aramak için ilk müracaat edeceğimiz kaynak yine bizzât Kur’ân’ın kendisidir. Çünkü Kur’ân âyetleri birbirini tefsir edip açıklamaktadır. Bir konuda özet olarak anlatılan bir şey hakkında başka âyetlerde tafsilatlı bilgiler bulabiliriz. Bir yerde kapalı olan bir husus başka âyetlerde daha açık olabilir. Dolayısıyla Kur’ân’a parçacı değil, bütüncül bir yaklaşımla bakıp, ilgili âyetleri birlikte göz önünde bulundurmak, doğru bir anlayış için önemlidir. Bu âyetinde kısaca değinilen “tavırdan tavıra geçirerek yaratma (aşamalı yaratma)” ile ne kastedildiğini daha iyi anlamak için bu konudaki başka âyetlere baktığımızda, bu âyetten ne kastedildiğini tafsilatlı bir şekilde görürüz. Böylece bu âyetler ışığında âyetteki “etvâr”dan maksadın; insanın ana rahmindeki nutfe, alaka, mudğa gibi evreleri; hayat boyunca geçirdiği çocukluk, gençlik, ihtiyarlık gibi merhaleleri olduğunu anlarız. Ayrıca tefsirlere müracaat ettiğimizde bu açıklamalar yanında bu âyetinde bildirilen aşamalarla insanların darlıktan bolluğa, bolluktan darlığa, zenginlikten fakirliğe, fakirlikten zenginliğe geçme ve farklı ahlâkî ve bedenî özelliklerde yaratılma gibi geniş manalara da delâlet ettiğini de görürüz (el-Maverdî, 1992, VI, 102).

Bu âyet hakkında ileri sürülen evrimci yorumlar doğru olmadığı gibi, başka âyetler hakkındaki benzer iddialar da böyledir. Bu durum, Kur’ân’â mezhebî yani kendi görüşünü esas alarak bakmanın, önceden kabullenilen görüşü Kur’ân’da aramanın ve kendi arayışını Kur’ân’a söyletme çabasının bir ürünüdür. Hakikatte canlıların zaman içinde değişim geçirerek birbirlerine dönüştükleri şeklinde özetlenen evrim anlayışının Kur’ân âyetleriyle bağdaşan hiçbir yanı yoktur.

Ateş daha sonra eşeyli ve eşeysiz üreme hakkında bilgi verdikten sonra sözü şöyle bağlar: “İşte tefsirine çalıştığımız bu âyetten anladığımıza göre insanı oluşturmak üzere yaratılan bir tür canlı, önce eşeysiz üreme (kendi kendine çoğalma) ile, başka varlıklara ve hayvanlara hiç değişmeden kendi istikametinde tekâmül edip eşeyli üreme aşamasına gelmiş, sonra da ilk defa kendisinden türemiş olan dişiyle birleşerek bundan birçok insan ve kadın yaratılmış olabilir.” “Bu sözümüzle biz, bütün canlıların, bir tek hücreden tekâmül edip çeşitli hayvanların bu suretle meydana geldiğini, insanın da herhangi bir hayvan veya maymundan türediğini söylemek istemiyoruz. Mevcut canlıların hepsi tekâmül geçirmiş olabilir. Fakat hiçbirinin, diğerinden evrimleşerek bugünkü biçime geldiği kanısında değiliz.” “Yüce Allah, her canlı türünü meydana getirmek üzere çeşitli hücreler yaratmış olabilir. Mevcut canlıların her biri, kendilerinin meydana gelmesi için yaratılan ayrı ayrı ana hücrelerden, kendi köklerinden evrimleşerek bugünkü şekline getirilmiş olabilir” (el-Maverdî, 1992, VI, 190-191)

Ateş daha sonra insanın da bu şekilde ilk kökten, bir ilk canlıdan yaratıldığını, kendi içinde gittikçe tekâmül eden insan modeli canlılardan geçce geçce, akıl ve yetenek kazanıp Âdem adını alan insan şekline gelebileceğini söyler (el-Maverdî, 1992, VI, 191).

Görüldüğü gibi Ateş kendine hâs bir evrim modeli ortaya atmakta ve *nefs-i vâhide* terkbine de bu açıdan yaklaşmaktadır. Böyle bir evrim anlayışının benzerlerine Arap dünyasında da rastlıyoruz. Yukarıda *Menâr* sahibinin de insanların birden fazla kökten geldiğine dair iddiaları muhtemel gördüğüne değinmiştik. Keza, Abdussabûr Şahin'in "*Ebî Âdem*" adlı eserinde de benzer görüşlere rastlıyoruz. Hasan Hamid Atiyye de *Halku'l-İnsan Beyne'l-İlmi ve'l-Kur'ân* (1987) adlı eserinde böyle bir anlayışı benimsemiştir.

Ateş bu âyeti açıklarken, insanın eşinin ilk aşamada müstakil değil insanın kendisinden yaratıldığını, böylece insanın ilk yaratılmasının cinsel yolla olmadığını söyleyerek, "kaburga hadisi"ne değinip şöyle demektedir: Eğer hadis-i şerifte kadın tabiriyle kastedilen Hz. Havvâ ise, Havvâ'nın Âdem'den yaratılması, insanın kökenindeki bu eşeysiz işaret olabilir. Böylece yüce Kur'ân'ın işareti ilmin ışığı altında ne güzel çözümlenmektedir!" (Ateş, 1997, II, s.191) Böylece Ateş, benzer açıklamalarda bulunan Reşid Rıza'nın söylemesi beklenirken söylemediği bu durumu belirterek bu hadîsin bilimsel bir gerçeğe işaret edebileceğini belirtmiştir. Ateş bu açıklamalarıyla konunun başında söylediği "Bu âyet, Kur'ân'ın bir mucizesidir" ifadesine de açıklık getirmekte, bu âyette nasıl bir mucize olduğunu beyan etmektedir.

Ateş daha sonra, doğan çocuğun erkek veya kız olmasında erkeğin sperminin özelliğinin belirleyici rol oynadığına değinerek "erkek cinsi de kadın cinsi de bir tek nefisten yani erkekten gelmektedir." (Ateş, 1997, II, s.191) diyerek bu bilginin de âyetle irtibatını sağlamaya çalışır.

Ateş'in evrimci görüşlerine katılmasak da "kaburga hadisi"nin hakiki manada olma ihtimaline binaen yaptığı yorumların takdire şayan olduğunu söylemeliyiz. Çünkü o, birçokları gibi bu hadîsi hemen reddetmemiş, böyle bir şey varsa ne kastedilmiş, nasıl olabilmıştır diye kafa yormuştur. Bizce de doğru olan yaklaşım budur. Bir hadîsin manası bize garip geliyor diye hemen "mevzudur!", "İsrailiyattır!", "yakıştırmadır", "temsildir, mecazdır vs." demek yerine öncelikle hadîsin sıhhat derecesi araştırılmalı, sahîh ise ve akl-ı selime aykırı bir durum da yoksa hakiki manada söylenmiş olabileceği dikkate alınarak bu hususta kafa yorulmalıdır. Dolayısıyla "kaburga hadîsi" olarak nitelenen bu hadîs'e baktığımızda sahih olduğunu görüyoruz (Bakkal, 2023, s. 55). Her ne kadar *mecazdır, teşbihtir* denmişse de hakikat olması, hakiki manada anlaşılmasına mâni bir durum yoktur. Bizce burada peygamberimiz, ilk kadının yaratılış keyfiyetinden yola çıkarak kadınlardaki kırılmalı özelliğini vurgulamıştır. Aksi halde kadının bu özelliğini açıklamak için başka bir misal de verilebilirdi. Evet, burada bir teşbih var ama bu teşbih ilk kadının yaratılmasına atıfta bulunularak yapılıyor.

Bu rivayetin benzerinin Tevrât'ta bulunması ise, bizce rivayete gölge düşürecek bir durum değildir. Tevrât'ta ve diğer ilahî kitaplardaki gerçekler Kur'ân'da bildirildiği gibi, Peygamberimizin lisanıyla terennüm edilmesi de gayet tabîi bir durumdur. Çünkü hepsinin kaynağı Yüce Allah'tır. Bütün peygamberler ve ilahî kitaplar Allah'ın bildirmesiyle, insanlara aynı gerçekleri iletmislerdir. "... Şüphesiz ki, bunlar (bu anlatılanlar) ilk sahifelerde vardır. İbrahim ve Musâ'nın sahifelerinde" (A'lâ, 87/18-19) âyetlerinde bu durum bildirildiği gibi başka âyetlerde de Kur'ân'ın önceki kitaplarda bildirilen gerçekleri doğrulayıcı ve onlar üzerinde müheymin (şâhid/gözetleyici) olduğu belirtilmiştir (Maide, 5/48). Dolayısıyla, Tevrât'ta ve başka ilahî kitaplarda anlatılan bazı kıssaların Kur'ân'da da anlatılması, hepsinin kaynağının bir olması, hepsinin Allah'ın kelâmı olmasından dolayıdır.

Ayrıca Hz. Havva'nın Âdem'in kaburgasından yaratılmasına aklen mâni bir durum yoktur. Kaburgadan yaratılmayı kaburganın Havvâ'ya dönüşmesi olarak anlamak zorunda değiliz. Bu bölgeden alınan bir hücre bile onu inşa etmeye kâfidir. Bunda kadını küçültücü, aşağılayıcı, ikincil bir duruma itici bir durum da yoktur. Çünkü bu durum sadece Hz. Havva için söz konusudur. Yüce Allah insanlara hitap ederken, babaları Âdem'in menşesine dikkat çekerek "sizi topraktan yarattık" (Tâ-hâ- 20/55) diye hitap ediyor. Şüphesiz burada kadınlar da erkekler gibi "insanlar"a dâhildir. Peygamberimiz de veda hutbesinde "Hepiniz Âdem'densiniz Âdem ise topraktır" buyurarak kadın-erkek herkesin aslının Hz. Âdem, dolayısıyla "toprak" olduğunu bildirmiştir.

Anne rahminde büyüyüp, doğumundan sonra annesinin sütüyle beslenip büyüyen böylece adeta annesinden bir parça olan bir erkek çocuk için bu durum bir aşağılık vesilesi olmadığı gibi, ilk kadının, eşinden olan bir cüzden belki bir hücreden yaratılması da bir aşağılık vesilesi değil, belki ülfet ve muhabbete medar olması açınsındır. Keza kadın olsun erkek olsun diğer insanların bir nutfeden, hakir bir sudan yaratılmaları da onlar için aşağılayıcı bir durum değildir. Bilakis insan kibirlenip büyüklük taslamasın diyerdir. Nitekim Yüce Allah böylelerini "*Onları bildikleri şeyden yarattık*" (Meâric, 70/39) diyerek uyarmıştır. Ayrıca basit şeylerden mükemmel şeyler yaratmakla Yüce Allah, ilminin ve kudretinin büyüklüğünü göstermiş oluyor. Keza nutfeden, meniden yaratılma tamamının insana dönüşmesi olmayıp ondaki bir cüzün, spermin insana dönüşmesiyle olduğu gibi, kaburgadan yaratılma da o bölgedeki kök hücre vb. ile gerçekleştirilmiş olabilir. Keza, kadının eğe kemiğine benzetilmesi, onun eğriliğini değil, fıtratındaki bazı kırılmalı özelliklerin düzeltilmesinin zorluğunu

ifade etmektedir. “İnsanın zayıf, aceleci, cedelci, çok hırslı ve sabırsız olduğunu ifade eden ayetler, onun “mükerrrem, en güzel kıvamda yaratıldığı”nı ifade eden ayetlerle çelişmeyip, değerini küçültmediği gibi, kadının fıtratındaki kırılganlık özelliği de onun insaniyetine zarar verici nitelikte değildir. Kadın o haliyle mükerrrem ve en güzel kıvamdadır. Bu özellikleri bir kusur değil, insaniyetini ve imtihan sırrını tamamlayan unsurlardır. Nitekim Peygamberimiz Âdemoğlu’nun hata eden bir varlık olduğunu açıklamış, eğer hata ve günah işlemese yerine bu özellikteki kimselerin getirileceğini belirtmiştir.

Evrım teorisini benimseyen ve çeşitli âyetleri bu teoriye göre yorumlayan İslamoğlu da *Yaratılış ve Evrim* adlı eserinde *nefs-i vâhide*yle ilgili açtığı başlık için bu konudaki kararsızlığına işaret eden “Nefs-i vâhide nedir sorusunun olası cevapları” ifadesini kullanmış, daha sonra iniş sırasına göre sıraladığı beş âyette *nefs-i vâhide* için “bir tek can” ve “bir tek canlı varlık” demeyi tercih etmiştir (İslamoğlu, 2016, s. 241). Böylece bu kararsızlığını meâllere de yansıtmıştır. Çünkü “bir tek can” ile “bir tek canlı varlık”ın farklı çağrışımları olduğu açıktır. Çünkü “can” daha çok *ruh* ve *kişi* manasında kullanılırken, canlı varlık terkinin manası ise çok daha geniştir. İslamoğlu, meâlinde de bu terkin için “canlı varlık” ifadesini kullanmıştır. Külünkoğlu, Muhammed Esed ve Yaşar Nuri Öztürk de meâllerinde bu ifadeyi kullanmıştır.

İslamoğlu daha sonra bu konudaki muhtemel görüşlere değinirken ilk olarak, “Nefs-i vâhide” ile Âdem, “eşi” ile de Havva kastedilmiştir” görüşünü zikreder ve bu görüşün klasik Kur’ân yorumcularının kahir ekseriyeti tarafından savunulduğunu ve bunda yabancı kültürlerden Müslüman kültürüne geçen mitolojik rivayetlerin hayli etkili olduğunu belirtir. Böylece bu konudaki sahih rivayetleri dikkate almadığını veya onları böyle addetmediğini anlıyoruz.

İslamoğlu bu görüşü tenkit sadedinde, bu tezi savunanların başka yerlerde Âdem ismine yer veren Kur’ân’ın bu âyetlerde neden *nefs-i vâhide* dediğini açıklayamadıklarını söyler. Oysa tefsirleri dikkatle inceleyen bir kişi, bu sorunun cevapsız kalmadığını görecektir. Nitekim biz de gerek âyetlerin meâlini verirken gerekse Abduh ve Ateş’in itirazlarını cevaplarken bu konuya değinerek bu âyetlerde insanlığın birliğine değinildiği için böyle bir üslûbun tercih edildiğini belirtmiştik.

İslamoğlu ikinci olarak “nefs-i vâhide” ile embriyolojik yaratılış sürecini başlatan ilk ve tek sperm hücresinin kastedildiği yorumu yapılabilir” demekte, üçüncü olarak da “biyolojik yaratılış sürecini başlatan ilk ve tek hücre” görüşünü belirtmektedir (İslamoğlu, 2016, s. 243).

Böylece İslamoğlu, ikinci görüşte bazı araştırmacıların dile getirdiği “herkesin bir erkek ve kadından yaratıldığı” görüşüne benzer bir görüşü dillendirirken, üçüncü görüşte, evrimcilerin savunduğu ve yeryüzündeki canlılığın başlangıcı olduğunu iddia ettikleri ilk hücreye imada bulunduğunu söyleye biliriz.

İslamoğlu’nun bu konudaki kararsızlığı ilerleyen satırlarda daha bariz bir şekilde hissedilmektedir. Çünkü daha sonra *nefs-i vâhide* hakkında, yukardaki iki ve üçüncü görüşlerin açılımı mahiyetinde olan ve bir zihin jimnastiğinin örnekleri sayılabilecek şu ifadeleri kullanıyor: “Havvâ ile Âdem’in de kendisinden yaratıldığı ilk organik bileşik”, “biyolojik insan olan *beşerin* yaratılış süreci”, “ilk örnek olan bir canlı”, “insanın biyolojik yaratılışının ilk halkasını oluşturan *ilk yaratılan hücre*”...(İslamoğlu, 2016, ss. 244-245).

Öztürk de Hz. Âdem’in ilk insan olduğu görüşüne katılmadığını imâ eden: “Nisâ 4/1 ve diğer âyetlerdeki “nefs-i vâhide” lafzının Âdem’e delâlet ettiğine ilişkin geleneksel kabul aslında “Âdem ilk insandır” şeklindeki peşin kabüle dayanır” şeklindeki sözlerinden sonra, Muhammed Abduh’un bu konuda -yukarda değindiğimiz- görüşlerini zikrederek şöyle der: “Muhammed Abduh’un ifadesiyle, müfessirlerin çoğunluğunca benimsenen geleneksel izah ne âyetin nassına, ne zâhirine dayanmakta, dolayısıyla “Âdem insanlığın atasıdır” şeklindeki peşin kabulden başka bir mesnedi bulunmamaktadır. Âyetin başındaki “يَا أَيُّهَا النَّاسُ” hitabının Mekke ve/veya Kureyş halkına yönelik olduğu nazar-ı dikkate alındığında, *nefs-i vâhide*” lafzının Arap toplumunun ilk atalarından Adnan’a ve/veya Ya’rub ve Kahtan’a karşılık geldiği anlaşılır” (Öztürk, 2016, s. 167).

Hucurât, 13. Âyete de benzer şekilde yaklaşan Öztürk, Kurân âyetlerini tarihselci bir bakışla okuyarak, bu âyette de insanlığın ilk ebeveynlerinden değil, genelde Arap, özelde Kureyş halkının atalarından söz ettiğini iddia etmektedir (Öztürk, 2016, s. 167).

Bu âyetlerin ilk insan ve eşinin yaratılmasıyla ilgili olmadığını iddia eden Öztürk, bu terkinin insanın aynı cinsten, aynı özden yaratıldığına işaret ettiğinin söylenebileceğini, “ayrıca insanın temel yaratılış maddesinin toprak ve su olduğuna yönelik Kur’ân ifadeleri dikkate alındığında, erkeğin ve kadının bu iki maddeden meydana geldiğini söylemek gerekir” diyerek daha çok Şii tefsirlerde geçen “Havvâ Adem’in yaratıldığı balçığın arta kalanından yaratıldı” şeklinde İmam Muhammed Bakır’a isnat edilen sözü naklederek görüşünü destekler (Öztürk, 2016, s. 162).

Öztürk İsfahanî'nin görüşlerini ele aldığı makalesinde de bu âyete (Nisa, 1) değinirken nefs-i vâhideye “canlı öz” anlamı vermenin uygun olacağına değinir. Ancak Öztürk burada “... bahis konusu olan nefs kelimesine insan soyunun biyolojik temeli olan “canlı öz” anlamı yüklendiğinde ortaya çok farklı bir yorum çıkmaktadır” (Öztürk, 2016, s. 133) dedikten sonra yeni bir paragrafa başlayarak “İsfahanî de bu farklı yorumu tercih ederek âyetteki ve haleka minhâ zevcehâ ifadesini “eşini de kendi cinsinden/türünden yarattı” şeklinde anlamlandırmıştır.” diyor. Böylece -kasten olmasa da- sanki İsfahanî de nefs kelimesine “canlı öz” manası vermiş gibi anlaşıyor. Halbuki İsfahanî sadece minhâ'daki zamirin öncesine cins kelimesini takdir edip Havvâ'nın Âdem'in cinsinden/türünden yaratıldığı manasını vermiştir. Ve bu anlayış yukarda da açıkladığımız gibi, hakikatte Havvâ'nın Âdem'in kaburgasından yaratılmasını reddetmeyi dahi gerektirmez...

Yine Öztürk'ün Tuksal'a katılarak belirttiğine göre Havvâ'nın Âdem'den yaratıldığını kabul etmek insan soyunu kapsayıcı bir ifade olan “topraktan yaratılma” olgusuna aykırı olup kadın-erkek tüm insanların topraktan yaratıldığını ifade eden ayetlerin anlaşılmasını oldukça zorlaştırmaktadır (Öztürk, 2016, s. 133).

Oysa her genel ifadeyi tahsis eden bazı istisnalar bulunabilir. Bu durumun Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok örneği vardır. Ayrıca Hz. Âdem topraktan yaratıldığı için ondan yaratılan Hz. Havvâ da dolaylı olarak topraktan yaratılmış olur. Dolayısıyla “sizi topraktan yarattık...” hitabından maksat Hz. Âdem'in topraktan yaratılmasıdır. Hz. Havvâ Hz. Âdem'den, diğer insanlar da Âdem'in soyundan oldukları için dolaylı olarak onlar da topraktan yaratılmıştır. Hz. Havvâ'nın yaratılışı ise özel kılınmıştır. Burada anlaşılmayacak bir durum yoktur. Bu tür ifadelerden (“sizi topraktan yarattı”) maksadın, insanın yediği gıdaların topraktan gelmesi dolayısıyla her insanın topraktan yaratıldığı şeklindeki izah ise, ikinci derecede düşünülebilecek tâli bir yorumdur. Asıl mana Âdem (a.s.)'in kastedildiğidir. Öztürk ayrıca bu âyetin “min enfüsühim /min enfüsüküm” ifadelerindeki gibi anlaşılması gerektiğini aksi halde bu âyetleri de “Allah size kaburga kemiklerinden eşler yarattı diyerek işi karikatürize ederek farklı bir boyuta taşımaktadır (Öztürk, 2003, sayı 2, s. 134).

İnsanın yaratılışıyla ilgili âyetlere evrimci bir bakış açısıyla yaklaşan İsmail Yakıt da “*Ey İnsanlar! Sizi tek bir özden/cevherden [nefs vâhide] ve ondan da/o cevherden de eşini yaratan ve her ikisinden de çok sayıda erkek ve kadınlar çıkaran Rabbinize karşı sorumluluk bilincinde olunuz!*” (Nisa, 1) anlamını verdiği bu âyetle ilgili açıklamasında nef-i vâhide ile kastedilenin Âdem (a.s) olamayacağına dair şu ifadelerle yer verir:

“Müfessirlerin çoğu, neredeyse tamamı “nefs vâhide”den Âdem, “zevcehâ” tabirinden de Havvâ'nın kastedildiğini söylerler. Hâlbuki ayette, buna delalet eden sarîh hiçbir delil/kanıt yoktur.

1. “Nefs vâhide” Âdem'in müradifi değildir. Âdem özel bir isimdir “ma'rife” (bilinen=harf-i tarifli)'dir. Hâlbûki “nefs vâhide” ise, “nefire” (belirsiz, =harf-i tarifsiz=sans article)'dir.
2. Âdem, erkek (müzekker=masculin), “nefs vâhide” ise dişi (müennes=feminin)'dir.
3. Eğer “nefs vâhide”yi Âdem olarak yorumlarsak, Araf (7/189-190)'a göre onu müşrik ve kâfir yapmış oluruz. Zira adı geçen ayette; “nefs vâhide” den yaratılan ve eşi de ondan var edilen kişi, Allah'tan salih bir evlat istedikleri, Allah'ın kendilerine istediklerini vermesine rağmen o ikisinin de Allah'a birçok şirk koştuğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla “nefs vâhide”yi Âdem olarak yorumlamak mümkün değildir. Nefs vâhide'yi, insanı meydana getiren prensip, su, nutfе, cevher ve öz, can, hücre vb olarak anlamak ve onu her insan için geçerli bir kavram kabul etmek Kur'an semantiği açısından daha doğru ve daha tutarlıdır” (Yakıt, 2021, Nisâ Sûresi 1. âyet meâli).

Burada daha önce zikrettiğimiz iddiaların benzerleri mahiyetinde olan Yakıt'ın gerekçelerini kısaca değerlendirelim:

1. Maddede değindiği husus doğrudur. Evet Âdem özel isim ve marife, nefs-i vâhide ise nekre. Ancak bu durum “bir tek kişi” manasındaki “nefs-i vâhide” ile Âdem'in kastedilmesine mani değildir. Ayette “Âdem” yerine niçin *nefs-i vâhide* dendiğinin sebebini ise yukarda açıklamıştık.
2. Maddede söylediği de doğru. Evet Âdem müzekker (eril), nefs-i vâhide ise müennes (dişil) bir kelime. Ancak, bu durum bu terkiple Âdem'in kastedilmesine mâni değildir. Çünkü nefs kelimesi kelime olarak müennestir. Bu yüzden sıfatı da vâhid yerine vâhide gelmiştir. Dolayısıyla bu kelime bir erkek için de kullanılır. Bu durum Arapça bilen herkesçe malum bir şeydir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de genelde “kişi” manasında kullanılan “nefs” kelimesi hep müennes kalıplarla zikredilmiş ve müennes zamirlerle işaret edilmiştir. “وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيْنَاهَا” (Secde, 32/17), ..., “مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءَ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ” (Şems,

91/7)“ âyetlerinde olduğu gibi. Ayrıca, A’raf, 189’da “لَيْسَ كُنَّ إِلَّا نَفْسًا فَكَلَّمَ اللَّهُ نَفْسَهَا” ifadesi de nefs-i vâhide ile kastedilenin erkek yani Âdem, “zevcehâ” ile kastedilenin de kadın yani Havvâ olduğunun açık delilidir. Çünkü “li-yeskune” “O erkek sükûnet bulsun diye” anlamında olup “yeskunu” fiili, müzârî, gâib, müzekker” bir fiildir. Yani bir erkek için kullanılır. Devamındaki “ileyhâ”daki “hâ” zamiri ise müennes olup “o kadına” yani “Havvâ’ya” demektir...

Yakıt’ın 3. Maddede zikrettiği husus ise, başkaları tarafından da dile getirilmiş (Bakkal, 2022/1, s.109) ve “nefs-i vâhide”ye Âdem manası vermenin doğru olmayacağına dair ileri sürülmüş kayda değer önemli bir gerekçedir. Ancak başta Râzî olmak üzere müfessirler bu konuda aydınlatıcı çeşitli açıklamalar yapmışlardır. Bunlar içinde bizim de uygun gördüğümüz, âyetin devamının (şirke alakalı kısmının) Hz. Âdem ve Hz. Havvâ değil de onların nesliyle alakalı olduğudur. Yani bu âyetle insanların nefs-i vâhide ve eşinden (Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’dan) yaratıldıklarına değinildikten sonra, iltifat yoluyla onların nesillerinde çokça yaşanan bir durum anlatılmıştır. Ki, bu husus Kur’ân’ın üslubuna âşina olanlara kapalı değildir. Âyetin devamında فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ / “Allah onların şirkinden beridir” ifadesindeki çoğul kipi de bu duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla daha önce de belirttiğimiz gibi, bu âyetlerin manasının şöyle olduğu kanaatindeyiz:

“Sizi bir kişiden yaratan, kendisiyle huzur bulsun diye ondan da eşini yaratan O’dur. Erkek eşiyle beraber olunca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah’a şu sözlerle yakarır: “Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirsən kesinlikle şükredenlerden olacağız!”, “Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, Allah’ın kendilerine verdiği bu nimet hakkında (sanki nimeti veren Allah değilmiş gibi) O’na ortaklar koşarlar. Allah, insanların ortak koştuğu şeylerden münezzehtir” (A’raf, 7/189-190).

5. Sonuç

Kur’ân-ı Kerim’de, beş ayrı âyetle geçen ve bunlardan dördünde insanlara hitaben yaratılışlarının menşeiini bildirirken değinilen *nefs-i vâhide* ile kastedilenin “bir tek kişi” olduğu “Sizin yaratılmanız da diriltilmeniz de ancak bir tek kişinin (nefs-i vâhide) yaratılıp diriltilmesi gibidir” (Lokman, 28) âyetinden anlaşıldığı gibi, birçok âyetle “nefs” kelimesinin kişi manasında kullanılması (Secde, 32/17; Haşr, 59/18) da bu manayı desteklemektedir. Ayrıca bütün müfessirler bu “bir kişi”den maksadın Hz. Âdem, olduğunu, “eşi”nden maksadın da Hz. Havvâ olduğunu belirtmişlerdir. “Eşini de ondan yarattı” yerine “eşini de onun cinsinden yarattı” şeklindeki mana ise müfessirler içinde sadece Ebû Müslim’e ait şaz ve zayıf bir görüştür. Çünkü burada bir zaruret olmaksızın âyete “cins” kelimesini eklemiş oluyoruz. Dolayısıyla “eşini de aynı cinsten yarattı” demek doğru değildir. Doğru olan metne sadık kalarak “eşini de ondan yarattı” demektir.

Geçmişte sadece bir kişiye ait olduğu için şâz sayılabilecek “minhâ” (ondan) ifadesi hakkındaki bu görüşe mukabil günümüzde çeşitli saik ve yönelişlerle “nefs-i vâhide” ve “eşi” ifadelerine doğru bulmadığımız çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bu yönelişlerden biri de evrim görüşünü esas alarak bu âyetlere bu görüş açısından mezhebî bir yönelişle bakmaktır. Malûm olduğu üzere Kur’ân’a böyle bir bakış açısıyla bakan, kendi görüşünü önceleyen kişi, âyetlerde zayıf da olsa kendi anlayışını destekleyecek şeyler aramaya koyulur. Bu arada kendi görüşü aleyhinde olan kuvvetli emâreleri ise görmez veya görmezden gelir. Mezhebî tefsirler bu durumun örnekleriyle doludur. İşte *nefs-i vâhide* ile ilgili âyetlere böyle bir anlayışla bakanlar da bu âyetlerin delâlet ettiği açık manaları görmezken, kendi görüşlerini destekleyecek bir takım zayıf emarelere tutunmuşlardır.

Bu konuda Abduh’un öncü bir rol üstlendiğini söyleyebiliriz. Çünkü ülkemizde bu hususta yapılan çalışmalarda ondan yapılan nakiller ve onun dile getirdiği hususların aynen veya benzer şekilde dillendirildiğini görüyoruz.

Tefsirde her zaman yeni şeyler söylenebilir. Bu kapı kıyamete kadar açıktır ama söylenenlerin ikna edici olması, delile dayanması gerekir. Bilimsel bir temeli olmayan, Kur’ân âyetleriyle bağdaşmayan bir takım görüş ve iddiaları esas alarak âyetleri bu batıl görüşlerle uzlaştırmak ise kesinlikle doğru bir yaklaşım değildir.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed. *Tefsîru'l- Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, trz.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul: 1997.
- Atiyye, Hasan Hamid. *Halku'l-İnsan Beyne'l-İlmi ve'l-Kur'ân*, Müessesetu Abdulkarim, Tunus: 1987.
- Bakkal, Ali. "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratıldığını Belirten Rivayetler Hakkında Bir Değerlendirme". *İlahiyat Akademi* 18 (Aralık 2023), 53-85. DOI: 10.52886/ilak.1341494
- Bakkal, Ali. *Nefs-i Vâhide Nedir?* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 48. sayı (Haziran 2022/1), s. 109.
- Beydavî. *Envâru'-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, 3 (Nisa, 1 tefsiri), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut: tsz.
- Bigi, Musa Carullah. *Uzun Günlerde Oruç*, Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara: 1975.
- İbnu'l-Cevzî. *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.
- İlahiyat Akademi, "Kadının Kaburga kemiğinden Yaratıldığını Belirten Rivayetler Hakkında Bir değerlendirme", sayı, 18, s. 55 vd.
- İslamoğlu, Mustafa. *Yaratılış ve Evrim*, Düşün Yayıncılık, İstanbul: 2016.
- Maverdî, Ebu'l-Hasen. *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1992.
- Öztürk, Mustafa *Kur'ân ve Yaratılış*, KURAMER, İstanbul: 2016.
-, *Tefsir Tarihinde Özgünlüğün Adı: Ebu Müslim el-İsfahanî*, İslamiyat, VI (2003), sayı 2, s. 123-140.
- Razî, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1990.
- Şâhîn, Abdussabûr. *Ebî Âdem, Kıssatu'l-Halîkati beyne'l-Ustûrati ve'l-Hakîka*, Dâru Ahbâri'l-Yevm, Mısır: Tsz.
- Yakıt, İsmail, *Kur'ân-ı Hakîm Meâli*, Ötüken Neşriyat, İstanbul: 2021.

TATLI SU MİDYESİNİN SEVK-İ İLAHİ İLE SERGİLEDİĞİ DAVRANIŞLAR, EVRİM GÖRÜŞÜNÜ ÇÜRÜTÜYOR¹

THE DIVINELY GUIDED BEHAVIORS OF FRESHWATER MUSSEL REFUTE THE VIEW OF EVOLUTION

Abdullah KESER²

ÖZET

Canlılarda, öğrenilmemiş olup doğuştan gelen, türe özgü ve amaca yönelik davranışlar, yaratılışı kabul etmek istemeyen bilim adamları ve felsefeciler tarafından çeşitli kaynaklarda sevk-i tabii veya içgüdü olarak tanımlanmıştır. Fakat bu tanımlamaların yapıldığı kaynaklarda, kalıtsal olarak doğuştan geldiği iddia edilen bu davranışların kökeninin ne olduğu ve nasıl oluştuğu hakkında hiçbir bilgi yer almamaktadır.

Bu çalışmada, çeşitli kaynaklardaki içgüdü tanımlarında yer alan “kalıtsal olarak doğuştan geldiği” iddiasının güdü çerçevesinde doğru olmadığına ispatı; tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımına yönelik davranışlarından yola çıkılarak yapılmıştır. Ayrıca bu davranışların kökeninde güdülenme olamayacağı ispatı ile; içgüdü tanımının yanlışlığı ortaya konulmuştur. Bu nedenle; içgüdü olarak adlandırılan davranışların, içgüdü yerine sevk-i ilahi olarak tanımlanmasının daha doğru olacağı açık bir şekilde gösterilmiştir.

Neo-Darwinci bilim adamları, içgüdü olarak tanımladıkları davranışların kökenini mutasyon ile açıklayamamaktadır. Günümüzdeki evrim görüşünün temelleri Darwin’in iddialarına dayanmasına rağmen; Darwin’in Türlerin Kökeni adlı kitabındaki “içgüdü” başlığı altında yer alan Lamarckçı iddiaları da Neo-Darwinci bilim adamları tarafından kabul görmemiş ve onun yerine modern senteze bir psikolog olan Baldwin’in teorisi dâhil edilmiştir. Fakat Baldwin’in teorisi evrimci bilim adamlarını ikiye bölmüş ve bu teori, evrimsel biyologlar tarafından genel kabul görmemiştir. Daha sonrasında evrimci bilim adamları, içgüdüsel olduğunu iddia ettikleri davranışları açıklama konusunda gen hafızası iddialarına yönelmiştir. Epigenetik alanında yapılan çalışma sonuçları gen hafızası iddialarını desteklemiştir. Bunun sonucunda modern sentez genişletilerek epigenetik teorilerin yer aldığı; genişletilmiş evrimsel sentez modeli oluşturulmuştur. Epigenetik alanındaki gelişmeler sonucunda; Darwin’in içgüdüler konusunda edinilen özelliklerin kalıtımı çerçevesinde ortaya koyduğu Lamarckçı iddiaları da yeniden gündeme getirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada; tatlı su midyesinin sevk-i ilahi ile gerçekleştirdiği parazitik yavru bakımına yönelik davranışların, evrimci bilim adamlarının, içgüdüsel olarak tanımladıkları davranışları açıklamak amacıyla ortaya atmış oldukları tüm iddiaları çürüttüğü, açık bir şekilde gösterilmiştir. Bununla birlikte tatlı su midyesinin sevk-i ilahi ile sergilediği davranışların, epigenetik çalışmalar ile yeniden gündeme gelen Darwin’in iddialarını da çürüttüğü, bilimsel açıklamalar ile ortaya konulmuştur. Bu çalışmada ayrıca, sevk-i ilahi ile sergilenen

1 Bu çalışma 24-26 Ekim tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen “Tatlı Su Midyesinin Sevk-i İlahi ile Sergilediği Davranışlar Evrim Görüşünü Çürütüyor” isimli çalışmadan türetilmiştir.

2 Uzman Psikolog, Danışman, PAREM - Psikoloji Analiz ve Rehberlik Merkezi, E-posta: akaser1034@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8653-7201

davranışların, yaratılış haricinde başka bir açıklaması olamayacağı da ortaya konularak; yaratılış teorisi kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tatlı su midyesi, Baldwin teorisi, Evrim görüşü, Sevk-i ilahi

ABSTRACT

In living things, unlearned, innate, species-specific and purpose-oriented behaviors are defined as natural or instinct in various sources by scientists and philosophers who do not accept creation. However, the sources in which these definitions are made do not contain any information about the origin of these behaviors, which are claimed to be inherited, and how they occur.

In this study, it is proved that the claim that “instinct is innate” made in the definitions of instinct in various sources is not true within the framework of instinct; This proof is based on the behavior of freshwater mussel towards parasitic offspring care. In addition, by proving that there can be no motivation in the origin of these behaviors, the inaccuracy of the definition of instinct has been revealed. Thus it has been clearly shown that it would be more correct to define behaviors, which are mistakenly called instinct, as divine guidance.

Neo-Darwinian scientists cannot explain the origin of behaviors that they define as instincts with mutation. Although the foundations of today’s view of evolution are based on Darwin’s claims, Darwin’s Lamarckian claims under the heading “instinct” in his book On the Origin of Species were not accepted by Neo-Darwinian scientists, and instead, the theory of psychologist Baldwin was incorporated into the modern synthesis. However, Baldwin’s theory divided evolutionist scientists into two, and this theory was not generally accepted by evolutionary biologists. Later, evolutionist scientists turned to claims of gene memory to explain behaviors that they claimed were instinctive. The results of the study conducted in the field of epigenetics supported the claims of gene memory. As a result, the modern synthesis was expanded and an extended evolutionary synthesis model was created, which includes epigenetic theories. As a result of developments in epigenetics, Darwin’s Lamarckian claims about instincts, which he put forward within the framework of the inheritance of acquired characteristics, have also been revived.

In this study; It has been clearly shown that the divinely directed parasitic offspring care behaviors of freshwater mussel refute all the claims put forward by evolutionist scientists to explain the behaviors they define as instinctive. However, scientific explanations have shown that the divinely guided behavior of freshwater mussel refutes Darwin’s claims, which have come to the fore again with epigenetic studies. In this study, it is also demonstrated that behaviors exhibited by divine guidance cannot have any other explanation than creation, thus proving the theory of creation.

Keywords: Freshwater mussel, Baldwin’s theory, View of evolution, Divine guidance

1. Giriş

Canlılarda görülen, canlının bizzat kendi deneyimi ile öğrenilmemiş olan, türe özgü ve amaca yönelik davranışlar, yaratılışı kabul etmek istemeyen bilim adamları veya felsefeciler tarafından çeşitli kaynaklarda; sevk-i tabii veya içgüdü olarak tanımlanmıştır (Bernard, 1924; Karakaş, 2017). Genel olarak; arının bal yapması, kunduzların baraj yapması, kuşların yuva yapma davranışları ve tavukların kuluçkaya yatması gibi davranışlar bu konuda örnek olarak verilmektedir. Bu örnekler haricinde insanı hayrete düşürecek birçok davranış örnekleri daha bulunmaktadır. Örneğin kanguru yavrusunun, kısa gebelik sonrasında (20-40 gün), doğduğunda daha ortalama 2 cm olup gelişimini tamamlamamış olup gözleri ve kulakları daha açılmamışken; annesinin kesesine tırmanarak çıkıp, kesedeki memeyi bulduktan sonra memeye tutunup gelişimine devam etmesine yönelik sergilediği davranışlar (Dawson, 1995), akıllara durgunluk vermektedir.

2. İçgüdü değil; Sevk-i ilahi

Organizmada görülen organize davranışların doğuştan gelip canlı tarafından bizzat öğrenilmemiş olması gerçeği, bilim adamları tarafından sığ bir kavram olan içgüdü ile tanımlanmaya çalışılsa da henüz; bu davranışların türde ilk olarak nasıl ortaya çıktığı ve nesilden nesle nasıl aktarıldığı açıklanamamıştır.

İçgüdü olarak tanımlanan davranışların kökeni ve nasıl oluştuğu açıklanamadığı halde bu davranışlara içgüdü denilmesi doğru değildir. Bu tür davranışlara içgüdü denilebilmesi için bir güdülenme ile meydana geldiğinin ispat edilmesi gerekmektedir. Bu davranışların bir güdülenme ile oluşamayacağı “İçgüdü Tanımlarının Geçersizliği” başlığı altında bilimsel olarak açıklanmıştır. “İçgüdü Tanımlarının Geçersizliği” başlığı altında da açıklandığı gibi bu davranışlar bir güdülenme ile oluşamayacağı için; bu davranışlara içgüdü yerine; sevk-i ilahi denilmesi daha doğru olacaktır.

3. Sevk-i İlahi İle Sergilenen Yavru Bakımı Davranışları

Canlıların sevk-i ilahi ile ortaya koydukları davranışların birçok çeşidi bulunsa da genel olarak bu davranışlar; hayatta kalma, beslenme, üreme, yuva yapma ve yavru bakımına yönelik davranışları içermektedir. Hayatta kalma ve üremeye yönelik olanlar, batılı bilim adamları tarafından temel içgüdüler olarak görülse de annelik içgüdüğü olarak tanımladıkları davranışların yeri geldiğinde temel içgüdülerden daha yüksek bir motivasyon içermesi, bilim adamları tarafından açıklanamamaktadır. Tavukların kuluçkaya yattığında beslenme ve üreme gibi davranışlarını sınırlandırması, düşman ile karşılaşınca yavrularını koruma amacı ile hayatını hiçe sayarak ölümüne savaşması, bu konuda sık karşılaşılan örnekler arasındadır. Bununla birlikte yumurtalarını korumak için yanlarından ayrılmayan timsahların aç kalması, bazı balık ve ahtapot türlerinin de yumurtalarını korumak için beklerken bazen açlıktan ölmeleri de bu konuda örnek olarak verilebilir.

Canlıların sevk-i ilahi ile sergiledikleri yavru bakımı davranışları, annelere özgü de değildir çünkü yeri geldiğinde babalar da çok fedakâr olabiliyor. Örneğin erkek çene balıkları, belli bir aşamaya gelene kadar döllenmiş yumurtaları ağzında taşır ve bu süre zarfında pek bir şey yiyemez. On günün sonunda yavrularını güçlü çenesi ile önceden kazmış olduğu çukura yerleştirir (Çetinkol, 2022).

4. Asalak / Parazitik Yavru Bakımı

Bazı canlılar yavru bakımını, sevk-i ilahi ile doğadaki başka canlılara havale ederek asalak bir tutum sergilemektedirler. Asalak bir tutum sergilemeleri yadırganacak davranışlar olarak görülebilir fakat yine de yavrularına karşı umursamaz davranıp onları çaresiz bırakmaktansa başka bir canlının himayesine bırakmaları ve bu gaye ile çaba sarf etmeleri şaşılacak tutumlardır.

Guguk kuşunun, yumurtalarını başka bir tür kuşun yuvasına bırakmadan önce, gelecek olan üvey annenin yumurtayı atmaması için kendi yumurtasına en benzer yumurtalara sahip yuvayı tercih etmesi (Darwin, 2009, s.149), bu konuda ilginç bir örnektir. Guguk kuşu, kendi bakmasa bile yumurtalarının yaşam sahnesinde var olması isteğine nasıl sahip olmuştur. Yavrularını daha sonra belki de hiç göremeyecek olmalarına rağmen şahsi çıkarı ile ilgili olmayan bu güdü nereden gelmektedir?

Yaban eşek arılarının bazı türlerinde asalak yavru bakımı, larvaların bir böceğin içine bırakılması şeklinde görülmektedir. Parazitik yavru bakımı davranışı gösteren yaban arısı türü *Tetrastichus Julis*, larvalarını tahıl yaprak böceği *Oulema Melanopus*'un içine bırakmaktadır (Kher ve ark., 2024).

Tatlı su midyelerinde ise parazitik yavru bakımı, sadece bazı alt türlerde görülmektedir. Anne midye tarafından suya bırakılan larvalar, suda bir destek olmadan kendi başlarına gelişememekte ve bir konağa ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaca mukabil, suya bırakılan tatlı su midyesi larvaları, etrafta dolaşan konak balık yüzgeçlerine veya solungaçlarına, kancaları ile tutunarak gelişimini sürdürebilmektedirler. Fakat tatlı su midyelerinin bazı alt türlerinin larvalarının, suda beklerken konak balığın yüzgeçlerine tutunmalarını sağlayacak kancaları bulunmamaktadır. Bu nedenden dolayı bu midye türlerinin larvalarının balığın solungaçlarına ulaştırılması gerekmektedir (Tarkan ve ark., 2012). Bu ihtiyacın karşılanmasında bu alt türe ait anne midyelerin sevk-i ilahi ile ortaya koydukları parazitik yavru bakımı davranışları devreye girmektedir. Örneğin, tatlı su midyelerinin *Lampsilis Ovata* türlerinin konak balığı çekebilmek üzere özelleşen balığa benzer uzuvları vardır (Şekil 1).

Şekil 1: Youtube kanalında bulunan *Lampsilis ovata* türüne ait bir video kaydından alınmış görsel. (Michael Backus, 2010)

Bu midye türleri, balıkların bir av olarak gördüğü bu uzuvlarını, balık tarafından daha gerçekçi görülebilmesi için, bir balığın suda yüzmesine çok benzer bir şekilde arkadan öne doğru hareket ettirmektedirler. Balığın gelip midyenin bu uzvunu yemek için hamle yapması ile midyeler, hızlıca bu uzuvlarını çekerek larvalarını bırakıp, konak balığın yutmasını sağlayarak; larvalarının konak balığın solungaçlarına tutunarak hayatta kalmalarına destek olmaktadır (Tarkan ve ark., 2012).

Aynı amaç doğrultusunda, Epioblasma Triquetra alt türüne ait tatlı su midyelerinde çok daha farklı bir strateji görülmektedir. Bu tatlı su midyesi türü de kapaklarını açarak suda bekleyip, iç deseni ile balığı kendine çektikten sonra balığın midye içine girmesi ile kapağını kapatarak balığı kafa bölgesinden yakalayıp, daha sonra larvalarını pompalarak balığın larvalar ile enfekte olmasını sağladıktan sonra da kapaklarını açıp balığı serbest bırakmaktadırlar. Şekil 2' de; Epioblasma Triquetra alt türüne ait bir midyenin bahsedilen davranışına ait bir videodan ekran fotoğrafı (Print Screen) yöntemi ile alınan bir görsel bulunmaktadır.

Şekil 2: Bir youtube kanalında bulunan Epioblasma Triquetra türüne ait bir video kaydıdan alınmış görsel. (SSAFT2, 2009)

Larvalar belirli bir aşamaya gelene kadar balık solungaçlarında kalıp belirli bir olgunluğa eriştikten sonra da düşerek, geri kalan yaşamlarını suyun içinde bir yüzeye tutunarak devam ettirmektedirler (Stokstad, 2012).

Tatlı su midyelerinin bir beyinleri ve gözleri olmadan sevk-i ilahi ile sergiledikleri bu davranışlar, midyelerin farklı alt türlerinde yine aynı amaç doğrultusunda, farklı stratejiler şeklinde kendini göstermektedir. Farklı canlı türlerinde, parazitik yavru bakımına yönelik çok daha farklı içgüdüsel davranışlar da görülebilmektedir.

5. İçgüdü Tanımlarının Geçersizliği

Canlılar, Batılı filozof ve bilim adamlarınca içgüdü olarak tanımlanan davranışları, hayatlarında ilk defa sergilerken dahi açık bir şekilde gözlemlenebilen bir gayret sarf etmektedirler. Örneğin, ebeveynenden yoksun büyütülen kuşlar, hayatlarında daha önce hiç yuva görmeseler de belli bir yaşa geldiklerinde ve uygun ortam sağlandığında, malzeme toplamaya başlayıp yuva yapma gayreti göstermektedirler (Healy ve ark., 2008). Deniz kaplumbağalarının da yumurtadan çıkar çıkmaz daha önce hiç deniz görmemişken denize ulaşma gayreti sarf ettikleri görülmektedir.

Canlıların daha önce deneyimledikleri davranışların sonucunda aldıkları geri bildirim veya elde ettikleri fayda ile güdülenerek o davranışı tekrar yapma gayreti içine girmeleri normal karşılanmaktayken; canlıların, içgüdüsel olduğu iddia edilen davranışları, yaşamlarında ilk kez ortaya koyacaklarken sahip olmuş olmaları gereken güdü veya motivasyonun nereden geldiği bilinmemektedir. Bu konu bilimsel olarak açıklanamamaktadır. Bu bilinmezliğe bir nebze açıklama getirmek amacıyla çeşitli kaynaklarda tanımlanırken, doğuştan geldiği veya kalıtsal olduğu ifadelerine yer verilmiştir (Karakaş, 2017; Bernard, 1924). Fakat bu tanımlamalar karşısında sorulan kalıtsal ise, bu davranışların kökeninin ne olduğu veya önceki nesillerde nasıl oluştuğu soruları hep cevapsız kalmaktadır (Taylor, 1983, s.222).

İçgüdü olarak tanımlanan davranışların oluşumuna vesile olan güdü, kalıtsal olarak doğuştan geliyor ise, bu davranışların kökeninde yani ilk olarak ortaya konulduğunda, canlı atalarının, davranışlarının sonucu hakkında bir geri bildirim almış olmaları ve de bu geribildirim sonucunda farkında oldukları bir fayda elde etmiş olmaları gerekmektedir. Ancak bu sayede canlılarda, davranışı tekrar yapmak için bir güdülenme oluşacak ve bu güdü de nesilden nesle kalıtsal olarak aktarılabilir. Bu varsayımlarını desteklemek için Batılı filozof ve bilim

adamları, hayal güçlerini de kullanılarak; canlıların atalarının geçmiş nesillerde içgüdüsel davranışları ilk sergilediklerinde, sonuç hakkında bir geri bildirim aldıklarını veya bir fayda sağladıklarını iddia edilebilirler. Fakat canlıların sevk-i ilahi ile sergiledikleri bazı davranışlarının sonucunda, günümüzde yaşayan türlerinin dahi ortaya koyduktan sonra bir geri bildirim almalarına imkân yokken; geçmiş nesillerde sergilendikten sonra da bir geri bildirim alabilmiş olmalarına imkân yoktur. Bu konuda beyni ve gözleri olmadığı için çarpıcı bir örnek olması hasebiyle tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımına yönelik davranışları ele alınabilir. Tatlı su midyelerinin *Lampsilis Ovata* türünün, balığa benzer uzuvlarını balığın yüzme hareketine çok benzer şekilde hareket ettirmeleri (Tarkan ve ark., 2012) ve diğer *Epioblasma Triquetra* alt türünde görülen; kapaklarını açıp bekleme ve balık gelince kapaklarını kapatıp balığı yakaladıktan sonra larvaları ile enfekte edip bırakma davranışları (Stokstad, 2012), kalıtsal kaynaklı güdü veya motivasyon ile açıklanamaz. Öncelikle kökeninde bu davranışın, midye tarafından bilinçli olarak, larvalarını konak balığın solungaçlarına ulaştırma amacı ile ortaya konulduğu söylenemez. Çünkü midyenin larvalarının sağlıklı gelişimi için bir konağa ihtiyacı olduğunu bilmesi imkânsızdır. Bununla birlikte bu davranışlar, kökeninde tatlı su midyeleri tarafından tesadüfen ortaya konulmuş olsa, midyelerin beyinleri ve gözleri olmaması bir yana, esas sonucun balığın solungaçlarında yani gözle görülmeyen kısmında yaşanması ve de balığın da yuttuğu larvalar ile uzaklaşması sebebiyle; midye tarafından bir geri bildirim alınması mümkün değildir. Dolayısıyla bu davranışlar, geçmiş nesillerde davranışın kökeninde sergilendiğinde bir güdülenme veya motivasyon oluşturabilecek davranışlar değildir. Midyenin davranışının sonucunda bir güdülenme oluşamayacağı için, bu güdünün de kalıtsal olarak aktarıldığı iddia edilemez. Bu sebeple içgüdü olarak tanımlanan bu davranışlara, içgüdü demek veya tanımlarken kalıtsal olarak geçmiş nesillerden geldiğini iddia etmek doğru değildir. Batılı felsefeciler ve bilim adamlarınca yapılan içgüdü tanımından da anlaşılacağı üzere, sergilenmeden önce sahip olunması gereken bir güdü gerektiren bu davranışlar, geçmiş nesillerden aktarılan kalıtsal bir güdülenme ile de oluşamayacağı için, sevk-i ilahi ve yaratılış haricinde başka bir görüş ile açıklanamaz.

Batılı filozof ve bilim adamları tarafından içgüdü olarak tanımlanan davranışların, canlı tarafından, hayatlarında ilk defa sergileneceği zaman, öncesinde sahip olunması gereken güdü haricinde; davranışın nasıl yapılacağı bilgisine de davranış öncesinde sahip olunması gerekmektedir. Bu bağlamda diğer önemli mesele de gereken davranış bilgisinin nereden geldiğidir. Örneğin tatlı su midyelerinin, parazitik yavru bakımı davranışlarını sergilemelerinden önce sahip olmaları gereken güdü ve motivasyon haricinde, larvalarının konak balığın solungaçlarına ulaşması gerektiği bilgisi ile birlikte larvaları için faydalı olacak davranışların nasıl yapılacağı bilgisine de sahip olmaları gerekmektedir. Fakat midyelerin bu bilgileri öğrenmesi mümkün değildir.

Neo-Darwinci bilim adamları tarafından, içgüdü olarak tanımlanan davranışları açıklayabilmek amacıyla, genel kabul görememiş olsa da bir takım teori ve iddialar ortaya atılmıştır. Neo-Darwinizm bir sentez olması sebebiyle; içgüdüler ile ilgili teori ve iddialar modern evrimsel sentez ve genişletilmiş evrimsel sentez kapsamında yer almaktadır. Bu çalışmada ele alınan midyenin parazitik yavru bakımı davranışları, evrim teorisyenlerinin içgüdü konusunda ortaya attıkları teori ve iddiaları çürütmektedir.

Midyenin parazitik yavru bakımı davranışları, evrim teorisyenlerinin içgüdü olarak tanımlanan davranışları açıklamak amacıyla ortaya attıkları teori ve iddiaları çürüttüğü gibi; bu davranışların evrim görüşü ile açıklanmasının hiçbir şekilde mümkün olmadığını da ispat ederek, evrim görüşünü de çürütmektedir. Bu konu ayrıntılı bir şekilde gelen başlık altında ele alınmıştır.

6. Tatlı Su Midyesinin Sevk-i ilahi ile Sergilediği, Parazitik Yavru Bakımına Yönelik Davranışlar, Evrim Görüşünü Çürütüyor

Sevk-i ilahi ile sergilenen davranışların kökeni ve nesilden nesle nasıl aktarıldığı konusu evrimsel biyologların en zorlandığı konulardan birisidir. Darwin de bu konuyu çok önemsemiş ve içgüdülerin, teorisi için tehdit oluşturduğunu kabul etmiştir. Bu sebeple Türlerin Kökeni kitabında içgüdülere ayrı bir başlık altında yer vermiş ve teorisi için yıkıcı olmaması adına bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Darwin, Türlerin Kökeni kitabında, içgüdülerin kökeni hakkında bilgi sahibi olmadığını itiraf etmekle birlikte alışkanlıkların zamanla kalıtsal hale gelmesi ve doğal seçim ile birikmesi sonucunda meydana gelebileceğini savunmuştur. Bununla birlikte Darwin, içgüdüler ile ilgili bölümün sonunda da dürüstçe içgüdülerini, doğal seçilimin bir sonucu olarak görmenin mantıklı bir çıkarım olarak görülmeyebileceğini, fakat diğer türünün yaratılışı kabul etmek anlamına geleceği için, teorisine inanmanın kendisi için daha doyurucu olduğunu itiraf etmiştir (Darwin, 2009, s. 143-161).

Mendeliyen kalıtımın bulunması ile Lamarck'ın evrim teorisi sorgulanmış ve edinilen özelliklerin kalıtımı ile ilgili yapılan deneylerin olumsuz sonuçlanması sonucunda Lamarck'ın evrim teorisi geçerliliğini yitirmiştir (Gouyon, 2009). Mutasyonun kalıtıma etkisinin keşfedilmesi ile Darwin'in Lamarckçı açıklamaları ayıklanarak,

temeli Mendeliyen kalıtıma dayanan modern sentez oluşturulmuştur (Huxley, 1942). Modern sentezde Darwin'in doğal seçim iddiaları yer alırken; içgüdüler konusundaki Lamarckçı açıklamaları görmezden gelinmiştir.

Modern evrimsel sentez, mutasyonların kalıtımı üzerine bina edilmiştir. Modern sentez ile birlikte vücut uzuvlarının oluşumunun kökenini mutasyona bağlayan Neo-Darwin'ci bilim adamlarının bazıları, içgüdülerin kökeninin de vücut uzuvlarında olduğu gibi, genlerin mutasyonu ve doğal seçim ile oluştuğunu iddia etmiştir. Bu iddialar çerçevesinde içgüdüler, sabit ve değişmez hareket desenleri olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bu konuda öncü olan Lorenz, (1958) Scientific American'da yazdığı makalede, çeşitli içgüdüsel olduğunu iddia ettiği davranışları örnek göstererek, Neo-Darwinci iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır. Fakat daha sonra yapılan çalışmalar Lorenz'in önerdiği içgüdüsel davranışların iddia ettiği gibi sabit olmadığını; değişken ve esnek davranışlar olduğunu ortaya koymuştur. Genetik bir davranış, esnek ve değişken olamayacağı için Lorenz'in iddiaları boşa çıkmıştır (Burt ve Heilman, 1978; Blumberg, 2017).

Kuşların yuva yapma davranışlarına yönelik yakın zamanda yapılan bir çalışma da yuva yapma davranışlarının genetik olamayacağına kanıt oluşturmaktadır. Bu çalışmaya göre kuşların yuva yapma davranışlarının zaman içinde farklılaştığı bulunmuştur. Kuşların aynı türe ait farklı bireylerinde farklı yuva yapma davranışları görülmesi, bireysel genetik farklılık olarak açıklanabilirse de, bu çalışmada, aynı bireyin zaman içinde yuva yapmaya başlama ve sürdürme davranışlarının farklılaştığının tespit edilmesi, yuva yapma davranışının genetik olamayacağını ortaya koymuştur (Walsh ve ark., 2011). Bu çalışma sonucunda bazı haberlerde hatalı bir yorum olarak, genetik iddiasına uymadığı için kuşların yuva yapma davranışlarının içgüdüsel olmadığı duyurulmaya çalışılmıştır (BBC News Türkçe, 2011) Fakat yoksun yetiştirilen kuşların belli bir ortam sunulunca daha önce deneyim ve gözlemlene imkanları olmasa da yuva yaptıklarına dair gözlem sonuçları (Hinde ve Matthews, 1958; Healy ve ark., 2008), bu haberleri yalanlamaktadır. Bu sebeple Walsh ve arkadaşlarının yaptığı çalışmanın sonucu, kuşların yuva yapma davranışlarının içgüdüsel olarak tanımlanan davranışlara dahil olmadığını değil, bu davranışların doğrudan genetik faktörler tarafından belirlenmediğine delil teşkil etmektedir.

İnsan davranışlarındaki genetik etkiyi değerlendirmek amacı ile gerçekleştirilen tek yumurta ikizleri ile yapılan deneysel çalışmalar ile de genlerin tek başına davranışı belirleyemeyeceği ortaya konulmuştur (Polherman ve ark., 2015). Bazı bilim adamları, genlerin davranışa doğrudan olmasa da beyindeki bağlantılara ve dolayısı ile beyinde gerçekleşen planlı düşüncelere etki ettiğini önererek genlerin, içgüdüsel davranıştaki payını daha yüksek göstermeye çalışsalar da, midye gibi bir beyni dahi olmayan canlıların sergilediği planlı, organize ve esnek davranışlar, bu çabayı da boşa çıkarmaktadır.

Gelişen bilim sayesinde gen yapısının daha da aydınlatılmasıyla birlikte genlerin, biyolojik yapısı gereği, davranış bilgisini veya güdüyü kodlayamayacağı, kabul edilen bir görüş haline gelmiştir. Genlerin davranışı doğrudan belirlemesi mümkün değildir (Robinson ve ark., 2008). Bu nedenle içgüdü olarak tanımlanan davranışların genler tarafından belirlendiği iddia edilemez (Blumberg, 2017).

Evrimsel biyologların, içgüdüsel olarak tanımladıkları davranışların genetik alt yapısını araştırmalarındaki temel amaç, genetik altyapısını tespit etmek değil; genetik olduğundan yola çıkarak mutasyon ile oluşabileceğini iddia edip, evrim görüşünü içgüdü çıkmazından kurtarmaktır. Genler ile ilgili çalışmalar ve epigenetik alanında ortaya çıkan bulgular sonucunda içgüdü olarak tanımlanan davranışların, vücut organları ve bu organların hareketi vesilesi ile ortaya konulduğu için, sergilenmesinde genlerin kısmi payı olsa da bu davranışların doğrudan genler tarafından belirlenemeyeceğinin anlaşılması ile, içgüdüsel davranışların mutasyon sonucu oluştuğu iddiası günümüzde büyük oranda vazgeçilen bir iddiadır. Bununla birlikte batılı bilim adamları tarafından içgüdü olarak tanımlanan davranışların, tamamen genler tarafından kodlanabileceği bulunmuş olsaydı dahi bu sonuç; bu davranışların kökeninin genlerdeki mutasyonlar ile oluşabileceğine delil oluşturmazdı. Çünkü kanguru yavrusunun gözü daha açılmadan annesinin kesesine tırmanması, kuşların zamanı gelince yumurtalarına sıcak ortam sağlayabilmek amacıyla kuluçkaya yatması, guguk kuşu yavrularının yumurtadan çıkar çıkmaz büyük bir gayret ile üvey anneye ait yumurtaları yuvadan atması ve deniz kaplumbağalarının doğar doğmaz denize ulaşmaya çalışması gibi; güdülenme, deneyim ve öğrenme gerektiren davranışların, kökeninde doğrudan mutasyon ile oluşması mümkün değildir. Bu davranışların genlere kodlanmış olduğu bulunmuş olsaydı dahi, bu durum ancak yaşantı yolu ile öğrenmenin genlere işlenmesi ile yani edinilen özelliklerin kalıtımı ile açıklanabilirdi. Fakat edinilmiş özelliklerin kalıtımı teorisi olan Lamarck'ın teorisinin çürütülmesi, bu konudaki diğer olası iddiayı da geçersiz kılmıştır. Lamarck'ın teorisi geçmişte yapılan deneyler ile geçerliliğini yitirmiş olmasaydı dahi, tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışlarının, öğrenme ile edinilemeyeceğini ispatından dolayı, tatlı su midyesi örneği, Lamarck'ın teorisi için de yıkıcı bir örnek olmuş olacaktı.

İçgüdü olarak tanımladıkları davranışların mutasyon ile açıklanamaması, modern sentezi çıkmaza sürüklemiştir. Bu çıkmazı aşabilmek adına Modern senteze, Baldwin'ın teorisi dahil edilmiştir (Pigliucci ve Müller, 2010). Modern senteze, Baldwin'ın teorisinin uyarlanarak dâhil edilmesi hayli manidardır. Bu tutum, her oluşumun kökenini mutasyona bağlayan modern sentezin, sevk-i ilahi ile sergilenen davranışların kökenini açıklama konusunda bir nevi pes edişi olarak yorumlanabilir.

Bir psikolog olan Baldwin'ın teorisi, içgüdü olarak tanımlanan davranışın nasıl öğrenildiğinden ziyade, öğrenilmiş davranışın evrim üzerindeki etkisine yönelik bir teoridir (Baldwin, 1897). Baldwin'ın teorisi, modern senteze, öğrenilmiş bir davranışın seçim baskısı oluşturduğu ve yeni davranışı öğrenmiş olan canlının avantaj sağlayarak, o davranışı öğrenmeye vesile olan yeteneklerini kodlayan genlerini daha başarılı bir şekilde sonraki nesillere aktarabildiği bakış açısı ile uyarlanmıştır (Richards, 1987). Baldwin'ın teorisi, Batılı bilim adamlarınca içgüdü olarak tanımlanan davranışların temelini öğrenmeye bağlamaktadır. Fakat beyni ve gözleri olmayan *Lampsilis Ovata* türü tatlı su midyesinin, larvalarını konak balığa aktarmak için balığı kendisine çeken bir davranış olarak, balık benzeri uzvunu tıpkı bir balığın suda yüzmesine benzer bir şekilde, arkadan öne doğru hareket ettirmesi davranışının nesilde ilk olarak ortaya çıkışı, öğrenme ile açıklanamaz. Burada iki aşamalı olan hedefe yönelik davranış söz konusudur. Larvaların balığın solungaçlarına ulaştırılması temel hedef, balığı çekmek ara hedeftir. Bu çerçevede midye uzvunu, ara hedefe ulaşma doğrultusunda sallamaktadır. Midyenin bu davranışı sergileyebilmesi için, sadece balıkların küçük balıkları yediği ve balığa benzer uzvunu hareket ettirerek balığı kandırılabilceği bilgisini değil, aynı zamanda temel hedef doğrultusunda, balık solungaçlarının larvalarının sağlıklı gelişimi için elverişli bir ortam sunduğunu da öğrenmiş olması gerekir. Fakat midyelerin beyni ve gözleri olmaması haricinde, bu davranışların sonucunda balığın larvalar ile uzaklaşıp gitmesi nedeni ile de, bir geri bildirim alması mümkün değildir. Bu nedenle de midyenin bu davranışı ve bu davranışın gerektirdiği bilgileri öğrenebilmiş olması mümkün değildir. Bu davranışlar, bir geri bildirim içermediği için koşullanma yolu ile de öğrenilebilecek davranışlar değildir.

Son zamanlarda yapılan çalışmalarda, beyni olmayan canlıların da davranıştan hemen sonra verilen ve vücutları ile hissedebilecekleri, elektrik şoku gibi bir geri bildirim sayesinde, koşullanma yolu ile öğrenebilecekleri bulunmuştur (Botton ve ark., 2023). Botton ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada olduğu gibi, davranışların sonunda koşullanarak öğrenme oluşabilmesi için, davranışın hemen akabinde ilişki kurulabilecek bir geribildirim alınması gerekmektedir. Fakat tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışının sonucunda davranışın tekrar sergilenmesine yönelik alınabilecek bir geri bildirim veya bir pekiştirici bulunmadığı gibi bu konudaki bir geri bildirimi algılayabilecek kapasiteleri de yoktur. Kapasiteleri olsa bile davranış için gereken, larvaların kancaları olmadığı için bir yardıma ihtiyaçları olduğunu bilgisini ve konak balığa bizzat ulaştırması gerektiği bilgisini bilebilmeleri mümkün değildir.

Gerçekten koşullanma yolu ile öğrenme için içinde olsaydı öncelikle midyenin uzvunu sallamaması gerektiğini öğrenmesi gerekirdi. Çünkü midye böyle yaparak balıkları çekip saldırmalarına neden oluyor ve bazen de bu saldırılarda balıkların ısırıklarına maruz kalmış oluyor. Bununla birlikte diğer bir midye türü olan *Epioblasma Triquetra* türünün, yine aynı amaç doğrultusunda sergiledikleri ve çok daha kompleks olan, kapaklarını açıp bekleyip, balık gelince kapatıp, balığı yakaladıktan sonra larvalarını pompalayarak, larvaları ile enfekte ettikten sonra kapaklarını açıp balığı serbest bırakmasını içeren, organize ve planlı davranışlarının (Stokstad, 2012) kökeni de, öğrenme ile açıklanamaz. Çünkü bu davranışlar da *Lampsilis Ovata* türündeki gibi, organizmanın, hem davranışının sonucunda larvaları için faydalı bir şey yaptığına yönelik bir geri bildirim alamayacağı, hem geri bildirim almak için organizmanın biyolojik yapısının uygun olmadığı davranışlardır. Bu sebeple bu davranışlar da koşullanma yolu ile de öğrenilemez.

Tatlı su midyelerinin bahsi geçen davranışlarının kendisi için değil de larvaları için ortaya konulmuş kompleks davranışlar olması, koşullanma yolu ile oluşamayacağını gösteren diğer bir husustur. Midye türlerinin bu davranışlarının farklı alt türlerde, farklı stratejiler ile aynı amaç doğrultusunda ortaya konuluyor olması ve midye için ısırılma gibi bir zarar görme ihtimali veya enerji kaybı gibi bir sonuç içerse de kendi vücudu yararına hiçbir fayda içermemesi, bu davranışların açık bir şekilde sadece larvalar için yapıldığını göstermektedir. Canlıların yavruları için de olsa, kendisinden başkasının yararına sergiledikleri davranışlar, koşullanma yolu ile değil, ancak yüksek zekâ, uygun duyu organları, yüksek empati ve merhamet duygusu ile birlikte, belirli bir hedef doğrultusunda deneme yanılma yöntemi veya bir tür problem çözme yöntemi olan içgörüsül öğrenme yolu ile öğrenilebilir (Senemoğlu, 2007, s. 252–254). İçgörüsül öğrenme için sadece beyin değil yüksek bir zekâ gerekir (Hill, 1990; Hergenhahn, 1988). Fakat midyenin bu davranışları sergilemesi, sadece yüksek bir zekâyı sahip olması durumunda da mümkün değildir. Midyelerin bu davranışlarını kendi çıkarı için değil larvaları için sergilemeleri sebebiyle bu davranışlar, yüksek bir zekâ haricinde yüksek bir empati ve yüksek bir merhamet duygusu gerektirir. Midyenin, suya bıraktığı larvalarının bazılarının tesadüfen bir balık

tarafından yutulması çerçevesinde de balığın solungaçlarına tutunabilmesi mümkünken, midyenin daha fazla larvasını konak balığa ulaştırması gerektiğini düşünebilmesini sağlayacak yüksek merhamet duygusuna sahip olabilmesi, biyolojik yapısı çerçevesinde mümkün değildir. Bununla birlikte bahsi geçen tüm faktörlerin de dışında midyelerin, larvalarının bir konağa ihtiyaçları olduğundan haberdar olması da, balığın solungaçlarının bu ihtiyacı karşılayabileceğini bilebilmesi de mümkün değildir. Burada ayrıntılı bir şekilde açıklandığı üzere midyenin parazitik yavru bakımı davranışlarının kökeni, hiçbir şekilde öğrenme ile oluşamayacağı için Baldwin'ın teorisi çürütülmüştür.

Baldwin teorisi evrimsel biyologlar tarafından da çeşitli eleştirilere tabi tutulan ve genel kabulü yakalayamayan bir teoridir (Weber ve ark., 2003). Fakat Neo-Darwinci bilim adamlarının sevk-i ilahi ile ortaya konulan davranışları açıklayabilmek için başka bir elle tutulur teorileri olmadığı için günümüzde de hâlâ bazı evrim teorisyenleri tarafından savunulan bir teoridir.

Neo-Darwinci bilim adamları, içgüdü olarak tanımlanan davranışları açıklamak için ihraç ettikleri Baldwin'ın teorisinin de beklenen başarıyı gerçekleştiremeyip genel kabulü yakalayamaması sebebiyle, bu davranışları açıklayabilmek adına daha gerçekçi ve daha kabul edilebilir bir açıklama üretebilmek için çaba ve gayretlerini sürdürmeye devam etmektedirler.

İçgüdüsel olarak nitelendirdikleri davranışların mutasyon ile oluşamayacağı sonucunun netleşmesi ve bu davranışların gayet planlı ve esnek olması ve de canlı tarafından sergilenmeden önce öğrenilmemiş olup ancak öğrenilerek ortaya konulabilecek olması, evrim teorisyenlerini, bu konuyu açıklayabilmek için, Lamarckçı bir bakış açısı ile ortaya atılan gen hafızası iddiasına yöneltmiştir (Robinson ve Barron, 2017). Gen hafızası iddiasının gerçekten doğru olabileceğine işaret eden çeşitli epigenetik deney sonuçları ile birlikte evrim teorisyenleri, epigenetik faktörleri (oluşumunda evrim teorisinin temel taşı olan, bir gen dizisi değişimi veya mutasyon bulundurmuyor olsa da) içine alan genişletilmiş evrimsel sentez modeli oluşturmuşlardır (Schrey ve ark., 2012).

Epigenetik çalışmalar ile gen hafızası iddiası kuvvetlenmiştir. Örneğin, kiraz çiçeği kokusu koklatılıp ardından elektrik şoku verilerek bu kokuya karşı koşullandırılan farelerin yavrularında, bizzat bu deneyime sahip olmadıkları ve ebeveynlerini gözlemleme imkanı da bulunmadığı halde ortaya çıkan korku belirtileri (Dias ve Ressler , 2013), her ne kadar çok açık belirtiler olmadığı için eleştirilere maruz kalsa da gen hafızasına işaret olarak yorumlanmıştır (Hughes, 2013). Genlere bilgi kaydedilmiş olma ihtimalini gösteren deney sonucunun, genlerde bir mutasyon olmadan ortaya çıkması, bazı Neo-Darwinci bilim adamlarının eski görüşleri olan, içgüdülerin genlerde gerçekleşen mutasyon sonucu oluştuğu iddiası ile çelişmekle birlikte, gen hafızası iddialarını güçlendirmiştir. Bunun sonucunda içgüdü olarak tanımladıkları davranışları açıklama konusunda evrim teorisyenlerine yeni bir kapı aralanmıştır. Bu deneyler sonucunda; Neo-Darwinci bilim adamları tarafından içgüdülerin, gen hafızası sayesinde öğrenilen davranışın aktarılması yolu ile oluştuğuna yönelik, yeni epigenetik teoriler de ortaya atılmıştır (Robinson ve Barron, 2017). Bununla birlikte epigenetik alanındaki gelişmeler ile Darwin'in Türlerin Kökeni adlı kitabında "içgüdü" başlığı altında yer alan ve içgüdülerin, alışkanlıkların kalıtsal hale gelmesi ile oluştuğuna yönelik Lamarckçı görüşleri de, yeniden gündeme getirilmeye çalışılmıştır (Portera ve Mandrioli, 2021). Epigenetik alanındaki deney sonuçları ile nasıl kayıt edildiği bilinmeyen bir gen hafızası olması ihtimali söz konusu olsa da; bu çalışmada ele alınan tatlı su midye türlerinin, parazitik yavru bakımı davranışları, epigenetik temelli gen hafızasına dayanan yeni içgüdü teorilerini ve yeniden gündeme gelen Darwin'in iddialarını da çürütmektedir.

Epigenetik deney sonuçlarına göre gerçekten bir gen hafızası ihtimali olmuş olsa da sadece gen hafızası, amaca yönelik planlı ve organize bir davranışın oluşumu için yeterli değildir. Bir davranışın sonraki nesillere gen hafızası yolu ile aktarılabilmesi için, deneyde de sağlandığı gibi öğrenilmiş olması gerekmektedir. Bir öğrenme olması için de ya organizmanın duyu organları ve yüksek zekâsı ile edindiği bilgileri, neden sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirip bir sonuç çıkarması ya da aldığı geri bildirim sayesinde ilişki kurarak koşullanmış olması gerekmektedir. Fakat Baldwin'ın teorisi ele alınırken ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, midyenin parazitik yavru bakımına yönelik davranışları, neden sonuç ilişkisi kurulamayacak ve geri bildirim alınamayacak davranışlar olduğu için, öğrenme ile edinilemeyecek davranışlardır. Bu sebeple bu davranışlar, gen hafızası ile de açıklanamaz. Bununla birlikte midye örneği, Darwin'in alışkanlıkların kalıtımı iddiasını da çürütmektedir. Alışkanlıklar da yeniden ortaya koyma isteği veya güdüsüne dayandığı için, alışkanlık davranışının kökeninde de sonuç hakkında alınmış olan geri bildirim yani bir pekiştirici olması gerekir. Dolayısı ile tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışları geri bildirim içermediği için alışkanlık ile edinilemez. Bu çerçevede tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışları, Darwin'in üzeri tozlanmış alışkanlıkların kalıtımı iddiasını da çürütmektedir.

Tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımına yönelik davranışları, sadece modern sentez ve genişletilmiş modern sentez kapsamındaki içgüdü teorilerini değil, aynı zamanda evrim görüşünü de çürütmektedir. Evrim görüşü, canlılığın, mutasyon ve doğal seçim ile kademe kademe olarak birikimle oluştuğunu savunur. Darwin de bu görüş çerçevesinde içgüdülerin birden değil birikerek oluştuğunu iddia etmiştir (Darwin, 2009, s. 143-161). Fakat psikoloji ve davranış bilimi Darwin'in zamanında yeterince gelişmemiştir. Psikoloji biliminin gelişmesi ile anlaşılmıştır ki bir davranış aşamalandırılarak kazandırılacak ise, her aşamasında pekiştireç verilmesi gerekmektedir (Atkinson vd., 2006, s. 232-264). Örneğin, günümüzde yunuslara topu burnunun üstünde tutma becerisinin, edimsel koşullanma yöntemi ile kazandırılması amacıyla, istedik davranışa götürecek her ara davranış ortaya konduğunda hemen akabinde pekiştireç (balık) verilmektedir. Bu tür aşamalı öğrenme ancak kendisi için anlamlı olan bir pekiştireci, bilinçli olmadan yaptığı anlamsız bir davranışı ile ilişkilendirebilecek zekâ potansiyeline sahip bir canlı için mümkün olabilir. Fakat midyelerin beyni yoktur ve anne midyelerin, larvalarının gelişimi için hayati bir öneme sahip olan böyle kompleks bir davranış, direkt olarak öğrenemeyeceği gibi, aşamalar halinde de öğrenmesi mümkün değildir. Bu nedenle bu davranış, aşama aşama değil, ancak yaratılış ile birdenbire var olabilir. Ayrıca Epioblasma Triquetra türünün de parazitik yavru bakımı davranışlarının, nesiller boyunca aşamalı olarak, midyenin önce balığı iç deseni ile çekmeyi, daha sonra yakalamayı, ondan sonra larvalarını pompalamayı ve daha sonra da bırakmayı öğrenmesi şeklinde oluşması mümkün değildir. Son hali ile sergilendiğinde de bir pekiştireç gereken fakat imkân olmayan bu davranışların, aşamaları için de midyeyi davranışının son halini yapmaya sevk edecek ara pekiştireçler bulunması mümkün değildir. Bununla birlikte, aşamalardan oluşan bir davranışın son hali de bu aşamaların sonuncusudur ve diğer aşamaların organize ve bütün bir şekilde bir araya gelebilmesi için bu son aşamanın pekiştirilmesi, ara aşamalarından çok daha önemlidir. Örneğin, yunusların burunları üzerinde top tutma davranışının en son hali pekiştirilmez ise böyle bir davranış kazanılmış olamaz. Midyenin parazitik yavru bakımı davranışlarının son halinin de, davranış sonucunda bir geri bildirim veya bir pekiştireç bulunmadığından dolayı öğrenme ile oluşması mümkün değilken, bu davranışın birikim ile aşamalı bir şekilde öğrenilmiş olması da mümkün olamaz. Dolayısı ile bu açıklamalar, canlılardaki her oluşumun kademe kademe meydana geldiğini iddia eden evrim görüşünü çürütmekte ve bu davranışların başka bir bilimsel açıklamasının olamayacağı için yaratılış teorisini kanıtlamaktadır.

Bununla birlikte tatlı su midyelerinin alt türlerinde, tamamen aynı amaç doğrultusunda, fakat birbirlerinden çok farklı stratejik davranışların bulunması da, bu davranışların evrim görüşü çerçevesinde ortak bir kökeni olmadığını göstermektedir.

7. Neden bu çalışmada temel olarak midyenin parazitik yavru bakımı davranışları örneği ele alındı?

Çalışmamızda evrim görüşünün içgüdüler konusundaki iddialarını çürüten başka örnekler değil de neden temel olarak tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışlarının ele alındığı sorulabilir. Bu konudaki cevap çeşitli örnekler üzerinden verilebilir. Örneğin, kuş türlerinde ve tavuklarda da görülen kuluçka sırasında yumurtaların sık aralıklarla çevirme davranışlarını ele alalım. Düzenli aralıklar ile çevrilmenin yumurta sarısı içindeki besinlerin dengeli dağılımını sağlayarak embriyonun sağlıklı gelişimi için gerekli olduğu ve çevrilmedikleri takdirde, yer çekimi nedeniyle embriyonun kabuğa yapışması riski bulunup, civcivin yumurtadan sağ çıkma oranının çok düştüğü çeşitli araştırmalar ile net bir şekilde ortaya konulmuştur (Eycleshymer, 1906; Moraes ve ark., 2008; Romanoff, 1960; Yoshizaki ve Saito, 2002).

Kuşların kuluçkaya yattıklarında yumurtaları çevirme davranışı da midye davranışlarında olduğu gibi öğrenme ile açıklanamaz. Çünkü bir kuşun, yumurtalarının sağlıklı gelişmesi için çevrilmesine ihtiyaç olduğunu bilmesi imkânsızdır. Bu davranış, daha önceki rastgele çevirme deneyimlerinden faydalanılarak neden sonuç ilişkisi kurularak da öğrenilmiş olamaz, çünkü sonuca bariz bir şekilde etki eden fayda, birkaç sefer çevirme ile değil; ortalama 15 -20 gün olan kuluçka süresi boyunca her gün ve gün içinde birden fazla çevirme ile ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, kuşlar birkaç sefer tesadüfen çevirmenin yumurtadan sağ çıkma oranına etki ettiğini fark edemeyecekleri için bu davranışı içgörüselsel olarak öğrenmeleri mümkün değildir. Bilgi ve öğrenme gerektiren bu davranış, mutasyon ve doğal seçim ile de açıklanamayacağı için, midye örneğindeki gibi evrimsel sentezin ve genişletilmiş evrimsel sentezin içgüdüler konusundaki teorilerini çürütmektedir. Bununla birlikte nesiller arasında aşama aşama birikerek te öğrenilemeyeceği için evrim görüşünü çürütüp yaratılış teorisini kanıtlamaktadır. Fakat Neo-Darwinci bilim adamları, güçlü savunma psikolojisi ve hayal güçlerini kullanarak, kuşların bir beyni olması ve bu davranışlarını yumurtaların sağlıklı gelişimi için değil, bizzat kendi rahatları için (örneğin kendileri kuluçkada sıcakladıkları ve yumurtayı çevirdiklerinde diğer tarafın serin olmasından yola çıkarak koşullanma yolu ile serinlemek için) öğrendiklerini iddia edebilirler. Gerçi bu iddia sahiplerinin, kuşların daha kolay bir yöntem olarak sıcakladıkları zaman bir süreliğine yattıkları yerden kalkıp serinlemeyi

nasıl akıl edemediklerine yönelik bir soruya cevapları olmayacaktır. Çünkü kuşlar kuluçkaya yatmış olsalar bile çok acıktıklarında kısa bir süreliğine yattığı yerden kalkıp, yiyecek bulmaya gitmeyi akıl edebiliyorlar. Bu çerçevede düşünüldüğünde serinlemek için de ayağa kalkıp beklemek daha kolayken neden sıklıkla ve ayrı ayrı her yumurta için yapıldığında, ayağa kalkıp serinlemekten çok daha fazla enerji gerektiren yumurta çevrime davranışını tercih ediyorlar? Görüldüğü gibi bu örnek, kuş türlerinin bir beyni olması ve yumurtalarının gelişim sırasında yanlarında olmaları çerçevesinde, Neo-Darwinci bilim adamlarının demagoji yapmalarına fırsat verebilmektedir. Fakat midyenin parazitik yavru bakımı davranışları, hem midyenin bir beyni ve gözleri olmamasından dolayı hem de larvalarını balığın yüzgeçlerine ulaştırma davranışının kendi çıkarı için değil de larvaları için olduğu ve ortak amaç doğrultusunda farklı midye alt türlerinde farklı stratejik davranışlar ile kendisini göstermesi çerçevesinde ortada olduğu için, demagojiye fırsat vermemektedir. Bununla birlikte, davranışın sonucunda larvaların balık ile birlikte uzaklaşması sebebiyle, midyelerin davranışlarının sonucunu bilemeyecek olması, evrimci bilim adamlarının midyenin bu davranışlarını öğrenme ile ilgili herhangi bir sebebe bağlama ihtimallerinin önüne geçmektedir.

İçgüdü teorilerine karşı, balıkların çiftleşme davranışı da örnek olarak verilebilirdi. Bazı erkek balıklar üreme zamanı geldiğinde dişi balığın yanına gelip karınlarına başları ile vurarak yumurtalarını bırakmaya ikna etmektedir. Dişi balık yumurtalarını bıraktıktan sonra erkek balık da yumurtalar üzerine kendi spermlerini bırakarak ikisi de oradan uzaklaşmaktadır (Clements, 2023). Balıkların, üreme hücrelerinin döllenmesinin gerçekleşebilmesi için aynı zaman diliminde aynı zemine üst üste bırakmaları gerektiğini öğrenmeleri mümkün değildir. Fakat evrim teorisyenleri, geniş hayal güçlerini kullanarak üreme davranışının çok eskiye dayandığını; önceki türlerden de gelen, hatta daha da önce ilk hücreden gelen bölünme olayının devamı ve otomatikleşmesi olarak görüp bir bilinç aranmayacağını iddia edip demagoji yapabilirler (Bakırcı, 2013). Fakat tatlı su midyenin parazitik yavru bakımı davranışları, türe de değil, bazı alt türlere ait olan ve bu alt türlerde de aynı amaç doğrultusunda da olsa birbirlerinden çok farklı stratejiler ile kendini gösteren davranışlar olduğu için, geçmiş uzun zaman çerçevesinde türlerde birikme ve ortak atadan gelme safsatasına kapalıdır.

Parazitik yavru bakımına yönelik davranışların, sayıca en yaygın türünde, midye larvalarının kancası olması sebebi ile görülmeyip, larvalarının kancaları olmayan türlerde ihtiyaca binaen görülmesi ve farklı alt türlerinde farklı stratejiler şeklinde görülmesi (Tarkan ve ark., 2012), evrimsel biyologların bu davranışları tür içinde ortak bir geçmişe bağlamalarının önüne geçmektedir. Evrimsel biyologlar, bu davranışların larva kancaları olan türlerde de geçmişte olduğu ve larvalarda doğal seçilim ile kanca çıktıktan sonra bırakıldığını önererek yine de ortak bir geçmişe bağlamaya çalışabilirler. Fakat evrimsel biyologlar, bu davranışların evrimsel ortak bir geçmişi varsa, neden alt türlerde aynı amaç doğrultusunda, fakat birbirinden çok farklı stratejiler ile bulunduğu sorusunu cevaplandıramayacaklardır.

Evrin bakış açısı ile bakılsa dahi, midyenin balığa benzer uzvunu sallama davranışının, çok önceki türlerde birikerek değil, midye ve balığın teşekkülünden sonra ortaya çıktığı görülecektir. Çünkü *Lampsilis Ovata* türünde bulunan, balığa çok benzeyen uzuv, balığın yapısına göre şekillenmiş olduğu için, mecburen midyenin bu uzvunun balığın teşekkülünden sonra ortaya çıkmış olmasını gerekir. Bu da evrim bakış açısı ile, midyenin balığa benzer uzvunu yüzme hareketine benzer şekilde hareket ettirme davranışının, midyenin kendisinin ve balığın teşekkülünden sonra şekillendiğini gösterir. Dolayısı ile konak balığın larvalar ile enfekte edilmesine zemin hazırlayan, balığa benzeyen uzvun yüzme hareketine benzer şekilde arkadan öne doğru hareket ettirilmesi, evrim görüşü ile dahi çok eski nesillere ve soy ağacındaki önceki türlere dayandırılmayacaktır.

Bu çalışmada midyenin parazitik yavru bakımı davranışları yerine farklı bir örnek olarak ağızda kuluçka davranışı gösteren balıklar da ele alınabilirdi. Bu davranışı gösteren balıklar, yumurtalarının oksijen almalarını sağlamak için ağızda taşıırken, dili ve çenesini kullanarak yumurtalarını karıştırırlar (Frankenscience, 2022). Yine benzer bir şekilde çamur zıpzıpları çamurdan yaptıkları yuvada bulunan yumurtalarına oksijen sağlamak için ağız ile hava taşıyıp üzerlerine bırakırlar (Ishimatsu vd., 2007). Bu davranışlar da ancak öğrenme ile oluşabilecek fakat öğrenilmesi mümkün olmayan davranışlar olarak, yaratılışı kanıtlayıp evrim görüşünü çürütmektedir. Fakat yine evrimi savunanlar tarafından hayal gücü kullanılarak diğer örneklerde dile getirilen benzer yaklaşımlar ile balığın ağızındaki yumurtaları gerekli bir sebep olan oksijen almalarını sağlamak için değil de yanlışlıkla veya şahsi çıkarına yönelik başka bir sebep göstererek açıklanmaya çalışılabilirler. Çamur zıpzıplarının da bir beyni olmasından dolayı ve yumurtalarını kendi himayesinde büyütüp gelişimlerini takip ettiklerinden dolayı evrimsel biyologlar, bir şekilde öğrenmiş olabileceği konusunda hayal güçlerini zorlayabilirler. Fakat midyenin parazitik yavru bakımı davranışlarının, hem midyenin beyni ve gözleri olmaması hem de belirsiz bir yanı olmayıp sebebi açık olması ve de midyenin balık tarafından saldırıya uğramasına zemin hazırlaması sebebiyle fiziksel olarak zarar görmesi ihtimali ile bir risk ve de enerji kaybı içerip, şahsi bir çıkar veya fayda içermediği de ortada olduğu için demagojiye kapalıdır.

8. Çevre Değişimi Etkisi İddiası

Evrim teorilerin ortak iddiası olan, canlılarda meydana gelen farklılaşmayı çevre değişiminin tetiklediği iddiası da midyenin sevk-i ilahi ile sergilediği parazitik yavru bakımı davranışları ile çelişmektedir. Eğer canlılardaki çeşitliliğe, bir yaratıcının sanatını sergilemesi çerçevesinde farklı eserler ortaya koyması değil, çevre değişimi yol açıyorsa; aynı türden olup benzer bir çevrede yaşayan canlıların, aynı amaç doğrultusunda sergiledikleri davranışların da çok benzer olması gerekirdi. Zaten çevre çok farklı olsaydı iddialarındaki gibi vücut yapıları da ciddi anlamda farklı olacak ve bunun sunucunda da ortaya çıkan farklı vücut yapıları, farklı davranışlar oluşmasını tetiklemiş olabilecekti. Fakat aynı türe ait olup çok benzer vücut yapısı ve çok benzer yaşantı alanına sahip canlılarda üstelik aynı hedef doğrultusunda, larvalarını konak balığın solungaçlarına ulaştırma amacı ile birbirinden çok farklı stratejilerin görülmesi, çevre farklılığı ile açıklanamaz. Örneğin, her biri tatlı su ortamında yaşayan midye türlerinden bazıları, balık benzeri uzvunu sallayarak balığı kendine çektikten sonra, balığın ısırması için hamle yapması ile larvalarını salma şeklinde bir strateji ortaya koymaktayken; bazıları ise kapaklarını açıp bekleyip, balık gelince kapaklarını kapatarak balığı yakalayıp daha sonra larvalarını salma şeklinde bir strateji izlemektedir. Bununla birlikte burada ele almadığımız birçok midye türlerinde, aynı amaç doğrultusunda farklı stratejiler de bulunmaktadır (Hewitt, 2021). Görüldüğü gibi burada tatlı su midyeleri için ortam yine tatlı su, midye yine midye, balık yine balık, hedef yine aynı iken; stratejiler ise birbirlerinden çok farklıdır. Tatlı su midyelerinin bu strateji farklılıkları çevresel farklılık ile açıklanamaz. Tüm evrim teorilerinin tür içindeki çeşitliliği dayandırdıkları ortak sebep olan çevre değişimi iddiasının da midyenin sevk-i ilahi ile sergilediği parazitik yavru bakımı davranışları çerçevesinde geçerli olmadığı görülmektedir.

9. Tartışma

Psikoloji bilimine göre belirli bir amaca yönelik ortaya konulan bilinçli ve planlı olması gereken bir davranış ancak öğrenme ile meydana gelebilir (Atkinson vd., 2006, s. 232-264). Bu çerçevede edinimi geçmiş nesillere de dayansa, amaca yönelik, planlı ve organize bir davranışın kökeni, yaratılış haricinde öğrenmeden başka bir iddia ile açıklanmaya çalışılamaz. Genel olarak bakıldığında, içgüdü olarak tanımlanan davranışlar, ilk önce Neo-Darwinci bilim adamları tarafından vücut uzvunda olduğu gibi mutasyonlar ile açıklanmaya çalışılsa da, mutasyonla, bilgi gerektiren, planlı, esnek ve çeşitli aşamaları olan bir davranışın oluşumunun mümkün olmayacağı anlaşıldıktan sonra bu iddiadan vazgeçilmiştir. İçgüdüleri açıklama konusunda mutasyon iddiasından vazgeçildikten sonra da her ne kadar Lamarckçı bir bakış açısını yansıtsa da yaratılış haricinde başka bir açıklama olamayacağı için, içgüdülerin, kökeninde öğrenme ile oluştuğu iddiasına yönelinmiştir. Genel olarak da bakıldığında; içgüdüler konusunda Darwin'in Türlerin Kökeni kitabındaki görmezden gelinen iddiaları, Baldwin'in iddiaları ve son zamanlarda geline nokta epigenetik teorilerin de ortak iddiası bu şeklidir. Bununla birlikte öğrenme iddiası, mutasyon iddiasına göre, akıl, mantık ve sağduyu çerçevesinde çok daha kolay sorgulanabilecek ve sınanabilecek bir iddiadır. Bu açıdan içgüdüsel olarak tanımlanan davranışların tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışları çerçevesinde sorgulanıp, öğrenilmesinin biyolojik yapı ve şartlar gereğince mümkün olmadığı açık bir şekilde gösterilmesi, bu davranışların öğrenme ile oluştuğu iddiasını da çürütmektedir. Bu iddia da çürütüldüğü için geriye, içgüdü olarak tanımlanan davranışların kökenini açıklamak için yaratılış haricinde başka bir seçenek kalmamıştır.

Bazı çalışmalarda ortaya atılmış olan, tatlı su midyelerinin parazitik yavru bakımına yönelik stratejileri ile ilgili hipotezler okuyucuya, bu davranışların en azından hipotez düzeyinde de olsa açıklanabilir olduğunu düşündürebilir. Fakat genellikle bu hipotezler, evrim görüşüne paralel olarak, tatlı su midyelerinin stratejilerinin davranışa değil bedensel yapılarına bakan yönü çerçevesinde ortaya atılmıştır. Bu çalışmada ise ele alınıp sorgulanan temel konu, midyenin uzuvları değil; tamamen parazitik yavru bakımına yönelik stratejik davranışlarıdır. Bu çerçevede diyebiliriz ki, evrim görüşü ile içgüdü olarak tanımlanan davranışlar tam olarak açıklanamadığı gibi tatlı su midyelerinin parazitik yavru bakımına yönelik davranışları da açıklanamaz.

9. Sonuç

Nasıl ki bilgisayarların donanım ve yazılım olarak iki temel birimi vardır. Aynı şekilde canlı varlığının da iki ana bileşeni vardır. Birinci bileşen vücut yapısı, diğer bileşen ise Batılı bilim adamlarının “içgüdü” bizim ise “sevk-i ilahi” olarak ele aldığımız davranışlardır. Evrim görüşü genel olarak vücut yapısı ile ilgili ortaya attığı iddialar ile gündeme gelmiş ve genel olarak da vücut uzvu ile ilgili iddiaları açısından sorgulanmıştır. Ancak evrim görüşü, içgüdü teorilerinde vücut yapısı ile ilgili olan teorisine göre çok daha zayıftır.

Neo-Darwinci bilim adamlarının içgüdü olarak tanımladıkları davranışlar konusunda açıklayamadıkları iki mesele vardır. Bir tanesi içgüdülerin kökeni, yani nasıl ortaya çıktığı; diğeri de nesilden nesle nasıl aktarıldığıdır.

Bu çalışmada, Batılı bilim adamlarınca içgüdü olarak tanımlanan davranışların nesilden nesle nasıl aktarıldığı meselesi değil, daha çok bu davranışların nasıl ortaya çıktığı konusu, yani bu davranışların kökeni sorgulanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle, Batılı bilim adamlarınca yapılan içgüdü tanımlarda yer alan doğuştan geldiği ve kalıtsal olduğu iddiası sorgulanmış; bu davranışların, kökeninde kalıtsal olarak aktarılabilecek bir güdü olamayacağı, midyenin parazitik yavru bakımı davranışları örneği çerçevesinde ortaya konulmuştur. Bununla birlikte tatlı su midyesinin bu davranışlarının, hem evrimsel sentez kapsamında, hem de genişletilmiş evrimsel sentez kapsamında yer alan içgüdüler ile ilgili teori ve iddiaları çürüttüğü, açık bir şekilde gösterilmiştir. Ayrıca, ancak sevk-i ilahi ile sergilenebilecek olan bu davranışların mutasyon ile oluşamayacağı, hem genlerin biyolojik yapısının davranışları kodlamak ve doğrudan yönetmek için elverişli olmaması; hem de davranışların esnek yapısı ile genlere kodlanmasının mümkün olamayacağı çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Bilimin ilerlemesi ile Neo-Darwinciler tarafından içgüdülerin mutasyon ile oluştuğu görüşünden vazgeçilip; modern senteze Baldwin teorisi dahil edilerek içgüdüler, bu teori ile açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat bu çalışmada da açıklandığı üzere Baldwin teorisi, tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışları ile çalışmakta olup, tatlı su midyesinin davranışlarının öğrenme ile oluşamayacağının net bir şekilde ortaya konulması Baldwin'in teorisini çürütmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımı davranışlarının aşamalı bir şekilde de oluşamayacağı da ortaya konularak, bu davranışların ancak yaratılış ile birden oluşabileceği ispatlanıp, evrim görüşü çürütülmüştür.

Bu çalışmada ayrıca tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımına yönelik davranışlarının, Epigenetik alanında yapılan yeni bilimsel çalışmalar çerçevesinde ortaya atılan içgüdülerin kökenini gen hafızasına bağlayan epigenetik teorilerini de çürüttüğü, açık bir şekilde gösterilmiştir. Bununla birlikte midyenin parazitik yavru bakımı davranışlarının, epigenetik alanındaki çalışma sonuçları ile yeniden gündeme getirilmiş olan Darwin'in, içgüdüler hakkında Türlerin Kökeni adlı kitabında ortaya koyduğu üzeri tozlanmış olan iddialarını da çürüttüğü ispatlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, tatlı su midyesinin parazitik yavru bakımına yönelik davranışlarının, hem içgüdü teorilerini, hem de genel evrim görüşünü çürüterek, yaratılış teorisini kanıtladığı, bilimsel açıklamalar çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Atkinson, R. L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. ve Hoeksema, S.N. (2007). *Psikolojiye giriş*. (Y. Alogan, Çev.). Arkadaş yayınevi. s. 232-264.
- Baldwin, J. M. (1897). Organic selection. *Science*, 5 (121), 634- 636. doi : 10.1126/science.5.121.634
- Bernard, L. L. (1924). *Instinct: A study in social psychology*. New York: Henry Holt and Co. 248-267.
- Botton, G., Martinez, P. ve Sprecher, S. G. (2023). Associative learning in the cnidarian *Nematostella vectensis*. *PNAS*, 120 (13), e2220685120 doi.org/10.1073/pnas.2220685120
- Burt E.H. ve Hailman, J.P. (1978). Head-Scratching among North-American wood-warblers (Parulidae). *Ibis*, 120(2),153–170.
- Blumberg, M.S. (2017). Development evolving: the origins and meanings of instinct. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*. 8 (1-2):10. Doi:10.1002/wcs.1371.
- Darwin, Ç. (2009). *Türlerin kökeni*. (Ö. Ünalın, Çev.). Evrensel Basım Yayın. (Eserin orijinali 1859'da yayımlandı).
- Dawson, T.J. (1995). *Kangaroos*. Cornell University Press.
- Dias, B. G. ve Ressler, K. J. (2013). Parental olfactory experience influences behavior and neural structure in subsequent generations. *Nature Neuroscience*, 17(1), 89-96. doi: 10.1038/nn.3594.
- Eyleshymer, A.C. (1906). Some observations and experiments on the natural and artificial incubation of the common fowl. *Biol. Bull.*, 12, 360-374
- Gouyon, P.H. (2009). Darwin ve Mendel: Ağaca tırmanmaya çalışan evrimcinin baş dönmesi. (E. Topraktepe, Çev.). *Cogito*, 60- 61, 180.
- Healy, S., Walsh, P. ve Hansell, M. (2008). Nest building by birds. *Current Biology*. 18(7), R271-3. doi: 10.1016/j.cub.2008.01.020.

- Hergenhahn, B.R. (1988). An introduction to theories of learning. New Jersey: Prentice Hall.
- Hewitt, T. L., Haponski, A. E., ve D. Ó. Foighil. (2021). Evolution of diverse host infection mechanisms delineates an adaptive radiation of lampsiline freshwater mussels centered on their larval ecology. *PeerJ*, 16 (9), e12287. doi: 10.7717/peerj.12287.
- Hill, W.F. (1990). *Learning: A survey of psychological interpretations*. New York: Harper and Row.
- Hinde, R.A. ve Matthews, L.H. (1958). The nest-building behaviour of domesticated canaries. *Proc Zool Soc Lond.* 131, 1- 48. doi: 10.1111/j.1096-3642.1958.tb00631
- Huxley, J. S. (1942). Evolution: The modern synthesis. *Allen and Unwin*. IBSN 0-02-846800-7
- Ishimatsu, A., Yoshida, Y., Itoki, N., Takeda, T., Lee, H. J. ve Graham, J. B. (2007). Mudskippers brood their eggs in air but submerge them for hatching. *Journal of Experimental Biology*, 210(22), 3946-54. doi:10.1242/jeb.010686
- Karakaş, S. (2017). İçgüdü. İçinde *Prof. Dr. Sirel Karakaş psikoloji sözlüğü: Bilgisayar programı ve veritabanı*. Erişim tarihi: Temmuz 1, 2024, <https://www.psikolojisozlugu.com> (sürüm: 5.2.0/2022).
- Kher, S.V., Kulkarni, S.S., Dosdall, L.M. ve Cárcamo, H. A. (2024). Life history and host preferences of *Tetrastichus julis* (Walker) (Hymenoptera: Eulophidae), the principal parasitoid of the cereal leaf beetle, *Oulema melanopus* (L.) (Coleoptera: Chrysomelidae). *Biological Control*, 188, 1-11.
- Lorenz, K.Z. (1958). The evolution of behavior. *Scientific American*, 199(6), 67–74. doi: 10.1038/scientificamerican1258-67.
- Michael Backus. (2010, Haziran 29). *Natural fish lure / lampsilis mussel and bass* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/IOYTBjOWHkU?si=KTe5R5PIYrk3fJgc>
- Moraes, T.G.V. Romao, J.M. Teixeira, R.S.C. ve Cardoso, W.M. (2008). Effects of egg position in artificial incubation of Japanese quail eggs (*Coturnix japonica*), *Anim. Reprod.*, 5, 50-54
- Pigliucci, M. ve G. B. Müller, (2010). *Evolution: The Extended Synthesis*. MIT Press
- Polderman, T. J., Benyamin, B., De Leeuw, C. A., Sullivan, P. F., Van Bochoven, A., Visscher, P. M. ve Posthuma, D. (2015). Meta-analysis of the heritability of human traits based on fifty years of twin studies. *Nature genetics*, 47(7), 702-709.
- Portera, M. ve Mandrioli, M. (2021). *Who's afraid of epigenetics? Habits, instincts, and Charles Darwin's evolutionary theory*. *Hist Philos Life Sci.*, 43(1), 20. doi: 10.1007/s40656-021-00376-9.
- Richards, R. J. (1987). Darwin and the Emergence of Evolutionary Theories of Mind and Behavior. *The University of Chicago Press*. p. 399. ISBN 978-0-226-71199-7
- Robinson, G. E. ve Barron, A. B. (2017). Epigenetics and the evolution of instincts. *Science*, 356, 26-27. doi:10.1126/science.aam6142
- Robinson, G. E., Fernald, R. D. ve Clayton, D. F. (2008). Genes and Social Behavior. *Science*, 322, 896-900. doi :10.1126/science.1159277
- Romanoff, A.L. (1960). *The Extraembryonic Membranes in the Avian Embryo, Structural and Functional Development*. MacMillan Company, 1041- 1140
- Schrey, A.W., Richards, C.L., Meller, V., Sollars, V. ve Ruden, D.M. (2012). The role of epigenetics in evolution: the extended synthesis. *Genetics Research International*. 1-3. doi: 10.1155/2012/286164
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim – kuramdan uygulamaya*. Gönül Yayıncılık.
- Stokstad, E. (2012). Nearly buried, mussels get a helping hand. *Science*, 338 (6109), 876–878. doi:10.1126/science.338.6109.876. PMID 23161968.
- Tarkan, A.S., Ercan, E., ve Gaygusuz, Ö. (2012). Midye mi balıktan çıkar, Balık mı midyeden? Bir birlikte evrim hikayesi: Tatlısu midyesi ve balık etkileşimleri. *Sünder – Su Ürünleri*, 43(49), 10-16.
- Taylor, G. R. (1983). *The Great Evolution Mystery*. Harper & Row Publishers, s.222
- Walsh, P. T., Hansell, M., Borello, W. D. ve Healy, S. D. (2011). Individuality in nest building: do southern masked weaver (*Ploceus velatus*) males vary in their nest-building behaviour? *Behavioural Processes*, 88(1), 1-6. doi: 10.1016/j.beproc.2011.06.011.

- Weber, B. H. ve Depew, D. J. (Eds.). (2003). *Evolution and learning: The baldwin effect reconsidered*. MIT Press, pp. 3–31. ISBN 978-0-262-23229-6.
- Yoshizaki, N. ve Saito, H. (2002). Changes in shell membranes during the development of quail embryos. *Poult. Sci.*, 81, 246-251.
- SSAFT2, (2009, Nisan 26). *Epioblasma triquetra pumps glochidia inside percina caprodes*. [Video]. YouTube. <https://youtu.be/zo8sXhh85Lo?si=jCgjLPAb74t2v9zD>
- BBS News Türkçe (2011, Eylül 26). *Yuva yapma becerisi içgüdüsel değil*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110926_bird_nest
- Bakırcı, Ç.M. (2013, Eylül 12). Canlılar Neden Üremeye Karar Verdiler? Üremeden de Evrimleşemezler miydi? Evrim Ağacı. <https://evrimagaci.org/canlilar-neden-uremeye-karar-verdiler-uremeden-de-evrimlesemezler-miydi-5524>
- Hughes, V. (2013, December 1). *Mice Inherit Specific Memories, Because Epigenetics?* National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/science/article/mice-inherit-specific-memories-because-epigenetics>
- Çetinkol, F. (2022, Şubat 20). Ağızlarını kuluçka olarak kullanan hayvanlar ve farklı üreme stratejileri. *Bizzsiziz*. <https://www.bizzsiziz.com/agizlarini-kulucka-olarak-kullanan-hayvanlar-ve-farkli-ureme-stratejileri>
- Frankenscience. (2022, Temmuz 4). How Fish Adapted to Carry Eggs in Their Mouths. [Video]. YouTube. <https://youtu.be/I7outjbOrBU?si=W5ffDT0kr5rgSHfw>
- Clements, K. M. (2023, January 12). *What is Fish Spawning, and Does it Affect Your Fishing?*Thelog. <https://www.thelog.com/local/what-is-fish-spawning-and-does-it-affect-your-fishing/>

TÜR, YARATILIŞI YANSITAN BİR KAVRAMDIR¹

SPECIES IS A CONCEPT THAT REFLECTS CREATION

Âdem TATLI², Hüseyin ALLAHVERDİ³

ÖZET

EvrİM görüşünün açıklamak zorunda olduğu iki durum vardır. Bunlardan birincisi ilk canlının nasıl var olduğu, ikincisi ise tek bir canlıdan mevcut türlerin nasıl meydana geldiği meselesidir. Evrim düşüncesinin temelini teşkil eden Darwin'in 'Türlerin Kökeni' adlı eserde türlerin olamayacağı fikri hem açıkça hem de zımnen dile getirilmektedir. Türlerin kökeni adlı eserde bir taraftan türlerin olamayacağı ifade edilirken diğer taraftan evrimin türleşmeyle gerçekleştiği şeklindeki kabul kendi içerisinde tezat oluşturmaktadır.

Canlı gruplarına göre değişiklik gösteren tür altı taksonomik kategorilerin (alttür, varyete, ırk, suş, ...) bir küme şeklinde düşünebileceğimiz aynı tür sınırları içerisinde bir birleriyle şayet eşeyli iseler üreme faaliyetinde bulunmaları (gen transfer etmeleri) beklenmektedir. Bu Mayr'ın sahibi olduğu "Biyolojik tür kavramı"nın gereğidir.

Ancak Darwin'e türün olmadığını söyleyen durum, onun canlıların birbirlerine dönüşürken (türleşirken) gösterdiklerini iddia ettiği 'bununla birlikte teoriye göre eski ve bugünkü biçimler arasında bulunmak gereken sonsuz sayıda ince aşamalanma olduğunu gösterememiştir' ifadesidir. Yani Darwin'in evrim tasavvurunda canlı türlerinde gördüğümüz ve bizim küme veya öbek diyebileceğimiz gruplanmalar söz konusu değildir. Bu küme veya öbekleşmeler tür altı taksonomik kategorilerde bulunmakla birlikte asıl türün kendisinde bulunur. Çünkü pek çok tür monotipik olup tür altı kategorileri yoktur. Dolayısıyla evrimci görüşe göre tür olmamalı. Ama tür genel itibarıyla üzerinde deney yapılan, somut, kromozom sayısı sabit üreme birimidir. Tür biyolojinin temeli olan taksonominin en değerli ve somut birimidir.

Bu çalışmada 'Türlerin Kökeni' adlı kitapta Darwin'in türlerin olamayacağı ile ilgili ifadeleri üzerinde durulmuştur. Buna ilaveten 'ince aşamalanmalar'ın, tür öbekleşmelerini neden imkânsız kıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Üreme izolasyonu ile kendisine en yakın olan türden ayrılmış olan türlerin Darwin'in düşüncesinde söz konusu izolasyonun olmadığı tür altı kategorilerle defalarca bir tutulduğu gösterilmiştir. Türü ayırmada hiçbir kriter olmadığını ifade eden Darwin'in öte yandan hayvan türleri için istisnası olmayan üreme izolasyonu bulunduğu ifadesi tahlil edilmeye çalışılmıştır.

1 Bu çalışma, 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan 'Tür, Yaratılışı Yansıtan Bir Kavramdır' başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü/KÜTAHYA (Emekli), E- Posta: adem.tatli07@gmail.com, ORCID: 0009- 0008-0031-3943

3 Dr.Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Muş, Türkiye, E- Posta: h.allahverdi@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000- 0001-7192-6669

Buna ilaveten çağdaş yazarların çalışmalarından evrimci düşünceye göre neden türün olmaması gerektiği alıntılanıp değerlendirilmiştir. Yine bu yazarların kendi ifadelerinden türün 'yaratılışçı' bir kavram olduğu alıntılanıp irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tür, Yaratılış, Evrim, Darwin.

ABSTRACT

There are two situations that the evolutionary view has to explain. The first is how the first living being came into existence, and the second is how the existing species came into existence from a single living being. In "The Origin of Species", which is the basis of the idea of evolution, the idea that there cannot be species is expressed both explicitly and implicitly. In The Origin of Species, on the one hand, it is stated that there cannot be species, and on the other hand, the acceptance that evolution takes place through speciation constitutes a contradiction in itself.

Subspecies taxonomic categories (subspecies, variety, race, strain, ...), which vary according to living groups, are expected to reproduce (transfer genes) with each other if they are sexual within the same species boundaries, which we can think of as a cluster. This is a requirement of Mayr's "biological species concept".

However, what made Darwin say that there is no species is his statement that living things, as they evolve (speciate) into each other, 'have not, however, been able to show that there are an infinite number of subtle gradations which, according to the theory, must exist between the old and the present forms'. In other words, in Darwin's conception of evolution, the groupings we see in living species, which we would call clusters, are out of the question. These clusters or aggregations are found in subspecific taxonomic categories, but also in the actual species itself. Because many species are monotypic and have no subspecies categories. Therefore, according to the evolutionist view, there should be no species. But a species is, in general, a concrete reproductive unit with a fixed number of chromosomes, on which experiments are carried out. The species is the most valuable and concrete unit of taxonomy, the foundation of biology.

This study focuses on Darwin's statements in the book 'The Origin of Species' that there cannot be species. In addition, it is tried to explain why 'fine gradations' make species clusters impossible. It has been shown that species separated from their closest species by reproductive isolation are repeatedly lumped together with subspecies categories in Darwin's thought where such isolation does not exist. Darwin's statement that there is no criterion for distinguishing species, on the other hand, that there is reproductive isolation for animal species without exception, has been analyzed.

In addition, the works of contemporary authors are quoted and evaluated as to why, according to evolutionary thought, there should be no species. Again, it will be quoted and analyzed from these authors' own statements that the species is a 'creationist' concept.

Keywords: Species, Creation, Evolution, Darwin.

Giriş

Tür nedir? Tür gerçekten var mıdır? Varsa türün tanımı nasıl yapılabilir? Bu sorular hem canlılıkla hem de canlılığın var olan sebepleriyle, kendiliğinden ve tesadüfen oluşup çeşitlendiği (türleştiği) fikri olan evrimle zorunlu olarak doğrudan ilişkilidir. Hatta bunun için Mayr son kitabında şöyle demektedir: "Tür, evrimin ana elemanıdır. Türün biyolojik tabiatını doğru bir şekilde anlamak, evrim ve aslında biyoloji felsefesinin neredeyse her yönü hakkında yazabilmek için elzemdir" (Mayr, 2021). Eğer türler evrimleşerek meydana gelmişse, ki bu evrimin zorunlu kabulüdür, tür bilinmeden evrim de bilinemez (Allahverdi vd., 2019,16).

Biyolojik manada türü tipolojik veya morfolojik ya da diğer adıyla fenotipik özelliklerine göre ilk ifade eden İngiliz botanikçi John Ray olmuştur. Özünde essentialist olan, Platon ve Aristo öğretisini benimseyen Ray ve onu takip eden "doğa bilimciler" ini günümüzün etkili evrimcilerinden olan Futuyma şöyle vasıflandırmaktadır:

"1700'lerin başlarında, Avrupa doğa bilimcileri tanrının türleri bir düzen içinde sıralanmış bir biçimde yaratmış olduğu inancındaydılar. Bu nedenle, gerçek doğal sınıflandırmayı keşfederek ve yaratıcının yarattığının bir kataloğunu yaparak yaratılışın planını ortaya çıkarmak bir ibadet olarak görülüyordu" (Futuyma, 2008, 19).

Bu vasıflandırma yine Futuyma tarafından özel olarak Linnaeus için şöyle yapılmaktadır:

“Onsekizinci yüzyıla kadar doğal bilimin rolü katalog yapmak ve yaratılışın planını açıkça göstererek Tanrı’nın hikmetini takdir etmemizi sağlamaktı. Carolus Linnaeus (1707-1778) Systema Naturae (Doğal Sistem) (1735) adlı kitabında çağdaş Sınıflandırmanın çerçevesini kurdu ve böylece hayvan ve bitkilerin ayrıntılı sınıflandırması ile dünya çapında ün kazandı. Tüm bu işlere yaratılışın kalıbını keşfetmek umudu ile girişmişti. Linnaeus (Liné) ‘yakın’ türleri bir cinse, ‘yakın’ cinsleri bir takıma (Ordo’ya), aynen bu şekilde gider. Ona göre, ‘yakınlık’ Yaratıcı’nın tasarımına ilişkin olmak anlamına geliyordu” (Futuyma, 2008, 4).

Böylece Futuyma “Avrupa doğa bilimcilerini” ve bu arada da Liné’yi evreni Allah’ın bir kitabı olarak algılayıp okuduklarını eleştirel olarak ifade etmektedir. Evreni, Allah’ın kitabı olarak (Kitab-ı Kebir-i Kâinat) algılayıp onu okuma çabası gösteren bu yazarların, bir yerde türü keşfetmeleri onların bu yazılı kitaba (evrene), bakma tarzları olduğundan, yaratılışçı bir bakış açısına dayanmaktadır. Bundan dolayı Henneberg türün yaratılışçı bir kavram olduğunu makalesinde şöyle ifade etmektedir:

“Biyolojik bir varlık olarak ‘tür’ kavramının kendisi tartışmalıdır. Kökenleri, yaratılışçı değişmez ideal tipler kavramına sıkı sıkıya bağlı olan Linnean sınıflandırma sistemine kadar uzanır. Her tür ideal bir tipken, gerçek bireyler onun kusurlu ifadelerinden başka bir şey değildi. Darwinci evrim teorisi, yazarının bir biyolojik analiz kategorisi olarak türlerin önemini göz ardı etmesi üzerine kurulmuştur. O zamandan bu yana biyologlar, yaratılışçı tür kavramı ile evrimsel değişim mekanizmasını uzlaştırmaya çalışıyorlar” (Henneberg, 1997).

Bu uzlaştırma çabasının belki de en büyük örneğini Mayr’da müşahade edeceğiz. Hatta bu uzlaştırmayı başaramadığından olsa gerek tür için şöyle demektedir:

“Biyolojinin hangi dalı olduğuna bakılmaksızın, türlerle çalışmak gereklidir. Bu, biyocoğrafyada, taksonomide ve karşılaştırmalı biyoloji dallarındaki ana birimdir. Evrim, tür seviyesinde geri dönüşü olmayan değişikliklerle karakterizedir. Biyolojideki olağanüstü önemi düşünüldüğünde, türün neredeyse her yönüyle ilgili çok fazla anlaşmazlık ve belirsizlik olması utanç vericidir” (Mayr, 2021).

Fosil bulgulara dayanmak zorunda olan evrim düşüncesinde üreme kriterlerinin fosillere uygulanamayacağını haklı olarak ifade eden Quintyn makalesinde kendisiyle aynı görüşte olan Henneberg ve Keen’in (1990) şu sonuca vardığını ifade etmek durumunda kalıyor:

“Tür kavramının evrim teorisinin mantığıyla çeliştiği sonucuna varıyor ve evrim tartışmalarında ‘tür’ kavramının terk edilmesi gerektiğini öne sürüyoruz. Bireysel fosiller, takma adlarla (veya numaralarla) etiketlenmeli ve soylara göre düzenlenmelidir. Soyların bölümleri, karşılık gelen bir zaman diliminde yaygın olarak bulunan fosiller tarafından aşamalar olarak karakterize edilebilir” (Quintyn, 2009).

Gerek Henneberg (1997) gerekse Henneberg ve Keen (1990) ve Quintyn (2009)’in ifadeleri hem türün varlığını evrim uğruna sorgulamakta hem de türün özü itibarıyla bir esas olması açısından yaratılışçı bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Özünde ‘yaratılışçı’ olan tür kavramının bir yerde taksonomi veya sistematik ve hatta biyolojinin özü olması da kaydedilmelidir. Tür için Mayr şunu söylemektedir:

“Türler; gen, hücre, birey ve yerel popülasyon ile birlikte biyolojideki en önemli birimlerdir” (Mayr, 2021).

Mademki türler ‘biyolojideki en önemli birimlerdir’ ve bu birimler yaratılışı işaret eder o zaman biyoloji bilimi bir yerde yaratılışı işaret eder diyebiliriz. Belki de bundan çok daha çarpıcı ve dikkate alınması gereken durum ise evrim düşüncesine kaynaklık eden eserin isminin ironik bir şekilde “Türlerin Kökeni” olmasıdır.

Şayet evrime göre türler olmayacaksa o zaman evrime kaynaklık eden eserde de türün olmayacağını ifade edilmesi gerekmez mi? Şimdi Türlerin Kökeni’ nin Türkçe çevirilerinden birini esas alarak tür kavramının burada nasıl olmayacağı gösterilmeye çalışılacaktır. Buna ilaveten Darwin’in burada türe yüklediği anlamların çözümleri yapılarak bu tezat açıklanmaya çalışılacaktır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Darwin Türlerin Kökeninde iki farklı yerde türün olmadığını ifade etmektedir. Birincisinde şöyle söylemektedir:

“Bütün bu söylenenlerden, benim ‘tür’ terimini birbirine çok benzeyen bireylerden oluşan bir grubu anlatmada kolaylık olsun diye ve keyfi olarak kullanılan ve daha az belirgin ve daha çok kararsız biçimleri anlatmada kullanılan ‘çeşit’ teriminden de aslında farklı olmayan bir terim saydığım anlaşılacaktır. ‘Bireysel farklara’ oranla hiç de daha az keyfi olmayan ‘çeşit’ terimine de kolaylık uğruna başvurulmaktadır” (Darwin, 2013, 76).

Burada 'bireysel farkların' olduğunu ifade etmekte, bu farkların somut ama buna karşılık 'çeşit' diye çevrilen varyetelerin soyut ve dolayısıyla kolaylık uğruna başvurulmuş keyfi bir kavram olduğu ifade edilmektedir. Varyeteler gibi türlerin de keyfi ve kolaylık olsun diye kullanıldığını ifade ederek aslında kendisinin türlerin varlığına inanmadığını açıkça söylemektedir. Buna ilaveten tür için " 'çeşit' teriminden de aslında farklı olmayan" demek suretiyle türü ve çeşit diye çevrilen varyeteyi aynı görmektedir. Durum bu olunca kendisinin aslında türlerin olmadığına inanan nominalistikçi biri olduğu söylenebilir. Çünkü kendisine göre Çeşitlerde kolaylık olsun diye ihdas edilmiştir. Var olan sadece bireylerdir. Türlerin Kökeninde Darwin defalarca çeşit diye çevrilen varyeteleri türle bir tutmaktadır. Bu alıntıda da çeşidin türden bir farkının olmadığı ifade edilmektedir.

Aynı şekilde türün hakikatte olmadığı ve soyut bir kavram olduğunu şöyle ifade etmektedir:

***"Böylece tür terimi, bağımsız bir yaratma eylemini varsayan ve belirten yararsız bir soyutlama olmaktadır"* (Darwin, 2013,72).**

Bu, kendisinin türü 'kolaylık olsun diye' 'keyfi olarak' kullanılan 'yararsız bir soyutlama' olarak algılayan ve ifade eden nominalistikçi biri olduğunu teyit etmektedir:-

Şüphesiz araştırmacılar türlerin varlığı hakkında farklı görüşlerde olabilirler bu son derece normal bir durumdur. Ancak burada anormal ve tutarsız olan durum şudur:

Kendisi yazmış olduğu Türlerin Kökeni kitabının neye tekabül ettiğini 'büyük' İngiliz filozoflarından birisi tarafından, o filozofun "sırların sırrı dediği 'türlerin kökeni' ne ışık tutacağı benziyordu" demek suretiyle, türlerin nasıl oluştuğu yani onların nereden meydana geldiklerini belirleme iddiasındadır (Darwin, 2013,27). Türlerin olmadığını ve bireysel farklara oranla keyfi ve kolaylık olsun diye belirlendiğini söyleyen nominalistikçi birisi, ona göre olmayan türlerin kökenine ışığı nasıl tutabilir ki? Bu son derece anlaşılmas ve tezat bir durumun ifadesidir.

Bu açık ifadelerinin yanı sıra Darwin hipotezlerinin (görüşlerinin) ana zorluğunu açıklama babında serdettiği ifadeler ile türün neden olamayacağını başka bir yönden ve belki de tasarlamadan ifade etmektedir. Bunun için şöyle demektedir:

"Kuşkusuz, yerbilimsel araştırmalar canlı biçimlerin pek çoğunu birbirine yaklaştıran geçişsel birçok biçimin eskiden yaşadığını ortaya çıkarmıştır, bununla birlikte teoriye göre eski ve bugünkü biçimler arasında bulunmak gereken sonsuz sayıda ince aşamalanma olduğunu gösterememiştir ve bu, teoriye yöneltilmiş itirazların en güçlüsüdür" (Darwin, 2013, 488).

Sonsuz sayıda ince geçişlerden kastı kendi evrim düşüncesine göre türler arasında bulunması gereken ara formlar olmalı. Ancak burada dikkat edilecek olursa bu ara formların 'sonsuz ince aşamalanma' gösterme gerekliliği, tümünden belirli kümelenme veya öbekleşmeyi zorunlu kılan türlerin varlığını imkânsız kılmaktadır. Çünkü özellikle eşeyli üreyen türler genel itibarıyla üreme açısından izodirler ve ince değil morfolojik olarak da belirgin bir öbek veya kümedirler. Bununla birlikte tüm türler kendilerine en yakın türden genel itibarıyla morfolojik açıdan da belirgin bir öbek veya küme olarak fark edilmektedirler. Hatta türün belirlenmesinden 1942'ye kadar bu şekildeki morfolojik benzerlik türlerin belirlenmesindeki tek faktör olarak iş görmüştür. Bu işi oldukça iyi bir şekilde de ifa ettiği söylenebilir. İkiz veya kardeş türler ile eşeye bağlı bazı karışıklıklar bu tür yaklaşımında görülmüşse de bunlar genel itibarıyla tanımlanmış tüm türler düşünüldüğünde oldukça az bir yekûn teşkil etmektedir. Yani morfolojik yaklaşım geçmişte çok iş gördüğü gibi günümüzde de işlevselliğini devam ettirmektedir.

Türün gösterdiği bu küme veya öbek yakın türlerden, türü genel itibarıyla belirgin bir şekilde ayırmaktadır. Bu da görünüşte bile türün bir esası yani bir yönüyle gen havuzunun belirlediği bir biçiminin olduğunu göstermektedir. Bu yargımızı bir yönüyle teyit diğer yönüyle de kabul etmeyen bir bakış açısını Mayr, Biyolojik Tür Kavramını (BTK) ifade ederken şöyle yansıtır:

"BTK'ye göre bir popülasyon veya bir popülasyon grubu kendi aralarında üreyen bir topluluk oluşturuyorsa ve böyle diğer grupların bireyleriyle üremiyorsa bu topluluğa tür denir. Tanımı böyle yapılan BTK, doğada somut bir rol oynar ve tür taksonlarının nasıl sınırlandırılacağına dair insan muhakemesine dayanan talimatlardan ibaret diğer sözde tür kavramlarından ayrılır" (Mayr, 2021).

Şayet BTK 'somut bir rol' alıyorsa bu bizim ifadesine çalıştığımız bir esasın var olduğunun teyidi demektir. Ancak bu esas kabul edildiğinde en başa Ray ve Liné'nin yaratılışa şahit olma, onu keşfetme ameliyesine dönmüş oluruz. Aslında vakıa budur. Fakat evrimcilerin bunu kabul etmesi mümkün olmadığından geçtiğimiz yüzyılın Darwin'i kabul edilen Mayr tipolojik yaklaşımı eleştirme babında şöyle ilginç bir izahata kalkışıyor:

“Linnaeus’un zamanında bu kavram üç çeşit gözlemle veya anlayışla desteklenmekteydi. İlki, çeşitliliğin türlere ayrılmasını gerekli kılan mantık ilkesiydi. İkincisi, tabiat bilimcilerin organik çeşitliliğin türlerden oluştuğuna dair gözlemiydi. Birisinin bahçesindeki kuşların türlerinin neler olduğu konusunda bir argümanı yoktu. Üçüncüsüyse canlı doğadaki çeşitliliğin, Tanrı’nın başlangıçta yarattığı her bir cins çiftinin soyundan gelenlerden oluştuğunu söyleyen Hristiyan dogmasıydı” (Mayr, 2021).

Eğer ‘çeşitliliğin türlere ayrılmasını gerekli kılan mantık ilkesi’ varsa ve bu mantık ilkesi de ‘tabiat bilimcilerin organik çeşitliliğin türlerden oluştuğuna dair gözlemleri’ ile teyit ediliyorsa bunun bir esasının olmadığını kim neye dayanarak söyleyebilir? Ancak burada da şahit olduğumuz üzere evrimciler bunu ifade edemezler. Bunu ifade ederlerse kendi deyimiyle ‘dogma’ olan ‘Tanrı’nın başlangıçta yarattığı her bir cins çiftinin soyundan gelenlerden oluştuğunu’ da kabul etmiş olacaklarından bundan kaçınıyorlar. Hatta bunun için ‘mantık’ ve ‘gözlem’ görmemezlikten geliyorlar. Buna göre değil sadece BTK aynı zamanda doğa bilimcilerinin baştan beri türleri anlamak için kullandıkları morfolojik, tipolojik veya fenotipik yaklaşımında bir olguya dayandığı belki de en bilinen ve yetkin evrimci tarafından da teyit edilmiş olmaktadır. Bu esas nereden ve nasıl var olmuştur? Mayr, Aristo’nun essentialist düşüncesinin biyolojinin gelişmesine 2000 yıldan fazla engel olduğunu ifade etmektedir. Bunu, türlerin bir esasının olmadığına olan inancından dolayı ifade etmektedir. Gen havuzu ve onun bir yönüyle görüntüsü olan morfolojik kalıp (tip) bir esastır bu da yaratılışın bir yönüyle görüntüsüdür. Zaten bu görüntüden dolayıdır ki Mayr yaratılışa dayalı esasın kendi evrimci bakış açısına ters olmasından kaynaklı olarak Linnaeus ve Ray’a tevarüs eden bu esasın (yaratmanın) biyolojinin gelişmesine engel olduğunu ifade etmektedir.

Darwindeki ironiye benzer bir şekilde, Mayr’ın Biyolojik Tür Kavramı (BTK) dışındaki tür tanımları için kullandığı sözde ifadesi, BTK’nın sözde değil özde bir tanım olduğunu ifade etmektedir. Öz de olan tanımın, bir özünün olmaması mümkün olamayacağından Mayr’ın özcülüğe (Essentializm) karşı verdiği savaşım manasız olmaktadır. Aynı Darwin’in ‘türler yoktur’ derken Türlerin Kökeni’ni yazması gibi.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, Ortaçağ’da evrimin merkezinde bulunduğu biyoloji felsefesi, her ne kadar Hristiyan Avrupa ve İslam âleminde farklılıklar gösterse de (Tatlı, 2022,13) bu farklılık türün esasıyla ilgili değildir diye düşünüyoruz.

Şimdi bir yerde söylediklerimizin sağlaması olacak şekilde, türün bir esası olduğunu hem Darwin’in (19. yüzyılın) hem de 20. Yüzyılın Darwin’i kabul edilen Mayr’ın, belki de farkında olmadan ortaya koydukları düşüncelerinde görelim.

‘Tür soyuttur’ diyen Darwin türün bir esasının olduğunu farkında olmadan şöyle ifade etmektedir:

“Son olarak, en farklı ırklarda bilerek yaptığım kendi gözlemlerime dayanarak söyleyebileceğim gibi, güvercin ırklarının bütün hibritlerinde ya da melezlerinde tam bir dölverimi görülür. Oysa, tümüyle farklı iki hayvan türünün hibritlerinde tam doğurganlık görüldüğü konusunda kesinlikle aydınlatılmış herhangi bir örnek yoktur (Darwin, 2013, 49)”.

Eğer ‘farklı iki hayvan türünün hibritlerinde tam doğurganlığın ‘aydınlatılmış herhangi bir örneği’ yoksa bu üreme izolasyonu demektir. Üreme izolasyonu BTK’nın gereğidir ve bunun bir gen havuzuna dayandığı gerçeği ve esası ortadadır.

Aynı şekilde ‘20. Yüzyılın Darwini’ de bir geçerliliğinin, somut oluşunun yani esasının var olduğunu kendisi ortaya koyduğu BTKdan haberi yokmuş gibi türün bir esası olmadığını ifade etmek garipliğini üstelik niyet okuyuculuğu yaparak şu şekilde ifade etmektedir:

“Toplam tür sayısının en fazla çıkacağı bir tür tanımı ne diye kabul edilmelidir? Bu sözde filogenetik tür kavramlarının altında yatan kavramın fenotipik farklılık derecesi olduğu aşıkardır. Bu, bütün niyet ve amaçlarıyla, geleneksel Linnaeuscu tür kavramına bir geri dönüştür” (Mayr, 2021, 148).

Bir düşünün Fiologenetik tür fikri tümüyle evrime dayalı geliştirilmişken Mayr bunu bile ‘bütün niyet ve amaçlarıyla, geleneksel Linnaeuscu tür kavramına bir geri dönüş’ olarak ifade ediyor. O amaç ve niyette daha önce ifade edildiği gibi türün bir esasının olduğu ve bu esasın yaratıldığı ikrarıydı.

Sonuç olarak, hiçbir biyolog veya uygulamalı bilimci, araştırmalarını sadece bir bireyi anlamak için yapmamaktadır. Aksine o bireyin içinde bulunduğu türü anlamak için o türün bir bireyi olan bir veya birkaç fert üzerinden araştırmalarını yürütür. Mesela tıpta geliştirilen bir tedavi yöntemi veya üretilen aşı ve ilaçlar bu söylediklerimizin sağlaması olmaktadır. Yani o yöntem, aşı veya ilaç insan türünün tüm bireylerini aşağı yukarı aynı şekilde etkilemektedir. Mesela Nobel tıp ödülleri, sadece üzerinde deney yapılan deneklerin değil aksine tüm insanlara aynı etkileri sonuç vereceği ön görüşüyle verilmektedir.

Yani türün bir esası vardır. Darwin veya Evrimcilerin iddiası olan bu esasın olmadığı düşüncesi olguyla gelişmektedir. O esasın evrimci bir izahı mevcut olmadığından ancak taksonomik hiyerarşinin de bu esasın da tek izahı Linnaeus ve Ray'ın yaptıkları gibi evren kitabını okuyup anlama çabasından geçmektedir ki bu da yaratılış gerçeğinin kendisidir.

Kaynakça

- Allahverdi, H., Öztürk, M., Seyhan, A. E., Bulğen, M., 2019. *Evrin nedir ne değildir?*, Editör: Adnan Demircan, Fecr Yayınları, Ankara,11-46.
- Darwin, C., 2013. *Türlerin kökeni*, çev. Öner Ünalın, Evrensel Basın Yayın, 4. Baskı, İstanbul.
- Futuyma D J., 2008. *Evrin*. (Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Aykut Kence, Prof. Dr. A. Nihat Bozcuk), Palme Yayıncılık.
- Henneberg, M., 1997. *The problem of species in hominid evolution*. *Perspect. Hum. Biol.* 3, 21–31.
- Henneberg, M., Keen, E.N., 1990. *Are species a valid category in evolutionary thinking?* *Evol. Theor.* 9, 214.
- <https://archive.org/details/ernst-mayr-biyolojiyi-benzersiz-kilan-nedir/mode/1up>
- Mayr, E., (2021). *Biyolojiyi Benzersiz Kılan Nedir*, Bilimsel Bir Disiplinin Özerkliği Üzerine Düşünceler. Erişim Tarihi 01.10.2024
- Quintyn, C., 2009. *The naming of new species in hominin evolution: A radical proposal- A temporary cessation in assigning new names*, *HOMO—Journal of Comparative Human Biology* 60 (2009) 307–341
- Tatlı, A., 2022. *İnsanlık tarihi boyunca biyoloji felsefesi*. Gözden geçirilmiş ikinci baskı. Isparta.

EVİRİM, YARATILIŞ VE ATEİZM HAKKINDA KATEGORİK DEĞERLENDİRMELER¹

CATEGORICAL EVALUATIONS ON EVOLUTION, CREATION AND ATHEISM

Ediz SÖZÜER²

ÖZET

Yazıda evrim, yaratılış ve ateizm kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisi ele alınarak, kategorik değerlendirmeler yapılmaktadır.

Evrim görüşü, canlıların “meydana geliş ve işleyiş mekanizmaları” noktasında, kurgusal nitelik arz eden ve bilimsel bir teoriden çok bir bilim kurgu hikâyesi niteliğindeki alternatif bir görüştür. Kurgusal nitelik arz ettiğinden ve bilimsel bilgi özelliği taşımayan hayalî ve kurgusal düşünceler, ispatlanmış gerçekler gibi sunulduğundan, bilimsel kategori içinde değerlendirilmesi uygun değildir. Sadece ateistik evrim anlayışının değil, yaratıcıyı reddetmeyen bir evrim yaklaşımının da kabul edilmesi doğru değildir ve hatta bilimsel nitelikten uzak görülmelidir. Canlıların ve türlerin meydana gelişinin doğrudan kaynağı ve gerçek etki edici mekanizması ve doğru ve gerçek açıklaması ve “inkâr edilemez bir bilimsel gerçek” olarak gören ve gösteren “ateistik evrim” ifadeleri bir manipölasyon ve aldatmadan ibarettir. Evrim görüşü hayatın değil, türlerin ortaya çıkışıyla ilgili bir görüştür ve hayatın değil “türlerin kökeni” hakkında açıklamada bulunur.

Bu yazıda şu noktalar sorgulanmaktadır: Evrim ve taraftarları hiçbir kategoriye ayrılmadan; yaratılışın alternatifi, karşıt görüşü ve rakibi olarak görülerek, tümü reddedilmeli midir? Yoksa farklı kategoride olan meseleleri doğru yerlerine yerleştirip, meselenin inceliklerini ortaya koyan akademik bir yaklaşım mı esas alınmalıdır? Evrimi doğru görmekle ilgisi olmayan böyle bir yaklaşımla, ateistik evrimin gerçek mahiyeti deşifre edilip, etkisizleştirilebilir mi? Bu soruların akademik yaklaşım hassasiyeti noktasında sorulması gerekmektedir ve ateistik evrim dışındaki iki gruptan biri olan ve “evrimi yaratıcının inşa mekanizması gören” ve ikinci grup olan ve “biz sadece süreçlerle ilgiliz, yaratıcı bizim konumuzun dışındadır, onunla ilgilenmiyoruz” diyenlere karşı nasıl tavır alınması gerektiği çözümlenmelidir.

Bu inceleme yazısı, evrim lehinde veya aleyhinde olmayan, akademik ve kategorik bir değerlendirme yapmaktadır. Her ne kadar öyle olsa da, evrim görüşünün canlı türlerinin ortaya çıkışıyla ilgili mekanizmalar hakkında varsayımsal ve kurgusal bir görüş mahiyetinde olduğu, canlılığın veya türlerin ortaya çıkışı konusunda gerçek etki edici bir sebep niteliğinde olamayacağı, dolayısıyla yaratıcının gerekliliğinin ortadan kalkmasını

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “Evrim, Yaratılış ve Ateizm Hakkında Kategorik Değerlendirmeler” başlıklı bildiriden türetilmiştir.”

2 Gelir İdaresi Başkanlığı, Emekli Gelir Uzmanı, Celal Bayar Üniversitesi Maliye Bölümü, E-posta: edizsozuer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2155-8383

netice veren alternatif bir fikir olamayacağı açıkça ortaya koyulmuştur. Bu belirleyici tavır, ateistik evrimi etkisizleştirip “konu dışı” bırakmış ve temelinden söküp atmıştır. Böylece evrimi çürütmeye ihtiyaç duymayan, çok etkili bir strateji sunulmuştur.

Yazıdaki temel tespitlerden bazıları şöyledir:

- Evrim, ateizme eşit değildir.
- Evrim, yaratılışın karşıt görüşü veya alternatifi değildir. Niteliği nedeniyle yaratılışa rakip olamaz.
- Yaratılış, evrim teorisini (karşıt görüş anlamında) muhatap almayan üst bir modeldir.

Tevhid inancı, mekanizmaların mahiyetinin ne olduğuyla değil işleteninin kim olduğuyla ilgilenen ve böyle yaklaşımları direk olarak muhatap almayan üst bir modeldir.

Kısacası, yaratılışın alternatifi evrim değildir. Yaratılış modeli, eşya ve canlıların (ve canlıların işleyişlerinin ve mekanizmalarının) kim tarafından yapıldığı ve işletildiği sorusuna, evrim ise nasıl ve hangi mekanizmalarla işlediğine varsayımsal olarak cevap verir. Elbette bir işletim mekanizması, üretici fabrika veya mühendise alternatif bir açıklama olamaz.

Analiz sonucunda, evrim ve yaratılışının kategorik farklılıklarını ortaya koymanın; ateistik evrimin tesirini ortadan kaldırmak ve etkisizleştirmek için çok uygun ve stratejik bir akademik yaklaşım olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Yaratılış, Ateizm, Evrim mekanizmaları, Yaratılış Modeli.

ABSTRACT

In this article, the relationship between the concepts of evolution, creation and atheism is discussed and categorical evaluations are made.

The view of evolution is an alternative view on the “mechanisms of creation and functioning” of living things, which is fictional in nature and is more like a science fiction story than a scientific theory. Since it is fictional in nature and imaginary and fictitious ideas, which do not have the characteristics of scientific knowledge, are presented as proven facts, it is not appropriate to consider it in the scientific category. Not only the atheistic understanding of evolution, but also an approach to evolution that does not reject the Creator is not right to accept and should even be considered unscientific. The statements of “atheistic evolution”, which are presented and presented as the direct source and the real effective mechanism and the true and real explanation for the emergence of living beings and species, and as an “undeniable scientific fact”, are nothing but manipulation and deception. The view of evolution is a view about the emergence of species, not life, and it explains the “origin of species”, not life.

These important issues, which are beyond the scope of this article, have been analyzed in detail in the 1st, 2nd, 3rd and 5th Creation congress proceedings and in my book “Expansions of Tabiat Risalesi”, which deals with the academic proof of the Creator.

In this article, different points are questioned: Should evolution and its adherents be rejected in their entirety, without categorizing them as alternatives, opposites and rivals of creation? Or should an academic approach be taken, placing the different categories of issues in their proper places and revealing the subtleties of the issue? Can the true nature of atheistic evolution be deciphered and neutralized with such an approach, which has nothing to do with seeing evolution as true? These questions need to be asked from the point of sensitivity of the academic approach, and it is necessary to analyze how to deal with the two groups outside of atheistic evolution, one of which is “those who see evolution as the mechanism of the Creator’s construction” and the second group which says “we are only interested in the processes, the Creator is outside our scope, we are not interested in him”.

This review makes an academic and categorical assessment, neither for nor against evolution. Even so, it is made clear that the view of evolution is a hypothetical and fictitious view of the mechanisms by which species arose, that it cannot be a real efficient cause of the emergence of life or species, and therefore cannot be an alternative idea that results in the elimination of the necessity of a creator. This decisive stance has neutralized atheistic evolution, rendering it “irrelevant” and uprooting it from its foundation. Thus a very effective strategy is presented that does not need to refute evolution.

Some of the main points in the article are as follows:

- Evolution does not equal atheism.
- Evolution is not an opposing view or alternative to creation. It cannot rival creation because of its nature.

- *Creation is a superior model that does not address the theory of evolution (in the sense of an opposing view).*

The belief in Tawhid is a superior model that deals with who operates mechanisms, not what their nature is, and does not directly address such approaches.

In short, evolution is not an alternative to creation. The creation model hypothetically answers the question of who makes and operates things and living things (and their mechanisms), while evolution hypothetically answers how and by what mechanisms. Of course, an operating mechanism cannot be an alternative explanation to a manufacturing factory or engineer.

The analysis reveals that presenting the categorical differences between evolution and creation is a very appropriate and strategic academic approach to counteract and neutralize the influence of atheistic evolution. Keywords: Evolution, Creation, Atheism, Mechanisms of Evolution, Creation Model.

Keywords: Evolution, Creation, Atheism, Mechanisms of Evolution, Creation Model.

1. Giriş

Yazıda evrim, yaratılış ve ateizm kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisi ele alınarak, kategorik değerlendirmeler yapılmaktadır.

Evrim görüşü, canlıların “meydana geliş ve işleyiş mekanizmaları” noktasında, kurgusal nitelik arz eden ve bilimsel bir teoriden çok bir bilim kurgu hikâyesi niteliğindeki alternatif bir görüştür. Kurgusal nitelik arz ettiğinden ve bilimsel bilgi özelliği taşımayan hayalî ve kurgusal düşünceler, ispatlanmış gerçekler gibi sunulduğundan, bilimsel kategori içinde değerlendirilmesi uygun değildir. Sadece ateistik evrim anlayışının değil, yaratıcıyı reddetmeyen bir evrim yaklaşımının da kabul edilmesi doğru değildir ve hatta bilimsel nitelikten uzak görülmelidir. Canlıların ve türlerin meydana gelişinin doğrudan kaynağı ve gerçek etki edici mekanizması ve doğru ve gerçek açıklaması ve “inkâr edilemez bir bilimsel gerçek” olarak gören ve gösteren “ateistik evrim” ifadeleri bir manipülasyon ve aldatmadan ibarettir. Evrim görüşü hayatın değil, türlerin ortaya çıkışıyla ilgili bir görüştür ve hayatın değil “türlerin kökeni” hakkında açıklamada bulunur.

Bu yazıda şu noktalar sorgulanmaktadır: Evrim ve taraftarları hiçbir kategoriye ayrılmadan; yaratılışın alternatifi, karşıt görüşü ve rakibi olarak görülerek, tümü reddedilmeli midir? Yoksa farklı kategoride olan meseleleri doğru yerlerine yerleştirip, meselenin inceliklerini ortaya koyan akademik bir yaklaşım mı esas alınmalıdır? Evrimi doğru görmekle ilgisi olmayan böyle bir yaklaşımla, ateistik evrimin gerçek mahiyeti deşifre edilip, etkisizleştirilebilir mi? Bu soruların akademik yaklaşım hassasiyeti noktasında sorulması gerekmektedir ve ateistik evrim dışındaki iki gruptan biri olan ve “evrimi yaratıcının inşa mekanizması gören” ve ikinci grup olan ve “biz sadece süreçlerle ilgiliz, yaratıcı bizim konumuzun dışındadır, onunla ilgilenmiyoruz” diyenlere karşı nasıl tavır alınması gerektiği çözümlenmelidir.

Bu inceleme yazısı, evrim lehinde veya aleyhinde olmayan, akademik ve kategorik bir değerlendirme yapmaktadır. Her ne kadar öyle olsa da, evrim görüşünün canlı türlerinin ortaya çıkışıyla ilgili mekanizmalar hakkında varsayımsal ve kurgusal bir görüş mahiyetinde olduğu, canlılığın veya türlerin ortaya çıkışı konusunda gerçek etki edici bir sebep niteliğinde olamayacağı, dolayısıyla yaratıcının gerekliliğinin ortadan kalkmasını netice veren alternatif bir fikir olamayacağı açıkça ortaya koyulmuştur. Bu belirleyici tavır, ateistik evrimi etkisizleştirip “konu dışı” bırakmış ve temelinden söküp atmıştır. Böylece evrimi çürütmeye ihtiyaç duymayan, çok etkili bir strateji sunulmuştur.

2. Durum tespiti

Bu çok etkili yöntemimizin, özellikle bir yaratıcının varlığına inanan insanlarca (hatta ne yazık ki akademik camia tarafından da) tam olarak anlaşılmadığı kanaatindeyiz. Hâlbuki evrim savunucularının bahsedeceğimiz bu çok etkili yöntemi ustalıkla kullandıklarını da belirtelim. Dini ve yaratıcıyı bilimin konusu dışında ve bilimsel çalışmaya uygunluğu olmayan bir alan olarak gösteriyorlar ve yaratılış fikrini etkisizleştiriyorlar. Peki neden bir yaratıcının varlığını kabul edenler aynı yöntemi kullanmasınlar?

Evrimin yaratılışa hiçbir durumda alternatif olamayacağının açıkça ortaya koyan bir çözümleme yapılması, tam yerinde ve çok gereklidir. Aynen “yaratılışın zerrelere havale edilmesi için her birinin ilahlık özelliğine sahip olması gerektiği”nin ifade edilmesinin tam yerinde ve gerekli olduğu gibi. Bu soruyu sormaktan çekinmemek lazım ki hakikat ortaya çıksın. “Evrim gerçek olunca ne oluyor?” “Yaratıcıya olan ihtiyaç ortadan mı kalkıyor?”

Bunun deşifre edilmesi çok önemli çünkü bazıları “Evrime yaratıcıya olan ihtiyacı ortadan kaldırdı” diyor. M-teorisini, çoklu evrenleri ve yerçekimi kanununu yaratıcı yerine koymaya çalışan Stephen Hawking şöyle diyor: “Tanrı olabilir ama bilim bir yaratıcı olmadan da evrene açıklık getirebilir. Nasıl ki Darwinizm biyolojideki yaratıcı ihtiyacını sona erdirdi, yeni fizik teorileri de evrenin oluşumu konusunda yaratıcının rolünü gereksiz kılmıştır.” Büyük Tasarım (The Grand Design) kitabında ise “Kütle çekim diye bir kanun olduğu için, evren kendini hiçbir şeyden yaratabilir ve yaratmıştır da. Hiçbir şeyin olmamasındansa bir şeylerin olmasının, evrenin ve bizim varolmamızın nedeni bu kendiliğinden oluştur.” diyor ve ekliyor “Kıvılcımın çakılması ve evrenin işlemeye hazır olması için Tanrı’ya başvurmaya gerek yok.” Yerçekiminin kökeninin ne olduğu sorulduğunda “M teorisi” diye cevap verecek kadar kategori hatası yapabilen ve kanunların ve teoremleri yaratma gücünün olmadığını ve kâinattan önce M teorisinin henüz piyasaya çıkmamış olduğunu unutmuş görünen bu düşüncede, henüz yok olan bir şeyin, yok olmaya devam ettiği bir anda, birdenbire bilinmez bir sebeple kendi kendini var ettiğine ve tüm görünen şeyayı oluşturduğuna inanmamız isteniyor. Acaba gerçekten böyle mi? (Hawking, 2010)

Bir sanat gerçekten de sanatkarından bağımsız açıklanabilir mi? Bir uçağın onu tasarlayan mühendisi ve üreten fabrikası hesaba katılmadan sadece termodinamik kanunlarıyla yapılacak açıklaması, ne türden bir açıklama olacaktır ve ne anlam ifade edecektir?

Mantiki çözümlemelerde sonuca varabilmek için muhtemel alternatifleri ve bunların gerektirdiği zarurî durumları açıkça ortaya koymak şarttır ki, bundan hakikat ortaya çıksın.

Öncelikle evrim konusunda kategorik olarak temelden hatalı yaklaşımlar yerine ortaya koyduğumuz doğru yaklaşımın çatısını koyacağız, sonra detayına gireceğiz. Bunlar inkâr fikrine karşı, yaratıcının varlığını kabul eden birinin elinde çok kuvvetli argümanlardır.

3. Evrime Kategorik Yaklaşım

İncelememize şu temel tespitlerle başlıyoruz:

- Evrim, ateizme eşit değildir.
- Evrim, yaratılışın karşıt görüşü veya alternatifi değildir.
- Yaratılış, evrim teorisini (karşıt görüş anlamında) muhatap almayan üst bir modeldir.

Tevhid inancı, mekanizmaların mahiyetinin ne olduğuyla değil işleteninin kim olduğuyla ilgilenen ve böyle yaklaşımları direk olarak muhatap almayan üst bir modeldir.

Kısacası, yaratılışın alternatifi evrim değildir. Yaratılış modeli, eşya ve canlıların (ve canlıların işleyişlerinin ve mekanizmalarının) kim tarafından yapıldığı ve işletildiği sorusuna, evrim ise nasıl ve hangi mekanizmalarla işlediğine varsayımsal olarak cevap verir. Elbette bir işletim mekanizması, üretici fabrika veya mühendise alternatif bir açıklama olamaz.

Evrime mekanizmalarının bir yaratıcıya ihtiyaç olmadan kendi kendine ve maddî sebeplerle oluştuğunu ve yaratıcı gibi bir haricî sebebe muhtaç olmadan çalıştığını iddia eden ve evrimi canlıların gerçek açıklaması olarak gören ateistik evrime karşıt delillerimiz elbette mevcuttur. Ayrıca yaratıcıyı reddetmeyen ve evrimi sadece canlı oluşumunun bir mekanizması olarak takdim eden ve gerçek etki edici sebep olarak sunmayan bir evrim yaklaşımını kabul etmemek ve hatta bilimsel nitelikten uzak görmek için oldukça kuvvetli gerekçelere sahibiz. Türlerin evrimi düşüncesinin hatalı olduğu konusunda dinî, aklî ve bilim zemininde gerekçelerimiz mevcuttur. Fakat bununla beraber, bu konuda net ve kesin bir katılıkta olmamanın ve bunun nasıl olduğunun cevabını bilime bırakmanın ve bunun yaratıcı inancını etkileyen bir husus olmadığını ifade etmenin, özellikle akademik anlamda çok daha doğru olacağına inanıyoruz. Yine aynı şekilde, İslam dinine mensubiyet noktasında benimsenen yaratılışla ilgili kabullerin, ayrıca ifade edilmesinin daha isabetli ve akademik hassasiyete uygun olacağını düşünüyoruz. Ayrıca tüm bunlar analizimizin konusu değildir.

3.1. Evrim ile Yapma ve Evrimin Yapması

Gerçi “evrim ile yapılması” başka, “evrimin yapması” başka da olsa, yaratıcının tarafından bakıldığında ilk meydana getirilen canlıları yoktan yaratmak yerine evrimle yaratmak manasızdır, gereksizdir. Yoktan yaratmayı farklı karakteristikleri bulunan canlı türlerini birbirlerinden (hem de uzun sürelerde) dönüştürerek yaratması mantıklı gelmiyor. İlk yaratılan bir türün ilk canlısı yani âdem babası özgün olmalı. Müstakil (özel olarak) yaratılmalı. Çünkü yaratıcının tarafından bakıldığında uygun düşmüyor. Denilebilir ki maddî sebepler niye var. Bir bebek neden sürece bağlı büyüyor dokuz ayda? O farklı ama dikkat edilirse. Bu ona benzetilmeye

çalışılıyor ama aynı şey değil. “Bu süreçle oluyor, o niye olmasın” diyor bazıları ama zaten ilk yaratılışta hikmet gerekçesi yok. Yaratıcı bu durumda neden uzun yolu seçsin ki. Bizce manasız görünüyor.

Acaba sonsuz kudreti olan bir sanatkârın, yoktan hadsiz tuvaler ve resimler yapma kabiliyeti bulunsun da, her bir tuvale ayrı bir resim yapmasın, bütün resimlerini sadece tek bir tuvalde, o resimler üzerinde değişiklik yaparak resmetsin! Bir de resimlerin yapılmasını fırçalara havale etsin! Acaba mâkul müdür? Hiç böyle bir mecburiyeti veya gerekliliği var mıdır? İşte her bir canlı, belki her bir canlı ferdi bambaşka bir resimdir. Tabiat ise, o ferdlerin üstünde resmedildiği bir tuval gibidir. Fırçalar ise ilahî kudret kalemine bedel, türler belki canlılar adedince her bir canlının içinde çalışan evrim mekanizmalarıdır. Bu konuda kendi kararınızı kendiniz verin. Hangisi daha akılcı görünüyor?

3.2. Evrim Taraftarı Fikirler

Evrime ve evrim taraftarı olan fikirler temel olarak iki kısma ayrılır:

1. Evrimi sadece canlı oluşumunun bir mekanizması olarak takdim eden yaklaşım.

Bu birinci kısım da iki kısma ayrılır:

- Evrimi yaratıcının bir ilahî mekanizması olan görenler.
 - Yaratıcıyı araştırma konuları dışında görüp ilgilenmeyenler ve “biz sadece doğal süreçleri konu alıyoruz” diyenler.
2. Evrim mekanizmalarının bir yaratıcıya ihtiyaç olmadan kendi kendine çalıştığını iddia eden ve evrimi canlıların gerçek açıklaması olarak gören ateistik evrim.

Bu temel sınıflandırma dışında evrim tabiriyle birçok farklı şeyin kastedildiği bilgisini de vermek gerekir. Esas itibarıyla canlıların meydana gelme ve birbirlerinden türemelerinin adı olan evrim tabiri, kurgusal bir görüştür. Fakat bu görüş sahiplerinin fikirlerini bilimsel gerçek olarak gösterme gayretlerinin bir sonucu olarak; canlıların hayat süreleri içinde geçirmiş oldukları süreçleri, değişimleri, oluşumları, başkalaşmaları da “evrim” olarak nitelendirmişlerdir. (ki bunlar teori değil, kanundur, gözle görülen somut gerçekliklerdir)

Bunu yaptıktan sonra gayet rahat bir biçimde her şeye evrim demek ve “evrim göz önünde görülen bilimsel bir gerçektir” sözünü söylemek kolaylaşmıştır. Hâlbuki tekâmül (gelişim) veya bir canlının hayat tavırlarında geçirdiği değişimleri gösterip de bunu en genel manada evrimin bilimsel delili olarak sunmak, bir aldatmaca ve sahtekârlıktan ibarettir. Biz evrim tabiriyle sadece ve sadece “canlıların meydana gelme ve birbirlerinden türemeleri” manasını kastediyoruz.

3.3. Kategorik Yaklaşımın Felsefi Altyapısı

Şimdi size yukarıda ana hatlarıyla sunduğumuz kategorik yaklaşımın, bilim felsefesi niteliğindeki fikrî alt yapısını sunacağız. Eğer bu aşağıdaki fikrî alt yapı yaratıcının varlığına inanan biri tarafından tam anlaşılırsa ve karşısındaki evrim taraftarı muhatapına da tam anlatıp ona göre konuşursa, o kimsenin hiç kimseyle bir probleminiz olmayacağını ve ateistik evrimin zararını etkisiz hale getirerek kolayca yok edebileceğini önemle ifade etmek isteriz. Çünkü evrimi yaratılışın alternatifi olarak görmüyor. Ateistik evrimi reddediyor sadece. Yaratıcının varlığını kabul eden ve evrimi yaratılışın bir mekanizması olarak gören bir yaklaşıma karşı ise akademik manada kabul etmeme gerekçesini ifade eder, olur biter.

Burada özellikle şu kısım muhataplar çok önemlidir: Evrimi sadece canlı oluşumunun bir mekanizması olarak takdim eden ve gerçek etki edici sebep olarak sunmayan ve “biz işleyicinin kim olduğuyla ilgilenmiyoruz, bu bizim konumuzun dışındadır, biz süreçle ilgiliz” diyenler. İşte bu kişilere ise “tamamdır, bizim sizinle hiçbir meselemiz yoktur, siz bize biz size ilişmeyiz ve ilişmemeliyiz. Çalışma ve araştırmalarınıza devam edin ve bir şey bulursanız bize de haber verin!” demekle yetinilir o kadar.

Evrime ilgili kategorik yaklaşımımızın fikrî alt yapısı: Yanlış anlamaları önlemek için başta belirtmek isteriz ki, burada vurgulanan husus, evrimin bir gerçek olması durumunda bile yaratıcı ihtiyacını ortaya kaldırmayacağı ve yaratılışa bir alternatif olamayacağı ve evrimin bir işletim mekanizmasının açıklamasından fazla bir kıymetinin olmadığıdır.

Evrime, canlıların meydana geliş ve işleyiş mekanizmasıdır. Gerçek etki edici bir sebep değildir ve olamaz. Yani canlıların meydana gelmesinde bir evrim mekanizması işliyor olsaydı bile, bu durum yaratıcının gerekliliğinin ortadan kalkmasını netice vermeyecekti.

Tevhid inancı, mekanizmaların mahiyetinin ne olduğuyla değil işletenin kim olduğuyla ilgilenen ve böyle yaklaşımları direk olarak muhatap almayan üst bir modeldir.

Kısacası, yaratılışın alternatifi evrim değildir. Yaratılış modeli, eşya ve canlıların (ve canlıların işleyişlerinin ve mekanizmalarının) kim tarafından yapıldığı ve işletildiği sorusuna, evrim ise nasıl ve hangi mekanizmalarla işlediğine cevap verir.

Meselenin özü İslam dini açısından şudur: Kur'ân'ın esas maksadı, yaratıcıyı ve sanatkârı ders vermek ve eşyanın intizamından onun varlığına delil getirmektir. Bu noktaya intikal etmek önemlidir. Kur'ân'ın ilgilendiği bakış açısı budur. Gerisi maksada zarar vermeyen teferruatlar hükmündedir.

Öyle olmuş ya da böyle olmuş, bu bilimin sahasıdır. Kur'ân, bu konuda tamamen serbest bir alan bırakıyor. “Siz araştırın, bunu siz öğrenin” diyor ve buna hararetle teşvik de ediyor. Ama süreci ve işleyiş şekilleri ne olursa olsun, nasıl bir tarzda meydana gelirse gelsin, şu intizama muhakkak dikkat etmemizi, o vesileyle yaratıcının varlığına ulaşmamızı istiyor. Çünkü intizam değişmiyor, ortada duruyor. Önemli olan da bunu fark etmemiz. Kur'ân da bu intizamı ders veriyor.

Evrim mi, bilim mi, tabiat mı, çoklu evrenler mi, yoksa yaratıcı mı? Böyle bir ikileme, böyle bir ayırma, aralarında tercihte bulunmaya gerek yok ki. Hepsi bir arada çalışıyor zaten! Mekanizma tek! Bir uçağı termodinamik kanunundan ayıramazsınız, ayrı düşünemezsiniz. Bizim itiraz ettiğimiz nokta, neden o uçağın mühendisinin hesaba katılmadığıdır. Bütün derdimiz budur.

Bir televizyonun kullanım klavuzunu ve eskiden yeniye tüm modellerin “evriminin” şemasını içeren bir tanıtım broşürünü bulan birinin “artık televizyonların yapılışını açıklamak için bir elektronik mühendisine ve üretici bir fabrikaya ihtiyacımız kalmadı” demesi ne derece hakikatten uzak bir safsata ise; işleyiş kaideleri ve oluşum mekanizmaları yerindeki evrim mekanizmalarının da yaratıcıya olan ihtiyacı ortadan kaldırdığı düşüncesi bu misalden kat be kat daha büyük ve uydurma bir safsatadır ve bir bilim yalanıdır.

Yıllarca evrimin canlıların oluşumunu açıklamak için geliştirilmiş bir teori olduğu telkin edilmiştir. Burada evrimi iki kısma ayırmalıyız.

Birisi, evrimi sadece canlı oluşumunun bir mekanizması olarak takdim eden yaklaşım ve gerçek etki edici sebep olarak sunmayan yaklaşım. Bu durumdaki bir takdim bir yaratıcının varlığı fikrine tehdit teşkil etmemektedir. Çünkü işleyiş ve mekanizmalar, asıl sebep ve işletenin yerinde olamaz ve yerine geçemez.

Diğeri ise, evrim mekanizmalarının da ne ile çalıştığı sorusuna karşın “elbette tesadüfle” diye cevap vererek (veya vermeye mecbur kalarak) evrime dayalı mekanizmaların (kendi kendine, maddi sebeplerle oluşup, yaratıcı gibi bir açıklamaya muhtaç olunmadan) canlıların gerçek açıklaması olarak kabulünün bilimsel bir gerçek olarak benimsenmesi gerektiğini dava edenlerdir. İşte bu kısım ise kategorik olarak temelden hatalı bir yaklaşımdır.”

Evrim ve yaratılışı karşı karşıya getirmeden ateistik evrimin tesirini ortadan kaldırmak, hem stratejik açıdan hem akademik açıdan daha uygun ve akıllıca görünüyor. Biz elbette ateistik evrime karşı çıkacağız ancak evrim bir bilimsel yaklaşım olarak ve bir mekanizma olarak görülmesi zaten bir yaratıcının varlığı fikrine tehdit teşkil etmiyor. (gerçi biz ateistik evrimi bilimsel bir teori olarak değil, kurgusal niteliği sebebiyle bir bilim kurgu hikâyesi olarak görüyoruz) Ayrıca tabi ki evrim ve tekâmül(gelişim); yani canlıların türler arası geçişi ile bir canlının hayatı boyunca geçirdiği süreçleri de birbirinden ayırmak lazımdır. Bu ikincisine evrim diyen ve buna bilimsel gerçektir diyen biriyle neden problemimiz olsun ki?

4. Sonuç

Netice olarak, evrim ne yaratılışın alternatifidir, ne de yaratılış gibi bir üst modelin muhatabıdır. O olsa olsa bir mekanizmadır. Biz de işletim sistemleri yerindeki evrimi karşıt görüş yerine de say(a)mayız. Buna akıl ve bilim izin vermez. Çünkü yaratılış ve tevhid modeli, “işleteni” konu alır, “işletileni ve işleyeni” değil. Analiz sonucunda, evrim ve yaratılışının kategorik farklılıklarını ortaya koymanın; ateistik evrimin tesirini ortadan kaldırmak ve etkisizleştirmek için çok uygun ve stratejik bir akademik yaklaşım olduğu ortaya çıkmıştır.

Açıkça görüldü ki, evrimi kabul edenleri de, evrimi de kategorilere ayırmalıyız. Ayrıca ateistik evrimin kendisini de doğru kategoriye yerleştirmeli ve mahiyetini deşifre etmeliyiz ki, hem zararını ortadan kaldıralım ve etkisizleştirelim, hem de bilim camiasıyla sorun yaşamayalım.

Kaynakça

Darwin C, Türlerin Kökeni (Origin of Species), s. 172, 280, John Murray yayınevi, 1859

Hawking S, Büyük Tasarım (The Grand Design). 2010

<https://risaleinuregitimprogrami.com/2015/10/29/evrim-ve-kuran-mucizeleri-uzerine-bilimsel-bulgular-hakkinda>

<https://risaleinuregitimprogrami.com/2017/01/11/tabiata-kanunlarına-yaklasim-mesnevi-i-nuriye-muzakereleri-2/>

Nursî S, Mektubat, Şakk-ı kamer Risalesi, s.300, Envar Neşriyat, 1996

Sözüer E, “Tabiat Kanunlarına Yaklaşım” isimli seminer ve inceleme yazısı. 2017.

Sözüer E, 2. Uluslararası Yaratılış Kongresi Tebliği: Tabiattaki Maddî Sebeplerin Bir Araya Gelerek Canlıları Oluşturması Mümkün Müdür? 2018. <https://wp.me/p6RGG1-1cl>

Sözüer E, “Evrime ve Kur’ân Mucizeleri Üzerine Bilimsel Bulgular Hakkında” isimli inceleme yazısı. 2015.

Sözüer E, 3. Yaratılış Kongresi Sunum Videosu ve Tebliğin Tam Metni, Her Şey İlahî Kudretle Nasıl Meydana Geliyor, 2019. <https://wp.me/p6RGG1-1Gb>

Sözüer E, Olağanüstü Bir Hazinesinin Keşif Yolculuğu: Risale-i Nur Eğitim Programı temel/kaynak kitabı ve akademik ders müfredatı, Tabiat Risalesi Açılımları, s. 215, Cinius Yayınları. 2017

Sözüer E, Yaratıcının Akademik İspatı (Tabiat Risalesi Açılımları), Google Books 2017

EVİRİM ÇIKMAZI OLARAK TRANSHÜMANİZM¹

THE DEADLOCK OF EVOLUTION: TRANSHUMANISM

Orhan GÜNGÖRMÜŞ²

ÖZET

Evrinciler, canlıların genetik değişimler ve doğal seçim yoluyla zaman içinde değiştiğini ifade etmektedirler. Hayatın başlangıcından başlayarak modern insana (Homo sapiens) kadar canlıların evrimsel süreç sonucu meydana geldiğini ileri sürmektedir.

Evrinciler, doğada evrimin durmadan ileriye dönük olduğunu, canlılar için yararlı ve güçlü karakterlerin ortaya çıktığını düşünmektedirler. Adapte olmayan türler veya canlılar ise çevresel değişimlere ve doğal seçim mekanizmaları sonucunda hayatta kalma mücadelesinde başarısız olur ve yok olurlar. Evrincilerin bakış açısına göre canlılarda sürekli bir değişim ve dönüşüm olmalıdır. Bu değişimin tüm canlılarda olduğu gibi modern insana (Homo sapiens) kadar devam ettiğini ve modern insanın ortak ataları kabul edilen Hominidea familyasından başlayarak Pongo (Orangutan), Gorilla (Goril), Pan (Şempanze) ve Homo (İnsan) cinslerinin birbirinden evrimleştiğini ileri sürmektedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda, yaklaşık 200 bin yıl önce yaşamış modern insanın fosillerinin, günümüzdeki modern insan yapısıyla aynı olduğu görülmüştür. Bu durum, evrincilerin iddia ettiği gibi doğal seleksiyon ve mekanizmaları sonucu modern insanın da evrimsel değişimlere uğrayıp yeni bir tür oluşturması gerektiğini gösterir. Ancak yaklaşık 200 bin yıllık süreçte modern insanda tür sınırını aşacak herhangi bir değişim meydana gelmemiştir. Tarihsel süreç içerisinde evrim düşüncesine kaynaklık edecek kanıtlara ulaşılmaması, kanaatimizce evrincileri zorunlu evrim yaklaşımına yöneltmiştir. Bu noktada karşımıza transhümanizm kavramı çıkmaktadır.

Transhümanizm, insanın bedensel, fizyolojik ve zihinsel yeteneklerini artırarak insanda oluşabilecek hastalıkları ortadan kaldırmayı ve yaşam süresini artırarak ölümsüzlüğü amaçlamış radikal bir felsefi ve bilimsel bir düşünce olarak ortaya atılmıştır. Bu düşünce, gen mühendisliği, biyoteknoloji, yapay zekâ teknolojisi ve nanoteknoloji gibi alanlarda yapılan ilerlemelerle, insanın fiziksel ve zihinsel sınırlarını genişletmeyi hedeflemektedir. Evrincilere göre insanın biyolojik yapısındaki değişiklikler doğal seçim yoluyla yavaş yavaş ve kademeli olarak gerçekleşirken, transhümanizm bu süreci hızlandırarak ve yönlendirerek insanların doğal evrim sürecinin ötesine geçebileceğini öne sürmektedir.

Transhümanizmin kökenleri, aynı zamanda öjeni kavramıyla da ilişkilidir. Öjeni, genetik üstünlük ve iyileştirme yoluyla insan türünü geliştirmeyi amaçlayan bir düşüncedir. Ancak Adolf Hitler'in Nazi Almanyası döneminde öjeneye dayalı politikalar uygulaması, bilim dünyasında etik ve insani değerler açısından ciddi

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Evrim ÇıkmaZI Olarak Transhümanizm" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı Muş İl Müdürlüğü, E- Posta: biyolog-49@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2397-2518

tartışmalara ve eleştirilere yol açmıştır. Bu durum, öjeni kavramının önemsizleşmesine ve insan genetiğine yapılan müdahalelerin etik boyutları konusunda derinlemesine bir sorgulamayı başlatmıştır. Öjeni kavramının oluşturduğu olumsuz çağrışımlardan kaçınmak için, genetik ve teknolojik ilerlemeleri kullanarak insan yeteneklerini ve yaşam süresini geliştirmeyi hedefleyen daha kabul edilebilir bir yaklaşım olan transhümanizm fikri ortaya atılmıştır. Transhümanizm savunucuları arasında ateist ve materyalistleri görmekteyiz.

Evrimciler, transhümanizm ile hem evrime dayanak oluşturmayı hem de ölümsüzlüğü ve insanın potansiyelini maksimum düzeye çıkarmayı hedeflemektedirler. Böylelikle sonsuz bir Yaratıcıya ihtiyaç duymadan, bilim ve teknoloji aracılığıyla insanın kendi evrim sürecini kontrol etmesini ve kendi kaderini belirlemesini amaçlamaktadırlar. Bu durum, yaratma ve ölüm eylemlerinin Yaratıcıdan alınıp insana verilmesini savunmaktadır. Transhümanizm, insanın Yaratıcı ile bağının koparılmasını yanı sıra “ölümü öldürmek” tabiriyle yapay zekâ ve ileri teknolojiler kullanarak insan varlığını bir üst versiyona taşıyarak yeniden yapılandırmayı, böylelikle bu durumun Yaratıcıya karşı bir başkaldırı olacağını tasarlamaktadırlar. Transhümanizm ile Allah'ın “Tekvin ve Beka” sıfatlarını insana uyarlayarak, insanın yaratılış ve sonsuzluk kavramlarını anlamlandırma ve bu ilahi nitelikleri insanın kendi varoluşunda yansıtmaya çalışma süreci olarak düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı, Evrim, Transhümanizm, Öjeni, Yapay Zeka

ABSTRACT

Evolutionists claim that living beings change over time through genetic variations and natural selection. They argue that life has evolved through an evolutionary process from the beginning of life to modern humans (*Homo sapiens*). Evolutionists believe that evolution in nature is continuously progressive, leading to the emergence of beneficial and strong traits for living beings. Species or individuals that do not adapt fail in the struggle for survival due to environmental changes and natural selection mechanisms and become extinct. From the perspective of evolutionists, there must be a constant change and transformation in living beings. This change is believed to have continued in all living beings, including modern humans (*Homo sapiens*), and that modern humans have evolved from the *Hominidae* family, starting with *Pongo* (Orangutan), *Gorilla* (Gorilla), *Pan* (Chimpanzee), and *Homo* (Human) genera. Research has shown that fossils of modern humans, who lived approximately 200,000 years ago, have the same structure as contemporary humans. This suggests that, as evolutionists claim, modern humans should undergo evolutionary changes and form a new species through natural selection and mechanisms. However, in the approximately 200,000- year period, no changes have occurred in modern humans that would cross the species boundary. The lack of evidence to support evolutionary thinking in the historical process has, in our opinion, led evolutionists to a mandatory evolutionary approach. At this point, the concept of transhumanism emerges.

Transhumanism is a radical philosophical and scientific thought that aims to eliminate diseases that may occur in humans by enhancing physical, physiological, and mental abilities and to achieve immortality by extending the lifespan. This idea aims to expand human physical and mental limits with advancements in fields such as genetic engineering, biotechnology, artificial intelligence technology, and nanotechnology. According to evolutionists, changes in the human biological structure occur gradually and slowly through natural selection, while transhumanism proposes that this process can be accelerated and directed, allowing humans to surpass the natural evolutionary process.

The roots of transhumanism are also related to the concept of eugenics. Eugenics is a thought that aims to improve the human species through genetic superiority and enhancement. However, the implementation of eugenics-based policies during Adolf Hitler's Nazi Germany period led to serious ethical and humanitarian debates and criticisms in the scientific community. This caused the concept of eugenics to become insignificant and initiated a deep questioning of the ethical dimensions of interventions in human genetics. To avoid the negative connotations created by the concept of eugenics, the idea of transhumanism, which aims to improve human abilities and lifespan using genetic and technological advancements, has been proposed as a more acceptable approach. Among the proponents of transhumanism, we see atheists and materialists.

Evolutionists aim to provide a basis for evolution and maximize human potential and achieve immortality through transhumanism. Thus, they aim for humans to control their own evolutionary process and determine their destiny through science and technology, without the need for an infinite Creator. This advocates for transferring the acts of creation and death from the Creator to humans. Transhumanism, in addition to severing the human connection with the Creator, proposes to “kill death” by restructuring human existence to a higher version using artificial intelligence and advanced technologies, thus considering this a rebellion

against the Creator. Transhumanism is thought of as the process of understanding the concepts of creation and eternity and reflecting these divine attributes in human existence by adapting Allah's attributes of "Tekvin and Beka" to humans.

Keywords: Creator, Evolution, Transhumanism, Eugenics, Artificial Intelligence

1. Giriş

Evrim, canlıların genetik değişimler ve doğal seçim yoluyla zaman içinde değiştiğini savunur. Evrim; uzun zaman periyodunda canlılarda meydana gelen genetik değişimlerin birikmesi ve bunun sonucunda önceden var olan canlılardan yeni tür canlıların gelişmesi şeklinde ifade edilir. Ancak evrimcilere göre değişmeyen ve önceki atasal bireylerinden farklılaşmayan bir canlı yaşamını sürdürmeyeceğini iddia etmektedirler. Yapılan araştırmalar bize gösteriyor ki hamamböcekleri yaklaşık 300 milyon yıl önceki atalarıyla aynı olduğu günümüze kadar değişmeden geldiği görülmüştür (Güngörmüş, 2023). Evrimcilere göre türlerin uzun zaman içerisinde atasal bireylerden izole olup kendi tür sınırlarını yeniden oluşturup yeni türlerin oluşması beklenirken aksine çok sayıda örnek verilebilecek canlı türlerde bu durum söz konusu olmamaktadır.

Evrimciler, hayatın başlangıcından modern insana (*Homo sapiens*) kadar canlıların evrimsel süreç sonucu meydana geldiğini ileri sürmektedirler. Doğada evrimin durmadan ileriye dönük olduğunu; canlılar için yararlı ve güçlü karakterlerin ortaya çıkardığını düşünmektedirler. Adapte olmayan türler çevresel değişimlere ve doğal seçim mekanizmaları sonucunda hayatta kalma mücadelesinde başarısız olur ve yok olurlar. Evrimcilerin bakış açısına göre canlılarda sürekli bir değişim ve dönüşüm olmalıdır. Bu değişimin tüm canlılarda olduğu gibi modern insana (*Homo sapiens*) kadar devam ettiğini ve modern insanın ortak ataları kabul edilen Hominidea familyasından başlayarak *Pongo* (Orangutan), *Gorilla* (Goril), *Pan* (Şempanze) ve *Homo* (insan) cinslerinin birbirinden evrimleştiğini ileri sürmektedirler. Yapılan araştırmalar ve paleoantropolojik kazılar sonucunda elde edilen bilgilere bakıldığında; modern insanın (*Homo sapiens*) yaklaşık 200 bin yıl önce yaşamış fosillerin günümüzdeki modern insan yapısıyla aynı özellikleri taşıdığını görülmüştür. Evrimcilerin iddia ettiği gibi doğal seçim ve mekanizmaları sonucu modern insanın da evrimsel değişimlere uğramalı; yeni bir tür oluşturması gerektiğini iddia etmektedirler. Ancak yaklaşık 200 bin yıllık süreçte modern insanda tür sınırını aşacak herhangi bir değişim meydana gelmemiştir (Güngörmüş, 2023). Evrim alanında otoriter olarak kabul edilen Darwin, türlerde meydana gelen evrimsel süreçlerin doğal seçim yoluyla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Doğal seçim ile canlıların doğaya adaptasyonlarını artırarak yararlı karakterlerin ortaya çıkmasında rol oynadığını iddia etmiştir. Doğal seçim; sadece yararlı karakterleri ortaya çıkardığını ve her zaman ileriye dönük olarak kabul eder. Ayrıca Darwin'e göre güçlü olanlar hayatta kalır, zayıflar ise doğadan elenerek yok olurlar.

Darwin ve ondan sonra gelen evrimcilerin gözden kaçırdıkları ya da görmezden geldikleri önemli bir husus: Ekosistemde ilk elenen canlılar zayıf olanların olmadığı; aslında popülasyondaki işlevini yerine getirip yaşlanan, hastalanan, üreme sonrası dönemde yer alan canlılar olduğu görülmektedir. Bu canlılar aslında üreme dönemlerinde güçlü karakterlere sahip olup bu karakterleri bir sonraki nesile üreme yoluyla aktararak görevleri yerine getiren canlılardır. Av-avcı ilişkisinde de bir aslan, ceylan popülasyonundaki en güçlü ceylanı av olarak seçmez. Yaşlı, hasta olan bireyi seçerek avlanır. Böylelikle bu döngü doğada nesiller boyunca devam ederek popülasyonların sağlıklı ve güçlü kalmasını sağlar. Çünkü her canlının bir biyolojik ömrü olduğunu unutmamak gerekir.

2. Evrim ve Transhümanizm: Yaratıcı İnkârının Modern Yansımaları

Mayoz bölünme ve döllenme olayı; bir popülasyonda belirli karakterlerin ortaya çıkmasını sağlarken aynı zamanda bu karakterler canlıların çevreye olan adaptasyonunu artırarak tür içinde nesilden nesile aktarılmasını sağlar. Evrimciler, bu durumu doğal seçim sonucu ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Bu süreçte bazı karakterler faydalı olsa da bazıları zararlı olabilir; bu durumun sağlanması için akıllı bir tasarımcıya ihtiyaç olmadığını ifade etmektedirler. Bu durum doğada tesadüfi olarak yani doğal seçim ile gerçekleştiğini öngörmektedirler (Sober, 2016). Evrimcilerin görüşüne göre doğada zayıf bir canlı olmamalı ve zayıflar her zaman elenmelidir. Doğada her zaman en güçlü ve kudretli olan canlı yaşamalıdır. Canlıların her zaman yararlı karakterlere sahip olması gerektiği şeklinde bir görüşe sahiptirler. Bugün için güçlü olan bir canlı, yarın için yaşlanan ya da hastalanan biyolojik ömrünü tamamlayarak doğadan elenmektedir. Yararlı dedikleri karakterler ontogenetik ya da filogenetik dönemler içerisinde mayoz bölünme, döllenme ve mutasyon gibi faktörlerin etkisiyle değişebilmektedirler. Doğada bu durum gerçekleşirken evrim savunucuları bir Yaratıcı'ya ihtiyaç duyulmadığı iddiasındadırlar. Doğada gerçekleşen tüm biyotik ve abiyotik faktörlerin tesadüfi bir şekilde ortaya

çıktığını ileri sürerler. Gerçekte böyle muazzam bir sistemin tesadüfi olaylarla kontrolü doğada mümkün mü ya da doğada gerçekleşen muazzam düzen ve tertipler tesadüfi olaylar sonucu mu gerçekleşmektedir?

İlk canlının kendiliğinden oluşmadığını ileri süren Darwin, başyapıtı olan “Türlerin Kökeni” adlı kitabının son sayfasında; *“yaşamın Yaratıcı tarafından başlangıçta birkaç veya tek bir forma üflemiş çeşitli güçlere sahip olduğunu belirtmiştir. Bu gezegen sabit kütle çekim yasasına göre dönmeyi sürdürürken böylesi basit bir başlangıçtan, sınırsız sayıda en güzel ve en şaşırtıcı formun evrimleşmiş/ evrimleşmekte olduğunu kavrayan bu görüşte ihtişamın var olduğunu”* (Darwin,1859) ifade etmiştir.

Darwin ilk canlıların bir Yaratıcı tarafından yaratıldığını daha sonraki süreçlerde ise tesadüfi doğal olaylar sonucunda canlıların birbirinden türleştiğini; oluşan durumu da muazzam olarak nitelendirmektedir. Darwin’den sonra gelen evrimciler, aksi yönde görüşlere sahip olup “Yaratıcı” varlığını inkâr etmektedirler. Darwin’den sonra gelen evrimciler, daha seküler görüşlerin gelişmesini sağlayarak materyalist, natüralist ve rasyonalist bir bakış açısıyla “Yaratıcı’yı” inkâr etmektedirler (Alici, 2018).

Evrimsel görüşe göre insan doğada rastlantısal ve kendiliğinden doğal süreçler sonucu bir türden başka bir türe dönüşürken, transhümanizm ise insan bedenini yeniden inşa etmeyi amaçlayarak yeni bir insan türünü yaratmayı tasarlayan tekno-ütopyan bir felsefi görüştür (Umut ve Yeşilkaya, 2022). Transhümanizm’e bakıldığında başlangıçta masum bir felsefi görüş gibi gelebilir. Amacının insanın bedensel, zihinsel ve ruhsal yapısını güçlendirerek hasar gören doku ve organlarının nano-biyo teknolojisiyle yeniden işlevsellik kazandırması, sağlık açısından istenilen bir durumdur. Felç geçirmiş bir insanın beynine çip takılarak iletişim kurması, kaza veya hastalıklar sonucu uzuvlarını kaybeden bir kişinin robotik protezler kullanılarak sağlık sorunlarını teknolojik araçlarla giderilmesi, transhümanizmin insana fiziksel ve psikolojik desteğinin birer somut örnek olarak düşünülebilir. Bu tür yenilikler, yaşanabilecek yaşam seviyeleri yükseltilirken aynı zamanda insanın sınırlarını zorlayarak yeni bir varoluş biçimi sunar. İnsana yarar sağladığı gibi görünse de bu durumun, amacı dışına çıkarak ruhsal yapımızı nasıl etkilediği bilinmemektedir. Transhümanistlerin amaçları yalnızca insan özelliklerini artırmak değil, aynı zamanda insan varoluşunun sınırlarını yeniden oluşturmaktır. Transhümanistler siborg bireyler yaratarak genetik düzenleme ve diğer teknolojilerle harmanlanmış bu yeni varlıkları sadece insan evriminin bir sonraki adımı değil, aynı zamanda insanlığın kendi kendini yaratma ve dönüştürme kapasitesinin de bir göstergesi olarak düşünmektedirler. Günümüzde teknoloji ile biyoloji arasındaki etkileşimi artırarak insan potansiyelini en üst seviyeye çıkarmasının yanında etik sorunları da beraberinde getirmektedir. “İnsan varlığının anlamı nedir? Ruhsal dünyamız nasıl şekillenecektir? Doğal hayatı ne kadar yaşayabiliriz?” gibi sorular gündeme getirmektedir.

3. Transhümanizm ve Öjeni: Genetik Üstünlükten Teknolojik Evrime

Transhümanizm; insanın bedensel, fizyolojik ve zihinsel yeteneklerini artırarak insanda oluşabilecek hastalıkları ortadan kaldırmayı; yaşam süresini artırarak ölümsüzlüğü amaçlamıştır. Transhümanizm, radikal felsefi bir düşünce olarak ortaya çıkmıştır. Bu düşünce; gen mühendisliği, biyoteknoloji, yapay zekâ ve nanoteknoloji gibi alanlarda yapılan ilerlemelerle insanın fiziksel ve zihinsel sınırlarını genişletmeyi hedeflemektedir (Dağ, 2019).

Transhümanizmin kökenleri aynı zamanda öjeni kavramıyla da ilişkilidir. Öjeni, genetik üstünlük ve iyileştirme yoluyla insan türünü geliştirmeyi amaçlayan bir düşüncedir. Ancak Adolf Hitler’in Nazi Almanyası döneminde öjeneye dayalı politikalar uygulaması, bilim dünyasında etik ve insani değerler açısından ciddi tartışmalara ve eleştirilere yol açmıştır. Bu durum, öjeni kavramının önemsizleşmesine ve insan genetiğine yapılan müdahalelerin etik boyutları konusunda derinlemesine bir sorgulamayı başlatmıştır (Küçükali, 2024). Öjeni kavramının yarattığı olumsuz çağrışımlardan kaçınmak için genetik ve teknolojik ilerlemeleri kullanarak insan yeteneklerini ve yaşam süresini geliştirmeyi hedefleyen daha kabul edilebilir bir yaklaşım olan transhümanizm fikri ortaya atılmıştır.

4. Evrim ve Transhümanizm: İnsanlığın Geleceği Üzerine Bir Bakış

Evrimsel görüşe göre insan doğada rastlantısal ve kendiliğinden doğal süreçler sonucu bir türden başka bir türe dönüşürken, transhümanizm ise insan bedenini yeniden inşa etmeyi amaçlayarak yeni bir insan türünü yaratmayı tasarlayan tekno-ütopyan bir felsefi görüştür (Umut ve Yeşilkaya, 2022). Transhümanizm’e bakıldığında başlangıçta masum bir felsefi görüş gibi gelebilir. Amacının insanın bedensel, zihinsel ve ruhsal yapısını güçlendirerek hasar gören doku ve organlarının nano-biyo teknolojisiyle yeniden işlevsellik kazandırması, sağlık açısından istenilen bir durumdur. Felç geçirmiş bir insanın beynine çip takılarak iletişim kurması, kaza veya hastalıklar sonucu uzuvlarını kaybeden bir kişinin robotik protezler kullanılarak sağlık sorunlarını teknolojik araçlarla giderilmesi, transhümanizmin insana fiziksel ve psikolojik desteğinin birer somut örnek olarak düşünülebilir. Bu tür yenilikler, yaşanabilecek yaşam seviyeleri yükseltilirken aynı zamanda insanın sınırlarını zorlayarak yeni bir varoluş biçimi sunar. İnsana yarar sağladığı gibi görünse de bu durumun, amacı dışına çıkarak ruhsal yapımızı nasıl etkilediği bilinmemektedir. Transhümanistlerin amaçları yalnızca insan özelliklerini artırmak değil, aynı zamanda insan varoluşunun sınırlarını yeniden oluşturmaktır. Transhümanistler siborg bireyler yaratarak genetik düzenleme ve diğer teknolojilerle harmanlanmış bu yeni varlıkları sadece insan evriminin bir sonraki adımı değil, aynı zamanda insanlığın kendi kendini yaratma ve dönüştürme kapasitesinin de bir göstergesi olarak düşünmektedirler. Günümüzde teknoloji ile biyoloji arasındaki etkileşimi artırarak insan potansiyelini en üst seviyeye çıkarmasının yanında etik sorunları da beraberinde getirmektedir. “İnsan varlığının anlamı nedir? Ruhsal dünyamız nasıl şekillenecektir? Doğal hayatı ne kadar yaşayabiliriz?” gibi sorular gündeme getirmektedir.

5. Transhümanizm ve Ölümsüzlük Arayışı: Ütopik Bir Hedef mi?

Transhümanizmin temel bakış açısı, insana ölümsüzlük kazandırmaktır. Bio-nano-neuroinfo teknolojileriyle üstün insanı yaratarak “*transhuman*”, haline getirmeyi savunan bir evrimci düşüncedir. İnsanın genetik yapısını değiştirerek yeni üstün özelliklere sahip “*transhuman*” oluşturmaya hedeflemektedirler. 1957 yılında Julian Huxley ile başlayan ve günümüzde de devam eden transhümanizm çalışmaları Yaratıcı 'ya ait olan “*Beka*” (ölümsüzlük) sıfatı; insanoğlunun yüzyıllarca peşinde olduğu bir zaafıdır (Dağ, 2019). İnsanoğlu bu zaafı iyi bilmektedir ki ölümsüzlük sadece Allah-İlah-Tanrı'da olan bir özelliktir. Kendisini İlah- Tanrı'ya götüreceği yolun ölümsüzlükten geçeceği gerçeğini bilmektedir. Mitolojide Gılgamış destanındaki Uruk kralı (Temel, 2019), tarihten de Hz. Musa döneminde yaşayan Firavun ve Hz. İbrahim dönemindeki Nemrut kendilerini İlah-Tanrı olarak toplumlara ilan etmişlerdi (Tekingür, 2024).

İnsanın yaşam süresi açısından belirgin esneklik sınırlamaları bulunmaktadır. Yaşamın genişlemesi için yapılan her türlü oluşum, doku ve organların dayanıklılığı doğal ömrü uzatmada etkili olsa da bu yapıların belirli bir yaşam süresine sahip olduğu gerçeğini değiştiremez. Hücre, doku ve organlar yaşlanma sürecini belirli bir yenilenme sürecine sahiptir ancak bu yenilenme sürecinin ömrü ve sürekliliği belli bir zaman diliminde azalarak durur. Böylelikle maksimum yaşam kalitesi sağlansa da insan doğal ömrü günümüzde ortalama olarak en fazla 120 yıl olduğu hesaplanmıştır (Ünalır, 2021). İnsan ömrü, fizyolojik yapısının çalışma prensibi nedeniyle daha uzun yaşamayı mümkün kılmamaktadır.

Günümüzde normal ömrün üzerinden çalışan organlar ne üretilebilmiş ne de tasarlanabilmiştir. Paranın gücüyle kendisini ilahlaştırmak isteyen ve bunun için altı defa kalp ameliyatı, iki defa böbrek nakli yaptıran David Rockefeller örneği akıllara gelmektedir. İster paranın gücüyle kendini ilahlaştırsınlar ister transhümanizm gibi düşüncelerle ölümsüzlüğü aramış olsunlar. Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de Enbiya süresi 34-35. ayetlerinde bu konuda en güzel cevabı vermektedir: “*Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar? Her can ölümü tadacaktır. Denemek için sizi kötü ve iyi durumlarla imtihan ederiz. Sonunda bize geleceksiniz.*”

Rockefeller'ın hedefi 200 yaşını doldurarak ölmekti ancak 101 yaşında ölmüştür (Temel, 2019). Transhümanizm, felsefi düşünceler doğrultusunda modern tedavilerle insanın ölümsüzlüğünü hedeflemektedir. Bilimsel veriler ve biyolojik gerçekler göz önünde bulundurulduğunda bu düşüncenin ne derecede ütopik olduğu görülmektedir. Doku ve organların belirli bir yaşam döngüsü örnek olarak verilebilir. Bu döngünün bozulması durumunda, ölümsüzlük arayışı ütopik olarak kalır. Rockefeller'ın hedeflediği yaşam ömrü, insan özelliklerinin sınırlarını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Transhümanizm, insanın genetik ve biyolojik özelliklerini değiştirerek daha mükemmel bir varlık haline gelme iddiasını taşıırken bu yaklaşımın İslam perspektifinden eleştirildiği görülmektedir. İslam'a göre dünya ve insanoğlu, belirli bir ölçü ile yaratılmıştır. Bu yaratılışın uygun bir şekilde ıslah edilmesi ancak fıtratın korunmasıyla mümkündür. Transhümanizm, insanın fiziksel kapasitesini artırma amacı güderken bu sürecin doğal yapısının bozulması riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Genetik değişiklikler ve Öjeni uygulamaları, insanın doğal yapısının değişimi olarak değerlendirilebilir. Bu durum, insanın yaratılışındaki kusursuzluğun sorgulanmasında ve Tanrılık iddiasında bulunmak olarak algılanmaktadır. İslam düşüncesi ise insanı olduğu gibi kabul eder. Onun fıtratına uygun bir yaşam sürmesini teşvik eder. Transhümanizmin getirdiği yeniliklerin yerine mevcut olanın korunması ve geliştirilmesi vurgulanmaktadır. Böylelikle insanlığın gerçek ıslahı, fıtratın korunmasıyla mümkün olacaktır. Bu da transhümanizmin sunduğu radikal değişimlerin sorgulanmasına yol açmaktadır (Doğan, 2021).

6. Transhümanizm ve Yaratıcılık: İnsanın Tanrılaşma Arayışı

Transhümanizm'in diğer amacı Tanrı-İlah'a ait olan yaratma olgusudur. Eğer bir varlık hem ölümsüz hem de yaratabilme olgularına sahip ise İlah-Tanrı olduğunu kanıtlar. Modern dünyamızda bunu yapılabileceğini öngören Aldous Huxley, bu konuda 1932'de distopik ve fütüristik bir dünya konusunu ele alan kitabı “*Cesur Yeni Dünya'yı*” kaleme almıştır. Aldous Huxley, Darwin'in varsayımlarını güçlü bir şekilde savunan ünlü biyolog Thomas Henry Huxley'in torunu, Biyolog Julian Huxley'in kardeşi idi. Aldous Huxley, kitabında bebekleri daha doğmadan her türlü acı ve duygudan arındırarak istediği gibi yetiştirebileceğini ifade etmektedir. Aynı zamanda istedikleri gibi sınıfsal hiyerarşi sistemini oluşturarak her sınıfın kendine özgü özgürlükleri ya da kısıtlamaları olduğu anlatılmaktadır (Ege, 2000).

Friedrich Nietzsche, transhümanizm ile ilgili iki tür insandan bahsetmektedir. Birincisini zayıf duygulara ve hayvansı özelliklere sahip olarak tarif ederken ikincisini üst insan olarak şöyle tarif etmektedir; “cesaretli, güçlü, duygusal olmayan” şeklinde tanımlar. Nietzsche aynı zamanda insana ve diğer tüm varlıklara uygulanan her şeyin sürekli bir değişim geçirdiğini ve durağan olmadığını ifade ederek hem evrimci hem de transhümanist yönünü ortaya koymaktadır (Dağ, 2018). Nietzsche evrim ve transhümanizmle insanın sürekli değişim içinde olduğunu ve bu değişimin hem biyolojik hem de entelektüel bir gelişim sürecini ortaya çıkarabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Ona göre insan, yalnızca biyolojik evrimle sınırlı değil aynı zamanda kendi varoluşunu yeniden tanımlayarak teknoloji ve bilgi ile kendini aşma potansiyeline sahiptir. Bu anlayış, transhümanizmin temel taşlarından biri olan insanın varlığını genişletme yeteneğiyle örtüşür. Nietzsche’nin “üst insan” ideali, transhümanist vizyonun bir parçası olarak insanın hem fiziksel hem de zihinsel olarak kendini sürekli yeniden yaratma sürecini ima ederek durağanlığı reddetmektedir.

Transhümanizm ile ilgili çok sayıda sinema filmi gösterime girmiş ve bu durumu toplumda normalleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu sinema filmlerinin başta gelenlerini; *Blade Runner* (1982), *Ghost in the Shell* (1995), *Gattaca* (1997), *Matrix* (1999), *Avatar-2009*, *Limitsiz* (2011), *Ex Machina* (2014), *Elysium* (2013), *Transcendence* (2014), *Upgrade* (2018) olarak sayabiliriz.

Modern dünyada insanın ölümsüzlük ve yaratma arayışı, kapitalist sistem ve sekülerizmin etkisi altında kalmaktadır. Kapitalist sistemin ve sekülerizmin egemen olduğu bir dünyada, her şey sermaye ve para olarak görülmektedir. Sanayinin ve bilimin hızlı gelişimi, özellikle Sanayi 4.0 ve yapay zekâ gibi kavramlar, insanı da bir sermaye unsuru olarak görmektedir (Temel, 2019). Transhümanistler, insanı biyoteknolojik bir makine hibriti olarak düşünmektedirler.

7. Sonuç

Evrime ve transhümanizme arasındaki ilişki insanlığın varoluşunu, doğayla olan bağlantılarını ve etik bilgileri sorgulayan karmaşık bir tartışma zeminini oluşturur. Evrimci görüş türlerinin nasıl değiştiğini ve bu süreçte doğal olarak oynadığı rolün anlaşılmasına yardımcı olduğunu bu değişimlerin sosyal ve etik boyutlarının izlenmesi gerektiğini belirtiyor. Öte yandan transhümanizm, insanın fiziksel ve zihinsel sınırlarını aşmayı hedefleyerek genetik mühendisliği, yapay zekâ ve biyoteknoloji gibi alanlarda atılımlar yapmayı öngörmektedir. Bu hedefler insanların varoluşsal varlığını, fitratını ve Yaratıcısıyla ilişkisini sorgulayan bir boyuta çıkıyor. Transhümanizm, insanı yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil aynı zamanda yeniden inşa edilebilen bir tasarım nesnesi olarak görmektedir. İnsanı, teknoloji aracılığıyla yeniden biçimlendirmeyi ayrıntılarıyla veren bu yaklaşımın getirdiği etik sorunlar göz ardı edilmemelidir.

İslam perspektifinden bakıldığında insanın yaratılışı ve doğal yapısı üzerine yapılan her tür müdahale, insanın fitratıyla uyumlu olmalıdır. Aksi takdirde insan özünün ve yaratılış amacının sorgulanması tehlikesi ortaya çıkar. Transhümanizm esas olarak insanın ölümsüzlüğü ve üstün özelliklerin peşinden gitmeyi amaçlamaktadır. İnsanın sahip olduğu değerlerin ve sorumlulukların göz ardı edilmesi toplumsal adalet ve etik normların sarsılmasına yol açabilmektedir. İnsanın doğal yaşam sınırları, biyolojik gerçekler ve çağdaş tıbbın sınırlamalarıyla şekillenir. Bu durum, ölümsüzlük arayışının daha çok ütopyik bir düşünce olduğunu ortaya koyuyor.

Öte yandan transhümanizm, insana ölümsüzlük ve mükemmeliyet iddialarıyla yaklaşırken insanın yaratılış amacını sorgulayarak Yaratıcı’ya ait olan yaratma ve ölümsüzlük kavramlarını daha derinden ele almaktadır. Bu durum, özgürlükle ilgili bir tartışmayı ortaya çıkarırken insanın da kendi varoluş amacını sorgulamasına yol açmaktadır. Transhümanizm, insani sınırları zorlarken insan fitratının sınırlarını ortadan kaldırmaktadır. İslami bakış açısı ise insanı özünde var olan ahlakî ve evrensel değerler ile kendi özüyle barışık bir hayat sürmeye yönlendirirken radikal değişimler yerine mevcut insan potansiyelini desteklemektedir.

Kaynakça

2.0. Marife Dini Araştırmalar Dergisi 21/1

- Alici, M. (2018). İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrım Tartışmaları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(14), 59-89.
- Dağ, A. (2018). Nietzsche ve Transhümanizm Bağlantısı Üzerine Bir Değerlendirme. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 25: 207-24.
- Dağ, A., (2019). Yaratılışa Müdahale ve Yeni Bir Evrimci Neo-Darwinist Bir Yaklaşım Olarak Transhümanizm. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 153-168.
- Darwin, C., (1859). Türlerin Kökeni, çev. Bahar Kılıç, 17. Baskı, *Alfa Bilim Yayınları*, İstanbul, 97-140.
- Doğan, İ., (2021). Transhümanizm: 'Allah'ın Yaratıldığını Değiştirmek' Veya İnsana Karşı Şeytan
- Ege, S. E. (2000). Aldous Huxley ve Çelişkiler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3-4), 137-148.
- Güngörmüş, O., (2023), Homo Cinsinin Türleri, Yüksek Lisans Tezi, *Muş Alparslan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Muş*.
- Küçükali, A. (2024). Evrimci Düşünce İnsan Irkının Islahı-Öjeni. *Bilimler Işığında Yaratılış- 6*, 89.
- Sober, E., 2016, Biyoloji Felsefesi. çev. Ayhan Sol, 2. Baskı, *İmge Kitabevi Yayıncılık*, Ankara, s.92-96.
- Tekingür, S. (2024). Eleştirel Düşünme Perspektifi Kazandırmada Bazı Kur'an Kıssaları ve Temel Parametreleri. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23,124-144.
- Temel, H. (2019). Transhümanizme Farklı Bir Bakış! *Journal of Human and Social Sciences*, 2(2), 372-380.
- Umut, T. N., Yeşilkaya, N. (2022). Transhümanizmde Adaleti Tesisin İmkânına İlişkin Bir Değerlendirme. *Artuklu Akademi*, 9(1), 87-100.
- Ünalır, M. (2021). İbn Haldun'a Göre Toplum ve Devlet. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 1(1), 63-82.

EVİRİM, YAŞAMIN ANLAMSIZLIĞI VE HIÇLIK¹

EVOLUTION, THE MEANINGLESSNESS OF LIFE AND NOTHINGNESS

Osman KARAAĞAÇ²

ÖZET

Evrenin var olması ve yaşamın ortaya çıkışı ile ilgili olarak iki temel yaklaşım vardır. Bunlar: Evrenin ve yaşamın bir irade ve bilinç tarafından meydana getirildiği düşüncesine dayalı olarak dillendirilen kozmos (yaratılışçı, düzenleyici), diğeri ise tamamen şans ve tesadüfün egemen olduğu kaos anlayışıdır (Barbour, 2004, s. 69). Yaratılışçı düşünceye göre Tanrı, evreni ve yaşamı tasarlayarak ve irade ederek yaratmıştır. Canlı, cansız var edilen her şeyde bir gayelilik söz konusudur. İrade sahibi varlıklarda gayelilik izah edilebilir bir durum iken irade sahibi olmayan canlılar ve cansız varlıklardaki gayelilik kurucu ve yönetici bir irade olmadan izahı mümkün görünmemektedir. Süreç içerisinde var edilen/olan şeyler kurucu ve düzenleyici iradenin yokluğunun ya da güçsüzlüğünün delili olmaktan ziyade şartların gereği olarak gerçekleşmektedir (2014, s. 73; Aydın, 2007, s. 277; Eflatun, 1989, s. 99).

Kaos anlayışında ise evren kaotik bir ortamda ortaya çıkmıştır. Yaşam ise milyonlarca yıl süren bir süreçte başlangıç itibariyle tek hücreli sonraları çift hücreli organizmaların ortaya çıkışı ve süreç içerisinde çevrenin de etkisi ile kompleks bir yapıya doğru hareket etmiştir. Süreç içerisinde var olma düşüncesinin sistematize edilmiş hali olan evrim teorisine göre yaşamın başlangıcında herhangi bir var edici olmadığı için herhangi bir gayelilik te söz konusu değildir. Dolayısıyla sistemin başlangıcında olmayan gayelilik kaçınılmaz olarak sonuç için de var olmak zorundadır (2020, s. 45; Spencer, 2009, s. 3; Taslamam, 2015, s. 142).

Aristoteles, basit eylemler için dahi bir hareket ettirici nedene ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir (1993, s. 157). Hareket ettirici neden var oluşun ve sürdürülebilirliğin olmazsa olmaz bir motivasyon kaynağıdır. Sartre'ın "kendinde şeyler" ve "kendi için şeyler" diye ifade etmiş olduğu şeyler var oluşu ifade etmekten uzak görünmektedir (Sartre, 2009, s. 146). Jasper'a göre Sartre'ın düşüncesinin kabulü durumunda elma soymak için var olan bıçağın bir yandan elmanın varlığını bilmesi diğer yandan kendine ihtiyacın olduğunu düşünerek kendisini yapan ustayı bu eylemi gerçekleştirmeye zorlaması gerekmektedir. Ayrıca bıçağın soyduğu elmadan faydalanması gerekmektedir. Her iki durumda düşünülmesi dahi söz konusu olamaz.

Camus, Sisifos Söyleni'de insanın intihar etmemesi için nedenlerinin olması gerektiğini ifade etmektedir. Yaşamı inadına sürdürmenin ve hazzı merkeze almanın moral açıdan insana yeterli olacağını ifade etmektedir.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "EvrİM, Yaşamın Anlamsızlığı Ve Hiçlik" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi, Anabilim Dalı, Erzincan, Türkiye, E-posta: osman.karaagac@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000 0002 4942 3835

Ancak, bilinmezin olduğu bir yerde anlamsızlık, hazza dayalı bencilliğin olduğu yerde ise değersizlik egemen olur. Camus'un varlığı tanımlamak için "Tanrı'ya ihtiyaç yoktur. Eğer bu durum kaçınılmaz ise insan kendi tanrılığını ilan etmelidir." (Camus, 2008, s. 16) düşüncesi görünürde bir güç olarak görülse de gerçekte ise sınırsız tanrı karşısında değersizleşmekten başka bir şey olmayacaktır. Dolayısıyla insana değer atfetme adına ortaya atılan düşünceler insanın yaşam konforunu artırmak bir tarafa onu daha da zavallı bir duruma düşürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şans, Tesadüf, Anlamsızlık, Hiçlik

ABSTRACT

There are two basic approaches regarding the existence of the universe and the emergence of life. These are: cosmos (creationist, regulatory), which is based on the idea that the universe and life were created by a will and consciousness, and the other is the understanding of chaos (Barbour, 2004, s. 69), which is completely dominated by chance and coincidence. According to creationist thought, God created the universe and life by design and will. There is purpose in everything created, whether living or non-living. While purposefulness can be explained in beings that have will, it does not seem possible to explain purposefulness in living beings and inanimate beings that do not have will, without a founding and governing will. Things that are created/happened in the process occur as a requirement of conditions rather than being evidence of the absence or weakness of the founding and regulatory will (2014, p. 73; Aydın, 2007, p. 277; Eflatun, 1989, p. 99).

In the chaos understanding, the universe emerged in a chaotic environment. Life, on the other hand, moved towards a complex structure over a period of millions of years, with the emergence of single-celled organisms in the beginning and later with the emergence of double-celled organisms under the influence of the environment. According to the theory of evolution, which is the systematized version of the idea of existence in a process, there is no purposefulness at the beginning of life since there was no creator. Therefore, the purposefulness that does not exist at the beginning of the system, inevitably cannot exist at the end (2020, s. 45; Spencer, 2009, s. 3; Taslaman, 2015, s. 142).

Aristotle states that a final cause is needed even for simple actions (1993, s. 157). The final cause is an indispensable source of motivation for existence and sustainability. What Sartre calls "things in themselves" and "things for themselves" seem far from expressing existence (Sartre, 2009, s. 146). According to Jasper, if Sartre's idea is accepted, the knife that exists to peel an apple, on one hand, must know the existence of the apple and on the other hand, force the master who made it to perform this action, thinking that he needs it. Additionally, the knife must benefit from the apple it peels. In both cases, it is out of the question to even consider it.

In The Myth of Sisyphus, Camus states that people must have reasons not to commit suicide. He expresses that continuing life stubbornly and focusing on pleasure will be morally sufficient for a person. However, where there is the unknown, meaninglessness prevails, and where there is selfishness based on pleasure, worthlessness prevails. For Camus, God is not needed to define existence. If this situation is inevitable, the idea that man should declare his own divinity may seem like a power (Camus, 2008, s. 16), but in reality it will be nothing but worthlessness in the face of an unlimited god. Therefore, the ideas put forward in the name of attributing value to humans have reduced them to an even more miserable state, rather than increasing the comfort of human life.

Keywords: Chance, Coincidence, Meaninglessness, Nothingness

1. Giriş

Kadim zamanlardan günümüze insanoğlunun zihnini meşgul eden konuların başında var oluşa dair sorgulamalar gelmektedir. Antik Yunan'da varlığın oluşumuna dair iki yaklaşımın dile getirildiği göze çarpmaktadır. Evrenin bir tasarım sonucu meydana getirildiğini ilk ifade eden isim Platon'dur (Ö.M.Ö,347). Ona göre evren bir başlangıca sahiptir. Başlangıcı olan bir şeyin başlatıcısı olması zorunludur. Bu başlatıcı akıllı ve kudretli olmak zorundadır. Ayrıca evren kaba bir yapı olmaktan ziyade ince bir işçilikle dizayn edilmiş zarif bir binayı andırmaktadır. Bu durumda Tanrı'nın bilgili, güçlü ve estetik bir kabiliyete sahip olduğu anlamına gelmektedir (Platon, 1997, s. 47).

Evrenin bir tasarlayıcının eseri olduğu düşüncesini dile getiren isimlerden biri de Aristoteles'tir (Ö.M.Ö,322). Aristoteles'in varlığa dair sorgulamada merkeze aldığı kavram harekettir. Ona göre iki türlü hareket tarzı vardır.

Bunlar: biri içeriden herhangi bir desteğe ihtiyaç duymadan kendiliğinden gerçekleşen eylemdir. Diğeri ise kendiliğinden hareket etmesi mümkün olmayan ve hareket edebilmesi için harici bir desteğe ihtiyaç duyan eylemdir. Harici bir desteğe ihtiyaç duymadan eylem gerçekleştirmek bilgi ve güç gerektirmektedir. Cansız bir nesnenin kendi kendini var edebilmesi için kendi var oluşundan önce kendi varlığını tasarlayıp kendini vücut sahasına çıkarması gerekmektedir (1993, s. 190).

Evrenin ve yaşamın oluşumunda bir bilinç ve iradeye yer vermeyenlerin düşüncelerine göre ise evrende atomik bir yapı söz konusudur. Atomlar belirli bir sistem dâhilinde hareket etmektedirler. Bu atomların yapılarının dışında bir başka mahiyet almaları veya farklı bir eylem gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Antik Yunan'da atoma dayalı düşünceyi ilk dile getiren isim olan Demokritos'a (M.Ö.460-371) göre eşya başkalaşamaz. Bu da onun yaratılamayacağı anlamına gelmektedir (2017, s. 81).

Bertand Russell'a (1878-1970) göre ise doğadaki yasalara bakarak bir yaratıcının gerekliliğini düşünmek bir bilgi eksikliğinden ve kafa karışıklığından ileri gelmektedir. Ona göre inancın temelinde korku hâkimdir. İnsan korkusunu yendiği takdirde Tanrı düşüncesinin gereksizliğini fark edecektir (Russell, 2005, s. 6).

Evrenin yapısı üzerinden dile getirilen ateistik düşünceler Aydınlanma Dönemi diye adlandırılan 1700 yıllara kadar daha bireysel ve daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Charles Darwin (1809-1882) evrim teorisini ortaya atmasıyla daha sistemli ve daha gür bir sesle var oluşa dair Tanrı karşıtı düşüncelerini dile getirmeye başlamışlardır. Evrim düşüncesinin benimsenmesiyle birlikte yaşam ve ölüm anlayışı yeniden ele alınmış alternatif düşünceler dile getirilmiştir.

2. Evrim Teorisi

Evrin düşüncesi Jean Baptiste Lamarck'ın (1744-1829) *Philosophie Zoologique* adlı eserini yazmasıyla başlar. Lamarck, yapmış olduğu incelemelerde oluşumun süreç içerisinde yavaş bir seyir izlediğini fark eder. Sürecin fark edilememesi fark edilemeyecek kadar yavaş ilerlemesinden kaynaklandığını ifade etmektedir (Lamarck, 1963, s. 50). Lamarck yaşanan bu değişim sürecini Tanrı'nın bir hikmeti olarak değerlendirdi. Çünkü coğrafyalardan kaynaklanan şartlara adaptasyonun canlının kendisi tarafından gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir (Taslaman, 2015, s. 81).

Darwin, Lamarck'ın Tanrı'nın hikmeti diye nitelendirdiği süreci dedesi Erasmus Darwin'in (1731-1802) de tesiriyle şans ve tesadüfe dayalı bir oluşum olarak değerlendirmiştir. Darwin, yaşamının bir kesitinde Tanrı'ya inanırken Beagle Yolculuğundan (Darwin, 1845, s. 415) sonra inanca dayalı düşünceden uzaklaşarak şans ve tesadüfe dayalı olarak dile getirmiş olduğu evrim teorisini sistemli bir hale getirmiştir.

Darwin, insanlarla hayvanlar arasındaki var olan benzerliklerden dolayı insanın sahip olduğu birçok özelliğin özünün hayvanlar olduğu kanaatini taşımaktadır. Bunlar, korkuya dayalı olan Tanrı inancı, güzellik duygusu, toplumsallık ve dile dayalı iletişimidir (Darwin, 1981, s. 55,70,90).

Yaratıcı fikrinden vaz geçen Darwin'in belirleyici güç olarak "Doğal Seçilim" düşüncesini yaşamın merkezine koyduğu bilinmektedir. Darwin, insanın alternatifli durumlarda nasıl seçim yapıyorsa yaşamın genelinde de böyle bir seçilimin olabileceğini iddia etmektedir (Darwin, 1981, s. 34). Ancak, seçilim bir bilinç ve irade gerektirmektedir. Hayvânî düzeyde dahi olsa bir canlılık, bilinç ve irade zorunludur. Cansız bir hücrenin var olmadan kendi varlığına yönelik bir bilinç ve iradeye sahip olması paradoksal bir sıkıntı meydana getirmektedir.

Evrin teorisinin izah etmekte zorlandığı konulardan biri de canlı cansız uyumudur. Canlı varlıkların yaşamlarını korumak ve nesillerini devam ettirmek için dahi olsa bir birliktelikleri gözlemlenmektedir. Ancak cansız unsurların yaşamın akışında sağlamış oldukları fayda izah edilmemektedir. Richard Dawkins de evrim teorisinin birtakım boşluklar bıraktığını ve teistlerin bundan hoşlandıklarını dile getirmektedir. Ona göre dindar insanlar boşluklarla aşk ilişkisi yaşamaktadırlar. Bilimin cevap veremediği yerlerde bıraktığı boşlukların Tanrı inancı ile doldurulduğunu ifade etmektedir (Dawkins, 2006, s. 121).

Dawkins, yaratıcı düşünceyi desteklemek için dile getirilen fotosentez düşüncesinin Tanrı inancı ile irtibatlandırılmasının yanlış olduğunu iddia etmektedir. Bir fotosentez işleminin gerçekleşebilmesi için yetmiş yakın işlemin gerçekleştiğini kabul etmekte ancak bunun doğal seçilim gereğini olduğunu ifade etmektedir. Dawkins, yaratıcı fikrinden vaz geçilmesini ise her şeyin bir var edicisi olmak zorunda değil diyerek geçiştirmektedir. Dawkins, dindarlara seslenerek tasarlayıcı sevdanızdan vaz geçin ya da Tanrı'nın da bir tasarlayıcısı olması gerektiği gereğini kabul edin çıkışını yapmaktadır (Dawkins, 2006, s. 125).

Aynı şekilde Bertrand Russell'ın da "neden" fikrine karşı çıktığı görülmektedir. Nedensiz olma imkânı yok ise bu düşüncenin Tanrı için de geçerli olması gerektiğini dile getirmektedir (Russell, 2005, s. 128). Ona göre neden arama fikri metafizik bir tuzaktır. İspatlanması mümkün olmayan konularla ilgilenmektense bilimin ortaya koyduğu konularla ilgilenmek insanlık adına daha yararlı olacağı ifade etmektedir.

Modern dönemin önemli biyologlarından biri olan Michael Behe, yaşamın oluşum ve devamlılığı izah etmek için dile getirmiş olduğu “indirgenemez karmaşıklık” ifadesiyle basit hücreden kompleks yapılara kadar kendiliğinden oluşumla izah edilemeyecek kadar bilinçli bir yönlendirmenin var olduğunu ifade etmektedir. Behe’ye göre Darwin’in yaşadığı dönemde hücrenin yapısına yönelik çok az şey biliniyordu. Günümüzde evrimcilerin iddia etmiş oldukları şeylerin bir karşılığı kalmamıştır (Behe & Çekmece, 1998, s. 48).

Aynı şekilde Richard Swinburne de bir an için evrim teorisinin kabul edilmesi durumunda dâhi biyolojik, kimyasal ve fiziksel yasaların yaşam için uygun hale getirilebilmesi için kozmik bir düşünceye ihtiyaç olduğunu dile getirmektedir. Ona göre Tanrı olmadan yaşamın oluşması olasılık sınırlarının dışındadır (Collins vd., 2013, s. 250). Bu birlikteliğin oluşumu için bir irade gerekliliğini fark eden Russell dahi evrimcilerin arasında yaratıcı evrim düşüncesine sahip olanların olduğunu ifade etmektedir (Russell, 1974, s. 212). Bu da göstermektedir ki yaşamın oluşumu kendiliğindenlikle izah edilemez. Doğal seçilimin olabilmesi için dahi bir bilinç ve irade gerekliliği vardır.

3. Yaşamın Amacı

Antik Yunan’da evrenin ve yaşamın var oluşunda bir gayeliliğin olduğunu ifade eden ilk isim Platon’dur. Ona göre Tanrı’nın dışında herhangi bir şey kendiliğinden olamaz. Bir var ediciye ihtiyaç duyar. Var olan herhangi bir nesnenin var olma nedenini de var edicisi belirler (Platon, 1997, s. 47). Ona göre evrendeki gayeliliğin en belirgin göstergesi canlı cansız bütün unsurların bir amaca doğru hareket etmesidir.

Aristoteles’te evrendeki gayeliliği “şans” üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre bir şey bir kez oluyorsa bu şans ile izah edilebilir. Sürekli olarak tekrarlanan şeyler bir irade ve bilinç gerektirir. Dolayısıyla evrendeki unsurların birlikteliği de onların bir irade tarafından yönlendirildiğini ifade etmektedir (Aristoteles, 2014, s. 70).

Evrende bir amaçsallığın olduğu düşüncesi modern dönemlere kadar varlığını devam ettirmiştir. Çünkü Tanrı düşüncesi aynı zaman da yaşamın bir amacının olması gerektiği düşüncesini beraberinde getirmekteydi. Ancak aydınlanma dönemi diye adlandırılan dönemle birlikte evrenin ve yaşamın Tanrı inancı ile bağı koparılmıştır. Bu yeni anlayışta bir var edici yoktu. Dolayısıyla yaşamın da herhangi bir amacı olmamalıydı.

Ateist var oluşçuların önemli temsilcilerinden biri olan Albert Camus, “*Sisifos Söyleni*” adlı eserinde intiharın yaşam kadar önemli bir tercih olduğunu ifade etmektedir (Camus, 2008, s. 25). Ona göre yaşam, yaşanmaya değer değildir. Neden yaşanması gerektiğini izah edemeyen bu anlamsız hayattan intihar ederek kurtulma yolunu seçmelidir. Eğer yaşamı tercih edecek olursa da o zaman bedenî hazların tatmini neyi gerektiriyorsa onu yapmalıdır düşüncesini savunmaktadır. Camus’ya göre insan Tanrı inancını reddetmelidir. Ona göre Tanrı, insanı cennetten atarak onu kötü sefaletle sürüklemiştir. O zaman insanın yapması gereken şey O’nun reddetmek olmalıdır (Camus, 2013, s. 30).

Camus, hazza dayalı bir yaşamın insana mutluluk getireceğini iddia etmektedir. Ancak, aynı haz alma bir başkasının bizim üzerimizde gerçekleştirme arzusu bizi bir başkasının hazzının aracı haline getirecektir. Bu durumda haz vermekten öte, acıya sebebiyet verecektir. Kendi hazzı için bir başkasının acısına önem vermeyen bir anlayış insanlığa huzur vermekten çok uzaktır. Camus’nun Tanrı inancını reddetmekle beraber varoluş gerçekleştirebilmek için Tanrı düşüncesine vurgu yapması dahi Tanrı düşüncesinin zorunluluğunu göstermektedir.

Günümüzde İslam Dünyasının önemli isimlerinden bir olan Seyyid Hüseyin Nasr’a göre Batı Medeniyeti yaratıcı düşünceyi yıkarak insanı özünden koparmıştır. Halife İnsan modelinden Antik Yunan’da tanrıların ateşini çalan Promet İnsan tipolojisini oluşturmuştur. Halife İnsan içerisinde yaşamış olduğu çevreyi Allah’ın bir emaneti olarak görürken, Promet İnsan ise tamamen sömürmeye ve yok etmeye dayalı olmuştur (Seyyid Hüseyin Nasr, 2002, s. 190).

Yaratıcısı ile bağı koparılan insan bir yandan hoyratça çevreyi tahrip ederken diğer yandan kendine yabancılaşmış ve özünü kaybetmiştir. Bu durum insanlığın geleceği açısından tehlikeli bir durum arz etmektedir.

4. Hiçlik Duygusu

Anlam erozyonuna uğrayan insanın varacağı nokta hiçliktir. Evrim düşüncesi önce yaşamın var edicisini yok etmiş, daha sonra da yaşamın amacını ortadan kaldırmıştır. Başlangıcı olmayan bir sürecin doğal sonucu olarak ta son düşüncesinin olmayışı olacaktır. Hiçlik duygusunun oluşumunda yaşama yüklenilen anlam ve ölümün değerlendirilmesi önemli rol oynamaktadır. Ölüm, kendiliğinden oluşan bir yaşamda sadece biyolojik bir olaydan ibaret kalır. Eğer ölüm metafizik bir olay ise o zaman yaşamın da ona göre anlamlandırılması kaçınılmaz hale gelecektir.

Tanrı düşüncesinden uzaklaşan insan, modern yaşamın getirmiş olduğu harekete ve rekabete dayalı yaşam düzenine ayak uyduramadığında anlamsızlık düşüncesine kendisini kaptırabilir. Soren Kierkegaard'a göre insanın var oluşunu gerçekleştirmesi Yaratıcıya iman etmesi ve O'na muhatap olması ile mümkündür. Çünkü Tanrı'ya inanan insan bilir ki var olan hiçbir şey O'nun kontrolü dışında gerçekleşmez (Kierkegaard, 2013, s. 29).

Yaşanan intihar olaylarında farklı gerekçeler olmakla birlikte değersizlik hissinin önemli bir rol oynadığı bir gerçektir. İnsanlığı Tanrı korkusundan kurtarıp daha özgür kılama düşüncesi onu yalnızlığa ve değersizliğe itmiştir.

Said Nursi'ye göre mevcudatın yaratıcısı ile bağı koparıldığında hiçlik, vazifesizlik ve ayrılık düşüncesi insana ıstırap vermektedir. Çünkü kafasındaki akli onu rahatsız etmektedir. İnsanın sahip olduğu şeyleri kaybetme korkusu, sahip olamadıklarına ise sahip olamama endişesi onu yokluğa mahkûm etmektedir. Allah'a inandığı takdirde yaşananları yaratıcının sanatının tecellisi olarak görmekte elinden gidenlere hüznlenmemektedir. Zira onları var eden onları yine ona verecektir (Nursi, 1995, s. 462). Yaratıcısı ile bağı güçlü olan bireyler daha yüksek bir motivasyonla yaşama tutunmaktadırlar. Bu durum da insan yaşamı için hayati bir öneme sahiptir.

5. Sonuç

Evrin teorisi yaşamın başlangıcında kasti bir bilinç ve iradeyi kabul etmemektedir. Dolayısıyla yaşam kendiliğinden meydana gelmiş bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Kendiliğinden oluşan bir süreç için bir amaç ve gayeden bahsedilemez. Nihayetinde de ölüm ötesi bir hayatta söz konusu olmayacaktır. Bu yaklaşım tarzı insanı Tanrı ve ölüm korkusundan kurtarmak için dile getirilmektedir. Dünya yaşamında bir rahatlık ve haz alma imkânı sağladığı düşünülen bu yaklaşım insanı anlamsızlık ve hiçlik girdabına sürüklemektedir.

İnanç, insanı Dünya yaşamında daha huzurlu yaparken aynı zamanda ölüme karşı da daha dayanıklı hâle getirmektedir. Kısacık Dünya hayatında insan için yapılabilecek en önemli şey onun huzurlu ve mutlu olmasını sağlamaktır. Ölüm sonrası yaşamın olmama düşüncesi ciddi bir motivasyon kaybı ve etik değerlerden soyutlanmayı beraberinde getireceği için Dünya yaşamının da insan açısından yaşanabilirliği zor bir hale gelecektir.

İnsan ruh ve beden olarak bir bütünlük içerisinde değerlendirilmelidir. Ölüm sonrası yaşam bir yönüyle insanı huzursuz edebilir. Ancak yaşamın devamlılığı ve yapıp edilen şeylerin karşılığının alınacağı bir imkânın olması daha kabul edilebilir ve gerekli bir düşüncedir. Böyle düşünüldüğünde yaşam daha bir anlamlı ve yaşanılabilir hâle gelecektir.

Kaynakça

- Aristoteles. (1993) *Metafizik* (A. Arslan, Çev.) Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aristoteles. (2014) *Fizik* (Babür Saffet, Çev.; 5. bs) YKY Yayınları.
- Aydın, M. S. (2007) *Din Felsefesi*. İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Barbour, I. G. (2004) *Bilim ve Din: Çatışma Ayrışma Uzlaşma* (M. Camal & N. Mehdi, Çev.) İnsan Yayınları.
- Behe, M. J., & Çekmece, B. (1998) *Darwin'in Karakutusu: Evrim Teorisine Karşı Biyokimyasal Zafer=Darwin's Black Box: The Biochemical Challenge to Evolution*. Aksoy.
- Camus, A. (2008) *Sisifos Söyleni* (T. Yücel, Çev.) Paradigma Yayınları.
- Camus, A. (2013) *Yaz* (T. Yücel, Çev.) Can Yayınları.
- Collins, R., Craig, W. L., Plantinga, A., & Swinburne, R. (2013) *Allah, Felsefe ve Bilim* (C. Taslaman & E. Doko, Ed.) İstanbul Yayınevi.
- Darwin, C. (1845) *The Voyage Of the Beagle*. Dodo Prees.
- Darwin, C. (1981) *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. Princeton University Press.
- Dawkins, R. (2006) *The God Delusion*. Bantam Press.
- Eflatun. (1989) *Phaidon* (S. K. Yetkin & H. Ragıp. Atademir, Çev.) Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kierkegaard, S. (2013) *Kahkaha Benden Yana* (N. Çatlı, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

- Lamarck, J. B. (1963) *The Zoological Philosophy*, (H. Elliot, Çev.) Hafne Publishing Company.
- Nursi, S. (1995) *Sözler*. Envar Neşriyat.
- Özden H.Ömer & Elmalı Osman. (2017) *İlkçağ Felsefesi* (3. bs) Bilge Yayınevi.
- Platon. (1997) *Timaios* (E. Güney & L. Ay, Çev.) MEB Yayınları.
- Russell, B. (1974) *Religion & Science*. Oxford University Press.
- Russell, B. (2005) *Why I Am Not a Christian: And Other Essays on Religion and Related Subjects*. Cambridge University Press.
- Russell Bertrand. (2020) *Din ile Bilim* (G. Akşit, Çev.; 7. bs) YKY Yayınları.
- Sartre, J.P. (2009) *Varlık Ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi* (T. Ilgaz & G. Ç. Eksen, Çev.)
- Seyyid Hüseyin Nasr. (2002) *Tabiat Düzeni ve Din* (L. Boyacı, Çev.) İnsan Yayınları.
- Spencer, H. (2009) *First Principles*. Cambridge University Press.
- Taslaman, C. (2015) *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı* (15. bs) İstanbul Yayınevi.

ABİYOGENEZ VE EVRİM TEORİLERİ ÜZERİNE MANTIKSAL AKIL YÜRÜTME¹

LOGICAL REASONING ON THEORIES OF ABIOTENESIS AND EVOLUTION

Selçuk ESKİÇUBUK²

ÖZET

Dünyada yaşamın nasıl meydana geldiği tarih boyunca insanoğlunun merak alanı içerisinde olmuştur. Çok tanrılı dinlerin hâkim olduğu antik çağlardan bugüne kadar birçok görüş ileri sürülmüştür. Felsefeciler ve dinler bu konuda kendi fikirlerini söylemişlerdir.

Evrincilerin ileri sürdüğü biyolojik evrimin olabilmesi için yeryüzünde önce hayat olmalıdır ki sonra türlerin nasıl meydana geldiğinden bahsedilebilsin. Hayatın nasıl var olduğu üzerinde düşünmeyip onu var kabul edip üzerinden başka görüşler ileri sürmek bilimsel bir yöntem değildir. Bilimsel yolda ileri sürülen fikirler gözlemden sonra deneylerle ispatlanabilir, doğrulanabilir veya yanlışlanabilir olmalıdır. Aksi durumda o görüşler bilimsel olmaz

Thales, Anaximander, Anaxagoras ve Aristo milattan önceki yıllarda bu konuda fikir ileri sürmüş felsefecilerdi. Fakat Kimyager Helmont ise abiyojenez görüşünü ispat etmek için 17. yüzyılda deney yapmış ilk kişi idi. Farelerin tahıl yığınlarından ve terli kıyafetlerden üretilebileceğini ileri sürmüştü. Ancak Francesco Redi ve Louis Pasteur'un daha ileriki yıllarda yaptıkları deneylerden elde ettikleri verilerle abiyojenez teorisi kesin olarak ret edilmişti. Lamarck, Herbert Spencer ve William Turner'in ile Erasmus Darwin ve Alfred Russel Wallace'in görüşleri de bu bağlamda incelendi. Daha sonraki yıllardaki yeni görüşler de verilerek hepsi mantıksal akıl yürütme metoduyla irdelendi.

Bugün bilim dünyasında evrim denince ilk akla gelen isim ise Darwin'dir. Ama Galapagos adalarına seyahat ettiğindeki genç yaşı hem de çağının bilgi düzeyi onun birçok şeyi bilmesine engeldi. Onun elinde sadece çok basit ışık mikroskopları vardı. "Türlerin Kökeni" kitabını yazdığında bugüne kadar çözülemeyen hayatın nasıl başladığı konusuna hiç girmemişti. Ancak Darwin yıllar sonra 1871 yılında yazdığı bir mektupta: "ufak ve ılık bir su birikintisi hayal edebilirsek ve içerisinde her türlü amonyak, fosforik tuzlar, ışık, sıcaklık, elektrik ve diğer kimyasallar bulunsa, bir protein kimyasal olarak oluşabilir ve daha karmaşık değişikliklere doğru yol alabilir..." diyerek hayatın nasıl başlamış olduğuna dair hayalindeki görüşü ifade etmişti.

Darwin'den sonra gelen evrimci görüş sahipleri de hayatın nasıl başladığına dair yeni birçok görüş ileri sürdüler. Laboratuvarlarda inorganik maddelerden bir canlı meydana getirmek için çok çalıştılar. Darwin'in hayali yaşam ağacına bazı eklemeler yaparak yeni çizimler yaptılar ama hayatın nasıl başladığına dair bugüne kadar kesin bilimsel bir kanıt sunamadılar.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Abiyojenez ve Evrim Teorileri Üzerine Mantıksal Akıl Yürütme" başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Uz. Dr. SSK hastanesinden emekli, Kütahya., E-posta: drselesk@gmail.com, ORCID: 0009-0005-8568-4230

Bu yazıda hayatın yeryüzünde nasıl başladığına dair abiyoenezci görüşler ile evrimci görüş sahiplerinin iddiaları tarihsel bir süreç içinde verildikten sonra bilimsel bir metod olan mantıksal akıl yürütme (logical reasoning) ile bu iddiaların doğruluğu/yanlışlığı tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Evrim, abiyoenez, yaratılış, mantıksal akıl yürütme

ABSTRACT

How life came into being on Earth has been one of the most curious subjects of humanity throughout history. Many views have been put forward since ancient times when polytheistic religions were dominant. Philosophers and religions have expressed their own opinions on this subject.

To support the theory of biological evolution proposed by evolutionists, life must first exist on Earth, so that the discussion of how species originated can follow. Ignoring the question of how life came into existence and assuming it as a given, then developing other theories based on this assumption, is not a scientific method. In the scientific approach, hypotheses must be supported by observations, and they should be testable, verifiable, or falsifiable through experiments. Otherwise, such hypotheses cannot be considered scientific.

Thales, Anaximander, Anaxagoras and Aristotle were philosophers who put forward ideas on this subject in the years B.C. However, the chemist Helmont was the first person to conduct an experiment in the 17th century to prove the idea of abiogenesis. He suggested that mice could be produced from grain piles and sweaty clothes, but the theory of abiogenesis was definitely rejected with the data obtained from the experiments conducted by Francesco Redi and Louis Pasteur in later years. The views of Lamarck, Herbert Spencer and William Turner, as well as Erasmus Darwin and Alfred Russel Wallace were also examined in this context. New aspects put forward in later years were also examined with the method of logical reasoning.

In the scientific world today, when evolution is mentioned, the first name that comes to mind is Darwin. However, both his young age at the time of his journey to the Galapagos Islands and the level of knowledge in his era made it impossible for him to know many things. He had access only to very simple light microscopes. When he wrote 'On the Origin of Species', he did not address the question of how life began - a question that remains unresolved to this day. However, years later, in 1871, Darwin expressed his speculative view on the origin of life in a letter, stating: "If we could conceive of some warm little pond, with all sorts of ammonia and phosphoric salts, light, heat, electricity, etc., present, a protein compound might chemically be formed, ready to undergo still more complex changes..."

Evolutionists who came after Darwin also put forward many new aspects on how life began. They worked hard to create a living being from inorganic substances in laboratories. They made some additions to Darwin's imaginary tree of life and made new drawings, but they have not been able to provide definitive scientific evidence on how life began.

In this article, abiogenesis sentiments on how life began on earth and the claims of evolutionists are given in a historical context, and then the truth/falsity of these claims are discussed using the scientific method of logical reasoning.

Keywords: Evolution, abiogenesis, creation, logical reasoning

Giriş

Dünya'daki yaşamın nasıl meydana geldiği tarih boyunca insanoğlunun merak alanı içerisinde olmuştur. Felsefeciler, filozoflar ve dinler bu konuda kendi fikirlerini söylemişlerdir. Çok tanrılı dinlerin hâkim olduğu antik çağlardan bugüne kadar birçok görüş ileri sürülmüştür. Dünyada hayatın nasıl başladığının anlatımı sadece gözleme değil bilimsel verilere de dayanmalıdır, yoksa onlar varsayım olur, kişisel veya ideolojik/felsefik görüşler olur. Bu görüşler ise asla biyolojik ve bilimsel görüşler olamaz.

Yeryüzü; bitki, hayvan, insan ve mikroskobik varlıkların ortak yaşam alanlarıdır. Tüm canlıların yeryüzündeki ekosistemde (ekosfer) hizmet tanımları vardır. Bugün için dünya nüfusu 8 milyarın üstündedir. 100 milyondan fazla (hatta bazılarına göre birkaç milyardan fazla) **prokaryotik**, 8.7 milyon da ökaryotik canlı türü vardır. Her yıl keşfedilen yeni türler ile bu sayılar artmaktadır. **Bu türler, bugüne kadar var olmuş tüm türlerin %1'inden azını temsil eder**, yani 4 milyar yıllık canlılık tarihinde, tüm canlılığın % 99'undan fazlasına denk gelen sayıda, yüz milyonlarca canlı var oldu ve yok oldu. Kambriyen patlama ve ondan sonra olan kitlesel 5 kez yok oluş ve sonrasında yeni türlerin yaratılışları oldu.

Evrimcilerin ileri sürdüğü gibi biyolojik bir evrimin olabilmesi için yeryüzünde önce hayat olmalıdır ki sonra türlerin nasıl meydana geldiğinden bahsedilebilsin. Hayatın nasıl var olduğu üzerinde düşünmeyip onu var kabul ederek onun üzerinden evrimci görüşler ileri sürmek bilimsel bir yöntem değildir. Geçmişten günümüze

yeryüzündeki hayatın nasıl başladığına dair daima farklı görüşler olmuştur. Bu yazıda tarihi süreçlerden önemli bazı örnekler vererek kronolojik olarak hayatın başlangıcı ve türlerin oluşumu hakkında ileri sürülen çeşitli iddialar tartışılacaktır.

Canlıların cansız maddelerden uzun ve karmaşık bir “kimyasal evrim” süreci ile meydana geldiği iddia eden teoriye “**Abiyogenez teorisi**” denir. Darwin’in evrim teorisinden çok önceleri hatta milattan önce de ileri sürülmüş bir teoridir. Örneğin:

- a. **Thales:** Dünyanın büyük oranda sudan oluştuğu ve bitki ile hayvanların suya ihtiyaç duyduğu gözlemlerden yola çıkarak, yaşamın sularda ortaya çıktığını savunmuştur. M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu sanılmaktadır
- b. **Anaximander:** Yaşamın yeryüzünde çamur ve buğunun içerisinde, güneşin ısıyla su buharlaşırken kendiliğinden ortaya çıktığını öne sürmüştür. Hayatın karada değil suda başladığı teorisi de Anaximander’e aittir. Ona göre, ilk insanlar balıktan evrimleşmiştir. Su ve yeryüzünün yanında yaşamı ortaya çıkaran şeyin henüz bilmediği bir doğa gücü olduğunu ve buna “**Apherion**” ismini verdiğini söylemiştir. M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu sanılmaktadır. Onun öğrencisi **Anaxagoras** da hocasının fikirlerine bir de havayı ekledi.
- c. **Aristo (MÖ 384-322);** O da canlı varlıkların cansız varlıklardan tesadüfen yani kendiliğinden oluştuğu görüşüne, abiyogenez teorisine inanmaktaydı. Bütün ortaçağ boyunca da yaşamın ilk kez böyle başladığına inanılmıştır.
- d. **Van Helmont (1580-1644)** abiyogenez görüşünü ispat etmek için ilk defa bir deney yapan kişidir. Farelerin meydana geldiğini anlamak için, şu deneyi önermişti: Toprak içeren bir tülbent içine buğday ve biraz da peynir koyun sonra onun ahır veya benzer bir yerde hiç dokunulmadan uygun bir süre bekletin, bir süre sonra farelerin meydana geldiğini göreceksiniz. Havada açık kalmış etlerde kurtçukların oluşması bu görüş için destek kabul ediliyordu.
- e. **Francesco Redi (1626-1697),** İtalyan doktor, doğa bilimci ve bir biyologdur. Yaptığı deneysel çalışmalar sonucunda abiyogenez görüşünün doğru olmadığını göstermiştir. Deney için ağzı açık kavanoz kullanarak içlerine et ve balık etlerini yerleştirip bir süre beklemiş, kavanozların içerisinde kurtçukların oluştuğunu gözlemlemiştir. Kavanoz içerisindeki kurtçukların oluşma nedeninin etlerin üzerine gelen sineklerden olduğunu söylemiştir. Redi bu ifadesini ispatlamak için aynı deneyi bir de ağzı kapalı kavanozlarla denedi. Yapılan bu deney sonucunda kavanozlarda kurtçukların oluşmadığını gözlemleyen Redi tezini ispatlamış oldu.
- f. **Lamarck(1744- 1829) :** Doğa bilimci ve zoologdur. Bir canlının yaşamı boyunca meydana gelen değişikliklerin (örneğin kullanım sonucu kasların büyümesi gibi) döllerine aktararak kalıtıldığını ileri sürmüştür. Lamarck’a göre kullanılan organlar gelişirken kullanılmayan organlar ise köreliyordu. Zürafanın boynunun uzamasını besinlerin yükseklerde olmasına, mağaralarda yaşayan ve gözleri görme özelliğinin yitiren ve kör olan hayvanların bu ortama uymak zorunda kaldıkları için körleştiklerini söyledi. Bunların yavrulara aktarıldığını iddia etti. Sonradan kalıtımın somatik değil eşey kromozomlar yoluyla olduğu çıktığı anlaşıldı ve onun da teorisi yıkıldı.
- g. Yaşamın cansız maddelerden yavaş aşamalarla oluştuğu fikri, **Herbert Spencer’in** 1864-1867 yılları arasında yayımlanan “**Biyolojinin İlkeleri**” adlı kitabında ve **William Turner Thiselton-Dyer’in** (1843–1928) 1879 tarihli “**Kendiliğinden Oluşum ve Evrim Üzerine**” adlı makalesinde de yer almıştır. Ama varsayımdan başka bilimsel hiçbir kanıt yoktur.
- h. **Charles Darwin (1809-1882),** 1825 yılında Edinburgh Üniversitesi’nde tıp okumaya başlar ama sonra tıptan hoşlanmadığını anlar ve 18 yaşında Cambridge’de teoloji okumaya başlar. Çok boş zamanı oluyordu, zamanının çoğunu böcek toplayıp onları inceleyerek geçirmeye başladı. Dedesi Erasmus Darwin’in yazdığı “**Zoonomi**” kitabında bir türün bir başka türe dönüşebileceğine (**transmutasyon**) dair radikal fikirler dikkatini çekiyordu. 1831’de mezun olduktan sonra, din adamı olarak çalışmaya başlamadan, karşısına hayatının fırsatı çıktı. Doğa tarihi ve bilime olan tutkusu onu bambaşka bir yola sürükledi. 22 aşında iken İngiliz Kraliyet Donanmasına ait **Beagle** gemisiyle araştırma gezisine çıktı. Bu seyahat, 1836’ya kadar 5 yıl devam etti. **Galapagos adaları** dâhil birçok yeri gezdi, doğal yaşamı gözlemledi ve orada özellikle ispinoz kuşlarını, uçamayan kormorant kuşlarını, 200 kg’lık kaplumbağaları, iguana kertenkelelerini, küçük penguenlerin yaşamlarını yakından izledi.

Mikroskopların keşfiyle beraber işler değişti gözle görülmeyen canlılar yakından görülür oldu. **Robert Hook** ilk defa mikroskopla 1664 yılında küfleri görüp resmini çizen ilk kişidir. **A.Leewenhoek (1632-1723)**

ise mikroskoplarıyla 1674 yılında bakteri ve protozoa hücrelerini gören ve onları çizen ilk kişidir. İngiltere Kraliyet Cemiyeti'ne 1673'ten 1723'e kadar gayri resmi mektuplar aracılığıyla yaptığı keşiflerinin çoğunu iletir ve 1680'de o cemiyete üye seçilir.

Darwin'in ise hayatı boyunca 6 basit ışık mikroskobu olmasına rağmen ışık mikroskobuyla neler gördüklerine dair bir bilgi ve kamuoyuna açıklanmış bir çizimi yoktur. Bilinen bir tane çizimi vardır o da hayali bir ağaç olan **"hayat ağacı"** ismini verdiği çok basit bir çizimdir.

Yeryüzünde hayatın nasıl başladığını merak ediyorsanız, gerçeği bulmak istiyorsanız dünyayı gezmeniz lazımdır. Darwin bu bilgilere sahip miydi değil miydi bilmiyoruz ama Kur'an'da , şöyle bir ayet vardır: *De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilk defa nasıl yarattığına ibretle bakın. (Ankebut, 20). O inkârcılar, Allah'ın varlıkları ilk defa nasıl yarattığını, sonra da yaratılışı tekrar ettiğini görmez ve en son yeniden yaratacağı üzerinde hiç düşünmezler mi? (Ankebut,19).*

İslam dünyasında Darwin'den 2 asır önce 17.yüzyılda **Evliya Çelebi** (1611- 1682) içindeki sese uyararak bir gezginci olarak dünyayı gezmiş ve 10 ciltlik seyahatname yazmıştı ama bu kitapta yaratılışa ait hiçbir gözlem yoktu.

Darwin 1842 senesinde evrim teorisi anlayışını ilk kez kendi yazmış olduğu kişisel notlarında belirtse de dedesinin **transmutasyon** hakkında yazdığı fikirler için Hristiyan bir toplumdan dışlandığını bildiği için kendisi de aynı sonu yaşamaktan korkuyordu. Ancak 50 yaşına gelince **24 Kasım 1859'da** fikirlerini **"Türlerin kökeni"** adını verdiği kitabında yayınlamış ve türlerin birbirinden meydana geldiğini iddia eden evrim (evolüsyon) varsayımını ilk defa burada açıkça ortaya atmıştı. Ama bu kitapta hayatın yeryüzünde nasıl başladığını, ilk hücrenin nasıl var olduğuna dair tek bir cümle bile sarf etmemişti. Kitapta hiçbir deneye dayanmayan kişisel fikirlerini yazmıştı. İddia ettiği evrim (evolüsyon) teorisi ile bunu itici gücü olan doğal seçilimi anlatıyordu. Ama bunlar için kanıta dayalı bilimsel veriler sunamıyordu.

- i. **Louis PASTEUR (1822–1895).** Mayalanma olayından ve bulaşıcı hastalıklardan mikroorganizmaların sorumlu olduğunu kanıtladı, kendiliğinden üreme yani **"abiyojenez"** kuramını kesin olarak çürüttü. 1848 yılında şarabı çok uzun süre kaynatıldığında tuhaf kristallerin oluştuğunu gördü. Oluşan kristallerin yarısı, şarap fıçılarının duvarlarında doğal yollarla oluşan tartarik asitti. Diğer yarısı ise, tartarik asitle aynı şekle sahipti ancak bir fark vardı. Bu kristaller normal tartarik asidin ayna simetrisi versiyonuydu. Buna paratartarik asit adını verdi. Aslında hepsi tartarik asitti ama Pastör zamanında sağ elli ve sol elli durum yani ayna simetrisi o zamanlarda bilinmiyordu. Homokralite, 5 karbonlu bir şeker olan Riboz, Deoksiriboz gibi şekerler bilinmiyordu. Ribozlar 1905 yılında Phoebus Levene tarafından bulunacaktı. Gerçekte amino asitlerin tüm formları L-form, biyolojik olarak uygun şekerlerin ise D-form'unda oldukları bilinmiyordu. DNA'nın yapısındaki şekerlerin hepsi sağ; proteinlerin yapıtaşı olan aminoasitlerinse hepsi sol elli olduğu bilinmiyordu. Ayrıca prebiyotik kimya, enzimler, genetik kodlar ile elektronların spin özellikleri de bilinmiyordu. Ve daha birçok şeyler sonradan keşfedildi.

Hayat bir puzzle gibidir, parçaların hepsini tek tek bulmadan, aralarındaki uyumu, yardımlaşmayı çözmeden hayatın nasıl başladığını çözemezsiniz. Çünkü bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz veya bilgi sahibi olduğunuz kadar fikir sahibi olursunuz. Aslında çağınızın teknolojik imkânları ne kadar gelişmiş ve siz onlardan ne kadar istifade etmişseniz o kadar bilgi sahibi olursunuz. Ama yine de her şeyi açıklayamazsınız

Evrimsiler hayatın ilk kez yeryüzünde nasıl başladığına, ilk hücrenin hangi hücre olduğuna dair bilimsel veriler bulamayınca, her gün yeni bir fikir ortaya attılar, onların da işe yaramadığını görünce topu taca atıp ve sonunda şöyle diyorlardı: *"aslında canlılığın başlangıcı, Evrim Kuramı'nın ilgi alanında değildir! Evrim Kuramı, canlılığın "bir şekilde" başlamasından sonra, nasıl çeşitlendiği ile ilgilenmektedir. Canlılığın ilk başlangıcı ile ilgilenen bilim biyokimya ile bu bilim dalının altında yer alan Abiyojenez Kuramı'dır."*

- j. **Alfred Russel Wallace (1823- 1913),** Britanyalı doğa bilimci, coğrafyacı, antropolog ve biyologdur. 1848 yılında Leicester'dan tanıştığı doğa bilimci Henry Walter Bates ile Amazon yağmur ormanlarından örnekler toplamak üzere Brezilya'ya gitti. Türlerin kökenlerini araştırma fikri kafasında bu gezi sırasında şekillendi. 1852 yılında İngiltere'ye geri döndü.

1854-1862 yılları arasında araştırmalar yapmak ve örnekler toplamak üzere Malay Takımadaları'nda da bulundu. Burada yaptığı çalışmaları 1869 yılında yayımlanan **"Malay Takımadaları"** adlı eserinde topladı.

Gözlemleri sonucunda Darwin'den bağımsız bir şekilde **doğal seçim teorisini** buldu ve bunu nasıl paylaşması gerektiği konusunda Darwin'den tavsiye almak için bir mektup yazdı. Bu konuda onunla aynı şeyi düşünüyordu. Darwin fikirlerini doğa tarihi topluluğu olan **Linnean Society**'ye sundu. Wallace ile birlikte

ikisinin de makalesi orada okundu ve Temmuz 1858’de Darwin’in adını vererek “**doğal seçim yoluyla evrim teorisini**” açıkladılar.

1859 da Darwin’in “**Türlerin kökeni**” adıyla bilinen kitabı yayınlandı. Ancak **Wallace**, Darwin’den farklı düşünüyordu, ruhun varlığına inanan bir kişi olarak Tanrı’nın evrimle yarattığına inanıyordu. Ama insanın zihinsel faaliyetlerinin doğal seleksiyon ve benzeri mekanizmalarla açıklanamayacağını öne sürüyordu. **Bilim dünyasında** agnostik olan Darwin’in görüşleri **daha popüler oldu**, benzer fikirlere sahip olmasına rağmen bir yaratıcıya inanan Wallace’ın fikirlerini göz ardı ettiler. Bugün onun adını bile araştırma yapanlardan başka kimse hatırlamıyor.

- k. Rusya’da 1924 yılında **Alexander Oparin** yaşamın merkezinde yer alan kimyasalların (örneğin şekerler ve aminoasitlerin) dünya okyanuslarında oluşabileceğini varsaymıştı. Bazı kimyasallar suyla temas ettiklerinde, “**kuaservatlar**” adı verilen küresel yapılar oluştururlar. Yaşam için gerekli olan kimyasallar bu kuaservatlar içerisinde hapsolabilir. Oparin, kuaservatların modern hücrelerin atası olduğunu ileri sürmüştü.
- l. Oparin’den sonra 1929’da İngiliz J. B. S. **Haldane** de ilk hücreleri oluşturan moleküllerin ilkel bir çorbadan yavaşça kendi kendine organize olduğunu öne sürmüş ve bu görüşler **Oparin-Haldane hipotezi** olarak adlandırılmıştı. İddialarını ispatlayamadılar, deneyler sonucunda ilkel bir canlı meydana geldiğini onlar da asla gösteremediler.

Oparin de Haldane de ateist görüşlere sahip iki bilim insanıydılar.

- m. **Gregor Mendel** (1822-1884): Avusturyalı bir papazdı. 1865 yılında, altı yıl süren dikkatli bir çalışma sonucunda, 20.000’den fazla bezelye bitkisi üzerindeki deneylerini tamamladı ve kendi adıyla anılan prensipleri açıkladı. Bezelye bitkilerinin belirli özelliklerini - renk veya buruşukluk gibi kolayca gözlemlenebilen özelliklerini - inceledi ve bu özelliklerin nasıl miras alındığını matematiksel yasalar ve oranlarla açıkladı. Yaşamı boyunca fikirleri genel olarak göz ardı edildi. Daha sonraki yıllarda Modern genetiğin babası, kurucusu kabul edildi.

Darwin’in, canlı bünyelerin geniş ölçekli değişim geçirdiğine dair teori geliştirmesine karşılık, Mendel, yaşayan şeylerin önemli ölçüde kararlı, değişmez olduğunu göstermekteydi. Muhtemelen, Darwin’in dikkatleri değişim üzerine çekmesinden dolayı, Mendel’in teorisine bilim dünyasında o yıllarda itibar edilmedi. Önemi ileriki yıllarda genler hakkındaki bilgiler artınca tekrardan keşfedildi. Ne kadar haklı olduğu bilimsel olarak ispatlandı.

- n. **Neo-Darwinist’ler**: Darwin’den sonra da birçok evrimci oldu. Evrim teorisi gelişen bilimsel verilerle, genetik bilgilerle çıkmaza girince kendilerine Neo-Darwinizm adı verilen grup içindeki kişiler daima yeni varsayımlarla evrimi ayakta tutmaya devam ettiler. R.A **Fisher**, Sewall **Wright**, J.B.S. **Haldane**, T. **Dobzhansky**, bu kuramın mimarisinde öne çıkan yeni isimlerdi.

20. yüzyılda ise evrimsel biyolog olan **Ernst Mayr** (1904-2005) bir ornitolog olarak Mendel genetiği ile Darwin’ci evrim teorisini sentezleyerek onu modernize etmeye çalıştı. Evrime göre tek bir ortak atadan birden fazla türün evrimleşebileceği öne sürülmüş olsa da bunun gerçekleştiği mekanizma anlaşılamamıştı ve bu da tür sorununu ortaya çıkarmıştı.

Ernst Mayr, türler için yeni bir tanım yaparak soruna yaklaştı. **Systematics and the Origin of Species** (1942) adlı kitabıyla bunu çözümlmeye çalıştı. Evrimle ilgili bir sürü kitap yazdı. Ama evrim teorisi yine de bütün bilim insanları tarafından kabul görmüyordu. 1953 yılında Harvard Üniversitesine geçti, evrim teorisinin anlaşılması, saygınlık kazanması ve anlaşılması için orada çok çalıştı ve ölünceye kadar orada Zooloji müzesi müdürü olarak kaldı.

1. Yapılarına göre mikroorganizmalar ve hücrelerin sınıflandırılması

Bir canlının yapısal ve işlevsel özelliklerini gösteren en küçük parçasına hücre denir. Hücre adı ilk kez **Robert Hooke** (1635 -1703) tarafından verilmiştir. Günümüzde bilinen hücre tipleri **prokaryotlar** ve **ökaryotlar** olmak üzere ikiye ayrılır.

1.1. Prokaryotlar

Çekirdekleri olmayan tek hücreli ve tek kromozomlu organizmalardır. Prokaryot grubunda, **bakteriler**, **arkeler** ve **mavi-yeşil algler (siyanobakteri)** bulunur. Bugün biliyoruz ki yeryüzünde en fazla sayıda bulunan canlılar, mikroorganizmalardır. Bakteriler, bunlar arasındaki en çok bilinen gruptur ve dünya üzerinde her yerde bulunurlar.

1.1.1 Prokaryot bakteri ve siyanobakteriler(mavi yeşil algler)

Dünyanın yaşı günümüzde 4.5 milyardan fazla kabul edilse de bu sayı geçmişte tartışılmıştı. Fizikçi Lord Kelvin ile Darwin arasında bu konuda büyük bir fikir ayrılığı vardı. Kelvin, kendi varsayımlarıyla kurduğu bir modele göre dünyanın yaşını 1846'da 100 milyon yıl olarak hesaplamıştı. Darwin ise bu sürenin çok kısa olduğunu, günümüzdeki canlıların bu çeşitliliğe ulaşabilmesi için çok daha fazla bir zaman dilimine ihtiyaç duyduğunu söylüyordu. Dünya'nın yaşına yönelik yeni bir tahmin de 1953 yılında Clare Patterson tarafından ileri sürülmüştü.

Evrenin dönemin ilk 2 milyar yıllık diliminde atmosferde oksijen bulunmadığı yani atmosfer anoksik olduğu için bu dönemde yalnızca oksijen olmadan büyüyebilen organizmalar yani anaerobik organizmalar yaşayabilir.

Organik bir karbon kaynağına ihtiyaç duyan fototrofik organizmalar yani güneş enerjisini kimyasal enerjiye çevirebilen organizmalar dünyanın oluşumundan sonraki bir milyar yıl içinde yaratılmış oldukları düşünülüyor. Fototrofik bakteriler (yeşil sülfür bakteriler) kendilerinde bulunan bakterioklorofil pigmentler yardımıyla, hidrojen alıcısı olarak H₂ kullanır, suyu kullanamazlar.

Mavi-yeşil algler olarak da bilinen, karbondioksiti (CO₂) karbon kaynağı olarak kullanabilen siyanobakteriler ise bir milyar yıl sonra bu basit fototroflardan sonra yaratılmışlar ve atmosferdeki oksijen yoğunluğunu artırmışlardır. Oksijen artışıyla beraber de diğer yaşam formları sırasıyla yaratılmıştır.

Siyanobakteriler tek hücreli veya çok hücreli koloniler oluşturabildikleri gibi iplikli yapıda da olabilmektedirler. Tek bir dairesel kromozomları vardır. Siyanobakterilerin gen sayısı, türlere göre değişmekle birlikte, ortalama 3.000 ila 7.000 gen arasındadır. Bu sayılar, diğer bakterilere kıyasla oldukça fazladır.

Bilinen en eski mikroorganizma fosili Batı Avustralya'da Archaen kayalıklarında bulunan yaklaşık 3.5 milyar öncesine ait siyanobakteri fosilleridir. "**Stromatolitler**" adı verilen bu yapılar, bir zamanlar yaşamış olan eski siyanobakteri kolonilerinin fosilleşmiş izleridir. Bu yapılar, sucul ortamlarda, özellikle de sığ deniz veya göl tabanlarında, bakterilerin ürettiği minerallerle oluşur ve genellikle kayaların içinde gömülüdürler. Dünya'nın çeşitli yerlerinde oluşum süreci hala devam etmekte olan stromatolitler bulunmaktadır. Örneğin, Kaliforniya, San Diego County'deki Anza-Borrego Çölü Eyalet Parkı'nda yaşayan stromatolitler gibi.

1.1.2. Arkeler

DNA dizilimi konusunda yapılan son gelişmeler, prokaryotların kökenlerini yeniden tanımlama gereğini doğurdu. Çünkü iki tip prokaryot hücre tespit edildi. Bakteriler ve Arkeler. Arkeler 1970'li yılların sonlarında keşfedilmiş ilk başta bakteri oldukları sanılmış ve dolayısıyla **arkebakteri** denmişti.

Yeni genom dizileme yöntemlerinin kullanılmasıyla yeni bilgilere ulaşıldı. 1977 yılında, Carl Woese ve George Fox adlı bilim adamları, prokaryotik mikroorganizmaları **16S rRNA** dizinlerine göre sınıflandırdıkları bir çalışmada, bazı mikroorganizmaların bakterilerden farklı bir küme oluşturduğunu fark ettiler. Bu farklı kümeye **Arkaea** adı verildi. Arkeler genetik ve metabolik özellikler bakımından ökaryotlara daha yakın bir gruptur. Haloquadratum walsbyi gibi yassı ve kare olan sıra dışı arkeler de tespit edilmiştir. Anaerobik türlerinin yanında aerobik türleri de vardır.

Anaerobik Arkeler: Ekstremofiller: Ekstrem ortamlarda yaşayan arkelerdir. Örneğin, **termofiller** yüksek sıcaklıklarda, **halofiller** yüksek tuzlulukta, **asidofiller** yüksek asitlikte yaşarlar. **Metanogenler** atmosfere metan gazı salınımından sorumlu olan arkelerdir. **Litotroflar**, Enerjilerini sülfür veya amonyak gibi inorganik maddelerden alan arkelerdir.

Arkelerin okyanuslar, topraklar ve hatta insan ve hayvan bağırsaklarında da yaşayabilir. Atlantik Okyanusu'nun bir buçuk deniz mili altındaki tortulda 2008 yılında tek hücreli bir arke bulundu, bu organizma Lokiarchaeota, kısaca **Loki** olarak adlandırıldı. Farklı ortamlarda yaşayabiliyorlar. Lokiarchaeota; Yellowstone Milli Parkı ve Yeni Zelanda gibi jeotermal bölgelerdeki sıcak su kaynaklarında bulunur. Lokiarchaeota; okyanus tabanındaki hidrotermal bacalarda da bulunur. Bu bacalar, yüksek sıcaklık ve basınç altında yaşayan canlılar için bir yaşam alanı sağlar.

Tek hücreli bu organizmanın, yani Loki'nin bakterilerin ve arkelerin ortak atasına yakın bir akrabalık ilişkisi olduğu ve en eski atamız olabileceği iddia edildi ama yine evrimciler yine bilimsel bir kanıt sunamadılar.

1.2. Ökaryotlar:

Çekirdekleri olan organizmalardır. Tek hücreli de olabilir çok hücreli de olabilirler. Tek Hücreli Ökaryotlar: Amip, Paramecium, Euglena, Maya mantarları ve bazı Protistler ile Diatomları örnek gösterebiliriz. Çok hücreli ökaryotlar ise bitkiler, mantarlar, hayvanlar ve insanlar bu grupta yer alırlar.

2012 yılında Japonya'nın güneydoğusundaki takımadaların bir parçası olan Aogashima Adası'nın yakınlarında, 1240 metre derinlikte Myojin Knoll su altı volkanındaki hidrotermal bacalarında yaşayan yeni bir canlı keşfedildi: Parakaryon myojinensis. Hem prokaryot hücreye benziyordu hem de ökaryot hücreye. Yeni araştırmalar ile yeni canlılar keşfedildikçe veya mikrofosiller bulundukça taksonomik sınıflandırmalar değişecek ve evrimcilerin cevap veremeyeceği konular daha da çoğalacaktır.

2. Bakterilerin morfolojilerine göre sınıflandırılması

A) Koklar: Yuvarlak, küre şeklinde yapılardır. Monokok, diplokok, tetrakok, streptokok, stafilokok ve sarsinia gibi şekilleri vardır. **B) Basiller:** Çomak şekilli, **C) Vibrion;** eğilmiş çubuk şeklinde **D) Spiroket;** spiral şekillidir.

3. Hücrelerin duvar yapısı farklı mıdır?

Prokaryot hücreler ile ökaryot hücrelerin şekilleri, genetik yapıları ve organelleri arasında çok farklar vardır. Mesela prokaryot hücrelerin hücre duvarından başlarsak duvar yapısı ökaryot hücrelerden farklıdır. Hatta bazı prokaryot hücrelerin hücre duvarı bile yoktur. Mesela **mikoplazma** adı verilen bakteri grubunun hücre duvarı yoktur. Prokaryot hücrelerin kendi aralarında bile hücre duvarının biyokimyasal yapıları farklıdır.

Ökaryot hücrelerde hücre zarı ile çevrilmiş hücre içi organeller bulunur, prokaryotlarda bulunmaz. Prokaryotlarda tek bir kromozom varken, ökaryotlarda diploit (2n) sayıda kromozom bulunur. Prokaryot hücrelerde kromozom halkasal, ökaryotlarda ise çift, sarmal ve doğrusaldır. Prokaryot hücrelerde çekirdek, Golgi, endoplazmik retikulum, mitekondri ve lizozom gibi organeller bulunmaz.

Hücre duvarlarının boyanma özelliklerine göre de Gram(+) ve Gram(-) olarak da **sınıflandırılırlar**.

4. Hücrelerdeki ribozomal RNA'ların(rRNA) görev farklılıkları var mıdır?

Prokaryot hücreli olan bakteriler ile arkeler hem kendi aralarına hem de birbirinden çok farklı yapı ve görevlere sahiptir. Yani her canlı varlık yapacağı görevlere göre donatılmıştır.

Protein üretiminde görevli olan Ribozomlar her iki tip hücrede de bulunurlar, onlara ribozomal RNA veya kısaca rRNA denir. Prokaryotların ribozomları üç farklı rRNA molekülünden oluşmuşken ökaryotlarınki dört farklı rRNA'dan oluşturulmuştur. Prokaryot hücrelerin ribozomları 50 S ve 30 S'lik alt birimlerden oluşurken, ökaryotlar 60 S ve 40 S'lik alt birimlerden oluşturulmuştur. 16S rRNA geni ise 30 S'lik ribozom alt biriminde yer alır. Bu genler protein sentezinde görevlidirler. 9 adet hiper değişken bölgeleri vardır, V1-V9. Bu bölgeler bakterilerin sınıflandırılmasında kullanılmaktadır. V2, V3 ve V6 bölgeleri cins ayırımında yol gösterir. V4-V6 bölgeleri en güvenilir bölgelerdir. Bakterilerin ve arkelerin sınıflandırılmasında 16S rRNA gen dizilemesi, ökaryotlarda ise 18S rRNA gen dizilmesiyle ayırım yapılmaktadır.

5. Orphan (öksüz) genler ve evrimci görüşler

DNA'nın uzantısı olan Orphan (öksüz) genlerin keşfedilmesi evrimcilerin işlerini daha da karıştırdı. Ne kadar organizma incelendiyse o kadar öksüz gen bulundu. Ama bunların bir kökeni bulunamadı. Bu genler Darwin'in yaşam ağacındaki ortak ataya gitmiyordu. Bu nedenle evrim ağacı bir türlü tamamlanamıyordu. Her yeni keşif evrimcilerin cevap bulamadığı yeni sorunlar getiriyordu. Buna da bilimsel bir kanıt bulamadılar.

6. Laboratuvarlarda kimyasal maddelerden prokaryot bir canlı yaratılabildi mi?

Bugüne kadar hayatın en yalın halinin oluşturmak için kimyasal maddeler laboratuvar şartlarında bir araya getirildi, bütün canlıların ortak atası olabilecek özellikte bir prokaryot hücre yaratmak için çok deneyler yapıldı, halen de yapılıyor.

Aminoasitleri bir araya getirerek protein ve nükleik asitlerden DNA yapmak için farklı ülkelerde, farklı bilim insanları çok farklı deneyler yaptılar ama hepsi başarısızlıkla sonuçlandı. Evrimciler hayali yaşam ağacını gerçekleştirmeyi bir türlü başaramadılar. **İnorganik molekülleri organik maddeye dönüştüremediler**, homokralite sorununun sırrını **çözemediler**.

Pastör, 1848 yılında yaptığı çalışmalarda yaşam için gerekli bazı moleküllerin aynı sağ ve sol elimizde olduğu gibi birbirlerinin ayna simetrisinde olması üzerine **"homokiralite"** kavramını ortaya atmıştı. Moleküllerde ayna simetrisi ("kiralite") yani sağ ve sol eli bir durum vardır. Cansız moleküllerden biyolojik bir yaşamı başlaması için

homokiralite esastır. Amino asitler, şekerler ve DNA gibi biyolojik yapılarda önemli moleküller ayna simetrisine sahip çiftler halinde bulunurlar. DNA; sağ elli moleküllerden oluşurken amino asitler ve proteinlerin tümü sol elli moleküllerden oluşur. Kimyasal reaksiyonlar, eşit miktarda sağ ve sol elli moleküller üretirler. Fakat yaşam, seçicilik gerektirir, biyoloji homokiral, yani tek bir kiraliteye sahiptir. Doğada yaşam için sadece şeker molekülünün sağ el formu ile aminoasitin sol el formu birbirine bağlanıyor, tam tersi durum, yani şekerin sol el formu ile aminoasitin sağ el formunun bağlanmış olduğu yaşam formu bulunmuyor.

Tüm bu bilgilere rağmen laboratuvarlarda bugün bile bir canlı yaratılamıyor. Şimdi soruyoruz hayatın tesadüfen, kendi kendine ve sebeplerin tesiriyle başlaması mümkün müdür?

7. Kambriyen patlamadan ve büyük kitlesel yok oluşlardan sonra türler yeniden nasıl meydana geldi?

Dünya bugüne kadar birçok jeolojik devir geçirdi, bunlardan biri de Kambriyen patlamadır. İngiliz jeolog **Adam Sedgwick** (1785-1873) Jeolog ve papazdı, Darwin'in de hocasıydı. En çok fosil bulunan Kambriyen devrin isim babasıydı. Kambriyen öncesine ait hiçbir fosilin bulunmaması herkesi rahatsız ediyordu. Bu durum Darwin'i de rahatsız etmişti. Tatmin edici bir cevabı o da bulamamıştı. Darwin, bu sorunu Türlerin Kökeni isimli eserinde şöyle ifade eder:

“Silüryen (Kambriyen) devrine ait trilobitlerin, bu devirden çok daha önceleri yaşamış olan ve bilinen hayvanların hiçbirine benzemeyen bir tür kabuklu hayvandan evrimleştiği konusunda hiç kuşku yok... Sonuçta, eğer benim teorim doğruysa, en eski Kambriyen tabakasının oluşumundan önce, çok uzun zaman dilimleri geçmiş olmalı, Kambriyen devrinden bu güne kadar olan uzun zaman dilimleri. Ve henüz bilinmeyen bu zaman dilimleri içinde dünya canlı yaratıklarla dolup taşmış olmalı. Bu büyük zaman dilimlerine ait fosil kayıtlarını neden bulamadığımız sorusu karşısında ise verebilecek tatmin edici bir cevabım yok”

Ancak 1947 yılında Avustralya'da **Dickinsonia costata fosili** bulundu. Dickinsonia, fosilleri şimdiki Avustralya, Çin, Hindistan, Rusya ve Ukrayna'da bulunan geç Ediyakaran döneminde yaşamış bir bazal hayvan cinsidir. Şimdi de evrimciler “Dickinsonia bizim en eski atamız mı?” sorusunu ortaya attılar. Yarın başka bir fosil bulsalar bizim atamız o mu diyecekler? Ve bu iş böylece uzayıp gidecek, bu gidişle hepsi de cevapsız kalacak görünüyor.

Rusya'nın kuzeybatısındaki Beyaz deniz kıyılarında bulunan 558 milyon yıllık bir fosilde kolesterol molekülleri tespit edildi. Dickinsonia fosilinin neye ait olduğu daha önce net değildi. Bu keşifle, 140 santimetre boyundaki Dickinsonia fosili, en eski hayvan fosili olarak kayıtlara geçti. Bu da tek hücreli bir hayvan olmadığına göre ilk ata olamazdı.

Yaklaşık 4,5 milyar yaşında olan Dünya, günümüze kadar çeşitli evrelerden geçmiştir. **Dördüncü Zaman** (Kuvaterner), **Üçüncü Zaman** (Senozoyik), **İkinci Zaman** (Mesozoyik), **Birinci Zaman** (Paleozoyik) ve **İlkel Zaman** (Prekambriyen).

Kambriyen Devir: Paleozoik Çağın ilk bölümünü oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 600 milyon yıl önce başlayıp 100 milyon yıl boyunca devam etmiştir. Bu devirde canlılar “**Kambriyen Patlaması**” adı verilen bir çeşitlenme ve sayıca büyük artışlar göstermiştir.

- Ordovisiyen – Silüriyen yok oluş:** Denizdeki hayatın yaklaşık %80'i yok olmuştur.
- Geç devoniyen yok oluş:** En çok deniz yaşamının etkilendiği bu dönemde %75'lik bir yok oluş söz konusudur.
- Germiye – Triyas yok oluş:** Dünyada bilinen en büyük yok oluştur. Canlılığın %90'ının yok olmasına yol açmıştır. Bir diğer özelliği de böceklerle etki eden tek yok oluş olayı olmasıdır.
- Triyas – Jura yok oluş:** Bu yok oluş daha çok dönemin kara canlılarını yok etmiştir. %70 oranında bir yok olma söz konusudur fakat garip bir şekilde bitki yaşamının çok az etkilendiği bir dönem olmuştur.
- Krate – Paleosen yok oluş:** Kara bitkilerinin %35'i, tüm canlı türlerinin ise yaklaşık %70'i bu felakette yok olmuştur. Çiçekli bitkiler, kertenkele, yılan ve timsah gibi sürüngenlerin yanı sıra bazı küçük ilkel memeliler bu felaketten kurtulmayı başarmışlardır.

Dünyanın geçirdiği jeolojik değişimlere bakınca Kambriyenden sonra dünyada 5 kez daha kitlesel yok oluşlar ve tekrardan yeni canlı türlerinin ortaya çıkışları yaşanmıştır. Şimdi 5 kez yeniden başlayan bu hayatlar nasıl izah edilecektir? Yaşamın ilk defa prokaryot hücreden başladığına ait iddialar burada da yine tekrar mı edecektir? Yeni türler bir anda nasıl meydana gelmiştir?

Evrimci görüş sahibi kişiler bugüne kadar tüm bu yok oluşlardan sonra hayatın yeniden nasıl başladığına dair bilimsel izahlar bulamadılar ve sorunu çözemediler. Yine bir ortak atadan mı oluştu? Kambriyen sonrası 5 dönemde karalarda, denizlerde genel olarak %70-90 arasında yok olan türlerden sonra yeni canlılar nasıl tekrar ortaya çıktı? Bu ve bunun gibi sorulara evrimciler tarafından verilmiş bilimsel ve mantıklı cevaplar yoktur.

8. Evrimcilerin yaşam ağacı (tree of life) hayali mi?

Evrimciler hayatın başlangıcını kendi çizdikleri bir “yaşam ağacında”(Tree of Life) ile anlatırlar. İlk defa Darwin kendi kalemıyla yaptığı basit bir çizimle yaşam ağacını çizdi. Daha sonra evrimciler buna ilaveler yaparak yeni yeni yaşam ağaçları çizdiler. Ama hepsi de hayali çizimlerdi. Bilimsel bir araştırma ve veriye dayanmıyordu tamamen varsayımdan ibarettiler.

Günümüzde bir sürü mikroskop, elektron mikroskop varken ve hücrelerin gen dizinlemeleri en hassas yöntemlerle yapılabilirken hala eski bir teoriye sarılmak bilimsel bir yol mudur? Her insanın hayatta bir hayali olabilir ama bilim adamlarının laboratuvar da ispatlanabilir kanıtları olması gerekmez mi?

9. Tartışma

Evrimci görüşlere göre yeryüzünde hayat ilk defa kimyasal evrimden sonra bir prokaryot hücreden ve denizlerden başladı ve ondan sonra ökaryot hücreler oluştu. Bir türden başka türler evölüsyon(evrim) yoluyla ve doğal seleksiyon ile değişerek başka türlere dönüştüler.

Bu prokaryot hücre **bakteri** miydi, **siyanobakteri** miydi yoksa bir **arke** miydi? Aerob muydu anaerob muydu? Kendi aralarında bile hücre yapıları, şekilleri, organelleri ve genetik materyalleri birbirinden çok farklı olan bu prokaryot hücreler birbirinden nasıl türediler ve sonra hangisi hangisine evrimleşti de o da ökaryot hücre oldu? Mikrobiyoloji ve genetik alanındaki her bilimsel buluş evrim teorisini savunanları içinden çıkılmaz hale soktu.

Evrimciler bilimsel gözlemler ve laboratuvarlarda yapılan deneylerle bugüne kadar bir bakterinin başka bir bakteriye dönüştüğünü veya diğer prokaryot hücrelere dönüştüğünü gösterememişlerdir. Mesela bir streptokoku laboratuvar da stafilokoka dönüştürebildiler mi? Bir basil, başka bir basile dönüştü mü? Bir vibrion başka bir vibriona veya bir siproket başka bir siprokete dönüştü mü? Veya koklar basile, basiller vibriona dönüştü mü? Bu soruları daha da uzatabiliriz. Ancak evrimcilerin bu sorulara verecek bilimsel cevapları yoktur.

İnsanların gen sayısı eskiden 140 bin olarak açıklanırken bir başka araştırmacı 84 bin olduğunu iddia etti sonra, 100 bin civarında olduğu kabul edildi. 2001 de 30-40 bin kabul edilirken sonra 20-25 bine düştüler. En son olarak ta 19 bini tespit edildi ve 2 bin kadarı da tahmin edilen olmak üzere 21-22 bin olduğu kabul edildi. Bilimde bu kadar gelişmeler olmasına rağmen insanın gen sayısı bile henüz kesin tespit edilemiyor. Bilim daha önce doğru dediği şeyi sonradan yeni bulgularla yanlışlayabilir, bilimde asla dogmatik görüşler olmaz.

Şimdi düşünelim, sorgulayalım ve mantıksal bir akıl yürütme yapalım. Canlı organizmalarda fonksiyonların yerine getirilmesi için protein ve enzimlere çok önemli roller verilmiştir. Bu protein ve enzimler DNA üzerindeki bazı dizilimlere göre kodlanıp üretilirler. DNA’daki genden RNA, RNA’dan da protein yapılır. Bu işleyişler her türe ve her hücreye özeldir.

DNA dizilimi konusunda yapılan son gelişmeler, prokaryotların kökenlerini yeniden tanımlama gereğini doğurdu. Çünkü iki tip prokaryot hücre tespit edildi. **Bakteriler ve Arkeler**. **Arkeler**, ancak 1970’li yılların sonlarında keşfedilmişti. 1977 yılında, Carl **Woese** ve George **Fox** adlı bilim adamları, prokaryotik mikroorganizmaları 16S rRNA dizinlerine göre sınıflandırdıkları bir çalışmada, bazı mikroorganizmaların bakterilerden farklı bir küme oluşturduğunu fark ettiler. Bu farklı kümeye **Arkaea** adı verildi. Şimdi soruyoruz evrimcilere göre yeryüzünde hayatın başladığı prokaryot hücre tipi hangi tipdir?

Atlantik Okyanusu’nun bir buçuk deniz mili altındaki tortulda bulunan tek hücreli bir arke bulundu, bu organizma **Lokiarchaeota**, kısaca **Loki** olarak adlandırıldı. Evrimci görüş sahibi kişiler tarafından tek hücreli bu organizmanın en eski atamız olabileceği iddia edildi ama yine bilimsel kanıtları yoktu.

Dünya tarihinin ilk 2 milyar yıllık diliminde atmosferde oksijen bulunmadığını yani atmosferin anoksik olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu periyotta yalnızca oksijen olmaksızın büyüeyebilen organizmalar yani **anaerobik organizmalar** yaşayabilmiştir. Organik bir karbon kaynağına ihtiyaç duyan **fototrofik organizmalar**

(güneş enerjisini kimyasal enerjiye çevirebilen organizmalar) daha sonra görüldü. Daha sonrada mavi-yeşil algler olarak da bilinen, karbondioksiti karbon kaynağı olarak kullanabilen **siyanobakteriler** ortaya çıktı. Daha sonra Azotu, demiri ve kükürdü fikse eden bakterileri görüyoruz? Bütün bu bakteriler hangi ilk prokaryot hücreden meydana geldi? Bunların bilimsel kanıtları var mı? Evrimci görüşlere göre yeryüzünde ilk hayat bir prokaryot hücreden meydana geldiyse bu ilk hücre anaerobik olmalı, sonra **aerobik** ve **fakültatif anaerob** hücrelere ve ayrıca ilk ökaryot hücreye dönüşebilmelidir. Bütün mikropların, bitkilerin ve hayvan türlerinin genetik özelliklerini, kromozom ve gen sayılarını kodlayacak özellikleri de taşımalarıdır. Halbuki prokaryot hücrelerin tek kromozomu olur, bu tek kromozom da sonradan meydana gelecek bütün türlerin farklı organellerinin, artan kromozom ve gen sayılarının kodlarının bulunması gerekir. Bütün bunların bu tek hücrede olması ihtimali mantıksal akıl yürütme yapınca akla, mantığa ve bilimin verilerine aykırı geliyor. Evrimcilerin de zaten bu konularda sunabildikleri hiçbir bilimsel kanıtları da yoktur.

Günümüzde toprakta milyonlarca farklı bakteri türü olduğu tespit edilmiştir. Bunlar toprak ekosisteminin işleyişi için çok önemlidir. **Karbon, Kükürt, Demir ve Azot Fiksasyonu Yapan Bakteriler** olarak bilinir. 2.7 milyara yıl öncesine dair demir anaerobik bakteri paspasları ve 1.9 milyar yıl öncesin ait anaerobik kükürt bakteri yatakları bulunmuştur. Mesela azotu, kükürdü fiksasyon yapan bakterilere örnek verecek olursak:

Rhizobium: Rhizobium bakterileri, baklagillerle simbiyotik bir ilişki kurarak atmosferik azotu bitkiler tarafından kullanılabilir forma dönüştürür. Rhizobium türleri arasında kromozom boyutu ve gen sayısı önemli ölçüde farklılık gösterebilir.

Rhizobium leguminosarum: Bu türün kromozom boyutu yaklaşık 7.8 milyon baz çifti ve gen sayısı yaklaşık 7.500'dür.

Sinorhizobium meliloti: Bu türün kromozom boyutu yaklaşık 6.7 milyon baz çifti ve gen sayısı yaklaşık 6.200'dür.

Azotobacter: Bu bakteriler, hem azotu hem de kükürdü fiksleyebilen ve serbest yaşayan bakterilerdir.

Desulfovibrio: Bu bakteriler, sülfatları sülfür gazına dönüştüren kemosentetik bakterilerdir.

Bütün bu bakterilerin ilk anaerobik prokaryot hücreden olma ihtimali bilimsel olarak asla yoktur.

En yüksek sıcaklıkta yaşayan bir bakteri türü, "**Geobacillus thermodenitrificans**" olarak bilinir. Bu bakteri, 121°C'ye kadar sıcaklıklara dayanabilen tek hücreli bir mikroorganizmadır.

Toprak bakterileri arasında gen sayısı en fazla olan bakteri türü **Bradyrhizobium japonicum**'dur. Bu bakterinin 9.103.304 tane geni vardır.

Gen sayısı bakımından ilk 5 toprak bakterisi: **Bradyrhizobium japonicum** (9.103.304 gen), **Sorangium cellulosum** (8.687.512 gen), **Frankia alni** (5.352.839 gen), **Nostoc punctiforme** (5.250.410 gen) ve **Streptomyces griseus** (5.018.344 gen).

Siyanobakterilerin gen sayısı, türlere göre değişmekle birlikte, ortalama 3.000 ila 7.000 gen arasında değişir. Bu sayı, diğer bakterilere kıyasla oldukça fazladır. Siyanobakterilerin genomlarının büyüklüğü de türlere göre değişir ve 2.4 ila 7.2 megabaz çiftleri (Mb) arasında olabilir.

Escherichia cinsi içerisinde yedi tür vardır. **E.Coli'nin** bir adet dairesel kromozomu ve 4.6 bin baz çifti ve 4 binden fazla geni vardır. E.Coli yaklaşık 20 dakikada bir bölünerek çoğalabilen bir bakteridir. Onu için araştırma laboratuvarlarının vazgeçilmez canlılarıdır.

Bütün bu organizmaların da ilk anaerobik prokaryot bir hücreden olma ihtimalleri yoktur.

Mycoplasma genitalium(Mgen), bilinen en basit bakteri genomlarından birine sahiptir 0.58 mikrometrelik genomu ve sadece bir kromozomu vardır. Gen sayısı en az olan prokaryot hücredir. **M. genitalium G37T suşu** genomu, 580.070 baz çiftinden oluşan bir dairesel DNA'dan oluşur Mgen insanlarda hastalık yapan ve son derece yavaş büyüyen bir organizmadır. Kültürde üremesi altı ay kadar sürebilir.

Kromozom sayılarında artma veya eksilme hatta tek gen mutasyonları insanlarda ağır hastalıklara, düşüklere veya ölümlere neden olduğu bilinen bilimsel bir gerçekken tek bir prokaryot hücreden bütün canlılar âleminin tesadüfen, kendi kendine, sebeplerin tesiriyle veya ne olduğu bilimsel olarak ortaya konmayan ve doğal seleksiyon adını verdikleri kavramla meydana geldiği iddiası en başta genetik bilimine aykırıdır. Bu tür iddiaların günümüzde gösterilmiş bilimsel kanıtları yoktur.

Rusya'da 1924 yılında **Alexander Oparin** biyokimya alanındaki çalışmalarını "**Yaşamın Kökeni**" isimli bir kitap yayınlamıştı. Oparin, yaşamın merkezinde yer alan kimyasalların (örneğin şekerler ve aminoasitlerin)

dünya okyanuslarında oluşabileceğini varsaymıştı. Birçok organik kimyasal su içerisinde çözünmez. Örneğin yağ, suyun üzerinde bir tabaka oluşturur. Ancak bu kimyasalların bazıları suyla temas ettiklerinde, «**kuaservatlar**» adı verilen küresel yapılar oluştururlar. Oparin, kuaservatların modern hücrelerin atası olduğunu ileri sürmüştü.

Oparin'den sonra 1929'da İngiliz J. B. S. **Haldane** de ilk hücreleri oluşturan moleküllerin ilkel bir çorbadan yavaşça kendi kendine organize olduğunu öne sürmüş ve bu görüşler **Oparin-Haldane hipotezi** olarak adlandırılmıştı. Ancak bunlar bilimsel bir kanıta dönüşemedi. Her iki bilim insanı da ateist görüşe sahiptiler.

1952 yılında **Stanley Miller ve Harold Urey**, Oparin-Haldane hipotezinin öne sürdüğü gibi prebiyotik koşullar altında organik moleküllerin inorganik öncüllerden kendiliğinden nasıl oluşabileceğini göstermek için bir kimyasal deney gerçekleştirmiştir. Amino asitler gibi basit organik monomerleri oluşturmak için metan, amonyak ve hidrojenin yanı sıra su buharı gibi yüksek oranda indirgeyici (oksijenden yoksun) bir gaz karışımı kullandı. Ama buradan da yaşamın oluşmasını sağlayacak bir veri elde edilemedi.

Evrinciler hayatın abiogenez ile kimyasal evrim yoluyla başladığına dair hiçbir zaman bilimsel kanıt bulamadılar.

Evrimci görüşü savunanlar son yıllarda **proto hücre(proto cell)** adını verdikleri yeni bir kavram icat ettiler. Abiyotik (cansız) bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşan yapılara, kendi kendine organize olan, endojen olarak düzenlenmiş, küresel lipid topluluklarına proto hücre dediler. Hâlbuki bunlara daha önce kuaservat adı verilmiş ve evrim tarihine **Oparin-Haldane hipotezi** olarak geçmişti. Evrimciler her defasında yeni isimler ortaya atarak sanki yeni bir şey bulmuş ve bunların bilimsel değeri varmış gibi bir algı oluşturmaya devam ettiler.

Adına ister kuaservat denilsin isterse proto hücre denilsin eğer yeryüzünde hayat bunlardan başlamış ise bunlarda bütün bitki ve hayvan ve insanların genomik bilgilerinin depo edilmesi lazım ki sonraki yaşam ağacını meydana getirirken bu bilgileri bitki ve hayvan türleri ile insana dağıtılsın. İlk bakterinin kaç kromozomu vardı ve gen sayıları kaçtı? Bu konuda evrimcilerin açıkladıkları bir bilgi yoktu.

Son yıllarda evrimciler gündeme LUCA'yı getirdiler. Dünyadaki tüm canlıların son evrensel ortak atasına LUCA ismini verdiler. Kısaca SEOA, veya İngilizce kısaltması olan LUCA ile ifade edildi. Şu anda Dünya üzerinde yaşayan tüm organizmaların ortak bir atası kabul edildi.

Şimdi burada da soruyoruz ilk ortak ata kuaservatlardan abiyogenezle nasıl oldu? Proto hücre veya LUCA ile bütün canlıların yani bitki hayvan ve insanların genomik bilgilerinin hepsini, somatik ve eşey hücrelerin bilgilerini, nerede depoluyorlardı? Gen ve kromozom sayıları kaçtı? Bu bilgiler yoksa yaşam ağacı diye gösterdikleri çizimlerdeki kromozom ve gen sayıları farklı bitki ve hayvan türleri ile insanlar nasıl meydana gelecekti?

Şimdiye kadar yukarda anlattığımız bütün evrimci görüşlerin asla bilimsel kanıtları yoktur. Onların hepsi kişisel ve felsefik görüşlerdir.

Günümüzde lağımlarda ve asit bataklıklarında bulunan **PVC [Planctomycetes, Verrucomicrobiae, Chlamydiae]** bakterilerinin hücre yapılarını inceleyen evrimci görüş sahipleri, bunların prokaryotlarla ökaryotlar arasındaki kayıp halkanın atası olduğunu düşündüler ancak bilimsel izah yapacak verileri bulamadılar.

Bugünkü bilgilerimize göre kromozomlar canlılarda kalıtımı sağlayan genetik birimlerdir. Genler ise kromozomun üstündeki küçük bir bölümü olan nükleotid dizileridir. Kromozomun bilgiler içeren kısımlarıdır. Genler çift halde bulunurlar. Genomun yaklaşık %2'si proteinleri kodlamaktadır.

Darwin'ın bilmediği şeyler o kadar çoktu ki onun zamanında kimse tarafından da bilinmiyordu. Çünkü bilim ve teknoloji çok az gelişmişti. Prokaryot ve ökaryot hücreler, stoplazma çekirdek, hücre duvarı ve çekirdek zarının hassas yapısı, organeller, mitoz ve mayoz bölünmeler, somatik ve eşey kromozomlar, her türdeki kromozom sayıları, uzun ve kısa kolları, telomer, sentromer, genler, dominant ve resesif genleri, genlerin protein kotlayan kısmı ekzonu, kotlamaya katılmayan kısmı intronu, sıçrayan genler, orphan genler, Do Nova genler, otozomal DNA, RNA, rRNA mitekondriyal DNA (mtDNA), telomerik DNA, antik DNA (aDNA), mutasyonlar, PCR, yeni nesil gen dizileme (NGS), 16S rRNA bakteriyel genotiplendirme, PCR, Mikro dizi analizi, Hibridizasyon, antik DNA analizi, homokralite, sol el sağ el ayna durumu, homokralitenin kırılması, Riboz ve Deoksiriboz gibi şekerler gibi pek çok şey bilinmiyordu.

Kromozom sayıları her tür için sabittir. Mesela goril, şempanze ve maymunlarda 48, Rhesus maymununda 42, Moli balığı ve insanda ise 46 kromozom bulunur. İnsanlarda kromozom sayılarında veya yapılarında olacak en ufak değişiklikler, tek bir gende olan değişimler hatta tek bir bazın yer değiştirmesi insanlarda hayatla

bağdaşmaz, düşükler olur veya hastalıklı doğumlar olur ve yaşamları kısa olur. İnsan mutasyonlarla asla daha mükemmel, daha güçlü veya zeki bir insan olmaz.

Epigenetik mekanizmalar ise tamamen yeni konulardır. DNA dizilerine dokunmadan olan değişikliklerin nasıl olduklarından bahseder. Epigenetiğin en güzel anlatımı:

“DNA yalnızca bilgi taşıyan bir kasettir. Kasetçalar olmadan bir işe yaramaz. Epigenetik ise kasetçalardır. Bryan Turner.

“Kitap yazılımını genetik, okunuşunu ise epigenetik olarak düşünebiliriz”. Thomas Jenuwein

Bugün yapılan genetik araştırmalar göstermiştir ki bitki, hayvan veya insan olsun her bir canlının hücre çekirdeğinde kromozom adı verilen kalıtsal bilgiyi taşıyan parçacıklar vardır. Bu genetik çalışmalar ve gen dizilmeleri sonucunda her bir canlının gen sayıları ve ince yapıları ortaya çıkarıldı. Mesela bir bakteri olan **Candidatus Carsonella ruddii** de 160.000 baz çifti, bir toprak bakterisi olan **Sorangium cellulosum**'da 12,200,000 baz çifti bulunur. E.coli de yaklaşık 4400 gen vardır. Yine mesela **Paramecium aurelia** (Bilimsel adı paramecium aurelia dır) 1773 yılında O.F.Müller tarafından keşfedilmiştir. Bilinen 40 türü vardır. Genom yapısı ve gen dizilimi ancak 2005 yılında tamamlanmıştır. DNA'sında 3.9642 gen ve 8384.266 baz çifti vardır. Bu genlerin 39578 tanesi protein kodlayan genler, 64 tanesi ise RNA genidir.

Kimse bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olamaz. Ya da herkes bilgisi kadar fikir sahibi olabilir. Sadece dışardan gözleme dayanan, laboratuvar deneyimlerinden geçmeyen ve hiçbir bilimsel kanıta dayanmayan kişisel düşünceler bilimsel veriymiş, kanunmuş gibi sunulamaz. Eksik bilgilerle ileri sürülen hipotezler, teoriler de doğal olarak bilimsel gerçeklere aykırı olacaktır. **Karl Popper** (1902-1994, bir hipotezin doğrulanabilirlik ilkesine karşı yanlışlanabilirlik ilkesini savunarak bilim felsefesinde eleştirel bir bakış açısı önermiştir.

Canlılar âlemini yakından gözlemek için mikroskoplar gerekir. **R.Bacon** (1214-1294) ilk basit büyüteci bulmuştu. İlk mikroskop ise 1590 yılında Hollandalı **Hans Janssen ve oğlu Zacharias** tarafından icat edildi, bu tek mercekli bir mikroskoptu. Sonra çift mercek kullanınca 10 kat daha fazla büyütme yaptığını gördüler. 1660'lı yıllarda İngiliz bilim insanı **Robert Hooke**, daha geliştirilmiş bir mikroskopla canlıları inceledi. 1665'te **“Micrographia”** adlı kitabında yayımladı. Hooke'un bir tür mantarda gördüğü boş odacıklara “hücre” adını vermesi ile birlikte biyolojide hücrelerin ilk tanımı yapılmış oldu. 1675 de mikroskopla bakterileri gözlemleyen ilk kişi ise **A.V. Leeuwenhoek** idi. gördüğü küçücük canlılar karşısında hayrete düştü. Böylece “mikroorganizmalar” keşfedilmiş oldu.

Zamanın optik teknolojisi ne kadar ileride ise o kadar veri elde edersiniz. Bugün elimizde TEM ve SEM gibi çok gelişmiş elektron mikroskopları (20.yüzyılda keşfedildi) olduğu halde hücrenin ve elementlerin sırları yine de tam çözülmüş değildir.

Evrimsilikte sınır tanımayan bazıları *“modern bilim açısından, günlük ağzın aksine bu kavramların (ne “can”, ne de “ruh”) hiçbir geçerliliği bulunmamaktadır ve hatta bunların gerçek olmadıkları artık bilinmektedir”* diyerek hayatın meydana gelişindeki mucizevi olayı örtmeye çalışıyorlar.” Peki, demiri “cansız”, hücreyi “canlı” yapan nedir öyleyse? İnsanlığın uydurduğu tanımlar haricinde, hiçbir şey. İkisi de, sıradan atomlar ve moleküller yığındır” diyerek bilimsel laflar ettiklerini düşünüyorlar. Hatta daha da ileri giderek modern canlı cansız tanımı yaptıklarını iddia ederek *“özünde bakıldığında bir virüs de, bir insan da cansızdır!* Diye akla ziyan yeni iddialar ortaya atmaktadırlar.

10. Sonuç

Darwin, 1859 yılında **“Türlerin kökeni”** adıyla kitap yazdığına, ilk hücrenin cansız maddelerden, elementlerden nasıl meydana geldiğini o da izah edemiyordu. Bu nedenle kitabında bu konulara hiç temas etmedi. Ama 12 yıl sonra 1871 yılında yazdığı bir mektupta ise: *“ufak ve ılık bir su birikintisi hayal edebilirsek ve içerisinde her türlü amonyak, fosforik tuzlar, ışık, sıcaklık, elektrik ve diğer kimyasallar bulunsa, bir protein kimyasal olarak oluşabilir ve daha karmaşık değişikliklere doğru yol alabilir..”* diyerek hayalindeki görüşü söylüyordu. Seçici bir irade olmadan cansız moleküller birleşerek, eşgüdüm içinde çalışan bir hücre oluşmaz. Asla cansız elementlerden akıllı, canlı makineler meydana gelmez. Hassas ölçü ve dengeler içinde çalışan bir canlı meydana gelmez.

Darwin'ın prokaryot bir hücreden başlayan çok basit, hayali bir yaşam ağacı çizerek yeryüzünde hayatın böyle gelişmiş olabileceği iddiası da bilimsel değildir. Darwin'den sonra gelen evrimci görüş sahipleri o hayali ağaca bazı eklemeler yaparak yeni çizimler yaptılar ama bu çizimleri destekleyen kesin bilimsel kanıtları hiçbir zaman sunamadılar. Onlar da bilimsel değildi.

Darwin; türlerin birbirinden meydana gelişi anlamındaki **evrim (evolüsyon)** ve **doğal seleksiyon** adını verdiği kavramlarla açıkladı. Bütün türlerin bitki, hayvan ve insanın ortak bir atadan kendi kendine, tesadüfen veya doğanın yardımlarıyla, doğal seleksiyon ile evrimleştiğini, bir türden başka bir türden meydana geldiğini iddia etti. Ama elinde temelsiz bu iddialardan başka bilimsel bir kanıtlar yoktu. Hayatı boyunca basit 6 adet ışık mikroskobu vardı. Onlarla ne kadar bilim yapılabilir ki? Darwin dâhil kimse onun zamanında gördüğü hayvanların dış görünüşlerine bakarak iç dünyalarında, hücrelerinde ve genetik yapılarında gizli olan sırları asla bilemezdi.

Evrimci görüş sahipleri yaptıkları onca deneye rağmen ortak atanın nasıl meydana geldiğini kanıtlarıyla açıklayamadılar. Ama ortak ata ön kabulünden sonra türlerin değişip başka bir türün meydana geldiğini devamlı iddia ettiler. Böyle muazzam bilinçli bir yaratılışa “**evolüsyon (evrim)**” ismini vererek bir türden başka bir tür oluştuğunu söylemekten ileriye gidemediler. Bunun için bilimsel kanıtlar gösteremediler. Doğayı gözlemlemek şarttır ama yetmez, laboratuvar deneyleriyle çalışmak ve buradan doğru çıkarımlar yapmak lazımdır. Çağımızdaki teknoloji ne kadar gelişmişse siz de o kadar bilebilirsiniz. Bu bilgiler sizin yaşadığınız çağda her şeyi açıklamanıza da yetmez. Elektron mikroskopta görülebilecek şeyleri ışık mikroskobuyla görüp fikir yürütemezsiniz.

Darwin dâhil her türlü evrimci görüşleri savunanların çizdikleri hayali yaşam ağaçları resmi yeryüzünde hayatın nasıl başladığını gösteren bilimsel bir kanıt değildir. Ama gözlem ve deney yaptıktan sonra bunlar üzerinden **mantıksal akıl yürütme yapmak** bilimsel bir yoldur. Evrimciler sorulan şu sorulara tatmin edici cevapları asla veremediler:

1. Hayali ortak ata kuaservat mıdır, LUCA mıdır, proto hücre midir, prokaryot hücre midir?
2. Prokaryot hücre ise o bir bakteri midir arke midir veya siyanobakteri midir? Aerob mudur, anaerob mudur?
3. Bakteri ise kok, basil, vibrion veya spiroket midir?
4. Prokaryot hücrelerin hücre duvarından başlayarak her şeyi hem kendi aralarında hem de ökaryot hücrelerden farklıdır. Hatta bazı prokaryot hücrelerin hücre duvarı bile yoktur. Kendi aralarında ise hücre duvarının biyokimyasal yapıları farklıdır. Ökaryot hücrelerden birçok yapısal farkları olan prokaryot bir hücrenin ökaryot bir hücreye dönüştüğünün bilimsel bir kanıtı var mıdır?
5. Bu ortak ata ileride oluşacak bitki, hayvan türleri ve insanın da ortak atası olacağından onlara ait bütün somatik ve eşey kromozomların ve genlerini taşıdığının kanıtı var mıdır? Bu ortak atanın kromozom ve gen sayıları kaçtır?
6. Bu kromozomlar ve genler zaman içerisinde bitkiler ve hayvanlar âlemindeki her türe özel olarak nasıl değişime uğramıştır? Bunların bilimsel kanıtları nelerdir?

Bu türlü soruları çok daha fazla uzatmak ve detaylandırarak sormak mümkün ve günümüzde evrimci görüşleri savunanlar bu soruların mutlaka bilimsel cevaplarını vermeleri lazım. Yoksa ileri sürdükleri varsayımlarını kanıtlamış gibi göstermekle bilimsel olamazlar. Bilim insanları bugüne kadar laboratuvarlarında “Yaratılış” anını yeniden canlandırmak için çok çalıştılar, birçok kimyasal deney yaptılar. Amaçları; sıfırdan, yepyeni bir yaşam yaratmaktır. Ancak şu ana kadar abiyojenez üzerine kurgulanan tüm görüşler ve yapılan deneylerle yaşamın nasıl başladığını açıklayamadılar. Laboratuvarında inorganik maddeleri bir araya getirerek basit hücre dedikleri prokaryot bir hücreyi yaratmayı başaramadılar.

Bazıları İslam dünyasında da düşünürlerin bir kısmının evrimi kabul ettiği iddiasını ortaya attılar ama bu doğru bir söylem değildir. Çünkü bu iddia evolosyon (evrim) terminolojisindeki isteyerek veya istemeyerek verilen yanlış anlamlardan kaynaklanıyor. Herkesin evrimden anladığı ve kastettiği mana farklıdır. Evrim; farklı anlama gelen otuza yakın tâbir ve terimle ortaya konulan bir kavramdır. Eski dilde geçen değişim ve başkalaşımı ifade eden “**tekamül (devolement, ontojeni, at-tatwur), tahavvül (variation, metamorphosis, at-tahawwur), tebeddül (değişim, dönüşüm), istihale (başkalaşım)**” gibi kavramlara evrim denemez. Eski dilde **tatavvur** (tavırdan tavıra geçme, evrim) yani ilmi adıyla **filojeni (evulation)** “*bir türden bir başka türün veya bir varlıktan başka bir varlığın yavaş yavaş ve tesadüfen meydana gelmesidir*”. Bizim de bu makalede eleştirdiğimiz bir türden başka bir türün meydana geldiğini iddia eden evolüsyon anlamındaki evrim anlayışıdır.

Evrim artık geçmişte olduğu gibi felsefenin değildir, Bilim ve teknolojideki gelişmelerin ışığında gerçeği bulmak için başvurulacak yol biyolojidir, moleküler biyoloji ve genetik, paleontolojidir, antropolojidir. Bilim insanları bilimsel deliller ile konuşurlar. Atesitik veya agnostik görüşlerini ortaya teoriler atarak saklayamazlar.

Bilim felsefecisi **Karl Popper**'dan önceki düşünürler, hangi tür önermelerin doğrulanabilir olduğunu bulmaya çalışırken Popper, yanlışlanabilir olan önermeleri araştırarak yerleşik bilim anlayışına eleştirel ve yenilikçi yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısıyla o, sözde bilimleri bilimden ayırmaya çalışmıştır. Evrim, bir felsefecinin ne “var” demesiyle var olur, ne de “yok” demesiyle yok olur.

Ateistik görüşe sahip bilim insanlarının önüne evrimci görüşlerin tüm çıkmazları konsa bile asla dogmatik inançlarını bırakıp bir yaratıcıyı kabul etmezler. Çünkü onlar ideolojik saplantı içindedirler. Evrimin asla yanlışlanabilir olmadığını peşinen kabul ederler. Bu davranışlar da asla bilimsel değildir.

Bilim felsefesine olan katkılarıyla birlikte onun bir alt dalı olan biyoloji felsefesi çalışmalarına Türkiye’de öncülük etmiş olan **Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı** “*Darvinci evrim özellikle çıkışı itibarıyla bir teori olmaktan ziyade bir varsayımdır.*” demektedir. Aslında sadece Darwin değil ondan sonra gelen bütün evrimci görüş sahipleri de birer varsayımcıdır.

Evrimci görüş sahipleri ise bugüne kadar bu zorunlu gücü kabul etmeme adına “Abiyogenez, Kuaservat, Luca, Proto hücre, Ortak ata, kimyasal evrim, RNA veya XNA(Ksenonükleik asit) temelli yaşam, doğal seleksiyon ve biyolojik evrim(evölüsyon)” gibi bir sürü isimler vererek varsayımlar ileri sürdüler ama buna bilimsel kanıtlar sunamadılar.

Darwin; sonunda şüphecilik üzerine eserler yazan **John Fordyce**’ın bir mektubuna 1879 yılında yanıt olarak bir agnostik olduğunu şu sözlerle itiraf etti: “*En aşırı dalgalanmalarımda, bir Tanrı’nın varlığını inkâr etme anlamında hiçbir zaman ateist olmadım. — Sanırım her zaman olmasa da genel olarak (ve yaşlandıkça daha da fazla), bir agnostik ruh halimin en doğru tanımı olurdu.*”

Eskiden ateist olan İngiliz astronom **Roberd Hoyle** (1915-2001) sonradan ateizmi terk edip “*canlı bileşikler halinde organik bir yaşamın olamayacağını, bunun bir grup maymunun Hamlett’i yazma ihtimalinden daha düşük olacağını, ya bir tür doğal zekanın belki de Tanrı’nın rol oynadığı*” fikrini savunur olmuştur.

Evrimci görüşleri savunan bilim insanlarının hayatın yeryüzünde nasıl başladığı ve türlerin nasıl oluştuğunu bilimsel olarak kanıtlarıyla göstermeleri mümkün olmamıştır. Olasılık hesaplarını ve rastlantıyı iyi bilen ünlü matematik profesörü Ali Nesin’in bir televizyon programında evrenin yaratılmasındaki hassas ayarlar, tesadüfler ve olasılık üzerine sorulan soruyu şöyle cevaplamıştır:

“Bence Allah’ın olması lazım ama inanamıyorum...”

Bilim inanları buldukları deliller üzerinden bilimsel bir yol olan analitik ve eleştirel düşünce ile **mantıksal akıl yürütme (Logical Reasoning)** yaparlar. Gözlemlere ve şimdiye kadar bulunan bütün bilimsel verilere bakarak mantıksal akıl yürütme yapınca akla da şu sorular gelir:

Canlı olsun cansız olsun bir varlığın yaratılmasında, tesadüflerin, sebeplerin veya tabiat adını verdiğimiz canlı cansız varlıklar bütünü olan doğanın, doğal seleksiyonun aktif bir rolü olabilir mi? Onlarda bunları yaratacak “ilim, irade ve bir güç” var mıdır? Mantıken bütün bunlara sahip bir varlığı, yani “bir dış güç” kabul etmek zorunda değil miyiz?

Kâinatın ve canlıların yaratılışı için zorunlu gücün (Vacibü’l Vücut) olduğuna inanan tek tanrılı dine bağlı bilim insanları ise buna “Allah” dediler evrimci görüş sahiplerinin varsayımlarını kabul etmediler.

Bilim ne kadar ilerlerse ilerlesin evrimci mahalle baskısı nedeniyle bazı bilim insanları dogmatik evrim görüşünün peşinde hala gideceklerdir. Veriler üzerinde doğru mantıksal akıl yürütme yapan bilim insanları ise bir dış gücün yani bir olan Allah’ın bunları yaptığını kabul edeceklerdir. Bundan sonra da Allah’a inanan bilim insanlarının olduğu gibi önce inanan sonradan maalesef deist veya önce ateist inanca sahip olan sonradan bir Yaratıcı’ya inanan bilim insanları da var olmaya devam edeceklerdir.

Kaynakça

- Akcan I., Yapay zekayla yaklaşık 162 bin virüs türü keşfedildi. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/yapay-zekayla-yaklasik-162-bin-virus-turu-kesfedildi/3358110>
- Bakırcı M. Ç., Türlerin kökeni,Yaşamış Yüz Milyonlarca Türün Kökenini Nasıl Açıklarız? 5 Ağustos 2020 <https://evrimagaci.org/turlerin-kokeni-yasamis-yuz-milyonlarca-turun-kokenini-nasil-aciklariz-9100>.
- Bakırcı, M., Ç. Kimyasal Evrime Giriş: Canlılık ve Cansızlık Nedir, Ne Değildir? Canlılar ile Cansızlar Arasındaki Farklar Nelerdir? <https://evrimagaci.org/kimyasal-evrime-giris-canlilik-ve-cansizlik-nedir-ne-degildir-canlilar-ile-cansizlar-arasindaki-farklar-nelerdir-33>
- Contributors to Wikimedia projects. (2001, October 10). Mycoplasma genitalium - Wiki-pedia. Wikipedia, the free encyclopedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Mycoplasma_genitalium
- Contributors to Wikimedia projects. (2007, May 15). Orphan gene - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Orphan_gene,
- Damien P. Devos., Emmanuel R., Reynaud. Intermediate Steps. Science, 2010; 330 (6008): 1187-1188 DOI:10.1126/science.1196720
- Darwin: Evrim teorisini ortaya atan bilim adamının sıra dışı hayatı - BBC News Türkçe. (n.d.). BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47197862>
- Discowery News,(Çev:Evrime ağacı).Loki: Türümüzün de Doğrudan Atası Olan, En Eski Tek Hücreli Canlı – .26 Temmuz 2015 <https://evrimagaci.org/loki-turumuzun-de-dogrudan-atasi-olan-en-eski-tek-hucreli-canli-3790>
- Dünya'daki Canlı Yaşamını Derinden Etkileyen 5 Büyük Kitleli Yok Oluş. (n.d.). Ekşi Şey-ler. Bilim (4 Aralık 2019) <https://eksiseyler.com/dunyadaki-canli-yasamini-derinden-etkileyen-5-buyuk-kitlesel-yok-olus>
- Günay, A. C., Francesco Redi'nin Biyogenez Deneyi <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/850325>
- Haldane., Oparin., Miller, S., Urey, H., Sparks, Chemotaxis, Chagas, & Koch, R. (n.d.). Early Earth Chapter ppt download. SlidePlayer - Upload and Share your PowerPoint pre-sentations. <https://slideplayer.com/slide/14111843/>
- Kahraman B.,Yeni keşfedilen 1 milyar yıllık mikro fosil kayıtlara geçmiş en eski çok hücre-li canlı olabilir. (n.d.). Anadolu Ajansı. 30.04.2021 <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/yeni-kesfedilen-1-milyar-yillik-mikro-fosil-kayitlara-gecmis-en-eski-cok-hucreli-canli-olabilir/2225776>
- Karabulut F., Toprak Mikroorganizmaları,Lab Akademi, 14 Mart 2020. <https://labakademi.com/toprak-mikroorganizmalari/>
- M, Yamaguchi, et al. (2012). Prokaryote Or Eukaryote? A Unique Microorganism From The Deep Sea. Journal of Electron Microscopy, <https://academic.oup.com/jmicro/article-abstract/61/6/423/1989140?> <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23024290/> From Wiki-pedia, the free encyclopedia. Religious views of Charles Darwin https://en.wikipedia.org/wiki/Religious_views_of_Charles_Darwin
- Marshall, M. (Çeviri: Zaloğlu, O.). Yaşamın Başlangıcının Bilimsel Tarihi: Dünya'da Yaşam Nasıl Başladı?,12 Temmuz 2017. https://evrimagaci.org/yasamin-baslangicinin-bilimsel-tarihi-dunyada-yasam-nasil-basladi-457#google_vignette
- Merkit N., Karl Popper ve yanlışlanabilirlik ilkesi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1625211>
- Mikroskop: Kim, Ne Zaman İcat Etti? | TÜBİTAK Bilim Genç. (n.d.). Bilim Genc. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/mikroskop-kim-ne-zaman-icat-etti>
- Omerovic M., Müştak Kaan H, Kaya Başak. İ. (2017). Escherichia coli Patotiplerinin Vi-rülens Faktörleri. Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi, 28(1), 1–6. <https://doi.org/10.35864/evmd.530084>
- Öz S., Altındış M., İnsan Viromu Human Virome. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/378164>
- Rincon P., Bilinen ilk hayvan: 558 milyon yıllık sırrı kolesterol çözdü - BBC News Türk-çe.<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45601186>
- Sankaran V., 400 milyon yıllık fosil, Dünya'daki ilk bitkilerin köklerinin nasıl oluştuğunu ortaya çıkardı. (n.d.) Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/405761/>

- Soysal K. E., Teoman Duralı'nın Darvinci Evrim ve Darwinizm Eleştirisi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buifd/issue/78314/1264003>
- Şener Y., Ökaryotlarda Çok Hücrelilik, 1.63 Milyar Yıl Önce Ortaya Çıktı – 22 Şubat 2024. Arkeofili, Evrim. <https://arkeofili.com/okaryotlarda-cok-hucrelilik-1-63-milyar-yil-once-ortaya-cikti>
- Tarhan N., Mantıksal ve Ahlaki Akıl Yürütme İle Yaratılışı Anlama. <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/7857/mantiksal-ve-ahlaki-akil-yurutme-ile-yaratilisi-anlama>
- Tarhan N., Mantıksal ve Ahlaki Akıl Yürütme. <https://www.nevzattarhan.com.tr/mantiksal-ve-ahlaki-akil-yurutme-.html>
- The Origin of Life: A History of Ancient Greek Theories. (n.d.). Home | Yale-New Haven Teachers Institute. <https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1980/5/80.05.11.x.html>
- Topkaya E. A., Mikroorganizmalarda epigenetik. XXXIV. Mikrobiyoloji kongresi. https://www.tmc-online.org/userfiles/sunumlar/11_Kas/Aynur_Eren_Topkaya.pdf
- Uzunoğulları N., Gümüş M., Virüs taksonomisinin tarihsel gelişimi ve son durumu <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/514139>
- Üzücek M., Homokiralite Nedir? Furkan Öztürk'ün Çalışması Yaşamın Başlangıcına Dair Bize Neler Söylüyor? Matematiksel. Biyoloji ve Coğrafya <https://www.matematiksel.org/homokiralite-problemi-furkan-ozturk/>
- Wikimedia projelerine katkıda bulunanlar. (2006, January 1). Alfred Russel Wallace - Vikipedi. Vikipedi: Özgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Alfred_Russel_Wallace
- Xu C., Martin N., Li M, & Mann S,. (2022). Living material assembly of bacteriogenic pro-tocells. Nature, 609(7929), 1029–1037. <https://doi.org/10.1038/s41586-022-05223-w>

ERNST MAYR'IN "EVRİM NEDİR?" KİTABINDAKİ BİLİMSEL ÇELİŞKİLERİ¹

SCIENTIFIC CONTRADICTIONS IN ERNST MAYR'S BOOK "WHAT IS EVOLUTION?"

Suna Aygün ALLAHVERDİ²

ÖZET

EvrİM görüşü üzerine günümüzde yazılmış olan binlerce makale, deneme, köşe yazısı ve kitaplar bulunmaktadır. Fakat bu yazılanların ortak olan noktası ise günümüzde bile hâlâ bir birlikteliğe ulaşamamış olmalarıdır. Çünkü evrimin, o kadar çok yönlü ve farklı olan konular üzerinden tanıtmaya çalışılması, aslında onun hâlâ nasıl bir ideoloji olduğunu kavrayamamışlık anlamına da gelmektedir. Bu durum sadece evrim karşıtları için değil, evrimi kabullenenlerin de düştüğü bir durumdur. Her iki tarafta aslında net bir bilgi sahibi olmadığından genel anlamda yazılarında da çelişkiler barındıran ifadeleri kullanmaktadırlar. Fakat bazı evrimci yazarlar ise hiç de masum olmayıp, bu çelişkili olan durumları, bilgisizlikten dolayı değil, bilakis bilinçli olarak kitaplarında doğru bilgilermiş gibi kullanmaktadırlar.

Bu çalışmada, evrim görüşü üzerine şu ana kadar yazılan ve hatta görselleştirilen çalışmaların tümünü değil de içlerinden en çok kabul görmüş olan ve içeriğinin, diğerlerine nispetle daha iddialı bir biçimde doğru olduğu söylenen, Ernst Mayr'ın "EvrİM Nedir?" kitabı, kıyaslama yöntemi ile incelenilecektir.

Genel itibari ile doküman analizleri ile yapılan kıyaslamalar sonucunda karşılaşılan ilginç olan tespitlerde, Mayr'ın bu iddialı olan evrim adına yazmış olduğu kitabının bile çelişkiler ile dolu olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evrim Nedir?, Ernst Mayr, Evrim ve Din, Evrimin Çelişkileri.

ABSTRACT

There are thousands of articles, essays, columns, and books written today about the theory of evolution. However, the common point among these writings is that, even today, they have still not reached a consensus. The reason for this is that the attempt to explain evolution from so many different angles and perspectives shows that its nature has not yet been fully understood as a unified ideology. This situation is not only true for evolution opponents but also for those who accept evolution. Both sides, in fact, lack clear information, and as a result, their writings generally contain contradictory statements. However, some evolutionary writers are not innocent and, instead of being ignorant, deliberately use these contradictions in their books as if they were correct.

¹ "Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Ernst Mayr'ın "EvrİM Nedir?" Kitabındaki Bilimsel Çelişkiler" başlıklı bildiriden türetilmiştir."

² Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, E-posta: 230214019@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3983-6038

For this reason, rather than analyzing all the works written and even visualized about the theory of evolution, we will focus on the most accepted one, which has confidently been claimed to be more correct compared to others. We will examine and critically compare Ernst Mayr's book "What Is Evolution?"

Through document analysis and comparison methods, we will see that even Mayr's book, which is considered a definitive work on evolution, is full of contradictions.

Keywords: What is Evolution?, Ernst Mayr, Evolution and Religion, Contradictions of Evolution.

1.Giriş:

Tıp doktoru ve zoolog olan Ernst Mayr'ın, 2001 yılında yayınlanan "Evrim Nedir?" adlı kitabı, adından da anlaşılacağı üzere evrim hakkındaki "tüm şüphelerin ve merak edilen soruların, cevaplarının detaylarıyla anlatıldığı" şeklinde tanıtılmaktadır. Öyle ki; kitabın arka kapağında, Top, Mikrop ve Çelik kitabının yazarı olan Jared M. Diamond, kitap hakkındaki fikirlerini şöyle ifade etmektedir:

"Ama Darwin'in zamanından bu yana evrim düşüncesiyle ilgili pek çok gelişme kaydedilmiş olmasına karşın hâlâ evrimin tam olarak ne olduğu konusunda yaygın bir kafa karışıklığı bulunmaktadır. Evrim Nedir? adlı bu eserde, modern biyolojinin kurucularından biri olan Ernst Mayr evrim konusunda bildiklerimizi ve bilmediklerimizi anlatıyor; bu fikrin dünyayı algılayışımızı nasıl değiştirdiğini ele alıyor. Evrim Nedir?, Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eserinden sonra bu konuda yazılmış en iyi kitap!" (Mayr, 2016)

Kitabın içeriğine bakıldığında, evrim görüşünün doğrulamasını sağlamak adına sunulan, fen bilimlerine ait olan verilerin, kitapta çelişkileriyle birlikte kullanılmış olması hem de evrimci biyolog ve bazı bilim adamlarının aslında bilim camiası tarafından çürütülmüş olan fikirlerinin, abartılarak, deyim yerindeyse "kitabına uydurma" ile bu kitapta sanki doğruymuş gibi aktarıldığı dikkatleri çekmektedir. Bu çelişkili olan durumlar evrimin ispatlanması yönünde değil, evrim taraftarlarının hâlâ günümüzde bile net bilgilere ulaşmakta şaşkın olduklarını göstermektedir. Çünkü evrimleşmenin gerçekleştiği yönündeki iddiaları doğrulamak adına, bu kitapta sunulmuş olan bilimsel araştırmalar ile evrim görüşü hipotezleri arasında bir tutarlılık ve uyumluluk bu kitapta da bulunmamaktadır.

2. Evrim ve Yaratılış Çatışmaları ve Mayr'ın Çelişkileri

Kitapta, genel itibarı ile yaratılış inancına karşı görüş olarak çıkmış olan evrim fikrini desteklemek amacıyla, fen bilimleri alanlarında yapılan araştırmaları, evrime delil olarak göstererek, evrimin aslında bilimsel destekli olduğunu ve yaratılış inancının ise hikâyelerden ibaret olduğuna değinildiği görülmektedir.

Mayr, kitabın önsöz kısmında, bu kitabı yazmasına sebep olan üç nedenden bahsetmektedir. Ve bu nedenlerden; "Sonuncusu, ona (evrime) karşı daha iyi savunma yapabilmekten başka hiçbir gerekçesi olmasa bile, evrim bilimiyle ilgili güncel değerler dizisi hakkında daha fazla bilgilenmek isteyen **yaratılışçılardır**. Bu tür okuyucunun fikirlerini değiştirmeyi beklemiyorum ama onlara, evrim biyologlarının, Yaratılıştaki (Tevrat'ın ilk bölümündeki) açıklamaya **ters düşmelerine neden olan kanıtın ne kadar güçlü olduğunu göstermek istiyorum**" (Mayr, 2016: 16) açıklamasında bulunarak, evrim ile yaratılış inancının birbirleri ile çelişkili olduğunu, kitabının hemen hemen her bölümde dile getirmiştir.

Mayr'ın bu kitabı dört kısım ve on iki bölümden oluşmaktadır. İlk kısım, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; İnsanlık tarihi boyunca her zaman aralığın da "Dünyayı kim ya da ne meydana getirdi? Gelecek ne getirecek? Biz insanlar nasıl meydana geldik?" (Mayr, 2016: 23) sorularının merak edildiğini ve her inanışın bu sorulara kendilerince cevaplar ürettiklerini ifade etmiştir. Hatta bu soruların cevaplarını üç gruba ayırmış ve bunları; "(1) Ezeli ve ebedi dünya, (2) kısa süreli değişmeyen dünya, (3) evrilen dünya" (Mayr, 2001, s. 23) başlıkları altında toplamıştır.

Bu gruplar içinde ikinci ve üçüncü görüş kitabın asıl konularını içermektedir. Çünkü kitabın önsöz kısmında Mayr'ın özellikle ifade etmiş olduğu yaratılışa karşı evrimin ne kadar güçlü olduğunu ispatlama arzusuna dayanarak, birinci bölümde şu ifadelerle yer vermektedir; "(2) Kısa süreli değişmeyen bir dünya: Bu, elbette, İncil'de verilen Hristiyan bakış açısıdır. Orta çağda ve on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Batı dünyasına hâkim olan görüş buydu. Üstün bir varlığa, İncil'deki yaratılış hikayesinde anlatıldığı gibi insan türlerini olduğu kadar tüm dünyayı da yaratan mutlak güce sahip bir Tanrı inancına dayanıyordu. **Dünyanın her şeye gücü yeten bir Tanrı tarafından yaratıldığı inancına yaratılışçılık denir**" (Mayr, 2016: 24) şeklinde yaratılışçılığın tanımını yaparak ardından "**Yaratılışçılığın inanışları, bilimin bulgularıyla çelişmektedir ve bu, yaratılışçılar ile evrimciler arasında uyuşmazlıkla sonuçlanmıştır**" (Mayr, 2016: 24) açıklamasında bulunmuştur.

Şimdi burada küçük bir parantez açarak, Mayr'ın şu sön cümlesinde geçen; **yaratılışçılık inanışları** ve **bilim bulguları** olan iki kavram hakkında bir ön bilgi yapılmalıdır ki üzerinde durduğumuz konu daha iyi anlaşılsın. Yaratılışçılık inanışlarından kasıt olarak, Mayr **“Dünyanın her şeye gücü yeten bir Tanrı tarafından yaratıldığı inancına yaratılışçılık denir.”** tanımını yapmıştır. Ve çok büyük bir iddiada bulunarak yaratılışa ait bilgilerin insanlarca uydurulmuş hikayeler olduğunu, kaynak olarak ise **“İncil'deki yaratılış hikayelerinin kaynağı için Moore'a bakabilirsiniz”** (Mayr, 2016: 24) şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Mayr'ın kitabında bahsi geçen **“yaratılışçılık”** kavramının içine İslam dininin kaynaklarını da eklemesi gerekirdi. Çünkü İslamiyet'e göre; kâinat, her şeye gücü yeten, bir olan Allah tarafından bir nizam içinde sürekli olarak var edilmektedir. Canlı olsun cansız olsun tüm varlıkların hareketlilikleri, Allah'ın üstün gücü tarafından kontrol edilmekte ve onun kanunlarına göre yaratılmaktadır. Allah, kâinatı kanunlar ile inşa etmekte ve bilim insanları da zaten yaratılmış olan bu kanunları keşfederek, yine insanların anlayabilecekleri bir dile tercüme etmektedirler. İslam inancına göre tüm bu kanunları yaratan Allah'tır ve insanlar yaratılmakta olan bu kanunların keşfedicileridir. İslam'a göre; bu varlık aleminde hiçbir şey plansız ve programsız asla değildir ve canlı cansız hiçbir varlık geliş güzel tesadüfler ile var olamaz. Ve insanların araştırmaları olan bilimsel keşifler, her zaman vahiy kaynaklı olan Kur'an ayetlerini de doğrulamaktadır. Belirttiğimiz gibi Mayr'ın, İslam inancına göre bir değerlendirmede bulunmaması, kitabın inançlar ile ilgili çıkarımlarında çok büyük eksik yönü olduğu göstermektedir.

Mayr, bilim ve din ilişkilerinin birbirlerinden ayrılması gerektiğine dair, **“Darwin, evrimi varsaymakla ve meydana gelişle ilgili ezici kanıtlar sunmakla kalmamış, evrim için herhangi bir doğaüstü güce bağlı olmayan bir açıklama getirmişti... Türlerin Kökeni, tabii ki karmaşaya sebep olmuştu. Neredeyse kendi başına, bilimin laikleşmesinde etkili olmuştur”** (Mayr, 2016: 30) şeklinde açıklamada bulunarak, din ve bilimin çatışmalarının değil de aslında evrim ile dindar bilim adamlarının çatışmalarının Darwin'in **“Türlerin Kökeni”** kitabındaki öneriler ile başladığını ifade etmektedir. Çünkü, Darwin'e karşı çıkan sadece din adamları değildi. Birçok dindar bilim adamı da onun bu görüşlerine karşı çıktı. **“Darwin, uysal bir adamdı ve tepki yaratmak istemiyordu. Bu nedenle kitabın son cümlesini Tanrısal bir yaratılış fikrini benimsediğini yazarak bitiriyordu”** (Demirsoy, 2008, s. 472).

Mayr'ın üzerinde durduğu yaratılış ile çelişiyor dediği ikinci kavram olan **“bilim bulguları”** ile bilimsel alanda özellikle de fen bilimleri alanında yapılan keşifleri kastetmektedir. Çoğu insana göre evrim denilince, onun mutlaka bilimsel olduğu anlaşılmaktadır. Evrim ve bilimsel veriler/keşifler, apayrı konular olup evrim taraftarlarınca, bilimsel olan veriler, evrim fikrine göre şekillendirilip sunulmaktadır. Bu da evrim ile bilim arasındaki farkı anlamada kafa karışıklıklarına sebep olmaktadır.

Evrim ile yaratılış inancı arasındaki gerilmeleri, Scott şu cümleler ile özetlemiş; **“On dokuzuncu yüz yıl başlarından itibaren, evrim görüşünü savunanlar, Hristiyan'lığın genel kabul ettiği yaratılış inancına muhalefet olarak, her şeyin Tanrı'nın kontrolü altında ilahi bir güç ile var edildiği bilgisinin yanlış olduğunu, aslına bilimsel açıklamalar ile tüm bu var oluşun Tanrıya değil de doğaya atfedilmesi için ufak da olsa girişimlerde bulunmaya başlamışlardı”** (Eugenie, 2009). Diğer yandan Mayr ise Darwin'in hipotezinin yayılmasını engelleyen direncin ne olduğu hakkındaki fikirlerini şöyle ifade etmektedir:

“Darwin'in teorilerinin evrensel olarak kabullenmesi için 80 yıl geçmesi gerektiği halde aslında 1859'dan hemen sonra yeterince olgunun mevcut olduğu geç anlaşıldı. Bu uzun süren direncin nedeni ne olabilirdi? Bu, tarihçilerin uzun zaman, kendi kendilerine sorup, tatminkâr bir cevabı ancak son zamanlarda buldukları soruydu. Bu direnç, Darwin karşıtlarının dünya görüşünde neredeyse evrensel olarak savunulan belli felsefi fikirlerin egemen olması yüzündendi. İncil'de yazılı olanların kelimesi kelimesine doğru olduğuna katı biçimde inanç beslenmesi bunlardan biriydi. Yine de Darwin'in ortak köken teorisinin hızla kabulünün (Yaratılışçılar hariç) gösterdiği gibi, bu inanın gücü sınırlıydı” (Mayr, 2016, s. 104).

3. Yaratılışçıların, Evrimcilere Karşı Açtıkları İlk Resmi Dava; “Monkey Trials” (Maymun Davası)

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, Darwin'in evrim görüşü birçok itirazlar ile karşılaşmıştır. Fakat evrimin devamı niteliğinde olan Sosyal Darwinizm'in etkileri az da olsa baskı oluşturmaya ve etkisini göstermeye başlamıştı. **“Yüzyılın dönüm noktası, Katolik göçü, Anglo-Protestan çoğunlukta yerel halkı yükselten beklenmedik sonuçlar üretti ve bu da evrime karşı tavırlarla karışmış hale geldi. Evrim ve doğal seçim, göçe karşı argümanlara ve ayrıca daha sonra yirminci yüzyılın başlarındaki öjenik hareketlerine katılmıştı.** Evrim bazı akıllarda Katolik karşıtlığı ile **“geri zekalılar”**ın kısırlaştırılmasıyla, doğum kontrolüyle ve ırkçılıkla ilişkilendirilmeye başladı. Emin olmak adına, evrime doktrinsel itiraz vardı, fakat evrimin kabulü ya da reddi diğer meselelere çok gömülü olması Katolik kilisesinin en sonuna evrimi kabul etmesini kolaylaştırdı” (Eugenie, 2009).

Öyle ki, artık on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru artan baskılar ile evrim, Amerika Birleşik Devleti'nde lise müfredatında okutulmaya başlandı. Ve yaratılışa iman etmiş insanların çocuklarına da evrim eğitimi verildi. Fakat yirminci yüzyılın başında yaratılış müminleri ile evrim müminleri arasında dünya çapında ses getiren, mahkemelik bir olay yaşandı. “Temmuz 1925'te Scopes Davası. İncil'in harfi harfine yorumlanmasına sıkı sıkıya inanan **William Jennings Brayn**, Darwinizm'i veya insanın evrimsel kökeni teorisini öğretmekle suçlanan bir öğretmenin yargılanmasına yardımcı olmak için Dayton, Tennessee'ye gitti. **Clarence Darrow'un baş savunma avukatı** olduğu dava, köktencilik ile modernizm arasında dramatik bir düello olarak dünya çapında ilgi gördü” (William, 2024).

“Monkey Tirials” (Maymun Davası) diye adlandırılan ve “görmedim, duymadım, konuşmuyorum; üçlü maymun” görselinin, davanın temsili resmi olarak kullanılmasıyla bilinen bu davanın en ses getiren yönü; evrim ile köktencilik savunan dindarlar arasındaki çelişkili tartışmaların sonucunun ne kadar ileri gidebileceğini temsil etmektedir. Davanın yedinci gününde, William Jennings Bryan şu ifadelerde bulunmuştur: “**Ben sadece Tanrı'nın sözünü Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en büyük ateist veya agnostiklere karşı korumaya çalışıyorum...** Tanrı'ya inanmayan bu adamın Tennessee'deki bir mahkemeyi kullanmaya çalıştığını tüm dünyanın bilmesini istiyorum...” (Darrow, 1925).

Ve duruşma sonunda, Mart 1925'te Tennessee eyaleti yasama organı, eyaletteki tüm eğitim kurumlarında evrimin öğretilmesini yasaklayan bir yasa tasarısını kabul etmiştir. Evrim artık lise müfredatından çıkartılmıştır. Bu dava görünüşte yaratılışçıların, evrimcilere karşı almış olduğu bir zafer gibi görünen duruşma sonunda “John T. Scopes suçlu bulundu ve para cezasına çarptırıldı (daha sonra reddedildi), ancak mahkemedeki kavganın aşırılıkları ve tutkuları bedelini ödedi: Duruşmadan altı gün sonra William Jennings Bryan uykusunda öldü” (William, 2024). Sonu dram ile biten “Maymun Dava'sı, aslında evrim ile yaratılış arasındaki uçurumu, çok net resmetmektedir. Bu davadan daha önceki tarihlerde evrim fikrini savunanlar, zaten yaratılış inancını kabul etmediklerini, kitaplarında ve yazılarında alenen dile de getirmekteydiler.

Darwin'in kendisi ilahiyat mezunu olmasına rağmen, yaratılış inancına karşı olduğunu “Türlerin Kökeni” kitabının evrimin kısa tarihi hakkında yazmış olduğu bölümde; “Elinizdeki yapıtın ilk baskısı yayımlandığı zaman, bir çokları gibi ben de “yaratıcı gücün eylemi” gibi deyimlerle **öylesine aldatılmışım ki**, Prof. Owen'ın da, türlerin değişmezliğine kesinlikle inanan eski varlık bilimcilerden (*paleontologist*) olduğunu düşünmüştüm; ama kötü bir biçimde yanıldığım ortaya çıktı” (Darwin, 2013) sözleri ile açıkça ifade ettiği görülmektedir.

Mayr ise Evrim hakkında yapılan eleştiriler için; “Geçen elli yılda anlatılmaya çalışılan **evrimin öyküsü**, saldırı ve eleştirilerin hedefi olmaya devam etmektedir. Eleştiriler, ya **yaratılışçıların yaptığı gibi tamamen farklı bir ideolojiyi savunuyordu** ya da sadece Darwin'in değerler dizisini yanlış anlamışlardı” (Mayr, 2016 s. 331) açıklaması ile elli yıldır süregelen evrim öyküsüne karşı yaratılışın tamamen farklı bir ideolojiyi savunduğunu dile getirmiştir. Ve aslında, baştan beri sırf yaratılışa alternatif olarak ortaya konulan evrim ile taban tabana zıt olan yaratılış inancı arasında, tarihte, çelişkili olan sayısız fikirler çatışmasına da sahne olmuştur.

Yaratılışçılar ile evrimciler arasındaki bu çekişme, on dokuzuncu yüz yılın sonlarına doğru büyük bir hız kazanmaya başlamıştı. Ve evrimi savunanlar, bilimi ve dini kullanarak evrim fikrini daha da ikna edici bir fikre dönüştürmeye çalıştılar. Bunu da öncelikle evrime inanan dindarlar ve evrimi kabul eden bilim insanları ile iki farklı ve zıt kanatlardan sağlayacaklardı. Çünkü evrimi inkâr eden dindar halkı, ancak dindar olan evrimciler ile ikna edebilirlerdi. Dindar olan evrimcilerin, din ile evrim çelişkisinin olmadığı yönündeki açıklamaları sayesinde, en azından halkın gözünde, evrimi kabul etmese bile artık evrim fikrini sorgulamayacak bir baskı oluşturacaktı. Çünkü halkın daha kendi inançlarının taklidi bir inanç olması nedeniyle, evrimci dindarların bilgileri arasındaki kıyaslamaları sağlıklı bir şekilde yorumlayamamasından dolayı evrimi kabullenmeleri daha kolay olacaktı. Ve kısmen de olsa başarılı oldular bir müddet. Appleby şu ifadeleri ile işin boyutunu daha da belirginleştirmektedir:

“Hem Birleşik Devletler hem de Büyük Britanya'da, evrime yapılan dini itirazlar, başta Thomas Henry **Huxley** ve Herbert **Spencer** olmak üzere Darwin'in ilk destekçilerinin, ruhban sınıfına karşı muhaliflikleriyle mahmuzlandı. Dini entelektüeller için doğal seçim yoluyla evrimi bazı savunucuları tarafından **ateist inançları zorlayan bir görüş** olarak sundukları zaman reddetmeleri kolaydı. 1860'larda ve 1870'lerde Asa Gray gibi **aynı zamanda kiliseye devam eden insanlar olan birkaç bilim adamının evrim konusundaki aktif desteği, evrimin doğası gereği ateist bir görüş olduğu fikrinin etkisiz hale getirilmesine yardımcı oldu.**” (R. Scott, 1999)

Böylelikle evrimin daha inandırıcı olması için devreye, dindar olan bilim adamlarının, dinin evrim ile çelişmediği gibi uyduruk güzellmelerini, ön planda piyasaya sürülerek, bu konularda hiçbir fikri dahi olmayan insanları, sırf akademik unvan maskeleri ile ikna etmeleri yoluna gidildi. Ve günümüzde de bu şekilde insanlar aldatılmaya da devam edilmektedir. Türkiye'de İslam ile evrimin çelişmediğini söyleyen, kitap yazan birçok isim de mevcuttur.

4. Evrim Müminlerinin, Dindar Bilim Adamlarını İkna Etme Çabaları:

Evrim görüşünü kabul etmiş ve evrimi şiddetle savunan evrim taraftarları kendilerini bilim insanları olarak tanıtanlar, aslında biyolog bile olmayan, ilahiyat mezunu din adamı Darwin'in önerdiği türlerin kökenine ait yazmış olduğu hipotezi kendilerine rehber ve yol gösterici olarak tayin etmeleri ve bu diplomalı din adamının çıkarımları ile yine dindar olan bilim camiasındaki araştırmacıları ikna etme çabasında bulunmaları nasıl karmaşık bir durum içinde olduklarının da göstergesidir. Daha da ilginç olanı ise din ile alakalarının olmadığını da her fırsatta belirtmeleri idi. Fakat dindar bilim insanlarını ikna etme çabaları hiç de umdukları gibi olmadı. Çünkü öne sürdükleri hipotezlerinin, defalarca denemelerden geçirilerek test edileceklerini ya da sahtekarlık yaparak ortaya koydukları hipotezlerinin çürütülebileceğini düşünememişleri. Evrimciler aslında bilimi kullanarak yaptıkları propagandalarıyla birlikte hüsrana uğramışlardır.

Mayr'da evrimi savunan onlarca evrimci bilim insanlarının çürütülmüş ya da kabul edilmemiş olan hipotezlerinin çokluğunu şöyle değerlendirmiştir;

*"Araştıran insan akıllı, sadece gerçekleri keşfetmekle tatmin olmaz. Olayların neden ve nasıl meydana geldiğini de bilmek isteriz. Evrimciler, bu soruları cevaplamak için Darwin'le başlayarak muazzam beceri gösterdiler ve süreç içerisinde bol bol cevap ürettirler. Üzerinde çalıştıkları organizmanın cinsine (bitki veya hayvan, yaşayan ya da fosil) ve felsefi geçmişlerine bağlı olan ve çoğu birbirleriyle ve **Darwin'in orijinal teorisyle çelişen teoriler bolluğu yarattılar.**" (Mayr, 2016 s. 103)*

Darwin'in evrim görüşüyle çelişen bu bilim insanlarının çokluğundan bahseden Mayr, kitabında evrimi açıklamak adına delil olarak gösterdiği bilim insanları da bu çelişen ve evrimle uyuşmayanlardı aslında. Mayr'ın kitabında adı geçen ve bilim ile çelişkili olan evrimci bilim insanlarını çalışma alanlarına göre incelediğimizde, evrimin nasıl bir çıkmazda olduğu bir kez daha görülecektir.

5. Tüm Türlerin "Ortak Ata" ile Bir Başlangıcının İmkânsızlığı

Evrim nedir, kitabının geneline dağılmış olan "ortak ata" kavramının çelişkilerine bakıldığında, Mayr, *"belli organizmaların birçok bakımdan birbirlerinden farklı olmalarına rağmen bir dizi ortak karakteristiği paylaşıyorlarsa, bunun sebebi aynı ortak atadan gelmeleridir. Benzerliklerinin sebebi bu ortak atadan aldıkları kalıtsal özelliklerdir; bu farkları atalarının yolları ayrıldığından beri edinmişlerdir"* (Mayr, 2016: 46) açıklamasında bulunarak, tüm canlı türlerin genel itibarı ile birbirlerine benzemelerindeki sebebinin ortak atadan aldıkları temel genlerden kaynaklanması olarak açıklamaktadır.

Mayr, ayrıca hayvanların taksonomileri (sınıflandırılmaları) hakkında bir hiyerarşik düzenin olduğundan da şöyle bahsetmekte; "1859 öncesinde bile zoologlar, hayvan taksonlarına (sınıflandırılmasına) dair nispeten ayrıntılı bir taksonomik hiyerarşi oluşturabilmişlerdi. **Hâlâ anlaşılmayan, neden böyle bir hiyerarşi olduğuydu.** Benzeri bir hiyerarşi, kuşlar, sinekler gibi diğer hayvanlar ve bitkiler için de mevcuttur" (Mayr, 2016: 46-47). Buna göre bu hiyerarşik düzen ya her şeyi yaratan, **Allah'a atfedilecek ya da Allah'a atfetmemek için mantıklı başka bir çözüm önerilmesi gerekecekti.** Nitekim, Mayr'da bu hiyerarşik düzenin, neye atfedilmesi gerektiği yönündeki alternatif açıklamasında; "Yaratılışa yorulmadığı takdirde, bu grupta yapısı ve nedeni, **Darwin bunun açıkça "ortak köken" nedeniyle olduğunu gösterene kadar tam bir muammaydı"** (Mayr, 2016 s. 48). Tam da burada daha da ilginç bir açıklama ile "Darwin, her taksonun (sınıflamanın), **en yakın ortak atanın soyundan gelenlerden ibaret olduğunu** ve böyle bir kökenin evrim gerektirdiğini kanıtlamıştı. **Gözlemlenen olgular, Darwin'in evrim teorisine o kadar mükemmel bir şekilde uyuyordu ki, "değişim yoluyla ortak köken" teorisi de 1859'dan sonra neredeyse hemen kabul görmüştü"** (Mayr, 2016 s. 49). Aslında **"neredeyse hemen kabul görmüştü"** ifadesi, Mayr'ın kitabındaki en büyük çelişkilerden bir tanesidir. Cümlesinde, ortak atanın soyundan gelindiğine dair **"gözlemlenen olgular"** dan bahsetmekte. Eğer gözlemler, olgu olarak sonuçlanmış ise o zaman gözlemler sonucunda kesin olarak ortak atadan gelindiğine dair delillerin doğrulanmış olması gerekir. O zaman ortak atadan gelme önerisi, madem gözlemlenmiş olgular ise ikinci çelişki; neden, "değişimler yoluyla ortak köken" **neredeyse** kabul görmüştü? Ortada gözlemlenen olgu var ve bu olgu normal şartlarda, herkes tarafından şüphesiz kabul edilmesi gerekmez miydi? Neden **"neredeyse"** ifadesini kullanmaktaydı Mayr? Çünkü; yaratılışa alternatif olarak sunulan, ilahiyat mezunu olan Darwin'in, ortak atadan gelindiği görüşü, **"neredeyse hemen kabul görmüş"** ise, karşılaştırmalı morfoloji ve embriyoloji alanındaki dindar olan bilim insanlarının da Darwin'i desteklemiş olmaları gerekmez miydi? Bu sorunun cevabını, Mayr' bilimsel değil de felsefi bir şekilde şöyle açıklamıştır;

"Georges Cuvier'in başkanlığındaki karşılaştırmalı anatomi uzmanları, temel yapıları uyuşan, sınırlı sayıda organizma tipi (arketipi ya da ilk örneği) teşhis etmişlerdi... Cuvier gibi evrim öncesi

morfologlar, düşünüş tarzı olarak tipologdular (özcüydüler). Platon'un takipçileriydiler. **Her tip (şube) diğerlerinden tamamen ayrı kabul ediliyordu, özüne göre tanımlanıyordu ve sabitti. Bu sözde idealist morfolojinin felsefi temeli tamamen yanlış olduğu halde morfoloji bilim dalındaki önemi, soyoluşun canlandırımında ve daha geniş kapsamlı olarak, evrimin anlaşılmasında büyük değeri olan çok sayıda keşfe yol açmıştı.**" (Mayr, 2016 s. 50)

Mayr, Platon ile başlatılan "öz"çülük anlayışının tamamen yanlış olduğunu ifade etmektedir. Çünkü "öz"cü düşünürlere göre tüm türlerin değişmez sabit bir özü vardır, "yaratılış gününde nasılsa günümüzde de aynıdır" (Mayr, 2016 s. 105) yani evrimin önermesi olan "varlıkların özlerinin değişimlerinin olduğu" iddiasının zıddı bir görüşü savunmaktaydılar. Dolayısı ile "öz"cü felsefenin temeli elbette evrimle çeliştiği için yanlış olacaktı Mayr'a göre. Yukardaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, Cuvier, Darwin'den önceki evrim hipotezlerini savunan tüm bilim insanlarının hipotezlerini geçersiz kılacak keşiflerde bulunmuştur. Mayr, Cuvier'in başkanlığını yaptığı ve uzman diye nitelendirdiği karşılaştırmalı anatomistler hakkında **"Bu sözde idealist morfolojinin felsefi temeli tamamen yanlış"** ifadesini kullanmasının nedeni, Cuvier'in açıkça evrimi kabul etmemesiydi. Ve evrimi doğrulamak yerine evrimi çürüten keşifler yapmasıydı. Özellikle de ortak atadan tüm türlerin çoğaldığı şeklindeki evrim iddialarına:

"Cuvier'in organizmaların işlevsel entegrasyonu konusundaki ısrarı, hayvanları dört "dal"a veya dallara ayırmasına yol açtı...Cuvier'e göre bu dallanmalar temelde birbirinden farklıydı ve herhangi bir evrimsel dönüşümle ilişkilendirilemezdi. Organizmalar arasındaki benzerlikler ortak atadan değil, ortak işlevlerden kaynaklanıyordu: işlev biçimi belirler, biçim işlevi belirlemez. Cuvier'in fikirleri onu Buffon, Lamarck ve Geoffroy St. Hilarie gibi çağdaşlarının hayvan morfolojisinin çok daha değişken olabileceğini ve çevresel koşullardan etkilenebileceğini öne süren teorilerine karşı çıkmaya yöneltti." (Georges Cuvier, 2024)

Cuvier'in, neden çağdaşlarının ortaya koyduğu morfoloji hipotezlerine karşı koymuştur. Örneğin; Buffon'un **organik değişime*** inanmasına rağmen **bu tür organik değişimler için tutarlı bir mekanizma sunamamasından** dolayı Cuvier tarafından destek alamadı.

İkinci önemli isim olan Lamarck'a baktığımızda ise durum daha içler acısıydı çünkü; "Lamarck hiçbir zaman meslektaşları **Buffon ve Cuvier'in kabulünü ve saygısını kazanamadı** ve yoksulluk ve bilinmezlik içinde öldü. Bugün Lamarck adı yalnızca itibarsızlaştırılmış bir kalıtım teorisiyle, **"kazanılmış özelliklerin kalıtımı"**yla ilişkilendirilmektedir. Ancak Charles Darwin, Lyell, Haeckel ve diğer ilk evrimciler onu büyük bir zoolog ve evrimin öncüsü olarak kabul ediyorlardı" (Lamarck, 2024). Ve Lamarck'ın bu kadar ezilmişliğine rağmen, Mayr kitabında, Lamarck'ın öne sürmüş olduğu fikrini destekleyecek bir açıklama yapmıştı. Mayr, "soyoluşun dallanma örüntüsünü keşfetmeye yönelik metodolojiye kladistik (veya soybilimsel) analiz denir. **Dallanma noktaları için faydalı bilgiyi ancak edinilmiş karakterler sağlar**" (Mayr, 2016 s. 85) şeklindeki ifadesi ile aslında evrim için en büyük deliller olarak gösterilen soyoluş hipotezini, Lamarck'ın reddedilmiş olan hipotezine atfederek, **soy oluşun çözümünün, çözümü olmayan bir hipotezle açıklığa kavuşacağını ümit etmiştir**. Çünkü kitabında kladogenez için şöyle açıklamada bulunmuştur:

*"Darwin ayrıca, evrimin iki ayrı yönünü açıkça görmüştü. Biri, soyoluşun "yukarı doğru" hareketidir, atasal durumdan edinilmiş duruma doğru kademeli değişimdir. Buna anagenez denir. Diğeri, soyların ayrılarak evrilmesini, daha kapsamlı açıklarsak, soyoluş ağacında yeni dalların (kladların) oluşmasını kapsar. Biyo-çeşitliliğin bu başlama sürecine kladogenez denir. Daima bir türleşme olayıyla başlar fakat yeni klad, zaman içinde, atasal tipten gitgide iraksayarak soyoluş ağacının önemli bir dalı haline gelebilir. **Kladogenez çalışması, makro evrim araştırmalarının önemli ilgi alanlarından biridir.**"* (Mayr, 2016 s. 32)

Ayrıca Lamarck'ın çürütülmüş teorisi için Mayr şu açıklamaları da eklemekteydi: **"Bu teori, genetik materyalin "yumuşak" olup, çevresel etkiler tarafından şekillendirilebileceğini ve bu değişikliklerin, ileriki nesillere "edinilmiş karakterlerin kalıtımı" yoluyla iletilebileceğini varsayar. Bu teori yumuşak kalıtım inanışına dayalıdır"** (Mayr, 2016 s. 112). Ve Lamarck'ın yaratılışa çözüm olarak sunduğu evrim önerisi hakkında Mayr şunları da kitabında yazmaktaydı: **"İncil'deki hikâyenin geçerliliğini sorgulayan daha çok ses duyulsa da ve 1809'a doğa bilimci Jean-Baptiste de Lamarck, yeterli evrim teorisi öne sürmüş olsa da İncil'deki dünya görüşü, sadece meslekten olmayan kişiler arasında değil doğabimcilerle düşünürler arasında da 1859'a kadar yaygındı"** (Mayr, 2016 s. 26). Mayr, Lamarck'ın evrim teorisini, Darwin'in kitabının doğum tarihi olan 1859'a kadar **"yeterli evrim teorisi"** olarak değerlendirdiği kitabının bir başka yerinde Lamarck için, yukardaki ifadesi ile çelişen **"Son 140 yılın uyuşmazlıklarına baktığımızda en çarpıcısı, özgün Darwin değerler dizisinin sağlamlığıdır. Onunla rekabete giren başlıca üç teori (transmutasyonizm, Lamarckizm ve ortogenez) 1940'a kadar kesinlikle**

çürütülmüş ve son 60 yılda, **Darwinizme alternatif** olacak başka tutarlı bir teori öne sürülemediği” (Mayr, 2016 s. 327) açıklamada bulunmuştur. Bu seferde Lamarck’ın teorisini Darwin ile çelişkili olan teori olarak gösterip 1940’ta kesinlikle çürütüldüğünü ifade etmiştir. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Lamarck’ın evrim teorisinin aslında yaratılışçılara karşı ortaya koyulmuş iyi bir evrim teorisi olmasına rağmen, teorisinin aslında yaratılışçı biyologlar tarafından çürütülmesi ile etkisini kaybettiğinin, evrimcilerin bu teoride de yine başarı sağlayamadığının net ifadesi idi.

Lamarck’a karşı Mayr’ın bu denli çelişkili ifadelerine rağmen, sırf yaratılışa alternatif olan bir teori sunduğu için Lamarck hakkında “Charles Darwin 1861’de şunları yazmıştı: Lamarck, konuyla ilgili vardığı sonuçlar büyük ilgi uyandıran ilk kişiydi. Haklı olarak tanınan bu doğa bilimci, görüşlerini ilk kez 1801’de yayımladı. İlk olarak, inorganik dünyada olduğu kadar organik dünyada da meydana gelen tüm değişikliklerin **mucizevi bir müdahalenin değil**, kanunun sonucu olduğu ihtimaline dikkat çekmek gibi önemli bir hizmette bulundu” (Lamarck, 1744). Darwin, Lamarck’ın evrim hipotezinin kıymetini, bu şekilde dile getirmiştir. Yeri gelmişken şunu da ekleyelim ki; Lamarck ve Darwin’in hipotezlerini, Cuvier ’den başka reddeden biri daha vardı O’da Darwin’in kuzeni olan Francis Galton’du. “Galton, hem Jean-Baptiste Lamarck’ın hem de Darwin’in pangenez teorisinin tanımladığı gibi, edinilen özelliklerin ebeveynlerden yavruya aktarılabilirliği yönündeki **yaygın görüşü reddetti**. Doğanın yetiştirmeye göre üstünlüğü hakkındaki görüşlerinden dolayı Galton, **kalıtsal materyalin ebeveynlerden yavruya değiştirilmeden aktarıldığı katı kalıtım görüşüne sahipti**. Onun görüşü daha sonra August Weismann’ın germ plazmasının sürekliliğine ilişkin teorisi tarafından desteklendi” (Cera. R, 2011). Galton’un bu görüşü savunmasının, hiç te masum olmayan nedeni; **öjeni ile üstün insan ırkını oluşturma projesinin temelinde** yatan, üstün karakterlerin kalıtım ile aktarıldığı bunun için üstün insan ırkının niteliklerini bozabilecek olan niteliksiz ırkların yok edilmesine zemin hazırlamış olmasıydı. Galton’dan sonra Weismann, edinilmiş karakterlerin aslında vücut hücrelerinde görülen özellikler olduğunu ve bunların üreme hücrelerine hiçbir şekilde aktarılamayacağını, evrimden söz edilecekse eğer, vücut hücrelerindeki değişimlerin değil de üreme hücrelerinde gerçekleşecek değişimlerin, nesilden nesile aktarılması gerektiğini savunmuştur.

*“Weismann, germ plazmasının hücrelerdeki kalıtsal materyal olduğunu ve ebeveynlerin yavrularına somatik veya vücut hücrelerinden ziyade **yalnızca germ hücrelerinde** (sperm ve yumurta hücreleri) bulunan germ plazmasını aktardığını öne sürdü. Weismann ayrıca Charles Darwin’in 1859 tarihli türlerin evrimi teorisini de destekledi. Weismann, vücut hücrelerinde değil, yalnızca germ hücrelerinde meydana gelen değişikliklerin kalıtsal olabileceğini savundu; bu, daha sonraki yüzyıllar boyunca kalıtım teorilerini etkileyen bir teoriydi.” (Yawen, 2014)*

Weismann’ın bu teorisi ile keşfettiği şey şuydu; öncelikle Lamarck’ın evrim teorisinde, her bir canlı yaşamı boyunca çevresinden etkilenecek şekilde sahip olduğu tüm özel karakterlerini yavrularına aktarabileceğini savunmaktaydı. Yani bir zürafanın, yüksek dallara ulaşmak için boynunun uzadığını ve onun boyun hücrelerindeki sonradan edinilmiş vücut hücrelerinde etkili olan bu karakterlerinin de yavrularına da aktarabileceği şeklindeydi. Darwin de **Pangenesi önerisi** ile bu şekilde Lamarck gibi ondan pek de farklı olmayan bir düşünce ortaya koydu ve O’da, bir canlının vücut hücrelerinde olan değişimlerin, sonradan kazanılan karakterlerin yavrularına ebeveynler tarafından aktarılabilirliğini savunuyordu. Fakat Weismann, keşfi ile; aslında ne Lamarck’ın ne de Darwin’in iddiası olan sonradan kazanılmış karakterlerin üreme yoluyla nesilden nesile asla aktarılamayacağıydı. Çünkü onun keşfi ile öğrenilen şey, somatik yani vücut hücrelerinde, sonradan kazanılan her ne özellik varsa bu sonradan edinilmiş ve ancak bireye özel karakterlerdi (sonradan bu karakterler fenotip karakterler oldukları keşfedilecekti). En önemlisi ise bu karakterlerin asla üreme yoluyla nesilden nesillere aktarılamayacaklardı. Cuvier’in başkanlığını yaptığı morfolojik çalışmalar yapan araştırmacılar gibi, Galton ve hatta Darwin’i desteklemek amacıyla araştırmalar yapan evrimci olan Weismann’ın çalışmaları da evrimi savunanların iddialarını çürütmekteydi. Bir başka ifadeyle, aslında Weismann bu keşfi, evrim için çok büyük felaketti. Ve ilginç olanı ise buraya kadar Lamarck’ın görüşünü değerli bulup savunan Mayr, kitabında *“Mendel genetiği, genlerin değişmezliğini kanıtlayarak, yumuşak kalıtımla tamamen çelişmişti. Sonunda, vücudun proteinlerinden, üreme hücrelerinin nükleik asidine hiçbir bilginin iletilmeyeceği, diğer bir deyişle, **edinilmiş karakterlerin kalıtımının olmadığı moleküler biyoloji tarafından kanıtlanmıştır**. Bu moleküler biyolojinin “merkezi dogmasıdır”” (Mayr, 2016 s. 113) şeklindeki ifadesi ile edinilmiş karakterlerin nesilden nesile aktarılabilirliği evrim iddiasının yanlış olduğunu belirtmiştir.*

Şimdi Mayr’ın, Cuvier’in savunduğu; türlerin özünün değişmez ve sabit olduğunu savunduğu, **“öz” cülüğe** ait morfolojik tür tanımı hakkındaki sözünü tekrar bir hatırlayalım. Mayr’ın, **“Bu, sözde idealist morfolojinin felsefi temeli tamamen yanlış olduğu halde”** ifadesinin, taraflı ve bilim tarihinde kabul edilmez, bilimsel bir geçerliliği olmayan bir ifade olduğu görülmektedir. Çünkü, Cuvier bu sayılan evrim düşünürleri ve savunucularının aksine, hayvanların morfolojik olarak benzerliklerinin, **ortak atadan geldiğine delil olamayacağını savunmakta ve**

günümüzdeki bilimsel araştırmalara temel olan keşiflere imza atarak, evrim fikri ile çelişkili olan bilgiler sunmaktaydı.

Halbuki evrimci olan; “Geoffroy, 1818 tarihli *Philosophie anatomique* adlı kitabında şu soruyu sordu: “omurgalı hayvanların organizasyonu tek bir tipe atfedilebilir miydi?” Geoffroy’un cevabı evetti: O, tüm omurgalıları tek bir arketipinden **ortak türediğini gösteriyordu**” (Geoffroy, 2024) şeklinde açıklaması ile türlerin benzer işlevleri gören organlara sahip olmalarından yola çıkarak ortak bir atadan çoğaldığını savunmaktaydı. Tıpkı Geoffroy gibi Mayr’da, türlerin ortak atada birleştiğini desteklemekte ve savunmaktaydı. Ve Mayr, türlerin ortak işlevleri olan farklı uzuvlarının aslında evrimin iddiası olan ortak ata fikrine delil oldukları hakkında şu açıklamada bulunmuştu;

“Tipolojik morfolog olan Richard Owen, bu tür yapıların “kökenden” olduğunu söylemiş ve bunları, “farklı hayvanlarda her tür şekil ve işlev değişikliği ile görülebilen aynı organlar” olarak betimlemişti. Bu görüş, tabii ki, iki organın “aynı organ” olduğuna nasıl karar verileceği sorusunu yanıtızsız bırakmıştı. Bu sorun, “iki türün belli karakteristikleri en yakın ortak atada bulunan eş değer bir karakteristikten evrim yoluyla edinilmişse kökendir,” diyen Darwin tarafından çözülmüştü.” (Mayr, 2016 s. 50)

Bu açıklaması ile ortak atayı “kökenden” olan uzuvların desteklediği şeklinde Darwin’in felsefi çıkarımının, ortak köken problemini çözdüğünü delil olarak sunmuştu. Ve kitabında bu açıklamadan bir sayfa sonrasında ise bu delilin geçersizliğini yani Darwin’in önerdiği bu çözümün ispatlanamamış bir çıkarsamadan ibaret olduğunu: **“daha uzaktan bağlantılı taksonlardaki belirli karakteristiklerin kökenden olması iddiası, önceleri ancak bir tahmindir.** Böyle bir çıkarımın geçerliliği; komşu organlarla ilişki durumu, ilgili taksonlardaki ara evrenin mevcudiyeti, bireylerin benzerliği, fosil atalarda ara durumların varlığı ve diğer kökendenlerle uyduğuna dair kanıtlar gibi bir dizi kriterlere göre test edilmelidir. (Mayr ve Ashlock, 1991). **Kökendelik ispatlanamaz, daima çıkarılır”** (Mayr, 2016 s. 51) ifadesiyle “kökendenlik” iddiasının baştan beri ispatlanamaz olduğuydu. Dolayısı ile Mayr’ın kitabındaki bir başka çelişkili olan konu ise; ispatlanamayan kökendenlik kavramının evrime delil gösterilmesidir.

6. Ernst Haeckel’in “Sahte Embriyo Çizimleri” ve Karl Ernst von Baer’in “Embriyoloji Kanunları”

Mayr, morfoloji ve embriyolojinin evrime çok büyük katkıları olduğunu söylerken, iki bilim insanından da bahsetmektedir. Bir tarafta evrime çözüm olarak sunduğu sahte embriyo çizimleri ile meşhur olmuş; Ernst Haeckel ve diğer tarafta ise Haeckel’in çizimlerinin gerçek dışı olduğunu söyleyen ve embriyoloji alanındaki keşifleri ile yeni bir embriyolojik çağın başlamasına sebep olan; Karl Ernst von Baer. Birbirleri ile tamamen gelişen iki bilim insanı.

Mayr ortak ata ile türlerin bir kökenden geldiği iddiasını desteklemek amacıyla; “sonuca hangi ilişki ve ortak atadan yola çıkarak vardığı konusunda **en çok kullanılan kanıt, morfolojik ve embriyolojik benzerliktir**, bu tür benzerliklerin aranması, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında **karşılaştırılmalı morfoloji ve embriyolojinin yükselişine neden olmuştur**” (Mayr, 2016 s. 48) şeklinde yazmıştı ve on dokuzuncu yüzyıldan sonra Darwin’i destekleyen bilim insanları olarak Ernst Haeckel ve ondan esinlenen botanikçileri göstermişti. Darwin’in en büyük destekçilerinden olan Ernst Haeckel’in, sırf ortak kökenliğe bir delil olsun diye sekiz farklı türün embriyolarını deyim yerindeyse “kitabına uydurduğu” sahte olan embriyo çizimlerini yorumlayan Mayr, şöyle bahsetmekteydi Haeckel’in çizimlerinden:

*“Erken safhadaki bir insan embriyosu, sadece diğer memelilerin (köpek, inek, fare) embriyolarına değil, daha erken safhalarındayken sürüngenlerin, amfibilerin ve balıkların embriyolarına bile çok benzemektedir. Bu çizim Haeckel tarafından (1874) insan embriyosuyla diğer omurgalıların embriyolarının gelişim safhalarının olağanüstü benzerliğini belgelemek için kullanılmıştır. **Haeckel, insan embriyosunun bazı resimlerini biraz rötüşlamış, bu yüzden sahtecilikle suçlanmıştır.**”* (Mayr, 2016 s. 53)

Mayr, bu ifadesiyle çok ilginç bir açıklamada bulunmuştur. Darwin’in en büyük destekçisi olan Ernst Haeckel’in bu fikrini “biraz rötüşlamış” şeklinde normal gören Mayr’ın da desteklediği bu “**Biyogenetik yasa, 1860’lı yıllarda Almanya’da Ernst Haeckel tarafından ortaya atılan bir gelişim ve evrim teorisidir. Bir hayvan embriyosunun gelişim aşamalarının diğer hayvanların yetişkin aşamaları veya formlarıyla aynı olduğunu öne süren çeşitli özetleme teorilerinden biridir... dahası, embriyolojiden elde edilen kanıtlar, dünya üzerindeki tüm türlerin ortak bir ataya sahip olduğu teorisini destekledi**” (Barnes, 2014). Ayrıca önerdiği evrim teorisi reddedilen Lamack’a da bir iyilikte bulunarak “Lamarck’ın teorisi, evrimin mekanizması olarak Darwin’in doğal

seçilim teorisiyle rekabet ediyordu, ancak Haeckel her iki teoriyi de biyogenetik yasaya dahil etti” (Barness, 2014). Bu üçlüye teori deniliyor ama aslında hipotezler, bir şekilde birleştirildi. İlerleyen zamanlarda Anatomi profesörü olan **Wilhelm His**, Haeckel’in Biyogenetik yasasına itiraz etti. Wilhelm His’in öğrencisi, “Strasbourg Üniversitesinde anatomi profesörü olan **Franz Keibel**, Haeckel’in çizimlerini, kendi örneklerinden yeniden oluşturmaya çalıştı ve **Haeckel’in çizimlerinde embriyolar arasındaki benzerliği abarttığı sonucuna vardı**. Keibel bu nedenle **biyogenetik yasayı reddetti ve onun gerçeğin abartılması** olarak nitelendirdi. Keibel 1897’de bu sonucu “Vertebranın Gelişim Tarihine İlişkin Standart Paneller”’in ilk cildinde yayınladı” (Barness, 2014). Fakat Mayr, yine de evrimci olan Haeckel’in yapmış olduğu sahtekâr çizimlerinin evrime yön veriş hakkında şunları da yazmaktaydı: “Ayrıca, **embriyo evrelerinin incelenmesi** çoğunlukla, **ortak bir atasal ağaçta nasıl yavaşça farklı dallara ayrıldığını gösterir**. Bu evrimin nasıl bir yol izlediğinin çok daha iyi kavranmasını sağlar” (Mayr, 2016 s. 53). Mayr, Haeckel’in sahte çizimlerini bildiği halde bunu embriyoların başlangıçta ortak atadan geldiği hipotezine delil olarak göstermiştir. Ve başka bir sayfada ise çelişkili bir açıklama ile Haeckel’in bu çiziminin imkânsız olduğunu şu sözler ile “Evrim fikri kabul edildiği zaman, 1866’da Haeckel tarafından önerilen “Bireyseloluş, soyoluşun yinelenmeli oluşumudur,” tanımı, **açıkça çok ileri gitmişti çünkü bir memeli embriyosu, gelişiminin hiçbir evresinde yetişkin bir balığa benzemezdi**” (Mayr, 2016 s. 55) şeklinde ifade etmiştir. Yani Mayr’ın, başta Haeckel’in küçük rötuşlar yaptığı çizimlerini evrim için delil olarak överken, sonrasında ise Haeckel’in çizimleri ile sınırı aştığını “**açıkça çok ileri gitmişti**” ifadesi ile sahte çizimlerin yanlış olduğunu paylaştığını ve kitabında, evrim için nasıl başka bir çelişkili konuyu savunduğu bir kez daha görülmüştür. Burada hemen şunu ekleyelim: Mayr, evrim için birkaç tanım yapmakta. Bunlardan birinde evrim için; “aralıksız sürdüğü ve bir yön bileşenine sahip olduğu görünen özel bir tür değişim mevcuttur. Bu değişime evrim denir” (Mayr, 2016 s. 27). Türlerin yaratılıştaki gibi durağan olmadığını “tıpkı bir organizmanın döllenmiş bir yumurtadan tam yetişkin bireye giden gelişimindeki aşamalı değişim gibi, organik dünyanın da bir bütün halinde, en basit organizmadan daha karmaşık organizmalara giderek insanda zirveye ulaştığı düşünülüyordu. Bu fikri ilk kaleme alan, Fransız doğa bilimci Lamarck’tı” (Mayr, 2016 s. 29). Anlaşılabileceği üzere yumurtanın geçirdiği ontojeni aşamalarını, tüm canlılara uyarlayarak, ortak bir atadan değişimler ile insana kadar süren bir evrimleşmeyi ortaya sürdüler. Şimdi Mayr, bu açıklamanın ardından daha ilginç bir şey daha paylaşarak; “**İlk olarak Charles Bonnet tarafından yumurtanın gelişimi için kullanılan evrim kelimesini alıp, canlılar dünyasına uygulamıştır**” (Mayr, 2016 s. 29) diye evrim için yeni bir tanım yapmıştır. Futuyma ise; “bir canlının gelişimi ya da bireysel oluşu (ontojeni) evrim olarak düşünülemez. Canlılar birey olarak evrimleşemezler” (Futuyma, 2008 s. 23) açıklamasında bulunmuştur. Yani bir ferden yumurta halinden ergin haline gelen aşamaları biçim ve şekil değişimleri olup evrimin kastettiği türlerin özlerinin değişerek başka türlere dönüştüğü şeklindeki hipotezleri için kullanılabilecek bir kavram değildir. Dolayısı ile her bir yumurtanın geçirdiği gelişim aşamaları “ontojeni” (Tatlı, 2010 s. 96) olarak kabul ediliyor ve evrim ontojeniyi karşılayacak kelime olarak kullanılıyorsa, evrimleşmenin daha tanımından itibaren imkânsız olduğu görülmektedir.

Mayr, embriyolojinin evrim için en büyük delilleri sunacağından o kadar emindi ki kitabında, embriyolojinin babası olarak kabul edilen Karl Ernst von Baer’den bahsetmezse hiç olmazdı. Mayr’ın açıklamalarından önce Baer’i bir tanımak gerekir. Karl Ernst von Baer, embriyoloji alanında, Aristoteles’ten başlatılan ve on dokuzuncu yüzyıla kadar süren iki bin iki yüz yıllık embriyoloji tarihinde “hayvan gelişiminin yumurtadan başladığına kanıt sağlayarak” (Colonna, 2017), tabiri caiz ise sil baştan yazarak, yeni keşifleri ile yeni embriyolojik çağın kurulmasına vesile olan ve “Embriyolojinin Babası” unvanını kazanan bilim adamıdır. Baer’in keşifleri, embriyoloji yasaları olarak günümüz embriyoloji keşiflerinde temel kanunlar olarak kullanılmaktadır. **Baer’in yasaları şöyledir:**

1. Embriyoda, bir türün genel olan karakterleri, özel olan karakterlerden daha önce ortaya çıkar.
2. En genel biçimlerden daha az genel olan geliştirilir. Ve bu böyle devam eder, ta ki sonunda en özel biçimler ortaya çıkana kadar.
3. Belirli bir hayvan formundaki her embriyo, diğer formlardan geçmek yerine onlardan ayrılır.
4. Bu nedenle, temelde, daha yüksek formun embriyosu hiçbir zaman başka herhangi bir forma benzemez, yalnızca onun embriyosuna benzer. (Barness, 2014).

Bu yasalardan da anlaşılabileceği üzere, Haeckel’in önerdiği soyoluş fikrinin tamamen yanlış olduğu çıkmaktadır. Çünkü, Baer’in yasalarının üç ve dördüncü maddelerine göre her bir hayvan türüne ait olan embriyolar sadece kendi formlarına benzer ve başka formlardan mutlak surette ayrılırlar. Fakat Haeckel ise bunun tam tersini savunarak, her hayvan türünün embriyolarının başlangıçta birbirlerine benzemesinden dolayı “**ortak ata**” dan geldikleri şeklinde sahte bir fikir ortaya atmıştır. Ve Mayr ise Haeckel’in bu görüşünü hem savunmakta hem de yermektedir. Ve hatta Mayr, Baer’in yasalarını değiştirip, sahtekarlık yaparak şöyle açıklamada bulunur:

“Karl Ernst von Baer’in teorisine göre, farklı organizmaların embriyoları **ilk evrelerindeyken birbirlerine o kadar benzerler ki, kökenleri bilinmediği takdirde doğru bir şekilde bilinemezler. Fakat gelişimleri esnasında gitgide yetişkinlik evrelerine daha benzer hale gelirler, böylece diğer organizmaların gelişimsel soy çizgilerinden giderek ıraksarlar.** Von Baer, bu görüşü iyi bilinen şu ifadesiyle özetlemişti: “homojen ve genel bir şeyden, heterojen ve özel bir şeye yavaş yavaş bir dönüşüm meydana gelir.”” (Mayr, 2016 s. 54) şeklinde ifade etmekteydi. Ve sözlerine, “Baer’in bu açıklaması geniş ölçüde kabul görmüştü. Bununla birlikte bu **iddia**, bireyseloluşun belirli **olguları** ile çelişkiydi” (Mayr, 2016 s. 54) ifadeleri ile devam ederek, Baer’in kabul görmüş embriyoloji yasaları için “bir iddia” ve Ernst Haeckel’in çürütülmüş olan bireyseloluş fikrini “olgu” olarak değerlendirerek savunmuştur. Burada da Mayr’ın taraflı davranarak, Baer’in yasalarını kendi fikri doğrultusu için değiştirdiği görülmektedir. Ve türler arasındaki organların benzerliklerine bakılarak “ortak ata” fikrini savunmalarına delil olarak yine çürütülmüş olan bireyseloluş fikrini delil olarak sunmaktadır. Mayr, “iki benzemeyen özelliğin atalardaki orta evrelerle ilişkilendirilmesiyle, **bireyseloluştaki benzerliklerle** ve başlangıçla sonun ortasında kalan fosillerle belirlenir” (Mayr, 2016 s. 41) şeklindeki ifadesi ile yine de ısrarla Haeckel’in bireyseloluş fikrini savunduğu açıkça görülmektedir. Bu da Mayr’ın kitabında, bilim adı altında yapılan sahtekârlığın, evrimi ispatlamada nasıl delil olarak gösterildiğini bir kez daha göstermektedir.

7. Doğal Seçilim ile Genotip Karakterlerin Evrimleşerek Yeni Türleri Oluşturduğu İddiası

Bu bölümde; Mayr’ın, Genotip ve fenotip karakterler üzerinden nasıl bir algı operasyonu yaparak, akılları yanıltıp evrime delil getirdiği gösterilecektir. En başta şunu hemen belirtelim, Mayr, kitabının önsöz kısmında evrim için; “bireylerin fenotipleriyle, popülasyonlarla, türlerle ilgilenir; **“gen sıklıklarındaki bir değişim”** değildir” (Mayr, 2016 s. 17) tanımını yapmakta ve ardından ise “Evrimin **en önemli iki birimi şunlardır: birey (yani seçilimin esas hedefi) ve popülasyon (yani çeşitlendirici evrim aşaması).** **Benim incelememim esas konuları bunlar olacaktır**” (Mayr, 2016 s. 17). Mayr evrimin işinin, bireylerin fenotipleriyle olduğunu, genlerin değişimi olmadığını belirtmekte. Bunu neden paylaştık? Çünkü, Mayr daha kitabının başında bireylerin fenotip karakterlerindeki değişimler ile popülasyonların evrildiğini açıklamakta, fakat kitapta, kalıtım ile ilgili bölüme gelince de fenotip karakterlerin bireylere özel olduğunu, nesillere fenotip karakterlerin aktarılamayacağını ve evrimin asıl hedefinin genotipler olduğunu söyleyerek tam çelişkili açıklamalarda bulunacaktır. Bu bölümün konusuna geçmeden önce genotip ve fenotip karakterlerin ne olduğunu bilmek gerekir. Mayr, “Kalıtımın On Yedi Prensipleri”ni sıraladığı maddelerin birinci kuralı olarak şunu yazar:

*“1. **Genetik materyal, sabittir.** (“sert”); çevreyle ya da fenotipin kullanılması veya kullanılmaması ile değişmez. Sabit genetik materyalin kalıtımına sert kalıtım adı verilir. Çevre, genlerin üzerinde değişiklik yapamaz. **Fenotipin edindiği özellikler, üreme hücrelerinin nükleik asitlerine aktarılamaz. Edinilmiş karakterlerin kalıtımı olamaz.** 7. Yumurtanın döllenmesi esnasında, spermatozoid (sperm hücresi), (baba genlerini içeren) erkek ebeveynin kromozomları, (anne genlerini içeren) dişi ebeveynin kromozomlarıyla birleşmez veya karışmazlar, bilakis döllenmiş yumurtanın (zigot) içinde birlikte var olurlar. Böylece genetik materyal, rastlantısal bir mutasyon olmadıkça, **nesilden nesle değişmeden iletilir.** 12. Bir bireyin genlerinin toplamı, onun genotipini oluşturur.”* (Mayr, 2016 s. 126)

Mayr’ın saymış olduğu bu kalıtım prensiplerine göre genotip karakterler nesilden nesle sabit yani değişime uğramadan aktarılmakta, fakat fenotip karakterler ise bireye özgü yani bireyin somatik (vücut) hücrelerindeki özel karakterler olup asla üreme yoluyla nesillerine aktarılmayacağıdır. Artık burada çok ilginç bir durumla karşılaşacağız. Çünkü Mayr’ın kalıtım prensipleri ile çelişkili bilgiler paylaştığına şahit olacağız. Şöyle ki, Mayr’ı doğal seçim hakkındaki fikirlerine baktığımızda karşımıza bambaşka bir durum ortaya çıkmaktadır. Özellikle doğal seçilimin ne olduğu hakkında şu ifadeleri çok önemlidir:

*“Kim ya da ne seçilmektedir? Kulağa basit gelen bu soru, uzun zamandır süregelen bir uyuşmazlığın kaynağıdır. O zamandan beri neredeyse bütün doğa bilimciler gibi Darwin için de bunun cevabı, **yaşamını sürdüren ve üreyen bireysel organizmaydı.**” ve Darwin ve doğabilimcilerin aksine ise; “çoğu matematiksel popülasyon genetikçisi, geni gerçek “seçilim” birimi olarak kabul etmişlerdi... 1980’e kadar seçilimin ana hedefinin birey olduğu konusunda mantıklı bir fikir birliğine varılamamıştı.”* (Mayr, 2016 s. 163)

Mayr bu açıklamasıyla, doğal seçimde Darwin’in de kabul ettiği gibi en önemli unsurun “üreyebilen birey” olduğuydu. Çünkü doğal veya yapay olsa da bir seçilime maruz kalan birey mutlaka bu kazandığı karakterleri nesillerine üreyerek aktarabilmeliydi. Bu genel kaide idi evrim için. Fakat bu seçim ile bireyin kazanılan karakterlerinden kasıt neydi? Genotip karakterler mi? yoksa Fenotip karakterler mi? Mayr bunu “Seçilimin hedefi bireydir dediğimizde ne kastediyoruz? Doğal seçilimin karşılaştığı ve onun bir bireyi kayırması ya da karşı olmasına neden olan şey nedir? **Bu fenotiptir, genleri ya da genotipi değildir çünkü seçim**

bunları göremez. Fenotip kelimesi, bir bireyin diğer bireylerden farklılık gösterebilen morfolojik, fizyolojik, biyokimyasal ve davranışsal özelliklerinin bütünüdür ifade eder” (Mayr, 2016 s. 166) şeklinde açıklar. Yani doğal seçim ile bireylerin **fenotip** karakterlerini kastettiğini görmekteyiz. Fakat bu ifade, başta belirttiğimiz, Mayr’ın sıraladığı kalıtım kanunlarına ters düşmektedir. Çünkü fenotip karakterler asla nesilden nesile üreme yoluyla aktarılamazlar. Ama doğal seçim için fenotip karakterlerin, evrimsel gelişimdeki en aktif faktör olduğu şeklinde çelişkili ifade kullanmıştır. Bu da onun fenotip karakterleri kendi çıkarlarına uygun olarak kullandığını ispatlamaktadır.

Anlaşılabileceği üzere Mayr burada doğal seçimde temel olan faktörün genotip olmadığını, seçimdeki asıl sebebin, bireylerin sahip oldukları **fenotipleri** olduğunu belirtmekte ve ardından ise ısrarla genotipin seçimin hedefi olmadığını; **“Seçimin hedefi, genotip değil, fenotip olduğu için** gen havuzunda büyük ölçüde genetik varyasyonun varlığına izin verir. Bu tür varyasyon, oluşturulan fenotipler kabul edilebilir bir seçim değerine sahip olduğu müddetçe **seçimle uygundur. Fenotip, genotipin ürünü olduğu için hem evrimsel kararlılığa hem de evrilebilirliğe sahiptir”** (Mayr, 2016 s. 167) şeklindeki ifadesiyle, bir kez daha üstüne basa basa evrimin hedefinin genotip olmadığını, asıl hedefin fenotip karakterler olduğunu vurgulamakta. Ve genotipin korunduğu için evrilmeye engel olduğunu şu cümleler ile açıklamakta; **“Aslında fenotipin evrilebilirliği için devam eden bir seçim vardır.** Yeni uyarlanmalı bölgelerin işgalini ve yeni çevresel zorluklarla baş edebilmeyi ancak bu esneklik sağlayabilir. Korunmuş kısımların sınırlamalarının üstesinden gelmeye ve optimal düzeyde evrilebilirliğin **korunmasına** imkân veren genotipin özelliklerinin incelenmesi, güncel evrimsel biyolojinin keşif sahalarından biridir” (Mayr, 2016 s. 168). Burada Mayr’ın yukarıdaki ifadesine göre; genotip karakterler optimal seviyede evrilebilirliği engellerken, fenotip karakterlerin ise geniş bir varyasyon oluşturmaları ile evrimleşmeyi sağladığı şeklinde iddiada bulunduğu görülmektedir.

Şimdi bu kısma kadar Mayr açıkça; evrimleşmede doğal seçimin asıl hedefinin evrimcilerin iddiası olan popülasyonlardaki bireylerin fenotip karakterlerinin göstermiş olduğu varyasyonlar olduğunu savunmakta. Fakat buradan sonra kendi de bu uydurma açıklamalara pek ikna olamadığı için başka bir çıkarımda bulunur: **“Bireyler evrilir mi? kesinlikle genetik anlamda değil.** Elbette fenotipimiz hayatımız boyunca değişir ama **genotipimiz doğumdan ölüme kadar temelde aynı kalır.** O zaman canlı organizmanın evrilecek en alt düzeyi nedir? Popülasyondur. Ve popülasyon, evrimin en önemli alanı haline gelir. Evrim en iyi şekilde, her popülasyona ait bireyin nesilden nesile genetik dönüşümü ile anlaşılır” (Mayr, 2016 s. 107).

Mayr, açıklamasının başında ilk önce bireylerin genetik anlamda evrilmesinin olmadığını söylemekte. Fakat cümlelerin sonunda ise tam tersi olarak bireylerin nesilden nesile genetik dönüşümü ile evrimin en iyi anlaşılacağını savunuyor. Cümle içindeki taban tabana zıt ve çelişkili ifadeler ile aslında Mayr’ın bile, evrim hakkında oturmamış fikirlere sahip olduğu görülmektedir.

Buna örnek olan en çarpıcı paragraf ise “Genetik materyalin “yumuşak” olup, çevresel etkiler tarafından şekillendirilebileceğini ve bu değişikliklerin, ileriki nesillere “edinilmiş karakterlerin kalıtımı” yoluyla iletebileceğini varsayar. Bu teori, yumuşak kalıtım inşasına dayalıdır” (Mayr, 2016 s. 112). Bu artık bilimsel geçerliliğini kaybetmiş olan görüş, “Lamarck teorisi” olarak da bilinir ve Mayr bunu genetik materyallerin değiştiğine örnek olarak kullanmaktadır.

Yeri gelmişken hemen August Friedrich Leopold Weismann’dan tekrar bahsedelim. Weismann, kırk yıl boyunca evrim dersler vermiş ve Darwin’den daha çok Darwinizm’i savunmasıyla meşhur olmuş bir tıp doktoru. **“Weismann, somatik hücreleri çok hücreli organizmalardaki germ hücrelerinden ayırdı ve somatik hücrelerde yapılan değişikliklerin germ hücrelerine veya bir sonraki nesle aktarılamayacağını öne sürdü; bu teoriye daha sonra Weismann Bariyeri adı verildi”** (Yawen, 2014). Ve bu “Weismann Bariyeri” teorisine göre, Lamarckizm teorisinin iddiası olan edinilmiş karakterlerin nesilden nesile aktarıldığı iddiasının “eğer bu özellikler somatik hücrelerde meydana gelen değişikliklerse, edinilmiş özelliklerin kalıtım olasılığını reddetti” (Yawen, 2014). Fakat, Mayr Lamarckizm teorisini çürüten, en önde gelen evrimcilerden olan Weismann’dan kitabında üstünkörü bahsetmekte ve hatta Lamarck’ın bu teorisinin reddedilme sebebini; **“Mendel genetiği, genlerin değişmezliğini kanıtlayarak, yumuşak kalıtımla tamamen çelişmişti. Sonunda, vücutun proteinlerinden, üreme hücrelerinin nükleik asidine hiçbir bilginin iletilemeyeceği, diğer bir deyişle, edinilmiş karakterlerin kalıtımının olmadığı moleküler biyoloji tarafından kanıtlanmıştır.** Bu moleküler biyolojinin “merkezi dogmasıdır”” (Mayr, 2016 s. 113) şeklindeki açıklaması ile Lamarck’ın hipotezini Mendel’in genetik prensipleri ile çürütüldüğünü söyleyerek, Weismann’ı gölgede bırakmıştır. Mayr’ın yukarıda ifade ettiği bu açıklamasında edinilmiş karakterlerin üreme hücrelerine hiçbir etkisinin olmadığından bahsetmekte. Dolayısı ile edinilmiş olan bu karakterlerin sadece vücut hücrelerinde etkisi olduğunu ve sadece ferde özel karakterler olup asla nesline aktarılmadığı sonucuna ulaşıldığını yazmakta. Paragrafta bahsi geçen edinilmiş karakterlerin karşılığı fenotip karakterlerdir. Şimdi fenotip ifadesine dikkat ederek tekrar Mayr’ın ifade ettiği cümleyi

baştan okuyalım: “Vücudun proteinlerinden, üreme hücrelerinin nükleik asidine hiçbir bilginin iletilmeyeceği, diğer bir deyişle, **fenotip** (edinilmiş) karakterlerin **kalıtımının olmadığı moleküler biyoloji tarafından kanıtlanmıştır**” (Mayr, 2016 s. 113). Dolayısı ile bu cümlesi, Mayr’ın kitabının 167. sayfadaki; “Seçilimin hedefi, **genotip değil, fenotip olduğu için gen havuzunda büyük ölçüde genetik varyasyonun varlığına izin verir. Bu tür varyasyon, oluşturulan fenotipler kabul edilebilir bir seçim değerine sahip olduğu müddetçe seçimle uygundur. Fenotip, genotipin ürünü olduğu için hem evrimsel kararlılığa hem de evrilebilirliğe sahiptir.**” ifadesiyle tamamen **çelişmektedir**. Çünkü, **fenotiplerin moleküler biyoloji tarafından kalıtımının yani nesilden nesle aktarılamayacağını kanıtlandığını söylemekte** diğer yerde ise; fenotip yani edinilmiş karakterlerin evrimsel kararlılığa ve evrilebilirliğe yani bu edinilmiş karakterlerin (fenotip karakterlerin) nesiller boyunca aktararak paylaşıldığı ve bireylerin bu sonradan edindiği karakterler (fenotip) sayesinde farklı türlerin ortaya çıktığını ve bu şekilde evrimin gerçekleştiğini ifade etmektedir. Buradan Mayr’ın ve evrimcilerin aslında çok istediği genotip karakterlerin evrildiğine dair minnacık bir ipucunun dahi olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat Mayr yine laf dolandırıcılığı yaparak “tüm makro evrimsel süreçlerin, popülasyonlarda ve bireylerin **“genotiplerinde gerçekleştiğini”,** dolayısıyla bunların aynı zamanda mikro evrimsel süreçler olduklarını vurgulamak önemlidir” (Mayr, 2016 s. 239) şeklinde bilim adına yanlış bilgiler vermektedir. Ve en önemlisi ise makro evrime örnek gösterdiği genotip karakterlerin evrildiği ifadesini; **“Genotipin sınırlı potansiyeli: bir bitki veya hayvanın mevcut genetik düzeni, ileriki evrimine ciddi boyutta sınırlar koyar.** Weismann’ın ifade ettiği gibi **ne bir kuş memeliye dönüşebilir ne de bir böcek kelebeğe. Amfibiler, tulu suda yaşayabilen bir soy geliştirememişlerdir**” (Mayr, 2016 s. 180) ifadesiyle çürütmüştür. Ve Mayr’ın, evrimin genotip karakterler ile asla oluşamayacağını ve bir yanda da genotip karakterlerin değişimi ile evrimin geliştiği şeklindeki çelişkili ifadeler ile doldu olan kitabında bir birlikteliği bulunmadığı net görülmektedir. Son olarak Mayr’ın şu cümlesi ile bu çelişkili duruma noktayı koyalım: **“Genotipin bir bütün halinde doğal seçilime maruz kalan uyumlu bir etkileşim sistemi olduğu, hiçbir zaman unutulmamalıdır”** (Mayr, 2016 s. 330). Artık Mayr’ın çelişkide kaldığı genotip mi yoksa fenotipin mi evrilir çıkarımlarından, doğal seçilime maruz kalan genotip mi yoksa fenotip mi? olduğu anlaşılamamaktadır.

8. Mutasyonlar ile Yeni Türleşmeler, İnanç mı?

Mayr, mutasyonlar ile türlerin değişerek evrimleştiğine dair çok ilginç olan çelişkili bilgiler vermektedir. Bu bölümde de Mayr, mutasyona uğrayanın genotipler mi yoksa fenotipler mi olduğu hususunda çelişkili açıklamalarda bulunmuştur. Öncelikle mutasyonun kelime manası hakkında şöyle bir açıklamada bulunarak; biyolojide “mutasyon” teriminin 1910’dan öncesinde, **bir tipte meydana gelen ani ve etkili bir değişikliğin yeni bir türe dönüştürdüğünü ifade etmek için kullanıldığını**, “1910’ dan sonrasında Morgan’ın mutasyonu, genotipin kendiliğinden olan bir değişimi olarak” sınırlandırılarak kullanıldığını ifade etmektedir (Mayr, 2016 s. 131). Bu tanımdan yola çıkıldığında mutasyonların, türlerin sahip oldukları genotip genler üzerinde, ani ve etkili bir değişim yaparak yeni türlere değiştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat kitabın başka bir bölümünde ise; genotip karakterlerin bir türe özel olduğunu ve asla değişmediğini ve nesillerine değişmeden aktarılması gerektiğini Mayr’ın “Kalıtımın On Yedi Prensibi” birinci maddesinde; “Genetik materyal sabittir (“sert”); çevreyle ya da fenotipin kullanılması veya kullanılmamasıyla değişmez. Sabit genetik materyalin kalıtımına sert kalıtım adı verilir. Çevre, genlerin üzerinde değişiklik yapmaz. Fenotipin proteinlerinin edindiği özellikler, üreme hücrelerinin nükleik asitlerine aktarılamaz. Edinilmiş karakterlerin kalıtımı olmaz.” şeklinde açıklamakta ve bu ifadesinin adam akıllı anlaşılmasını (Mayr, 2016 s. 124) ifade etmektedir. Bu kalıtım prensibine göre genlerin sabit olarak nesilden nesile değişmeden, korunarak aktarıldığı yasaının, matematiksel olarak Hardy-Weinberg Prensibi (Mayr, 2016 s. 130) ile ispatlandığını belirtmiştir. Mutasyonları, yararlı, etkisiz ve zararlı olarak üç kısma ayıran Mayr, doğal seçilimin, yararlı mutasyon içeren genotipe sahip bireyleri desteklediğini ve doğal seçim fenotipte değişimlere neden olan herhangi bir mutasyona yardımcı olduğunu ya da ona ayrımcılık yaptığını (Mayr, 2016 s. 131) söylemiştir. Fakat Mayr, genotip ve fenotip tanımını yaparken, genotiplerin nesilden nesile sabit olduğunu, fenotiplerin kişi sayınca geniş varyasyon oluşturduğunu fakat nesilden nesile fenotip karakterlerin aktarılamayacağı kalıtım prensibine tamamen zıt bir ifadeyle, **“doğal seçilime maruz kalan doğrudan özgün genler değil, fenotiptir** (Mayr, 2016 s. 123, 139, 140) açıklamasında bulunmuştur. Eğer evrimin iddiasına göre; doğal seçim ile fenotiplerde oluşan değişimler ile yeni bir tür oluşmaktaysa bu yeni tür değişen fenotip karakterlerini nesillerine aktarabilmesi gerekli şarttır. Böyle bir şey mümkün olmadığı gibi Mayr, kendi yazdığı kalıtım prensibiyle, evrim görüşünün; doğal seçim ile fenotiplerin değişerek yeni türler oluşturduğu önermesi çelişmektedir.

Mayr başka bir yerde; “eşeyli üreyen organizmaların evrimi; nesilden nesile popülasyonlardaki genetik değişimlerden oluşur. Seçilimin ihtiyaç duyduğu fenotipik varyasyonu sağlayan bu genetik değişimlere, sayısız süreç, özellikle de mutasyon katkıda bulunulur (Mayr, 2016 s. 200) şeklinde açıklamada bulunarak, genetik

değişimlerin mutasyonların katkısı (Mayr, 2016 s. 112,131, 134,342) olduğunu söyler. Fakat başka bir yerde bu ifadesinin tam tersi olarak; **“bir zamanlar, özellikle mutasyonların yeni türler oluşturacağına inanıldığı zamanlarda**, türleşme genetiği konusunda birçok tartışma ve türleşme genleri üzerine araştırma vardı. **Bunun türleşmeyi anlamak için en iyi yol olmadığı artık barizdir”** (Mayr, 2016 s. 233) şeklinde çelişkili ifadesi ile mutasyonlar ile yeni türlerin oluştuğuna dair bir inancın olamayacağını açıklamıştır.

9. İnsan Türü Maymundan Mı Gelmiştir?

Söz konusu evrim düşüncesi olduğunda en çok merak edilen soruların başında insan türünün evrimleşme sürecinde maymunlardan mı evrilerek çoğalmasındır. Son yüzyılın Darwin’i sayılan Mayr, “Evrim Nedir?” adlı kitabında, bu konunun, bir kurgu ve hikayelendirme olduğundan bahsetmektedir. Özellikle, kuyruksuz maymundan insana geçişte meydana gelen değişimleri incelemenin ve canlandırmanın paleoantropolojinin görevlerinden olduğunu ve onların anatomi uzmanları oldukları halde bu kurgulama işi için yeterli olmadıklarını söylemiştir. Aslında onların yerine “kuyruksuz maymunun insana dönüştüğünü düşünen tipologlardı. Bulmak istedikleri şey, kuyruksuz maymun tipinin insan tipine giden kademeli değişiminin aşamalarıydı. Ayrıca, “daha kusursuz olmaya” giden doğrusal bir eğilim, Homo sapiens’te zirveye ulaşan bir ilerleme eğilimi olduğu neredeyse teolojik inanca sahiptiler. Ne yazık ki, insanlaşma aşamalarının canlandırımı çok zordu (Mayr, 2016; 295) şeklinde açıklamada bulunarak, kuyruksuz maymundan insana evrilme düşüncesinin teolojik seviyede evrime iman etmiş tipologların (insan türlerini belirleyenlerin) evrimleşmeye ait düşüncelerinin canlandırmaları olduğunu yazmıştır.

İnsanın, kuyruksuz maymun türüne atfetmek için aslında fosil kaynaklarının yetersiz olduğunu, hatta “hominid evriminin büyük ölçüde “mozaik” olma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Daha çok Homo benzeri bir diş yapısına, kuyruksuz maymununkilere çok benzeyen uzuvlar eşlik edebiliyordu ve epey uyumsuz başka bileşimlerde bulunmuştu” (Mayr, 2016 s. 296) açıklamasından da anlaşılacağı üzere, evrim düşüncesini ispatlamak için yetersiz delillere dayanılarak insanın maymunlardan evrildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Mayr, evrim için örnek gösterilen her fosil tayininin geçici olduğunun bilinmesi gerektiğini şu sözleriyle açıklık getirmiştir; “Herhangi yeni bir bulgu, durumu büyük bir ölçüde değiştirebilir. Homo habilis’in Australopithecus türleri ile bir arada ele alınabileceği ya da Homo’nun Afrika’daki herhangi bir yerden Doğu Afrika’ya göç etmiş olabileceği gibi **deneme niteliğindeki varsayımlar çürütülmeye oldukça müsaittir**” (Mayr,2016). Bu kitabı iki binlerde yazan Mayr’ın bu açıklamasına göre, hâlâ maymun türleri ile akrabalık ilişkilerine delil gösterilen fosiller hakkındaki önermelerin, kurgulanmış varsayımlar olduğu anlaşılmaktadır. Evrim için türleri birbirlerine bağlandığını ispat edecek olan fosiller ile ilgili konuların kurgulardan ibaret olduğunu şu cümleler ile açıklamaktadır: “Birçok yazarın yorumlarını kullanarak, kuyruksuz maymundan insana olan değişimin tarihindeki çeşitli basamakları canlandıran tarihsel bir kurgu yaptım. Sonuçta beliren tablo tamamen çıkarımlara dayalıdır ve herhangi bir kısmı, herhangi bir zamanda geçersiz kılınabilir” (Mayr, 2016 s. 297). Mayr, kuyruksuz maymunlardan insan türüne olan evrimleşmede öne sürülen fosil örneklerinin bile toplama yoluyla elde edildiğini ve bu aşamalar halinde insanda son bulan evrimleşmenin kurgulamalardan ibaret olduğunu itiraf etmektedir.

10. Sonuç

Tüm canlılığın varoluşu hakkında, akli başında her insanın merak ettiği ve günümüzde cevapları olmayan birçok konu vardır. Ve bu konular üzerine ise yazılıp çizilen belki de yüzlerce makale, kitap ve köşe yazıları bulunmaktadır. Herkes genel itibari ile kendi inançları doğrultusunda, sırf yaratıcıya tüm bu varoluşu atfetmemek için evrim görüşünü doğrulamak adına, bilimsel olan keşifleri, gerekirse sahtekarlık yaparak, kendi ifadelerince “üzerinde yaptıkları ufak tefek rötuşlar” sayesinde abartarak halka arz etmektedirler.

Bu nedenden dolayı bu makalede ele aldığımız son yüz yılın Darwin’i kabul edilen Ernst Mayr’ın “Evrim Nedir” kitabında, güya bilimsel olarak ele aldığı, fakat bu ele aldığı konuların aslında bilim adamlarınca çürütülmüş ve reddedilmiş olduklarının üstünü örtüp, sanki doğruymuş gibi bahsettiği konuları doküman analizleri ile kıyaslamalarını yaparak inceledik. Aslında bilimsel olarak tanıtılan evrim görüşünün, bilim ile çelişkili olduğunu her konuda gösterildi. Kitapta çelişkili olan ve en çok üzerinde durulan; orta köken, sahte embriyo çizimleri, bireysel oluş ve kalıtım konularının bilimsel veriler ile çelişkili olan yönlerini çelişkileriyle paylaştık. Araştırmacı olan herkesin evrim için sunulan her konuda doğru bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Aslında okuyucuların yetersiz bilgi sahibi olmalarından dolayı, günümüzde bilim adı altında evrim için yapılan birçok sahtekarlıkların fark edilmemesine sebep olmaktadır. Bu sebep ile evrime ya da bilime ya da yaratılış delillerine ilgi duyan herkesin doğru kaynaklardan kendi doğru bilgilerini çıkarımlar ve kıyaslamalar yoluyla sağlamlaştırmaları gerekli şarttır.

Kaynakça

- Appleby, R. Scott. 1999. Exposing Darwin's "Hidden Agenda": Roman Catholic Responses to Evolution, 1875-1915. Disseminating Darwinism: The Role of Place, Race, Religion, and Gender, Editörler: R.L. Numbers ve J. Stenhouse. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barnes, M. Elizabeth, "Ernst Haeckel's Biogenetic Law (1866)". Embryo Project Encyclopedia (2014-05-03). ISSN: 1940-5030 <https://hdl.handle.net/10776/7825> Erişim: 12.04.2024
- Barnes, M. Elizabeth, "Karl Ernst von Baer's Laws of Embryology". Embryo Project Encyclopedia (2014-04-15). ISSN: 1940-5030 <https://hdl.handle.net/10776/7821> Erişim: 25.05.2024.
- Colonna, Federica Turriziani, "De ovi memelium et hominis genesis (1827), Karl Ernst von Baer tarafından ". Embriyo Projesi Ansiklopedisi (2017-02-09). ISSN: 1940-5030 <https://hdl.handle.net/10776/11405> (Erişim Tarihi: 10.11.2024).
- Darwin, Charles. (2013) "Türlerin Kökeni", Çeviren: Öner Ünalın. Evrensel Basım Yayın, Dördüncü Baskı, Ekim 2013. İstanbul.
- Demirsoy, A. (2008) "Kalıtım ve Evrim". Meteksan Anonim Şirketi, Ankara.
- Etienne Geoffroy St. Hilaire ucmp.berkeley.edu, <https://ucmp.berkeley.edu/history/hilaire.html> Erişim: 07.04.2024.
- Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon (1707-1778), ucmp.berkeley.edu, <https://ucmp.berkeley.edu/history/buffon2.html> Erişim: 07.04.2024.
- Georges Cuvier, ucmp.berkeley.edu, <https://ucmp.berkeley.edu/history/cuvier.html> Erişim: 07.04.2024
- Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829) ucmp.berkeley.edu, <https://ucmp.berkeley.edu/history/lamarck.html> Erişim: 07.04.2024.
- Lawrence, Cera R., "Francis Galton (1822-1911)". Embryo Project Encyclopedia (2011-04-06). ISSN: 1940-5030 <https://hdl.handle.net/10776/1800> Erişim: 11.04.2024.
- Mayr Ernst (2016) "Evrime Nedir?", Çeviri: Nurdan Soysal. 1. Baskı: Say Yayınları, İstanbul. 2016.
- Scott, Eugenie. (2009) "Darwin Öncesinden 20. Yüzyıla". Bilim ve Düşünce Kitap Dizisi -5, Evrensel Basım Yayın. Dizi Editörü; Kenan Ateş. Birinci Basım: Şubat 2009.
- Tatlı, A. (2010) "İnsanlık Tarihi Boyunca Evrim". Çağlayan A.Ş. İzmir, Mayıs 2010.
- "The Scopes Trial (1925) | The Clarence Darrow Digital Collection". <https://librarycollections.law.umn.edu/darrow/trials-details>. Erişim: 12.04.2024
- "William Jennings Bryan Biography". <https://www.britannica.com/biography/William-Jennings-Bryan> Erişim: 12.04.2024.
- Zou, Yawen, "Augustos Friedrich Leopold Weismann (1834-1914)". Embriyo Projesi Ansiklopedisi (2014-05-23). ISSN: 1940-5030 <https://hdl.handle.net/10776/7891> Erişim: 10.04.2024

İMAN EĞİTİMİNDE DERS KİTAPLARI ELEŞTİRİSİ VE ALTERNATİF BİR MODEL¹

CRITICISM OF TEXTBOOKS IN FAITH EDUCATION AND AN ALTERNATIVE MODEL

Ediz SÖZÜER²

ÖZET

Bildirinin kaynak eseri, iman eğitimi konusundaki kapsamlı içeriği sebebiyle, bir kaynak/rehber eğitim kitabı mahiyetinde olan “İman Eğitiminde Ders Kitaplarının Eleştirel Bir İncelemesi, Yöntem Çözümlemeleri ve Örnek Metinlerle Alternatif Bir Model Teklifi” isimli inceleme dosyasıdır. Bu dosya ve bildiri, mevcut din dersi kitaplarında imanî meselelerin basit, yüzeysel ve tatmin edici olmaktan uzak ve detaysız bir şekilde anlatılmasının yaygın bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Baştan doğru kabul edilen ön kabullerle iman esaslarını anlatan ve Kur’ân ve İslâmiyetin ayrıcalıklı özelliği olan ispatiyecilik, mantıkîlik, tahkikî (araştırmaya dayalı) ders verme ve dikte etmeden soru cümleleriyle hakikati anlatma üslub ve tarzını ortaya koyamayan bu metinler, dinimizi tamamen sıradanlaştıran niteliktedirler. Hâlbuki ön kabuller ve hüküm cümleleriyle değil; incelemeye, sorgulamaya ve delile dayanan, kalb ve vicdanı heyecana sevk eden, aklı ve zihni harekete getirip işleyen soru cümleleri ve cevaplarıyla hakikat anlatılmalıdır. İnanç esaslarına dair herhangi bir aklî, mantıkî gerekçe, delil verilmeden; okuyucudan iman esaslarına anlatıldığı şekilde öylece inanmasının beklendiği mesajını veren ve tamamen subjektif bir anlatıma sahip bu ders metinlerinin, kimsenin inanmasına veya inancının kuvvetlenmesine sebep olamayacağı açıktır. İçinde bulunduğumuz akıl, bilim ve teknoloji çağında, öne sürülen ve kabul edilmesi beklenen her türlü ifadenin muhakkak temellendirilmesi gereklidir ve aklî, mantıkî delilleriyle ortaya koyulmaları şarttır ve ancak bu surette akıl, kalp ve vicdanda karşılığını bulur. Yoksa boş iddialardan ve subjektif sözlerden ibaret kalacaklardır.

370 sayfalık inceleme dosyası, imana dair bilgilerin önem ve önceliklerini, nasıl bir yöntemle ve ne miktarda dersinin verilmesi gerektiğini ve iman delillerini bilmemenin fıkhi hükmünü ortaya koyduktan sonra; din dersi kitaplarının iman esaslarından bahseden bölümlerinin hem hacim, hem de nitelik açısından yetersizliklerini eleştirmekte ve iman eğitiminde yöntem çözümlemeleri yaparak, olumlu alternatif yöntemlere ilişkin örnek metinler sunmaktadır. Son olarak, iman eğitiminde kullanılması gerekli usuller ve metodoloji kullanılarak iman esaslarının dersinin verildiği Keşif Yolculukları Risale-i Nur Eğitim Programı ve eğitim kitabı içeriği, alternatif bir öğretim modeli/metodu olarak teklif edilmektedir. Modelden kasıt, iman esaslarının detaylı bir içerikle, sağlam bir mantık kurgusuyla, delile ve araştırmaya dayalı (tahkikî) olarak ders verilmesinden ibarettir. Bu delile dayalı ders metodunda kullanılan metodoloji, çözümleme ve delillendirme yöntemleri, güncel bilim

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “İman Eğitiminde Ders Kitapları Eleştirisi ve Alternatif Bir Model” başlıklı bildiriden türetilmiştir.”

2 Gelir İdaresi Başkanlığı, Emekli Gelir Uzmanı, Celal Bayar Üniversitesi Maliye Bölümü, E-posta: edizsozuer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2155-8383

yaklaşımlarıyla kurulan irtibatlar ve karşıt yaklaşımlara oluşturulan cevaplar, özgün tanımlar, yaklaşım metotları, kavramlaştırmalar ve kategorik değerlendirmeler, bir bilim felsefesinin fikri alt yapısı niteliğindedir ve bilimsel verilerin değişkenliğinin neticeyi etkilemeyeceği üst yaklaşımlar içermektedir ve sağlam bir mantık kurgusu ile inşa edilmiştir. Bu ders tarzı, inceleme dosyası ve bildiride örnek metinlerle ve eğitim kitabında tüm detaylarıyla ortaya koyulmuştur.

Bildiride, dosyanın ele aldığı konular ve inceleme sonuçları aktarılacak ve buna ilaveten, eğitimde gerekli olan müspet dönüşümün hayatta nasıl gerçekleştirilebileceği hakkındaki “Pratik ve Beklemeden Hayata Geçirilebilir Bir Uygulama Planı” sunulacaktır. Planın ana fikri faydası az, gerçekleştirilmesi çok daha zor ve zaman alıcı yollar yerine, esas maksadı tam karşılayacak kabiliyette bir çalışmanın nokta hedef olarak belirlenip, önceliğin buna verilerek, herhangi bir mevzuat ve müfredat değişikliği şartına da bağlı olmadan, tercihe bağlı olarak okutulacak bir eğitim programı olarak kabul ettirilmesine çalışmanın daha gerçekçi olduğu ve çok daha etkili ve çabuk ulaşılabilir bir alternatif olarak görüldüğüdür.

Anahtar Kelimeler: İman Eğitimi, Din Dersi Kitapları Eleştirisi, Din Eğitiminde Alternatif Bir Model, İman Eğitiminde Yöntem Çözümlemeleri, İman Esaslarının Delile ve Araştırmaya Dayalı Anlatım Tarzı.

ABSTRACT

The main source work of our paper is the review file titled “A Critical Review of Textbooks in Faith Education, Methodological Analyses and Proposal of an Alternative Model with Sample Texts”, which is a resource/guidebook due to its comprehensive content on faith education. This file and the text of the paper emphasize that it is a widespread problem that current textbooks of religion courses explain faith issues in a very simple, superficial, and unsatisfactory way. These texts, which explain the principles of faith with dictation and presuppositions that are accepted as true from the beginning and which fail to demonstrate these principles with a proving and logical method and to teach them through questioning, research and firm explanation, completely trivialize our religion. However, it is necessary to explain the truth not with presuppositions and sentences of judgment, but with questioning and answering statements that excite the heart and conscience, and that mobilize and operate the mind and intellect. It is clear that these textbooks, which lack rational, logical justification and evidence for the principles of faith and where the readers are expected to believe in these principles of faith just as explained to them, and which have a completely subjective narrative without any logical and rational justification of the principles of faith and without any effort to persuade, cannot cause anyone to believe or strengthen their faith. In this age of reason, science and technology, any statement that is put forward and expected to be accepted must be justified and must be put forward with rational and logical evidence, and only in this way it will find its fulfillment in the mind, heart and conscience. Otherwise, they will remain empty claims and subjective words.

As a result of the examination of the chapters on faith in the textbooks of religion courses, it was found that they overwhelmingly use an informative method of dictation without providing evidence, and that the principles of faith are treated in an ordinary and superficial manner far from persuasion, and that there are few chapters with evidence or reasonable explanations. These course texts can be seen as dysfunctional and useless (in these respects), since they are not capable of persuading the reader to believe without doubt and hesitation.

The 370-page review file, after revealing the importance and priorities of the knowledge about faith, the methodology and the amount of teaching, and the jurisprudential ruling of not knowing the evidences of faith, criticizes the inadequacies of the chapters of religion textbooks that talk about the principles of faith in terms of both volume and quality, and analyzes the methods in faith education and presents sample texts on positive alternative methods.

Finally, Journeys of Discovery: An Education Program and A Training Book on Risale-i Nur, and the content of the education book, in which the principles of faith are taught, using the necessary procedures and methodology, are proposed as an alternative teaching model/method. What is meant by the model is that the principles of faith are taught with a detailed content, with a sound logic, based on evidence and research (tahkiki). The methodology using an evidence-based teaching method, the methods of analysis and argumentation, the connections established with current scientific approaches and the responses to opposing approaches, original definitions, methods of approach, conceptualizations and categorical evaluations are the intellectual infrastructure of a philosophy of science and include higher approaches in which the variability of scientific data will not affect the result and are built with a solid logical structure. This teaching style is presented in full detail in the review file and paper with sample texts and a training book.

In this paper, we will present the issues addressed in the file and the results of the investigation, and in addition, we will present a “A Practical and Immediate Implementation Plan” on how a necessary positive transformation in education can be realized. The plan is realistic and seems to be a very effective and quickly achievable education program without the need for any legislation and curriculum changes.

Keywords: Faith Education, Criticism of Religious Textbooks, An Alternative Model in Religious Education, Method Analyses in Faith Education, Evidence and Research-Based Expression of the Principles of Faith.

1. Giriş

Bu bildirinin temel kaynak eseri, iman eğitimi konusundaki kapsamlı içeriği sebebiyle, bir kaynak/ rehber eğitim kitabı mahiyetinde olan “İman Eğitiminde Ders Kitaplarının Eleştirel Bir İncelemesi, Yöntem Çözümlemeleri ve Örnek Metinlerle Alternatif Bir Model Teklifi” isimli inceleme dosyasıdır. (Sözuer 2023)

Bu dosya ve bildiri, mevcut din dersi kitaplarında imanî meselelerin basit, yüzeysel ve tatmin edici olmaktan uzak ve detaysız bir şekilde anlatılmasının yaygın bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Baştan doğru kabul edilen ön kabullerle iman esaslarını anlatan ve Kur’ân ve İslâmiyetin ayrıcalıklı özelliği olan ispatiyecilik, mantıkîlik, tahkikî (araştırmaya dayalı) ders verme ve dikte etmeden soru cümleleriyle hakikati anlatma üslub ve tarzını ortaya koyamayan bu metinler, dinimizi tamamen sıradanlaştıran niteliktedirler. Hâlbuki ön kabuller ve hüküm cümleleriyle değil; incelemeye, sorgulamaya ve delile dayanan, kalb ve vicdanı heyecana sevk eden, akli ve zihni harekete getirip işleten soru cümleleri ve cevaplarıyla hakikat anlatılmalıdır. İnanç esaslarına dair herhangi bir akli, mantıkî gerekçe, delil verilmeden; okuyucudan iman esaslarına anlatıldığı şekilde öylece inanmasının beklendiği mesajını veren ve tamamen subjektif bir anlatıma sahip bu ders metinlerinin, kimsenin inanmasına veya inancının kuvvetlenmesine sebep olamayacağı açıktır. İçinde bulunduğumuz akıl, bilim ve teknoloji çağında, öne sürülen ve kabul edilmesi beklenen her türlü ifadenin muhakkak temellendirilmesi gereklidir ve akli, mantıkî delilleriyle ortaya koyulmaları şarttır ve ancak bu surette akıl, kalp ve vicdanda karşılığını bulur. Yoksa boş iddialardan ve subjektif sözlerden ibaret kalacaklardır.

370 sayfalık inceleme dosyası, imana dair bilgilerin önem ve önceliklerini, nasıl bir yöntemle ve ne miktarda dersinin verilmesi gerektiğini ve iman delillerini bilmemenin fıkî hükümünü ortaya koyduktan sonra; din dersi kitaplarının iman esaslarından bahseden bölümlerinin hem hacim, hem de nitelik açısından yetersizliklerini eleştirmekte ve iman eğitiminde yöntem çözümlemeleri yaparak, olumlu alternatif yöntemlere ilişkin örnek metinler sunmaktadır. Son olarak, iman eğitiminde kullanılması gerekli usuller ve metodoloji kullanılarak iman esaslarının dersinin verildiği Keşif Yolculukları Risale-i Nur Eğitim Programı ve eğitim kitabı içeriği, alternatif bir öğretim modeli/metodu olarak teklif edilmektedir. Modelden kasıt, iman esaslarının detaylı bir içerikle, sağlam bir mantık kurgusuyla, delile ve araştırmaya dayalı (tahkikî) olarak ders verilmesinden ibarettir. Bu delile dayalı ders metodunda kullanılan metodoloji, çözümleme ve delillendirme yöntemleri, güncel bilim yaklaşımlarıyla kurulan irtibatlar ve karşıt yaklaşımlara oluşturulan cevaplar, özgün tanımlar, yaklaşım metotları, kavramlaştırmalar ve kategorik değerlendirmeler, bir bilim felsefesinin fikri alt yapısı niteliğindedir ve bilimsel verilerin değişkenliğinin neticeyi etkilemeyeceği üst yaklaşımlar içermektedir ve sağlam bir mantık kurgusu ile inşa edilmiştir. Bu ders tarzı, inceleme dosyası ve bildiride örnek metinlerle ve eğitim kitabında tüm detaylarıyla ortaya koyulmuştur.

Bildiride, dosyanın ele aldığı konular ve inceleme sonuçları aktarılacak ve buna ilaveten, eğitimde gerekli olan müspet dönüşümün hayatta nasıl gerçekleştirilebileceği hakkındaki “Pratik ve Beklemeden Hayata Geçirilebilir Bir Uygulama Planı” sunulacaktır. Planın ana fikri faydası az, gerçekleştirilmesi çok daha zor ve zaman alıcı yollar yerine, esas maksadı tam karşılayacak kabiliyette bir çalışmanın nokta hedef olarak belirlenip, önceliğin buna verilerek, herhangi bir mevzuat ve müfredat değişikliği şartına da bağlı olmadan, tercihe bağlı olarak okutulacak bir eğitim programı olarak kabul ettirilmesine çalışmanın daha gerçekçi olduğu ve çok daha etkili ve çabuk ulaşılabilir bir alternatif olarak görüldüğüdür.

İnceleme dosyası, eğitim kitabı ve tüm eğitim materyallerini içeren Usb, ilgili tüm resmî kurumlara gönderilmiş ve dosya ile (alternatif bir model ve eğitim projesi olarak teklif edilen “Keşif Yolculukları Risale-i Nur Eğitim Programı”nın) dosyaya ekli eğitim kitabının, kamu faydasının ortaya koyulması için incelenmesi ve projenin değerlendirilme imkânının araştırılması talep edilmiştir. Dosyanın tanıtım sunumu ve videosu, inceleme dosyası, takdim yazısı-talep dilekçesi, detaylı konu fihristi, incelenen ders kitapları ve sayfa görüntüleri yüklü olduğu depolama alanının linki kaynaklar bölümüne eklenmiştir. Dosya içine, dosyanın hızlı ve kolay incelenme yöntemi eklenmiştir.

2. İnceleme Dosyası

İnceleme dosyasının ortaya çıkış hikâyesi şöyledir: Yenilikçi bir iman eğitimi anlayışıyla hazırlanan, görsel destekli ve akademik nitelikli Keşif Yolculukları Risale-i Nur Eğitim Programı'mızın eğitim kitabı ve görsel materyalleri ile birlikte ders kitabı olarak okutulması talebimize cevap olarak Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nden, bizce projenin nitelik ve mahiyetine hiç uygun olmayan şu cevabı almıştık: "Okullarımızda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, seçmeli Kur'ân-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri mevcut olup kitapları da öğrencilerimize ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Göstermiş olduğunuz ilgiye teşekkür ediyoruz."

Biz de din dersi kitaplarının iman esaslarından bahseden bölümlerini inceleyerek, mevcut olduğu ifade edilen derslerin kitaplarının içinde ne olduğunu, iman esaslarına ne kadar az yer verildiğini ve ayrılan yerde de ne derece yetersiz bir içerik sunulduğunu görmek ve göstermek istedik. İnceleme dosyasının tamamlanması için 1,5 seneden fazla bir zaman (toplam 20 ay) boyunca ciddi bir zihinsel efor sarf edildi ve büyük bir emek verildi.

Din dersi kitaplarının imanla ilgili bölümlerinin incelenmesi sonucunda, ders kitabı metinlerinde çok büyük bir oranla, ikna etme gayretinden uzak bir şekilde delilsiz kabul ettirme yani dikte etme şeklinde bir bilgilendirme usulü kullanıldığı, iman esaslarının sıradan ve yüzeysel biçimde işlendiği ve delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan bölümlerin ise yok sayılacak kadar az ve niteliksiz mahiyette olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ders metinleri, ne okuyucunun şüphesiz ve tereddütsüz olarak yani makbul bir şekilde iman edebilmesini ve ne mevcut imanının kuvvetlendirilmesini ve ne de imanının korunmasını ve kurtarılmasını netice verebilecek kabiliyeti taşımadıklarından (bu yönleri itibarıyla) işlevsiz ve faydasız görülebilirler.

İlkokuldan ilahiyat fakültesi dahil tüm din dersi kitapları, iman esaslarını ve imanın aklî delillerini, ansiklopedik tanımlar yapılan bir genel kültür özeti tarzında ve olabilecek en yüzeysel ve detaysız bir şekilde, 3-5 sayfayı geçmeyen metinlerle anlatmaktadırlar. Yani yapılan iş "iman dersi" vermek değil, "ansiklopedik tarzda genel kültür bilgisi vermek"ten ibarettir.

Din dersi kitaplarındaki şaşkınlık veren bir diğer üzücü tablo da şudur: Hem iman esaslarına ayrılan sayfa sayısında, hem delillerine ayrılan oranda ve hem de delillerin izah edilişindeki detay ve kalitede (çok büyük bir oranla) ileriye doğru bir gidiş değil, tam tersine bir geriye doğru gidiş yani büyük çaplı bir ters orantı mevcuttur. Lise kitapları ve Temel Dini Bilgiler kitapları, şaşırtıcı bir şekilde ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarından çok daha geridedirler. Ayrıca dinî alanda bir ihtisas okulu mahiyetindeki İmam Hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi din dersi kitaplarının dahi, aynı şekilde ilköğretim ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının çoğunlukla epey gerisinde kaldıklarını inceleme dosyamız tüm açıklığıyla ortaya koymuştur.

Bu ihtisas okulu kitaplarında inanmaya gerekçe ve delil teşkil edebilecek özellikte olmayan, örneğin akaid veya kalam ilmiyle ilgili bir sürü teknik ve tarihî bilgi verilmesi hiçbir anlam ifade etmiyor ve fayda vermiyor. Çünkü bu ekstra içeriklerin hiçbiri, akaid ilminin önceliği ve varlık sebebi olan temel maksadını, fonksiyonunu yerine getirmeye yani ders kitabının ifadesiyle "imanın gerçek, sağlam ve sarsılmaz, yakinî ve tahkikî bir seviyeye yükseltilmesine" hizmet etmiyor.

Devletin eğitim ve diyânet işleriyle vazifeli kurumları (herkesin dinini en doğru şekliyle öğrenmek maksadıyla eğitim alma hakları gereğince) dinin en önemli ve temel esası olan iman eğitiminin delile dayalı (tahkikî) olarak verilmesiyle yükümlüdürler. İmana ait delilleri milletine eğitim kurumları vasıtasıyla bildirecek, öğretecek elbette en başta devlettir ve insanların şahsî sorumluluklarından ayrı olarak, devletin dinî açıdan farz derecesinde bir kurumsal sorumluluğu vardır.

Din eğitiminin en önemli fakat ihmal edilmiş alanı olan iman eğitimindeki bu ciddi eksikliğin mümkün olan en kısa zamanda, pratik ve etkin biçimde giderilmesine katkıda bulunması için; iman esaslarının tüm detaylarıyla ve sağlam bir mantık kurgusu içinde aklî, mantıkî olarak ders verilmesi ve anlatılması maksadıyla oluşturulan eğitim projemizin, eğitim kitabı ve görsel materyalleri ile birlikte tetkik ve inceleme altına alınmasının ve toplumsal faydası yüksek bir eğitim/bilim/kültür projesi niteliğinde görülerek desteklenmesi, sahip çıkılması ve yaygınlaştırılmasının temin edilmesi maksadıyla gerekli girişimlerin başlatılmasının çok yerinde bir karar olacağına inanıyoruz.

370 sayfalık inceleme dosyası ve çözüm paketi içeriği, altı ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci Bölüm: İmana dair bilgilerin önem ve önceliklerinin ortaya koyulması ve nasıl bir yöntemle ve ne miktarda dersinin verilmesi gerektiğinin çözümlemesi.

İkinci Bölüm: İman kurtarmak kavramının ve imanın delillerini bilmemenin fikhî hükmünün çok önemli ve çarpıcı tespitlerle ortaya koyulması.

Üçüncü Bölüm: Din dersi kitaplarının iman esaslarından bahseden bölümlerinin örnek ders kitabı metinleriyle incelenmesi ve iman esaslarıyla ilgili ders içeriklerinin hem hacim itibarıyla, hem de nitelik açısından yetersizliklerinin eleştirilmesi. Ayrıca iman eğitiminde yöntem çözümlemeleri yapılarak, olumlu alternatif yöntemlere ilişkin örnek metinlerin sunulması.

Dördüncü Bölüm: “Eğitimde Şekil(format)perestlik Hastalığı ve Fonksiyonellik (kullanışlılık, faydalılık ve maksada uygunluk) Kriterinin Önemi”.

Beşinci Bölüm: İman eğitiminde yenilikçi bir eğitim programının alternatif bir model olarak teklif edilmesi. (Keşif Yolculukları Risale-i Nur Eğitim Programı Resmi Sunum Dosyası)

Altıncı Bölüm: Eğitim Projesi’nin Her Türlü Serbest Kullanım, Basım ve Yayımlı Hakkı: Bir önceki maddede takdim edilen ve iman esaslarının tüm detaylarıyla ve sağlam bir mantık kurgusu içinde akli, mantıkî olarak ders verilmesi ve anlatılması maksadıyla oluşturulan eğitim kitabına ve eğitim programına ait görsel ve yazılı tüm içeriklerin her türlü serbest kullanım, basım ve yayım hakkının tarafımızca tanındığına dair noter muvafakatnamesinin sunulması. Bu sayede, eğitim kurumlarının telif hakkı engeline uğramadan program içeriklerini serbestçe kullanabilmelerinin yolunun açılması.

Bildirimizde, inceleme sonuçları aktarılacak ve buna ilaveten, eğitimde gerekli olan müspet dönüşümün hayatta nasıl gerçekleştirilebileceği hakkındaki “Pratik ve Beklemeden Hayata Geçirilebilir Bir Uygulama Planı” ve “eğitim müfredatındaki eksiklik ve yetersizliğin, açık yüreklilikle ve dürüstlükle kabul edilmesi gerekliliğine” ilişkin bir çözümleme sunulacaktır. Planın ana fikri faydası az, gerçekleştirilmesi çok daha zor ve zaman alıcı yollar yerine, esas maksadı tam karşılayacak kabiliyette bir çalışmanın nokta hedef olarak belirlenip, önceliğin buna verilerek, herhangi bir mevzuat ve müfredat değişikliği şartına da bağlı olmadan, tercihe bağlı olarak okutulacak bir eğitim programı olarak kabul ettirilmesine çalışmanın daha gerçekçi olduğu ve çok daha etkili ve çabuk ulaşılabilir bir alternatif olarak görüldüğüdür.

İnceleme dosyasında toplamda 19 adet din dersi kitabı inceleme altına alınmıştır. Bu kitaplardan lise (Ortaöğretim) İslâm-1 ders kitabında ve 12. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında iman esaslarına ait konu içeriği bulunmadığından incelenmemiştir. Dolayısıyla fiilen incelenen ders kitabı adedi 17 ve toplam 679 sayfadır.

1. 1. Din Dersi Kitapları “İmana Ayrılan Oran” İncelemeleri

1.1.1. Diyânet İşleri Başkanlığı’nın “Dinim İslâm, Temel Bilgiler” Kitabı

İman ve İnsan başlığı 7 sayfa, Allah’a İman başlığı 15 sayfa, Meleklerle İman başlığı 13 sayfa, Kitaplara İman başlığı 7 sayfa, Peygamberlere İman başlığı 7 sayfa, Âhirete İman başlığı 7 sayfa, Kader ve Kazaya İman başlığı 7 sayfadır. (Bölüm kapaklarıyla birlikte sayılan sayfa adedidir.) Kitap 416 sayfadır. İmana dair bahisler toplam 63 sayfadır. Dolayısıyla kitap içinde imana ayrılan oran % 15’dir.

1.1.2. İlköğretim (İlkokul, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi İlkokul 4.sınıfta, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu’nda haftada 2 saattir. Temel Dini Bilgiler dersi, Ortaokul’da 5-6. veya 7-8. sınıfta seçmeli olarak alınabiliyor. İmam Hatip Ortaokulu’nda ise zorunlu ders olarak 5-6-7. ve 8. Sınıflarda okutuluyor. Ortaokulda haftada 2 saat ve İmam Hatip Ortaokulu’nda 1 saat olarak veriliyor. Ders kitapları ortak ve 4 yıl içinde alınan toplam ders saatleri birbirine eşittir. İlkokul’da toplam ders saati 30’dur. Temel Dini Bilgiler dersi yoktur. Yalnız Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi İlkokul 4.sınıfta haftada 2 saattir. Toplam ders saatleri içindeki oranı %6,6’dır. Konu içeriği 113 sayfa tutan DKAB kitabında imana dair konular 18 sayfadır. Yani kitapta imana ayrılan oran %15,9’dur.

- **İlkokul 4.sınıfta** toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 1,0’dır.

Ortaokul’da toplam ders saati 35’dir. Temel Dini Bilgiler dersi 1 saat, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 2 saattir. Temel Dini Bilgiler dersi İslam-1’de imana dair konular 18 sayfa ve konu içeriği 119 sayfadır. İslam-2 kitabı konu içeriği 111 sayfa ve imana dair bir konu yoktur. İki kitap içinde imana ayrılan oran 7,8’dir. Yani Haftada 0,078 saat. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 4.sınıf kitabında 111 sayfada 5 sayfa, 5.sınıf kitabında 114 sayfada 25 sayfa, 6.sınıf kitabında 128 sayfada 21 sayfa, 7.sınıf kitabında 138 sayfada 33 sayfa ve 8.sınıf kitabında 125 sayfada 32 sayfa imana dair konulardan oluşmaktadır. 5 kitap içinde imana ayrılan oran %18,8’dir. Yani Haftada 0,376 saat. Bir haftada imana ayrılan toplam ders saati: 0,078+0,376=0,454 saattir.

- **Ortaokulda** toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 1,29'dur.

İmam Hatip Ortaokulu'nda toplam ders saati 36'dır. Okutulan ders kitapları ve 4 yıl içindeki ortalama haftalık ders saatleri birbirine eşit olduğundan, bir haftada imana ayrılan toplam ders saati: 0,454 saattir.

- **İmam Hatip Ortaokulunda** toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 1,26'dır.
- **Lise (Ortaöğretim)**

Liselerde toplam ders saati 40'dır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 9-10-11-12.sınıfta, haftada 2 saattir. Toplam ders saatleri içindeki oranı % 5'dir. Temel Dini Bilgiler dersi, 9-10 veya 11-12.sınıfta seçmeli olarak alınabiliyor ve haftada 2 saat. Toplam ders saatleri içindeki oranı % 5'dir. 4 yıl içindeki oranı %2,5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 9.sınıf kitabında 120 sayfada 44 sayfa, 10.sınıf kitabında 126 sayfada 26 sayfa, 11.sınıf kitabında 135 sayfada 35 sayfa imana ait bölümler mevcut olup, 12.sınıf kitabında 137 sayfada imana ait içerik bulunmamaktadır. 4 kitap içinde imana ayrılan oran %20,2'dir. Yani Haftada 0,4 saat. Temel Dini Bilgiler dersi İslam-1'de imana dair konu bulunmamaktadır ve konu içeriği 100 sayfadır. İslam-2 kitabı konu içeriği 106 sayfa ve imana dair bölümler 25 sayfa'dır. İki kitap içinde imana ayrılan oran 12,1'dir. Yani Haftada 0,12 saat. (4 yıldaki ortalaması) Bir haftada imana ayrılan toplam ders saati: 0,40+0,12=0,52 saattir.

Liselerde toplam ders saatleri içinde (seçmeli dersler dahil) imana ayrılan oran % 1,3'dür.

- **İmam Hatip Liseleri**

9. Sınıfta, Temel Dini Bilgiler dersinin (1 saat) toplam ders saatleri (40 saat) içindeki oranı %2,5'dir. Bu kitap içindeki imana ait bölümlerin oranı %17 ve 22 sayfadır. Toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 0,42'dir. 10. Sınıfta, haftada 2 saat olan felsefe dersinin göze çarpmasına rağmen, imanla ilişkili herhangi bir ders ortada görünmüyor. Toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 0,00'dır. 11. sınıfta, ortak ders saati toplamı olan 24 saate ek olarak, 16 saatlik sayısal dersler yer almaktadır. İmana ilişkin tek ders olarak Akaid dersi (1 saat) görünüyor. Toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 2,5'dur. 12. sınıfta, ortak ders saati toplamı olan 24 saate ek olarak, 18 saatlik sayısal dersler yer almaktadır. İmana ilişkin tek ders olarak Kelam dersi (2 saat) görünüyor. Kelam dersinin imanın delillendirilmesine ilişkin metodolojiyi öğretmesi beklenirken, kitap içinde sadece 3 sayfa imanla ilişkili görünüyor. 39-40. ve 41.sayfalarda "İman Bilgi İlişkisi" ve "Aklî ve naklî deliller" başlıklarında herhangi bir delillendirme yöntemi öğretilmiyor ve delillerin neler olduğu anlatılmıyor. Bu konuların sadece üstünden geçiliyor. Haftada iki saat verilen Kelam dersinin toplam ders saatlerine oranı % 5. İmana ait başlıkların ders kitabı içindeki oranı ise % 3,4. Toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran % 0,17'dir.

İmam Hatip Liselerinde "İmana Ayrılan Oran"ın Genel Ortalaması: $0,42 + 0,00 + 2,5 + 0,17 / 4 = \% 0,77$ 'dir.

- **İlahiyat Fakültesi**

Toplam ders saati yarım dönem için 30 saat olarak görünmektedir. 4 senede toplam 6 yarıyıl (dönem) bulunmaktadır. Doğrudan imanla ilişkili ve "iman dersi" olarak nitelendirilebilecek dersler: 1.sınıfta "İslâm İnanç Esasları" tek dönem (haftada 2 saat), 2. ve 3. Sınıfta üç dönem "Sistematik Kelam" (haftada 2 saat) dersleri mevcuttur.

Toplam ders saatleri içindeki oranları şöyledir: İslâm İnanç Esasları dersinin tek bir yarıyıl içindeki oranı: %5'dir. 6 dönem içinde bu oran: % 0,83 olur. Kitap içinde imana ayrılan oran %100 olarak alınabilir. Sistematik Kelam dersinin tek bir yarıyıl içindeki oranı: %5'dir. 6 dönem içinde bu oran: % 2,5 olur. Konu içeriği 257 sayfa olan kitapta, imanla ilişkili bölümler toplam 108 sayfa tutmaktadır. Kitap içinde imana ayrılan oran: % 42'dir. Yani 4 yıllık öğretim döneminde, bu dersteki imana ayrılan bölümlerin oranı % 1,05'dir.

İlahiyat Fakültelerinde toplam ders saatleri içinde imana ayrılan oran $0,83+1,05 = \% 1,88$ 'dir.

Not: Bu inceleme sonuçları, her bir okulun öğretim programları ve derslere ayrılan saatler tetkik edilerek çıkarılmıştır.

Üzücü ve Hazin Bir Tablo: İlkokuldan ilahiyat fakültesi dahil tüm din dersi kitaplarının imana ayırdıkları sayfa sayısı toplamı 679'dur. İman esaslarının araştırmaya ve aklî delillere dayalı olarak ders verildiği eğitim kitabımız ise 688 sayfadır. (Olağanüstü Bir Hazinesin Keşif Yolculuğu: Risale-i Nur Eğitim Programı Temel/ Kaynak Kitabı ve Akademik Ders Müfredatı) (Sözür 2017)

Ders kitaplarının genel olarak %50lik bir kısmını görseller ve yan içeriklerin teşkil ettiğini de hesaba kattığımızda, ülkemizdeki tüm okullarda, bütün eğitim yıllarında ve tüm derslerde okutulan imana dair ders metinleri, eğitim kitabımızın hacminin ancak yarısı kadar yer işgal edebiliyor. Bu gerçekten çok üzücü ve hazin

bir tablo olarak karşımızda duruyor. Bir sonraki bölümde aktaracağımız “İmanın Delillerine Ayrılan Oran” incelemesi ise bu hazin tablonun, işin aslında çok daha vahim ve tüyler ürpertici boyutta olduğunu ortaya koyuyor.

2. Din Dersi Kitaplarının “İmanın Delillerine Ayrılan Oran” İncelemesi

İmana ayrılan oran incelemelerinde hesaplanan oranlar ve ders kitaplarında ayrılan sayfa sayıları, “genel anlamda imana temas eden” ve “imandan bahseden” bölümler seçilerek hesaplanmıştır. Bu içeriklerin çok büyük bir bölümü ise “gerçek manada imandan bahsetmek ve iman hakikatlerini ders vermek ve delilli olarak anlatmak” mahiyetinde değildir. Aşağıdaki “imanın delillerine ayrılan oran” incelemesinde, gerçekte bu oranların çok daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Aşağıda belirtilen sayfa sayıları, “gerçek sayfa sayıları”dır. Yani ders kitapları içindeki yan içeriklerin yaklaşık %50 lik bir oran teşkil ettiği göz önüne alınarak (yani görseller ve bilgi kutuları vs. çıkarılarak) hesaplanan sayfa sayılarıdır.

İlköğretim (ilkokul, ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu) din dersi kitaplarına baktığımızda, 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 1. Ünite olan “Allah İnancı”nda 1,5 sayfa, 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 1. Ünite “Dünya ve Ahiret Hayatı” başlığında 2 sayfa, 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 1. Ünite “Kader ve Kaza İnancı” başlığında 2,5 sayfa delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan yegâne parçalardır. İlköğretim Temel Dini Bilgiler kitaplarının her ikisinde de, delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan bir bölüm bulunmamaktadır.

İmam Hatip Lisesi din dersi kitaplarına baktığımızda, Temel Dini Bilgiler kitabının 1. Ünitesi olan “İnanç Dünyamız”da Allah’a iman başlığında yarım sayfa ve Meleklerle İman başlığında yarım sayfa, Akaid Ders Kitabında 3. Ünite olan “Allah’a İman”da Allah’ın Varlığı ve Birliği başlığında 2,5 sayfa, 5. Ünite olan “Peygamberlere ve Kitaplara İman”da Peygamberlere Olan İhtiyaç başlığında yarım sayfa, 6. Ünite olan “Âhirete İman”da Ahiret Hayatının Varlığının Delilleri başlığında 2 sayfa, 7. Ünite olan “Kader ve Kazaya İman”da 2 sayfa delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan yegâne parçalardır. Kelam Ders kitabında ise delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan bir bölüm bulunmamaktadır.

Lise din dersi kitaplarına baktığımızda, 10. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabının 1. Ünitesi’nde Allah’ın Varlığı ve Birliği bölümünde 2 sayfa, 11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabının 1. Ünitesi olan Dünya ve Âhiret içinde 1 sayfa delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan yegâne parçalardır. Lisede okutulan Temel Dini Bilgiler kitaplarının her ikisinde de, delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan bir bölüm bulunmamaktadır.

İlahiyat Fakültesi din dersi kitaplarına baktığımızda, İslam İnanç Esasları ders kitabının 3. Ünitesi olan Allah İnancı’nda Allah’ın Varlığını Kanıtlayan Deliller başlığında 5 sayfa, 6. Ünitesi olan Peygamber İnancı’nda Peygamberliğin Gerekliliği başlığında 1,5 sayfa, 7. Ünitesi olan Âhiret İnancı’nda Âhiret Âleminin İmkan ve Gerekliliği başlığında 2,5 sayfa, 8. Ünitesi olan Kader İnancı’nda Kur’an’da Kader ve Kaza başlığında 2,5 sayfa, Sistematik Kelam ders kitabının 5. Ünitesi olan Allah’ın Varlığı’nda aynı isimli başlıkta 7 sayfa, 7. Ünitesi olan Allah-İnsan İlişkisi’nde Takdir ve Sünnet-i İlahiye başlığında 4 sayfa, 8. Ünitesi olan Nübüvvet’te Peygamberliğe Duyulan İhtiyaç başlığında 4 sayfa, 10. Ünitesi olan Ruhani Varlıklar’da Melekler başlığında 1 sayfa delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan yegâne parçalardır.

Bu incelemenin sonucu, “imana ayrılan oran” incelemelerimizden çok daha vahim bir tabloyu gözler önüne seriyor:

- İlköğretimin 5 senesinde verilen 7 adet din dersi kitabında 6 sayfa
- 4 senelik ortaöğretimde (lise) verilen 6 adet din dersi kitabında 3 sayfa
- 4 senelik İmam Hatip Lisesi’nde verilen 3 adet din dersi kitabında 8 sayfa
- 4 senelik İlahiyat Fakültesi’nde verilen 2 adet din dersi kitabında 23,5 sayfa
- Delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan parçalardan oluşmaktadır. Toplam 40,5 sayfa.

Bu sayfa sayısı gözünüze fazla görünmesin. Söz konusu olan bir insanın altı iman esası için tüm tahsil hayatı içinde karşılaşacağı inanmaya gerekçe ve delil teşkil edebilecek mahiyetteki metinlerdir. Zaten bu metinlerin

mahiyetini dosyamızda inceleyerek açık bir şekilde ortaya koyduk ki, nitelikleri itibariyle pratikte yok hükmünde sayılacak özelliktedirler. 40,5 sayfa hem imam hatip lisesi hem de ilahiyat fakültesi okunursa söz konusudur. İlahiyat okunmazsa 17 sayfaya ve imam hatip lisesi de okunmazsa 9 sayfaya düşüyor.

Delil niteliği taşıyan veya inanmaya gerekçe ve sebep teşkil edebilecek özellikte olan bölümlerde yer alan delil ve gerekçeler gayet detaysız ve zayıf niteliktedirler. Zaten yukarıda belirtilen sayfa içeriklerinin yarısı kadarı delil niteliği taşımayan metinlerdir. Delil niteliği taşıyan metinlerin ise tamamı detaysızdır ve tatmin edici olmaktan uzaktırlar, hem de çoklukla sadece delillerin isimleri ve neler olduğu kabaca sıralanmıştır, açıklanmamıştır. Yani işin esasında delil niteliği taşıyan metinler grubuna aldığımız metinlerin çoğu, sadece kategorileri itibariyle bu gruba alınmış olup, gerçek manada delil niteliği taşımamaktadırlar.

İnceleme sonucunda maatteessüf “bir insanın şüphesiz ve tereddütsüz olarak yani makbul bir şekilde iman edebilmesi için hiçbir içerik sunulmadığı ve bu yönde ihtiyacı karşılayacak bir dersin verilmediği” çok rahatlıkla ve kesin olarak söylenebilir.

3- Pratik Ve Beklemeden Hayata Geçirilebilir Bir Uygulama Planı

Bu bölüm, eğitimde gerekli olan müspet dönüşümün nasıl hayata geçirilebileceği hakkındadır.

Artık toplumda insan inşasının devlet eliyle yapılmasına büyük ihtiyaç vardır. Çünkü zamanımızda geline nokta da manevî tahribat çok yaygın ve geniş bir alanda ve çok hızlı gerçekleşiyor. Bireysel veya kurumsal çabalar (dernek ve vakıflar vs.) bu işe yetmez ve yetemez. Daha fazla geç kalınmadan devletimizin eğitimde gerekli değişimleri yapması gerekiyor.

Bu arada “toplumun sekülerleşmesi”nin ve maneviyattan hızla uzaklaşmasının, tek ve en kuvvetli sebebi olarak siyasî parti ve hükümetleri gören bazılarının düşüncesi, kanaatimizce gerçek dışı bir abartıdan ibarettir. Bunun bizce en kuvvetli sebebi, 30 sene önce başlayan ve giderek inanılmaz bir hızla yaygınlaşan ve hayatın her alanını istila eden özel televizyonlar, internet ve cep telefonlarıdır.

Çözümün ise bir toplumsal dönüşüm projesi mahiyetindeki Keşif Yolculukları Risale-i Nur Eğitim Programı yani Risale-i Nur’un eğitim müfredatına entegre edilmesi projesi olduğuna inancımız tamdır. (Bununla bir müfredat değişikliğini ve bir ders kitabının kabul ettirilmesini değil, isteğe bağlı katılım sağlanabilecek bağımsız ve puan/sınav sistemi olmayan bir eğitim programının kabul edilmesini kastediyoruz.) Dosyamızın beşinci bölümünde eğitim programımızın nasıl ve ne şekillerde değerlendirilebileceğini maddeler halinde sıraladık.

Bu bölümde, teklif ettiğimiz eğitim projesinin ve eğitimde müspet dönüşümün nasıl en pratik ve kolay bir şekilde ve beklemeye ihtiyaç olmadan ve en etkili ve çabuk sonuç verecek bir tarzda hayata geçirilebileceğine dair bir uygulama planından bahsetmek istiyoruz. Şöyle ki:

Bediüzzaman Said Nursi’nin asrın başında yenilikçi bir eğitim projesi olarak takdim ettiği “Medresetüzzehra eğitim yaklaşımı”, “aklî ve dinî ilimlerin bir arada okutulmasıyla beraber, birbirleriyle barıştırılması ve kaynaştırılması”nın özel ismidir. Katıldığımız eğitim toplantılarında gördük ki, bu gayeye ulaşmak için şu an için çok ütöpik olan şeyler gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. Her bir ders için ve her bir yaş grubu için ayrı ayrı ders kitabını bu yönde dönüştürerek telif etmek gaye ittihaz ediliyordu. Halbuki bu çok zaman ve insan sayısına muhtaç. Yüzlerce yazar ve yüzlerce kitaptan bahsediyoruz. Hem bir taraftan kabul görmesi için eğitim müfredatına uygun olması gerektiği ifade ediliyordu. Halbuki Talim ve Terbiye Kurulu’nun sıkı kuralları (yani din dersi dışında dinî bir anlayışla, bir yaratıcının varlığını kabul eden ve ona göre ders veren bir ders kitabı yazılması yönündeki engeller) devam ediyordu. Bizim ise yüzlerce, binlerce kitabı dönüştürmek yerine çok daha gerçekçi, pratik, kolay ulaşılabilir ve kısa zamanda netice alınabilir ve hemen uygulamaya geçirilebilir bir alternatif teklifimiz var.

Tek tek derslerin ve her bir ders kitabının “Medresetüzzehra eğitim yaklaşımı”na uygun bir anlayışla dönüştürülmesi güzel ve gerekli de olsa, bizce öncelikli olarak gereken (ve her daim bize lâzım olan), müstakil bir dersle iman hakikatlerinin tüm detaylarıyla ve sağlam bir mantık kurgusuyla anlatılmasıdır. Zaten bir fizik dersini din dersine dönüştüremezsiniz. Kapsamlı ve içerikten taviz vermeden anlatmaya da zamanınız yetmez. Zamanınız yetse, öğrencinin iki yoğun içeriği birlikte almaya, sizin de anlatmaya takatiniz yetmez. Dolayısıyla bizim kesin kanaatimiz, bu işin ancak bağımsız bir ders veya eğitim programıyla yapılabileceği yönündedir. Bu ise, iman hakikatlerinin detaylı bir içerikle, sağlam bir mantık kurgusuyla, delile ve araştırmaya dayalı (tahkiki) olarak ders verilmesi ihtiyacının karşılanması maksadına çok daha kolay ve çabuk ulaştıracak etkili bir yöntem olacaktır.

Yine aynı şekilde Risale-i Nur eserlerinin okutulması talebinin ise, Risale-i Nur'un bir ders kitabı formatında olmaması, hacimce büyük olması ve lisanındaki zorluk vs. gibi muhtelif nedenlerle bu talebin yani Risale-i Nur'un ders kitabı olarak okutulması manasının ancak haricî bir eğitim kitabı ile gerçekleştirilebileceği kanaatindeyiz.

Burada şu pratik gerçekler var. Yüzlerce kitabın müspet şekilde (bir yaratıcının varlığını kabul eden bir bilim anlayışıyla) dönüştürülmesi alternatifi çok zahmetli, zaman alıcı, müfredat ve mevzuat yönünde engeller içeren, çok sayıda yazar gerektiren, çok daha maliyetli, okutulmaya devam eden kitapların beş yıllık sözleşmeleri nedeniyle mevcut kitapların yerini almaları pratik anlamda zorluk içeren ve en önemlisi de yukarıda bahsettiğimiz nedenle (yani iki yoğun içeriğin tek bir derste verilmesinin pratikte mümkün olmaması nedeniyle) etkili sonuç alma ve maksada ulaştırma açısından kullanışsız bir yöntemdir. Bu konuyla ilgili soru tarzında şöyle çarpıcı bir tespitimiz var:

“Hangisi daha gerçekçidir acaba diye soruyoruz: Mevcut müfredat paralelinde çok sayıda kitabı uzun zamanda, çok zahmetle ve fakat az faydayla ve esas maksada ulaştırmayacak düşük bir verim ile ortaya çıkarmaya çalışmak mı? Veya müfredat ve mevzuat engelleriyle ve toplumsal tepkilerle mücadele etmek gibi daha da zorlu bir yolu tercih etmek mi? (ki bu engeller aşılsa bile başka bir dersin kitabında iman hakikatlerine sınırlı yer ayrılabilir, bu da imanı tahkike çıkartmaya yetmez, bu yol burada yine tıkanıyor.)

Yoksa bu faydası az, gerçekleştirilmesi çok daha zor ve zaman alıcı yollar yerine, esas maksadı tam karşılayacak kabiliyette bir çalışmayı nokta hedef olarak belirleyip, önceliği buna vererek, herhangi bir mevzuat ve müfredat değişikliği şartına da bağlı olmadan, tercihe bağlı olarak okutulacak bir eğitim programı olarak kabul ettirmeye çalışmak mı daha gerçekçidir? Hangisi daha etkili ve çabuk ulaşılabilir bir alternatif olarak görünüyor?”

İmanî hakikatlerin tüm detaylarıyla anlatılmasının, ders kitaplarının müfredata uygun olarak tek tek müspet bir şekle dönüştürülmesiyle mi; yoksa bağımsız, müstakil ve müfredatı kendinden olan detaylı, kapsamlı bir tek eğitim programıyla mı olabileceği sorusuna en detaylı şekilde cevap veren ve karşılaştırmalı çözümlemesi, “Eğitimde Müspet Dönüşümün Başlatılması İçin Yöntem Tespiti ve Bir Acil Durum Planı” isimli 2. Yaratılış Kongresi sunumumuzda yapılmıştır (Sözür, 2018).

Evet, gerçekten de toplumdaki bu büyük ve artık ertelenme ve gecikme lüksü bulunmayan zorunlu ihtiyaç (yani iman hakikatlerinin detaylı bir içerikle, sağlam bir mantık kurgusuyla, delile ve araştırmaya dayalı, tahkikî olarak ders verilmesi ihtiyacı) en çabuk, en kolay ve en etkili ve sonuç verecek bir şekilde bağımsız bir eğitim programı ile karşılanabilir.

- Sınav ve puan sistemi olmayan, herkesin katılma şartı bulunmayan yani zorunlu olmayan ve isteyenin katılabileceği bir eğitim programı ile bu ihtiyaç giderilebilir.
- Bu alternatifte herhangi bir mevzuat, müfredat değişikliği şart olmadığı gibi, mevcutta okutulmakta olan kitapların yerini alması gibi bir gereklilik ve bu yönde bir sıkıntı ve zorluk da olmayacaktır.
- Ayrıca isteyenin katılabileceği bir görsel destekli eğitim programı ve ders niteliğinde olacağından, böyle bir eğitimin verilmesi ve rehber/kaynak eğitim kitabının okutulmasında muhtemel toplumsal tepkiler de oluşmayacaktır.
- Bu programın zorunlu olmaması sebebiyle eğitici ihtiyacının karşılanması yönündeki sıkıntı da en düşük düzeyde olacaktır.
- İman hakikatlerinin tüm detaylarıyla ve sağlam bir mantık kurgusuyla anlatılması sebebiyle de (yüzlerce ders kitabı müspet şekilde dönüştürülse bile ancak damla damla verilebilecek ve etkili ve fonksiyonel olmayacak yetersiz içerik yerine) en etkili ve çabuk sonuç verecek bir alternatif eğitim yöntemi olacaktır.
- Beklemeye ve ertelemeye gerek kalmadan, çabuk ve hızlı bir şekilde uygulanabilir ve hayata geçirilebilir. Toplumsal tepki almaz. Mevzuat, müfredat değişikliği gerektirmez.
- Maliyeti çok düşüktür. Çünkü materyalleri ve eğitim kitabı kullanıma hazırdır.
- Ayrıca eğitim kitabını ve program içeriklerini hazırlayan kişi, bu içeriklerin kullanılmasında ve kitabının yayınlanmasında telif ücreti istemediğini ve bu yöndeki maddî haklarından vazgeçtiğini noter muvafakatnamesiyle kayıt altına almıştır. Bu yönüyle de ek bir maliyet gerektirmeyen benzersiz bir eğitim projesidir.

- Bizim talebimiz temel olarak eğitim kitabımızın zorunlu din dersi müfredatına alınması veya mevcut din dersi kitabının yerine okutulması değil. Hatta seçmeli bir ders veya yardımcı ders kitabı olması bile şart değil. Zaten mevcuttaki din dersi kitap ve müfredatının ele aldığı konu içeriği ile eğitim kitabımızın ele aldığı konu içeriği birbirinden tamamen farklı nitelikte. Biz sadece iman esasları alanında, iman hakikatlerinin detaylı bir içerikle, sağlam bir mantık kurgusuyla, delile ve araştırmaya dayalı (tahkikî) olarak ders verilmesi ihtiyacını karşılayacak bir içerik hazırladık. Eğitim kitabımız, mevcut din dersi kitaplarının (müfredatta zaman ve yer ayrılmaması sebebiyle) yer veremedikleri fakat çok ihtiyaç olan bir konuyu ele alıyor. Biz müfredatta olmayan ve fakat çok gerekli ve önemli yeni bir eğitim içeriği teklif ediyoruz. Bu eğitim içeriğinin ise, isteğe bağlı olarak katılım sağlanabilecek görsel destekli bir eğitim programıyla verilmesi ve eğitim kitabının okutulması fazlasıyla yeterli olacaktır ve maksadı karşılayacaktır. Zaten din dersinin zorunlu tutulması ve sınav/puan sistemine tâbi olması hem öğrenciler hem de toplumsal tepkiler açısından çok doğru ve verimli olmuyor.
- Serbest katılım esaslı olmasını öngördüğümüz bu eğitim programına öğrencilerin katılımını sağlayacak ve teşvik edecek bazı formüller (eğitim programının ders kredisi olarak sayılması, not ortalamasına olumlu etki etmesi, sınavlarda konuyla ilgili soru çıkması vs.) düşünülmesi gereklidir. Program sonunda katılımcılara sertifika verilmesi, eğitim programına katılım zorunlu olmasa da sertifika almak için devam mecburiyetinin bulunması ve katılım sertifikasının alınmasının da, merkezi yerleştirme sınavı ve okul başarı puanına olumlu etki etmesi ve üniversiteler için ise programa katılım kaydının ders kredisi olarak geçerli sayılması, merkezi yerleşme sınavları gibi bazı sınavlarda konu ile ilgili birkaç sorunun sorulması gibi formüller bir arada uygulanabilir. Ayrıca programa katılımın sağlanması için eğitim programının gerekliliği, önemi ve faydası anlatılmalı. Eğitim programına öğrencilerin katılımını sağlayacak ve teşvik edecek uygulanabilir formüllerin geliştirilmesini yetkili birimlerce yapılmasına ihtiyaç var.

4. Sonuç

İman ve ibadet eğitiminin tahkikî (delile ve ikna etmeye dayalı) olarak ders verilmesi noktasında, mevcut tüm din dersi kitapları, sadece (sanki) var denilsin diye ortada görünmekte olan fakat işlevsizlikleriyle işin aslında yok hükmünde olan mahiyettedirler. Şimdi bu durumda iki ihtimal ortaya çıkmaktadır:

1. Ya bize denilecek ki, sizin maksadınız olan ders içeriği (yani delile ve iknaya dayalı tahkikî iman ve ibadet dersi), zaten mevcut derslerin hedefleri farklı olduğundan verilmemektedir. Yani maksad sadece bir “din kültürü ve ahlak bilgisi” vermektir ki, bu ders metinleri genel bir kültür bilgisi edindirme amacına uygundur.

Peki acaba, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” ders kitaplarından daha nitelikli içerik ortaya koyamayan ve çoğu yerde “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” ders kitaplarından bile geride ve niteliksiz kaldıklarına şaşkınlıkla şahit olduğumuz “Temel Dinî Bilgiler”, İmam Hatip Lisesi Akaid ve Kelam ve İlahiyat Fakültesi İslâm İnanc Esasları ve Sistemik Kelam ders kitapları için ne bahane ve gerekçe ortaya koyulacaktır?

2. Veya denilecek ki, bunlar zaten eksik veya hatalı değildir. Tam da olması gerektiği gibidir. Din, iman, ibadet dersi böyle verilir ve böyle verilmesi de gayet uygun ve faydalıdır. Biz iman delile ve gerekçeye dayalı olarak ders verilmesine ihtiyaç olduğunu düşünmüyoruz. Veya namaz ve ibadetin sizin gerekli gördüğünüz gibi, aklı ve kalbi ikna edici bir üslupla anlatılması gereksizdir.

Bu ikinci maddeyi öncelikle mevcuttaki din ders kitapları kabul etmez. Çünkü din dersi kitaplarında (örneklerini çok defa verdiğimiz gibi) tahkikî ve taklidî imanın farkı anlatılmış ve ancak tahkikî ve tafsili imanın hayat içinde kendini gösterebileceği ve makbul imanın bu tarzda olduğu açıklıkla ifade edilmiştir. Diğer taraftan gençlerimizin ve toplumumuzun maneviyat, iman ve ibadet noktasında içinde olduğu perişan durum, bu ikinci ihtimali kökünden reddeder.

Birinci ihtimalin kabul edilmesi durumunda da, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi”, “Temel Dinî Bilgiler” vb. ders kitaplarının, ihtiyaca karşılık veremedikleri bir alan olan “araştırmaya, bilgiye ve delile dayalı iman ve ibadet eğitimi”ni karşılamak için dizayn edilmediklerinin kabul edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü inceleme dosyamızda saklanması ve gizlenmesi asla mümkün olmayacak kadar açık bir şekilde tespit edilmiştir ki, mevcuttaki din dersi kitapları bu nitelikli ihtiyaca cevap verme kabiliyetinden tamamen uzaktırlar.

Gerçek manada bir iman dersi için (ve aynı zamanda namaz ve ibadetin gerçek mana ve hakikatini anlatmak için) ne gerekli yer ayrılmıştır ne de bu yönde nitelikli bir içeriğe yer verilmiştir. Bu nedenle artık “Şu şu dersler vardır ve kitapları da ücretsiz olarak dağıtılmaktadır” demenin manası ve kabul edilebilirliği kalmamıştır.

Çünkü dosyamızda açıklıkla tespit edilmiştir ki, tahkikî (delile ve gerekçeye dayalı) iman dersi anlamında mevcut ders kitaplarındaki imana ait neredeyse tüm konu içerikleri, yok hükmünde sayılacak kadar niteliksizdirler. O halde bu yönde bir içeriğin (yani delile ve iknaya dayalı tahkikî iman ve ibadet dersinin) eğitim müfredatı içinde mevcut olmadığı açık yüreklilikle ve dürüstlükle kabul edilmelidir.

Biliyoruz bu eksikliğin kabul edilmesi, eğitim kurumlarını iki ayrı ihtimalle daha karşı karşıya getirecektir zorunlu olarak. Tahmin ediyoruz ki, tam da bu nedenle mevcut eksiklik ve yetersizlik kabul edilmek istenmemektedir.

Bu iki ihtimal de şudur: Ya eğitim kurumları, bu nitelikli ihtiyacı (yani delile ve iknaya dayalı tahkikî iman eğitimini) önemsememektedir veya öneminin bilinmemesi mümkün olamayacağı için, böyle bir içeriğe eğitim müfredatında yer verilmemesiyle, yıllardır devam edip gelen ve mazeret kabul etmeyen vahim bir hataya ve ağır bir ihmale sebep olunmuştur.

Artık ertelenmesi imkânı bulunmayan bu zorunlu ihtiyacın kabul edilmesi ve mevcuttaki ders kitaplarının “yer veremedikleri” tahkikî iman dersi için, en azından bağımsız ve isteğe bağlı olarak katılım sağlanabilecek bir iman eğitimi ders programının ve eğitim kitabının eğitim sistemi içinde yerini bulması gerekmektedir.

Çünkü din dersi kitaplarının bu ağır ithamdan ve devlet kurumları ve yöneticilerinin de bu dehşetli manevî mesuliyetten kurtulmaları, ancak bu sayede mümkün olacaktır.

Yoksa yıllardır olduğu gibi, millet nazarında itham altında kalmaya ve bu büyük mesuliyeti yüklenmeye ve yüzbinlerce gencimizin ebedî hayatlarının mahvolmasına en birinci sebep ve vesile olunmaya devam edilecektir. Akıl, vicdan ve iman sahibi hiçbir kimsenin bu neticeyi kabul edebileceğini düşünmüyoruz. Zararın neresinden dönülse kârdır. Hatadan pişmanlık, verilen zararı düzeltme niyeti ve teşebbüsü ise tevbedir ve kefarete sebeptir.

Ebedî hayatların kurtuluşuna vesile olacak gerçek ve tahkikî iman eğitiminin devlet eliyle verilmesi, bu hizmete vesile olanlara âhirette kurtuluş senedi olacağı gibi, cumhuriyet tarihinin en büyük ve unutulmaz manevî hizmeti olacaktır.

Kaynakça

https://books.google.com.tr/books/about?id=gljTEAAQBAJ&redir_esc=y&hl=tr

<https://drive.google.com/drive/folders/1H8rWs5QHIHeElokEHb2drCD2knExITL2?usp=sharing>

<https://play.google.com/store/books/details?id=gljTEAAQBAJ&pli=1>

Sözüer E, 2. Yaratılış Kongresi Sunum Videosu ve Tebliğin Tam Metni, Eğitimde Müspet Dönüşümün Başlatılması İçin Yöntem Tespiti ve Bir Acil Durum Planı, 2018. <https://wp.me/p6RGG1-1c9>

Sözüer E, İman Eğitiminde Ders Kitapları Eleştirisi ve Alternatif Bir Model, Yöntem Çözümlmeleri ve Örnek Metinler, İnceleme Dosyası ve E-Kitap, Google Books 2023, Türkçe ve İngilizce version.

Sözüer E, Olağanüstü Bir Hazinenin Keşif Yolculuğu: Risale-i Nur Eğitim Programı temel/kaynak kitabı ve akademik ders müfredatı, Cinius Yayınları. 2017

Yukarıdaki adreste inceleme dosyasının tanıtım sunumu ve videosu, inceleme dosyası, resmi makamlara takdim yazısı-talep dilekçesi, detaylı konu fihristi, incelenen ders kitapları ve sayfa görüntüleri yüklüdür. İnceleme dosyasının Google Play ve Google Books ücretsiz E-kitap adresleri ise aşağıdadır. (Tamamı önizlenebilir ve pdf olarak indirilebilir.)

İLK VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YARATILIS Eksenli İÇERİKLERE ÇOK DİSİPLİNLİ YAKLAŞIM¹

MULTIDISCIPLINARY APPROACH TO CREATION-BASED CONTENT IN PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION CURRICULUM

Mehmet Baki ÖZTÜRK², İlyas KARA³, Pınar UÇKAN⁴

ÖZET

İçinde bulunduğu toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini yansıtan öğretim programlarının hazırlanma aşamasında en büyük zorluk ve tartışmalı konu, neyin öğretilmesi gerektiği konusudur. Diğer bir ifade ile içeriğin ne olması ve bireyde bulunması gereken niteliklerin neler olacağı konusudur. Dünyada ve Türkiye’de öğretim programlarında yer alan bazı içerikler her dönem tartışmaların odağında olmuştur. Bu içeriklerden birisi yaratılış ve evrim içeriğidir. Eğitim bilimleri alanyazında sıklıkla tartışılan yaratılış ve evrim içeriğinin tarihsel süreçte öğretim programlarında yer alıp almadığının, benimsenen eğitim felsefesi ve yaklaşımlara göre nasıl ele alındığının bütün olarak görülmesi gerek program geliştirme çalışmalarına gerekse alanyazına katkısı bakımından önemli görülmektedir. Bu öneme istinaden ilgili araştırmanın konusu yoğun olarak tartışılan konulardan biri olan yaratılış ve evrim içeriği olup tarihsel süreçte ilk ve ortaöğretim kademesinde zorunlu ve seçmeli olarak uygulanan öğretim ve ders programlarında yaratılış ve evrimle ilgili içeriğin analizidir. Nitel araştırma türünün tercih edildiği araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurul Başkanlığının onaylamış olduğu ilköğretime ait Fen Bilimleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Temel Dini Bilgiler ile ortaöğretime ait Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dini Bilgiler, Kur’an-ı Kerim, Biyoloji, Fizik, Felsefe, Genetik, Astronomi ve Uzay Bilimleri öğretim ve ders programlarından veriler toplanmıştır. Betimsel ve içerik analiz yöntemi ile çözümlenen verilerden şu sonuçlara ulaşılmıştır: İlköğretim kademesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde 1992’den 2024’e kadar yaratılışa yönelik içerik ve kazanımlar 4, 5, 7 ve 8’inci sınıf düzeyinde yer almıştır. Disiplinlerarası ilişkilendirme bakımından ise yalnızca 2006 yılında uygulanan DKAB öğretim programı 8.sınıf “Kaza ve Kader” ünitesindeki yaratılış içerikleri Fen ve Teknoloji 8. sınıf “Hücre Bölünmesi ve Kalıtım” ve “Doğal Süreçler” üniteleri ile ilişkilendirilmiştir. Fen Bilimleri

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan “İlk ve Ortaöğretim Öğretim Programlarında Yaratılış Eksenli İçeriklere Çok Disiplinli Yaklaşım” başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Dr. Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, Türkiye, E-posta: mehmetbakiozturk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8398-4695

3 Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi, Amasya, Türkiye, E-posta: ilyas.kara@amasya.edu.tr, ORCID:0000-0003-4755-0037

4 Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya, Türkiye, E-posta: pınar.uckan16@gmail.com, ORCID:0009-0000-8987-3120

öğretim programı içeriklerinde 1969 yılından 2013 yılına kadar evrim görüşü yer almış, 2013 yılında yapılan değişiklikle tamamen programdan çıkarılmıştır. 2024 yılında uygulamaya koyulan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Fen Bilimler öğretim programında da evrim konulu içerikler yer almamış ancak yaratılış temalı bölümler de görülmemiştir. Ortaöğretim kademesinde evrimi ana konu olarak ele alan Biyoloji öğretim programında 1985, 1997 ve 2009 yıllarında hayatın ortaya çıkışı içeriklerinde yaratılış temelli görüşlere yer verildiği tespit edilmiştir. 2009 sonrasında ise yaratılış görüşü programdan çıkarılmış ancak evrim temelli içerikler muhafaza edilmiştir. 2013 yılından sonra ise her iki kavram da programdan çıkarılmıştır. Ortaöğretim Genetik, Felsefe, Astronomi ve Uzay Bilimleri, Fizik öğretim programlarında yaratılışla ilgili birçok içerik, kazanım/öğrenme çıktısı olmasına rağmen bu derslere ait kazanım ve konuların hiçbirinde yaratılış bağlantıları kullanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Öğretim Programı, Yaratılış, Evrim

ABSTRACT

The biggest difficulty and controversial issue in the preparation of curricula reflecting the social, cultural and economic values of the society in which it is located is the issue of what should be taught. In other words, it is about what the content should be and what the qualifications of the individual should be. Some of the contents of curricula in the world and in Türkiye have always been at the center of discussions. One of these contents is creation and evolution. It is considered important to see whether the creation and evolution content, which is frequently discussed in the educational sciences literature, is included in the curricula in the historical process and how it is handled according to the educational philosophy and approaches adopted, in terms of its contribution to both curriculum development studies and the literature. Based on this importance, the subject of this research is the content of creation and evolution, which is one of the intensely discussed topics, and the analysis of the content related to creation and evolution in the compulsory and elective curricula applied in primary and secondary education in the historical process. Document analysis method was used in the research in which qualitative research type was preferred. Data was collected from primary education about the curricula of Science, Religious Culture and Moral Knowledge and Basic Religious Knowledge; and from secondary education about the curricula of Religious Culture and Moral Knowledge, Basic Religious Knowledge, Holy Quran, Biology, Physics, Philosophy, Genetics, Astronomy and Space Sciences, approved by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline. The following results were obtained from the data analysed by descriptive and content analysis method: In the Religious Culture and Moral Knowledge course at the primary education level, from 1992 to 2024, the content and outcomes related to creation were included at the 4th, 5th, 7th and 8th grade level. In terms of interdisciplinary associations, only the creation content in the 8th grade 'Accident and Destiny' unit of the RCM curriculum implemented in 2006 was associated with the 8th grade 'Cell Division and Heredity' and 'Natural Processes' units of Science and Technology. The evolution view was included in the content of the Science curriculum from 1969 to 2013, but it was completely removed from the curriculum with the change made in 2013. The Turkish Century Education Model Science curriculum, which was put into practice in 2024, did not include evolution-themed content, but creation-themed sections were not seen either. In the Biology curriculum, which deals with evolution as the main subject at the secondary education level, it was determined that creation-based views were included in the contents of the emergence of life in 1985, 1997 and 2009. After 2009, the view of creation was removed from the program, but evolution-based contents were preserved. After 2013, both concepts were removed from the program.

Keywords: Education, Curriculum, Creation, Evolution

1. Giriş

Eğitim faaliyetleri; düzenli ve planlı olarak yürütülen çalışmalarla, kurumlar vasıtasıyla organize edilir. Belli bir amaç dahilinde kasıtlı öğretme faaliyetlerini içeren eğitim süreci öğretim programları ile gerçekleştirilir (Bilgin, 2001, s.8). Öğretim; belli araç ve gereçlerle, yetişmiş nitelikli personel aracılığıyla belirlenmiş nihai hedeflere ulaşmak için hazırlanmış yazılı plan veya belgeler olarak tanımlanır. Daha geniş ölçekte ise insanın tüm yaşamı süresince ihtiyaç duyacağı bilgi ve becerilerin kazanılmasında yardımcı olan çalışmaları kapsar (Peker, 1991, s.14; Aydın, 2004, s.7). Öğretim programları zaman içerisinde değişen dünya koşulları ve

Ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda değişimler gösterir. İlerleyen teknoloji ve yeni becerilerin ortaya çıkmasıyla birlikte gelecek nesillerin yetiştirilmesinde kullanılan teknik, yöntem ve içerikler de boyut değiştirmiş bu da eğitim sistemlerindeki değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Geliştirildiği dönemin ideolojik yaklaşımları, egemen politikaları ve dünyadaki gelişmeler ğretim programlarına da yansıtılmış ve etkileri ders ve ğretim programlarında görülmüştür. Ders ve ğretim programı ise toplumun fertlerini davranış, düşünce, eğilim ve inanç sistemleri açısından etkilemiş, değişirmiş ve nihayetinde toplumu şekillendirmiştir (zpolat, 2018, s.937).

Cumhuriyetin erken dönemlerinde Comte'nin metafizik alanı kapsam dışında tutan, deneysel bilgiye dayalı pozitivist görüşü eğitim felsefeleri, ğretim programları ve ders kitaplarında etkisini göstermiştir (zkan, 2014, s.933). Dönem politikalarına uygun olarak modernleşme ve batılılaşma eksenli ders programları oluşturulmuş, duysal bilginin temel doğru kabul edildiği eğitim anlayışı referans alınmıştır (zpolat, 2018, s.939). Bu kapsamda ilköğretim ve ortaöğretim kademelerindeki bazı ders içeriklerinde evrim ve hayatın kökeni ile ilgili konular pozitivist bir bakış açısıyla ele alınmış, Lamarck ve Darwin'in görüşlerine yer verilmiştir. 1930'lı yıllardan itibaren yaratılış ve evrim içerikleri; çeşitli kesimlerce tartışmalı hale dönüştürülmüş, konunun bilimsel yönü göz ardı edilerek ideolojik manipülasyonların gölgesinde kalmıştır. Yaratılış ve evrim konuları çeşitli ders içeriklerinde nötr, nesnel ve tarafsız olarak ele alınamamış, farklı düşünce ve görüşlerdeki odakların çatışmalarına maruz kalmıştır.

2000'li yılların başına kadar pozitivist yaklaşımla oluşturulan içerikler temel bilimlerde deneysel bilgiyi temel almış, metafizik gerçeklikten uzak yapıda şekillendirilmiştir.2005-2006 yılı eğitim ğretim döneminden itibaren uygulanmaya başlanan ğretim programları yapılandırmacı öğrenme yaklaşımla göre dizayn edilmiştir. Yeni uygulanan yapılandırmacı ğretim kuramı; kurmacılık, yapılandırıcı öğrenme, oluşumcu yaklaşımlar gibi kavramlarla ifade edilmektedir (Demirel, 2001, s.241). Temelde bilgiyi yapılandırmaya, yorumlamaya ve değerlendirmeye dayanan bu yaklaşımlar, hazır bilgiyi alıp kullanmaya değil onu inşa etmeye dayalıdır. 2005 yılında yapılandırmacı öğrenme modeliyle hazırlanan ğretim programları 2017 ve 2018'de revize edilmiş, bazı içerikler değiştirilmiş bazıları ise tümüyle çıkarılmıştır.

Türkiye'de ğretim programlarındaki son değişim 2024 yılında olmuştur. 2024 yılı itibariyle uygulamaya konulan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ise yerli ve milli değerlerin ön planda tutulduğu, erdem ve değerler üzerine inşa edilmiş, hayat boyu öğrenmeyi temele alan bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Yeni modelde temel hedef, tüm ideolojilerin üzerinde milli bir şahsiyetin oluşumuna katkı sağlayarak milli bilince sahip fertler yetiştirmek, eleştirel düşünen, problem çözen, mesuliyet ve lk sahibi, medeniyet kurucusu ve geliştiricisi nesiller meydana getirmektir. Aklıselim nesiller yetiştirmeyi ilke edinen yeni ğretim yaklaşımları madde-mana ve akıl-duygu dengesi gözetmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli sisteminde yeni hazırlanan program içeriklerinde bu amaç ve gayeler gözetilerek düzenlemeler yapılmış ve Türkiye Yüzyılı'nın yeni dinamik vizyonu ile bağlantılı hale getirilmiştir.

Sonuç itibariyle eğitim felsefeleri ve yaklaşımları içinden çıktıkları toplumla doğrudan bağlantılı ve toplumu oluşturan fertleri etkileyen, dönüştüren sistemlerdir. Aynı zamanda bu düşünce sistemleriyle hazırlanan eğitim ğretim faaliyetleri, hitap ettiği toplumun değer yargılarını ve özelliklerini de yansıtmak durumundadır. Yine eğitim felsefeleri ve programları yn verdikleri düşünce sistemlerinin nüvelerini içinde oluştukları toplumun bizatihi kendisinden almaktadır. Dolayısıyla toplumun ihtiyaç duyduğu insan özelliklerinin yer aldığı ğretim programlarındaki kazanımlar/öğrenme ıktıları ve içerikler zaman zaman tartışmalara yol açmıştır. Uzun süredir yaşanan tartışmaların odağında olan konulardan biri "yaratılış ve evrim" konusudur. Her ne kadar evrim ve yaratılış kavramları birbirinin alternatifi olmasa da toplum nezdinde bu kavramlarla ilgili karmaşa mevcuttur (Tatlı, 2018, s.47). Toplumda yaşanan bu karmaşa ve tartışmalar alanyazına da yansımış ve birçok araştırmanın konusu olmuştur. Gerçekleştirilmiş olan araştırmalardan bazıları konuyu genel ve felsefik açıdan ele almıştır. Son zamanlarda yapılan araştırmalara örnek olarak; "Dindarlık ile Evrim Teorisini Kabul Etme Arasındaki İlişki: Nicel Bir Araştırma, (Avan & Kayıklık, 2022)", "İslam and Evolution: Al-Ghazali and the Modern Evolutionary Paradigm (Malik, 2021)", "Müslüman Kültürü Açısından Yaratılış ve Evrim Konularına Bir Bakış (ağlayan, 2020)", "Yaratılış ve Darwinci Evrim, (Okşar & alışkan, 2020)", "Yaratılış mı Evrim mi? (Sadan, 2020)", "İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrim Tartışmaları (Alıcı, 2018)" konulu araştırmalar verilebilir.

Alanyazında eğitim ile ilgili araştırmalar da bulunmaktadır. Bu alışmalar genellikle ğrenci ve öğretmenlerin konuyla ilgili görüşlerine dayalı olarak yürütülmüştür. Son yıllarda yapılan çalışmalar arasında; Harran

Üniversitesi Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümü Son Sınıf Öğrencilerinin Evrim ve Yaratılış'a Dair Görüşlerinin Değerlendirilmesi, (Akan, 2024) bulunmaktadır. Biyoloji Öğretmen Adaylarının Evrim Teorisini Kabul Etme Düzeyleri ve Evrim Öğretimi ile İlgili Tutumları Üzerine Bir Araştırma, (İnan & İrez, 2021), Biyoloji Öğretmen Adaylarının Evrim ve Yaratılışçılık ile İlgili Düşünceleri ve Evrim Öğretimi ile İlgili Mesleki Kaygıları (Keskin, Özay Köse & Kaya, 2020), Üniversite Fen Bilimleri Birinci Sınıf Öğrencilerinin Evrim Teorisini Kabul Düzeyleri, (Kozalak, & Ateş, 2014), Students' Arguments on the Science and Religion Issue: The Example of Evolutionary Theory And Genesis (Basel, Harms, Precht, Weiss & Rothgangel, 2014), Exploring The Factors Related To Acceptance of Evolutionary Theory Among Turkish Preservice Biology Teachers: Toward a More Informative Conceptual Ecology For Biological Evolution (Deniz, Donnelly & Yılmaz, 2008), High School Students' Perceptions of Evolutionary Theory, (Woods & Scharmann, 2001) bulunmaktadır.

Eğitimde yaratılış ve evrim içeriği ile ilgili yapılmış araştırmalar incelendiğinde; “Hayatın Başlangıcı ve Evrim” Ünitesinin Ortaöğretim Biyoloji Programından Çıkarılmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri: Odak Grup Görüşmesi, (Önel & Derya Daşcı, 2019) ile içerik çıkarılmasına ilişkin öğretmen görüşleri, “Türk Eğitim Sisteminde Evrim (Sönmez, Gümüş & Kurt, 2012) ile ders kitaplarının incelenmesi, Evolution as a controversial issue: a review of instructional approaches (Hermann, 2008),” ile tartışmalı bir konu olan evrime ilişkin öğretim yaklaşımlarının gözden geçirilmesi gibi sınırlı sayıda ve ağırlıklı olarak güncel olmayan araştırmalar olduğu görülmektedir. 2024 yılına kadar ilk ve ortaöğretim kademesinde uygulanan programlarda yaratılış ve evrim eksenli içeriklerin çok disiplinli yaklaşım ile incelenmesi amacını taşıyan bu çalışmada;

1. İlköğretim düzeyinde (1969-2024) zorunlu ve seçmeli öğretim programlarında;
 - a. yaratılış eksenli içerik ve kazanımlar nelerdir?
 - b. Yaratılış eksenli dersler ile evrim eksenli dersler arasında disiplinlerarası yaklaşım kullanılmış mıdır?
 2. Ortaöğretim düzeyinde (1985-2024) zorunlu ve seçmeli öğretim programlarında;
 - a. yaratılış eksenli içerik ve kazanımlar nelerdir?
 - b. Yaratılış eksenli dersler ile evrim eksenli dersler arasında disiplinler arası yaklaşım kullanılmış mıdır?
- sorularına yanıt aranmıştır.

2. Bulgular

2.1. İlköğretim Müfredatlarında Yaratılışla İlgili Temel Dersler ve Disiplinler Arası Yaklaşımın Uygun Dersler

2.1.1. Yaratılış Eksenli Ders İçerikleri ve Disiplinler Arası İlişkilendirmeler

Bu bölümde Cumhuriyet tarihinin farklı dönemlerinde uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders içerikleri yaratılış eksenli içerikler çerçevesinde ele alınarak ve analiz edilmiştir. İlköğretim müfredatları içinde yaratılış temalı içeriklerin yer aldığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ait yıllar içindeki yapısal değişim Tablo 1' ve Tablo 2'de sunulmuştur (1992 İlkokul DKAB Programı, s.12; 2000 İlköğretim DKAB Programı, s. 10-72; 2006 İlköğretim DKAB Programı, s. 41-59; 2010 İlköğretim DKAB Programı, s. 42-61; 2012 Temel Dini Bilgiler Programı, s. 12; 2018 DKAP Programı; s.27-32; 2024 DKAB Programı s.40-100).

Tablo 1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Yaratılış Eksenli Kazanımlar ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler (2006-2024)

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	İçerik		Kazanım/Öğrenme Çıktıları	Evrin İçerikleriyle Bağlantı
		Sınıf	Ünite		
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2006	5	Allah İnancı	2. Evrendeki düzenden hareketle yaratıcının varlığını kavrar, 3. Allah'ın bizi ve her şeyi yarattığının farkında olur.	0
		8	Kaza ve Kader	2. Allah'ın her şeyi bir ölçüye göre yarattığına örnekler verir, 3. Evrendeki fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasaları fark eder."	1 Bu ünitenin 2 ve 3. kazanımları ile Fen ve Teknoloji 8. sınıf "Hücre Bölünmesi ve Kalıtım" ve "Doğal Süreçler" üniteleri ilişkilendirilir."
	2018	5	Allah İnancı Ünitesi	5.1.1. Evrendeki mükemmel düzen ile Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliği arasında ilişki kurar. 5.1.2. Allah'ın (c.c.) her şeyin yaratıcısı olduğunu fark eder.	0
		7	Melek ve Ahiret İnancı	????Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi yorumlar. 7.1.4. Ahiret hayatının aşamalarını açıklar. Ahiret hayatının aşamalarında; ölüm, kıyamet, diriliş, mahşer, hesap, mizan, cennet ve cehennem ele alınır.	0
	2024	5	Allah İnancı	5.1.1.Evrendeki mükemmel düzene ilişkin akıl yürütebilme a) Evrendeki mükemmel düzene ilişkin gözlem yapar. b) Evrendeki mükemmel düzenle ilgili örüntüler bulur. c) Evrendeki mükemmel düzene dair genellemeler yapar. 5.1.2.Evrendeki mükemmel düzeni gözlem yoluyla fark edip Allah'ın (cc) varlığı ve birliğini gözleme dayalı tahmin edebilme a) Evrendeki mükemmel düzene ilişkin ön gözlem veya tecrübeyi Allah'ın (cc) varlığı ve birliği ile ilişkilendirir. b) Bu ilişkilerden hareketle Allah'ın (cc) var ve bir olduğuna dair çıkarım yapar. c) Tevhit inancına ilişkin sonuç çıkarır	0
		7	Melek ve Ahiret İnancı	7.1.1. Melekleri sınıflandırabilme a) Görülen ve görülemeyen varlıkları öğretmen rehberliğinde araştırır. b) Temel İslam kaynaklarından hareketle meleklerin yaratılan diğer varlıklardan farklı özelliklerini ayırıştırır.	0

Tablo 1 verileri incelendiğinde, DKAB dersi öğretim programlarında yaratılış temasının kazanımlar olarak yer aldığı görülmektedir. 2006 yılında 5. ve 8. sınıfta 2018 yılında 5. ve 7. sınıf ders içeriklerinde farklı üniteler içerisinde yaratılış eksenli kazanımlar yer almaktadır. Diğer programlardan farklı olarak 2006 yılında uygulanan DKAB öğretim programı 8. sınıf “Kaza ve Kader” ünitesindeki yaratılış içerikleri Fen ve Teknoloji 8. sınıf “Hücre Bölünmesi ve Kalıtım” ve “Doğal Süreçler” üniteleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu üniteler arasındaki disiplinlerarası yaklaşım evrim ve yaratılış görüşlerinin alternatif olarak ele alınmasını sağlamak için tercih edilse de sonraki dönemlerde tamamen terk edilmiştir. Son olarak 2024 yılında uygulanan DKAB öğretim programında 5. ve 7.sınıflarda “Allah İnancı” ve “Melek ve Ahiret İnancı” ünitelerinde yaratılış içerikleri yer almıştır.

İlköğretim düzeyinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve seçmeli derslerden olan Temel Dini Bilgiler Dersinde yaratılış eksenli içerikler mevcut olup Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Temel Dini Bilgiler Derslerinde Yaratılış Eksenli İçerikler ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler (1992-2012)

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Evrin İçerikleriyle Bağlantı
			Ünite	Konular	
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1992	5	Allah’a İnanmak	Her şeyi yaratan Allah’tır.	0
		4	Yaratana ve Yaratıklarını Sevelim	3-Allah yarattıklarını sever, 4-Evrendeki Her Şey Benim Gibi Özel Yaratılmış	0
	2000	5	Allah’a İnanıyorum	Evrende Bir Düzen Vardır, Beni, Ailemi ve Her Şeyi Yaratan Allah’tır.	0
		8	Kaza Kader	1-Allah Her Şeyi Bir Ölçüye Göre Yaratmıştır	0
Temel Dini Bilgiler	2012	5,6,7,8	İslam’a Göre Yaratılış	1.İslam’a Göre Evrenin Yaratılışı 2. İslam’a Göre İnsanın Yaratılışı 2.1.İlk İnsanın Yaratılışı 2.2.İnsanın Yaratılış Evreleri 2.3. İnsan Niçin Yaratıldı? 3. Yaratılıştaki Uyum ve Güzellik	0

Tablo 2’de yaratılış konusunun gerek DKAB programında gerekse TDB dersinde ünite ve konu olarak ele alındığı görülmektedir. Yaratılış içeriği DKAB’de 1992’de yalnızca 5. sınıfta iken 2000 yılında 4. 5. ve 8. sınıfların ders programlarında yer verilmiştir. Evrim konusu ile ilişkilendirme yapılmamıştır.

2.1.2. Evrim Konusunu İçeren ve İçermeyen Öğretim Programları

2.1.2.1. Evrim Eksenli Dersler ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler

Tarihsel süreç içerisinde Fen Bilgisi/Fen Bilimleri/Fen ve Teknoloji isimlerindeki derslere ait hayatın kökeni ile ilgili içeriklerin işleniş biçimleri Tablo 3’te ayrıntılı olarak gösterilmiştir (1969 Fen Bilgisi Programı, ss. 26-28; 1974 Fen Bilgisi Programı, ss. 20-21; 1978 Fen Bilgisi Programı s. 15; 2005 Fen ve Teknoloji Programı s. 298; Fen Bilimleri Programları 2018, s.29-48).

Tablo 3. İlköğretim Fen Derslerinde Evrim Eksenli İçerikler
ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler (1969-2024)

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite/ Tema	Konu	
Fen Bilgisi	1969-74-1978	3	<i>Canlılarda Büyüme</i>	Canlılarda Büyüme ve Çoğalma Nasıl Olur, Canlılar Niçin Çeşitlidirler?	0
	1992	8	<i>Kalıtım ve Çevre</i>	Kalıtım ve Çevre: -Mutasyon -Doğal Seleksiyon ve Evrim	0
Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Yaratılış İçerikleriyle Bağlantı
			Ünite/ Tema	Hedef/Davranışlar/Kazanımlar	
Fen Bilgisi	2000	8	<i>Genetik Ünitesi</i>	Hedef/Davranışlar: -Çevresel etmenlerin kalıtsal yapıyı bozmasına ilişkin örnekler verir. -Kalıtıma çevrenin etkilerini örneklerle açıklar. -Genlerin değişmesine neden olan faktörleri sıralar. -Genlerde kalıtsal olan değişmeler (mutasyon) nedeniyle bireyde ortaya çıkan kalıtsal değişmelere örnekler verir. -Çevresel faktörlerin türdeki değişmelere etkilerini örneklerle açıklar. -Evrimin türdeki değişmeler olduğunu belirtir. Bilimsel tarih boyunca bilim adamları tarafından farklı görüşlerle evrimin nasıl olduğuna ilişkin açıklamalara örnekler verir.	0
Fen ve Teknoloji	2005	5	<i>Hücre Bölünmesi ve Kalıtım ünitesi</i>	Kazanımlar: 5. Canlıların çevreye adaptasyonu ve evrim ile ilgili olarak öğrenciler; 5.1. Canlıların yaşadıkları çevreye adaptasyonunu örneklerle açıklar. 5.2. Aynı yaşam ortamında bulunan farklı organizmaların, neden benzer adaptasyonlar geliştirdiğini belirtir. 5.3. Canlıların çevresel değişimlere adaptasyonlarının biyolojik çeşitliliğe ve evrime katkıda bulunabileceğine örnekler verir. 5.4. Evrim ile ilgili farklı görüşlere örnekler verir. Açıklama: Programda ayrıca, ders kitabı yazarları ve öğretmenlere yönelik 5.4.numaralı kazanımın işlenişyle ilgili sınırlama anlamına gelen şöyle bir uyarı yapılmıştır: “Evrim ile ilgili farklı görüş örneklerinde ayrıntıya girilmez.	0

Tablo 3 incelendiğinde Millî Eğitim Bakanlığınca uygulanan farklı dönemlere ait fen dersleri öğretim programı içeriklerinde 2013 yılına kadar evrim görüşünün yer aldığı, “doğal seleksiyon ve evrim” konu başlıklarının yer aldığı görülmektedir. 2005 yılında evrim içerikli kazanımların son maddesine “Evrim ile ilgili farklı görüş örneklerinde ayrıntıya girilmez.” uyarısı eklenmiştir. Yaratılışla ilgili disiplinlerarası ilişkilendirme yapılmamıştır.

2.1.2.2. Evrim Konusunun Bulunmadığı Temel Dersler ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler

Bu bölümde Evrim Konusunun ele alındığı temel derslerden Fen Bilimleri öğretim programlarında evrim konusunun yer alıp almadığı ve yaratılışla ilişkilendirmelerin yapılıp yapılmadığı ele alınmıştır. Elde edilen bulgu aşağıda Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Evrim Konusunun Çıkarıldığı Program İçerikleri ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler (2013-2024)

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Kazanımlar	Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite/Tema	Konu/Kavramlar		
Fen Bilimleri	2013-2017	8	İnsanda Üreme, Büyüme ve Gelişme/ Canlılar ve Hayat Ünitesi	DNA ve Genetik Kod: DNA'nın yapısı, DNA'nın kendini eşlemesi, Kavramlar: nükleotid, gen, kromozom	8.1.1.1. Nükleotid, gen, DNA ve kromozom kavramlarını açıklar ve bu kavramlar arasında ilişki kurar. 8.1.1.2. DNA'nın yapısını model üzerinde gösterir ve DNA'nın kendini nasıl eşlediğini ifade eder.	0
	2018	5	Canlılar Dünyası/ Canlılar ve Yaşamı Ünitesi	Konular: Canlıların benzerlik ve farklılıkları, mikroskopik canlılar, mantarlar, bitkiler, hayvanlar, güvenlik tedbirleri Kavramlar: mikroskop, hijyen,	F.5.2.1.1. Canlılara örnekler vererek benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırır. Açıklamalar: a. Canlılar; bitkiler, hayvanlar, mantarlar ve mikroskopik canlılar olarak sınıflandırılır. b. Canlıların sınıflandırılmasında sistematik terimlerin (alem, cins, tür vb.) kullanımından kaçınılır. c. Mikroskopik canlılar (bakteriler, amip, öglena ve paramesyum) ve şapkalı mantarlara örnekler verilir, ancak yapısal ayrıntısına girilmez. ç. Mikroskop yardımı ile mikroskopik canlıların varlığını gözlemler. d. Zehirli mantarların yenilmemesi konusunda uyarı yapılır.	0
		7	F.7.2. Hücre ve Bölünmeler/ Canlılar ve Yaşam Ünitesi	Konular: Hücre, bitki ve hayvan hücresi arasındaki benzerlik ve farklılıklar, dokular, Kavramlar: hücre-doku-organ-sistem-organizma ilişkisi, DNA, gen, kromozom.	F.7.2.1.1. Hayvan ve bitki hücrelerini, temel kısımları ve görevleri açısından karşılaştırır. Açıklamalar: a. Hücrenin temel kısımları için sadece hücre zarı, sitoplazma ve çekirdek verilir. b. Hücre organellerinin ayrıntılı yapıları verilmeden sadece isim ve görevlerine değinilir. c. DNA, gen ve kromozom kavramları arasındaki ilişkiden bahsedilir.	0

Tablo 4'ün Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Kazanımlar	Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite/Tema	Konular/Kavramlar		
Fen Bilimleri	2018	7	F.7.2. Hücre ve Bölünmeler/ Canlılar ve Yaşam Ünitesi	Konu: Hücre, bitki ve hayvan hücresi arasındaki benzerlik ve farklılıklar, dokular, Kavramlar: hücre-doku-organ-sistem-organizma ilişkisi, DNA, gen, kromozom.	F.7.2.1.2. Geçmişten günümüze, hücrenin yapısı ile ilgili görüşleri teknolojik gelişmelerle ilişkilendirerek tartışır. Açıklama: Bilimsel bilgilerin kesin olmayıp değişebileceği ve gelişebileceği vurgulanır. F.7.2.1.3. Hücre-doku-organ-sistem-organizma ilişkisini açıklar. Açıklama: Hücre-doku-organ-sistem-organizma kavramlarının tanımlarına ve aralarındaki ilişkilere değinilir.	0
		8	8.2. DNA ve Genetik Kod / Canlılar ve Yaşam Ünitesi	Konu: DNA'nın yapısı, DNA'nın kendini eşlemesi, Kavramlar: Nükleotid, gen, kromozom	F.8.2.1.1. Nükleotid, gen, DNA ve kromozom kavramlarını açıklayarak bu kavramlar arasında ilişki kurar. Açıklama: Bazların isimleri verilirken pürin ve pirimidin ayırımına girilmez. F.8.2.1.2. DNA'nın yapısını model üzerinde gösterir. F.8.2.1.3. DNA'nın kendini nasıl eşlediğini ifade eder.	0
				Konu: Kalıtım Kavramlar: Gen, genotip, fenotip, saf döl, melez döl, baskın, çekinik, çaprazlama, cinsiyet, akraba evlilikleri	F.8.2.2.1. Kalıtım ile ilgili kavramları tanımlar. Açıklama: a. Gen, fenotip, genotip, saf döl ve melez döl kavramlarına değinilir. b. Baskın ve çekinik gen kavramlarına değinilir. F.8.2.2.2. Tek karakter çaprazlamaları ile ilgili problemler çözerek sonuçlar hakkında yorum yapar.	0
				Konu: Mutasyon ve Modifikasyon Kavramlar: Mutasyon, modifikasyon	F.8.2.3.1. Örneklerden yola çıkarak mutasyonu açıklar. F.8.2.3.2. Örneklerden yola çıkarak modifikasyonu açıklar. F.8.2.3.3. Mutasyonla modifikasyon arasındaki farklar ile ilgili çıkarımda bulunur.	0
				Konu: Adaptasyon (Çevreye Uyum) Kavramlar: Adaptasyon, doğal seçim, varyasyon	F.8.2.4.1. Canlıların yaşadıkları çevreye uyumlarını gözlem yaparak açıklar. Açıklama: Adaptasyonların kalıtsal olduğu vurgulanır.	0

Tablo 4'ün Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Öğrenme Çıktıları	Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite/Tema	Konular/Kavramlar		
Fen Bilimleri	2024	3	Canlılar Dünyasına Yolculuk Ünitesi	Canlıların Yaşam Döngüleri	FB.3.2.3. Canlıların yaşam döngülerini açıklamada tümevarımsal akıl yürütebilme a) Canlıların yaşam döngüleri ile ilgili örüntüleri bulur. b) Canlıların yaşam döngüleri ile ilgili genelleme yapar.	0
		6	Canlılarda Sistemler Ünitesi	Konu: Bitki ve Hayvanlarda Üreme, Büyüme ve Gelişme Anahtar Kavramlar:eşeyli üreme (vejetatif, bölünme, tomurcuklanma ve rejenerasyonla üreme), eşeyli üreme, başkalaşım, tozlaşma, çimlenme, yaşam döngüsü, âdet döngüsü, sperm, yumurta, zigot, fetüs embriyo, büyüme ve gelişme, sinir sistemi, refleks, iç salgı bezleri, hormon, ergenlik,	FB.6.3.1.1. Eşeyli ve eşeysiz üremeyi karşılaştırabilme FB.6.3.1.2. Bitkilerde üreme, büyüme ve gelişme hakkında bilimsel çıkarım yapabilme FB.6.3.1.3. Tohumun çimlenmesine etki eden faktörlere ilişkin hipotez oluşturabilme FB.6.3.1.4. Hayvanlarda üreme, büyüme ve gelişme hakkında bilimsel çıkarım yapabilme FB.6.3.1.5. İnsanda üremeyi sağlayan yapı ve organlar arasındaki ilişkileri çözümleyebilme	0
		8	Yaşamın Gizemi Ünitesi	Konu: DNA ve Genetik Kod	FB.8.3.1.1. Nükleotid, gen, DNA ve kromozom kavramları arasındaki ilişkiyi yapılandırabilme a) Nükleotid, gen, DNA ve kromozom kavramlarını inceleyerek hiyerarşik ilişkileri ortaya koyar. b) Nükleotid, gen, DNA ve kromozom kavramlarının uyumlu bir bütün olduğunu açıklar. FB.8.3.1.2. DNA'nın yapısını model üzerinde gözlemleyebilme a) DNA'nın yapısının niteliklerini tanımlar. b) DNA'nın yapısını model üzerinde inceleyerek verileri kaydeder. c) Elde edilen verileri açıklar. FB.8.3.2.1. Mitoz ve mayoz kavramları arasındaki ilişkiyi karşılaştırabilme a) Mitoz ve mayoz kavramlarına ilişkin özellikleri belirler. b) Mitoz ve mayoz kavramlarına ilişkin benzerlikleri listeler. c) Mitoz ve mayoz kavramlarına ilişkin farklılıkları listeler.	0

Tablo 4'ün Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Öğrenme Çıktıları	Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite/Tema	Konular/Kavramlar		
Fen Bilimleri	2024	8	Yaşamın Gizemi Ünitesi	Konu: Kalıtım	FB.8.3.3.1. Kalıtlarla ilgili kavramları yapılandırabilme a) Kalıtlarla ilgili kavramlar arasında mantıksal ilişkileri ortaya koyar. b) Kalıtlarla ilgili kavramları uyumlu bir bütün olarak açıklar.	0
				Konu: Mutasyon ve Adaptasyon	FB.8.3.4.1. Mutasyonla ilgili bilgi toplayabilme a) Mutasyon ile ilgili bilgiye ulaşmak için kullanacağı araçları belirler. b) Mutasyon hakkındaki bilgileri bulur. c) Mutasyon hakkında bulduğu bilgileri doğrular. ç) Mutasyon hakkında ulaşılan bilgileri kaydeder.	0

2013 yılında yapılan değişiklikle evrim konusu tamamen müfredattan çıkarılmıştır. 2024 yılında uygulamaya koyulan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli fen bilimler öğretim programında da evrim konulu içerikler yer almamış ancak yaratılış temalı bölümler de görülmemiştir.

2.2. Ortaöğretim Müfredatlarında Yaratılışla ilgili Temel Dersler ve Disiplinler Arası Yaklaşımına Uygun Dersler

2.2.1. Yaratılış Eksenli Ders İçerikleri ve Disiplinler Arası İlişkilendirmeler

Bu bölümde ortaöğretim düzeyinde okutulan dersler içerisinde yaratılış eksenli içerikler, konu, kazanım ve öğrenme alanları yıllar içindeki değişimi çerçevesinde ele alınmıştır. Biyoloji, Temel Dini Bilgiler, Kur'an-ı Kerim ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri öğretim programlarında yer alan yaratılış içerikleri ile ilgili detaylar Tablo 5'te sunulmuştur (MEB, 1985 Biyoloji Programı, s. 35; MEB, 1997 11. Sınıf Biyoloji Programı ss. 153-154; MEB, 2009 12. Sınıf Biyoloji Programı, s. 59; MEB, 2013 Biyoloji Programı, s. 23; MEB, 1992 Ortaöğretim DKAB Programı, s.27; MEB, 2005 Ortaöğretim DKAB Programı, s. 52; MEB, 2010 Ortaöğretim DKAB Programı, s. 39-56; MEB, 2018 Ortaöğretim DKAB Programı, s.20-25; MEB, 2024 Ortaöğretim DKAB Programı, s. 17-37).

Tablo 5. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Yaratılış Eksenli Kazanımlar ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler (1992-2024)

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Davranış/Kazanım/Öğrenme Çıktıları	Evrin İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite	Konular		
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1992	11	İslam ve Evren	Konu: 1. Evrenin yaratılışı; a. Allah'ın yaratma sıfatı, b. Kuran'a göre dünyamız İnsanın yaratılışı İnsan nasıl yaratıldı? Üstün varlık: İnsan.	İnsanın ve kâinatın yaratılışının hem inanç hem akli ve nakli deliller etrafında bilimsel görüşler şeklinde incelenmesi beklenir.	0
	2005	10	Allah İnancı		2. Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu fark eder.	0
		10	Allah İnancı		2. Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu fark eder.	0
	2010	11	İslam ve Estetik		1. Evrende varlıklar arasındaki uyum ve ahengi fark eder. 2. Evrendeki varlıkların belli bir ölçü, denge ve düzende yaratıldığını örneklerle açıklar.	0
		12	İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar		2. Allah varlık ilişkisini Yaradan-yaratılan ilişkisi çerçevesinde açıklar.	0
		10	Allah İnsan İlişkisi		10.1.5. İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder. Açıklama: Kazanım; dua, ibadet, Kur'an okuma, tövbe ve istiğfar konuları ile sınırlandırılır. Allah ile insan arasındaki ilişkinin dayandığı temel ilkelere yer verilir; temel ilkeler Yaradan yaratılan ilişkisi çerçevesinde ele alınır; Allah'ın "ilah" ve "rab" olma vasfının insan üzerindeki etkisine değinilir.	0
	2018					
		11	Dünya ve Ahiret		11.1.3. Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir. Açıklama: Ölüm, kabir, berzah âlemi, kıyamet, ba's, haşir, hesap, cennet ve cehennem kavramlarına yer verilir. Kıyamet ve yeniden diriliş gibi konular akli ve naklî deliller ışığında ele alınır.	0

Tablo 5'in Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Evrin İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite	Konular	
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2024	9	Allah-İnsan ilişkisi	9.1.1. İnsanın yaratılışını ve özelliklerini ayetlerden hareketle tefekkür ederek sorgulayabilme a) İnsanın yaratılışı ve özellikleri ile ilgili merak ettiklerini tanımlar. b) İnsanın yaratılışına ve özelliklerine dair sorular sorar. c) İnsanın yaratılışına ve özelliklerine dair İslam'ın temel kaynaklarından bilgiler toplar. ç) İnsanın yaratılışına ve özelliklerine dair topladığı bilgileri değerlendirir. d) İnsanın yaratılışına ve özelliklerine dair çıkarımlarda bulunur.	0
		10	İslam'da Varlık ve Bilgi	10.1.2. Allah-âlem ilişkisini tefekkür ederek sorgulayabilme a) Allah-âlem ilişkisiyle ilgili merak ettiklerini tanımlar. b) Allah-âlem ilişkisini anlayabilmek için sorular sorar. c) Allah-âlem ilişkisi hakkında İslam'ın temel kaynaklarından bilgi toplar. ç) Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığı bilgileri değerlendirir. d) Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığı bilgilerden çıkarım yapar.	0
Kuran-ı Kerim	2018	9-12	1.2.Temel Konularıyla Kur'an-ı Kerim	1.2.3. Ayetlerden hareketle yeniden dirilişi açıklar. Açıklama: Bakara suresinin 258-260. ayetleri, Kehf suresinin 9-26. ayetleri ve Yasin suresinin 78-81. ayetleri bağlamında öldükten sonra yeniden diriliş konusu ele alınır. 1.2.7. Ayetlerden örneklerle tabiattaki düzeni açıklar. Açıklama: Yasin suresinin 33-40. ayetleri, Enbiya suresinin 33. ayeti, Neml suresinin 86, 88. ayetleri, Gâşiye suresinin 17-20. ayetleri ve Mülk suresinin 3. ayeti bağlamında kâinat ve tabiattaki kusursuz ahenk ile düzen örneklerle açıklanır. İlgili ayetler bilimsel gelişmelerle örneklendirilir.	0
			Ana Hatlarıyla Kur'an-ı Kerim'de Geçen Konular	1.3.8. Ayetlerden hareketle Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili çıkarımlarda bulunur. Açıklama: Sad suresinin 71-85. ayetlerinde anlatılan Hz. Âdem'in yaratılışı tefsir ve meallerden faydalanılarak anlatılır. Bu kıssadan çıkarılan mesajlar açıklanır.	
				2.2.2. İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetleri irdeler. Açıklama: Müminun suresinin 12-14. ayetleri, Hac suresinin 5. ayeti, Secde suresinin 7-9. ayetleri ve İnfitar suresinin 6-9. ayetleri bağlamında insanın yaratılışı açıklanır.	0
2024		*Yaratılış temalı içerik bulunmamaktadır.			

Tablo 5'in Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik	Kazanım/Öğrenme Çıktıları	Evrin İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite		
Temel Dini Bilgiler 2	2018	9-12	“Namaz İnsanın Yaratılış Amacı: İbadet” İbadet Kavramı ve Amacı	1. İbadetlerin yapılış amacını kavrar. 6. Namazın Allah’a kulluğun en önemli göstergelerinden biri olduğunu fark eder.	0
	2024	9	“Kendimi, Kâinatı ve Allah’ı Tanıyorum”:	9.1.1. İnsan ve kâinatın yaratılışını, yaratılış özelliklerini ve amacını sorgulayabilme a) İnsanın ve kâinatın yaratılışı ile bunların yaratılış özelliklerini tanımlar. b) İnsanın ve kâinatın yaratılış özellikleri ile yaratılış amaçları hakkında sorular sorar. c) İnsanın ve kâinatın yaratılış özellikleri ile amaçları hakkında Kur’an, Kur’an ilimleri ve bilimsel kaynaklardan bilgi toplar. ç) İnsanın ve kâinatın yaratılış özellikleri ile amaçları hakkında toplanan bilgilerin doğruluğunu Kur’an ve sünneti merkeze alarak değerlendirir. d) İnsan ve kâinatın Allah (cc) tarafından bir amaç için yaratıldığı, insanın Allah’a (cc) karşı sorumluluklarının olduğu çıkarımını yapar. 9.1.2. Allah’ı (cc), insanı ve kâinatı tanıyıp bunlar arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme a) Allah’ı (cc), insanı ve kâinatı tanıır. b) İnsan, kâinat ve Allah (cc) arasındaki ilişkiyi açıklar. 9.1.3. Kâinattaki işleyiş ve düzenden hareketle Allah’ın (cc) varlığına ve birliğine ulaşmak için akıl yürütme a) Kâinattaki işleyiş ve düzeni gözlemler. b) İnsan ve kâinat arasındaki ilişkiyi bulur. c) Allah’ın (cc) sonsuz kudret ve ilminin kâinattaki yansımalarıyla ilgili genellemeler yapar	0

Ortaöğretim düzeyinde okutulan DKAB dersi programlarında ise 2010 yılına kadar kapsamlı bir yaratılış teması bulunmamaktadır. Tek kazanımlık ders içerikleri şeklinde yer alan yaratılış konuları 2018 ve 2024 programlarında daha geniş ölçekte işlenmiştir. Kur’an-ı Kerim seçmeli ders programında 2018’de dar çerçevede ele alınan yaratılış kavramı 2024 programından tamamen çıkarılmıştır. Seçmeli derslerden Temel Dini Bilgiler 2018 programında yalnızca bir üniteye yer alan yaratılış kazanımları 2024 (9.sınıf) programında alan kazanarak 3 (üç) kazanımla verilmiştir.

2.2.2.Evrım Konusunu İçeren ve İçermeyen Öğretim Programları

2.2.2.1. Evrim Eksenli Dersler ve Disiplinler arası İlişkilendirmeler

Bu bölümde doğası gereği yaratılış bağlamında ele alınacak konulara sahip olabilecek ders ve ders içeriklerine değinilecektir. Bu kapsamda ortaöğretim düzeyinde okutulan Biyoloji, Genetik, Felsefe, Astronomi ve Uzay Bilimleri, Fizik derslerine ait kazanımlar/öğrenme çıktıları incelenecektir. Söz konusu derslere ait 2018-2024 öğretim programı bileşenleri de dikkate alınarak hazırlanmış veriler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Evrim Eksenli İçerikler ve Disiplinlerarası İlişkilendirmeler (1985-2024)

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik		Yaratılış İçerikleriyle Bağlantı
			Ünite	Kazanım/Öğrenme Çıktıları	
Biyoloji	1985-1997	11	Hayatın Başlangıcı ile ilgili Görüşler	-Panspermia, ototrof ve heterotof görüşleri -Yaratılış görüşü -Lamarck ve Darwin’in evrim ile ilgili görüşleri	0
	2009	12	Hayatın Başlangıcı ve Evrim	-1.1. Yaşamın ilk ortaya çıkışı ile ilgili abiyojenez, biyojenez, panspermia, ototrof, heterotrof, yaratılış vb. hipotez ve görüşleri özetler.	1
Fizik	2018	12	Atom Fiziğine Giriş ve Radyoaktivite	12.4.1.2. Atomun uyarılma yollarını açıklar. Açıklama: Atomların birbirleriyle, elektronla, fotonla ve ısıyla uyarılma şartlarının tartışılması sağlanır. 12.4.1.3. Modern atom teorisinin önemini açıklar. Açıklama: a) Heisenberg Belirsizlik İlkesi, kuantum sayıları, olasılık dalgası ve Schrödinger dalga denkleminde değinilir.	0
			Büyük Patlama ve Evrenin Oluşumu	12.4.2.1. Büyük patlama teorisini açıklar. Açıklama: a) Evrenin oluşumu ve geleceği ile ilgili farklı teorilerin de olduğu vurgulanır. b) Öğrencilerin büyük patlama teorisini destekleyen bilimsel çalışmaları, araştırmaları ve araştırma sonuçları, rapor olarak sunmaları sağlanır. d) Öğrencilerin sunumlarında Cern’de yapılan çalışmaların büyük patlama ile bağlantısını tartışmaları sağlanır.	0
			Modern Fizik	12.5.1.2. Einstein’ın özel görelilik teorisinin temel postullarını ifade eder. 12.5.1.3. Görelilik zaman ve görelilik uzunluk kavramlarını açıklar. Açıklama: a) Öğrencilerin özel görelilik ile ilgili “düşünce deneylerini” tartışmaları sağlanır. b) Öğrencilerin klasik ve görelilik durumları için eşzamanlılık kavramlarını tartışmaları sağlanır.	0
	2024	12	Madde ve Doğası	12.4.5. Modern Atom Teorisi ile ilgili bilgileri yapılandırabilme a) Atomun yapısındaki temel parçacıkları inceleyerek aralarındaki ilişkileri ortaya koyar. b) Temel parçacıklarla ilgili bilgilerini kullanarak atomun yapısını ortaya koyar.	0

Tablo 6'nın Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik	Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite	
Felsefe	2018	10	<i>Felsefeyi Tanıma</i>	10.1.1. Felsefenin anlamını açıklar. Açıklama: Felsefe (philosophia) terimi kapsamında geçen sevgi, arayış, bilgi, hakikat ve hikmet (bilgelik/ sophia) kavramlarının felsefeyle ilişkisine değinilir. 0
			<i>Felsefenin Temel Konuları ve Problemleri</i>	10.3.1. Varlık felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar. Açıklama: “Varlık var mıdır?”, “Varlığın mahiyeti nedir?”, “Evrende amaçlılık var mıdır?” problemlerinden hareketle varlık felsefesinin konusu kısaca açıklanır. 0
				10.3.5. Din felsefesinin konusunu ve sorularını açıklar. Açıklama: a) “Tanrı’nın varlığı ile ilgili görüşler nelerdir?”, “Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?”, “Ölümden sonra yaşam var mıdır?” problemlerinden hareketle din felsefesinin konusu kısaca açıklanır. b) Teoloji ve din felsefesi farkı üzerinde durulur. c) “Ben kimim?” sorusunun felsefe, bilim ve din açısından nasıl ele alındığının tartışılması sağlanır. 0
	2024	10	<i>Varlık Felsefesi</i>	10.3.1. Varlık felsefesinin konusunu, kavramlarını ve problemlerini muhakeme edebilme a) Varlık felsefesinin konusunu ve temel kavramlarını açıklar. b) Varlık felsefesinin temel problemlerini açıklar. c) Varlık felsefesinin temel problemlerine yönelik düşünce ve argümanları değerlendirir. ç) Varlık felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceler. 0
			<i>Din Felsefesi</i>	10.8.1. Din felsefesinin konusunu, kavramlarını ve problemlerini muhakeme edebilme a) Din felsefesinin konusunu ve temel kavramlarını açıklar. b) Din felsefesinin temel problemlerini açıklar. c) Din felsefesinin temel problemlerine yönelik düşünce ve argümanları değerlendirir. ç) Din felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceler. 0

Tablo 6'nın Devamı

Öğretim Programı	Eğitim ve Öğretim Yılı	Sınıf	İçerik	Kazanım/Öğrenme Çıktıları	Yaratılış İçerikleri ile Bağlantı
			Ünite		
Felsefe	2024	11	Akıl ve İnanç	11.3.1. Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	0
				a) Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi soru ve problemleri açıklar.	
				b) Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi soru ve problemleri hayatla ilişkilendirerek değerlendirir.	
				11.3.2. Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	0
				a) Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi problemleri çözümler.	
				b) Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili görüş ve argüman oluşturur.	
			Hayatın Anlamı	c) Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi metin yazar.	
Genetik	2018	9-12	Genetik Maddenin Yapısı ve İşlevi	FEL.11.5.1. Hayatın anlamına ilişkin felsefi soru ve problemleri anlayabilme	0
				a) Hayatın anlamına ilişkin felsefi soru ve problemleri açıklar.	
				b) Hayatın anlamına ilişkin felsefi soru ve problemleri hayatıyla ilişkilendirerek değerlendirir.	
				.11.5.2. Hayatın anlamına ilişkin felsefi düşünce ortaya koyabilme	0
				a) Hayatın anlamına ilişkin felsefi problemleri çözümler.	
				b) Hayatın anlamına ilişkin felsefi görüş ve argüman oluşturur.	
Astronomi ve Uzay Bilimleri	2018		Evreni Tanıyalım	c) Hayatın anlamına ilişkin felsefi metin yazar.	0
				2.1.1. Nükleik asitlerin yapı ve görevlerini tanımlar.	
				a. Nükleik asitlerin bileşenleri açıklanır ve nükleotitlerin polimer olduğu belirtilir.	
				b. DNA ve RNA'nın genel özellikleri açıklanır.	0
				c. DNA' nın moleküler yapısı üzerinde durulur. Tüm canlılarda DNA'da bulunan nükleotit çeşitlerinin aynı olduğuna vurgu yapılır.	
				ç. RNA'nın yapısı ve çeşitleri üzerinde durulur. Canlılardaki RNA çeşitlerinin işlevlerine değinilir.	
Astronomi ve Uzay Bilimleri	2018		Evreni Tanıyalım	2.1.2. DNA ve RNA'nın moleküler yapısını tasarladığı model üzerinde açıklar.	0
				-Yıldızların evrimi ile biyolojik yaşam arasındaki ilişkiyi açıklar. Açıklama: Yeryüzünde biyolojik yaşamın nasıl başladığı ve biyolojik yaşamda hangi elementlerin en önemli rolü olduğu önceden araştırılır. Evrende bizim bildiğimiz ya da bilmediğimiz türden başka canlıların olup olamayacağı konusu beyin fırtınası yöntemiyle tartışılır.	

Tablo 6’da yer alan veriler incelendiğinde; Biyoloji ders programlarında 1985, 1997 ve 2009 yıllarında hayatın ortaya çıkışı içeriklerinde yaratılış temelli görüşlere yer verildiği görülmektedir. 2009 sonrasında ise yaratılış görüşü müfredattan çıkarılmış ancak evrim temelli içerikler muhafaza edilmiştir. 2013 yılından sonra ise her iki kavram da ders müfredatından çıkarılmış gözükmemektedir. Genetik seçmeli dersinde verilen DNA ve RNA konu içerikleri; esasen insan biyolojik yapısının özelliklerini, benzersiz tasarımı yaratılış hakikatleri ile bağdaştırılacak niteliktedir. Astronomi ve Uzay Bilimleri seçmeli derslerinde bulunan 2. Ünite: “Evreni Tanıyalım” bölümünde yıldızların evrimi ile biyolojik yaşam arasında ilişki kurdurulmaya çalışılmaktadır. Evrende yaşamın nasıl ortaya çıktığıyla ilgili beyin fırtınası yapılması öngörülen bu kısımda yaratılış temelli yaşam oluşumu üzerinde durulabilir. Zorunlu dersler kategorisindeki Fizik dersi 2018 öğretim programında 12.sınıf “Büyük Patlama ve Evrenin Oluşumu” ünitesinde büyük patlama teorisinden bahsedilmiş ancak evrenin oluşumuyla ilgili farklı görüşlere yer verilmemiştir. Fizik dersi 2024 öğretim programında ise 12.sınıf 4. Ünite: “Madde ve Doğası” bölümünde maddenin yapısı, atomun yapısı ve temel parçacıklar konuları evrenin yaratılış görüşü ile desteklenebilecek içerikler olarak değerlendirilmiştir. Son olarak 10 ve 11.sınıflarda zorunlu okutulan Felsefe dersi içeriklerinde de yaratılış temelli veya bağlantılı kazanımlara rastlanılmadığı görülmektedir. Felsefe dersi 2018 öğretim programında 10.sınıf Ünite 3: “Felsefenin Temel Konuları ve Problemleri” bölümünde varlık felsefesinin konusunun ve problemlerinin açıklandığı ve “Varlık var mıdır?”, “Varlığın mahiyeti nedir?” gibi soruların bulunduğu kısma Allah’ın insanı yaratması ve yaratma gayesi, yaratılış felsefesi gibi kavramlar eklenerek yaratılış bilinci sağlanabilirdi.

3. Tartışma ve Sonuç

Ders programları ve onların ekseninde yazılan ders kitapları esas itibarıyla bilimin ışığında, nesnel içeriklerle oluşturulmuş yol haritaları olmak durumundadır. Nitekim bilim dışı verilerden arındırılmış, ideolojik ve saplantılı görüşlere dayandırılmadan hazırlanmış ders içerikleri yeni nesillerin eğitimi ve yetiştirilmesi için oldukça önemli görülmektedir. Türk milletinin sahip olduğu değerlere taban tabana zıt, gayri ahlakî ve insanî unsurlar barındıran Darwinistçi faraziyelerle dolu öğretim programları yerine milli şuur ve bilincin yörüngesinde hazırlanmış programlar kullanılmalıdır. Bu minvalde yeni nesillerin sağlıklı yetiştirilmesi; savaşçı bir ruh halini empoze eden, güçlü olanın güçsüz olanı ortadan kaldırması üzerine kurulmuş evrimci bakış açısını terk etmekle mümkündür. Üstün ırkların yaşam mücadelesinde aşağılık ırkları yok etmesi düşüncesiyle temellendirilen Darwinist görüş toplumlarda ancak asayiş, anarşi, savaş, terörizm gibi sorunları büyütme yarayacaktır. Faşist dünya görüşüyle birebir uyuşan evrimci eğitim ekollerinde yetişen fertlerin ülkesine ve milletine ve nihayetinde dünya medeniyetine katkısı da tartışılır düzeyde olacaktır. Kaldı ki kuramın sahibi Charles Darwin bizatihi kendisinin kaleminden çıkan argümanlarla sapkın medeniyet tasavvurunu açıklamış ve Türk ırkına yönelik ithamlarını açıkça ifade etmekten kaçınmamıştır. Söz konusu açıklamalarda Darwin: “Avrupa ırkları olarak bilinen medenî ırklar, yaşam mücadelesinde Türk barbarlığına karşı galip gelmişlerdir, Dünyanın çok uzak olmayan bir geleceğine baktığımda, bu tür aşağı ırkların yüksek ırklar tarafından elimine edileceğim (yok edileceğini) görüyorum.” (Darwin, 1887) ifadelerini kullanarak kuramının temelindeki görüşlerine değinmiştir. Dolayısıyla böylesine taraflı, bilimsellikten uzak, ideolojik kaygılarla doldurulmuş safsataların eğitim ve öğretim programlarında yeri yoktur. Görüldüğü gibi amacı apaçık ortada olan ve bazı ırkları üstün, bazı ırkları aşağılık gören bir kuramın öğretileri ile yetiştirilen nesillerin kültürlerini muhafaza etmeleri, öz benliklerini korumaları imkansızdır. Milli şuur ve kimlik oluşumunun zarar görmemesi için eğitim süreçlerinin bu görüşlerden arındırılması gerekmektedir. Türkiye’de farklı zamanlarda uygulanan öğretim programlarının bir kısmı her türlü görüşün tolere edildiği yapıda hazırlanmış, bir kısmı ise baskın bir zihniyetin izlerini taşıyarak oluşturulmuştur. Seçmeli ve zorunlu olarak ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan dersler farklı yoğunluklarda yaratılış konularını barındırmaktadır. Ancak yapıları ve muhtevalarının uygunluğuna rağmen yaratılış hakikatiyle bağlantısı kurulmamış dersler de mevcuttur. Oysa Allah’ın yaratması küllî niteliktedir, yani umumîdir, bütün varlıkların oluşumunu içine alır. Dolayısıyla sadece DKAB, Temel Dini Bilgiler ve Kur’an-ı Kerim derslerinde verilecek yaratma hadisesine ait içerikler insanın ve evrenin var oluş amacının anlaşılmasına yetmeyecektir. Din ile bilimin ayrılığı ilkesi pozitivist felsefeye dayalıdır ve bugün pratikte bir karşılığı da yoktur. İnsan sadece maddeden oluşan bir canlı olmadığından mana dünyasının da anlaşılması ve izah edilmesi gereklidir. Nitekim bugünün bilimsel çalışmaları da bu görüşü destekler nitelikte ilerleme kaydetmiştir. Pozitivist felsefenin dengesi kuantum fiziğinin derinleşmesiyle birlikte tümünden bozulmuştur. Kuantum fiziği, bilinen Newton klasik fiziğinden farklı olarak her şeyin kesin ve değişmez kanunlarla açıklanamayacağını kanıtlamıştır. Bu da fizik ve metafizik alanlarının ayrılmaz biçimde iç içe olduğunu göstermiştir. Örnek olarak Einstein ve Bohr ile gelişme gösteren kuantum fiziği evrene ait katı ve değişmez yasaların olmadığını, olay ve olguların gözlemcinin bilinçli katılımına göre değiştiğini kanıtlamıştır (Özden ve Şimşek, 1998). Bu nedenle bugün doğa bilimlerini salt

deneysel bilimler olarak kabul etmek yanıltıcı olabilir. Bu bilimler deneysel çalışmaların yanında tevhit dili ile de ifade edilmeli, fen bilimlerinin ortaya koyduğu sebep ve neticeler yaratılış hakikati ile açıklanmalıdır. Bilimin materyalizme feda edilmesine tepki olarak ortaya çıkan *fizikötesi gerçeklik* akımı savunucuları her şeyin arkasında bir ilim ve kudretin olduğunu, yaratıcının ilahi kudret halkasının tüm gerçeğe şekil verdiğini ifade etmektedirler (Tatlı, 2018, s.49). Bu nedenle genç dimağların yetiştirilmesinde aracı olan öğretim programlarında yaratılış hakikatının mutlak surette yer alması gerekmektedir.

4. Öneriler

Bir dönüşüm, tekâmül anlamlarında kullanılması icap eden evrim konusu, görüş olarak literatürde yer almalı ve kanun olarak algılanmasının önüne geçilmelidir. Temel bilimlerde yer alan ve evrimle izah edilmeye çalışılan konular İslam hakikati ile bağdaştırılmalı ve İslam ile bilimin uyumsuzluğu fikrinden uzaklaşılmalıdır (Tatlı, 2018, s.47). Bu amaçla yapılması gereken ise insan ve evrenin anlaşılmasında fizik ile metafizik içeriklerinin birlikte verilmesidir. Bilimsel tekniklerle elde edilen bilgilerin nedenler ve tesadüfler üzerine inşa edilmesi yerine yaratılış hakikatini öne çıkaran tevhidî bakış açısı ile öğrencilere aktarılması gereklidir. Örneğin ilköğretimde Özellikle “*Canlılar Dünyasına Yolculuk*”, “*Canlılarda Sistemler Ünitesi*” ve “*Yaşamın Gizemi*” gibi süreç bileşenlerinde yaratılış temelli görüşlerin yer alması uygun gözükmemektedir. Bu açıdan evrimci bilim insanlarının sözlerine de dayanarak evrim görüşünün ispat edilmemiş, delilleri mevcut olmayan yapısı gözler önüne serilerek “Uluhiyet” fikrini aşmak ve bu yaklaşımı programların temel referans noktası haline getirmek gereklidir. Nitekim evrimci bilim insanı olan Goldschmidt, evrimin hiçbir delile dayanmadığını: “*Bitki ve hayvan dünyasının evrimi, hiçbir delile dayandırılmadan ispat edilmiş bir hakikat gibi kabul edilir.*” (Goldschmidt, 1952, s.84) diyerek açıkça dile getirmiştir. Kainattaki tüm olayların sebep-sonuç etrafında anlaşılıp yorumlanması ve ders içeriklerinin böyle hazırlanmış olması, bilimsel bilgi olarak laboratuvarın dışında kalan manevi alemin yok sayılması insanın kendisine, manevi dünyasına tamamiyle zıt bir durumdur. Metafizik alemin yok sayılması ve temel bilimlerden arındırılması kâinatı anlamaya çalışan, onun kanunlarını ve işleyişindeki hikmeti görmeye çalışan insanoğlu için büyük bir handikap olarak nitelendirilir (Tatlı, 2018, s.50). Bugün iç huzurunu ve toplumsal barışı tesis etmiş insan neslinin eğitimi için ideolojiden uzak, bilimsel nitelikte ve bütüncül hazırlanmış öğretim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Akan, H. (2024). Harran Üniversitesi fen bilgisi öğretmenliği bölümü son sınıf öğrencilerinin evrim ve yaratılış'a dair görüşlerinin değerlendirilmesi. *Bilimler Işığında Yaratılış Dergisi*. 2 (1). 43-54
- Alıcı, M. (2018). İlahi dinlerde yaratılış-evrim tartışmaları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(14), 59-89.
- Avan, O., & Kayıklık, H. (2022). Dindarlık ile evrim teorisini kabul etme arasındaki ilişki: nicel bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (6), 77-99.
- Aydın, M. Z. (2004). *Din öğretiminde yöntemler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,
- Basel, N., Harms, U., Precht, H., Weiss, T., & Rothgangel, M. (2014). Students' arguments on the science and religion issue: the example of evolutionary theory and Genesis. *Journal of Biological Education*, 48, 179-187.
- Bilgin, B. (2001). *Eğitim bilimi ve din eğitimi*, Ankara: Gün Yayıncılık.
- Çağlayan, H. (2020). Müslüman Kültürü açısından yaratılış ve evrim konularına bir bakış. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi-İhya International of Islamic Studies* 6/2 (Temmuz/July 2020), 480-507.
- Darwin., F. (1887). *Francis Darwin, life and letters of Charles Darwin*, Vol. 1, 888 New York
- Demirel, Ö. (2001). *Eğitim sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Deniz, H., Donnelly, L. A., & Yılmaz, I. (2008). Exploring the factors related to acceptance of evolutionary theory among Turkish preservice biology teachers: Toward a more informative conceptual ecology for biological evolution. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, 45(4), 420-443.
- Goldschmidt, R. B. (1952). *American Scientist*. Vol. 40, p. 84.
- Hermann, R. S. (2008). Evolution as a controversial issue: a review of instructional approaches. *Science & Education*, 17, 1011-1032.

- İnan, S., & İrez, S. (2021). Biyoloji öğretmen adaylarının evrim teorisini kabul etme düzeyleri ve evrim öğretimi ile ilgili tutumları üzerine bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 20-38.
- Keskin, B; Özey Köse, E. & Kaya, E. (2020). Biyoloji öğretmen adaylarının evrim ve yaratılışçılık ile ilgili düşünceleri ve evrim öğretimi ile ilgili mesleki kaygıları, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 6(2), 259-272. DOI: 10.47615/issej.820022
- Malik, Shoaib A, (2021). Islam and evolution: Al-Ghazālī and the modern evolutionary paradigm (researchgate.net)
- MEB, Astronomi ve Uzay Bilimleri Dersi Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, Biyoloji Dersi Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, Biyoloji Dersi Öğretim Programı, (2024), Ankara
- MEB, DKAB Dersi Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, DKAB Dersi Öğretim Programı, (2024), Ankara
- MEB, Felsefe Dersi Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, Felsefe Dersi Öğretim Programı, (2024), Ankara
- MEB, Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı, (2018) (İlköğretim 3,4,5,6,7,8), Ankara
- MEB, Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı, (2024) (İlköğretim 3,4,5,6,7,8), Ankara
- MEB, Fizik Dersi Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, Fizik Dersi Öğretim Programı, (2024), Ankara
- MEB, Genetik Dersi Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, Kur'an-ı Kerim Dersi İlköğretim Öğretim Programı, (2018), Ankara
- MEB, Kur'an-ı Kerim Dersi Ortaöğretim Öğretim Programı, (2018), Ankara
- Okşar, Y., & Çalışkan, N. (2020). Yaratılış ve Darwinci Evrim. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(45), 155-185.
- Önel, A., & Daşcı, A. D. (2019). 'Hayatın başlangıcı ve evrim' ünitesinin ortaöğretim biyoloji programından çıkarılmasına yönelik öğretmen görüşleri: odak grup görüşmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1195-1214.
- Özden, Y. & Şimşek, H. (1998). Davranışçılıktan oluşturmacılığa: öğrenme paradigmasının dönüşümü ve Türk eğitimi. *Bilgi ve Toplum*. 1, 71-82.
- Özkan, K. (2014). Türk modernleşmesinde pozitivizmin bilim algısı, *Belgi*, Sayı 7 (Kış 2014/I) Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Özpolat, V. (2018) Öğretim programlarının yaratılış görüşü ve evrim kuramı açısından analizi. 1. uluslararası bilimler ışığında yaratılış kongresi tebliğleri 30 Kasım – 2 Aralık 2017, Harran Üniversitesi Şanlıurfa, Türkiye. (Editörler/ Editors Prof. Dr. Âdem Tatlı, Prof. Dr. Hasan Akan, Prof. Dr. İsmail Kocaçalışkan, Prof. Dr. Veysel Güllüce) s.936-955.
- Peker, H., (1991). *Din ve ahlak eğitiminin psikolojik ve metodik esasları*, Samsun: Eser Matbaası.
- Reiss, M.J. (2009). The Relationship between evolutionary biology and religion. *Evolution; international journal of organic evolution*. 63(7), 1934-1941
- Sönmez, S., Gümüş, İ. & Kurt, M. (2012). Türk eğitim sisteminde evrim. *Ekev Akademi Dergisi Yıl: 16 Sayı: 51 (Bahar 2012)*.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (1969) Ortaokul Fen Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (1972) Ortaöğretim Biyoloji dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (1974) Ortaokul Fen Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (1978) Ortaokul Fen Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (1992) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.

- Talim ve Terbiye Kurulu, (1992) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2000) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2005) İlköğretim Fen ve Teknoloji dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2005) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2006) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2010) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2010) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2012) Ortaokul Temel Dini Bilgiler dersi öğretim programı.
- Talim ve Terbiye Kurulu, (2017) Ortaokul Temel Dini Bilgiler dersi öğretim programı.
- Tatlı, A. (2018). “Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi”nden Beklenenler, I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri, 30 Kasım – 2 Aralık 2017, Harran Üniversitesi Şanlıurfa, Türkiye, (Editörler/ Editors Prof. Dr. Âdem Tatlı Prof. Dr. Hasan Akan Prof. Dr. İsmail Kocaçalışkan Prof. Dr. Veysel Güllüce) s. 47-60.
- Woods, C. S., & Scharmann, L. C. (2001). High school students’ perceptions of evolutionary theory. *Electronic Journal of Science Education*, 6:2 (2001)

MORAVEC PARADOKSU¹

MORAVEC PARADOX

İbrahim BALCIOĞLU², Sefa SAYGILI³

ÖZET

Hans Moravec tarafından ortaya atılan Moravec paradoksu; bilgisayarların matematik ve mantık gibi insanlara zor gelen şeyleri yapmayı öğrenmesi kolayken; yürüme ve görüntü tanıma gibi, bahçıvanlık gibi insanların kolay bulduğu soyut şeyleri yapmayı öğrenmesi zor anlamına gelmektedir.

Moravec 1988’de şöyle yazmıştı: “Bilgisayarların zekâ testlerinde veya dama oynarken yetişkin seviyesinde performans göstermesini sağlamak nispeten kolaydır; ancak algılama ve hareket kabiliyeti söz konusu olduğunda onlara bir yaşındaki bir çocuğun becerilerini kazandırmak zor veya imkânsızdır”.

Benzer şekilde, Martin Minsky tersine mühendislik için en zor insan becerilerinin bilinçli farkındalık seviyesinin altında olanlar olduğunu vurguladı. “Genel olarak, zihnimizin en iyi yaptığı şeyin en az farkındayız” diye yazdı ve “kusursuz çalışan karmaşık süreçlerden çok, iyi çalışmayan basit süreçlerin daha fazla farkındayız” diye ekledi. Benzer şekilde, Steven Pinker 1994’te “otuz beş yıllık Yapay Zekâ araştırmasının ana dersi, zor problemlerin kolay ve kolay problemlerin zor olduğudur” diye yazdı.

Moravec; “Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence (Zihin Çocuklar: Robot ve İnsan Zekâsının Geleceği)” kitabında, bizim kolay bulduğumuz doğal yaşamımızı sürdürmemizi sağlayan bilgilerimizin milyonlarca yıllık bir deneyim sonucunda beynimize yerleşmiş olduğunu savunuyor. Bu nedenle günlük yaşamsal davranışlarımız bize kolay gelirken, bir makine yapmak ya da matematik öğrenmek zor geliyor. Çünkü bunlar, yaratılıştan programlanmış beynimiz için çok yeni sayılabilecek bilgiler.

Bu paradoksun nedenleri ise bilgisayarların işlem gücü, duyuşal bilgi işleme, beyin biyolojik yapısı, veri eksikliği ve algoritmaların yetersizliğidir. Şimdi bunları detaylı bir şekilde açıklayalım:

Bilgisayarlar, soyut ve sembolik bilgileri işlemekte başarılıdır. Bu da matematik ve mantık gibi alanlarda yetenekli olmalarını sağlar.

Yürüme ve görüntü tanıma gibi görevler, karmaşık ve sürekli değişen duyuşal girdileri işlemeyi gerektirir.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde sunulan ‘Moravec Paradoksu’ başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr. İstanbul Yüzyıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: himbal@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4858-0094

3 Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İTBF, Psikoloji A.B.D., E-posta: sefasaygili@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2993-5825

Bilgisayarlar bu tür girdileri insanlarla aynı şekilde işlemekte zorlanmaktadır. Bunlara ek olarak, yapay zekânın gelişmesi için, bilgisayarların duyuşsal bilgi işleme yeteneğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Yapay zekâ sistemleri, insan beyninin sahip olduğı kadar veriye sahip olmadığı için karmaşık zihinsel faaliyetleri ve paralel işleme yeteneğini öğrenmeleri ve taklit etmeleri zordur. Örneğın, insan beyni aynı anda birçok işlemleri yapabilmektedir.

Yapay zekâ algoritmaları, insan beyninin öğrenme ve problem çözme yeteneğini tam olarak taklit edebilecek kadar gelişmiş değıl.

Beynin alt seviyelerinde gerçekleşen basit bedensel görevler sezgisel ve otomatiktir. Bilinçli düşünme yoluyla çözülen karmaşık, soyut problemler ise beynin üst seviyelerinde gerçekleşir. Bu yüzden sezgisel görevleri makineler yapmakta zorlanırken matematik ve mantık gibi alanlarda başarılıdır.

Bu paradoksu örneklendirerek açıklayacak olursak, bir robot satrançta dünya şampiyonunu yenebilir, ancak merdivenlerden düşmeden yürüyemez. Ayrıca, bir robot karmaşık matematiksel problemleri çözebilir, ancak bir insan yüzünü kalabalık bir ortamda tanıyamaz.

Veya ortalama 4 yaşındaki bir çocuğın hiç zorlanmadan gerçekleştirebildiğı eylemler (bir yüzü tanıma, sesleri tanıma, odayı boydan boya yürüyerek geçme...) aslında yapay zekâ için en karmaşık mühendislik problemlerini karşılamaktadır.

Sayışz fonksiyonları problem olmadan ve farkına varmadan yerine getiririz. Üstelik çok düşük enerji harcayarak yaparız. Bu da sonsuz kudrette Yaratıcının eseri olduğumuzu gösterir.

Anahtar Kelimeler: Morevac'ın Paradoksu, yapay zekâ, insan beyni

ABSTRACT

The Moravec paradox, coined by Hans Moravec, means that it is easy for computers to learn to do physical things that humans find difficult, such as math and logic, but difficult for them to learn to do abstract things that humans find easy, such as walking and image recognition.

Moravec wrote in 1988: "It is relatively easy to get computers to perform at an adult level on intelligence tests or playing checkers; but when it comes to perception and locomotion, it is difficult or impossible to give them the skills of a one-year-old".

Similarly, Martin Minsky emphasized that the most difficult human skills to reverse engineer are those below the level of conscious awareness. "In general, we are least aware of what our minds do best," he wrote, adding that "we are more aware of simple processes that do not work well than of complex processes that work perfectly." Similarly, Steven Pinker wrote in 1994 that "the main lesson of thirty-five years of Artificial Intelligence research is that hard problems are easy and easy problems are hard".

Moravec; "Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence", Moravec argues that the knowledge that enables us to live our natural lives, which we find easy, is built into our brains over millions of years of experience. Therefore, our daily

We find it easy to perform our vital behaviors, but we find it difficult to build a machine or learn mathematics. This is because these are very new knowledge for our programmed brains.

The reasons for this paradox are the processing power of computers, sensory information processing, the biological structure of the brain, lack of data and inadequacy of algorithms. Let us now explain these in detail:

Computers are good at processing abstract and symbolic information. This makes them skilled in areas such as math and logic.

Tasks such as walking and image recognition require processing complex and constantly changing sensory inputs. Computers struggle to process such inputs in the same way as humans. In addition, for the development of artificial intelligence, the ability of computers to process sensory information needs to be improved.

Since AI systems do not have as much data as the human brain, it is difficult for them to learn and imitate complex mental activities and parallel processing. For example, the human brain can perform many operations at the same time.

Artificial intelligence algorithms are not advanced enough to fully mimic the human brain's ability to learn and solve problems.

Simple bodily tasks that take place at lower levels of the brain are intuitive and automatic. Complex, abstract problems solved through conscious thinking take place at higher levels of the brain. This is why machines struggle to perform intuitive tasks but excel in areas such as math and logic.

To illustrate this paradox, a robot can beat the world champion at chess, but it cannot walk down the stairs without falling. Also, a robot can solve complex mathematical problems, but cannot recognize a human face in a crowded environment.

Or actions that an average 4-year-old child can perform without any difficulty (recognizing a face, recognizing voices, walking across the room...) actually meet the most complex engineering problems for artificial intelligence.

The human being is a perfect being and the human brain is integrated with our whole body. We perform countless functions without problems and without realizing it. Moreover, we do it with very low energy expenditure. This shows that we are the work of an infinitely powerful Creator.

Keywords: Morevac's Paradox, artificial intelligence, human brain

1. Giriş

Yapay zekâ (Artificial intelligence – AI); insan beyninin zihinsel süreçlerini model alarak, özellikle bilgisayar sistemleri ile gerçekleştirilen simülasyona verilen isimdir. Yapay zekâ; öğrenmek ve karar vermek gibi insana özgü düşünme yeteneğine sahip makineler inşa etmeyi ifade etmektedir. Doğal zekâ ile arasındaki temel fark; insan zekâsı ve bilişinin bilinç, sezgi ve duygusallık içeriyor olmasıdır⁽¹⁾.

Bilgisayar sistemleri ve yapay zekâ geliştikçe robotiklerin de insanı aşabileceği ve pek çok mesleği insanların elinden alabileceği iddia edilmeye başlanmıştır. Ancak gerçekler böyle değildir.

İşte Hans Moravec tarafından ortaya atılan Moravec paradoksu; bilgisayarların matematik ve mantık gibi insanlara zor gelen şeyleri yapmayı öğrenmesi kolayken; yürüme ve görüntü tanıma gibi, bahçıvanlık gibi insanların kolay bulduğu soyut şeyleri yapmayı öğrenmesinin zor olduğu anlamına gelmektedir.

Moravec 1988'de şöyle yazmıştı: *"Bilgisayarların zekâ testlerinde veya dama oynarken yetişkin seviyesinde performans göstermesini sağlamak nispeten kolaydır; ancak algılama ve hareket kabiliyeti söz konusu olduğunda onlara bir yaşındaki bir çocuğun becerilerini kazandırmak zor veya imkânsızdır"*.

Benzer şekilde, Martin Minsky tersine mühendislik için en zor insan becerilerinin bilinçli farkındalık seviyesinin altında olanlar olduğunu vurguladı. *"Genel olarak, zihnimizin en iyi yaptığı şeyin en az farkındayız"* diye yazdı ve *"kusursuz çalışan karmaşık süreçlerden çok, iyi çalışmayan basit süreçlerin daha fazla farkındayız"* diye ekledi. Benzer şekilde, Steven Pinker 1994'te *"otuz beş yıllık Yapay Zekâ araştırmasının ana dersi, zor problemlerin kolay ve kolay problemlerin zor olduğudur"* şeklinde ifade etti^(2,3).

Moravec; *"Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence (Zihin Çocukları: Robot ve İnsan Zekâsının Geleceği)"* kitabında, bizim kolay bulduğumuz doğal yaşamımızı sürdürmemizi sağlayan bilgilerimizin milyonlarca yıllık bir deneyim sonucunda beynimize yerleşmiş olduğunu savunuyor. Bu nedenle günlük yaşamsal davranışlarımız bize kolay gelirken, bir makine yapmak ya da matematik öğrenmek zor geliyor. Çünkü bunlar, yaratılıştan programlanmış beynimiz için çok yeni sayılabilecek, hayatımıza son zamanlarda giren bilgilerdir.

Başka bir deyişle, Moravec Paradoksuna göre; insanlar için zor olan şeyler genellikle karmaşık zekâ gerektirmeyen görevlerdir ve tersi de geçerlidir.

Bu paradoksun nedenleri ise; bilgisayarların işlem gücü, duyuşal bilgi işleme, beyin biyolojik yapısı, veri eksikliği ve algoritmaların yetersizliğidir. Şimdi bunları detaylı bir şekilde açıklayalım^(3,4):

Bilgisayarlar, soyut ve sembolik bilgileri işlemekte başarılıdır. Bu da matematik ve mantık gibi alanlarda yetenekli olmalarını sağlar.

Yürüme ve görüntü tanıma gibi görevler, karmaşık ve sürekli değişen duyuşal girdileri işlemeyi gerektirir. Bilgisayarlar bu tür girdileri insanlarla aynı şekilde işlemekte zorlanmaktadır. Bunlara ek olarak, yapay zekânın gelişmesi için, bilgisayarların duyuşal bilgi işleme yeteneğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Yapay zekâ sistemleri, insan beyninin sahip olduğu kadar veriye sahip olmadığı için karmaşık zihinsel faaliyetleri ve paralel işleme yeteneğini öğrenmeleri ve taklit etmeleri zordur. Örneğin, insan beyni aynı anda birçok işlemi yapabilmektedir.

Yapay zekâ algoritmaları, insan beyninin öğrenme ve problem çözme yeteneğini tam olarak taklit edebilecek kadar gelişmiş değildir.

Beynin alt seviyelerinde gerçekleşen basit bedensel görevler sezgisel ve otomatiktir. Bilinçli düşünme yoluyla çözülen karmaşık, soyut problemler ise beyin üst seviyelerinde gerçekleşir. Bu yüzden sezgisel görevleri makineler yapmakta zorlanırken matematik ve mantık gibi alanlarda başarılıdır.

Bu paradoksu örnekendirerek açıklayacak olursak, bir robot satrançta dünya şampiyonunu yenebilir, ancak merdivenlerden düşmeden yürüyemez. Ayrıca, bir robot karmaşık matematiksel problemleri çözebilir, ancak bir insan yüzünü kalabalık bir ortamda tanıyamaz.

Veya ortalama 4 yaşındaki bir çocuğun hiç zorlanmadan gerçekleştirebildiği eylemler (bir yüzü tanıma, sesleri tanıma, bir topu yakalama, makas kullanma, odaları boydan boya yürüyerek geçme...) aslında yapay zekâ için en karmaşık mühendislik problemlerini karşılamaktadır.

2. Yapay zekâ neden zorluk çekiyor?

Yapay zekânın görünüşte basit olan görevlerde neden zorlandığı şu sebeplerdendir^(5,6):

Fiziksel dünya karmaşık ve öngörülmezdir. Farklı ışık koşullarında nesneleri ve ortamı tanımak, sürpriz engeller olan arazide gezinmek gibi insan için basit olan faaliyetler, YZ sistemleri için zordur çünkü nüanslı anlayış ve adaptasyon gerekir.

İnsanlar fiziksel dünyayla etkileşime girerek öğrenirler. Nesneleri kavrarız, mekânlarda geziniriz ve vücudumuzun çevreye göre bir algısını geliştiririz. Genellikle bedensiz yazılım olan yapay zekâ, bu somut deneyimlerden yoksundur ve bu durum, görevlerin öğrenmesini çok daha zorlaştırır.

Yapay zekâ, net kurallar ve hedeflerle tanımlanan görevlerde üstündür. Ancak gerçek dünyadaki görevler genellikle belirsizdir ve sağduyulu akıl yürütme gerektirir. İnsan sezgi ve muhakemesinden yoksun olan yapay zekâ, görünüşte basit eylemlerin ardındaki bağlamı ve niyeti anlamakta zorluk çekebilecektir.

3. Robotiklerin üretilme amacı

Robotikler hangi amaç için üretildiyse ve programlandıysa o amacı gerçekleştirebilmektedir. Üstelik hareketlerinde ısı üretmekte, soğutmak için yüksek masraf gerektirmektedir. Ancak insan beyni böyle değildir ve sayısız fonksiyonu yerine getirebilmektedir. Üstelik sıkıştırılmış bir işlemci olan beyindeki 100 milyar nörondan (sinir hücresi) dağıtım, sadece bir ampulün gücüyle (yaklaşık 20 watt) ateşlenmektedir. Bu 1400 gramlık süngersi yapışkanlık, kâinattaki en yüksek verimlilikle görev yapmaktadır.

İnsan sabah kalkıp kahvaltı hazırlarken, bir yandan çocuğuyla ilgilenmekte, diğer yandan haberleri göz ucuyla takip edebilmektedir. Bu, insan beyninin ve bedeninin muazzam bir koordinasyonudur. Yapay zekâ ise şu an için, bu 'basit' görevleri yapmakta oldukça zorlanmaktadır veya yapması mümkün olmamaktadır.

4. Sağlık Hizmetlerinde Yapay Zeka

Yine sağlık hizmetlerinde yapay zekâ, görüntü tanıma (örneğin BT taramaları, röntgenler ve cilt lezyonları teşhisinde) gibi alanlarda insan doktorların yeteneklerinden çok daha iyi performans göstereceği mümkündür ve bazı durumlarda zaten göstermektedir. Ancak doktor-hasta ilişkisi için hayati önem taşıyan sosyal ve iletişim becerilerini asla kopyalayamayacaktır, ayrıca hastanın bireysel durumunun nüanslarını hesaba katmayabilir veya bir insan doktorun dikkate alacağı sosyal ve çevresel faktörlerin etkisini göz önünde bulunduramayabilir; dolayısıyla makineler asla insan doktorların yerini tam olarak alamayacaklardır⁽⁷⁾.

5. İnsan mükemmel varlık

Moravec'in Paradoksu üzerine düşünmek, bize insan olmanın ne kadar karmaşık ve olağanüstü bir şey olduğunu hatırlatmaktadır. İnsanoğlu mükemmel bir varlıktır ve insan beyni tüm bedenimizle bütünleşmiş durumdadır. İnsan beyni karmaşık ve koordineli hareketleri yine zahmetsiz çeviklikle yapılan davranışları harika şekilde kontrol edebilmektedir. Üstelik insanların ve hayvanların hareket ederken kolaylıkla uyguladığı bu zahmetsiz çeviklik, henüz hiçbir robotun taklit edemediği bir yaratılış mucizesidir.

Robotların dengeli bir şekilde yürüebilmesi, özellikle değişen ve düzensiz zeminlerde bunu yapması, bir bardak suyu dökmeden taşıması veya doğal bir konuşma akışını anlaması oldukça zordur. Ancak insan için bunlar gayret göstermeden kolaylıkla yapılan basit eylemlerdir. Çünkü insanlar çevrelerini analiz eder ve ilgili gerçekleri belirli bir duruma uygulayabilirler.

Sayırsız fonksiyonları problem olmadan ve farkına dahi varmadan yerine getiririz. Üstelik bunu çok düşük enerji harcayarak yaparız. Ayrıca oldukça karmaşık ve mükemmel olan bu sistem müthiş bir optimal (en uygun) organizasyon içinde çalışmaktadır. Bu da sonsuz kudrette Yaraticının eseri olduğumuzu göstermektedir.

Şu da var: Robotlar dikkat gerektiren görevleri yerine getirmek için geliştirildi. Doğru bir şekilde tasarlanıp programlanırsa bir görevi insanların yapabileceğinden daha büyük bir güçle, hızla ve başarıyla kusursuz bir şekilde yerine getirebilirler. Ancak onlardan, programlandıkları görevden farklı bir şey yapmalarını istersek ya da onları öngöremeyecekleri bir durumla karşı karşıya bırakırsak ne yapacaklarını anlayamazlar. Robotların yeni bir görevi yerine getirebilmeleri için bir programcının onlara yapacakları şeyi öğretmesi gerekir^(8,9,10).

Filozof Oren Etzioni'nin dediği gibi: *“Yapay zekânın kendi emellerine göre hareket edeceğini söylemek, bir hesap makinesinin kafasına göre hesaplama yapacağını söylemeye benzer.”*

6. İnsan beyninin gücü

Bir başka filozof, Amerikalı felsefeci, yazar ve yapay zekâ (AI) ve bilinç üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan 1942 doğumlu Daniel Clement Dennet'e göre, beynlerimiz milyarlarca mini *“robot”*tan oluşmaktadır. Onun sözünü ettiği robotlar, beynimizde oluşan kimyasal sinyallere yanıt veren beyin hücreleri olan nöronlardır ve bu motor proteinler birer robotturlar. Ve insan beyni bu robotların toplamı olan karmaşık bir biyolojik sistem, yani o da bir robottur.

Sayıya dökerek olursak, beynimiz yaklaşık yüz milyar nörondan oluşuyor; yani 100 milyar çok minik robot bir araya gelerek bir başka sistemi, beyni oluşturuyor; zihinlerimiz de sonuçta bu robotların oluşturduğu bir tür makinenin ürünü: *“Biz sadece robot değiliz”* diyor Daniel Clement Dennet, *“Biz robotlardan yapılmış robotların toplamı robotlarız”*.

“Eğer bunu iç karartıcı buluyorsanız, o zaman hayal gücünüz eksik demektir” diyor ve ekliyor: *“Bir trilyon hareketli parçadan oluşan bir makinenin gücünü hayal edebiliyor musunuz?”*

7. Sonuç

Moravec'in Paradoksu yapay zekânın gücünü azaltmamaktadır. Bunun yerine hem insanların hem de makinelerin benzersiz güçlü ve zayıf yönlerini vurgulamaktadır. Karmaşık hesaplamaları, veri analizini ve desen tanımayı yapay zekâ daha iyi yapacaktır. İnsanlar ise algılama, uyum sağlama ve belirsizlikte gezinme konusunda üstündür. Bu beceriler, dünyayla fiziksel etkileşim gerektiren görevler için çok önemlidir.

İnsanlar yapay zekâdan yararlanarak, birlikte çalışarak birbirlerinin sınırlarını aşabilir, benzersiz inovasyon ve sorun çözme yeteneklerinin olduğu bir gelecek oluşturabilir^(11,12,13).

KAYNAKÇA

Armitage Richard: Moravec paradoksu ve sağlık hizmetlerindeki uygulaması. BJGP, 29 Temmuz 2023.

Bentley Peter J.: Yapay Zekâ ve Robotik. Sy. 149. Kronik Yayınları, 2022.

Denning Peter J. Ve Tedre Matti: Bilgisayarlar Nasıl Düşünür? Sy.23. Tellekt Yayınları, 2024.

Dreyfus Hubert L.: İnternet Üzerine, Sy. 62. Küre Yayınları, 2016.

<https://www.ibm.com/cloud/learn/what-is-artificial-intelligence>

Hubert Dreyfus ve Yapay Zekâ Üzerine Felsefi Eleştirisi. Erstelle eine Website wie diese mit WordPress.com

Hubert Dreyfusun yapay zekâ hakkındaki görüşleri. Vikipedi, özgür ansiklopediden.

Marr Bernard: Yapay Zekâ Devrimi. Sy. 46. Akbank Yayınları, 2022.

Mcquilan Dan: Yapay Zekâyı Direnmek. Antifaşist Bir Yaklaşım, Sy. 22, NotaBene Yayınları, 2024.

Moravec'in Paradoksu ve Robotik Çağı. Moravec'in Paradoksu — Tirthajyoti Sarkar. Medium

Schneider Susan: Yapay Sen. Yapay Zekâ ve Geleceği. Sy. 32 ve 37. Tellekt Yayınları, 2022.

Yeşilkaya, Nazan: Hubert Dreyfus'un Fenomenolojik Argümanı: “Felsefi Bir Sorun Olarak Yapay Zekâ [Artificial Intelligence As a Philosophical Problem]”. Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER] 22 (Aralık / December 2022): 97-126

Yonsel Melih: Moravec'in dilemması. www.yenibakis.com.tr

YAPAY ZEKÂ, BİLİNÇ VE YARATILIŞ¹

ARTIFICIAL INTELLIGENCE, CONSCIOUSNESS, AND CREATION

Sefa SAYGILI²

Yapay zekâ bilinç kazanabilir mi?

Son zamanlarda yapay zekâ (YZ) ile ilgili değişik düşünceler, korkular ve uyarılar art arda geliyor: Bilimkurgu filmlerindeki gibi dünyayı ellerine geçirip insanlara hâkim olabilirler mi? İnsanlar için bir tehlike oluşturabilirler mi? Veya robotlar zaman içinde insanların bütün işlerini ellerinden alıp bizi hiçbir işe yaramayan, tembel hazır yiyciler haline mi düşürecekler?

Tabi bunlar için yapay zekânın bilinç kazanması gerekir, araştıracağımız husus bu iddianın mümkün olup olmadığıdır.

Yapay Zekâ (YZ) Nedir?

Yapay zekâ terimi, makinelerin akıllı hareket kabiliyetini (yani bir insanın yönlendirmesi olmadan, kendi başlarına hareket edebileceği ve öğrenebileceğini) ifade etmek için kullanılır^(1,2). Yapay zekâ en temel formunda; kalıpları (örüntüleri) tespit etmek, ne yapacağına karar vermek ve belki de gelecekteki sonuçları öngörmek amacıyla bir algoritmayı (bir problem çözme kuralı veya hesaplaması) verilere uygulamak demektir.

Yapay Zekâ Hızla Gelişiyor

Bilgisayar teknolojisi amansız yükseliyor. Öyle ki her 18 ila 24 ayda bir bilgisayar işlem gücünün ikiye katlandığı hesaplanıyor^(1,3)

YZ da öylesine eşî benzeri görülmedik bir şekilde ilerliyor. Her geçen gün gelişmesi baş döndürüyor. Bugünlerde işte şu alanlarda kullanılabiliyor:

YZ yazılı metni okuyup anlayabiliyor.

Bu makineler yazabiliyor.

Görebiliyor.

Duyabiliyor.

1 Bu çalışma 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde Üsküdar Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan 'Yapay Zekâ Bilinçve Yaratılış' başlıklı bildiriden türetilmiştir.

2 Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İTBF, Psikoloji A.B.D., E-posta: sefasaygili@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2993-5825

Konuşabiliyor.

Makineler hareket edebiliyor.

Hatta sanat eserleri oluşturabiliyor, müzik besteliyor, resim çizebiliyor.

Bilgisayarlar, 1950’lerde icat edildiklerinden beri insanlara ‘*akıl benzeri*’ görünmektedir. İlk günlerde, bilgiyi işleme yetenekleri nedeniyle yaygın olarak ‘*elektronik beyinler*’ olarak adlandırılıyorlardı. Ancak bilgisayarlar ve beyinler arasındaki benzerlik sadece yüzeysel değildir: en temel seviyelerinde, bilgisayarlar ve beyinler verileri benzer bir ikili biçimde işlerler. Bilgisayarlar verileri depolamak ve işlemek için sıfırları ve birleri kullanırken, beynimizdeki nöronlar bilgileri eylem potansiyelleri olarak bilinen ikili, açık / kapalı artışlarla iletir. Bu temel benzerlik, nöronal ağların hafıza ve yüz tanıma gibi süreçlerin akıllı makinelerde kopyalanabilmeleri için nasıl ortaya çıktığını anlamayı uman hesaplamalı sinirbilimin gelişen alanının altında yatan şeydir.

Ancak yapay zekâ, başlangıçta pek çok kişinin umduğundan daha yavaş ilerledi. YZ satranç oyununu çözdü ama bu bilinç simülasyonu yapabilmekten çok uzak. Temel sorun devam ediyor: Beynin zihni nasıl ortaya çıkardığına, nöronların ve eylem potansiyellerinin bilinci nasıl oluşturduğuna dair gerçek bir anlayışa sahip değiliz.

Yapay Zekâ Genel Zekâdan Farklı

YZ genelde belli bir konuda programlanmıştır ve o konuda zekice davranır, ancak başka alanlarda hiçbir şey anlamaz. İnsan ise bilişsel yeteneklerinin eriştiği her konuda yüksek performans gösterir, yani insanlar genel zekâyâ sahiptir. Bu ikisi arasında ayırım yapmak gerekir. Satrançtan tıbbi teşhis koymaya birçok alanda dar yapay zekâlar geliştirildi, ama henüz genel YZ’nın çok uzağındayız.

Birçok zekâ gerektiren becerilerde Yapay Zekâ ’da (YZ) dar kapsamlı ilerlemeler sağlanıyor. Ancak insan zekâsı farklıdır ve bu genel zekâyâ bilgisayarların yaklaşması mümkün değildir. Sistemlerin genel zekâyâ ulaşabilmesi; yani gazete okuyabilmesi, sohbet edebilmesi, ev işleri yapabilmesi için yapması gereken çıkarımlar, yapay zekâ hakkındaki mevcut bilgilerimizle ne programlanabiliyor ne öğretililebiliyor ne de mühendislik yoluyla sistemlere yerleştirilebiliyor.

Kısaca, yapay zekâ aygıtlarının çoğu, zengin bir genel bilgi hazinesiyle donatılmış, yüksek **kültürlü varlıklar değildir**. Hatta bazı düşünürlerin dediği gibi ‘*geri zekâlı*’ bile sayılabilirler. Çünkü sadece belli alanlarda etkin olabilecek şekilde eğitilmişlerdir. **İnsan** zekâsının ancak çok sınırlı bir bölümünü temsil edebilirler. Ve dünyayı gerçekten anlayabilen tek sistem biz insanların beynidir^(1,6).

Beyinle bilgisayarı kıyaslarsak

Bazı konularda bilgisayarlar insanlardan daha başarılı olabilirler. Çok miktarda veri çözümleyebilir, uzun ve karmaşık hesaplamaları çok daha kısa sürelerde yapabilirler. Satrançta en iyi oyuncularla mücadele edebilir, hastalıkların teşhisinde doktorlara yardımcı olabilirler. Bu becerilere sahip olan insanları akıllı kabul ediyoruz. Ama bu bilgisayarların da akıllı olduğu anlamına gelmiyor. Aslında, bilgisayarın tek yaptığı, akıllı bir insanın hazırlayıp yüklediği programları çalıştırmak, yani bir dizi kuralı yerine getirmekten ibarettir^(3,12).

Sözelimi bilgisayar; yüklenmiş satranç programı ile bir hamleden sonra neler olabileceğini giderek daha hızla düşünebilir, bir saniye içinde binlerce ihtimali hesaba katıp avantajlarıyla kıyaslayabilir ve insanı yenebilirse de burada oyunu kazanan zekâ değil, tekniktir. Dolayısıyla yine onu programlayan insan akıldır. Makinelere yalnızca ‘*hızlı aptallar*’ olmaya devam etmektedir.

Bilgisayarlar konusunda bilim adamlarının uzun yıllar süren büyük gayretlerine rağmen kat edilen mesafe beyinle kıyaslandığında “*hiçbir şey*” denilecek kadar azdır. Dünyanın en hızlı bilgisayarı saniyede 10^9 (1 milyar) hızıyla işlem yapabilmekte iken beynin hızı 10^{15} tir (1 katrilyon). Hafıza kapasitesi olarak ise beyin bilgisayara oranla 1000 kat daha fazladır. Yani beyin, en süper bilgisayarın bin adedinin toplam kapasitesine eşittir. Tabii beynin hafıza dışında başka sayısız fonksiyonları olduğunu da unutmayalım.

Yine beyinde istenen bilgileri bulup yerinden çıkan ve bize ulaştıran 100 milyar nöron bulunmaktadır. YZ’da ise hafızasına yüklediğimiz bir bilgiye tekrar ulaşabilmek için daha önceki uyarının tıpatıp aynısını yazmak gerekir. Meselâ bir dosyayı ararken ismini tam olarak yazmasak, tek harf dahi farklı olsa, bilgisayar bize dosyayı bulamaz. Oysa tanıdığımız bir insanı 10 yıl sonra gördüğümüzde; sakalı uzamış, saçları dökülmüş, kilosu artmış dahi olsa kim olduğunu bilebiliriz. Yüzünü hep önden gördüğümüz bir insanı yandan da tanırız.

Bilgisayar teknolojisinde en büyük firmalardan biri olan IBM'in tecrübeli teknoloji uzmanı Kerry Bernstein, beynin birçok yönüyle bilgisayar tasarımında taklit edildiğini ancak beyindeki tasarımın aynı kalitede kopyalanmasının var olan hiçbir teknolojiyle mümkün olamayacak kadar mükemmel olduğunu söylemektedir.

Bernstein, *"Beyinde olağanüstü bir paralellik hâkim. Yani tek bir bit bilgi, bir anda 100 bin nörona yayılabilir"* diye belirtiyor. *"Böylece beyin, bilinen en hızlı bilgisayardan yüzbinlerce kat daha hızlı oluyor"* diyor. *"Bizim ise bunu elektronikte gerçekleştirebilmemiz mümkün değil"* diye de ekliyor⁽¹⁷⁾.

Robotlardan yapılmış robotlar

Bir başka filozof, Amerikalı felsefeci, yazar ve yapay zekâ (AI) ve bilinç üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan 1942 doğumlu Daniel Clement Dennet'e göre; beyinlerimiz milyarlarca mini *"robot"*tan oluşmaktadır. Onun sözünü ettiği robotlar, beynimizde oluşan kimyasal sinyallere yanıt veren beyin hücreleri olan nöronlardır ve bu motor proteinler birer robotturlar. Ve insan beyni bu robotların toplamı olan karmaşık bir biyolojik sistem, yani o da bir nevi robottur.

Sayıya dökerek olursak, beynimiz yaklaşık yüz milyar nörondan teşekkül etmiştir; yani 100 milyar çok minik robot bir araya gelerek bir başka sistemi, beyni oluşturmaktadır; zihinlerimiz de sonuçta bu robotların oluşturduğu bir tür makinenin ürünüdür: *"Biz sadece robot değiliz"* diyor Daniel Clement Dennet, *"Biz robotlardan yapılmış robotların toplamı robotlarız"*.

"Eğer bunu iç karartıcı buluyorsanız, o zaman hayal gücünüz eksik demektir" diyor ve ekliyor: *"Bir trilyon hareketli parçadan oluşan bir makinenin gücünü hayal edebiliyor musunuz?"*

Yapay Zekânın Bazı Mahzurları

İnsanların büyük bir kısmının dünyaya bakışlarının ve buna bağlı olarak ürettikleri düşüncelerin yapay platformların seçimine tabi olması, aslında önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Bu durumun arkasında gizlenen gerçek amaç; insanları yönetmek, belli bir yöne kanalizetmek olmasa bile, insanlara kendi görüşlerinden ve düşüncelerinden memnun olma duygusu aşılama, onların kendilerini eleştireci bir denetime tabi tutmalarını önler. Aslında bu platformlar insanların düşüncelerini ve görüşlerini hiç umursamazlar, yeter ki online kalmaya devam etsinler.

'Yaratıcı güce sahip aygıtlar' olarak övülen bu buluşlar, aslında insanların yaratıcılığını öldürmektedir. Çünkü sanat eseri üretebilen, şarkı sözleri ve beste yapabilen, resim çizen bu aletler aynı programla kurgulanırsa ürünler giderek birbirine benzeyecek, orijinal bir üslup gelişmeyecektir. Çünkü insan yaratıcılığı farklıdır. Makineler herhangi bir insani niyetle değil, taklit eden, karıştıran ve çizimler üreten bir yöntemle çalışıyor⁽¹⁵⁾.

Japonya'da yaşlılar için bakım robotiğinin hızla geliştiğini görüyoruz⁽¹⁾. Yaşlılar için pek çok angarya işi yaparak ve zayıflayan hafızaların zorlaştırdığı meselelerde yardımcı olabilmekteler. Ancak yaşlının sevgi, şefkat ve insan teması gibi ihtiyaçlarını gideremezler.

İnsan beyni yapay zekâdan çok üstün

İnsan beyni, bedenimizin yöneticisi ve kontrol üssüdür. Davranışlarımızın, duygu ve düşüncelerimizin kaynağı beynimizdir. Kafatasımızın içinde peltemsi yapısıyla 1300-1400 gram kadar gelir ve sinir sistemimizin merkezidir. Evrende bilinen en karmaşık sistemdir; yaklaşık 100 milyar nörondan oluştuğu ve her nöronun diğer nöronlarla yaklaşık 1000 ila 10.000 bağlantı yaptığı bilinmektedir. Bağlantıların sayısı ise 10^{15} gibi olağanüstü miktarda bulunmaktadır. Nöronların birleştiği noktalara sinaps adı verilir. Bu noktalar bilgi alışverişinin yapıldığı yerlerdir⁽⁴⁾.

Nöronlar saniyede 50 adet gibi çığırın bir hızda *'ateşlenebilir'* (yani aksonlara darbeler gönderir). Bu beynin saniyede 10^{15} mantıksal işlem yapabildiğini gösterir ki bu en hızlı süper bilgisayardan bile daha hızlıdır. Fakat en çarpıcı olan bir süper bilgisayarın megavatlarca ısı açığa çıkarırken beynin aynı iş sonunda tasarruflu bir ampul kadar ısı açığa çıkarmasıdır⁽⁶⁾.

Modüler bir yapıda olan insan beyni, aynı zamanda bütün bir sistem olarak çalışır. Değişik modüller, değişik işlevleri hesaplarken tüm diğer modüller ile iletişim halindedir. İnsan beyni paralel dağıtılmış, her biri eşzamanlı olarak birçok işlevi yerine getiren nöronal ağlardan oluşur ve önemli bir özelliği ise geleceği tahmin etme makinesi gibi fonksiyon görmesidir. Beynimiz her an bir sonraki anda ne olacağını hesaplamaktadır.

Beyin aktivitesinin muhtemel kombinasyonları yani birleşimleri ise akıllara durgunluk verecek kadar çok sayıdadır. Öyle ki beynin 1 mm küplük kısmında bulunan sinaps sayısı bir milyarı bulmaktadır.

İnsan beynindeki müthiş organizasyon şaşırtıcıdır. 100 milyar nöron arasında karmaşa olmadan gerçekleşen mükemmel düzenlemenin, farkına bile varamadığımız muhteşem organizasyonun nasıl olduğu muammadır.

Yeni araştırmalar beynimizin gerçekten akıl almaz yönlerini ortaya çıkarmakta; kâinatın en mükemmel ve karmaşık yapısı olarak bizi şaşırtmayı sürdürmektedir.

Ayrıca, insan beyin dokusundan alınan küçük bir örnekteki neredeyse her sinir hücresinin ve bu hücreler arasındaki bağlantıların şimdiye kadarki en detaylı haritası oluşturuldu⁽⁷⁾. Bir milimetre küp büyüklüğündeki bu örnek parçada 57 bin sinir hücresi (nöron), 250 milimetre uzunluğunda kan damarı ve 150 milyon sinaps (sinir hücrelerinin birbirine bağlandığı ve birbirleriyle iletişim kurduğu bölgeler) mevcuttu. Bir milimetre küpün ortalama bir kum tanesi büyüklüğünde olduğu düşünülürse 1400 terabayta eşdeğer veri içerdiği belirtilen doku örneği, sağladığı bilgiler açısından oldukça hayret vericiydi.

Şöyle ki standart, çift katmanlı bir blu-ray diskinin depolama kapasitesinin 50 GB olduğu düşünülürse doku örneğinden elde edilen veriler, 28 bin adet blu-ray diskinin (her bir disk kutusu 15 mm kalınlığında) eşdeğerdur. Bu diskleri üst üste koyduğumuzda 364 metreyi buluyor. Ortalama bir kum tanesi boyutlarındaki beyin parçasının içerdiği bu kadar fazla veri, insan beyninin olağanüstü kapasitesini bir kere daha kanıtlamaktadır.

“Parça kelimesi ironiktir” diyen araştırmacı Jeff Lichtman, *“Bir terabayt; çoğu insan için devasadır, ancak insan beyninin sadece minik, küçük bir parçası yine de binlerce terabayttır⁽⁷⁾.”*

Bu da insan beyni atlasını çıkarmakta zorlukları beraberinde getirmektedir. 1 mikrometre çözünürlükte atlas hazırlandığı takdirde elde edilecek verilerin saklanabilmesi için 20.000 terabaytlık bir hafızaya ihtiyaç var. Bu kadar büyük miktardaki veriyi günümüzde kullanılan en gelişmiş bilgisayarlarla bile işlemek mümkün değildir.

Beynimiz 11 boyutlu

Yine insan beyninin kaç boyutlu olduğu da hayrete düşürmektedir. Çoğu insan için dördüncü boyutu anlamak bile, hayal gücünü zorlasa da yeni bir bilimsel araştırma beyindeki ağ yapılarının 11 boyuta kadar çıkabileceğini gösteriyor^(8,9,10).

Cebirsel topoloji bugüne kadar nöro bilimde hiç kullanılmamıştı. İşte Blue Brain Projesi ekibi beyin ağlarının çok boyutlu evrensel geometrik yapılarını ve boşluklarını açığa çıkardı. Bazı bulgular şöyle:

Beyin, gelen verileri işlerken 7-11 boyutlu milyonlarca geometrik şekil meydana getiriyor. Nörolog Henry Markman, *“Hayal bile edemeyeceğimiz bir dünya bulduk! Verileri işlerken 7 boyuta ulaşan bu geometrik nesnelerden beynin küçük noktalarında bile milyonlarcasının olduğunu gördük. Bazı ağlarda 11 boyuta ulaşabildiklerine şahit olduk”* diyor.

EPFL’deki bilim insanlarının Frontiers in Computational Neuroscience dergisinde yayınlanan çalışmasına göre, dünyayı üç boyutlu olarak görüşümüzün arka planında, beynimizin içinde daha çok boyutlu ve oldukça karmaşık bir süreç gerçekleşiyor. Beynin mimari yapısını çözmek, nöro bilimin (sinirbilim) en büyük gizemi olan beyin yapısı ve işleyişi arasındaki ilişkiyi kanıtlayarak onun işleyişini anlamamızı kolaylaştıracak. Beynimizde bir şekilde bize düşünce, bilinç sağlayan ve olası her yönde birbirine çoklu halde bağlanmış olarak olağanüstü bir ağ oluşturan ortalama 100 milyar nöron olduğunu biliyoruz. İskoçya’daki Aberdeen Üniversitesi’nden araştırmaya katılan matematikçi Ran Levi ise şunları söylüyor: *“Beynin bilgiyi işlemesi esnasında çok boyutlu şekillerin ortaya çıkması nöronların uyarılara karşı son derece organize bir şekilde tepki verdiğini gösteriyor. Bunu beynin uyarılara çok boyutlu bloklardan oluşmuş bir kule yaparak tepki vermesi gibi düşünebiliriz.”*

Beynimiz çözölemeyen sırlarla doludur. Ancak azını bildiğimiz yönleri bile bizleri hayretler içerisinde bırakmakta ve onu yaratan, kudreti sınırsız olan Rabbimizin büyüklüğünü göstermektedir.

Bir lambayı yakıp söndürmek gibi çalışan beyin hücreleri, en az 100 trilyon bilgiyi muhafaza edebilirler. Beyin içinde, her saniyede 1 katrilyon sinyal veya bağlantı gerçekleşmektedir. Beyin organizasyonu o kadar karmaşıktır ki, teknolojiye veya kâinatta bir benzeri ya da dengi yoktur. Nöronların ve sinapsların birbirinden haberli olarak, düzenli ve hızlı çalışmaları, her sinapsın sayıları milyarlara varan diğer sinapslardan haberdar olması ve birbirlerini kontrol etmeleri bilim adamlarını hep şaşırtmaktadır. Bu görkemli ve ahenkli düzenin her an yeniden yeniye nasıl yürüdüğü hâlâ esrarını korumaktadır. Ayrıca, beynin sadece kendi düzeninden değil, beden tüm organlarının düzeninden ve koordinasyonundan sorumlu olması ise sır içinde sırdır.

Yine insan beyninin bir başka özelliği ise vücutla etkileşimidir. Vücudumuzun hemen her bölümü; her kas, her eklem ve her organ, duyu sinirleri aracılığıyla beyine sinyaller gönderir. Bu işaretler beyine omurilik veya beyin sapı seviyesinde girer ve sonunda beyin içinde, bir sinirsel istasyondan diğerine ve beyin zarının beden faaliyetleri ile ilgili bölgelerine ulaşırlar. Vücudun faaliyetlerinden haber veren özel bazı kimyasal maddeler de, kan dolaşımı yoluyla beyine ulaşabilir ve beyin işleyişini ya doğrudan ya da özel bölgeler aracılığıyla etkilerler. Diğer yandan beyinden kaynaklanan tüm veriler, sinyaller, tepkiler motor sinirler aracılığıyla beden her bölgesine ulaştırılır. Bunun dışında, dolaşımda gezen bir takım hormon, nörotransmitter ve modülatörlerle de tepki veren beyinden beden faaliyetlerinin ahengine yönelik uyarılar da çıkar. **Kısacası, beyin ve vücut birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturur.**

James D. Watson'un dediği gibi: *"Beyin şimdiye kadar evrende keşfettiğimiz en karmaşık şey, sınırları zorlayan sonuncu ve en büyük biyolojik yapı."*

"Yüz milyarlarca hücre birbirleri arasında trilyonlarca bağlantı kuruyor. Beyin insanı hayrete düşürecek bir organ."

Beynimizin şaşırtan özellikleri

Beyine gelen mesajların hızı saatte 580 km'dir. Ayakucundan başa uyarının ulaşması 1/100 saniyede olmaktadır.

Bir mesajın hangi nöronlar arasında iletileceğini bilmesi, hiç yanlılık olmadan bunun gerçekleşmesi de yine şaşırtıcıdır.

Nöronların bilgiyi nasıl kodladığını da bilmiyoruz.

Her bir beyin hücresi saniyede yüzlerce hatta binlerce sinyal alabilmektedir.

Beyin hücreleri en az 100 trilyon bilgiyi muhafaza edebilirler. Her saniyede 1 katrilyon sinyal veya bağlantı gerçekleşir.

Beyin yapısı kıvrımlıdır. Bu da az yer kaplamasını sağlar. Sözelimi beyin korteksi açılıp düzleştirildiği takdirde 2 bin cm kareden fazla yer kapladığı görülür.

Beynimiz 25 milyon cilt kitaba eşit bilgiyi (2,5 trilyon kelime) içinde barındırabilmektedir.

İnsan beyninde sinir uyarılarını ileten aksonlar 160.000 kilometre uzunluğundadır. Yani dünyanın etrafında dört tur atabilir.

Dünyanın en hızlı bilgisayarı saniyede 10^9 hızla işlem yaptığı halde insan beyni 10^{15} hızla işlem yapar.

İnsan beyni bir mühendislik şaheseridir aynı zamanda. Az yer kaplayan, özlü, güçlü ve sürekli değişebilen, kendini güncelleyebilen, milyarlarca bilgiyi aynı anda işleyebilme becerisine sahip canlı bir bilgisayardır.

İnsan beynindeki müthiş organizasyon şaşırtıcıdır. 100 milyar nöron arasında karmaşa olmadan gerçekleşen mükemmel düzenlemenin, farkına bile varamadığımız muhteşem organizasyonun nasıl olduğu muammadır.

Bedenimiz 500 bin dokunma detektörü, 200 bin ısı detektörü ve 4 milyon acıya duyarlı yapıdan oluşan bir ağla beynimize sürekli bilgi aktarır.

Beyin hücreleri (nöronlar) arasında iletişimin birleştirilmesi fonksiyonuna sinaps adı verilir. Nöronlarda mesaj iletisi elektriksel olduğu halde sinapslarda nörotransmitterler aracılığıyla kimyasal yolla olur. Düşüncenin nasıl iletilebildiği bilinmemektedir.

Beynin çalışması insanı hayrete düşürecek kadar mükemmel cereyan etmektedir. Beyinde bulunan hücrelerin ve bu hücrelerin iletişim yerleri olan ve sayıları 10^{15} gibi astronomik rakamı bulan sinapsların hiçbirinin çalışması tesadüfe dayanmaz. Hepsini birbirinden haberdar ve bir düzen içerisinde faaliyet gösterir. Karşılıklı her sinaps, milyarlarca diğer sinapslardan haberdar olarak ve birbirlerini kontrol ederek çalışmalarını sürdürürler.

Yapay Zekâ Bilinç Kazanabilir mi?

Bilinç; kişinin kendisinin, çevresinin, bulunduğu mekânın ve zamanın farkında olması demektir. Bilinç sahibi olmak için ise yaşıyor olmak yani canlı ve benlik sahibi olunması gerekir. **Bu yüzden bilgisayarlar asla bilince erişemezler çünkü canlı değildirler⁽⁶⁾.**

Onlar ancak kullanıcılarının arzularına bağılı olarak hareket edeceklerdir. Onlardan talep edilenlere asla ‘hayır’ demeyecekler, bir öneriyi reddetmeyecekler ve ilişkilerinde bir sorun çıkarmayacaklardır. Çünkü onlar efendi değıl hizmetçilerdir.

Bir makinenin insan zihnini iyi taklit ediyor olması, o makinenin bilinçli olduğunu göstermez. Bilinçli gibi görünen bilgisayar değıl makineye yüklenen programdır. Bilgisayarlar hesaplama yaparlar ancak yorumlama yapamazlar; bilgiyi işlerler, ancak bilginin farkında bile değıldirler.

Yine bilgisayarların içgörüğü yoktur. İçgörü ancak insanda olur⁽³⁾. Ve YZ, insan zihninin içsel dünyasından kesinlikle yoksun kalacaktır⁽⁴⁾.

Yapay Zekâ Asla Bilinç Kazanamayacak

Biz hala beynimizin nasıl çalıştığını tam olarak bilemiyoruz⁽³⁾. Hatıralarımız nedir ve nerede saklanır? Yediğimiz bir yemekten aldığımız tad ve koku nasıl olur da bizi bir anda çocukluğumuza veya geçmişte yaşadığımız bir olaya geri götürür, bunun mekanizmasını da bilmiyoruz.

Sadece hatıralar değıl, beynimiz nasıl karar alır onu da bilmiyoruz. ‘Zor problem’ diye tanımlanan bilincimiz ya da benliğimiz hakkında da çok az bilgiye sahibiz. Bilincin doğasına ilişkin tüm heyecan verici yeni araştırmalara rağmen, hala neden ve nasıl var olduğu hakkında hiçbir fikre sahip değıliz. Onu çevreleyen sorular ihtilaf, anlaşmazlık ve uyumsuzlukla çınılıyor: Nasıl bilinçliyiz? Kökenleri nelerdir? Bilinç tam olarak nedir? Veya maddenin parçacıklarında bilinç varsa, insan gibi büyük bilinçli varlıklar üretmek için bu parçacıklar nasıl birleşmektedir?

Donald D. Hoffman’ın dediğı gibi⁽¹⁸⁾: “Akıldan yoksun madde, enerji veya alanların nasıl bilinçli yaşantıya sebep olduklarını ya da teşkil edebildiklerini açıklayan bir teori henüz yok. Önerilerin hiçbirisi de bilimsel teori olmanın yanına bile yaklaşmıyor.”

Kısacası insan beynini ve bilincini bilmeden, yapay zekâyı bilinç kazandırılmaz.

Bilinçli bir insan, ne düşündüğünün farkındadır ve bir şeyi düşünmeyi bırakıp, başka bir şeyi düşünmeye başlayabilir; düşünce zincirinin başında nerede olduğunun bir önemi yoktur. Fakat bir bilgisayarın bunu yapması imkânsızdır. 80 yıldan fazla süre önce, önde gelen bilgisayar bilimcisi Alan Turing; herhangi bir bilgisayar programının kendi başına durmasını sağlamanın hiçbir yolu olmadığını göstermişti. Üstelik bu kabiliyet, bilincin temel bir özelliğidir.

Yapay Zekânın bilinç kazanamayacağını söyleyen bir başka filozof Daniel Dreyfus’tur. Dreyfus, insan davranışının türlü yaşantı ve deneyimlerle edinilmiş türlü bilgilerin sağduyuya dayalı bir birleşimi olduğu, insanların ancak dünyanın içinde var olarak dünyayı anlamlandırıdığını, dolayısıyla belli kurallarla bir zihin yaratılamayacağını düşünerek fenomenolojik öznenin zihinsel temsillerinin çeşitliliğine dikkati çekmiştir. İnsan zihninin yapısı bir şekilde biçimsel formüllere indirgense dahi insanın yaşam boyu kazandığı becerilerin sayısal verilere indirgenmesi imkânsız olacaktır. Bilinci oluşturan en önemli özellik fenomenal deneyimlerdir. Vücudumuza ve dış dünyaya ait duyumlarımız veya duygularımız öznel deneyimlerdir. Öznel deneyimler, öznel deneyimi deneyimleyen özne için o özne gibi olmaktadır⁽⁵⁾.

Ayrıca bilim kurgu filmlerinde olduğu gibi bilgisayarların kendini geliştirerek insanlığın başına dert olmaları ihtimal dışıdır; çünkü kendilerine program olarak verilen temel bilgileri geliştirmeleri, programın dışına çıkmaları imkânsızdır. O bilgileri de zaten insan beyni üretmiş olduğundan ve insan kendisinden daha mükemmel (veya karmaşık) bir sistemi üretemeyeceğinden, bilgisayarlar insanlardan daha basit yapıda olmak zorundadır.

Hâlbuki beyin programları önceden tespit edilmiş ve değışmez değıldir. İnsan beyninin kıstasları ve değıer yargıları değışebilmektedir. Her an farklı harici (dış) şartlara adapte olmaktadır.

Kısacası beynimiz çok müthiş ve harikulade bir organımızdır. Özelliklerini sayarsak:

- Herhangi bir süper bilgisayarla kıyaslanmayacak derecede daha esnek ve çok boyutludur.
- Hayatımız boyunca, her saniyede yedi bilgi öğrenebilir ve daha da çok öğrenecek yeterli yeri bulunur.
- Doğru şekilde kullanırsak yaşlandıkça gelişir.
- Beynimizi sadece kafa içinde gibi değıerlendirmek de yanlıştır. Bütün vücuda dağılmış sinirlerle beyin bir bütündür.

Beynimiz özeldir, farklıdır ve biriciktir (yegânedir). Halen yaşamakta olan yedi milyar ve daha önce yaşamış olan milyarlarca insandan hiçbirini tıpatıp (tek yumurta ikizimiz olmadığı sürece) tam olarak bizimle aynı beyne sahip değildir. Yaratıcı vasıflarımız, parmak izlerimiz, ifadelerimiz, düşünce şeklimiz, DNA'mız, hayallerimiz benzersizdir ve yalnız bize özgüdür.

Hemen hemen sınırsız sayıda kromozom bağlantısı yapma kabiliyetine veya düşünce potansiyeline sahiptir. Bu husus ilk olarak Moskova Üniversitesi'nden psikolojinin öncüsü Pavlov'un öğrencisi olan Pyotr Anokhin tarafından ortaya konmuştur. Anokhin 1968'de yayınladığı araştırmasında, ortalama bir beynin yapabileceği asgari düşünce kalıbının 1'den sonra bilgisayarla yazılmış 10,5 milyon kilometre sıfır ile meydana gelecek sayı kadar olduğunu gösterdiğinde bütün bilim dünyasını derinden sarsmıştı.

Nobel ödüllü bilim insanımız Doran Acemoğlu genel yapay zekânın daha da geliştiğini varsayarak 'şimdi kontrol kimde?' sorusunu, "Cevap elbette insanlar olacak" şeklinde cevaplamaktadır⁽¹⁶⁾.

Yapay Zekâ Düşünebilir mi?

Sheffield Üniversitesi yapay zekâ ve robotik profesörü Noel Sharkey "Makineler zeki olabilirler mi?" sorusuna şu cevabı veriyor⁽¹⁾:

"Eğer hayvan ve insan zekâsı açısından konuşuyorsak hayır demek zorundayım. Benim için yapay zekâ; yaşayan sistemleri modellemeye yardımcı olan, ancak onların yerini alamayan olağanüstü mühendislik başarılarının alanıdır. Zeki olan, algoritmaları tasarlayan ve makineyi programlayan insandır, makinenin kendisi değil."

"Çalışmalarıma göre; yapay zekânın bize sahip olacakları veya bilinçleneceklerine dair hiçbir kanıt yoktur."

10 TL banknotlarında resmi olan ünlü bilim insanımız Ord. Prof. Dr. Cahit Arf 1959 yılında bu sorunun cevabını bugün de geçerli olan uzak görüşlülükle şöyle cevaplamıştır⁽¹⁴⁾:

"Makinelerin bazı işleri insan beynine nazaran çok daha çabuk yapabildiklerine mukabil, anlayış yani alış kapasiteleri büyük bir salonu doldurabilecek kadar büyük olanlarında bile, tenevvü bakımından insan beyninden çok düşüktür. İnsan beyninin kendi kendisini, kendi inisiyatifi ile tekemmül ettirmesine mukabil, makine yapıldığı gibi kalmaktadır. Bununla beraber kendi kendisini tekâmül ettiren makineler tasarlamak mümkündür; fakat kanaatimce insan beyni ile makine arasındaki asıl fark, insan beyninin estetik mahiyette müessirleri alıp onlar üzerinde işleyebilmesi ve yine estetik mahiyette olan kararlar verebilmesine, verilen bir işi yapıp yapmamak hususunda kendisini serbest hissetmesine mukabil, makinede bu vasıfların benzerlerinin yok oluşudur. Bu vasıfları karakterize eden husus hepsinin de bir belirsizlik unsuru ihtiva etmesi, bunların şaşmaz bir şekilde uydukları kaidelerin olmayışdır. Belirsizlik karakterine haiz olan insan dışı tabiat hadiseleri mevcuttur. Bunlar atom içinde cereyan eden olaylardır. Bu itibarla nispeten küçük sayıda atom içinde cereyan eden makinelerin işleyişinde müessir hale gelebilirse makinelerin estetik bakımdan da insan beynine benzetileceği ümit edilebilecektir. Böyle bir makine, mesela filan müzik parçasını güzel bulmadığını söyleyebilecektir. Fakat bu işin uzun yıllar sonra bile ve belki de hiçbir zaman yapılamayacağını zannediyorum."

Peter J. Denning ve Matti Tedre ise⁽¹²⁾:

"Bilgisayarların akıllı olduğuna inanmak hüsnükuruntudur. İnsanın adımlarını program adımlarına çevirmede dikkatsiz davranırsanız, yapacağınız hesaplamalar felâketlere yol açabilecek hatalar içerecektir. Bilgisayarlar inanılmaz derecede aptaldırlar. Akılsız, mekanik adımlarını aşırı hızlı bir şekilde gerçekleştirirler ama adımlarının ne anlama geldiğine ilişkin hiçbir kavrayışları yoktur. Düzelttikleri hatalar sadece olmasını beklediğiniz ve düzeltici algoritmalar sunduğunuz hatalardır. Zekânın kaynağı sizsinizdir; bilgisayar zekânızı artırır ama kendine ait hiçbir zekâsı yoktur."

Sonuç Olarak

Makinelerin neyi öğrenmeye yatkın olacaklarını belirleyen onları tasarlayan insanlardır. Oren Etzioni'nin dediği gibi⁽¹³⁾, "Yapay zekânın kendi emellerine göre hareket edeceğini söylemek, bir hesap makinesinin kafasına göre hesaplama yapacağını söylemeye benzer."

Akıl etmenin, akıl yürütmenin, tüm zihinsel faaliyetlerin beyinden kaynaklandığı bilinir. Ancak şu sorunun cevabı henüz verilmiş değildir: Bir madde yığını olan milyarlarca hücreden meydana gelen beyinde, bilme, düşünme, akıl yürütme gibi zihinsel melekeler nasıl oluşmaktadır? Canlılık ancak ruh kavramıyla izah edilebilir. Cansız madde yığınlarına ruh kazandırmak ise mümkün değildir.

Yapay zekâyı incelemek genel zekâyâ yani insan zekâsına hayranlığımızı artırmaktadır^(3,6).

Kaynakça

- Araştırmacılar sinirsel bağlantıların şimdiye kadarki en büyük veri setini yayınladı. Anne J. Manning. 9 Mayıs 2024.
- Beynin İç Yapısının Üç Boyutlu Haritası Çıkarıldı. Hayriye Yetiş. Bilim Teknik Dergisi, Eylül 2024 Sayısı.
- Bilgisayarlar Nasıl Düşünür? Peter J. Denning ve Matti Tedre. S. 18, 23. Tellekt Yayınları, 2024.
- Düşünen Makineler. Yaklaşan Yapay Zekâ çağı ve İnsanlığın Geleceği. NewScientist. S. 252-254. Say Yayınları, 2021.
- Erik J. Larson. (2022) Yapay Zekâ Miti. Bilgisayarlar Neden Bizim Gibi Düşünemez? S. 16, 54 ve 321. Fol Yayınları.
- İnsan Beyninin Üç Boyutlu Atlası Çıkarıldı. Dr. Mahir E. Ocak. Tübitak Bilim Genç, internetten ulaşım.
- İnternet Üzerine. Hubert L. Dreyfus. S.58 ve 139. Küre Yayınları, 2016.
- Kanıtı Olmayan Gerçekler. Editör: John Br Brockman. NTV Yayınları, 2010
- Makine Düşünebilir Mi ve Nasıl Düşünebilir? Cahit Arf. Arf, Cahit, Makine Düşünebilir Mi ve Nasıl Düşünebilir?, Atatürk Üniversitesi – Üniversite Çalışmalarını Muhite Yayma ve Halk Eğitimi Yayınları Konferanslar Serisi No: 1, 1959, Erzurum, S. 91-103
- Makinedeki Cin. Gizli Bilgi Ağları Hayatın Gizemini Nasıl Çözüyor? Paul Davies. S. 229, 239, 252, Ketebe Bilim Yayınları, 2022.
- Marr, B. (2022), Yapay zekâ devrimi (Ü. Şensoy Çev.). Akbank Yayınları. S. 31 ve 46.
- MSNBC, “Beyin Bilgisayarlara Ders Öğretiyor” başlığıyla verilen 6 Ağustos 2002 tarihli haber news.harvard.edu/gazette 2024
- Robotlar Gerçekten Akıllı mıdır? Barbara Mazzolai. Ketebe Yayınları, 2023.
- Yapay Sen. Yapay Zekâ ve Zihnin Geleceği. Susan Schneider. S. 31 ve 37. Tellekt Yayınları, 2022.
- Yapay Zekâ Sanatçıların Tahtına Göz mü Dikti? Kate Darling. Popular Science, Ağustos-Eylül 2024 Sayısı.
- Yapay Zekâ Tartışması Yanlış. Daron Acemoğlu. Oksijen, 9-15 Ağustos 2024 tarihli sayısı.
- Yapay Zekâ ve Robotik. Teknolojinin Tuhaf Dünyasında Kısa Bir Yolculuk. Peter J. Bentley. S. 153. Kronik Yayınları, 2022.

VIII. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ SONUÇ BİLDİRGESİ

Kongremizden bir gün önce Kahramankazan'da ülke savunma sanayimizin gözbebeği TUSAŞ'a yapılan müessif saldırıyı şiddetle kınıyoruz. Kongre esnasında pek çok konuşmacının da ifade ettiği gibi özellikle Filistin ve Lübnan'da insanlık dışı, zalimce, savaş hukukuna uymayan, sivil, çocuk ve masumların katledildiği bir soykırım yaşanmaktadır. Bu elim hadiselerde vefat edenlere rahmet diliyor, sebep olan Siyonist çete ve destekçilerini lânetliyoruz. Bu konudaki insanlık dışı uygulamaların bir an evvel durdurulmasını; diplomatik yolların hızla işletilmesini ve insanlık adına vicdanların sessiz kalmamasını arzu ediyoruz.

İlk olarak Harran ve Üsküdar Üniversiteleri tarafından ortaklaşa 2017 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirilen **Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi**'nin ikincisi 2018 yılında Atatürk Üniversitesinde, üçüncüsü 2019 yılında Iğdır Üniversitesinde, dördüncü ve beşincisi 2020-2021 yıllarında Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde, altıncısı 2022 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde, yedincisi 2023 yılında Bitlis Eren Üniversitesinde ve sekizincisi 2024 yılında Üsküdar Üniversitesi ev sahipliğinde yapılmıştır.

Üç gün devam eden **8. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi**'nde; Moleküler Biyoloji, Genetik, Biyokimya, Fizik, Bilgisayar ve Makine Mühendisliği, Matematik, Astrofizik, Sosyoloji, Dinler Tarihi, Sanat Tarihi, Uluslararası İlişkiler, Temel İslâm Bilimleri, Biyoloji, Jeoloji, Felsefe, Tıp, Ziraat, Eczacılık, Edebiyat, Dilbilim, Antropoloji, Eğitim, Psikoloji gibi bilim alanlarında bildiriler sunulmuştur.

Bu yaratılış kongrelerinin esas amacı; alanında ihtisas sahibi bilim insanlarının sundukları bildirilerle Allah'ın kudret sıfatının eseri ve ilimlerin konusu olan kâinat kitabının, yaratılış bakış açısıyla okunup yorumlanmasıdır. Böylece bilim camiasının düşünce ufkuna katkı sağlamak, bilimsel bilgi gibi takdim edilen evrim görüşünün ideolojik düşüncelere alet edilmesinin önüne geçmek, bilimsel verilerle millî ve manevî değerlerimizi güçlendirmek mümkün olacaktır.

Önceki kongrelerin sonuç bildirgeleri teyit edilerek aşağıdaki tespitler yapılmış ve kararlar alınmıştır:

1. İslâm dini bilimle çatışmaz. "Din ayrı, bilim ayrıdır" düşüncesi materyalist felsefenin ürünüdür. Bilimle din, akılla vahiy arasındaki çatışma, İslâm medeniyetine ait değildir. Çünkü bilimlerin konusu, Allah'ın kudret sıfatının eseri olan kâinat kitabıdır. Kur'an-ı Kerim ise Allah'ın kelâmıdır ve kâinat kitabının tefsiridir. Bunlar arasında çelişki ve çatışma olamaz. Çünkü her iki kitap da Allah'ın kitabıdır. Çok sayıda ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere, İslâm dini; bilime ve bilim insanına büyük önem vermektedir.

2. Bilim dünyası yaklaşık 200 yıldır materyalist felsefenin tesiri altındadır. Materyalist felsefe; bilimsel verilere bütüncül bakmamaktadır. Kâinattaki bütün varlıkları tesadüf, sebepler ve tabiatın eseri olarak görmekte ve sadece laboratuvara giren maddeleri bilimsel veri olarak kabul etmektedir. Bu felsefî görüşte; insanın ruhu, duygu ve düşünceleri dikkate alınmamaktadır. Hâlbuki kâinatın ve insanın yaratılışını anlamada

sadece fen bilimleri yeterli değildir. Bunun için bütüncül düşünceye ihtiyaç vardır. Yani maddenin yanında mananın da dikkate alınarak bilimin metotları çerçevesinde yaratılış hakikatinin değerlendirilmesi gerekir.

3. Bilim, Allah'ın kâinattaki sanat eserlerini inceler. Günümüz bilim camiasında genellikle kâinattan elde edilen bilgilerin takdiminde yaratıcı gizlenmekte; sebepler doğrudan işi yapan fâil olarak sunulmaktadır. Yaratılış kongrelerinde bilimsel verilerin bütüncül değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu; fiilde fâilin, sanatta sanatkârın, eserde ustanın nazara verilmesinin zarureti dile getirilmiştir.

4. Yaratılış küllî ve umumdur. Canlı, cansız bütün varlıkların ortaya çıkışı ile ilgili bilimsel veriler, Allah'ın her türlü yaratmaya kâdir olduğunu göstermektedir. Yaratıcı; bir varlığı belli süreçler içinde yarattığı gibi, bir anda sebepsiz olarak da yaratabilir. Sebepler çerçevesinde yaratılış; Allah'ın isimlerinin tecellisi, hikmetinin gereğidir.

5. Evrim ve yaratılış konusunda bir kavram kargaşası ve bilgi kirliliği vardır. Herkesin evrimden anladığı ve kastettiği farklıdır. Evrim; farklı anlama gelen otuza yakın terimle ortaya konulan bir kavramdır. Bunlardan bir kısmı değişimi, başkalaşmayı ve farklılaşmayı ifade etmektedir. Bunlar teori değil, birer kanundur. Bir türden başka bir türün tesadüfen veya kendiliğinden meydana geldiğini ifade eden evölüsyon ise herhangi bir delile dayanmayan felsefî bir görüştür. Bu bakımdan evrim ile ilgili terminolojinin doğru anlaşılması gerekir.

6. Eğitimin bütün safhalarında eğitim materyalleri ve kitaplar; madde ve manayı birlikte ele alan bütüncül bakış açısı, dil ve üslubuyla hazırlanmalıdır. Eğitim materyalleri ve ders kitaplarında kâinattaki bütün varlıkların; sonsuz ilim, irade ve kudret sahibi bir Yaratıcı'nın eseri olduğu vurgulanmalıdır. Böylece atomdan galaksilere kadar hiçbir şeyde gayesizliğin ve hikmetsizliğin olmadığı anlaşılacaktır. Bu da akılların aydınlatılmasına, vicdanların tatmin edilmesine ve kalplerin de nurlandırılmasına vesile olacaktır. Bu tür eğitim alan bir genç; bütün varlıklar gibi kendisinin de başıboş olmadığını, bir Yaratıcı'sının bulunduğunu bilecek; bütün nimetleri O'nun gönderdiğini anlayacak, kendisinin sahipsiz olmadığını bilincine vararak, her türlü sıkıntı ve üzüntüsünde yanında olan ve her şeye sözü geçen bir İlâha sığınmanın mutluluğunu yaşayacaktır. Gençlerimizi taassuptan ve inançsızlığa sürükleyen şüphelerden kurtarmanın yolu, bütüncül bakış açısıyla yapılan bir eğitime bağlıdır. Kâinattaki varlıkların yapılarını ve mükemmelliklerini ortaya koyan kitap, makale ve belgesellerde bilim dili olarak bütüncül bakışa uygun ve kültür değerlerimizle uyumlu tevhidî bir dil kullanılmalıdır.

7. Bilimler Işığında Yaratılış Kongrelerindeki bildirilerden teşkil edilen kitaplar, gençlerin eğitiminde hayati bir öneme sahiptir. Günümüzde gittikçe artan Darwinizm, sekülerizm ve deizm gibi düşüncelerin genç kuşaklarda sebep olduğu şüphelerin giderilmesinde bu kongrelerde sunulan bildirilerin önemli tesiri görülmüştür. Şimdiye kadar yapılan kongrelerde sunulan bildirilerden istifade ile ortaöğretim ve üniversite seviyesinde kitapların yazılması tavsiye edilmiştir.

8. Yaratılışı anlamaya yönelik Proje ve Tezler. Yaratılış kongresine gönül veren bilim insanlarının -özellikle Fen ve Sosyal Bilimler alanlarında- yaratılışı anlamaya yönelik yüksek lisans ve doktora tezleri yönetmeleri, lisans veya lisansüstü seviyede yaratılış hakikatlerini anlatan dersler vermeleri, bilimsel yayın ve projelerinin desteklenmesi dile getirilmiştir.

9. Kongre sonrasında yaratılışla alâkalı panel ve konferansların devam ettirilmesi uygun görülmüştür.

10. Daha önceki kongrelerde alınan kararlar doğrultusunda Bilimler Işığında Yaratılış Kongrelerinin her yıl yapılması tavsiye edilmiştir.

11. Bu kongrede varoluşla ilgili bir Yaratılış Manifestosu'nun hazırlanıp neşredilmesi uygun görülmüştür.

26.10.2024

Kongre Başkanı

Prof. Dr. Hikmet KOÇAK

THE FINAL DECLARATION OF THE 8TH INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES

We strongly condemn the deplorable attack on TUSAŞ, -the apple of our country's defense industry- in Kahramankazan the day before our congress.

As many speakers stated during the congress, a genocide is taking place in Palestine and Lebanon, where civilians, children and innocents are cruelly being massacred, which is inhumanely and incompatible with the law of war. We pray for the God's blessings for those who lost their lives in these painful events and curse the Zionist gang and their supporters. We wish that these inhumane practices be stopped as soon as possible; that diplomatic channels be rapidly used for that purpose and that consciences do not remain silent about these crimes and protest vehemently in the name of humanity.

The first of the International Creation Congresses in Light of Sciences, which was organized jointly by Harran and Üsküdar Universities in Şanlıurfa in 2017, was held for the second time in 2018 at Atatürk University, the third time in 2019 at Iğdır University, the fourth and fifth times in 2020-2021 at Kütahya Dumlupınar University, the sixth time in 2022 at Van Yüzüncü Yıl University, the seventh time in 2023 at Bitlis Eren University, and the eighth time in 2024 hosted by Üsküdar University.

Throughout the 8th International Creation Congress in Light of Sciences, which lasted for three days papers were presented in scientific fields such as Biology, Molecular Biology, Genetics, Biochemistry, Physics, Medicine, Computer and Mechanical Engineering, Mathematics, Astrophysics, Geology, Sociology, History of Religions, Art History, International Relations, Fundamental Islamic Sciences, Philosophy, Agriculture, Pharmacy, Literature, Linguistics, Anthropology, Education, and Psychology.

The main purpose of these creation congresses is to read and interpret the book of the universe, which is the subject matter of various sciences but also the work of the Creator, from the perspective of creation by means of papers presented by scientists, who are expert in their fields. In this way, it will be possible to contribute to the horizon of thought of the scientific community, to prevent the inaccurate presentation of the view of evolution as scientific knowledge, and to strengthen our national and spiritual values with scientific data.

Having confirmed the final papers of the previous congresses, the following determinations were made, and the following decisions were taken:

1. The religion of Islam does not conflict with science. The idea that "religion and science are separate" is the product of a materialist philosophy. The conflict between science and religion, the disagreement between reason and revelation does not belong to the Islamic civilization. Because the subject matter of sciences is the book of the universe, which is the work of Allah's attribute of Omnipotence. The Qur'an is the word of Allah and the interpretation of the book of the universe. There can be no contradiction or conflict between them. Because both of them are the books of Allah. As it is understood from many verses and hadiths, the religion of Islam gives great importance to science and scientists.

2. The world of science has been under the influence of materialist philosophy for about 200 years.

Materialist philosophy does not look at scientific data holistically. It sees all beings in the universe as coincidences, as the works of nature and causes, and accepts only the knowledge of substances that enter the laboratory as scientific data. In this philosophical view, the human soul, feelings and thoughts are not taken into consideration. However, science alone is not enough to understand the creation of the universe and man. For this, holistic thinking is needed. In other words, the truth of creation should be evaluated within the framework of the methods of science, considering both the meaning and the matter.

3. Science examines the God's works of art in the universe. In today's scientific community, the creator is generally hidden in the presentation of information obtained from the universe; causes are presented directly as the agent who does the work. In the Creation Congresses, it has been expressed that scientific data needs to be evaluated holistically; that it is necessary to pay attention to the God as the agent in the act, the artist in the art, and the master in the work.

4. Creation is universal and general. Scientific data regarding the emergence of all living and non-living beings show that the God is capable of creating in all kinds. The Creator can create a being in certain processes, as well as in an instant without a cause. Creation within the framework of causes is the manifestation of the God's names and the necessity of His wisdom.

5. There is a confusion of concepts and information pollution regarding evolution and creation. Everyone understands and means evolution differently. Evolution is a concept that is presented with nearly thirty terms with different meanings. Some of them express change, alteration and differentiation. These are not theories, but laws. Evolution, which states that one species emerges from another by chance or spontaneously, is a philosophical view that is not based on any evidence. In this respect, the terminology related to evolution must be understood correctly.

6. In all stages of education, educational materials and books should be prepared with a holistic perspective, language and style that considers matter and meaning together. It should be emphasized in educational materials and textbooks that all beings in the universe are the work of a Creator who has infinite knowledge, will and power. Thus, it will be understood that there is no purposelessness and lack of wisdom in anything from atoms to galaxies. This in turn will bring about the enlightening of minds, the satisfaction of consciences and the illumination of hearts. A young person who receives this type of education will know that (s)he is not aimless and adrift, and that (s)he has a Creator; (s)he will understand that all blessings are sent by Him, he will be aware that he is not ownerless and will experience the happiness of taking refuge in a God who is with him in all kinds of troubles and sorrows and who has a say in everything. The way to save our young people from bigotry and doubts that lead them to disbelief depends on an education that is provided with a holistic perspective. Therefore, in books, articles and documentaries that explain the structures and perfections of beings in the universe, a monotheistic language should be used as the language of science, which is in line with a holistic perspective and compatible with our cultural values .

7. Books written based on the papers presented in the Creation Congresses in the Light of Sciences have a vital importance in the education of young people. The papers presented in these congresses have a significant impact in eliminating the doubts caused by the increasing ideas such as Darwinism, secularism and deism in young generations. It has been recommended that books be written from the perspective of the papers presented in the congresses held so far.

8. Preparing projects and theses to understand creation. It has been stated that scientists who are devoted to the Creation Congress - especially in the fields of the Natural Sciences, Humanities and Social Sciences - should direct master's and doctoral theses to understand creation, give courses explaining the truths of creation at undergraduate or graduate levels, and support scientific publications and projects.

9. It has been deemed appropriate to continue doing academic activities like panels and conferences related to creation.

10. In line with the decisions taken in previous congresses, it was recommended that Creation Congresses in the Light of Sciences should be held every year.

11. It was deemed appropriate to prepare and publish right away a Creation Manifesto based on the data and knowledge accumulated so far.

26.10.2024

Congress President

Prof. Dr. Hikmet KOÇAK

YARATILIŞ MANİFESTOSU

VIII. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ

İstanbul, 24-26 Ekim 2024

Düzenleme kurulu adına

Prof. Dr. Nevzat Tarhan ve

Prof. Dr. İsmail Kocaçalışkan

Biz, İstanbul'da Üsküdar Üniversitesinde 24-26 Ekim 2024 tarihlerinde yapılan **VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi** katılımcısı bilim insanları olarak, '**Yaratılış Manifestosu**' beyan etmeyi uygun hatta zorunlu gördük. Çünkü bilimsel veriler ve matematiksel ispat yöntemleri, evrenin varoluşunu bilinçli ve tasarımsal olduğu yönünde yeterli kanıt düzeyine ulaşmıştır.

İnsanlık tarihinin en temel felsefi ve bilimsel sorusu, **evrenin ilk varoluşunun neden ve nasıl olduğu ve hayatın neden ve nasıl başladığıdır**. Bu hususta bilinen iki görüş vardır:

1. Tesadüfe dayalı varoluş,
2. Bilinçli Tasarıma (*) dayalı varoluş.

Birisinin imkânsızlığı ispatlanırsa yani **olmayana ergi** (Reductio ad absurdum) **akıl yürütme** yöntemi ile ikincinin doğruluğu anlaşılır.

Akıl argümanı; birinci olarak akılsız ve bilinç sahibi olmayan bir doğa akıllı ve bilinçli insanı nasıl ve neden var etti diye sorar. İkinci olarak bilimin keşfettiği doğada var olan karar verici algoritmaların kendiliğinden var olmadaki olasılık hesabını sorar. Çünkü bu algoritma mantığı yapay zekanın **Fuzzy mantığıdır**. İnsanın yakında anladığı bu algoritmayı akılsız bir evrimle açıklayamayız.

Bu iki görüş hem bilimsel hem de felsefi açıdan farklı yorumlara sahiptir. Her iki görüşü karşılaştıralım ve akıl yürütme yöntemleri ile açıklayarak **matematiksel ispat yolu** ile soruya cevap arayalım.

Tesadüfi Varoluşun imkânsızlığı

Bu görüş, evrenin doğal süreçler sonucu ve rastlantısal olayların birikimiyle oluştuğunu öne sürer. **Big Bang** teorisine göre evrenin yaşının yaklaşık 13,8 milyar yıl olduğu, **Webb teleskopunun** verilerine göre ise evrenin yaklaşık 26,7 milyar yıl önce ortaya çıktığı ve fiziksel yasalar çerçevesinde genişlediği açıklandı. Big Bang'den önce zaman ve madde olmamalıydı, uzay ve zaman dışında bir gerçeklik olmalıydı. Tesadüfi varoluş görüşünün temel akıl yürütme noktaları, tek tek **karşıtını ispat yöntemi** ile çürütülebilmektedir.

1. **Kuantum Belirsizliği:** Kuantum fiziğine göre bazı olayların kuantum seviyesinde dışsal bir sebep olmaksızın gerçekleşebildiği öne sürülmektedir. Ancak **İnce Ayar Argümanı**; fizik yasaları ve evrensel sabitleri ile hayatın ortaya çıkmasına imkân tanıyacak şekilde “ince ayarlı” olduğunu savunur. Eğer fiziksel sabitlerde çok küçük değişiklikler olsaydı, evrenin var olması veya yaşamın gelişmesi mümkün olmazdı. “**Kaos Teoremi**” ne göre bizim için yanlış görünen şeyler mükemmelin bir parçasıdır. O halde kuantum belirsizliği evrenin mükemmelliğinin bir parçasıdır. Ancak uzay ve zaman dışında gerçekliği bilememektedir. Böyle bir mükemmellik tesadüfe yer bırakmayacak şekildedir ve **matematiksel akla göre uzay ve zaman dışı bir dış irade gerektirir.**
2. **Doğal Seçilim Tezi:** Yaşamın oluşumunda canlıların çeşitlenmesi ve gelişimi, mutasyonlar ve seçimle açıklanmaktadır. Ancak bir çocuk anne karnında zigot (Anne ve baba DNA’larının yarı yarıya ilk hücre olması) halinde iken, 8 haftada embriyoda çocuk hareket etmeye başlar. Onuncu haftada fetüs dönemine geçilir ve uzuvlar belirginleşir. Anne rahmi her hafta bir santim muntazaman yukarı doğru büyür. Kırk (40) hafta sonra doğum gerçekleşir. DNA’daki amino asitlerin hep doğru kararlar vererek büyümesi zorunlu yasadır. Bu süreçte tesadüfi mutasyon olmaması gerekir, yoksa çocuk sağlıklı olamaz. O halde bütün memelilerde gerçekleşen bu planlı, sistematik, ince ayarlı, düzenli, ölçülü ve hesaplı büyümede mutasyonun çok istisna olması ve olumsuz doğurması bilinmektedir. Bu nedenle “**karşıt tersini kullanarak ispat yöntemi**” doğal seçilimin imkansızlığını ve seçilimin rastlantısal değil bilinçli olmak zorunda olduğunu gösterir. Bu bir **dış iradenin zorunlu varlık** olduğunu gösteriyor. Aynı analojiyi incir çekirdeğinden incir ağacına dönüşümüne, arının çalışma tarzına uygulayabiliriz. Doğal seçim sadece yaşam kalıma odaklıdır ama bilinçli seçim ise amaca yönelik gelişmeye odaklanır.
3. **İlkel Şartlar ve Büyük Sayılar Tezi:** Evrenin büyüklüğü ve zamanın uzunluğu düşünüldüğünde, hayat gibi karmaşık yapıların rastlantısal olarak ortaya çıkma ihtimalini öne sürer. Fiziksel kanunlar çerçevesinde işleyen doğal süreçlere dayanan bilimsel gözlemler ve deneylerle ispat edilen gelişim evreleri “**Kiplik akıl yürütme yöntemi**” ile düşünüldüğünde, matematiksel ispat yöntemine göre; doğru koşulların oluşması çok düşük olasılıklı bir durumdur. 10^{-50} olasılıklar imkânsız kabul edildiğinden, büyük evren düşünüldüğünde bu ihtimallerin gerçekleşmesi matematiksel akla göre imkansızdır. Evrenin büyüklüğüne ve zamanın uzunluğuna rağmen her yıl baharda üç hafta hiç mutasyon olmadan hep doğru kararlar vererek **cansız DNA’dan canlı bir eserin çıkması mutlak bir bilinci zorunlu varlık olarak işaret eder.**
4. **Karmaşıklık ve Düzen:** Evrenin, doğa yasalarının uyum içinde işlediği karmaşık bir yapıya sahip olduğu gözlemlenir. Bu düzenin kendiliğinden mi, yoksa “**Genel Sistemler Teorisi**” ne göre bir tasarım sonucu mu ortaya çıkacağı tartışılır. Sistem teorisi: her şey birbiriyle ilişkili küçük parçalardan oluşur, fakat kendisi de daha büyük bir sistemin parçası olarak işlevde bulunan bir bütün olarak kabul edilir. “**Sibernetik Yasaları**”na göre işleyen bir düzen vardır. Sibernetik canlı ve cansız tüm karmaşık sistemlerin denetlenmesi ve yönetilmesini inceleyen bilim dalıdır. **Sibernetik yasaları bir dümenin varlığını zorunlu görür.** Evrenin ve yaşamın rastlantılarla değil, bilinçli bir akıl tarafından tasarlandığını savunan **tasarımsal var oluş** görüşü matematiksel akla göre zorunlu seçenektir.
5. **Zihin Teorisi Yetisinin Olması:** Tesadüfi varoluş görüşü bu kurama açıklama getirememektedir. İnsan diğer canlılardan farklı olarak varsayım üretme yeteneğine sahiptir. **Metabilişsel nörogenetik eğilimler olan “anlam arayışı, yeniliği arama davranışı, zaman farkındalığı, sonsuzluk arzusu ve ölüm algısının varlığı”** sadece insana hastır. İnsan zihin tutumunu terk edip kendini doğaya bıraktığında hayvanla özdeş olur. İleri otistik özellikteki kişilere parmağınızla bir yeri işaret ettiğinizde sağlıklı düşünemeyen bu kişiler parmağın ucuna bakar işaret edilen yere bakamaz. Onlarda zihin kuramı yetisi yoktur. Bu nedenle insan evrenle ilgilenirken sadece evrene değil evrenin arkasındaki anlama bakma yetisine sahiptir. Fen bilimleri evrenin nasıl işlediğini çok güzel açıklar, **ancak anlamı esas alan bilimlerin ise teorik anlamlar çıkarması gerekir.** Bu evren neden var, neden buradayım ve nereye gideceğim?... Zihin kuramı yetisini kullanan ve bu gerçeği gören çok kişinin de bunu pozitivist zihin tutumu ve dogmatik bilim önyargısı nedeni ile ifade edemediklerini gözlemliyoruz. **Evrene zihin kuramı yetisini kullanarak baktığımızda büyük ve mutlak bir ilim, mutlak irade, mutlak güç, mutlak hikmet sahibi bir varlığın (Vacib-ül Vücut**) olması zorunluluktur.**
6. **Bilincin Açıklanamazlığı:** İnsan bilincinin hayvandan ayrıldığı özellik, onda “**ben bilinci**”nin bulunmasıdır; hayvanda böyle bir bilincin bulunmadığı kesindir. Rastlantısal var oluş tezi bilinç konusunda susmayı tercih etmektedir. Çünkü maddeden bilinç yapmak sıfırdan var etmek gibidir. Cildimiz 20 günde tamamen değişiyor vücudumuzda altı ay sonra bütün hücreler değişmiş oluyor ancak bilgisayarın IP’si gibi olan bilincimiz hiç değişmiyor. Bilinç, rastlantısal süreçlerle açıklanması çok zor bir olgudur ve

insana hastır. Tasarım argümanı, bilincin varlığını bir tasarımcının eseri olduğunu savunur. **Dedüksiyon akıl yürütme yöntemi** bilinçli varlıkların varlığına, yüksek bir bilinç ve bilinçli tasarımın zorunlu varlığına kanıt olarak işaret eder. **Evren yüksek bir bilinç ve üstün bir gücün ki bu ancak 'ilahî irade'dir, O'nun ürünü olması zorunlu ideadır.**

7. **Yaşam Mücadeledir Tezi:** Bu teze göre hayat tesadüfen oluşmuştur ve mücadele vardır, güçlü olan yaşar, olmayan mücadeleyi kaybeder yok olur. İlk hücreden en gelişmiş canlılara kadar baktığımızda yardımlaşma esas, mücadele istisnadır. Güçlü olan aslan ve büyük olan dinozor bütün dünyaya yayılmamıştır. Dinozorların büyük bir zırha ama küçük bir beyne sahip olmaları uyum sağlamamalarına neden olmuştur. Evrende güçlü olan değil genetik şifrelerine göre uyum sağlayan yaşamaktadır. Ancak uyum sağlamak amaçla mümkündür. **Tekil olaylardan tümü anlama yöntemi olan "indüksiyona"** göre doğada yaşanan birlikte yaşama dengesi hayatın mücadele olduğu tezini çürütmektedir. Çünkü **homeostazi (denge)** yasasına göre ince bir ahenk vardır, rekabet dengeyi bozmamaktadır. **Yaşam amaca göre bir uyumdur. Amacın ilahî iradeye uygun olması zorunludur.**
8. **Şer (Kötülük) Problemi ve Sınav Diyalektiği:** Materyalist bilim, insanın amacını zevk prensibi ile açıklamaya çalışır. İnsan diğer canlılardan farklı olarak amaçlı davranabilen, özgür düşünen, varoluşu sorgulayan, soyut, kavramsal ve sembolik düşünebilen tek varlıktır. Ölümden sonra hayatın olmadığı bilimsel olarak söylenemez. İnsan kötülüklerin neden var olduğunu da sorgulamaktadır. Özgür iradeye sahiptir. Özgür iradenin olabilmesi için kötülük yapma özgürlüğünün de olması gerekir. Kötülük yapma, hata ve yanlış karar verme özgürlüğü bir sınavın varlığına işaret eder. **"Çelişki yapma yöntemi ile ispat"** olan matematiksel akıl yürütme yöntemi "hesap verebilirliği" netice vermektedir. İnsanın kötülük yapabiliyor olması bir çelişkidir. **O halde bütüncül bilime göre dünyanın var oluş amacının sınav diyalektiği olması akla en uygun seçenektir.**
9. **Ölüm Sonrası Yaşamın Zorunluluğu:** Dünyada istisnası olmayan tek gerçek ölümdür. Programlanmış hücre ölümlerinin varlığı bilimi ölüme çare arama alanına yönlendirmiştir. Ölümün bizim canımızdan başka bir anlama işaret etmesi zihin teorisine göre gerekmektedir. Bu kadar mükemmel bir düzen yaratıp sonra da onu yok etmesi **Abduksiyon (Dışa çekim) muhakeme yöntemine** göre imkansızdır. Abduksiyon bir bilimsel buluş yöntemidir. Oluşan şartlara göre çıkması en güçlü sonucu gösterir. Hastalıklar bu yöntemle teşhis edilir. Kötülük yapanların, bedel ödemededen yanına kâr kalarak ölüp gitmeleri adil değildir. İşleyen sibernetik yasalarına göre kötülük yapanların bedel ödemeleri gerekmektedir. **Diğer taraftan bütün insanlarda var olan sonsuzluk arzusunun nörojenetik eğilimi, abduksiyon nedensellik ilkesine göre sonsuz bir yaşamı zorunlu kılmaktadır.** O halde neş'e-i uhra yani yeniden diriliş olmalıdır. 'Yaratıcı vermek istemiş ki istemeyi vermiş' diyebiliriz.
10. **Entropi Yasası Dış İradeyi Zorunlu Kılıyor:** Entropi enerji yasası olup termodinamiğin ikinci yasasıdır. Evren düzenli bir şekilde düzenden düzensizliğe gider. Bu gidişe göre evren ısı ölümü ile sona erecektir. Bu yasaya göre karanlık yoktur, ışığın olmaması vardır; soğuk yoktur, ısının olmaması vardır. Devamlı ısı ve ışıkla hassas ince ayarlı ve hesaplı bir destek gerekmektedir. Bu yasa zihin kuramı yetisine sahip olan insanı anlam arayışına itmektedir. Zihin kuramı yetisi insan beynindeki ayna sinir hücrelerinin fonksiyonudur. Eğer dış denetim ve düzenleyici yoksa entropi yükselir ve evrende düzen bozulur. **İlk varoluşu yapıp mükemmel yasalar koyan ve bu yasaları her saniye yöneten uzay ve zaman dışında bilinçli bir irade sahibinin (Vacib-ül Vücud) varlığı zorunludur.**

Sonuç

- **Bilimsel Açıklamalar:** Bilimsel gözlemler ve fizik yasaları, evrenin kökenini ve gelişimini anlamada tesadüfi varoluşun imkânsızlığı ile tasarımsal varoluşun lehine deliller sunar. Ancak bilimsel model, "neden bir şey yerine hiçlik var? Neden bu evren var?" gibi nihai sorulara akıl yürütme yöntemlerini işaret eder.
- **Hakikate götüren dört yol vardır.** Birincisi deney ve gözlem, ikincisi akıl yürütme yöntemleri, üçüncüsü rasyonel sezgiler, dördüncüsü rasyonel inançlar.
- **Bilinçli Tasarım görüşü;** karmaşıklık, bilinç ve evrendeki düzenin kökenine dair alternatif bir açıklama sunar ve ahlaki veya metafizik sorulara da cevap verir.
- **Tanrı (İlah) tasavvuru:** Bilinçli Tasarım görüşü, evrendeki düzen ve bilincin varlığı gibi fenomenleri açıklamaya çalışırken **"zaman ve uzay dışı bir yaratıcıyı zorunlu varlık (Vacib-ül Vücud)"** olarak savunur. Varoluşu; her şeyi bilen, gören, yöneten ve kontrol edebilen dış irade özelliklerinde mutlak bir irade ile açıklar.

- Biz bu Yaratılış manifestosunu hazırlayanlar olarak, O sonsuz, mutlak ilim, irade, kudret ve hikmet sahibi zorunlu varlığın (Vacib-ül Vücud), Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen Tevhid (Allah) kavramına uyduğunu bütüncül bilim kanıtı ile ilan ve beyan ederiz.

(*) **Bilinçli tasarım** bir yaratıcının bir fiilidir, her fiil gibi faili yani öznesi vardır. O'da İlahî ve Tevhid yaratıcılığı bilgisidir. Bilinçli tasarımın akıllı tasarımdan farkı kendi algoritmasını üretebilme yetisidir.

(**) **Vacib-ül Vücud** kavramı "Zorunlu Varlık" anlamında İbn-i Sina tarafından literatüre sokulmuştur.

Kaynakça

A- Manifestoda kullanılan kaynaklarda spekülatif varoluş tartışmaları yerine rasyonel kanıtlar, akıl yürütme yöntemleri, hesaplmalı bilimlerden nörobilim, fizik, kimya, mantık bilim ile bilinç, anlam ve amaç çalışmaları yapan nöropsikiyatri, nöropsikoloji, nörofelsefe, nöroteoloji ve nörokuantoloji yöntemleri öncelenmiştir.

Armağan, İbrahim.: Yöntem Bilim, Bilimsel Yöntem. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1983.

Behe M.J., ve Meyer, Stephen C. 10 Mayıs 2018 Akıllı Tasarım <https://www.discovery.org/v/what-is-intelligent-design>

Behe, Michael Joseph. "Irreducible Complexity: Obstacle to Darwinian Evolution", Philosophy Of Biology An Anthology. eds. Alex Rosenberg - Robert Arp. 427-437. USA: John Wiley&Sons, 2010.

Behe, Michael Joseph. "Zeki Tasarıma Yönelik Bilimsel Eleştirileri Yanıtlamak". çev. Orhan Düz Evrenin Bilinmeyen Tarihi Tasarım. der. Michael Joseph Behe - William Albert Dembski. 133-148. Gelenek Yayıncılık, 1. Basım, 2004. İstanbul:

Cogito: Nörobilim ve Felsefe, Yapı Kredi Yayınları, 2013, İstanbul

Cohen, Simon Baron: The Science of Evil, Basic Books, 2011, New York

Çengel, Yunus: Bilim ve Risale-i Nur' a bilimsel yaklaşım. <https://sorularlailslamiyet.com/kaynak/akilli-tasarim-teorisi>

Çınar, Aliye: Varoluşçu Teoloji: Paul Tillich'te Din ve Sembol, İz Yayıncılık, 2007, İstanbul

Damasio, Antonio R. çeviri Bahar Atlamaz: Descartes'ın Yanılgısı: Duygu, Akıl ve İnsan Beyni, Varlık Yayınları, 1999, İstanbul

Davidson, Richard J.: Beyninizin Duygusal Hayatı, Pegasus Yayınları, 2018, İstanbul

Dawkins, Richard: Gen Bencildir, Kuzey Yayınları, 1995, İstanbul

Dawson, Christopher: İlerleme ve Din, Açılım Kitap, 2003, İstanbul

Demirhan, Ahmet: Kierkegaard ve Din, Nirengi Kitap, 2003, İzmir

Demirhan, Ahmet: Nietzsche ve Din, Nirengi Kitap, 2002, İzmir

Ellenbergher, Henri. F.: Bilinç Dışının Keşfi, çev: Ebru Kılıç, Albaraka yay., 2021, İstanbul

Emoto, Masaru: Sudaki Mucize, Arıtan Yayınevi, 2008, İstanbul

Flew, Antony: Yanılmışım Tanrı Varmış, Profil Yayıncılık, 2020, İstanbul

Frankl, Viktor E.: İnsanın Anlam Arayışı, Okuyan Us Yayınları, 2017, İstanbul

Fry, Ron-çeviri Feride Kurtulmuş: Hafıza Nasıl Geliştirilir, Timaş Yayınları, 2000, İstanbul

Goetz, Stewart., Taliaferro, Charles: A Brief History Of The Soul, Wiley- Black well, Oxford 2011

Healy, Jane M. çeviri Ayşe Bilge Dicleli: Çocuğunuzun Gelişen Aklı: Doğumdan Ergenliğe Öğrenme ve Beyin Gelişimi, Kolektif Kitap, 1997, İstanbul

Heisenber, Weiner: Fizik ve Felsefe, Modern Bilimde Devrim, Küre Yay. 2007, İstanbul

Herbert, Nick-çeviri Meltem Andırıcı: Temel Bilinç: İnsan Bilinci ve Yeni Fizik, Ayna Yayınevi, 2002, İstanbul

Hunke, Sigrid: Allah'ın Güneşi Avrupa'nın Üzerine, Altın Kitaplar Yayınevi, 2001, İstanbul

Huntington, Samuel P.: Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, 2003, İstanbul

İnalöz, Orhan: Doğru Düşünebilmek, Feyyaz Yayıncılık, 2013, İstanbul

İtil, Turan: Unutulan Beyin: Seksten Daha Büyük Tabu, Kaynak Yayınları, 2015, İstanbul

İzzetbegoviç, Aliya: Doğu-Batı Arasında İslam, Ketebe Yayınevi, 1993, İstanbul

Johnson, Phillip E. çeviri Orhan Düz: Evrim Duruşması, Gaye Kitabevi Dağıtım, 2003, Bursa

Kandel, Eric R.: Sıradışı Beyinlerden Öğrenebileceklerimiz, Kolektif Kitap, 2018, İstanbul

- Karataş, Şükran, Deity And Freedom Equality Justice in History Philosophy Science, İmak Ofset Basın Yay. 2013
- King, Brett: Augmented, Artırılmış Gerçeklik. Maltepe Üniv. Kit. 2016, İstanbul
- Kingsley, Peter: Batı Hikmetinin Bilinmeyen Tarihi, Etkileşim yay. çev: Onur Atalay, 2004, İstanbul
- Köknel, Özcan: Çatışan Değerlerimiz Aileden Topluma, Politikadan İnançlara, Sevgiden Aşka Kadar, Altın Kitaplar, 2007, İstanbul
- L.DuPont, Robert, M.D.; The Selfish Brain Learning From Addiction, American Psychiatric Press, Inc. 2005 Washington
- Laughlin, Robert B.: A Different Universe, New York Times Books, 2012, New York
- Lefebvre, Henri: Diyalektik Materyalizm, Kanat Yayınevi, 2017, İstanbul
- Lipton, Bruce H.: İncanın Biyolojisi, Kuraldışı Yayınları, 2007, İstanbul
- Maisonneuve, Jean: Sosyal Psikoloji, Dost Kitabevi, 2005, İstanbul
- Manafov, Rafiz Kötülük Problemi ve Teodise, İz Yayıncılık, 2007, İstanbul
- Margenau, Hery ve Varghese, Roy Abraham-çeviri Ahmet Ergenç: Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002, İstanbul
- Maslow, Abraham: Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler, Kuraldışı Yayınları, 1964, İstanbul
- Maslow, Abraham-çeviri Okhan Gündüz: İnsan Olmanın Psikolojisi, Kuraldışı Yayınları, 2011, İstanbul
- Miquel, Andre çeviri Ahmet Fidan: Doğuştan Günümüze İslam Medeniyeti, Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2003, Ankara
- Morin, Christophe: Beyindeki İkna Kodu, Maltepe Üniv. Yayınları, 2019, İstanbul
- Moses, Jeffrey: Bir Olmak Bütün Dinlerin Paylaştığı Yüce İkeler, Samsara, 2003, İstanbul
- Murphy, Joseph: Bilinçaltının Gücü, Koridor Yayıncılık, 2000, İstanbul
- Nietzsche, Friedrich: İyinin ve Kötünün Ötesinde, İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, İstanbul
- Peteet, R. John, M.D, G.Lu, Francis, M.D, E. Narrow, William, M.P.H., M.D.; Religious and Spiritual Issues in Psychiatric Diagnosis, American Psychiatric Association Arlington, Virginia, 2011
- Ramachandran, V.S., Sandra Blakeslee; Çev: Levent Öztürk; Beyindeki Hayaletler, İnsan Zihninin Gizemlerine Doğru 2019, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi yayınevi
- Shaffer, Jerome A.- çeviri Turan Koç: Zihin Felsefesi, Küre Yayınları, 2005, İstanbul
- Small, Gary çeviri Tuğba Kırca: Hafızanın Kutsal Kitabı, Omega Yayınları, 2002, İstanbul
- Songar, Ayhan: Siberetik, Yeni Asya Yayınları, 1980, İstanbul
- Spinoza, Baruch: "Etika", Alfa Yayınları, 1978, İstanbul
- Stalin: Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm, Bilim ve Sosyalizm Yayınevi, 2017, İstanbul
- Stevens, Anthony: Jung, Kaknüs Yayınları, 1999, İstanbul
- Stora, Jean Benjamin: Stres, İletişim Yayınları, 1994, İstanbul
- Strano, Anthony çeviri Aynur Sungur Tuncer ve İlknur Bulut: Batılı Zihin İçin Doğulu Düşünceler ve Derin Düşünce Yansımaları, Altın Kitapevi, 2006, İstanbul
- Şimşek, Ümit: Bir Fiil Yaratmak: Eserden Esmaya, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002, Ankara
- Talbot, Michael, Holografik Evren, Omega Yayınları, 2001, İstanbul Yay. 2021, İstanbul
- Tanrıdağ, Oğuz: İnanıyorum O Halde Varım, Üsküdar Üniversitesi Yayınları No: 5 2017, İstanbul
- Tanrıdağ, Oğuz: Sosyal Nörobilim, Nobel Tıp yay. 2015, İstanbul
- Tarhan, Nevzat. Bilgelik Psikolojisi 1 Rasyonel İnanç Spinoza'nın Yanılgısı ve Evrimin Evrimi 2022, Timaş Yayınları.
- Tarhan, Nevzat: Akıldan Kalbe Yolculuk Bediüzzaman Modeli Timaş 2022 İstanbul
- Tarlacı, Sultan: Ölüm'sözlük, Tuti Kitap, 2018, İstanbul
- Tarlacı, Sultan: Suç ve Beyin, Destek Yayınları, 2017, İstanbul
- Taslaman, Caner: Kuantum Teorisi Felsefe ve Tanrı, İstanbul Yayınevi, 2008, İstanbul
- Tatlı, Adem: Akıllı Tasarım Teorisi. <https://sorularlailamiyet.com/kaynak/akilli-tasarim-teorisi>
- Tura, Saffet Murat: Madde ve Mana: Rasyonalitenin Kökeni, Metis Yayınları, 2011, İstanbul
- Twenge, M., Jean, PH.D., Campbell, W. Keith, PH. D.; The Narcissism Epidemic, Living In The Age of Entitlement, Atria Paperback, New York 2009

Uzbay, Tayfun: Görünmeyen Beyin, Destek Yayınları, 2017, İstanbul

Venter, Henry.: *Self-Transcendence: Maslow's Answer to Cultural Closeness*. *Journal of Innovation Management*.

4. 3. 10.24840/2183-0606_004.004_0002." 2017 ijooes.fe.up.pt

Wilson E.O.: *The Creation an appeal to save on earth*, W.W.Norton Company New York/ 2006, London

Yalom, Irvin D. *çeviri Özden Arıkan: Din ve Psikiyatri*, Pegasus Yayınları, 2000, İstanbul

B- Kendiliğinden ve tesadüfen oluştuğu iddia edilen kimyasal süreçler hayatın varlığını ve genetik kodun kökenine açıklama getirememiştir.

Bliss, R. B. and Parker, G. E. *Origin of Life*. California. 1979

George M. Whitesides, "Revolutions In Chemistry: Priestley Medalist George M. Whitesides' Address," *Chemical and Engineering News*, 85: 12-17, March 26, 2007

Gribbin, J. *Carbon Dioxide, Ammonia and Life*. *New Scientist*. Vol.94. May 13. 1982, p.143

J.T. Trevors and D.L. Abel, "Chance and necessity do not explain the origin of life," *Cell Biology International*, 28: 729-739, 2004.

Jack W. Szostak, David P. Bartel, and P. Luigi Luisi, "Synthesizing Life," *Nature*, 409: 387-390 (January 18, 2001

Robert Shapiro, "A Simpler Origin for Life," *Scientific American*, pp. 46-53, June, 2007

Tatlı, Â. *Evrin ve Yaratılış*. 5. baskı. 2018, s. 38.

C- Biyolojik yapılar çok hassas ve kompleks bileşiklerdir, rastgele mutasyonların ürünü olamaz.

Douglas A. Axe, "Estimating the Prevalence of Protein Sequences Adopting Functional Enzyme Folds," *Journal of Molecular Biology*, 341: 1295-1315, 2004.

D- Fosil kayıtlarında türlerin aniden ortaya çıkması Darvinci evrimi desteklemez.

Alan Feduccia, "'Big bang' for tertiary birds?," *Trends in Ecology and Evolution*, 18: 172-176, 2003

Ernst Mayr, *What Makes Biology Unique?*, p. 198 (Cambridge University Press, 2004

Frank B. Gill, *Ornithology*, 3rd ed. New York: W.H. Freeman, 2007, p. 42.

Jaume Baguña and Jordi Garcia-Fernández, "Evo-Devo: the Long and Winding Road," *International Journal of Developmental Biology*, 47:705-713, 2003

John Hawks, Keith Hunley, Sang-Hee Lee, and Milford Wolpoff, "Population Bottlenecks and Pleistocene Human Evolution," *Journal of Molecular Biology and Evolution*, 17(1):2-22, 2000.

Kevin J. Peterson, Michael R. Dietrich and Mark A. McPeck, "MicroRNAs and metazoan macroevolution: insights into canalization, complexity, and the Cambrian explosion," *BioEssays*, 31 (7):736-747, 2009

R.S.K. Barnes, P. Calow and P.J.W. Olive, *The Invertebrates: A New Synthesis*, pp. 9-10 (3rd ed., Blackwell Sci. Publications, 2001

Robert L. Carroll, "Towards a new evolutionary synthesis," *Trends in Ecology and Evolution*, 15(1):27-32, 2000

Stefanie De Bodt, Steven Maere, and Yves Van de Peer, "Genome duplication and the origin of angiosperms," *Trends in Ecology and Evolution*, 20:591-597, 2005

E- Moleküler biyoloji büyük bir "Hayat ağacı" oluşturmakta başarısız olmuştur.

("New study suggests big bang theory of human evolution," January 10, 2000). <http://www.umich.edu/~newsinfo/Releases/2000/Jan00/r011000b.html>

Carl Woese "The Universal Ancestor," *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 95:6854- 9859, June, 1998

Graham Lawton, "Why Darwin was wrong about the tree of life," *New Scientist* (January 21, 2009

Graham Lawton, "Why Darwin was wrong about the tree of life," *New Scientist*, January 21, 2009

Jeffrey Schwartz, *Sudden Origins: Fossils, Genes, and the Emergence of Species*, p. 3, Wiley, 1999

Liliana M. Dávalos, Andrea L. Cirranello, Jonathan H. Geisler, and Nancy B. Simmons, "Understanding phylogenetic incongruence: lessons from phyllostomid bats," *Biological Reviews of the Cambridge Philosophical Society*, 87:991-1024, 2012

Partly quoting Eric Baptiste, in Lawton, "Why Darwin was wrong about the tree of life" (internal quotations omitted).

W. Ford Doolittle, "Phylogenetic Classification and the Universal Tree," *Science*, 284:2124-2128, June 25, 1999.

F- Akraba olmayan canlıların arasında görülen benzer biyolojik yapıların, Darwinizme meydan okuyor ve ortak ata mantığını yıkıyor.

David P. Mindell, Michael D. Sorenson, and Derek E. Dimcheff, "Multiple independent origins of mitochondrial gene order in birds," *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 95 (September, 1998): 10693-10697

Frederick M Ausubel, "Are innate immune signaling pathways in plants and animals conserved?," *Nature Immunology*, 6 (10): 973-979 (October, 2005)

Michael Syvanen, "Evolutionary Implications of Horizontal Gene Transfer," *Annual Review of Genetics*, 46:339-356, 2012.

G- Omurgalı embriyoları arasındaki farklılıklar, ortak soy tahminleriyle çelişmektedir.

Kalinka et al., "Gene expression divergence recapitulates the developmental hourglass model," *Nature*, 468:811, December 9, 2010

Olaf R. P. Bininda-Emonds, Jonathan E. Jeffery, and Michael K. Richardson, "Inverting the hourglass: quantitative evidence against the phylotypic stage in vertebrate development," *Proceedings of the Royal Society of London, B*, 270:341-346, 2003).

Steven Poe and Marvalee H. Wake, "Quantitative Tests of General Models for the Evolution of Development," *The American Naturalist*, 164, September, 2004): 415-422; Olaf R. P. Bininda-Emonds, Jonathan E. Jeffery, and Michael K. Richardson, "Inverting the hourglass: quantitative evidence against the phylotypic stage in vertebrate development," *Proceedings of the Royal Society of London, B*, 270 (2003): 341- 346;

H- Darwinizm, körelmiş organlar ve "önemsiz (çöp) DNA" hakkında öngörülerinin yanlışlığı bütün çıplaklığı ile anlaşılmıştır.

C. Bell, A. G. West, and G. Felsenfeld, "Insulators and Boundaries: Versatile Regulatory Elements in the Eukaryotic Genome," *Science*, 291 (January 19, 2001): 447-50;

E. Peaston, A. V. Evsikov, J. H. Graber, W. N. de Vries, A. E. Holbrook, D. Solter, and B. B. Knowles, "Retrotransposons Regulate Host Genes in Mouse Oocytes and Preimplantation Embryos," *Developmental Cell*, 7 (October, 2004): 597-606

E. Taccioli, Mark A. Batzer, and John V. Mora "DNA repair mediated by endonuclease-independent LINE-1 retrotransposition," *Nature Genetics*, 31 (June, 2002): 159-65.

Francis Collins, *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief* (New York: Free Press, 2006), 136-37.

G. Lev-Maor et al. "The birth of an alternatively spliced exon: 3' splice-site selection in Alu exons," 1288-91

Galit Lev-Maor, Rotem Sorek, Noam Shomron, and Gil Ast, "The birth of an alternatively spliced exon: 3' splice-site selection in Alu exons," *Science*, 300 (May 23, 2003): 1288-91; Wojciech Makalowski, "Not junk after all," *Science*, 300 (May 23, 2003): 1246-47.

Jeffrey S. Han, Suzanne T. Szak, and Jef D. Boeke, "Transcriptional disruption by the L1 retrotransposon and implications for mammalian transcriptomes," *Nature*, 429 (May 20, 2004): 268-74; Bethany A. Janowski, Kenneth E. Huffman, Jacob C. Schwartz, Rosalyn Ram, Daniel Hardy, David S. Shames, John D. Minna, and David R. Corey, "Inhibiting gene expression at transcription start sites in chromosomal DNA with antigene RNAs," *Nature Chemical Biology*, 1 (September, 2005): 216-22.

Jerzy Jurka, "Evolutionary impact of human Alu repetitive elements," *Current Opinion in Genetics & Development*, 14 (2004): 603-8;

K. A. Dunlap, M. Palmarini, M. Varela, R. C. Burghardt, K. Hayashi, J. L. Farmer, and T. E. Spencer, "Endogenous retroviruses regulate periimplantation placental growth and differentiation," *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 103 (September 26, 2006):14390-95;

- L. Hyslop, M. Stojkovic, L. Armstrong, T. Walter, P. Stojkovic, S. Przyborski, M. Herbert, A. Murdoch, T. Strachan, and M. Lakoa, "Downregulation of NANOG Induces Differentiation of Human Embryonic Stem Cells to Extraembryonic Lineages," *Stem Cells*, 23 (2005): 1035-43;
- Laura Poliseno, "Pseudogenes: Newly Discovered Players in Human Cancer," *Science Signaling*, 5 (242) (September 18, 2012).
- Ling-Ling Chen, Joshua N. DeCervo, and Gordon G. Carmichael, "Alu element-mediated gene silencing," *The EMBO Journal* 27 (2008): 1694-1705;
- M. Kandouz, A. Bier, G. D Carystinos, M. A Alaoui-Jamali, and G. Batist, "Connexin43 pseudogene is expressed in tumor cells and inhibits growth," *Oncogene*, 23 (2004):4763-70.
- M. Mura, P. Murcia, M. Caporale, T. E. Spencer, K. Nagashima, A. Rein, and M. Palmarini, "Late viral interference induced by transdominant Gag of an endogenous retrovirus," *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 101 (July 27, 2004): 11117-22;
- M.-L. Pardue and P.G. DeBaryshe, "Drosophila telomeres: two transposable elements with important roles in chromosomes," *Genetica*, 107 (1999): 189-96;
- Mary G. Schueler, Anne W. Higgins, M. Katharine Rudd, Karen Gustashaw, and Huntington F. Willard, "Genomic and Genetic Definition of a Functional Human Centromere," *Science*, 294 (October 5, 2001): 109-15.
- Morrish et al., "DNA repair mediated by endonuclease-independent LINE-1 retrotransposition," 159-65; Annie Tremblay, Maria Jasin, and Pierre Chartrand, "A Double-Strand Break in a Chromosomal LINE Element Can Be Repaired by Gene Conversion with Various Endogenous LINE Elements in Mouse Cells," *Molecular and Cellular Biology*, 20 (January, 2000): 54-60
- Richard Sternberg and James A. Shapiro, "How repeated retroelements format genome function," *Cytogenetic and Genome Research*, 110 (2005): 108-16.
- Richard Sternberg, "On the Roles of Repetitive DNA Elements in the Context of a Unified Genomic- Epigenetic System," *Annals of the New York Academy of Sciences*, 981 (2002): 154-88.
- Richard Sternberg, a.g.e.
- S. Henikoff, "Heterochromatin function in complex genomes," *Biochimica et Biophysica Acta*, 1470 (February, 2000): O1-O8; L. M.Figueiredo, L. H. Freitas-Junior, E. Bottius, Jean-Christophe Olivo-Marin, and A. Scherf, "A central role for Plasmodium falciparum subtelomeric regions in spatial positioning and telomere length regulation," *The EMBO Journal*, 21 (2002): 815-24;
- S. Henikoff, K. Ahmad, H. and S. Malik "The Centromere Paradox: Stable Inheritance with Rapidly Evolving DNA," *Science*, 293 (August 10, 2001): 1098-1102;
- Tammy A. Morrish, Nicolas Gilbert, Jeremy S. Myers, Bethaney J. Vincent, Thomas D. Stamato, Guillermo Yan-Zi Wen, Ling-Ling Zheng, Liang-Hu Qu, Francisco J. Ayala and Zhao-Rong Lun, "Pseudogenes are not pseudo any more," *RNA Biology*, 9(1):27-32 (January, 2012).
- Yong, "ENCODE: the rough guide to the human genome," *Discover Magazine* (September 5, 2012), at <http://blogs.discovermagazine.com/notrocketscience/2012/09/05/encode-the-rough-guide-to-the-human-genome/> Makalowski, "Not Junk After All," 1246-47.
- I- Evrim teorisi, bilimsel bir bilgi değil, ateizme dayalı ideolojik ve o ideolojiyi temel alan felsefi bir görüştür.
- BwEyoAcA&sclient=gws-wiz-serp (Erişim Tarihi: 16.03.2024). <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-19704/immanuelkant>
- Evgeniy S. Balakirev and Francisco J. Ayala, "Pseudogenes, Are They 'Junk' or Functional DNA?," *Annual Review of Genetics*, 37 (2003): 123-51.

CREATION MANIFESTO

THE 8TH INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES

Istanbul, October 24-26, 2024

On Behalf of the Editorial Board

Prof. Dr. Nevzat Tarhan

Prof. Dr. İsmail Kocaçalışkan

As scientists participating in the **VIII. International Creation Congress in the Light of Sciences** held on October 24-26, 2024, at Üsküdar University in Istanbul, we deem it appropriate—even necessary—to declare a “Creation Manifesto”. We believe that scientific data and mathematical proofs have now reached a sufficient level of evidence indicating that the existence of the universe is purposeful and designed.

Some of the most fundamental philosophical and scientific questions in human history are “Why and how did the universe come into being and why and how did life began?”. There are two known perspectives on this subject:

1. Existence by Chance
2. Existence by Conscious Design (*)

If one perspective can be proven impossible, the correctness of the other is understood through the method of reasoning (Reductio ad absurdum).

The Argument of Reasoning: By this argument we first ask, “how and why would an unthinking, unconscious nature produce an intelligent, conscious human being?” Second, scientific findings prompt us to question the probability of self-existence of decision-making algorithms found in nature. The logic of these algorithms resemble the **Fuzzy logic** of artificial intelligence—a logic we’ve only recently understood. Such sophisticated algorithms cannot be attributed to an unintelligent process of evolution.

These two perspectives have different interpretations, both scientifically and philosophically. Let us compare these perspectives, explore them with reasoning methods, and seek answers through mathematical proof.

The Impossibility of Accidental Existence

This view suggests that the universe emerged through natural processes and an accumulation of random events. According to the **Big Bang** theory, the universe is approximately 13.8 billion years old, - although

the recent data received from the **Webb telescope** suggests the universe might have appeared around 26.7 billion years ago -and expanded within the framework of physical laws. Therefore before the Big Bang, there should not have been either time or matter, but a reality beyond time and space. The main arguments of the accidental existence view can be refuted one by one through proof by contradiction.

1. **Quantum Uncertainty:** Quantum physics suggests that some events at the quantum level occur without an external cause. However, the **Fine-Tuning Argument** asserts that the laws of physics and universal constants are precisely aligned to allow life to emerge. If even minor adjustments were made to these constants, neither the universe nor life could exist. According to the “**Chaos Theory**,” things that may seem erroneous are part of perfection. Thus, quantum uncertainty is part of the universe’s perfection, but, it cannot know any reality outside of space and time. Such a perfection in accordance with mathematical reasoning leaves no room for chance but requires an external will beyond time and space.
2. **The Thesis of Natural Selection:** The thesis explains the development and diversification of life forms through mutations and selection. However, while a child is in the zygote (the first cell consisting of half of the mother’s and father’s DNA) state in the womb, the child begins to move in the embryo in eight weeks. In the tenth week, the fetus period begins and the limbs become apparent. The mother’s womb grows upwards by one centimeter every week. Birth occurs after forty (40) weeks. It is a mandatory law that the amino acids in DNA always grow by making the right decisions. There should be no random mutations in this process, otherwise the child cannot be healthy. Therefore, it is known that in this planned, systematic, fine-tuned, regular, measured and calculated growth that occurs in all mammals, mutation is very rare and produces negative results. Therefore, the “proof method using the opposite” shows the impossibility of natural selection and that selection must be conscious, not random. This shows that an external will is a necessary existence. We can apply the same analogy to the transformation of a fig seed into a fig tree, and to the way a bee works. Natural selection focuses only on survival, but conscious selection focuses on purposeful development.
3. **Primitive Conditions and the Thesis of Large Numbers:** Given the vastness of the universe and the length of time, the chance of accidental formation of complex structures like life is suggested. When the developmental stages proven by scientific observations and experiments based on natural processes operating within the framework of physical laws are considered with the “Modal reasoning method”, the occurrence of the right conditions is a very low probability situation according to the mathematical proof method. As probabilities like 10^{-50} are accepted impossible, considering the vastness of the universe it is impossible for these probabilities to occur according to mathematical reasoning. Despite the size of the universe and the length of time, the emergence of a living work from inanimate DNA throughout three weeks in the spring every year by always making the right decisions without any mutation indicates an absolute consciousness as a necessary being.
4. **Complexity and Order:** The universe exhibits a complex structure, where natural laws function harmoniously. It is debatable whether this order will emerge spontaneously or as a result of a design according to the “General Systems Theory”. In systems theory everything is composed of small, interrelated parts, but is considered as a whole that functions as part of a larger system. There is an order that operates according to the “Laws of Cybernetics”. Cybernetics is the branch of science that examines the control and management of all complex systems, living and non-living. The laws of cybernetics require the existence of an administrator. The design-based view of existence, which argues that the universe and life were designed not by chance but by a conscious mind, is the mandatory option according to mathematical reasoning.
5. **The Mental Ability to Develop Theories:** The accidental existence view cannot explain this theory. Unlike other living beings, humans have the ability to produce hypotheses. Metacognitive neurogenetic tendencies such as “searching for meaning, seeking novelty, time awareness, desire for eternity and the presence of the perception of death” are unique to humans. When humans abandon their mental attitude and abandon themselves to nature, they become identical to animals. When you point somewhere with your finger, the people with advanced autism, who cannot think clearly, look at the tip of your finger and cannot look at the indicated place. They do not have the mental ability to make a theory. Therefore, when humans are interested in the universe, they have the ability to look not only at the universe but also at the meaning behind it. Science explains how the universe works very well, but sciences that are based on meaning need to derive theoretical meanings. Why does this universe exist, why am I here and where am I going?... We observe that many people with the ability

of the theory of mind and see this truth cannot express this due to their positivist mental attitude and dogmatic scientific prejudice. When we look at the universe using the ability of the theory of mind, there must be a being (Necessary Being) who has great and absolute knowledge, absolute will, absolute power and absolute wisdom.

6. **The Enigma of Consciousness:** Consciousness, uniquely human, includes the sense of «self,» which is certainly absent in animals. The accidental existence hypothesis remains silent on consciousness, as creating consciousness from matter is akin to creating something from nothing. Our skin changes completely in twenty days; after six months all the cells in our body change, but our consciousness, which is like the IP of a computer, does not change at all. Consciousness is a phenomenon that is very difficult to explain with accidental processes and is specific to humans. The design argument argues that the existence of consciousness is the work of a designer. The deductive reasoning method points to the existence of conscious beings, the necessary existence of a higher consciousness and conscious design as evidence. The idea that the universe is the product of a higher consciousness and a superior owner, which is the 'Divine Will' seems mandatory.
7. **The Hypothesis that Life is a Struggle:** According to this thesis, life was formed by chance and there is a struggle. The strong survive, the weak lose the struggle and perish. When we look at living beings from the first cell to the most advanced living beings, we observe that cooperation is the basic and struggle is the exception. The strong lion and the big dinosaur did not spread all over the world. The fact that dinosaurs had large armor, but small brains caused them not to adapt. In the universe, not the strong but those who adapt according to their genetic codes live. However, adaptation is possible for a purpose. According to «induction», which is a method of understanding all from singular events, the balance of living together in nature refutes the thesis that life is a struggle. Because according to the law of homeostasis (balance), there is a subtle harmony, competition does not disrupt the balance. Life is harmony according to a purpose. The purpose must be in accordance with the Divine Will.
8. **The Problem of Evil and the Dialectic of Testing:** Materialist science tries to explain the purpose of man with the pleasure principle. Unlike other living beings, man is the only being who can act purposefully, think freely, question existence, and think abstractly, conceptually and symbolically. It cannot be scientifically said that there is no life after death. Man, also questions why evil exists. He has free will. In order for free will to exist, there must also be the freedom to do evil. The freedom to do evil, to make mistakes and wrong decisions indicates the existence of a test. The mathematical reasoning method, which is "proof by contradiction", results in "accountability". The fact that man can do evil is a contradiction. Therefore, according to holistic science, the most reasonable option for the purpose of the world's existence is the dialectic of the test.
9. **The necessity of life after death:** The only reality in the world without exception is death. The existence of programmed cell deaths has directed science to the field of seeking a cure for death. According to the theory of mind, death signals a deeper meaning other than our life. Creating such a perfect order and then destroying it is impossible according to the Abduction Reasoning method. Abduction, a scientific discovery method, shows the strongest result according to the conditions at hand. Diseases are diagnosed with this method. It is not fair for those who do evil to get away with it and die without paying the price. According to the working cybernetic laws, those who do evil must pay the price. On the other hand, the neurogenetic tendency of the desire for eternity that exists in all people necessitates an eternal life according to the abduction causality principle. Therefore, there should be a second birth, that is, resurrection. We can say 'The Creator wanted to give. So, He gave the sense of wanting'.
10. **The Entropy Law necessitates external will:** Entropy is the law of energy and is the second law of thermodynamics. The universe goes from order to disorder in an orderly manner. According to this course, the universe will end with heat death. According to this law, there is no darkness, but the absence of light; there is no cold, but the absence of heat. A sensitive, fine-tuned and calculated support with continuous heat and light is required. This law pushes a person with the theory of mind competence to seek meaning. The theory of mind competence is a function of the mirror neurons in the human brain. If there is no external control and regulator, entropy increases, and order is disrupted in the universe. The existence of One with conscious will is necessary, that is a Necessary Being (Vacib-ul Vucud**), who is outside of space and time, who created the first existence, established perfect laws and administered these laws every moment, is mandatory.

Conclusions

- **Scientific Explanations:** Scientific observations and physical laws provide evidence for the impossibility of accidental existence and point to the validity of design in explaining the origin and development of the universe. However, the scientific model points to methods of reasoning for the ultimate questions, such as «Why is there nothing rather than something? Why does this universe exist?»
- **Four paths to truth include:** observation, reasoning, rational intuition, and rational belief.
- **The Conscious Design View** offers an alternative explanation for the origin of complexity, consciousness, and order in the universe and also answers moral or metaphysical questions.
- **The concept of God (Deity):** The Conscious Design View defends a “Creator outside of time and space as a Necessary Being (**Vacib-ul Vucud**)” while trying to explain phenomena such as the existence of order and consciousness in the universe. It explains existence with an Absolute Will having the characteristics of an external will that knows, sees, manages and controls everything.
- We, as the ones who prepared this Creation Manifesto, declare with holistic scientific evidence that the Necessary Being (**Vacib-ul Vucud**) who has infinite, absolute knowledge, will, power and wisdom complies with the concept of **Tawhid** (Allah) expressed in the Holy Qur’an.

(*) Conscious design, is an act by a Creator, just like all acts have their agents. Unlike Intelligent Design, Conscious Design has the capacity to generate its own algorithms.

(**) The term **Vacib-ul Vucud**, meaning “Necessary Being,” was introduced into the literature by Ibn Sina.

Resources

A- In the manifesto, the sources prioritize rational evidence, reasoning methods, and computational sciences over speculative existential debates. Disciplines such as neuroscience, physics, chemistry, and logic are emphasized, along with neuropsychiatry, neuropsychology, neurophilosophy, neurotheology, and neuroquantology approaches that study consciousness, meaning, and purpose.

Armağan, İbrahim: Methodology, Scientific Method. İzmir: Dokuz Eylül University Faculty of Fine Arts Publications, 1st Edition, 1983.

Behe M.J., and Meyer, Stephen C. May 10, 2018 Intelligent Design <https://www.discovery.org/v/what-is-intelligent-design>

Behe, Michael Joseph. “Irreducible Complexity: Obstacle to Darwinian Evolution,” Philosophy Of Biology An Anthology, eds. Alex Rosenberg - Robert Arp. 427-437. USA: John Wiley & Sons, 2010.

Behe, Michael Joseph. “Responding to Scientific Criticisms of Intelligent Design,” trans. Orhan Düz. The Unknown History of the Universe’s Design, ed. Michael Joseph Behe - William Albert Dembski. 133-148. Gelenek Publishing, 1st Edition, 2004. Istanbul:

Cogito: Neuroscience and Philosophy, Yapı Kredi Publishing, 2013, Istanbul

Cohen, Simon Baron: The Science of Evil, Basic Books, 2011, New York

Çengel, Yunus: Scientific Approach to Science and Risale-i Nur. <https://sorularlailamiyet.com/kaynak/akilli-tasarim-teorisi>

Çınar, Aliye: Existential Theology: Religion and Symbol in Paul Tillich, İz Publishing, 2007, Istanbul

Damasio, Antonio R., trans. Bahar Atlamaz: Descartes’ Error: Emotion, Reason, and the Human Brain, Varlık Publishing, 1999, Istanbul

Davidson, Richard J.: The Emotional Life of Your Brain, Pegasus Publishing, 2018, Istanbul

Dawkins, Richard: The Selfish Gene, Kuzey Publishing, 1995, Istanbul

Dawson, Christopher: Progress and Religion, Açılım Book, 2003, Istanbul

Demirhan, Ahmet: Kierkegaard and Religion, Nirengi Book, 2003, İzmir

Demirhan, Ahmet: Nietzsche and Religion, Nirengi Book, 2002, İzmir

Ellenberger, Henri F.: The Discovery of the Unconscious, trans. Ebru Kılıç, Albaraka Publishing, 2021, Istanbul

Emoto, Masaru: The Miracle of Water, Arıtan Publishing, 2008, Istanbul

Flew, Antony: There is a God, Profile Publishing, 2020, Istanbul

Frankl, Viktor E.: Man’s Search for Meaning, Okuyan Us Publishing, 2017, Istanbul

Fry, Ron, trans. Feride Kurtulmuş: How to Improve Memory, Timaş Publishing, 2000, Istanbul

- Goetz, Stewart., Taliaferro, Charles: A Brief History Of The Soul, Wiley-Blackwell, Oxford 2011
- Healy, Jane M., trans. Ayşe Bilge Dicleli: Your Child's Developing Mind: Brain Development and Learning from Birth to Adolescence, Kolektif Publishing, 1997, Istanbul
- Heisenberg, Werner: Physics and Philosophy, Revolution in Modern Science, Küre Publishing, 2007, Istanbul
- Herbert, Nick, trans. Meltem Andırcı: Basic Consciousness: Human Consciousness and the New Physics, Ayna Publishing, 2002, Istanbul
- Hunke, Sigrid: Allah's Sun over the Occident, Altın Publishing, 2001, Istanbul
- Huntington, Samuel P.: The Clash of Civilizations, Vadi Publishing, 2003, Istanbul
- İnalöz, Orhan: How to Think Correctly, Feyyaz Publishing, 2013, Istanbul
- İtil, Turan: The Forgotten Brain: The Greater Taboo Than Sex, Kaynak Publishing, 2015, Istanbul
- İzzetbegović, Aliya: Islam Between East and West, Ketebe Publishing, 1993, Istanbul
- Johnson, Phillip E., trans. Orhan Düz: The Evolution Trial, Gaye Bookstore Distribution, 2003, Bursa
- Kandel, Eric R.: What We Can Learn From Exceptional Brains, Kolektif Publishing, 2018, Istanbul
- Karataş, Şükran, Deity And Freedom Equality Justice in History Philosophy Science, İmak Ofset Publishing, 2013
- King, Brett: Augmented, Maltepe University Press, 2016, Istanbul
- Kingsley, Peter: The Unknown History of Western Wisdom, Etkileşim Publishing, trans. Onur Atalay, 2004, Istanbul
- Köknel, Özcan: Conflicting Values From Family to Society, From Politics to Beliefs, From Love to Romance, Altın Publishing, 2007, Istanbul
- L. DuPont, Robert, M.D.; The Selfish Brain Learning From Addiction, American Psychiatric Press, Inc. 2005 Washington
- Laughlin, Robert B.: A Different Universe, New York Times Books, 2012, New York
- Lefebvre, Henri: Dialectical Materialism, Kanat Publishing, 2017, Istanbul
- Lipton, Bruce H.: The Biology of Belief, Kuraldışı Publishing, 2007, Istanbul
- Maisonneuve, Jean: Social Psychology, Dost Bookstore, 2005, Istanbul
- Manafov, Rafiz: The Problem of Evil and Theodicy, İz Publishing, 2007, Istanbul
- Margenau, Henry and Varghese, Roy Abraham, trans. Ahmet Ergenç: Cosmos, Bios, Theos, Gelenek Publishing, 2002, Istanbul
- Maslow, Abraham, trans. Okhan Gündüz: The Psychology of Being Human, Kuraldışı Publishing, 2011, Istanbul
- Maslow, Abraham: Religions, Values, Peak Experiences, Kuraldışı Publishing, 1964, Istanbul
- Miquel, Andre, trans. Ahmet Fidan: Islamic Civilization from Birth to Present, Birleşik Bookstore, 2003, Ankara
- Morin, Christophe: The Persuasion Code in the Brain, Maltepe University Press, 2019, Istanbul
- Moses, Jeffrey: Becoming One: Shared Noble Principles of All Religions, Samsara, 2003, Istanbul
- Murphy, Joseph: The Power of the Subconscious, Koridor Publishing, 2000, Istanbul
- Nietzsche, Friedrich: Beyond Good and Evil, İş Bankası Culture Publishing, 2014, Istanbul
- Peteet, R. John, M.D., G.Lu, Francis, M.D., E. Narrow, William, M.P.H., M.D.; Religious and Spiritual Issues in Psychiatric Diagnosis, American Psychiatric Association Arlington, Virginia, 2011
- Ramachandran, V.S., Sandra Blakeslee, trans. Levent Öztürk; Phantoms in the Brain: Probing the Mysteries of the Mind, 2019, Istanbul Boğaziçi University Publishing
- Shaffer, Jerome A., trans. Turan Koç: Philosophy of Mind, Küre Publishing, 2005, Istanbul
- Small, Gary, trans. Tuğba Kırca: The Memory Bible, Omega Publishing, 2002, Istanbul
- Songar, Ayhan: Cybernetics, Yeni Asya Publishing, 1980, Istanbul
- Spinoza, Baruch: "Ethics," Alfa Publishing, 1978, Istanbul
- Stalin: Dialectical and Historical Materialism, Science and Socialism Publishing, 2017, Istanbul
- Stevens, Anthony: Jung, Kaknüs Publishing, 1999, Istanbul
- Stora, Jean Benjamin: Stress, İletişim Publishing, 1994, Istanbul
- Strano, Anthony, trans. Aynur Sungur Tuncer and İlknur Bulut: Eastern Thoughts and Reflections of Deep Thought for the Western Mind, Altın Bookstore, 2006, Istanbul
- Şimşek, Ümit: Creating an Act: From Work to Name, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002, Ankara

Talbot, Michael: The Holographic Universe, Omega Publishing, 2001, Istanbul Publishing, 2021, Istanbul
 Tanrıdağ, Oğuz: I Believe, Therefore I Exist, Üsküdar University Publishing No: 5, 2017, Istanbul
 Tanrıdağ, Oğuz: Social Neuroscience, Nobel Medical Publishing, 2015, Istanbul
 Tarhan, Nevzat: Journey from Mind to Heart Bediüzzaman Model Timaş 2022 Istanbul
 Tarhan, Nevzat: Wisdom Psychology 1 Rational Belief Spinoza's Mistake and the Evolution of Evolution, 2022, Timaş Publishing.
 Tarlacı, Sultan: Crime and Brain, Destek Publishing, 2017, Istanbul
 Tarlacı, Sultan: Dictionary of Death, Tuti Book, 2018, Istanbul
 Taslamam, Caner: Quantum Theory, Philosophy, and God, Istanbul Publishing, 2008, Istanbul
 Tatlı, Adem: Intelligent Design Theory. <https://sorularlailamiyet.com/kaynak/akilli-tasarim-teorisi>
 Tura, Saffet Murat: Matter and Meaning: The Origin of Rationality, Metis Publishing, 2011, Istanbul
 Twenge, M. Jean, PH.D., Campbell, W. Keith, PH.D.; The Narcissism Epidemic, Living In The Age of Entitlement, Atria Paperback, New York, 2009
 Uzbay, Tayfun: The Invisible Brain, Destek Publishing, 2017, Istanbul
 Venter, Henry.: *Self-Transcendence: Maslow's Answer to Cultural Closeness. Journal of Innovation Management*, 4.3, 2017
 Wilson E.O.: *The Creation: An Appeal to Save Earth*, W.W. Norton Company, New York/London, 2006
 Yalom, Irvin D., trans. Özden Arıkan: *Religion and Psychiatry*, Pegasus Publishing, 2000, Istanbul

B- Chemical processes claimed to have arisen spontaneously and by chance have failed to explain the existence of life and the origin of the genetic code.

Bliss, R. B. and Parker, G. E. Origin of Life. California. 1979
 George M. Whitesides, "Revolutions In Chemistry: Priestley Medalist George M. Whitesides' Address," *Chemical and Engineering News*, 85: 12-17, March 26, 2007
 Gribbin, J. Carbon Dioxide, Ammonia and Life. *New Scientist*. Vol.94. May 13. 1982, p.143
 J.T. Trevors and D.L. Abel, "Chance and necessity do not explain the origin of life," *Cell Biology International*, 28: 729-739, 2004.
 Jack W. Szostak, David P. Bartel, and P. Luigi Luisi, "Synthesizing Life," *Nature*, 409: 387-390 (January 18, 2001
 Robert Shapiro, "A Simpler Origin for Life," *Scientific American*, pp. 46-53, June, 2007
 Tatlı, Â. Evrim ve Yaratılış. 5. baskı. 2018, s. 38.

C- Biological structures are highly sensitive and complex compounds, making them unlikely to be products of random mutations.

Douglas A. Axe, "Estimating the Prevalence of Protein Sequences Adopting Functional Enzyme Folds," *Journal of Molecular Biology*, 341: 1295-1315, 2004.

D- The sudden appearance of species in the fossil record does not support Darwinian evolution.

Alan Feduccia, "'Big bang' for tertiary birds?," *Trends in Ecology and Evolution*, 18: 172-176, 2003
 Ernst Mayr, *What Makes Biology Unique?*, p. 198 (Cambridge University Press, 2004
 Frank B. Gill, *Ornithology*, 3rd ed. New York: W.H. Freeman, 2007, p. 42.
 Jaume Baguña and Jordi Garcia-Fernández, "Evo-Devo: the Long and Winding Road," *International Journal of Developmental Biology*, 47:705-713, 2003
 John Hawks, Keith Hunley, Sang-Hee Lee, and Milford Wolpoff, "Population Bottlenecks and Pleistocene Human Evolution," *Journal of Molecular Biology and Evolution*, 17(1):2-22, 2000.
 Kevin J. Peterson, Michael R. Dietrich and Mark A. McPeck, "MicroRNAs and metazoan macroevolution: insights into canalization, complexity, and the Cambrian explosion," *BioEssays*, 31 (7):736-747, 2009
 R.S.K. Barnes, P. Calow and P.J.W. Olive, *The Invertebrates: A New Synthesis*, pp. 9-10 (3rd ed., Blackwell Sci. Publications, 2001
 Robert L. Carroll, "Towards a new evolutionary synthesis," *Trends in Ecology and Evolution*, 15(1):27-32, 2000
 Stefanie De Bodt, Steven Maere, and Yves Van de Peer, "Genome duplication and the origin of angiosperms," *Trends in Ecology and Evolution*, 20:591-597, 2005

E- Molecular biology has not succeeded in constructing a comprehensive “Tree of Life.”

(“New study suggests big bang theory of human evolution,” January 10, 2000). <http://www.umich.edu/~newsinfo/Releases/2000/Jan00/r011000b.html>

Carl Woese “The Universal Ancestor,” *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 95:6854- 9859, June, 1998

Graham Lawton, “Why Darwin was wrong about the tree of life,” *New Scientist* (January 21, 2009

Graham Lawton, “Why Darwin was wrong about the tree of life,” *New Scientist*, January 21, 2009

Jeffrey Schwartz, *Sudden Origins: Fossils, Genes, and the Emergence of Species*, p. 3, Wiley, 1999

Liliana M. Dávalos, Andrea L. Cirranello, Jonathan H. Geisler, and Nancy B. Simmons, “Understanding phylogenetic incongruence: lessons from phyllostomid bats,” *Biological Reviews of the Cambridge Philosophical Society*, 87:991-1024, 2012

Partly quoting Eric Baptiste, in Lawton, “Why Darwin was wrong about the tree of life” (internal quotations omitted.

W. Ford Doolittle, “Phylogenetic Classification and the Universal Tree,” *Science*, 284:2124-2128, June 25, 1999.

F- Similar biological structures observed among unrelated organisms challenge Darwinism and refute the concept of a common ancestor.

David P. Mindell, Michael D. Sorenson, and Derek E. Dimcheff, “Multiple independent origins of mitochondrial gene order in birds,” *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 95 (September, 1998): 10693-10697

Frederick M Ausubel, “Are innate immune signaling pathways in plants and animals conserved?,” *Nature Immunology*, 6 (10): 973-979 (October, 2005

Michael Syvanen, “Evolutionary Implications of Horizontal Gene Transfer,” *Annual Review of Genetics*, 46:339-356, 2012.

G- Differences among vertebrate embryos contradict predictions of common descent.

Kalinka et al., “Gene expression divergence recapitulates the developmental hourglass model,” *Nature*, 468:811, December 9, 2010

Olaf R. P. Bininda-Emonds, Jonathan E. Jeffery, and Michael K. Richardson, “Inverting the hourglass: quantitative evidence against the phylotypic stage in vertebrate development,” *Proceedings of the Royal Society of London, B*, 270:341-346, 2003).

Steven Poe and Marvalee H. Wake, “Quantitative Tests of General Models for the Evolution of Development,” *The American Naturalist*, 164, September, 2004): 415-422; Olaf R. P. Bininda-Emonds, Jonathan E. Jeffery, and Michael K. Richardson, “Inverting the hourglass: quantitative evidence against the phylotypic stage in vertebrate development,” *Proceedings of the Royal Society of London, B*, 270 (2003): 341- 346;

H- Darwinism’s predictions regarding vestigial organs and so-called “junk DNA” have been proven incorrect in stark clarity.

C. Bell, A. G. West, and G. Felsenfeld, “Insulators and Boundaries: Versatile Regulatory Elements in the Eukaryotic Genome,” *Science*, 291 (January 19, 2001): 447-50;

E. Peaston, A. V. Esvikov, J. H. Graber, W. N. de Vries, A. E. Holbrook, D. Solter, and B. B. Knowles, “Retrotransposons Regulate Host Genes in Mouse Oocytes and Preimplantation Embryos,” *Developmental Cell*, 7 (October, 2004): 597-606

E. Taccioli, Mark A. Batzer, and John V. Mora “DNA repair mediated by endonuclease-independent LINE-1 retrotransposition,” *Nature Genetics*, 31 (June, 2002): 159-65.

Francis Collins, *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief* (New York: Free Press, 2006), 136-37.

G. Lev-Maor et al. “The birth of an alternatively spliced exon: 3’ splice-site selection in Alu exons,” 1288-91

Galit Lev-Maor, Rotem Sorek, Noam Shomron, and Gil Ast, “The birth of an alternatively spliced exon: 3’ splice-site selection in Alu exons,” *Science*, 300 (May 23, 2003): 1288-91; Wojciech Makalowski, “Not junk after all,” *Science*, 300 (May 23, 2003): 1246-47.

Jeffrey S. Han, Suzanne T. Szak, and Jef D. Boeke, “Transcriptional disruption by the L1 retrotransposon and implications for mammalian transcriptomes,” *Nature*, 429 (May 20, 2004): 268-74; Bethany A. Janowski, Kenneth E. Huffman, Jacob C. Schwartz, Rosalyn Ram, Daniel Hardy, David S. Shames, John D. Minna, and David R. Corey, “Inhibiting gene expression at transcription start sites in chromosomal DNA with antigene

- RNAs," *Nature Chemical Biology*, 1 (September, 2005): 216-22.
- Jerzy Jurka, "Evolutionary impact of human Alu repetitive elements," *Current Opinion in Genetics & Development*, 14 (2004): 603-8;
- K. A. Dunlap, M. Palmarini, M. Varela, R. C. Burghardt, K. Hayashi, J. L. Farmer, and T. E. Spencer, "Endogenous retroviruses regulate periimplantation placental growth and differentiation," *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 103 (September 26, 2006):14390-95;
- L. Hyslop, M. Stojkovic, L. Armstrong, T. Walter, P. Stojkovic, S. Przyborski, M. Herbert, A. Murdoch, T. Strachan, and M. Lakoa, "Downregulation of NANOG Induces Differentiation of Human Embryonic Stem Cells to Extraembryonic Lineages," *Stem Cells*, 23 (2005): 1035-43;
- Laura Poliseno, "Pseudogenes: Newly Discovered Players in Human Cancer," *Science Signaling*, 5 (242) (September 18, 2012).
- Ling-Ling Chen, Joshua N. DeCervo, and Gordon G. Carmichael, "Alu element-mediated gene silencing," *The EMBO Journal* 27 (2008): 1694-1705;
- M. Kandouz, A. Bier, G. D. Carystinos, M. A. Alaoui-Jamali, and G. Batist, "Connexin43 pseudogene is expressed in tumor cells and inhibits growth," *Oncogene*, 23 (2004):4763-70.
- M. Mura, P. Murcia, M. Caporale, T. E. Spencer, K. Nagashima, A. Rein, and M. Palmarini, "Late viral interference induced by transdominant Gag of an endogenous retrovirus," *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 101 (July 27, 2004): 11117-22;
- M.-L. Pardue and P.G. DeBaryshe, "Drosophila telomeres: two transposable elements with important roles in chromosomes," *Genetica*, 107 (1999): 189-96;
- Mary G. Schueler, Anne W. Higgins, M. Katharine Rudd, Karen Gustashaw, and Huntington F. Willard, "Genomic and Genetic Definition of a Functional Human Centromere," *Science*, 294 (October 5, 2001): 109-15.
- Morrish et al., "DNA repair mediated by endonuclease-independent LINE-1 retrotransposition," 159-65; Annie Tremblay, Maria Jasin, and Pierre Chartrand, "A Double-Strand Break in a Chromosomal LINE Element Can Be Repaired by Gene Conversion with Various Endogenous LINE Elements in Mouse Cells," *Molecular and Cellular Biology*, 20 (January, 2000): 54-60
- Richard Sternberg and James A. Shapiro, "How repeated retroelements format genome function," *Cytogenetic and Genome Research*, 110 (2005): 108-16.
- Richard Sternberg, "On the Roles of Repetitive DNA Elements in the Context of a Unified Genomic- Epigenetic System," *Annals of the New York Academy of Sciences*, 981 (2002): 154-88.
- Richard Sternberg, a.g.e.
- S. Henikoff, "Heterochromatin function in complex genomes," *Biochimica et Biophysica Acta*, 1470 (February, 2000): O1-O8; L. M.Figueiredo, L. H. Freitas-Junior, E. Bottius, Jean-Christophe Olivo-Marin, and A. Scherf, "A central role for *Plasmodium falciparum* subtelomeric regions in spatial positioning and telomere length regulation," *The EMBO Journal*, 21 (2002): 815-24;
- S. Henikoff, K. Ahmad, H. and S. Malik "The Centromere Paradox: Stable Inheritance with Rapidly Evolving DNA," *Science*, 293 (August 10, 2001): 1098-1102;
- Tammy A. Morrish, Nicolas Gilbert, Jeremy S. Myers, Bethaney J. Vincent, Thomas D. Stamato, Guillermo Yan-Zi Wen, Ling-Ling Zheng, Liang-Hu Qu, Francisco J. Ayala and Zhao-Rong Lun, "Pseudogenes are not pseudo any more," *RNA Biology*, 9(1):27-32 (January, 2012).
- Yong, "ENCODE: the rough guide to the human genome," *Discover Magazine* (September 5, 2012), at <http://blogs.discovermagazine.com/notrocketscience/2012/09/05/encode-the-rough-guide-to-the-human-genome/> Makalowski, "Not Junk After All," 1246-47.

I- Evolutionary theory is not scientific knowledge but rather an ideological and philosophical view grounded in atheism.

BwEyoAcA&scient=gws-wiz-serp (Erişim Tarihi: 16.03.2024). <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-19704/immanuelkant>

Evgeniy S. Balakirev and Francisco J. Ayala, "Pseudogenes, Are They 'Junk' or Functional DNA?," *Annual Review of Genetics*, 37 (2003): 123-51.

AÇIK MEKTUPTUR

VIII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi 24-26 Ekim 2024 tarihleri arasında Üsküdar Üniversitesinde yapıldı. Sunumlar hakemler tarafından incelenerek değerlendirildi.

Konunun bilimsel olarak ele alınması, eleştirilere açık olunması ve gelecek karşıt görüşlerin analiz edilmesi amaçlarıyla bir “Yaratılış Manifestosu” yayınlandı.

Daha sonra gelen geribildirimler üzerine kongrede kullanılan ve manifestonun hazırlanmasına esas olan 132 kaynak da manifestoya eklendi.

Çeşitli medya mecralarına yansıyan eleştirilere ve geribildirimlere bakıldığında çoğunun kongre takip edilmeden hazırlandığı anlaşılmaktadır. Kongredeki 9 ana başlıktan sadece 1 tanesi evrimle ilgili idi.

Yapılan itirazlara 11 başlık halinde aşağıdaki cevapların “açık mektup” şeklinde verilmesi uygun görülmüştür.

Kongre Düzenleme ve Bilim Kurulu adına

Kongre Onursal Başkanı

Prof. Dr. Nevzat TARHAN

Bilimsel bir ortamda mutabakatla hazırlanan “Yaratılış Manifestosunu” tartışmaya ve analiz etmeye açık olduğumuzu ilan ve beyan etmeyi uygun gördük. Spekülatif tesadüfi var oluş görüşü yerine rasyonaliteye dayanan Yaratılışı analiz etmek daha bilimsel ve metodolojiye uygun olacaktır.

1. Şu ana kadar bize ulaşan geri bildirimler değerlendirildi. Usulle ilgili haklı eleştiriler göz önüne alındı. Öz ve esaslarla ilgili ve kanıta dayalı geri bildirim olmamıştır. Manifesto ise yedi gün içinde 6000 üzerinde imzaya ulaşmıştır.
2. Eleştirilerde 10 maddelik Manifesto’nun hangi maddelerine hangi gerekçe ile karşı çıktığı belirtilmemektedir. Ancak kaynakların eksikliği konusundaki haklı eleştiriler göz önüne alınarak kullanılıp yazılmayan kaynaklar ilave edilmiştir.
3. Manifesto dikkatle okunduğunda yoğun olarak akıl yürütme yöntemlerinin kullanıldığı görülecektir. Fizik, Matematik, Temel Bilimler, Biyoloji, Moleküler Biyoloji ve Genetik, Mühendislik, Nörobilim, Psikiyatri, Psikoloji, Tıp ve Sağlık Bilimleri ile ilgili sunumların ağırlıkta olduğu bir kongrenin katılımcıları bu manifestoyu kaleme almış ve imzaya açmıştır.

4. Rastlantısal varoluşun imkansızlığı ve tasarımsal varoluşun zorunlu seçenek olduğunu savunan manifesto bilimsel gerekçeler sunmaktadır. Manifestoda vurgulanan görüş **Tesadüfi Varoluşun** temelsizliğidir. Bu sebeple itiraz edenlerden beklenen manifestoyu dikkatle okumaları ve hangi maddelerin bilimsel olmadığını yazılı olarak iletilmesidir.
 5. İncelenen eleştirilerde ideolojik ön yargılar, doktriner fanatizm ve sahte bilimin kanıta dayalı olmayan görüşlerinin savunuculuğu dikkat çekmektedir.
 6. Yine eleştirilerde dikkat çeken başka bir husus, bilimi sadece deney ve gözleme indirgeyen; teorik fizik, hesaplamalı biyoloji, yapay zekanın matematiği olan Fuzzy mantık ve olasılık hesapları gibi alanları bilime dahil etmeyen; matematiksel akıl yürütme yöntemlerini görmeyen bir bakış açısının hâkim oluşudur. Günümüzde artık dar görüşlü, sadece Newton fiziğini esas alan düşünceler terk ediliyor. Yapay Zekâ ve Endüstri 4.0 gelişmeleri, eski sorulara yeni cevaplar vermektedir.
 7. Bazı itirazlarda ChatGPT AI 'in bile söylemedikleri yer alıyor. Tarafımızdan yapılan sorgulamada ilgili yapay zekâ "Bugünkü bilimsel bilgiye göre düşüncenin nasıl ortaya çıktığını gösteren eksiksiz yol haritası bulunmuyor. Atomların kendiliğinden düşünce yaratabilmesi ve bilinç üretmesi, bilimsel açıdan ispatlanmış bir gerçek değildir, doğrudan yaratıcı olmadan nasıl var olduğu anlaşılmış değildir." denmektedir.
"Soru: Cansızlardan bilinçli bir neden olmadan canlı çıkması mümkün müdür? Cevap: Bilinçli bir neden olmaksızın, rastlantısal süreçlerle cansız maddenin canlılık kazanması hem doğa yasalarına hem de mantıksal süreçlerle çelişki taşır". Yapay zekâ bile **Bilinçli Tasarımı** reddetmez iken Bilinçli Tasarımın olmadığını savunmak, akıldan istifa etmek demek olup zihin kuramı yasası ile çalışan ve varsayım ve anlam üretmeyi nörobiyolojik olarak zorunlu kılan insana özgü beyni çalıştırmamak anlamına gelmektedir.
 8. Varyasyonların ve mutasyonların doğrulanmış evrim kanıtı sunmadığını bilmeyen eleştiriler söz konusudur. Yapılan bütün genetik çalışmalarda seri mutasyonlarla daha kompleksiteye giden veya yeni bir tür oluşturan deneysel bir kanıt bulunamamıştır.
 9. Bilinçli varoluş gelişmeye odaklıdır. Tesadüfi varoluş ise yaşam kalıma odaklıdır. Doğadaki komplike yapı rastlantısal basitleştirmeyi çürütüyor. Doğal seçim, evrimi değil doğadaki değişkenliği kanıtlıyor. Hayatın karmaşıklığı evrimin basit hayat ağacı modelini çürütüyor. Evrim sudan çıkamamıştır. Çünkü mutasyon deneyleri, radyasyonla kriz oluşturarak drosophila sinekleri ve bakterilerde yapıldı; hep hasta sakat canlılar ortaya çıktı. Mutasyon yıkıcı ve hasar oluşturunucudur. Genlerin kaotik düzeni sanki Tanrı evrimi çürütmek için yapmış, dedirtiyor. Hücrenin tasarımı bir tasarımcı olduğunu söylüyor. [1]
 10. Anlam ve amaç arayışını bilim dışına itmek aynı zamanda epistemolojik bir hatadır. Anlam ve amaç arayışı hakkındaki Nörobilim temelli Psikoloji ve Psikiyatri çalışmalarında ve Maslow Psikososyal ihtiyaçlar hiyerarşisinin yayınlanan son versiyonunda belirtildiği gibi "kendini aşan amaç ve anlam arayışı" ihtiyaç olarak görülmektedir. [2] Yeni bilimsel gelişmelere kapalı, materyalizmi sorgulamayan, dogmatik bilim anlayışı bilimin özüne ve metodolojisine aykırıdır.
 11. ABD'de 16 eyalette yaratılış konusu ders kitaplarına girmiştir. [3]
- Yukarıda 11 maddede ifade edilen görüşlere karşı görüşlere de her zaman açık olduğumuzu beyan ederiz.

KAYNAKÇA

1. Dr. Robert Carter Ph.D. University of Miami, Marine Biology
2. Venter, Henry (2017). "Self-Transcendence: Maslow's Answer to Cultural Closeness." *Journal of Innovation Management*, 4(3). DOI: 10.24840/2183-0606_004.004_0002
3. World Population Review – "States that Don't Teach Evolution 2024" Erişim Linki: worldpopulationreview.com. Erişim Tarihi: 11 Kasım 2024.

OPEN LETTER TO OBJECTIONS TO CREATION MANIFESTO

The 8th International Congress on Creation in the Light of Sciences was held at Üsküdar University between October 24-26, 2024. The papers presented in the Congress were reviewed and evaluated by the referees.

The “Creation Manifesto” was published with the intention of addressing the issue scientifically, with the condition of being open to criticism and opposing viewpoints that may arise.

Upon the feedback received later, 132 sources used in the congress, which were the basis for the preparation of the manifesto, were added to the manifesto.

When we look at the criticisms and feedback reflected in various media channels, it is seen that most of them were prepared without following the congress. Only 1 of the 9 main topics in the congress was related to evolution.

It was deemed appropriate to provide the following answers to the objections made under 11 articles in the form of an “open letter”.

On behalf of the Organizing Committee and Science Board of the Congress
Honorary President of the Congress
Prof. Nevzat TARHAN

We have deemed it appropriate to declare and state that we are open to discussing and analyzing the “Creation Manifesto”, which was prepared by consensus in a scientific environment. It would be more scientific and methodological to make an analysis of Creation, which is based on rationality rather than the view of speculative accidental existence.

1. The feedback we have received so far has been evaluated. Valid criticisms regarding the methodology have been taken into consideration. There has been no evidence-based feedback regarding the core principles and fundamentals. The manifesto reached over 6000 signatures in seven days.
2. The criticisms do not specify which articles of the 10-article Manifesto are being objected, nor the reasons for the objected. However, the criticism regarding the absence of references were found to be justified, therefore unused and unwritten references were added to the Manifesto.
3. When the manifesto is read carefully, it will be seen that reasoning methods have been used intensively. The participants of the congress, primarily focused on presentations related to Basic Sciences such as Physics, Mathematics, Biology as well as Molecular Biology and Genetics, Engineering, Neuroscience, Psychiatry, Psychology, Medicine, and Health Sciences, have authored and opened this manifesto for signature.

4. The manifesto provides scientific justifications for the argument that accidental existence is impossible, and a designed existence is the necessary option. The view emphasized in the Manifesto is the groundlessness of **Accidental Existence**. For this reason, those who object are expected to read the manifesto carefully and state which articles are not scientific.
5. In the criticisms examined, ideological prejudices, doctrinal fanaticism and advocacy of non-evidence-based views of pseudoscience draw attention.
6. Another point that draws attention in the criticisms is that the dominant viewpoint there reduces science to only experiment and observation; excludes fields such as theoretical physics, computational biology, Fuzzy logic that is the mathematics of artificial intelligence, and probability calculations from sciences; does not accept the methods of mathematical reasoning. Today, narrow-minded ideas, especially those based only on Newtonian physics are being abandoned. Artificial Intelligence and Industry 4.0 developments provide new answers to old questions.
7. In some objections, there are things that even ChatGPT AI does not say. In the inquiry that we made, the relevant artificial intelligence said, "According to today's scientific knowledge, there is no complete roadmap showing how thought emerged. The fact that atoms can spontaneously create thoughts and produce consciousness is not a scientifically proven fact, and it is not understood how it could exist without a Creator directly."

"Question: Is it possible for living things to emerge from non-living matter without a conscious cause?

Answer: The fact that inanimate matter comes to life through random processes without a conscious cause contradicts both the laws of nature and logical processes." While even artificial intelligence does not reject **Conscious Design**, arguing that there is no Conscious Design means resigning from reason and not using the human brain that works with the law of theory of mind and neurobiologically necessitates the production of assumptions and meaning.

8. There are criticisms from those who are unaware that variations and mutations do not provide verified evidence for evolution. In all genetic studies, no experimental evidence has been found that goes to more complexity with serial mutations or creates a new species.
9. Conscious existence is focused on development. Accidental existence, on the other hand, is focused on survival. The complex structure of nature refutes random simplification. Natural selection proves variation in nature, not evolution. The complexity of life refutes evolution's simple model of life tree. Evolution did not emerge from the water. Because mutation experiments were carried out in drosophila flies and bacteria by creating a crisis with radiation, and consequently always sick and crippled creatures appeared. Mutation is destructive and causes damage. The chaotic order of genes makes one think that God did it to refute evolution. The design of the cell suggests the presence of a designer. [1]
10. Furthermore, excluding the search for meaning and purpose from the realm of science is an epistemological error. As stated in Neuroscience-based Psychology and Psychiatry studies on the search for meaning and purpose, and in the latest published version of Maslow's hierarchy of psychosocial needs, the "search for purpose and meaning that transcends itself" is seen as a need. [2] The dogmatic understanding of science, which is closed to new scientific developments, and which does not question materialism, is contrary to the essence and methodology of science.
11. In 16 states in the USA, the subject of creation was included in the textbooks. [3]

We declare that we are always open to opposing opinions to the views expressed in the 11 articles above.

REFERENCES

1. Dr. Robert Carter Ph.D. University of Miami, Marine Biology
2. Venter, Henry (2017). "Self-Transcendence: Maslow's Answer to Cultural Closeness." *Journal of Innovation Management*, 4(3). DOI: 10.24840/2183-0606_004.004_0002
3. *World Population Review*—"States that Don't Teach Evolution 2024" Access Link: worldpopulationreview.com Access Date: November 11, 2024.

ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI - 113